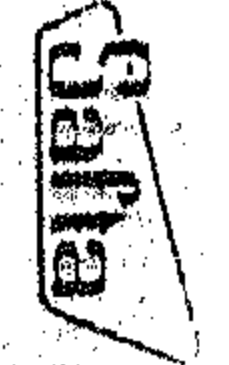

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24

2 400 40

MADE IN SPAIN

Handwritten signature

4

21-412

Universidad GRANADA	
Nombre	
Apellido	
Matrícula	

R. 10867

PETRI FABRI

SANIORIANI IURISCONSULTI

CONSILII REGII LIBELLORUM

EX MAGISTRI, ET IN SENATU

BOLOGNENSIS PRÆSIDIIS,

LIBER SEMESTRIVM TERTIVS.

Cum Indice Capitum, rerumque &
verborum copiosissimo.

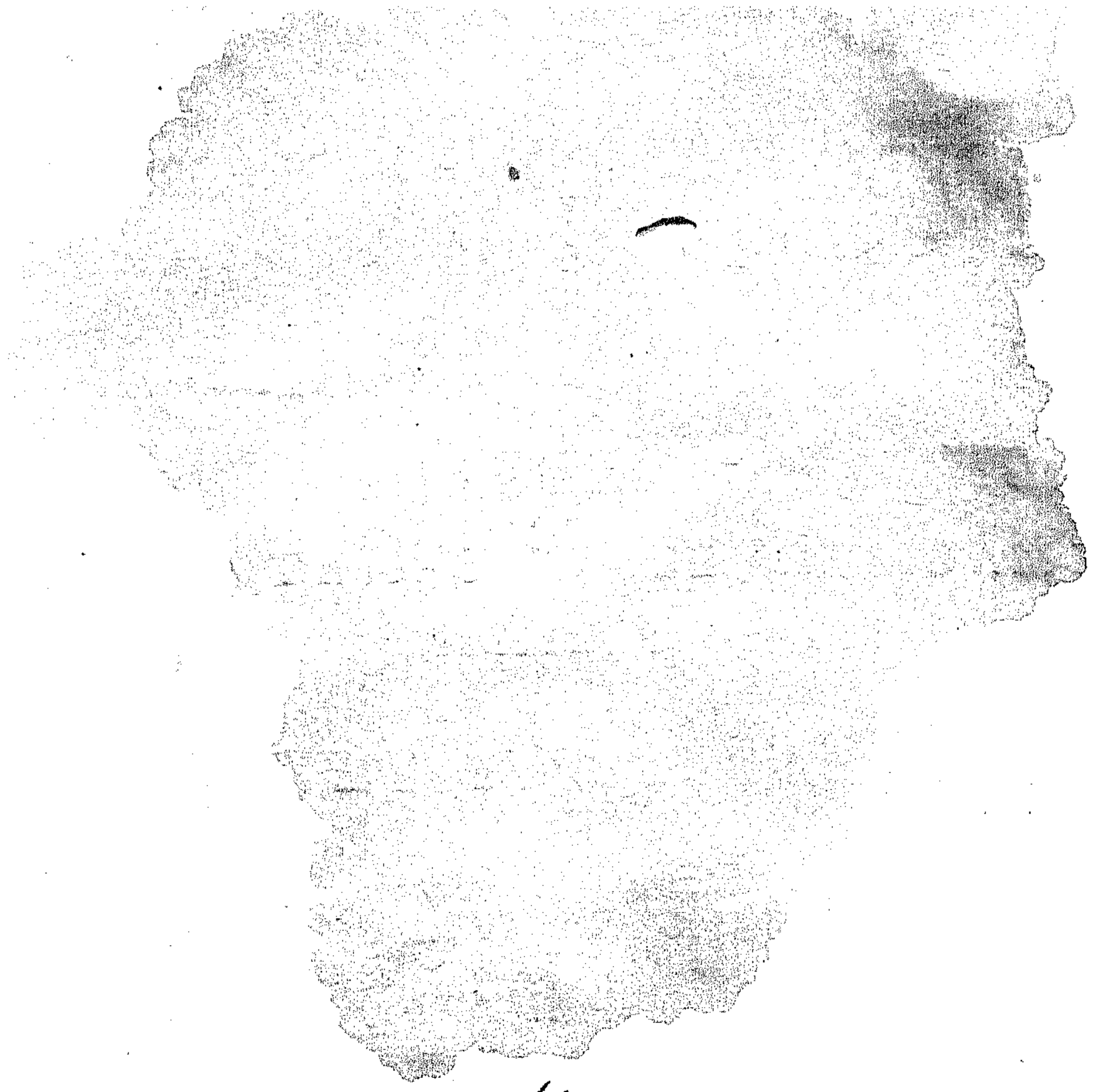

LVGDVNI,

IN OFFICINA HVG. A' PORTA,

Sumptibus Fratrum DE GABIANO.

CID. ID. XCV.

PETRVS FABER
 TOLOSANAE CVRIAE
 SEX-PRIMVS MATTHAEO
 Caluentio V. C. classium
 ibidem Inquisitoriarum
 Praefidi, S.

*Pertinet ad Conuentum Dⁿⁱ ^{rum} S. J. N^o.
 Augustini Civitatis Sanctemari, anno Dⁿⁱ.
 #1789. J. Valentini a S. Pido
 P^{ro}.*

VANDO te reducem ex
 Aruernis vestris ad nos
 intelligo (Matthae Cal-
 uenti V. C. amice summe)
 saluumque istis è Civili-
 bus totius penè triënij pro-
 cellis euasisse, ac sanum scio;
 quid minus possum, qui te
 in hoc nostro Suburbano pratorio frustra cum
 Clar. Francisco tuo, eodémque consobrino meo, non
 sine aliquot amicis aduentum prestolatus tuum,
 viatica siue aduentitia^a coena (quod in more Ro-
 mani Gracique olim habuerunt) excipere non po-
 tui: quàm uti te aduentoria^b saltem Epistola,
 qua muneris ergó hunc librum, nostri tum de te
 iudicij, tum erga te studij testem adiunctum ha-
 beat, salutatum velim? ac, donec tui obuiis vlnis

^a Scripsi lib. 1. Semest. cap. 6. post Turneb. sed & Torrétius post nos ad Suetonij Vitellium, cap. 13.
^b Sic Martial. in ea quâ lib. 12. præposuit.

amplexandi facultas detur, de salute interim tua
 tibi, familiaq³, Reip. immò, ac Senatui gratulari
 utrumque iubeam: mihi porro Musisq³, meis, non
 in sinu (quod aiunt) sed toto pectore in omnium &
 civium nostrorum & exterorum etiam ignoto-
 rumque hominum obtutu gaudeam? Quo ex nu-
 mero, hi fortasse cur tã prolixè istud mihi facien-
 dum putem, exposcere rationem debeant: illi non
 item; quibus tam perspecta tua omni literarũ ge-
 nere condita virtus est, quàm arctũ illud vel affi-
 nitatis ac necessitudinis in suppari atate, vel po-
 tiùs morum studiorumque similitudinis, & diu-
 turni per annos admodum duodeviginti apud
 Tolosates nostros in Senatu collegij vinculum in-
 notuit. Qua faciunt me quidem, ut hunc Seme-
 strium nostrorum tertium, quem Charis. patri Mi-
 chaeli Fabro tum aliis antea eximiis in Occita-
 na provincia honoribus^c summa cum laude dum
 viveret perfuncto, tum in suprema ista Pratoria-
 na prefectura^d Curia Praesidi ante hos 20. annos
 hexaproteo destinaveram, ipso adhuc superstite in-
 choatum: nunc denique cum ad optatum finem,
 Deo bene fauente, perduxerim; non habeam nunc
 quidem, cui potius, quàm tibi, dicandum, ac do-
 nandum censeam. Mitto quod ut ab ipso ama-
 baris unice, ita tu illum simul cum Petro Pibra-
 cio, libellorum exmagistro, huius itidem Curie
 Praeside secundicerio, atque Iacobo Casedai abba-
 te, post honores praecipuos in tribus Pratorianis
 Gallie

c Suppraefectu-
 ra Tolosana
 quam iudica-
 turam maiore
 nominant per
 annos admo-
 dum 30.
 d Senatus, si-
 ne Parlamen-
 ti Tolosani.

Gallie sedibus praclarè administratos, tandem
 interioris apud Regem consilij patritio, patriuis
 meis, tota Gallia spectatissimis; que ipsos pacis
 artibus praestantissimos (ut de Vido Pibracio &
 Carolo Fabris Petri filijs, illo Parisiensi super le-
 gationes Tridentinam & Polonicam unde tan-
 tum ei partum nominis: aliosq³, intra regnũ istud
 integrè felicitèq³, gestos illustrissimos magistra-
 tus Praeside: hoc autem Tolosano, patruelibus
 meis taceam: deq³, Ioanne fratre, quem in Asses-
 sura Comitatensi Magni consilij atque in Libel-
 lorum magisterio à patre patruoque ad me
 transmissis successorem habui) apud Principem
 regniq³ magistranas gratia propter virtutis opi-
 nionem praetogatis aliis pollentes, admirationi
 omnium propemodum obiecit: non tanquam af-
 finitate tibi coniunctum diligere, sed colere velut
 parentem alterum atque observare nunquam
 destiteris. Itaque ne ipse quidem (si quis talium
 rerum aut superis sensus, aut amor est; qui cur
 esse tamen haud possit, non video) quenquam pra-
 te alium ea dono ducere, qua à nobis, hoc est, à suo
 particeps familiaque, nominis, ac sacrorum here-
 de proficiscuntur, iubeat, aut etiam sinat: praeser-
 tim qui hancce adeò animorum inter nos coniun-
 ctionem intercessisse, ut suum in ipsa locum here-
 ditate reliqua cernenda, & potiunda occupasse
 quodammodo videar; magnopere, quemadmodũ
 sentio, letetur. Cuius anima (ut confido in

Domino) iam beata memoriam, quando apud
vtrumque nostrum esse sanctam, ob ea qua supe-
rius perstrinxi, æquum est: quem in manum do-
(mi Caluenti) librum, ista ipsius præfatione illo-
rum partim indicem publicum atque interpretem,
partim sponsores & adpromissores idoneum,
tanti facito (si me amas) quanti famam optimi
parentis mei (cuius tacito iudicio in te collatus
est) mecum tibi ducendam, fidelique recordatione
prosequendam existimas. Hoc amplius, in ista
velut honorarij tumuli cuiusdam gleba, iustis in-
feriis ritè pièque mactum ipsius nomen (nisi fas
non esse ducis) ita venerare, ut nostram quoque
eum dignitate, qua inter nostrates ampliorem
nolim (nec sanè mereor) cum laborum circa li-
teras, meorum haud pœnitendo fructu, civiumque
præcipua benivolentia coniunctam, firmo prætereà
veteris ac sincera religionis Catholica nexu ful-
tam, atque fundatam animi tranquillitatem,
quam hætenus allocutionibus atque consiliis
coagmentasti, & in altum sustulisti tuis: illa ipsa
ratione in posterum erigas, magis magisque stabi-
lias erectam, atque constituas. Vale.

*E. San-ioriano rure Suburbano idibus Nouemb.
anno reparata salutis. CIO. ID. XCI.*

PETRO FABRO

SAN-IORIANO, V. C. IN

SENATV TOLOSATVM

Præsidi, Matth. Caluen-
tius, S.

ES CIO, Præses clarissi-
me, an tuus iste Seme-
strium liber tertius, quem
(ut ais) amoris erga me
tui testem esse voluisti,
mihi magis laudi & di-
gnitati, quàm bonarum artium amantibus
commodo, & vtilitati sit futurus. Attamen,
quoniam coniuncta & communis mihi est
cum studiosis & eruditis omnibus vtilitas
illa, quam ex librorum tuorum lectione ca-
piunt: illi verò, nullam huiusce honoris &
laudis, qua me nunc affecisti, partem sibi
vindicare possunt: præstantiorem esse, po-
tiorémque fortunæ meæ causam, ea ra-
tione duco. Præcipuè cum tot Fabrorum
vestrorum inclyti nominis gratissimam re-
cordationem, Epistola tua excitasti. Nam si
periucundum mihi semper fuit clarissimos
illos familiæ tuæ proceres, quos tu nomi-
nas,

nas, vidisse: quosque ego iuuenis seniores summa obseruantia colui; cum illi me vicissim amicitia sua dignarentur. Non minus tamen gratum fuit, sæpe etiam audiuisse ab illis magna cum admiratione prædicari, Garfiam Fabrum Comitum Armeniaci Cancellarium, mox apud Heluetios Regis legatum, inde Præsidentem etiam supremam istius Curiam, proauum tuum: ipsiusque germanum fratrem Episcopum Lectorem, cuius ego ædes ex legato Iacobi Bernuyij Inquisitionum Præsidentis auunculi tui, habito: itemque Arnoldum Fabrum in isto ipso Senatu fisci Procuratorem, aut potius patronum. Verum eximius, maximique inter omnes vestros nominis, videtur mihi fuisse Vidus Faber Pibracius patruelis tuus, mei amantissimus, cuius tu mentionem literis iniecisti tuis. Qui cum lucubrationes aliquot in vulgus edere in animo habuisset; semper tamen negotiis publicis occupatus atque districtus, Principique suo nimium addictus, nullam penè horam ad priuata literarum studia impendendam usurpare sibi potuit. Qua de causa in otium etiam secedere cogitans, ætate adhuc florida satis, ex dignitatibus maximis immaturo heu! nimium & propè dixerim infesto, nobis, bonisque, ac Reip. Gallicæ amantibus viris, fato, præ-

reptus.

reptus est. Te verò ex tanta tamque nobili familia, solum penè ex togatis superstitem Deus esse voluit; ut cum Iacobo tuo præclaræ indolis, ac optimæ spei adolescente, iam supra ætatem modestissimis & sanctissimis moribus imbuto, literis humanioribus tincto, præceptis etiam Philosophiæ ornato, tantæ cladis ruinas restaurare posses. Nam per hominum fidem! cui non incredibile alioqui videatur, te inter tot infortunios Gallicæ tumultus, urbisque ipsius nostræ procellas, & imminentes clades, quæ Senatus auctoritate ac prudentia, ne ulterius grassarentur, oppressæ, & (ut confido) extinctæ sunt, tam quieto, & tranquillo fuisse animo, tam prospero vsu Mercurio, tam propitia Minerua; ut hunc Semestrium, & Agonisticôn tres libros pangere atque absoluere licuerit? Mihi sanè hoc miraculo fuisset, ni tuam indefessam diligentiam, pertinacemque in literarum studiis assiduitatem, dudum perspectam & cognitam habuissem. At quid tu intereà? inquires. Ego verò, vir clarissime, qui integrum penè triennium à Senatu, ab urbe, à charissima coniuge, liberisque, à te denique, abfui: cum in Aruernis, iniqua per id temporis lite vexatus, magno studiorum meorum incommodo, & animi mœrore, fuerim: tamen intereà (dum cupio diurnæ

ē

meæ absentiaæ tædium lenire , & mentem per hæc tempestates ad constantiam firmare) quicquid otij, quicquid induciarum à lite illa concessum fuit, accuratè castigandis, & vertendis in linguã Gallicam L. Annæi Senecæ scriptis omnibus, impendi totum: quæ si per occupationes forenses, aut per miserrimam reip. nostræ fortunam transcribere, atque in mundum redigere liceat; quoniam tanti muneris à te profecti, à me lubentissimè & honorificentissimè suscepti, aliter gratias referre non possum: opto, & spero fore, ut præclaris tuis, & bene fortunatis auspiciis, aliquãdo lucem videant. Tu modò, quod restat, animos ad hanc rem, quos antea solitus, facere, nosque mutuò amare, pergito. Bene vale.

LECTO

LECTORI NOSTRI
SIMVL ET BONARVM

OMNIVM LITERARVM

studio, P. Faber,
S. dico.

*Q*UIDEM vereor, ut cuius expectationem velut affecti ac propè confecti libri, dudum edendo Semestrium altero commoueram: hic tertius (amice Lector) fastidio potius plerisq; sit, quam voluptati: non tam quòd seriùs eum emiserim (nam cum omnis alioqui ἀμελετησία inexperti simus, vix potuit aut à me aut ab alio minùs occupato maturiùs: quippe cum super copiosiore alteram commentariorum in iuris regulas editionem, Dodecamentum de Dei nomine; trinumq; Agonisticum de rebus Athleticis interea confecerim, atque publicarim) quàm quòd auctior ita rerumq; ubertate in dies plenior effectus in lucem exierit. Hoc enim plerosq; ingenio esse comperi, ut leuia vnus observationis duntaxat vel castigationis gustum exhibentia capitella lubentiùs legant: quàm longiores communium locorum enarrationem, aut aliquot in eodem genere obseruationum vel emendationũ quamlibet acutarum & ingeniosarum seriem complexos sermones audiant: in quibus utique plusculum aliquantò

est insumendum temporis, ubi quis nihil velit omittere, ac reliqui facere, quod in posterum iuuet. Quanquam quid hoc, de quo inter oscitandum (ὡς ἔκδός) delicatuli isti expostulant, lectoris interesse possit, minimè dispicio: si (quod efficere studui) sermo unus variis interstitiis (quales in Iurisperitorum libris, eos qui Paragraphi nominantur, aspiciamus) distinctus fuerit, commodè ut possit sapiens, qui volet, pausam inter legendum facere: visusq; vocis, aut spiritus reparandi causa, paulisper, ubi collibuerit, subsistere. Auctoris profecto interesse plurimum, didici: qui minus laboris haud dubiè capit, in plurimis licet, breuiusculis tamen illis Miscellaneorum siue lectionum, aut si quo alio nomine vocantur, exarandis capitulis. Enimvero non cuiusuis esse hominis, longiores iisdem de rebus tractatus tanquam cōmunes locos conscribere, ij demum serio, verèq; intelligant, qui de se periculum hac in re aggressi modò fuerint facere: quam rem ut prestarem, ac exequerer sedulo: cum in superioribus, tum in hoc præcipuè tertio Semestrium, vsuuenit mihi. Verumtamen operæ hoc quicquid est, impendisse bono (ut reor) publico, minimè pigebit: si cui modò tibi non ingrata futura est, nec verò de ipsa illud idem sentias, quod de Protogenis Ialysō (in quo pingendo septennium totum consumpserat) pronunciassè Apellem Aelianus^a prodit: ὁ πόνος μέγας, ἀπολείπειται γὰρ μὲν τῆς χειρουργίας ἢ χάρις. Quod si venustatem, & gratiam huic generi scriptiois, varia observationes nouæq; mendorum minimè hætenus animaduersorum castigationes adferunt: bona spes me tenet, fore, ut pro tanto labore, unde vel propter illas (quarum indiculum ipse singulorum sermonum exhibebunt perioche) permagna sit ad omnes peruentura delectationi permixta utilitas: non modica mihi, si tamen attentè legeris que prodo, vel statim abs te (Amice quisquis es lector) habeatur

^a libr. 11. Var. histor. cap. 41.

habeatur gratia. Et quidem abs te, qui nos nostraq; diligis, ac probas: non itidem à barbaris leguleijs, qui quæ non percipiunt, protinus aspernari solent, non à Zoilus, & sui tantum amantibus emulis, aliiq; compluribus. Quid enim? Expectabo scilicet in ista decrepiti, ac penè fatiscentis seculi colluue, ut inuidiæ quicquam aut malevolentia inuolutum sit, cui sacer olim apud Romanos (sicut à Seneca^a præclarè scriptum alicubi) nec Rutilius fuit, nec Cato? non (ut anteriora repetam) Cimon apud suos Athenienses,^b atque Themistocles? non apud Clazomnios ille omni virtutum genere præstantissimus Timestias?^c aut Aretalogorum in morem, id curabo & enitar denique; plerisque omnibus ut placeam, è conferto illo vulgarium literatorum, ac sciolorum globo?

^a In de vita beata, cap. 18.

^b Vide Æmiliū Probum in Cimone atque Themistocle.

^c Ælianus narrat lib. 12. Var. histor. cap. 9.

Non ego: nam satis est equitem mihi plaudere (quem admodum Horatius cecinit^d) eruditionis nimirum varia studiosum cœtum: quem sua virtus vulgi numero exemit, ac deducendum aliquando in Orchestram, hoc est, in lectissimum Critarum velut Senatorum peritissimorum ordinem, intereà mediis doctrinæ gradibus, unde aliorum spectatæ industriæ faueant, versoq; pollice obstrepentes & explodentes prohibeant, velut in equestri puluino collocavit. Vale. Tolosa è suauissimo Museo nostro vergente Ianuario anni c l o. l o. x c i i.

^d Lib. 1. Serm. Sat. 10.

Elogiorum Centunculus.

Non est quod mireris ex eadem materia suis quemq; studiis apta colligere: in eodem prato bos herbarum querit, canis leporem, ciconia lacertum. Ego sanè id operam do, perscrutandis veterum scriptis^e, ὡς ἐχὶ τὰς τῶν βουβῶνων ἀκάνθας ἀναγνώσκων ἐκλέγω, ἀλλὰ τὰ χρησιμώτατα καὶ ἀκρίβη ἀξία. Etenim quod à Repub. vacui temporis habeo, non est cur mihi perire sinā: qui magni vatis^f effa-

^e Senec. ex Epistola 108. ad Lucil.

^f Democriti ad Vlpianum apud Athen. lib. 15. Deipnos. fol. 289.

^g Sen. ex Epist. 81. cuius initium, Desij iā de te.

tum vetus illud feci semper plurimi: Otium sine literis mors est, & hominis viui sepultura. Quin potius illos auersatus qui voluptatibus dediti, quasi in diem viuunt (sicuti Iunior Plinius^a loquitur) viuendi causas quotidie finiunt: ipse posteros cogitabo, & nostri memoriam, quemadmodum antea feci, operibus conabor

^a A. I. Maximū, lib. 5. Epistol.

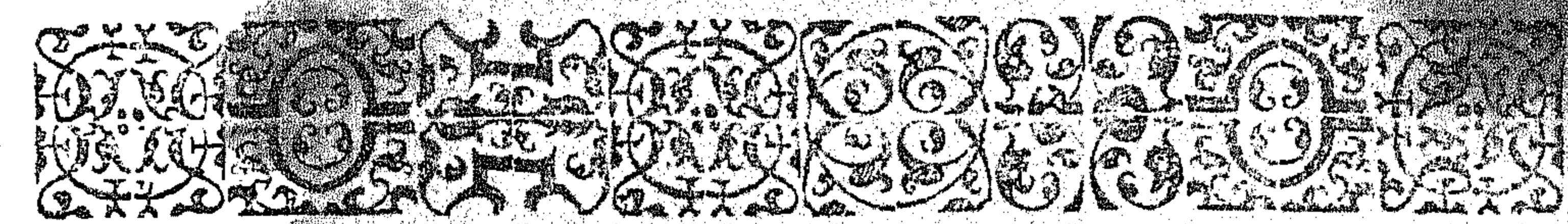
^b Horat. lib. 1. Sermon. Satyra 10.

extendere: sed ita quidem ut cum Flacco illo,^b iterum quæ digna legi sint Perferibens, non me ut miretur turba laborē, Contentus paucis lectoribus.

immò vel uno saltem aliquo Musarum, non camillo sed cultore atque sacerdote, si non Antistite:

ἐλκμϞ ἀν, ἴνα τίς με καὶ ὀψυγόνων εὔ εἶπη. quemadmodum ab illo, qui primas in istorum collegio tenuit, prudenter monitum volens meminī.

ELEN

ELENCHVS CAPITVM

OMNIVM QVAE TERTIO HOC

Semestrium libro continentur.

- Cap. I. **M**ythotheologicum atque Grammaticum, quo sicuti duobus etiam sequentibus oblecturi de Astarte ac caelesti Ephesiæque Diana, sed & aliis aliquot diis gentium loci è sacris & prophanis libris complures exhibentur & explicantur. pagina 1.
- II. Mythotheologicum istud & criticum: cui passim aliquot emendationes indita. 21.
- III. Mythologicum de diis, & criticum, itémque in extremo nomicum. 39.
- IV. Logistoricum de diis, siue Grammaticum, in quo fœda è Plutarchi loco macula deletur. 56.
- V. Nomocanicus sermo Theologicus & practicus: suis mendorū correctionibus interim exornatus. 65.
- VI. Nomicus hic sermo totus. 73.
- VII. Nomicus hic quoque, sed & criticus, ut bona ex parte in vulgata lectione locis aliquot legum asserenda consumatur. 84.
- VIII. Tractatus partim ethicus & physicus: partim nomicus atque criticus siue correctorius. 93.
- IX. Hoc nomicocriticum caput; physicum, ac denique nomicum: iniectis vbique castigationum luminibus distinctum. 116.
- X. Hoc potissima ex parte nomicum, egregias interim aliquot obseruationes ac emédationes exhibet. 124.
- XI. Nomicus hic tractatus totus, sed qui suas itidem ipse castigationes in iure non pœnitendas præferat. 135.
- XII. Criticus siue correctorius. 155.
- XIII. Biperitus iste sermo, qui Phœcilomorphus totus: Grammaticus nempe siue Criticus, physicethicus, historicus; idémq; politicus, mythethicus ac Theologicus: eximiis & ipse castigationibus illustris. 166.

Commu

- XIV. Communis locus de his quæ fœmineo nomicus atque historicus, observationibus aliquot ac emendationibus pellucidus. 190.
- XV. Criticum siue correctorium circa varios tam iuris ac Theologiæ, quàm aliarum literarum libros Græcos & Latinos. 205.
- XVI. Ethicus tractatus, de potestate in familiam & subditos, deque virtutibus Regiis, cui aliquot selectæ obscurorum locorum castigationes, atque interpretationes nouæ. 219.
- XVII. Miscella de egregiis variorum principum dictis, factisque, ad moderationem & clementiam pertinentibus. 244.
- XVIII. Sermo ethicus, de artibus, hoc est, virtutibus Regiis, ut alter à proximo, historicus atque criticus. 264.
- XIX. Sermo partim logistoricus, de mutilationis membrorum pœnis: partim ethicus de Rege aut Pontifice ac populo inuicem altero pro altero à Deo punitis, deque huius castigatione, bonis utili ac fœlice. 283.
- XX. Ethicus tractatus & logistoricus. 307.
- XXI. Nomicus ad Iustiniani constitutionem de adulterij pœna, tractatus prior. 320.
- XXII. Nomicus ad eandem Imperat. constitutionem alter tractatus, & verò practicus. 342.
- XXIII. Scholiastes siue obseruator hic sermo ad Suetonium. 353.
- XXIV. Tractatus νομικός, isque partim ἐξαγωγῆς, partim εἰσδητικῆς: per quem, ea quæ nostra sunt, nobis denique asserimus. 372.
- XXV. Corona, quæ totius operis etiam Coronis. Sermo criticus penè totus, nisi quòd in imo est nomicus. 399.

PETRI FABRI
SAN-IORIANI I. C.
CONS. REG. LIBELLORVM
EX-MAGISTRI ET IN SENATV
THOLOSANO PRÆSIDIS
Liber Semestrium
Tertius.

S V M M A.

Mythotheologicum atque grammaticum quo sicuti duobus etiã sequentibus obscuri de Astarte ac Cœlesti Ephesiãque Diana, sed & aliis aliquot Diis gentium loci è sacris & prophanis libris complures exhibentur & explicantur: atque hîc quidem.

DEum faciendi ius, aut nouas religiones inducendi, olim in Senatus, postea verò in principis potestate, apud Romanos. Adoptionis barbarico vetusto à Byzantinis Christianis renouato ritu (qui passim & in sacrosancto baptismo apud nostrates inualuerit) facta: duo insignia Græcorum historicorum testimonia: quorum alterum profertur. Ius trium liberorum quibusdam dijs concessum, ut possent ex ciuium Romanorum testamentis capere: adhibito Dione, Vlpianus in Institutionum fragmentis illustratur. Herodianus de Vrania siue Cœlesti explicatur. Phœnicus sermo diuersus à Græco: Syriacus quippe aut Syriaco proximus. De Beloqui & Baal. Lilia qua Susa: de quibus Athenai locus expensus aduersus Drusium. Ασσοάριον apud Herodianum. Κρηται. Σιδάεια. Σικυωνία. Αιόπτιον. Peregrina vocabula ab autoribus vetustis idem idem usurpata, Agathodemonis Derceto Atargatis, Spathofori. Luna Regina syderum & cœli. Ieremia ac Esaiæ loci. Duplex militia cœli. Tygurina exemplaria notantur. Apud Herodianum Ασσοάριον, pro quo videri reponendum Ασσοάριον: de quo nomine variorum autorum loci adferuntur. Notatus interim Suidas & Procopius circa etymologiam Astartes. De Syrorum dijs siue demonijs. Astarte quæ Cœlestis, emendatus Suida locus. De lectione versionis Græcæ in cap. vij. Ieremiæ: utrum ea sit integra, disceptatū. Astartes idolum ubi cultum. Vnde ductum id nomen. Ex lib. iij. Regum locus expositus, ubi de Prophetis lucorum, & alter ex lib. iij. Diana qua in lucis culta, idem quod Astartes nomen. De Luco ad Dianam. Syrinx ad ipsum in crypta, deorum aliorum fana ad lucos qui ex eo ipsi adorati. Lucar, de quo Plutarchi locus. Ludis præfuisse Pontifices & Sacerdotes. Templum Hierosolymitanum. Druides & Abasgi lucorum veneratores. Orthodoxi Christiani, Druides veri: quippe quibus fœlix crucis arbor sacrosancto Dominici sanguinis visco peruncta, eiusque signum in cultu præcipuo.

Ad annu 1386. Lutetie Parisio- nu excuso apud Ioan. Richer. b Boccat. & Gyraldo histor. Deor. itemque Natali Comite in Mythol. libris x. nuper editis apud Vvechel. anno 1581. c ti. 22. qui har. instituer. poss. d Quem videto lib. 2. de legib. e Lib. 2. anti. vbi nulla sacra peregrina Romę publice recepta vt fit in multis vr- bibus, sed si qua aliunde introdu- cta ex oraculis suo more à ciui- bus coli, sicut in matris Idęa fa- cris, quibus ne- minem ingenuū esse Mitriacum aut matris ma- gnę Orgiis ini- tiari Senatus de- creto id vetan- re. At eorū mo- re coli à quibus accepta sunt, vt matris magnę ex Phrygia, ex Gracia Cereris, Epidaurō & scu- lapij tradit Sex. Pōpei. Festus in peregrina. vide- ro & Val. Max. cap. 1. sub initiū vbi de Pop. Ro- vnde intelligen- dum istud Cice- ro. pro Sextio, Lege Tribunitia matris magnę Pessinuntius ille Sacerdos expul- sus & exspoliat- sacerdotio est, &c. Adrianum imper. Romam reuersum curaf- se auctor est vi- ctor in eius Vi- ta, vt initia Ce- reris, Liberęq; que Eleusina di- citur Athenien- sium modo Ro- ma percoleret. Sic Deam illam que in somnis se Sylla obtulit, siue Lunam, siue Minervam, siue Bellonam Romanos ex disciplina Cappadocum colere Plutarchus memorat in Sylla fol. 836. editio. Stephan. f Cap. 5. g Cap. 2. fol. 12. pag. 2. edit. Paris. anni 44. apud Rob. Stephan. citatus à Zonara locus in Tiberij vita ad finem in fol. 176. Annal. tomo 2. h Cap. 16. i Homil. 66. col. 369. libri Lutetia impressi anno 81.

ENTILIVM quidem numinum origines exquirere, ac fabulas ipsa verustate oppressas, penēque oblitteratas eruere, tum deinde ad posteritatis memoriam libris etiam suis mandare plerique omnes vetusti patres Christianę religioni addictissimi, martyresq; adeo nonnulli nec impium, nec inutile esse censuerunt: cum ad gentes apologeticos, itemq; paraneticos, & protrepticos sermones illos Ethnica omni Theologia variatos in vulgus proferri paterentur. Eos imitatus B. Augustinus Episcopus, & Christianus & religiosissimus in libris de ciuitate accuratissimis longē anteuerit. Salua igitur, factaque ac tecta (quod dicitur) pietate, liceat itidem nobis, qui sanctissimę Trinitatis vnus ac solius veri Dei nominibus, eorumq; accuratę enarrationi sermones duodecim libro integro vno nuper a publicato dedimus: aliquid de vanis, ac fictitijs gentium diis, aut potius dæmoniis tradere: liceat (inquam) istud, nec obseruatum adhuc à viris doctissimis, b qui exasciandę huic materię potissimam ante aliquot annos operam sedulo nauarunt: nec porro à Iurisprudentiã, quam profitemur, sinibus dis- scitum: & verò historię veteris Gręcę, ac Latinę spoliis (pro nostro illo more, quem superioribus Semestrium libris tenuimus) ornatum, atque locupletatum exhibere. Deos hæredes instituere non possu- mus (ait Vlpianus c in vetustis institutionum, siue regularum frag- mentis) præter eos, quos Senatusconsulto, & constitutionibus prin- cipum instituere cõcessum est. Hoc autem ipse ita interpretor: Ne- mini ne Imperatori quidē sine Senatus autoritate, priuatas indu- cere religiones, aut nouum aliquem Deum consecrare, ipsiusq; me- moriæ, statuæve diuinum nomen, & cultum tribuere apud Romanos fas olim fuit. Qua de re post Ciceronem, d ac Dionysium Halicar- nassæum, e Tertullianus Apologetico, f sic ferè, *Vetus erat decretum ne quis Deus ab Imperatore consecraretur, nisi à Senatu probaretur, vt M. Aemilius de Deo suo Alburno, &c.* quę verba his Gręcis Eusebius Ecclesiasticę historię lib. ij. reddidit, *ε παλαιόν τω λόγῳ μν- δόνα θεῶν ἐπὶ βασιλέως καθιέρωσθαι, πρὸς τὸ συγκλίτῃς δοκιμασθῆναι.* Μάρ- nos ἀμύλιος ἔτος πρὸς τὴν ἐδῶλες πεποιτικὸν Ἀλβέρνῃ. Idem ille non ita multo post h gentilem superstitionem subsannans statum Dei cu- iusque tum è Senatus astimatione pependisse significat: hoc etiam addito, *Deus non erat quem homo consultus nolisset, & nolendo damnasset.* *ὅτι παρ' ἡμῶν* (vt est apud Eusebium illorum à Tertullia- no verborum interpretem) *ἀνθρώπινα δοκιμῆ ἢ θεότης ἀλλ' ἂν μὴ ἀν- θρώπων θεῶν ἀρῶσι θεῶς ἔστιν.* Beatus quoque Ioannes Chrysostomus ad populum Antiochenum, i *Sic enim & idololatria principium cepit*

cepit (inquit) cum homines nimia supra meritum haberentur admi- rationi: ita tertium decimum Deum esse putauit Alexandrum Roma- norum Senatus. Hic enim hanc habebat potestatem Deos creandi & decernendi. Cum igitur ei omnia Christi opera renunciata fuissent, misit gentis princeps interrogatum, an ei videretur & ipse Deus decernen- dus. Illi verò non annuerunt indignantes & agrè ferentes quod ante decretum & sententiam suam effulgens crucifixi virtus omnem terra- rum orbem in sui traxisset venerationem. Hoc autem & ipsis nolen- tibus dispensatum est, &c. qua de re ita Eusebius eo quem superius indicaui loco, *τοῦ ἡ Τιβέριου ἀνεγκλήρ μὲν τῆ συγκλήτῳ, διένειν δ' ἀπὸ τῆς φασὶ τὸν λόγον, (ὅ) μὲν δοκεῖν ὅτι μὴ πρότερον ἄντι τῆτο δοκιμάσῃα ἢ τῶ πα- λαῖ νόμῳ καθιέρωσθαι μὴ ἄλλως τινὰ παρὰ ῥωμαίους θεοποιεῖσθαι μὴ ἔχει ἴσῃα καὶ λόγῳ μὲν συγκλήτῳ δ' ἀληθείᾳ, ὅτι μὲν εἰ τ' ἂν ἀνθρώπων ἔπινοιῖσθαι τε ἢ συσάσῃσθαι ἢ σῳθῆναι, τ' ἂν κερύμῃα ἔδῃτο διδασκαλία, &c.* Vnde in hi- storia B. Apollinaris martyris Messalino vicario suadentis vt Chri- stum coleret, vicarium ipsi dixisse traditur; tu mihi persuadere non potes vt ego Deos sequar ignotos qui à Senatu præcepti non sunt. Vera ratus (vt est apud Prudentium a) quacunque fiunt auctore Senatu. Senatum quidem Romanum olim Isis & Serapidis fana- diruenda censuisse, quę cum nemo attingere auderet, L. Aemilium Paulum Consulem posita prætexta securim arripuisse, templiq; eius foribus infixisse narrant historici. b Præterea cum integris adhuc in vrbe Roma moribus non esset qui peregrinas superstitiones dissolu- tis moribus appeteret, Bacchanaliorum sceleribus Ebutij adolescen- tis delatione patefactis; tunc nec Senatum cõsuli, nec leges Reipub. nec Consulem legibus defuisse Maternus Firmicus memorat, c sed inuestigatis omnibus, qui huius facti scelerata cõmentata tradebant, contra omnes seruos immò Romanos quæstionis examine capitalem pœnam de Senatus sententia fuisse decretam: Liberum patrem cum mysteriis, Consules Senatus auctoritate non modo vrbe, sed vniuer- sa Italia eliminauerunt: qua de re tota Liuius accuratissimè libro nono atque tricesimo, vbi & istud: *Datum deinde consulibus nego- tium est, vt omnia Bacchanalia Romę primū, deinde per totam Ita- liam diruerent, extra quam si qua ibi vetusta ara aut signum conse- cratum esset. In reliquum deinde Senatusconsulto cautum est ne qua Bacchanalia Romę neve in Italia essent, si quis tale sacrum so- lemne & necessarium duceret, nec sine religione & piaculo se id omit- tere posse, apud prætorem vrbanum profiteretur, prætor Senatum consuleret. Si ei permissum esset, cum in Senatu centum non minus essent ita id sacrum faceret, &c.* quę sequuntur. Sic & aliquot annis antea M. Aemilio Pr. vrbis negotium ab Senatu datum fuisse, vt externis nouisque religionibus populum liberaret, ex eiusdem Li- uij lib. xxv. percipitur. Serapidem, Isidem, Harpocratem cum suo Cynocephalo capitolio prohibitos inferri, id est, curia Deorum pulfos. Piso & Gabinius Cons. turpium, & otiosarum supersti- tionum vitia cohibentes, euerfis etiam aris eorum abdicarunt, si- cuti Tertullianus d refert. Huc quoque pertinet quod Paulus

a Lib. 1. in Sym- machum. b Val. Max. li. 1. cap. 4. exemplo vltim. De Isis sacris vrbe pul- sis sub mortem Cæsaris. Videto Dionem lib. 42. sub Tiberio actū de sacris Ægy- ptiis Iudaicisq; pellendis, factū- que parum dō- saltum vt 4000. libertini gene- ris ea supersti- tiōe infecta quis idonea atas in Sardinia vehe- rentur & reli- qua. Cateri ce- derēt Italia nisi certam ad diem prophanos ritus exuissent auctor Tacit. lib. 2. An- nal. sacra Isaca ob stuprum Pau- line matronæ à Decio Mūdo il- latum in tēplo Isis, vrbe pul- sa sub Tiberio. Mundus in exi- lium actus Isaci morte multati teste Iosippo c. 4. li. 18. Archæo- logi. Alexander Seuerus vt in e- ius vita Lampridius narrat, Isū & Serapium de- center ornauit. De prodigio quod Romę in Isio e- uenit sub Auito Pseudantonino Heliogabalo vi- de Xiphilinum in eius vita folio 349. c In lib. de my- ster. & erro. pro- phan. relig. c. 6. ad extremum. Ad hæc Baccha- nalia refero il- lud Pausanię La- conicis fol. 80. Aldini libri. d In Apologer. aduers. gentes cap. 6. post Ci- ceronem lib. 2. de legib.

2 Cap. 4. lib. 7. sed videto Philonem in legatione ad Caium, & que ex ipso scribit Card. Sigon. lib. 5 de republ. Hebr. c. 10. ad finē. Huc forsitan pertinet quod ex Annalium Taciti lib. 2. de sacris Iudaicis pellendis factum Senatufconsultum sub Tiberio ante monimus: quos tamen partim in Sardiniam deportatos, partim Italia pulsos memorat: nisi quod Orofius Christianos à Iudæis distinguere videtur. Seneca profecto epist. 108. ad Lucilium cuius initium. Id de quo, &c. Tiberio. Casaris principatu alienigenarum (inquit) gentium, sacra mouebantur, sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorundam animalium abstinētia. b d. lib. 2. Eccl. histo. c. 2. fol. 12. pag. 21. & ab ipso etiam Zonara tom. 2. Annal. in Tiberio Casare ad extremum in fol. 170. c 1. Metamorp. fab. 10. de Ione in iuuentū mutata. Sic plebeios Deos dixit August. c. 11 lib. 4 de ciuitate Dei. d Extremo cap. 28. lib. 4. vide & lib. 1. cap. 15. e Sic vocantur apud Aug. lib. 7. de ciuitate Dei, c. 16. 17. 26. & 29. f August. lib. 8. de ciuit. cap. 5.

Orofius a narrat, cum Tiberius ad Senatum, cum suffragio magni fauoris retulisset, vt Christus Deus haberetur, Senatū indignatione mortum cur non sibi prius secundū morem delatum esset, vt de suscipiendo cultu prius ipse decerneret, consecrationē Christi recusasse, edictoq; constituisse exterminandos esse vrbe Christianos, Tiberiū tamen edicto accusatoribus Christianorū mortem esse comminatum.

Quam historiam enarrans Eusebius Tiberiū de Christo in deorum numerum referendo itidem ad Senatum, cuius id ius vetustum fuit vt solus hac de re decerneret egisse, rogationemq; istam improbante Senatu Imperatorem in pristina de Christo sententia permanentem nihil atrocius aduersus doctrinam Christi excogitasse narrat. b Tertulliani tamē verbis in Græcam linguam translatis id ipsum adiicit quod ex Orofio retuli, Christianorum accusatoribus mortem esse comminatum, τὰυτη δ' οὐκ ἀποστασίως τὸν πρὸς ἀγγελθεῖα περι τῶν σαλῶν ἡμῶν λόγον τῶν ῥωμαίων βασιλῆος, τὸν τιβέριον ἰὼν καὶ πρὸς τὸν εἶχε γινώσκων τῆς ἰουδαίας, μηδὲν ἀποποιεῖσθαι τῶν χριστῶν διδασκαλίας ἐπινοῶσα. ταῦτα τὸν τιβέριον τῶν ῥωμαίων βασιλῆος ἠελθὼν ἀνὴρ τότε ἄλλο ἦν οὐκ ἔτι τῶν μάστιγα ἐπὶ ῥώμης λαμπρῶν, &c. τιβέριος κτλ λέγει, & reliqua. Τιβέριος οὐκ ἔτι δολοματῶν (τῶν χριστιανῶν) τῆ συγκλήτου ἀν ἐναντίωσά το δῖλος ὡς ἐκείνοις ὡς τῶν δολοματῶν ἀρτοκῆ). ἢ ἡ συγκλήτου ἐπεὶ ἐχ αὐτῆ δολοματῶν, ἀπὸ αὐτοῦ. ὃ ἡ ἦν τῆ αὐτῆ ἀποστάσις ἐμνησθῆναι ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ τῶν χριστιανῶν κατ' ἡγήσει. At profecto duodecim illis non de plebe Diis (quos apud Ouidium c Iupiter vocat) sed publicis pop. Rom. & antiquis (quemadmodum Lactantius Firmianus d post Varronem apud Augustinum cap. xvij. lib. vij. de ciuitate Dei loquitur) ac selectis, e maiorūque veluti gentium Diis f publica scilicet auctoritate, immodè communi omnium ferè nationum ac ætatum consensu tam superstitione consecratis: & verò promiscuè ac sine vlla distinctione omnibus hereditatem, legatum, aut fideicommissum, aliudve quid mortis causa relinquere, quin iure ciuili pop. Rom. antiquitus licuerit, nemini dubium hæctenus fuisse arbitror. Verum tamen si quis ipsa Vlpiani nostri superioribus adiuncta verba diligentius expenderit: eum ego aliter mecum existimaturum esse in posterum, asseuerare ausim: ista quippe sunt, sicuti Iouem Tarpeium, Apollinem Didymæum, sicuti Martem in Gallia, Mineruam Meliensem, Herculem Gaditanū, Dianam Ephesiam, matrem Deorum Cybelem eam quæ Smyrnæ colitur, & cœlestem Salinensem Carthaginis. Ex quibus intelligitur nec omnes vtique duodecim, sed ex iis aliquot, qui tamen certis in locis colerentur ius capiendi ex ciuium testamētis habuisse: & verò duo qui non essent ex duodecim Herculem, iuxta Latinos quidem & Græcos Theologos Ethnicorum, non item iuxta Ægyptios (παρ' Αἰγυπτίους ἡ δὲ πᾶσι ἡ ἀρχαῖα τῶν ἡρώων λέγομενων θεῶν εἶναι. ἡρακλῆς ἡ τῶν ἀσπίδων τῶν ἀσπίδων λέγομενων, vt est apud Herodotum Euterpe: item ἐν τῶν δὲ θεῶν οἱ ἀσπίδων θεοὶ ἐγένοντο τῶν ἡρακλῆα ἕνα νομίζουσι) ac Cœlestem: nisi tamen hæc appellatio cœlestis ad quempiam vnum è duodecim, pertinuit. Qua de re potissimum, sed ita vt alia plurima non iniucunda (meo quidem animo) permisceantur, plenius disse-

rend

rendum: de Diana item Ephesia nonnihil, & Ioue Tarpeio, tribus his, quatuorve sermonibus habeo: vbi hoc prius adnotauero, quod scitu & animaduersione dignum censeo: stolidam siue Gracitatem siue Gentilitatem, quod olim inter homines iuris erat, hoc ipsam ad Deos quoque suos transtulisse: vt matrimonia siue connubia, vt adoptiones: gerere namque similitudinem hominum & mortaliū vultibus esse formatos (vt scribit Arnobius a) alios mares, alios fœminas, quos & ex masculorum fœminarūque conuentionum lege genitos fatebantur, atque prædicabant. Nisi quod maiore aliquanto & augustiore forma solebat, quàm esset plerunque hominum, Deos Deasque pingere. Vnde in apotheosi Herculis Oetai apud Ouidium b hæc legas:

*Sic vbi mortales Tyrinthius exiit artus
Parte sui meliore viget, maiorq; videri
Cæpit, & augusta fieri grauitate verendus.*

Et Iulius Proculus à patribus subornatus nuntiauit vidisse se regem humano habitu augustiorem, eumque mandasse ad populum, vt sibi delubrum fieret, se Deum esse, & Quirinum vocari, quemadmodum Lactantius c à Cicerone auctor est. Ac ne forsitā Olympionicarum statuarum pro numinibus colerentur; diligenter videbant Hellanodica, ne supra cuiusque illorum statuarum veritatem maiores, atque altiores cuiusmodi statuarum fieret: sed ἰσομέρητοι, d sicuti vigesimosecundo Agonistici sermone latiùs à me differetur. Quamobrem derisos à Seneca Ethnicos apud Augustinum e legas, sic ferè: *Quid quod & matrimonia Deorum iungimus: & ne piè quidem fratrum scilicet & sororum, Bellonam Marti collocamus, &c.* Quin & Athenienses Mineruam suam Antonio despondere voluisse ab Seneca f & Diogene g relatum est. De Hercule adulterino Iouis filio per Iunonis ipsum sinu excipientis, ac deinde marito Ioui (vt est in fabulis) ex gentili siue barbarico adoptionis ritu tradentis, ministerium adoptato (celebrando scilicet illi Christianæ in sacro sancto baptismo cæremonia, per quam verè in Dei filium tincti adoptioni, altera in susceptoris vtriusque seu quodam imaginario coniugio per libatione osculi fœderatorum filiolum, quasi minorem quendam filium, adoptio: vt per hanc nomen ipsi etiam fiat non sine gemina in sinum traditione, atque susceptione tincti adiungitur) ad togatos Tholosanos in solempni purpura nuper egimus, h historici Græci i testimonio illustri ac singulari adhibito: cui possis & istum Zonara locum de adoptione Michaëlis Calaphatis quem auunculus Michaël Paphlago suafu Ioannis fratris Casarem atque adeò Imperij successorem dicere statuerat, per Zoen Imperatricem coram Senatu apud Byzantium in adem Blacherniam conuocato cum ipso comitatu principis (sic enim aliter atque Volfius fecit interpretor) eiusdē Ioannis impulsu facta per commodè (vt videtur) adijcere, quando producta in medium, & intra cancellos sacrarij progressa Calaphatem adoptasse: ita vt vlnis ac sinu velut filium exciperet, traditūque Imperator Michaël Paphlago ad Casaris dignitatem promouisse,

a Lib. 7. aduers. gentes.

b Fab. 4. lib. 9. Metamor. vide simile quoddam apud Liui. lib. 8. vbi de Decio qui se deuouit.

c Cap. 15. lib. 1. Institut.

d Verbum Platon. in Phædro vbi οὐκ εἰσὶν οὐκ εἰσὶν οὐκ εἰσὶν. e Cap. 10 lib. 6. de ciuitate Dei vide item c. 10. li. 4. videto hac ipsa de re Plinium quoq; ca. 7. lib. 2. natu. histor.

f Lib. 1. suafor. sub init.

g Lib. 48.

h Arrestis generalibus sub festum Pētecostes anni 1586. i D. S. Bibl.

a Annal. tom.3. in Michaële Paphlagonē folio 191.

atque hoc nomine salutatus illico à concione tota fuisse ab historico, a in hæc omnino verba memoratur: Σιωθήριστο μὲν εἰς τὸν ἐν Βλαχέρνας θεῶν ναὸν ἢ γερουσία οὐ προσηκρῆναι μᾶλλον. καὶ οἱ πληροῦντες τὴν τάξην δὲ τῶν βασιλέων. ἐν ἧ μέσσοις τῆσιν ἢ βασιλῆσι προαχθῆσθαι, καὶ ταῖς κινηθῆσθαι γενόμεναι τῆς δυναστείας, ἐκείθην ἐπιποιεῖτο τὸν Μιχαήλ, καὶ ὡς ἵδον ἀγκυλιζέ. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ αὐτῆσιν τῆσιν προαχθῆσθαι καί (αἶρα, καὶ τὸ ἀθροισμα ἐπισηφόμενον. A principibus ad Heroas & fictitios Deos vt reuertar; post illam Herculis ἵσθεσίαν, vt per adoptionem patri Ioui filius tam esset legitimus, quàm si è Iunone coniuge procreatus, ac editus foret; Hebem Herculi à Iunone in matrimonium collocatam traditur. Quæret fortasse quispiam, quò hæc pertineant? Nempe huc, ne istud mirum videatur, si ius trium liberorum quoque sine quo post leges Iuliam, Papiamque Poppæam inter ciues Romanos testamenti factio non fuit ab hominibus ad Deos translatum dixerò: non ad omnes tamen in vniuersum, sed ad quospiam ex tanto numero, quibus id tribuendum Imperatores (quæ Senatus olim Romani auctoritas, ac potestas fuit) existimassent.

b Lib. 55. sub initium.

Ac de iure quidem liberorum ipsis etiam Diis concessio, apud Romanos, vix alius in omnibus vetustæ historiæ monumentis locus ostendi possit, præter istum Dionis, b cuius hæc omnino verba sunt, quæ ab antiquitatis Romanæ civilisque Iurisprudentiæ studiosis expendi, ad eorum quæ superius attuli confirmationem, cupio: οἷς ἂν τὸ δαιμόνιον εἴτ' ἔρ' ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν μὴ δὴ τσαυθάνους (δύτλων ζιτάνους) κενώσασιν τῆσιν τισὶν δὲ νόμοις πρόδρομοι μὲν δὲ τῆ βασιλῆς, ἢ τῆ δὲ αὐτοκράτορος τὰ τῆ γεγοννηκότων δικαίωματα χαρίζε) ὡς σφᾶς μήτε τοῖς ἀπαιδίας ἐπιτιμῶσι ζνέχεσθαι, καὶ τὰ τῆσιν πολυπαιδίας ἀθλα πλὴν ὅλ γων τινῶν καρπῆσθαι. Sequitur de Diis quod dixi, καὶ αὐτὰ ἐν ἀνθρώποι μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοὶ εὐεχθῆσαι, ἵνα ἂν τῆσιν τῆσιν αὐτοῖς τελευτῶν καταλίπη, λαμβάνωσι. Cælesti autem Salinensi Carthaginis, cuius Vlpianus noster commemorat, ius trium liberorum illud de quo diximus, vt eius honori licitè vltimis ciuium Romanorum iudiciis quippiam relinqueretur; ipsa demum eiusdem Vlpiani ætate (qui sub Alexandro Seuero floruit) concedi cœpisse auguror, coniectura ex eo ducta quod qui cum Principem proximè præcesserat Pseudantoninus Alogabalus siue Heliogabalus c (qui & Sardanapalus nuncupatus monstrum Imperatoris nulla virtute redemptum à vitis) Vranix siue Cælestis signum à Phœnissa Didone cum Carthaginem antiquam conderet olim consecratum, ex Africa ipse (vbi summo in honore id habitum) asportari ad se iussit. Immo etiam ex illa prophana vetustarum circa Deorum nuptias fabularum credulitate, de qua modò verba fecimus, imaginario quodam conubio, sed superstitionis tamen sauarum caremoniarum solemnibus adhibitis Deo suo Heliogabalo, quem præcipua veneratione in latrio, & palatij (vt apud Victorem d est) penetrabilibus colebat, conciliatum voluit. Qua de re verba Herodiani optimi haud dubiè historici vt proferam simulque castigem, quod poterit, castigata verò explicem atque constituam; haud leue operapretium duco. Equidem subtilis harumce rerum, ac diligens indagatio, totusq; ille in Græcos omnes

c Sic vocatur à Victore in Casaribus.

d In Casaribus vbi de M. Anto.

omnes historiæ Romanæ auctores vetustos perpurgandos labor, cuius aliquam non vulgarem istius etiam libri aliquot locis significationem fortè an daturus sum; quanti constet egomet mihi sum conscius.

Illa igitur habent sic ferè: τῆσιν ἑβραῖας τὸ ἀγαθὸν μετεπέμψατο σέβοντων αὐτὸ ἐπὶ φρούς Καρχηδονίων τε καὶ τῆσιν τῶν λιθῶν ἀνθρώπων. φασὶ ἢ αὐτὸ Διδῶ τῶν φοινίκων εἰδέναι, ὅτι δὴ τῆσιν ἀρχαίαν Καρχηδῶνα πόλιν ἐκτίσσε βύρσαν καταπέμψαν. λιθῶν μὲν δὲ αὐτῆσιν ἑβραῖαν καλεῖσσι, φοίνικες ἢ Ἀσροάρχην ὀνομάζουσι: σελίνην εἶναι θέλουσιν. In quibus istud Ἀσροάρχην cum sit originis Græcæ vocabulum, iam tum ab eo tempore suspectum habui, quo primùm in illum Herodiani locum incidi: nec iniuria, vt videtur, quando id Phœnicibus tribuitur, quorum sermonem à Græco diuersum fuisse, licet ab ipsis in Græciam literarum characteres translatos à Cadmo a non ignorarem, vel ex eo Flauij Iosippi b (siue is Iosephus est) loco, mihi quidem constiterat in quo de Galilææ regione xx. oppida continente, quam Tyro vicinam Chiram Tyri Rex sibi dono datam à Salomone noluit accipere, sic ferè scribit: ἐπελθὼν καὶ καταπέμψας εἰρωμῆσιν καὶ δυναστείας τῆσιν δωρεῶν πέμψας πρὸς Σολομῶνα μὴ δέεισθαι τῶν πόλεων ἕλεγον, καὶ ἐν τότε προσηγορεύθησαν χαβαλῶν καὶ μεθ᾽ ἑμὴν δόμῶν καὶ τὸ χαβαλῶν καὶ τῶν φοινίκων γλώττιον, ἐν ἀρῆσιν σημαίνει. Græcis namque verbis Phœniceum agri ab eo quod non placuisset nomen interpretatus est optimus, & fidelissimus historicus, qui statim & Menandri cuiusdam, qui è Phœniceo sermone Tyriorum archia Græcè reddiderat, verba Græca profert, sicuti vaccam, thor à Phœnicibus nuncupari Plutarchus c tradit, vbi de Apolline Thurio θῶρ καὶ οἱ φοίνικες (inquit) τῶν βοῶν καλεῖσσι, à quo præ cæteris laborioso animali veteribus forsitan Hebræis ita dicto, laborare & laborem sic efferunt deductis inde vocabulis τῶν tharach, & τῶν thorach, Deuteronomij i. & Iobi 37. & Esaia i. cap. quamuis aliter ab interpretibus redditum non ignorem sententiam potius quàm etymon genuinum & propriam significationem exprimere nitentibus, sed ne ab instituto sermone longius discedā, Iulianus Cæsar ad Sallustium de Phœnicum religione differens d Edeffenum agrum antiquitus in Syrophœnicia Soli sacrum vbi & Monimus & Azizus, hoc est, ex Iamblichi interpretatione, Hermes qui Mercurius & Ares siue Mars, assessores Solis & comites colantur tradidit: οἱ τῶν ἑβραίων οἰκοῦντες ἰδρὸν δὲ αἰῶν ἡλῆς χωρίον, Μόνιμον αὐτῶν καὶ Ἄζιζον συγκληιδύσσειν, ἀντίφασθαι φασὶ Ιάμβλιχου, &c. ὡς δὲ Μόνιμος μὲν Ἑρμῆς εἶναι. Ἄζιζος ἢ Ἄρης ἡλῆς πάρεδροι πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ἔσθ' περὶ γῆν ἑποχουέουσιν τόπων. Et postea, ἔγω δὲ ὅτι καὶ Ἄρης Ἄζιζος λεγόμενος ἐπὶ τῶν οἰκόντων τῶν ἑβραίων ἡλῆς προπομπῆσιν καὶ περ εἰδὼς καὶ προσήκων ἀφίστη μοι δεικῶ. Eusebius profectò aut Syriacā fuisse Phœnicum linguā, aut parum certè à Syriaca recessisse de præparatione Euangelica e scribens præclarè docuit verbis Philonis biblij, qui Berytij Sanchoniatonis historiā Græcè interpretatus est, de Phœnicum Theologia relatis: in quibus hæc legas, καὶ οὐ τῆσιν αὐτῶσιν συμπλοκῆσιν τῶν πνεύματος ἐγένετο μὲν τῆσιν τινῶσιν φασὶν ἰδρῶν. Et postea, ἔγω δὲ ἐγένετο ἕνα νοερά, καὶ ἐκλήθη ζωφασαμῆν τῶν τῶσιν ἑβραῖσιν κατόπιαι: & statim vbi

a Vide Suidā in γράμματα post Plin. cap. 56. lib. 7. Soli. Polyhist. cap. 13. ac præ cæteris Herod. lib. 5. b Lib. 8. Iudai. antiq. cap. 2.

c In Sylia folio 847. exemplar. Stephan.

d In Hymno Soli fol. 34. & fol. 40.

e Lib. 1.

vbi de Sole τὸ πρῶτον φησὶ δὲ ἐν ἑνὶ μόνον ἔρανον κῆρυκα βελόαμην καλεῖται ὅτι παρὰ φοινίκι κῆρυκα ἔρανον, ἔρανος δὲ παρ' Ἑλλήνων. Vbi postremum istud de Beelsamen admodum scitè à B. Augustino etiam traditur in libro Iudicum, eo loco ex quo verba inferius proponere certum est. Rursum autem idem Eusebius sub finem eius libri: & iterum lib. 4. verba Philonis recitans ex libro primo Phœnicum historiae Κρόνον, siue Saturnum à Phœnicibus Israel vnigenitum Ieud nuncupari memorat. B. quoque Hieronymus alicubi de Belo, qui Hebraicè Bel dicitur: *Hunc Sidonij & Phœnices*, ait, *appellant Baal qui idem sit qui Belus*: & statim. *Baal autem Græcè ἔχων, Latine habens, interpretatur.* Vnde Baalim, me habens D. ipse Augustinus. Mammona verbum esse cognatum linguæ Punicæ (Phœniciam intelligens) alicubi tradit, hoc addito: *Ista enim lingua sibi significationis quadam vicinitate sociantur*: verum quid apertius, quàm quòd Chærius Poëta vetustus apud Iosippum nationes quæ aduersus Græciâ Xerxi bellum gerenti militarunt enumerans Iudæos montana Soly-morum & Asphaltitem ad lacum incolentes lingua Phœnicum locutos asserit:

τῶ δὲ ὄπιθεν διέβαινε γένος Δαυμασῶν ἰδέσθαι γλώσσαν μὲν φοινίκων ἀπὸ φοινίκων ἀφίοντες ὡσεὶ ἐν σολὶμοῖς ἄρασι πλάττειν ἐνὶ λίμνῃ, &c.

Huc accedat quod Tyriorum gentem à Phœnicibus conditam quæ terramotu vexati relicto patrio solo Assyrium stagnum primo, mox mari proximum littus incoluerint, condita ibi vrbe, quam à piscium vbertate Sydonā appellauerunt. Nam piscem Phœnices Sydon vocare à Iustino traditur. Denique quod lilia à Phœnicibus Susa nominari scriptum in magno Etymologico his admodum verbis Græcis τὰ λιλία ὑπὸ τῶν φοινίκων σοῦσα λέγεται. Qua de re, vt hoc quoque leuiter exponamus cum ita Stephanus Byzantius vrbem Persidis illustrem Susa scilicet à Memnone constructam nomen habuisse dicens ἀπὸ τῶν κείνων (ἃ πολλὰ ἐν τῇ χώρῃ περιέχεται ἐκείνη, addit σοῦσαν τε αὐτὸ καλοῦσιν οἱ βάρβαροι) non aliud sensere Aristobulus & Chæres apud Athenæum, si optimi auctoris verba, ita vt oportet explicentur: quo loco Σαῦσον γὰρ εἶναι τῆ ἑλληνικῆ φωνῆ κείνων: quod quoniam ab eruditissimo viro nunc nuper minimè perceptum fuit, cum Hieronymiano tamen isti sermoni prorsus respondeat, Bariona in nostra lingua sonat, filius columbæ. Item Barachia in lingua nostra benedictus domini dicitur. Ac istis Herodori verbis de Iude quod esse nomen Ægyptium constat, ἴσως δὲ ἔστιν ἡ τῆν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διηκίτην, vt his omnibus locis tota oratio ad posterius referri nomen debeat: propterea dignum adnotatione, atque ista scriptio-ne nostra credidi: alioqui sanè auctorum verba minimè captanda, sed quid eorum quisque dicere voluerit, attendendum esse quis non censcat? spreto scripturæ ordine? sicuti cum D. Hieronymus Sebasten, id est, Samariam in honorem Augusti ab Herode, Græco sermone Augustam esse nominatam scribit.

Nec ramen ad inficias eo τὸ Ἀσραράχη apud Herodianum leuiter posse

a Lib. 1. in Oseâ de Belo à Baby-loniis & Assyriis culto, vide La-
ciant. lib. 1. cap. vltimo.
b Sermo. 55. c. 2. in Lucam de ver-bis Domini.
c Lib. 1. de an-tiquitat. Iudæ.
d Intelligere ma-re rubrum ex Herodoto lib. 7. Plin. c. 22. lib. 4. & Solin. cap. 26. Polyhisto. Maris autem Phœnicij mentio apud Achillem Statium initio lib. 1. de Clitophonis & Leucippes amo. vbi Sydonios à Thebanis oriū-dos ad mare Af-tyrium ait inse-disse, portūmq; Sydonium de-scribit.
e Lib. 8. sed D. Hieronymus in quaestio. siue tra-dit Heb. in Ge-nesi de Chanaan prim⁹ natus est Sydon, inquit, à quo vrbis in Phœ-nice Sydon vo-catur.
f In lib. de vrb. in Ἔσσα, sic de vnguentis odo-ratis agens Cle-mens Alexand. extremo cap. 8. lib. 2. pædago-
g. Lib. 12.
h Drusio cap. 8. lib. 12. obseru.
i lib. 2. in Matt.
k Vide Hieron. lib. 4. Commen-t. in B. Matth. c. 23.
l Euterpe.
m Epistol. 27. ad Eustochium in epistaphio Paulæ matris col. 227.

posse tolerari. Nam & interdum peregrina vocabula cum voler vsus, donantur ciuitate, vt non modò peregrina vel Græca in Latinum: sed & Latina in Græcum idioma transeant: quo genere Imperatores quædam vestes Græco nomine vocari crustas à Latino scribunt. Et apud ipsum B. Lucam Sudarij & semicinctij nomen à Latina in Græcam vocem translatum, quo loco ὡσεὶ ἐπὶ τῆς ἀσθονούνας ἐπιφύραθ' ἀπὸ τῶν χροῦντος αὐτοῦ σὺδ' ἀστία, ἢ σικκινθία: itémque apud B. Ignatium desertoris vocabulum: vbi Polycarpo Græcè sic scribit, ἀφ' ἑσπετε ὃ δ' ἀρατεῖσθε ἀφ' ἑ ἢ τὰ δ' ἄλωνα κομισσέσθε καὶ τὶς ὑμῶν δεστέρω ἐυθεθῆ: vt de tituli denarij, quadrantis, assarij, colonia, centurionis, pratoris, custodiae linteæ, flagelli census, ac similibus quæ in sacrosancto Euangelio passim reperiuntur, vocabulis taceam. Præterea classicos quoque auctores id sibi sumere comperi vt ἀλλόφυλα vocabula, & cum alieno loquuntur ore: suo tamen idiomate ipsi proferant, eorū quem notum habent atque familiarem. Igitur Eusebius alicubi de serpente agens ἡ δὲ θύβη (ait) ἰδίῳ θανατῶ ἐκείνῃ βία τῆν πλῆθην τοῦτο τοῦ ὄρου φοινίκης ἢ αὐτὸ ἀγαθὸν λιμῶνα καλοῦσιν ὁμοίως ἢ ἀγυθῆτιοι κενὸν ἐπονομάζουσι. Et hac ipsa de re Lampridius in Heliogabalo, Ἀγυθῆτιος (inquit) dracunculos Romæ habuit, quos illi Agathodæmonas vocant: cum tamen vos, Agathodæmonas, Græca sit non Ægyptia vel Phœnicia. Nec absimiliter Deam illam Syriæ, quæ Atargatis à Syris à Græcis autem Derceto vocatur (vel ipso teste Plinio lib. v. naturalis histo.) à Syris tamen Dercetonem dictam (quod nomen utique Græcum esse constat, sed Syriacæ potius quàm Græcæ originis, vt arbitror, atque à Syriaco idiomate, in Græcam linguam aliquatenus deflexum) Diodorus Siculus in hæc verba tradit, ἢ vbi de palude Ascaloni propinqua in Syria: παρὰ τὴν ταύτην ὑπάρχει τέμνειν θείας ἐπιφανείας, ἢ ὀνομαζομένης οἱ σήρος δ' ἄρακετοῦ. Istud profectò Δερκετοῦς nomen à Ctesia esse, qui Græcè scripsit, ex Athenagora in defensione pro Christianis, & multò etiam apertius à Strabone colligitur: quo loco tamen Attaram idiomate Syriaco nuncupatam innuit. Vnde inflexum Atargatidos vocabulū, cuius vice Græci Dercetonem substituerint. Sic Philo in Flaccum, Alexandrinos virgis cædi ab Alexandrinis lictoribus quos vocant Spathoforos. Hoc autem verbum minimè Ægyptium esse, ipsa eius notatio prodit. Ac ne longius abiero: sicuti de Chusæis ex Hermopolitana Ægypti præfectura Venerem colentibus locutus Ælianus: ita Herodianus ipse illo quem tractamus loco, de Afris seu Pœnis dixit, ὅτι ἔρανια καλοῦσι: quos tamen vt & illos Græcè non locutos nulla est dubitatio. Et Plautus Pænulo, Punicè sermocinantem Hammonem inducens, apertissimè demonstrat. Huius autem rei rationem si quis accuratius inuestigauerit, non facile aliâ reperire meliorem queat: quàm illa sit, quæ à Plutarcho his totidem verbis refertur: quanquam de vocabulorum terminatione potius, quàm tota ipsorum fictione videtur voluisse differere, ἢ δὲ τὴν Δαυμάχη (ait) τῶν ὀνομαζομένων τῆν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἀνάπλασιν, ἢ γὰρ ἄλλα μύθια τοῖς μεθεσπασμένοις ἐκ τῆς ἑλλάδος σικκεπσοῦντα μέχρι νῦν παραμένει, καὶ ξοντεῖται παρ' ἑτέροις: ὡς ἐν τῇ ποιητικῇ ἀνακαταμύθην διὰ δ' ἑλλήνων ἴσως

a Parafangas angarias & parafangias dici-mus.
b 1. xj Cod. Theodos. lib. 15. tit. 7. de Scenic. c Act. Apostol. cap. 9. vers. 12.
d Cap. 5. Euang. Secū Mart. vers. 26. & c. 27. vers. 26. 27. 65. & 66. Luc. cap. 12. vers. 6 Ioan. cap. 13. vers. 4.
e Lib. 1. de præpar. Euang. ad finem.
f Cap. 23. vbi de Syria Caest. agit.
g Lib. 2. Biblii. sub initium.
h Vbi de Semiramide agit i Ad fin. lib. 16.
k Lib. 10. de animal. cap. 27.
l Act. 5. Scen. 1.
m Lib. de Iude & Oiride.

a Proemio in 2.lib.comm.ad Galat.

b Extremo cap. 22.lib.4. c Polyhsto.cap 26. ubi coniuge Strabonem lib. 3. ubi de Phoenicibus atque Hercule Tartesum vsque progressis, itemque ubi de Gadibus fol 178. d Lib.3.Geogr.

e Cap.3.

f In notis ad illa verba, Nonne vides quid isti faciant? ex cap.7. Hierem.

βαρβαρίζουσαν οὐ γλώττιαν τὰς τοιαύτας προσαγορεύοντες. Nam & partem quandam Libyæ Græcis urbibus plenâ fuisse testatur Hieronymus: a & quemadmodum Galatas, excepto sermone Græco, quo omnis Oriens loquitur, propriam linguâ eandem penè habere quam Treuiros, nec referre si aliqua exinde corruerint: ita etiam Aftros Phœnicum linguam nonnulla ex parte mutasse, cum ipsa Latinitas, & regionibus quoridie mutetur, & tempore. Tyrios quidem à rubro profectos mari, quandam in capite Bœoticæ insulam Erythræam (Strabo Erythram nominat) Pœnos autem lingua sua Gadir, id est, sepem nominasse Plinius b atque Solinus c tradidit: sicuti Strabo d Turditanos, & eos maximè qui ad Bœtim incolunt, adeò in Romanum immutatos morem, vt ne sui quidem sermonis meminerint, οὐ μὲν δὲ τῶν βαρβαρῶν οὐ μάλιστ' αὐτῶν τὸ βαρβαρὸν τέλος εἰς τὸν βαρβαρῶν μετὰ βέλωντο ἴδιον: ὅδε τῆς διαλέκτου τῆς σφετέρης ἐπιμεινόμενοι.

Postremò, vt non incommodè Lunam (de qua eodem illo Herodiani loco agitur) Ἀστρονομίη esse nuncupatam existimemus, mouet adiuuatque mirum in modum, quod ab Horatio itidem Flacco, astrorum Regina dicitur in seculari carmine, sic ferè

Siderum Regina Bicornis Audi Luna puellas.

Sed & Apuleius eandem cœli Reginam eo què inferiùs e proferemus loco nominat: & Reginam simpliciter Homerus in ipsius Hymno

Χαίρε ἀναστα δὲκ λυκίανε διασελίην. Hieremias etiam vbi de placentis & libaminibus conqueritur, quæ Diis alienis à populo Iudaico contra vetustum Domini Dei præceptum, offerrentur, ipsam מֶלֶכֶת הַשָּׁמַיִם Melecheth Hassamajim vocat, id est, Reginam cœlorum, quam Septuaginta interpretes, βασιλιαν τὸ θεοῦ appellarunt non semel, sed iterum, ac tertio in cap. xliij. illius Propheta. Sed mirum, quod cap. vij. vbi eadem de re iisdem verbis iuxta Hebraum quidem idioma disseritur: non reginam tamen, sed tanquam scriptum foret מֶלֶכֶת הַשָּׁמַיִם iseba Hassamajim (quo modo sapiùs cap. xvij. xxj. & xxiiij. lib. iij. Reg. legitur: ex quibus, vt hoc quoque obiter moneam, quod alij nondum percepisse videntur, explicandus Esaiæ locus extremo cap. xxiiij.) ipsi

στρατιῶν τὸ θεοῦ, militiam Cœli exposuerint: quo loco vtrumque contextum secutus B. Hieronymus f Hebraum & Græcum, de Luna interpretatur, hoc modo: Et mulieres (inquit) conspergunt adipem cum farina, vt faciant χλωῶνας, quas nos placentas interpretati sumus, siue præparaciones: vt omne genus ostendat sacrificij, Reginae cœli, quam Lunam debemus accipere: vel certè militiæ cœli, vt omnes stellas intelligamus, sicuti Esaiæ cap. xl. sub finem: Leuate in excelsum oculos vestros, & videte qui creauit hæc, qui eduxit in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocat. Vnde nimirum duplicem esse in cœlis exercitum, vel (quod Hieronymus ipse, atque Ambrosius, & reliqui vulgarum Bibliorum interpretem sequuti maluere) militiam omnipotenti Deo ministerium præbentem intelligimus: Angelorum quidem vnam, ac beatorum spirituum exercitus,

citius, quorum Hierarchiam Dionysius Areopagita exposuit. a Atque huius quidem militiæ mentionem factâ aliquot b sacrosancti Evangelij locis meminisset & apud Eusebium Emissemum: c illa ex actis Apostolorum verba explicantem: Cùm hæc dixisset, videntibus illis eleuatus est in cœlum. Dum audis eleuatum (inquit) agnosce militiæ cœlestis obsequium: quæ totidem apud B. Augustinum videre est, sermone de tempore 276. Iteram verò (vt interim de principibus & potestatibus mundi-tenentibus, d siue rectoribus tenebrarum huius seculi, & spiritalibus nequitia in cœlestibus taceam: quorum disertè D. Paulus ad Ephesios commemorat e) astrorum, stellarum, signorum, siderum. Nam & militare Deo dicuntur sidera, quod est seruire, ac parere, vt Pet. Chrysologus f rectissimè interpretatur, iuxta illud Poëtr, g

Tibi militat ather, &c.

Quibus ipsis adeò cœlum ornatur, vt Septuaginta viri, & post eos Hieronymus pro exercitu, siue militia eorum, sicut ΟΝΔΥ Ισβααμ, habet authenticum Hebraum, ipsèque adeò Chaldaus interpret exposuit, h maluerint vno loco reddere ornatum: καὶ συντελεσθῆναι τὸ θεῶν δὲ θεῶν καὶ ἡ γῆ καὶ τὰς οὐρανούς, & omnis ornatus eorum. Huc omnino ista Philonis i pertinent, de Philosophiæ cognitione: ad quæ bculorum beneficio, siue ministerio peruenimus: ἀναβλέψασα ἡ ὄψις (inquit) εἰς ἀθέρα εἶδον ἥλιον, καὶ σελίην, καὶ πλανήτας, καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρους τῆν ἑροπρεπεστάτην θεοῦ στρατιάν κόσμου ἢ κόσμω, &c. quæ sequuntur. D. quoque Ambrosius k ad Horontianum: Septenarium quoddam ministerium (inquit) planetarum creatum aduertimus, quo hic mundus illuminatur: quarum concurrere fertur militia ad earum numerum quas inerrabiles ferunt stellas, & vt Græci dicunt ἀπλανεῖς. Sanè

illis Hieremiæ temporibus idololatræ in Palestina, & Iudæa vt vniuersæ militiæ cœli diuinum cultum præstabant: quod in actis Apostolorum traditur, l & à Iustino Martire aduersus Tryphonem explicatur) vnde Chaldaum in cœlo Diis totidem quot sideribus seruisse Petrus Chrysologus alicubi m scribit: sic etiam signis & Soli, & Lunæ tanquam eius militiæ ducibus, & verò Baali quoque thus adoleuisse: cum ex lib. iij. Regum cap. xiiij. tum ex Hieremiæ cap. viij. sub initium probè intelligitur. Itaque nihil est, quamobrem in illo cap. vij. & cap. xliij. pro Regina legatur Machina, vt in Tigurinis exemplaribus: aut Regina nomine Sol potius quam Luna (quod nonnullis n placuit tamen) accipi debeat: quando sicut ab Indis Solem, ita & à Phrygibus quoque Lunam religiosè cultam antiquitus Clemens Alexandrinus: o ac suo quoque tempore ab Assyriis & Eufra- tensibus Ammianus Marcellinus p adoratâ refert: sicuti Herodianus à Carrarum urbis in Mesopotamia sitæ, atque à Carra Syria fluuio (vt Stephanus Byzantius q admonet) appellatâ incolis. Verba Herodiani hæc omnino sunt ex lib. historiar. iij. r σωλὴν δὲ μετ' ἑπολὸν τὸ σέβας τάντης θελίαν τ' Ἀντωνίου διαβήοντα ἢ Κάρρας τῆς μεσοποταμίας προελθῆν τ' βασιλείας ἀπελθῆν τε εἰς τὸν νεῶν τῆς σελίης ἢ μάλιστ' αὐτῶν χλωῶν σέβασιν. ἀφειρήνη δὲ τ' πόλεως ὁ νεῶν πολὺ ὡς ὀδοποιίας χερσὶν.

a In de Cœlesti Hierarch. b Luca cap. 2. vers. 13. καὶ ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέλῳ πολλὸς στρατίας ἐρανοῦ ἀνέβησαν τὸν θεόν, &c. vide & Matth. cap. 16. vers. 53. c Hom. 2. de Ascen. Dom. sed & apud Clement. lib. 8. cōst. Apof. cap. 6. ad extremum, & in præfat. Missæ catho. ad festum Natæ. & corp. Christi, & apud Cassian. lib. 2. de Incarn. Dom. cap. 2. d Sic Tertullianus nominat. e Cap. 6. ver. 12. f Sermo. 558. g Claudiani. h Init. cap. 2. Gene. vbi notatur ab Eugub. Steuch. i Ex lib. 2. περὶ τῶν εἰδῶν τῶν ὀφθαλμῶν.

k Epist. 39. lib. 6.

l Cap. 7. vers. 42. ἔστρεψε δὲ ὁ θεός καὶ ἀπέθετο ἐν αὐτῆς λατρείαν τῆς στρατιᾶς τῆς ἐρανοῦ, ad quem locum videt B. Hiero. ad Algaliâ epist. 151. quæst. 10. & August. Eugub. in cap. 2. Genes. ad illud, Et omni ornatus eorum. m Serm. 146. n E grege recent. gnost.

o Protrepticoe καὶ περισσεύουσαν ἥλιον ὡς ἰσὶ οὐ καὶ σελίην ὡς φέρουσα. p Lib. 23. q In ἀπὸ πόλεων vbi Κάρρας πόλις μεσοποταμίας ἀπὸ Κάρρας ποταμῶν συρίας, &c. r In Anton. fol. 105. libri à Stephano impressi.

SEMESTRIVM

Quæ omnia vtv se habeant ; nihilominus equidem apud Herodiam nostrum, vt expungendam vocem illam Ασάρτην, ac eius loco reponendum τὸ Ἀστάρτην asseuerem; constare mihi rationem arbitror: etenim ista vox cum planè Syriaca sit, aut saltem à Syriaco vel Hebræo potius idiomate detorta : quo & Aastéreth & Aestarothe profertur, ita vt greges, diuitias, coronam, lucos & alia quæpiam significet : non potest nominis huius Astarte, quam Suidas affert ab astro deducta etymologia, non ridicula videri: vt ad Ασάρτην illud potius aspexisse, quod isto ex Herodiani loco expungendū aio; quàm de Astarte sedulo cogitasse ipsum aliquis merito iudicet, cum ita scribit, Ασάρτην ἢ παρ' Ἑλλήνων Ἀφροδίτη λέγεται, ἢ ἄστρον τῆν ἐπωνυμίαν πεποιμένον. αὐτὴν δ' εἶναι τὴν ἐξοσφορον μυθολογούσιν. Verumtamen hanc probasse videtur etymologiam Procopius etiam Gazæus, ad illud, & lucos Astaroth ex libro j. Regum. Vbi aquila Astarthe statuas reddit (inquit) sic autem Venerem à fide te denominauit Procopius Græcè ἀπὸ τῆς ἄστρης (vt opinor) ad etymon aspiciens omnino scripserat: quod & ista quæ subiecta eunt, cum illis Suidæ congruentia; Luciferum enim ipsius fabulantur. Caterum præterquam quòd Ασάρτης vocabulum ab auctore illo vetusto ac probato vsurpatum, vix ac ne vix quidem reperias: meam istam castigationem adiuuat, non tantum Achilles Staius; qui lib. j. de Clitophontis & Leucippes amoribus statim in ipso initio, vbi Sydonium portum ad quem eiectus fuerat describit, Phœniciorum Diuæ quàm Sydonij Astartem nominant, mentionem facit: verum etiam Lucianus; qui de Dea Syria ἤνι δὲ (inquit) καὶ ἄλλο ἴδιον ἐν φωνίῃ μέγα, τὸ Σιδωνιοὶ ἔχουσι, ὡς μὲν αὐτοὶ λέγουσι Ἀστάρτης ἴστι. Ἀστάρτη δ' ἐγὼ δακείω σελευνάειν ἐμύθηται. Tam Lucianus quàm Herodianus Lunam esse, quæ à Phœnicibus colatur, asserunt. Ergo vt horum Deam ille Astartem ab ipsis vocatam memorat: simile vero est, hoc & ab Herodiano de illis agente traditum; vt Ασάρτην potius, quàm Ασάρτην scripserit. Præsertim cum Auitus ille Pseudantoninus apud Herodianum, Lunam hanc Soli, Deo scilicet, dæmonio, aut idolo suo vellet matrimonio iungere: quem Heliogabalum, Phœnicia itidem lingua nuncuparet. Nam Heliogabalum (teste Lampridio a) Phœnices vocant Solem: quod ipsum ab Herodiano lib. v. histor. b sic ferè scriptū memini; vt ab Emese vrbis Phœnicia incolis Solem sub illo nomine adoratum tradat: vbi de Bassiano & Alexiniano, siue Alexandro, ἔβρῶντο ἢ αὐτοὶ (ait) θεῶν ἡλίω: τοῦτον δ' οἱ ἐπιχρῶσι σὺν τῇ φωνίῃ φωνῆ ἑλαιαγάβαλον καλοῦντες. Adest mihi succenturiatus ex ethnicis adhuc vnus (vt Varronem c mittam) M. Tullius; d qui vbi de quatuor Veneribus: Quarta Syria (inquit) Tyròque concepta, quæ Astarte vocatur, quam Adonidi nupsisse traditum est, & c. vt Africa cælestem, de cuius vate apud Carthaginem Capitolinus in Macrino loquitur, ita Syria Astartem Deam fuisse Tertullianus Apologetico, e & Minutius Fælix Octauio referunt: sed ita vt non idem vtroque numen fuisse (sicut Herodianus tamen prodidit) annuat. Vnicuique etiam prouinciæ & ciuitati suus Deus est (ait ille) vt Syria Astartes; vt Arabia Dyfares; vt Norici Belenus;

a In Opilio Macrino. b In Macrino. fol. 112. libri à Stephano excult. c Lib. 4. de lingua Lat. ex Ant. Aug. castigatio. d Lib. 3. de natur. Deor.

e Cap. 23. quod sic legendum vt Pet. Pytheas non ster castigauit li. 1. aduerf. sub seu. cap. 4.

LIBER III.

vt Africa Cælestis. Quod Astarti seu Astartibus non minus quàm Dagoni & Baalim Syri seruiert cultumque diuinum superstitione præstiterint plurimis sacrosancti fœderis verusti locis a comprobatur: quorū verba hic afferre atque congerere nihil attinet; nec moris est mei: quando ipsos passim esse omnibus obuios intelligo. Illos potius aliorum auctorum, qui aut nostram, vt integritati suæ restituantur, opem implorant; aut non ita omnium manibus tenentur, & nostram tamen illam ad Herodianum coniecturam stabiliunt, locos placet expromere. De Astarte Eusebius ex Phœnicum Theologia sic alicubi b disserit, vt eam Saturni coniugem septem Titanidum, siue Artemidum matrem, duorumq; filiorum Pothi, & Erotis, filiam verò cæli doceat. Vnde meritò quis (vt opinor) ipsam & Vraniam & Cælestem ab Vrano, siue cælo nuncupatam ausit asserere: Phœnicibus vicini Palastini, & Syri cateri ac in his Iudæi, qui à vero Deo defecerant, idem Astartes numen coluere. Flavius itaque Iosephus extremo lib. vj. Ἰσθαικῆς ἀρχαιολογίας victoriam Palastinorum de Saulo narrans, faniquod Astarti dicatum erat commemorat; καὶ τὰς μὲν πανοπλίαις αὐτῶν (ait) ἀνέθηκον ἐς τὸ Ἀστάρτην ἰδρύσαι τὰ ἰσθαικῆς ἀνεστύρωσαν πρὸς τὰ τέχνη τῆς Βαθσαῖν πόλεως. Tertullianus etiam Scorpiaco, c Desumēto Iesu Name (inquit) derelinquunt Deū patrum suorum & seruiunt idolis Baalim & Astartis. Apud Suidam Astartis duobus adhuc locis d in hæc verba fit mentio: Ἀστάρτη θεὸς Σιδωνίων, καὶ χερμὸς θεὸς Ἀμανιτῶν οἱ ἐλάβουσε Σελομῶν. & c. vbi reponendum esse, καὶ χερμὸς θεὸς Μοαβιτῶν, καὶ μολοχ θεὸς Ἀμανιτῶν, tum ex vetusti testamenti e sacrosancti veritate, tum ex ipsius historia Cedreni, f mihi quidem iam dududum constitit, & Moab esse ciuitatē Arabia, quæ nūc Areopolis nominatur Hieronymus docet in lib. de nominibus Hebraicis: Adramelech verò Assyriorum idolum, quod & Samaritæ venerati sunt. Hoc autem & Moloch g idem esse arbitror. Quibus omnibus veteris memoriæ testimoniis (vt sentio) grauissimis permotus, equidem existimauerim haud longè aberraturum esse à lectionis, præsertim dubiæ, ac ab Hebræo contextu profus diuersæ veritate; si quis in Græca Septuaginta virorum ad cap. Hieremias septimum interpretatione (quam tamen ita vti se habet ferri posse, iam satis à me superius ostensum est: vel eo quòd ab ipso D. Hieronymo agnoscitur) pro στρατῶν maluerit literis iisdem traiectis Ασάρτην legere: cum Astarte cæli proinde dici potuerit, vt Vraniam Cælestem à Carthaginensi Episcopo Fulgentio nominatam scio: h quanquam hoc quidem ipse, vt certum non habeo, sic aliis esse arbitrarium volo. Astaroth, siue Astartes idolum non in Syria modò sed etiam in India cultum, ex Abdiæ Babylonij Apostolica historia didici, quo loco: i In Indiam ergo veniens Bartholomæus Apostolus, ingressus est templum Indiae in quo erat idolum Astaroth, & quasi peregrinus ibidem manere cepit. Quin & in Æthiopia ipsa rem ei diuinam antiquitus fieri solitam ab ethnicis, inde conicio; quod Astartes in Æthiopia insula mentionem fieri apud Stephanum Byzantium, k siue ipsius decurtatorem Hermolaum didici: sic

a Lib. 3. Reg. c. 11. vbi Nic. Lyran. & lib. 4. c. 23. & Hierony. cap. 48. & lib. Iud. cap. 2. & 3.

b Lib. 1. Præpar. Euang. fo. 24.

c Aduer. gnostic.

d Vbi de Astarte, item vbi de Salomone, meminit & Philastrius Brixienfis in lib. de hæres. vbi de Astartis fol. 9. de Asthar & Astaroth. e Hierem. c. 48. & 49. & Regum lib. 3. cap. 11. f in compend. histor. fo. 79. g Cuius apud Lucam mentio actuum Aposto. cap. 7. vers. 43.

h Sub initi. lib. 3. Mythol.

i Init. lib. 8.

k In lib. ἰθρηκῶν siue ἀβελ πύλων.

τῶ βαλ ἢ τῶ ἄλλοι, ἢ τῶ αἰσῃ τῆ γρατῆ ἢ ἔραυδ: malle enim ab ipsis retentum Hebraicum vocabulum זעל אסרז *Zela asera*, sicut illa quoq; postea, שדמוח *Sademoth*, מזלוח *Mazaloth*, הכרשים *Cadesim*, תפח *Tophet*, מושחית *Maschit*, תרפים *Teraphim*. Nam Aasera hic quidem etsi non per ז, sed per א scriptum est hîc quoq; ut superius, atramen plerunq; harum, caterarumq; gutturalium literarum permutationem fieri, Hebraeorum Grammaticorum discipuli nomine negauerint: & verò Astartem ipsam potius, cuius nomen à luco deductum, quàm lucum designari, præcedens Baalis, & subsequens militia cœli mentio flagitat. Perperam fanè in Latina interpretatione iniectum τὸ, in; ex ipso Hebræo, & Græco contextu dispicitur, pro quo longè commodius, luco, id est, ad lucum vel

a Lib. 11. Metamorpho. eo loco quem proponemus 3. cap. b Vide Macrob. Arnob. Apulei. post Cicer. in 2. de natur. Deor. vbi Dianam dictam quod noctu quasi diem efficeret Augu. cap. 16. lib. 7. de ciuit. Dei. c In seculari. carmi. initio. d In Epod. in Canid. venesic. e Li. 12. tit. de cupressis l. & more. Cod. Theod. de iure fisci. vide & Sozomenum lib. 5. Eccl. histor. cap. 19. de luco Dianæ in Phrygia Ælian. lib. 12. de anim. cap. 39. f Annal. lib. 12. g Ibi cum lucus & ara Diana Et proferantis aque per amon nos ambitus agris. Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arvis. Sub initium artis Poëti. h Ouid. in arte. i In sexto k Corinthiacis fol. 54. videto & Hyginium in fabul. 261. l Syntagmat. 12. histor. Deor. m Lib. 16. natu. histor. sub fin. cap. vit.

ad vsum luci. Caterum Astarti magis arridet, cum hîc, tum paulò post ibidem, & efferrî fecit lucum de domo Domini foras Hierusalem; vel ob ea quæ ibidem subiunguntur, ad eius numinis ceremoniam cultum pertinentia, de quibus cap. (si Dominus dederit) plenius differetur. Vt sit, hanc quidem Astartes et mi explicacionem optime cum eo congruere, quod Astartem Phœnicibus & Syriis Lunam esse, ac sub illo hanc nomine colli, ab Herodiano & Luciano traditum, nemo non statim fatebitur; qui Dianæ ac Lunæ, immò etiam Proserpinæ lucos (vt Apuleius ait) diversos inerrantibus, idem à veteribus numen existimatum; b idemque *Lucorum potentem Dianam, lucidum cœli decus* ab Horatio c appellatam esse in memoriam reuocauerit. Et verò Dianæ ipsius silentium nocte regentis (vt idè Poëta d canit) arcana sacra in lucis geri solita, quemadmodum in luco Daphnes Apollini & Dianæ sacro ad suburbium Antiochia Syria (cuius luci, & habitæ in ipso religionis, in Iustiniæ etiam codice e mentionem fieri scimus) sed & Romæ, vbi sacra ex legibus Tulli Regis, piaculæque procurando incesto per Pontifices, apud lacum olim & ipsius Claudij principis temporibus data; quanquam irridentibus cunctis, quod poenæ procuracionesq; incesti, id temporis exquirerentur, à Cornelio Tacito. f mandatum literis. Quamobrem lucum & aram Dianæ, in arte idem Horatius g vnâ connexuit; vel potius, quod ad Romam, Aricia

Ad suburbana templum nemorale Diana,

(vt Poëta h loquitur) quoniam apud Ariciam nemoralem Luciano i dictam Hippolytus vitæ ab Æsculapio restitutus consecravit, vt Pausanias k auctor est: qua de re Lylium quoque Giraddum egisse scio, vbi de Aricina & nemorensi Diana differit. l Sed & lucum Ephesi, Dianio, siue Dianæ magnæ fano proximum, atque adiacens fuisse; cum Tacitus annalium tertio, & Strabo, vbi de Ortygia luco; tum verò Achilles Staius octauo de Clitophontis & Leucippes amoribus libro memorat: vbi de crypta & quæ inibi esset fistula, siue syringe, ad quam virginitas rearum stupri explorari solita insistit, immò singularem fabulam videas licet. Plinius m quoque in suburbano Tusculani agri colle qui *Come* appellatur, suis temporibus fuisse lucum antiqua religione Dianæ sacratum à Latio, velut arte

tonfili

tonfili coma fagei nemoris tradit. Nam & Cybeles templum in luco fuisse monet Ouidius a his versibus:

*Templa Delum mari quæ quondam clarus Echion
Fecerat ex voto nemorosis abdita syluis
Transibant.*

Sicut etiam Hecates idem ipse: b

*Ibat ad antiquas Hecates Persados aras
Quas nemus umbrosam, secretaque sylua tegebat*

Et statim: — Per sacra triformis

*Ille Dea lucosque foret quod numen in illo
Euentisque suos, & tanta pericula iurat.*

Virgilius. *Iam subeunt Triviae lucos.* —

Et lucos omnes vbique Deorum cultui ac ceremoniis consecratos à veteribus, adeò verum est; vt nò magis auto fulgentia atque ebore simulachra, quàm lucos, & in iis (Plinio e teste) silentia ipsa adorarent. Ideòque circa urbem Romam cum essent luci plurimi: iam inde ab Romulo & Numa (quemadmodum in eorum vita Plutarchus admonet, ac in iis permagnus ille inter viam Salariam & Tyberim, in quo Lucaria festa coluere d) quæ ex eorum locatione censoria redigebatur pecunia, ea in ludos Deorum honori dicatos e sub Lucaris nomine infumeretur, & scenicis plerunq; actoribus, histriionibus, ac Pantomimis, aut Circensibus agitatoribus, aliisque τῶν τῶν, siue quinquertionum Hieronicis præstaretur: ipsiq; ludis & Pontifices, & sacerdotes, & Imperator quoque iure Pontificis Maximi præsidebat suo quisque ordine: vt apud Herodianum quodam loco f in hæc verba scriptum est, ἰσθρὸν ἄγωνα τελευτοῖσι ῥωμαῖοι διὰ καπιτολίω: & θεατρῆς ἢ ἢ ἀθλοθέτης οὐρ τοῖς λεπτοῖς ἰσθρῶσι ἐς ἐν περὶ ὁδῶν χρόνος ἢ τῶν καλεῖ ὁ βασιλεὺς γίνεσθαι. Propterea quod cum Labeone plerique bona numina ludis & talibus quasi ad lætitiâ pertinētibus rebus, vt malla victimis cruentis atque huiusmodi supplicationibus placari existimabant, quod ipsum ab Augustino relatum quodam loco g memini; theatra, inquam, ac circos idolorum suorum (sicuti apud Saluianum Massiliensem h legimus) delicias esse credebant: ac misceri Deum damoni à principibus & Pontificibus ciuitatis per scenicos ludos (vt idem Augustinus i loquitur) Poëtarum ludibria requirenti. Horum autem in vrbe Roma Pontificum circa ludos ἑπιμεροῖν, hoc est, munus administrasse in prouinciis sacerdotes, siue sacerdotales (quomodo Tertullianus k alicubi nominauit) præsidet constat: quod de ἀρχῆν Græci dicerent Asiarchiam, Bithyniarchiam, Cappadocarchiâ, Phœnicarchiam, Syriarchiam; idque citatis librorum nostrorum testimoniis l ante nos alij docuerunt. Tamen si Iulianus Cæsar quoniam ab ineunte ætate ita institutus à magistris & pædagogis fuerat, vt ab omni spectaculorum genere per cæterum vitæ tempus alienior

a Fab. 11. lib. 10. Metamorph. b Lib. 7. Metamorph. c Cap. 1. lib. 12. hist. vide & August lib. 4. de ciuitat. cap. vltim. & de luco Sinula vbi Bacchalia fierent. Liuium lib. 39. d Vide Festum in Lucania. e Vide locum B. Augu quem sequenti cap. proponemus, & Tertul in lib. de spe. & Apolog. Arnob. lib. 7. aduers. gen. & Cyprian. de specta. sub init. & rursus Augu. c. 26. lib. 4. de ciuit. & cap. 31. vbi Varonis testimonium citatur, vide & lib. 18. cap. 10. & 12. & quæ scribimus infra cap. penult. f Libro 1. vide Dion. init. lib. 53. & Arnob. lib. 4. aduers. gent. sic Asiarchas accipito quos Asia principes dixit interpret. Augusti Apost. c. 10. vers. 31. de Alytarcha sacerdote Antiochia; Syria aliisque sacerdotibus prouinciarum, qui ludos in honores deorum celebrari solitos curaret ipsiq; præstaret, vide Cuiacium nostrum cap. 13. lib. 2. obseruat. & quæ ipse scribo Agonistici nostri libri. g Cap. 13. lib. 8. de ciuit. Dei. h Lib. 6. de gubernat. Dei. i Cap. 20. lib. 8. de ciuit. Dei. k In de spectac. c. 9. de agonib. l l. 6. §. Grammatici, & §. 20. nouel. 89. quibus scribimus & ipsi

D. de excus. tut. l. in honoribus, §. 1. de vacat. & excus. mun. l. 1. C. de natu. lib. in princ. & modis natur. eff. sui. §. vlti. vide Cuiacium nostrum in comment. ad d. §. Grammatici, lib. 1. 2. & 3. Agonistici nostri aliquot locis, vbi videas licet.

a Fol. 49. 55. & 79. edit. Pari. an. ni 1583. & folio 91. 108. & 127. b Fol. 323. illius edition.

c Lib. 1. Annal. vbi Lips. & Scaliger ad Festum.

d Quos notatos ab Henrico Stephano reperias in Thesuro Greco in αλφς, prefertim ex Romuli & Numa vita.

e Lib. 1. περ' αζ' χαριτις 18-19 αϊων.

f Cap. 2.

fuert; quemadmodum ipse de se aliquot a Misopogonis siue Antiochici locis prodidit: ideò ad Arfacium Pontificem siue archiereea Galatiar scribens b sacerdotes abstinere spectaculis iusserit: επαιτα παρανε(ου) ιδρυα (inquit) μητε δεξ'ρα παραβαλλειν, μητε εν καπηλειω πινειν η τεχνης τινος η εξασιας ασχοαας ηαι επουδ' ες (sic legendu pro επουδ' ες) πορτααδ. De lucare quide quod dixi, vel ipse Tertullianus in Scorpiaco probat, post Tacitum Cornelium: c apud que Plutarchi quoque locum in Romanis quaestionibus ea de re discrete differentis, ab elegantissimo & diligentissimo Lipsio nostro pratermissum no fuisse meminisset & ipsum alij sic retulere plerique omnes, aut exposuere Latini Galliciq; interpretes; ita vti Græcè excusus est: in mendo cubare non viderunt: vbi sic vulgò legitur, Αια τι το τελειμενον εις δεξ' λακαρ καλδσιν; η οτι εστιν αλλα πωει την πόλιν ανημελια θεοις α καλδσι λακας; ηαι την απο τειτων προσοδου εις τας δεξ' ανηλισκου; quo quidem loco pro πολλα εστιν αλλα πωει την πόλιν, diu est cum animaduerti, πολλα εστιν αλλα, mutatione facillima, ex aliis eiusdem Plutarchi d locis reponendum esse. Atque hoc ipsum ita etiam Henrico Stephano visum, ex mendorum castigationibus ad extremum Latina opusculorum Plutarchi expositionis adhibitis; & bono quidem omine, cum ista in mundum redigerem, deprehendi: ne (quod non soleo) ab aliis occupata, mihi velut præcipuo quodam iure mea, cum alterius quoque sint, ipse tribuerem.

Ad id quod agebam vt reuertar, atque isti sermoni finem denique, ac modum faciam; ipsum hunc de conditis deorum Gentilium adibus in lucis vetustum morem, haud dubiè designauit Hecataus antiquus historicus apud Iosippum: e vbi templum Hierosolymitanum describens, nec in eo vllum simulacrum, nec ædem ipsam vlli luco aut nemori vicinam fuisse: obseruatione dignum; vt pote rarum, & contra caterorum populorum leges, caremonias, atque religiones, institutum aliquod; literis tradendum ad memoriam posteritatis existimauit: sic ferè, αγαλμα η εκ εστι, εδδ' ανανθημα τοπαράπ' η, εδδ' φυτουμεα παλαιοσ εδδ' εν, οιν αλοωδες ητι τοιετω. Ac similiter i' hilo, vbi admirabilem aduenis intuetibus Hierosolimitani templi esse pulchritudinem & impensam docuit; nullo id luco circumdatum, nullisq; arboribus (vt pote lege id prohibente) constitum demonstrat: cuius aliquot rationes adferre nititur, quas ex eius libro πωει μοναρχιασ altero petere licebit: vbi hæc omninò scripta esse, quæ cum Iosippi superioribus verbis congruant, memini; αλοω η εδδ' εν εν (ε) πωει βόλω ποσ' εξ' ενιμσ δια πολλα, &c. quæ sequuntur. Populo igitur Israëlitico idololatriam & à vero Dei cultu ad caremonias & superstitiones Paganorum defectionem exprobrans apud Hieremiam f Dominus Deus exercituum: A seculo (inquit) confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti: Non seruiam: in omni enim colle sublimi & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix. Sic ex Hebræo authèrico B. Hieronymus: cum paulò aliter in versione Græca vltimum colon ηη' μιμσιν, in sacris libris, præsertim autem in Psalmis Dauidicis crebram commodiùs aliquantò (si quid ipse

video)

video) expressum in hæc verba, eundem tamen sensum præferentia reperitur: & dixisti non seruiam, sed ibo in omnem collem sublimem, & sub omni ligno vmbroso; illic diffundat in fornicatione mea: ηαι επας & Αιλιουα, αλλα πορεσομυ επι παντα βουωρ η ηηληρ, ηαι επουατω παντες ειλου καλασινσ οαι διαχυθσομυ εν τη πορεια μσ. Interea, quod ait Propheta de fornicatione sub ligno frondoso vel vmbroso, sicuti & pro imè sequenti capite: Abijt sibimet super omnem montem excelsum & sub omni ligno frondoso & fornicata est: & postea, Dispersisti vias tuas alienis sub omni ligno frondoso: tamen ad idololatriam omninò spectat, quæ haud dubiè spiritualis est, atque hoc fædior & abominanda magis cum idolis vanisque gentium diis, siue potius demonibus commixtio; quod ipsum suadent illa quæ sequuntur. a Videndum tamen ecquid proprie ac specialiter Syros illos effœminatos euiratorum Isiacorum imitatores notet; qui Astartæ Deæ Syriarum cultui sese addixerant, & intra eius cortinas, siue domunculas Lucorum Fanis adiunctorum, è velis fortafsè lineis aut byssinis accuratè pertextis cõfectas longè impurissimam sub speciosa Cadescchim appellatione præ se ferentes sanctitatem, muliebria patiebantur: quæ de re subtiliùs tertio (si Deus dederit) sermone dispiciendum habeo. Hanc profectò nostram opinionem nonnihil adiuuat obtutu primo, quod paulò antè apud Prophetam ita scriptum legitur: Filij quoque Mempheos & Taplneos constuprauerunt te vsque ad verticem. Sed verius tamen arbitror, vt ad durissimam victi populi Hebræi nihil non in captiuitate illa Babylonica & Ægyptiaca perpessi seruitutem, hoc postremum metaphoricòs positum referatur; vel ex ipsa Græcorum eo loci verborum proprietate, quæ stupri ne tenuissimam quidem ostendunt significationem; ηαηιοι μεμπος η ταρυνσ ενωσ' η σε ηη κατεπαζου σσ: maximè verò cum & præcedentia, & subsequencia diligenter expensa istud suadeant, quæ sunt huiusmodi: Ciuitates eius exusta sunt, & non est qui habitet in eis. Item, Nunquid non istud factum est tibi, quia dereliquisti Dominum Deum tuum eo tempore, quo ducebat te per viam? Atque hoc quidem obiter. Nam quid ego de Druidis Gallorum veterum Magis, non tam Tiberij principatu (quod Plinius b tradit) quàm aduentu, prædicatione, cruce ac passione Christi, per quem & omnia cessarunt oracula, c sublati eloquar, quos idem alio loco d Plinius vt nihil habuisse visco, & arbore in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius, ita per se roborum elegisse lucos, nec vlla sacra sine ea fronde confecisse scribit: vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druides videri. Ad quorum historiam equidem referendum puto, quod Celtas Iouem colere, Celticum verò Iouis signum altissimam quercum fuisse, Maximus e Tyrius prodidit, his verbis: καλοι σθεσοι μεν δια αγαλμα η Διου Κελτικου, η ηηλη Αζυσ: vt ideò Virgilius f magnam Iouis quercum diuiffe videatur, quo loco:

Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus Ingentes tendat ramos.

Eadem Abrafgorum quæ Druidum fuit circa lucorum ac Syluarum

a Quomodo dicit, Non sum polluta, post Baalim non ambulauit? & initio tertij capitis:

Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & quæ sequuntur nem postea, & facilitate fornicationis sua contaminauit terram & mæchata est cum lapide & ligno

b Lib. 30. natur. histo. cap. 13. Tiberij principatus Druidas Gallorum sustulit. de Druidis multa Casar lib. 6. de bello Gallico.

c Vide Plurarchum in libro περ' των εκλελειπεντων χρισηπλαν. & D Athanasium orat. cõtra idola: vbi post crucis aduentum refriuisse idololatriam quiescisse demonum præstigias. Vide sis eundem in lib. de humanitate verbi, vbi ait olim demonia inani specie ludibriisq; rerum irretiuisse homines, &c. vt verò apparuit Dei verbum, spectra eiusmodi & ludibria imaginum cessasse.

d Lib. 16. cap. vltimo.

e Sermo 38 fol. 235. edit. Steph.

f Lib. 3. Georg.

a Tomo 3. Annalium in Leone I fauro fo. 82. b In Dominica de Passione ad Laudes, cuius hymni auctor iuxta Dionys. Cartus. Fortunatus Episcopus & Poeta qui sub Vigilio Pontif. Rom. floruit circa annum Christi 560. & Trith. Plat. & Sigeb. tradunt. Extat & in lib. 2. carminum eiusdem Fortunati ex octo libris impressis ann. 1578. Venet. hymno 2. fo. 24. c Lib. 6. Aeneid. d I. Iudæos, C. de Iudæis. e Sed & Lactantius cap. 27. li. 4. quanto terrori sit demonibus crucis signum ostendit. cum dicit (inquit) suu imolant, si assistat aliquis signatam frontem gerens sacra nullo modo liant, nec responsa potest dare consultus vates. f I. vnica, I. nemini licere, sig. falu. tit. 8. lib. 1. C. Iusti. ad quod videndus Cuiacius in Paratit. g Tracta. 118. in Ioannem ad fin. postremò quid est quod omnes noluerunt signu Christi nisi crux Christi. h Ruffin. lib. 11. cap. 29. Socrates lib. 5. cap. 17. Sotom. lib. 7. c. 15. Nicepho. lib. 12. cap. 26. Suidas in caw. os in hanc rem citati à Didaco Couarruua lib. 4. variar. in resolutio. c. 5. i Homil. in hebdom. ieiunioru tom. 1. fol. 1429. & commentar. in Psal. 119. fol. 1004. vide & homil. 27. ad populum Antioch. col. 202. k Psal. David. 95. Cantate Domino, versic. 10. iuxta Septuaginta virorum versionem quam Tertullianus hoc loco sequutus lib. 3. aduersus Marcion. fol. 180. Paris. edit. anno 1580. & Iustinus aduersus Tryphon. l Cap. 9. m Eodem Psalmo versic. pen. Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum à facie Domini quia venit.

uenerationem superstitione, vt & arbores Barbara simplicitate pro diis haberent: donec Iustinianus Imperator missis sacerdotibus, & in extructa præclara ad Deipara apud ipsos, Dei cognitione interea imbutos collocatis, à vita planè barbarica ad pietatem ac mores Christianorū tradidit: vt à Zonara a literis traditum; unde ista sunt quæ adscribam. *μέχρι μύνητο, τότε καὶ τὸ ἅ χριστιανῶν θεοσεβείας ἴσαν κινήτοι, ἄλση ἢ καὶ ἕλας ἐσέθητο, καὶ τὰ δένδρα τῶτοις ὄξ ἀφελείας βαρβαρικῆς εἰς θεὸς ἠνομήθη. Ἰουστινιανὸς ἢ μεταθέσει σφῶς πρὸς ὀρθόδοξον ἀπάσασμα ἔδειτο, καὶ σείλας παρ' αὐτοῖς ἰδρῆς ἀνδρας, δι' αὐτῶν εἰς ἐπίγνωτη αὐτῶν μετέωκε τὸ θεῖ. εἶτα καὶ θεῖον ἢ ἀθασοῖς τ' θεοῦ εἰς εἰμαῖο τέμνο, καὶ ἰδρῆς ἐκλήθησε: καὶ ἔτος εἰς ἴδην τὰ ἅ χριστιανῶν αὐτῶν μετέωρον ἐκ τ' πάντων βαρβαρικῶν.* Nobis Christianis Catholicis, atque orthodoxis, Druidibus veris, veri Iouis, hoc est Iesu ac Iehouæ sacerdotibus atque Symnitis; magna quercus, nimirum

*Crux fidelis inter omnes
Arbor una nobilis.*

Cui (vt hymno Ecclesiastico b decantatur)

*Nulla talem profert sylua
Fronde, flore, germine:
Quam sacer cruor perunxit,
Fusus agni corpore.*

Sacrosanctum nempè ac incomparabile viscum illud pretiosi sanguinis Dominici
(*Quale solet syluis brumali frigore viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fætu teretes circumdare ramos,*

quemadmodum Virgilius c canit) eximia, inquam, illa & humano generi felix ac fausta, quæ seculi pretium tulit, Christi Domini crux; in cultu & honore summo: vtpote fidei nostræ signum, sicut ab Honorio ac Theodosio d Imperatoribus nuncupatur: quod signum fidelium ac timorem demonum Cyrillus Hierosolymitanus e in 13. Catechesi & signum Regis quod videntes demones tremunt, proculque fugiunt Cateche. 3. signum Saluatoris Theodosius & Valentinianus. f Beatus etiam Augustinus in Ioannem s. signum Christi nominat: per quod & ante ipsam eiusdem Christi passionem apud Ægyptios hieroglyphicè vitam & futuram saluatione præsignatam ab Ecclesiasticæ historia auctoribus vetustissimis atque fidelissimis proditur. h De huius vitalis crucis ueneratione apud Ioannem Chrysostomum i in primis plurima mentio: cuius uenerationis duplex ratio; vel quod à ligno isto Dominus regnasse k alicubi à Dauide dicitur; qui exinde à passione ligni superata morte regnauit, imperio facto supra humerum eius, secundum Esaia l Prophetiam: quam obrem hodie isto gratiæ tempore iuxta eundem Dauidem, m *omnia li-*

gna

gna sylvarum: in quibus olim cultus demonum peragebatur (vt superius ostendi) *exultant à facie Domini*: vel quoniam signum ipsum filij hominis in consummatione seculi apparebit in cælo, & postea: *Videbunt omnes tribus terræ filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & maiestate* (quemadmodum à B. Matthæo a dicitur) *quando iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua*: sicuti Dauidico cantico b comprehensum est. Sed à vera Theologia paulisper deflexo cursu, quando id suscepti muneris ratio postulat, ad Ethnicam de Astarte (vt à cæcis, & prophanis hominibus existimatum) Theologiam; vt à nobis merito creditum, fabulam meram reuertamur.

S Y M M A.

Mythotheologicum istud & criticum: cui passim aliquot emendationes indita.

De Astarte ac Tyro. Dij Tyrij, Hercules, Astarte, & Iupiter Olympius. Locus Iosephi discussus. Sacerdotium Herculis. Reges Tyrij, de quibus Theophili Antiocheni locus castigatur. Belus Babylone cultus. Vrania aurora. Apollo apud Tyrios & Carthaginenses, item Vranus: de Cælesti, Victoris locus expensus. Salinensis nomen apud Vlpianum à via Salaria. Augustinus de Cælesti virgine. Consiliaria Dea. Curtius de Deo Carthaginensi. Hercules Tyrius. Macchabeorum historia locus. Cælestis Regina & fortuna cæli; & Luna & Venus: qua duplex, imò quadruplex. Ezechielis locus de Adonide, non de Api. Architi Venus & Salambo, & Mylitta qua & Mitra, Libania, & Byblia & Astarte. Macrobij vulgata lectio defensa. Augustini locus; secundum quem & alios, Astarte Iuno: Punica lingua, & Punici pro Phœnicia & Phœnicibus. Bel, Belus, Baal, qui Iupiter Syrius apud Spartianum à Belo fluuiio, vel hic ab illo. Eandem Deam varijs appellationibus cultam, Venerem, ac Iunonem. Firmici locus purgatus. Cestus Vrania, & Peplum Cælestis. Apud Ambrosius, de cuius sacris loci. Notatus Epiphanius, Methram Deam somnians. & in veteris apud Firmicum, cuius altero loco Mitra legendum pro Mitra: & item apud Plinium Mitres: quem eundem videri esse cum eo, quem sacra perhibent littera Moloch, & Beelphegor: non Priapum, non Saturnum, sed Solem. Mitra nomen apud Musæum quo pertineat. Apud Tertullianum pro Mitra reponitur Mitra.

a Cap. 24. versic. 30. καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱὸς ἀνθρώπου ἐν ἐρανοῖς, quæ verba de cruce interpretantur eò loci Theophylactus D. Hieronymus, & D. Ioannes Chrysostomus homil. 77. in d. cap. 24. col. 564. b d. Psal. 95. versiculo vltimo.

c Vide Strabonem lib. 16. Pöp. Melam cap. 11. lib. 1. de situ orbis Dionysium & Eustathiu ad ipsam, & Q. Curtiu lib. 4. Euseb. lib. 8. Ecclesiast. histor. c. 7. Pau. Orofium. ca. 16. libro 3. Alterius Tyri Phœnicum colonie quam præstringit Fluius Tyras ad insulam vel peninsulam quandam à Suidis habitatam eiq; littus proximū quod Achilleos dromon nominant, meminit Marcel. lib. 22. d l. 1. in princ. D. de censib.

CAPVT II.

RER G A M V S porrò de Astarte dicere; idque confirmare, atque illustrare quod Herodianus ait, illam Syriæ ac Sydoniorum Deam, eandem fuisse cum Vrania, siue Cæleste, Carthaginensium cæterorumq; Afrorum Dea: quam ibi Dido Carthaginis conditrix tunc primùm à Tyriis suis accepta religione consecrauit. Phœnicem Syriæ partem duabus maritimarum vrbiū maximis, atque aded locupletissimis ciuitatibus Tyro & Sydone illustrem, Geographi aliq; Historici tradunt. c Tyrum quidem serie seculorum antiquissimam & armipotentem postea coloniam Romanorum Vlpianus noster (inde sibi originem fuisse memorans) quodam Pandectarum iuris ciuilis loco d celebravit, quam ante annum Troianæ cladis à Sydoniis Phœnicibus

a Lib. 18.
b Lib. 4.

c Cap. 2. lib. 8.
antiquit.

d Hoc fanum
Ἰσχυροῦ Iosephus nuncupat.
lib. 6. antiquit.
Iudaic. cap. 15. &
vlti. ad finem in
fo. 186. quem ci-
tat in reliquis
de Astarte agēs
Tiræquellus le-
gionis plurima
vir & Senator
Parisi. in tractat.
leg. connub. in
15. lege. glot. 1.
parte 5. fol. 313.
num. 30. citat &
Artemidorū de
insomniis, Epi-
phanium aduer-
gent. Tatianum
Assyriū in orat.
Ἰσχυροῦ, vbi
dicit Inthobalū
Tyriorum regē
fuisse sacerdotē
Astartes: quod
& ipsum Theo-
philus Antioche-
nus lib. 3. Instit.
ad Autolycum
tradit.

e Ide Justinum
lib. 18. hac ipsa de
re citato Theo-
donto quodā.
Boccat. lib. 2. de
Genealog. deor.
cap. 56. & 57. & c.
vsque ad 61. vi-
de & cap. 44.
f Citatur hic au-
ctor à Laetantio
Firmi. cap. vlti.
lib. 1. diu. instit.
g Lib. 1. Ἰσχυροῦ
Ἰσχυροῦ, vbi de
Pygmalione, ἐν
δὲ τῷ ἐπ' αὐτῷ
ἐξ ὁμοῦ εἶπαι ἢ ἐ-
ξ ἄλλου αὐτῷ φησὶ
σα ἐν τῷ λυβίῳ
ἀπὸ τῶν ἰσοδόμων
Ἰσχυροῦ.
h In sup. d. loco.

per Ascalaniorum regem expugnatis eoq; appulsis conditam Iustinus a madauit literis. Curtius b verò Tyrum urbem & vetustate originis & crebra fortuna varietate insignem ad memoriam posteritatis ab Agenore conditam, vnde ius ipsi cognationis esse cum Sidoniis pradicat. De Tyriorum rebus gestis verba Menandri auctoris vetustissimi Græca ex eorum archiuis Phœniceo sermone conscriptis translata, quæ ad rem pertinent apud Iosephum c legere memini: ex quibus colligitur Iromum (ita Græcè nominatur quem in sacrosanctis Regum libris Chiram vocatum constat) Abibali filium Tyri regem, quo tempore Salomon Hierosolymis imperabat, vetusta sacrorum religione sublata, fanum & Astartis d & verò tunc præmum Herculi consecratum dedicasse: sed & Iouis Ol mpij facellum agere factò ipsi vrbi amplificata adiunxisse narrat Iosephus idem ex Dij cuiusdam alterius Historici testimonio, καθελὴν τε τὰ ἀρχαία ἱδρὰ (inquit Menander) καὶ ναὸν ἰσοδόμου ἢ ἱρακλέους καὶ τοῦ τῆς Ἀσάρτης πατρὸς τε ἢ ἱρακλέους ἐν ἑσπέρῳ ἐποικίσαστο: quæ verba iterum sed emendatiora (meo quidem iudicio) ab eodem Iosepho referuntur lib. 1. περὶ ἀρχαιοτήτων Ἰσχυροῦ: vbi, pro καὶ ναὸν, scriptum legas, καὶ νῆς ναὸς: addita supputatione temporis quod à Chirami Tyriorum regis imperio effluxit, ad conditam ab Elissa Pygmalionis Tyriorum regis sorore. Sichæi autem auunculi sui, sacerdotium Herculis honorem à rege secundum gerentis e coniuge, Carthaginem: annorum nempe 155. mensium octo: & ab Hierosolymitani templi constructione annorum 143. & octo mensium Theophilus f quoque Antiochenus Patriarcha lib. ad Autolycum 3. Tyriorum regum successionē enarrans Hellem Atharymi regis & fratris confectorem ac successorem ab Inthobalo Astartes sacerdote peremptū, qui regnauerit annis 12. cui Bazorus filius ac deinde nepos Mettin successerit; tum postea Pygmalio Pygmalij filius, in cuius regni anno 7. in Libyam fugiens soror (hoc enim sororis vocabulum, ex iis quæ antè diximus & ipsa Iosephi g siue Iosippi quem statim eo loco Theophilus laudat, historia inferendum vt Elissam siue Didonem intelligamus) urbem condidit quæ adhuc hodie Carthago appellatur: quibus ex verbis Theophili, & quidem hoc Pygmalij nomen illi regis vocabulo apud Iustinum h interpretationis vice supplendum puto, vbi: *Cum interim Rex Tyro decedit filio Pygmalione & Elissa filia insignis formæ virgine hæredibus institutis*, quanquam Didonis & Pygmalionis patrem Eustathius in Dionysium de situ orbis Agenorem aut Belum Tyriorum regem non Pygmalium nominavit, ac vereor ne sit mendum in hoc Theophili loco. Sanè Belum parentē Didonis Silius Italicus dixit in initio lib. 1. de bello Punico, vbi de fano Didonis seu Elissæ

— Stant marmore mæste

Effigies, Belusq; parens omnisq; nepotum

A Belo series stat gloria gentis Agenor

Et qui longa dedit terris cognomina Phœnix.

Apud Babylonios denique Beli antiquissimi regis (cuius etiam Virgilius meminit) ex a re simulacrum fuisse, quod superstitione ho-

minum

minum consecratum Cyrus quoque adorare fuerit solitus; à Sulpitio Seuero historia sacra lib. 2. traditur: quem fuisse Iouis filiū, vnde Babylonis portæ Belides dictæ fuerint; Eustathius ille quem dixi memorat: istos Dionysij versus explicans, quibus de templo à Semiramide in atce Babylonis honori Beli dicato agitur sic ferè:

Αὐτὰρ ἐπ' ἀγορῶν μὲν ἄλλων εἶσατο Βέλῳ
Χρυσῶ τ' Ἰδ' ἐλέφασσι καὶ ἀργύρῳ ἀκούσασα.

Quod autem hic Belus quem Babylonij & Assyrij colunt antiquior Troiano bello fuisse inueniretur 322. annis Saturno autem æqualis, quorum vterque vno tempore adoleuerit; Theophilus in libro de temporibus ad Autolicum scripto ait in historia sua Thalam dicere: quod aded verum esse, vt ratione ipsa colligi possit, ab ipso Lactantio, Firmiano a scriptum memini. Ninum verò Beli progeniem dixit Tertullianus, progenitorem intelligens (nisi duò aut plures Beli forsitan fuere; quod probabile arbitror) initio lib. de pallio. *Si tamen Ninus regnavit primus* (ait) *vt autumat superiorum prophanitas: fermè apud vos vltra stylus non solet: ab Assyrijs si forte cui historia patescunt.* Potuit igitur Phœnissa Dido easdem quas Tyrij iam inde à Chiramo rege coluerant religiones, atque aded Astartis ipsius (à qua nomen ipsi quoque Tyrij reges Chirami successores plerique omnes assumere soliti b) Carthaginem Tyriam (vt ad Æneam illa scribens apud Ouidium c vocavit) urbem cum Phœnices in Africam (quod Tertullianus d ait) eructassent inuehere: immò verò præcepit obseruari, erecto & cōsecrato ipsius Deæ signo, quemadmodum Herodianus memorat: quod Carthaginenses (vt eodē auctore iam e antè dictum est, & post Dionem Ioan. Xiphilinus f quoque retulit) Vraniam vocarunt, id est, cœlestem, ex tellure nimirum cœli siue Vrani (vt Lactantius g narrat) filiam seu cœlestem quæ Lunam nimirum reginam cœli ac Dominam; quas abundè (nisi fallor) appellationes superiore sermone illustrauimus: seu potiùs id signum cum dedicaretur esse ἑρανοπέρες, & à cœlo demissum, suis regina ciuibus, ac per eos vicinis Libya populis persuaserit: cuius verum sydus in cœlo fulgeat præ cæteris Aurora Lucifera, ipsiq; ideò velut regina quædam cœlestis præesse videatur; sicuti Aristoteles lib. 5. Ethic. ad Nicomachum testatus est, & longè antèa vetustissimus Poëtarū Orpheus in Aphrodites hymno his versibus:

έρχο κνπρογορὸς θᾶσιν γένετ' ἐν Ὀλύμπῳ
εἰ σὺ θεὰ βασίλεια καλῶ γίθσθα προσώπω.

Sanè vt Apollinem eximia religione colebant Tyrij, cuius simulacrum Syracusis deuexerant Pœni, & in maiore locauerant patria; multisque aliis spoliis vrbiū à semet captarum non Carthaginem magis quàm Tyrum ornauerant, id quod est à Q. Curtio h proditum: sic quoque signum Apollinis æneum si Diodoro Siculo credimus cuius verba statim subiicientur; aut (sicut aliis placet) etiam aureum Carthagine fanumque ipsi magnificentissimè extructum olim extitisse, cum à Scipione vrbs illa expugnaretur, Appianus i docet; Plutarchus hoc amplius id signum quod magnum Apollinem

vocat

a Lib. 1. diuinar.
instit. cap. vlt.
b Hiramō Bale-
astartum filium
in regno successit,
huic Abdastartum,
&c. & sequētes Tyrio-
rum reges, no-
men cultæ apud
ipso Deæ ad-
iunctū ferè ha-
buisse Genebrar-
dus tradit in
Chronol. in 5.
ætate fol. 57.
c in epist. Dido.
ad Æneam *Ilion*
in Tyriam trans-
fert salicius vr-
bem.
d Sub init. lib.
de Pallio.
e Cap. 1.
f In Epitome
vbi de Imperio
Heliogabali.
g Extremo cap.
22. lib. 1. diuina.
instituit.

h Lib. 4.

i Libyca. videto
& Valer. Maxi.
lib. 1. cap. 1. ex-
plo 3. & Pausan.
Phocæicis.

a Statim in ipso initio in fol. 123. libri à Stephano excusi *παρά τὴν μέγαν ἀπόλλωνα τὸν Καρχηδόνοιο ἀντιμαρτῆρος*.
 b Lib. 13. Biblio. fol. 390. de aureis catenis ad basim illi Apollinis simulacro per superstitionem iniectis à Tyriis vt ipsius ab oppido suo recessum cohiberent, idē Diodorus lib. 17. fol. 584. de sublati huiusmodi vinculis ab Alexandro, additaq; simulacro Philalexandri appellatione post oppugnatum caputūque vi oppidum, sumptuosissimis Herculi sacrificiis peractis, idem Diodorus ibidē fol. 587.
 c Cap. 15. lib. 1. diuin. instit. vide & cap. 22.
 d Pet. Pith. c. 4. li. 1. aduers. subsec. laudatur à Lipsio epist. 22. lib. 5.
 e Cap. 38.

f Eo quem attulimus loco superiore cap. ex fragment. instit. siue regular. g Vulgò dicitur, La ville du Puy: vbi fanum D. Mariæ dicatum. Vicus autem siue via quā populari sermone dicunt, Rue Saunere.

vocat Carthagine auctum Romæ contra circum Maximum fuisse locatū, scribit in Tito Quintio Flaminio: ^a Id ē Gelois à Sicilia præda Carthaginenses misisse Tyrū, quod potitus hoc oppido Alexander eadē hora diēque, quibus à Carthaginensibus violatū fuerat, sacrificiis magnisq; prouentibus honorauerit: Diodorus Siculus ^b in hæc verba narrat: ἐχόντων ἢ γελώων ἐκτὸς τῆς πόλεως Ἀπόλλωνος ἀντιμαρτῆρα χαλκῶν σφῶδρα μέγα, συλῆσαντο αὐτὸν ἀπέσταν εἰς τὴν Τύρον, &c. οἱ ἢ Τύριοι καθ' ὃν ἡμέραν ὑστέρου ἐπ' Ἀλεξάνδρου τῆς Μακεδόνος ἐπολιόρκειντο καθύβριτον ὡς σινατωνίδου τοῖς πολεμίοις. Ἀλεξάνδρου ἢ ἐλόντος τὴν πόλιν ὡς τιμωρὸς φησι κατὰ τὴν δέμνημον ἡμέραν καὶ τὴν αὐτὴν ὥραν ἢ τὴν Καρχηδόνοιο τὴν Ἀπόλλωνα περὶ γέλαρον ἐσίλησαν σινατωνίδου διούσιαι καὶ προσόδοις ταῖς μεγίσταις ἐπὶ τῆς ἑλλάδος ὡς αἰτίου γενόμενον τῆς ἀλώσεως. Vt hæc quoque in Apollinem religio à Didone non minùs quàm illa in Astartem, siue cælestem altera vel ab ipsius certè successoribus è Tyro illius origine petita esse videatur. Vranum quidem si non à Carthaginensibus, à Pœnis certè proinde vt ab Ægyptiis Idem à Delphis Apollinem summa veneratione cultum Lactantius ^c refert. Ac ea quidem cælestis huius præter locos superiore sermone indicatos Tertulianus Apologeticis cap. 3. commemorat. Sed & Saluanus Mafsilienfis presbyter octauo de gubernatione Dei & Marcelli, Ammian. lib. 22. Annal. quod ab aliis ^d ante nos itidem animaduersum video. Præterea Victor Vicensis Episcopus in libro de persecutione Vandalor. Sic ferè: *Nam & hodie si qua supersunt subinde desolantur, sicut ibi Carthagineo dignam theatro adem Memoria, & viam quam cælestis vocitabant funditus deleuerunt*: vbi pro, *viam*, reponendum *aram*. Lectissimo iuueni propinquo meo assensurus fueram; nisi consimiliter apud Prosperum in lib. de promiss. & prædictio. 3. ^e vbi de Cælestis ade ab Aurelio Augustino Episcopo Carthaginensi occupata loquitur, eam dein Placidia Augustæ iussu ac idololatriæ reliquias delendas dirutam, & ipsam viam Vandatica manu euersam proditum esse meminisset. Etenim sic ille: *Apud Africam Carthagini, Cælestis (ait) inesse ferebant templum nimis amplum, omnium deorum suorum adibus vallatum, cuius platea Lithostroto pavimento ac preciosis columnis & mœnibus decorata propè in duobus ferè millibus passuum protendebatur, &c. Cùmque à quodam Pagano falsum vaticinium velut eiusdem cælestis proferretur: quo rursus & via & templa prisco sacrorum ritui redderentur: Ille, ille inquam verus Deus, &c. Sub Constantio & Augusta Placidia, &c. Vrso insistente tribuno omnia illa templa ad solum vsque perducta, agrum reliquit, in sepulturam scilicet mortuorum: ipsamq; viam sine memoriâ sui, nunc Vandatica manus euertit.* Hactenus ille. Carthagini sanè, Saturni vicum fuisse inter Veneriam & Salariam exactis passionis D. Cypriani iam dudum didici. Veneria porrò via (vt coniecere fas est) à Cælesti siue Vrania Venere, quæ & Salinensis apud nostrum Vlpianum ^f dicitur, ex eo fortasse quod ipse idolum hoc est signum & figmentum ad viam Salariam, qualem hodièque apud Anicium & huius Occitanæ provincie oppidum non emporio magis, quàm B. Mariæ virginis *δωτικὸς* signo, templo adeoque

adeoque religioso cultu percelebre quā piam nuncupant, coleretur: nec sanè aliam eius nominis aut esse, aut probabilem adferri posse notationem arbitror. Hanc verò cælestem Venerem illam esse censeo (si quid mei tamen est iudicij) quam B. Augustinus virginem cælestem nuncupat, lib. 2. de ciuitate, ^a quo loco: *Veniebamus nos etiã aliquando adolescentes (ait) ad spectacula ludibriãque sacrilegiorum, spectabamus arrepticios, audiebamus Symphonicos, ludis turpissimis quibus Deabusque exhibebantur, oblectabamur: Cælesti virgini, & Berecynthiae matri Deorum omnium ante eius lecticam die solemnī lauationis eius talia per publicum cantabantur à nequissimis scenicis.* Vbi quin Afer Augustinus de Cælesti Africae atque adeò Carthaginensium ipsorum Dea, quam Virginem vocat, itēque de Cybele tanquam diuersis numinibus egerit, & virginem à matre omniū Deorum secernere voluerit, dubiū non puto; quicquid eruditi viri nonnulli ^b sentiant: quamuis idem vtriusque dea numen interdum haberi non modò non negem, verum etiã postea comprobare in animo habeam. Virginis autem Cælestis nomine, non illam designatam accipio, quæ vna ex nouem Musis Vrania nuncupata, quòd

Cæli motus scrutatur & astra

vt est apud Aufonium: ^c sed nec illam cuius signum in cælo sub virginis appellatione ad aspectum Bootis constitutum à quibusdam Erigonæ ab aliis iustæ iustitiæ (quam Hyginus in Poëticis Astro-nomicis ^d appellat) Iouis & Themidis vel potius Theridis filia, aut Fortunæ à nonnullis Cereri eò quòd spicas teneat, ab aliis Atërgatidi tribuitur: sicut Germanicus Cæsar ad Arati Phænomena, & Hyginus ille, quem modò nominavi, tradunt. Sed Astartem ipsam, siue Vraniam, siue Cælestem Afri lingua vel aliena, vel sua nominarent, quam & *βέλαιον θεῶν*, hoc est, *consiliariam* appellabant; numen ei Mineræ quoque forsitan tribuentes, iuxta sententiã Apuleij, cuius verba proximo sermone proferentur, si Deus dederit. Ac de isto consiliariæ aut conciliatricis Deæ vocabulo vnus (quod sciam) locus est apud Appianum: ^e vbi Carthaginensium legati ad Senatum pro suis mœnibus, aris ac focus orantes, cùm de excindenda Carthagine ageretur, *εἰ ἢ καὶ ἡμῶν ἕστη ἑλεῖ* (aiunt) *φατὲ ἢ καὶ ἡμῶν ἑλεῖν οἱ συγχωρεῖτε μετ' ἡμῶν, φέσασθε πολιτικῆς ἐστίας, φέσασθε ἕλεσθε, φέσασθε βελαιίας θεῶν πάντων τε τῆς ἑλλάδος ὅσα τοῖς ἐπιζῶσι τέρπειν καὶ τιμῆα.* Ad huius ipsius Astartes siue Vranie sacra, qua Dido Phœnicia secum Tyro Byrsam auexerit, aut ad Tyriorum similitudinem Carthagine à se condita fanciuerit atque dedicarit; locum istum eximium è Q. Curtio ^f referendum censeo. Inter quæ haud parua dictu res Tyriorum fiduciam accendit. Carthaginensium legati ad celebrandum anniuerfariū sacrum more patrio tunc venerant: quippe Carthaginem Tyrij condiderunt, semper parentum loco culti. Quanquam si de sacris Herculis (de quibus huius capituli initio à nobis actum est) Curtij verba malit aliquis accipere, non repugnabo, præsertim cùm Tyrios Herculem præcipuè coluisse, cuius templum extra urbem esset in ea sede quam Palatyrion vocant, idem auctor anteà monuisset;

a Cap. 4.

b Vides ad August. & Lil. Gyradius in 4 hist. Deor. Syntagm.

c Edylio 20. & vltim. de Musar. inuentis & muneribus.

d Lib. 2. in Virgine.

e Libyca.

f Lib. 4. vbi de Tyro ab Alexandro oblecta.

a Euterpe siue
lib.2. fol.67.

b Lib.34.natur.
histor cap.5. &
10. vide & de
Thasio Pausaniã
Eliacis.

c Lib.2.de amo-
ribus Clitophõ.
& Leucipp. vide
& lib 7. & 8.

d Lib.20 Bibli.
fol.79.

e Cap. 26 vbi
videto Viuem.

f Libyca.

g Lib.7 cap 19.
& 26.

h Lib.4. vbi de
Tyrij obsidione:

i Quem citat in
hanc rem B. Cy-
rijlus lib.4. con-
tra Iulian.

ac non ita multò pòst, urbem illam Herculis numini dicatam scri-
pserit; ipsèque aded Herodotus^a in Tyro Phœnices templum se vi-
disse donariis multis exornatum, & verò duabus columnis siue cip-
pis, altera ex auro excocto, altera è Smaragdo splendidissimo, quod
sacerdotes pariter cum vrbe ipsa extructum assererent; ac praterèa
templum ibidem aliud Herculis Thasij, postquam & apud Thasum
ipsi Phœnices à se conditam hîc quoque templum Herculi ædifi-
cassent, illius quidem prioris Herculi Tyrio consecrati templi, duo-
bus admodum locis Plinius meminit^b vt cum Herodoto congruat
sicuti Achilles etiam Statius,^c quo loco Byzantinis redditum ora-
culum de sacris Herculi apud Phœniciam Tyrum peragendis expli-
cantem Sostratum inducit, Herculem Tyrium Carthaginenses qui
à Tyriis processerant coluisse, ipsiq; Tyrum sui bonorum reditus
decimas antiquitus, postea magnam pecuniæ ac donariorum pretio-
sissimorum vim rebus potissimum afflictis mittere solitos; ex Diodo-
ri^d loco isto intelligitur: in quo *Διοδορὸς οἱ καλχηδόνιοι* (ait) *νομίσαιτες ἐκ
θεῶν αὐτοῖς γεγονέναι τὴν συμφορὰν ἐβράβησαν πρὸς παντοίας ἰκεσίας ἢ δαι-
μονίας καὶ νομίσαιτες μάλιστα μάλιστα αὐτοῖς τὸν Ἡρακλῆα τὸν παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις
χρημάτων πλεῖστον ἢ ἅπολυτελεσάτων ἀνθρωμάτων ἕπεμψαν εἰς τὸν Τύρον ἐκ
ὀλίγα Ἀσσυριοδέντες ἃ ἐκ τάυτης εἰώθησαν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις δεικνύτω
ἄποστ' ἄλλ' ἢ τῶ θεῷ πάντων τῶν εἰς πρόσθεν πειπόντων.* Vnde illustratum
prorsus illum alterum Curtij locum censeo. Quin & Apollinem vt
mittam eximia religione cultum à Carthaginensibus quemadmodū
à me iam semel dictum est; vt matrem Deum Berecynthiam, cuius
illis Augustini verbis antea relatis facta mentio; & istis ex lib.7. de
ciuitate: *e De mollibus* (ait) *eidem Matri magnæ contra omnem viro-
rum, mulierumq; verecundiam consecratis, qui vsque in hesternum diem
madidis capillis, facie dealbata, fluentibus membris, incessu fæmineo per
plateas vicisq; Carthaginis etiã à populis vnde turpiter viuerent exi-
gebant nihil Varro dicere voluit.* Æsculapij quoque signum fuisse in
arce Carthaginis pretiosissimum & verò sanum ipsi Deo dicatum
ad quod transfuga Romani cum Afrubalẽ sese, praesidij causa ex-
pugnata vrbe receperunt ab Appiano^f alicubi mandatum literis. Et
quod in nonnullis Africa partibus Saturno infantes à parētibus im-
molari solitos in Octauio Minutius Fælix & B. Augustinus in libris
de ciuitate^g memorant: hoc ipsum à Tyriis Carthaginenses acce-
pisse suæ originis auctoribus memini apud Q. Curtium^h legere; quo
loco, sacrum quoque quidem Diis (ait) minimè cordi esse credide-
rim multis seculis intermissum repetendi auctores quidam erant, vt
ingenuus puer Saturno immolaretur: quod sacrilegiũ verius quàm
sacrum Carthaginenses à cõditoribus traditum, vsque ad excidium
urbis suæ fecisse dicuntur: ac nisi seniores obstitissent, quorum con-
silio cuncta agebantur, humanitatẽ dira superstitio vicisset. De Phœ-
nicibus profectò Apollodorus apud Porphyriumⁱ ita loquitur, tan-
quam eius diræ superstitionis auctoribus, quod in magnis calamita-
tibus vel bello, vel fame, vel pestilentia, vel siccitate amicissimum
quendam suffragio eligentes Saturno sacrificauerint. Verum tamen
illum

illum de sacro anniuersario, quod Tyricum incolis Carthaginenses
celebrarent eiusdem Curtij locum; de Astarte potiùs ac Cœlesti vel
etiam atque aded multò magis de Hercule quàm de Apolline aut
Æsculapio vel de Olympio Ioue (cui delubrum iam olim apud Ty-
rum fuisse dicatum huius sermonis initio memorauimus) intelligen-
dum credimus atque asseueramus. Multa quidem Tyrios aliàsque
ciuitates ingentia templa Herculi excitasse, nec festiuitates tantum
celebrasse, sed quarto quoque anno ludos eidem ac certamina dedi-
casse Theodoretus^a memorat. Denique vt de sacro Herculis, Cur-
tij locum, quem antè indicauit, exponendum asseram, facit istud sa-
crorum Bibliorum;^b in quod nuper incidi, cum superiora omnia ex-
arassent, testimonium: vbi Machabæorum historia auctor de Antio-
chi Epiphaniis Tyrannide agens ac de impleta Pontificis Iasonis Græ-
cam ludorum Ethnicorum religionem Hierosolyma inuehenti fide
differens: *Cum autem quinquennalis agone Tyri celebraretur & rex præ-
sens esset misit Iason facinorosus ab Hierosolymis viros peccatores por-
tantes argenti didrachmas trecentas in sacrificium Herculis, quas po-
stulauerunt hi qui asportauerant, ne in sacrificijs erogarentur quia non
oporteret, sed in alios sumptus eas deputari. Sed hæc oblata sunt quidem
ab eo qui miserat in sacrificium Herculis: propter presentes autem data
sunt in fabricam triremium, &c.* Facit etiam quod Chonem ab Ægy-
ptiis dictũ Herculem, Palæstinos sub nomine Chiium coluisse, quod
idolum *Repha*, siue *Rempham* (vt ex Hebræo deprauatum apud B.
Lucam^c legitur) Colossæa siue Gigantea, qua effingi solitus Hercu-
les, figura & magnitudine dictum fuisse recentiores^d peritè adno-
tarunt. Nec tamen nescio prater eos quos antè memorauit, Bacchum
quoque à Tyriis, qui Protrygeus appellatus, velut indigenam Deum
summo in honore habitum; existimantibus vini vsum ab illo apud
ipsum primùm esse indicatum: qua de re pluribus verbis ab Achille
Satio Alexandrino libro secundo^e de Clitophontis & Leucippes
amoribus agitur.

Ceterum sub Vranix seu Cœlestis appellatione Lunæ antiqui-
tus, ex quorũdam ab Herodiano & Luciano relata opinione, cultum
exhibitum à Carthaginensibus; à Phœnicibus autem & Palæstinis
in Syria sub nomine Astartes, quam & Dominam & Reginam cœli
vocarent; hoc quidem diffusè satis à me superiore toto sermone vi-
detur expositum, nec est cur ipsi velim hac de re, quicquam apposi-
tum prater Philastrij Brixienis^f testimonium de Cœlesti Africa, quod
illa ipsa fortuna siue Regina cœli sit (Luna nempe) cui Iudæos
à vero Deo deficientes exemplo Palæstinorum sacra fecisse, cum
πρὸς Ἀργεῖον loquerer, aperte sacrarum imprimis literarum aucto-
ritate adhibita ostendi. Sic ille igitur: *Alia est hæresis in Iudæis qui
Reginam, quam & fortunam cœli nuncupant (quam & cœlestem vo-
cant in Africa) ei que sacrificia offerre non dubitabant; vt etiam Pro-
pheta Hieremiæ Iudæi dicerent, ex quo illi fortuna Cœli siue Re-
ginæ non sacrificabant ex eo cuncta illis mala & pericula contigisse.*
Nec tamen ided minùs verè dictum existimari debet, quod antè

a Lib.8. aduers.
Græcos qui est
de Martyrio.

b Ex cap 4. lib.
2. Machabæor.

c Act. Apost. c.
7. vers. 43.
d B. ad illum
locum.

e In ipso statim
cuius lib. princi-
pio, vbi accurate
fabula enar-
ratur.

f Ex lib. de hæ-
resibus.

a In deurbibus. vbi ἐπισημασθέντων τῶν ὑδίων μὲν πρὸς τῆς ἕως ἐπισημασθέντων ἀλλὰ ἀπὸ ἀπὸ ἐπισημασθέντων.

In lib. de vita Hilarionis eremita col. 329 sic ferè: *Vadēs in desertum Cadis ad unam de discipulis suis visendum cum infante agmine miraculorum peruenit Elisam, eo forē die quo anniuersaria solemnitas omnem oppidi populum in templum Veneris cōgr̄ gauerat. Colunt autem illam ab Luciferum cuius cultus Sarracēnorum natio de dicitur est.*

c ἐστὶ δὲ ἐν μέμφει (ait) ἡ ἀφ᾽ οὐραίου ἱερὸν θεῶν ἐλλήνωνος νομίζομενος, τινὲς δὲ ἑλλήνων ἱερὸν εἶναι φασίν.

d Lib. 1. Saturn. cap. 8.

e Vbi duas Veneres facit & eius imitatione Poëta Epigrammarius quidā ἡ ὑπὸ τῶν ἑλλήνων ἱερὸν εἶναι φασίν.

Oὐρανίου ἀγνώστου ἀνθεμῶν χρυσόγρονος. Vrania Veneris Pausanias in Atticis meminit, & in Laconicis quibus ἀπιστοροφίαν, hoc est, verticordia adiūgit, tertiam Pausanias Bœoticis. Phurnutus veidō ἐν τῷ πρὸς θεῶν tertii παναθηναίων, vel (si cuti rectè Lilius emendauit Syn- tag. 13) παναθηναίων facit. Trium Veneris signorū Vrania, Pandemi, & tertij nomine carentis meminit Pausanias in Arcadicis. Cicero quatuor Veneres numerat in lib. de natu. Deor. 7. & Arnob. lib. 4. aduers. gentes. Ab Ægyptiis & Græcis a quē duos itidem Cupidines Vrania & Pandemum agnosci; cui tertij adiungant, Solem existimantes Ægyptij, Plutarchus docet Erotico fol. 1360 lib. à Stephano excusi. f In his Pausanias Eliacōn 2. Plutar. in lib. de Iside & Osiride g Apud quem Thiamis de Ægyptiis narrat ὅτι τὴν πάνδημον ἀφ᾽ οὐραίου ἡ ἀφ᾽ οὐραίου ἀπὸ τῆς ἕως ἐπισημασθέντων ἀλλὰ ἀπὸ ἀπὸ ἐπισημασθέντων.

De qua intelligendū moneo quod Plutar. Eroti. fol. 1360. de Ægyptiis agens, Α φροδότης (ait) ἕως μάλιστα De qua intelligendū moneo quod Plutar. Eroti. fol. 1360. de Ægyptiis agens, Α φροδότης (ait) ἕως μάλιστα De qua intelligendū moneo quod Plutar. Eroti. fol. 1360. de Ægyptiis agens, Α φροδότης (ait) ἕως μάλιστα

h Cap. 8. i Epist. 13. de inst. monac. col. 2. k In de error. profa. relig. quanquā Philastrius Brix. Episc. in lib. de heres. vbi de heresi mulier. cum Thamur simulacro de Adonide non loquitur. Sed illum fuisse filium Regis Gentilium & Pharaonem qui Ægyptiorum Rex fuit Moſis tempore vocatum Thamur.

perstrinxi leuiter, sub Astartes nomine Venerem à Phœnicibus, Pa-læstinis aliisque Assyriis perinde ac Lunam adoratam fuisse; præfer-tim cum apud Elufam (quam olim quidem Arabia, suis verò tem-poribus terræ Palaestina ciuitatem fuisse Stephanus a Byzantius tra-dit) Veneri anniuersaria sacra ob Luciferum facta quem Sarrace-norum natio colat B. Hieronymus b in Hilarionis vita scripserit: ac simili ratione ab Carthaginensibus Afrisque reliquis non minùs Ve-nerem quàm Lunam sub Cœlestis appellatione cultam profiteor: oñ ensurus illico, si patientes lector oculos istis aliquot versibus per-lustrandis, animùmque commodaerit. Nam & apud Memphim Ægyptiorum Venerem Græcam Deam eandem cum Luna religiose adorari Strabo auctor est lib. 6. c & in Attide Philochorus Venerem eandem esse Lunam affirmat teste Macrobio. d Venerem illam dico non πάλαιδ' ἡμῶν, atque volgiuagam meretricem spuma procreata vel Iouis & Dionis filiam, cuius figuram veteres hirco insidentem re-pri sentabant: verum Vraniam siue Cœlestem virginem, quam Var-ro Cœligenam vocauit, vtpote cœli & diei sine matre filiam; illa al-tera seniore, vt Plato in Symposio e scribit: cuius signum altero pe-de testudinem premens à pictoribus & statuariis (quale illud in Eli-de fuit) effingi solitum, auctores vetusta memoria Græci prodidē-re. f Hanc Vraniam à Scythis Herodorus lib. 4. à Cenediis Lucianus ἡ τῶ ἑπὲρ τῶν εἰκόνων (vbi signum Vrania Veneris à Praxitele factū narrat) itémque ab Ægyptiis Heliodorus g lib. 1. Æthiopicæ histo-riae, ac Ælianus lib. de Animal. 10. c. 27. ab Arabibus, Origenes lib. 5. contra Celsum; in Apharis circa Libanum montem & Adonin flu-uium coli memorat Sozomenus cap. 5. lib. Eccles. histor. 2. sed & ab eo Epiphanius Scholasticus lib. 11. Histor. tripartit. cap. 20. atque in eius montis vertice ignem instar Oestri progressum in vicino mergi flumine; quem ignem esse Vraniam, eo nomine Venerem appellan-tes, existiment. Hoc autē est quod superiore capite Venerem Astar-tem Syria, Tyrōque conceptam Adonidi nupsisse traditum auctore Tullio narrauimus. Quamobrem non possum equidem non proba-re quod Thamuzi luctum in mulieribus à Propheta Ezechiele h reprehensum atque damnatum, D. Hieronymus i ibidem atque ad Paulinum scribens de Adonide Veneris Amasio exposuit. Illorum autem opinionem qui (vt ab Hieronymo scilicet desciscant) de Api Ægyptio interpretantur, eò libentius reiicio, quòd Apim non magis mulieres quàm viri lugere solita. Deinde quod Iulius quoque Fir-micus: k *In plurimis (inquit) Orientis ciuiatibus, &c. Adonis quasi*

maritus

maritus plangitur Veneris & percussor eius, vulnibusque monstratur cir-cumstantibus, &c. & Macrobius a apud Assyrios Veneris Architidis & Adonidis maximam olim venerationem viguisse, vbi tradidit; hoc quoque adiecit: *Nam Physici terra Superius Hemispherium, cuius par-tem incolimus, Veneris appellatione coluerunt: inferius verò Hemisphe-rium terra Proserpinam vocauerunt. Ergo apud Assyrios siue Phœ-nices lugens inducitur Dea quod Sol, &c.* Nam Solem Adonidis no-mine designatum esse non dubitari paulò antè Macrobius ibidem scripserat. Superioribus hoc quoque accedat, quod à Phœnicibus in Gingris, hoc est, lingua Phœnicia in Adonidis luctu, adhibitum pal-marium tibiarum, quas ex eo Gingrinos vocabant, stridulum & acu-tum naniisque accommodatum & lugubrem sonum; narrat Eusta-thius b ad illud Homericum: *Ἀλλοὶ φέρουσιν τε Βοῶν ἔχον.* à Xenophonte scilicet, in hac omnino verba, *ἔροφῶν ἢ ἱσορεὶ γιγνώσκων ἀλλ' οὐκ ἀναδύσασθαι παρὰ φόνειν δὲν καὶ γοσφθρομελίας εἰς καὶ κάλας ἐχρῶντο. ἢ οὐκ ἐχρῶντο τοῖς γιγνώσκων ἐν τῷ πρὸς Ἄδωνιν θρηνησῶν ὅν γιγνώσκων ἐκείνου οἱ φόνειν, &c.* quæ cum illis plurima mutuatus ab Athenæi quarto Deipnosophistῶn: quamuis ipsius hoc loco nomen subticuerit, quem alibi laudat non semel. In Elymra insuper Assyriæ ad Persicam propè Susā (vt auctor Ste-phanus) regione, Adonidis templum fuisse; in quo mansueti leones velut salutatores illud ingredientes homines adulando exciperent, Ælianus de Animal. lib. 12. cap. 23. tradidit. Ac de festis quidem Ado-nidis non modò apud Ammianum Marcellinum duobus minimùm locis, c verum & apud Hieronymum in Ezechielem d fieri men-tionem constat. Ad istum autem Veneris de Adonidis cade luctum

— Cuius monumenta manebunt (ait apud Ouidium e Dea)

Semper Adoni mei, repetitaque mortis imago Annua plangoris peraget simulamina nostri.

referendus (me iudice) locus Lampridij de Alagabalo Pseudanto-nino Imperatore: quod Venerem à Babyloniis Salambonem voca-tam, & omni planctu & iactatione Syriaci cultus exhibuerit. Pertinet quidem haud dubiè ille Marcellini locus ex lib. 22. ac nescio an eòdem referri debeat quod de sacris Cereris à B. Augustino f de ciuitate, & Eusebio g de preparatione Euangelica traditur. Venerem profectò ab Assyriis cultam, quæ eadem Vrania sit, & Mylitta no-minatam; cui sacra facere, sub Mitra tamen appellatione ab illis Persar didicerint Herodotus h refert: vbi de Persis ἐπιμαρτύρασι ἢ τῇ θρανίῃ θειῆ παρὰ τε Ἀσσυρίων μαθόντες καὶ Ἀραβίων. καλέουσι ἢ Ἀσσυρίων τὴν Ἀφροδίτην Μύλιττα, Ἀράβιοι ἢ Ἀλιττα, Πέρσαι ἢ Μίτραν. Idem ipse Cy-priae ac Cytheræ Veneris templa fuisse à Syris & Phœnicibus con-dita; & quod in Ascalone Syria hoc antiquissimum omnium Ve-neriorum Vrania Veneri dicatum, his omninò verbis prodidit; ex quibus eandē cum Astarte Venerem Vraniam siue Cœlestem fuisse habitam satis apertè colligitur. Nam vbi τὴν θρανίαν ἀφροδίτης ἱερὸν τὸ θν Ἀσσυρίωνι πάλαι τῆς συρίας nominavit, addit postea ἐστὶ ἢ τῆτο ἱερὸν (ὡς ἐγὼ πυνθανόμενος ἐυρίσκω) πάλαι ἀρχαιοτάτην ἱερῶν ὅσα ταύτης τῆς θεῆς, ἢ γὰ τὸ θν κύβητ' ἱερὸν ἔτεθειν ἐγένετο ὡς αὐτοὶ λέγουσι κύβητοι ἢ τὸ θν Κιβήροισι,

a Cap. 2. lib. 1. Saturnal.

b Iliad. 2. folio 1157. versic. 40. quem locū non citat cum Athenæi & alios cō-plures adferat Erasmus in Ca-rica Musa prou. 79. cent. 8. chil. 1. col. 281. citatus à lexicographis & à Dalichāpio ad interpretationē Athenæi suam, fol. 131. vbi vi-deas centeo; & apud Iul. Pollu-cem Onomast. lib. 4. ca. 10. col. 213 & 214.

c Lib. 19. & 22. quibus adiunge alium ab Euseb. lib. 3. de prepar. Euang. in Elen-cho Græcorum dogmatum pag. 66. 67. & 72.

d Cap. 8. & Bre-uia. Rom. ad 3. diem Maij in festo Inuentionis S. Crucis lect. 4. vbi post 180. an-nos ex præsepī Saluatoris sub-latum Helena Conſtātini matre procurante simulacrū Ado-nidis, vt & mar-moream Vene-ris statuam ex crucis Domini-cæ loco in quo à gentibus col-locata fuerat o-ftenditur. Ado-nia festa & in Ægypto cele-brata indicat Theocritus ci-dyllio 15. quod inferibitur συ-ρακείστω ἢ ἀδω-νίδεστω.

e Fab. 12. lib. 10. Metamorph.

f Cap. 7. lib. 6. de ciuitate Dei.

g Lib. 3. de præ-parat. Euangel. vbi de Adonide & Attide.

h Lib. 1. i Atticis fol. 10. Aldini exempl.

φόνικες ἄσπι αἰ ἰδρυσάμενοι δι τούτης τῆς Σελῆς ὄντες. Hoc ipsum ferè Pausanias Vraniam Venerem ab Assyriis primum, post eos à Paphiis in Cypro insula, à Phœnicibus denique qui Afcalonem Palæstinae incolerent; postremò per eos à Cytheriis cultam fuisse tradidit: quo loco *πλησιον δὲ, ἰδρὸν ἔστιν ἀφροδίτης ἑρανίας πρώτοις ἢ ἀνθρώπων ἀστυθείας κατέστη σέβασθ τὴν ἑρανίαν. μετὰ ἢ ἀστυθείας κυπρίων παφίους καὶ φωνίκων τοῖς Ἀσκάλωνα ἔχουσι ἢ τῆ παλαιστίνῃ, παρὰ ἢ φωνίκων κυθήσιοι μαθητές σέβασθ.* Vnde etiam explicandum quod Veneri Diodorus Siculus a non Erycinæ, & Cytheræ, & Paphiæ, sed etiam Syriæ appellationem tribuit, iuxta illud Orphei,

a Lib. 3. Bibliot.

b Cap. 21. lib 7. Saturn.
c Ios. Scalig. in coniect. ad Varro. 4. de lingua Lat.

d Hymno in Delum
ἡ πόλις ἢ σέβασθ τοῖς ἑκρήνισται ἰδρὸν ἑρανίαν. ἡ πόλις ἀρχαῖος ἀρχαῖος ἀρχαῖος, &c.

e In lib. 3. Reg. ad illud, *Astarte autem Sidoniorum*, & in quaest. 48. quemnam dicit Baal, & in lib. 4. Regum ad illud, *statuas & lucos*, & ad illud, *domum Cadefim*, & in lib. 1. Reg. ad illud, *& lucos Astartoth*, quem locum notauimus sermo. 1.

f In lib. 3. Reg. quaest. 48. & ad lib. 4. c. 17. q. 18.
g In Compend. histor. pag. 79.

h Cuius verba superiore sermone prolata, & castigata vt forent operam dedimus.

i In cap. 11. lib. 3. Reg. ibi, *sed colebat Salomon Astartem Deam Sidoniorum*; vbi Lyranum vide.

Ἔτε καὶ εὐλβάνη σελῆς ἑδῶ ἀμφιπολεύεις. Itémque quod Architidem Venerem alicubi Macrobius b nominat, apud quem summus ille huius æui Criticus c Dercitidem reponi debere coniciens, vereor vt frustra sit: etenim à Phœnicibus religionem Architidos tum teneri, quæ olim maxima apud Assyrios viguerit, disertè docet Macrobius. Itaque Architis & Byblia eadem fuit, quæ apud Byblum Phœnicia, & ad Libanum coleretur antiquitus. Vnde *ἀρχίτιδος* nomen & *ἀρχαῖος* quoque apud Callimachum in Delo; d vel inde potiùs quòd Vrania Venus ab ipso etiam Platone *πρεσβυτέρα*, hoc est, senior dicta sit: ad alterius scilicet Pandemi differentiam (vt antè admonui) vel quòd esset *τῶν καλκικῶν μοιρῶν πρεσβυτέρα*: sicuti de Vrania Venerè Pausanias in Atticis loquitur. Atque hoc vt asseuerem de Architide, aliam ab Vrania non esse; Lucianus facit, qui simul de ista Byblia Venerè, ac de Adonidis sacris siue orgiis, itidem vt illo in loco Macrobius loquitur: quorum etsi neuter hanc Vraniam vocet; etsi apud Phœnicios qui in Libano vel Helio-poli commorabantur virgines fornicari antequam legitimis iungerentur viris, nempe post turpitudinem experimenti primi nefandæ permixtionis, vsque ad ipsa Constantini (qui ea Pandemi seu Volgiuagæ potiùs Veneris quàm Cœlestis virginis sacra sustulisse dicitur) tempora, fas fuisse memorat Epiphanius Ecclesiastica historiae tripartitæ lib. 1. cap. 9. cum eam tamen quæ Adonidi nupsisse dicitur, Venerem Tullius Astartem nominatam referat; Astartis autem ac Vrania siue Cœlestis Veneris diuersum non esse numen apud omnes è superioribus modò constare debeat. Idem Veneris siue Astartis eiusdemque Architidis, Libaniæ, Byblia diuersis appellationibus ex varietate locorum aut occasione alia quapiam attributis, Dea tamen vnus Syriæ numen si quis existimauerit; non longè à vero abfuturum esse crediderim.

Vt vt sit, in sacris profectò literis interpretes Græci plerique omnes (inter hos Procopius Gazæus e Sophista, itemq; Theodoretus f) Astartis nomen, altero τῆς ἀφροδίτης vocabulo explicarunt, idémque numen vtriusque, sed hoc apud Græcos, illud apud Syros haberi differtè testari sunt; postque illos & Cedrenus g & Suidas: h quorum omnium hîc verba idèd non referam, ne opera & otio velle abuti videar. Ab iis Lyranus i non abhorret, cum per Astartem Sidoniorum L eam delicias carnales significari tradidit. Denique apud Phœ-

nices

nices pro Venere habitam in honore cultuque præcipuo Astartem; ex Philone (si bene memini, siue is alius est) vetusto historico Eusebius a narrat de Astarte maxima regina. ἢ δὲ Ἀστάρτη ἐπέθηκε τῆ Βίβα κεφαλῆ βισιλείας παράσημον κεφαλῆ τῶν πρεσβυτέρων ἢ τῆν οὐρανίαν εὐρεῖ ἀεροπετῆ ἀστέρα; ὅν καὶ ἀνελομένην, ἢ τύρω τῆ ἀγίῃ νήσῳ ἀπέρρωσε, τῆν δὲ ἀστάρτην φόνικες τῆν ἀφροδίτην εἶναι λέγουσι. De Astarte Venere quos alios ex Epiphanio & Theophilo apud doctissimum Liliū Giraldu b diis gent. meminit & Cœlius Calcaguin. lib. 5. obseru. in hanc rem citatus ab eruditiss. Pamelio in comment. ad Tertul. apologet. aduerfus gentes. c Epist. 13. de instit. monach. d Euseb. lib. 3. de vita Const. Socra. lib. 1. c. 17. Sozomen. lib. 2. cap. 1. Rufi. lib. 1. c. 7. Paul. Diaco. lib. 11. post Sulp. Sever. lib. 1. Sac. hist. videto etiā ex Theodoro Epiphaniū lib. 2. histor. tripart. cap. 16. & lect 4. in Breuia. Rom. in festo inuentionis S. Crucis ad tertiam Maij. e Epist. 27. col. 223. f lib. 3. g In Psal. 98. sub fin.

nices pro Venere habitam in honore cultuque præcipuo Astartem; ex Philone (si bene memini, siue is alius est) vetusto historico Eusebius a narrat de Astarte maxima regina. ἢ δὲ Ἀστάρτη ἐπέθηκε τῆ Βίβα κεφαλῆ βισιλείας παράσημον κεφαλῆ τῶν πρεσβυτέρων ἢ τῆν οὐρανίαν εὐρεῖ ἀεροπετῆ ἀστέρα; ὅν καὶ ἀνελομένην, ἢ τύρω τῆ ἀγίῃ νήσῳ ἀπέρρωσε, τῆν δὲ ἀστάρτην φόνικες τῆν ἀφροδίτην εἶναι λέγουσι. De Astarte Venere quos alios ex Epiphanio & Theophilo apud doctissimum Liliū Giraldu b diis gent. meminit & Cœlius Calcaguin. lib. 5. obseru. in hanc rem citatus ab eruditiss. Pamelio in comment. ad Tertul. apologet. aduerfus gentes. c Epist. 13. de instit. monach. d Euseb. lib. 3. de vita Const. Socra. lib. 1. c. 17. Sozomen. lib. 2. cap. 1. Rufi. lib. 1. c. 7. Paul. Diaco. lib. 11. post Sulp. Sever. lib. 1. Sac. hist. videto etiā ex Theodoro Epiphaniū lib. 2. histor. tripart. cap. 16. & lect 4. in Breuia. Rom. in festo inuentionis S. Crucis ad tertiam Maij. e Epist. 27. col. 223. f lib. 3. g In Psal. 98. sub fin.

locos videre est si superioribus appingerem; & frustra & contra meum illud institutum vetus facerem. Tantùm admonebo ab Adriano vsque ad Constantinum principem ab ipsa Hierosolyma per annos circiter c l x x x. vt in loco Resurrectionis Christi simulacrum Iouis ita in rupe Crucis ex marmore factâ Veneris statuam (B. Hieronymo e teste ad Paulinum) à gentibus positam cultamque sacrificiis & immolationibus quibusdam victimarum; quem deinde locum prorsus à Constantino Helena matre procurante repurgatum, euerfo Veneris fano, & ade sacra in quam Christiani conuenirent restituta historici Christiani mandarunt literis: d vbi etiam suis Hieronymus temporibus crucem adoratam refert in Epistola e ad Eustochium de Epitaphio Paulæ matris, cum ita scribit: *Prostratæque ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat ingressa sepulcrum, Resurrectionis osculabatur lapidem*, &c. De cultu Veneris apud Phœnices in nemore quodam ac delubro in Libani môtis verticem sito quod Constantinus idem ob res turpes quæ ibi tum ab Ethnicis gererentur euerterit apud Eusebium de vita Constantini f videas licet. Hæc omnia illò pertinent nimirum, vt cultum in Phœnice, Palæstina, totâque Syria, Veneri sub Astartes appellatione præstitum, iam inde ab initio ad extrema vsque tēpora fuisse doceamus: quod prorsus confirmat Achilles Staius eo de Clitophontis & Leucippes amoribus libri primi sub initium loco; qui superiore capite à nobis indicatus fuit. Deam etenim Phœniciam à Sidoniis vocatam Astartem à nonnullis Latinis Venerem esse nominatam scribit. Ergo & sub Cœlestis appellatione Venerem non minùs quàm Lunam à Carthagenensibus adoratam, clarissimè D. Augustinus Afer ipse significat, quo loco: *Regna idolorum, regna demoniorum fracta sunt: regnabat Saturnus in multis hominibus, vbi est regnum eius? Regnabat Mercurius in multis hominibus, vbi est regnum eius? Fractum est, redacti sunt illi in regnum Christi, in quibus ille regnabat. Regnum Veneris quale erat Carthagini, vbi nunc est regnum cœleste? Quibus extremis verbis quin ad Cœlestis Veneris ac virginis numen doctissimus Episcopus alluserit, equidem non dubito vt pro Cœlestis siue Vrania Veneris regni, cœleste summi Dei regnum suis temporibus Carthagine fuisse innuat.*

Atqui Cœlestis appellatione in Africa Iunonem potiùs significatam, totius antiquæ historiae peritissimus, idémque Censor accuratissimus Iustus Lipsius noster existimauit, h suaque opinioni confirmandâ Apuleij testimonium ex lib. 6. Metamorph. attulit. Rectè admodum ac verè, vt videtur; etenim Cœlestem Tertullianus pluuiarū pollicita

a Lib. 1. Euseb. lib. 1. c. 17. fol. 25.

b Syntag. 13. diis gent. meminit & Cœlius Calcaguin. lib. 5. obseru. in hanc rem citatus ab eruditiss. Pamelio in comment. ad Tertul. apologet. aduerfus gentes. c Epist. 13. de instit. monach.

d Euseb. lib. 3. de vita Const. Socra. lib. 1. c. 17. Sozomen. lib. 2. cap. 1. Rufi. lib. 1. c. 7. Paul. Diaco. lib. 11. post Sulp. Sever. lib. 1. Sac. hist. videto etiā ex Theodoro Epiphaniū lib. 2. histor. tripart. cap. 16. & lect 4. in Breuia. Rom. in festo inuentionis S. Crucis ad tertiam Maij. e Epist. 27. col. 223. f lib. 3.

g In Psal. 98. sub fin.

h Epist. 22. lib 3.

a Apologet. ad uerius gen. c. 23. b In de deorum imaginib. ad finem vbi de Cerere.

c Apolog. c. 24.

d Lib. 1. Æneid.

e Folio 288.

f Cap. 30.

g Cap. 2.

h quaest. 16. in li. Iudic. quem locum vidit hac de reagens Cœlius Rhodigi. c. 5. lib. 23. antiqua. lectio. i Connecite locū superiore cap. à me allatum ex lib. 1. Eusebii de prepar. Euang.

k. Cap. 30.

pollicitatricem nūcupat, a Albricus autem Iunonem nubium Deam ita pingi ait b solitam, vt per fata imbrem spargat Cererique dextro latere superponatur. Deinde quæ Sami Iuno, eadem Carthagine summa veneratione colebatur. Quamobrem Terrullianus: c *Vellet Iuno Punicam urbem* (de Carthagine loquitur) *posthabita Samo dilectam ab Æneadarum utique genere deleri, &c. misera illa coniux Iouis & soror aduersus fata non valuit, &c.* quæ sequuntur, quibus haud dubiè verbis ad illud Vergilij d carmen aspexit,

Urbs antiqua fuit, Tyrj tenuère coloni Carthago. — Et

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam Posthabita coluisse Samo. —

Præterea Iunonis, vt Argiua Samiæve, sic Pœnæ Cyprianus e in lib. de idolorum vanitate meminit. Denique Carthagine post ipsius excidium à C. Graccho coloniis Italicis datam, & Iunoniam ab eo dictam Solinus tradit in Polyhistore. f Nam quod quis D. Augustini quam antè attuli prætendat auctoritatem, vt Cœlestem non Iunonem, sed Venerem fuisse habitam ostendat; non erit, si verba eius aliter quàm fecimus interpunxerit: hoc nempe modo: *Redacti sunt illi in regnum Christi, in quibus ille (Mercurius nimirum) regnabat, regnum Veneris quale erat? Carthagini vbi nunc est regnum Cœlestis.* Sic enim potius quàm, *Cœleste*, legendum aliquis non sine probabili ratione coniecerit, vt Cœlestis Dea & ipsa non Venus, sed Iuno intelligatur; quando & Astartem idem ipse vir longè doctissimus eum sacrosanctæ scripturæ locum ex lib. Iudicum g vbi sic scriptum: *Seruiuerunt Baal & Astartibus*, in Græco Septuaginta, *ἐκ τῶν βαλ καὶ τῶν ἀστάρτες*; in Hebræo, *ויעברו לבעל ולעשתרות* *vejaa-bedu labaal vel. Astaroth*, de Iunone prorsus explicandū esse duxit, h his ferè verbis: *Soler dici Baal nomen esse apud gentes illarum partium Iouis Astarte autem Iunonis quod lingua Punica putatur ostendere. Nam Baal Punici videntur dicere dominum, vnde Baalsaman quasi dominum cœli intelliguntur dicere: i Saman quippe apud eos Cœli appellantur. Iuno autem sine dubitatione ab illis Astarte vocatur. Et quoniam istæ lingue non multum inter se differunt, meritiò creditur de filiis Israël hoc dicere scriptura, quod Baal seruiuerunt & Astartibus, quia Ioui & Iunonibus, &c.* quæ sequuntur. *Quod si fortè aliud in Hebræo vel Syria lingua nomina ista significant, Deos tamen alios fuisse constat falsos, quibus Israël seruire non debuit.* Hactenus ille: vbi quod ait de lingua Punica, & Baal Punicos videri dicere Dominum: caue de Pœnis accipias, sed de Phœnicibus & Phœnicia lingua, quæ aut Syria fuit aut Syriacæ cognata, & propè genuina, sicuti ad superioris capitis initium admonui. Ab ea verò Pœnum siue Afrū aut Libycum idioma non parum recessisse, cum illud fidem facit quod ibi castigando Herodiano populi; tum verò euidenter apparet ex eo quod Solinus Polyhistore k agens de Carthagine, ipsam ab Elissa extructam & Carthadam esse nominatam scribit, quod Phœnicum (inquit) ore exprimit ciuitatem nouam: mox sermone verso in morem Punicum esse

esse dictam Carthaginem: vbi Punicus sermo cum Pœnum, Afrum, Libycum seu Africanum significet, atque à Phœnicio disertis verbis secernatur: & cum Afros Phœnicum linguam nonnulla ex parte mutasse Diuus Hieronymus a doceat: videndum censeo, ne in illo superiore B. Augustini loco sit ingens paragramma, b vt ibi *Phœnicia, & Phœnicos*, potius, quàm *Punica, & Punicos*, legi debeat; vel certè *Pœnicea*, vel *Pœniceos*, vt quibusdam c auctorum locis habent vetustæ chartæ; quod ipse quidem ita scripserit, sed ignari dein librarij vel certè dormitantes (de quorum in transcribendo erroribus ipse ac D. Hieronymus d passim conqueruntur) postea in hunc deprauarint modum: scilicet dum se ad quæstum illo munere defungi, seque absoluerè properant: quemadmodum & alio e apud eundem Augustinum loco, vbi postquam Mammona apud Hebræos diuitias appellari docuit, statim subiicitur: *Congruit & Punicum nomen*: nam lucrum Punicè Mammon dicitur. Nisi quis, ne mutetur quicquam, Punicum pro Phœnicio scripsisse, atque hoc intellexisse doctorem præstantissimum malit admittere. Nam quod Baal Baalim de Ioue D. Augustinus exposuit, ab eo factum rectissimè: Iudæi quippe ac Palæstini, vt Astartes cultum à Phœnicibus, ita Baalis, à Chaldæis, aliisque vicinis populis & ante transmigrationem Babylonis addiderant, sicuti & vituli Apidos deinde ab Ægyptiis. Beli sanè Iouis, Cœlestis disciplina vel syderalis (vt Plinius loquitur) scientiæ inuentoris apud Babylonem fuisse templum f & Belem apud Babyloniam à Chaldæis cultum vt municipem Deum g auctores tradidère: in his Plinius idem ille alio loco, h Eumetrem Beli gemmam sanctissimi deorum sibi Assyrios appellare porracei coloris superstitionibus gratam—Dio i quoque quamlibet à Io. Xiphilino decurtatus cultum apud Apamæam Syriæ Iouem Beli cognomèto sic ferè scribit: *ὡς ὁ θεὸς Ζεὺς ὁ Βῆλ* & *ὁνομαζόμενον ἢ ἢ τῆς Ἀπαμῆας τῆς Συρίας τιμώμενον*, quæ ego Syriæ Iouis appellatione denotatum ab Ælio Spartiano in extremo libri de vita Antonini Caracallæ arbitror; propterea quod in Heliogabali vocabulo Beli siue Baalis nomen insit. Ibi enim ita scriptum; vbi de Faustina templo quod ei maritus Antoninus olim sub Tauri radicibus fundauerat: in quo postea filius Balsiani (ait) Heliogabalus Antoninus sibi, vel Ioui Syrio, vel Soli (incertum enim id est) templum fecit. Baal denique Deum fuisse Tyriorum auctoritate Iosephi aduocata, sicut Astartem Sidoniorum Theodoreus alibi k me docuit: eundem scilicet cum Belo; vt ex Hieronymi testimonio constat, quod superiore sermone protuli: dictum forsitan à Belo siue Pagide, quæ in Phœnicia riuum vitri fertiles arenas paruo littori miscere testatur Plinius; l quamuis apud Aquileienses Apollinem etiam sub Belis cognomento coli Herodianus m asserat: nisi potius Belum amnem illum in Phœnice, Beli Iouis siue Syriæ (quem dixi) ceremoniis sacrum, accepisse nomen ab ipso numine intelligendum est; quem nasci creditum ex palude quæ vocatur Caudebœa in ea parte Syriæ quæ Phœnice dicitur, finitima Iudææ inrra montis Carmeli radices quinque M. pass. spatio in mare perfluètem,

a In fine proœmij ad secundum librum Epistola ad Galatas commentar. ad Paulam & Eustochium.

b Sic loquitur Hieronymus ad Lucinū vbi de suis operibus.

c Luciet. lib. 2. purpura Punicis que color, & in Attrebatensi exemplari apud Val. Maxi. lib. 2. cap. 4. exemplo penū. translatum antea Pœnicis indutum tunicū.

d Quem videto epist. 135 ad Suuiam & Frerelam & cōment. in Matth. lib. 1. in 2. cap. & lib. 4. in Matth. cap. 23 & ad Lucin. e Lib. 2. de ser. Domi. in monte cap. 14.

f Plin. c. 26. lib. 16. Solin. cap. 59. Polyhist. Iolipp. lib. 4. de antiq. Iud. ex Hecatæo, item ex Beroso vbi de Nabucho donoforis victoria & captiuitate Iudaorum.

g Herodo. lib. 7. Pausan. in Atticis. Tertul. in de idololat. Minucius Felix in Octauio. Seli. Polyhisto. cap. 59. h Plin. cap. 10. lib. 37.

i Vide Xiphilin. in Anton. Caracalla ad extremum in fol. 240. k Quaest. 48. in lib. 3. Reg.

l Cap. 19. lib. 5. natur. histor. m Lib. hist. 8. in Maximino folio 171. lib. à Steph. excusi.

a Plin. cap. 26. lib. 36. natu. hist.

iuxta Ptolemaidem coloniam, alio loco a is quem antè laudavi Plinius tradit, vbi & istud legeris: *Lentus hic currit, in salubris potu, sed ceremonijs sacer, limosus, vado profundus, &c.*

Sed ad rem, atque vt huius difficultatis nodum dissoluamus, negandum non est aut in vllam adducendum cōtrouersiam quod post Apuleium D. ille Augustinus asseruit: cuius opinionem auctor glossæ ad eum locum interlinearis est sequutus: sed sciendum hoc fuisse antiquitus in Cimmericis illis Paganorum à veri Dei cognitione aberrantium tenebris, qui Deas quidem nominibus diuersas Iunonem ac Venerem, idem tamè vtriusque numen eandemque vim esse existimarent: Græcos mitto, apud quos Pausanias b in agro Laconico *Ἀφροδίτου ἱεῖος* verus sacellum fuisse perhibet; itémque insulam in qua prius oppidum Gadium fuit, quam Ephorus & Philistides (ita Plinio c dicitur qui Straboni d Pherecides) Erithyam vocant, à Timæo & Sileno Aphrodisiadem, hoc est, Veneriam, ab indigenis Iunoniam (sic malo quàm Iunonis legere) Plinius e nominatam auctor est. Ipsi Assyrij & Phœnices cum Astartem colerent, cum Carthaginenses & Afri Cœlestem siue Vraniam: partim Lunam, partim Iunonem aut Venerem, aut potius vtramque simul atque in his aërem se venerari crediderunt. De Luna satis superque superiore capite actum fuit: cum qua Dianam & Iunonem eandem esse habitam docet Macrobius, f Cererem ac Dianam cum Luna itidem Arnobius. g De Venere ac Iunone Iulius Firmicus ita hoc expressit alicubi: h *Assyrij & pars Afrorum aërem ducatum habere elementorum volunt, & hunc imaginata figuratone venerantur. Nam hunc eundem, id est, aërem* (hoc autem, id est, aërem, non Firmici sed Scholiastæ reor) *nomine Iunonis, vel Veneris virginis, si tamen Veneri placuit aliquando virginitas, consecrarunt.* Vbi virginis nomen Veneri adiunctum facit vt de Vrania siue Cœlesti Venere (quam & Astartem vocari docuimus) loquutum esse Firmicum, affirmare non verear. Porro quod Iunonem proinde ac Venerem ea Cœlestis aut Astartæ appellatione significatam diximus: hoc ipsum aperte comprobatur, Firmico longè vetustior Plutarchus, de Dea Syria que Hierapoli colebatur agens in Crasso; vt ex his eius verbis apparet: *χρημαῖα τῆ ἐν Ἱερραπόλει θεῆς φασμῶς καὶ πρῶτον μεταχειρίζομεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, &c.* Apud Hierapolim verò siue Bambycem in Cælo Syria non prodigiosam modò Astartem siue Vercetonem antiquitus cultam, ex Plinio i atque aliis; k verum & Astartem ex Luciano l intelligimus: de qua sensit, potius quàm de illa Plutarchus (vt opinor) & subiicit postea, *γίνεσθαι ἢ πρῶτον αὐτῆς σημεῖον ἀπὸ τῆς θεῆς τέως ἢ οἱ μὲν Ἀφροδίτην, οἱ ἢ ἱέρα οἱ ἢ τὰς ἀρχὰς καὶ πτέρματ' αὐτῆς ἢ ὑγρῶν παρασχῆσαν αἰτίαν ἢ φύσιν νομίζουσιν.* Quæ prorsus eadem (vt alia locis aliis complura) ex Plutarchi libris m n ab Appiano repetita & in suos congesta libros olim notauimus. Eodem pertinet auctoritas Plinij, n Sidus Veneris quod Lucifer ac Vesper dicitur, in tanto nominum ambitu esse dicentis; vt alij Iunonis, alij Iſidis, alij matris Deum appellauerint, cuius natura cuncta generantur in terris. Ergo & de matre Deum Cybele beatus Ambrosius

b Laconic. citat in hanc rem Lilius Girald. Syn tagm. 13. histor. deor. c Cap. 22. lib. 4. d Lib. 3. Geogra. fol. 156. & 178. e In sup. d. loco.

f Cap. 15. lib. 1. Saturn. g Lib. 3. aduers. gentes. h In lib. de myster. & errorib. profan. religio. cap. 4. Iouem in materia Solem esse, Iunonem in materia Lunam prodidit. Plutar. in 77 q. Rom. i Lib. 5. natur. histor. cap. 23. k Phornut in de nat. deor. vbi de Rhea. Strabo ad fin. lib. 16. Lucianum in de Dea Syria. Alian. c. 2. lib. 12. de Anim. Athenagoras in Apolog. pro Christ. sed & Diodor. Siculus lib. 2. Biblioth. meminit. Lil. Giraldus Syntagm. 1. histor. deor. vbi de topic. diis. l In de Dea Syria. m Parthicus. n Cap. 8. lib. 1. histor. natur.

Ambrosius a ad Imper. Theodosium, vt eius proinde, ac Veneris idem esse cum cœlesti numen censuerit, aut potius Paganos siue Gentiles credidisse, ipsi pro explorato habuerunt. sic ferè loquitur: *Vnde Phrygij vates, & semper inuisa Romanis non æque Carthaginis numina? Quam Cœlestem Afri, Mithram Persæ, plerique Venerem colunt pro diuersitate nominis, non pro numinis varietate.* De Iunone non loquitur D. Ambrosius, sed id nominis è superioribus locis supplendum esse, nemo dubitauerit (opinor) præsertim qui in eum Luciani de Dea Syria locum inciderit. In quo Iunonis simulacrum quoddam describitur, cui effingendo statuarius ex Veneris idolis aliquid; non nihil etiã ex Dianæ Mineruæ ac Cybeles, Lunæ item, & Vranie siue Cœlestis; quin & ex Nemeseos, & Parcarum figuris mutuatus esse videatur: *καὶ τὰ μὲν ξύμπασι καὶ ἕτεροι λόγοι ἔρη ἔστι. ἔχει δὲ τὴν ἀθηνάϊον, καὶ ἀφροδίτην, καὶ σελευνάϊον, καὶ ῥέιν, καὶ ἀρτέμιδος, καὶ νεμεσίον, καὶ μοῖρῶν. χεῖρ ἢ τῆ μὲν ἑτέρι σκίπτου ἔχει. τῆ ἑτέρι ἢ ἄφαντον, καὶ ἐπὶ τῆ κεφαλῆ ἀκτῖνας τε φορέει, καὶ πύργου, καὶ κροῖον. ἔσθ' μοῖνῶν τῶν ἑρατῶν κομῆσαι.* Vbi cestum Vranie tribuit, quo ea sit ornari solita, cum & Iunonis Cestus dicatur ab Arnobio, & Cestus Veneris tum aliis compluribus in locis: tum verò apud Homerum ipsum, in Iliade. Forſitan Cestus hoc loco sindonem, ac pepulum significat, quo Dea Cœlestis peplo Trebellius Pollio Celsum ornatū ab Afris Imperatorem appellatum scribit. b De Iſidis sanè, seu Mineruæ peplo, Plutarchus eo loco asperſit aliquid, ex quo loco in sequenti cap. verba proferemus: de Mineruæ peplo, quod in Panathenaica pompa delatum omnibus visendum exponitur, Origenes contra Celsum c de Iunonis peplo quod à sexdecim sœminis Olympiæ quinto quoque anno contexeretur, Pausanias Eliacōn primo loquitur. Quod verò Cœlestē Afrorum eandem Persarū Mithram à plerisque Venerem coli dixit Ambrosius: eò mihi placuit magis, quòd ab ipsis etiam Herodoti verbis, quæ superius d retuli, de Venere, Vrania siue Cœleste, quæ à Persis d Hoc ipso cap. Mithra dicatur; clarissimã lucem accipere perspicio; vt apud ipsum D. Ambrosium tamen, non Mithra (sicut in vulgatis omnibus exemplaribus legitur, quæ viros alioquin eruditos, & sagaces præ ceteris criticos e video sequutos) à me agnosci possit; sed sine aspiratione Mitra (vt est apud Herodotum) ibi reponendum esse omni asseueratione confirmem. In aspirationibus, accentibus, punctis ipsis, atque apicibus (quorum obseruationem leuiorem esse, atque aspernabilem, non bene, vt cum Agellio, seu potius Aulo Gellio f loquar, eruditi homines nonnulli ducunt; dum se in rebus scilicet grauioribus, ad argutias sophisticas, ad forenses fallacias, ad quæstum, aut ad honorum vanam vtique non minùs ambitionem pertinentibus, occupatos esse gloriantur) permagnam plerunque vim esse, ad mentem veterum, & classicorum auctorum, in omni literarum vtrarumque genere assequendam, penitusque noscendam; dudum, ac sapius deprehendisse videor. Et quamuis alia iam Senatorem seueriora, iuris vtriusque, ac Theologiae, studia deceant, quæ ipsi quoque serio colimus: attamen in vespertina (si fortè) Sanioriani recessius

a Aduersus Symmachum. quem locum citat etiã Lipsius noster, non in hac rem tamen, epist. 22. lib. 5.

b In triginta Tyrannis.

c Lib. 6.

d Hoc ipso cap.

e Lips. in sup. d. epist. 22. sed & Durantius collega noster in postumo ipsius nunc nuper edito Roma lib. 2. de ritibus Eccl. cap. 9. fo. 136. vbi de Mitra, vulgarem istum errorem sequutus atque amplexus est. f Cap. 3. lib. 11.

nostri, vel hortuli Tholosani, ambulatione, relaxando aliquantisper animo elegantioribus hisce, ac amœnioribus ea cum distinguimus; quæ (obsecro) invidia, vel reprehensio est: Me quidem (vt verè, atque id quod res est dicam) nec insumptæ in hanc prouinciam criticam operæ adhuc piguit, in cuius administratione progredi lōgius, penitūsq; in dies opto, & gaudeo: nec suas aliis infulas, phaleras, atque alias eiusmodi præstigias (ita me Deus amet) inuideo. Ad rem quod attinet; Mithram, & Mitram coluere superstitioni Persæ: Deum Solem, deamque Venerem. De Sole, Strabo 15. τιμῶσι ἢ καὶ ἕλιον ὄν καλεῖσαι μίθραν, καὶ σελήνῳ ἢ ἀφροδίτῳ, quo sensu, ἢ τὸν μίθραν familiare, ac peculiare Persis iusiurandū huius apud Xenophontem Oeconomico, & in institutione Cyri; & apud Plutarchū Artaxerxis crebra mentio; sed & apud eundem Alexandro μίθρας φῶς μέγα legere est. Plutarchus a ex vetusti illius Zoroastris Magi sententia, inter Oromazen Deum, & hunc luci similem, atque inter Arimanium, quem & demonem diceret, tenebrisque, ac ignorantie compararet, mediū constituisse Mithram, ideoque Mithram à Persis μισίτῳ, id est, mediatorem, & intermedium vocari. Sanè τῶν ἢ μίθρας, siue μίθρα μω-
 σιζῶν Iustinus ipse martyr duobus admodum locis b commemorat: quemadmodum, & sacrorum Mithræ apud Persas Origenes contra Celsum. c Specus Mithræ à præfecto urbano Graccho cum aliis portentuosissimis simulacris ante paucos annos subuersi apud B. Hieronymum epist. 7. d mentio iniecta est. Colebatur istud Mithræ nomen, in spelæi, siue antri profundo adyto: vbi & homines immolabant, & alia mysteria sua Graci (hoc est, Pagani) etiam apud Alexandriam occultauerant; caluarias scilicet hominum tam iuuenum, quàm senum, quos fama est ibi maceratos antiquitus; vt per viscera explorarent (quod quærebant) magicasque artes exercebant, euocatis, & excantatis illorum manibus, siue animabus. Hæc est summa eorum quæ à Socrate in historia Ecclesiastica traduntur, e quæ non videtur assequutus Epiphanius Scholasticus, ipsius interpres, historia tripartita, f quandam Deam Methram somnians; & postrema quæ de manium euocatione dixi prætermittens: quod (vt alia pleraque alibi obseruauimus) minimè intelligeret.

Porro autem initiationem Mithræ militis in Spelæo per lauacrū, in fronte signaculum, & coronam, gladio interposito sibi oblatam, & alia quadam horrèda apud Persas superstitionem à Tertulliano g reprehensam, deploratam, infractam intueri licet. Atque vt scias nō solem modò, sed Cælestem quoque ignem Mithræ vocabulo à Persis ignem colentibus designari: διὰ τῆς φῶς γεγονῆσθαι αὐτὸν ἢ ἀπὸ τοῦ κα-
 λῆσθαι τὸν τόπον ἔνθα μέγιστος τῶν πυθμένων αὐτῶ παραδίδοσιν, à Iustino illo memoratum; Medorum nomine Persas intellexit Plutarchus. h cum ab illis, & Assyriis barbaricos igni honores impendi protulit: τῶν μὲν γὰρ παρὰ μέσσοις (inquit) καὶ Ἀσσυρίοις βυβαζικῶς ἐχθὲς τιμῶν, &c. Itaque D. Chrysostomus i ad populū Antiochenum: Deum apud Persas (inquit) ignis esse putatur; ipsumque multo cultu venerantur. Barbari etiam nunc illam regionem habitantes, & Herodotus k ipse rationem reddens

a In lib. de Ifide, & Ofiide, quem locum & alios à me prætermittos attulit Lil. Girald. hist. deor. Syntag. 7. b Aduers. T. yp. fol. 81. & 87. & Apologet. 1. ad extremum in d. 161.

c Lib. 6. d Ad Latam, de instit. filia.

e Lib. 3. cap. 2.

f Lib. 6. cap. 8.

g In de præscriptione aduersus hæret. in de corona militis & in lib. de baptis. h Lib. de facie in orbe Luna. i Homil. 4. de patientia & tolerantia. col. 41. libri Lutetie excusi anno 81. k Lib. 3. hist. citatus à Stobæo in collecta. loco communi fermone 277.

dens quamobrem Ægyptij, ac Persæ mortuos comburere nefas existiment, Πέρσαι ἢ Αἰγύπτιοι (ait) ἐχθροὶ ἡγούμαι τῶν νεκρῶν καίειν. Πέρσαι δὲ θεῶν νομίσεις εἶναι τὸ πῦρ διὸ & δίνουσι εἶναι λέγασιν θεῶν νέμειν νεκρῶν ἀνθρώπων, &c. quæ sequuntur. Maximus denique Tyrius a Πέρσαι μὲν πῦρ (τιμῶν γούμωσαν) ἀγαλμα ἐφ' ἑμῶν ἀκρότατον ἢ ἀδηνάγον θύσει Πέρσαι πῦρ ἐπιφοροῦντες ἢ αὐτῶ τὴν πυρὸς τροφὴν, ἐπιλέγουσιν πῦρ δέσποτα ἐσθλῆ. Heraclium sanè Byzantinum principem, cum in Persiam anteriorem penetrasset, cui Chosroes imperabat, vrbes euertisse, lucosque vnà cum igne qui ab illis colebatur deleuisse Zonaras b in hæc verba narrat, Ηράκλειος ἢ ἢ ἐς τὴν ῥωδοτέρω περσίδα εἰσεβαλὶ καὶ τὰς τε πόλεις καθύρη, καὶ τὰ τεμένη ἢ πυρὸς, αὐτῶ ἐκένω (ἢ) τιμωμένη παρ' αὐτοῖς σιωδιέθηεν. Cum autem Arabas Persis finitimos esse constet, non minùs quàm Medis, vt plerunque ista inter se confundi ab auctoribus nomina verum sit; deinde cum auctore Iustino demonstratum sit ignem, quem Persæ colunt è petra progenitum ab ipsis credi. Equidem eundem ab Arabibus ignem sub lapidis tetragoni simulacro cultum, & adoratum sentio: tamen si se ignorare profiteatur. Maximus idem Tyrius aliquanto post c sic admodum scribens: Ἀράβιοι σέβουσι μὲν, ὅτινα ἢ ἐκ οὐρανοῦ τὸ ἢ ἀγαλμα δ' εἶδον λίθῳ ἢ τέτραγον. Et de igne similiter lapide accipiendum quod Arnobius aduersus gentes lib. 6. informem Arabes lapidem coluisse memorat. Denique de isto lapide interpretor illud profani sacramenti signum δὲ ἐν τῷ πῦρ, d quod refert, non explicat, Firmicus Maternus de Mysteriis, & erro. Proph. religio. sicut apud nos in Ecclesia Catholica sub festum Paschæ benedicendus ignis, ex quo accendendus est Paschalis cæreus: è lapide ad ferrum colliso educi solet, non sine mysterio, de quo alibi, si erit commodum, agetur plenius; interea elegantissimum istud Aurelij Prudentij carmen, ex hymno cathemorinon initio proferre iuuat:

*Quamuis immunem sidere regiam, Lunamq; polum lampade pinxeris:
 Incussu silicis lumina, nos tamen Monstras saxigeno semine quaerere,
 Ne nesciret homo spem sibi luminis in Christi solido corpore condita,
 Qui dici stabilem se voluit petram nostris igniculis vnde genus venit,
 Pinguis quos olei rore madentibus, Lychnis, aut facibus pascim' aridis:
 Quin, et sila fauis stirpea floreis, Præssu melle prius collita fingim', &c.*

Sanè Magus Persarum sacerdotes, cum idola cætera respuerent, atque abominarentur; igni tamen Soli, ac Luna diuinos honores tribuisse scribit Epiphanius, d τὸν ἡμῶν ὡς προῶτον (ait) παρὰ τῆς Περσῶν Μαγιστῶν καλεῖσθαι, οἱ εἰδῶλα μὲν βδελυγίμωτοι εἰδῶλοις τε προσκυνοῦσιν πῦρ ἢ σελήνῃ ἢ ἡλίῳ. Quin & ipse D. Hierony. duobus e quos mihi nunc memoria suggerit locis, Firmicus f præterea, quem ante laudauimus à Persis, & magis omnibus qui Persia regionis incolunt fines, ignem omnibus elemētis præferri, & Mithram dici (sic omnino reponendum aio, vbi passim legitur Mitram, errore illi alteri contrario) sacra verò eius in speluncis abditis tradi, narrat; armatumque clypeo, lorica, thorace, gladio, & hasta militem, consecrari. Plinius g denique de obeliscis agens, solis numini sacratis; radiorum eius ar-

a Oratione 38. fol. 223. edit. Stephan.

b Tomo 3. Annal. fol. 69.

c Eadem orat. 38. fol. 223.

d In sermo. de Cath. fide. quod Persarum Magi & Asiarici, & Macedones & Sarmatæ ignem colerēt. Clemēs Alex. Protreptici fol. 25. auctor est.

e In 3. Amos, & ad Latā. de instit. filia.

f In lib. de myster. & err. prop. relig. cap. 5. quod Persæ ignem colerent, consueuissentq; ipsorum Rex Idigerdes in quadā domo ignem ardētem perpetuò suppliciter adorare tradit Epiphanius Scholasticus hist. tripart. lib. 11. c. 8. vide & lib. 3. cap. 2. & 3. de Sapore. De igne à Chaldæis, quem pro Deo haberent circumlato, vide Rufin. presbyt. histor. Eccles. lib. 2. cap. 26. g Cap. 8. lib. 36.

a Fol 149. edit. Antuer. an. 1588. nu. 20. & nu. 21. adde sis & aliam in ædibus Maf-fai, extantē Romæ cuius verba protulit Lipsius in auctorio in-scrip. vet. pag. 29. Vide ipsum Onufrium si lu-bet in sua ciui-tate Romana fol. 157.

b Lib. 1. Thebai-dos ibi, Indigna-ta sequi torquen-tem cornu My-thram Sed & Io-ni Hāmonij cor-nua non arietina-modò, vt è Feflo & Ifidoro passim creditur, verum etiā bo-nis olim affigna-ta ex histor. He-braica Iof. lib. 2. c. 6. Drusus do-cet cap. 23. lib. 8. obserua. Itaque Iouem & Solem eundem à veteribus nonnullis creditum è Ma-crobio intelli-gas licet.

c Cap. 17.

d Cap. 23.

e Pet. Mar. in c. 2. lib. 2. Regum, & in loco eom. 16. fol. 1335.

f Cap. 16. lib. 4.

g Cap. 22.

h Cap. 4 ad illa verba; id è for-nicabuntur filii vestra & sponsa.

gumentum in effigie est, & ita significatur nomine Ægyptio: primus omnium id instituit Mithres, qui in Solis vrbe regnabat somnio ius-fus: & hoc ipsum inscriptum est in eo. Atque hic quoque Mithres aspiratè scribendum admoneo, quemadmodum in antiquis illis in-scriptionibus quas ab Onuphrio Panuin. Smetius appendicis antiq-ue inscrip. ordine 2. retulit. a Soli inuictò Mythre T. Antistius T. F. Stel-latina Seuerianas dedicaui. Item Deo soli Mythre C. Iunius C. F. Tromnenianus vir clar. viator. quaestor. Itemque Iunio Postu-miano V. C. P. P. Dei Solis inuicti Mythra xv. viro S. F. Pontifici Dei solis ordo sacerdotum magistro suo curante & dedicante Flauio Herculeo viro religiosissimo. Eundemque videri esse torquentem cornua Mythram (sicuti Statius Papinius b vocat) cum eo qui Mo-loch siue Melchon abominatio filiorum Ammon, cui per ignem fi-lios suos Ethnici consecrabant, vt ipsi lib. 4. c. Regum verbis com-prehensum memini, sic ferè: *Seruiertntque Baal, & consecrauerunt filios suos & filias suas per ignem*, vel (quod habet Græca translatio *ἢ ὡελ*, in igne *שׁוֹבַב* baes: itémque, d *contaminauit quoque Tophet*, quod est in conualle filij Ennon, vt nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem Moloch. At ne dubiret quispiam hoc idoli no-mine quo Rex tanquam Cæli designatur, non Saturnum ab He-braicis (quod primario tamen è recentioribus Gnosticis cuiusdam e vi-sum reperio) sed potiùs Solem qui & Mithra dicitur intelligi sicut Lunam, *מֶלֶכֶת הַשָּׁמַיִם Melecheth hasamajm*, hoc est, *Regina Cæli* appellatione ostendi, superiore sermone docuimus. adiicitur: *Abstulit quoque equos quos dederant Reges Indæ Soli in introitu templi Domini, &c.* currus autem Solis combussit igni: de ista consecratio-ne filiorum per traductionē in igne, alio eiusdem libri loco f antea mentionem fecerat: quod nescio an satis ibi Theodoretus assequutus fuerit. Ignis autem ille in quapiam antri (vt conicere libet ex eo quod de Ipelæo Mythra superius à Tertulliano retuli) speciem atque similitudinem referente fornace, siue hiatu excitari; & flammam eructare solitum autumo: à quo hiatu idem idoli numen cum Mel-chone siue Moloch & Mithra; Beelphegoris nomine, quo idolum aperturæ siue hiatus significatur, à Syris indigitatum arbitror. Istius idoli mentio in libro Iosue g in hæc verba; *An parum vobis est quod peccastis in Beelphegor? & vsque in presentem diem macula huius sce-leris in vobis permanet*: vbi, *τὸ Beel*, est à D. Hieronymo: nam nec in authentico Hebraeo, nec verò in Græca versione agnoscitur, quæ sic habet; *καὶ μνηστὴρ ὑμῶν τὸ ἀμαρτυρικὸν φέρον; ὅτι ἐκ ἀναθεῖσθαι ἀπ' αὐτῶν, ἕως τ' ἡμέρας τούτων*: tametsi aliud ab illis hoc idolum Priapi fuisse D. Hieronymus in commentario ad Ozeam Prophetam h censuit, sic admodum scribens: *Istiusmodi idololatria erat in Isra'el colentibus maximè in fœminis Beelphegor ob obsceni magnitudinem, quem nos Priapum possumus appellare.* De cuius factis Miphleseth Hebraeo voca-bulo nuncupati accipit interpret ille doctissimus, quod cap. 15. lib. Regum tertij traditur: quanquam eius in Græca versione nulla sit mentio, Porro quod sine aspiratione scriptum Mitra vocabulum ante

antè diximus ad Venerem pertinere; ab eo non alienum est, quod Græcis quoque sicut *μῆτρα* vuluam muliebrem, *ἡθρα καταβάλλειν ἢ γυνή* (vt ait Suidas) ita *μίτραν τῆν ἐπιδυμίδα*, rem, in qua vel tota ipsa Venus, vel ipsius res certè sunt, significet. Vnde qui cum virginibus rem habent *λύεσθαι μίτραν* dicuntur, vt est apud Musæum, a vbi

— ὁ δ' ἄντινα λύσει μίτραν

Καὶ θεομῶν ἐπέβησαν ἀριστόνδρος ἀφροδίτης.

quanquam hoc ad Zonam illorum locorum operculum plerique referre malint, b quæ tamen Dianæ non Veneris, nisi me fallit ani-mus, Zona est, vnde *λυσιζώνης* nomen ἀρτεμις habuit. Ac nescio an apud Musæum Mitra nomen ad capitis redimiculum sacerdotale referri debeat, quod alij non aduertant: cum Hero antea Leandro vestem suam tenenti dixisset:

Κύπειδ' & σοὶ εἶμι θεὸς ἑραίου ἀφάρατον

εἴτε postea Leander respondisset,

Κύπειδ' ὡς ἑραία μετέρχου Κύπειδ' ἔργα.

Ac de ista quidem Mitra (vt ad Deam reuertar) seu Venere apud Ambrosium siue Cybele aut Iunone, cuius currum Leones vehunt, accipio quod aduersus Marcionem Tertullianus c in hæc verba scri-bit: *Sicut arida & ardentis naturæ sacramenta Leones Mitra philosophantur*; hinc quoque ita vt dixi, non item aspiratè Mitra scriben-dum vocabulum asseuerans; secus planè ac in aliis apud eundem auctorem locis, quibus de Mithra initiatione agi ostendimus; & quorum auctoritate ob scripturæ ac pronounciationis duorum inter se vocabulorū minimè perceptam differentiam, isti mendo prabitam occasionem, non vana (vt videtur) augurari coniectura possumus.

S V M M A.

Mythologicum de Diis, & criticum, itémque in extremo nomicum.

Astarte Malcandri. Isidis & Astartes, siue Dea Syria idem numen. Eunapij locus emendatus. *Μετρητικὴ τελετή. Astartes & Cereris idem numen & Iunonis & Luna, & Vrania. Sothys Astrocyon. Canis stella. Apuleij castigatus locus, de Isidis vario numine. Isis μνηστὴρ, quod nomen & ad Mineruam pertinet. Isidis sacra Roma sublata sub Tiberio, propter mundi cuiusdam incestum. Isidis templum Roma antea dirutum. Isaca bos apud Ausonium. Spartiani locus valde corruptus de sacris Isidis ab Antonino Caracalla deportatis, corrigatur. Cybeles & Cereris idem numen. Pharia Ceres, vt Isis; constituto Tertulliani loco. Athenienses è Græcis soli per Isi-dem iurabant. Isis cornibus instructa putabatur, & Luna propterea comparaba-tur. Luna Veneris præesse existimata. Astarte regina taurinum caput suo aptaue-rat orbem peragratura. Cadeschim qui in cap. 23. lib. 4. Regum, ijdem in fœminas emolliti: qui τετελευκῆνοι. Expensa Isaiæ loci cuiusdam versio ad marginem. Domun-cula luci ex cap. 23. pro quo Vestes Astarte reddendum fuisse videatur. Isis mam-mosa, vt & Ceres. Minutij Fælicis locus deprauatissimus integritati redditur. Dia-na virgo non mammosa. Dus Diana apud Hieronymum, quarū altera multimam-ma, in quo notatur. Priapina Diana. Plures Diane. Diana Ephesia habitu ve-natricis, non ποδουαδῶ. Tentata castigatio versus alicuius apud Dionysium. Ma-gna Diana. Signum Ephesia Diana. Templum eius ab Amazonibus conditum. Lu-na vocata Diana, & utraque virgo & infœcunda, & viarum præses. De Syringe Diana*

a In poematio de Herone & Leandro.

b Iuxta illud Home. Odyss. 3. λύσε δ' ἐσπερθε-νὴν ζώνην κατα-δείπναν. Catul. Epithal. & Fe-stus & alij plu-rimi.

c Lib. 1.

Diana Ephesia. Protothronia Diana in templo Ephesino. Μνημονεύει ἀμάρτυμα Hieronymi tribus admodū locis versus Horatij ab ipso aliter intellectus quam debuit. Diana Ephesia templum inter Sacronem & Carthaginem: sed & plerique alijs locis, in quibus & Roma in Aventino, sicut à Dionysio & Livio proditum. Delphinium templum Athenis. Capitolini Iouis fanum in theatro Corinthio: item Olympij in Sicilia, item Athenis, Sparta, ac Agrigenti: ubi Ataburij denique Iouis, sicut & apud Rhodios, castigato fortè Spartiano: Veneris Ericyna templum apud Ethnicos in vrbe antiquitus. In qua hodie sancta Crucis in Hierusalem: ac similiter D. Maria in Nazareth apud Tholosam. Legatum sanctis qui apud exteros præcipuè colantur, datum pietatis intuitu: sacerdotibus eorum templisque nostratibus non etiam exteris adiudicandum videri.

CAPVT III.

UPERIORE sermone sub Astartes siue Cœlestis appellatione apud Syros & Afros Venerem ac Iunonem, immò & Cybelem non minus quàm Lunam olim superstitiosè cultas fuisse, manifestum fecimus: aut potius per istam nominum varietatem, vnicum Deæ fictitiæ adoratum ab Ethnicis illis obsecratis numen. Iis nominibus insuper adiungenda Cereris atque Isidis vocabula, nunc docere animus est mihi: quando iam de Iside, auctore Plinio (cuius verba extremo superioris capituli adscripta sunt) indicare cœpi. Quod enim ex Ægyptiorum historia profertur à Plutarcho a de Malcandri Regis coniuge Astarta quam alij Saosin, quidam Nemanu quasi Mineruam perhibeant, ad quam sit Isis accita & nutriendo puerulo præposita; parum mouet: cum tale Reginae nomen inditum fuisse, quod Isis ex aliarum gentium fabulis habuerit, nihil prohibeat. Tum verò sit fabulis vtendum esse, non quasi rem prorsus, ita vt se habeat, expriment, Plutarchus idem addocet: χρηστέον ἢ τοῖς μύθοις ἕχ' ὡς λόγοις πάμπαν ἔς ἀλλὰ τὸ πρόφορον ἐκαστὸν καὶ τὴν ὁμοιότητά λαμβάνοντας. Sed quemadmodum idem ille (quem lubenter in testimonium cito, & sequor) cum non valdè laborandum aut contendendum esse de nominibus iudicavit, ἡμιστὰ δὲ φιλοτιμείσθαι περὶ τῶν ὀνομάτων; nihilominus tamen de Osiride & Serapide duo esse vnius Dei vniúsque numinis, aut facultatis nomina; Græcum vnum, alterum peregrinum scripsit, hoc est, Ægyptium. Ita de Iside aliisque deabus, multas esse variasque veterum sententias; esse tamen qui plurium Deas experimentium vocabulorum summam, ad idem numen referendum putent; verè profiteri possumus. De Iside quidem, vt si eadem sit cum Astarte Syria, ita Lucianus manifestè verba facit in asino, b quo loco; κινῶν δὲ καὶ γέρον ἢν τῶν εἰς τὴν θεῶν τὴν σελίαν εἰς τὰς κώμας ἢ τὰς ἀγροὺς περιφροσῆται: & statim de eius Deæ cultoribus agens ita loquitur, vt Isiacos planè significet: οἱ δὲ τὰς μίτρας ἀπορρίψαντες τὴν κεφαλὴν κάτωθεν οὐ φ' ἀρχαῖος ἐλάσσει τῶν ξίφεσι ἐτέμνοντο τὸς πύλας: & Lucianum imitatus in Milesiis Apuleius, c vbi de emptore asini Deam Syriam circumferente; Scitote qualem Cinadum (inquit) & senem cinadum, caluum quidem, sed cincinnis, semicanis & pendulis capillatum, de triuiali popularium face qui per plateas & oppida cymbalis & crotalis personantes

a In lib. de Iside & Osiride.

b In Dialogo cui nomen Asinios ἢ ἄνος.

c Lib. 8 de asino aureo.

nantes Deamque Syriam circumferentes mendicare compellunt, &c. Nam de capillis detonsis ac decaluatis (vt ita loquar) capitibus, petora cadentium & brachia sibi vulnerantium sacerdotum quod aiunt; hoc ad Isiacos; itémque Metriacos, siue Cybeleios, atque Bellonarios referri posse, ex varijs auctorum a locis intelligitur: ex quibus etiam non μὴριακὴν τελευτήν, sed μὴριακὴν τελευτήν apud Eunapium in Maximo legendum esse animaduertimus: vt ad Cybeles sacra, vel potius ad Cereris (quæ ipsa Δημήτρις dicitur) eiusque filie Proserpinæ Eleusinæ Dearum caremonias b quas ab Eumolpidis peragi paulò antè dixerat, aspexerit Eunapius; quod equidem malo, quàm de Mithræ siue Solis sacris (quod doctissimus alioqui Iunius fecit) interpretari: de quibus est à nobis actum in extremo capitis proximi. Etiam matrem magnam (inquit B. Augustinus c) eandem Cererem volunt, quam nihil aliud dicunt esse, quàm terram, eamque perhibent & Iunonem: & idè ei secundas causas tribuunt rerum, &c. Et statim: Vnam verò rem Deos plures faciunt; & Ianus est mundus, & Iupiter; sic & Iuno est terra & Mater magna & Ceres. Porro Isidem a Græcis vocari Cererem, quæ fuit tempore Lyncei vndecima generatione post Mosem ex Leone, qui de Dijs Ægyptijs tractauit, apud Clemen. Alexandri. lib. 1. Stromat. adnotatum memini. Rursus etiam secundum Ægyptios (si qua Oro Apollini d fides) Isis sydus est quod Ægyptio quidem nomine Sothis, Græco verò Astrocyon (sic enim non Anromyon dicendum ex erudit. Iunij castigatione) appellatur, qui & inter reliqua sydera principatum obtinere existimatur, ἰσὶς ἢ παρ' αὐτοῖς ἑστὶν ἄστὴρ (ait) ἀγυπτιῶσι καλεῖται ὁ σῶθις, ἐλληνιστὶ ἢ ἄστροκύων (sic lege, non ἄστροκύων cum Iunio, si me audis) ἔς καὶ δουκὶ βασιλεύειν τ' λοιπῶν ἄστρων: ὅτε μὲν μείζων ὅτε ἢ ἡσίων ἀνατέλλων, καὶ ὅτε μὲν λαμπρότερον, ὅτε ἢ ἐκ ἔστος: etiam secundum aliquos Astrologos e cum canis in lingua stellam vnam habeat quæ ipsa Canis appellatur; in capite autem alteram, quam Isis suo nomine statuisse existimatur, etiam non appellasse, propter flammæ candorem; quod eiusmodi sit, vt præter ceteras lucere videatur; itaque quo magis ea cognosceretur (sic lego pro cognoscerent) Sirion appellasse: attamen ex communi eruditorum Poëtarum & Philosophorum opinione, verius esse pronuntiabitur; eandem fuisse cum Vrania, Cœlesti Venere, Luna, & Cerere Isidem. Diodorus Ægyptiorum Theogoniam explicans, f καθ' ἑξῆς ἢ πολλὰ τὴν διαφωνία, περὶ τῶν τ' θεῶν τὴν αὐτὴν καὶ οἱ μὲν ἰσὶν, οἱ ἢ Διμήτριον, οἱ ἢ θεομοπόρον, οἱ ἢ σελίνην, οἱ ἢ ἡραν, οἱ ἢ πάσας τὰς προσηγορίας ὀνομάζουσι. Apuleius in precibus ad Cæli reginam lib. Metam. II. illa ferè omnia nomina de quibus antè à nobis actum est, alijs aliquot cumulare voluit, quo loco: Regina Cæli; siue tu Ceres alma (inquit) frugum parèns originalis, &c. nunc Eleusinam glebam percolis, seu tu Cælestis Venus, &c. nunc circumfluo Paphi sacratio coleris, seu Phæbi soror, &c. præclaris nunc venaris delubris Ephesi, seu nocturnis plulatis horrenda Proserpina triforini facie laruales impetu comprimens, terræque claustra cohibens, lucos diuersos inerrans, vario cultu propitiaris, &c. quoquo nomine, quoquo ritu, quaque facie

a Cypr in carin. ad Senato. Luciano ipso in de Dea Syria. Plutarcho in de Iside & Oli. Hero. lib. 2. Iulio Firmico Materno in de myster. & eiro profa teii. cap. 4. Minutio Felice in Octauio, quem locum scite Ludo. Carion emendat. lib. 2. Emendat. cap. 18. adde & Lampr in Commodo.

b De quibus & apud Augustin. lib. 7 de ciuitate cap. 20.

c Cap. 6. lib. 7. de ciuit. Dei.

d Vbi docet quemadmodum Ægyptij per Hieroglyphica picta Iside annū designarent figur. 3. quem locum ex Diodor. & Porphyrio emendat Hadri. Iuni. c. 5. lib. 1. animadu. e Vide Higgin. li. 2. Poët. Astro-nomic. in Cane. & German. Ca-saris in Arati Phænomen. in Cane interpretem.

f Diodor. Sicul. lib. 1. Biblio. vbi de Iside, huius verba & ab Eusebio referuntur lib. 2 de prepar. Euangel. g De Asino aureo.

te fas est inuocare, tu meis iam nunc extremis arumnis subsiste, &c. Item postea: Cuius numen vnicum multiformi specie, ritu vario, nomine multiugo totus veneratur orbis. Inde Primitiij Phryges Pessinunticam nominant Deum (sic enim legendum est non Domini) matrem. Hinc Autochthones Attici Cecropiam Mineruam, illinc fluctuantes Cyprij, Paphiam Venerem, Cretes sagittiferi Dietymmam Dianam, Siculi trilingues Stygiam Proserpinam, Eleusini vetustam Deam Cererem, unonem alij, alij Bellonam, alij Hecatem, Rhannusiam alij, qui (sic malo vt in vetusto collegij Foxen. Codice, quam vt vulgo, alij & qui) nascentis Dei (sic rectius in illo libro pro Diei) Solis inchoantibus illustrantur radijs Ethiopes, Arijque pristaque doctrina pollentes Aegyptij caeremonijs me proprijs percolentes appellant vero nomine Reginam Isidem, &c. Nec mittendum arbitror, quod antea a idem auctor omnipotentem & omnipotentem Deam Syriam nominauerat. Nam quamuis Idæa matris postea commemorat, Cybelem intelligens; istud tamen de Cereris siue Telluris, atque adeo de Isidis numine, non minus exponendum censeo, de Luna (inquam) ac de Venere siue Iunone, hoc est, aere ipso, de quo superius ex Firmico & Plutarcho egimus; propterea quod hisce elementis (quibus vim numinum veteres Ethnici tribuebant) ex eorum etiam opinione tam augustum cognomen bellè aptèque congruit. Isidis autem, quã à plerisque *μυριωνυμου* vocatam, hoc est, innumeris prãditam nominibus Plutarchus b ipse retulit; appellationem ad ipsum quoque Mineruã numen pertinere, iuxta id quod ex Apuleij verbis, quã antè retuli, colligitur: & Plutarchus itidem significat c quo loco, τὸ δὲ ζῆσαφ τῆς ἀθηνᾶς ἢ καὶ ἰσίδος νομισσομένη ἐστὶ ἐπιγραφὴν εἶχε ταύτην, ἔγωγε ἔμι πάν το γεγονός καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸν ἴμεν πᾶσι πλοῦ ἐδάς πα θνητὸς ἀπειλά λυσε. Et postea: ἐοικε ἢ τῆσιν καὶ τὰ ἀγύπτια, τὴν μὲν ἢ ἰσὶ πολλάνους (ἔσ) τῆς ἀθηνᾶς ὀνόματι καλῶσι. Nam idem Plutarchus alibi d Lunam & dici Mineruam, & esse proficitur: & ipse Augustinus e ex opinione veterum Ethnicorum, quo loco: *Similiter Minerua summus ather* (ait) & *Minerua eadem Luna, quam esse in atheris infimo limite existimant.*

a Lib. 8.

b In lib. de Isid. & Osī ubi etiam illam ab Aegyptiis vocari μισθ quod matrem significat. e Bodem lib. d In lib de fac. in orbe Lunæ πὴν σελήνην ἀθηνᾶν λεγομένην καὶ ἴσσαν τρέφειν τῆς ἀνδρῶν ἀμειβοσίαν ἀνείσαν ἀυτῆς ἐφημέριον. e Lib. 7. de ciui. Dei, cap. 16.

f In Casaribus, ubi de Antonino Caracalla.

g Extremo c. 4 lib. 8 Iudai. an tiquit.

Nec tamen nescio Phariã Isidis, Eleusina Cereris, & Pessinuntia Cybeles sacra, tanquam diuersa percenseri ab Arnobio lib. II. aduersus gentes, & à Minutio Felice in Octauio. Et cum Cereris ac Idæa matris iam olim sacra Romæ recepta forent; nunquam extincta illa vel oppressa, vt restitui oportuerit, legimus. E contrario autem, per Antoni. Caracallam Imp. Aegypti sacra (vt est apud Aurelium Victorem, f hoc est, Isiaca, vt sentio) Romam deportata cum antea fuissent; sub Tiberio sublata, diruto templo ipsòque Isidis signo in Tyberim deiecto (sicuti Iosephus auctor est) ob Mundi cuiusdam Romani facinus, Isiacorum ope in templo Isidis, Paulina quam deperibat nobili matrona velut ab Anubide compressa, perpetratum: καὶ ὁ Τιβέριος μαθήσεως ἀκελεύεις (ait ille s) αὐτῷ γενομένης θζετασει τῆ ἰσίδος ἐκείνης τε ἀνεστύρωσεν, καὶ τὴν ἰδίην ἀλέθρας γενομένην ἀτίαν, καὶ τὰ πᾶσι ἐφ' ὑβρεὶ σιωθεῖσάν τῆς γυναικὸς: τὸν τε καὶ καθῆλεν καὶ τὸ ἄγαλμα

ἄγαλμα τῆς ἰσίδος ἐστὶ τὸ ὑβρεὶ πῶτα καὶ ἐκείνου ἐμβλεῖν. Idem Isidis templum aut fanum (nescio an eadem vrbis parte constructum) anno admodum sexagesimo antea iussu Senatus à Lucio Emilio Paulo Consule fuisse dirutum, Valerio admonente, sub initium primi capitis ostendimus. Vnde illud Ausonij exponendū carmen est, quo peregrina (Aegyptia nimirum) bouis Isiacæ sacra Romæ fieri solita, vbi de feriis Romanis agitur, ita cecinit in Eclogario

*Adijciam cultus peregrinæque sacra Deorum,
Natalem Herculeum, vel bouis Isiacæ.*

Quamquam quod de deportatis Romam sacris Isiacis seu Aegyptiacis, Victore in testimonium citato diximus; vereor vt satis certum sit, etiam si Spartiani auctoritate stabiliri posse videatur, apud quem ita de illo ipso Caracallo scriptum: *Sacra Isidis Romam deportauit, & templa vbique magnificè eidem Dea fecit.* Nam cum subiungat Spartianus: *Sacra etiam maiore reuerentia celebravit, quàm antè celebrabantur:* cum etiam Commodus Imperator non multis antè annis ita ea celebrauerit, vt & Anubin portaret (sicut in huius vita Lampridius memorat) ipsisque adeo deditus fuerit, vt & caput raderet, & omnes partes expleret; quod ab ipso Spartiano in Pescennio Nigro traditur de Commodò: fieri vix potest, quin apud Victorem & Spartianum illo altero loco mendum obrepserit; quod ita facilè sublatum eas, si pro *Romam, Romæ,* legeris: vt non aliunde Romam transfuixerit Isiaca sacra Caracallus; sed quæ iam antè ibi recepta fuerant, ipse in procedendo ea veneratus tulerit religionis ergò, atque deportari: quod & amicum Commodi Nigrum fecisse ita Spartianus memorat in Nigro: *Hunc in Commodianis hortis in porticu curua pictum de musico inter Commodi amicissimos videmus sacra Isidis ferentem: quibus Commodus adeo deditus fuit, &c.* Denique verè adnotatum à Scholiaste quodam ad Spartianum, illo ex vita Caracalli loco fuerat, cum neque mendum tamen neque mendi occasionem, eiùsve castigandi rationem agnosceret; his verbis, quæ temerè in contextum Spartiani ab imperitis librariis ascita sentio. *In quo quidem mihi mirum videtur, quemadmodum sacra Isidis primum per hunc Romam venisse dicantur, cum Antoninus Commodus ita ea celebrauerit, vt & Anubin portaret & caput raderet (sic legendum cum Egnatio, è superioribus locis pro pausa sederet) nisi fortè iste addidit celebritati, non eam primus inuexit: quam esse non vulgarem & palmariam obseruationem ausim dicere.* Verumtamen cum Romæ quoque varia bouis diuerso cognomine designati statuæ, Capitolini, Tonantis, Eretrij, Statoris; & forsitan cella fanaque, ac delubra fuerint: nihil obstat, quominus diuersis appellationibus Cereris, Isidis, Cybeles, ac diuersis in fanis idem Pseudonumen (vt ita loquar) eadem in vrbe cultum fuerit; plerisque fortè an ex imperiti & rudis vulgi numero, diuersa illa esse existimantibus. Caterum eandem esse cum Cerere Proserpinæ matre Cybelem, Athenagoras in legatione pro Christianis: idem Isidis apud Aegyptios & Cereris apud Græcos numen Eusebius docet in 3. de præparatione Euangel. post

a Ex Euterp. vido D. August. lib. 8. de ciuitate Dei, cap. 27. b lib. 5. Bibliot. c In de Isid. & Ofiri. & Eusebi. lib. 3. de prepar. Euangel. d Cap. 7. lib. 2. de situ orbis. e Extremo cap. 35. in Polyhisto.

f Octauio. g lib. 1. diuinar. Instit. cap. 17. & cap. 21. h In de myste. riis & erroribus profan. relig. i Lib. 9. Aethio. pic. n. k Lib. 1. Bibliot.

l In Corinthia. cis. m Ad finē lib. 2.

n Protreptico.

o Lib. 1. Bibliot.

p Vide D. Augu. lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 3. & c. 37. meminit Cle. mēs Alex. lib. 1. Strom. Eustath. in Dionys. de si. tu orbis, fol. 118. Laſā. c. 11. lib. 1. de diuin. instit. q Vide Ouidium fabul. vlti. lib. 1. Metamorp. post Herod. Eutripe, siue lib. 2. r Ad fin. lib. 9. Metamorph. s In lib. de Iside & Ofir. t Lib. 10. de ani. mal cap. 27.

Herodotum^a scilicet, cuius ista sunt, *ἰσὶς δὲ ἔστιν ἡ τῆν ἑλλάνων γλώσσ. σαι Δημήτηρ*, quem sequutus Diodorus Siculus *ἁγυπῆιοι μὲν γὰρ λέγουσι τῆν τε Δημήτηρ καὶ τῆν ἰσὶν τῆν αὐτὴν εἶναι*. Quamobrem cum Pharon in Aegypto esse costet, de qua Plutarchum, c Melam, d Solinum, e consulendos moneo; vt Isidem Phariam merito nuncupatam ab Arno- bio diximus: ita Phariam quae Cererem, eandem scilicet cum Isi- de à Tertulliano appellatam scimus: quod minimè percipientes qui- dam ex nuperis corruptoribus non correctoribus temerè mutarunt in Farream. Quanquam enim ab Iside filius Osiris amissus, à Cerere autem Core, hoc est, filia Proserpina perdita in annuis ipsarum sacris induceretur; vt post Minutium Felicem f Lactantius Firmianus g & Firmicus Maternus h memorant: attamen ab Aegyp- tiis sacerdotibus Osiridis nomine Nilum, Isidis terram intelligi apud Heliodo- rum i legimus; *πρὸς ἣ τὰς μύσας ἰσὶν τῆν γῆν καὶ Ὀσίριον τὸν νεῖλον καταγ- γέλασι, τὰ πρῶτα τοῖς ὀνόμασι μεταλαμβάνουσι*. Terra verò Ceres est Δημήτηρ, tanquam γῆ μήτηρ. Igitur eadem vtriusque Cereris ac Isidis sacra, vel certè gemina Diodorus k fuisse narrat; vt nihil nisi nominibus inter se differrent: *τῆν μὲν γὰρ Ὀσίριδος τελετὴν (ait) τῆν Διονύσου τῶν αὐτῆν εἶναι, τῶν ἢ τῆν ἰσίδος τῆν τῆν Δημήτηρ ὁμοιοτάτω ὑπάρ- χου, ἢ ὀνομάτων μόνων ἑπιλλογῶν*. Ergo apud Hermionenses in tem- plo Isidis, mysteria Cereris olim celebrata Pausanias l refert. Cereris quidem sacra Herodotus m à Danai filiabus in Peloponnesum ex Aegypto translata, & ab Arcadibus conseruata; quibus mysterio- rum, ac Thesmophoriorum nomen datum sit. Clemens autem Ale- xandrinus, n ea ipsa in Graciam ex Aegypto abstulisse Melampodem narrat; sicuti Erechtheum Aegyptium, Atheniensium regem Dio- dorus Siculus o atque ideò eadem vtrique populo sacra, solòsque è Gracis Athenienses per Isidem iurare: *τὰ τε πρὸς τὰς θυσίας, καὶ τὰς ἀρχιερείας ἀσάπτως ἔχου ἀθηνάϊας, καὶ τὰς αἰγυπῆϊας. τὰς μὲν γὰρ ὀνομα- σίας ἀπὸ τῆν κατ' αἰγυπῆϊον ἱερέων μετασηνέχθαι, τὰς ἢ κέρικας ἀπὸ τῆν παρο- φάσεων: τῶν τε ἰσὶν μόνος τῆν ἑλλάνων ὀνομαζέμεν, καὶ τοῖς ἰσίδειοις ὁμοιοτάτως εἶναι τοῖς αἰγυπῆϊοις*.

Illud animaduertendum de Iside, quòd à Ioue in iuuenecam, ex Ione mutata (vnde Isiacam bouem ab Ausonio dictam constat, his versibus, quos paulò antè adscripsimus) ipsa in pristinam foeminae figuram restituta, p cornuum tamen insigne retulit, vt est in fabulis; q quo permagnam cum Luna similitudinem habere, vel eam potiùs referre dicitur, & Isidis cornua Lunam imitata fuisse Ouidius Iphi- dis, & Ianthes fabulam enarrans, tradidit: r ipseque Plutarch. alibi s ex professo agens de Iside; *τῶν ἢ ἰσὶν ἕχ' ἑτέραν (inquit) τῆν σελήνης ἀποράνουσας, ὅν καὶ τῆν ἀγαλμάτων αὐτῆς. τὰ μὲν κέρασφορα τῆν μηνουίδος γενο- νένα μιμήματα: τοῖς ἢ μελανοσκόλοις ἐμφάνουσι τὰς κερύφας καὶ τὰς περιουσιασ- μέδς, ἢ οἷς δυνάμει πρὸς τὰ ἑλλάνων. διὰ καὶ πρὸς τὰ ὀνόματ' αὐτῆν σελήνης εὐδο- ξός φησι βραβείων τὰ ὀνόματ': quibus verbis, & Lunam rebus Venereis olim praefuisse indicatur. Ergo Aelianus t in Aegypti vico cui Chusa nomen, ex Hermapolitana praefectura, postquam Venerem coli di- xit, quam incolae Vraniam vocent, adiicit ab iisdem, & vaccam non minùs*

minùs coli; propterea quòd huic valde cum illius natura conue- niat: tum verò Isidem Bubulis cornibus & fingi, & pingi solitam ab Aegyp- tiis, καὶ αὐτῶν ἢ τῶν ἰσὶν ἀγυπῆϊοι βέκδρον, καὶ πλάττισσι, καὶ γράφουσι. Veneri Isidem coniunxit ideò (vt arbitror) quòd ista inter se numi- na quandam communionem, & affinitatem habere, vt & cum Luna, existimauerit. Atque hoc quidem egregiè conuenit, bellèque apta- bitur illi, quam superiore sermone retulimus, depromptam ex Eu- sebio, fabulae de Astarte, Venere ipsa, & Luna (vt dictum est sapiùs) quae regina varias orbis terras peragratura, Regium insigne capiti suo, Taurinum caput (prominentibus nimirum ex eo cornibus) ap- tauerit: cornuum igitur istam similitudinem sis, & Astarte siue Vra- nia, Venus habent cum Luna praecipuam; cetera ad idem (vt dixi- mus) relata à veteribus nomen Iuno, Ceres, Diana, Cybele, hac ab illis cornuum nota separata. Rursum vt Cybelae, siue Idaeae magna Deum Matris sacerdotes Galli, praecisi, euirati, aut effeminati om- nes: sic vt Isidos quoque illi, qui apud Aegyptios Isiaci dicti cum suis tympanis: quorum ex profanis quidem Lucianus, a è Christianis D. Cyprianus, praeceteris meminere: sic & Astarte non tamen Vene- ris, aut Iunonis, Dianae, Lunae, sed illius Deae Syriae illi quos Cadeschim, vocatos libro quarto b sacrosanctae Iudaeorum regum veteris historia traditur; quo loco sic quidem scriptum: *Destruxit quoque adiculas effeminatorum, quae erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci*: vbi pro effeminatis, Cadeschim, Hebraum, Graeca illa Septuaginta virorum versio reti- nuit: quòd eius interpretatio, *διὰ τὸ initiatos*, non malè explicat; vt dicati, consecrati, mancipati, seruitio scilicet obsequiove damo- nis, aut idoli alicuius, vt putà Veneris Astartes intelligantur: atque ita velut selecti ab aliis hominibus, aliisve officiis separati: hac enim propria vis est, nempe radicis Hebraicae verbi *שדד* cadas: non igitur ex eo quòd scorta separarentur in secretis à ciuitatibus locis (vt Lusitanus ille, adeoque doctissimus Hieronymus ab Oleastro existi- mauit in annotationibus ad 23. Deuter. & similiter ad cap. 38 Genes.) eo nomine designata sunt vtròque Hebraeo authentico; vbi *שדד*, & *שדד*, vertè Septuaginta viri, de sententia potiùs, aut sensu, quàm de reddenda vocabuli proprietate solliciti; sed ob eam ratio- nem, quam antè attuli: qui etiam non faciliè antiphrasim vtpote vio- lentam, aut in hoc, aut in aliis admitto vocabulis. Cõfirmat me quòd iidem ipsi hoc verbi Graecè reddentes alibi, c scilicet in Regum li- bris, & apud Ozeam *τελειομένων* adposuerint; quanquam in praecedenti capite, vbi eadem de re agitur, & habetur vocabulum *שדד*

F 3

Franciscus Ribera Societatis Iesu presbyter, qui librum 12. Prophetarum doctissimis comentariis illustrauit: & hic quidem Hieronymi locum à Mariano Victorio eius nupero & eruditissimo alioqui scholiaste deprauatum docet sic vtique legendum. Sciendum autem quòd in presenti *adei hoc meretricis*, id est, sacerdotis Priapo mancipatos docet: pro quo Victorius *ερετας*, & mancipatas reposuerat. Quòd verò idem Ribera de effeminated locum ex Isa. 3. citat vbi Thaalulim D. Hieron. effeminated, Graeci *εμπαύλιος*, hoc est, illud habet: equidè infantes, siue paruulos cum Hebraeis malo, vt aptissimè adiungatur praecedentibus hisce verbis; *Et dabo pueros Principes eorum*: nec tamen illas interpretationes, vt alienas aut incommo- das reprobo; quibus suam quoque rationem, ex varia Hebraei vocabuli significatione constare non inficior.

a In de Dea Syria. b Cap. 23. c Cap. 15. lib. 3. Reg. vbi de Afa, καὶ ἀφ' ἧς τὰς τε- τελειομένους ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐξῆς πάλαι τὰ βέ- λουδα. Sanè ca. 16. Iobi, cum D. Hieronymus verterit, *Morie- iur in tempestate anima eorum, & inter effeminatos vita eorum*, ex He- braeo authentico

שדד נחשבים Vestiatam bachi- d-schim: mirari satis nõ possum quamobrem Septuaginta hac postrema sic red- diderint, ἢ δὲ ζωὴ αὐτῶν τῆν προσκο- μένην ὑπὸ ἀσέλων ἢ ἢ τῆν ἐοικὸς ὑλ- νερατα ab Angelis, nisi quòd sancto- rum nomen ad Angelos retulè- re: illud autem τῆν προσκομένην, vulnerata, cum ab- hit ab authentico, repetitū è su- periori mēbro, aut suppletū vi- detur; in quo est, *δοσθάνει τῶν αὐ- τῶν νεότητι ἢ ψυχῆ αὐτῶν*. Rursum autem id verbū Graeci interpre- tes *διὰ τὸ τελε- ιομένων* reddi- dere apud Ozeā c. 4. καὶ μὲν τῆν τε- τελειομένων ἔβουον: vbi similiter La- tina eorum ver- borū expositio habet: *Et cū ini- tiati immolabāt*. Hieronymus ve- rò, & cum effe- minatu sacrifici- bant. Ad quem locum videndus

Cadesch, sic redditum ab Hieronymo, sed & effœminati sunt in terra; nescio quid volentes, quove spectantes verrere sic, και ουδισμοσ εγενετο εν τη γη: nisi quod hoc nomine, quo significatur coitus, turpem illam pathicorum, & effœminatorum Venerem velandam esse duxerunt; vel etiam, cum isto Græco vinculum ostendatur, consecrationem, ac dicationem illam, quæ iurisiurandi nexu forsan adhibito fieret, vbi eiusmodi sacris impuri se illi Astartæ deuouebant, allegoria ista obscurare potius, quàm explicatè ostendere maluerunt. Quæ posterior huius loci explicatio, propius ad illud τειλεισμυδης eorum videtur accedere; ac pro nobis itidem facit. Et verò quod Procopius Gazrus, ac Theodoretus per homonymiam, seu æquiuocè dæmonas sanctos appellatos, שדד Cadesch enim sanctum significare ostenderint. Et sanè puritatem quandam præ se ferebant Galli, egregiam scilicet, quod à faciendo abstinerent: qui tamen alioqui molles Matri magnæ consecrati turpia illa, & nefanda pati vererentur, auersam, & naturæ contrariam sectantes Venerem, vt ex Augustini lib. 7. de ciuitate a superius b adnotasse me recordor. Denique propter idolorum cultum emolliri quosdam solitos in scæminas, antiquitus, & ita Eunuchos ab hominibus fieri D. Hieronymus alicubi c tradidit: quod huc propriè pertinet. Sed pro illo, domunculas luai, ex Hebræo באים לאשר barim laasera, Græcæ versionis auctores εολας ε αλοσ, quod alij, cortinas luco exponunt: ego, aut stolas, aut pepla, seu vestes Astartæ malim reddere; secundum ea quæ sunt à nobis ad extremum primi sermonis tradita: præsertim cum hoc quoque nonnullis interpretibus olim ita visum ex Theodoro postea didicerim, illa ipsa verba exponente. In ea domo texebant (inquit) mulieres vestes luco: lucum autem qui Græcè est αλοσ, alij interpretes (vt sæpè dixi) nominant Astartoth: est autem hoc nomen Veneris, eam enim appellant Astartem, eius autem simulacrum quoque statuerunt in templo Dei. Sub has stolas cum impiis illis sacris Astartæ Veneris initiarentur iuuenes, siue castrandi, siue iam effœminati coniicio: atque hoc esse, quod Antiochi Epiphaniis temporibus optimos quosquæ Iudæorum Epheborum subditos à Iasone fratre Oniæ, ac subter petasum deductos Machabæorum narrat histor.

a Cap. 26. b Serimone 2.

c In c. 19. Matthæi, ad illud; sunt enim Eunuchi.

d De petaso plurima in Agonistice nostro possis aspiciere, si vacat.

e De iis qui pretij participandi causa se distrahi pariuntur, quibus ad libertatem proclamandi facultas postea denegatur agunt nostri proceres sub titulo, De liberali causa.

f Cap. 25. Leuitici vers. 43.

lib. I. cap. 4. his verbis, και τας κρατισσας τ επιθωρ υποταλαωσ υπο πετασων ηγγυ. Quibus tamen aliã interpretationem adhibere sum conatus Agonistice nostri lib. 3. ad extremum, tamen pro ista nostra facere videtur, quod hoc Regum loco Lyranus effœminatorum nomen ad mascula prostibula retulit: sic vt etiam cortinas ipsi scæminatorum prostitutionis vsui ad cultum idoli (nempe Astartæ Veneris, vt sentio) subseruisse autumat. Sub cortinam Astartes istius à mulieribus pertexta siue petasum d aut stolas mittebantur euirati Cadeschim illi Veneris vtique (vt conicere libet) auersæ gratia; vnde, & quæ Iudæis mæcipia infelicissimas huiusmodi operas dabant, sub cortinam premi dicebantur. Quod ne in Iudæos ipsos, qui præ inopia sese participandi pretij causa vendidissent e vlatenus admitteretur; ipsis, diuinæ legis, f nondum à quoquam nec ab Oleastro Lusitano do-

ctiffi

ctissimo, ita vti fortasse oportuit, intellectis verbis disertè, prohibitum fuit. Quo loco posteaquàm dixerat, Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, nõ eum opprimes seruitute famulorum, &c. subiicit hæc quoque: Ne affligas eum per potentiam, sed metuito Deum tuum, quod non extends eum in labore. Septuaginta senioribus visum reddere, & καταλεweis αυτον εν εωδ μιλθω, η φοδνδιση τωρ δεδου ση. Ille verò quem dixi cum Hebræis explicat: Non dominaberis ei in duritia. Sed cum Hebraica veritas hoc proferat לאהרהר בו בפרה lotirde beparch: idem autem ipse fateatur Radab, esse propriè, premere, seu comprimere (nam Septuaginta illi à Radad, quod est, paras, nimirum extendere, thema verbi deducendum sibi, nescio quamobrem existimarunt) præterea cum parochet cortinam, & velum significet, pereich autem (cuius non satis, vt ille ait, nota vis Hebræis) eandem tamen radicem habeat: non temerarium, aut vanum prorsus futurum, vt puto, est quod dixerò; eandem isto, quam illo significationem ostendi, vt sit: Non premes eum sub cortinam, rei putà Veneræ aut cuiuslibet iniuriæ, vel contumeliæ inferendæ gratia. Sic olim visum: sed cum Ezechielis cap. 34. vbi D. Hieronymus: Cum auctoritate imperabatis eis, & cum potentia, exposuit cum authentico Hebræo, conferre, atque attentius considerare otium datum est: sic habente ררהר אתם ובהרהר ררהר ררהר vebaze reditem otam vebeparch, quando ista duo reditem & vebeparch eandem originem radicemque cum illis alterius loci quo de agimus tirde beparch, habebant: satius, sanctiusque ducò. Denique vt à vetusta, & recepta non Hieronymiana modò, sed Ecclesiastica, & nunquam post sanctum Concilij Tridentini decretu a germana, & authentica scriptura siue interpretatione, quæ sanè latius pertinet (tametsi ea quam attuleramus, suum quoque per commodum, & ex verborum propria significatione verum sensum præferat) nequaquam discedamus.

Euiratorum igitur, seu Gallorum sacerdotum casto (vt quidam existimant cæci, atque amentes Ethnici) ritu & cultu Cybele, Isis, Astarte à cæteris eiusdem numinis deabus seiunctæ, ac disparatæ. Quomodò abstinentia panis, qui essent in casto, non minùs Astartæ siue Deæ Syriæ (vt quidem auctor vnus mihi Pausanias Achaicis a) quàm vel Cybeles, vel Cereris, vel Isis sacerdotibus b ab cæterarum eiusdem numinis Dearum Symmetis, & sacrificulis discreti, ac separati: sic quoque ipsa Isis effigies cum Cereris signo aliquam similitudinem habuisse fertur; qua vtrique propria, & peculiari quadam nota, plurimorum nempe vberum, & quidem grandium; prorsus à Iunonis, Dianæ, Veneris, Cybeles, aliisque (quarum tamè cum ipsis idem alioqui numen creditum) simulacris Dearum distinguerentur. Ecce enim continuatis vberibus corpus Isis Dea omni densari: quia, vel terræ, vel rerum naturæ aliu nutritur vniuersitas, Macrobius auctor est; vnus quidem (quod sciam) sed ipse tamen, satis locuples lib. Satur. i. c Cereris verò mammosæ plerisque veterum locis mentionem fieri, compertum est: ex quibus ad manum hosce habeo; Lucretius d

a His verbis Θεη δε, ην ουριαν επονομαζουσιν εκ ταισιν το ιερων εισιασιω εν ημερωσ τρηταισ, αλλα τε εσα νομιζουσι αποκαθαριεσθαισ και εκ τωσ διατταν.

b Vide apud Arnob. li. 5. aduers. gent. fol. 41. de Cybele ad quæ locum videlicet Theod. Canteru cap. 21. lib. 2. Variar. & quod Suidas in Μηρωα και Μηρωα και (ait) ημερωσ τινεσ ιερωσ ταισ δε μηρωα δεσ παραρρωματοισ η η μεδτερον παρα πουλισσουσα θεοισασ και ελασ ειδεσ η γνδσ. De Cerere Ouid. fab. 2. lib. 10. Metamorph. Et Phurnutum μετα Θεων. vbi de Cerere & Vesta, & Festi locum à Reuardo emendatum cap. vlti. lib. 1 Variar. De Iside vide D. Cyprian. in Carmi. ad Senatorem. vnde illud intellegendum Propertij Elegia Tera tuum --

ex lib. 4. Fac similes pueros Isis esse dies. Vide & Spartianum in Nigro, Rufi. lib. 2. Eccl. Histo. cap. 23. de Cybeles, ac Isis eduliorum certorum exceptione, castimoniamque se purificantibus. Vide Tertul. in de ieiunio, sub initiu & fin. Hierony. epist. 7. ad Latã de instit. filij. & lib. 2. ad Iouian. quem locum emendat Theod. Canter. c. 21. lib. 1. Variar. quem videto, si me audis. c Extrem. c. 20. d Lib. 4.

At

a In Lucullo; vbi, λέγειται ὅτι ἀρτέμιδος ἡ ἑστὶν ἡριπίνης ὁ ἕρμην ἐμπροσθεν τοῖς πονητοῖς συλλήσασιν ὁ δὲ τὸ ἱερὸν, καὶ τὸ ἕβανον ἀνασπασασιν. Meminit Priapi vrbis Hellesponti Steph. Περὶ πόλεων.

b Polyhist. c. 18. in princ. meminit Steph. de vrbib. in hac verba scribens.

Ποῖα ποῖς πόλις ἐλλήσποντος, ἡνελυκῆς.

c Lib. 3. de nat. Deor. vide Arnob. lib. 4.

d Lib. 11. Metamorph.

e Lib. 1. aduersus Iouianum.

f Lib. 6. de ciui. Dei, cap. 7.

g In de situ orbis. Ἰοχαιρῆς

Epithetū Dianæ tribuitur ab Homero Iliad. α. nō semel.

h Actuum Apostolor. cap. 19.

i In hymno Dianæ, vide & Achillem Stathiū lib. 6. de amor.

Clitophon. & Leucippes, quæ locū citopostea.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

k In Dianæ Hymno.

id aliena fide retulisse, quod memorauimus. Nam quod Priapinæ vel Priapenæ Dianæ apud Plutarchum a fit mentio; nihil mouere nos debet, tanquã aliqua Diana minùs pudica fuerit habita: cui pars ista corporis, quæ honestè nominari non potest, in deliciis fuisset. Etenim non ex eo, sed quod ad Priapum vrbem Ponti maritimam à Milefsis conditam Adrastæis, Cyzicenis & Pariis vicinam; pariter atque Actæus Apollo coleretur (vt Strabo, & post eum Solinus, b me docuit) inde dictam existimandum est. Porro autem etsi plures numero Dianæ Ethnicæ Theologi prodidèrunt, in quibus primam Iouis, & Proserpinæ, quæ Pinnatum Cupidinem genuisse dicitur; secundam Ioue natam, è Latona; tertiam Vpide patre, Glauce matrè, vt Cicero scribit: c etsi Diana partu ferarum medelis lenientibus recreato populos plurimos educare ab Apuleio d dicitur; attamen Dianam à Græcis vllam πολύμασθον vocatam, excepto isto Hieronymi loco, nusquam legere memini. At ipse Hieronymus alibi e Mineruam quoque, & Dianam virgines finxisse Gentilium errorem narrat: Augustinus f item de Diana, Theatricam portare arma (tela, & arcum scilicet) vrbanam simpliciter esse virginem memorat. Cere- rem verò κρότρου ab Orpheo dictam, animo nunc subit; præterea Dianam Ephesiam arcitenentis, & venatricis habitu effictam, non tantum ex eo quod Ephesum Dianæ magnæ gaudentis telis, siue iaculatricis vrbem Dionysius g dixerit

παρραλίην ἑφεσον μεγάλην πόλιν Ἰοχαιρῆς. (vbi pro μεγάλῃ lubentius μεγάλης legerim, vel ob concinnitatem carminis, vel ob illud magnæ Epithetum, quod apud B. Lucam h Ephesiae Dianæ attributum didici) verum etiam ex istis longè vetustioribus Orphei i verbis licet colligere.

— ἑφεσος ἡ ἀεὶ τεὰ τόξα πρόκειται. Tela, & pharetrâ, cum arcu à Cyclopibus habuit, si Callimachum k audimus; qui sic ipsam cum iis loquentem facit,

Κυκλωπες ἢ μοι τι κυδώνιον εἶδ' ἄγε τόξου Ἡδ' ἰδὲ κοίλην τε καὶ αἰολίδ' α βεδέμενον Τεβῆσσι, &c. & statim: Ἐννεπες οἱ δ' ἐτέλειαν.

Ipsam verò arcum, & spicula Dianæ, tanquam Lunæ, aurea fuisse, partim ex Ouidio, partim etiam ex Cyrillo addidici: & quidem Poëta l sit cecinit, vbi de Syringe in fistulam mutata,

— Ortygiam studijs ipsamque colebat Virginitate Deam: ritu quoque cincta Dianæ: Falleret, & credi posset Latonia; si non Cornæus huic arcus, si non foret aureus illi.

Cyrilli autem aduersus Imperatorem Iulianum scribentis m hæc sunt, quæ iuxta opinionem Gentilium protulit, sic ferè: An non Iouem quidam nominant Cælum, Cererem verò terram, Apollinem autem Solem, & venatricem aurea spicula gerentem Dianam, hoc est, Lunam, & Neptunum humidam substantiam? Signum ipsum Dianæ Ephesiae Entdyi opus esse, qui Dædali discipulus fuerit, Athenagoras n narrat: Plinius o ex Mutiani quidem opinione, Canetiam, qui id vitigineum fuisse,

l Lib. 1. metam. fab. 12. quam de Syringe in fistulam mutata fabulam, eleganter Achil. Stath. 8. lib. de Clitophō. & Leucipp. amo. expressit. m Lib. 2.

n In legatione pro Christianis. o Lib. 16. c. 40. natur. hist. Mentori tamen tribuit idem ipse cap. 38. lib. 7.

fuisse, & nunquam mutatum scripserit, septies restituito templo, cum ceteri ex Ebano esse simulacrum illud tradiderint; sed hoc ab Amazonibus tamen eius templi conditricibus a ibi positum, illiusque numini consecratum fuisse Callimachus, b auctor est, vbi sic cecinit:

Σοὶ καὶ Ἀμαζονίδες πόλιν ἐπιθρονοῦντο Ἐν ποτὶ παρραλίῃ ἑφεσος βρέτας ἰδρύσασθ' ἤνω ἐπὶ περὶ μῶ, τέλειαν δὲ τοῖς ἰδρύσασθ'.

Hoc ipsum & Dionysius, c nisi quod non fagi, sed in vltimi potius trunco, vel stipite templum illud ab Amazonibus conditum, summo futurum hominibus miraculo cecinit, vbi de Epheso.

Ἐνθα θεῶν ποτὶ νῆδ' Ἀμαζονίδες τετυκῆτο Πρέμω ἦνι πηλέης περιώσιον ἀνδρῶσι θυμῶ.

Igitur cum Amazonas fortes, ac pugnaces viragines, bellicæque rei, non Venereæ, deditas fuisse constat: templum autem Ephesiae Dianæ simulacrum vrbe d ab ipsis constructum, signumque magnæ illius Ephesiorum Dianæ (cuius in Actis Apostolorum e fit mentio, tanquam non Asia tantum, sed orbe etiam toto celebris; vt pote quod esse Διοπερῆς, hoc est, à Ioue delapsum, Ephesij sibi persuaferant) consecratum auctores classici ab Amazonibus prodiderint; vix est, vt alia, quàm venatricis antiqua, & solita figura (cùm victus habitusque venatorius ad militarem proximè accedat) idolū illud deditatum. Addam hoc quoque, absurdum, & à ratione omni alienum, nec probabile, aut verisimile videri; vt, quæ sibi mammam alteram, quo expeditiores ad pugnam forent, absciderant, & (vt est apud Strabonem f) dextram adhuc infantibus adurere solebant; quamobrem Amazonum nomen inuenere; ipsa signum virginis Dianæ (quam venationis præsidem Deam Ethnicæ omnes Theologi, Vates ac Poëta auumarant) πολύμασθον, hoc est, mammosum, siue (vt D. Hieronymus loquitur) multimammium effingi; non sine aliqua sui admitti, vel insania, vel damnatione, ac pœnitentia voluerint. Huc accedat, quod, qui, quæ ve operabantur sacerdotes Ephesij, fœminas quidem virgines, mares autè euiratos, atque eunuchos qui Megalobizi dicerentur, in honore præcipuo habitos, à Strabone mandatum g literis; vbi de templo Ephesio, ἰδρύσας δ' ὀνομάσας εἶχον, ὅς ἐκάλειν μεγαλοβίζης, καὶ ἀλλὰ ἄλλοθεν μετιόντας αἰετίνους ἀξίως τῆς τοιαύτης προσασίας, καὶ ἦγον ἦν τιμῆ μεγάλης. (ζωιερῶσθ' ἢ τῶτοις ἐχρήσθ' παρθένους. Itaque templum ipsum Ephesiae Dianæ παρθένων à veteribus nuncupatum fuit: h sicuti Dea ipsa παρθένος à Platone Comico apud Athenæum i

Παρθένος Ἀρτέμιδος ἡ ἔφου καὶ ἑβρυμῶσα μετῆ.

Sanè de puellis virginibus quæ Dianæ sacris addictæ forent Aristophanes, k

Ἡ τ' ἑφεσος, μάκιστ' ἀπέχρηστος ἔχεις οἶνον ἦν ὦ Κόραι σελευδῶν μεγάλως σέβασιν.

Postremò adeò non fuisse mammosam Dianam verum est: vt cùm

G 2

Τὸν πάρος ἑσθλῆς ἐμλεβαῖται δόμοις. Ἐς πόλιν ἀνορθώσασθ' ἑσθλῆς βασιλείαν Γάγον μέσους ἀπὸ πλάταν ἑφεσον. Citatur à Natali Comit. cap. 18. lib. 3. Mythol. i In lib. fol. 5. vbi, ἀεὶ πείλην de mullo. k Nubibus in Antode fol. 94.

a Hac de re Solinus Polyhistor. c. 43. Pomp. Me- la lib. 1. cap. 17. Strabo lib. 11. & 14. Plin. lib. 35. c. 11. & lib. 36. c. 14. Vitruuius, & alij quorū locos citatos videas apud Lil. Girald. Syntagm histor. Deor. vbi variè hac de re disse- ruisse veteres tradit Hyginus quidem fab. 225. Otrira (inquit)

Ἀμαζον Martu canium templum Diana Ephesi prima fecit. b In Dianæ Hymno. c In de situ orbis. d Vide P. Orosum cap. 5. lib. 1. Pausanias tamè Achaic. sub init. in fol. 163. Aldi. lib. hanc Pindari opinionem improbat, existimans multò antiquius fuisse istis Amazonibus templum Dianæ, in quo ipse postea diuæ illi sacra fecerint. Ctesiphontem Gnosium æde Ephesiae Dianæ admirabiliter fabricatā laudatū Plinius refert li. 7. nat. hist. c. 37. e Cap. 19.

f Lib. 11. videto & Eustathium in Dionysij de situ orb. vbi de Epheso fol. 110. & Paul. Orosum c. 15. lib. 1. histor. g Lib. 14. Geographiæ, scribo de Diana Ephesiae sacerdote coronato non nihil in c. penult. h Vt in hoc Epigrammate:

Tis ποικ' ἀπ' ἐνδύμπτου μετή- γαγε παρθεναῖνα Τὰν δ' ὀρὶ καὶ

Deipnosoph.

a In lib. de facie in orbe Luna.

b Lib. 2. Poëtices Astrono. in Orione.

c Lib. 7. de ciui. Dei, cap. 16.

d Li. 6. de amor. Clitoph. & Leucippes ad finē vide & lib. 8. ubi Therfander de sacerdote Dianæ Ephesiē conuenit, quod virginis Dianæ templo adulterum Clitophonem capite damnatum, exceperit. e Cap. 1. circa finem.

f Phocicis ad extremum.

g eis & παρὰ τῆς ὀδυσσεύς, de coronis Ephesiæ Dianæ vide non nihil apud Dionys. Halicar. lib. 2. antiq. Rom. h Cap. 22. lib. 5. Saturnal.

eandem esse Lunam cum Diana superius demonstrauerim à veteribus creditam; Plutarchus a idèd Lunam tributam fuisse Dianam appellatorem, dixerit; quod illa, non minus quàm hæc, & virgo, & infœcunda esset. Si virgo, & infœcunda Diana (quamuis ab ipsa quidam ex veteribus, in quibus Ister ab Hygino b memoratus Oriona dilectum scripserit; & penè factum vt ei nupsisse existimetur) sine mammis igitur, illis (inquam) numerosis & prægandibus. Verba Plutarchi loco illo ista sunt. καὶ πάλῃ τὴν παλαιὰ φέρον Διδούσης, ἀρτεμίδων τῶν (σελίνων) νομισθῆναι φησὶ μὲν, ὡς παρθένου καὶ ἀγονοῦ, ἄλλως ἢ Βουθητικῆν καὶ ὠφελίμου. Hoc ipsum B. Augustinus c Dianam similiter Lunam (inquit) & viarum præsidem: vnde & virginem volunt, quia via nihil pariat. Leucippe quoque Therfandrum alloquens apud Achillem Stathiū d Dianam virginem Deam Ephesi adoratam apertè significat: cuius etiam arcum, & sagittas in impudicos emitti optat, ac precatur. Apud eundem auctorem Dianæ Ephesiæ sacerdos, octauo libro, Syringis in fistulâ mutat e (cuius obiter facta superius e mentio), enarrâs ab eius regionis incolis hanc fistulâ Dianam consecratam; cuius beneficio in antro quodam luci positæ puellarum, de stupro suspectarum, virginitas, atque integritas exploraretur, diligenter edisserit: vnde virginem habitam Ephesiâ Dianam, cuius numinis ope, atque auxilio inuocato virginitas probari crederetur, nec mammosâ habitu effectum ipsius signum, quod Ephesi coleretur manifestum satis arbitror; nisi fortè, si quis, quod legerit apud Poëtam:

Tergeminamque Hecatē, tria virginis ora Dianæ; propterea plures, hoc est, senas mammas καὶ τὴν τριποσώπις ἀναλογίαν, ipsi affinxerit: cum tamen accuratus ad fastidium vsque statuarum Diis dicatarum enarrator Pausanias, Multimammia Ephesiæ nequam meminerit: qui Protothroniæ Dianæ aram in Ephesino illo templo fuisse, vltimo libro in hæc verba scribit, f ἢ ἢ ἀρτέμιδος τῆς ἐφέσιας πρὸς τὸ οἶκον ἀρχομένη, τὸ ἔχει τὰς γραφὰς λίθῃς θρυγτῆς ἑστῆν ὑπὲρ τῆ βασιλῆος τῆς πρωτοθρονίης καλεμένης ἀρτέμιδος.

Porro Ephesiæ Dianæ signum, & cincturum, & coronatū fuisse, ex Pausania apud Eustathium in commentariis in Homerum, g addidici: καὶ ὅτι ἀσφαλῶς καὶ ἀνιγματοδῶς δοκεῖ ἐπὶ τῶν ὠν καὶ ζώνης καὶ στεφάνης ἐπιγεγραμμένη τῆ ἀρτέμιδος, τὰ τοιαῦτα (ἐφέσια) γραμμὰ. Alexandrum Ætolum denique Poëtam egregium, libro qui inscribitur, Musa, referre ait Macrobius h quâto studio populus Ephesius dedicato templo Dianæ, curauerit præmiis p̄positis, vt qui tunc erant Poëtæ ingeniosissimi in eam carmina diuersa componerent; quibus Opim non comitem Dianæ, sed Dianam ipsam vocatam esse: in eorum versuum postremo, tela, siue sagittæ Opi, & Dianæ illi Ephesiæ tanquam venatrici non multimammia tribuuntur, sic ferè:

δυνῆσαι ταχέων ὠπιῶν βρητῆρας δῖστων. Vnde perspicuum esse reor, errore alieno decèptum, aut memoria lapsum Hieronymum, non modò quòd multimammiam existimauerit Ephesiā Dianam, sed quòd, nec arcum tenere, nec succinctam esse pronunciauerit: nempe à Cerere, ad Dianā πολύμαστος Epitheton

διὰ

διὰ μνημονίου doctis familiare ἀμάρτημα transfuit, qui simpliciter alibi a fatetur, cum omnia legeret, in mente sua se plurima coaceruantem accito notario, vel sua, vel aliena dictasse; ita vt, nec ordinis, nec verborum interdum, nec sensuum memoriam reteteret: qui ante multos annos hæc legere desierat; vt ipse de se scribit ad b Paulam & Eustochium; quas, & nouisse alio loco, c quod plusquam quindecim anni erant, ex quo in eius manus nunquā Tullius, nunquam Maro, nunquam Gentilium literarum quilibet autor ascendit: & si quid fortè inde dum loquebatur obreperet, quasi antiqui per nebulam somnij recordaretur. Hoc quidem ab eo verè dictum comprobatur allata ad Pammachium, d Horatiani cuiusdam loci falsa, & inepta, quam plerique tamen hodiè que sequuntur, interpretatio: quam aliter haud dubiè, vir doctissimus, facturus fuerat; si memoria tenuisset, quæ versum hunc præcedunt in lib. de arte Poëtica:

Nec verbum verbo curabis reddere, fidus

Interpres. —

Sic vtique intelligendum, vt cum de imitatore, aut eo qui noua Poëmata quæpiam pangit loquatur Horatius; eum non debere fungi officio fidi interpretis, atque ita verbum verbo reddere, scque in artum cogere: sed ne sic quidem, vt de sensu expressum sensum reponat. Hieronymus autem cum Ciceronis, tum ea Horatiani carminis autoritate nixus ait, non debere hætere in verbis fidum interpretem; sed decorum magis, ac elegantiam sectari: quod ab Horatij mente alienissimum esse dudum didici. Eodem (vt apparet) memoriæ lapsu, in commentariis in caput Ozeæ quartum; de Cadeschim illis disceptans, de quibus paulò antè à nobis actū est: Esaiæ locum citat Hieronymus ex cap. 3. & verba profert proinde ac si **דִּישָׁר** Cedeschim, ibi sit scriptum, vbi authenticum Hebraum Thaalulim habere constat. Tria porro esse Massiliensium oppidâ inter Sucronem fluuium, & Carthaginem nouam Strabo e tradit, in quorum celeberrimo sit specula, & in eius arce, vel promontorio Fanum Ephesiæ Dianæ magna religione cultum, quò se olim Sertorius receperit: ἔχο ἐπὶ τῆ ἀρχῆς (inquit ille) τῆς φεσίας ἀρτέμιδος ἱερὸν σφῆδρα τιμῶμενον: sed & in Græcia Ephesiæ Dianæ delubra fuisse plurima, locupletissimus auctor est Pausanias; f in quibus signorum Ephesiæ capita corollis ornata; & eorum exemplo etiam Canephoros habere itidem in Græcia Dionysius g refert: sicuti apud Tyrios Herculis non modò Tyrii siue Ægyptij, sed etiam Thasiij fanū fuisse ab Herodoto traditur, id quod superiore sermone diximus.

Ac de Diana quidem Ephesiâ latius propterea visum disserere, non modò vt coniecturam in restituendo Minutij loco hostram aduersus D. Hieronymi iudiciū stabilirem, omnibusque (quod posset)

G 3

num Diana Ephesiæ; κατεκλήσας δὲ ἐν συλλέγει τρέμενς τε καὶ ἱερὸν καὶ γὰρ ἀρτέμιδος ἀναδομήσαστο ἐφεσί. g Dionys. Halicar. lib. 2. antiquit. Roman. de asylo Ephesiæ Dianæ ad quod seruis obaratis, atque maleficis esset perugium. Tacit. lib. 3. Annal. fol. 105. editionis Plantini anno 81. & Plutarchus Ἐπὶ Ἡεροῖδων μόνις. Itēque καὶ τῆ μὴ δανειζομένη: cuius verba illustrando illi loco Taciti à Lipsio Scholiaste auctoris illius diligentissimo atque doctissimo adscripta reperio.

a In proemio in epist. ad Gal. ad Paulum, & Eustochiū. Notauit alterum μνημονίου ἀμάρτημα, Ioannes Druſius, cap. 19. lib. 3. obseruat. & aliud in cap. 3. lib. 8.

b Proemio in 2. lib. comment. ad Galat.

c Proem. in 3. lib.

d De optimo genere interpretandi epist. 101. col. 574. ibi: Sed & Horatius vir acutus & doctus hoc quidem in arte Poëtica erudito interpreti præcipit: Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres. Terentius Menandrum 3 Plautus, & Cecilius veteres comicos interpretati sunt. Nunquid hæret in verbis ac non decorum magis & elegantiam in translatione obseruam? Hasten? ille, qui memoriæ vitio decipitur quòd non interpreti præcepta dederit eo loco, sed imitatori vel Poëmatis auctori Horatius: deinde quod Terentium, Plautū & Cecilium pro interpretib? habet, quos imitatorū potius numero accensere debuit.

e Lib. 3. Geogr. fol. 168.

f Qui Eliacōn 1. fo. 119. Aldini libri ait à Xenophonte Athenis ciecto apud Saluntē exule constructum in loco delubrum & fa-

num Diana Ephesiæ; κατεκλήσας δὲ ἐν συλλέγει τρέμενς τε καὶ ἱερὸν καὶ γὰρ ἀρτέμιδος ἀναδομήσαστο ἐφεσί.

a Vide Litium lib. 19. Dionys. Halicarna. lib. 3. Vale. Maximum lib. 1. cap. 5. vbi cum ades Vestæ arsisset id medios inter ignes raptū à Metello Pontifice maximo Palladiū incolumē seruatiū fuisse traditur. De duobus Palladiis, quorum vnum in Italiam translatum, alterum apud Argos fuerit, videlicet Pausaniam Corinthiacis fo. 51. Aldini libri. b Vide Hieronymū in de locis Hebraicis in Phrygia. c cap. 4. lib. 14. d Initio lib. 7. de vita Apollonij. e Cap. 6. lib. 16. noctium Atticarum. f Pompon. Mela lib. 3. de situ orbis, cap. 6. g Lib. 3. Geograph. fol. 178. & seq. & lib. 16. fo. 896. h Lib. 9. & 14. vbi de Branchidis ac de Didymæo oraculo: Appian. Syriac. fol. 85. de oraculo apud Branchidas vetusto Herodot. lib. 1. de Didymæo itēque Pythio Apolline Origines contra Celsum lib. 1. ad finem. De Apolline Didymæo Torrentius quoque ad Suetonij Caligulam c. 21. è Plinio, Strabo, Macrobo, Pausan. & Vlpiano. i Lib. 2. cap. 17. post liminiū litis, cap. 29. Macrobo. lib. 1. Saturnal. cap. 17. k ελεγον δὴ ἢ ἔτι μὲν φοίνικες τὴν οὐρανὸν ἐξ ἑμποροῦ, &c. τὸ δὲ παρὸν ἠεὶ καλεῖται

id Vestæ templum à Gallis Senonibus vrbe capta crematum est. * Primus Alagabalus Pseudantoninus, de quo bis antea diximus, mouere atque asportare in lararium cubiculi ausus; vt simulato quodam imaginariarum nuptiarum fœdere, Deo suo Heliogabalo copularet: cui tamen Deo (pacifico scilicet) istud militaris & θυγατρὶς Deæ signum cum arsisset minimè; tum illud cœlestis alterum (de quo superius actum est) adferri princeps iusserit: quemadmodum Herodianus, eo ipso in loco quem primo sermone indicaui, tradidit: καὶ τῆς τε παλλὰδος τὸ ἀγάλμα (inquit ille) ὁ κρυπτόν ἢ ἀορατόν σέβασαι ῥωμαῖοι ἐς τὴν αὐτῆς θύλακον μετέγαγον, ἢ μὴ κινηθεὶς ἐξ ἐπόρῃ ἄλλω ἀπὸ ἰλίου (εἰ μὴ ὅτε πρὸς καίρω λήθη δὲ νέως) ἐκίνησεν ἑστὸς, καὶ πρὸς γάμου δὴ ἐς τὴν βασίλειον αὐτῶν τῶν θεῶν ἀνήγαγε: φήσας ἢ ἀπαρτίσκειν αὐτῶ ὡς πάντῃ ἢ ὅπλοις καὶ πολεμικῇ θεῶν, τῆς θρανίας τὸ ἀγάλμα μετεπέμψαστο, &c. Qua de re Lampridius agens, hoc tantum protulit, ceteris prætermisissis; *Hæc cum ita essent (ait) signum tamen quod Palladium esse credebat, abstulit: & auro fictum in sui Dei templo locauit.* Iliensis itaque Minerva est, quæ in Ilio minoris Phrygiæ oppido colitur. Duæ namq; sunt Phrygiæ, quarum maior Smyrnam habet, b vbi matrem Deorum Cybelem, quæ & Ideæ & Phrygia dicitur, Vlpianus noster coli dixit; & ante ipsum Plinius, c vbi de vino Pramnio quod nasci ait Smyrnæ regione, iuxta delubrum matris Deum. De vtraque ista Phrygia, cui & à nonnullis tertia quoque adiungitur, videre est apud Dionysium de situ orbis, & Eustathium ad ipsum; sed & apud Plinium & Strabonem & alios: apud nostrum Iustinianum denique Nouella constitutione 145. Iliensi quidem Mineræ operatas Vestales virgines quæ castæ forent, ipsumque sacrum ignem custodisse refert Philostratus; d quo loco de Vestalibus, ἀς ἀγνῆς (inquit) τῶν ἱλιάδῃ Ἀθηνῶν καὶ τὸ ἐκεῖ πῦρ θρησκείῃ ἐδῆ. De Marte qui coleretur in Gallia (de quo Vlpianus) hoc admo-nebo; eius & à Cæsare mentionem iniectam lib. 6. de bello Gallico. Atque huc pertinere, quod apud A. Gellium e (siue is Agellius est, vt recentioribus criticis placere video) ex Pomponio Atellanarum Poëta refertur, qui scripsit in Galliis Transalpinis; *Mars tibi voueo facturum, si vnquam redierit, bidenti Verre.* In Germania quidem (quæ pars Galliarum fuit) cultum fuisse Martem indicat Corn. Tacitus de moribus Germanorum; vbi, *Herculem ac Martem* (ait) *concessis animalibus placant.* De Gaditano Hercule, cui Ægyptio templum, conditoribus, religione, vetustate, opibus illustre apud Gades, Mela, f & Strabo g memorant: ac de Didymæo Apolline, cuius idem Strabo aliquot locis, h & Mela, i Branchidam olim nominatum referens, meminere; animaduersum à recentioribus quod putem, nihil dixero. Id notabo, cum Herculem non minùs quàm Astartem diuinis honoribus ac templis celebrasse Tyrios, secundi capituli initio demonstratum sit; quamobrem Phœnices Tyrios mercatores apud Delum Herculi Tyrio pro Theagenis corona & victoria sacrum celebrasse conuiuium, ab Heliodoro lib. 4. Æthiopicôn memoratur. k Eius Herculis sacra in Hispaniam Tyro, à Gaditanis inde oriundis translata,

translata, Iustinum a tradere. Nam cum Gaditani à Tyro (vnde & Carthaginensium origo est) sacra Herculis per quietem iussi in Hispaniam transtulissent, vrbeque ibi condidissent: inuidentibus incrementis nouæ vrbs finitimis Hispaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello laceissentibus; auxilium consanguineis, Carthaginenses miserunt. Et quod ait de sacris Herculis, ita omninò accipe, vt cum Tyrios Gaditani templi conditores Mela quoque dixerit; cur sanctum sit, ossa eius ibi sita efficere, ipso eodem auctore, b intelligas. Gades quidem ad Oceanum, non minùs quàm Carthaginem in Africa, in Bœotia Thebas, Tyri ab Agenore conditæ Colonias toto orbe diffusas, Q. Curtius c tradit. Plinius d quoque Tyrum quondam insulam præaltomari septingentis passibus diuisam, nunc verò Alexandri oppugnantis operibus continentem olim partu claram, vrbibus genitis Lepti Vrica, & illa Romani Imperij amula terrarum orbis auida Carthagine; etiam Gadibus extra orbem conditis: & longè antea Strabo, Tyrum à colonia extra columnas deducta (nimirum Gades) celebriora ipsa Sidone nomen consequutam; e quo loco, ai ἢ ἐς τὴν λιβύην, ἢ τὴν ἰβηλίαν ἀποικίαι μέγισται ἢ ἕξω τῆλῶν τῶν τῦρον πόλεων ἤζυμνῶσι μάλλον: & alibi f de Carthagine agens, κτίσμα δὲ ἐστὶ διδῶς ἀγαγέσης ἐκ τῆς λαοῦ· ἕτω δὲ ὄβρυχης ἀποικία τοῖς φοίνικιν ἑπὶ ἄρξε. καὶ αὐτὴ, ἢ ἢ μέχρι τῆς ἰβητίας τῆς τε ἀλλυς, ἢ τῆς ἕξω τῆλῶν. ὥστε ἢ τῆς ὀβρυχίης ἐτι νῦν τῶν ἀρίστῶν νέμοισι φοίνικες, ἢ τῶν ἡπερῶν ἢ τὰς προσεχέας νήσους. De coturnice rem sacram Herculi Phœnices olim fecisse, quod cum in Lybiam proficisceretur à Typhone occisus, deinde ab Iolao ad vitam nidore coturnicis naribus eius admota reuocatus fuerit; ab Athenæo g proditum retulere alij: h quod quando ad Phœnicum pertinet religionem (de qua aliquot his sermonibus actum est) quæ eadem cum Gaditana fuit; non debui sciens prætermittere. Hoc multò minùs, cum ij qui interiores scrutantur & reconditas Ethnorum Theologorum literas, plures tradant Hercules, nempe sex; quorum alterum Ægyptium Nilo natum, quartum verò Iouis & Asteriæ Latonæ sororis filium, quem Tyrii maximè colunt; cuius Carthaginem filiam ferunt, vt ex M. Tullio i didici: satis causa cuiuspiam fortasse visum iri, quamobrem eorum quæ antè dixi argumento, apud Pomponium Melam cap. 6. lib. 3. Tyrii potiùs, quàm Ægyptij Herculis templum Gadibus à Tyriis conditum legere, ac recognoscere debeamus: quado alius Ægyptius fuit, alius ille quem Tyrii coluere, si qua Ciceroni fides; præsertim cum Tyrium Herculem in finibus sepultum Hispaniæ (Gadibus nempe) Arnobius k ipse dixerit. Vel-leius autem Paterculus l Tyriam classem plurimum mari pollentem in vltimo Hispaniæ tractu, in extremo nostri orbis termino insula circumfusa Oceano, per exiguo à continenti diuisa freto, Gades condidisse literis proditum reliquerit. Sed nihil mouere nos debet Ciceronis auctoritas, vt apud Melam Tyrii cognomen Herculi attribui debuisse, non item Ægyptij existimemus: cum ex vetustiorum Cicerone auctorum atque Classicorum sententia; Ægyptius ille sit creditus, qui à Tyriis colebatur Hercules: alius ab Amphitruonis

συνεργῶν τῶν δὲ ἡμι-κινηθέντων ὁμο-πύλων τῶν ἀναζών &c. a Lib. 44. b Cap. 6. lib. 3. de situ orbis. De delubro Herculis Gadibus & fonte illi proximo Plinius cap. 97. lib. 2. c Lib. 4. d Cap. 19. lib. 5. e Lib. 16. Geogr. f Lib. 17. sub finem. g Quem videlicet lib. 9. Deipnosophistarum. h Lilius Giraldus in Hercule. i Lib. 3. de Natu. Deor. Arnobius etiam de Termino Hercule. k Lib. 1. aduers. gentes. l Lib. 1. hist. sub init. in fol. 3. quæ locum è coniectura Lipsius ὁμοζῶς emendauit.

a Lib. 1. aduers. gentes, vide & Augu. lib. 18. de ciuit. Dei, c. 12.

b In lib. de Dea Syria sub ini. iij. vide & Augu. cap. 12. lib. 18. de ciuita. & Pausaniam Eliacōn li. 1. fol. 136. Aldini libri, vbi de Herculis signo ad Olympiam Eleorum, à Thasius Tyro Phœnices oriundis positō. c Lib. 2. de Apollonij vita.

d In lib. de Dea Syria sub initium.

e Lib. 4. f Lib. 5. cap. 19.

g Eliacōn 1. Aldini fol. 136. h In initio lib. 5. de Apollonio vbi de Gadibus.

filio, quem Græcæ, ficta ne fabulæ an historiæ, tantopere celebrant Thebanum, flammis (vt Arnobius a loquitur) Oeteis concrematum, non obscurè Halicarnas. Herodotus in Euterpe docuit; cui assentiri æquum est, quando Phœnicem in Syria & hanc Ægypto vicinam atque contiguam esse constat: *δημορέη γὰρ ἢ Συρίην Ἀιγυπτίω* (ait ille) *οἱ δὲ φαινόμενοι τῶν ἐπισημοῦν ἐν τῇ Συρίῃ οὐκ ἔστιν.* Ergo Hercules herois Tyrij, eo quem Græci canunt longè antiquioris sacra ab Ægyptiis petita, quæ ad Luciani vsque tempora durauerint; ex istis ipsius b verbis licet colligere: *καὶ ἐστὶ ἱερὰ καὶ ἐν Συρίῃ & παραπολὸν τοῖς Ἀιγυπτίοις ἰσοχρο- νέσι, τῶν ἐγὼ πλείετα ὄπωπα. τὸ γὰρ ἢ Ἡρακλῆος τὸ ἐν Τύρω & τὸ γὰρ ἢ Ἡρακλῆος τὸν Ἕλληνας ἀείδουσι, ἀλλὰ τὸν ἐγὼ λέγω πολλὸν ἀρχαιότερον ἢ τὸν Ἡρακλῆος ἐστὶ.* Atque huc aspexisse Aufonium, cum peregrina natalis Herculei sacra Romæ similiter ac Isis (Ægyptia scilicet) celebrata his verbis expressit, quos superiore sermone attuli. Denique Ægyptium fuisse alium à Thebano Herculem; qui Gadibus orbis terrarum fines positus columnis constituerit, in Apollonij vita Philostratus c asserit: vbi de Clypei argentei sculptura apud Tyrsos Indiæ ab Hercule amissi & ob eius famam & gloriam dedicati à sapientibus, loquitur: *αὐτὸς γὰρ πεποιήσῃ δὲ Ἡρακλῆος δεξιῶν τὰ γάδαιρα καὶ τὰ ὄρη Σίλας ποιεῖ- μένων, τότε ἀνεσθῆναι ἐς τὸ ἔξω ἐπισημοῦν: ὅθεν ἀπλῆται μὴ τὸν θεοῦ Ἡρακλῆα, τὸν δὲ Ἀιγυπτίω ἐπὶ τὰ γάδαιρα ἐλθεῖν, καὶ δεξιῶν γενέσθαι τῆς γῆς.* Quamuis enim Thebanum fuisse qui Gadibus columnas constitue- rit, non obscurè Aristides d tradat; quo loco & ab Ægyptiis quen- dam Herculem & à Tyriis quoque coli præ Diis cæteris, in hac ver- ba scribit; *ἀλλ' ἴσμεν Ἀιγυπτίους ὅσοι τινὰ ἄγχι Ἡρακλῆα καὶ τυρίους ὅτι πρῶ- τον σέβουσι θεῶν; adeo quidem, vt qui Thebanus idem origine urbium inspecta Sidonius ac Tyrius non iniuria vocari possit: cum Tyri ab Agenore condita coloniam Thebas in Bœotia Q. Curtius, e & verò Sidona Thebarum Bœotiarum parentem Plinius f dixerit: quando vnum fuisse Thebanum Ægyptium ac Tyrium Herculem apud ve- teres etiam nonnulli existimarint; vnde superioribus verbis hæc idē ipse Aristides illicò subiicit, *καὶ τοὶ εἰ μὲν ἅπαντες τὸν αὐτὸν νομίζοντες ἔτι τιμῶσι, τὸ μὲν αὖ ἐπι τὸν σὺμβολοῦ τῆς διωμάσεως.* Tamen & alium atque alium, non eundem Thebanum ac Ægyptium siue Tyrium (quamuis Thasius idem qui Tyrius à quibusdam, ab aliis Amphyo- nis filius, qui Thebanus olim creditus; id quod à Pausania g me- moria proditum recorder) & verò non minùs Thebanum quàm Ægyptium Gades venisse: ibique non statuis quidem, sed aris hono- ratum ac religiosè cultum, Philostratus h retulit: *βαμοὶ δὲ οὐκ ἢ πένιας καὶ τέχνης καὶ Ἡρακλῆος Ἀιγυπτίος καὶ (pro quo malim ὡς legere) ἕτεροι τῶ θεοῦ: τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν ἐν Ἰσθμῷ ὄριθ' ἔλασαι φασίν, ὅτι δὴ τὸν γυμνάσιον καὶ τὰς βίβας ἐλθεῖν. τὸν δὲ σοφία δόντα γὰρ ἀναμειψήσασθαι πᾶσαν ἐς τέρμα. Et statim: *ἢ γὰρ ἱερὰ τιμᾶσθαι μὲν ἅμω γὰρ Ἡρακλῆος φασίν, ἀγάλαμα δὲ αὐτῶ ἐν εἴναι, βαμὸς δὲ μὲν Ἀιγυπτίος δὲ χαλκὸς καὶ ἀσημέως. ἕνα δὲ τῶ θεοῦ, &c. quæ sequuntur: in quibus & aureæ Pygmalionis oleæ in Her- culis fano posita, quod mentionem facit Philostratus; ex eo licet coniecere olim eam à Tyriis qui, vt antè diximus, Pygmalionem auctorem***

auctorem suum agnoscunt & Herculaneum illud fanum extruxe- rint, allatum esse atque dedicatum. Intere mirum, mihi quidem, vt à veteri Romana iurisprudencia profus alienum; cum Herculis ab Euandro sacra, qui triumphalis vocaretur ac per triumphos trium- phali habitu vestiretur, ædes esset in foro boario; a in quam nec mu- scas nec canes intrasse crederent: cuius signum, quod est in Capito- lio ex campo Martio Fabius Verrucosus transtulerat (vt est apud Plinium b) sacra verò antiquitus Potitiis atque Pinariis concredita, quæ ad aram illam maximam fierent: c cum Herculis Musarum aut Musagetæ, id est, comitis ducisque Musarum, in circo Flaminio adem fuisse constet; ex pecunia censoria factam à Fulvio illo nobiliore (vt Eumenes d tradit) cuius adis fastigium Tuscanico more signo fictilino an inaurato exornatum narrat Vitruuius: e quod non Ro- mano tamen isti vel Tyrio, sed Gaditano hæreditatem aut legatum relinquere licuerit, sicuti noster Vlpianus definit; præsertim cum in Tyrio maior esset ob antiquitatem ipsamque alterius originem re- ligio; in Romano cum vetustate ius quasi quoddam ciuitatis copu- latum: qua de re cogitandum subtilioribus animis relinquimus.

Reliquum est vt de Ioue Tarpeio quod Vlpianus loquitur, hoc etiam illustremus. Igitur istum alium esse à Tonante Ioue, quem Au- gustus in Capitolio dedicauerit (sicuti Dio f memorat, id quod ab aliis g eruditè animaduersum memini) sed eundem tamen cum Ca- pitolino qui gerit fulmina (vt Minutius Octauio loquitur) existi- mo: cuius & Arnobius in sexto commemorat. Porro istum, hoc est, ipsius statuum sub bellum ciuile incendio periisse Plutarchus h tra- dit, & explicat: *ὁ δὲ ζεὺς ὁ καπιτώλιος περὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἔνεπρήσθη καὶ διεφθάρη, errore scilicet loquentium non minùs Romanorum quàm Græcorum notato; qui cum are aut lapide ficta, vel etiam pi- cta Deorum simulacra, Deos temerè nuncuparint, quorum honori essent illa dicata & consecrata: deinde ausi sunt dicere Mineruam à Lachare fuisse exutam, Apollinis cincinnos aureos Dionysium ton- dendo abstulisse, & cætera huiusmodi. ὅθεν ἄριστος λέγει (inquit ille) *παρὰ τοῖς φιλοσόφοις τὸ τῶν μὴ μαιθάνουσας ὁ θεὸς ἀνέειν ὀνομάτων, κακῶς χρῆ- σθαι καὶ τοῖς πρᾶγμασι. ὡπὸρ Ἕλληνας αἱ τὰ χαλκῆα καὶ τὰ γράπτια καὶ λιθινὰ: μὴ μαιθόντες μὴδὲ ἐθισθέντες ἀγάλματα καὶ τιμὰς θεῶν, ἀλλὰ θεὸς καλεῖν, εἶτα τολ- μῶντες λέγειν ὅτι τῶν ἀθλιῶν λαχάρης ἐξέδουσε, &c. μαιθάνουσι ἐφελκόμενοι καὶ παραδειχόμενοι δόξας πονηρὰς ἐπομύνας τοῖς ὀνόμασι.* Verùm etsi signum illud Iouis siue Tarpeij, siue Capitolini arserit, atque igne consum- ptum fuerit; alij tamen ad eiusdem numinis honorem restituto idem ipsum quod antea Tarpeij Iouis (qui sedes mutasse propter eam non existimaretur) nomen inditum. Nam qui Romanas legere historias ædem Iouis in Capitolio ter igne absumptam quater dedicatâ fuisse ante ipsius qui hac de re plenè ac luculenter alicubi i differit Plu- tarchi tempora non ignorant. Plinius quoque k vbi de Capitolio sua atate à Vitellianis incenso egit de quodam Iouis signo (Tarpeij l forsitan) in Capitolio iam olim dedicati sic loquitur, vt illud ipsum extitisse adhuc atate sua significet, etiam si iam tum Capitolina ædes*

a Vide Plin. lib. 10. cap. 29. & lib. 34. c. 7. & lib. 35. c. 4. Strabo. iti- dem lib. 5. Geo- graphia. Solin. Polyhisto. initio cap. 2. b d. cap. 7. c Vide Valerium Max. cap. 2. lib. 1. exemplo 2. & Festum in Poti- tium, & Solin. c. 2. Polyhistor. d In Orat. pro schol. instaur. ex qua locum inte- grum adfero in cap. 23. sub init. e Cap. 2. lib. 3.

f Lib. 54. histor. g Syntagmat. 2. histor. Deorum apud Lil. Girald.

h In de Iside & Osir. vbi Deos pro deorum sig- nis dici docet.

i In Poplicota fol. 190. libri à Steph. excusi. k Cap. 7. lib. 34. videto etiā Phi- lostratum lib. 5. de Apollonio.

conflagraſſet. Fecit & Sp. Caruilius Iouem qui eſt in Capitolio, victis Samnitibus, ſacrata lege pugnantis; è pectoralibus eorum ocreis & galeis: amplitudo tanta eſt, vt conſpiciatur à Latiario Ioue. Hieronymi verò temporibus ſqualebat iam Capitolium, templaque Iouis & caremonia conciderant, vt ipſe aduerſus Iouinianum ^a retulit: apud Philoſtratum ^b quidem Apollonius preces ad Iouem Capitolinum, pro Veſpaſiano, ambuſta iam illius & de fudiſſe memoratur, ſic ferè: *ἔγω ἐπι καπιτώλιε (σὲ γὰρ τῶν παρόντων πραγμάτων βραδύτῳ οἶδα) φύλατ' ἔσιαντόν μ' ἢ τῆσθε, σαυτῶ ἢ τῆσθε. τὸν γὰρ νεῶν ὄν χθες ἄδικοι χεῖρες ἤνεπρυσαν, τόνδε σοι τὸν ἄνδρα ἀναστῆσαι πέπερωμαι.* Tarpeium ſive Capitolinum paulò antiquior Hieronymo Iulius Firmicus Maternus Tarpeia rupis habitatorem inuocat lib. I. Matheſeon. ^c *Et tu Iupiter (inquit) Tarpeia rupis habitator, qui mundum ac terras ſalutari ſemper ac benigna maiestate latificas, ſed ſecundi globi poſſides principatum, &c.* De Capitolino ac Tarpeio Ioue, vt ex Propertio, Naſone, Marcellino, quos Giraldus ille, quem antè nominauimus, locos iſtis omiſſis protulit, hic appingam; adduci neutiquam poſſum. Tantùm admonebo, vt huic ſermoni finem imponam; & Deorum fabulis valere iuſſis, ad alia vtiliora, nec minùs (animo quidem meo) iucunda me conferam: valde mirari me, quod pro Tharſio Ioue (cuius nomen tamen Xylander & Amyotus interpretes merito ſuo laudatiſſimi apud Plutarchum ^d retinent) Tarpeium illum exaudientem eſſe nondum quiſquam adnotauerit. Nam vbi de Marci Curtij deuotione agitur, qui equo quàm maximè poterat exornato inſidès, ipſeque militaribus inſignibus armatus in vaſtum & immenſam altitudinis ſpecum medio foro apertum ſeſe immiſit, ſic ferè ſcriptum; *διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς ἔϊων ὁ τῆσθεσ διὰ μῆνι ταροῖς Διὸς, μέγιστον, ἀπέρρηξε χάσμα ἢ πολλὰς οἰκίας ἐβύθισε, &c.* quæ ſequuntur: quibus ſcilicet hoc memoria proditum, cum ea voragine iam tum plurimis abſorptis domibus, ob inundationem Tyberis ab irato Ioue Tarſio excitatam; non aliter ſaluam ac perpetuam Rempub. fore ab haruſpicibus (ad quos è Senatuſconſulto relatum fuerat ^e) vatibusque reſponſum eſſet; niſi τὸ τίμιον αὐτῶν, vt Plutarchus ait, quod omnium ipſis pretioſiſſimum erat, aut (quemadmodum aliis placet ^f) id quo plurimum poſſet ac valeret populus Romanus, τὸ κρεῖττον αὐτῶν καὶ οὐ μάλιστα πλεονεχίον ἰσχύον, & illi dicarent loco; qui nullo terræ coniectu, cum pro ſe quiſque gereret, expleri adhuc potuerat: fruſtrà verò auri atque argenti vim maximam in patentem hiatus terræ deinde populus intuliſſet: illo tam præclaro facinore, hoc eſt, profuſa (quam vnicuique chariſſimam & pretioſiſſimam eſſe duxit) anima ſeu vita, Curtium illius oraculi optimum interpretem ita coëunte loco, ſuoque corpore diuinitus humato, ſimul ciues quoque ſuos ingentibus malis liberaſſe; atque (vt ex Procilio retulit Varro ^h) aeternum genti ſuæ monumentum ad laudem reliquiſſe. Lubens feci vt hanc hiftoriam enarrarem explicando, ſecus atque ab aliis ſolet, Plutarcho noſtro, & planè caſtigando: cuius verba illa καὶ λογιſάμενον τὴν ψυχὴν τιμωτέραν, de anima, hoc eſt, de vita hominis ratione præditi expoſui: quem

^a Extrem. lib. 2.
^b Lib. 5. de Apollonio fo. 31. verſo. Aldini exemplaris, reſtitutio nē Capitolij aggreſſum Veſpaſiani narrat Suetonius in eius vita cap. 8. vt iudeis purgandis manus primus admouerit ac ſuo colloquadam extulerit.
^c Cap. 4.

^d In libro περιλήσεων ἐλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν.

^e Varro lib. 4. de lingua Latina vbi de lacu Curtio.
^f Liiuo lib. 7. ab C. V. Valer. Max. c. 6. lib. 5. Zonara. lib. 2. Annal.
^g Hoc eſt à Zonara.

^h In ſuprà dicto loco.

quemadmodum iſtud ψυχῆς vocabulum plerunque in profanis factis que ipſius etiam (vt Euſebius Emiſſenus ^a admonet) Euangelij libris accipi, neminem latere arbitror; cum eorum quæ anima carerent nulla quoque vita ſit, noſtram verò vitam omnem in anima eſſe ipſe quoque dum nihil homini ſe ipſo pretioſius exiſtimandum ex oraculi ſententia putabat, Curtius apud Plutarchum cenſuerit: nefariam etenim viui hominis ſepulturam impudens patienti voragine ſpecus expectabat; cui parum eſſet quod ex ingenti ſuperiorum annorum peſtilentia mortuos per ſepulchra ſuſciperet, niſi etiam viuos ſciſſa ſorberet, ſicuti Paulus Oroſius ^b tradidit. Atque huc quoque iſta ipſius Curtij apud Zonaram verba pertinere perſpicuum ſatis cuique eſt: *ἡμεῖς ἐσμὲν τῆτο δὴ τὸ ζῆτα μὲν τε καὶ ἀπορῆ μὲν. ἔ γὰρ τι ἄψυχον ἐμὰ ψυχῆς λογιſάμενον βέλτιον; ἔδδ' ἔ γινε καὶ ἐμφορον καὶ λόγῳ κοσμημένον, τὸ ἀνοῶ ἀλόγον τε καὶ ἀφρον προτιμήσει.* Quod autem apud eundem Zonaram illicò ſubiicitur, tanquam oraculi mentem Curtius ad hominem retulerit, quatenus animal eſt rationis particeps, anima que aura ſcilicet diuinæ particula præditum: *ἔτ' ἀνθρώπος ἔδδ' ἐν (inquit, ex illorum Philoſophorum opinione, ^c vt videtur, qui τὴν ἀνθρώπων πρὸς τὰς θεὰς συνέβαινον καὶ πρὸς τὸν Δία κοινωνίαν ἀφῆραν) ἀλλότῃ καὶ τὸς θεὰς σῶμα θνητὸν ἔχων, ἔτε θεὸς ἀλλότῃ ἢ ἀνθρώπος ἀσώματος καὶ τῶν ἀθανάτων,* mihi placere neutiquam poteſt: cum ob alia, tum verò quoniam non Curtius animam, quæ ipſa immortalis eſt, amiſerit; ſed vitam iſtam pro Republica impenderit, & cum morte commutarit.

Rurſum quod Plutarchus hiatus terræ patentem in foro exundationi Tyberis adſcribit, vehementiùs placet; quàm quod Liius dubitanter protulit, de motu terræ ſeu qua alia vi. Etenim ſcio Tyberis exundationem repentinam adhuc Romæ frequentem eſſe: atque aded ipſius auctores hiftoriæ veteris pleroſque ita meminiffe, ^d vt cauſam ipſius quemadmodum terræ motus ^e quoque (ob quem à Pontifice nuntiatum & procurandum, ferias etiam indicere ſolitum) ad vim diuinam potiùs referant; & in prodigium oménque imminentium cladum à nonnullis (vt in præſenti exitio, futuri que pauore fieri ſolet) verſum memorent; quàm aut vento aut continuis imbribus adſcribant. Tempeſtates in ſignum eſſe, re. vera ^e Chriſtianorum opinione; non hyemales quæ ex ordine temporum venire ſolent, ſed quæ ordinem non ſeruant, immò quæ ipſa quoque temporum ſtatuta confundunt: quod nos quoque nuper experti ſumus (ait D. Gregorius ^f) qui æſtium quoque tempus omne conuerſum in pluuiis hyemalibus vidimus: vnde Tyberi inundante

^a Homilia 3. in natal. plur. max. tyr. ad illud; *Qui inuenit animam ſuam perdet illam;* & hom. 2. in natali vnus martyr. ſic & apud Muſæum in Poëmatio de Heroe ne & Leandro, καὶ ἡ ψυχὴν ἀπῆσεν ἀπὸς ἑσῆς πικρὸς αἰτίας καὶ ψυχῆς καὶ ἔρωτα πολυκλαίτοιο λένοντα. Et Ouid. in carmine de Tibulli morte:

Sanguinū atque anima prodige Galle tua. Sic animam pro vita ſumit li. 1. Machab. c. 2. & 12. & lib. 2. c. 9. in lib. Iobi ca. 2. Proverb. Salom. c. 20. verſ. 2. epif. Ioan. 1. c. 3. verſ. 16. & in ipſo Euang. c. 10. verſ. 11. quin & anima pro toto homine Iobi ca. 6. vt alibi non ſemel: quod & adnoto in li. Agoniſtici noſtri tertio, vbi de ſugillatione ſiue caſtigatione corporis. Nā quod anima pro vita ponatur hoc poſtea quàm hic ſcripſeram, obſeruat à Druſio eruditiffimo reperi, c. 10. lib. 5. obſeruat. è Iong 4. cap. verſ. 3. Pfal. 31. verſ. 14. Iobi 2. c. verſ. 4. Saluſtius in coniurat. Catil. & ex ipſis verbis legis Iulie maiest. b Cap. 5. lib. 3. præter hiftor.

^c De qua apud Arrianum Epicteto lib. 1. c. 9. & lib. 2. c. 19. ^d Vide Dionem lib. 39. qui eius etiam exundationis meminit ſub Auguſto. lib. 55. & 55. vide & lib. 57. itemq; Plinium ſecundum ad Macrinum epif. lib. 8. ex quo verba retuli ad I. contractus, 23. de reg. iuris. & Cornel. Tacitum lib. 1. Annal. fol. 88. & lib. 1. hiftor. fol. 373. de illa quæ ſub Tyberio & Othone, cap. 8. & de illa quæ ſub Romulo, Plutarchum in eius vita, ſed & in Poplicola. De illa ſub Traiano Victorem in eius vita, & Spartian. De illa ſub Antonino Pio & Philoſopho, Capitolinum: de illa ſub Aureliano Vopifcum, de illa ſub Valentiniano Marcellinum ad finem lib. 29. eximie. Præterea de exundatione Tyberis Iuriſc. in I. hoc amplius, 9. §. de iis autem, D. de damno in ſect. videto & Aggen. Vrbicum de limitibus, & Spartianum Adriano, fol. 76. Plutarchum in Numa ad finem. ^e Vide Senecam lib. 6. natur. quaſt. cap. 23. Aggellinum lib. 2. cap. 28. & lib. 4. cap. 6. ^f Homil. 35. in Euangel.

a Cap. 39. Apologes. aduersus gentes.

b I. Martius, D. locati.

c Cap. 28. lib. 2.

d Vide Liuium lib. 2. ab vrbe cond. e In Pertinace.

f Extremo c. 6. lib. 1. Semestr. g Lib. 7. aduersus gent.

h Lib. 12. Epigrammat. 4.

i Lib. 7. ab vrbe condita.

præter morem, idem ipse adesse iam mundi finem prædicabat. Illud verò quod de tempestatibus, ex eius verbis modò retuli; Ethnicos etiam existimasse, auctor Plutarchus in Fabio Maximo. Ergo Christianis Deorum ipsi suorum iram exprobrabant scilicet, existimantes omnis publicæ cladis omnis popularis incommodi Christianos esse causam, sicuti à Tertulliano ^a scriptum legimus; hoc addito, quo superiora etiam illustrantur: *Si Tyberis ascendit in mœnia, si Nilus non ascendit in arua, si cælum stetit, si terra mouit, si fames. si lues; statim Christianos ad Leonem acclamatur: tantos ad unum?* &c. Nam quod Iurisperiti nostri terræ motum ad vim naturalem retulerint; ^b nihil vetat, quominus plerique ipsum quoque Deorum iræ adscribebant, atque adeò vi diuinæ: quam & vim maiorem, & vim naturalem (si natura Deus ipsa est) rectè nominatam, & à Iurisperitis quoque intellectam veriùs arbitror. Antiquissimi quidem Græcorum, Neptuno terræ motum tribuere; quãdo *ἰννοσηαίου* & *σασίχθονα* ipsum appellarunt. Veteres autem Romani, cautiores scilicet castioresque in animaduertendis Diis, eorumque constituendis religionibus; vbi terram mouisse senserant, nuntiatumve erat; ferias eius rei causa edito imperasse, vt antè diximus, ipse quoque Agellius ^c memorat: *Sed Dei nomen ita vti solet cui seruari ferias oporteret, statuere & edicere quiescebant (vt ille tradit) ne alium pro alio nominando, falsa religione populum alligarent; eas ferias si quis polluisset, piaculoque ob hanc rem opus esset, hostiam si Deo, si Deæ, immolabat; idque ita ex decreto Pontificum obseruatum esse M. Varro dicit: quoniam & qua vi, & per quem Deorum Dearumve terra tremere, incertum esset.* Hactenus ille. Porro Tyberis exundationem Plutarchus noī er, illam qua de agimus; Ioui, & quidem (vti iam dixi) non Tarsio, sed Tarpeio assignat: cui dedicatam ædem in Capitolio inclutam ab Horatio consule, primo post exactos reges anno, vetusta prodit historia. ^d Et verò in palatio locum fuisse, qui Iouis cœnatio appellaretur, ex Capitolino ^e addidici; vbi scilicet Ioui epulum parari soleret, de quo nonnihil libro ^f primo diximus, & Arnobius ^g sic ferè: *Iouis (inquit) epulum cras est, Iupiter enim cœnat, magnisque implendus est dapibus; iam dudum inedia gestiens & anniuersaria interiectione ieiunus: vnde Capitolinas dapes (quarum festiuus Poëta Martialis alicubi commemorat ^h) ad cœnam illam Dialem pertinere censeo.* Caterum etsi ab Eustathio in commentario ad Dionysium Tarsij Iouis à Cilicibus culti mentionem fieri non ignoro: quæ tamen Tarsensi vel Tarsio Ioui aduersum Romanos iræ causa, ex opinione ipsorum esse potuerit; aut quæ tandem Cilici numini cum Romano solo cœlòve iusta communicatio, equidem non video. At Capitolinum siue Tarpeium Iouem Romanis infensum, illam ex inundatione Tyberis calamitatem inuexisse; vel vnus, vel ipse quoque Curtius cum cætero populo existimabant scilicet; cum silentio factò templa Deorum immortalium quæ foro imminent, Capitoliumque intuens (vt Liuius ⁱ tradit) & manus nunc in cælum, nunc in patentes terra hiatus ad manes porrigens, sese deuoueret. Quanquam & ad manes protendens manus,

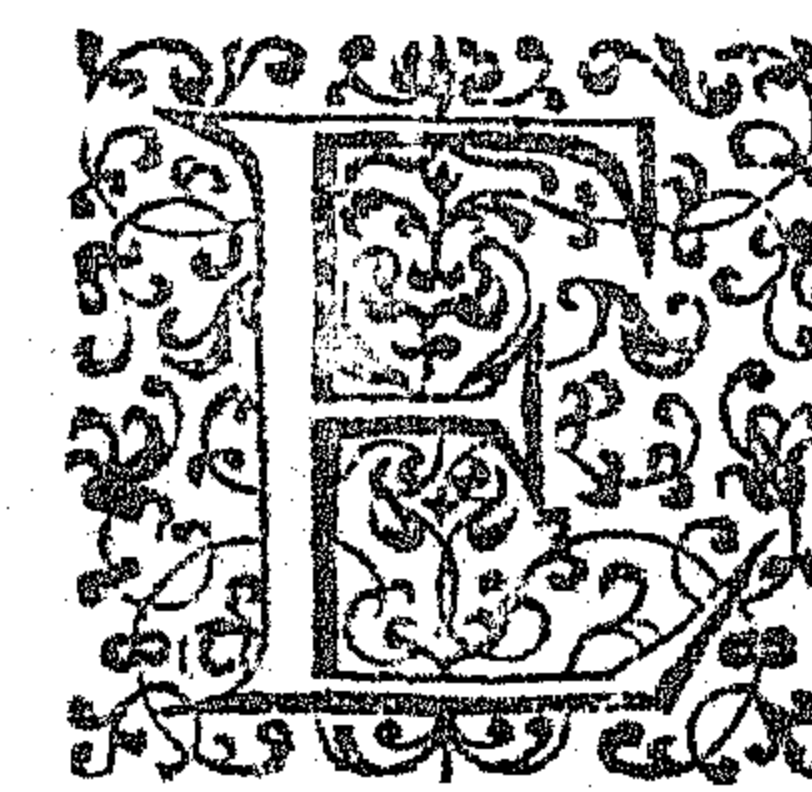
manus, ipsorum post Leonem postulari, id est, ciuem fortissimum eodemitti (quod ab haruspibus responsum Procilij verbis Varro ^a feliciter à clarissimo atque doctissimo Turnebo ^b emendatus retulit) atque adeò Diis manibus morte sua litare, sese autem populumque religione exoluere; non obscurè significabat, vt arbitror. Ac de Diis quidem Gentilium, hac ad Vlpianum nostrum habui que dicerem: si non ex tripode *μωτικὸν ὄρα* quæpiam; certè ne vulgaria quidem, & in medio posita, velut è triuio. Quæ de re Philologis omnibus lubenter omne iudicium permitto.

S V M M A.

Nomocanicus sermo Theologicus & practicus: suis mendorum correctionibus interim exornatus.

Vis confessionis in iure apud iudices seculi, aut apud Deum ipsiusque vicarios sacerdotes. Confessi pro iudicatis habiti etiam in criminibus, & puniti olim: hodie pro conuictis tantum; vt damnari oporteat, sed more iudiciorum condemnati mitius puniuntur: prolatis in eam rem veterum testimonijs; Tertulliano interim castigato aliquot locis. In quibusdam priuatis delictis infirmitate pœnam crescere. Taciturnitas morborum corporis animæque nutritrix. Confessione peccata releuari apud Deum De priuata qua auricularis dicitur confessione, præclari veterum doctorum loci notantur ad marginem. Confessos puniri sine damnatione, perperam è Chrysostomi verbis colligi. Apud quem facta confessio legitima censeatur. De reorum auditione per iudicum ministros facta Chrysostomi locus. Confessum ita dammandum, si aliqui de delicto constet; quia nonnulli falsa de se crimina fatentur varijs de causis: vt plerumque voluntaria de se confessio suspecta sit. Exemplis hæc omnia confirmantur ac testimonijs veterum Historicorum, Rhetorum, Iurisperitorum, atque Theologorum; ad praxis criminalis illustrationem pertinentibus.

CAPVT V.

Rem iudicatam pro veritate, & confessum a ris reive alicuius pro iudicato, suaque velut sententia damnato haberi constat. ^a Hoc autem vtrum omninò ad criminales quoque lites pertineat, & quomodo intelligendum sit, alicubi olim à me tractatum, isti capiti mandare constitui: quod & iuris ciuilibus studiosis, & togatis illis qui aduocationibus caterisque forensibus negotiis operam suam accommodant; & verò iudicibus qui capitales aliasque criminales quæstiones disceptant, pœnasque pro imperij, vel iurisdictionis maiestate ipsis commissa identidem infligunt, commodaturum esse me, remque pergratam facturum existimo. Ac primùm vt à capite rem arcessam; in criminalibus iudicijs, non modò ex confessione sua quis olim damnabatur (vnde Sidonius Apollinaris ^b ad Polemium; *Neueris volo, inquit, non vt est apud præsulcm fori; sic esse apud iudicem mundi: namque vt is qui propria vobis non tacuerit flagitia damnatur, ita nobiscum qui eadem Deo fuerit confessus, absoluitur*) verum etiam ea fuit vis ac potestas confessionis

a I. res iudicata, 207. D. de reg. iur. iuncta l. 1. & toto tit. de confess.

b Epist. 14. lib. 14.

a Cap. 7. lib. 2. Semestr.

b Vide Paul. lib. 5. Sent. tit. ante pen. de redd. caus. appellat. & l. 2. C. quor. appel. non recip. c l. non tantum. D. de appel.

d Li. 6. de amor. Clitoph & Leucippes.

e Apolog. adu. gentes, cap. 23.

f Serm. 50.

g 77. τιμωρα- 785.

h Declama. 314.

i Declamat. 41. apud Calpurnii Flaccum.

k Declamat. 43. apud Calpurnii Flaccum.

l Vide Iosue c. 7. vers. 9. & seq. m l. si confessus, de cust. reor. vbi Accurf. & ad l. istus fuit, de iis qui notant. infra. iunc. l. 4. in fi. D. ad l. Iul. maieff. vide cap. 1. vbi glo. & c. 2. caput priuatis, c. notu, c. multi, 2. q. 1. & 12. de confessis, apud Gregoriu. quod & attingimus ad l. nemo enim, 87. D. de regul. iuris.

n In Apolog. sub init.

antiquitus, vt grauissime quædam pœnæ in confessos dumtaxat, non in conuictos exercerentur; sicuti de culeo quidem, adhibitis Suetonij & Capitolini testimoniis alibi a doceo. Item vt qui sponte non adhibitis tormentis aliquod scelus confessi, atque damnati essent, iis nulla prouocandi facultas competeret, eorum non reciperetur appellatio, tanquam moratoria: b cum tamen alioquin, non tantum ei qui ad supplicium ducitur, verum & eius nomine alij cuilibet, etiam non necessario, sed extraneo humanitatis ratione: etsi ipse acquiescat sententiæ, imò etsi damnatus perire festinans illi resistat; prouocare permittatur, id quod ab Vlpiano nostro c difertè alibi explicatum est: quemadmodum à Clinia, Clitophontis, vltro eadem quam non admiserat, à se perpetrata, ideò confitentis, quod perire vellet; cum Leucippem in fata concessisse existimaret; apud iudices Ephesi, defensam innocentiam Achilles Staius d prodidit. Ratio diuersitatis clara & perspicua; nimirum veritatis magnam esse vim, quæ confessionem à reo sibi aduersam exprimat, intelligimus: Nemo ad suum dedecus mentitur (inquit Tertullianus e) quin potius ad honorem; magis fides prona est aduersus semetipsos (malim de semetipsis) confitentes, quam pro semetipsis negantes. Tum verò confessus, & sua sententia damnatus, vt excusatione caret, ita non est à quo veniam facile impetrare possit. Ergo B. Ambrosius agens alicubi f de Iuda: Quem alter iudicat (inquit) potest utcumque esse excusabilis; reus autem sine excusatione est, qui conscientia sua iudicio condemnatur: quem alter iudicat, potest quandoque à suo iudice sperare indulgentiam; qui seipse iudicat, à quo indulgentiam postulat? Et statim: Omnium enim supergreditur sententias, qui à sua conscientia, sua sententia condemnatur. Quod equidem adeò legibus Atheniensium obrinebatur, vt confessum etiã non iudicatum, pœna crimini præstituta plecti præciperent: quemadmodum ex eo Demosthenis loco g intelligimus; vbi, ὡς ὁρ τοίνυν (ait) ὁ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, ἔπειτα τ' ἄλλα κακῶν τὸς ὁμολογῶντας ἀνδρῶν κείνων κολάζειν οἱ νόμοι κελεύουσιν, ἔγω δὲ δικαίως, ἢ τῶν ἄλλων ἐπειδὴ τὸς νόμους κακῶν ἔλκηνται, μὴ δόξας λόγον μὴδ' ἐθελοκαίτως ἀνδρῶν, καταλεπίσασθαι. Ad illas Atheniensium leges refero, quod apud Quintilianum h ita scriptum est, & apud Calpurnium Flaccum; i Magistratus de confesso sumat supplicium. Durum ministerium & iniucunda vocis huius necessitas. Item, k Infamis frater in sororem virginem occisus est lege indemnorum. Similiter apud Israëlitas olim confessum Acham comperita re per eius peculatum ablata, imminente Iosua ignibus consumptum legimus. l Hodie autem apud nos, sicut in ciuilibus, ita & in criminalibus causis confessi non pro damnatis, sed pro conuictis dumtaxat habentur, maximè si semel atque iterum: adeò vt ex vetusta etiam iuris prudentia sequi damnationem oporteat. m Tertullianus quidem antiquum iudiciorum publicorum morem notans n circa rei damnationem ex causa capitali; Si de aliquo nocente cognoscitis (inquit) non statim confessio eo nomen (sic lege, homicida, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis (vt de nostris elogiis loquar) contenti sitis ad pronuntiandum; nisi & consequentia exigaris, qualitate

tem facti, numerum, locum, modum, tempus, conscios, & socios: & postea, a a Cap. 2. Nisi enim fallor, leges malos erui iubent, non abscondi, confessos damnari præscribunt, non absolui: hoc Senatusconsulta, hoc principum mandata definiunt: hoc imperium, cuius ministri estis. Quin & ipsas Atheniensium leges de confessis plectendis possit non improbabiler aliquis ita esse accipiendas asserere, vt antequam plecterentur pœna criminis quamlibet legitima & ordinaria; damnari nihilominus reos confessos à iudicibus oportuerit. Quamobrem Quintilianus in declamat. b Lex qua confessum puniri iubet, sententiam ipsi (de iudice, siue b Declama. 314. magistratu loquitur) reliquit.

Confessis quidem sponte atque ab initio, si alioqui probatio criminis esset obscurior; aliquatenus parcitur in vsu, vt leuius solito supplicium infligatur: c nec sine ratione d quicquid alij sentiant e (vt alibi commodius ostendam) verumque est confessis numen patere, atque ita sanè Myrrha post patratum cum patre Cinyra nefandissimum incestum, tales complexa preces apud Ouidium; f

— O si qua patetis

Numina confessis, merui; nec triste recuso
Supplicium, sed ne violem viuosque superstes,
Mortuæque extinctos, ambobus pellite regnis
Mutatæque mihi vitæque, necemque negate.

De qua post idem Poëta subiicit;

Numen confessis aliquod patet, vltima certè
Vota suos habuere Deos.

Ergo cum olim apud Athenienses truncatorum Hermarum, atque adeò violatæ religionis delatus foret, cum Alcibiade aliisque Andocides; huic suadebat amicus Timæus prudentia & robore animi pollens, vt se ipse paucosque alios deferret: sic enim futurum, vt ex Atheniensium decreto, confessione delicti veniam & impunitatem consequeretur, quemadmodum à Plutarcho g his omninò verbis expressum est, ἔτος (de Timæo agit) ἀναπέθη τὸν ἀνδραπόνην εαυτὸς κατὰ γοργὸν καὶ τινῶν ἄλλων γοργῶν μὴ πολλῶν. ὁμολογήσαντι δ, ἀδειαρ εἶναι ἡλίφροσμα ἢ δόμους τὰ ἢ τῆς κείνων ἀδύλα πᾶσι, τοῖς ἢ δυνάτοῖς φεβεράτα, &c. Similiter apud Romanos ad Hispalam Feceniam libertinâ Consul, de clandestinis coniurationibus inquirès, quæ sub Bacchanalium sacrorum prætextu Romæ fierent; laudare quod non iniciatam se non inficiaretur, sed & cætera eadem fide expromeret: neganti vltro quicquam scire; non eandem, dicere, si coarguatur ab alio, ac per se fatenti, veniam aut gratiam fore: eum sibi omnia exposuisse, qui ab illa audisset, vt est apud Liuium. h Denique Tertullus Potamius & Ioannes (hos causa Instantij & Priscilliani hæresos delatorum apud Imperatorem Maximum inuoluerat) tanquam viliores personæ, & digni misericordia, quia ante quaestionem se ac socios prodidissent, temporario exilio intra Gallias relegati, aliis vel capite, vel deportatione in S. linam insulam damnatis, quemadmodum Sulpitius Seuerus memorat. i Inficiatione pœnâ crescere in delictis quibusdam priuatis nemo nescit, vt in lege Aquilia; k cum ipso mædacio

c De confessis leuius puniendis vide quæ Tiracuellus Parisiensis Senator scripsit in tractatu de pœnis, causa 30. nu. 1. & seqq. fol. 383.

d Argumen. l. 1. C. de iis qui se def. Greg. cap. 3. dist. 50. vbi glos.

e Iul. Clar. in pract. crimin. q. 60. num. 34.

f lib. 10. Metamorph. postis & huc referre non incommode istud Tibulli ex Elegia 6. lib. 1.

Non ego te lasti, prudens ignosce fatenti,

iussit amor, &c. g In Alcibiade, fol. 367. libri à Stepha. excusi.

h Lib. 39.

i Ad extremum lib. 2. sacra hist. k l. proinde alias est, l. inde Neratius, § vlt. D. ad l. Aq. iuncta l. 7. si quid ex famosa, in fin. D. de solut.

transcēdat. & ho-
mil. 3. ad popul.
Antioch. col. 34.
de Deo. Et hic
sum sit tam cle-
mens & mitis, illi
insuper peccatum
dicere sufficit, &
crimen soluitur, in
hominibus vero co-
rrarium penitus,
cum peccatores co-
fessi fuerint, tunc
magis puniuntur,
quod quidem &
nunc factum est.
& in 2. sermone.
de poenitent. &
confess. col. 795.
Nam in exter-
nis iudiciis post
confessionem pœ-
na. Idcirco &
Psaltes istuc ip-
sum suspicās ne
quis veritus pœ-
nam post cōfess-
ionē neget pec-
cata, dicit: Con-
fitemini Domino
quoniam bonus,
&c. quem Psal-
tis locum expli-
cans idem Chry-
sostomus in ser-
mone de con-
fessione peccati
col. 798. tomo 5.
Bonum Dominum
hoc loco dicit non
iustum, quia qui
bonū offendit, con-
fiteri persuadet.
Peccatorem enim
bonus absoluit, in-
iustus condemnat.
bonus indulgentiā
tribuit, iustus me-
rita peccatorū ex-
pungit. Apud in-
dicem bonum con-
fessio mater est in-
dulgētia, apud in-
iustum, pœna debi-
tum. Bonus confi-
tenti tribuit ve-
niam, iustus com-
potentem infert
pœnam.

a Collat. 20. c. 8.

b Hoc est de Da-
uidico Psal. 31.

Beati quorum.

verf. 7.

c Homilia 5. ad
monac. fol. 307.

apud Eusebium

Emiffen.

d Homilia ad monach. 10 fol. 315. e In epistola quæ operibus Theodoretī subiicitur. f Francif. 1. or-
dinat. anni 1539. g l. diuus Adrianus, 6. s. igitur qui cum elogio, D. de custodia reorum.

g l. diuus Adrianus, 6. s. igitur qui cum elogio, D. de custodia reorum.

confessionem restat mors: apud diuinum autem tribunal, post accu-
sationem, & cōfessionem criminum datur corona, vnde & Salomon
dicit; *Ne iustificaueris teipsum in conspectu Domini.* Ecclesiast. 17. &
apud Esaiam cap. 43. *Dic tu prior peccata tua, vt iustificeris,* &c. Ha-
ctenus ille: qui quod ait in diuino tribunali post confessionem co-
ronam dari; hoc eius discipulus Casianus a sub Pinufij persona, per
criminum confessionem, eorum abolitionem concedi scribit: *Dixi*
enim, pronuntiabo aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remi-
sisti impietatem peccati mei. b Et iterum, *Narra tu iniquitates tuas pri-*
mus, vt iustificeris. Quæ sic tamen accipienda sunt haud dubiè, iuxta
Eusebij Emiffeni (siue is Faustus Rhegiensis est, vt plurimis placet)
sententiam: *Ne tamen putemus (quod ipse ait c) tam facile remitti*
posse iniusta semel crimina, & profundo vulnere in anima ipsius impressa
visceribus. Multo opus est fletu, multo gemitu, multo dolore cordis ad
sanandos ipsius cordis dolores. Tota incumbendum est spiritus contritione,
vt vetusta mala tanquam sagittæ quadam de conscientia debellantur.
Non sufficit summis labijs dicere, Peccavi, parce, remitte: & reliqua in
eam sententiam non pauca. Item alio loco, d Homo enim ipse se deci-
pit, si cum in medullis feruere sibi sentiat morbum, per superficiem cor-
poris molle deducat vnguentum. Hæc itaque principalia mala ingenti
rugitu, gemitu, & fonte indigent lacrymarum, eique post lacry-
mandum est cum Propheta: *Rugiebam à gemitu cordis mei,* &c. Opor-
tet itaque sicut supra mortuum conclamatum, ita magnos supra ex-
tingtam animam dare planctus: & quomodo solet mater orba super
amissione vnici sui fracto pectore lamentari: ita conuenit super vni-
cam suam, sed cum spe reparationis, affligi, de qua vnica sermo Pro-
pheticus dicit: *Eripe à framea animam meam,* & reliqua, quæ nisi nol-
lem esse longior hic lubenter adscriberem: aded piis vtilitati & con-
solationi (vt arbitror) forent. Quod verò ait idem Chrysostronius
restare mortem post criminum confessionem in forensibus iudiciis,
ita debet accipi, dum tamen confessionem damnatio sequuta sit.
Theodoretus igitur e ad Leonem Romæ Episcopum scribens: *Atque*
homicidas quidem (ait) & sepulchrorum effossores, & eos qui aliena cu-
bilis violauerint, non prius condemnant iudices, quam ipsi accusationem
confessione sua confirmauerint, vel ab alijs aperte conuicti fuerint. Nos
autem is qui in diuinis legibus est eductus triginta quinque dierum spatio
remotos condemnavit, vt voluit, &c. Confessionem & conuictionem,
quæ sit coniecturis, aut testibus, aliisque legitimis probationibus ex-
pectat pœna, sed post condemnationem, quæ legitimo iure facta sit.
Verum confessionem accipe, quæ coram iudice ipso, non coram
ipsius scriba (quem graphiarium Galli Græcanico vocabulo voca-
ramus) aliòve iudicis ministro facta sit: cui etiam inquisitionum de
crimine præsertim capitali factio, interrogatio quidem rei constitu-
tionibus Regiis f iuri ciuili Romanorum consentaneis, & interdicta
est:

est: quanquam vt hodie contrarium vsurpari videmus (tameñ
nullo iure) vt ipsæ quoque auditiones ab graphariis, vel eorum sub-
strutis fiant; deinde à iudicibus subfignentur: ita olim obtinuisse
Chrysostronius quidem temporibus ipse Homil. 7. ad populum Antio-
chenum disertè tradit. a Damari quidem illa corporali pœna, nisi
prius auditum ex vinculis ab eo qui damnaturus est iudice, ipsis re-
giis constitutionibus prohibitum. Quin & hodie ex iure nouo Iusti-
niani b corruptori iudicis est medicina confessio: nam qui fatetur,
cum litigaret se dedisse, aut promississe alicui, & personam declaraue-
rit, atque hoc probauerit; ipsum in euentu litis veniam mereri de-
clarauit. Quod autè apud Iulium Firmicum c legitur, pœnam con-
fessum reum consequi; sic accipe, post latam sententiam. Vnde sta-
tim: *Bene Draconis (inquit ille) lata sententia est.*

X In ferenda porrò capitali potissimum aduersus criminis confes-
sum, sententia, id maximè considerandum est; vtrum de perpetrato
scelere cōstet; velut in cæde, de corpore mortuo: atque hoc vt iuris
esse, possumus dicere; non Romani solum, argumento eius quod
traditur à Paulo in l. 4. de confess. sed etiam Græci: quando apud
Ephesios Clitophontem falsò de se confessum cædis perpetrata reu,
Clinias apud Achillem Stratum d ista tutatur potissima ratione: quod
Leucippes occisæ corpus aut cadauer non appareret. Ita & in vsu,
non aduersus confessos e tantum, sed in conuictos obseruari scimus:
iuxta istud B. Ioan. Chrysostr. f præceptum his ferè verbis compre-
hensum: *Postea docens omne hominum genus (de Deo loquitur) quod*
licet magna valde & confessa sint peccata, non antea tamen pronuncian-
dam sententiam, quam manifestæ demonstrationes fiant, (inquit:) Cum
descenderim autem, videbo vtrum iuxta clamorem ipsorum, qui ad me
venit perficiant vel non, vt sciam. Quid sibi vult quod sermonem suū
ita attemperat? cum descenderim (inquit) videbo. Nunquid de loco
in locum transit vniuersorum dominus? Absit, non hoc dicit: Sed, vt
dixi, per verbum crassius docere nos vult, quod opus sit magna dili-
gentia; & non auditu solo peccatores condemnandi sint, neque sen-
tentiæ ferendæ, nisi cōprobatio præcedat. Deinde subiicit Theologus
optimus, & in iudiciis olim versatus, vt sentio: Audiamus hæc omnes,
non enim solum ij qui pro tribunali sedent obseruare hanc legem debent,
sed & nullus vnquam ob nudam accusationem proximum condemnet.
Hactenus ille, qui quod de accusatione postremo loco dixit, de con-
fessione itidem ipsius rei antea dixerat rectissimè: nam quo iure, ac
more non tantum eius mandato aut nomine, qui ad supplicium du-
citur, sed et si ipse acquiescat sententiæ, nolitque appellationem ad-
mittere, perire festinans; quemlibet tamen, licet alioquin nihil eius in-
terferat, prouocantem humanitatis ratione audiendum, ac supplicium
differendum ab Vlpiano traditum g initio sermonis huius diximus:
eodem iure, morèque, atque aded ratione, si quis vltro de maleficio
fateatur; non semper ei fidem habendam esse, idem Iurisconsultus
alio loco definiuit: h nonnunquam enim aut metu, aut qua alia de
causa in se confitetur. *Et extat epistola (inquit ille) Dinorum fratrum*

a Col. 65. ibi, Et
iudices quidē con-
ferunt suos, & eius-
dem secum natura
participes per se-
ipfos examinari nō
sustinent, sed mi-
nistros sibi medium
proponen es, inter-
rogationis illum
suas ad reum sa-
ciant perferre, &
per ipsum quacun-
que velit dicunt,
& audiunt, dum
ros examinant.

b Nouel. 124. vt
litigantes, §. si
quis autem, &
auth. nouo iure,
C. de pœna iud.
qui male iudic.
c De error. pro-
fan. relig. c. 27.

d Lib. 7. de amo-
ribus Clitophō.
& Leucipp. vide
& lib. 8. vbi Dia-
na sacerdos a-
pud Ephesios iu-
dices Therfan-
dram calumniæ
Clitophonti im-
pactæ arguit.

e Vide Guid. Pa-
pam q. 339. Iul.
Clar. in practic.
crimi. q. 55. num.
10. & 11. vbi di-
stinctionem ad-
hibendam putat
circa crimina.
f Homil. 42. in
Genef. cap. 18.

g l. non tantum,
D. de appel.

h l. i. §. si quis
vltro, D. de
quæstio.

ad

ad Voconium Saxam, qua continetur liberandum eum qui in se fuerit confessus, cuius post damnationem de innocentia constiitisset. Huc pertinet nimirum, quod à Quintiliano ^a alicubi traditur, sic ferè: *Atenim confessio habenda non est, nisi qua à sano proficiscitur.* Et statim: *Ea natura est omnis confessionis, ut possit videri demens, qui de se confitetur, furore impulsus est, alius ebrietate, alius errore, alius dolore, quidam quæstione: nemo contra se dicit, nisi aliquo cogente.* Clinias quidem ille, quem antè dixi, suam pro Clitophonte orationem ad Ephesios iudices, ab hac sententia finiit; ^b qua prædicaret, æquum non esse, ut stulto atque amenti ei quem debilitasset dolor, cui mœstitia iudiciû animi abtulisset, fides, vitæ adimenda gratia, vllatenus haberetur.

Denique suspectam esse confessionem voluntariâ dicebat olim Calpurnius Flaccus in declamationibus, ^c sic ferè; *Confessio voluntaria suspecta est. Confessionem sceleris appellas vocem doloris: misericordiam vestrâ maximum munus est, servare nolentem, &c.* Hoc est, quod vulgò dici solet: *Perire volentem non audiri.* Perire vult, qui vltro se defert, aut cum nullis vrgeatur probationibus confitetur crimen; cuius ex aliqua tenui suspicione infimulatus fuerit. Non pauca veteris memoriæ proferri exempla queant, ex quibus appareat quemadmodum iactatione, ^d ut aliquot Philosophi, aut quemadmodum de Romanis militibus Cannensî pugna superatis ab Annibale apud Agellium; ^e apud Cornelium Tacitum ^f de Agripina, de Domitio Maffiliensî apud Plinium ^g narratur; tædio vitæ dolorisve alicuius, aut valetudinis aduersæ impatientia, contemptu denique vitæ (quem Thracibus Barbaris inesse, ex quadam naturalis sapientiæ disciplina Solinus tradit ^h) non minus quàm sceleris alicuius conscientia, occupato fati die; mortem sibi cõsciuerint *αὐτόχρητες*: qua de re cum apud Iuriconsultos nostros agitur aliquot locis; ⁱ tum apud Pausaniam, vbi de Timantheo Athleta differit; ^k apud Cornelium Tacitum, ^l vbi de Aminio Rebio ex primoribus peritia legum & pecuniæ magnitudine: apud Plinium itidem secundum, ^m vbi de Silio Italico; qui insanabilis clavi tædio ad mortem irrevocabili constantia decurrerat. Tantam quippe doloris, cruciatus, ac a gritudinis esse vim obseruatam à veteribus memini; ut complures de potestate mentis exire cõegerit, sicuti Cleomenem pugilem, *ὃς καταγνασθῆς ἔπι τῶν ἑλλαδικῶν ἀδικα ἐργασιῶν καὶ ἀφρημένῳ τῆν νύκτῃ ἐκφωρ γένητο ἔπι τῆς λύπης* (id quod Pausanias refert ⁿ) aliis insanabiles morbos intulerit; plerique aut laqueo, aut misso per venas sanguine, aut si quo alio genere fatum approperauerint: *διὰ λύπην γὰρ φασὶ καὶ μανίαν γίνεσθαι πολλοῖς* (ait post Menandrum Plutarchus ad Apollonium ^o) καὶ νοσήματα ἐν ἰασημαῖς αὐτῆς ἀνθρώποις διὰ λύπην τινῆς.

^a Declamat. 214.

^b Vide apud Achil. Stat. in suprâ d. lib. 7.

^c Declamat. 41.

^d Vide quæ scripti lib. 1. Semest. cap. 10.

^e Cap. 18. lib. 7. noct. Atti.

^f Lib. 5. Annal.

^g Lib. 7. natur. histor. cap. 53.

^h Polyhist. c. 5.

ⁱ l. si quis filio.

^j eius qui deportatur, D. de iniust. rup. test. l. vlti. D. de bonis eorum qui sibi mortē consciu.

^k Li. 2. Eliacōn.

^l Lib. 13. Annal.

^m Ad Caminiû, lib. 3. epist.

ⁿ Eliacōn 2.

^o In consolat. ad Apollon. statim in ipso ferè initio, quod ex Menandro cuius versus apud Stobæum extât desumptum Canter. notat cap. 16. lib. 1. Var.

quem extinctum credebat, supereffe nollet) confessa est apud Arfacem; eiusque iussu in carcerem compacta, & à Memphiticis iudicibus post alteram confessionem igni tradita. τῆς ἡ πωλοβατομένης (ait Heliodorus ^a de Arface) ἐὰ τὸ φάρμακον αὐτῆ σκιδνάσει. καὶ ἐὰ μὴ βόλοιτο λέγειν τ' ἀληθῆς, κολασθῆναι ἢ βασάνους ἀπαλάσσει, καὶ ἢ ἢ χαλεκίαι τοῖς δρῶσι δίαμα, &c. χάρσσει ἐὰ θεαγένης ἐκ ἔτι ὄντ' ἐπι τῆν ἔξῃ, καὶ κερδῆσθαι τὸ θναγῆς τ' πρῶτος. ὃ καθ' ἑαυτὸν ἐγνώκη ποιῆν, ἐτέρων τῶν δρασάτων. Atque hoc veneficij crimen falsò impactum Chariclææ, ancillula deinde quæpiam ipsius innocentis casum miserata, in se deriuauit: vltro falsa calicem Cybeles nutu iussuque ipsi à se, insciente Chariclææ, porrectum esse. αὐτῆ ἡ δωκίνα (ait Heliodorus) διωμολόγη τῆ κούβητῃ τὸ φάρμακον, ἀλαφρῆναι τε παρ' αὐτῆς ἐπένης, ἐφ' ὃ δῆσαι τῆ χαλεκίαι, νοδῶσθαι θναλλάξει τὰς κούβητας ἢ τῆ πρῆστυτῆ δὲ πρῆστυτῆ, ἢ ὃ ἢ τὸ φάρμακον. Ita Clitophon Ephesi apud iudices cædis in Leucippem admittit: accusatus, & crimen falsò confessus damnationem capitalem pertulit; quemadmodum Achilles Statius alicubi ^b narrat: quamuis postea in asyllum Dianæ confugiens debita se pœnæ exemerit, innocentia sua defensa per Cliniam. Ex quibus perspicuum satis cuique est, nõ temerè fidem vltroneæ de crimine capitali confessioni cuiuslibet adhiberi; ad inferendam vtique sanguinis, vltimique supplicij pœnam, oportere. Igitur etsi reus ipsa confessione criminis teneri videatur: attamè, vbi de ipsius damnatione disceptatur, atque ad rem ventum est: si testium depositione non fuerit expressim ac disertè comprehensum, aliquem ex vulnere: putà, vel veneni propinatione decessisse, cadauérque conspectum esse inanime, probationibus legitimis non apparuerit: meritò in isto supremo criminalium iudiciorum tribunali (cui aliquot iam annos præsumus) esse obseruatû scimus, vt nisi aduersus famosos forsitan latrones, ^c ad interlocutoriam potius inquisitionis plenioris, vel quæstionis extraordinariæ sententiâ, per quam fides veritati astruatur: aut, si quando scilicet præter confessionem iudicij aliquot siue suspicionibus reus vrgebitur banni, vel Triremium, siue operis publici, quàm ad vitæ ademptionis, vltimique supplicij pœnam procedi oporteat.

S V M M A.

Nomicus hic totus.

In quo illustrantur exemplis è iure prolatis dua regula: Vna, Quod pendet, &c. ex l. is damnus, 169. §. 1. Altera, Plerunque fit, &c. ex l. 205. D. de diuersis reg. iur. Ad illam agit de donatione coniugi aut filiofam. facta. De donatione causa mortis. De successione in tutela, de que postliminio. Explicata l. tutor si petitus, 16. D. de tuto. & curat. da. De statuliberi vel per fideicommissum manumissi quæstione in adulterio vel cade domini, alijsq; publicis iudicij. Ad l. statuliberi à ceteris 29. in princip. D. de statuliber. De seruo sub conditione legato: explicato §. penult. l. si fideicommissa, 16. D. qui & à quibus. Quod in suspensio est interdum ab ipso initio actum inutillem reddere, vt ex post facto confirmari non queat; ut circa solutionem: expressis duobus Africani & Pauli responsis. Interdum etsi pro infecto & nullo sit ab initio: postea tamen vt retrorahatur conualescere: sicut in acquirenda stipulatione serui.

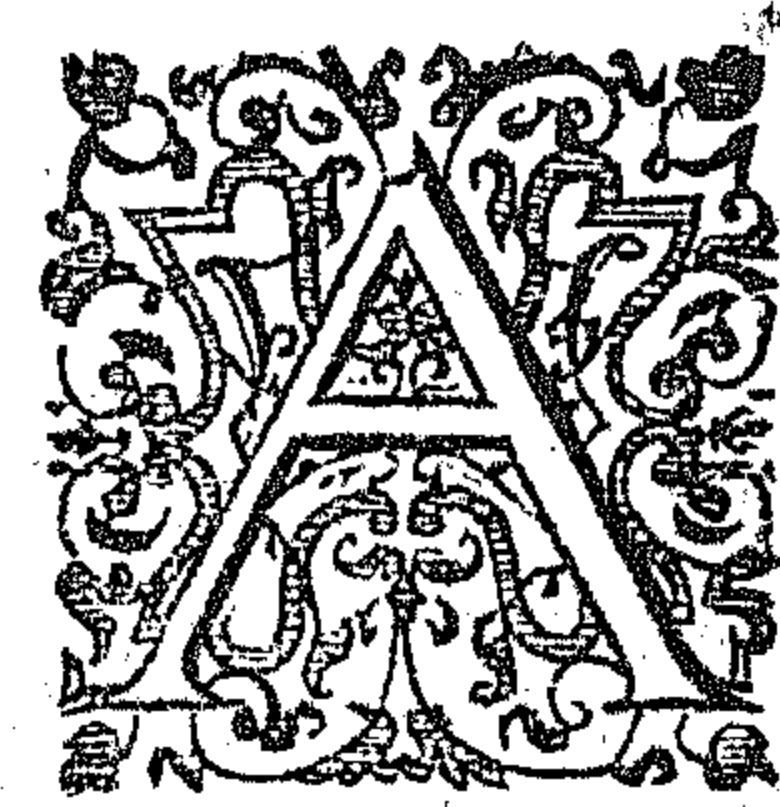
^a Sub finem 2. lib. Æthiop.

^b Li. 7. de amoribus Clitoph. & Leucip. folio 118. & 119. versionis Gallica & 126 ad finem libri, cuius exemplar Græcum vlti aspicerem nondum mihi quidem contigit.

^c Vide Guido. Pap. q. 339. & ibi Ranch.

in quo vnus vsufructum habeat, alter proprietatem. Item conditionali stipulationi fideiussores sub alia conditione adhibito. Item in legato rei subalternatione debita testatori. Item re dotali extero legata, pro qua maritus alteram uxori reliquerit, cui cum liceat alterutrum eligere, pendet interea prius legatum, & alijs casibus non paucis. Explicata l. videamus. D. de libera. legat. Ad 11. regulam de conditionis incerto in familia exciscunda iudicio. Heredem legati sub conditione relictum esse interea dominum. Vtrum interim aut quatenus possit religiosum locum facere, rem in funus consumere, vsufructum in ipsa constituere, vel patriam. filius ex constitutionibus acquirere. Accursij opinione aduersus Placentinum circa legalis vsufructus extinctionem stabilita. Potius in rem interdum esse ius proprietarij, quam fructuarij, exposita l. interest, 6. C. de vsufruct.

CAPVT VI.

a l. is damnus, 169. § quod pendet, D. de diuer. reg. iur. antiq.

b Anno 1785. excudit Lucretia Dauallius.

c In de breuitate vitæ, cap. 6.

d Circa annum 1587. hæc mandabam literis. e l. Titia, D. de aur. & arg. leg.

Ad eius regulæ iuris interpretationem, quæ dictat (auctore Paulo, in secundo ad Plautium) id quod pendet non esse pro eo quasi sit, ^a exempla complura me varijs ex partibus iuris ciuilibus, olim afferre meminij; cum omnes à Triboniano digestas in vnum titulum, qui Pádectarum domini Iustiniani postremus est, atque adeò vtilissimus (nisi fallor) maximeq; iustitiæ Symmictis necessarius, perpetuis illustrarem commentarijs: quos multis partibus auctiores, & castigatiores iterum publicari ante quinquennium, ^b & quod excurrit, iussimus. Caterum quod in alijs nonnullis (quæ pauca sunt tamen) id & circa istam regulam nobis accidit, vt non pauca, quæ ad rem maximè proprièque pertinere ipsa regulæ inscriptio euincit, coniuncta cum iuris ratione scilicet, rerumque tractandarum serie, humanitatis ommitterentur. Verùm opere in longo fas est obrepere somnum, quod Poëta cecinit: denique inter omnes conuenit (vel ipso Seneca ^c teste) nullam rem bene exerceri posse ab homine occupato; quando districtus animus nihil altius recipit, sed omnia velut inculcata respuit. Nam vt me (si quem alium) domesticis negotijs minimè implicatum fatear; quorum onere, tædiòque à lectissima, & suæ virtutem profapia spirante charissima mihi coniuge Carola Riua, prorsus aut maxima ex parte leuari soleo: adeò quidem vt qui cum ea per hos septem & viginti annos, ^d immò dies coniunctissimè sine mendacio (sicut ille apud Iuriconsultum ^e ait) ac sine vlla verborum commutatione vixi; liberiori aliquantò librorum istorum aliorumque confectio plus quiddam orij, hac certè ratione, ab ea conciliatum habuerim: qui me tamen ac meas res norunt, honorati etiam atque populares plerique; nò ignorant, palatinis me siue forensibus officijs curisque non parum molestis iam inde ab anno salutis reparatæ C I O I O LXXI V (quo primum in hunc ἑξαπρόστω Tholofanæ supremæ curiæ ordinem cooptatus fui) meliorem diei partem esse occupatum: vt de inualetudine nihil excusè interim, quæ facit me, quàm vellem sapius (quando ita superis visum) malè vt habitem; non tamen vt adhuc à libris mihi propterea discedendum existimarim. Omitto excusationes istas, & accedo

accedo ad rem ipsam. Illi regulæ igitur affingi species ex ea donatione potest, quæ inter coniuges aut à parente in eos quos in potestate habet liberos collata sit, siue simpliciter siue mortis causa: ^a quod ipsum de donatione inter coniuges et si leuiter, attingi tamen in commentario; vt dicerem, si seruus à marito donatus priusquam vir decederet stipulatus fuerit, in pendenti esse (quod ait Iabolenus ^b) causam obligationis, donec vir aut moriatur, aut suspicione mortis propter quam donauit liberetur: adde, aut alioquin serui donatio reuocetur. Nempe, non est pro eo quasi sit serui donati stipulatio; eiusque ex ea quæ pendet obligationis emolumentum nondum plene, ita vt ab vxore abscedere non possit, ipsi quæsitum est: propterea quòd, cum vbi causa principalis non consistit, ea quæ sequuntur plerunque locum habere non queant, ex altera iuris regula; ^c ipsam serui qui stipulatus est, donationem idè in pendenti esse dicimus, quoniam & donataria præmorta perimi, & verò ea etiamnum viua nihilominus à donatore potest reuocari. Quamobrem perplacet, quod Labeoni etiam placuisse Iulianus apud Vlpianum refert, ^d in specie huiusmodi: Si quis cum æger esset centum aureos vxoris suæ consobrino sponduisset, volens scilicet eam pecuniam ad mulierem peruenire; deinde conualuerit, & conueniatur (a Fione scilicet ex stipulatu à consobrino) exceptione doli mali eum vti posse; qui vxori donaturus (quod nisi causa mortis non potuerat) & ipsius consobrino sponduerat, & æger, atque adeò hac existimatione vt mori arum se putaret: quod ad donationem inter virum & vxorem, & alios quoscunque causa mortis vtiliter celebrandam sufficere, Neratius tradit. ^e Præterea cum vbi quis mortis causa donat, ipse ex pœnitentia conditionem vel vtilem actionem habeat; & mortis causa donatio, etiam dum pendet (vt Iulianus loquitur ^f) an conualescere possit donator, quin reuocetur nihil impediatur, si ita donari videatur: ex eo satis intelligimus, verum esse quod hac regula Paulus noster ad Plautium (ad quem de mortis causa donationibus & capionibus, nò pauca scripserat, vt ex aliquot eius Pandectarum tituli capitibus ^g eam inscriptionem habentibus, apparet) ita definit; quod pendeat non esse pro eo quasi sit. Cui Vlpian. ^h hanc veluti regulam explicans non videri perfectam donationem mortis causa factam pronunciat, antequam mors (donatoris scilicet) insequatur. Nullum huic regulæ apertius (opinionem quidem meam) exemplum afferre potuimus: præsertim adiuuante inscriptionum ratione; quam in explicandis regularum istis veluti centonibus haud parui semper esse duximus momenti; & sanè re ipsa deprehendimus. Verum tamen imprudentes omittebamus, quod ad superiora confirmanda, & vim effectumque huius nostræ regulæ ostendendum imprimis facit; ab ipso autem eius auctore ad Plautium iridem tractatur: ⁱ si is cui mortis causa seruus donatus est, eum manu misit, teneri conditione in pretium serui hac ratione addita, quæ ostendit pependisse donationem causa mortis nec fuisse adhuc perfectam; atque adeò proinde quasi mera & pura non ob causam esset, haberi non potuisse: quoniam scit (inquit) id posse sibi condici, si conualuerit donator.

a l. à marito, l. donationes quas parentes, C. de donat. inter virum & vxorem. b l. si seruus, 12. D. de donation. inter virum & vxorem.

c l. cum principalis, D. de regulis iur.

d l. 4. §. 1. de dol. except.

e l. penult. D. de donat. mort. caus.

f l. mortis, 16. eodem.

g l. qui alienam, 33. & l. si is cui mortis, 39. D. de mort. caus. dona. h l. non videtur, eod. tit.

i d. l. si is cui, 33.

a l. r. l. regula, 9. de iur. & fact. ig.

b l. in summa, 65. §. penult. D. de condit. indeb.

c l. vlt. de legit. tut. l. tutor qui tutelam, 27. D. de administ. tut.

d l. tutela, 3. §. penult. D. de legit. tutor.

e l. postliminij, in princip. D. de capt. & postliminio reuerf. f l. r. §. si apud hostes, D. de legit. tut.

g l. tutor si petitus, 16. D. de tut. & cur. dat. & §. interdum, Instit. de curat.

h l. si arrogati, 14. §. 1. D. de tutel.

i l. muto, §. vlt. D. de tutel.

k Nam vna manumissione seruus exit è potestate domini; filius è patris per emancipatione trina, non vna vel altera.

Benè verò Paulus, *quoniam scit*, cui supplendum, *aut scire debuit*: hoc enim iuris est, vt nisi morte donatoris insequuta nondum perfecta sit mortis causa donatio; sed interim pendeat, & ideò reuocari possit. Iuris autem ignorantiam nemini prodesse constat.^a Et similiter in alia specie, quæ ab ipso Paulo nostro, ac eodem quo superior ad Plautium libro, sed alio tamen in loco refertur; ^b manumissorem serui indebitè soluti, scientem quidem teneri ad pretium eius, conditione indebiti scilicet: quod si nesciret; cum manumisit; non teneri ad pretium, quippe qui errare in facto potuerit: propter operas tamen liberti, & vt hereditatem eius restituat, omnimodo teneri comperimus.

Sed quando de tutelis in libris ad Plautium (ex quibus regula nostra desumpta est) egisse Paulum aliquoties reperio, ^c placet vt ex quaestione ad ius postliminij pertinente (de qua nonnihil in commentario attulimus) adhuc intactam eo loci, speciem facti aliquam isti regulæ illustrandæ proponamus. Verum est non tantum morte, sed etiam capitis diminutione (non modò maxima, vel media, sed etiam minima) successionem debere in legitima tutela admitti: quare si proximior capite diminutus est, qui post eum est, succedit in tutelam administratione, idque Vlp. tradit.^d Quamuis autem captus ab hostibus in seruitutem redigatur, atque adeò maximam capitis diminutionem patiat, postquam in hostium præsidia perductus sit, ^e cum antè ciuis maneat; Si tamen *apud hostes sit frater* (tutor videlicet fratris) *inferioris gradum, agnato tutelam non deferri traditur*; ^f hoc addito, *Nam etsi patronus apud hostes sit, patroni filio tutela non deferretur, sed interim à prætore datur*; nempe propter spem postliminij tutela in eo qui captus est, etsi cessat; potius tamen pendet, quàm extincta sit. Cum igitur duret tutor qui captus est, in tutela non admittitur successio; & forsitan curatoris potius, quàm tutoris datiui admittenda hoc casu ratio; propterea quòd tutorem habenti plerumque tutor dari non solet. ^g Atque hoc quidem non subtiliter tentari potest: verius tamen quod Vlpianus refert, ^h *Si quis ab hostibus captus sit, siue pupillus, siue tutor, esse tutorem desinere*: hoc est, pro eo interim haberi, quasi tutor esse desierit; ob vtilitatem pupilli scilicet, quo magis ipsi tutor à prætore non curator detur: hætenus denique, non etiam vt successionem locus sit hoc casu in tutela legitima, nec verò vt impediatur ius postliminij circa recipiendam tutelam, reuerso ab hostibus pupillo vel tutore: *Sanè ei cuius pater in hostium potestate est, tutorem dari non posse, palam est* (inquit idem Vlpianus alicubi ⁱ) *sed si datus sit, non in pendentem esse dationem, sed non valere; sic enim post patris regressum recidere in potestatem; atque si nunquam ab hostibus captus fuisset: immò curatorem substantiæ dari debere, ne in medio pereat*. Hoc igitur casu adeò non videtur patris captiui potestate liberatus filiusfamilias; cum non facillè ius ciuile patriæ potestatis ipso dominio rigidius atque præstantius (quemadmodum ex manumissionis & emancipationis solemnibus colligitur ^k) infringi possit; vt eius personæ tutor non detur, sicuti superiore casu, quando

quando isto nondum tutorem vt illo habere cœperat; sed curator substantiæ, ac paternis bonis. Patris enim status propter ius postliminij, quod reuersionis spem introduxit, in suspenso certè est (si non integrum omni ex parte permanet) ac pro eo est, quasi seruus hostium non foret, qui tamen ipsorum potitus, hoc est, in eorum potestate verè sit. Atqui patri qui in hostium potestate est, si filius captiui stipulatus fuerit, cum illius status in pendentem sit propter spem postliminij; non stipulationem nullam, sed rem in pendentem esse Papinianus ait: ^a etsi pater apud hostes decesserit, nullius momenti visum iri stipulationem; quoniam alij non sibi stipulatus est, propter fictionem legis Corneliæ: quemadmodum è contrario reuerso patre stipulatio confirmatur, eique acquiritur; atque ita retrahitur, quæ hætenus in suspenso fuerat, nec interim haberi potuit quod pendebat tanquam si esset: propter incertum status paterni; qui ex obitu eius apud hostes, vt sit Corneliæ locus, aut reuersionis ad suos, vt ius postliminij locum habeat; ex euentu nunc demum dispicitur.

Præterea quamuis in pecuniariis causis quaestio non sit habenda de statulibero, nisi deficiente conditione, vt Martianus admonet; ^b ac multò minus de eo cui purè fideicommissaria libertas relicta sit: nihilominus tamen in adulterio statuliber postulari poterit, ^c vt ex eo quaestio habeatur, quod seruus heredis est, licet spem suam retinet; quæ spes libertatis pendentis non impedit, quo minus de ipso interim, velut heredis seruo per tormenta quaratur; cum propterea pro libero nondum habeatur, quia *quod pendet non est pro eo quasi sit*. Quod similiter circa Senatusconsultum Syllanianum obseruari debet, cum de seruis cæsi domini quaestio habenda est, vt eorum nomine statuliberi comprehendantur: immò & per fideicommissum manumissi non minus quàm statuliberi circa illam quidem adulterij quaestionem. ^d Verum hoc non vtique simpliciter accipiendum est; sed (vt equidem arbitror) cum aliqua moderatione, post D. Pij constitutionem, cuius ab Vlpiano ^e Senatusconsultum Syllanianum explicante fit mentio. Ea enim ostenditur, non esse festinandum ad tormenta eius, cui fideicommissa libertas debetur: *Et magis est* (ait Iurisconsultus) *ne puniatur ob hoc, quòd sub eodem testo fuit, nisi particeps sceleris fuerit*. Denique eum cui fideicommissa libertas debetur, non aliter vt seruum quaestioni applicari sciendum est, nisi aliorum quaestionibus oneretur: ^f statuliberum autem in delicto repperum, speranda libertatis prærogatiua, non vt seruum ob ambiguum conditionis (id est, ob id quod incertum est an exitura sit conditio) sed vt liberum esse puniendum; quod Modestinus in regularum libris tradidit: ^g atque ita rescriptum à Diuo Pio fuisse Vlpianus ^h memorat; vt statuliber, quasi iam liber puniri debeat. Quod nescio an satis rectè (at non humanè profectò) faciant, ⁱ qui ad delicta duntaxat priuata pertinere arbitrantur; vt in publicis iudiciis hodie prænas easdem pati, quas ceteri serui, debeant: iuxta id quod ad Q. Mutium à Pomponio traditur. ^k Ipse Accursium sequutus quodam commentariorum ad regulas loco ^l aliter distinguendum docui; & quæ

a l. si seruus, 18. §. seruus, in fine D. de stip. seruo.

b l. D. Pius, 9. §. vlt. D. de quaest.

c l. edictum, §. §. vlt. D. de quaest. facit lex statuliberi, 9. in princ. D. de statuliber. Vlpia. in fragm. Instit. titu. 2. de statulib. §. 2.

d l. si postulauerit, 22. §. sed etsi serui, D. ad leg. Iul. de adult. e l. r. §. sed in eo, D. de Senatusconsult. Syll.

f l. is cui, 19. D. de quaest.

g l. statuliber, 14. D. eod. tit.

h l. moris, 9. de pœnis, in fine.

i Rober. lib. 1. Animaduers. c. 6. for. 3. selecta. cap. 27.

k l. statuliberi à ceteris, 29. D. de statulib. in princip.

l ad l. factum, 155. §. vlti. circa finem.

iam statuliberi crimina publicorum iudiciorum admiserint, eorum nomine pœnam ipsos subire quas liberi soleant; humanius veriusq; adhuc esse arbitror: nec illud Pomponiine an Mutij potiùs, quem vetustiore ipso Pio Imperatore, atque adeò Papiniano, Vlpiano, Modestino, Paulo, ceterisque eiusdem aui proceribus fuisse non dubito responsum, si vti fecimus eo loco, ita exponatur, nostræ sententiæ officere. Adde hoc insuper, quod nunc animo succurrit, & ista scriptio-
ne non esse indignum iudico: de iure mero, atque antiquo ^a illud si-
ue Mutij, siue Pomponij quoque responsum accipi oportere, secun-
dum cuius regulam (quam interpretamur) *quod pendet non est pro*
eo quasi sit; ideoque statuliberum interim haberi pro seruo in om-
nibus, etiam in pœnis, nec ullam conditionis quæ nondum extitit ra-
tionem duci antiquitus solitum ante D. Pij tempora. Sed hic pius
& humanus fauorabiliter contrarium ius introduxit; & propterea
quod in pœnalibus causis benignius interpretandum esse alia dicitur
regula, quæ aliis casibus permultis obtinebat, non tamen isto; spem
libertatis, pro veritate, specie, re ipsa; pendentem conditionem, pro
impleta; humanitatis intuitu, pro sua principali auctoritate, accipien-
dam censuit; seruiliumque pœnarum acerbitatem, in eo scilicet qui
iam statuliber delictum criminève aliquod admisisset, esse temperan-
dam; atque adeò liberorum hominum more statuliberum punien-
dum, statuit: sed eum scilicet qui iam tum statuliber esset, cum delin-
queret, facinusve admitteret. Hactenus igitur nostræ vetustæ iuris
regulæ princeps derogauit, iure constituto; quod plerumque veteri
iure lenius æquiusque, illi quidem in plerisque causis & controuer-
siis legitimis contrarium esse competimus.

Cæterum & circa Senatusconsultum Syllanianum, & in aliis ple-
risque iuris quæstionibus serui appellatione etiam ij continentur qui
sub conditione legati sunt: nam medio tempore heredis sunt, & ple-
no quidem iure; nec quod conditio existens efficit, vt desinant esse
heredis, facit ne videantur interim eius esse, inquit Vlpianus: ^b cu-
ius responso commodè aptabitur loco rationis hæc regula, quæ di-
ctat, *quod pendet, hoc est*, quod futurum est, *nondum esse pro vo quasi*
sit; ideoque de iure pristino nihil adhuc immutare; quemadmodum
Pomponij responso, ^c quo heredem inutiliter statulibero legare sine
libertate, cum seruus eius sit: seruis autem propriis relictum legatum
aut fideicommissum sine libertate nõ valeat: ^d item & illi alteri Pauli
responso, cuius regulam interpretamur; vbi si sub conditione alicui
pecunia debeat quasi statuliberum futurum à debitore manumif-
sum, vt pendeat libertas ex conditione asserit. ^e Quod sic accipe, vt
quamuis libertas intermedio tempore impediatur (nec enim facile
reuocari solet quæ semel competiit) eueniente tamen illa conditio-
ne, retrò & in præteritum ex illa manumissione competere liberta-
tem; benignius, atque adeò verius, quia pro libertate fauorabilius,
existimem: neque profus nihil actum intelligi.

Quædam verò sunt in quibus ita res dubia est quæ pendet, vt an-
tequam ex euentu diiudicetur, interim nihil actum esse intelligi possit;
vt circa

^a Hoc Ruardo
quoq; Brugenii
Iuriscōsulto nõ
inrelebri, sed
acuto magis quã
in prudentia iu-
ris solida exer-
citato visum re-
peri lib. 2. varia.
cap. 11. sed hoc
tantum, nõ item
reliqua, quæ vt
de nostro sunt
pœnore deprõ-
pta, sic nemo
dum ea, vel de-
libauit vel con-
sumpsit, siue iu-
ris vllatenus fe-
cit. Ego de isto
loco nõ cessans
disquirere ab eo
iam tẽpore quo
Cuiacius noher
primum obser-
uationum suarũ
librum euulga-
uit, in cuius cap.
17. castigare ip-
sum nititur.

^b l. 1. §. serui ap-
pellatione. D. ad
Sen. Syllanianũ
adde Caium l.
generaliter, D.
qui & à quibus
manumit.

^c l. statuliberũ,
11. in princip. de
legat. 2.

^d l. 4. C. de leg.
1. planè, §. si con-
iunctim, D. de
legat. 1.

^e l. si fideicom-
missa, 16. §. pen.
D. qui & à quib.
facit l. cum is
cui, eod. tit.

vt circa solutionem quæ nulla est nisi res quæ soluitur protinus ac-
cipientis fiat, cum generaliter non in specie deberur. Nam si quis ho-
minem debens statuliberum soluerit; adeò non esse conditionem
expectandam creditori, ait Africanus: ^a vt & agere possit aduersus
debitorem, qui statuliberum soluit: cum seruum domini sui pleno
iure facere debuerit: & ipsi vicissim debitori, conditio indebiti pro-
pretea quod tali solutione non est liberationem consequutus, sed ad-
huc obligatus manet, omninò competat. Nihil igitur profecit talis so-
lutio, nõ magis quàm rei quæ castrensis est peculij à patre facta; quo-
niam euenire possit vt aliquando ea penes creditorem resideat, si
mortuus ante patrem intestatus filius fuerit: qui casus non retrorahi-
tur, cum res ipsa in solutum data, non antè videatur patri acquisita,
quàm cum filius decesserit. Nam quod ait Paulus, ^b *hoc casu ex post*
facto in præteritum quid fuerit, declarari: sic omninò (mea quidem
opinione, quod alios aduertisse non reperio) debet accipi; vt non
vlterius tamen recurrat, nisi ad tempus mortis filij: non item ad illud
quo ipso adhuc viuo res à patrefamilias in solutum data fuerat.

Est & alius casus in quo res profus ita in pendenti est, vt actum
nihil interea possit dispici: quamuis ex euentu retroduci non negem
ad tempus contractus habiti. Nam cum seruus, in quo alterius vsus-
fructus est, hominem emerit, & ei traditus sit antequàm pretium nu-
meret (pro quo forsitan satisfecit datis pignoribus, aut fideiussori-
bus) in pendenti esse Caius atque Vlpianus docent, ^c cui propieta-
tem (plenam scilicet atque adeò totum hominem) acquisierit; vtrum
propriario, aut fructuario: & cum ex peculio quod ad fructuarium
pertinet, aut alioquin ex re, pecuniæ eius soluerit; fructuarij re-
trofuisse ex post facto intelligitur. Planè si ex peculio, quod proprie-
tarium sequitur, aut nummis eius soluerit; itidem ex post facto vide-
tur esse proprietarij. Idemque esse Vlpianus adiicit, ^d si fortè stipula-
tus fuerit seruus ille fructuarius numeraturus pecuniam; etenim de-
claraturam numerationem cui sit acquisita stipulatio: ita fieri vt in-
pendenti sit dominium donec pretium numeretur; & quidem ita in-
pendenti est, hoc maximè casu cum nulla dum traditio serui secuta
est, et si facta sit eius traditio seruo fructuario (quemadmodum prio-
re casu quo fide ipsi habita de pretio comparauerat) vt non proprie-
tarij magis quàm fructuarij homo à seruo fructuario comparatus
dici vllò modo possit. Adde tertium casum si stipulatione in diem
vel sub conditione concepta fideiussor sub alia conditione acceptus
fuerit. Nam cum tunc demum fideiussor accipi possit, quoties subest
aliqua obligatio ciuilis vel naturalis cui applicetur; ^e ius eius in pen-
denti erit, vt si ante diem conditio impleta fuerit non obligetur: si
concurrit dies & conditio, vel etiam diem conditio secuta fuerit,
obligetur: quemadmodum Iulianus ^f tradit. Interim igitur ante diem
vel conditionem principali obligationi adiectam, nulla est profus
accessoria fideiussoris obligatio: quæ tamen vt post diem impleta
conditione conualescit, & ad tempus habitæ stipulationis retrorahi-
tur; ita si ante diem impleta sit conditio, fideiussoria extinguitur
obligatio:

^a l. cum quibus,
18. §. qui homi-
nem, D. de sola.

^b l. qui res, §.
rem autem, D.
de solut.

^c l. sed etsi quis,
§. vlt. D. de vsu-
fru. l. seruus qui
bona, §. cum ser-
uus, D. de acqu.
rer. domin. facit
l. arboribus, in
fin. D. de vsufr.
aliàs est l. si fur,
in fin.

^d d. l. sed etsi
quis, vers. ideo-
que etsi fortè.

^e l. stipulatus, l.
quod enim, l. fi-
deiussor, 16. §.
fideiussor, D. de
fideiuss.
^f d. l. fideiussor,
§. stipulatione,
eod. tit.

obligatio: quia pura cum sit effecta, non est principalis adhuc vlla (dum propter iniunctam ipsi conditionem suspenditur) cui ea possit accedere perindeque res habetur ac si statim ab initio pure acceptus esset fideiussor, reo sub conditione obligato: eo scilicet redacta re, vnde incipere non potuit: quod ipsum à Caio Iurisconsulto a ita explicatur.

a l. si à reo, 70. §. sub diuersis, eod. tit.

b l. vt hereditibus, §. si alias est, l. si Titius, §. 2. in princip. de leg. 2.

c l. quod pure, §. quando dies, de leg. cod.

Ecce tibi quartum casum; si Titius mihi Stichum, aut decem debeat, & legauero tibi Stichum quem mihi debet: nam placere legatum extingui decem solutis, relatum est alicubi. b Ex quo sequitur, vt posterius legatum ex prioris solutione pendeat, nec possit non valere Stichi legatum quod dedi; si mihi debitor subalternatione Stichi vel decem, Stichum soluerit. Ante solutionem intermedio tempore dubia posterioris legati causa, & in suspenso futura est, quæ non vltius ex post facto, quàm ad facta solutionis tempus retroduci potest. Et similiter si cum subalternatione Stichus vel decem deberentur, interim ipse alij decem, alij Stichum legauero mihi debitum; donec fiat solutio, in pendenti est cui cuius rei legatum debeat; & ex euentu solutionis legatum valere, Paulus ibidem ad Marcellum docet. c Postis & quintum (siue is sextus est) adiicere ex Pauli nostri ad Sabinum e libris desumptum: quando legatum extrinsecus non ex ipso testamento suspenditur, veluti si rem dotalem maritus legauerit extero, & vxori aliquam pro dotali re pecuniam; deinde deliberante vxore de electione dotis (hoc est, vtrum dotem potius, quàm legatum à marito in vicem dotis relictum peteret) decesserit legatarius rei dotalis, atque legatum (sibi relictum à marito) elegerit mulier, ad heredem (legatarij scilicet intermedio tempore defuncti) transire legatum dictum est; imò transisse ius legati persequendi gratia, & rei quoque legata dominium per vindicationem ex antiquis legatorum formulis ac differentiis relictæ. Sanè antequàm legatum elegerit mulier, pendet legatum rei extero relictæ: quam quia dotalis est, si malit recuperare mulier, quàm legatum pro ea relictum agnoscere; intercidit legatum extero relictum, nec ad heredem suum interim defunctus transmisisse quicquam videri potest; quin potius interim res dotalis ad mulierem potius, quàm ad exterrum pertinere censenda est; atque adeò legati pro dote mulieri relictæ dominium interim heredis potius esse quàm mulieris, donec illa eligat. Post electionem res quæ dubia fuit, atque in suspenso; ex euentu ad tempus mortis testatoris retroducitur secundum ea, quæ antè diximus.

Postremò adeò quod pendet non est pro eo quasi sit; vt stipulatio in pendenti esse non possit, cum incertum sit vtri dominorum acquisita sit: & idè inutilis esse censeatur, in specie legis item si seruus, §. vlt. & l. sequ. & l. si seruus communis, 21. de stip. seru. item in altera specie de usufructu in stipulationem frustra deducto à seruo hereditario l. usufructus, D. eod. titu. Possim & alios proferre casus, de solutione quæ in pendenti sit; d vt per eam licet pure factam, ob conditionem tamen tacitam quæ inest, nihil interim actum intelligatur, atque

d l. cum quis, §. qui hominem, l. si quis afferenti, in princip. §. 1. & §. vlt. & l. si cui, l. si hominem, l. cum decem, §. vlt. D. de solut.

atque adeò non habeatur pro eo quasi sit. Possim de fideiussione, a nouatione, b acceptilatione c similiter atque tutoris datione, d complures depromere: verum & alius dicitur, vt est in prouerbio. Id tamen haudquaquam nobis prætermittendum, quod memoria nunc demum succurrit, sicuti quod in pendenti est, non est pro eo quasi sit; similiter non esse pro eo quasi non sit: quamobrem si cui legata sit obligationis eius quæ nondum consistit ex persona legatarij, tempore mortis testatoris; sed tamen aduersus eum aliquando nasci potest, quæ iam alterius personæ respectu principaliter contracta est obligatio: non igitur nullius erit momenti legatum liberationis tanquam inutiliter cesserit ipsius dies in persona eius qui nondum obligatus fuit: sed quando fieri potest & ita speratur aliquando futurum, vt & ipse teneatur; propterea magis esse, vt in suspenso legatum liberationis esse intelligamus; vtputà si cum filiusfamilias esset debitor patri eius liberatio legata fuerit, & cedente legati die nihil in peculio reperitur. Nihilominus enim quàm si esset in peculio aliquid, atque adeò de peculio actione iam teneretur; si quando ea nata fuerit, protinus itidem liberationi locus est futurus ex testamento: atque ita per hoc legatum patrem consequi se ciuitatem à Iuliano e responsum est: ex cuius definitione mens Triphonini f alioqui subobscura lucem accipit: quo loco sic scriptum; Videamus, si ei, cum quo de peculio actio erat, liberatio testamento legata sit, an si die quo legata cedere solent, nihil in peculio sit, legatarij loco habeatur. Atqui nondum debitor fuit, nec procedit vt emolumentum aliquod ex legato ad eum perueniat; nisi propter spem futuri peculij. Nunquid ergo in pendenti sit, an legatarius fuerit, perinde atque si alia causa spem legati dubiam faceret? Quod magis est. Hactenus ille: cuius verba id satis significant quod antè dixi; legatum liberationis esse in pendenti, nec haberi pro eo quasi nihil sit in peculio, vt nullius momenti sit legatum liberationis: quin imò non inutiliter ipsius dies cedit; propter futura obligationis accessionem: quæ tum etiam tolli poterit, cum in peculio quid esse cœperit. Ita fiet, vt magis legatum valeat, quàm pereat: quod Iurisconsulti in respondendo, & similiter iudices in reddendo iure debent videre; idque operam, quod possunt, dare. Atque in huius regulæ interpretatione, de eo quod pendet, qui diutius paulò pependimus animi, nihil est (opinor) nunc quidem, quod amplius laboremus.

Hoc tamen adiiciamus insuper, ex illa nostra pendere alteram quodammodò videri regulam; qua definit Pomponius ad Q. Murtium, plerumque fieri, vt etiam ea quæ à nobis abire possint, proinde in eo statu sint, atque si non essent eius conditionis, vt abire possent: de qua suo itidem loco § abundè ac perspicuè à nobis actum est. Etenim quod à nobis abire potest, eius status quodammodò pendeat oportet: quo ex genere sunt ea de quibus, post certum tempus, h incertumve (vtputà cum morietur) alteri restituendis quispiam rogatus est. Nam interea dum conditio pendet, neque impletur, proinde in eo statu res est, atque si pleno iure ad eum pertineret, qui de ipsa restituenda rogatus fuit. Quamobrem Vlpianus, rem

a l. & per iusurandum, §. qui ita stipulatur, D. de acceptilat. l. si seruus hereditarius, de stipul. seruo. l. stipulatus, 7. in fin. l. fideiussor, §. stipulatione si à reo, §. sub diuersis, D. de fideiuss. b l. si Stichum, §. 1. & §. si quis ita, l. quoties, §. sed si quod, D. de nouat. c l. quod in diè, d. l. & per iusurandum, §. si Stichum, D. de acceptilat. d l. 2. & l. ei qui, 7. D. de tutor. & curat. dat. e Apud Vlpian. in l. si quis res, §. idè Iulianus, D. de libera. leg. f l. videamus, 27. eod. tit.

g Ad l. plerumque, 206. D. de regul. iur.

h Vt in specie l. si pater, §. C. de usufruct.

a l. & post litē,
12. §. res quę sub
conditione, D.
famil. excisc.

quę sub conditione legata est, a cum interim heredum sit, ideò venire in familię exciscundę iudicium scribit: & adiudicari posse, cum sua scilicet causā; vt existente conditione eximatur ab eo cui adiudicata est, aut deficiente conditione ad eos reuertatur à quibus relicta est. Idem & in statulibero dicitur (vt scilicet in iudicium familię exciscundę veniat) qui interim est heredum; existente autem conditione ad libertatem perueniat. Cum autem per adiudicationem dominium rei transeat; adeò vt si iudex vni ex heredibus, aut sociis, aut vicinis rem aliquam adiudicauerit, statum illi acquiri, siue mancipi, siue nec mancipi sit, ab eodem Vlpiano b in regularū fragmentis definitum sit: ex eo sequitur manifestò, vt quę adiudicari vni ex heredibus potest res sub conditione legata, ea proinde in eo statu sit atque si abire non posset; cum eius dominium transeat interim ad heredem adiudicarium: quamuis adiudicatio, vtpote quia sua cum causa sit facta, ex euentu conditionis legato rei adscriptę ipsa pendeat. Denique fideicommissi sub conditione relicti heres interim adeò dominus est, vt rem vel hereditatem ita relictam prorsus, cum suo tamen onere, alienare, oppignerare, legare testamento queat. Quin & inferendo mortuum poterit locum religiosum facere, qui sub conditione legatus est; quibus scilicet casibus & purè legatum potest; nempe si testatorem inferat, qui aliò tam commodè inferri non potuit, c alioquin enim, si locus sub conditione legatus sit, interim heredem non facere locum religiosum, ab eodem Vlpiano traditur. d Sed & quibus casibus facit; in hoc tamen tenebitur, vt pretium præster eueniente legati conditione, si vnde pretium præster in hereditate sit: *Testator enim qui legauit, vel aliò inferri, vel pretium loci offerri legatario voluit*; quemadmodum idem alibi Iurisconsultus e monet. Planè si heres rem legatam ignorans in funus consumpsit, ad exhibendum actione non teneri, sed indemnitate legatario ab herede præstari, Callistratus respondit. f Si hæc potest heres in re à se per testatorem relicta: poterit igitur interim pendente conditione vsumfructum in ea constituere is, ad quem ea res (vti dixi) pertinet, aut vsumfructum ex iure Nouellarum constitutionum, quę de bonis maternis aliisque aduentitiis promulgatę sunt, g patri suo filiusfamilias acquirere.

b tit. 19. de do-
min. & acquirit.
rerum, §. adiudi-
catione.

c l. 4. §. vlti. D.
de religiof. &
sumpt. fun.
d l. si locus, 34.
eod. tit.

e l. quid ergo,
53. §. sed si mor-
tuum, D. de le-
gat. 1.
f l. si heres, 63.
de lega. 2. scripti
libro superiori
cap. 21.

g l. 2. C. de bo-
nis mater. l. vlti.
§. fin autem, C.
ad Terry. l. 1. r. l.
nō sine, & l. cum
oportet, Cod. de
bonis quę lib. l.
vlt. C. de vsufr.
h l. si patri, C.
de vsufruct.

Caterum etsi vsumfructuario superstitē, alioquin domino etiam proprietatis rebus humanis exempto, ius vtendi fruendi non tollatur (vt ab Imperatore Antonino rescriptum est h) attamen eueniente restitutionis fideicommissi conditione, quis dubitarit, quin cesset atque prorsus extinguatur, ab eo aut ex eius persona constitutus à lege vsumfructus; qui rem ipsam, hoc est, plenam cum ipso vsumfructu rei proprietatem hodie restituere tenetur: & qui non potuit ius plenius ad alium transferre, quàm ipse habuit; sed cum sua scilicet causā, secundum alias iuris regulas? Equidem ita existimo verè pronunciarī posse; legalem (vt more magistrorum iuris nostrorum loquar) vsumfructum extinguī, si filiusfamilias rem quamlibet, ex certo incerto tempore, aut cōditione rogatus sit restituere, diesq; vel

vel conditio extiterit. Nam & pendente conditione legati vsumfructus, si hæres (cui cum suo dumtaxat onere alienatio rei conceditur, sicuti postea dicemus) non rem quidē ipsam alienauerit, sed vsumfructum in ipsa constituerit, siue contractu, siue testamento, iusque vtendi ac fruendi re ad alium transtulerit; vt in specie nostra filiusfamilias ad patrem, non ex contractu aut sponte sua, sed ex vi legis & constituto iure: conditione legati vsumfructus existente, posteriorem vsumfructum extinguī Iurisconsulto placuit: a cuius verba hæc sūt: *Si sub conditione mihi legatus sit vsumfructus (inquit) mediòque tempore sit penes heredem, potest heres vsumfructum alij legare: quæ res facit, vt si conditio extiterit, mei legati vsumfructus ab herede relictus finiatur.* Nempe non potuit heres vsumfructum alteri legando, interuertere ius antea legati mihi ab auctore suo vsumfructus, cuius dein conditio extiterit: ac multò minùs legatam mihi vel fideicommissio relictam ex incerta die; vt putà cum filiusfamilias morietur, rei proprietatem: vt in specie facti de qua nunc agimus.

Cui definitioni nostrę, non obstant si rectè percipiantur, quę aduersus Placentinum rectè Accursius circa vsumfructum patris in aduentitiis filij bonis morte filijfamilias finiendum, quibusdam locis tradidit. b Atque hoc tanto diligentius animaduertendum censeo, quanto ab aliis explicatur minùs. Nuspiam certè ipse scriptum reperiri, quanquam in disputationem venisse apud nos, in curia istius Parlamenti meminere; cum illa quæstio ageretur, quæ dein publicè à nobis in augustiore Prætorianę sedis huius auditorio verba facientibus anno supra millesimum & quingentesimum sexto & octuagesimo, tractata est. Vt vt sit, non debet vtique meliore conditione hodie paterfamilias esse, quod ei vsumfructus dumtaxat in bonis aduentitiis filij sit relictus; quàm olim fuisset, cum ei per filiumfamilias plena proprietates quæreretur: quinimò vt antiquitus onerato restitutione fideicommissi filiofamilias, cum moreretur; patrem filio mortuo restituere alteri oportuit; nec penes patrem quidquam ex re subiecta restitutioni remanere ius volebat: ita hodie multò magis dicendum hoc ipsum est, cum in re subiecta restitutioni minus iuris eum habere constat, nempe solum vsumfructum in diem scilicet vitę filij sui; aliter atque si agatur de ipsius filij successione. Nam hoc sanè casu, non posse vsumfructum in eius bonis aduentitiis patrifamilias quærere, ob filij mortem; rectè ab Accursio aduersus Placentinum iis quos antè ostendi locis definitum fuit. Cum etsi vsumfructus filiofamilias relictus, & ita per eum acquisitus patri fuerit (quo casu plerumque verisimile esse Iustinianus ait c testatorem contemplatione filij, quàm patris vsumfructum ei reliquisse) non interrumpatur, sed maneat intactus patri vsumfructus: etiam si emancipatio filij, aliãve capitis diminutio aut mors denique interfuerit: hoc enim ab eodem Imperatore d constitutum scimus.

Porro autem, quando de vsumfructu patris illa minimè pœnitendiam diximus, hoc quoque admonere pro bono visum: cum *id quod pendet non esse pro eo quasi sit*, ac pendentem ideò conditionem,

a l. si subcondi-
tione, D. quibus
mod. vsufr. a-
mit.

b Ad l. si patri,
& ad l. 2. in ver-
bo defuncto, C.
de bonis mater.

c l. vlt. in fin. C.
de vsufruct.

d d. l. vlt. in
princip.

^a Vide quæ scri-
pti in commen-
tario ad l. ple-
rumque, 206. in
verbo *Alienare*,
D. de reg. iur.

^b l. interest, 6.
C. de usufruct.
^c l. usufructus,
C. eod. tit.

^d l. bona fides,
57. D. de reg. iur.
^e l. usufructus,
4. D. de usufr.

^f l. r. §. serui ap-
pellatione, D.
de Senatufconf.
Syllan.

siue legati, siue libertatis non haberi pro impleta; immò verò inte-
rim haberi non modò pro non impleta, sed pro defecta; certè qua-
damtenus accipi debere constet: proindeque esse omnia, quasi non
esset adscripta conditio; vt scilicet iure pristino, intereà dum illa
non existit, rei dominium censeatur; & ideò alienari possit (cum
suo scilicet onere, suaque omni causa ^a) tanquam si nunquam ea res
à nobis esset abitura, vtpote non existente, nec vnquam extitura illa
conditione: has tamen iuris regulas protrahi non oportere, ab eo
qui rem iure proprietatis possidet, ad eum qui vsusfructus solius do-
minium habeat; cuius mentionem modò fecimus. Sed rem alienari
posse intelligito; si anteà non apposita illa conditione potuisset, aut
quatenus ex ipsius rei iurifve, quod in ea nostrum est, natura queat:
fructuario etenim alienationem quamlibet, siue inter viuos, siue te-
stamento, itémque manumissionem, & pignorationem forsitan ipsam
interdictam adeò esse constitit: vt interim nihil agatur; & quod actū
est, minimè confirmari ex postfacto possit. Ergo qui proprietatem
astimatam in dotem accipit, non ideò minùs eam obligare ipsum
potuisse, quoniam soluto matrimonio restituendam eius astimatio-
nem ab ipso fuisse constet, propterea verum est: quod venditio, &
emptio quadam astimationis genere contracta est, atque ita mari-
tus ipse rei dotalis omninò effectus dominus: qui tamen si vsumfru-
ctum dumtaxat in dotem accepisset, proprietatem rei dotalis mini-
mè pignorare potuit: quemadmodum ab Alexandro rescriptum
est. ^b Diocletianus & Maximianus ^c vsusfructuario alienationem &
manumissionem interdictam aiunt: hoc addito; *Sanè mancipia quo-
rum testamento ministerium matri relictum est (cum in ijs dominium
non habeat) nec tradendo cuiquam, nec manumittendo, ad testatoris he-
redem pertinentia, quicquam facit.* Planè quamuis bona fides tantun-
dem possidenti præstet, quantum veritas; ^d quamuis vsusfructus, pars
quædam sit dominij: ^e non in omnibus tamen iuris partibus; nec
verò in ista. Quamobrem circa Senatufconsultum Syllanianum do-
mini appellatione, eum quidem contineri, qui habet proprietatem,
etsi vsusfructus alienus sit; non autem eum à quo seruus bona fide
possidetur, nec qui vsusfructū solum habuit, ab Vlpiano ^f traditur.

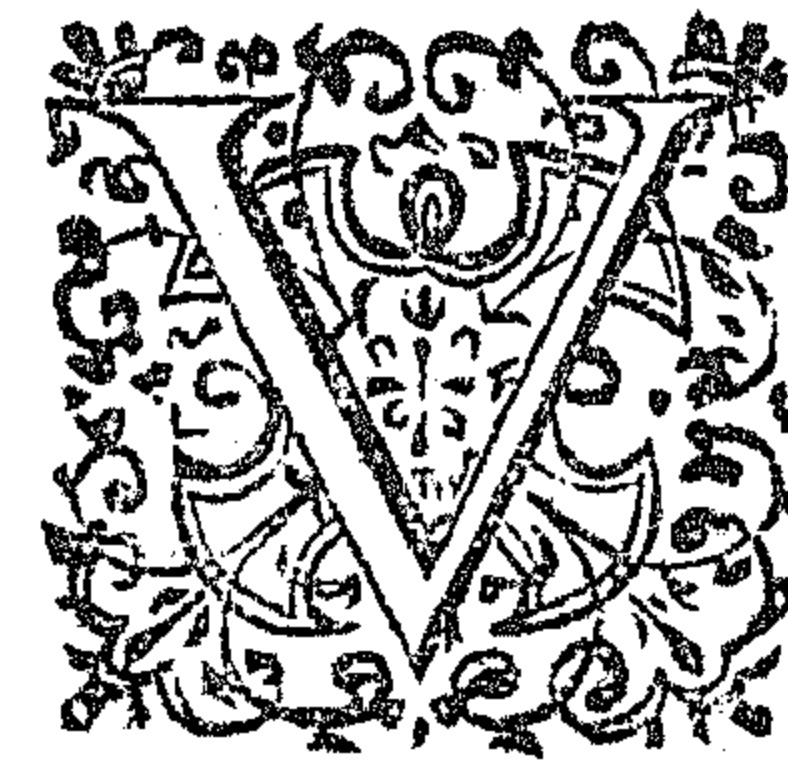
S V M M A.

Nomicus hic quoque, sed & criticus, vt bona ex parte in
vulgata lectione locis aliquot legum asserenda
consumatur. Ac primùm quidem,

*Alijs insuper exemplis & locis illustrata d. l. plerumque. De puro legato quatenus
id pendeat; & quoniam ex post factò confirmetur legati serui manumissio vel tra-
ditio ab herede facta. De tutore qui posthumò datus sit. De pecunia quam legatam
heres crediderit; & alijs casibus, quibus pendet mutui datio. Explicata l. proinde
s. D. de rebus creditis, & inibi conseruata lectione Florentina & vulgata, contra
recentiorum iuris interpretū opinionem; vt sit Adponere, pro Adquirere. In dubium
autem vocata cuiusdam apud Senecam loci scriptura. Deponere, pro Diminuere, &
Depo*

*Depositio, pro Diminutione apud Iureconsultos. Conseruatur vetusta isidem & re-
cepta contra neotericos lectio, in l. si seruus hereditarius, D. de stipul. seru. quæ lex no-
ua ratione conciliatur cum l. si seruus hereditarius, D. de diuers. & tempo. præscrip.*

CAPVT VII.

ERV MENIM VERÒ quoniam superiùs de lega-
to sub conditione relicto, cuius dominium intereà
in suspenso sit, sic tamen vt magis ad heredem per-
tineat, diximus; de puro etiam legato ad aliquam
(vt spero) lectoris vtilitatem subtiliùs tractabitur,
atque adeò pleniùs. Equidem in primis ita sentio;
non modò si sub conditione, sed etsi purè proprietatem vel vsum-
fructum cuiuspiam rei testator legauerit; interim quidem serui putà
legati, & statum, & omnium quæ personam eius attingunt, in suspen-
so esse sicuti Iulianus ^a rectissimè tradit: nihilominùs tamen pro eo
esse ex die aditæ hereditatis, deliberante legatario, nondum agnito
legato; ac si iam defecisset, resque ipsa eiùsve vsusfructus ad here-
dem vtique pertineret: adeò quidem vt tam inter viuos, quàm testa-
mento de illa re legato (quamlibet puro) comprehensa, possit ex
animi sententia decernere, nec interim nihil agatur, sed contractus
ab herede habitus, aut si quid ipse suo itidem testamento ea de re
cauerit, etiam si pendeat (quemadmodum initio explicatum est) in-
terim tamen pro valido habeatur. Quod eò pertinet, vt deficiente
per prioris legatarij repudiationem legato; secundum eiusdem rei
legatum, quod heres reliquerit, ab eo tempore celsisse intelligatur,
quo heres ipse obiit: cui ex postfacto videtur acquisitum, à tempore
aditæ per ipsum hereditatis. Ita sit, vt voluntas heredis confirmetur,
atque adeò retrorahatur ex postfacto, id est, si is cui dare iussus
heres fuerat, repudiauisset: sequuta enim repudiatione, rem legatam
retrò non fuisse legatarij palam est, idque Vlpianus ^b ait; retrò (in-
quam) videtur res repudiata fuisse heredis, & nunquam fuisse lega-
tarij. ^c Quamobrem repudiante legatario neque confusas seruitutes
dicemus, si fortè prædium legatum legatarij prædio, vel contrà hoc
illi debuerit seruitutes; ^d & seruus legatus singula retrò gessisse he-
redi ex postfacto existimabitur, siue per traditionem aliquid acce-
perit, siue stipulatus fuerit, siue quid ei donatum legatumve sit: ^e om-
nia denique quæ intermedio tempore acciderint, ex euentu ^f perin-
de habebuntur, vt tota scilicet potestas in legato sit heredis, totum
periculum rei, totaque vtilitas ad heredem pertineat, ac si legatum
non esset: quemadmodum à Iurisconsultis admonemur variis in lo-
cis: & similiter si heres legatum seruum deliberante legatario ma-
numittat, mox repudiet legatarius; retrò competet libertas: ^h quam-
uis tunc demùm liber ostendatur, cum relictus siue repudiatus est à
legatario; interim autem ad libertatem non perducatur (quam nec
sub conditione quidem legatus consequi posset, vel nouo, vel etiam
vetusto iure; ne legatario iniuria fieret ⁱ) sed amittatur ab eo, qui

^a l. si tibi homo,
§. cum seruus,
D. de leg. 1.

^b l. r. §. vtrum
autem, D. si quid
ex fraud. patr.

^c l. si seruum fi-
lij, §. 1. D. de le-
gat. 1.

^d l. legatarius,
§. 1. l. legatū, 19.
§. vlt. eod. tit.

^e d. l. si tibi ho-
mo, §. cū seruus.

^f Sic loquitur l.
si exheredatus,
D. ad Syllan. 1.

quædam, de reb.
dub. l. qui res,
in princ. §. rem
autem, D. de so-
lut. l. vt heredi-
bus, §. 1. aliàs est

l. si Titius, §. 1. D.
de leg. 2.

^g l. nam sicut, D.
ad l. Aquiliam, l.
legatarius, §. 1. l.
seruum filij, 46.

§. 1. de leg. 1.

^h l. 3. in princip.
D. de manumif.
vind. l. 2. D. de
manumif. l. si

miles Titio, D.
de testam. mil.
scripti libro su-
periore cap. 21.

l. l. seruum, D. de
manumif. l. ge-
neraliter, in fin.

D. qui & à quib.
manumif. l. vlt.
§. sed quia, C. cō-
munia de legat.

a l. si cum optio, D. de opt. leg. l. 3. D. qui & a quibus manumiss. Vlpia. in fragm. regu. siue Instit. tit. 1. §. communi, & s. seruus.

b l. qui res, 98. §. remanentem, D. de solut. c l. quadam, 16. D. de reb. dub.

d l. 3. D. qui & a quibus manumiss.

e l. si fundum, §. si Titius, D. de leg. 1. l. si ita scriptum, §. 1. de leg. 2. l. si dies, 21. in princip. quando dies leg. vel fideicom. ced. & alibi non semel. f Vide quae scripti lib. super. ca. 13. & 17. sub fine de hoc verbo pertinere.

g l. heredem, 59. l. hereditas, 62. D. de reg. iur. h l. cum patre, D. de nego. gest. l. si nemo, 2. §. testamento, D. de testam. tut.

i l. proinde, §. de reb. cred. D.

k in glo. ad verbum, tui fiant.

eum ita manumissit, & seruus tanquam sine domino sit: a rei legatæ deliberante legatario facta ab herede traditio, repudiante postea legatario valebit ex post facto; ita ut retroducatur: tantundem est etsi pecuniam hereditariam legatam heres crediderit: nam ex eventu, quemadmodum si non repudiarit legatarius, alienam pecuniam heres credidit; ita post repudiationem legati, suam pecuniam videtur heres credidisse: hac ratione fit ut res dubia, & in suspensio retroducatur ex post facto, & appareat quid actum sit; atque ita non fuisse nihil olim actum iam nunc omnino constet, cum in præteritum quid fuerit ex post facto declaretur, ut Paulus in alia quapiam facti specie loquitur. b Quæ omnia cum perspicue tradantur à Martiano c in regularum libris, & huic, quam illustrandam suscepimus, regulæ commodissimè aptentur; omittere sciens non debui: ex iis enim satis ostenditur, quæ ab aliquo abire possunt, ut legatum purum ab herede, si legatarius id aliquando agnouerit; proinde in eo statu esse interim, atque si perfecte plenoque iure heredis foret, non eius conditionis ut abire possit. Et sanè quodlibet legatum etiam purum (nam de legato sub conditione expressa, vel tacita, utputa cum optio data est relicto, d nullam esse prorsus dubitationem apparet ex iis quæ superius diximus) quamuis ad legatarium dicatur pertinere aliquot locis; e hoc tamen ita intelligitur, ut delatum sit, & acquiri possit, vel repudiari, non ut iam acquisitum fuerit: f interim heredis est potius, qui aditione hereditatis in omne ius defuncti successit, ut ipse personam repræsentet, eiusdemque sit potestatis; § quam legatarij; immò nondum est legatarij, donec agnitum fuerit: sicuti posthumus tutor, nondum tutor est, donec posthumus edatur; itaque non nato posthumus, non dabitur tutela, sed negotiorum gestorum aduersus eum actio, siue legitimo, siue posthumi substituto: quamuis nato posthumus, in actione tutelæ utrumque tempus venire constet; tam illud quo gessit antequam infans nasceretur, quam quo posteaquam natus sit. h

illi casui de legata pecunia ab herede credita deliberante legatario, qui postea legatum à se repulerit, nolueritque ad se pertinere, de quo ex Martiani regulis diximus; Pomponius ipse noster, cuius regulam interpretamur, alterum non absimilem, in quo mutui quoque datio pendet, ut ex post facto confirmetur, præposuerat: i istum scilicet, si dem tibi mutuos nummos, ut si conditio aliqua extiterit tui fiant, sisque mihi obligatus. Quem tamen casum ab illo altero eatenus distare Accursius k existimauit; qua in isto nummos interim esse numerantis dubitari non potest: in illo autem casu, legatarij potius, ad quem recta via dominium à testatore transeat; ut nec post aditam quidem hereditatem heredis id factum fuerit, quemadmodum ex Neratio traditur in l. à Titio, D. de furtis. quod aperte pugnat cum eo quod modò dicebamus, deliberante adhuc legatario; rem magis esse interim heredis videri, quam legatarij; nihilominus tamen verum est quod diximus, in omni genere legati (hoc est, non modò si per dationem, sed etiam si per vindicationem relicto sit) quandiu id

id scilicet agnitum non fuerit, hoc est, deliberante adhuc legatario; saltem ex antiquo iure, quod ab Iustiano esse abrogatum negare nolim. a Neratius autem de illo casu loquitur, quo legatarius ad se iam legatum pertinere voluerit; cuius quidem etiam si purè, sed per damnationem scilicet, non vindicationis modo relicto foret (ex iure quidem Pandectarum, ante sublatam Iustiani constitutione legatorum differentiam) non poterit nisi ab hereditate adita dominium videri translatum ex post facto ad legatarium; ita ut non retrocurreret ad tempus mortis testatoris, aut apertarum tabularum: nec recta via à testatore, sed interposita heredis opera, qui legatum præstare à testatore iussus damnatus fuerat: b heres enim serui per damnationem legati, non minus quam per fideicommissum vniuersale, vel pecuniarium relicti, c adeò dominus interim est; ut licet seruum proprium à testatore per damnationem legatum intereà manumittendo non possit legatum interuerrere, atque hæcenus nihil agat d (sic enim Pauli locum accipiendum superiore libro admonui e) uti liter tamen & manumittat ipse, & manumittendi quem alienauerit, occasionem præbeat, & ad æstimationem duntaxat teneatur: atque ita ipse responsum Martiani f accipi debere verius puto: ea denique ratione Iuliani responsum, quo agnitum legatum (id enim significatur his verbis per leptotem, μέτοικον aut tapinosin § prolatis, si non repulerit) legatarij esse intelligi ex die adita hereditatis dicitur, verum prorsus est; sed ita scilicet, ne tamen ulterius etiam retrocurrere ad mortem usque testatoris ex iure antiquo & nouo, vel ex media Iurisprudencia (quæ Iurisconsultorum tempore obtinuit) ad diem apertarum tabularum (à qua die iuxta SC. circa legem Papiam factum cedere solita legata h) prohibeatur; illud (inquam) quod non per damnationem, sed alia ratione relicto foret. Ex eo sanè heredem esse legati interim dominum apparet, quod ipso iure seruitutes hoc casu confundi certum sit; quanquam has per exceptionem doli ex æquitate Prætor tueri solet: i quod & in actione furti verum est in specie l. si seruus Titij, 73. D. de leg. 1. Distat planè vnus casus ab altero, quorum vterque à Pomponio tractatus est: quoniam in priore de mutui datione, ut nummi accipientis fiant, si conditio extiterit; existente postea conditione, nihil est cur ad præteritum tempus retrahatur nummorum dominium, contra conuentionis mutui contractui adhibita legem. At in posteriore casu legatum omittente legatario, retrò videntur nummi, quos heres eo deliberante crediderat, facti ex die adita hereditatis; atque ita recurrit ad præteritum tempus obligatio ex post facto, ut credita pecunia peti possit. Addit denique ex Iuliano Pomponius traditiones ab herede factas ad id tempus redigi, quo hereditas adita fuerit; cum repudiatum sit legatum, aut appositum: vbi propterea hereditatis adita meminit, quoniam fructus ex fundo purè legato post aditam demum hereditatem ad legatarium, à quo percepti fuerint, pertinere, eos scilicet qui à re per damnationem legata profecti sunt actione duntaxat personali ex testamento, quæ stricta est, sicuti ex stipulatu actio (in quam fructus,

a l. vlti. §. sed quia, C. communi, de leg.

b d. l. si tibi homo, §. cum seruus.

c l. quidam ita, §. si quis filium, D. ad Senatusc. Trebel.

d l. heres, D. qui & a quibus manumiss. cap. 17. 20. 21.

f l. si quis inclinatus, §. cum seruus, D. de leg. 1. g De qua figura videtur que superiore lib. scripimus, cap. 18. & 21.

h §. cum igitur, de caduc. toll.

i l. legatum, 110. §. vlt. D. de leg. 1. l. in omnibus, 18. D. de seruit.

nisi

a l. si filius fami-
lias, §. vlt. D. de
verb. oblig.
b l. nihil propo-
ni, 125, §. i. verfi
fructus, D. de le-
gat. 1.
c l. quod seruus,
39. D. de leg. 2.
facit. Herenni⁹,
42. D. de vfur.
Accur. ad l. vlt.
C. de vfur. &
fruct. leg.
d l. omnium, 32.
in princip. D. de
leg. 2.
e l. si nemo fu-
bit, D. de regul.
iuris.
f l. 2. iuncta l. 3.
& §. vlt. l. 5. & l.
7. §. vlt. & l. seq.
l. si habitatio, 9.
l. si vfructus,
in princ. & l. cu
legato, 17. in
princ. D. quan-
do dies leg. ced.
g l. heredis, 7. in
princ. eod. tit.
h in comment.
de diuers. regul.
iur. ad l. omnia
quæ, 201.

i l. 1. §. quod ait
Prator, volunta-
re, D. quod lega-
torum.
k l. 1. §. decre-
talis, D. de suc-
cess. edito. l. 1.
C. quando non
petent. part. l.
puberem, C. de
iure delib. l. is
qui heres, in
princ. & l. necis,
in fin. D. de ac-
quir. hered.
l. l. traditionib⁹,
C. de pact. vide
quæ scripti ad l.
id quod nostru,
D. de reg. iur.

m l. 3. de vfuca.

n tit. 19. de do-
min. & acq. ier.

nisi post litem contestatam, venire non solere traditur^a) velut in cæ-
teris legatis ex antiquo iure; hodie autem & in illo, cum fructus
post mortem testatoris percepti præstentur, non tamen ante aditam
hereditatem petitio eorum exerceri posse incipiat; à Jurisconsultis
responsum est. ^b Quod verò seruius legatus ante aditam hereditatem
acquisiuit, quòdve ex fundo legato perceptum est, hereditati quasi-
tum existimatur: ^c & quamuis legatum ante aditam hereditatem ce-
dat; peti tamen neutiquam potest ab herede, nisi post aditam here-
ditatem: nec verò ius est. Nam regulariter à Modestino in libris Re-
gularum definitur, ^d omnia quæ testamento sine die vel conditione
adscribuntur, ex die aditæ hereditatis præstari: & meritò quidem, ac
optima de causa; cum possit legatum destituto testamento (cuius
ob non aditam hereditatem vis omnis soluitur ^e) legatum non de-
beri. Quamobrem ante hereditatis aditionem inutiliter legatum
agnoscitur, aut repudiatur; quod nondum debetur, vt peti possit:
quamuis interim ita dies cedat, vt quandoq; adita hereditate petitio
heredi legatarij, præterquam in vfructu, vfu vel habitatione, serui
libertate, vel legato quod ei legato relictum sit, derur: ^f & hoc est
quod ait Vlpian. § heredis aditionem moram legati quidem petitioni
facere; cessione diei, non facere.

Cum igitur ante aditam hereditatem cedat quidem & transmit-
tatur legatum, peti tamen non possit, sicut alibi ^h docuisse me recor-
dor; quin etsi voluntatem heres legatario accommodauerit, vt possi-
deret ante hereditatem aditam, bonorumve possessionem agnitam;
rectius dicatur, eam voluntatem heredi nocere non debere, vt quod
legatorum interdicto experiri nequeat post aditam hereditatem:
quinimò legatorum possessionem sibi restituendam asserat; ⁱ atque
adeò frustra etiam repudietur quod nondum delatum est: ^k non abs-
re de repudiatione, vel agnitione legati, quæ fiat post aditam heredi-
tatem Pomponius loquitur: qui etiam ideò traditionum ex iusta sci-
licet alicuius contractus causa factarum meminit; quoniam de ac-
quisito legata pecunia, eiisdemque ex mutui causa per heredem
credita dataque dominio antè differuerat: traditionibus autem &
vfructuibus non nudis pactis rerum dominia transferri constat, &
ab Imperatore rescriptum est. ^l Igitur tradita ab herede rei domi-
nium ad id tempus redigi, hoc est, ex eo tēpore estimari ait, quo post
aditam hereditatem ea res à legatario, vel repudiata, vel ex legati
causa fuerit agnita, ipsique apposta, hoc est, acquisita. Eam enim ha-
bere vim *Apponendi* vocabulum, Græcanicè quidem, ac nouè forsi-
tan acceptum, non dubito; quemadmodum *Adijciendi* quoque ver-
bum, vt non malè vfructu in libris nostris à Modestino ^m adie-
ctionem, siue appositionem, hoc est, acquisitionem dominij dictam
intelligimus; quam ab Vlpiano adiectionem in regularum vel Insti-
tutionum fragmentis ⁿ definiti compertum est. *Adijcere, addere*, atque
apponere, τὸ προσθέναι eandem prorsus vim habent. Itaque apud D.
Matthæum 6. cap. *Querite primum regnum Dei, & hæc omnia adij-*
cientur vobis, vt ex vulgata lectione Petrus Chrysologus refert
extremo

extremo sermone 163. B. Hieronymus ad Heliodorum ^a vertit, *ap-*
ponentur; vbi Græcum authenticum, *οὐκ ταῦτα πάλιν προσθησείη* *ἐπι-*
Possit quis etiam, *Addentur*, exponere: nam addendi verbum hac
significatione Impp. vsurpasse comperi: ^b *Siquando aut alicuius pu-*
blicatione, aut ratione iuris aliquid rei nostræ addendum est, ritè atque
solemniter incorporatio impleatur. Addendum quippe est, *Apponen-*
dum, adijciendum, acquirendum. Et ita quoque *Appositi* vocabulum
apud Senecam pro acquisito adiunctum legere memini; quo lo-
co, ^c *Qui gratus est, quid sequitur? vt hæc res illi alios amicos, alia bene-*
ficia conciliet? quid ergo si quis sibi offensas concitaturus est? si quis in-
telligit adeò per hoc se nihil consequuturum, vt multa etiam ex apposito,
acquisitoque perdenda sint; non libens in detrimenta descendit? Nec ta-
men nescio in recentiore Mureti Romana & Parisina editione legi;
non, *Apposito*, sed *Reposito*, ex Pintiani quodam codice manuscri-
pto: sed cur nos dudum receptam, è manuscriptis quoque desum-
ptam (vt est probabile) lectionem; nec minùs fortè, quàm illa sit
altera obsoleta, vetustam, tam facillè immutamus, atque improba-
mus? nisi quod vim eius atque potestatem non satis percipimus; &
quod alibi legisse non recordamur, temerè nimis, quia rarum, & no-
bis incognitum propterea deprauatum, atque mendosum esse suspi-
camur, auguramur, hariolamur? Atqui apud Senecam liber Lugduni
à Gryphio editus anno 1555. & Germanicus etiam vetustior habent
perspicuè scriptum, *Apposito*. Cur in Pandectis (quæso) contra Flo-
rentinarum vetustissimarum auctoritatem, ex ingeniosa scilicet Ruf-
fardi cuiusdam castigatione, post signiferos suos Baronem, & Dua-
renum (à quibus olim sibi Cuiacius quoque noster ^d imponi adeò
passus est, vt pro germana istam velut è Florentino codice lectione,
nescio qui, assereret) *Acquisito* legere, quàm *Apposito* malumus?
Appositi quidem vocabulo contraria sunt *remotum, sepositum, atque*
depositum: quamobrem paulò antè Seneca dixerat, *Sed id propter se*
expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra se commoda, sepositis
quoque illis, ac remotis placeat. Deponere autem esse deminuere, vel
amittere, atque vt contrarium acquirendi verbò ab Vlpiano ^e vsur-
patum iam olim obseruauit; vbi ex Iuliano, *Non pauperiorem fieri (ait)*
qui non acquirit, sed qui de patrimonio suo deposuerit (hoc est) *demi-*
nuerit, sicut alio loco Iurisconsultus ^f loquitur: cum & ipse Vlpianus
alibi ^g *depositionem patrimonij* dixerit, quæ ab aliis *deminutio*, à Mæ-
tiano ^h autem Iurisconsulto *bonorum decessio* nuncupatur. Itaque sua-
deo, id quod etiam rogatis auditoribus nuper ⁱ in solemnibus purpura
ostendebam; vt apud Iurisconsultum vetustam lectionem retinea-
mus, & *Appositum* προσθη, *admotum, additum, adiectum, acquisitum*
(si videtur) explicemus: vult enim Pomponius post Iulianum eo
loci traditionum ab herede factarum, quantum ad res legatas attinet,
vim, effectum, atque ius, pendere ex agnitione siue appositione, aut
etiam ex repudiatione; quæ à legatario vtiliter, hoc est, post heredi-
tatis aditionem, atque ita tempore congruo facta sit; quæ alioquin
herede adhuc deliberante facta, prorsus vana, & inutilis foret. Ex

a Epist. 1 de lau-
dibus vitæ solit.

b l. si quando, C.
de bon. vacant.
lib. 10.

c Cap. 20. lib. 4.
de benef.

d In cap. 7. lib.
2. Obser.

e l. si sponsus, §.
si maritus, D. de
donat. inter vir.
& vxor.

f l. non fraudā-
tur, 134. D. de di-
uers. regu. iur. &
l. qui autem, in
princ. D. qua in
fraud. cred.

g l. 3. §. sed si ad-
iectu, D. de an-
nuis leg.

h l. pœnales, §.
honoraria, D. ad
l. Falc.

i Arrestis gene-
ralibus in Sena-
tu Tholosano
pronunciatis sub
festum Natali-
tiorum Domini
anno 1591.

postfacto igitur traditiones ab herede factas, quæ usque ad tempus agniti, vel repudiati legati dubiæ, atque in suspenso fuerint; sed ita tamen ut pro validis tanquam ab herede interim domino habitæ censerentur (sicuti supra monui) aut confirmari, si repudiatum legatum penes heredem remanserit, aut conuelli agnito legato; & ita quidem confirmari, vel infirmari; ut vis & effectus electionis, siue voluntatis legatarij retrotrahatur ad tempus aditæ hereditatis; non tantum ut ex die repudiationis valere traditiones, aut ex die agnitionis corrumpere incipiant: cum etsi quod pendet interim non habeatur, pro eo quasi sit (quantum ad nouum extero legatario, puta, quarendum dominium attinet) attamen ubi de continuatione dominij à defuncto ad heredem in ius omne illius succedentem transferendi agitur (ad quem ipsa etiam possessio defuncti, licet plurimum facti habeat, ^a quasi coniunctim descendere, ac plerumque nondum hereditate adita compleri dicitur: omnem enim hereditatem, quauis postea adeatur, tamen cum tempore mortis continuari verum est, ex iuris regula ^b) quod ab herede abire potest proinde accipiatur interim, atque si nunquam abscessurum esset: ideòque tanquam perfectè plenòque iure dominus, de re aliquando forsitan abscessura, ut sua, rectè vtiliterque testetur, aut contrahat; quamuis alioqui non videatur perfectè cuiusquam id esse, quod ex casu ipsi auferri possit; quemadmodum à Caio ^c regulariter definitum, suoque loco diligenter à nobis explicatum fuit.

Porrò sicut superiore casu apud Pomponium ad tempus hereditatis adita redigitur, quæ pendet ex repudiatione, vel agnitione legati obligatio; sed ita tamen ut retrotrahatur: sic alio casu (quem explicare propter summam, quæ grauissimos quosque Iurisconsultos percussit, difficultatem, operæ præteritum arbitror) apud Venuleium pendet obligatio ex stipulatione, quam iacente hereditate seruus hereditarius, aut captiui seruus, quandiu dominus apud hostes est, interposuerit; & aded pendet, ut nullam vim habitura sit stipulatio, nisi adita hereditas sit, quasi conditionem habeat: quod & in seruo eius qui est apud hostes, verum esse Paulus tradit, ^d Meritò sanè, tanquam mortuo stipulatio dari non potuerit: ^e in omnibus autem partibus iuris, qui non est reuersus ab hostibus, quasi tunc decessisse videatur cum captus est; ^f & retrò adita hereditate, reuerso ab hostibus domino conualescit, atque ad tempus habiti contractus retrotrahitur stipulatio, quæ obligationem parit non minùs quam quæ liberationem acceptilatio; reuerso, inquam, domino, vel adeunte hereditatem eo qui scriptus est, confirmatur obligatio; sicut etiam liberatio ex acceptilatione facta à iacentis hereditatis, vel captiui seruo, ut idem ipse Paulus alio in loco ^g docet. Agendi tempus è stipulatione illa serui, tam aduersus principalem reum, quam aduersus fideiussores, utrùm interim cedat quaritur. Diximus iam antè, pendere obligationem: quinam igitur ex obligatione huiusmodi cum agere nemini liceat, quoniam in suspenso est, ac proinde non est quasi sit; agendi tempus cuiquæ dicemus cedere? Nam aut nulla futura est obligatio;

aut

aut certè ad reuersum dominum iure possliminij atque ad heredem agnita, & adita hereditate actio pertinebit: cum penes seruum constituisse obligatio, intelligi nullo modo possit: quæ nulla potest in seruilem personam cadere, ^a ut frustra iudicio sistendi causa vel stipuletur, vel promittatur; ^b sed statim quàm dominus aliquis apparet, ei retrò quæ sita hoc serui ministerio: & ita quidem ut (iuxta ea quæ superius diximus) ad diem interpositæ ab ipso stipulationis retroducatur propter iuris civilis fictionem; per quam reuersus ab hostibus in ciuitate retrò mansisse creditur: ^c heres itidem quamuis hereditas diu iacuerit; attamen quandoque ipsam adeundo, iam tunc à morte successisse defuncto intelligitur. ^d Propterea nimirum dicebat Vlp. ^e cum nisi dierum vtilium nulla sit præscriptio, qui non aliter intelliguntur, quàm si experiendi potestatem aliquis habeat; non sufficere reo, quod secum experiendi potestatem facit: vel enim habet qui se idoneè defendat, nisi actor quoque nulla idonea causa impediatur experiri: quamobrem ei qui apud hostes esset diem agendi non cedere. Bene igitur & ex vera meraque iuris disciplina Cassius apud Venuleium, ^f non ex die stipulationis à seruo (qui sibi rectè, itemque simpliciter, hoc est, impersonaliter, vel etiam domino capto ab hostibus; itemque hereditati, vel futuro heredi: dummodò non nominatum, hoc est, non proprio, sed appellatio nomine, stipulari potuit ^g) interpositæ; sed ex quo cum reo principali, fideiussoribusque agipotuerit (à domino scilicet; post aditam demùm hereditatem, aut reditam ab hostibus) diem agendi cedere ipsi definiuit. Quam sententiam, frustrà est Accursius, qui ad seruum referendam censuit: quia tunc seruus conuenire, vel conueniri non possit; & idè si seruus iudicio sistendi causa, ut ipse litigaturus, vel ab alio stipulatur, vel ipse promittit, nec committatur stipulatio, nec fideiussores te neantur. ^h Frustrà Goueanus & Hotomanus, frustrà etiam Antonius Faber commoti contrario (ut existimarunt) Iaboleni responso in *l. si seruus hereditarius, D. de diuers. & temporalib. præscript.* ut ille quidem ⁱ duos extremos versus audenter satis (ne dicam confidenter) tanquam spurios à Venuleij responso resciderit: alter ^k hoc ipsum probarit, vel pro, *id est*, negatiuum articulum substituerit: tertius ^l verò Cassij sententiam à Venuleio referri, non etiam probari; nec verò sequendam esse, quæ à iure aliena sit, existimarit. Atqui Iabolenus Cassianum responsum neutiquam impugnat; quod & Cuiacio nostro visum: quanquam is aliam conciliationis viam inuit, in suis illis obseruationibus ^m eruditissimis, vnum de reis, alterum de actoribus loqui existimans, nec (meo quidem animo) satis comprobans. Ego sic statuo, Iabolenum de ea facti specie non loqui, cum principalis & accessoria simul obligatio, à seruo captiui vel hereditatis iacentis quæ sita est, sicuti Venuleius fecit; cum & stipulationis, & præterea fideiussorum acceptationis meminit à seruo factæ, quo tempore nullius est: ⁿ sed de illo casu, quo iam antea vtiliter à domino con-

M 2

hereditarius, 52. D. de hered. instit. definitur hereditarium seruum posse institui heredem; si modò testamenti factio fuit cum defuncto, licet cum herede instituto non sit. Ceterum circa seruum hereditarium

^a l. denique, D. ex quibus caus. maior.

^b l. omnis hereditas, 138. l. omnia, 193. D. de diuers. reg. iur.

^c l. omnes, 139. §. 1. D. de diuers. reg. iur.

^d l. interdum, 73. §. si seruus, D. de verb. oblig. ad de l. si seruus, §. seruus capto, D. de stip. ser.
 ^e l. eius cui, §. quod si stipulatus, D. de rebus cred. l. si seruus, §. seruus capto, D. de stip. ser.
 ^f l. in omnibus, D. de capt. & postlim. reuerf.
 ^g l. si species, §. vlt. D. de accep.

^a l. in personam, 22. de reg. iur.
 ^b l. quoties, l. seruus, D. si quis cautio. notauit ad l. cum seruo, 107. D. de regul. iuris.

^c l. in bello, §. facti, vers. cetera, D. de capt. & postlim. reuerf. retrò. eod. tit.
 ^d l. heres, 54. de acquir. hered. l. omnia, 193. de regul. iur. l. si ex re, §. vlt. D. de stip. ser.

^e l. 1. D. de diuers. & temp. præscr.

^f l. si seruus hereditarius, D. de stip. ser.

^g l. seruus hereditarius, l. si seruus cõmunis, in princ. §. seruus capto, & l. si ex re, §. vlt. & l. seruus hereditarij, 35. l. quod seruus, D. de stipul. seruor.

^h l. quoties, D. si quis caut.

ⁱ Gouean. lib. 1.

^k Hotom. lib. 3. Obseru. cap. 19.

^l lib. 4. coniect. cap. 3.

^m Cap. 38. lib. 6. & cap. 9. lib. 15.

ex l. 5. in princ. & l. 10. D. ut legat. no. canea.

ⁿ l. eius, 64. de hered. instit. at-

qui seruum hereditarium non esse sine domino, quoniã hereditas ex iuris civilis fictione domini loco sit,

colligitur ex l. si ante aditam, 16.

D. de interrog. act. & l. mortuo, D. de fideiussor.

ubi traditur eã persone vice fungi. Et persona quidem; defuncti scilicet, non heredis. Vnde in l. seruus

nihilominus hoc quoque à nostris traditum scito; nullum esse dominum in cuius persona de capacitate quæri possit. l. si mihi & Titio, 57. §. 1. D. de legat. 2. a l. mortuo, 23. de fideiuss. d. l. si ante aditam, 16. de interrog. act. & d. l. 52. de her. instit. b l. hætenus, in princ. D. de constit. pecun. c l. nouatio, D. de nouat. d l. cum hereditas, C. de positi. e l. in eo, in fin. & l. seq. l. hereditas in multis, D. de acqui. rer. domi. l. ususfructus, D. de sti. fer. f l. seruus, 52. de hered. instit. fa. cit d. l. 16. D. de interrog. act. g l. nihil dolo, 129. §. 1. l. cum principalis, 173. D. de diuers. re. gulis iur. h l. fideiussores, 69. l. quinque, l. si Stichum, §. 1. l. si testamentum, l. Vranus, ante pen. §. sed cum dno, D. de fideiuss. l. 4. C. eod. l. vlt. de pact. l. si cum, §. qui iniuriarum. D. si quis caut. l. si ex pluribus, D. de accept. l. in omnibus, 43. de solut. k l. si quis, 38. D. de fideiuss. l. 1. 2. l. si petitor, §. D. iudicatum solui. l. cum quærebatur, 33. §. proinde si forte, eod. tit. in l. Græcæ, §. illud, & §. idem Iulianus, l. si qui, 35. l. si testamentum, §. 50. §. vlt. D. de fideiuss. n l. fideiussor, eod. tit. o l. exceptiones, 7. D. de except. l. omnes, eod. tit. l. si stipulatus, 16. in princ. l. ex persona, 33. de fideiuss.

tracta obligatione principali, seruus ipso defuncto postea, vel hostium potito & captiuo, accessoriam (quæ à principali, firma & stabili sustinetur) obligationem fideiussorum, hereditati iacenti acquisierit: cum ait, si seruus hereditarius, aut eius qui in hostium potestate sit, satis acceperit; nulla stipulationis, hoc est, principalis antehac scilicet constitutæ habita mentione; quo casu ait Iabolenus, continuò diè satisfactionis cedere incipere. Meritò sanè: nam quemadmodum mortuo reo promittendi, etiam ante aditam hereditatem fideiussor accipi potest, quia hereditas personæ vice fungitur, vt Florentinus auctor est ^a (quæ etiam ratione valere constitutum, si quod constituitur, debitum sit; etiam si nullus appareat, qui interim debeat, Vlpianus docet: ^b vtputà si ante aditam hereditatem debitoris, inquit, vel capto eo ab hostibus constituat quis se soluturum; nam & valere constitutum Pomponius scribit; quoniam debita ea pecunia constituta est) adeò vt morte promissoris, à quo nouandi animo stipulatus est creditor; non extinguatur stipulatio, sed ad heredem transeat, cuius personam interim heres sustinet: ^c sic quoque nihil impedimento est, quò minus mortuo reo stipulandi etiam ante aditam hereditatem fideiussor possit accipi; cum nulla sit ratio, quamobrem hereditas ad debendum potius, quàm ad acquirendum personam domini sustineat. Et sanè agi depositi posse ab herede ob res ante aditam hereditatem à seruo hereditario commendatas rescriptum est. ^d Et seruum hereditarium rectè stipulari, & per traditionem accipere, atque acquirere, præterquam hereditatem aut vsumfructum, posse non dubitatur. ^e

Quando igitur sustinente vicem defuncti hereditate, ^f cedit tempus, intra quod experiri defunctus debuit; dies (inquàm) principalis obligationis cedit, qua obligatione nõ consistente, sed deficiente, non possit habere locum ea quæ sequitur; secundum illam iuris regulam de qua duobus ad vltimum Pandectarum titulū locis § abundè diximus: accessoriæ itidem obligationis hereditati per seruum acquisitæ dies cessura est. Vnde cum liberatio rei, quæ transactione, pacto, solutione, acceptilatione, confusione, reive morte fit; non possit non prodesse fideiussoribus: ^h & generaliter in omnibus speciebus liberationum etiam accessiones liberari constat: ⁱ si præscriptio aduersus creditore cœpta, eo mortuo, captoue ab hostibus debitori principali cucurrerit, atque impleta sit: ipso ita liberato, fideiussores quoque, qui post transactionem tempus inutiliter darentur, nec obligarentur; ^k medio tempore post obitum, aut captiuitatem creditoris acceptos, liberatum iri nemo dubitabit. Nam & lite mortua fideiussores ex stipulatu iudicatum solui, non teneri constitit; ^l & quemadmodum fideiussores (cum in duriozem causam ex forma iuris accipi non queant ^m) antequàm reus debeat, conueniri ratio non sinit: ⁿ sic neque posteaquam reus debere desierit. Rei enim cohærentes exceptiones, etiam fideiussoribus prodesse à Iurisconsultis traditur; ^o

&

& omnes exceptiones, quæ reo competunt, iis quoque etiam inuito reo competere. Igitur apud Iabolenum, cum iam per se subsistat principalis, à domino viuo adhuc aut integri status, vt iliter quæsitæ obligatio; cuius dies iam cœpit cedere: metiemur ex ipsius natura & statu, accessoriam fideiussorum à seruo captiuo iam, aut mortui quæsitam obligationem, quæ illa nititur; ac proinde durior esse, quàm illa sit, vel durare amplius non debet: sed huius dies ita cum illius die cedere, ne extendatur fideiussorum obligatio; & longiore ipsi quàm reus tempore obligati maneant: quod æquitatem habet longè maximam; nec suam illi Cassianæ sententiæ (in diuerso casu scilicet) apud Venuleium fidem abrogat. Apud Iabolenum consistit, ac viget vtraque obligatio; & nihil est quod pendeat. Apud Venuleium in suspensio est; & reditus ab hostibus, aut aditionis hereditatis euentum expectat: ex quo ita statū capit, vt sine ipso nulla omninò futura sit, quod notandum, nec ab aliis traditum puto. Nec tamen hoc dico, tanquam sit inutilis serui hereditarij stipulatio: quinimò & acquirit obligationem hereditati, vel ex stipulatu, vel ex mutuo, si pecuniam numerauerit; vel ex pignoris, aut precarij causa, & alia qualibet, quæ posse intercedere Iulianus docet: ^a atque ab obligatione à defuncto domino, vel eo, qui est captus ab hostibus liberationem per acceptilationem; quæ iacente adhuc hereditate, dominove nondum reuerso intercesserit: adeò quidem, vt hereditas interim ipsa liberetur, vt Paulus tradit, ^b qui iure postliminij confirmari quoque acceptilationem, quæ domino apud hostes constituto facta sit, admonet: nam & stipulari ei qui apud hostes esset, seruum posse. Verùm hoc etiam si ita se habeat, non efficit quo magis agendi dies cedat in specie d. l. si seruus hereditarius; donec extet qui experiri possit, vel dominus reuersus, vel defuncti heres. Hæc omninò habui, quæ de ista iuris quæstione pergravi (vt arbitror) atque inter Iurisconsultos etiam recentiores valde controuersa, longè aliter quàm ipsi aliivæ hætenus fecerint, differerem. Vtinam tam dilucidè, ex eruditorum hominum opinione; quàm ex voto meo copiosè, ac iuxta meram verustorum ciuilis iuris auctorum prudentiam probabiliter si non verè: quod vtique plerosque omnes eius disciplina studiosos ita existimatuos esse (qui eam modò ex fontibus ipsis limpidissimis, non è turbidis vulgariis interpretum lacunis potius, quàm riuulis hauriendam sibi duxerint) cur sperare ac polliceri mihi non debeam, minimè video.

S V M M A.

Tractatus partim ethicus & physicus: partim nomicus atque criticus siue correctorius.

Per metum haud vanū extorta rescindi. Cruciatu longioris metus maior, quàm mortis: cum ab alijs tum à Prudentio; qui fortasse castigatur. De fame, Marcellino etiam emendato. De metalli pœna quidpiam. Grauior item infamie & exis. imationis metus, quàm mortis, apud bonos: sed presentis non futuri habetur in iure ratio. Parentes magis in liberis terreri atque torqueri; præter Iuriscons. prolata elegantissima testimonia, vt aliorum quorundam; ita Chrysologi, qui aliquot locis

obiter emendatur. Liberos velut partes quasdam parentum: eaque de re veterum notati loci; in quibus vnus B. Pauli. Ladi & offendi parentes in liberis. Castigatio interim Chrysolomo. Parentes in posteris viuere. Ideo propter parentum scelera plesti à Deo liberos; atque in his ita illos puniri: & quo sensu id accipiendum. Item & illud, Filios non debere luere iniquitatem patrum, nec patres filiorum: examinata ratione legis qua aduersus perduelliones eorumque liberos pœnam statuit; & illustrato Dionysij loco, circa dissimiles parentibus liberos, & circa leges Græcorum qua hos ob illorum admissa puniant. Exposita l. sancimus, C. de pœnis. Persarum & Macedonum l. ges de liberorum & propinquorum rei perduellionis pœna, qua & apud Romanos in perditiorum liberos tanquam precipuas illorum partes nonnunquam usurpata. Ecquid soboles parenti similis à natura disceptatum. Proverbum ab Aristotele allatum Poëta vetusto Clementem Alexand. triluere. Seruus pars Domini, vt filius patris. Maratocyprenorum grassatorum extincti liberi cum parentibus sub Valentiniano & Theodosio. Ratio publicationis bonorum in pœnis, vt liberorum egestatis ipsa cogitatio damnatos affligeret. Ergo eatenus punitos legibus ob delicta parentum liberos: sicut è contrario ipsos ob eximia parentum merita premijs affectos: perduellionis liberis quatenus in usu Gallici fori adimantur bona. Affectus parentum in liberos; de quo restitutus apud Chrysologum locus vnus & alter apud Cyprianum: Animalia ipsa bruta foetuum curam gerere, secusq; ab ipsis admissa ignoscere. Connuere parentes ad delicta liberorum. Deum optimum patrem ea humano genere condonare. Pulcherrima Ephreni ea de re allata verba. Filij, quatenus membra & partes parentum: è Saluiano, Aristotele atque Iuliano Cesare; cuius de Pelopidis & Sparti siue Serpentigenis illustratur, & castigatur locus. Exempla parentum qui filios malè merentes & in eadem suam conspirantes morte mulctarunt, explicatio Plutarchi loco.

CAPVT VIII.

M errantis aut ignorantis nulla sit voluntas, nullus consensus; errare autem dicamus & eum qui metuit, quoniam in metu insit & ignorantia: a ideoque metum consensui maximè contrariū esse constet (qua de re tota duobus b commentariorum ad iuris regulas locis, à me fufius disputatum atque tractatum memini) propterea si iusto, maioris mali, hoc est, mortis vel cruciatus corporis metu (quem nō iactationibus tantum vel contestationibus, sed atrocitate facti probari conuenit; c cum vani timoris nulla sit excusatio d) venditionem, aliamve alienationem quampiam aliquis mihi extorserit; & actionem ex edicto Pratoris de eo quod metus causa gestum erit, & vtilem quoque in rem actionem datum iri, non dubitatur. e Ac de cruciatu quidē Iurisconsulti optimè: quando mortis metum nō tantum esse, quantum tormentorum, Tertullianus f ipse noster memorat: aded quidē, vt fuisse olim constet non paucos, qui longos cruciatus mortis compendio vitare malu-
erint. s Quod spectat istud Aurelij Prudentij, h in D. Laurentium;

*Sed non volenti impertiam,
Præstetur vt mortis citæ
Compendiosus exitus:
Perire raptim non dabo.
Vitam tenebo, & differam
Pœnis morarum iugibus: (vbi moratam, malim)
Et mors inextricabilis
Longos dolores protrahet.*

Ipsè

a l. item si cum exceptione, 14. s. in hac actione, D. quod metus caus.
b ad l. id quod nostr. 11. & ad l. nihil consensui, 116.
c l. metum, C. de his qua vi metusve caus.
d l. vani, 184. D. de reg. iur.
e l. 3. l. 4. l. si donationis, C. de his qua vi, metusve causa gesta sunt. l. metum, 9. s. volenti, D. eod. tit.
f in lib. ad Martyres.
g Vide B. Hieronymum ad Innocentium de muliere septies ista, epist. 49.
h Hymino 2. m. 2. s. 2. p. 107.

Ipsè D. Augustinus alicubi a de eodem agens Martyre; Non enim occisus est citò, sed cruciatus est in igne: diu viuere permissus est; immò non diu viuere permissus est, sed tardè mori compulsus est. Acerbissimam crudelitatem esse, qua trahat pœnam, dicebat Seneca; b & misericordiæ genus esse citò occidere, quia tormentum vltimum finem sui secum adfert, quod antecedit tempus maxima venturi supplicij pars est, &c. Et cum à cruce dictum sit cruciatus nomen, nō tam vitæ ademptione, quàm lenitudine mortis, dolorumque grauitate continuata id supplicij genus asperrimum, atque crudelissimum existimatum B. Augustinus memorat: vbi de salutifera Christi cruce, sic ferè; c Illa morte peius nihil fuit, inter omnia genera mortium. Denique vbi dolores acerrimi exagitant, cruciatus vocatur à cruce nominatus: pendentes enim in ligno crucifixi clauis ad lignum pedibus, manibusq; confixi producta morte necabantur: non enim crucifigi hoc erat occidi, sed diu vivebatur in cruce; non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur: & quoniam famem ferro sauiorem esse Vegetius d tradit, quam genus mortis nō inanissimum, sed immanissimum (sic enim lego) Marcellinus e nominat: vnde apud Hieremiam in Threnis: f Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame; quoniam isti extabuerunt consumpti à sterilitate terræ: cum ad excidenda metalla in steriles grauiorisque aëris insulas damnati olim pœnæ causa relegarentur; propterea (vt arbitror) metalli coërcitionem, quæ proxima morti pœna dicitur à Calistrato g (quam & inter mediocrium delictorum pœnas à summis supplicijs distinctas Paulus lib. 5. receptarum sententiarum h retulit) grauiorem esse ipsa pœnali morte censuisse videtur B. Ambrosius i cum ad Theodosium Imperatorem ita scribit; *Vt catenatorum ordines innumeros spectent de Christiano populo, vt captiua videant colla plebis fidelis, vt condantur in tenebras Dei seruuli, vt feriantur securibus, dentur ignibus, tradantur metallis, ne pœna citò transeat.*

Porro autem ex iuris antiqui regula, k cui damus actiones, eidem exceptionem competere multò magis quis dixerit. Quamobrem ei qui metum passus est, exceptionem rei suæ tuenda accommodari nemo non fatebitur; meritoque ac illi regulæ conuenienter, fuisse ab Diocletiano & Maximiano Imperatoribus in hæc verba rescriptum; l *Si quidem Zenoni stipulanti mortis vel cruciatus corporis territus timore spondisti, aduersus experientem exceptione proposita defendi potes.* Iidem alio loco m actionem quidem nasci ex subdita contractui stipulatione, licet metu adhibito; per metus tamen exceptionem debere petitionem submoueri significant. Atque hoc est quod dicitur n ex Pomponio, in negotijs quidem perfectis & exceptionem interdum & actionem competere; in imperfectis autem solam exceptionem. Quod de morte aut cruciatu corporis diximus, hoc & ad seruitutem, o ad vincula, seu carcerem; p sed & ad stuprū infamiamq; omnem protrahi debet: vt horum metu iusto non vano; nec futura sed presentis rei, quod gestum sit, hoc ratum Prator non habeat; præsertim cum viris bonis iste, siue stupri, siue infamiae metus maior quam

a Tractatu 27. in Ioannem.

b Lib. 2. de benefic. cap. 5.

c Tractatu 36. in Ioan. de c. s.

d cap. 3. lib. 3.

e Lib. 25.

f Cap. 3.

g l. capitalium, in princip. D. de pœnis.

h tit. 17. de abolitio.

i Ad ff. epist. 29.

k l. inuitus nemo, 136. §. cui damus, D. de reg. iur. cui exemplū ex iis qua sequitur petas licet, quod ibi omisimus.

l l. si quidem, 9. C. de cōtrahen. vel commit. stipulat.

m l. 5. C. de inutilib. stipulat. n l. metum, 9. §. sed quod Prator, D. quod metus causa.

o l. 4. D. quod metus causa. p l. qui in carcerem, 22. eod. tit. in prim. & §. si fenerator.

a l.isti quidem, s. s. penult. D. quod met. caus.

b Lib. 5. recept. sent. tit. 23.

c Lib. 6. cap. 1.

d Lib. 1. Æthiop. sub init.

e l. nec timorem, in princip. eod. tit.

f d. l. nec timorem, §. vlti. & l. metum, in prin.

g Lib. 2. Fausto ad finem.

quàm mortis esse debeat, vt Paulus ^a scribit. Vnde qui quæve stuprum vt à corpore suo propulset, aut illatum illicò vindicet, admittit eadem; is nimirum eàve iure facit, aut veniã certè promeretur: *Qui latronem eadem sibi inferentem; vel alium quemlibet stuprum inferentem* (ait Paulus ^b) *occiderit, puniri non placuit: alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit.* Quam sententiam à praestantissimo Cuiacio Augustini auctoritate ex lib. i. de liber. arbitrio confirmatam; duobus veteris memoriæ adhibitis exemplis, illustrare iuvat. Apud Valerium Maxim. ^c C. Marius Imperator Clusium fororis suæ filium tribunum militum à Cælio Plotio manipulario milite iure casum pronunciauit: quia eum de stupro compellare ausus fuerat, quod & à Cicer. pro Milone, atque à Plutarcho in Mario proditum. Chariclæa igitur apud Heliodorum ^d Æthiopas latrones luteos tanquam casorum manes ita compellabat: *ἔ μὲν εἰδὼλα τῶν κερμῶν ἐστὶ φησὶν ἐν τῷ δίνῃ παρανοχλεῖτε ἡμῖν. οἱ μὲν γὰρ πλάστοι χερσὶ ταῖς ἀλλοτρίων ἀνθρώπων: ἡμεῖς ὅμως ἡμῶν, ἀμύμονος νόμου καὶ ἐκδίκιας τῆς ἐς σωφροσύνην ἕβρεως πεπρωμένη:* *Contra fas nobis molesti estis* (inquit) *qui vel mutuis vulneribus concidistis, vel à nobis ultionis ac defensionis iure* (dum propulsare oblatum corpori pudico vitium, atque contumeliã nimirum) *hæc perpessi estis.* Caterum Pauli verbis illis non obstat, si exponatur vt oportet, quod ex Pædio Vlpianus ^e retulit: infamiæ timorem aut alicuius vexationis edicto pratoris, non contineri, vt restitatur quod eius occasione gestum est: nec enim de presenti (vt quidem sentio; non ignorans tamen quid fecius Accursio videatur, vt hos inter se locos conciliet) sed de futuro infamiæ, aut vexationis metu, qui vanus scilicet existimatur, sensisse Pædium; ea quæ Iurisconsultus ibi subiicit, manifestum faciunt: aded quidem vt qui in furto vel adulterio aliòve flagitio deprehensus aliquid dederit, seve obligauerit; vt cum potuerit vel non iure occidi ne cadatur, aut etiam ne prodatur qui proditus ea pati potuerit, ei per edictum succurri: metum autem accipere præsentem debere nos, non inferendi eius suspicionem (auctore Pomponio) definiat. ^f Præsentem verò infamiæ metum edicto Pratoris comprehendere nemo sanus negauerit. Equidem factum Lucretiæ illius Romanæ, quæ minis adulteri Tarquinij fracta ipsi succubuit: non tam ob intentatâ ipsi necis, quàm ob infamiæ metum ex adulterij crimine (cuius criminis eam se Tarquinius delaturum prædicarat) veniam meruisse, his versibus elegantissimis Ouidius ^g testatus est:

*Instat amans hostis pretio, precibusque, minisque:
Nec prece, nec pretio, nec mouet ille minis.
Nil agis; eripiam, dixit, per crimina vitam,
Falsus adulterij, testis adulter ero.
Interimam famulum, cum quo deprensa fereris:
Succubuit famæ victa puella metu. Et statim,
Dant veniam genitor factò coniuxque coactò:
Quam, dixit, veniam vos datis, ipsa nego.*

Sanè quantò carior his qui boni bonis prognati sunt & liberaliter educati,

educati, honos, bonaque fama seu *επιτιμία* ^a quàm vita est; tantò maiorem grauioremque iis existimationis quàm vitæ iacturam ipsam eiúsque metum conuenit: qui vbi nos cœpit, iam videri quidpiam sponte fecisse non possumus. Idque ipsum multò minus: si propulsandi à capite liberorum instantis periculi, à corpore, stupri vel doloris alicuius grauioris ergò, quidpiam promiserimus, fecerimus. Paulus ^b quidem ille noister ea quæ ad edictum quod metus causa pertinere monuerat, nihil interesse adiecit in se quis veritus sit, an in liberis suis; cum pro affectu parentes magis in liberis terreantur: vt ille Philodamus à Verre, ac Rubrio apud Ciceronem; ^c cuius hæc verba sunt: *Quod vbi ille intellexit id agi, atque id parari, vt filie suæ vis afferretur; seruos suos ad se vocat, his imperat vt seipsum negligant, filiam defendant.* Quamobrem D. Adrianus rescripsit, eum qui stuprum sibi vel suis per vim inferentem occidit, esse dimittendum, vt Marcianus auctor est. ^d Illud porrò Iurisconsulti *δερματικόν*, siue oraculum velut ex aureo Themidis tripode redditum, hisce Aurelij Prudentij, ac B. Ioan. Chrysostomi, sed & P. Chrysologi testimoniis illustrare iuvat. Hic quidem, ^e in de Abrahamo filium suum immolaturus; *Paratus ad holocaustum* (inquit) *afferebat filium suum, filium arietis: immò se immolabat in filio, sanctificabat mentem suam, letificabat mentem suam; vt esset idem victima, & Pontifex, sacerdos & sacrificium.* Patris, patris erat passio ibi tota, vbi filius immolabatur ignarus (sic enim lego pro, *ignauus*) *filius sistebatur nescius, filius apibatur vincetus* (ita totum istum locum distinguendum censeo) *vt tolleret de passione martyrium premium de pœna patris de consilio patris raperet coronam.* Idem Chrysologus alibi: *Libet in hoc loco* (ait ^f) *paululum parentum prodere passiones; quas sumunt, & proficunt de affectibus & amore filiorum. Circumstante familia inter tenera & blanda obsequia propinquorum, mollis filia decumbit in lectulo, pater pronus sicca iacet, & versatur in terra; illa deficit corpore, hic mente & animo contabescit: illa secretas languoris sui sustinet passiones, hic fœdus, & lugubris totus toto fertur, & iactatur in populo; illa moritur ad quietem, hic viuit ad pœnam, &c. peior est mortis dies, pignora cum præcedunt. heu me cur tanta filij nesciunt? cur ista non sentiunt?* Denique vbi de corde infantulis Hebræis Herodis de Christi natiuitate solliciti iussu inflicta loquitur, *Diuerso modo dono vno* (ait ^g) *in lacrymis suis matres & sui filij suo sanguine baptizantur. In martyrio filiorum passæ sunt matres; nam gladius filiorum pertransiens membra, ad matrum corda peruenit: & necesse est vt sint præmij consortes, quæ fuerunt sociæ passionis, &c. Infans filius omnem hominem non hostem respicit, sed parentem. Matres tulerunt quicquid & angoris exitit & doloris. Et ideò non martyrij gaudio martyrij lacrymas effuderunt* (sic enim malo quàm, *quæ fuderunt*, legere.) Et cum patribus morem esse Chrysostomus ^h referat multò magis dolere, quando filiis suis malè habentibus nec adesse possint; Saluianus Massiliensis ⁱ in supplicio filij pietatem paternam torqueri alicubi scribit: nec aliò spectabat (vt opinor) Ouidius; ^k vbi de Niobes supplicio nolentis

a Sic loquitur Iurisconf. l. 3. §. vlt. & l. seq. D. de suspe. tutor.

b d. l. isti quidem, §. in fin. D. quod metus caus.

c Actio. 3. in Verrem.

d l. i. §. penult. D. ad l. Corn. de sicar.

e Sermo. 11.

f Serm. 33.

g Serm. 152. Videto & sermon. 153. vbi, Vt audiunt natiui, parent natiui martyrem, innocenti dolos, scelus pio, vndo gladios, sicut milites vnguenti necem pœnam parenti.

h Homil. 20. ad popul. Antioch. col. 51. lib. Luctetia exculi anno 1381.

i Lib. 3. de gubernat. Dei.

k Fab. 3. lib. 6. Metamorph.

Cedere cœlitibus verbisque minoribus uti;

sed Latoniæ suam non compararet modò , verùm etiam præferret fortunam, ob natorum suorum numerum; vt ei sacra fieri non sine-

a Sed & filia Diana si Homero credimus eadem fabulam enarrati in Iliad. vbi etiam duodecim Niobefilios ac filias seu mares ab Apolline fœminas totidem à Diana peremptas ea de causa memorat, sic ferè: Καὶ γὰρ τὸ ἠὲ Νιοβὴν ἐμνήσατο τίτε τῆ περ δόδεκα παίδες ἐπὶ μεγάροισιν ὄλοντο ἐξ ἡμῶν θυγατέρες, ἕξ δ' ἕξ ἑσσι ἡδὼν ἴες τὰς μὲν Ἀπόλλωνος πέφυκεν ἄτ' ἀργυρέοιο βίβιο χάσματος Νιοβῆ. τὰς δ' Ἀρτέμιδος ἰοχέουσα ἄνεκ' ἀεὶ λητοῖ ἰσάνατο βαλλίπαρτον Φῆσθ' ἰὸν τεύειν. ἢ δ' αὐτὴ γένατο πολλὰς τῶν δ' ἀεὶ τῆ δ' οὐδ' ἔοντο ἀπὸ πάσης ὄλασεν.

b Cap. 2. lib. 1. c Homil. 29. in Genes. cap. 9.

d In homil. de Machabæorum. e Oratione in Machabæos.

ret: nam de hac ita Latonam vltus Apollo filius a dicitur, vt filios filiasque omnes quatuordecim perimeret: quem Niobes casum describens Poëta, sic cecinit;

— at nunc miseranda vel hosti Corporibus gelidis incumbit, & ordine nullo Oscula dispensat natos suprema per omnes;

cùmque ita loquentem inducit, vt se per funera septem natorum efferrì quereretur; dùmque pro minima & vltima ex septem filiabus, quæ iam occubuerant frustra rogasset

— orba resedit Exanimis inter natos, natasque, virumque Diripuitque malis, &c.

Valde illud patheticum, & ad rem nostrâ mirè (si quid aliud) pertinens, quod se in funeribus filiorum efferri eiulans Niobe quiritaretur; quòdque tot liberis orbatam Poëta vltimo loco peremptam ait, quæ fœlicius multò superstitis illis obiisset. Nec absimile immò congruum maximè, atque consentiens; quod de Dionysio Siculo agens Valer. Maximus, b *Tametsi debita tot sacrilegijs (inquit) supplicia non exsoluit, dedecore tamen filij mortuus pœnas rependit, quas vivus effugerat.* Chrysofomus c autem illa Genesios verba explicans,

Maledictus Chanaan, &c. *Quare autem cum ille (de Chamo loquitur) hic pœnam luit? neque hoc absque ratione factum est (inquit) quia pater non minorem pœnam & cruciatum habuit, quàm filius. Scitis enim quomodo sæpenumerò patres orant, vt filiorum pœnas ipsi ferant; & quomodo grauius illis est videre filios supplicio affici, quàm si ipsi ijs forent obnoxij. Factum igitur est hoc, vt ille ob naturalem in puerum amorem maiorem sentiret dolorem, & benedictio Dei seruaretur inuiolata; & puer accepta maledictione suorum propriorū pœnas peccatorum lueret.* Idem ipse de illa Machabæorum forti & generosa matre, d puerorum simul ac Dei amante agens; cuius materna viscera supra naturæ consuetudinem dilaniata Gregorius Nazianzenus e ait: quòd non filiorum in tormentis existentium miseretur; sed timore ne non ea sustinerent angeretur: *Facile (inquit) eam potuisset in tormentis viscerum suorum vincere materna pietas, nisi diuinæ pietatis altior virtus virili fide anile pectus armaret, &c.* Ne ergo hoc consideres, quòd illata sibi tormenta tolerabant; sed illud magis contemplare, quòd mater per singulos eorum duriores sustinebat dolores, &c. Nam sæpe & mater si videat filium suum febribus æstuarè; ita perturbatur, vt ardores illius in sua cupiat membra transferri: & mutata in se, si possit, agriitudinis vice, transfundere in filium sanitatem suam. Ita omnibus domesticis malis eas que de filijs (malim filiorum) malis acciderint ærumnas grauioribus existimant, & intolerabiles sunt quæ matris sunt. Sicut ergo vera in cunctis matribus talis affectio, ita profectò manifestum est, quia mater illa grauius in supplicijs filiorum puniebatur, quàm si ipsa patreitur: &

maior

maior erat passio in visceribus matris, quàm in corporibus filiorum, &c. Nos citra dolorem alienas ærumnas audire non possumus, sed illa proprias & domesticas passiones citra dolorem inuebatur, &c. Corpus quidem erat vnum, septem verò martyrum legio implebatur in matre. In qua dilatata est gloria passionis, & corona martyrij, in ea omnis virtus & gloria confluebat: quia per vnumquemque filiorum passa est; & quoniam illos ipsos tales ipsa perfecit. Prudentius denique in Romano Antiocheno, a

a Hymno ad Θεοδωρὸν Ἐφεσίου ἱεροῦ.

Ergo ipsa mater, adsit, exclamat cedo Asclepiades, disciplina & exitum Tristem suæ magistra spectet impia: Malè eruditi torqueatur funere Infantis orba; quémque corrupti fleat: Absit ministros vilis vt muliercula Nostris fatiget: tantulos at si dolor Vexabit artus mortis auxilio breuis; Oculi parentis punientur acrius, Quàm si cruenta membra carpant vngula.

Haecenus illi; optimè verissimèque. Nam sanè cùm afflictionibus ac ærumnis amicorum, quos bona fide diligimus, vehementius torqueamur, quàm propriis doloribus atque incommodis; quemadmodum de Theagene atque Chariclaa in eundem carcerem ab Arsace coniectis Heliodorus b differens in hac verba scribit; τῆ μὲν ἀρσάνῃ καὶ τῆτο εἰς τιμωρίαν ἐπινοήσαντο ὡς ἢ ἐπιδουλοῦσιν τὸς νέας ἀνάσσειν, εἰ καὶ ἐν δισμοσίῳ καθαρῶν δεικτὰ γίνονται ἀλλήλων ἐν δισμοῖς ἢ κολάσειν ἕξτελομεθα. ἢ δ' ὡς πᾶσι τῶν ὄρωμεν τὸν ὄρωμεν ἢ τὸ ἴδιον ἀλγῶν. Tum verò liberi non modò participes parentum (vt apud Comicum) sed partes etiam sanguinis ipsorum, atque adeò quardam quasi mēbra vnus corporis. c Itaque Dido ad Æneam apud Ouidiū,

b Sub finem §. lib. Æthiop.

Forisitan & gravidam Dido scelerate relinquis, Parsque tui latitat corpore clausa meo. Itémque D. Hieronymus ad Tyrasium, d *Exulta (inquit) quia placuisse cognoscis tui participium sanguinis Christo.* Denique Symmachus e ad Maximianum, quo loco, *Nibil inter te & parentem tuum optimum re aut affectione diuisum est. Ergo & literas quas ad eius reuerentiam misi, vt omnium particeps in acceptum referre potuisti: sed iam colendus es nobis etiam tuo nomine, &c.* Huc adeò aspexisse videtur B. Paulus cùm de Onesimo ad Philemonem sic scribit; f *Vt filium à se in vinculis genitum, utpote sua viscera suscipi obsecret, ac sicut se:*

c l. cùm scimus, C. de agricol. & censit. lib. 12. Tibul. Eleg. 6.

Te semper nam tamque tuam re propter amabo

Quicquid agit sanguis est tamen illa tuus.

d Sub finem de obitu filia.

e Epist. 24. lib. 8.

f Cap. 1. vers. 10. 12. & 17.

παρκαλῶ σε περὶ τῆ ἐμῆ τέχνης, ὅτι ἐγέννησα ἐν τοῖς δισμοῖς μὲ ὄνησιμον: & statim, οὐδ' ἂν αὐτὸν τρέψῃ (quod melius reddidisset interpres vetustus per, utpote, vel per, id est, quàm per, vt, quemadmodum sentio) τὰ ἐμὰ πλάγχθη προσλαβῆς: & postea, εἰ ἔμ' ἔχεις κωνωνῶν, προσλαβῆς αὐτὸν ὡς ἐμῆ. Igitur ad nos iniuria spectare dicitur, quæ fit iis qui vel potestati nostræ vel affectui subiecti sunt, vt non ex auctoritate Iurisconsulti solum id disertè tradentis s intelligimus, verùm etiã ex eo quod à Theodorito narrat de Imperatore Epiphanius in histor. tripartita, h

g l. r. s. item aut per. & s. vsque ideo, D. de iniuriis.

h Lib. 9. cap. 25.

a Homil. 1. de
lymb. fol. 253.

b Homil. 2. de
lymbo. fol. 257.
pag. 2.

c Homil. 63. ad
popul. Antioch.

d Orat. in Ma-
chabæos.

e Lib. 7. Æneid.

f Vide Paul. cōf.
109. citatum à
Socino cōf. 252.
col. 11 quos se-
quitur Challa-
n. cōf. 55. num. 5.
6. & 8.
g Genes. cap. 9.
ad finem.

contristatum iudicasse suam iniuriam, filio factam contumeliam. Disputans aduersus Arrianos Eusebius Emiffenus, a siue is Faustus Rhegiensis est, vbi dixit: *Tantum patris persona de plenitudine denegabis, quantum filio de coaternitate subtraxeris*: adiicit statim, quod ad rem pertinet quam tractamus, *Vides quod contumelia filij, patris iniuria est?* Item alibi, b *Ergo quia in tribus vna substantia est, vnus offensæ communis est iniuria. Quare? quia & in vna persona natura trina diuinitatis ostenditur, sicut in vnus Dei cultu tota Trinitas celebratur.* Istam aded plerorumque hominum suam æstimantium iniuriam, & vindicare nitentium si qua sit filius affectus cōtumelia perstringens, atque improbens B. Chrysostomus, c *Ne propriam putes contumeliam si filius sit affectus contumelia* (inquit, vt scilicet propterea vindicandam putes) licet pro eo doleas non tanquam (vbi equidem abundare negationem arbitror, nec voluisse dolorem qui iustus & naturalis est tollere doctorem & Episcopum sanctissimum, sed vltionis cupiditatem) ipse passus contumeliam. Non enim quoniam filius malè passus est, tu contumelia es affectus, sed qui maledicit. Postremò Eleasarum Machabæum non modò semetipsum obrulisse hostiam Deo perfectissimam ad totius populi expiationem, sed etiam septem filios suæ opera disciplinæ hostiam viuentem, sanctam beneplacitam Deo, omni legali sacrificio splendidiorum & puriorum, vbi dixit Gregorius Nazianzenus doctissimus; d hoc statim addit, quod superioribus conuenit: *Quæ sunt enim filiorum* (ait) *ad patrem referri æquissimum ac iustissimum est: nempe vt filiorum oblatio ipsi imputetur, patri velut propria.* Denique, vt nihil addam amplius in posteris parentes viuere existimantur; quæque illi hodie faciant, hi facere dicuntur. Vnde illud Virgilij e explicandum,

*Sed nos fata Deum vestras exquirere terras
Imperijs egere suis: hinc Dardanus ortus
Huc repetit.*—

In Troianis scilicet Æneam secutis, originem à Dardano generis auctore vltimam repetentibus. Doctores sanè nostri Nepotem dici natum ex aui corpore probant ex l. Lucius, 2. D. de hered. instit. vnde nō videri mortuum primogenitum, sed extare potius colligunt; cui superstiti liberi, f quapropter crebrò puniri à Deo parentes in liberis, quòd horum supplicium quasi præcipuarum paterni corporis & charissimarum partium, non minus immò magis illis quàm si ipsi affligerentur doleat; cum literæ sacrosanctæ grauissimum testimoniū prabeant, vbi s de maledictione Chanaani ob impietatem Chami eius parentis in Noamum patrē suū, cuius dormientis verenda cum reuelasset, ipsum irriserat: tum verò ipse Plutarchus de sera numinis reuelasset, ipsum irriserat: tum verò ipse Plutarchus de sera numinis vindicta: vbi laborare oculum, & venam brachij secari; qui paulò antè scelerati hominis filium vt eius partem non absurdè puniri dixerat, sic ferè scribit; *γελῶσθ δ φάσκειν ἀδικοῦ εἶναι τ' ἰσχυρῶν πονόντων κἀκῶν τῶν ἀντιχάρων, &c. καὶ ἀγωνιστῶν ἐόντων, δι' ἐτέρων ἐπ' ἐτέρας ἀναφέρει τὴν ἰατρῆαν (ὡσὺν ὅτι τὴν φλέβα διακέρδης ἵνα τὴν ἀρθραλίαν κερπίσωσι) ὁ δ' ἐπ' ἔσκε πρὸς ἑρῶ τ' ἀποθήκας ἐφορᾶν.* Vt autem patre peccante interdum filius

filius quoque vel etiam solus, si euaserit ille, aliqua ratione in hoc seculo plectitur; ita cum se princeps malè gesserit, exempla non familia, sed etiam totius populi vexati iusta indignatione summi Dei (quem sacra literæ furorem quod animalibus hominibus talis fortasse videatur, nuncupant) non pauca extare in iisdem literis, comperit habeo: qua de re sermone 19. plenius disceptare statui. Achar sanè ob peculatum ab ipso admissum, Iosuah non solum sed cum tota familia & pecore lapidatum igni comburendum tradidit, quem admodum sacrosancta historia a comprehensum est: qua ipsa narrat b ob peccatum Achab perditam eius omnem domum iussu Domini fuisse; ex qua & Ochoziam, qui coram Domino malum fecit sicut domus Achab; hoc est, tanquā qui esset ex domo Achab (sic enim interpretor) nempe nepos Achab ex filio Ioram. Septuaginta denique filios Achab, qui apud Optimates Samariæ educabantur, iussu Domini à Iehu obruncatos memorat; *Vt non caderet de sermonibus Domini in terram, quos locutus est Dominus super domum Achab: itemque fratres Ochozæ Regis ad quadraginta, vt ex eis quenquam non reliquerit; sed & omnes qui de Achab in Samaria reliqui fuerant, percussit*: sicuti alio eiusdem historia sacrosanctæ loco, c Dominum Deum ita locutum esse cum Ieroboamo traditur; *Quia exaltavi te de medio populi, & dedi te ducem super populum meum Israël, &c. & non fuisti sicut seruus meus David, &c. sed operatus es malè super omnes qui fuerunt ante te, &c. Idcirco ecce ego inducam mala super domum Ieroboam, & percuciam de Ieroboam mingentem ad parietem, & clausum, & nouissimum in Israël; & mundabo reliquias domus Ieroboam, sicut mundari solet firmus vsque ad purum. Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes: qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cæli, quia Dominus locutus est.* Ergo & cum Deus sumpturum se supplicium de impiorum nepotibus & pronepotibus minatur: hos scilicet tertiæ, quartæque generationis nomine ided designatos eruditiores Theologi autumant, nec vltra porrectas supplicij minas; quò magis ad superstites parentes istius de liberis exigendi supplicij sensus peruenire possit: cuius metu à scelerum perpetratio- ne ipsi de futura suorum pœna certi, ob commeritam à se malam noxiam; & si non Dei aut sua ipsorum causa; propulsandi certè ac defendendi grauioris sibi multò in posteris mali gratia, tantò diligentius caueant, manus abstineant, mentem auertant, qui de futuro securi non sunt: hoc etiam puniuntur quod de pœna in liberis olim à se subeunda cogitant. Nam & patrum delicta de filiis exigebat (inquit de Deo Tertulianus d aduersus Marcionem) duritia populi talia remedia compulerat; vt vel posteritatibus suis prospicientes le- gi diuina obedirent. Quis enim non magis filiorum salutem quàm suam curet? Huc spectabat (credo) Pallas Ouidiana pendentem Arachnem alloquens; e

*Atque ita vine quidem, pende tamen improba, dixit,
Læque eadem pœna (ne sis secura futuri)
Dicta tuo generi, serisque nepotibus esto.*

a Iosue cap. 7.
b Vide lib. 4.
Reg. cap. 8. &
cap. 9. & cap. 16.

c lib. 3. Reg.
cap. 14.

d lib. 2. fol. 157.
edit. Paris. anni
1580.

e Fab. 2. lib. 6.
Metamorph.

a Cap. 45. vide c. pen. de poen. in antiqu. apud Gregor.

b l. quisquis. s. filij, C. ad leg. Iul. maieft.

c l. cogitatio, D. de poen. d l. absentem, in princip. D. de poenis.

e l. i. s. vlt. D. de extraord. crim. f. ad leg. Iul. de vi. p. vlt.

g l. quisquis, s. filij, C. ad l. Iuliam, maieft.

h l. i. s. i. l. 3. in princ. & s. i. D. de sicar. & venefic. l. capitulum, s. venenarium, de poenis. l. i. in fin. D. de patricid. i. ad leg. Iul. de vi. p. vlt. k. ad leg. Iul. de sicar. l. diuus, D. eod. tit.

l Lib. 4. iudic. i. i. c. 8.

Quamobrem crimine laefa maiestatis damnatorum liberos, etfi non omnes nec ad quartam vsque generationem (quod tamen concilio Lateranensi a placuisse video circa patronoru, aduocatorum, vicedominorum liberos, pralatum, vel clericum occidentium; ne minus, vindicta, quam excessus memoria prorogetur) sed ad primum vsque gradum (scilicet filiorum) perpetua infamia & egestate fordere, atque laborare ad deterrandos potius ab eo sceleris genere parentes, quam quod in liberis paterni ac hereditarij criminis exempla metui debuerint (etfi hac tamen redditur ratio, illa supprimitur) Imperatores Arcadius & Honorius constitutione sua b sanxiffe mihi persuadeo; quod rationi & aequitati magis consentaneum arbitror. Nec enim etfi nequam est maleque animatus quispiam, vlla tamen poena debet affici a magistratu, antequam commiserit aliquid, vel facere aggressus sit; cum cogitationis poenam pati nemine oporteat, c aut de suspitionibus damnari; d sed vel perfecto, vel certe caepo licet imperfecto flagitio: e νομοθετων η εδεις (ait praclare Philo Iudaus alicubi f) επιτιμιον δεξιδ ητι δεικων δρημιας. αλλα λι κινημελων η ταις ητι δεικων εργου χωρηλων. καθαπερ εδεις των δακρυων εδερ ανηρ μετρη κτεναυ αν θελιδε, μη μελλον δακρυεμ. λογε η επεξερετεω ψυχιδ αμοτηλα φουε και ητι παντων φουωταν. & aliquantò post adiicit, τα αποτελεσματα και ος αν εθουα των λογιωμων τεχεσση αι τιμωρια κατ αυτηδ: ονειων ει μηδεμια προσηναισ προξιδ επιληπιδ αποδ δρασινολων τα εγγλημαλα. quod ipsum argumento a lege Mosaica de lepra eiusque interpretatione desumpto comprobat. Quamuis autem in hoc maiestatis tam atroci crimine id praecipuum esse negare nolim; vt mera nuda inanisque voluntas sceleris, legibus poenaeque fiat obnoxia, & eadem qua effectus seueritate puniatur: s propterea quod oppressura erat nisi opprimeretur, vt quidam ait: qua etiam ratione qui venenum hominis necandi causa fecerit, vendiderit, habuerit; lege Cornelia de veneficiis plectitur, non modò si dederit, h quemadmodum Scorpis, Viperasque, ac cetera huiusmodi venenata sine dilatione perimimus, & antequam momorderint; προφυλαττομενοι δια την ηυπαρχουσαν η αυ τοιδ καιουα, το μηδερ παθευ, vt Philo i scribit; cum & in ceteris publicorum iudiciorum criminibus, vtputa in caede; qui eam inferre parauit, seu gladio feu veneno, sed prohibitus non perpetravit, tanquam homicida ob illud animi propositum, ipso etiam istud Philone alibi k concedente, plecti debeat, quo loco; εαν τις εωανατειναισ ητιφ ωσ αποειναι, καη μη ανελη, ηνοχο εσαι, προαμρεσε γεγουωσ ανδραρον. ει και μη το τελη τη γνωμη σινιδραμε, &c. quae sequuntur. Id tamen intolerabile ac iniquissimum foret, si de suspitione tantum, voluntas in filiis praesumpta, nec probata plecteretur: quando commiseratione potius quam odio digni sunt, quos bonos pessimi ac nequissimi parentes procrearunt: vt apud Flauium Iosephum l leges Mosaicæ percensentem legere memini: quo loco; παιδασ επερ αδινιασ πατερω μη καλαεμ. αλλα δια την ονειων αυτωη αρετηη οιδεσ μελλον αξιδεη οτι μοχθηρωη γενουη πατερωη, η μιδεσ φιδτασ οη φουλω. Et alioqui ex parentum delicto sine facinore filij, & similiter ex liberorum delicto criminéve parétes affici

affici supplicio lex ipsa Domini prohibeat: a quam explicans idem Iosephus eodem loco εδεις μηη παφασου ηωη εμαρτιων λογιτωη (inquit) των νεωη πολλε την ημετερωη διασκαλιων αυτοιδ επιφουδουωη, επδρηφαια η διασκαεη. non adscribenda liberorum delicta parentibus; cum aduersus horum praecipuum atque institutionem, illi sibi contemptu disciplinae indulgeant, ac licere velint. Iustissima igitur illa lex ciuilibus populi Romani; quae dicitur vnumquemque ex suo admissio sorti subici, nec alieni criminis successorem constitui: ac propterea crimé vel poenam paternam filio nullam maculam posse infligere; quod a fratribus Imp. Antonino & Vero rescriptum Callistratus b memorat. In quam sententiam Arcadij quoque & Honorij constitutio nem c extare, ac in Iustiniani Codice positam scimus; per quam licet biennio posteriorem, cum de filio non agat, nec de ipso maiestatis crimine; falluntur qui praecedenti eorundem rescripto, quo de agimus, derogatum fuisse iudicant. Ceterum etfi de perduellione intelligatur, eò tamen spectat; non vt infamia quidem aut egestatis iniuriam noti, propinqui & familiares minimè subeant; sed ne vltimo supplicio nullius scilicet facinoris conscij ob solum necessitudinis vinculum, vt proditorum ac Tyrannorum liberi ac propinqui, vel omnes (vt apud Persas) vel ad quintam vsque familiam (vt apud Macedonas d aliofque e populos) puniantur: quorum instituta, vt Imperatores eo loco, sic Philo, f verbis Mosaicæ legis illius generalibus ad maiestatis quoque crimen productis, alicubi sic ferè improbauit: ηδ η η (ait) η οι η δικαωη οροι η κανονεσ αυτοι οι νομοθετα προδ δεικων μελλον η προδ αλθεουα απιδ οηεσ η αδνηματω επεμειουα γουεωη, κελευ σαυτε τοιδ μεη προδουασ τεδ παιδασ σινωαυρειδη, τοιδ η τυραννιδ τεδ εηουατω πεηη οιδιασ, δια τι φουη αν. ει μεη σινωεξημαρην, η συγκολαεσθησαν, ειδε μετε κατεκονηουσαν, μετε ηλωαη η δμοιωη εηουησ, μετε τοιδ των οιδεωη δυτυχιδεσ επαρθηεσ ηνδυπαθησαν, την η χερη ανηρθεουη; η δι ηυ τετο μινου οτι σινηουεσ εοι. γενεσ ηδ η παρανομηματω αι τιμωρια, &c. ταυτη ηυ διλογισαμενω η μετρη η νομοθετεσ η τα παρ αλλοιδ εμδρημαλα σινιδωη, ωσ φοροποια η αριεση πολιτειασ, &c. εδ εποτε τινα η συμβεηκοτω ηεδωκερ, επι τιμωρια, προδουηλω ποισαμενω αυτωη (sic legere malo qui m εαυτωη) αδνηματω ητερωη. διοηη αντηρωδ απειπερ ηδσ αντι γουεωη η γουειδ ανη ηωη ανηρθεουα, δικαωσασ ηωη τα εμαρτηματα τετωη ειναι και ταδ τιμωριασ, &c.

Leges tam Romanae quam Graecae (paucis exceptis) immò & Aegyptiae, diuinae legi explicatae à Philone consimiles, corporali poena siue vltimi supplicij, siue exilij ob parentum facinora, quantumuis grauias, etiam maiestatis imminutae ac perduellionis, plecti noluerunt liberos: sed egestate quam paternorum bonorum publicatio induceret, atque infamia irrogatione. Atque ita veterum auctorum loci quidam, qui pugnare alioquin inuicem videntur, in concordia (opinione quidem mea) facile adduci poterunt. De Aegyptiis ita Ilocrates, s και των εμαρτηματω ηκαστω οιδεωη παραχημα δισειη δικλω, αλλα η διαλυσειη των παροντα χρονου, εδ εις τεδ παιδασ ανδελθησεωη τεδ τιμωριασ. Idem Atticis fuisse comprehensum, non obscure apud eundem Ilocratem

a Cap. 24. Deuteronom.

b l. crimen, 26. iunctal. si poena, D. de poenis. c l. sancimus, C. de poenis.

d Vide Quint. Curt. & Marcellinum lib. 23 rerum gestarum, vbi de Persica seruitute folio 411.

e De Barbaris ad Caucasum incolentibus narrat Strabo lib. 11. in more positum mensura dponitenev ηδ εμαρτηποηων τα μεγεσα αλλ εφοριεου μινον μεη τεκνωη. σπενουητιασ τοιδ ηερθεηη η ηδ επη μινροιδσ ητοι σρεητασ. Καη οιδενησ δε ο Αθλωαιδεσ τοδ ητην εεουρανηζεωη παρωτοσ εεσηγησμεωσ αυτοδ επυχε τοιδ ηηδινησ παρωτοσ, vt Aelianus memorat lib. 33. varia. histor. cap. 24. f Lib. 2. πεδ ηηδ εν εηηη νόμων, fol. 549.

g Bufride.

ἄλλοις δὲ Μάξιμῳ Ἐπίτορα τὸν ἕρπ ἀπέλιπερ αὐτοῖσι τῇ ἧ καίσαρῳ ἀξία τῆ μι-
 μόνου Ἀρβογάτω ἔσειλε παραχρημα τὸν στρατηγόν, ὃς παρέλυσε τε τ' ἀρχῆς
 καὶ ἀπέκτανε τὸ μαράκιον. Vsurpatum etiam in Maratocuprenis graffa-
 toribus vici huius nominis in Syria prope Apamiam positis; quos
 nimium quantum numero & exquisitis fallaciis abundasse, à Mar-
 cellino a proditum: ideoque formidatos, quod mercatorum mili-
 tumque honoratorum specie, sine villo discrimine domos & villas &
 oppida peruaderent, quoquod ventus duxerat irrumperent, sanguinis
 nihilo minus auidi quam prædarum: etenim isti cum exuuiis repleti
 multorum, parandi dulcedine nihil prætermitterent; intercepti (vt
 apud eundem Marcellinum legimus) Imperiali motu oppressi in-
 terière omnes ad vnum, eorumque soboles parua etiam, tum ne ad
 parentum exempla subcreferet, pari sorte deleta est; larésque euer-
 si, quos ambitiosè luctuosos aliorum dispendiis extruxerant. Vbi quod
 ait de punitis Maratocuprenorum liberis, ne ad parentum exempla
 subcreferent, animaduertendum puto: propterea quod cum illa rati-
 one prorsus congruit, qua circa pœnam læsa maiestatis ad liberos
 ab Arcadio & Honorio b productam, his verbis comprehenditur, vt
 antè diximus; Paterno enim debent perire supplicio, in quibus pa-
 terni, hoc est, hereditarij criminis exempla metuuntur. Quamquam
 ibi non eodem quo parentes supplicio, vltimo scilicet, plecti liberos
 perduellionum Imperatores lenitatem securitati sua ac publicæ iu-
 risque rigori præferentes, voluere: sed multò mitiore, infamiae scili-
 cet, bonorumque paternorum amissionis ac egestatis perpetuæ pœ-
 na: quod enim talibus futurum esse mortem solatium, & vitam sup-
 plicium aiunt; nec in plerisque hominibus verum deprehenditur,
 quibus nihil carius vita & salute (ignauis quidem certè pluris qua-
 lem cunque vitam, morte honesta aestimantibus, vt apud Curtium c
 Darius loquitur) & κατ' ἀύξισιν ἢ ἐπὶ ὀρθολῶν ex vehementia quadam
 ad detestationem sceleris pronunciatum debet intelligi; sicuti quod
 alibi d legitur, tristius morte esse in seruitute viuere; cum alioqui nõ
 suo sed alieno vitio laborantes, mitius haberi oporteat; e ac tantum
 paternis bonis & nomine (vt antiquitus apud Romanos obtinuit)
 priuari vel etiam remoueri à Repub. quod iam inde à Dictatore Syl-
 la obseruari cœpit. Vtrumque horum duobus his veterum locis il-
 lustrabitur: Mamertinus Panegyrico Iuliani, *Multi post exactos reges*
Imperium vniuersæ reipublicæ solitarium cupierunt: nota sunt recordan-
tibus nomina eorum videlicet qui non propria ferentes affectati regni
supplicia pependerunt. Mitto veteres, qui saxo præcipites dati, quorum
bona publicata, domus eruta, interdicta posteris nomina, &c. Vbi, *No-*
minum vocabulo, prænomina (si mihi credis) intelliges. Ex quo
 more, cum ob Germanici necem Piso damnatus esset à Senatu sub
 Tiberio, eiusque bonorum pars publicata: quamquam altera filio Cn.
 Pisoni concessa est; hoc tamen additum Tacitus refert, ex Cottæ Con-
 sulis sententia, vt is prænomen mutaret; quod aliis etiam verustæ Ro-
 manorum historia locis comprobare possim. De interdicta propter
 infamiam Republica proscriptorum liberis; planè ac perspicuè Se-
 neca

a Lib. 28. histor.

b I. quisquis, s. filij, C. ad leg. Iul. maieft.

c Lib. 5.

d Apud Q. Cur- tium lib. 5. e Argum. l. legē, de natur. C.

neca de ira, a Ne irascamur (inquit) inimicorum & hostium liberis. a Lib. 2. cap. 4.
 Inter Syllanæ crudelitatis exempla est, quod à Repub. liberis pro-
 scriptorum submouit. Nihil est iniquius, quam aliquem heredem pa-
 terni odij fieri. Sed nimium Stoicè Seneca; qui quod iniquum ge-
 neraliter esse censuit, aut circa ipsos damnatorum liberos, vt pro alio
 quouis, vel pro parente filius plecteretur; præsertim facinoris vllius
 minimè conscius: alia quadam vtilitate publica æquitatis matre pen-
 sari non vidit, quod egestatis liberorum formidine, parentes à scele-
 rum parratione abstinerent. Qua de re ad Brutum Cicero; b Nec b Epist. 17.
 verò me fugit quam sit acerbum, parentum scelera filiorum pœnis lui:
 sed hoc præclare legibus constitutum est, vt caritas liberorum amiciores
 Reipublica redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos, non is qui Lepi-
 dum hostem iudicat. Atque ille si armis positus de vi damnatus esset,
 qua in iudicio certè defensionem non haberet, eandem calamitatem subi-
 rent liberi bonis publicatis. Et alio loco; c vbi hac ipsa de re, In qua c Epist. 14.
 sententia videtur istud esse crudele, quod ad liberos qui nihil meruerunt
 peruenit; sed id & antiquum est, & omnium ciuitatum: siquidem etiam
 Themistoclis liberi egerunt; & si iudicio damnatos eadem pœna se-
 quitur ciues: qui potuimus leniores esse in hostes? Loquitur Cicero de
 bonorum publicationis pœna, per quam fit vt infantes liberi dam-
 natorum egeant, ad quos alioqui naturali & sua parentum morte bona
 peruentura fuerant; quorum etiam bonorum ipsi viuus iis quodam
 modo existimati domini, atque participes (sicuti iure nostro d pro-
 ditum) adeò vt qui damnatione ista paterna, damnum, hoc est, de-
 minutionem speratarum certè facultatum patiantur, fama que, ac no-
 minis siue existimationis (nam sicut olim ex verustis Atheniensium e
 legibus, ita ex ista Imperatorum constitutione, qua de agimus, in Iu-
 stiniani codicem relata, liberos perduellionum siue proditorum per-
 petua hodièque infamia comitari solet) grauissimum inter homines
 quidem ingenuos ac liberaliter educatos dispendium: non possit non
 ad ipsos paterna pœna videri peruenisse; qua propterea parentibus
 vltimum supplicium præsentibus, aut absentibus exilium perpeffis, id
 grauius, acerbiusque ac intolerabilius reddiderit, quo huius quoque
 in liberos tantum non immerentes, pœna culpam sibi prorsus ad-
 scribendam esse miseri sentiunt. Id quod grauissimè (vt solet) Plu-
 tarchus illo ipso quem dixi libro f in hac verba differit, αἰ ἡ Δία ἔ
 παίδων ἰούσαι, ἢ Δία γένος ἐμφανῶς τοῖς Δεῦρο γονυμῶναι (κολάσεις) πολλὰς
 ἀποπέπτοι, ἢ συγγέλτοι ἔ
 πονηρῶν ὅτι δι' ἐν ἐστὶ ἀσχίω, ὃ δὲ λυπούσα μᾶλ-
 λον ἑτέρα κολάσις, ἢ τὰς δὲ ἑαυτῶν κακὰ πασχόντας δι' αὐτὰς ὄργην καὶ ὅτι
 ψυχῶν ἀνδρῶν ἀσεβοῦς καὶ παρανόμος μετὰ θάνατον ἀφαιρῶσαν οὐκ ἀνδραγατίας
 οὐδὲ τιμῆς τινος ἀναφέρομεν, ἀλλὰ πᾶσας, ἢ φίλας, ἢ γένεθ' ἢ οἰκῶν αὐτῆς
 ἀτυχῶμασι χρωμῆς μεγάλοις δι' αὐτῶν, ἢ διὐλοῦ τινούσας, οὐδὲ ἀν' ἀγαπή-
 σεμ' αὐτῶν ἐπὶ ταῖς ἔ
 Διὸς τιμῆς, ἀδμον' γονέων ἢ ἀκόλαστον. Nec à ratione
 alienum est (qua vt plurimum, eadem contrariorum esse solet) vt
 proditorum ciuium liberi aliquot ob scelera parentum ipsi detri-
 mentum subeant bonorum, aut honoris insuper ob crimen læsa ma-
 iestatis (quamuis alioqui nullum patris delictum innocenti filio
 199. edi. Steph.

d I. in suis, D. de liber. & posthu- l. scripto, D. vn- de liberi.
 e Plutarchus in vitis de c. Rhet. in Antiphonte cōmeminit legum istarum, & quibus prodito- rum cadauera è sinibus proiicie- batur, ipsorum- que ac postero- rum damnaba- tur memoria, fol. 531. lib. Ste- phanici; τῶν πε- ρὶ τῶν ἀποδύτων ἐπιτιμῶν ἐστὶν ἡ θεὸς ἀτακτος ἐρ- ρίειν, ἢ σὺν τοῖς ἐξ ὁμοῦ ἀπὸ τοῦ ἐστὶν ἐστὶν ἀπὸ τοῦ ἐστὶν. Et ad fin. in fol. 1533. ἢ τὸν νόμον ὃς λέγειται καὶ τῶν ἀποδύτων, &c.
 f τὸ δὲ διμῶν χρο- διστοφῶναι πῶς οἰ- κῶν ἐς τὸν ἢ μὴ ἐξ ἴνα θάλασσαν ἀρ- χεπὶ βλεμὸν καὶ ἀνπεφῶντα ἀθλιῶν- σι μὴ δ' ὅσον ἀθη- ναῖοι παραπέσι, ἢ ἀτιμον ἐπὶ ἀρ- χεπὶ βλεμὸν ἢ ἀν- τιφῶντα ἢ γένος τὸ ἐκ τῶν καὶ νόμος ἢ γυναικῶν.
 f De fera numi- nis vind. folio

pœnæ esse debeat; ideoque nec ordine decurionum aut cæteris honoribus propter eiusmodi causam prohibeatur, vt ab Vlpiano a traditum) cum è contrario propter præclara facinora, meritæque optimorum ciuium, superstites eorum liberi & honoribus & præmiis, priuilegiisque plurimis donatos, tam peregrinæ quàm Romanæ leges voluerint. Legem fuisse Athenientium Aristides b memorat; quæ ciuis qui pro Republica depugnans occubisset, liberos educari publicè iuberet, longèque antea ob memoriam beneficiorum ab Hercule acceptorum, in eius liberos, tanquam ab ipsis ea per patrem accepissent Athenienses adedò gratos extitisse; vt parentis loco eos tuerentur, quatuor oppidis exciperent, publicisque sumptibus alerent. Aristidis enim de Heraclide hæc verba sunt: & ἡ τῶν ὀρφανῶν μόνον ἀδελφῶν κατέστρεψε ἀντὶ τῆς πατρὸς αὐτοῖς γονυμλίνῃ· ἀλλὰ καὶ ὡς πατρὸς ὄντος ἀδελφῶν τῆς ἀνθρώπων, ἔτιως ἐτίμησε, τέτταρας μὲν διδασκαλίαις ἐπέμελλε, πέντε δὲ τῶν τότε οἰκιστῶν ἐν τῇ χώρᾳ. πρῶτος ἦ Ἰγέρκλας δημοσίᾳ πατρὸς ὄντος ἀδελφῶν τῶν αἰδῶν, ὡς ὅτι ἔσ ὑστέρῳ τῆς ἐν τῷ πολέμῳ τελευτήσαντων τρεῖς φρονήσε. Alexander Macedo, cum è suis complures bello inutiles exauthorasset, magnificentissimèque donatos dimisisset, eisque ad spectanda certamina priores in theatro sedes assignari, & coronatos sedere iussisset; defunctorum quoque liberos pupillos paterna contrahere stipendia voluit. c Iure quidem Romano veteranis & liberis eorum eundem honorem haberi, quem decurionibus; & inter cætera priuilegia, in delictis habere prærogatiuam; vt in pœnis separantur à cæteris, exploratum est. d Et generaliter vacationem, itémque immunitatem liberis & posteris dari, quæ ad eos dumtaxat pertineat, qui eius familiæ sunt, Iulolenus noster e admonet. Eminentissimorum nec non etiam perfectissimorum virorum vsque ad pronepotem liberos, plebeiiorum pœnis vel quaestionibus non subici; Diuo Marco placuisse, Diocletianus & Maximianus rescripserunt: f sed ita, si tamen propioris gradus liberos, per quos id priuilegium ad vltiorem gradum transgreditur, nulla violati pudoris macula aspergit. Verius est interim (hanc disputationem vt finiam) & porrò æquius; licèt Imperatores metum noui perduellionis alioquin à liberis non inopibus exemplo paterno admittendi spectasse, illa tam celebri constitutione sua non inficior: idedò puniri egestate filium perduellionis, & quasi partem patris, atque adedò non profus immunem à scelere paterno: post quod contractum scilicet conceptus est (nam ad conceptum antea, pœnam illius constitutionis communi & vetusto iuri derogantis non extendendam, plerique summa cum ratione censuerunt g) & quod magis talis pœnæ liberis infligendæ metu, ab isto facinore temperandum sibi arbitrentur. Quamquam in vsu, constitutionis illius egestatem infligentis pœnam circa liberos vtriusque sexus, non vltra parentis qui deliquit bona, quæ ve ad ipsum vlla ratione peruenerant, extendi apud nos: sed ne in Gallia quidem consuetudinaria, dotem (si aliunde non suppetat) ex bonis illis denegari filiabus receptum esse, audio. h Magnus autem Dominus qui aliorum merito ignoscit aliis: & dum alios probat aliis relaxat

a l. 2. §. penult. D. de decur. vbi Accur.

b Panathenai- co.

c Videto Qu. Curtium lib. 10. d l. 1. & 3. de priuileg. veteran. c l. vacatio, D. de munc. & honor. l. 1. & 4. de iur. imminut. f l. Diuo, C. de quaestio.

g Vide apud Alciatum cōf. 467. num. 7. vbi esse cōmunem opin. ait.

h Quin & filiis quoque referuari legitimam in bonis paternis, neq; ius cognatis, aut extraneis succedendi adim nec infames effici Rebuffus testatur in proemio in constituit. Regias in glos. 5. nu. 106. hoc addito, se vidisse portionem ipsis ad alimenta relictam à curia & non aliud, sed in reliquis non puniri. E contrario autè legitimam huius criminis pœnā circa filios & ad illegitimos, & ad eos qui ante crimē nati sunt, & ad nepotes etiam extendi docet Didacus Couarruias c. 8. lib. 1. variat. resolut.

errata;

errata; quemadmodum ad Euangelium B. Lucæ a Ambrosius adnotat: idem non modò nostra, sed simul aliena quoque in nobis delicta, & iuste nihilominus vindicat. Vnde Saluianus Malsiliensis quodam loco, b *Et si deformari lepra summum Antistitem* (Aaronem intelligit) *non oportuit, & ipsum tamen Domini castigatio flagellauit: nec solum hoc, sed in pœna quam Maria patitur, Aaron etiã quasi culpæ particeps coërcetur: Maria enim supplicio afficitur, vt Aaron confusione multetur.* Qua de re commodius atque adedò plenius 19. sermone differemus.

Ad Iurifconsultum redeamus modò, cuius cætera verba placet expendere, quæ superius proposui. Et quod ait Paulus, *Pro affectu*; sic accipe, vt hoc quidem loco *Affectus* nomen πατρὸς ἀγάπης quam Sthenidas Pythagoricus in de regno apud Stobæum c vocat, hoc est, τὴν πρὸς τὰ τέχνα σοφίην φυσικὴν, naturalem in tuenda & curanda sobole propensionem atque charitatem, d seu potius pietatem e significet:

ἔσ γὰρ τις ἐπὶ κοινὸς ἀνθρώποις νόμος (inquit apud Stobæum f Euripides)

καὶ θεοῖσι τὸτο δόξαν ὁ σαφῶς λέγω

θεοσὶν τε πᾶσι τέχνα τίθεισι φίλων

τὰ δ' ἄλλα χωρὶς χωρὶς ἀλλήλων νόμοις.

Philo quidem Iudæus s ab hac naturali propensione eius qui quid fecit, erga suum opus veluti parentum erga liberos, rationem duxit; vt mundi à se creati Deum curâ gerere colligeret, atque cōprobaret: ἔτι καὶ προνοεῖ τὸ κόσμος ὁ θεός. ἐπιμελεῖται γὰρ ἅ τὰ τοιοῦτα & προνοεῖ τὸν κόσμον, φύσεως νόμοις καὶ θεομῆτι ἀναγκάσιν. καθὼς καὶ γονεὺς τέκνων προνοεῖ τὰ τέκνα: & alio loco h in eandē sententiam, καὶ ὡς ὁ γονεὺς πατὴρ νόμο φύσεως ἐπιμελεῖται τὸν κόσμον, καὶ ὡς ὁ θεός καὶ τὸν κόσμον. Instituyente natura plus ferè filios quàm nosmetipsos à nobis diligi, superiore libro i de iure naturali & gentium selecta quadam proferentes, Pacati k verbis docuimus. Huius itaque charitatis igniculos, non in animis hominum modò bene compositis, sed etiam in malè affectis elucescere Plutarchus, l ducta ex auro valde concinna comparatione, his verbis demonstrauit: & μὴ ἀλλὰ ὡς ὅτι τῶν μετάλλων πολλὰ συμπεφυρμένων γὰρ καὶ κατὰ κεχωρισμένον ὅμως διατίθεται τὸ χρυσίον: ἔτιως ἢ φύσις ἐν αὐτοῖς τοῖς ἡμαρτημένοις ἴθυσιν καὶ πάθεισιν ἐμφάνει τὸ πρὸς τὰ ἔθνη φιλόσοφον. Quin & vrsorum & elephatorum exemplo Apollonius apud Philostratum m insitam animantibus à natura sobolis curam atque defensionem per-eleganter, & graphicè ob oculos proposuit: quo loco, τὶ ἔν βέλῃαι τὸ ὄντιος ἐκείνο φροντισμα τοῖς ὄρεσιν ἡ φυσικὴν, ἢ μὴ τὴν πρὸς τὰ τέχνα ἐνομοίαν εἶναι; τὰτι γὰρ καὶ ἐλφάντες ἰδὲν βαδῶν, ὡς παρὰ τῆς φύσεως αὐτοῖς ἴκη. & γὰρ δὴ περὶ (malo παρὰ) ἀνθρώπων μαθησιασὶν αὐτὸ, ὡς πρὸς τὰ ἄλλα, οἱ γὰρ μὴ ξυμβιβάζονται πρὸς ἀνθρώποις, ἀλλὰ φύσιν καὶ ἡμῶν τὸ φιλεῖν, ἃ ἔτιως προνοεῖ τὰ ἐν αὐτοῖς καὶ παρὰ τὸν φρόνησιν, &c. quæ sequuntur. De naturali affectu

auctor diuisis inter patrem & filium pietatis officiis cum vtrumque ad fugiendum anni deficerent alterum tulit, alterum traxit. D. Hieronymus in de vitan. susp. contubernio epist. 47. Mater & filia nomina pietatis, officiorum vocabula, vincula naturæ, secundaque post Deum foederatio. f Sermo. 81. g περὶ κοσμοποιίας ad fin. h περὶ τῆς ἐν εἰδῇ νόμου. i Lib. 2. cap. 1. k lat. Pacatus in Panegy. Theodo. l Ad finem libelli περὶ τῆς ἐν τῷ ἔθνη φιλοσοφίας. m Lib. 2. de Apoll.

a Cap. 5. vers. 20. ad illud καὶ ἰδὲν τὴν αἰσθησὶν αὐτῶν εἶπεν αὐτῶν ἀνθρώπων ὡς ἀφῆκεν αὐτοῖς αἱ ἐμαρτίαι σου. vbi Ambrosius insuper, Cur apud te, ὁ homo, collega non valeat, cum apud Deum seruus & interueniendi meritū & ius habeat impetrandi. Vide quæ ex lib. 4. Regum ca. 20. scribimus infra c. 19. vnus tamen cōuerfionem non sanare crimina plurimorum Saluianus Malsiliensis lib. 3. de gubernatione Dei ad extremum scribit, nec sufficere ad placandum Deū quod vnus peccata deserit, quem vnuerfitas totius humani generis offendit, &c. Multos etiam impios vnus virtute simul frui, vnūque hominē re-actē viuente posse populū vnuerfium ab ira Dei eripere, qui à ciuitate peruersa in suam pœnam nō possit dum viuere bene: a Chryostomo traditur in serm. de pœnit. & confessione col. 797. b Lib. 1. de gubernat. Dei vbi de historia quæ Nume. 12. & 20. proponitur. c In collecta loco. commun. serm. 147. d Sic Papin. in l. nam etfi parenti, 15. D. de offic. testam. e Quintil. Declamat. 388. Romani generis

a Sermo. 54. & 55.

affectu isto, ipsum quidem Chryfologum quem ante nominavi ca-
stigitissimum (si quid iudico) Theologum aliquot locis a in eam
sententiam scripsisse, animo nunc subit: hoc verò inter cætera place-
bat, cum in illos incidi; *Quomodo pater poterit filijs dare mala pro
bonis, qui mala semper pro filijs paratus est sustinere? qui pro filijs mor-
tem non refugit, pericula non declinat?* Et cum alio iam antea indica-
to loco, *Affectus* nomen ab ipso ita vsurpatum ostenderim, pro-
pterea isto etiam loco quem proferam, pro, *Effectu*, reponendum

b Sermo. 5.

Affectus, vocabulum arbitror; vbi vulgatis in libris ita legitur, b
*Et tamen nuncupat filium, suadet effectum, ad gratiam, vel spem reuo-
cat largiatis.* Nam & pro, *vel spem*, omnino, *vel spe*, aut, *per spem*;
& pro *Effectum, Affectum*, restitui debere; sententiæ ipsius ratio (quæ
ex præcedentibus & subsequētib; colligenda est) exigit, atque ef-
flagitat. Sicuti apud B. Cyprianum c quoque vbi de latere Christi

c In de passio.
Christi sub finē.

agens, *Ex hoc fonte (inquit) compunctionum & lacrymarum peren-
nes effluunt rivi, misericordiarum suavitatis & totius pietatis affectus
emanat.* Impressi libri perperam *Effectus* præferunt, meo quidem iu-
dicio. Sed mirè placet, quod de isto quo de agimus parentum in so-
bolem affectu, Quintilianus itidem differens alicubi; d *Quædam* (in-
quit) *animalia ipso ore in periculis catulos suos transferunt; nonasque
illis indulgentia manus commenta est: noxios alioqui morsus huic vni of-
ficio mitigant. Nidulorum, si infestantur, crebra mutatio est; nec quic-
quam usque eò ferum est, ut non cum progenie sua migret: adeo illis qui-
bus omnium rerum intellectus negatus est, hic tamen affectus relinqui-
tur: & alio loco; e Cur taceri voluit? quoniam pater erat, quoniam
nunquam hi affectus in tantum vincuntur odio, ut non ad naturam suam
tamen reuertantur.* Affectus itaque nostros in nostra potestate non
esse tradit Seneca; f *quædam enim iura non scripta, sed omnibus scri-
ptis certiora esse.* Item alio loco, g *paternum affectum moram non su-
stinere.* Quod autem Fabius omnium rerum intellectu carentibus
animalibus, hunc relinqui tamen in suos foetus affectum, superiore
in loco expressit: equidem ita cum Aliano interpretor, ut quæ rati-
onis expertia sunt, eorum tamen curam natura velut speciali quo-
dam indulto beneficio hætenus gesserit; ut cum affectu illo, pru-
dentiam interim aliquam, & eorum quæ ad sui suorumque foetuum
conseruationem spectant, intellectum (in reliquis licet omnibus re-
bus denegatum) affatim instillauerit: *ἴδιον ἢ ἀρα τὸ ζῷον, ἢ οὐκ εἶναι ἀγα-
θόν (inquit iste h) πρόνοιαν αὐτῶν ἢ οἱ θεοὶ ποιῆσαι, ἢ ἔτε αὐτῶν κατα-
φρονεῖσι: ἔδε μὲν ἀλιγῶρος ἔχουσι. εἰ γὰρ καὶ ἀμοιβῆαι λόγῳ, ἀλλὰ γούρ σωτέως
καὶ τὸ καθ' ἑαυτὰ σοφίας ἐκ ἔργῳ ἀτυχῆ, &c.* Atque hoc est quod iuris
naturalis peritia censerī animalia, cum Vlpiano, superiore libro. i di-
ximus: vnde cætera huc pertinentia, tuo vsui ut petas, admonemus.
Liberorum igitur delicta seu vitia, tantum abest ut vindicent pu-
niantque parentes; ut vel maximè dissimulent, atque obtegere ni-
tantur: vbi scilicet nulla ipsi propria grauiore afficiuntur iniuria; quæ
affectus illius in liberos dirimendi, ac, praualente salutis cuique suæ
non minùs imò magis naturali amore; opprimendi vim habeat.

d Declam. 388.

e Declam. 322.

f Declam. 1. lib. 2.
controuersia.
vbi &c. *Affectu vi-
ctum sum.*
g Controuersia
23. lib. 4.

h Alian. lib. 11.
de animal. c. 31.

i Cap. 1. lib. 2.
Semestr. videto
& hac de re M.
Tull. sub init.
lib. 1.

Nam

Nam hoc excepto, *Pietas* (vt ait Papinianus a) *paterni nominis pro
liberis consilium capit: quamobrem patri, non marito (cuius faciliè
decernentis in vxorem calor & impetus refranandus fuit) permis-
sum mulierem omnemque adulterum occidere.* Placet in hanc rem
quod de obumbratis à matre ac velatis iuuenilibus filia amoribus
castitati contrariis, Perfina mater Charicleam affata, sic apud Helio-
dorum: b *ὄμως δ' οὐδ' οὐδ' τίς σοι κοινῶν πρὸς τὸν ἀνδρα, δὲ ἡ ἔτος Ἐπερ-
φροντίζεις; γὰρ οὐσα ὡς μητέρα λοιπὸν ἀγαγόναι. καὶ τι νεώτερον κίνημι καὶ
παρθενία μὴ πρέπον, ἢ μηδὲ φησὶς το γυνάξος καὶ τὸ γῆλυ συμπαθεῖς τὸ
πλῆσιμα τὸ γυναικείον οἶδεν ἐπισημιάζειν.* Ac de pietate quidem ista & cle-
mentia parentum in liberos, qua sicuti nos Deus ille paterque sum-
mus, ita subditos princeps complecti debet; vt non sine iustitia, de-
lictorum tamen interdum ex toto partēve gratiam faciat, reliqua
etiam condonet, populi ac reipub. salutis necessaria tribuat; alio istius
libri capite, c plenius loqui (si Dominus dederit) certum est. Illo sa-
nè pietatis paternæ affectu, qui & in animalibus elucescit ac viget;
non leuiore tantum offensiones, sed peccata in Deum nostra quam-
libet grauiam nobis ab ipso condonari, D. Ephrem Edissenus diaconus
his verbis docet: quæ cum ad paterni affectus diuinæque in primis
erga nos pietatis humana quacunque longè vehementioris com-
mendationem; & ad superiorum omnium quæ hinc scripsimus illu-
strationem pertineant, minimè omitti debent. *Vincit autem tua be-
nignitas patientiæ (inquit d sanctus ille Diaconus & anachorera)
amaritudinem meam. Et aues enim cum grandi pietatis affectu enutriunt
filios suos: & cum ab eis sepe irritentur, nunquam tamen illos deserunt
atque despiciunt: superantur quippe pietatis affectu. Quod si aues quo-
que sic affluunt pietatis visceribus: quanto magis gratia tua Domine
sanctis miserationibus trahitur ad miserandum eis omnibus qui te toto
affectu cordis inquirunt? Mater itidem si à suo despiciatur infantulo, non
tamen idcirco vt illum negligat, inclinare cor poterit. Superatur enim
ac cedit maternis affectibus. Si autem & mater & nutrix (eodem quippe
affectu, ac propè pari dilectione alumnos amplectitur) charitatis affecti-
bus sic cedunt: quanto copiosius gratia pietatis tuæ (amator hominum
Domine) quoidie suis miserationibus vincitur, vt misereatur & saluet
omnes qui semper desiderant te.* Hætenus Ephrem.

Cæterum vt affectu ac pietate illa inter liberos & parentes in-
terueniente, filios illorum vera esse mēbra ostendimus: ita pro mem-
bris ipsos non haberi, si cessauerit affectus, aut si prorsus extinctus
fuerit; eleganter Saluianus, e istud sæpe à nobis hoc sermone me-
moratum, *Affectus* vocabulum vsurpans, quodam loco in hæc ver-
ba tradit: quæ sine maxima incuria prætermitti à me, qui tam diu in
superioribus celebrandi naturalis huius affectus gratia immoratus
fueram, minimè potuerunt. Sic ille igitur; *Quæ esse spes vllis potest,
quod liberari & extranei, & innumeri, & malis à paucissimis bonis pos-
sini? cum illi familiarissimi Deo sancti, ne hoc quidem à Domino prome-
ruerint, vt in filiis suis vel sua membra saluarent: & rectè.* Nam licet
omnes ad modum filij membra parentū esse videantur, non putandi

P

a L. n. c. in ea, 22.
D. ad leg. Iul. de
adult. vide quæ
hac de re scri-
bo 16. huius lib.
cap. vbi de pie-
tate paterna cæ-
tera.

b Li. 10. Æthio.
fol. 235.

c Cap. 16. vide-
to & cap. 15. ad
extremum.

d In sermone
de poenitentia
cordis, sub init.
fol. 131. vol. 1.

e Lib. 3. de gu-
bernat. Dei, ad
finem.

a Lib. 1. de Rep.
 b In de sera nu-
 minis vindicta,
 fol. 992. editio.
 Stephan. vbi de
 Callandri statua
 & Dionysij cor-
 pore.
 c Ibi nempe vbi
 de cōcubitu cō-
 iugum fol. 775.
 edit. Stephan. 45
 78 τὰς τῆς ἡμέ-
 ραν ψυχῆς καὶ
 σώματα ἀναγ-
 κτικῶν ἐξομοιω-
 θῆναι ἐπιτελεῖται
 ἢ τῶν αὐτῶν φαν-
 τασμάτων.
 d In de anima
 cap. 3. animam
 & carnem simul
 concipi.
 e Vide Tertul-
 lianū in de ani-
 ma cap. 18. (&
 ibi Barraam) &
 eiusdē lib. c. 19.
 de aetate anima.
 f In libello Lu-
 tetia nuper ex-
 cuso ἀπὸ τῆς βα-
 σιλείας ἀρχαίων
 ἢ ἀπὸ βασιλείας
 sub finem in fo-
 lio 53.
 g De his apud
 Dionem Chry-
 sostomum lib. 4.
 de regno, pag.
 43. qui locus
 huic nostro lu-
 cem adfert &
 apud Plutarch.
 ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῆς
 Στῆς βασιλείας π-
 μοιμα & Mar-
 cell. lib. 19. pag.
 218. Gryph. Eu-
 ripidem Hercu-
 le furēte & Phoe-
 nicis victor. cap.
 16. lib. 8. Variar.
 & Robortel. ca.
 47. lib. 2. emen-
 dat. De eburneo
 Peiopardarū esse
 in humero. The-
 mistius orat. 1.
 pag. 11. de vtrif-
 que Lycophro-
 nis interpēs eo
 loco quē ad ca-
 stigandū Aristo-
 telē in arte poē-
 tica Robortel.
 adfert. cap. 47.
 lib. 2. emendat.

sunt tamen membra eorum esse à quibus affectu cœperint discre-
 pare; quia morum degenerantium prauitate, pereunt in talibus be-
 neficia nature: quo fit, vt etiam nos, qui nos Christianos esse dicimus,
 perdamus vim tanti nominis vitio prauitatis. Cessante igitur affectu,
 quo interueniente parentibus liberi cohererent, eorūque partes
 quædam existimabantur; cessante inquam officio & potestate cun-
 cta definiente, non possunt dici aut iidem, aut eiusdem totius partes
 esse: non magis quàm si totum quid sublatum foret, cuius materia-
 rum superamenta manerent, essentque reliqua; sed idem tantum ha-
 bere nomen, sicut imago quædam eorum & effigies à pictore vel
 statuario deformata: id quod Aristoteles ^a in hac verba scribit, ἀνα-
 ρημάνε γὰρ τὸ ὅλον, ἐκ ἑσῶν πῶς, ἕδ' ἔχει, εἰ μὴ ὁμωνύμια. ὡς οὖν εἰ τις λέγῃ τῶν
 λιθίνων διαφθαρέντων γὰρ ἑσῶν τοιαῦτοι: πάντα ἢ τῶν ἔργων ὡρεῖται ἢ τῆς διωά-
 μης, ὡς μὲν ἐστὶ τοιαῦτα ὄντα, & λεκτέον τὰ αὐτὰ εἶναι ἀλλ' ὁμωνύμια: cum tamen
 alioqui filios alicuius etiam defuncti magis ad ipsum pertinere, ac in
 istis eum vehementius plecti, aut honore affici; partem ipsius pro-
 priam in se qua vigeant, gubernentur & sapiant, sibi coherentem ha-
 bentibus: quàm aut in corpore iam dudum ab anima separato, aut in
 statua in qua nihil natura illius insit, à Plutarcho ^b sit proditum; sed
 qui cum Platone in sexto legum ^c (sicuti Tertullianus ^d ei fortasse
 nimium hac in re ad stipulatus ^e retulit) existimaret, contra ipsam rei
 veritatem scilicet, quam Christiana fides amplectitur; animam cum
 semine à parētibus ad filios velut in brutis animalibus traduci: quam
 creati à summo Deo, vbi compaginata corpusculi membra fuerint in
 utero materno, ipsique tunc infundi ab auctore paternitatis omnis
 credimus. Verè igitur, vt qui probis ortus parentibus ipse aliud pror-
 sus vitæ institutum si sequatur, non possit eam quæ sibi cum illis à
 natura intercesserat cognationem non immeritò arrogare, atque ce-
 lebrare; à quibus non minus esse alienus videatur atque extraneus,
 quàm olim à Pelopidis ille habitus, cuius in humero profapia signū
 illius eburneum os vt terrigenarum Spartorum siue serpentigena-
 rum hasta nequaquam appareret; quemadmodum eleganter à Lu-
 liano Cæsare, ^f in hac verba proditum; ἀλλ' ἕδ' ὅστις προγονῶν ἀγαθῶν
 ἔφην αὐτὸς ἢ ἐπὶ τῶν ἡνωτικῶν τὴν βίαν ῥητικῶν κατελέχθη, διωκόμενος αὐτὸς μετὰ ποιή-
 το τῆς πρὸς ἀνέναντον ἡμετέρας μὲν εἰς τὴν πελοπίδας δὲ τῶν ἀγαθῶν τῶν μὴ
 φέρων ἐπὶ τὴν ἡμῶν τὴν γένεσιν τὰ γνωστομαία. λόγῳ ἢ λέγει; πρὸς τῶν βασι-
 λῆων τοῖς παρτιώταις (vbi παρτιώταις ἢ legere malim) ἡνωτικῶν πρὸς τὴν
 τῆς γένεσιν σύμβολον: verè inquam ad patrem non pertinet, nec membrū
 aut pars eius videri potest; qui tantum abest vt affectu illo naturali
 tanquam Chryfocolla conglutinator atque commissus ei sit, vt po-
 tius eum structis insidiis euertere, obruere, perimere nitatur: sicuti
 nec pater quidem ad filium pertinet, ei siue caput aut totum existi-
 mari meritò potest, qui non parentem sibi, sed parantem insidias fi-
 lium, atque aded nullo iam sibi vinculo colligatum, sed prorsus à se
 distractum, aut ipse perimit, aut iudicium tristem in eum capitalē-
 que sententiam dicturorum potestati permittit. Quod cum Hi-
 spania

spania Regi Philippo ipsiusque primogenito filio memoria nostra
 vsu venerit; non esse tamen sine vetustis, & iisdem tragicis aliorum
 populorum exemplis vsurpatum, historia (quæ vitæ humanæ opti-
 ma est magistra) comprobatur. Huius auctor præclarissimus Plutar-
 chus de Artaxerxe Memnone narrat, ^a cum Darium annos statum
 quinquaginta designasset Regem, citatimque aded rectam (quam
 vocant) ei gestare permisisset, ac pròinde optanti Aspasiam patris
 pellicem genere Phocensem ex Ionia (quæ ad ipsum à Cyro cum
 eius in pralio casti castra diriperentur, valde adamata peruenerat)
 ob eam Persarum legem quæ designato Regi, quodcunque petierit
 à designatore concedi vult, denegare non valeret, præsertim non ab-
 nuentem: sophismate tamen vsu, quo se non acerbè, sed ioculari-
 ter de filio zelotypus ipse vlcisceretur (δύσζηλα γὰρ τὰ βαρβαρικά δια-
 νόως πρὸς τὸ ἀκόλαστον, vt inquit ille, Barbaros grauis in amoribus emu-
 latio perurget) non ita multò post eripuisse, lecta illa in sacerdotem
 Diana scilicet quæ Ecbatanis colitur quam Anitim vocant: quò re-
 liquam in cœlibatu vitam casta transigeret. Ob eam verò rem infen-
 sum patri filium, seu Aspasie amore permotum, seu contumelia se
 affici ac ludibrio haberi à patre ducentem; atque à Tiribazo etiam
 exasperatum (qui & ipse animo iam tum erat in Regem exulcerato)
 de cæde inferenda patri, sceieratam cum eo atque aliis, in quibus &
 Eunuchis vno (qui Regi rem totam deinde aperuit) coniuratio-
 nem iniisse. Qua Regi comperta & percussoribus, qui ea fini cubi-
 culum introgressi fuerant suum, in manifesto facinore deprehensis
 atque agnitis; ipse (qui de filio tale vt suspicaretur aut crederet fa-
 cinus, animum inducere alioqui nunquam potuisset) Dario cum li-
 beris attracto regis (vt quidam memorant) iudicibus datis, qui ab-
 sente se cognoscerent, vna omnium sententia rei capitalis damnatio-
 ni filium per carnificem in carcere, ipsis imminentibus adacta no-
 uacula pœnali decollari, caputque ipse præcidi curauerit: vel se co-
 ram (vt alij volunt) habito examine, ipsis rei probationibus conui-
 ctum, ac ore deiecto supplicem, præ iracundia exurgens acinace stri-
 cto donec animam eriperet, percutere non cessarit; eoque sumpto
 supplicio, & post adoratum in aula Solem; abire, ita vt latum diem
 ducerent Persas iusserit; aliisque renunciare, pœnas de iis qui ani-
 mo nefanda & detestabilia conceperant, ab Oromaze magno iustè
 repetitas. Sic enim vt dixi ea Plutarchi (vt de aliis taceam) expo-
 nenda censeo, τὸν ἢ ἐπιπονήσας ἀναστάντα ἢ ἀσασάωντον τὸν ἀνιάνην, τὴν ἡμε-
 ρῶν ἀπέκτανεν. Nam cetera commodè reddita ab interpretibus, quæ sic
 habent: ἔτα εἰς τὴν ἀλλοτρίαν προσηλυτῶν τὸν ἡλιον προσκυνοῦσαι, ἢ ἀπέμ, Εὐ-
 φροσύνης, ἀπιόντες, ὡς πέρσαι, ἢ λέγετε τοῖς ἀλλοτρίοις ὅτι τοῖς ἀθεσμίαι ἢ παρανομα-
 διανομήσιμ δ' ἡ γὰρ ἀρομύζης διημερ ἐπιτέθεικεν. Interea placet maiorem
 in modum, quod quem de nepotibus ex filio suis cum captiuo patre
 ad se adductis quidpiam postea statuisse, Plutarchus non memorat,
 Persarum licet in suppliciis exigendis dirorum, vt antea dixi, scuo-
 rumque Rex non immitis (quod suo loco inferius ^b docebitur) ^b Cap. 16.
 Artaxerxes, & infontibus & suis, non extincto prorsus parentis.

^a In eius vita
 fol. 1873. & 1874.

affectu, cohibente autem iracundiam iustitiae contubernali moderatione siue pietate pepercerit: quod extranei forsitan alicuius liberis ex vetusta ob insitam illi genti sauitiam consuetudine, de qua superius adhibito Marcellini testimonio differui; non itidem facturus fuerat.

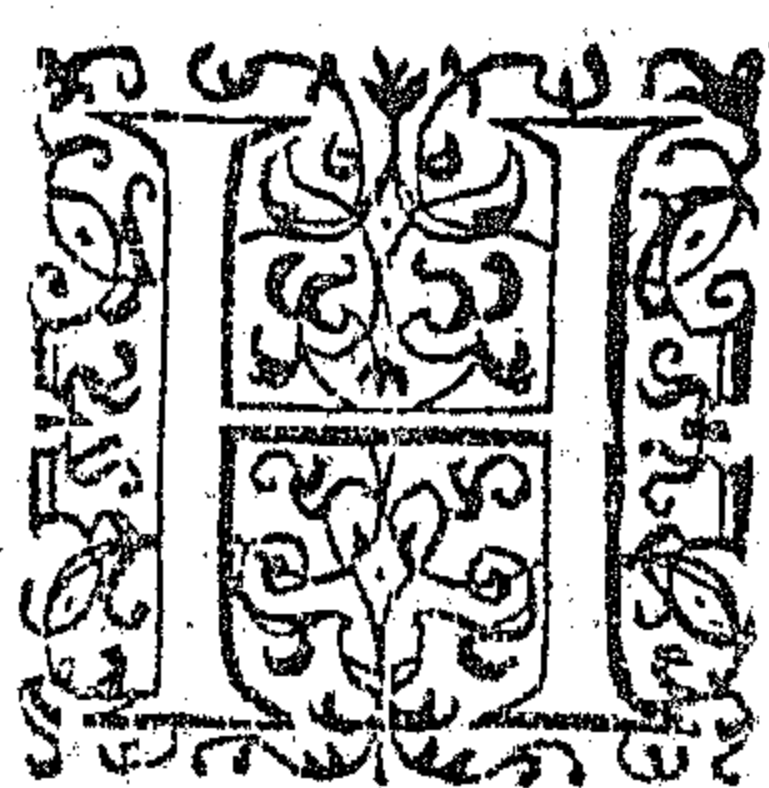
a l. 1. §. 1. versic. Diuus, D. de donat. inter vir. & vxor. l. iubemus, C. de repud. in princip. b l. penult. de concub. & lib. 2. Sentent. tit. 20. c Nouel. de nuptiis, 22. §. nuptias, vide & Nouel. 74. quib. mod. natu. effie. l. in princip. & §. aliud quoque. d d. l. iubemus, circa princip. e l. nuptias, 30. D. de reg. iur. f De vitanda suspi. epist. 46. column. 297. g Ad Fabiolam de vestitu sacerdot. epist. 28. & ad Ocean. epist. 30. Epiraphio Fabiole sub init. parentis affectum dixit, & epist. 33. ad Castrutium, Nisi te pium fratrum retinisset affectus. h Ex cap. 21. i Epist. 1. ad patrem de suscepto filio. Sic & in eo loco Saluiani quem ad extremum superioris sermonis attuli: & saepe patrem in liberos affectus. li. 4. de gubernat. Dei nomen vsu. par. Quintilianus Mathematic. De clama. 4. Parentibus circa liberos unum affectum esse: fauere vita, si eere mortem. Idem patrum affectus crebram mentionem facit in agro redempto declam. 5. vbi & hoc, Solum hunc in uisorem affectum esse quam filios amare, filij miserii.

S V M M A.

Hoc nomicriticum caput; physicum, ac denique nomicum: iniectis ubique castigationum luminibus distinctum.

Affectus nomen varie sumptum apud Iurā nostrā auctores. Erga personas veluti uxorem, parentes; liberos, pro amore; item erga res. Affectus hoc est propositum animi seu propensio, ut in delictis. Explicato. §. at cum aliquis, l. eum qui, D. de iniurijs: castigato Maximo Tyrio atque Tertulliano. Affectus pro destinatione. Fuga & fraudis nomina consilium & effectum in iure notant. Emendatus locus difficultis apud Tertullianum & illustratus, qui ex unius literalis immutatione valde laborabat circa vocabulum Affectus. Finem uniuscuiusque rei primum animo & cogitationi occurrere. Saluiani & Sulpitij committuntur loci. Aristoteles illustratur, Plutarcho atque Tertulliano adhibitis: qui docent, Perfectum, iocum, & genus, imperfecto, parte, ac specie, prius esse. Homo postrema Dei creatura utpote dignissima; sicut posterior inspirata carni iam creata anima que dignior ac pretiosior: & tamen posterior Adamo Eua. Mortem cogitatione precedere, testamentum sequi. Explicata l. si, mulier, 25. C. de iur. dot. Symmachus emendatus circa idem Affectus vocabulum.

CAPVT IX.

AVITA superiore sermone naturalis in sobolem affectus mentio facit, ut quos de affectu locos auctorum iuris nec explicatos, nec saltem adnotatos ab aliis, habeo; ex meo ipse (quod adhuc iuuenis mihi conficere coeperam) iuris lexico seligere; his omnissis qua libri Semestrium superioris capite primo attuli; atque huc congerere, cum aliquo, bone lector (ut speramus) tuo fructu libeat. Affectus seu affectio concubinam ab uxore separat, teste Vlpiano; a quam, delectum seu destinationem animi Paulus b nuncupat: ἀφάρσις ἀμοιβῶν apud Iustinianum, c vetus interpretes non male affectum alternum reddidit (tametsi mutuum malim) si Iustinianus ipse eandem rem exprimens, Affectus vocabulo alibi d est vsus; consensum quo nuptia consistere dicuntur, e significans, & D. Hieronymus; f quo loco, Non superat amorem matris & fratris, nisi solius uxoris affectus. Affectus & propinquorum inter se necessitudo atque amicitia dicitur; ut ab Hieronymo s eodem explicante illud Leuitici, h Super patre & matre sua non inquinabitur: Multa (inquit) nos facere cogit affectus: & dum propinquitatem respicimus corporum, & corporis & anima offendimus creatorem. Sanè ipsorum filiorum in parentes, multo magis affectus dicitur; quem & pietatis nomine ostendi scimus: ut apud Ausonium i in epistolis,

Credi

Credideram nil posse meis affectibus addi,
Quo venerande pater diligere magis. Et statim,
Nec iam sola mihi pietas mea suadet amorem;
Nomine te gemini iam genitoris amo.

Vbi, Pietas mea, est affectus ille, atque amor siue reuerentia, qua te utpote patrem meum prosequor.

Istud igitur Affectus aut affectionis nomen, in libris nostris ad alias quoque res, ad quas aliqua ex causa propensi sumus, translatum passim reperias. Hoc genere, pretia rerum non ex affectu vel utilitate singulorum, sed communiter fungi à Iurifconsulto a memorantur: & contra placuisse prudentioribus, Affectus rationem in bonæ fidei iudicijs habendam. b Vnde Papinianus, affectionis etiam ratione rectè agi dixit in specie l. seruus ea lege, §. vlti. D. de ser. export. Interdum autem ita hoc nominis accipiendum est, ut non meram quidem & nudam existimationem, aut mentis anticipationem, quam Græci φησιν dicunt; sed animi propositum, ac deliberationem, consilium (inquam) & προώρησις significet: sicuti cum Paulus c noster per personæ putationem ex persona filij non transferri ad patrem iniuriam; quando iniuriam filio inferens aliquis eum esse patrem familias credidit: hoc ipsum enim ne transferatur, effici per illam personæ putationem quæ in eo est qui iniuriam intulit; id est, propterea quod patrem familias credens quem afficiebat iniuria, eius inferendæ patri animum non habuit. Atque hoc est quod ibi statim Paulus subiicit, Cum affectus iniuriam facientis in hunc tanquam in patrem familias consistat. Consistit autem, nec ultra progreditur hoc casu à filio familias ad patrem: quamuis alioqui contumelia filij, patris iniuria sit (sicut Eusebius Emiffenus homilia prima de symbolo memorat) quando scilicet qui fecit iniuriam, eum esse filium familias non ignorauit; ut suo nomine pater possit iniuriarum agere: ad cuius officium, in omnibus tueri filium pertinet. d Atque hoc quidem ex Platonica Philosophia esse, Maximus Tyrius e eius imprimis sectator præclare docet; vbi non in priuatione patientis iniuriam consistere, sed ex animo potius agentis oriri; eamque inferre volente validius imputari: tametsi à proposito aberrauerit; quam ei qui ad opus peruenerit: legesque ex adulterij, furti, siue parietum perfossionis, itemque prodicionis causa in eos animaduertere, nõ qui crimē aut delictū perfece- rint; sed qui admittendi voluntatem atque affectū habuerint scribit. μήποτε οὐδ' ἐστὶ τὴν ἀφάρσιν ἢ πάσχησεν ἢ ἀδικία τέταται, ἀλλὰ ἐστὶ τὴν γνώμην ἢ ἀράσαντος, &c. & statim, ἀποδέχεται ἢ λόγος ἢ γνώμης τῶ ἡμαρτημένῳ προσβίβηται τὴν ἀδικίαν μᾶλλον, ἢ τῶ ἐπιτυχῆ ἢ ἔργος. ἢ ἢ μίχρον κολάζει ὁ νόμος ἢ τὴν ἀράσαντα μόνον, ἀλλὰ ἢ τὴν βελτιθέντα καὶ τοι χωρὶς τὸν ἐπαχρησάμενα: καὶ γε (sic lego pro καὶ μη) λάθη ἀράσαντος. ἢ προσόττω τὸν μελετήσαντα, καὶ μη, πρῶτον. E' contrario vbi filius familias ostenditur aut seruus à Caio, talem illum esse, hoc est, alienæ potestati subditum non ignorante, ipse quoque pater familias non minùs, immò etiā magis læditur: sicut magistratus, aut præses prouinciæ; vbi quis ex eius cohorte vel familia pullatur, hoc est, vlla cuiusquam con-

a l. pretia rerum, 63. ad l. Falci. D.

b l. cum seruus, 54. D. mandati.

c l. eum qui, 18. §. at cum aliquis, D. de iniur.

d l. sed si viuis, §. ait prætor, & §. quod deinde, & seqq. D. de iniur.

e Orat. 2. earum quæ à Stephano impressæ fol. 11.

rumelia afficitur. Nam & is cui ius imperandi est, Titium magis offendit dum iubet; quàm qui, vt huic obsequatur, illum suis ipse verbis aut factis afficit contumelia. Quamobrem tametsi pleraque delicta carni imputentur in scripturis in quibus increpatur ideo caro, quia in carnalibus non sensibus, sed affectibus nihil sine carne anima; tamen quia nihil itidem caro sine anima in bonis malisve operationibus; & prius & plus delinquere animam, quæ carne tanquàm instrumēto aut suppellectile ad officia vitæ vitur; Tertullianus gravissimè docuit in libro de anima: ^a è cuius verbis illa duntaxat quæ in extremo mendosa sunt (licet præcedentia isto etiam spectent) proferam: vt eadem opera castigentur, quod horumce librorum instituti est proprium. *Ceterum quid caro sine anima (inquit) perinde in operatione probitatis iustitiæ, tolerantie, pudicitie: porro quale est, vt cui nec bona documenta propria subscribas, ei crimina adpingas; sed ea per quam delinquitur conveniatur (sic malo pro convenitur, ita exigente illo quale est) vt illa à qua delinquitur, oneretur; etiam in ministerij accusationem? Gravior invidia est in præsidem cuius officia pulsantur: plus cadit (sic lego pro caditur, ex eo quod subiicit, excusatur: nam excusatio ad cadentem, non ad læsum haud dubiè refertur) qui iubet; quando nec qui obsequitur, excusatur. & ad extremum eius libri; Ergo vel propter hæc congruentissimum est animam, licet non expectata carne, puniri: quod non sociata carne commisit. Sic & ob cogitatus pios & benevolos, in quibus carne non eguit, sine carne recreabitur. Quid nunc se & in carnalibus prior est, quæ concipit, quæ disponit, quæ mandat, quæ impellit, etsi quando inuita, prior tamen tractat, quod per corpus actura est: nunquam demique conscientia posterior erit facta: & reliqua. Ex quibus omnibus addiscimus quemadmodum è facientis aut admittere atque inferre iubentis affectu, contumelia siue iniuria æstimetur. Apud Vlpianum ^b Viuianus quoque fugitium ferè ex affectu animi intelligendum esse, non vtique à fuga; si ad dominum, vel si ad matrem, vt delicti alicuius faciliorem deprecationem haberet, à magistro non à domino fugerit. Quin & illud quod plerumque ab imprudentibus dici solet, eum esse fugitium qui nocte aliqua sine voluntate domini emanisset; non esse verum: sed ab affectu animi cuiusque æstimandum: quod postea ^c in alia specie facti, Calio auctore traditur, animum fugitium facere. Quæ ipsa sic intelligenda omninò sunt; vt animus quidem, aut affectus animi, consilium, propositio fugitium quidem faciat vel ostendat; non sola tamen aut etiam aliqua iactatione intercedente; sed assumpto actu, hoc est, si ipso facto fugæ initium mente deductum sit: quemadmodum à Tripho-nino accuratè disputatur ^d alicubi. Ergo fugæ nomen vt non facti, sed consilij esse atque animi paulò antè ostendimus: ita non solum consilij, sed & facti esse Paulus ipse noster ^e optimè definiuit: sicuti fraudis interpretationem ex euentu simul & consilio desiderari, hoc est, expendi & considerari regula iuris antiqui continetur. ^f Postremò adeò nostram opinionem & constitutionem locum à fundo separare, vt & modicus locus possit fundus dici; si fundi animo eum habui*

^a Cap. 22. quod est in editio. Pamelaiana quadragelimum, ^{Quo} modo caro peccat, & c. 34.

^b l. quid sit fugitium, 17. §. itè apud Viuianum, & §. idem ait, verum illud enim, & §. idem Viuianus, D. de adilit. edict.

^c §. idem Calio, ead. l.

^d l. fugitium, 225. D. de verb. signific. ^e l. bouem, 43. §. 1. D. de adilit. edict. ^f l. ait prætor, §. 1. D. que in fraudem cred. & l. fraudis, 79. vbi scripsi, D. de regul. iur.

habuimus, ab Vlpiano ^a traditur: hoc etiam addito, *Non enim (sic malo quàm, etiam) magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio: & qualibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus, &c.* Hac igitur significatione Affectus vocabulum, pro destinatione certæque perficiendæ cuiuspiam rei deliberatione, siue consilio, & cogitatione apud illum, cui superius isto ipso sermone non leuem operam nauauit Tertullianum restitui debere; ante hoc triennium animaduerti; cum inchoatas dudum ad præstantissimū Theologum, eundemque Iuriconsultum à librorum erroribus vindicandum, lucubrationes meas absoluerem: de quibus ex ista vna coniectura, vel ex illis etiam quas 13. 15. atque 23. proferre constitui (nam ad eum quidem auctorem nullæ mihi membranae sunt, chartæve opicæ) quin iudicium qui volet faciat, minimè recuso. Carnis resurrectionem asserens ille, fundamentum simul hæreticorū quodpiam remouendum censuit, ex B. Pauli verbis ascitum; quibus veterem hominem qui corrumpitur exuendum; nouum verò qui secundum Deum conditus est in iustitia & religione veritatis induendum admonuerat: vnde illi duas distinguendo substantias & vetustatem ad carnem, nouitatem verò ad animam referendo, corruptionem carni utpote vetustiori defendebant; vt resurrectionem eius quæ omninò corrupenda esset, excluderent. Tertullianus verò noster absurdè ac perperam ab ipsis interpretationem istam fieri; vt caro sit vetus homo, nouique hominis appellatio ad carnem referri nõ possit; duplici ratiocinatione vitur. Primùm etenim non ideo carnem quòd fuerit prior condita, veterem rectè dici ostendit: tum deinde priorem quidem esse carnem anima; quin & animam certo quodammodo priorem carne in protoplasto Adamo posse intelligi valdè subtiliter, sed ex veris tamen Philosophiæ regulis demonstrat. Optimi doctoris hæc omninò verba sunt, sicut in omnibus etiam nuper excusis, atque haud leui opera clarissimorum Theologorum castigatis libris ^c videas licet. Porro si secundum substantias: nec anima nouus homo, quia posterior; nec caro ideo vetus, quia prior: quantum enim temporis inter manum Dei & adflatum? *Ausim dicere, etiamsi multò prior, anima caro (sic legendum haud dubiè articulo quàm expuncto; vt sit postremi casus rō animā) eo ipso quòd anima impleri se expectauit, priorem eam fecit; omnis enim consummatio atque perfectio, etsi ordine postulat, effectu anticipat. Magis illud prius est, sine quo priora non possunt, &c.* Hic igitur ita statuo; rō effectu esse nullius rei. Opus & effectum cogitationi opposuerat antè idem auctor; quo loco, *Adeò & sine opere, & sine effectu cogitatus. carnis est actus:* quibus verbis hoc designabat scilicet, quod idem ipse alio loco, ^d *Carnem increpari* scribit in scripturis, quia nihil anima sine carne in operatione libidinis, gula, vinoentia, sauitia, idololatria, ceterisque carnalibus non sensibus sed effectibus. At nihilominus verum esse, vt sensus delictorum etiam sine effectibus imputari soleant anima: ideoque qui viderit ad concupiscentiā, iam adulterasse in corde. Sanè idem hic noster aliquantò post, ^e actum ab effectu

^a l. locus, 60. D. de verb. & rer. signific. facit lex in finalibus, & l. penul. D. finium regundo.

^b Beati Rhenani Ren. Laurentij Barræi, & Tho. Panclij. ^c In l. de resurrectione, car. ^d in de anima cap. 22. Quomodo caro peccat, dic. fol. 559. ^e in d. lib. de anima, c. 27. fol. 362. & ceteris, cum operatione duplicem esse cōstitimantem vnam nec transuentem in aliquam materiam exteriorem, que nimirum cōstito dicitur: alteram que in materiā exteriore tranfit & efficitur. Notat Toletus vbi de Diastica in comuni q. 4.

effectu distinguit, in hæc verba; *Concipe gladiatorem sine armis, vel aurigam sine curriculis, gesticulantes omnem habitum artis suæ atque conatum: pugnatur, certatur; sed vacua iactatio est: nihilominus tamen fieri videntur, quæ fieri tamen non videntur. Actu enim fiunt, effectum verò non fiunt.* Aristoteles idè ἀπό τῆς ποίσεως diuersam τῶν πράξεων facit, libro septimo Ethicorum ad Nicomachum, ἔτερον δ' ἔστι ποίσεως (inquit) καὶ πράξεως: & statim; ἔτερον δ' ἢ πράξεως ποίσεως, ἔτερον ἢ ποίσεως πράξεως ἔστιν: & postea, ὅτι ἀλλὰ τὸ γίνεσθαι πράξεως ἢ ποίσεως, &c. τῆς μὲν δ' ποίσεως ἔτερον τὸ τέλος, τῆς δ' πράξεως δὲ ἀέ. Effectus denique cum operis perfectionem significet; qui rectè dici possit hæc effectum anticipare; hoc est effectus effectum ipso præcedere, neutiquam video. Tum deinde, si quid est ordine posterius, id effectum prius esse vt queat, nunquam architecti, aut mechanici vlli; nunquam ipsi Geometra admiserint: cum vt in numeris ex eorum ordine atque vnus ad alterum aliorumque insuper adiectione, tota denique summa (qui numerationis effectus est, illius ordinem non modò non anticipans, verum etiam subsequens) redigitur: sic in cæteris quoque rebus, ordo effectum & consummationem earum necessariò antecedit; ordinem effectus, qui ex eo scilicet nascitur, tempore nunquam anteuertat. Ergo non *Effectum*, scripsit ille, sed *Affectum*; per quem Architecti etiam ipsi aliquam (vt assolèt) adificij nondum re ipsa inchoati synopsis parantes, totius consummationem atque perfectionem operis, præcurrente constructionis ordine animò concipiunt; vnde accidit, vt affectu, intentione ac destinatione animi, totum opus suis ipsius partibus (quæ vel cogitatione ipsa compaginari, hoc est, coagmentari siue connecti sine ordine aggestionis aliquo non possunt) prius omninò sit; quod tamen effectum ipso, suis (sine quibus reuerà nequit consistere) partibus esse posterius oporteat. Finem cuiusque rei esse ratiocinationis initium, non item actionis; quam vtique à ratiocinatione præcedi Aristoteles olim docuerat, τὸ τέλος, καὶ τὸ ἔνευα ἀρχὴ εἶναι τῆς πράξεως, ἀλλὰ τὸ λογισμὸς: vbi Simplicius, finis cogitationem considerationis esse principium non actionis; cuius initium ex fine considerationis pendere ac subsequi docuit; sic ferè, καὶ ἔστιν ἢ τὸ τέλος ἡ νοῖα, ἀρχὴ τῆς θεωρίας, ἀλλ' ἔστι τῆς πράξεως &c. Et statim, καὶ γινέσθαι τῆς θεωρίας ἀρχὴ ἢ τὸ τέλος ἡ νοῖα. ἐπειδὴ δ' σκέψασθαι χρεῖα ὁροῦν ποικίλων ἔκθεσιν καὶ τέχνης ἢ τεμελίαν καὶ ὁροῦν. τὸ δ' τέλος τῆς θεωρίας, ἀρχὴ γινέσθαι τῆς πράξεως. Et quod ait, tectamente anticipati gratia culmen, ac propter hoc muros & fundamenta construi, fossionésque ipsas fieri: Saluanus quoque Massiliensis presbyter ita extulit; *Ei qui domum adificat vel fundamentum locat, eisi necdum habitationem paratam habeat (quam scilicet animo præcepit) iam tamen ipsa quæ adhuc facere molitur, spe futura habitationis amplectitur. Propter hanc autem qui parat cætera; ipsum conseruendi operis effectum atque consummationem, vt animi affectum & consideratione longè antea præceperit, necesse est: atque iia effectum affectum priorem esse conuenit.*

a Cap. 4. & 5.

b Sic Augustin. loquitur in c. Moyles, 32. q. 2. apud Gratia.

c Lib. 2. Physic. citatur in hanc rem à B. Thoma in 2. q. 1. art. 1. post tertium argumentum finem esse principium in operabilibus ab homine.

d Lib. 4. de proident. siue de gubernat. Dei

e In summa, in 1. 2. q. 20. art. 1. ad 2. vide & Rodulph Agricola lib. 1. Dialect. inuenti. cap. 14.

Ab huius theorematis ratione illud est, quod B. Thomas alicubi e tra

tradit, finem esse priorem intentione, sed esse posteriorem in executione: & alio loco, *Actum licet sit posterior potentia in esse, priorem tamen esse in intentione & secundum rationem, sicut finis agente.* Itemque quod Bartolus ipse noster, *Finem intellectu esse principium, & illud dici finem esse principaliter ad quod intellectus finaliter tendit.* Quamobrem rectè quod de principali causa Iurisconsulti definiunt, ad finalem non minùs commodè quàm ad efficientem proximamque causam referri duobus e ad iuris regulas locis à me ostensum est: cum ea quæ finalis est, considerato effectum sit etiam principalis; & (vt ita loquar) originalis seu initialis inspecta cuiusque affectione, cogitatione, deliberatione. Itemque accessoria obligatio, vt fideiussoris aut pignoris dati; quamuis actu præcesserit, non potest (affectu quidem atque anticipatione mentis) non esse posterior principali; quæ ex mutuo, venditione, aliòve quo contractu nascitur, obligatione: nec tantum affectum, sed etiam effectum, hoc est, vi ipsa seu potestate ac viribus τῆς δυνάμεως: quando interim quidem donec principalis contrahatur, pendet accessoria; licet prius ista contracta sit: non aliter substituta, nisi quatenus & postquam illa vires habuerit; adeò vt ex postfacto ne longius quidem retrahatur, sed ex principalis duntaxat tempore, non ex suo licet anteriori æstimetur & valeat: quæ de re tota subtilius tractatu, siue sermone II. disceptare in animo habemus: quem etiam tractatum hæctenus ex affectu quidem nostro priorem esse isto quod edolamus capite, apparet. Nec verò nouum est, vt diuersis rationibus idem sit primum, atque vltimum. Ergo cum prima in conciliando amore sit oculorum atque aspectus linea, vbi eam videt quispiam quam amat; hanc tamen lineam extremam à Phædria Terentiano d dictam cum Donato Grammatici eruditiores plerique e pronunciant: sic ἡ ἀναλύσις διαγράμματος, extrema sunt quæ priora in componendo fuerant; & quod in deliberando vltimum eil, idem in exequendo consilio primum esse Muretus eruditissimus quodam loco f docuit: ex Aristotelis nimirum sententia; quam hæc istius verba è tertio Ethicorum ad Nicomachum g præferunt: vbi, δι' ἐνὸς ἢ ἐπιτελεσµένου (inquit) σκόπσου ὡς διὰ τὸ ἐστὶν κακῆνο διὰ τὴν, ἕως ἀν' ἐλθωσιν ἐπὶ τὸ πρῶτον αἰτιον, ὃ ἢ τῆς εὐρέσεως ἔσχατον ἔστιν. δ' δ' βελτιόμηνον ἔοικε (ἡτῆρ ἢ ἀναλύει τὸν εἰρηµένον τρόπον ὡς ὁ διαγράμμα. Et statim hoc adiicit quo superiora non minùs illustrantur; τὸ ἔσχατον ἢ ἀναλύσις, πρῶτον εἶναι ἢ τῆς γούσεως. A quo non alienum esse arbitror, quod antiquius imperfecto perfectum, & parte totum; à Plutarcho h demonstratum in hæc verba didici: δ' κόσμος πρῶτος ἦν πάντων τελειότατος ὦν, καὶ λόγον ἔχον τὸ ἀτελεὲς φύσεως πρῶτον εἶναι τὸ τέλειον ὡς τὸ πεπεραιωµένον τὸ δόκιµον, ἢ τὸ μέγας τὸ ὅλον. ἔδεν γὰρ ἔχει λόγον εἶναι μέγας ἢ μέγας ἔστι µὴ γεγονότος. Idque ipsum antea multò ab Aristotele ipso traditum; i ostendente, ciuitatem familia siue domo quasi parte sua priorem esse natura, & quidem necessariò: καὶ πρῶτον δὲ φῶσις πόλις ἢ οἰκία, καὶ ἕνασθαι ἡµῶν ἔστι. τὸ γὰρ ὅλον πρῶτον ἀναγκαῖον εἶναι τὸ μέρος: ἀναγκαστικὸν γὰρ τὸ ὅλον, ἐν ἔσται ὡς ἐστὶ χεῖρ εἰ µὴ ὁµωλήµως. ὡς ὁ δ' εἰ τις λέγει τὴν ληθίναν. διαφθαρέσασα γὰρ ἔσται τοιαύτη. πάντα

a In summa, par. 1. q. 77. art. 3. ad princ. argum.

b Ad l. ambitiosa, num. 19. D. de decretis ab ord. fac. ex quo Didacus Couarru. c. 20. lib. 1. Varia. resolu. adnotat. & ex B. Thoma 2. q. 1. art. 1. ad primum: vbi ait, quod finis etsi sit postremus in executione: est tamen primus in intentione agentis, & hoc modo habet rationem causa: & 2. & 4. & q. 20. art. 1. ad 2. c Ad l. nihil dolo, 129. §. cum principalis, & ad l. cum principalis, D. de diuer. reg. iur.

d Eunuch. act. 4. scena 2. e Vide Murer. c. 18. lib. 10. Var.

f d. c. 13. lib. 10.

g cap. 3. fol. 41. edit. Francofur.

h Lib. 2. Symposiac. cap. 3.

i Lib. 1. Politic. cap. 3.

proditum, ὅτις ἢ διαβίην, ἢ θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι ἢ διαβεβύς: διαβίην ἢ ἐπὶ νεύροις βεβαία, ἐπὶ μίπορε ἰσχυρὸν ὅτι ἢ ὁ διαβεβύς: propterea quod non alio animo testamentum ordinatur, quam uti post mortem valere incipiat iusta sententia, de eo quod quis, post mortem suam fieri velit: sicuti definitione ipsa testamenti continetur; in quo propterea cauetur ac diligenter inscribitur, per verba (ut de similibus agens Imperator^a nominat) formalia, *Quando ego ex rebus humanis excessero*, quemadmodum Saluianus Massiliensis presbyter monet: ^b nihilominus tamen & mortem testantis testamentum antecedere, non quidem effectu (non enim posset) verum cogitatione ac affectu & verò testamenti ordinationis cogitationem, antecedens (in animo & cogitatione testantis scilicet) mortis tempus significare, ab Imperatoribus Diocleti. & Maximiano rescriptum quodam iuris nostri loco^c ab interpretibus minimè (quod sciam) percepto; ex iis autem quæ ad Tertullianum constituendum allata sunt explicando, memini: quod palmarium, & cum ista scriptio, tum verò non vulgari studiosorum iuris civilis commendatione arbitror esse dignissimum.

Cæterum Affectus vocabulum, ut aliquot aliis auctorum veterum locis reponendum esse proximo superiore sermone docui; sic vno apud Symmachum^d ex epistolis loco, quem eruditissimus earum Scholiastes in mendo cubare non vidit, restituendum esse admoneo: sic ferè, *Quare salutatione contentus (quæ etsi non implet officium, tamen contestatur affectum) redde inuicem quæ legamus; & si necesse est, æmulare breuitatem*. Nam qui alibi effectus benevolentia ab illo ipso^e dicitur, cum ab officij impletione remoueat, huic loco minimè aptum esse sentio: Affectum verò commodissimum; quo amor siue affectio animi significatur, & ab eodem Symmacho^f non semel: præsertim verò quod celebranda amicitia sufficere illud, *Si vales bene est, ad Protadium scripserat: s hoc addito etiam, Opto has ipsas quas tu breues quereris salutationum vices, dum absumus, inter nos longum manare; & alibi ad Felicem, h Amicitia cultum salutationis deferre*. Hactenus visum, de affectu, sublato ex aliquot mendosis à librariis incuria, locis Effectus vocabulo, scribere: non sine impensò animi affectu: quatenus si tu in legendo vicissim, hoc est, attentè præstiteris, ex affectu effectum nasci, re ipsa experiere; quod speramus, & quam huic tractationi operam aliquo nostri affectu dederis, eam te (quisquis es bone lector) omninò non lusisse vel sentias, vel (quod ab homine ingenuo expectare fas est) fatearis etiam ac prædices.

S V M M A.

Hoc potissima ex parte nomicum, egregias interim aliquot obseruationes ac emendationes exhibet.

Nauata opera Vlpiano. Ad l. 34. de diuersis regul. iur. antiq. (cuius initium semper in stipulationibus) allata ex inscriptionum ratione, varia quæ alij non produunt de

a l. in testamento, 26. C. de test.
b Lib. 1. de vero iud. & diui. pro-
uident.

c l. si mulier, 25. C. de iur. dor.

d Epist. 49. lib. 5.

e Epist. 69. lib. 9. & epist. 75.

f Epist. 18. & 39. lib. 6. & lib. 9. epist. 75.

g Epist. 28. lib. 4.

h Epist. 50. lib. 5.

de stipulationibus & acceptilationibus præcipue, dotisque contractibus & nouationibus exempla commodissima. Exposita imprimis l. de hominem, 32. D. de nouat. & l. si is cui, 10. l. si Stichum, §. si decem, eod. tit. Suspectus è glossemate locus in §. idem Celsus, l. si Stichum, D. de nouat. indicatur. Lux allata Paulo; ad quem Tribonianus manus etiam notata in §. sed si stipulatus, l. si unus, D. de pactis. De vi cautionum & chirographorum B. Pauli eximus in hac rem indicatus locus unus, & item Tertulliani alter; qui eadem opera castigatus. Idem rescriptum duobus Iustiniani Codicis locis positum quod utrobique deleta una literula emendatur atque illustratur.

CAPVT X.

DE regula iuris antiqui qua comprehensum est, *Semper in stipulationibus id sequi nos quod actum sit*, in dubio autem id quod fieri solet; de quo si nõ constet, summam ad id quod est minimum redigi oportere: duobus^a nostri ad Regulas Commentarij locis abundè diximus: nec tamè omni ex parte quantum satis est; si ea quæ modò proferemus ab aliis intacta interpretibus, cum ad eius declarationem valeant præ cæteris; auctor ipsius eodem, aut vicinis certè libris suggerit. Quæ cum aliis ad plurimas regulas exemplis commodissimis, nisi quis ea tamè propria scriptio-
ne (ut fore audio) præoccupauerit; huic atque sequentibus libris identidem (faciente Domino) uti res feret inferentur: quando commentarium nostrum quartam cuius editionem parari renunciatum est (nam tertia nobis utique insciis aliisque omnia cogitantibus sub annum 90. siue Lugduno, siue ab Allobrogibus exiit) in molem immensam ex crescere nunc quidem nolumus: vel etiam propria ac speciali ad eam rem scriptio alteri (si hæc sedebit animo sententia) reseruabuntur, quæ iusto volumini sufficiat. Vt sit, meis quidem huiusmodi laboribus, aut propediem aut maturè studiosis omnibus, per me (quod poterit) perfrui licebit. Vlpianus noster ad Sabinum, libro, non quidem 45. (ex quo regula ista desumpta est) sed 47. *Si in nomine serui, quem stipularem dari (ait^b) erratum fuisse; cum de corpore constitisset, placet stipulationem valere*: quia scilicet in ea id sequimur, quod actum est; sicuti dicitur hæc regula. Cuius vis & ad istam facti speciem pertinet, ab eodem ipso his verbis eodem septimo & quadragesimo libro^c comprehensam; *Pluribus stipulationibus factis si promissor ita accepto rogasset, quod ego tibi promisi, habesne acceptum? si quidem apparet (inquit) quid actum sit, id solum per acceptilationem sublatum est; si non apparet, omnes stipulationes solutæ sunt*: ac meritò quidem; cum, ubi potissimum liberationis fauor est,^d in definitam vniuersali æquipollere constet. ^e Adiecit deinde exceptionem Iurisconsultus, quæ non minùs quàm id quod antè dixerat, huic regulæ aptari potest; *Dummodò illud sciamus (inquit) si ego aliud accepto tui, aliud tu rogasti, nihil valere acceptilationem*. Rectè hoc quidem: nam sicuti non valet ad obligationem quæ verbis aut re atque consensu constet, si aliud atque aliud à contrahentibus non idem actum est; deficiente ipsorum affectu, voluntate atque in eandem

a Ad l. 2 & l. 3.

b l. si in nomine, 32. D. de verbor. obligat.

c l. pluribus, 6. D. de acceptila.

d l. Arrianus, D. de oblig. & act. e l. 3. in fi. de tutel. l. si seruitus, de seruit. vrban. præd.

rem consensu mutuo: sic nec ad liberationem quoque valere conuenit. Nisi animus vtriusque consentiat, perducitur ad effectum id quod inchoatur non posse; sed interueniente aliquo errore ut aliud sentiat (puta) qui emit, aut qui conducit, aliud qui cum his contrahit; nihil valere quod acti est: idemque & in societate dicendum, si dissentiant aliud alio existimante; & in omnibus denique negotiis contrahendis, siue bona fidei sint, siue non sint, ab Iuliano & Pomponio Iuriconsultis traditur. ^a Et similiter circa stipulationem Aquilianam acceptilationis causa interponi solitam (de qua Ulpianus vicinior illi, unde nostra regula desumpta est, libro sexto & quadragesimo ^b scilicet egerat, ut omnes praecedentes obligationes per eam novari, ac deinde ipsam acceptilationem perimi diceret) ex Papiniani definitionum libris ^c apparet, ipsam ex consensu reddi; lites autem de quibus non est cogitatum in suo statu retineri: id enim solum sequimur quod actum est. Quamobrem cum soleat dos per acceptilationem constitui: quoties extraneus accepto fert debitori dotis constituenda causa; si quidem nuptiae infecuta non fuerint, liberationem non secuturam Ulpianus ^d ait tertio libro disputationum: hoc addito, quod ad superiora pertinet; *Nisi forte sic accepto tulit, ut vellet mulieri in totum donatum; tunc enim credendum est, breui manu acceptum a muliere & marito datum.* Idem Ulpianus eodem libro, sed alio Pandectarum loco; ^e *Si extraneus pro muliere dotem dedisset, & pactus esset, ut quoquo modo finitum esset matrimonium dos ei redderetur, nec fuerint nuptiae secutae: Vbi dixit, verisimile esse in hunc quoque casum eum qui dat sibi prospicere, ideoque quasi causa non secuta conditionem habere posse, qui ob matrimonium dedit, matrimonio non copulato:* Subiicit statim exceptionem huiusmodi, persimilem superioris; *Nisi forte evidentissimis probationibus mulier ostenderit, hoc eum ideo fecisse, ut ipsi mulieri magis quam sibi prospiceret:* Et recte; nam si donaturus mulieri, iussu eius sponso numeravi, nec nuptiae secutae sint; id mulierem condicere, Paulus etiam tradit. ^f Rursum superioribus hoc quoque addit Ulpianus, quod eodem spectat, quod & illa referenda existimauimus: *Sed & si pater pro filia det, & ita conuenit* (scilicet ut finito matrimonio, dos ei redderetur) *conditionem patri competere* (soli non item filiae non infecutis nuptiis) auctoritate Marcelli aduocata scripsit, sed ita ut aduiceret exceptionem hanc, *Nisi euidenter aliud actum sit.* Quemadmodum autem haec superioribus a nobis memorata acceptilationis formula, *Quod ego tibi promisi habesne acceptum?* omnes stipulationes (nisi quid contra sit actum) sublatas diximus: ita si cum te hominem, & Seium mihi decem dare oporteret, stipulatus sim ab altero nouandi causa ita; *Quod te aut Seium dare oportet;* vtrumque nouari, merito respondisse Neratium, Paulus & notauit: quia vtrumque in posteriorem stipulationem deducatur. Sed unde istud colligimus actum fuisse inter contrahentes, ut vtrumque deduceretur? Ex eo nempe (ut equidem existimo) quod vno eodemque tenore orationis, & veluti spiritu, stipulatio de vtroque concepta est per indefinitam illam particulam *Quod;* cui vim inesse vniuer-

^a l. an inutilis, §. in princ. §. acceptum, & l. si acceptilatum, D. de acceptil.
^b l. Aquiliana, 4. D. de transac.
^c l. cum Aquiliana, eod. tit.

^d l. licet, 44. §. 1. D. de iure dot.

^e l. si extraneus, 6. D. de condic. cau. da.

^f l. si donaturus, 9. eod. tit.

^g l. te hominem (sic est Flor.) 32. D. de nouat.

vniuersalis, *Quicquid, quodcunque, vel Omne,* superius diximus: & ita debet accipi, quod Celsi verbis (obscurioribus paulo, nisi quis attendit) *in l. si is cui,* 10. D. de nouat. vel potius quod ad Celsum aliter (ut pleraque omnia secus atque alios facere solitum comperimus) sentientem, alius notauerat; *Si is cui* 10. Titius, 15. *Seius debebat, a Titio stipulatus sit, quod ille aut ille debeat, dari sibi: nouatum vtrumque non esse, sed in potestate Titij esse, pro quo velit soluere, & eum liberare.* Quod tamen non aliter verum esse, quam si hoc actum sit inter contrahentes, ita subiicitur; *Fingamus autem ita actum, ut alterutrum daret:* Tanquam hoc sentiat, si non hoc actum esse appareat, aliud in dubio respondendum esse; ut obligatio scilicet vtraque (sicuti dicebamus modo) perimatur. Itaque subditur ibidem, *Nam alioquin vtrumque stipulatus videtur, & vtrumque nouatum, si nouandi animo hoc fiat:* non minus quam si coniunctiuo articulo adhibito ita concepta fuisset stipulatio nouandi causa, *Quod Titium & Seium mihi dare oportet, id dare spondes;* quo casu licet ex diuersis causis singuli fuerant obligati, vtrique tamen, cum vna stipulatione plures obligationes nouari nihil vetet, nouationis iure liberantur: propterea quod vtriusque obligatio in huius personam, a quo nunc stipulamur confluat; idque a Caio ^a traditur. Planè secus dicendum videretur, ita conceptis verbis stipulationis nouandi causa facta, *Quod Titium dare oportet, promittis?* vel, *quod Seium dare oportet, promittis?* tunc enim neutrum adhuc illorum esse liberatum, sed eligere te posse pro quo soluas; ex Marcello ad Sabinum Ulpianus ^b noster, eodem lib. 46. illi proximo. Vnde regula nostra desumpta est, docet: vbi cum ita verba concepta sint, *Si decem quae mihi Titius, aut decem quae Seius debet, &c.* animaduerti debet (quod minimè alios fecisse video) nullam vniuersalem aut indefinitam orationis notam, siue articulum qui sequentia omnia comprehendat esse adpositum; sed duo singularia sub disunctionis articulo esse prolata. Vnde ratio differentiae (iudicio quidem meo) petenda est, per quam quid actum esse intelligatur; peritè atque ex arte iuris, & secundum id quod est probabile cogitatum a contrahentibus; Iuriconsultus respondeat, prator iudexve cognoscat, iudicet, condemnet, praestare cogat. Referri etiam per commodè poterit haec regula ad aliam ab Ulpiano nostro ^c quaestionum libro ad eundem Sabinum octauo & quadragesimo tractatam, & item in regularum libris explicatam; qua definitur, inutilem acceptilationem vtile pactum habere, nisi in hoc contra sensum sit. Itaque cum acceptum fieri non possit, nisi quod verbis colligatum est: neque verbis tolli quod non verbis contractum est: verborum autem obligationem ideo tollat acceptilatio, quia & ipsa verbis fit: *Si accepto latum fuerit ei, qui non verbis, sed re obligatus est; non liberabitur quidem, ipso & mero iure scilicet: sed interuentu tamen praetoris, per exceptionem doli mali vel pacti conuenti se tueri poterit.* Ceterum si hoc non actum sit inter contrahentes, si non sit consensus; aliud respondebitur: *Fingamus eum qui accepto ferebat, scientem prudentemque nullius esse momenti acceptilationem, sic accepto tulisse; quis dubi*

^a l. vt. §. vt. eod. tit.

^b l. si Stichum, §. si decem, eod. titu.

^c l. in omnibus, 1. & 2. D. de obligationibus & actionibus.

a l. si quis cum,
36. D. de verbo.
obligat.

b l. eum qui,
40. eod. tit.

c l. si fundum,
114. eod. tit.

d l. r. in princ.
eod. tit.

e l. non figura,
D. de obligat. &
actio.
f d. l. r. s. vlt.

g l. obligationū,
3. in fin. D. de
oblig. & actio.
& vide Varronē
lib. 5. de lingua
Lat.

h d. l. & per ius
iurandum, s. si
quis, D. de ac-
ceptilat.

dubitat, non inesse pactum, cum consensum paciscendi non habuerit? Hæc ille; à quo aliam habe tractatam eodem lib. 48. ad Sabinum: ^a in qua non verba stipulationis spectantur, quæ tamen stricti iuris est, sed id quod actum est; secundum quod exceptio doli accommodatur ei, qui aliter obligatus est quàm conuenisset: per quam, licet alioqui subtilitate iuris adstrictus esset; nihilominus repellit agentem ex stipularu; etiam si nulla sit ab isto adhibita machinatio: dum tamen ipsa res in se dolum habeat. Item si quis Calendis Ianuariis (dari scilicet) stipulatur, nec adiiciat primis, vel proximis, secundis, tertiis vel quibus aliis; facti quæstionem eum inducere, Vlpianus ad Sabinum, itidem lib. 50. scribit, ^b quid fortè senserit. Vtique enim hoc sequimur (inquit) quod actum est, easque assumemus: si autè non appareat; dicendum est quod Sabinus, primas Calendas Ianuarias spectandas. Quo loco nullus huic regulæ aptior proferri potest, itidem vt superiores omisso ab interpretibus: sed quæret forsitan quispiam, quamnam sit huius inuestigationis utilitas? Huius autem alio ad eundem Sabinum libro ^c ipse Vlpianus respondet his ferè verbis; *Si fundum certo die præstari stipuler, & per promissorem steterit quominus eo die præstetur, consequuturum me quanti mea interest, moram facti non esse.* Porro cum stipulatio non possit, nisi vtroque loquente confici, vt ex ea nascatur verborum obligatio utilis, & efficax; sicut idem eod. lib. I. C. alio loco tradit: ^d verbis quidem & oratione quæ expriment literæ, obligamur; ^e sed quatenus ea ratione mens nostra id agentium ostenditur, vt sequatur obligatio. Itaque nihil interest (ait Vlpianus ibidem ^f) eademne an alia lingua stipulanti respondeatur, dum tamen vterque alterius linguam, siue per se, siue per verum interpretem præsens intelligat: propterea quòd omnis sermo continet verborum obligationem. Rursum etsi eodem loquendi genere, atque idiomate respondeatur, quo alius stipulatus est; nisi tamen hæc vtriusque mens fuerit, vt obligatio contraheretur; nulla inde profectò nascitura est: quoniam id sequimur, quod actum est in stipulationibus, sicut Vlpianus hac regula definit. Cuius mentem hac in parte illustrent, quòdque modò dicebamus confirmant, hæc Pauli & verba; quæ ideò non grauabor appingere: *Verborum quoque obligatio constat, si inter contrahentes id agatur: nec enim si per iocum (puta) vel demonstrandi intellectus causa ego tibi dixero, spondes? & tu responderis, spondeo; nascetur obligatio.* Item illa eiusdem Iuriconsulti, quæ præcedunt, sic ferè; *Non satis autem est dantis esse nummos & fieri accipientis, vt obligatio nascatur (ex mutuo scilicet) sed etiam hoc animo dari & accipi vt obligatio constituatur: itaque si quis pecuniam suam donandi causa dederit mihi; quanquam & dantis fuerit, & mea fiat: non obligor ei (civiliter scilicet vt mecum agere possit) quia non hoc inter nos est actum.* Hactenus ille. Rursum Vlpianus noster (nam ei potissimum opera ista dicata est) illo 50. ad Sabinum libro, ^h *Si quis usumfructum stipulatus, usum accepto tulerit: si quidem sic tulerit acceptum quasi usu debito; liberatio non continget. Si verò quasi ex usufructu: cum possit usus sine fructu constitui, dicendum est acceptilat*

acceptilationem valere. Vnde manifestò apparet, interesse quid actum sit inter contrahentes; aut potius distrahentes, atque hunc legitimum acceptilationis actum celebrantes: interesse (inquam) quid potissimum senserit is qui accepto tulit. Verum in dubio quid dicemus: vtrum esse aliquid actum accipiemus; quò magis valeat, quàm percat ex Iuliani ^a iurisprudencia: an potius nihil? & hoc magis placet: quando idem Vlpianus lib. 47. ^b eum qui usumfructum stipulatus, usum stipuletur; nihil agere dixit, vt nec nouet obligationem: si non transfert, verum est nec perimere; ac multo certè minus. Et quoniam de nouatione cœpimus dicere; quæ ad regulam nostram pertinent, ex eo titulo desumere pergamus. In duobus reis promittendi frustra timeri nouationem, eodem libro sed alio tamen loco ^c idem auctor est; quoniam licet antè prior responderit, posterior etsi ex interuallo accipiatur; consequens est dicere pristinam obligationem durare, & sequentem accedere: & parui refert, simul spondeant an separatim promittant; cum hoc actum inter eos sit, vt duo rei constituentur, neque vlla nouatio fiat. Et rectè Vlpianus, cum hoc inter eos actum sit: nam idem lib. 48. ^d *Nouationem ita demum fieri si hoc agatur vt nouetur obligatio.* Caterum & lib. 46. qui eum proximè sequitur, ex quo regula nostra desumpta est; hoc profert, ^e quod isti regula aptissimum censeo: *Si ita fuero stipulatus, quanto minus à Titio debitore exegero, tantum fideiubes? non fit nouatio (ait) quia non hoc agitur, vt nouetur.* Item alio loco ^f eiusdem libri; *Si quis ita stipulatus à Seio sit, quod à Titio stipulatus fuero dare spondes? si postea à Titio stipulatus fuerit; ex Celsi auctoritate fieri nouationem solumque teneri Seium respondit: si modò id actum sit vt nouetur, id est, vt Seius debeat quod Titius promisit.* Vbi (vt dicam quod mihi videtur) illud, *id est*, habeo suspectissimum à glossemate, quòd sit ipsum imperfectum defectu taxatiui vocabuli, *solus*; ibi, *vt solus Seius.* Nam alioqui fideiussor non minùs debet in solidum, nec tamen solus: & moueor, quod illud, *id est*, alio simili loco ab Vlpiano adiectum non fuerit in l. 2. eod. tit. Sequitur postea: *Iudicatum solui stipulatione, actionem iudicati non nouari: quia hoc solum agatur ea stipulatione, vt & fideiussoribus cautum sit; non vt obligatione iudicati discedatur.* Prætereà, *Scire debemus* (ait ille ipse alio loco ^g eiusdem libri sexti & quadragesimi) *in stipulationibus tot esse stipulationes quot summa sunt, totque esse stipulationes quot species: secundum quod euenit vt mixta vna summa vel specie qua non fuit in præcedenti stipulatione, non fiat nouatio; sed efficiat duas esse stipulationes.* Ergo, si fundum Cornelianum stipulatus, quanti fundus est postea stipuler: si non nouandi animo secunda stipulatio facta est, cessare stipulationem, alibi ^h traditur; secundam verò stipulationem, ex qua non fundus, sed pecunia debetur, tenere; sed & primam, ita vt altera per alteram non tollatur: quin etiam aliter atque aliter estimationem fieri lite contestata ex vtraque stipulatione, ibidem ostenditur. Denique huius veterum constitutionis quæ definit, *Quoties culpa interuenit debitoris perpetuari obligationem;* ⁱ vbi effectum hunc esse vt occisus homo à debitore adhuc peti &

a l. quoties, 13.
D. de reb. dub.
b l. si pupillus,
in fin. D. de no-
uat.

c l. 3. D. de duo-
bus reis.

d l. 2. D. de no-
uation. in fin. &
l. Paulus, eod.
e l. si ita fuero,
in princ. eo. tit.

f l. si Stichum, 5.
si quis ita, eod.
titu. & s. idem
Celsus.

g l. scire debe-
mus, in princ. D.
de verb. oblig.

h l. fundum, in
princ. D. de
nouat.

i l. si feruum, 91.
s. sequitur vide-
re, D. de verbo
obligat.

a §. vlt. eiusdem legis, facit l. si rem aliquam, 31. in princ. D. de nouat.

b l. iuris gentium, §. quod ferè, D. de pact.

c l. & heredi, in fin. D. de pact. d. l. seq.

e l. idem, in fin. eod. titu. & l. sequenti.

f l. si vnus, §. sed si stipulatus, D. eod. tit.

g l. contractus, 54. D. de oblig. & action.

accepto ferri, eiusque obligationis nomine fideiussor accipi possit, à Paulo est traditum: de nouatione adiicitur, ^a *Et si nec hominem qui non est, nec pecuniam quæ non debetur stipulari possumus; nouationem tamen fieri posse, si hoc actum inter partes sit*: quod & Iuliano placere ait. Animum itaque intuemur contrahentiũ, aut præcedentem obligationem nouando transferre in secundam, aut hanc illi adiungere volentium. In omnibus denique negotiis inspiciamus quid actum sit. Ergo quod ferè nouissima parte pactorum, ita solet inferi, *Rogauit Titius, spondit Mæuius*: hæc verba non tantum pactiois loco accipiuntur, sed etiam stipulationis; ideoque ex stipulatu nascitur actio: idque noster Vlpianus ^b alibi docet; adiecta ista exceptione, quæ superiora omnia maximè illustrat: *Nisi contrarium specialiter approbetur, quod non animo stipulantium hoc factum est, sed tantum paciscentium*. Nam inde apparet, spectari quod actum est, vel quod in regione in qua actum est frequentatur; iuxta Vlpiani hanc regulam circa stipulationes. Sic debitoris conuentionem fideiussoribus prodesse cum dixisset Paulus alicubi: ^c addita statim huiusmodi exceptio, ab Vlpiani ^d scriptis; *nisi hoc actum est, ut dumtaxat à reo non petatur: tunc enim fideiussor exceptione non utetur*. Et similiter ad illud Pauli; ^e qui dixerat, quamuis fideiussoris pactum reo nõ proficit, plerunque tamen doli exceptionem reo profuturam, Iulianum scribere: additum istud ex Vlpiani libris, *videlicet si hoc actum est ne à reo quoque petatur*. Præterea, *si stipulatus decem aut Stichum de decem* (sic lego addito articulo, *De, qui scio sæpe in P. Flor. deesse syllabas ex similibus vicinis repetendas; & Non petendis, suppleo) pactus simul petam Stichum aut decem: exceptionem pacti conuerti in totum ob staturam Paulus ^f admonet, hoc addito quod ad superiora, de quibus locuti sumus pertinet, *Sed si id actum inter nos sit ne decem mihi sed Stichus præstetur, posse efficaciter de Stichus agi nulla exceptione opponenda: idem est et si de Stichus non petendo conuenerit*, quo loco, verba ista (vt obiter dicam) *nulla exceptione opponenda*; meram Tribonianum characterem (animo quidem meo) præferunt suam illam huiusmodi ablatiuis absolutis perelegantem scilicet orationem, veluti luminibus illustrare soliti: hoc significantia nimirum, adeo efficacem fore (quod satis perspicue lectum à Iurisc. fuerit) actionem; vt opposita exceptione pacti vel doli neutiquam excludi possit, sed sit inutilis omnino, quam reus vnde petitur opposuerit: tamen si præscripta exceptio actionis formulæ à prætore, quominus, opponatur: vetare profectò iudex non queat, quamuis ipsius in cognoscendo, nullam (hoc quidem casu) habiturus sit rationem. Et ita sentio*

Porro autem non in stipulationibus modò, sed etiam, atque adeo multò magis, in cæteris contractibus, nos id sequi quod actum est oportere, Vlpianus hac ipsa regula cum definiat; adhibito exemplo sic explico: ecce enim, ipsa emptio & venditio, ita demum valet, si hoc actum est, aut quatenus actum est inter contrahentes. Denique contractus imaginarij, etiam in emptionibus (ait Modestinus & in regularum libris) vinculum iuris non obtinent, cum fides facti simulatur,

latur, non intercedente veritate: qua de re plenius disputatum ad l. imaginaria, 16. D. hoc nostro tit. Sed & in pignoribus & hypothecis contrahendis, ad rerum tam earum, quas in præsentem debitor habet, quam futurarum specialem obligationem: hæc verba, FIDE ET PERICULO RERVM AD ME PERTINENTIVM VEL PER EARVM EXACTIONEM TIBI PROMITTO: in cuiuscunque contractus instrumento apposita sufficere Iustinia. Imperator voluit: ^a hac addita ratione, quæ valde ad regulam nostram illustrationem pertinet, si quid iudico: *Cum sit iustum voluntates contrahentium magis quam verborum conceptiones inspicere*. De voluntatibus verò contrahentium constat, & quod inter ipsos actum est apparet: interdum quidem ex aduersarij in iurè interrogati vera vel falsa confessione, quæ rei iudicatur comparatur: ^b dum tamen naturali conueniat, si falsa sit (iuxta id cuius à Paulo alicubi ^c & Iabolenus ^d admonemur) vt ita nimirum rata sit, si id quod in confessione, & ius & natura recipere potest. Ac de confessione quidem pluribus verbis à nobis actum superius ^e fuit. Plerunque autè vel instrumento (in quo si scriptum fuerit promississe aliquem: perinde haberi, atque si interrogatione præcedente responsum sit, ab ipso Paulo ^f traditum) vel ex testium qui contractui affuerunt cum haberetur, depositione; vel ex aliqua scriptura siue aduocatorum signis (vt alicubi Tertulianus loquitur) signata sit: siue per argentarium, aut per librarium (de quo agitur à nobis ad l. 92. D. de reg. iur.) siue per ipsum, qui obligatur, facta ostendi queat. Licet enim epistola additum non sit, stipulatum esse eum, cui cauebatur; tamen si res inter præsentem gesta est, credendum esse præcedentem stipulationem, vocem spondentis securam ab Imperatore ^g rescriptum est: & ita Scauola ^h responsum accipiendum didici, quo literas ad virum vxor scripsisse proponitur; quibus, si ob suos mores diremptum esset matrimoniũ, restitutura se spondebat, quod sibi donatum fuerat: peti enim posse quod ex donatione in pecuniam creditam conuersum sit. Alioquin enim, tacita vox in stylo (vt verbis Tertulliani ⁱ vtar) & mutus in literis sonus non valeret; quod ad stipulationem certè attinet: si eam non intercessisse probaretur. Generaliter etiam sciendum esse Vlpianus ^k noster ait libro ad Sabinum non quidem 45. (vnde nostra desumpta est regula) sed 47. Si quis scripserit se fideiussisse; omnia solemniter acta videri (scilicet in dubio, & vbi de contrario non constat) adiicit etiam Iustinianus, ^l *vt quodcunque scriptum sit, quasi actum, etiam actum fuisse videatur*. Planè licet commemorationem in chirographo pecuniarum quæ ex alia causa deberi dicuntur factam, vim obligationis non habere à Scauola ^m responsum est; tamen circa idiographa, & cautiones priuatas, si se quis debere scripserit, non potest non videri obligatus: vt Titius qui apud Iulianum talem epistolam ad me emiserat; scripsi secundum mandatum Seij, si quid tibi debitum approbatum fuerit me tibi cauturum & soluturum sine controuersia: nam Titium de constituta pecunia teneri, Vlpianus ⁿ perspicue scribit. Et similiter non potest non videri donasse, qui mortis

a l. vlti. C. quæ res pignor. obl. poss.

b toto tit. de interrogat. act. & de confessis.

c l. confessionibus, D. de interrogat. act.

d l. si is cuius, in fin. eod. tit.

e Serm. 5.

f Lib. 5. Sentent. tit. 7. vide & l. in finalibus, D. fin. regund.

g l. i. l. optima, C. de contrah. stipul. h l. ea quæ, 3. de donat. inter vir. & vxor.

i Ad extremum lib. de idololat.

k l. 30. D. de ver. oblig. & §. vlti. Inst. de fideiuss.

l d. §. vlt.

m l. vlti. D. de probat.

n l. cum qui E. phesi, §. Iulianus, de const. pec.

a l. auunculo, D. de mort. caus. donat.

b l. 3. §. 1. verfic. tacita, D. de iur. fife.

c Extremo lib. de idolol.

d Ad l. 9. semper in obscuris, D. de reg. iur.

e Ex lib. 2. epist. ad Philem. vers. 18.

f Cap. 1. epist. ad Philem. vers. 18.

causa suo auunculo donaturus quæ debebat, ita scripsit, *Tabula vel chirographum ubicunque sint, inanes esse: neque eum soluere debere; vide si pecuniam ab auunculo defuncti heredes petant, exceptione doli mali auunculum se tueri posse, quod contra voluntatem defuncti ab eo petatur*, Marcellus alicubi ^a respondit. De voluntate nimirum cuiusque, satis apud bonos & graues, & (vt ille ait) fugitantes litium, constat ex manu siue cautione atque chirographo, siue idiographo (quod Græci nominant) quo prolato etiam tacita fideicommissa detegi; si eo cauisset is cuius fides eligitur, quod ad eum ex bonis defuncti perueniret, restitutum: non minus profecto quam si ex aliis probationibus manifestissimis id ipsum apparuerit. ^b Merito sanè: quia nihil potest manus scribere, etiam si lingua in dictando cesser immobilis & quæta; quod anima non dictauerit (vt apud Tertullianum ^c rectè scriptum est) quanquam & ipsi linguæ anima dictauerit, aut à se conceptum, aut ab alio traditum, secundum illud à nobis alibi ^d relatum Aristotelis ^e effatum: *ἵτι ἔστι μὲν οὐ τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῆ ἐν τῇ ψυχῇ καθ' ἑαυτῶν σύμβολα ἢ τὰ γραφόμενα τῆ ἐν τῇ φωνῇ*. Quamobrem D. Paulus, ^f vbi se pro Onesimo si quid Philemonè offendisset, persolutorum ac dependurum pollicetur; addit se id propria scripsisse manu, ad obligationem illam (vt puto) spectans quæ per chirographum, siue idiographum ostenditur: *εἰ δὲ τι ἠδ' ἕκαστος σε ἢ ἀφ' αὐτοῦ, τὸ το μοὶ ἐλλόγη. ἐγὼ πάντως ἐγγράφα τῆ ἐμῆ χειρὶ. ἐγὼ ἀποτίσω*. Superioribus autem hoc dein subiicit idem ille Tertullianus, quod nonnunquam vsuuenit in foro; *Iam ne dicatur, aliquis dictauit, hic conscientiam appello, an quod alius dictauit, anima suscipiat, & siue comitante, siue residente lingua, ad manum transmittat*. Et statim: *Cauisti igitur quod in cor tuum planè ascendit; quod neque ignorasse te contendere potes (sic lego, non potest) neque noluisse: nam cum caueres scisti; cum scires utique voluisti, & es tam factus, quam cogitatus (deest obligatus, aut quid simile) nec potes leuiore crimine manus excludere, vt dicas falsum planè effici cauendo, quod non facis: tamen non negaui, quia non iurauit: imò etsi nihil tale fecisses, tamen dicereris deierasse, & fecisse si consenseris*.

Id sciendum interim, etiam cautionibus huiusmodi epistolis & chirographis in dubio fides adhibeatur, vt ex iis nascatur obligatio: at tamen, quemadmodum ex apocha non aliàs liberatio cõtingit quàm si pecunia soluta sit (qua in re distare ipsam ab acceptilatione, verum est ^g) vnde si tantum receptam debitam quantitatem falsò scriptum sit; figmento veritatis obligationem extinguere non potuisse re-scriptum est: ^h & tamen alioqui nemo dubitat, quin talis pecunia soluta professio collata instrumento, rei gestæ probationem cõtineat: & maiorem quidem, quàm si chirographum acceptæ pecuniæ mutua redditu uisisset. ⁱ Ita etiam ad obligationem quod attinet, frustra & indebitè aut spe futura numerationis quæ nulla secuta sit, ^k tamen emissam cautionem probari posse: ac, tum quidem veritati locum superfore; vt ipsi potiùs, si aliunde manifesta probationes in contrarium emerferint, quàm cautionis vel chirographi tenori stetur, æquū est. Antoninus itaque Imperator, ^l *Si cautione tua* (inquit) licet

g l. si accepto latum, 19. in fin. D. de acceptil.

h l. si obligatū, C. de solution.

i l. pecuniæ, C. eod. tit.

k l. si quasi, C. de non numer. pec. facit l. interest, & l. si literarum, C. de solution.

l l. 3. C. de non numer. pec.

licet hypotheca data conueniri cœperis: exceptione opposita seu doli seu non numerata pecuniæ, compellitur petitor probare pecuniam tibi esse numeratam, quo non impleto, absolutio sequetur. Et absolutionem quidem ita sequi, accipiendum omninò est (nisi fallor) si is vnde petitur, qui & in exceptione quibusdam quasi actoris partibus fungitur, exceptionem suam impleuerit: ^a quòd enim alioquin ei plerumque incumbat probatio qui dicit, non qui negat, ^b nihil huic definitioni obstat; quando id de negante numerationem aut rem aliam accipi debet, cuius naturali ratione probatio nulla est: ^c in hac specie verò qui excipit, aliquid etiam dicit, sicut qui solutam adfirmat pecuniam; cuius rei probationem præstare debet, ^d neque simpliciter aduersarij intentionem pernegat. Denique frustra cautionem emissam, & pignus datum probari potest, quo casu si nihil creditor numerauit ei quæ pignus dedit, sed inanem extorsit cautionem, mendaci scriptura contra fidem veritatis obligari rem eius non potuisse, ab Imp. Alexandro ^e rescriptum fuit. Quamobrem non aliter, dati pignoris, nec numerata pecuniæ (vt Imperatores Seuerus & Antoninus aiunt) hoc est, cum in ipso pignore obligando nulla pecuniæ numeratio vera, nullaque adeò principalis tum quidem obligatio intercesserit, sine qua non consistit hæc accessoria, ^f tenebit vel exceptio vel intentio: nisi de fide debiti (scilicet antea contracti) consisterit, si qui pignus dedit, id actione in rem persequatur. Eademque ratione (per probationem utique numerationis à creditore faciendam, qui nudam cautionem penes se habet: quæ priuata scriptura est, vt ipse ideò fidem in dubium à debitore intra legitimum biennij tempus vocatâ, ^g & simul pignoris adhibiti numerationi, tum vel quandoque facta creditor implere debeat) veritas eruatur, si eo qui dederat possidente pignus, aduersarius, qui penes se cautionem habebat id persequi, actionem hypothecariam exercendo cœperit. Hæc nimirum est sententia principalis rescripti duobus Iustinianæi Codicis locis ^h totidem ferè verbis collocati: cuius rei propterea mihi mentionem faciendâ existimaui, vt maculam quæ utrobique inoleuit eluendam, etsi paruam, at maculam tamen, & ab aliis nondum percepram indicarem: & pro *Veritas seruetur*, legendum *Veritas eruatur*, expuncta (quæ frequenti librariorum errore ob similitudinem iterari solet) literula ostenderem: quoniam à Modestino ⁱ & ab Vlpiano etiam veritas dicatur: ^k itémque fraudum particeps erui, ^l atque à Tertulliano ^m etiam extorqueri veritas, erui malos nõ abscondi leges iubere: ac denique duobus (quod meminere) locis iuris nostri ex auctoritate Pandectarum Florentinarum & manuscriptorum codicum, pro *in criminibus seruandis vel scrutandis* apud Vlpianum ⁿ *eruendis* repositum fuerit, omnino rectè: sicut & apud Paulum legitur in Sententiarum libris: ^o itémque in quodam Impp. Theod. & Valentin. rescripto, ^p pro *Veritas faciliùs seruetur* (quod habebant priùs vulgares codices) *Veritas faciliùs eruatur*, hodie restitutum esse videamus. Nam sanè cur Tribonianum & socios nullam in iuris libris locum similem asserentes, mendacij aut vanitatis (cuius satis iam superque

a l. si pactum, l. in exceptionibus, 19. D. de probat.

b l. 2. D. de probat.

c l. asseueratio, C. de non numer. pec. l. actor, C. de probat.

d l. 1. C. de probat.

e l. 2. C. si pigno. conuent. numer. pec. sec. non sit.

f Vide quæ scribo ad l. cū principalis, D. de diuers. regul. iur. antiq.

g Vide in d. l. 3. l. adseueratio, 10. & l. 14. in cõtractibus, in prin.

h l. 1. C. de non numer. pec. secus si post biennium, aut si ex instrumento utrunque appareat de numerata pecunia in dando pignore.

i l. 1. C. de non numer. pecu. & l. 1. C. si pignor. conuent. numer. pecu. secut. non sit.

k l. 1. C. de non numer. pecu. & l. 1. C. si pignor. conuent. numer. pecu. secut. non sit.

l l. serui, 7. D. de testibus.

m l. item apud, 15. §. quæstionè, D. de iniuriis.

n l. l. iud. Nerati, §. sed etsi seruus, D. ad leg. Aquil. m. Apolog. c. 2.

o Nisi enim fallor leges malos erui iubent non abscondi, confessos damnari præscribunt nõ abscondi: & postea veritatis extor.

p quædam præfides de nobis solis mendacium elaboratis audire.

q l. 1. in princip. D. de quæstion.

r Lib. 5. recept. Senten. tit. 1. in princip.

s l. consensu, §. seruis, C. de re-pud.

moni subicere; ac de stipulationibus quæ fideiubendi, nouandi, liberandi animo fieri solent, quæ piæ quæ non satis ab aliis intelligi videntur (certè non explicantur) proponere. Nam vulgaria & protrita quid attinet? in his præsertim, aut excerptorum libris quos istis succedaneos paramus? Abstrusa potius rara & selecta, quorû oblatione Themidi ac Musis litetur; interea dum isto earum sacerdotio defungimur, immò semper exquiramus. Nam altera illa ludimagistris atque antecessoribus, quæ magis *πρὸς ἀλφίτα* existimant, magisque ex voto ac munere ipsorum esse agnoscimus; vt auidi dictata discipuli excipiant, relinquimus lubentes animis. Nec tamen suas istis Repetitiones quas vocant inuidemus; tantum eos, qui que ipsis dant operam, videant meliora præbentque, deteriora ne sequantur, admonitos volumus. Sed in rem præsentem veniamus: & surculo defringendo, vi non festucaria sed solida vtentibus aliquam ipsius cognitionem, quasi possessionem animi, nobis per te (bone lector) vsurpare sine vlllo tuo damno liceat. Possis tu igitur in primis istud ius adiungere, quæ ad *l. quæ legata*, 18. similitudine inscriptionum inuitati protulimus; huic regulæ nostræ locum esse, non in puris modò sed & in conditionalibus; nimirum vbi extiterit, aut impleta fuerit conditio: perinde enim haberi, ac si illo tempore, quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset. Nam *si quis, si Titius Consul factus erit, sponderit decem dari; quamuis pendente conditione promissor moriatur, relinquet heredem obligatum*, idque Iulianus ^a scribit. Quod similiter & in heredis legatorum debitoris herede locum habet. Quamuis enim ad personam legatarij quod attinet, cessionis legati dies spectetur; & in hoc distet legatarius à stipulatore (qua de re plenius egimus ad dictam *l. 18. D. hoc tit. de diuers. reg. iur. antiq.*) attamen cum heres adeundo hereditatem, vel ei se immiscendo contrahere videatur, & ex quasi contractu teneatur: ^b legato sub conditione relicto, si heres (à quo sub conditione legatum est) pendente conditione moriatur; heredem suum obligatum relinquit, vt Paulus noster eodem ex quo regula nostra desumpta est, lib. 62. ad Edictum scribit. ^c Meritò; quia ipse quodammodo fuit obligatus sub conditione legato apposita, cum sponte subiit hereditatem: & quauis exigi non potuerit à legatario, qui ne creditor quidem fuit pendente conditione; ^d attamen cum *ex contractibus venientes actiones, & in heredes dentur* (sicuti noster ipse Paulus alibi ^e monet) *heredis heres existente legati conditione legatario tenebitur*; habita scilicet ratione temporis, quo per aditionem hereditatis, quasi contractum est cum legatario: sicuti nullam, Celsò teste, ^f dubitationem habet; quin herede petere à debitore vetito, nec heres heredis petere possit. Hodie quidem ex Iustiniani constitutione, ^g decisus veteris iuris altercationibus, omnem stipulationem siue in dando, siue in facièdo, siue mixta ex dando & facièdo inueniatur, & ad heredes & contra heredes (siue specialis heredum fiat mentio, siue non) transmitti constat, tanquam si in dando conceptæ forent: cum ab herede impleri factum non minus possit, velut ab alio, quod sit alij impositum; quando penè

^a l. si quis, 57. D. de verb. oblig.

^b l. 3. in fin. & l. 4. D. ex quibus caus. in poss. eat. l. 4. §. heres quo que, D. de oblig. & act. Instit. tit. de oblig. quæ ex quasi cont. nasc. §. idem iuris est, & argum. à contrario sensu, l. qui cum alio 19. in princip. D. de reg. iur.

^c l. legato, 64. D. de condit. & demonstr.

^d l. is cui, 45. D. de oblig. & act.

^e l. ex contractibus, 48. D. de oblig. & act.

^f l. D. de libe. legat.

^g l. veteris, C. de contrah. & comitat. stipul.

similis omnium hominum natura esse censeatur. Spectamus itaque stipulationis contractæ tempus; vt si res fuerit, quæ tum posset à contrahentibus impleri, eadem & ab ipsorum heredibus possit ac debeat. Circa constitutam quoque pecuniam cum exigatur, vt sit debitum, quod constituitur; ^a hoc talem recipit interpretationem, vt si quid tunc debitum fuit cum constituebatur nunc non sit, nihilominus teneat constitutum: quia retrorsum se actio refert. Proinde & temporali actione obligatum, constituendo teneri debere; licet post constitutum, dies temporalis actionis exierit: ex Celsi & Iuliani autoritate ab Vlpiano ^b traditur. Ex quo intelligimus, tempus constituti non minus quam stipulationis inspicere: & item ex eo, quòd si pater vel dominus constituerit se soluturum quod fuit in peculio: non minuetur peculium, quatum ad constitutoriam actionem pertinet; eò quòd ex ea causa obstructus esse cœperit: cum alioqui crescere id ac decretere soleat: sed licet interierit; nihilominus tamen liberabitur qui constituit, vt noster Paulus ^c admonet. Sufficit enim extitisse obligationem de peculio, tempore constituti, quod inspicimus. Quinetiam quod ad solutionem attinet, spectamus tempus contractæ obligationis. Itaque Paulus noster alio loco, ^d *Qui Stichum aut Pamphilum stipulatur, si in vnum constiterit obligatio; quia alter stipulatoris erat*, rei verò suæ stipulationem nullius esse momenti constat inter omnes: ^e *etiamsi deserit eius esse, non rectè soluitur; quia vtraque res ad obligationem ponitur, non ad solutionem*. Non liberabitur itaque promissor: quia neutrum videtur in homine seruo stipulatoris constituisse, nec obligatio nec solutio; vt Marcellus in eadem facti specie respondit: ^f non obligatio, propter eam rationem quam diximus; non item solutio, quia qui non est in obligatione, frustra soluitur: cum non sit ad solutionem positus; nec possit ex postfacto videri fuisse in obligatione, quia ex præsentis vires sumit obligatio: in qua contractæ obligationis tempus inspicimus; quæ cum vitiosa & prorsus nulla in eo stipulatoris seruo fuerit, tractu temporis conualescere, ob id quod stipulatoris ille seruus, esse deserit, minimè potuit: iuxta illam alteram iuris regulam, quæ (dictante alibi § Paulo nostro) definit, quod initio vitiosum est non posse tractu temporis conualescere.

Cæterum quod ex huius regulæ tenore, *In stipulationibus id tempus quo contractum est inspicere dicimus*; accipito (si nos audis) de principalibus quidem & puris, omnimodò: de accessoriis autem, sicuti fideiussorum, nõ item omnimodò; sed ita, vt rationem quadamtenus habeamus principalis obligationis; siue præsentis, siue conditionalis, aut etiam futuræ (de quibus eius differentiis postea disceptare certum est) quòd hac cessante, siue deserit, siue nondum cœperit; illa etiam extinguitur, vel oriri nõ potest, ita vt vllas vires adhuc habeat. Itaque si filius familias ita stipulatus est, quantam pecuniam Titio credidero, fide tua esse iubes? & emancipatus credidit; patri non debeat quicquam fideiussor: quia nec reus ei tenetur, vt Paulus noster alibi ^h scribit. Pendet nimirum fideiussoria obligatio ex futura

^a l. cum qui, §. quod exigimus, D. de const. pec.

^b l. item illa, §. 1. D. de const. pec.

^c l. id quod, 19. §. vlti. & l. seq. eod. tit.

^d l. si duo, 128. §. 1. D. de verb. obligat.

^e l. scire debemus, §. si à fure, eod. tit.

^f l. qui decem, §. Stichum aut Pamphilum, D. de solut.

^g l. quod initio, 29. D. de diuers. reg. iur.

^h l. quidam cum filium, 132. in fi. D. de verb. obl. ex qua & aliis scripsi ad l. quæ legata, 18. D. hoc tit. de reg. iur.

principali: cum autem hæc nisi post emancipationem non constiterit; ex illa, nihil itidem patri ob stipulationem filijfamilias nunc nuper emancipati deberi potest: sed emancipato filio; qui demum post manumissionem credidit, quum nõ amplius patri, sed sibi quæreret. Quod ipsum utique dicendum, si conditionalis legati, siue fideicommissi filiofamilias relictæ (cuius dies, nisi existentẽ conditione, non cedit) siue pater siue filiofamilias fideiussorem acceperit: nam si ante conditionis euentum filiofamilias potestate paterna liberatus fuerit; filiofamilias quæsitam vtramque, vbi extiterit postea conditio, tam accessoriam quàm principalem obligationem existimari debet: propterea quòd eandem fideiussioni, quas legato causas & conditiones inesse conueniat, sicuti postea declarabitur. Quod similiter in pignore, cuius itidem accessoria est obligatio, vt in fideiussore, Paulus noster ^a in eadem facti specie alicubi definiuit, his ferè verbis: *Si legati conditionalis relictæ filiofamilias pater ab herede rem propriam eius pignori acceperit, & mortuo patre vel emancipato filio conditio legati extiterit: incipit filio legatum deberi; & neque pater potest pignus vindicare, neque filius qui nunc habere cepit actionem: sed nec ex precedenti tempore potest quicquam iuris habere in pignore, sicut in fideiussore dicitur.* Hactenus ille. Igitur etsi omnis tam accessoria quàm principalis obligatio, eaque non modò pura, sed etiam conditionalis, vires sumat ex præsentis; iuxta Pauli nostri sententiam huic regulæ nostræ congruentem & alio explicatam loco, ^b quam nos itidem aliquo superiorum sermonum ^c attigimus, immò tractauimus: vt consistat scilicet interim, conditionalis quoque obligatio; atque ad eueniente, vel impleta conditione retrahatur: nam hoc ex eo sequi solet. Accessoria tamen vires metimur ex principali obligatione, quod ad effectum aliquem producendum attinet: vt si qua sit principali appositæ conditio; ex accessoria interim, quantumuis pura sit, petitio nihilò magis competat; sed illius alterius diem aut conditionis euentum expectare debeat: nec retrahatur. Quamobrem de constituto Paulus ^d noster agens alicubi, quod sine principali obligatione non consistere superius dictum est: *Id quod sub conditione debetur (inquit) siue purè, siue certo die constituatur, eadem conditione suspèditur: vt existente conditione, teneatur; deficiente, vtraque actio depereat.* Præterea cum in duriorẽ causam adhiberi fideiussor nec soleat, nec per ius queat; si conditionalis obligationis fideiussor purè acceptus fuerit, non obligari eum Ulpianus ^e docet. Itẽmque si quis sub conditione legatum stipulatus, pendente conditione decesserit: quamuis alioqui soleat etiam ad heredes transire conditionalis stipulatio; ^f & similiter emptio ^g & alius quilibet contractus: at tamen quia legatum non transmittitur, quod sub conditione relictum sit; ^h cum non prius dies cedat, quàm conditio fuerit impleta, licet ea in potestate sit legatarij (nisi paucis quibusdam casibus, quibus eam remitti, vel haberi pro impleta; Iurisconsultus idem alio loco docuit ⁱ) hanc stipulationem legati seruandi causa interpositam dicemus euanescere; mortuo postea legatario ante conditionis euentum scili

^a l. si legati, D. de pignori.

^b l. v. sus fructus, D. de stipu. seru.
^c Cap. 6. ad fin.
^d l. id quod, D. de const. pecun.
^e l. Gracæ, §. illud commune, vers. enim uero, D. de fideiussor. scripti ad l. in omnibus, 14. in fi. D. de reg. iur. & adde l. fideiussor, 17. §. qui certo, & §. stipulatione, & l. si a reo, §. sub diuersis, D. de fideiussor. & Inst. de fideiuss. §. fideiuss.
^f §. ex conditionali, Institut. de verb. oblig. & §. penult. Inst. de inutilib. stipula. vide quæ scripti ad l. quæ legata, 18. D. de reg. iur.
^g l. qui negotia, §. cum heres, D. mandati.
^h §. si autem aliquid, C. de caduc. tollend.
ⁱ l. si post diem, §. sed si sub conditione, D. quæ dies leg. ced.

scilicet: ideòque frustra cautionem interuenisse, nec patri hodie superesse actionem pignoris persequendi causa; cum legati principalis obligatio nunquam constiterit in persona patris, definiuit: propterea quòd stipulationi eandem quas legato causas & condiciones inesse, vt iisdem excludatur exceptionibus, apud omnes constat. ^a Ex superioribus istud etiam apparet, ob spem commodi conditionalium legatorum fideiue commissorum nomine; quia legatariorum interfit habere cautum, satisfdari ac fideiussorem accipi, missionemq; in possessionem fieri ex edicto; quod & aliis librorum nostrorum locis comprobari potest: ^b sicuti nouari vtiliter, quod sub conditione relictum est legatum; & nouatum dein accepto ferri posse, Venuleius alicubi ostendit: ^c quibus casibus inutilis acceptilatio inutilis nouatio fuisse, ac nihil egisse censetur; deficiente materia siue substantia obligationis. Nam quemadmodum naturaliter ex nihilo nihil fit, & eius quod non est nullæ sunt aut intelligi qualitates queunt: ita deficiente conditione obligationi principali adiecta; nulla esse censetur, ex postfacto scilicet: sed omnibus viribus destituta reperietur, quæ olim pependit, licet purè facta fideiussio, vel nouatio, vel tam nouata, quàm principalis, aut adiectæ siue accessoriæ obligationis, pura (licet fideiussori facta reòve principali) acceptilatio: sicuti etiã fideiussori sub conditione accepto, & sub hoc modo, vt vsque ad vitæ suæ tempus dumtaxat duraret obligatio, si interim acceptilatum ei sit, ac pendente conditione decesserit, ipsoque mortuo extiterit conditio: dicimus eam, quæ non potuit in persona iam mortui obligationem, propter modum illum temporis scilicet ei adscriptum, inducere ac validam efficere; ob eandem istam rationem, nec acceptilationem quoque confirmare, atque ita reum principalem liberare potuisse; propterea quòd vbi nunquam fuisse fideiussorem obligatum (vt pote cum eo viuo non extiterit conditio, quæ propter modum adhibitum vltra mortem extendi nequibat) intelligimus, ex postfacto scilicet: id quoque apparet, hodie frustra interpositam in fideiussoris persona acceptilationem, & nihil egisse; quæ in ea facti specie, non ipsum modò, sed reum quoque principalem liberatura fuerat, si fideiussor post euentum scilicet conditionis non antè decessisset. Quam facti speciem, satis alioqui obscuram, à Caio alicubi ^d propositam; cum eòdem quo de agimus pertineret, explicare libuit: illud scilicet ostendentem, vbi non sit obligatio fideiussoria, nec acceptilationem ipsi fideiussori factam intelligi; ac proinde reum nihilominus manere obligatum, qui tali acceptilatione adiuuari neutiquam queat: sicut è diuerso scimus inutilem esse acceptilationem, nouationem ac fideiussionem; vbi nulla est, quæ præcedere semper vel re vel intellectu debet, ita vt aliquando subsit, obligatio. Cum enim principalis causa nõ consistat; nec ea quidem quæ sequuntur, locum habere, ipsa iuris regula ^e definitur. Sequitur autem necessariò, & accessoria est ad principalem obligatio fideiussoria: quæ quamuis re ipsa, scriptura, tempore, actu interdum præcedat; quoniam purè facta, cum illa sub conditione concepta sit, vel etiam quod siue purè,

^a l. i. §. si quis sub conditione, D. vt legat. seu fideicom. seru. cau. facit l. stipulationem, 22. de iur. dot.

^b l. is cui, §. si Titio, l. etiam si, D. vt in possess. leg. iuxta l. postquã, §. si dies l. si à te herede, & l. hæc stipulatio, 14. in princ. D. vt leg. no. cau. l. si filiofamilias, l. si quis, 14. D. quib. ex caus. in poss. eat. l. si legati, D. de pignori. l. purè, in princ. D. de doli mali except.
^c l. si sub conditione, D. de acceptilat.

^d l. penult. D. de fideiussor.

^e l. cum principalis, 178. D. de reg. iur.

a §. 1. Instit. de fideiussor.
b l. potest, l. stipular, §. 1. si debitori, §. 1. D. de fideiuss. l. & per iusurandum, §. quod Titio, de acceptila. l. non quemadmodum, D. de iudic. l. eo tempore, in princ. ver. sed fideiussorem, D. de peculio, d. l. quidam cum filium, 132. §. vlti. D. de verbor. obligat.
c d. l. non quemadmodum.

siue sub conditione contracta, cum illa nondum sit, quam futuram tamen affectu & animo præcipimus (nam fideiussorem & præcedere obligationem, ut ait Imper. ^a & sequi posse, id est, futuram quoque obligationis fideiussorem rectè ac vtiliter accipi; exempli gratia, *Quod Titio credidero fide tua esse iubes?* receptum est ^b) attamen natura sui & nostro intellectu posterior atque (ut Iustiniani verbo utar) pedissequa est. Ex postfacto igitur nulla fuisse fideiussio, id est, vel nullum effectum habuisse, deficiente conditione principalis obligationis intelligitur (qua cessante, id est, fatiscente ac labante, cum antea pependisset; istam quæ illa nitebatur; collabi ac ruere oportuerit) vel etiam nihil actum fuisse tali fideiussione in futurum (ut Labolenus ^c loquitur) concepta; hoc est, futuram obligationi adhibita; sed potius ob spem futuram obligationis interposita creditur. Atque hoc quidem casu, quamvis prius actu scilicet ac in rei veritate contracta sit obligatio fideiussoria, vel (ut magis propriè loquamur) facta fideiubendi causa stipulatio; mox deinde aut ex mutuo (fortè) aut ex alia qua causa se reus obligauerit: huic illam nihilominus accedere obligationem iudicamus, & subiici; quod principalis licet actu posterior, spe tamen cogitationeque ac affectu contrahentium anterior, iuxta ea quæ superius octavo sermone diximus; prior (inquam) ac vetustior fuerit: utpote ad quam velut finalem causam, ita se illa, quæ quodammodo præparatoria fuerat, habuerit; ut interim non tam ipsa in pendenti esset (quasi quas haberet vires, aliquantisper exerere, vllumve effectum producere vetaretur) quam nuda, imbecillis, infirma & propemodum nulla atque infecta esse existimaretur: quam futuram illius spes dumtaxat aliqua interim sustentaret; demumque recens constitutio eiusdem principalis obligationis excitaret, viresque ipsi tribueret.

Porro autem cum vires ex præsentis sumat omnis stipulatio, uti dixi: propterea eueniente scilicet conditione, sub qua principalis obligatio concepta fuerat, firmatam illam & roboratam fideiussione, sublatam aut certè translatam nouatione, dissolutam & peremptam acceptilatione; id denique iam olim factum esse, de quo in fideiubendo, nouando, acceptum ferendo inter contrahentes agebatur, auctore Pomponio ^d apparere scimus. Verum quod dicimus iam olim, Pomponi, verbis scilicet; ^e sic accipe, non ut retrorahatur liberatio; cum obligatio suspensa per conditionem fuerit, nec possit liberatio præcessisse obligationem intelligi: sed ut ex illo acceptilationis actu legitimo (qui purè licet interpositus, tacitam habuit conditionem illam quæ in obligatione fuerat expressa) hodie primùm cum ea conditio extitit, esse liberatus existimetur; sicut puram stipulationem nouandè conditionalis obligationis animo interpositam, licet statim quam contracta fuit aliquid egisse videatur: non tamen iam tunc nouasse, sed hodie cum extiterit conditio, Vlpianus ^f asserit: quamvis alioqui circa stipulationes conditio retrorahi soleat. Ad fideiussionem autem & pignus quod attinet, conditionalis stipulationi adhibutum, eueniente postea conditione; licet retrorahatur quidem

d l. in diem, iuncta l. si Stichum, §. 1. D. de nouation. item in l. quod in diem, D. de acceptilat. l. quod sub conditione, 16 D. de solution.
e d. l. quod sub conditione.

f l. quoties, §. 1. D. de nouation. iuncta l. si Stichum, §. legata, cod.

princ. 1

principalis obligatio ad tempus, quo ea sub conditione contracta fuerat, postquam hodie commissa est: pignus tamen aut obligatio fideiussoria, & si pendeant ex principali obligatione, non tamen ad ipsius contracta tempus retroducantur; sed ad illud dumtaxat, quo fideiussor aut pignus accipi cœperit: atque ita in accessoriis obligationibus, etiam spectemus id tempus quo ipsa contracta sunt; quando scilicet post principalem antea contractam ipsa adhibita fuerint. Nam quæ futuram obligationem respiciunt; non modo non retrocurrunt (nam quò aut quatenus?) verum etiam prorsus ex futuram obligationis constitutione pendent, quasi tum scilicet, nec antè adhibita fuissent. Sed non constituisse obligationem, ut valeat nouatio vel acceptilatio, & in ea constituisse oportet, quæ nouata vel accepto lata est: itaque res quæ pendente stipulationis conditione nouata fuerat vel acceptolata, deinde perierit ante conditionis euentum: non acceptilatione vel nouatione, quæ nihil egerint; sed peremptione rei, sine culpa scilicet promissoris, eum liberatum esse dicimus (auctore Vlpiano ^a) cum res non subsit eo tempore, quo impletur conditio. Nam & Pomponius ^b naturaliter verborum obligationem resolui ait, non tantum solutione; sed etiam cum res in stipulationem deducta, sine culpa promissoris in rebus humanis esse desit: quod & à Paulo nostro ^c traditum memini. Si autem Stichum aut decem sub conditione stipulatus, Stichum acceptum fecerit, & pendente conditione Stichus decesserit; decem manere in obligatione, Vlpianus ^d ait; perinde ac si ea acceptilatio interposita non fuisset: eò re scilicet reuersa, vnde incipere non potuit; ^e cum & frustra homo mortuus promittatur, nec præstari nec deberi queat: ^f & qui ex stipulatione aut alia iusta causa saltem naturaliter non debetur, frustra & inutiliter eum etiam accepto ferri appareat; aut ei qui non debet, ut patri, cum filius familias promittendo se non patrem ciuilitè obligauit: nam filius familias ut se liberet, accepto rogare potest, pater acceptum rogando nihil agit; cum non ipse obligatus sit sed filius: ^g propterea quòd aut prius, aut eodem certè tempore committi oportet stipulationem, quo tollitur; ^h immò non potest non prius commissa intelligi, quam sublatam dicimus: sicut circa puram obligationis conditionalis stipulationem nouandi causa factam, Vlpianus ⁱ ab existente conditione primam stipulationem committi, commissamque in secundum transferri ait. Et naturale, hoc est, ut non possit videri, esse aut haberi desinere, amitti, tolli, extinguì; quod nondum esse, aut haberi cœperit: qua de re plenius à nobis in Regularum commentario actum ^k est.

Caterum circa obligationis futuram vel conditionalis acceptilationem permultum interest; item inter eum qui sub conditione legatum acceperit, & eum qui sub conditione stipulatus fuerit: quod nescio an aduertatur satis ab aliis; id scio, non parum referre, ut non ignoremus; difficillimi nodi expediendi gratia, quæ attigit quidem Accursius, nec omninò tamen dissoluit, ut equidem iudico. Atque hoc quidem facilius ut percipiatur; in primis istud memoria repetendum est, quod regula nostra continetur, id spectari tempus in

a l. quoties, D. de nouation. in princ. facit l. qui decem, §. cum mihi, D. de solu. b l. penult. D. de solut. iuncta l. si mihi, 92. eod. tit. c l. si seruum, 91. in princ. & §. si autè, & §. vlt. D. de verbor. obligat. d l. & per iusurandum, §. si Stichum, D. de acceptilatio. e §. item contra, Instit. de inutilib. stipulat. f Iustin. in princ. tit. de inutilibus stipulat. g l. an inutilis, §. vlti. D. de acceptil. vide quæ hac de re tota scripsi latius atque ad eò subtilius lib. superiore cap. 22. h l. si Stichum, §. si quis ita, D. de nouat. i d. l. quoties, ver. sed si quod, eod. k ad l. non videntur, 83. l. non potest, 208. D. de diuers. reg. iur.

stipulationibus omnibus quo contractum est: item, quod supra dixi, stipulationes conditionales ex presenti vires accipere. ^a Legata non ex presenti, siue peracti testamenti, siue mortis aut aditæ hereditatis tempore: licet alloquin (vt monui supra) hereditatem adeundo, cum legatarius heres quodammodo contrahat, ^b sed ex euentu conditionis. Ideoque legatarium pendente conditione non esse creditorem; sed placuisse Vlpianus ait, ^c eum qui sub conditione stipulatus est, esse creditorem. Legatarium denique conditionalem, non stipulatori (vt ita loquar) siue creditori conditionali, a nostris proceribus comparari; sed ei qui aliquid in futurum stipulatus fuerit. Hermogenianus ergo, ^d *Qui in fraudem (ait) creditorum manumittitur, liber esse prohibetur, siue dies solvenda pecunia iuris sit, siue in diem vel sub conditione sit debitum.* Diuersa causa est legati sub conditione relictæ. Nam antequam conditio extiterit inter creditores, iste legatarius non habetur. At quemadmodum non obligationis tantummodo conditionalis, sed etiam futura fideiussorem; his ferè verbis, *Quod Titio credidero, quòdve ab eo stipulatus fuero, fide tua esse iubes?* accipi admonuimus: ita verum est, efficaciter nouationem fieri, non modò conditionalis, sed etiam futura obligationis; sic ferè, *Quod à Titio stipulatus fuero, vel ita, Quod Titio credidero, dare spondes?* quo casu si à Titio stipulatus quis animo nouandi fuerit, nouationem fieri, solùmque Seium teneri stipulatori: priorem enim stipulationem siue mutuum, impleta conditione nouari Vlpianus ^e ait; quo sanè casu nouatorem (vt ita loquar) ex eo dumtaxat tempore obligatum esse ausim asserere (sicuti de fideiussore ac pignore in futuram causam accepto dictum fuit) quo principalis & intellectu vetustior obligatio, quæ ex præcedenti stipulatione nouatur contracta fuerit: atque adeò si quid interim cum alio à nouatore gestum sit, nihilominus valere; quia non possit vterius retroduci nouatio, quàm ad tempus contracta principalis obligationis. Porro quemadmodum si ex pluribus reis stipulandi vnus acceptum fecerit, liberatio contingit in solidum; ^f nisi tamen alter iam egerit vel ipsi constitutum fuerit: ^g itémque vno ex duobus correis debendi (etsi non sociis) per acceptilationem liberato, alter quoque liberatus intelligitur; quamobrem si alteri dumtaxat consultum testator voluisset, is pacto non per acceptilationem (nisi fortasse socius) liberandus fuisse dicitur: ^h ita quoque fideiussorem ab vno ex duobus reis datum in solidum relictè accipi; ⁱ & verò fideiussori non minus quàm principali reo acceptilatione facta, totam perimi obligationem: vt ipso iure debendi quoque reus hac ratione liberatus intelligatur; ^k & ceteri confideiussores vel mandatores, & quicumque accessionis loco sunt: quos itidem omnes ex soluta ab vno ipsorum pecunia liberari constat. ^l Nec mouet circa reum acceptilatione liberandum, quod verbis obligatus non fuerit; sed ex mutuo (putà) vel emptione aliòve quo contractu; vel quasi contractu, vt putà aditione hereditatis: si purè quid ab ipso legatum sit. Quamobrem si acceptolatum ei foret, non haberetur pro liberato, tanquam sublata obligatione: sed ad sum-

^a d. l. usufructus, D. de stipulatione seruor.

^b Locos notandi supra.

^c l. is cui sub conditione, D. de accept.

^d l. qui in fraudem, 27. D. qui & à quibus manumittitur, iuncta l. cum is qui, 8. eod. tit.

^e l. si Stichum, §. si quis ita, de nouat. D. f. l. & per iusturandum, in fi. D. de acceptilat. l. si rem aliquam, §. si duo, D. de nouat. g. l. si ve. d. in fi. & duabus seq. D. de const. pec. l. ex duobus reis, 16. D. de duobus reis, d. l. si rem aliquam, §. si duo, de nouat.

^h l. 3. alius est, l. si quis decedens, §. nunc de effectu, D. de libera. legat. iur. sta l. si quis reum, in princ. eod. tit. & l. Senatus, §. vlt. de mort. caus. donat.

ⁱ l. cum duo, D. de fideiussor.

^k l. & per iusturandum, §. si fideiussori, D. de acceptilat. d. l. si quis reum, in fine, & §. vlti. D. de liberat. leg. l. amissi, 53. §. vlt. D. de fideiussor.

mouendam & excludendam actionem tueri se pacti vel doli exceptione posset. ^a propterea quòd inutilis acceptilatio, tacitam quidem sed vtilem in se pactionem de non petendo habeat, ^b nec sua natura sed potestate conventionis valeat. ^c His omnibus positis, quæ vera sunt atque perspicua; sequitur, vt circa legatorum conditionaliū acceptilationem longè interfit, vtrum ea reo vel fideiussori vel nouatori medio tempore, hoc est, ante conditionis euentum facta fuerit. Is à quo legatum est sub conditione, nondum debere ne sub conditione quidem intelligi merito existimatur; quando legatarium conditionalem à stipulatore conditionali hoc distinguat disertis verbis Vlpianus ^d ad Edictum scribens; quod iste pendente conditione sit creditor, ille non sit. Itaque frustra legatario conditionali accepto ferrur interim, non existente postea legati conditione vt id deberi incipiat, conualescet ideò præcedens actu acceptilatio, vt videtur; cum per naturam rerum qua priuationem habitus vtique necessariò antegressus intelligitur, tolli vel resolui, siue naturaliter (vt putà numeratione) siue ciuilitè (vt putà acceptilatione ^e) obligatio nondum contracta nullo modo possit: non magis quàm ille liberari qui de contrahenda obligatione sermonem habuit atque tractatum; sed nondum sese vlla cõuentione pactione adstrinxerit. Idémque dicendum, si fideiussori legatorum nomine dato acceptolatum sit: nam etsi euenerit postea conditio legato adposita, & alioqui acceptilatio fideiussori facta reo prodesse soleat: hoc tamen casu propter eandem rationem, reo principali non pro futura existimatur: quamuis liberatum esse fideiussorem eiusmodi acceptilatione facta pendente legati conditione, vbi scilicet ea impleta sit; rationi consentaneum negari non debeat: vt ex die conditionis impleta, tunc demùm ille actus legitimus qui præcesserat, aliquid egisse intelligatur, ad perimendam non obligationem legati, quæ nulla tum fuisse creditur; sed stipulationis fideiubendi causa interposita, quæ acceptilatio subsequuta esse proponitur. Ita sit nimirum, vt partim ex euentu conditionis legato adposita pendeat acceptilatio, in persona fideiussoris scilicet; quò extitisse aliqua intelligatur obligatio qua liberari poterit: partim autem astimetur ex presenti tempore stipulationis fideiubendi causa interposita, tam ipsa vtiliter adiecta futura obligationi, quæ cœpit ex euentu conditionis legato adiecta constitui; quam secuta illam acceptilatio: specteturque in iis id tempus quo contractum est, iuxta eam ad quam scribimus iuris ciuilis regulam; licet vt aliquid egisse acceptilatio, nec frustra interposita esse videretur, conditionem legati expleri, atque adeò expectari oportuerit. Atque hoc est quod Vlpianus ad Sabinum, ^f si legatorum sub conditione relictorum fideiussori dato acceptolatum sit, legata deberi ait, postea existente conditione; ac deberi quidem non à fideiussore scilicet, qui acceptilatione liberatus est (vt quidem Accursiani plerique omnes, immò & ceteri existimant) sed à reo principali; ad quem vim acceptilationis ac effectum porrigi, rerum naturæ ordo quem diximus, & ratio prohibet: non sinens vt liberatus quispiam existimari possit,

^a l. an inutilis, in princ. & §. acceptum, l. si acceptolatum, eod. titu. l. cum emptor, D. de rescind. vendit. ^b d. l. an inutilis, in princ. & l. si vnus, §. si acceptilatio, D. de pact. ^c l. cum emptor, in princ. D. de rescind. vend. ^d d. l. is cui.

^e l. penult. D. de solut. l. si ex pluribus, vers. penult. D. de acceptil.

^f l. & per iusturandum, §. si legatorum, D. de acceptilat.

possit, antequam esset obligatus; non magis quam ut quis ita stipulatur a fideiussore, *Quod Titio credidero fide tua esse imbes?* atque ita in futura obligationis causam accipit fideiussorem, deinde ipsi acceptum fecerit antequam Titio crederet, ac postea Titio creditum fuerit. Nam et si fideiussorem non antequam reo creditum fuerit obligatum (deficiente scilicet materia & substantia, ex qua hæc stipulationis fideiussoria tanquam forma & figura exprimenda est, aut cuius solido niti debet quæ accessoria est & adungi dicitur) atque adeo cum utique vlla non sit liberatio nisi eius obligationis qua subsistere quadamtenus queat; nec liberatum esse merito existimamus; quem nihilominus acceptilatione illa liberatum ex postfacto apparet, post creditum siue mutuum contractum, cum tamen spectemus id tempus in stipulationibus quo contractum est, & nondum se reus vilatenus obligasset quando acceptilatio fideiussori facta est; non potuit antiquiore quam eius esset obligatio acceptilatione liberari, ut ibidem Ulpianus subiicit: manifestè comparans heredem à quo sub conditione quid legati nomine relictum est, ipsiusque fideiussorem, ut quidem existimatur à plerisque præter Rogerium, atque Irneriū omnibus, cum illo qui postea debere cœpit quam sponsor pro illo se obligaret (quem in futurum pro alio posse obligari ostendimus) non etiam cum eo qui stipulanti sub conditione promiserit, fidemque alienam pro se interponi curauerit; quando huius obligatio in pendenti esse dicitur, & ab eo disertè apud Iabolenum^a separatur, cuius obligatio in futurum concepta est, quem authorem iuris in hæc rem alij non citant. Et sanè in hoc diuersum ius omninò foret, quàm in superioribus propter consistentem quodammodo licet conditione suspensam, quæ tamen ex præsentis tempore solet estimari stipulationem.^b Nam siue ipsi reo sub conditione obligato, siue fideiussori eius accepto latum sit; non modò hunc sed & illum obligatione, cuius conditio postea extiterit, liberatum iri ex illo acceptilationis actu legitimo, post conditionalem stipulationem celebrato, verum est.

Porro quemadmodum circa legatum sub conditione relictum filiofamilias pignus interim aut fideiussorem frustra acceptum fuisse apparet ex postfacto, si patre demum mortuo vel filio emancipato conditio extiterit: ut scilicet accessorie pignoris aut fideiussionis obligationes comparentur, quarum vtramque in persona patris esse inutilem, cum principalis minimè subsistat, iam antè adhibito Iurisperito responso^c docui. Ita facturus è re videor, si in reliquis pignus futuræ vel conditionalis obligationis vel legati conditionalis nomine acceptum, cum fideiussore comparandum suscipiam; & ea simul expediam: quæ cum ad regulæ nostræ illustrationem admodum faciant, nondum tamen allata sunt ab interpretibus. Ac primo quidem obrutu probandum quis non abs re putet; quemadmodum circa acceptilationem fideiussori factam si quaereretur an ea reo principali prodesset, distinguendum esse dixi, secundum Accursianos utique; ac permultum interesse, vtrum fideiussor legati conditionalis nomine, an verò in stipulationis, vel alterius cuiusvis obligationis conditionalis

^a l. non quem-
admodum, 35. D.
de iud.

^b d. l. is cui, de
oblig. & act. & l.
vlt. in fin. de
stipulat. seru.

^c l. si legati, D.
de pignor. & l.
quidam cum fi-
lium, 1. 2. in fin.
D. de verb. obli.

nalis causam esset acceptus: & priore casu, acceptilationem reo non prodesse; posteriore, vtilem esse ostendi: sic & circa ius pignoris, multò præstantiorem esse causam stipulatoris conditionalis, de reo-rem verò legati conditionalis; & hunc non ei comparari, sed (ut circa questionem de acceptilatione dictum est supra) illi cui futuræ obligationis fideiussor datus fuerit. Qua in re, ut proclines ad errandum sumus omnes, ita facile hallucinabitur quispiam, nisi attentè quæ sum dicturus considerauerit: quorum exordium ab notioribus faciendum esse mihi sentio. Futura quidem obligationis nomine pignus constitui potest: sed non est cur negare quisquam debeat; asserente id factum in quadam facti specie, quam è respon-
forum libris erutam, præsertim ubi ait, *Titium cum mutuam pecuniam accipere vellet à Mænio, dante ei, & quasdam res hypothecæ nomine dare destinasse: deinde postquam ex his rebus quasdam vendidisset, accepisse pecuniam.* Et quod ait de cautione; satis ostendit, iam tum pignorem fuisse obligatam: hæc enim vis verbi est, ut apud eundem Paulum eiusdem libri alio loco; ^b *Si sciente & consentiente domino seruus ut omnia bona domini pignori obligata essent, conuenit: ipsum quoque qui cauit, obligatum esse pignoris iure.* Quod verò subiicitur, uti retulit, *res hypothecæ nomine dari destinatas*; hoc eò pertinet, non ut pignus constitutum nondum fuisse asseratur, cum iam de eo conuenisset, & pignus pacto constet, ex quo iure honorario nascitur actio: ^c sed potius ut cautionis illius pignoratitia, utpote accessoria, vires ex futura obligatione principali (secundum ea quæ sunt superioribus exposita) pendere ostenderet: nam quò pignus (quæso) vel hypothecæ, nisi propter aliquam obligationem^d? Sanè de aliqua cogitatum & actum inter pignus constituentes, sufficit; siue re, siue consensu constet, ciuilibus honoraria naturalisve sit; siue purè, in diem, vel sub conditione, siue in præsentis sit aut præcesserit: sed & futuræ obligationis nomine dari posse, à Martiano^e definitum scimus: ita tamen, ut quod ait in conditionali obligatione, non alias obligari res hypothecæ datas purè scilicet, nisi conditio principalis obligationis extiterit (sic enim Iurisperiti verba exponenda sunt) id ipsum multò magis de obligatione futura, de qua inter eos qui de pignore inter se conuenerunt, cogitatum existimari debeat; pendere scilicet pignoris constituti vires ex futura obligatione intelligamus: quam obrem si quid ex pignori obligatis rebus interim aut alienauerit, aut rursus alteri obligauerit debitor; deinde pecuniam illam qua de actum fuerat acceperit mutuam, aut quam aliam obligationem principalem animo præceptam contraxerit: hoc in constituti antea pignoris causam non cedere, quod intermedio tempore venditum aut alij fuerit obligatum. Nam hæc Pauli nostri verba sunt, ^f *Respondit, cum in potestate fuerit debitoris post cautionem interpositam pecuniam non accipere: eo tempore pignoris obligationem contractam videri, quo pecunia numerata est: & idèd inspiciendum, quas res in bonis debitor numerata pecuniæ tempore habuerit.* Et quod ait de numerata pecunia; sic accipe, quoniam numeratione mutuum consistit, & de quo contrahendo

^a l. pen. D. quæ
res pignori vel
hypoth. obliga.
non poss.

^b l. Paulus re-
spondit, §. vlti.
D. de pignor.

^c l. si tibi decem,
§. de pignore, D.
de pactis.

^d l. 4. D. de pig.

^e l. res hypo-
thecæ, D. de pi-
gnor.

^f d. l. Titius, pen.
quæ res pignori
oblig. non poss.

^g l. 2. D. de reb.
cred. l. 1. de obl.
& action.

actum fuerat: sed idem in ceteris contractibus, ut tempus eorum quo primum cepti ac perfecti, etsi non impleri sunt, spectandum sit; quemadmodum in alia quadam facti specie à Papiniano^a respondentium didici, non solutionum obseruanda tempora, sed diem contracta obligationis: & ita exponendum quod vulgò dicitur, eum qui sit prior tempore, iure itidem esse potiozem. Vnde si pignus specialiter Respub. accepit, dicendum esse Vlpianus^b inquit, praferri eam fisco debere; si postea fisco debitor obligatus est, quia & priuati praferuntur: ut quod de obligato ait, ad principalem obligationem referatur; vel etiam ad hypothecariam, cuius dies & dies ex principalis tempore solet explorari. Nam quod similiter de fideiussoria obligationem dixi antea, notandas eius quoque obligatione principali; in qua id spectetur tempus, quo contrahitur: hoc & in pignoris constitutione verum est. Igitur quamuis suas condiciones habere dicatur hypothecaria actio, id est, si soluta est pecunia aut pensatione, vel quo alio genere satisfactum; quibus cessantibus tenet: ^c attamen sicuti circa fideiussoriam legatorum nomine ostendi, ^d easdem ipsi quas legato inesse condiciones; ita si sub conditione debiti nomine, obligata sit hypotheca, dicendum esse Martianus monet, ^e ante conditionem non rectè agi; cum nihil interim debeat: sed si sub conditione debiti conditio euenerit; rursus agere poterit. Et Triphoninus, ^f in eius persona qui non obligationis, sed solutionis causa fuerit adiectus, ad eò pignus non consistere, ut ei datum & ante solutionem ab adiecto recipiatur. Itaque ubi in futuram obligationem pignus datum sit vel obligatum; si non contrahatur postea principalis obligatio, solui hypothecam, & datum pignus posse repeti: & ex diuerso impleta principali obligatione, id tantum accessorià quæ actu praecessit, contineri; quod principalis postea contracta tempore in bonis debitoris & quatenus fuerit; æquum verumque arbitror. Quamobrem si quid interim alij pro praesenti contractu fuerit, aut alienatum aut pignori obligatum, id in prioris illius pignoris causam non cedere. Hoc nimirum voluisse Papinianum^g scenseo; ubi, posteaquam contracta iam de dote obligationis diem (iuxta nostra regulam tenorem, in stipulationibus tempus quo contractum est inspicere iubentis) non varia solutionis tempora circa ius pignoris esse obseruanda dixerat: subiicit hoc scilicet, *Alia causa est eius qui pignus accepit ad eam summam, quam intra diem certum numerasset; ac fortè prius quàm numerasset, alij res pignori data est.* Vbi quod de die certo ait, exempli causa pronunciatum scito: ac multò magis idem existimandum, si in diem incertum aut sine vlla diei mentione pignus futura obligationis firmandæ gratia constitutum sit; post deinde cum alio, praesenti die contractus habitus, eiusque gratia de pignore conuentum. Nam hoc posterius, illi praferetur, quod futura fuit obligationi ante adhibitum; cum ista longè post alterum pignus quod praesentium obligationi accessit, contrahi cœperit. Vehementer me Papiniani mouet autoritas; quem Theodosius etiam & Valentinianus Imperatores, ut vinci à duobus Iureconsultis, ita singulos vincere

a l. i. D. qui potior. in pign. hab. in princ.

b l. si pignus, 8. D. qui potior. in pign. hab.

c l. grege, 33. §. etiãsi creditor, D. de pigno. l. 4. D. qui potior. in pigno. hab. facit l. 4. §. hoc autè, D. de dam. infe. vbi similiter loquitur Iur. d. ex l. i. §. si quis sub conditione, D. ut legat. siue fideicò. no. caus. e d. l. grege, §. si sub conditione. f l. is qui, 33. cod. tit.

g l. r. §. vlti. D. qui potior. in pign. hab.

vincere voluerunt: ^a praesertim quod illa ratione nititur, quam Paulus noster expressit; ^b quoniam in potestate debitoris fuit post cautionem pignoris interpositam, pecuniam tum accipere ex causa mutui, vel alium (quo de actum erat) contractum non perficere. Quamobrem siue Africanus, siue quis alius è Iureconsultorum numero, solus aliquid eius sententiæ contrarium responderit; nunquam ipse à laudatissimi & celeberrimi Iureconsulti Papiniani latere ac partibus discessero: cui assedisse Vlpianum & Paulum; ^c idque honori sibi duxisse, cum ille Praetoriana praefectura fungeretur, memini. At quia Africanus, ubi de balnei conductionem ex die Kal. proximarum, & puram seruus conductionem; eiusdemque postea, sed ante Kalendas illas oppignus non male eum aliam factam ex praesenti causa pecuniæ creditæ: respondit, tuendum in pignore locatorem; qui prius, licet ex die certa, contraxerat: quoniam ab illo tempore iam tum, etsi inhibita deberetur, ut peti posset; in ea tamen causa seruus is fuit, ut inuito locatore ius pignoris in eo solui, deteriusve fieri non posset: ideòque potiozem eius causam habendam. Adicit, idem dicendum circa conditionalem creditorem, ut in pignore praferatur alteri; cui cum postea quicquam deberi cœpisset (cum effectu scilicet, ita ut rectè peteretur) pignusque itidem ipsi esset obligatum: deinde conditio extiterit, sub qua prior illa contracta fuerat obligatio; sub exceptione hac tamen, si modò ea conditio ex debitoris voluntate, ita ut impedire posset, non pependerit: quæ nimirum exceptio cum illa ratione congruit, propter quam pignus in futuram obligationem acceptum postponi pignori accepto interim, licet posteriori, sed ex praesentis tamen obligationis causa, paulò antè admonui.

Atque hæc quidem omnia (si quid aliud) appositè connectuntur cum ea istius regulæ interpretatione, quam antè attulimus: principales quidem obligationes ex die contractus, accessoriæ verò tam hypothecariam quàm fideiussoriam, non modò ex sua, sed & ex illarum die diiudicari, ac perpendi oportere. Quod etiam præclare Caius^d ostendit, & simul ea quæ diximus omnia confirmat; quo loco, potiozem ait eum esse in pignore, qui prius credidit pecuniam, & accepit hypothecam: quamuis cum alio antè cõuenerat, ut si ab eo pecuniam acceperit, sit ei res obligata, licet ab hoc postea acceperit: potuisse enim licet antè conuenit, non accipere ab eo pecuniam. Atque ita pignus, licet antè sed in futuram causam acceptum, quæ postea extiterit: ei postponi docet, quod interim contracta (scilicet purè ac praesenti die) obligationi adhibitum fuerit. Aliud porro existimandum, si prius pignus non futuræ obligationi, sed factæ sub conditione accesserit; qua pendente alius purè crediderit, eandemque hypothecam acceperit. Nam existente prioris stipulationis conditione, non eum qui postea credidit, sed stipulatorem fore potiozem in pignore: propterea quòd ubi semel conditio extitit, perinde habeatur ac si illo tempore quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset. Rectè hoc quidem & aptè ad regulam quam præ

a l. vnica. C. Th. lib. 1. tit. 4. de respons. prud. b d. l. 1. quæ res pignori oblig.

c l. lecta, D. de reb. cred.

d l. potior, 11. in princ. D. qui potior. in pign. hab.

oculis habemus. In stipulationibus id spectari tempus quo contrahimus, etsi conditionales fuerint; dum tamen existat postea conditio: nec ob ipsas tantum, sed & ob eas quadamtenus, quas sibi adiunctas habent, nec antea demonstratum fuit. Sed circa pignus in futuram causam acceptum, quod diximus, tentari posse, ut exemplo fideiussoriae obligationis comparari pignori accepto legati conditionalis nomine debeat; nec in hoc aliud quam in illo statuendum esse: hoc si verum est, quod possit quispiam non improbabiler tueri, cum ex vulgari doctorum iuris Accursianorum opinione illud admiseris, eodem iure fideiussorem conditionalis legati ad futurae cuiusvis alius obligationis esse censendum, sequetur idem, praefertendum eum in pignore, qui pendente legati conditione, posteaquam ea res legatario esset oppignerata, crediderit, stipulatave sit, aut alias contraxerit, remque itidem illam pignori acceperit: etiam si ea legati conditio demum extitisset: quippe quoniam nulla legati ratio (quantum ad obligationem) nisi ex die conditionis impletæ haberi solet, ^a ac proinde nec pignoris ex ea causa constituti: cuius obligatio easdem quas illa scilicet, nec potiores conditiones, aut ius antea habere possit: exemplo fideiussoriae, cuius idem omnino, siue ad legatum conditionale, siue ad futuram obligationem adiectæ, ius esse, toties diximus. Sed maiorem in modum obstabit, quod clarissimè ac verbis disertissimis, ut nullam calumniae aleam subire posse videantur, Africanus ^b pignus legatario conditionali obligatum ei comparavit, non quod in futuram causam, sed quod ob stipulationem aliamve quam obligationem sub conditione factam acceptum sit. Etenim ubi pignus obligationi in diem certum aut etiam conditionali adhibitum illi praefertur dixit, quod postea intermedio tempore contractum sit, ex puræ obligationis causa, scilicet ubi primum dies aut conditio extiterit; hæc totidem quæ adscribam, de pignore ob legatorum sub conditione datorum causam obligato retulit: sed etsi hæres ob legata, quæ sub conditione data erant, de pignore rei suæ convenisset, & postea eadem ipsa pignora ob pecuniam creditam pignori dedisset, ac post conditio legatorum extitisset; hæc quoque tuendum eum cui prius pignus datum esset existimavi. In quibus verbis nihil mouere nos debet, *Dati* vocabulum; tanquam hæc agatur de traditione pignoris, ut cui ea prius facta sit, non cui prius fuerat pignus obligatum, is in pignore potior esse debeat: quemadmodum Imperatoria constitutione ^c circa rem duobus venditam definitum scimus. Nam pignoris & hypothecæ vocabula permisceri, & pacto pignus consistere, iam antea dictum est; & *Accipiendi* similiter ac *Dandi* verba plerumque ^d ad nudam conventionem, non ad traditionem (in ista quidem quæstione) pertinere, nemo est paulò in ea exercitior, qui nesciat; quamvis si à diuersis non dominis pignus diuersis temporibus acceptum sit, possessorem esse meliorem; cum è contrario, si non dominus eandem rem duobus pignoraerit diuersis temporibus, prior sit potior, sicuti Paulus ^e addocet. Huc accedat denique, quod articulus *Quoque* satis ostendit, idem omnino

^a d. l. si legati, D. de pignor. d. l. is cui, de obli. & act. d. l. v. usufructus, de stipu. seru. l. q. in fraudem, 27. D. qui & à quib. manu. lib. non fiant.

^b l. qui balneū, 9. i. ub. sine principij, D. qui potior. in pig. hab.

^c l. quories, C. de rei vendic. d. hoc addo propter l. si fundus, §. vlt. D. de pign. l. si non dominus, D. qui potior. & l. per, D. de distract. pign. l. 3. C. de seruo pignor. dat. manum ubi traditi ab obligatis distinguuntur. ^e d. l. si non dominus.

ius in legati conditionalis pignore statui à Iureconsulto, quod circa pignus debiti conditionalis & locationis ex die responsum fuerat. Rectè verò Africanus: quandoquidem eadem iuris ratio hoc quoque casu, quæ superioribus locum habet: nempe quod post cautionem pignoris pro conditionalis legato interpositam, in potestate non habuerit heres, itaque aliquatenus (hoc est, si nondum re, spe tamen legatarij) debitor; ne conditio legato adscripta quadoque impleretur, atque adeò ne ipse debitor foret: adeò quidem, ut si optio hominis data vel indistincte homo legatus sit, non posse heredem quosdam seruos vel manummittendo, aut euertere aut minuire ius electionis; propterea quod optio sine electione serui data, quodammodo singulis sub conditione legati videantur, à Caio ^a responsum sit. Nam sane si illi esse cõditio proponeretur, quæ inuito herede impleri non potuerit: tunc quidem & hoc, & superioribus de locatione ex die & conditionalis stipulatione casibus diceremus; pignus quod secundo esset constitutum (utpote obligationi praesenti adhibitum) esse potentius illo altero licet prius constituto, quod tamen conditionalis obligationi seu legato esset adiectum: propterea quod cum & cõditionis implementum debitor impedire posset, ipsamque obligationem euertere; ante conditionis euentum obligatus fuisse, intelligi non queat: nec pignus igitur in eam causam (utpote non tam conditionalem, quam futuram obligationem) acceptum, ^b & ex eius principalis obligationis natura & qualitate metiendum aliter, quam si posteriore loco factum esset, ut ius alterius esse potius debeat, aestimari oportere. Atque equidem quod ad stipulationem ipsam conditionalem antea dictum est huius regulæ vim extendi oportere; ut quo contracta est tempus, id spectari debeat, sic intelligendum esse ausim asserere: dum tamen in debitoris potestate non fuerit, an deberet. Nam si fuerit, pendente nimirum conditionis implemento ex eius arbitrio: tum utique fideiubendi causa interposita stipulationem, & pignoris conventionem, proinde accipi debere; tanquam non conditionalis, sed futurae dumtaxat obligationi accessissent: atque adeò ius eorum qui vel cum fideiussore, vel cum pignoris domino interim contraxerint, potius futurum; quam eius qui talem adquisisset obligationem, existimo.

Cum igitur de ista quæ in potestate sit heredis conditione non loquatur Africanus, sed de alia qualibet quæ legato iniecta sit: ius pignoris ex tali, quæ iam tum constitit, obligatione si postea conditio impleta fuerit (quo efficitur nimirum ut illa retrocurrat ad tempus quo contracta est; & velut si ab initio purè constituta esset, censeatur) utpote prius illo quo interim sequenti licet puræ obligationi accessit, aestimandum erit, quod alteri scilicet praefertur. Nec Papi- niani mouere nos in contrarium debet auctoritas, loquentis non de conditionalis legato, sed de futura obligatione. Ac (si verum amamus) nihil est quamobrem futurae potius, quam conditionalis obligationis pignori, legati conditionalis pignus comparari debeat: tamen enim, quantum ad diei cessionem ac transmissionem ad heredem, ius sit

^a l. 3. D. qui & à quibus manu. lib. non fiant.

^b l. à Titio, §. vlt. D. de verb. oblig. & l. omnia, D. de diuer. reg. iur. antiq.

a d. l. is cui.

b l. pignori, 30. D. de hered. instit. l. non fraudantur, 134. D. de reg. iur.

c l. qui in fraudem, 27. D. qui & à quib. manu.

d l. generaliter, §. 1. D. qui & à quib. manu. l. feruum, 11. de manum. iusta l. 27. D. qui & à quib. manu. e l. si Stichum, §. 1. D. de nouat. l. si sub conditione, 21. D. de acceptil.

f l. 1. in fin. D. de cond. & demon. l. cum illud, in princip. quando dies leg. ced.

g l. & vno, l. si sub conditione, D. de acceptil.

h l. an inutilis, in princip. & §. accepto, & l. si acceptolatu, D. de acceptilat. l. si vnus, §. pen. D. de pact. i l. prout, l. pen. D. de solution.

firmius atque potentius stipulatoris quam legatarij; quamobrem ille interim non iste creditor intelligitur, ^a sicuti superius admonui; hoc in illa nimirum quaestione obtinet, de qua Vlpianus eo 21. ad Edictum libro differuit: nempe de iis quæ fraudatorum creditorum causa gesta sunt, vel esse intelliguntur; ac præsertim de manumissionibus, quas in fraudem creditorum fieri lex Aelia Sentia prohibet. Ad quod alia dux leges ex eodem libro desumptæ ^b manifestum faciunt. Coercenda igitur interpretatione iustæ legis Sentia gratia, propter libertatum fauorem (qui maximè est) placuit Iureconsultis, vt is cui sub conditione testamentum relictum sit, non ita creditoris loco habeatur ad impediendam libertatem, quam heres tribuit; quemadmodum si ex alia quaestione causa id ei sub conditione deberetur; quam differentiam Heligenianus ^c disertè mandauit literis: cum tamen circa manumissionem serui, qui sub conditione legatus est, idem iuris sit ex ea lege Sentia, quod cum ex quacunque alia causa sub conditione sit debitus: ^d præterea non minùs nouari rectè ac vtiliter quod sub conditione legatum est, ^e & eius nomine caueri ac satisfari ex edicto Prætoris, missionemque fieri ac hereditaria bona possideri constet, donec tam conditionalis quam puri legati causa caueatur: quid esse potest, quamobrem pignus legati conditionalis nomine accipi non possit: aut si posse receptum est, cur non in eo id ius sequemur, quod in aliis conditionalium obligationum pignoribus obtinet? Nam quod circa acceptilationem fideiussori legati conditionalis nomine interea factam, id iuris esse diximus; quod est, quum ea, non quidem conditionalis stipulationis aut cuiusvis contractus, sed futura obligationis fideiussori sit: hoc aliam causam habet, atque inspectionem; quæ non ex eo pender, quasi non sit vlla legati conditionalis ineunda ratio (cum ipsum Prætoris Edictum aliud suadeat; nec hinc agatur de cessione vel transmissione ad heredem: qua sola re forsitan conditionale legatum à cæteris conditionalibus obligationibus distare verius quispiam dixerit ^f) sed ex eo quod iniquum sit, propter principalem reum, expectare fideiussorem, donec ille liberari possit pro quo se obligauit: & interim fraudari beneficio creditoris, siue legatarij conditionalis: qui liberare ipsum per acceptilationem voluit, non etiam reum principalem; quem alioqui potuerat simul cum fideiussore, ipsi reo acceptum ferendo, liberare ipso iure, Aquiliana stipulatione aut nouatione interposita: § vel saltem id præstare sine stipulatione ac nouatione, vt ope exceptionis pacti se tueri possent: propterea quod inutilis acceptilatio vtile pactum habeat ^h (vt antè diximus) quamuis alioqui verbis tolli per acceptilationem non possit, nisi quæ verbis constitit obligatio. ⁱ Cum itaque in personam fideiussoris conceperit acceptilationem, non in rem; non potuit heres legata non debere, licet liberato fideiussore: propterea quod de liberando herede actum inter fideiussorem ac legatarium non fuerit; immò id vel tacitè actum, vt nihilominus conueniri posset eueniente conditione, quæ postea extitit: quemadmodum non eò minùs deberet, quod ipsi heredi legatarius satisfacere

satisfactionem per pactum remisisset; de qua specie à Triphonino ^a agitur alicubi. Nec enim verat iuris ratio, quin cum inutilis acceptilatio vim pacti habeat: ex diuerso quoque vtilis acceptilatio eatenus dumtaxat proficit, qua iis vtilis sit, inter quos ea celebrata fuerit: quæ & pro parte & vni ex heredibus rectè fit. ^b Semper enim in stipulationibus si quod actum sit spectamus; quemadmodum alia iuris regula ^c continetur, de qua superiore sermone dictum est: quidni & in acceptilationibus, quæ ipsa per stipulationem plurimum fiunt? Nec verò mouebit in contrarium, si dixerit quispiam hac acceptilationem tanquam solutionem fideiussoris nomine facta, tolli omnem etiã rei principalis obligationem. ^d Nam iustificandum quoque, quod in locum solutionis succedat, in eodem loco habendum esse Paulus noster ait, ^e si modò idem interpositum est, vt de ipso contractu & de re, non & de persona iurantis ageretur: quamuis hoc ipsum iustificandum acceptilationi simile dicatur, § quod à debitore exactum est, vt perpetuam exceptionem pariat & pignus liberet.

Hæc mihi minùs displicet (vt nunc quidem est, nam adhuc ipse mihi non satisfacio) illam Irnerij ac Rogerij solutionem ab Accursio ^h relatam illustrans, quod potest, aut certè fulciens atque adiuvans interpretatio: quam quæ secundo loco proponitur ab eodem solutio; quasi non potuerit heredi (vtpote nondum debitori, cum legatarius conditionalis non sit creditor) vtiliter accepto fieri, quæ nondum constitisset obligatio: quam solutionem superius non tam probaui, quam (quod Vlpiano aliisque non insolitum Iureconsultis, ipsorum testantur scripta) retuli: nec veram sanè arbitror, qui non video, quamobrem si nouari conditionale legatum potest (quemadmodum Vlpiani ⁱ autoritate comprobatur) cum nouatio sit prioris debiti in aliam obligationem transfusio atque translatio, vt ab eodem Iurisconsulto eodem libro ^k definitur: id legati conditionalis debitum, siue spes ea debiti (quod cautione præstita & missione in bona hereditaria, siue possessione bonorum conseruari Prætor curæ habuit; & in quod nouatio cadit) accepto fieri nequeat: quando per acceptilationem, & quod in diem vel sub conditione debetur tolli posse, Pomponio & Sabino (qui ex veteribus fuere) placuit; ^l & non possit non videri conditionale debitum ex obligatione illa, quæ heres re ipsa, hoc est, aditione hereditatis cum legatariis omnibus quasi contraxisse intelligitur: quam obligationem cum heres interuertere non possit (qui modò prohibendi conditionis implementi potestatem non habeat) propterea & fideiussorem & pignus eius obligationis rectè interim accipi, vt obligationis postea contractæ tam pignori quam fideiussori præferatur, eueniente scilicet postea vel impleta illa conditione; superius docui. Sed neque possit meritò existimari fideiussor potius, quam reus principalis tali acceptilationem fideiussori facta liberatus: qui etsi purè ac præsentis die fideiussor sit, nec exigi tamen potest; ^m nec verò (vt ab Vlpiano ⁿ disertè scriptum est) obligatur aut debet; antequàm conditio principalis obligationis extiterit, qua niti accessoriam diximus: nec prius itaque soluere

a l. pactum, D. de pactis.

b l. pars stipulationis, & seq. D. de acceptil. c l. 34. de regul. iuris.

d l. si vnus, §. pactus & §. sed si stipulatus, D. de pactis.

e l. iustificandum, 27. & l. prox. §. 1. D. de iureiur. f l. duobus, 28. §. 1. eod. tit.

g l. iustificandum, 40. D. de iureiur.

h in l. & per iustificandum, §. si legatarij, D. de acceptilat.

i l. si Stichum, §. 1. de nouat.

k l. 1. in princip. eod. titu. sic & Paulus tit. 8. lib. 5. Senten. nouari ait quod nobis debetur.

l l. quod in diem, D. de acceptil.

m l. fideiussor, §. 8. D. de fideiuss. n l. Græcè, §. illud commune, D. de fideiuss.

soluere vtiliter potest, quo minus ei conditio tamquam indebiti soluti competat; nec prius accepto ferri, aut à legatio aut ab alio quouis creditore condicionali, vt ipsum liberet eo quod nondum est debitum: quamobrem si pro reo ante diem creditori soluerit, expectare diem debere quo eum soluere oportuit, ab Vlpiano traditur. ^a Sed nec priorem, siue solutionem, siue interpretationem probare me fateor, quam esse diuinatoriam (vt vulgus nostrorum Doctorum loquitur) & optantis potius quam docentis καὶ τὸ ἀχῆαις ἀμοια λέγειται, factum aliquid pro vero assentis de quo non constat, video: nimirum vt fideiussorem solum sine principali reo legatarius liberatum contra naturam acceptationis, atque solutionis voluerit; quibus omnem obligationem potius extinguere non ambigitur: ^b praesertim cum circa iusiurandum, quod simile acceptationi iam diximus; ^c in obscuro intelligere debeamus (auctore Pomponio ^d) inter creditorem & reum id actum, vt si iurasset se dare non oportere, ab omni contentione discederetur (ita enim eo Pomponij loco id verbum bis reponendum, vbi vulgò perperam *Conditione* legitur, superiore libro ^e primus indicavi) atque ita & solutam pecuniam repeti posse, & fideiussoribus exceptione dari debere iusiurandi responsum fuerit. Denique acceptatione fideiussori facta liberari reum etiam iudicatum, adeò verum est (quod ipse Vlpianus ait ^f) vt siue remunerandi causa fideiussori accepto tulerit creditor, siue principaliter donando, id est, hoc solù spectans vt donaret, nulla personae fideiussoris habita ratione; remissile actionem totam aduersus vtrumque censeatur; & hoc solum interfit quòd fideiussor superiore casu mandati actionem aduersus reum principalem (Vlpiano teste) habeat. ^g Ceterum sicuti fieri non potest, vt naturali solutione non tollatur omnium qui quaqua ratione eandem rem teneantur (siue vt correi, siue vt mandatores ad promissores ac fideiussores) obligatio; ita nec ciuili solutione qua acceptatio est, cuiusque ipsorum facta fuerit. Atque hoc est quod Vlpianus ^h ait, si ex pluribus obligatis vni accepto feratur; non ipsum solum liberari, sed & eos qui secum obligantur: non quoniam ipsis acceptolatum sit; sed quoniam velut soluisse videatur is, qui acceptatione solutus est. Quid ergo? Equidem ἐπέχω: verumtamen si mihi licere vellem, quod alios sibi sumere, non sine magna interdum ratione (cui fidem ipsa etiam Pandectarum Florentinarum auctoritas non derogat) video; non vererem abnutium articulum adponendum hoc loco asseuerare: quo, non exceptio (sicuti passim existimant) ad praecedentem de vi acceptationis fideiussori factae sententiã, vt ea reo quoque principali licet non ex stipulatu obligato proficit; sed confirmatio ac veluti prolatatio, siue ampliatio regulae (vt magistrorum Scholasticorum verbo vtar) proponeretur: hoc sensu scilicet, gradationem quandam proceribus nostris non insuetam ⁱ praesertente; *Reum, licet non sit verbis obligatus, acceptatione tamen fideiussori facta, per eum qui vtiq; verbis ipse obligatus est liberari; nec tantum liberari si pure, verum etiam si sub conditione dumtaxat obligatus est:*

a l. si fideiussor, 32. de fideiussor. iuncta l. si mandauero tibi, in princip. D. de mandat.

b l. si vnus, §. fed si stipulatus, D. de pact. l. metù, 9. §. vlt. & duob. seqq. D. de eo quod met. caus. c. d. l. 40. de iuriurand.

d l. vlt. circa si prin. D. de iure. e Cap. 16. lib. 2. Semestr. edito

Lutetia anno 75. at post nos hoc itidem visum Franc. Hotom. lib. 4. Obseruat. Basil. edit. cap. 9. qui nos haudquaquam nominat. videbis quae scribo huiuslib. cap. penult.

f l. si ex pluribus, in fin. D. de acceptilat.

g l. idemque, §. vlti. & duobus seqq. D. manda.

h l. si ex pluribus, D. de acceptilat. facit l. si fraudator, in princ. D. qua in fraud. credit.

i Quae notatur ab ipso Cuiacio ad l. qui balneum, in princ. D. qui potior. in pign. hab.

vt scilicet acceptatio que constitit per se ac re vera, tum demum aliquid egisse, hoc est, effectum aliquem habuisse intelligatur, cum extiterit conditio. ^a Etenim non prius sublata eo acceptationis actu legitimo (cuius vis & effectus tacite suspendi potest, quanquam actus ipse non possit ^b) obligationem. Quod autem dicere superius tentavi secunda illius ab Accursio allata obtinenda ac facienda potius quam ornanda solutionis, qua omni (si diligenter intuemur) specie veritatis caret; *Non posse per rerum naturam prius liberari tali acceptatione legatarium conditionalem, quam obligatus fuerit.* Hoc ipsum non minus verè de promissore aut de quolibet condicionali debitore pronunciari queat; quando & Papinianus ^c conditione stipulationem ipsam fuisse sensu alicubi & Iustinianus ^d noster, ex condicionali stipulatione nem tantum esse debitum discretè scribit; sed eam spem in heredem transmitti: vnde conditionalem debitorem adeò interim non esse obligatum verum est, vt solutum repetere posse non ambigatur; ^e quia nec liberari possit qui nondum debeat: sicuti de legatis sub conditione relictis, ea non statim, sed cum conditio extiterit incipere deberi Vlpianus admonet; ^f quae tamen quodam casu, vt puta in diem mortis heredis relicta (cum esse condicionalia negari non possit; ^g propterea quòd, quamuis heredem moriturum certum sit, nihilominus incertum est an legatario quo dies legati non cedat: & non est certum legatum ad eum peruenturum; quod ad heredem legatarij non transeat, si viuo herede legatarius decesserit) certum tamen esse debitum iri, ait Pomponius quodam loco; ^h nisi tamen is locus in mendo cubat: qua de re aliàs viderimus, si erit commodum. Denique res ipsa clamat, legatarij conditionalis fideiussorem propius ad creditores conditionalis fideiussorem accedere, cum in illo spem saltem obligationis inesse inficiari nemo possit; quam ad eum qui in futuram causam acceptus sit; quo solo casu, reum acceptatione interim fideiussori facta non liberari, Vlpianus; ⁱ pignus antè constitutum posteriori postponi, cum futura obligatio (de qua prius cogitatum fuit) potuerit non contrahi, ceteri iuris auctores asserunt. ^k

Rursum non esse quod existimet quisquam, legati conditionalis acceptatione fideiussori facta, non modò non reum principalem, hoc est, heredem, sed ne fideiussorem quidem liberatum esse intelligi; sicuti nec liberaretur heres legati conditionalis debitor, si ei acceptolatum foret. Nam vt verum est, interim nò liberari quinetiam condici posse incerti acceptationem velut indebitè factam; ^l quando non impletur conditio, sicuti & naturalem solutionem quamlibet: ^m non secus atque condici potest, vt obligatio indebitae pecuniae per errorem quasi ex causa fideiussionis in cautionem deducta accepto feratur. ⁿ Ita existente postea conditione confirmatur pristina tam acceptatio quam solutio: quarum haec quidem naturali actu & vero, id est, numeratione pecuniae, aut rei debita solutione qualibet; haec autem actu legitimo & ciuili solutionis imaginariae consistit: vt quamuis interim in suspenso sit, postea tamen facile conualescat.

a d. l. quod in diem.

b l. 4. & 5. D. de acceptil.

c Argumeto ducto à contrario sensu, l. cum ad praesens, D. de reb. cred.

d §. ex condicionali, Institut. de verb. oblig.

e l. sub conditione, D. de cond. indebit. l. si quis reum, §. penult. D. de liber. leg.

f l. legata, 41. D. de condi. & demonstr.

g l. 4. D. quando dies leg. ced.

h l. heres meus, 78. in prin. D. de cond. & demon.

i l. huiusmodi, 13. D. quando dies leg. ced.

k l. & per iusiurandum, §. qui ita, de acceptil.

l l. pen. qua res pigno. l. i. in fin. & l. potior, in princ. D. qui potior. in pign. hab.

m Quemadmodum condici solet acceptatio causa non secuta, l. 4. D. de condic. causa data, l. licet, §. 1. & §. plane, D. de iure dot. & l. quod debitori, D. de mort. caus. don.

n Accurcius discretè ad l. si obligatum, in verbo *Acceptationem*, C. de solution.

o argu. l. si quis cum à fideicommissario, & l. seq. §. si pars domus, D. de codi. indebit. l. iustificat, eod. tit.

p l. si indebita, C. de fideiussor.

Quod aliter circa repudiationem prorsus se habet, quæ pendente conditione frustra fit; ut nihil agatur, non modo non interim, sed nec ex postfacto post euentum scilicet conditionis: nam cum nullus effectus, nullum vestigium aut signum eius repudiationis remaneat: propterea, eueniente conditione, repudiatio antè facta perperam, hodie non conualescit; nec excitari vllò modo potest. Atque ita prorsus nihil agitur, aut actum postea intelligitur. Nam nec pertinet ad nos (inquit Pomponius quodam loco ^a) id est, pertinere non potest (sic enim & hic & apud Vlpianum ^b quoque hoc verbum exponi oportere superiore libro ^c docui) quod nondum delatum sit, ut acquiri possit, antequam conditio existat; nisi tamen ea repudiatio in iure fiat ac Pratoris consensu, & desiderante aduersario: tunc enim repudiationem pendente conditione factam tenere, quantum ad hereditatem sub conditione relictam attinet, ex Pomponij atque Pauli scriptis ^d dudum addidici, & ad iuris regulas docui. ^e Nec mirum, quoniam hoc casu non est locus ei iuris regula, ^f quæ dicat, quod quis si velit habere non potest, id repudiare non posse: cum hereditatem, si velit isto casu aut certè bonorum possessionem acquirere non prohibeatur: is verò repudiare possit, qui potest acquirere; quemadmodum à Paulo ^g nostro responsum est. Sane quod dicitur legatum vel fideicommissum conditionale frustra interim repudiari: hoc ita verum est, si non imminente Pratore vel desiderante aduersario facta sit huiusmodi repudiatio: tanquam hoc si defuerit, nihil egisse, immò luisse videatur, qui sic repudiauerit, sine vlla certa destinatione animi ac proposito, sed incogitanter, temerè ac perfusoriè (cum repudiatio, sicuti de pro herede geritione Vlpianus ^h loquitur, non sit facti quàm animi) antequam in eo foret, ut posset acquirere: secus atque si cum herede pactus sit legatarius conditionalis, ⁱ aut hic heredi roganti accepto tulerit; quasi solutione aut præstatione legati ante diem aut conditionem facta: quæ non tantum si non potuit existere conditio, ut putà cum in diem mortis legatarij quid relictum sit (quo casu, cum non conditione sed mora suspendatur, pro puro legatum esse, atque ad heredes transmitti constat ^k) sed et si qualibet adscripta sit conditio, fieri vtiliter potuit ab herede; ^l pro quo tempus in testamento adici credendum est (in dubio scilicet) ex iuris regula, de qua suo loco ^m diximus: atque ad eò iuri suo renunciatis, potuit soluere ante diem & tali solutione liberari; ⁿ atque ipsa similiter acceptilatione, si hoc inter ipsum & legatarium actum est: sed ita demùm, si existat conditio legato adposita, quando eam extitutam certum non fuit. Et ita de his omnibus sentio; quæ non modò non ad eò perspicuè declarata, ut à nobis factum credimus; sed nec ab iis quidem, qui ius civile suis illustrare commentariis hætenus conati sunt, intellecta omninò reperias.

Planè cum de fideicommissis etiam vniuersali quod sub conditione relictum est, rectè atque vtiliter ob incertum conditionis, iniri pactio; ipsumque remitti transactione interposita, eique adhibita stipulatione Aquiliana receptum sit: ^o quin & legata sub conditione relictæ,

a l. si ita scriptum, 46. §. 1. D. de legat. 2.
b l. si deportati, 7. D. de leg. 3.
c Cap. 13. lib. 2.
d l. si quis instituat, in princ. & §. 1. & §. item si conditioni, D. de hered. instit. & l. 1. D. de curat. bon. dando.
e ad l. qui potest, 174. D. de diu. reg. iur. ant.
f d. l. qui potest, 174. §. 1.
g l. is potest, 18. de acqui. hered. iuncta l. is qui heres, 13. in princ. cod. tit.

h l. pro herede, 20. in princ. D. de acqui. hered.
i l. & heredi, §. filiafamilias, D. de pact.

k l. heres cum morietur, 78. in princ. D. de condit. & demonstr. l. 4. D. quando dies leg. ced.
l l. post mortem, C. de fideicom. vbi vide Accur.
m l. cum tempus, 17. de reg. iur.
n l. 1. vers. cum dies, D. de condit. & demonstr. l. nam et si, & l. quod si ea D. de condit. indeb.
o l. 1. l. cum proponas, 16. & 21. C. de pact. l. 2. l. de fideicommissis, C. de transact.

relictæ, de quibus rectè ipsum quoque filiumfamilias pacisci Paulus ^a noster atque Vlpianus ^b admonent, in stipulationem Aquilianam (quæ omnes præcedentes obligationes nouat & perimit, ipsaque per acceptilationem statim perimitur) deduci possint, minime dubitabimus: præsertim autem cum ab Vlpiano ^c disertè ita id scriptum fuisse constet. Perinde enim hoc habetur, atque si legatum sub conditione mihi datum; nouandi causa, vel ab alio quopiam vel ab ipso herede (nam & ab eadem persona rectè fieri, dum tamen priori obligationi aliquid adiciatur vel detrahatur Imp. ^d docet) stipulatus sim; ut si non mox & in continenti secundum Aquilianam formulam (cuius aliquot iuris nostri locis fit mentio ^e) sed ex interuallo ante conditionem existentem acceptum fecero. Quo casu ex Nerua filio Venuleius definit; ^f etiam si conditio extiterit, neque ex testamento competituram actionem, quia nouatio facta sit: neque ex stipulatu, quæ acceptilatione soluta sit. Acceptilatione (inquã) quæ præcedentes (ut ait Vlpianus ^g) obligationes tam puras quàm conditionales, non etiã futuras; utpote imaginaria (quam vocat Imperator ^h) solutione tolli ac extinguereceptum est, atque hoc iure nos uti Iurisconsultus in suprã dicto loco asserit: quemadmodum veram quoque, id est, naturalem, quæ numeratione consistit: solutionem, cui acceptilatio cõparatur, ^k ut eius exemplo liberare soleat, ^l pendente conditione fieri; etsi quis sub conditione pecuniã promiserit dederitque eam ea conditione (mallem dixisset, *Ea lege*, aut quid aliud; tam crebra enim conditionis repetitio in vetustissimo Iurisconsulto, qui florente adhuc & vigente lingua Latinæ illa elegantia & puritate vixit, mirum in modum suspecta; nimis odiosa mihi quidem, atque ingrata est ^m) ut si conditio extitisset in solum cederet, existente conditione ipsum liberari Pomponius ex Aristone retulit. ⁿ Addam & illud, quod non alienum à regula nostræ materia, & ab iis quæ circa nouationem diximus, videtur; cum agitur de liberationis legato, post quod datum testator obligationem nouauerit: veteris contractus (licet alioqui sublatus sit) in exponenda & exsequenda defuncti voluntate, aliquam interdum haberi rationem; ut in specie facti, quam à Scauola quodam loco ^o memini propositam. Quin & post transactionem, cum pars maior exoluta sit, pignusque in residuam quantitatem acceptum; in veterem contractum obligationem rem pignori videri, à Scauola ^p responsum est. Atque hæc quidem hætenus dicta sunt, quæ mihi visa sunt ad istum locum de spectanda in stipulationibus contractus die (sicuti regula nostra comprehensum est) referri posse: immò verò etiam debere; sed ita, ut ne interim tamen ea quæ variis repetitæ Commentarij ad Regulas nostri lectionis locis, nuper allata sunt, prætermittenda censeam.

S V M M A.

Criticus siue correctorius: in quo primùm,

Collationis exemplarium cum authentico, & inde restituenda ac emendanda lectionis Librariorum errore corrupta non inutilis ad præsus intelligendos auctores

a l. & heredi, §. filiafamilias, D. de pact.
b l. denique, §. si quid minori, D. de minor.
c l. Aquiliana, 4. de transact. vide & l. vlt. C. eod. tit. l. sicut acceptilatio, D. de solut.
d Instit. quibus modis tollitur oblig. §. præterea nouatione. De ampliata summa & ob eam nouatione inter easdẽ personas sumito exemplum ex l. vlt. §. vlt. D. de libera. leg.
e l. 2. l. Aquiliana, & seqq. & l. pacto, D. de transact. l. 3. 4. l. vt responsum, l. si causa, l. vbi pactum, C. eod. tit. Paulus li. 1. Sen. tit. 1. l. & vno, D. de acceptilat. & Instit. quib. mod. tollitur oblig. §. item per acceptilationem.
f l. si sub conditione, D. de acceptilat.
g d. l. 4.
h §. itẽ per acceptilationem, Instit. quibus mod. toll. oblig. l. solutam, & l. penult. D. de solutio.
k l. non solum, §. si is qui, de liber. lega. l. mortis, 31. in fin. de don. caus. mort. l. 1. in diem, D. de acceptil.
m Itaque mendosas plerunq; repetitiones huiusmodi docuimus cap. vit. lib. præcedentis.
n l. sub conditione, D. de sol. o l. vlt. §. vlt. de liberat. legat. p l. vlt. D. in quibus caus. vel hypoth. tac. cont.

classicos commendatur labor. Qui etiam circa sacros libros à veteribus & sanctis patribus sedulo captus atque impensus. Delata macula è Græca versione Psalmi Davidici 43. & à Latina vulgata Baruch. iuxta manuscriptum codicem ipsumq; authenticum Græcum. Bb. Augustini atque Hieronymi de codicibus sacrarum literarum mendosis testimonia. Insignis in eam rem Suida de Luciano martyre locus, & alter Irenæi qui obiter castigatur. Varietas lectionis in quibusdam novi testamenti locis indicata. Sulpitij Severi locus de incuria Librariorum; in cuius libris quadam delentur macula, notato ipsius Scholiasse aliquot locis. Adiuratio in fronte librorum adscripta iussu Hieronymi, & ante ipsam Irenæi: circa collationem & emendationem exemplarium. Eusebii adscripto testimonio. Nomina propria virorum depravata castigantur, tribus Pandectarum nostrarum locis: itemq; apud Plutarchum, Plinium, Valerium, Cyrillum, Memnonem, Theophrastum, Macrobius, Capitolinum. Præterea in præfatione legis Rhodis. Demetrii apud Iustinum martyrem. Vitrasianum Senatusconsultum quo impetrantur librorum. Idem Pij cognomen pluribus Imp. tributum. De glorio præfati præcipue quipiam insignes. Emendatus Victoris locus in Epitome. Cassiodori suspectus & mendose alter expensus.

CAPVT XII.

V M esse audio, qui egregiam illam siue criticam, siue Grammaticam, aut si qua viliore appellatione isti denotant, in eluendis librorum turpibus maculis, rectaque auctorum constituenda lectione operam, vel damnant prorsus, vel saltem eleuant: quæ à præclarissimis æui huius ingeniiis vbique gentium (humanitatem certè colentium) permagno literarum omnium bono impenditur: equidem harum peritos (qui pauci sunt, quamuis huic se numero inferant plurimi) nimium quantum demiror; indoctorum ac rudium vicem tacitus apud me partim rideo, partim etiam atque adeò sapius, doleo: nec cessò tamen interea, cum otium suppetit, in eo cui me dudum addixi castigationum studio, tanquam stadio, ad laudem aliquam cum voluptate animi non modica decurrere. Nam vti sum re ipsa expertus non improspere (quemadmodum sentio) quàm sit ille non modò non vanus ac inutilis, verùm etiam commodus & fœlix ad Iuriscõsultorum aliorumque auctorum sensus intimos apiscendos labor; qui in librorum lectionis veritate, quæ ex verustis mēbranis, quæ ex ingeniosis atque subtilibus coniecturis constituenda capitur: ita infumi hunc solitum à verustis quibusque Doctoribus optimis etiam Ecclesiasticis, & in ipsis quoque sacrarum (quod caput est) literarum, noui ac vetusti fœderis libris comperi; in quibus potissimum (si alibi vsquam) ab immutatione vel vnius apicis temeraria periculum, immò piaculum verendum atque formidandum fuit. De Origene atque Ambrosio legisse me recordor; non mediocrem in exemplarium veterum collationem per id quoque tempus quod quieti ac refectioni corporis dandum fuerat, operam ab ipsis positam: quorum ille quidem hoc ipsum epistola quadam sua testatur, his ferè verbis, quæ apud Cedrinum aut Cedrenum extant, voluit, &τε δ' διαπύσαι ὅτιν ἡμῶν ἀντιβιβλιασίων, ὅτε διαπύσασιν ἕξασιν περιπατήσαι ἢ διαπραπύσαι τὰ σάματα. ἀλλ' ἢ ἢ τοῖς κειροῖς δέειν σφ' λογοεῖν ἢ ἀκροβουῖν τὰ ἀγίγραφα ἀγαμαζόμενα.

Hic

Hic verò de veritate lectionis quorundam noui testamenti locorum ex fide vetustorum codicum ab hæreticis interpolatorum (vt ipse loquitur) falsata, sic inquit, vt hoc adiciat a circa 13. cap. D. Marci: Primum veteres non habent codices Græci, quod nec filius scit. Sed non mirum si & hoc falsarunt, qui scripturas interpolauere diuinas, &c. Po- ne tamen ab Evangelistis scriptum, &c. Item alibi b circa D. Pauli epistolæ ad Philipenses cap. 3. c Quod si quis de Latinorum codicum veritate contendit, quorum aliquos perfidi falsauerunt: Græcos inspiciat codices, & aduertet quia scriptum est, οἱ παρεβούτες, vbi tamen hodie omnes editiones ἔχουσιν, non (sicut B. Ambrosius legisse videtur) ἔχουσιν. Circa veritatem variæ librorum scripturæ magnam fuisse veterum curam, ex Cassiodoro, d & Beda e nemo non potest addiscere. Non esse porò illam hodièque inutilem, neque contemnendam: hoc verò est, quod comprobare institui modò, ac manifestum facere. Sanè interdum deprauata scriptura nonnullos primæ notæ atque dignationis interpretes deceptos animaduerti; vt, quo loco f David cecinerat, *Anima mea in manibus meis semper*, quod ex veritate Hebraica Hieronymus agnoscit; alij cum Augustino linguæ sanctæ ignari perperam legerent, *In manibus tuis*: tanquam ὁδὸν non μὲ esset in Græco septuaginta virorum exemplari: in quo cum hodie legatur παλαιός, vbi s vulgata Latina, *Ecce mensurabiles posuisti dies meos*, pro quo D. Hieronymus breues: magis, placeret *palmares*, quod propius ad vim Græci, Hebræive vocabuli accedit; & ad Græcam Symmachi versionem, quæ sic habet teste Chrysostomo, ἰδὲ ὡς παλαιὸς ἔδωκας τὰς ἡμέρας μου, ἢ ἡ βίωσις μου ὡς ἔδωκ' ἀντιμερῶς οὖ: sed tamen vetus Latina, *Veteres* habet; è Græco forsitan corrupto παλαιός, pro παλαιός. Aliis quoque non paucis Psalmorum locis h ex mendoso autographo Græco variat Latina orta interpretatio: idque notatum à Scholiastis reperio. Istud profectò mendosum inficiabitur nemo; quo loco i vulgata interpretatio Dauidicorum Psalmorum habet ferè sic, quam pro authentica Tridentinum concilium haberi voluit ac suspici: *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum*: Græcum enim tam Antuerpianum quàm Complutense vetus exemplar habere constat, ἢ τοῖς ἀλλαγασίῃ ἡμῶν: sicut ipsum Æthiopicum in hanc rem citatum in Romani libri ad annum 87. editi notis: quod est, *in vltatibus, barritibus, aut eiulationibus, atque in bilationibus nostris*. Demenda igitur literula, & legendum, ἢ τοῖς ἀλλαγασίῃ: vt Apollinarius atque Ambrosius fecere; vt cum Arabico etiam exemplari Diodorus Græcus Scholiastes in illis citatus notis quas dixi; vt ipsum postremò Hebræum authenticum exigit (in quo est *במחבתים bimchirchem* à radice Machar) quod idem est ac si scriptum foret, *συναλλαγασίῃ, Contratiibus, permutationibus, aut alienationibus*. Et mirum tamen in men-

V 3

h 118. versic. 1. 6. Exitus aquarum deduxerunt: nam pro καταβύσασιν, alibi καταβύσασιν, quod est, descenderunt: alibi καταβύσασιν, quod est, subierunt; legitur: & in versic. 147. Præuenit in maturitate, contrarium in Græco verbum licet eodem sensu ἐν ἀριμῆτι, id est, in immaturitate. i Psalm. 43. Deus auribus, versic. 13. vel 15. Vendisti, vbi B. Augustinus habet, *in inbilationibus eorum*.

a Cap. 8. lib. 5. de fide.
b Lib. 2. de Spiritu sancto, c. 6. c Versic. 3.
d Quem videto, in de diuinis lectionibus, c. 15. vbi & de anti-quariis.
e Lib. 4. cap. 19. in Lucam: vnde sumpta lectio 9. Breviario Rom. adscripta mensè Augusto ad festū B. Dominici. f Psalm. 118. versic. 109. vbi Geneb. & Romana ver-sicis Septuagin-ta virorū Græcæ Scholia, quæ bo-no quodam fa-to mihi videre contigit, paucis diebus antequā Librario excu-dendum hūc li-brum darem.
g Psalm. 38. Dixi, custodiam, versic. 8. quod non fa-tis animadu-er-sum à Genebra. sed in Scholiis ad Græca Biblia edita Romæ an-no 1587. additis accuratè adno-tatum in Vatica-no exēplari ve-tustissimo cum esset παλαιός e-xaratum, postea fuisse iniectum τὸ ε, vt esset πα-λαιός: eamque lectionē à Greg. Nazianzeno in orat. in Cæsar. frat. agnosci, & ab ipso Chryso-stomo aliam in-super interpre-tationem adfe-rente, sic admo-dum, ἄλλος δ' ἂν ἔποι παλαιός εἰρηδὲ τὸ ε ἂν-θρόστῳ ἡμέρας δὲ τὸ σππλη-ρῶσθαι ἀγῶνος ἢ σῶσθαι, quæ non displicet.

rem vobisse nemini eorum qui hoc superiore seculo iam commentaria, Scholia, notas edidere; vt hanc exemplaris Graeci maculã eluendam admoneret: sic enim sentio vt macula sit potius quam sincera lectionis veritas: tamen hanc Vaticanum exemplar vetustissimum editione Romana nupera spectata vnum auctoritatis ac fidei quidem proba in usu Gregorij ac Sixti Pontificum representatum praefert: quam Helychius, Cyrillus, & Diodorus in commentariis Graecis agnouere. B. ipse Augustinus in sua eius loci enarratione amplexus est veteris equidem testamenti locos (quemadmodum in Dodecameno demonstrauit) ad Lydium Hebraei authenticum lapidẽ examinandos esse, vbi de versionis Graecae Latinae veritate ipsaque illorum interpretatione ac sententia dicitur, certum iam pridem habeo. Quid quod apud Baruch^a vbi vulgò legitur, *Nam si in via Dei ambulasses, habitasses utique in pace super terram*: cum in Graeco exemplari sit *ἐν ἡσυχίᾳ τῶν αἰῶνα*, emendatione haud dubiè indiget; vt pro *super terram* (quod ex similitudine vltimorũ sequentis versiculi verborum desumptum videtur) *sempiterna* reponatur, sicut in scripto sodalium, siue canonicorum Metropolitanae D. Stephani Ecclesiae Tholosanae codice scriptum percepimus; & quotannis in Sabbatho maioris hebdomadae recitatum è pulpito scimus. In ipsum etiam noui testamenti codicem menda olim ab imperitis (ne dicam hareticis) Librariis inuecta. Ille profecto ex capite secundo^b epistolae B. Pauli ad Hebraeos (vbi vulgata interpretatio habet, *Vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem*: iuxta Graecum authenticum, *ὅπως χάριτι θεῶ ἐπέσῃ πάντες γένοιτο*) si qua fides Graeco Scholiasti à Nestorianis ita deprauatus fuit; vt pro *χάριτι* reponerent *χρῆσις*, sine Deo nempe, vt à patiente homine Deum separaret. Verumtamen ferri ante Tridentinum concilium, sine vlla hareseos nota, potuit ista lectio; quam non modò Syrus interpres, verum D. quoque Ambrosius libro secundo de fide ad Gratianum, cap. 4. & Vigilius lib. 2. contra Eutychem sequuti sunt; non dissolui naturarum vnitatem intelligentes, licet inter eas ἀλλοίωσις, vel communicatio proprietatum omnium in Christo non fieret: mortem enim non esse communicatam Deitati, quod ipsum à recentioribus Gnosticis^c animaduersum reperio. Synodum autem Ephesinam artic. 13. pro vulgata interpretatione stare mihi compertum est: & similiter ex vetusta lectione Graeca eiusque vulgari & recepta interpretatione Latina nihil in Epistola B. Pauli ad Romanos^d immutandum, vbi nos habere *τὸ ἀπαρχὴν* & *πρωτόμακρον*, *primitias Spiritus* traditur: quamuis Claromontani codicis Latina versio receptaculum exhibens, ostendat satis auctorem eius non ἀπαρχὴν legisse, sed ἀποδοχὴν, vel ἀπειδοχὴν, vt ibi scriptum aiunt; quod haud dubiè mendosum est, cum *Expectationem* eò significari sequentia & praecedentia B. Pauli verba manifestum faciãt. Beatus igitur Augustinus de doctrina Christiana; e^e codicibus emendandis primitus debere inuigilare solertiam eorum, qui scripturas diuinas nosse desiderant, admonet; vt emendatis non emendati cedant, ex vno dumtaxat interpretationis genere venientes. Vnde idem ipse

^a Cap. 3. vbi Lyranus, *Super terram* agnoscit: sed in margine inferiore notatam reperi nuper lectionem quam hi assero reponendum esse.

^b Versic. 9.

^c P. Mart. dial. de propriet. nat. in Christo. fol. 43. & B. ad illum locum epistola ad Hebraeos.

^d Cap. 3. vers. 23.

^e Lib. 2. cap. 14.

ipse^a ad illud Leuitici, *Et terra non venundabitur in profanationem*: alij codices habent, *in confirmationem* (inquit) quam mendositatem in alterutris prius à Graeco accidisse arbitror, propter verbi similem sonum: *βεβήλωσις* enim *profanatio* dicitur, *βεβήλωσις* autem *confirmatio*: vbi probare videtur D. Hieronymus, *βεβήλωσις* siue *confirmatio*: qui sic vertit, *Terra quoque non vendetur in perpetuum*. Idem Augustinus rursus in retractationibus^c ait se in eo qui est de moribus Ecclesiae Catholicae cap. 9. vbi posuit testimonium Psal. 43. (in quo legerat, *Propter te afficiamur tota die*) deceptum mendositate sui codicis inuicem memoriam scripturarum: cum eiusdem interpretationis alij codices habeant, *Propter te mori afficiamur*: & postea, similiter & paulò post (ait) testimonium posuit de libro sapientiae secundum codicem nostrum (scilicet) & secundum hac verba differui res quidem veras, sed ex occasione mendositatis inuentas: sic & de illo Ecclesiastis loco, vbi legerat ipse *Vanitas vanitatum*: cum hoc Graecus non habeat, sed *Vanitatum*; vt & Latini veriores: ibidem scribit. Diuus etiam Hieronymus in Matthaeum^d ad illud, *At illi dixerunt in Bethlehem Iudae*: Librariorum error est (ait) putamus enim ab Euangelista primùm editum, sicut in ipso Hebraico legimus, *Iudae*, non *Iudae*. *Qua* est enim, &c. Sanè ipse insuper Hieronymus alibi, ^e *Nec pro &*, reponendum correcto Librarij mendo admonet, his verbis; Et miror quomodo vitium Librarij dormitantis ad culpam referatis interpretis: nisi fortè fuerit, *Ne quando rapiat, nec sit qui eripiat*: & ille pro *Nec, Et*, scripserit: quamobrem paulò antè, Neque enim si quid scriptorum est errore mutatum, stulta debemus contentione defendere. De scriptura sacrorum etiam librorum deprauata, dein à Luciano Martyre restituta, Suidas^f alicubi, sic ferè; *ἔτος τὰς ἰδίας βιβλῆς Γεωσάμηνος πολλὸν τὸ νόθον εἰσδεδυμένον, τὸ γὰρ χρόνος λυμνωσάμενος πολλὰ τῶν αὐτοῖς καὶ τῆς συνεχῆς ἀπ' ἑτέρων εἰς ἑτέρα μεταθέσεως, καὶ μὲντοι καὶ τινῶν ἀνθρώπων πονηρῶν ἄτων, οἱ δὲ ἑλληνοισμὸς προεισημασμένον: αὐτὸς ἀπάχης ἀναλαβὼν ἐκ τῶν ἑβραίων ἐπανέσκατο γλῶττις. καὶ αὐτὸν ἐς τὰ μέγιστα καὶ ἠνεθωκῶς, πόνον τῆς πανορθώσεως πλείστον εἰσονεγμάμενος, &c.* Rursus Hieronymus alibi^g agens de eleemosyna, citatis D. Pauli verbis istis, ^h *Si tradidero corpus meum vt glorier, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest*: adiicit statim, Scio in Latinis codicibus, in eo testimonio quod supra posuimus, *Si tradidero corpus meum vt glorier, ardeam* habere pro *glorier*: sed ob similitudinem verbi quo apud Graecos *Ardeam* & *glorier*, id est, *καυθίσομαι*, & *καυχίσομαι*, vna literae parte distinguitur apud nostros error inoleuit: sed & apud ipsos Graecos exemplaria sunt diuersa. Quinetiam ante Hieronymum atque Ambrosium D. Irenaeusⁱ istos Librariorum errores animaduertendos duxerat: sic ferè scribens, *Ignoro quomodo errauerunt quidam sequentes idiotismum & medium frustantes* (sic enim lego, non *frustrantes*) *numerum nominis, &c.* Hoc autem arbitror scriptorum peccatum fuisse, vt solet fieri; quoniam & per literas numeri ponuntur, facile literam Graecam, quae *λ* x nuntiat, numerum in *iota* (sic lego, pro

^a Quæst. 96. super Leuiticum. ^b Ex cap. 25. Leuitici.

^c Lib. 11. cap. 7.

^d Lib. 1. comment. in cap. 2.

^e Ad Sumiam, epist. 135.

^f In Luciano.

^g Super cap. 5. epist. Pauli ad Galat. de Librariorum erroribus. alibi saepe Hieronymus. vt lib. 1. comment. in 2. Matth. & lib. 4. comment. in 23. Matth. ^h Ex epist. 1. ad Corinth. cap. 13. versic. 3. ⁱ Lib. 5. aduers. haeret.

auctor huius libri Plinius, aut Cornelius Nepos) *Publius Scipio Nasica* (inquit) *a Senatu vir optimus iudicatus, &c. eloquentia primus, iuris scientia cōsultissimus, ingenio sapientissimus, unde vulgò Corculum dictus.* Nec tamen ignoro quid & apud istum, & apud Valerium de confusione historiae a recentioribus Scholiastis notatum fuerit. Prætereà Augustalis cuiusdam circa quaestiones edicti Pandectæ illæ meminere: de quo ista Pauli Iuriconsulti omninò verba sunt, *a Edictum D. Augusti quod proposuit Vnio Auro, & Lucio Aproniano Coss.* (vbi perperam in exculis Lugduni Hugonis & Porta sub annum salutis humanae quinquagesimum, legitur *Iunio de Aproniano*) in hunc modum extat. De his Consulibus, in fastis *Publiandrinis, & Contianis* idè nulla mentio; quomòdò *Publiandrinus* non ordinarij, sed suffecti ex Calen. Iuliis; quod adificimus, *Publiandrinus*, è fastis alijs Cōsularibus, illis scilicet quos Romanus antiquitatis venerandæ lapis exhibet; anno vrbis conditæ D C C L X. hunc ferè in modum, *M. Furius P. F. P. N. Camil. Sex. Nerius L. F. L. N. Quinctilian.* in vulgaribus omituntur illa *P. F. P. N. & L. F. L. N.* apud Dionem ^b pro *Furio φέρριον* dictum reperias. Rursum in vetusto illo Romano lapide adicitur; quod non esse *Διγέρριον* Paulum nostrum comprobatur: & Senatusconsulti ab ipso citati tempus prodit. *Ex Kal. Iul. L. Apronius C. F. C. N. A. Vibius C. F. C. N. H A B I T V S.* Nec mouet quod Apronianus prior in Pãdectis dicitur; qui forsitan cum per adoptionem in alienam familiam venisset, nomen inflexit proprium; vt fieri solitum antiquæ Romanorum historiae periti non ignorant. Vel igitur apud Paulum in Pandectis pro *Aproniano Apronium* reponitur: vel eundem (si mihi credis) cum Apronio, quem lapis citat; cuius veritas edaci tot seculorum vetustati non cessit, existimato. Prætereà in *L. Sempronius, c de legat. 2. ex lib. 6. epistolarum Proculi*; quo loco liber Florentinarum Pandectarum, & ab eo reliqui omnes ita scriptum habent, *Sempronius Proculus Nepoti suo salutem*: cum postea paulò scriptum legatur, *Proculus respondit*: aio atque affirmo mendosa esse superiora; & ita castigari oportere, vt legamus, *Sempronius Nepos Proculo suo salutem.* Nam Nepos ille alio Pandectarum loco quaerendi causa scribit ad Proculum, eique Proculus respondet ex lib. 5. Epistolarum Proculi sumpta *l 125. de verbor. significat.* ab his verbis inchoatur, *Nepos Proculo suo salutem*: & statim sequitur, *Proculus respondit*: sic *Attlicinus* & *Lucusta* duobus Pandectarum capitibus ^d ad suum Proculum scribunt, ipsisq; illicò respondet Proculus: postremo alio quodam earundem Pandectarum loco ex lib. 7. Epistolarum Proculi desumptum caput hoc habet initium, *Proculus Nepoti suo salutem*: nimirum in *l. Proculus, 67. D. de iure dot.* vbi deficit epistolica quaestio, aut quaestoria epistola; sed à Proculo tamen ad epistolam amici Nepotis respondente quaestio explicatur. Atque hanc quidem castigationem esse vt perspicuam, ita non aspernandam arbitror. Sic *Popillij*, non *Pillij* nomen apud Plurarchum in vita Ciceronis exaudiendum, docente Seneca & Valerio ^e dudum animaduerti; & item *C. Popillij*, vel *Popilij*, non *C. Octauij* apud Pli-

a l. edictum, 8. de quaest.

b Lib. 55. sub finem.

c l. 47. in ipso initio.

d l. Attlicinus, 7. D. de pact. do. quæ est ex lib. 11. epist. Proculi, & l. Licinius, 48. de legat. 2. quæ ex lib. 8.

e Lib. 5. cap. 1. de ingrari.

nium lib. 34. natur. histor. ^a Apud Valerium Maximum *Pub. Seruilij* non *Marci*: quam & item alteram eius loci castigationem olim à me in commentario ad iuris Regulas animaduertam, ^b alij ^c deinde in suis ad Valerium nouis sibi tribuere ausi sunt. Sic apud B. Cyrillum initio lib. 6. aduersus Iulianum, *Elpinicem* agnosco, non *Ephinicem*: vbi de Cimone Athen. Nam *Ephinicem* (inquit) eodem sanguine & semine ortam pro vxore habuit. Plutarchus ipsam disserit, itèmq; *Emilius Probus Elpinicem* in Cimone vita nominant; sed & *Dio Chryostomus* in libro *περὶ τῆς αἰτίας*. Sic apud *Mennonem* ^d *ἀέλιον ὀρτινσιον*, pro *ἀέλιον*. Sic apud Plurarchum duobus locis, ^e vñòque ^f apud *Theophrastum* *ἐπιπυρριδίου*, pro *ἐπιπυρριδίου*. Apud *Macrobius* lib. 2. Saturnalium, ^g pro *Decimo Valerio* reponendum *Decimo Lauerio*, siue *Laberio*; cuius *Laberij*, non modò *Suetonius* in *Iulio* cap. 39. sed ipse quoque *Macrobius* eodem libro, ^h paulò post meminit; sic ferè, vt *Laberium non Valerium se antea scripsisse manifestum faciat*: sed quia ⁱ paulò antè *Aurelius Symmachus* (ait) *Et ego nunc Laberij fecimus mentionem*, &c. Idem vbi ⁱ sententias Philosophorum de anima recitat, non *Heraclitum Ponticum* sed *Heraclidem*, qui lucem esse dixit, nominauerat: quod & *Cic.* facit lib. 1. de *Natura deorum*, & *Minutius Octauio*; atque ita is locus emendandus est. Sic denique apud *Capitolinum* in *Maximinis*, pro *Valeriano*, restituendum, *Vitaliano* apparet, ex eodem ipso *Capitolino* in *Gordianis*, & *Herodiano* lib. 7.

Nam quid ego innumeros apud *Appianum Gracum* Latinae historiae scriptorem in proprijs Romanorum nominibus errores, quos ex vitiosa Græculorū Librariorū (dum in peregrina sibi & ignota vocabula incidunt) pronunciatione ortos in meis ad illum auctorem scholijs alij scriptioni dicatis, & (si otium suppetet) aliquando edendis in publicum diu est cum adnotauit; huc congeram? qui selectiora quæpiam, & melioris, vt videtur, notæ proponere, in animo habeo? In horum numero nempe istud est, quod in præfatione legum naualium Rhodijs adscriptarum quas ante annos 30. & quod excurrit ^k cum exemplo Vaticano Romæ contuleram exaratas manu, ac non ita multò post, *Simonis Schardij* Iuriconsulti cura editas *Basileæ* comperi. De *Lauro* & *Agrippino Coss.* Hoc igitur mendosum scito, vt eos consules non ordinarios, sed suffectos, vel honorarios fuisse ille perperam in suis ad eas leges notis indicauerit. Verum fuere ordinarij *Lucius Quinctius Crispinus* iterum, & *Mar. Statilius Taurus* sub *Tiberio Claudio Nerone* anno eius Imperij tertio, qui fuit conditæ vrbis D C C X C V I. Nam & quod *Antoninū* clarissimum, siue splendidissimū Consulem *φαιδρότατον ὑπατορον* ibi appellatum legimus: ad *Q. Haterium Antoninum* referendum *ἢ τὴν πρῶτον* esse animaduerti; qui vtique posterior, hoc est, elapso toto decennio cum *D. Iunio Syllano* Consulatum gessit. Quamobrem satis manifestum lectori non obtusæ aut quassæ mentis arbitror, in ea legum præfatione sic legi debere; *ἐπὶ Ἐπάτων Τάυρων ἢ Κερασσίνων*, pro *Λάυρων καὶ Ἀγριππίνων*: quæ nomina in fastis Consularibus minimè vspiciam reperias

a Cap. 6.

b Ad l. 2. de regul. iur. in edit. Lugd anni 1505. c Pighius.

d Fo. 97. ἐν τῷ πρῶτῳ μέμονος.

e In *Lyfandri* vita, & apophth. Laconicis.

f Orat. 1.

g In fin. cap. 6.

h Initio cap. 7.

i Lib. 1. in *Somnium Scip.*

k Ad annum reparata salutis 1560.

T. Vitrasium T. filium Pollionem, qui Consul cum Seruilio Pudete iterum sub M. Antonino Philosopho anno vrbis DCCCLXXXVIII. fuerat, & à quo forsitan Vitrasianum Senatusconsultum nuncupatum, cuius mentio in *l. cum quasi, §. si plures, D. de fideicom. libert.* eundem praefectum Pratorio fuisse sub eodem illo Imperatore ostendimus horum *Semestrium lib. 1. cap. 1.* is mendose *Βυργάσι* & *πολλίων* *πρωτοφύλαξ* & extrema epistola Marci principis nominatus, quae Apologiae B. Iustini martyris secundae adiuncta est, pro quo *Βυργάσι*, vel *Βυργάσι* & restitue. Hoc animaduertendum esse duxi; propterea quod ab Antonio Augustino elegantissimo inter Hispanos Iuriconsulto ac religiosissimo Episcopo, in epistola de legibus & Senatusconsultis non ita pridem edita, cuius in Ursinus libro, minimè exprimitur, quo tempore id factum Senatusconsultum fuerit: laudando modestum silentium hominis ingenui: alterius autem è nostratibus cuiuspiam, suo alioquin merito laudatissimi Iuriconsulti, probare opinionem nequeo; cum in ipsius Lexico pridem edito Senatusconsultum, quo de agimus, tempore Titi Vespasiani principis factum, anno nimirum ipsius Imperij altero & ultimo reperiam:

a I. Antoninus, de fideicommiss. libert.
 b Cap. 10. lib. 3. Variar.
 c I. spadonem. 15. alias est l. si quis inter. §. ult. D. de excusat. tutor. de qua re, videro Cuiacii doctissimum extremum commentario ad illum titu.
 d l. C. qui manumit. nō poss. l. si priuatus. D. qui & à quibus. ad quas vide Cuiac. c. 22. li. 2. Obseru. videto & l. 3. & 4. C. si mancip. ita fuerit a ien. vt manumit. l. 1. & 3. l. si quis, l. penult. D. qui sine manu. ad liber. per. l. cum quasi, sub fin. verbi. Diuus. D. de fideicom. liber. l. 1. de manumif. que seru. ad vniuers. pertin. imp. l. Iulianus, D. de manumif.
 e I. D. Vespasianus, 7. D. de iur. patr.
 f Cap. 26. lib. 5. Obseru. in fin.

quo Pollio quidem Vitrasius cum Sulpitio Galba ex Kalend. Jul. Consul fuit susceptus vterque in Mar. Plautij Syluani locum, & M. Annij Veri. Meam verò sententiã spero doctissimis quibusque probatum iri; minimè dubitaturis quin rescriptum D. Pij, quod Vitrasiano Senatusconsulto adiungitur apud Iuriconsultum Antonino Philosopho tribui debeat, qui Pius quoque ipse alio Pandectarum forsitan loco ^a (quamuis ad Caracallam referre ipsum Ræuardo Burg. Iuricons. potius placuerit ^b) non minùs quàm qui eam adoptauerat Antoninus in factis ipsis consularibus appellatur: sicut Pius ipse Adrianus propter adoptionem in iure non minùs quàm in ipsa Romana principum historia: vt Pij rescriptum ad eundem Vitrasium Pollionem legatum Lygdonensem siue Lugdunensem esse arbitretur; quod sub Adriani nomine Modestinus noster Excusationu. lib. 6. attulit ^c. Sub illo ipso Marco Imperatore anno vrbis DCCCLXXXIX. rursum idē ille Pollio Consul fuit, cum Mar. Flauio M. F. Apro iterum. Sed puto esse cur illius potius quàm istius anni Consulibus id Senatusconsultum tribui debeat. Vt sit, Marci certè potius quàm Vespasiani vel Titi temporibus; cum & circa libertates, ad quas id Senatusconsultum pertinet, orationis cuiusdam à D. Marco habitae ac alterius Senatusconsulti secundum ipsam facti Alexand. Imperator ^d & Paulus mentionem habeant. Quod enim cuiusdam decreti circa easdem à Vespasiano facti Modestinus aliquo Pandectarum loco meminit; ^e ab omni mendo vacuum in principis nomine ipse praestare nolim, cum ita nostro quoque Cuiacio ^f placere videam.

Sub Traiano quaestorem fuisse Candidatum Caesaris Plinium, pratorio autem praefectum Licinium Suram; ex ipso Plinij Panegyrico, quem Traiano dixit, & ex Dionis abbreviatoribus Xiphilino & Zonara constat; quorum verba cap. 3. lib. 1. attulimus. Traianus verò Sura, quem ad pratorianam praefecturam promouebat, nudum

nudum gladium tradens; dixisse fertur, *Accipe hunc gladium, vt eo si bene imperaueo, pro me; sin male, in me utaris*; vt ibidem scripsimus. Ac de gladio quidem, ense, ferro, pugione praefecti pratorio; praeter locos à nobis ibi tum allatos insuper hos annotare libet. De Aeliano Caspiero quem sub Domitiano, Nerua, & Traiano praefecturam administrasse docuimus, agens Philostratus; ^a *το μὲν δὲ βραχίονος ἐξῆς ἢ ἐπὶ ἀδριανῶς τότε, ὃ ἢ ἀντὶ ἐπὶ πάλαι ἢ ἀπολλωνίῳ ἦρα.* De Opilio Macrino qui sub Antonino Caracalla praefecturam gessit, ad illud quod de Traiano & Sura dicebamus alludēs Aufonius ^b nisi potius *Δὲ μνημονοῦν ἀπολλωνίῳ* doctissimis quibusque per occupationes, aut ex variis lectionis causa non insolitum; quod illorum fuit huiusce tribuit: quatenus in promotione praefectorum, porrectum ipsis ensem principis laute iuxta formulam & morem, ad quem adspexerit Poeta; non absurdè quispiam existimarit. ^c

*Principis hic custos, sumptum pro Casare ferrum
 Vertit in auctorem caede Macrinus iners.
 Mox cum prole ruit grauibus pulsare querelis
 Cesset perfidiam, qua patitur meruit.*

Quid quod *Ἐπὶ ἀπολλωνίῳ* quandam de Achilla praecipua penes Prolo-mæum dignitatis viro, sic locutus est Lucanus ^d qui sub Nerone floruit; tanquam de praefecto Pratorij, qui in ipsum principem se-gnitiùs imperantem ius gladij sibi ab ipso concessi, exercere posset?

*Quem puer imbellis cunctis praefecerat armis,
 Et dederat ferrum, nullo sibi iure retento,
 In cunctos, in seque simul.—*

Ad illud quidem Vlpij Traiani dictum ad Suram, de gladio praefecti; vtique referendum, quod Sidonius Apollinaris ad Maiorianum Augustum, ^e sic ferè scribit:

*Si praefectura quantus moderetur honorem
 Vir queras; tendit patulos quã Gallia fines:
 Vix habuit mores similes, cui teste Senatu
 In se etiam tractum commiserat Vlpius enses.*

Sura loco per errorem Librariorum Saburani nomen, in Victoris Aurelij de Caesaribus Epitomen irrepererat; quo loco, ^f *Vsq̄e eò innocentiã fidens, vt praefectū pratorio Saburanum nomine, cum in signe potestatis, vt mos est, pugionem daret, crebrò monuerit, Tibi istum ad munimentum mei committo, si rectè agam; sin aliter in me magis*: quod moderatorem omnium vel errare minus fas sit, vbi cum illa (*Saburanum nomine*) Schottus Scholiastes eruditissimus ^g expungat, ipse malim *Suram Licinium* substituere: fuit cum *Licinij*, quoque nomen pro *Plinij*, & pro *Dictationem, Pugionem*, ob eam quae antè à nobis enarrata est, historiam apud Cassiodorum in Athalarici ad Ambrosium Quæstorem epistola ^h reponerem; quo loco, *Bonus princeps ille est* (ait) *cui licet pro iustitia loqui; & contra tyrannicæ feritatis indicium, audire nolle constituta veterum sanctionum*: renouamus certè dictum illud celeberrimum Traiani; *Sume dictationem si bonus fuero, pro republica & me; si malus, pro republica in me*. At paulò antè di-

a Lib. 7. de vita Apollo. Tyan.

b In Caesaribus.

c Pro hac coniectura facit Victoris locus, què statim adfero, vbi mentio hitiusce moris.

d Lib. 10. de bello Pharf.

e In Panegy. 1. car. 5. vbi verus Cluniac. codex, qui penes me est docti alicuius manu verè adnotatum habet de Traiano Sidonium loqui. f vbi de Traiano.

g In suis ad Victoris notis, fol. 106.

h Quae est lib. 8. Variar.

xerat; *Ece iterum ad quaesturam cum immenso venit ingenio, redde nūc Plinium, & fume Traianum.* Nam dictum illud celeberrimum ex iis ipsis quæ subiciuntur collatis cum enarrata superius historia, locisq; ad eam pertinentibus quos protuli; de præfecto Licinio Sura debere accipi sentiebam. Verumtamen cum Plinius Quæstor sub Traiano fuerit, qui idem Candidatus Principis antequam ad Præfecturæ culmen ascenderet; inque eo Quæstura munere cum libris ac epistolis principalibus legendis & orationibus pro principe recitandis in Senatu, ^a tum ipsis earum dictationibus vacauerit, quarum & antea ^b Calsiodorus sub Athalarici nomine ad Quæstorem scribens (vti diximus) mentionem fecerat, præstat ex iis quæ attuli verbis nihil immutetur: ac tantum intelligatur vel memoria lapsum (qua grauioribus Reipublicæ muneribus quotidianis occupati, sicuti iam semel isto ipso sermone admonui, laborare solent) Calsiodorum de Quæstore Plinio accepisse quod Licinio Sura, cum cæteris tribuendum historicis fuerit; vel potius ad illud Traiani ad Suram dictum velut *ωπαρδὸς* alludentem Calsiodorum cum Pugione Præfecti pratorio, Quæstoris dictationes; cum Licinio Sura contulisse, licet putidius paulò Plinium. Et ita sentio; reliqua sequenti capite persequar.

S V M M A.

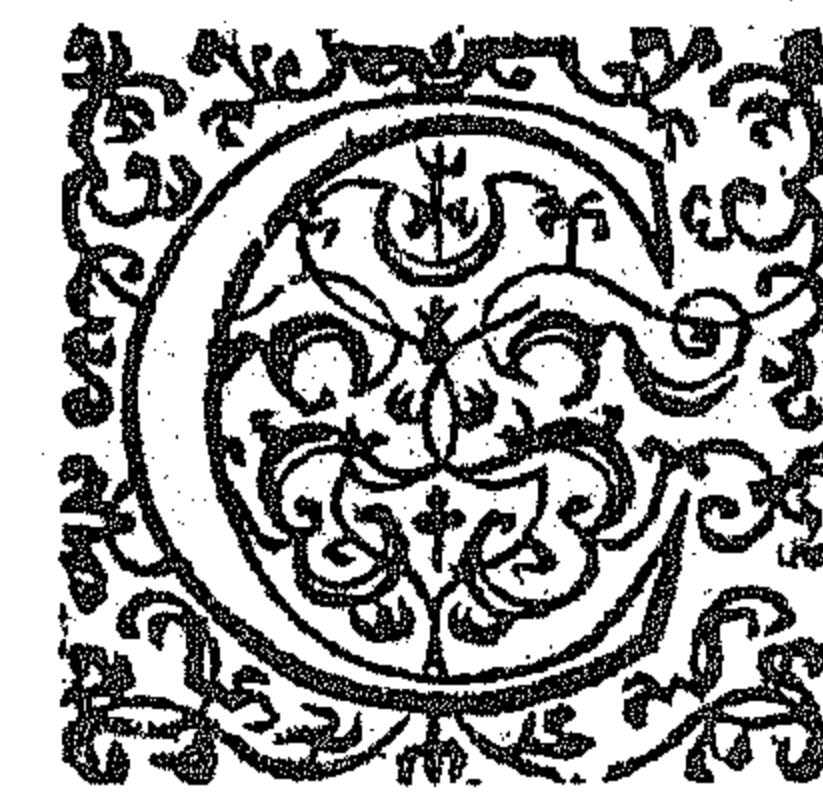
Bipertitus iste sermo qui Pœcilomorphus totus: Grammaticus nempe siue Criticus, physicethicus, historicus; idemque politicus, mythethicus ac Theologicus: eximiis & ipse castigationibus illustris.

Elissa (quod Didoni proprium & patrium nomen) historia. Nominis utriusque origo & ratio aduersus Schoettum ac Drusium, Eustathius, Solinus, ac Tertullianus circa vocabulum istud emendati: sed & Appianus circa proprium alterum nomen. Iustini locus agitata asserta vulgata lectione. De naturali filiorum & pullosum erga parentes pietate in illis vicissim educandis. Avτιμαρτυρία. De Ciconia, Meropis, Leonis in parentes pietate; purgato interim Suida, quem Germani cubare in morbo non viderunt. Solino etiam castigato. Generi appellatio apud Iustinum. De pietate qua circa mortuorum sepulturam & exequiarum officium impenditur: à qua commendati ex ethnicis Græcis Cimon & Pisistratus. Clerici curabant sepulturas martyrum antiquitus: vt & vasa sacra Diaconi distraherent. In isto officio mos regionis cuiusque obseruandus. Triginta dierum luctus apud Iudaos olim legitimus. Grandis in suos pietas circa funera; impietas in Deum. Insignis Chrysostomi locus de antiquorum Christianorum carimonijs in luctu defunctorum; qua & hodie in Ecclesia Catholica obseruantur. Cura sepultura non negligenda Christiano, nisi qua ambitiosa est. Delphinum & formicarum studium circa sepulturam & honorem funeris. Item elephantorum & hieracum sine accipitrum. Historia de leonibus terram egerentibus ad humandum D. Pauli eremita corpus. Curatam olim cadauerum etiam hostilium sepulturam ab ethnicis: reprehensos duces qui neglectui habuissent. Excursio breuis, sed pia in recentes Gallicorum procerum & principum clades; atrociam quæpiam, quorum pœnas postea luant, patrantium. De mansuetudine principem decente apum exemplo; imò vesparum etiam, quarum regem partim aculeo carere, partim habere, sed ipso non vti veteres produnt: Æliano castigato. Vt iracundia, ita ira ob acceptam iniuriam dissimulatio in principe vitiosa, itæmque iniuriarum vindicatio aduersus subditos. Emendato

^a Vide l. vnic. §. ex quaestoribus, & §. vlti. de offi. quaest. ^b Quo loco, Dictationibus enim probatis adhibitis.

dato inierim Claudiano. Fera natura qua meticulose, immites; qua generosa ad mansuetudinem promptiores. Patientia in principe laudabilis: vitanda ipsi superbia. Hostilium corporum sepultura cura Philippi & Alexandri, Demetrii & Antigoni exemplis excitata. Emendato Polybio & illustrato. Ius in peremptos victoria iudicium. De Gallis veteribus suorum in acie caesorum sepulturam aspernari contrario Atheniensibus more; captiuos autem post victoriam necare solitis. Achillem in funere Patrocli duodecim Troianos iuuenes interemisse. Hasdrubalem Romanis ad sepulturam suorum cadauera concessisse. Iulianum caesos in acie humari iussisse; Mithridatis corpus ad se à Pharnace missum olim Rompeium curasse, Bruti Antonium. Qui accipiendū istud in bello nulla clementia. Tyrannorum proiecta insepulta cadauera: vt inter Græcos Alexandri Pherai & Phocionis. Commendatam sepulturam hostilium corporum curam in Hercule: sententiam in hostile Hectoris cadauer apud Homerum iniuriam Ioni, cuius iussu postea Themis redditionem illius ad sepulturam ab Achille impetraverit, iustaque filio extincto Priamus fecerit. Preces Ecclesiastica pro defunctis ab antiquo. Votum; & ad infestorum in Gallia exercituum duces pro patria communi exhortatio.

CAPVT XIII.

OPERTVM de mendis circa nomina hominum propria olim à me animaduersis, in veterum libris sermonem, hoc capite concludam; in quo Didonis & Elissæ nomen duobus apud Tertullianum, & Solinum locis ex coniectura (quod præfiscinè dixerim) non inerudita nec absona restituendum, ostendere in animo habeo. Atque hoc vt faciam, ex iis ansam arripio, quæ sunt à me tractata plenius de Didone; ^a cum de Astarta Phœnicæ atque Carthaginis Diua, cæterisque ab Vlpiano memoratis ex testamento ciuium Rom. capacibus gentium Diis differerem. Nam Elissam Agenoris seu Beli Tyriorum Regis filiam, fratris Pygmalionis metu, qui Sichæum, siue Sicharbam Phœnicem auunculum, & maritum suum Herculis sacerdotem (quem secundum à Rege honorem fuisse docui) eius opibus magnis, at dissimulatis, terra que non tecto concreditus inhians; iure naturali ac humano ipsis postposito, interfecerat, in Libyam cum Anna sorore, ac fugæ comitibus quibusdam Tyriis asportato thesauro aufugisse, vetus narrat historia postmodum comparato & impetrato denique ab Hiarba Mauritanorum & Numidarum Rege sociis reficiendis loco, qui corio bouis tegi posset; arcem quæ byrsa ex rei euentu dicta sit, ædificasse: circumscripto Rege; quod in tenuissimas partes secari iussu corio, ita maius loci spatium quàm petierat, per sophisma quoddam occupasset. Qua de re tota præter Virgilium, ^b & Silium Italicum, ^c Iustinus lib. 18. Solinus Polyhistoris cap. 29. & Eustathius ad Dionysium de situ orbis ^d diligenter & accuratè satis; quos videndos moneo. Hic etiam addit, scriptor scilicet classicus assiduusque (vt Fronto apud Agellium ^e loquebatur) non proletarius; Elissam ab indigenis erga ipsam, vt simile vero est, ob Regem deceptum malè affectis, inuidis atque obrectatoribus, patria voce Didonem; qua virum ab ipsa suum interfectum ostenderetur; esse contumeliæ causa nominatam: quasi quæ Sichæi coniugis à fratre interfecti cadem vltia non fuisset,

^a Initio cap. 2.

^b I. Æneid. ^c Lib. 1. de bello Punico. ^d Ad illud, Καρθησίαν νηὶ οὐχὶ μὲν, ἀπὸρ ἀποπρον φοβίτων. ^e Ad extremum cap. 3. lib. 9.

fuisse, in eam quodammodo conspirasse, praesertim cum germano fratre; grauiissimo suspicionis, & propè indubitato indicio premere-
 tur. Nam istius hac omninò verba sunt; qua ipsa, vt castigentur, ex-
 scribenda duxi: *Διδώ, ἢ τῷ συγγαλιῶν ἀδελφῆ Ἀγίνου τῷ Τυράτῃ, ἢ Βί-
 λυ Βασιλέϊ τῷ Τυρίων ἢ τῷ ἑλισσα καλεσμένῳ ἢ Ἄνα, Συγγαίω γορομένη γυνή, ἀν-
 δρὲ φόνου τῆς πόλεως τῆς Τύρου διὰ τὸν ἀνδρᾶ ὁ συγγαλιῶν σὺν αὐτῷ ἀποδιδόντι
 πρὸς Διδορονεῖ ἔρωτι χρημάτων, &c.* vbi quid faciat illud ἢ Ἄνα non dispi-
 cio; qui Annam non eandem fuisse cum Elissa, sed eius sororem,
 iuuenis etiam tum didici; cuius & Virgilius in quarto Aeneidos, &
 Ouidius in Didonis ad Aeneam epistola meminere: hic quidem his
 versibus,

*Anna soror, soror Anna meae malè conscia culpa,
 Iam dabis in cineres vltima dona meos.*

Vel igitur legendum addito similitudinis articulo; ita, ὡς vel ὡπὸρ
 καὶ Ἄνα: vt, quemadmodum Annam sic Elissam Sichao nuptiana
 Agenoris filiam vtramque Tyrum incoluisse significet: vel (nisi po-
 tius delendum alicui videbitur) ita immutandum erit, ibi vt sit, καὶ
 Ἄμα Συγγαίω: ac simul cum Sichao eius facta vxor Tyrum inhabi-
 tasse dicatur Dido: de qua statim, hoc quod antè dixi de isto ipsius
 nomine, Scholiastes optimus adiicit: καὶ ἕτως ἢ Καρχηδῶν φωνικῶν
 ἀντικαθεύθουσα τῇ μετὰ τῆς Διδῆς, νῦν λιβύων ἑστῆ. Διδῶ ἢ ἐκάλεισαν οἱ πολέων-
 κτιθέμενοι, τὴν τοιαύτην γυναικα ἐπιχωρεῖω φωνῆ, ὡς ἀν εἶποι τις ἀνδροφόνου.
 διαβάλλοντες ἐκείνῳ ὡς Διδῆν ἀτίλων ἔχουσαν τῷ ἀνδροφόνου διὰ τὸ ἐκ τῷ ἀδελφῷ
 φόνου. Vnde intelligimus conditrici Carthaginis Elissam fuisse pro-
 prium, & vetustum, atque adeò Tyrium nomen, nempe tum tempo-
 ris, cum Byrsa condenda facultatem impetrauit; a Didonem asciti-
 tium & Punicum, non Phœnicium, quod & Paterculus Velleius lib.
 1. Histor. voluit; sic admodum scribens, vbi de Lycurgo Lacedæmo-
 niorum legislatore: *Hoc tractu temporum ante annos v. & l. x. quam
 vrbs Romana conderetur ab Elissa Tyria, quam quidam Didò autumant,
 Carthago conditur.* Et sanè Elissa Phœnicio, siue Syriaco (quod ad
 Hebraum quamproximè accedere, huius libri capite primo demon-
 strauimus) idiomate fortem, vel Dei fœminam ex El, & Issa com-
 positum nomen significat: pro Dea quidem cultam fuisse Carthagi-
 ni, quandiu hac inuicta fuit, ipsius scilicet conditricem, à Iustino b
 traditur; quod & à Silio Italico expressum his versibus, c

*Vrbe fuit media sacrae genitricis Elissæ
 Manibus, & patria Tyrijs formidine cultum:
 Hoc sese, vt perhibent, curis mortalibus olim
 Exuerat Regina loco.*

Punica pleraque (non enim omnia, vt ex Afrubalis, Annibalis, &
 Amilcaris vocabulis apparet) in o terminata nomina, etiam virilia;
 vt Cartalo, Mago, Hanno, Gisgo, Amilco, & Sappho; quorum
 apud ipsum Iustinum, d ac Liuium crebra mentio; & vrbis ipsius no-
 men Carthago, in Punicum morem versum, à Phœnicio, siue Syriaco
 Carthada. Qua de re Solinus à nobis castigandus ita loquitur, e
 vbi de Carthagine: *Vrbem istam, vt Cato in oratione Senatoria au-
 tumat,*

a Vide Aufonij
 de claris vrbib⁹
 Epigram. 1. vbi
 de Byzantio &
 Carthagine; Con-
 stantinopoli assur-
 git Carthago prio-
 ri, &c. --
 fuit hac, subit ista,
 nouisque
 Excellentis meriti
 veterem prestim-
 git honorem,
 Et Constantino cõ-
 cedere cogit Elif-
 sam. Et statim.
 Augustas muta-
 su opis & nomi-
 na: tu cum
 Tyrcantia Lygos,
 tu i unica Byrsa
 fuisse.
 b Lib. 18.
 c Lib. 1. de bel-
 lo Punico.
 d Lib. 18. & 19.
 e d. cap. 30. Po-
 lyhistor.

tumat, cum Rex Hierbas rerum in Libya potiretur, Elissa mulier extru-
 xit, domo Phœnix; & Carthadam dixit, quod Phœnicum ore exprimit
 ciuitatem nonam: mox sermone verso in morem Punicum & hac Elissa,
 & illa Carthago dicta est, &c. quæ sequuntur. Quæ verba cum eru-
 ditissimus Drusus in suis rerum sacrarum obseruationibus nuperis
 attulerit, a & quare Carthada nomen ore Phœnicio ciuitatem no-
 uam exprimeret scitè ac diligenter explicarit: miror ipsum non per-
 cepisse quàm non quadret illud; quæ prius Elissa fuerat Phœnicio
 nomine, ipso deinde verso in Punicum vt adhuc Elissa diceretur:
 ac de Didonis appellatione nulla fieret, sicut Carthaginis à Cartha-
 da deducti vocabuli mentio: cuius imponendi rationem vel à re ipsa
 cum Byrsam scilicet à fundamentis vsque totam condidisset, cuius
 ne imago quidem ibi vliadum fuisset, duxerit; vel à similitudine
 nominis, quod ei oppido fuisset in Tyri & Sidonis finibus, Chartice
 nimirum, vnde Didonis originem Cedrinus in annalibus b excitat:
 cum ita scribit, *ὡς ἢ ἢ Διδῶ ἐκ μυκᾶς πόλεως χαρτικῆς τῷ φονικῆς παραλα-
 βῆς μετὰ τῷ δελῶν ἱβρῶν καὶ Σιδῶν*: qua de re fidem penes ipsum esse
 volo, prestare non debeo. Mihi constat posterius Elissa istud con-
 fodendum, expungendum, obliterandum esse; ipsiusque loco Dido-
 nis vocabulū ex indubitato & certissimo Eustathij testimonio (quod
 antè protuli) exponi oportere: atque adeò apud ipsum quoque Isi-
 dorum lib. 15. originum; c vbi cetera quidem omnia quæ apud Soli-
 num esse diximus, itidem legas; exceptis illis, in morem Punicum:
 quæ magnum Druso ipsi d negotium faceffunt; mihi non item, sic
 nimirum accipienti simpliciter, atque adeò insubtiliter, vt cum τὸ
 Carthago dicimus, ista sit Punica terminatio. Nam quæ gentes ab
 aliis prius inditum vocabulū vsurpant; ex suo more sic pronun-
 ciant, vt etymi aut significationis vera nullam prorsus rationem ha-
 bere soleant: quod adeò literatis, & literatoribus quoque ipsis notum
 esse arbitror, vt nulla cuiusquam (nedum mea) explicatione opus
 esse intelligam. Eundem memoria lapsus in quodam Appiani lo-
 co, e siue ipsi, siue Librario potius imputandum; vt pro Menecrate
 Timocrates nomen ascriberetur, olim deprehendere visus sum: vbi
 Cæsarem à Menodoro post mortē Menecratis colliberti & inimici
 sui grauiissimi, nauatēque Pompeij de Cæsare victoriam, relictum
 refert. Quod natura Menodorus ille seu Mena (de quo pluribus li-
 bro superiore f locuti sumus) proditor foret, ac à reliquis Pompeij
 libertis perfidiam in dominum exprobrantibus ad defectionem sol-
 licitaretur. Idè cum septem nauibus ad Pompeium denuò trans-
 fugisse, in scio Sabino Caluissio classis Præfecto: cui propterea succes-
 sorem Augustus Agrippam dederit. *μυθῶν ἢ εἰ τὸ τίς ἀρ φύσῃ πα-
 λιμπροδότης, εἴτε δέσπας τῶν ποιε ἀπειλῶν ἀνταρῆς ἀπάξῃ ἀπὸν ἐπόδῃς ὡς
 ἀνδράποδον πολεμοποιῶν, εἴτε ἐλασσόνων ἀξίδια γομίζω παρ' ἀ προσεδόκησεν,
 εἴτε τ' ἄλλων ἀπὸν ἐξελισθίζω, τ' πομπῆς σωέχισα ἀνεδίζοντων εἰς ἀπιστίαν
 δεσπότης καὶ παρακαλέσῃων ἐπαλεθῆν Τιμωκράτης ἀποθανόντες. πῆσῃ ἀπίστας καὶ
 λαθῶν ἡτο μάλιστε πρὸς πομπῆν σὺν ἐπὶ ναυσὶ, Καλισίον τ' ναυαρχον τ'
 Καίσαρ διαλαθῶν. ἐφ' ὃ τ' Καλισίον ὁ Καίσαρ ἀπέλυσε τῆς ναυαρχίας, καὶ*

a Cap. 8. lib. 7.
 Obseruat.

b In cõpendio
 histor. fol. 115.

c Cap. 1. de ci-
 uitati.

d Cap. 9 lib 7.

e Lib. 5. ciuil.
 pag. 378.

f Cap. 6. lib. 2.
 Semest. ex Dio-
 ne lib. 48. & aliis
 ad explicandum
 carmen Horatij
 in Menam.

ἀντιμαρτύρησεν Ἀχιλλῆως. Hoc igitur loco pro Τιμωγῆτος reponendum esse *Μονωγῆτος* admoneo; cum & in propriis nominibus frequentissimum esse memoriae lapsum Cuiacius doctissimus, & Doctor olim meus iam pridem observauerit locis copuluribus indicatis. ^a Et quoniam de Menodoro insigni desertore, atque proditore iniecta mentio; qui sapius ad utrasque partes vtrò citròque commeauerit; hoc quoque addam, quod idem Appianus paulò post narrat; cum esset ad Agrippam à Caluissio Praefectum classis translata, rursus à Pompeio Menodorum istum defecisse; atque ad Augusti partes remeasse, ac ab ipso veniam salutemque post datam fidem impetrasse: cuius rei Dio ^b quoque mentionem facit.

^a Cap. 26. lib. 5. Obseruat.

^b Lib. 49. sub initium.

^c Apolog. ad uesl. gent. c. 45.

Porro autem quemadmodum Didonis apud Solinum reposui, sic Elissa nomen apud Tertullianum ^c restitui debere censeo: ubi ad finem Apologetici, sic scriptum vulgò legitur; *Mutius dextram suam libens in ara reliquit; ô sublimitas animi! Empedocles totum sese Catanensium Aetnaeis incendijs donauit; ô rigor mentis! aliqua Carthaginis conditrix rogo se secundum matrimonium dedit; ô praconium castitatis! Regulus ne vnus pro multis hostibus viueret, & Anaxarchus cum in exitium ptisanae pilo contunderetur, &c.* Nam (per hominum fidem) quid hoc loco valet istud, *Aliqua*? Non ignoro interdum nomen alicuius proprium ab isto auctore, quasi per contemptum extranearum ac gentilium historiarum, suppressi; quas etiam seueriores è Christianis pastoribus nonnulli legendas non esse piis veraque religionis amatoribus existimabant: quam obrem sub initium libri de testimonio animae, *Aliqui* (ait) *Chryssippi assentator inludit ea, & esse se, & abominationem sustinere execrationes tuae respondent, &c.* Attamen illo certè loco, istud (*Aliqua*) non ita vnquam stomacho meo facere possit, vt concoquam: Didonis enim, aut Elissae nomen, cur hinc potissimum subtriceret praestantissimus Theologus, nihil fuisse pronuncio; qui Didonem hac ipsa de re agens non semel in libro ad Martyres, & in exhortatione ad castitatem nominatim appellauerat. Quod autem ad extremum libri de Monogamia idem ipsum argumentum persecutus, non expresso nomine scripsit; *Exurget Regina Carthaginis, & decernet in Christianos*; sicuti eum imitatus hoc exemplo & ceteris referendis Hieronymus, ^d illud ipsum de Monogamia persecutus argumentum; quo loco, *Stringam breuiter* (ait) *Reginam Carthaginis, quae magis ardere voluit, quam Hiarbae Regi nubere*; hoc aliam rationem habet: imprimis enim non additur istud (*aliqua*) quod mihi displicere dixi, quia scilicet non sequitur *Regina, sed conditrix: Aliqua*, est quaedam de pluribus; vna verò conditrix. Tum verò quid profuit nomen suppressi, cum in ceteris exemplis, & praecedentibus, & sequentibus, quae vtrique illustriora non sunt, proprium exprimat nomen? Postremò ad contemptum pertinet, sicubi subtriceretur nomen, eiusque vice *Aliquis*, aut *Aliqua* ponitur; idque Donatus in Terentium ^e observauit: quemadmodum è contrario, nomine suo quempiam appellare benevolentiae ac familiaritatis est; quae de re ex Antiphonte, Virgilio, Plinio, Claudiano,

^d Epist. 11. de monogamia ad Ageruchiam.

^e In Eunuchis, Hecyra, & Adelphis actu 2. scena 2. & actu 5. scena 6.

ac D. ipso Chrysofostomo in homilia septima ad populum Antiochenum & aliis vetustis auctoribus alibi commodius differetur. De Didone autem quam pagani olim Africani, apud Carthaginem certè suam, pro Dea coluere; ita praclare sentit Africanus homo Tertullianus noster, vt ipsi nomini Epitheton illud eximium integræ foemine, alicubi ^a tanquã Virgilianam de Aenea stupro fabulã mendacij cum Aufonio coarguens adiunxerit: sic admodum scribens, *Quod animal indues viro iusto de loco, quam bestiam integræ foeminae Didoni? quam volucrem patientia, quã pecudem sanctimonia, quem piscem innocentia fortientur?* Censeo igitur, vt pro (*aliqua*) reponatur (*Elisa*): quod primum in Elisa (vt c. Latinum, pro sigmate Græcè exarato perperam acciperetur) deinde in *Alisa*, & tandem in (*Aliqua*) per incuriam, inertiam, atque ineptiam Librariorũ degenerauerit. In eodem Tertulliani loco, non possum pratermittere mancum & mutilum videri; quod ait, *Rogo se secundum matrimonium dedit*, nec vt rò secundum per figuram (quod alij notant) Græcam scriptum sit, fero: malletm ita legere, *ante secundum*, aut *verita secundum*, aut *auerſata*; hoc est, ne secundas nuptias experiretur, vt idem auctor loquitur: ^b maluit enim Dido vri atque ardere in media (vt Silius ait) aut in vltima (sicuti apud Iustinum est) parte vrbis, pyra extructa; velut placatura viri manes, inferiasque ante nuptias missura: quã Hiarba, (qui nuptias eius sub belli denũciatione per decem Pœnorum principes petierat) coacta nubere; quemadmodum ipse post Iustinum Tertullianus illis, quos prius indicauit locis, itẽmque Hieronymus libro primo in Iouinianum, & ad Ageruchiam ^c memorat. Apud Iustinum quoque (ubi eandem Elissã, quam hoc plurimum sermone celebrauimus) historiam diligenter enarratam videre est; illud me offendit, quod ita scriptum ^d lego: *Pygmalion oblitus iuris humani auunculum suum eundemque generum suum sine respectu pietatis occidit*. De Sichæo, vel Sicharba Didonis marito loquitur: Didonis verò non pater, sed frater Pygmalion fuit: Dido & Pygmalion ex sorore nepotes Sichæo, huic eorum altera vxor, alter sororius fuit. Ergo vel pro *generum suum, Germana virum*, vel etiam leuiore immutatione *Germanum* ἐμφατικῶς, & ἡτὶ ἐξοχῶ, vel ἂν ἀδελφῶν, hoc est, aucta per vocabuli significationem atrocitate facti (vt si non *Germana virum*, sed *Germanum ipse suum occidisset*) ab optimo historico ibi scriptum fuisse, ausim dicere: nisi quod si quis generum malitè retinere, tanquam qui sororem aetate maior forsitan frater, atque Rex, in filia loco debuerat habere, ac pro sua quoque olim educauerat; is talis filia virum eundemque suum & sororis auunculum, nõ aliter quã pro genero ducere debuerat; de ipso agens Iustinus producta etiam vocabuli significatione, generum illum vocare maluerit: quò nempe facinus grauius atque indignius lectorum oculis obiceret. Quam obrem & illud, *Sine respectu pietatis*, addidit: cum tamen germane ac proprie pietas erga Deum, ac deinde aduersum parentes & liberos intercedat; tum denique ad ceteras quoque cognationum, vel affinitatum necessitudines, figuratè scilicet per auxetm aut hyperbo-

^a In lib. de anima cap. 15. vbi de metempsychosi.

^b In exhortat. ad castitat. & in de monogamia.

^c Epist. 2. quae est de monogamia.

^d Lib. 18.

^e Cum Cuiacio doctis. lib. 17. cap. 6. Obserua. vbi gener satis nouè à Iustino, inquit, dũ Pygmalionẽ Sichar generum vocat, cui nupserat soror Elissa, & Emillio Probo in Pausania. Videbis & Bongarsij eruditiss. notas in hunc Iustini locum nuperas: quæ veterascent nunquam vt eundem sentio.

regularum & rationum viribus, tanquam machinis oppugnatus, ac penè superatus, nolim discedere.

Verum enimverò quoniam pietatem aduersus eos qui inter homines degunt è iure gentium & naturali esse; hinc quoque, vt superiore libro factum à nobis fuerat, aliis tamen adhibitis veterum testimoniiis ostendimus; quid verat, quando

— amphora cepit

Institui corrente rota —

a In arte.

b De varia curandorum cadaverum apud gentes ratione: plurima cõgesta legas apud Alexandrum ab Alexandro lib.3. Genialium dierum, c. 2. & ibi Tiraq.

c Epistol. 135. ad Suuiam & Fretelam, col. 137.

d In homil. in Marc. de resurrectione Domini.

e Vide lib. 2. Regum cap. 2. & apud B. Augustinum in de cura pro mort. gerenda ad Paulinum cap. 9. tomo 4. fol. 291. vbi propterea misericordiam fecisse dicuntur, & ob hoc à Rege pio benedicuntur

(ait) quia bene afficiuntur corda miserantium quando ea dolent in mortuorum corporibus alienis, quæ illo affectu quo nemo vnquam carnem suam odio habet, nolunt fieri post mortem suam corporibus suis; & quod sibi exhiberi volunt quando senturi non sunt, aliis nõ sentientibus curat exhibere dum ipsi sentiant.

f In eius vita in extremo.

g Ad finem Iliad. ad illud πύρρον δὲ σῆμα ἔχειν.

ne, sicuti apud Horatium, a vrceus exeat; producendi sermonis huius gratia, qui alioqui breuior ceteris futurus sit; de illius quæ in mortuos eorumque sepulturam exeritur pietatis origine, b hinc itidem, illa quæ ibi fuerant prætermissa depromere? præsertim cum non iniucundam eorum narrationem futuram arbitrer: quorum recordationem, vel iste communis bonorum piorumque ciuium luctus, in publico & fatali, cum nobiliorum quorumque infestis aciebus occumbentium exitio; tum verò ipsius siue Regis Henrici Valesiorum ultimi, siue potius Galliarum casu excitauerit: & mihi nunc quidem, tranquillum adhuc in isto secessu otium, interea dum alij turbant, agunt feruntque omnia; non tam ingratum, quam pauci aliquot homines fortasse velint, suppetat ad retractatum (vt cum Hieronymo c loquar) ac veluti καλίσμων quendam, cogitationum veterum mearum? Vltimum sepulturæ ac exequiarum in defunctos officium iurigentium tribui debere, olim ostendimus: ira quidem, vt quos viuentes dilexerimus, iis etiam mortuis (sicuti Gregorius d de sanctis mulieribus, quæ ad Christi Domini monumentum cum aromatibus venerant, loquitur) studio humanitatis obsequamur. A quo studio valde commendatum in sacrosancta verusti fœderis historia, Tobiam legimus: quinetiam virorum illorum Iabes Galaad, qui Saulem sepelierant, cum primis celebratam e à Dauide misericordiam, nunciis ad illos transmissis qui dicerent, *Benedicti vos à Domino qui fecistis misericordiam hæc cum Domino Saul, & sepelivistis eum:* sed inter Ethnicos quoque ab ipsis eorum historicis Græcum Cimonem ob eam rem summopere laudatum: de quo Æmilij Probi f hac omninò verba sunt; vt illa mittam quæ ad ceteram eius in omni genere liberalitatem pertinent. *Complures pauperes mortuos, qui vnde efferrentur non reliquissent suo sumptu extulit: sic se gerendo minimè est mirandum, si & vita eius fuerit secunda, & mors acerba.* Hactenus & probè Probus. A quo non alienum Pisistrati factum ab historicis commendatum: sicuti apud Homerum narrat Eustathius; quo loco, g *ἢ ἡ ἰσοζία ἐπαινεῖ τὸν ποσειδάωνα ἐπαθὲν περὶ τὸν νεανίσκου Διο ἢ τρεῖς ἔχοντας κέρματα. ἢ ἂν Διοδὸς εἰσφέρει τι καὶ εἰς ταφῶν.* Ipsum quidem Cimonem (de quo antè dixi) semper pedissequos cum nummis secutos, vt si quis opis eius indigeret, haberet quod statim daret; ne differendo videretur negare; ab Æmilio Probo traditum; quod de Pisistrato ab Eustathio expressum Græcis verbis, atque à me relatū est. De erogatione pro mortuis eorumque sepultura, vt cetera persequar; nihil hoc officio præstatius, ei conferre qui tibi iam non possit reddere

reddere ait Ambrosius: a vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturæ. Fera hanc humanitatem defunctis corporibus detulisse produntur, homines denegabunt? Clericorum quidem antiquitus cum Christi Ecclesiam Tyranni persequerentur, hoc fuisse munus, vt punitorum quoque cadauera mandari terræ curarent; Diuus Hieronymus b locupletissimus testis est de muliere septies icta, scribens ad Innocentium; sic ferè, *Semel percussa concutitur, iterum repetita quassatur, tertio vulnerata prosternitur: ò diuinæ potentie sublimanda maiestas: quæ prius fuerat quarto percussa nec lasa, idè post paululum visa est mori, ne pro ea periret immoxius. Clerici quibus id officij erat, cruentum linteo cadauer obuoluunt, & fossam humum lapidibus construunt, ex more tumulum parant, &c.* Recens à clericis cespes ostenditur, & dudum superiecta humus cum his vocibus ingeritur flagitanti; *Erue scilicet ossa iam condita. Quin & in sepulturam Christianorum licuisse olim diaconis vasa sacra distrahere; ille ipse alio loco Ambrosius c docet: Nemo potest indignari, quia humanis fidelium reliquijs spatia laxata sunt; nemo potest dolere, quia in sepulturis Christianorum requies defunctorum est.* In his generibus vasa Ecclesiæ etiam initiata confringere, conflare, vendere licet. Id pietatis in mortuos officium qualiter exhibeatur, dum nihil tamen contra sacros Ecclesiæ Christianæ ritus fiat, parum refert: sequendam enim regionis cuiusque consuetudinem, Diuus ipse Augustinus d præcipit; satis hoc ostendens scilicet, sepulturas esse à iure gentium: quo loco illud Euangelistæ verbum explicans, *Acceperunt ergo corpus Iesu & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Non mihi videtur Euangelistæ (inquit ille) frustra dicere voluisse, sicut mos est Iudæis sepelire: ita quippe (nisi fallor) admonuit, in huiusmodi officijs quæ mortuis exhibentur, morem cuiusque gentis esse seruandum.* A quo non abest, quod statim de facultate ab Alexandro concessa matri Darij, vt suorum casorum in acie cadauera, patrio more sepeliret; auctore Quinto Curtio proferemus: itèmq; quod B. Ambrosius e de luctus defunctorum tempore agens: vtraque observatio (ait) habet auctoritatem, qua necessarium pietatis impletur officium: luctus quidem legitimus & idoneus fuisse tempus triginta dierum apud Iudæos ex Mosaicis legibus Iosephus f tradit; vbi de captiuæ nuptiis *καὶ πρὸς τὸν δὲ τῶν δυνῆς ἀπτεροῦ καὶ κορωνίας πρὸν ξυραμῶν ἀντὶν καὶ πένθιμον σχῆμα ἀναλαβῆσαν ἀποθνήσκου συντοκίης καὶ φίλης, &c. τριάκοντα δὲ ἡμέρας ἐπὶ τῷ πένθει διεθῆσα, (αὐτάρκας γὰρ, inquit, ἐπὶ τοῖς δακρυβοῖς αὐτὰ τὸ φιλότατον τοῖς φρονίμοις) τότε χωρεῖν ἐπὶ τὸν γάμον.* Virum Dei, cuius cadauer in patrum suorum sepulchrum inferri Deus, quod sibi dicto audiens non fuisset, noluit: alter Propheta interfectum à Leone, ac proiectum in via cum reperisset; iumento simul cum illa immani fera (vt D. Augustinus g ait) intrepida presentia ad sui Domini funus astante; in ciuitatem perlatum planxisse, ac in suo sepulchro posuisse dicitur: h Moyfi quoque & Aarone, ceterisque Sanctorum solemnem luctum exhibitum, sicuti & Iosepho filio à Iacobo, & Absaloni à Dauide, Stephano quin etià Hierosolymæ fratres planctum magnum

a In lib. de Tobia sub initium.

b Epistol. 49. col. 312.

c Lib. 2. Officium, cap. 28.

d Traæt. 120. super caput 20. Iohannis.

e Initio orationis de obitu Theodosij.

f Cap. 8. lib. 4. ἀρχαῖος ἱεὺς, fol. 110.

g In lib. de cura pro mortuis gerenda ad Paulinum, cap. 7. fol. 290. tom. 4. quo mirabili signo apparere scribit ibidem hominè Dei exercitum potius temporaliter vsque ad mortem quam punitū esse post mortem.

h Vide 3. Regum lib. cap. 13.

a A Paulam super obitu Bleilla filia, epist. 25. col. 205. & 206.

b 1. ad Thessal. 4. cap. vide & Hiero. epist. 41. ad Ruffinum.

c In vita Pauli eremite, col. 118.

d Iliad. 4. statim in ipso initio; ubi Achilles πρὸς ἑὸν κλισίῳ φησὶ γέρας ἔσθ' ἔπειτα.

e Homil. 70. vide & 69. ad populum Antioch.

magnum fecisse, auctoritate scripturarum allata narrat Hieronymus: a verum ita, ut planctum magnum, non plangentium ex animatione, longisque lacrymis ac diuturnis, sed in pompa ornatuq; funeris, exequiarum frequentia intelligendum, admoneat: nobis vero qui Christum induimus, & facti sumus iuxta Apostolum genus Regium & Sacerdotale; super mortuos non esse contristandum precipiat: hoc addito elogio scilicet; quod, *grandis in suos pietas, impictas in Deum sit.* De dormientibus contristari, Apostoli b voce prohibemur. Itaque sicuti obvoluto & prolato foras Pauli eremita corpore Hymnos quoque & Psalmos de Christiana traditione decantasse Antonium; hoc scilicet contristatum, quod sarculum quo terram foderet non haberet; ab illo ipso Hieronymo c memoratur: similiter pro defunctis non lugendum: sicut Ethnici (dum τὸ το γέρας ἴα ὄντων ἐν αὐτῷ, iuxta illud Homericum d existimant) facere soliti; ad ostentationem potius quam misericordiam conductis praeferis, euulsis capillis, laniatis aut rasis genis: sed orandum, erogatis etiam eleemosynis, populum Antiochenum docebat Chrysostomus: e hoc addito, quo de Christianorum antiquis in luctu caeremoniis, quas hodieque Catholica retinet Ecclesia, si recte intelligantur, minimè aspernandis, vtiliter aduersus prophanas gnosticorum nouationes admonemur. *Quid enim, quaso, ardentes lampades sibi volunt? nonne tanquam athletas eos committamur? quid autem Hymni? nonne glorificamus Deum, & illi gratias agimus, quia iam defunctum coronauit, absoluit à laboribus & ab incertitudine sublatum penes se retinet? nonne Hymni propterea? nonne propterea Psalmodia? haec omnia sunt gaudentium.* Et postea: *Quid psallas cogita, cum ad illum perueneris locum, Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi* Et iterum: *Non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Et rursus: *Tu es refugium meum à tribulatione mea, qua circumdedit me, &c.* Nonne fabulosa est representatio? nonne simulatio? Nam si verè qua profers credis, otiosè luges: si verò ludis & simulas, & fabulas haec esse putas; cur & tu psallis, & aduenientes toleras? quare psallentes non abigis? sed hoc est furentium; verum & multò magis illud, &c. Et postea: *Qua namque, de causa (quaso) presbyterosque vocas & psallentes? nonne quò te consolentur? nonne quò defunctum honorent? cur igitur ipsum afficis conuulsiua? quare publica prosequeris ignominia? Quibus verbis luctum equidem nimium, non ipsum funeris memoriae in Christo mortui debitum, obsequium, damnatum apparet: neque verò defuncti laudationem atque commendationem habita publicè quidem in principum & magnatum exequiis; sed & in funestis quoque nobilium, atque honoratorum adibus, oratione apud nos hodieque usurpatam: quam apud Romanos iam tum à Poplicolae funere (quod Valerius in Consulatu collega, oratione in eius laudes composita celebravit) inuectam esse consuetudinem Plutarchus f refert; ut Graecorum etiam funebribus orationibus vetustiore illam Poplicolae laudationem quosdam perhibere scribat: nisi quod Anaximenes orator huius instituti auctorem fuisse Solonem, literis prodidit; adeò autem illam Poplicolae,*

f In Poplicola, fol. 185. exemplaris Graeci à Stephano excusit, Latini autem fol. 164.

colae, placuisse populo Romano, ut hoc exemplo deinceps praclaris & insignes viri omnes vita functi à praestantissimis laudati fuerint.

Igitur ut ambitio inter luctus lacrymasque cessare debet (nunc quid enim diuitum cadauera nisi in serico putrescere nesciunt, ait Hieronymus a) cum exequias ambitiosas ipse quoque Seneca b damnauerit: ne dum, ut Christiana humilitas, simplicitas, atque frugalitas probare possit: sic etiam Diogenianum est, atque adeò Cynicum, c certè Samaritanum & Iudaeum; qui corpora mortuorum pro immundis habent (ut ait Hieronymus d) non Christiani hominis: mortem atque sepulturam suam non curare, sed pro nihilo ducere: & è contrario moderatum, cum aliqua defuncti commendatione, à grauisimis atque doctissimis quibusque Christianae religionis assertoribus e Graecis Latinisque usurpata, planctum atque obsequium funeris, homini Christiano deesse minimè oportet: quamuis enim omnia ista, id est, curationem funeris, conditionem sepulturae, pompam exequiarum, magis viuorum solatia esse scribat Augustinus alicubi, f quàm subsidia mortuorum: & Christianos in confitendo Christum dum contemnunt hanc vitam, multò magis debere contemnere sepulturam: humanum tamen istud officium, ut sibi quisque vult exhiberi, affectu illo scilicet quo carnem suam naturaliter diligit; ita & alteri praestare debet: quod licet defunctis non opituletur (de sepultura, non de precibus aut eleemosynis loquor; quas prodesse credit Ecclesia, cum impendat) culpanda tamen in religiositate negligitur: tantumque abest, ut à vera pietate abhorreat; ut à iure Diuino ipsum esse dici possit, quemadmodum superiore libro g comprobauius: certè à naturali; cuius peritia censeri bruta quoque animalia, ex ea de Delphinibus historia, quam Aelianus retulit, manifestum esse arbitror. Is enim ubi de quibusdam loquitur, qui apud veteres honore sepulturae caruerint; in quibus de Phocione Olympiade, ac Pompeio Magno: damnata circa hoc ipsum eius temporis hominum culpa; qui tam facile memoriam sibi defunctorum eripi sinant; sic ferè scripsit, h ἡσασ ἡ ἀρα διεφθίνες ἢ νεκρῶν κνήμῳνες ἢ τῶν σιωνόμων ἀπελθόντων τῶν βίαις ἐδαμῶς προδόνται. τὸν γοῦν ἑαυτῶν τεθνεῶτα ἐπιδύοντες εἴτα μάλιστα κομίζουσι φορὰν εἰς τὴν γῆν τοῖς ἀνθρώποις πιστεύοντες δάσαι. ἢ ἀεὶ στέλνῃς μαρτυρεῖ τὸ το. Illud de cura sepulturae, istud de honore funeris quod sequitur. ἐπειὶ ἡ πλῆθος ἐτάρων οἰονεὶ τιμῶνες ἢ καὶ νῆ δία ἐπιδραχούοντες μί τι ἄλλο κἄτ' ἐπιδράμῃ, ἢ τὸν νεκρὸν ἀρπύσαν καταδύονται. Tale quippiam de solerti Formicarum genere narratum à Plutarcho alicubi: i nam praterquam quod cauernulae suae tertiam quandam ciuitatem vita functis, & elatis reponendis habent separatam: εἰς ἡ τὴν τρίτην κοιλότητα ἀποτίθειαι τὰς θνήσκωντας: addit insuper ex obseruatione Cleanthis qui eiusmodi spectaculo interfuerit; egressas è cauernula formicas venisse aliis obuiam, ferentibus mortuam; pro qua post varios vltro citroque commeatus, verme tanquam redempti mortui pretio desuper elato ac depenso acceptum mortuum intro abstulerint; quae adeò mihi festiua visa semper fabula; ut teneri non possim, quin ipsis Plutarchi Graecis appositis,

a In fine libri de vita Pauli eremita.

b De tranquillitate animi, in fine.

c Vide quae de Diogene Sinopeni scribit Aelianus varia historia lib. 7. cap. 14. Diogenes Laertius in eius vita, fol. 227. interpretatione Latina ex editione Stephani, ca fol. 202. Aium quidem illud dum moreretur madaf-

d In fine libri de vita Pauli eremita.

e In fine libri de vita Pauli eremita.

f In fine libri de vita Pauli eremita.

g In fine libri de vita Pauli eremita.

h In fine libri de vita Pauli eremita.

i In fine libri de vita Pauli eremita.

j In fine libri de vita Pauli eremita.

k In fine libri de vita Pauli eremita.

l In fine libri de vita Pauli eremita.

m In fine libri de vita Pauli eremita.

n In fine libri de vita Pauli eremita.

o In fine libri de vita Pauli eremita.

p In fine libri de vita Pauli eremita.

eam iterum enarrem: δ μὲν αὖ κλειάνθης (ait) ἐλεγεν, καὶ πρὸς ἑ φάσκων, μετέχει λόγος τὰ ζῷα, τοιαύτη γὰρ ἐστὶν ἀπαρατυχία μύρμηκος ἔλθαι ἐπὶ μυρμικῶν, ἑτέραν μύρμηκα νεκρῶν φέρουσας: ἀνιόντας αὖ ἐν τῆς μύρμηκος ἑτέρας, οἷον ζήτυγχάνει αὐτοῖς ἢ πάλιν κατέρχεται. ἢ τὸτο δὲ ἢ πρὸς γονέων: τέλει ἢ τὸς μὲν κάτωθεν ἀνοικεῖν ὡς ἂν λύτρα τὸ νεκρῶν σκόληνα, τὸς ἢ ἐκείνου ἀραμύνης, ἀποδόντας ἢ τὸν νεκρῶν ὄχησθαι. Atque hanc quidem historiam pluribus verbis, eodem tamen sensu expressam ab Æliano libro sexto

a Cap. 50.

b Cap. 49. lib. 5. de animalibus.

c Cap. 43. eiusdem lib. 6. & lib. 2. de animalibus. cap. 25.

d In lib. de vita Malchi captivi monachi.

e Ad extremum cap. 43. lib. 6. de animalibus. Plin. lib. 2. cap. 30. de formicis. Sepelitur inter se viventium sola, præter hominem.

f Cap. 49. lib. 5. de animalibus.

g lib. 2. de animalibus. cap. 42. ubi quod Solonis mentionem facit, illi prorsus assimile, quod de leonibus agēs protulit, lib. 9. de animalibus. c. 1. vnde verba superius hoc ipso sermone à nobis expressa legere est.

h In fine libri vtra animalia plus rationis habeat, fol. 193.

de animalibus a reperio: ex qua exponendum scilicet, quod idem ille auctor alio loco b in hæc verba scribit: πρὸς μύρμηκος: ἢ ἐκείνοις ἀνοικεῖν νεκρῶν μέλει (ait) ἢ καθάπερ τὸς σφαιρῶν χιμαρῶν, ἢ σοφωτάτη φύσις ἔδεικεν. ἐπεὶ ἢ τὸτο ἴδιον τὸ ἀλόγων, τὰ δμογονί τε ἢ δμοφύ τεινεῶτα τῶν ἀφελῶν ἀποφέρειν δάττον. Et superioribus commodè possis adiungere, quod tum de cætera omni formicarum diligentia (de qua Plutarchus illo ipso & Ælianus alio loco c admiranda complura memorant) tum verò de luctu ac funeris elatione, comitatūque quod de agimus, apud D. Hieronymum, d Malchus monachus hoc modo differit: Adspicio formicarum gregem angusto calle feruere, ferre onera maiora quam corpora, &c. Illa ventura hyemis memores, ne madefacta humus in herbam horrea verteret, illata semina præcidebant, hæ luctu celebri corpora defuncta deportabant: quòdque magis mirum est, in tanto agmine egrediens non obstabat intranti. Ælianus e autem hoc insuper addit, de prudentia formicarum, circa mortuas contubernales accepisse se; proinde in granorum folliculis ipsas condere, vt homines in tumulis, vniuersis, loculisve parentes aut amicos soleant: σοφὸν ἢ ἐκείνων προσάνθρωπος; ὅτι ἀρα τὸς τεθνεῶτας μύρμηκος οἱ προσάνθρωπος ἐν ταῖς τὸν πυρῶν κεινέουσι θυλακίσι, ὡς πατέρας ἢ πατρὸς φίλιον ἐν τοῖς σφοῖς οἱ ἀνθρώποι. De elephante itidem scribit alio loco f idem auctor, si alterum perspexerit mortuum, ab ipso non præteriri, quin terrā manu, siue proboscide haustam aut ramum; iustis veluti quibusdam mysticis pro natura communi peractis, iniiciat: criminis scilicet piacularis euitandi gratia; quale à se committi, eo deserto officio, credunt belluæ huilmodi: de quibus hæc ipsius Æliani verba sunt, ex Æthiopum sermonibus Græcicis (vt ipse ait) fastu carentibus: ὅτι ἀγα ἐλεφαντα θεασάμενοι ἔλεφας νεκρῶν, ἐκ αὐτῶν παρέλθοι μὴ τῆς προσδοκίῃ γλυ ἀρυσάμενοι ἢ ἐπιβαλῶν. ὅστις τινὰ ἀπόρρητον ἔπερ τῆς κοινῆς φύσεως τελεῶν, ἢ φεύγων ἀγῶ. εἶναι γὰρ τὸ μὴ δεῖσσαι τὸτο, γινώσκοντες ἢ οἱ ἢ κλάδου ἐπιβαλεῖν. καὶ ἀπεισι, τὸ κοινὸν ἀπάντων τέλει μὴ ἀτιμάσας. Accipitrem denique siue hieracem idem auctor alibi g memorat, si cadaver hominis insepultum aspexerit, ei, vt ferunt, omni ex parte terrā iniicere; quamuis non hoc ipsi faciendum, sicut Atheniensibus Solon præceperit: νεκρῶν ἢ ἀνθρώπων ἰδρῆξ (inquit) ἴδωμ ὡς λόγῳ πάντως ἐπιβάλλει γῆς (ἢ ἀτάφου. ἢ τὸτο μὲν ἢ κελύξ αὐτῶ ὁ Σόλων ὡς ἀθλιώδεις ἐκέλευσε δεῖν. Ad Cæerani quidem funis celebrandum, olim conuenisse Delphinum vim magnam; & ad littus, vbi cadaver pia propinquorum defuncti cura & officia cremabatur; expectasse, donec ipsa funeris iusta consummarentur, Plutarchus h fabella Cæerani tota exposita, sic addidit tradit: ἐπεὶ ἢ ὑδάρον ἀποδιδόντῃ αὐτῶ τὸ σῶμα πλοισίον τῆς θαλάσσης οἱ ὡρο

οἱ προσήκοντες ἐκείνων, ἐπεφάνοντο πολλοὶ δειλίφεις παρὰ τὸν ἀγιαλόν: ὡς ὅρ ἐπιδανιώτες ἑαυτῶν ἰκόντας ἐπὶ τὰς ταφάς, ἢ παραμένοντες ἄχεις & συνετελέσθησαν. Ad miraculum quidem pertinet; memoria sancti eremita in conspectu Domini pretiosa, omni potentia diuina impensum à leonibus, immanissimis omnium feris, Pauli corpori (quod vt in terram infoderet Antonius, deficiente sarculo, non habebat) humanitatis officium: sed tamen documento Christianis certissimo futurum, quòtopere id ab ipsis præstari Deus velit Optimus Maximus: qua de re historia sic ab Hieronymo a enarratur; Et illi quidem (de leonibus loquitur) directo cursu ad cadaver Beati senis substituerunt, adulantibusque caudis circa eius pedes accubere fremitu ingenti rugientes, prorsus vt intelligeret eos plangere, quomodo poterant: deinde haud procul ceperunt humum pedibus scalpere; arenamque certatim egerentes, vnius hominis capacem locum foderunt: ac statim quasi mercedem pro opere postulantes, cum motu aurium, cervice deiecta, ad Antonium perrexerunt; manus eius pedesque lingentes: at ille animaduertit benedictionem eos à se precari, &c. Cùmque illi recessissent, sancti corporis oneri, seniles curuauit humeros; & deposito eo in fossam, desuper humum congregans, tumultum ex more composuit. Antiquorum denique iustorum funera, officiosa pietate curata fuisse, & exequias celebratas, & sepulturam prouisam: ipsosque cùm viuerent de sepeliendis vel etiam transferendis suis corporibus mandasse filiis certum est: quibus & aliis sacrosancti noui Testamenti auctoritatibus significari B. Augustinus b admonet, ad Dei prouidentiam (cui placet etiam talia pietatis officia) corpora quoque mortuorum pertinere; propter fidem resurrectionis adstruendam: vbi & illud salubriter discitur, quanta possit esse remuneratio pro elemosynis, quas viuentibus & sentientibus exhibemus; si neque hoc apud Deum perit, quod exanimis hominum membris, officij diligentiaque perfoluitur. Haec tenus ille.

a In de vita Pauli eremita, ad finem in col. 318.

b Cap. 3. de curat. pro mort. gerenda. fo. 289. tomo 4. & lib. primo de ciuit. Dei, cap. 13.

Ex pietate quidem ac humanitate præcipua illud olim existimatum; vt qui se pro communi ciuium salute tanquam deuouerant, præsentique obiecerant belli periculo; eorum ibi caforum corpora, qui earundem erant partium, ad sepulturam conquirerent, redimerentque ab hostibus (si opus foret) honoréque tumuli ac funeris dignarentur: qui verò fuissent, aut adhuc tum essent hostium numero, iidem illa vel petentibus ad humationem nõ denegarent; vel potius eodem luctus, funeris, tumuli honore dignarentur. Atque hoc quidem quod dico, tum ex iis colligitur, quæ superioris libri sermone primo attuli, veterum testimoniis: tum verò ex istis, quæ ad manum habeo, lubensque profero; vt conquirendi labore lectoré, nostrarum (cuicuiusmodi sunt) vigiliarum studiosum liberem Medos ab Atheniensibus sepultura honore olim affectos; quod cadaver hominis madare humo & oculere tanquam in communis omnium matris sinum deponere, fas piùmque prorsus esset, ex Pausania c cognoscimus: cuius hæc verba sunt, vbi de Marathone pago; τὸς ἢ μίθως ἀθλιώτοι μὲν δάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅστις ἀνθρώπος νεκρῶ. γὰρ κρῆψαι

c Artificis & lib. 3. de ira, cap. 23.

a Lib. 5. variaz historia. cap. 14.
 b Bœoticis.
 c Vide Polybiū lib. 5. fol. 155.
 d Delphinus quidem Carolus, Caroli 6. patris temporibus ad annū 1419. euocato ad se apud Monasteriū, siue Monasteriō oppidum Ioanni Burgundia duci aduersus fœdera, se coram inferri eadem per Tanquidū Chastaleum vel iustitiam vel passus est; nonnullis inuitū spectasse scribentibus. Vide Gaguinum li. 9. Bern. Girard. li. 21. histor. Franc. Nam cui Ludouici 11. facta illa obscura sunt, nō est cur hic percenseam. Notū etiam vetus illud Arati: qui cū post propinatum sibi iussu Philippi principis venenū, inde cōtracto morbo sanguinē excreatet, amico Cephaloni causam exquirenti, hæc esse amicitia Regiē auctoritatis, siue fatalia dixisse fertur: sic enim Plutarchus Arato, folio 192. πάλιν ἐνός γε ἴδ' οὐκ ἐπὶ θανάτῳ ἐν τῷ δωματίῳ παρὸντος ἀνοστήσας διήμιμον ἰδύσης ἐπέειπε, καὶ θαυμάσαντες αὐτὸν εἶπεν, ὡ κεφάλων, ἐπιχέου τις βασιλικῆς φιλίας.
 e ὅτι ὁ φωνεῖ ἀντιφρονεῖται (inquit Theophrastus) ad c. 26. Euangelij secundum Mattheum, fol. 119. & vide Genes. cap. 9.
 f Cap. 6. Iudicium iis qui præsent durissimum factum iri, potentes tormenta passuri, fortioribus fortiorum instare eruptionem. g Vide Ælianum lib. 1. de animalibus, cap. vlt. & lib. 5. cap. 15. h Lib. 1. de Clementia, cap. 10.

Apud ipsos quidem Athenienses hoc fuisse ius, siue lege constitutum, siue moribus receptum, narrat Ælianus; ut insepulto cuiuslibet hominis cadaveri terram iniicerent; atque ad occasum spectans tumularent: *νόμος καὶ ἔθος ἀττικὸς* (ait) *ὅς ἀν' ἀτάκῳ περιτύχη σώματι ἀνθρώπου, πάντας ἐπιβάλλειν αὐτῷ γῆν, δάπνην ἢ πρὸς δυσμάς βλέποντας.* Ex diuerso reprehensus à Pausania b Lylander; quod captum Philoclem Atheniensem ducem cum quatuor millibus militum, non modò cædi iusserit, verum etiam inhumari passus non fuerit: quamuis id illi aduersus Medos apud Marathonem; sed & Lacedæmonij quoque ipsi apud Thermopylas præstitissent: *ἀρχιμαλώτας ὄντας ἀπέκλειον ὁ Λυσιανδρῶς* (ait) *καὶ σπρίν' ἰδέε' ἀποθανῶσι ἐπίνεγκε γῆν, ὃ καὶ μέδων τοῖς ἀποδᾶτιν ἐς μαραθῶνα ἐπὶ ἔργε παρ' ἀθινῶων καὶ αὐτῶν λακεδαιμονίων τοῖς πρὸς σπρίν' ἐν ἰδρυμπύλαις ἐν βασιλείῳ ἔφερον.* Reprehensus iridem aut notatus ab historicis c Antiochus, qui vbi Molo deuictus sese peremisset, cadaver ipsius in excelso Mediæ loco suspendi iussit: qualiter nostra memoria in hoc orbe Gallico patrata multa cōtra fas contraque ipsam humanitatem à principibus atque magnatibus; quæ vel tradidit iam vel aliquando tradent historici: quibus in tanta malorum nostrorum quæ intuemur, patimur, expectamus, segete; scribendi nō deficiente aut occasione aut materia; defuturum animum nequam existimo. Equidem hoc tantum dicam; non satis bono, atque laudabili more, quamuis non inaudito vtrique aut nostris quondam principibus insolito exemplo; d talia tamque atrocita tentari atque perpetrari: sed quæ priuatis publicisque (quod certè miserandum) calamitatibus, Adrastæa monente e aut ferente, statim expiari soleant. Saltem hoc considerare principes nonnunquam inducerent animū, atque à suis elemosynariis & concionatoribus, & confessionum auditoribus admonerentur, vt oportet: hoc est, seuerè, rigidè, atque Ambrosiano more illo integerrimo: quod Sapietia Salomonis quodam loco f è plurimis eodem pertinentibus traditur; *ὅτι κείσιν ἀπόταμος ἐν τοῖς ἐπιβέχουσιν γίνεσθαι, &c. & διωκτοὶ ἢ διωκτῶς ἐρασθῆσονται.* Itēque, *τοῖς ἢ κραταίους ἰσχυρὰ ἐφίεσθαι ἐξουσι.* Præterea quod ab historia animalium naturalis auctoribus g traditum; non apum modò, sed vesparum quoque Reges, licet maius ac robustius altero tanto corpus habeant, mansuetos esse ac mites; quin etiam aculeo catere, vt neque volentes nec inuiti laderi valeant: exque eo intelligi, sub Regia non sub Tyrannica dominatione illos degere. Quamobrem Seneca h ille; apum Regi cubile amplissimum mediòque ac tutissimo loco exornatum habenti, formam insignem ceterisque dissimilem ait esse, tum magnitudine tum nitore: hoc tamen maximè distinguunt, quod cū iracundissimæ ac pro corporis captu pugnacissimæ sint apes, & aculeos in vulnere relinquunt; Rex ipse sine aculeo est (inquit.) Noluit illum natura nec sauum esse, nec vltionem magno conitaturam petere; telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit.

quit. Atque vt sint, a qui contendant ipsis quoque apum Regibus præacutos illos & validos aculeos inesse (quamobrem per speciem apum mella conficientis Ægyptios Hieroglyphicis suis Regē indicare, moderatori cum iucunditate aculeos quoque innasci debere ostendentes, ab Ammiano Marcellino b traditur) illos tamen aculeis huiusmodi suis neque aduersus homines, neque apes in ipsas vti, quod imprimis admirere; verentes scilicet ne cui forsitan aculeos exercendo noceant: quoniam nefas sit Regem (quem propterea *αὐδὸς* nomine à veteribus Poëtis honestatum alibi c doceo) tantarum rerum inspectione, atque gubernatione occupatum, vlli homini malum aliquod hoc est damnum, iniuriamve quamlibet inferre. Quod præclare ab Æliano d traditum, nec satis ab interprete perceptum sentio: vbi legitur, *ἔτε δ' ἐπ' ἀνδρὶ ποτε χροῖαυ' αὐτοῖς, ἔτε ἐπὶ ταῖς μελιτῆλαις, ἀλλὰ καὶ ἰσπεπελάου φέρον ἄλλως* (istud autem ἄλλως delendum è scholio, alteram lectionem f *συμπεπελάου* adnotante desumptum, vt arbitror) *μηδ' ἴδ' ἐμν' εἶναι τὸν ἀρχόντα καὶ τὸν τοσούτων ἔφορον καὶ ὄργασαυ.* Atque vt non debere subditos in Regem rebelles animos gerere, quod eadem animalcula illa suo satis exemplo admonent; quæ auctores iidem (illo ipso teste) referūt, in sui Regis conspectu aculeos veluti fasces quosdam summittere, potestatique ac imperio ipsius cedere: *ἐν δ' ἰδ' ἰδ' ἀρχόντων ἰδ' σφετέρων ἀποκλίνεσθαι τὰ κεντρά, αἰνεί τῆς ἐξουσίας ἀρισταμύνας καὶ παραχωρήσας* (quod vellem ab iis magnatibus pro eo ac dignum est considerari, qui ab his 25. annis, atque etiam hodie tantas turbas tragædiæque in hoc orbe Gallico, cælum terræ miscentes, magno populorum damno, nec minore ipsius religionis, reique publicæ totius discrimine, incommodo, ruina excitant) ita verè dictum ac superioribus conuenienter à Seneca; e *Seuam inexorabilem iram Regem non decere.* Non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exæquat.

Porro autem esse vt fatui atque imprudentis, iram statim indicare suam; ita callidi ac versuti (quemadmodum à Salomone f illo, id est, ab homine omnium sapientissimo admonemur) dissimulare iniuriam; quo eius iniuria scilicet in tempus quod sibi quis opportunum ducat (cum ipsa prorsus alioqui remitti è Christiana charitate; aut iudicibus certè perpendenda iure legitimo committi debuerit) vltro differatur: sicuti à Ioabo & Absalone factum, è lacris literis intelligimus; & à nostris Gallia Regibus g non semel vsurpatum nimio Reipublicæ malo, non semel experti sumus. Præterea timiditatem in Tyrannide funestissimam, maximèque cædibus gaudentem; & ex diuerso placidum & mansuetum liberumque suspicionem animum, fortem esse; sicuti Plutarchus Artaxerxe scribit: quo loco, h *ἢ καὶ δειλία φονικῶτάτω ἔστιν ἐν ταῖς τυραννίσιν. ἵλεον ἢ καὶ πρᾶον καὶ*

Z 3

nototum Parisina; veluti non minus improvisa quàm tumultuaria excusantem, ab emunctæ naris alicuius magnopere notatus impolitica ac derisus est: propterea quòd Rege coram, alia omnia sentire se de ipsius animo, quàm quæ ille prædixerat, profiteretur: valdeque simpliciter de fuco à Rege factò ipsiusque dissimulatione ac mendacio simul, in tanto confesso, cui exterorum principum legati, & oratores plerique omnes intererant loqui non erubisset: h Circa finem in fol. 1872.

a Citat Basilium homil. 8. & Eusebiū 2. de præparatione Euagelica diuersa sentientes Brodæus c. 10. li. 4. Miscell Aristot. quidem lib. 5. de histor. animal. c. 22. ait quia non vrantur, idè existimari apum Reges aculeis carere. *λευπρόν δ' αἰ μὲν μέλιται ἔχουσι* (ait) *οἱ δὲ κεντρήνες οὐ ἔχουσι. οἱ δὲ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες ἔχουσι μὲν, ἀλλ' ἢ πύσθησι. ἡ δὲ ἔντος μὲν εἰ οἴονται ἔχον ἀντιφρονεῖται.*
 b Lib. 17. histor. c In tractat. de vera Philosophia (vbi Plutarchi emendatur locus) & in c. 18. vbi *ὅτι τῆς αἰδέσεως, & non nihil cap. 17. d d. cap. vlti. e Cap. 1. lib. 5. de Clementia. f Prouerb. c. 12. versic. 17. g Videfis quæ memorantur de Philippi Pulchri in seditiones à Parisiēsis aliquot post dissimulationē animaduersione apud Gaguinum, lib. 7. folio 128. verso. & Girardū lib. 14. notum illud Regis Ludouici nomine x. i. *Qui nescit dissimulare, nescit regnare:* quod dictum commendare ausus in ipso supra curiæ curiæ confesso a-προσδοκίως Parisin^o protopraefes, publicæ illius curiæ nomine Regem affatus Carolum de concede hugne-*

x

ἀνὸς πῶς ἢ δ' ἀρραλίου. Magni inquam animi proprium (quod Seneca ipse inibi dicebat) placidum esse tranquillum, & iniurias atque offensiones semper despiciere: sicuti ferarum, ne generosarum quidem, pramordere & virgere proiectos; cum elephantibus leonibusque transiant, quæ impulerunt: vnde ad Stiliconem Claudianus, a

a Panegy. 2. sub initium.

Obuia prosternas, prostratæque more leonum

Despicias, abacres audent qui frangere iugos.

(sic habet vetustus, quem à sodalibus Archiepiscopalis Ecclesiæ Nouempopulani siue Auscitanis habeo; ubi vulgò est, cum sternere)

transiliunt prædas humiles.

b Nam contrariorum eadem est.

eadem illa ratione scilicet, b qua immites & ad mansuetudinem indociles, ipsæ simul meticulosæ sunt, ac ad leues quosque strepitus & sonos pauida: cum è contrario generosæ ex audacia sint confidentes, ideoque hominum consuetudinem atque attrectationem non defugiant: quod ipsam Plutarchus in hæc omninò verba superioribus adiectum voluit; διὸ καὶ τῶν θνητῶν τὰ ἀτιθάλαυτα καὶ διεξήμερωτάτα φροδῆν καὶ δελά. τὰ ἢ γοναία πεισθέντα μάλλον, διὰ τὸ δαρρῆν ἔφενεγ τὰς φιλοφροσύνας. Igitur exemplo animosiorum (vt ita loquar) ferarum; quibus insitum à natura, vt in id quod obfistit incurrant, ab eo quod cessit fractumque est abstineant; victis non esse irascendum, oppressis proiectisque non insultandum, aut lapsorum ca de gaudendum: sed ex veteri sermone communique omnium gentium iure peraque laudabili, ac per consuetudinem recepto, ipsos tanquam supplicibus (miserationis & pietatis intuitu) cum aliqua veluti numinis reuerentia parcendum, captisque manum porrigendam; B. Isidorus Pelusiota Paulo tribuno, his admodum verbis in quadam epistola descripsit: παλαιὸς λόγος διαγορεύει καὶ θεσμός ἐν ἔχει ἀπασιν ἀνθρώποις δίκαια, μὴ ἐπεμβάνειν τοῖς πεπρωμένοι. μὴ ἢ κατὰ σφάττην τὰς κειμῆνας. ἀλλ' ἀδεύει ὡς ἐκείνας καὶ χεῖρα ἀρέγει τοῖς ἐλαωκόσιν. ἀνέω ἢ ὅτι τὰ θνητὰ ἔς μέτεσι φρονήματα, τὸ μὴ ἀνθεστικὸς ἀμύνηται, τὸ ἢ ἀπειρηκὸς ἀδεύεται. εἰ τοίνυν καὶ παρὰ ἀνθρώποις καὶ παρὰ θνητῶν εἰσὶν ἔχθρας καὶ πολέμιοι ὄροι, ἔς ἔχρη ἐπὶ δρβάνειν, μὴδ' αὐτὸς ὀργίζε τοῖς ἠτλημένοις, μὴδ' ἐ τοῖς χαμῶν κειμῆνοις, ὡς ἀντιπάλους ἐγκρα. Postremò ingens instrumentum ad tutelam regni esse, contumeliam

c Lib. 3. de ira, cap. 23.

rum patientiam, quod idem ille Seneca sapienter alio loco c admonuit: quam ipsam, si quam aliã, in Philippo Macedone virtutem fuisse memorat. Atque huius equidem Regis imitatione, ceteri Reges & principes ita esse ab animo cõparati debent; illud Vlyssis vt memoria repetant, ac exequantur; quod ab Homero Ælianus d retulit:

d Lib. 5. de animalibus, cap. 54. ad extremum.

Τέτραθι δὴ κραδίη.

Nam & superbiam siue peruicaciam solitudinis (vt ait Plato) contubernalem, quam maximè deuitandam ei, qui manum Reipub. ad mouere, atque inter homines versari velit; & amplectendam, quæ magnopere nonnullis deridiculo est, tolerantiam: sed & libramento moderationeque (sic τὸ ἐμβελὲς apud Plutarchum malo, quàm grauitatem interpretari) ac lenitate quæ plurimum inest in virtute politica condiendam; miscendamque rationis atque doctrinæ ministerio partem illam animæ, quæ irascibilis dicitur; victoriæque atque

aded

aded contentionis est cupida, eademque simul ferocitate spiritus, & animi magnitudine prædita. Quod quia non faceret Marcius Coriolanus, propterea reprehensus à Plutarcho a illo, in hæc omninò verba; quæ, vt à superiore nostra interpretatione illuminentur, cum ab interprete secus videantur exposita; idèd lubenter hîc excribam: præsertim verò quod ad Tolerantiæ tantopere principibus necessaria commendationem, maiorem in modum faciunt; αὐτὸς δὲ ἐκείνῳ & μὲν ἔδ' ἐπιεικὸς πρὸς τὸ συμβεβηκὸς (de repulsa in petitione Consulatus loquitur) ἔτε δὲ πλεῖστα (εἰ) θυμοειδῆ καὶ φιλονεικῆ μέρη τῆς ψυχῆς ὡς ἔχοντι φρόνημα καὶ μέγαν κερχουμῆ. τὸ δὲ ἐμβελὲς καὶ τὸ πρῶτον, ἔ τὸ πλεῖστον ἀρετῆ πολιτικῆ φησιν ἐγκραμῆτων, ἔτε ἔχων ἔπὸ λόγος καὶ παιδείας ἔ ἢ τὴν ὀρμητικὴν σφύρατον (ὡς πλάτων ἐλεγει) ἀνδρεία, εἰδὼς ὡς δεῖ μάστιγα διαφύγειν ἐπιχειροῦντα πρῶτα μαστιχοῦσι, καὶ ἀνθρώποις δριμύτην, καὶ γονέει τῆς πολλῆς γελωμῆτος ἐπ' ἠλίω ἀνεξικακίας ὄρασι. Sicut & ista eiusdem auctoris alibi b de Epaminonda loquentis; qui existimaret magnam partem virtutis, & magnanimitatis in Reipubl. moderatione, ciuium tolerare iniurias: cum esset Pelopidas iracundior & ad vlscendas iniurias propensior, quàm oporteret. τὸ ἢ συνοφάντημα καὶ τὴν πείραν ἐπαμῶνδ' ἄσ ἦνεκα πρῶτος: μέγα μέρθ' ἀνδρείας καὶ μεγαλοψυχίας τὴν ἢ τοῖς πολιτικοῖς ἀνεξικακίαν ποιεῖ μὲν. πελοπίδας ἢ καὶ φύσθ' θυμοειδέστερον, καὶ παροξυμῶν ἐπὶ τῶν φίλων ἀμύνηται τὸς ἐχθρὸς ἐπιλάβετο τοιάυτης αἰτίας.

a In Caio Mario Coriolano, fol. 401. videto & sub finem in fol. 427. τὰς δὲ Μαρκεῶν πολεμίας καὶ ἀρετὰς πῶπο μὴ πρὸσον ἐπαχθεῖς ἐπάσαν αὐτοῖς τοῖς εὐ παθεῖσι τὸν ἔργον ἀπὸ τῆς τὴν ἐρημίας συνεικον (ὡς πλάτων εἶπεν) ἀνδρεία μὴ ὑπομείνειν αἰτίας.

b Pelopida fol. 330.

A patientia virtute Regia in Philippo commendata, cui hosce aliquot versus impendere libuit: ad illam alteram circa exequias, atque sepulturam hostilium cadauerum, humanitatem; vnde fueram digressus, redeo: atque hoc equidem lubentiùs, quòd ab illa ipsa cum alios principes, tum illum quoque Imperatorem & magnum profectò, & magni cognomento principis Alexandri patrem, celebratum ab historicis reperio. Singulari etenim humanitate ac prudètia vsum erga superatos ad Cheronæam Athenienses, auctor Polybius: vt sine vllò redemptionis pretio, captiuos dimitteret; peremptorum sepulturam curaret, ossibus Antipatro commendatis: eosque qui ab ipso defecerant, modico sumptu exacto liberaret. Ita enim ista c interpretor χρεῖς λυτῶν ἀποσείλας τὸς ἀχμηκλώτους καὶ κηδέους ἀθιωτῶν τὸς τελεσθῆναι: ἐτι ἢ σωθῆς ἀντιπάρω, τὰ τέτων ὄσα καὶ τ' ἀπαλαττομῶν τὸς πλείους ἀφίεσας μὲν δὲ διαπῶν δὲ τὴν ἀνχινοῖα τὴν μεγίστην πρῶτον καταργάσει. Sic omninò pro ἀφίεσας ibi iam dudum lego; minimè adnotatum ab Vrsino doctissimo in suis ad Polybium notis, quas eclogis Polybij. de legationibus adiunctas voluit; sed ita lego, vt ista interim quæ illi verbo propinqua sunt (μὲν δὲ διαπῶν) cum iis connecti posse intelligam: tanquam historici grauiissimi mens ista sit, dimissos ac liberatos à Philippo eorum plurimos, qui ab ipso defecerant, atque in contrariis partibus steterant; qua ratione, modica impensa, rem maximam solerter ac prudenter confecerit. Philippi filium Alexandrum patre dignum, verèque magnum, non nudo nomine Imperatorem; post superatum Darium sepultis cum cura militibus, quorum corpora inuenerat; Persarum quoque nobilissimis eundem honorem haberi iussisse, matr.que Darij permisisse, quos vellet

c Ex lib. 5. pag. 140. ad quã paginam alia mēda hoc prætermisso quòd notamus, Vrsinus Fuluius curauit.

κακὰ ἢ φρέσι μίθετο ἔργα

κρίνων μὴ ἀγαθῶν εἶναι τῶν τοιούτων ἢ ἀχιλλέως πρῶτον, ἀλλὰ θησεῖον ἢ τῶν ὄντι βαρβαρικῶν. εἴ τις ἐπιθυμῆτο τῶν λέγουσιν ἰσοθῆσαι ἢ γαλάταις ἢ ἰωνῶν πρῶτον, ἢ τῶν τοῖς πολέμοις λάβοσι θύειν τὸς ἀχιλλέως. ἀλλ' ἐπινοεῖ μὲν εἶχε τινα λόγον. ἡ γὰρ τις ἀπαρχὴ πρὸς τὸ θεῖον ἢ θυσία. τὸ ἢ ἢ ἀχιλλέως πρῶτον ἀλλοῖον ἡ. Hactenus ille. Utinam sedato propediem hoc tumultu, siue incendio potius quo miseram Galliam conflagrare non sine lacrymis intuemur, cum tantum iam Gallici sanguinis utrinque fufum sit, cum etiam victis victoribusque finis æquè maturus imminet; quieti potius pacatiquè quantumcunque superest exigamus, ut monet Seneca: a dum inter homines sumus colamus humanitatem, non timori cuiquam, non periculo sumus; nulli cadaver nostrum iaceat inuisum; certè quidem id Francogallis nostris ne accidat, ut eos qui secum in partibus steterint, & in acie ceciderint, insepultos (quod sicut olim Atheniensibus capite vindicatum scelus in suis licet alioqui victoribus, ita quoque in Gallis meritò à Pausania reprehensum indicaui) ac ferarum laniatui expositos sinant; néve illos quos habuere hostium numero captiuos, illo altero Eustathiano Gallorū exemplo trucident, mutato in peius consilio; quos praelij discrimine liberatos parcente, non fortuna b belli, sed Deo serauerint: aut ipsorum certè cadavera suis ad sepulturam postulantibus ne contra humanitatem, & commune ius gentium denegent; quod ne Pœnum quidem Haldrubalem infensissimum Romanorum hostem fecisse legimus: de quo Appianus c refert, ipsum Tribunos Romanos, qui in pugna occubuerant, rogatu Scipionis eorum ducis tumulasse; siue quòd rem humanam, & in bellis administrandis communem existimaret: siue Scipionis gloriam coleret, praeclaramque hominum de ipso existimationem vereretur: εἴτε τὸ ἔργον (ait) ἀνθρώπων ἢ κτηνῶν ἢ τοῖς πολέμοις ἠγέμενον. εἴτε τῶν σκυλῶν ἢ δόξων ἢ δειδώς τε ἢ θραπέων. Iulianus profectò Caesar Martius iuuenis (Ammiano Marcellino d teste) post Argeroratensem pugnam sollicitus ne diræ volucres consumerent corpora peremptorum, sine discretionè cunctos humani mandauit: vbi τὸ sine discretionè, sic accipio, siue suorum scilicet siue hostilium. Admodum piè Iulianus alioqui παραβῆτης, & humanè; quòd hostis cadaveri non insultauerit, sed iusta siue gentili, siue Christiano; à quo nondum defecerat, ritu peragenda curauerit; exemplum secutus Romanorum Imperatorum ab hac pietate cum primis celebratorum apud historicos: Pompeij quidem magni, qui missum ad se Mithridatis cadaver à Pharnace nò humanum modò, sed Regiis Sinopensium sepulchris sumptu etiam suo inferri iussit: quòd Appianus e in hæc verba memorat, Πομπῆος δ' ἐς μὲν τὸ σῶμα ἢ Μιθριδάτης χερσὶν ἔδωκε, ἢ δάσαι βασιλείῳ τάφῳ τοῖς δεραπυτῆσιν αὐτὸ προσέταξε ἢ ἢ σινώπῃ τοῖς βασιλείοις θιθεῖσθαι τάφοις: ἀγάμενον αὐτὸν τῆς μεγαλειότητος, ὡς ἢ καθ' αὐτὸν βασιλῶν ἄριστον. Sed & Antonij triumviri Reipublicæ constituendæ; qui Brutum hostem occisum operiri optimò paludamento voluit, iustisquè ipsi factis, cineres, reliquiasquè matri Seruiliæ trāsmissit, quemadmodum idem Appianus f

a Ad finem lib. 3. de ira.

b Ennius apud Cic. lib. 1. Offic. Quorum virtutis belli fortuna percipit.

c Libyca.

d Lib. 7. histor.

e Mithridatica.

f Lib. 4. ciuil.

auctor est; quo loco, καὶ βροτῶν Ἀντώνιος ἀνδρῶν πειθέαλέ τε τῆ ἀρίστη φωνηίδι, ὁσθὺς, ἢ κούρας τὰ λέει. Λαοῦ τῆ μιντεῖ Σερσίλια ἐπεμψεν. Neque vero ista humanitas bellicosum rebuſque fortiter administrandis impugrum ac strenuum Imperatorem dedecet: quamuis enim in bello, id est (ut quidem ipse accipiendum censeo) donec dubius belli Mars in pugna ipsa & pralio, antequàm de victoria certum quid Imperator habeat, nullum clementiæ locum esse debere; vtiliter fortasse ac prudenter veteres pronunciauerint; sic ferè, In bello nulla clementia: vnde citato in testimonium versu Homericò Pausanias quoque alii cubi, a ἀνδρὶ χερὶ πολέμοιο κατασάλλα ἐς μάχην ἔδδεν ἔτι ἔχειν ἵπιον: καθὰ δὴ ἢ Ὀμήρω περὶ Ἀχιλλέως πεποιθῆται, λέων δ' ὡς ἀγρία οἶδε

nihilominus tamen vbi res in tuto esse cœperint, Parta (inquam) victoria, nihil præstantissimo duci atque ad eò Regi laudabilis, honestius, aut etiam conducibilis; quàm vel hostem fufum atque superatum tantisper insequi, donec victoria constabilita fuerit; deinde se statim recipere (cum Græcanicum non esse immò barbarum potius, Plutarcho b teste, Lycurgus assereret; cedentes interficere; hostes verò si scirent cedentibus parci, repugnantes occidi: fugam pugna vtiliorem sibi arbitratos) vel etiam subiectis qui debellabantur omniumque patris exemplo clemèter ignoscere: sicuti tum superioris libri secundo capite diximus, tum verò huius lib. 16. & sequentibus sermonibus (quibus de pietate principum ex professo disceptabitur) demonstrare certum est. Ac multò magis domesticorū perduellium, qui arma tulerint còtrà in partibus; non modò extraneorum iustorumque (immò iniustissimorū, cum vtiq̄e omnes Christiani sumus) hostium, præsertim autem Catholicorum, post internecionem cadavera curare, humòque aggesta tumulare ac iusta facere; quin pium Deòque gratum sit; idque operam dare militares duces, Regem aut si quem alium principem, cuius auspiciis bellum geritur, exemplo ipsius Davidis c & Iehu, d oporteat; nemo qui homo sit, vnquam dubitauerit. Ex diuerso autem etsi non nego, quin Tyrannorum occisorum corpora contumeliosè non Romani modò habuerint, qui perduelliones & monstra illa crudelium atque voluptuorum Imperatorum obtruncata vnco per urbem in Gemonias Tyberimque pertrahi curabant (qua de re libri superioris nono capite affatim diximus) verum ipsi etiam Græci: sicuti de Alexandro Phœrao primo Tyrannorum omnium à propria vxore Thebe sublato, Plutarchus e narrat; cadaver ipsius cum contumelia proiectum à Pheræis, & conculcatum; visumque esse dignum facinoribus suis exitum inuenisse: τῆ μετὰ θανάτου ἀκία ἢ σώματι ῥιφίντι ὑπὸ τῶν φερῶν ἄξια πεποθῆναι δόξαντα ἢ παρανομιάτων. Sicuti de Phocione itidem (ut omittam interim ea quæ de proditoribus Atheniensium extra terram Atticam post necem proiici iussis, in eclogis ad Diodorum Siculum adnotare memini) Plutarchus f ipse memorat; post haustam in carcere cicutam inimicis visum dare insuper operam; vt

a Laconicus. b In Apophth. Lacon. pag. 406. & in Lycurgivita, fol. 98. lib. à Stephan. excusit: ὅτε ἑλλήνων φονεύειν τὸς παρὰ κερματικῶτας φάσκων ἀλλὰ ἢ χερὶ σμον. εἰδύτας γὰρ τὸς μεχέμενος πρὸς αὐτῶν ἐπὶ εἰσδύται μὲν ἢ εἰσδύτων ἀναισθηστὸς τὸς μένειν τὸ φεύγειν ἀφ' ἑμμάτερον ἢ ἡγήσεσθαι. c Qui Saulis filiorumq; ac nepotū eius à Gabaonitis casorū ossa legit, & in paterno is in sepulchro tumulauit, vt est lib. 2. Reg. cap. 21. d Qui maledictam Iezabel quāuis Dei iussu casam: nihilominus quòd filia Regis esset, sepeliri mandauerat: vt est lib. 4. Reg. cap. 9. ad finem. e In Pelopida ad extremū in fol. 543. πρῶτον πύργον ἴσῳ γυμνακὸς ἰδίας ἀπὸ λέσθαι, &c. f In Phocione ad finem, eòdem pertinet qua de Hyperide atque Antiphonte Atheniensibus Oratoribus illustribus ob perduellionis crimen insepultis, & iuxta leges ossibus eorum proiectis ex Attica atque Macedonia sinibus perpetua ipsorum & posterorum memoria inusta infamia nota idem Plutarchus tradit in vitis decē Rhetorū, fol. 1560. Stephanici libri 1551. & 1553. vnde scripti nonnihil ad τ. ap. 8. supra in marg.

a D. Augustinus sub initium lib. de curat. pro mor. gerend. ad Paulinum, folio 288. in Machabæorū libris legimus oblatum pro mortuis sacrificiū. Sed et si nusquam in scripturis veteribus omnino legere- tur, non parua tamen est vni- uersa Ecclesia, quæ in hac con- iuetudine cla- ret, auctoritas: ubi in precibus sacerdotes quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locū suum habet etiā comēdatio mor- tuorum. Vide & in cap. 4. nō sunt præt. mittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorū, quas faciendas pro omnib⁹ in Chri- stiana & Catho- lica societate defunctis etiam tacitis nomini- bus quorūque sub generali cō- memoratiōe suscepit Eccle- sia, &c. quæ vi- desis, & cap. 18. & vlti. itēque in Græcis litur- giis vetustis.

b D. Hierony- mus in quæstio- nibus, siue tra- ditionibus He- braicis in Gene- sim in col. 346. videatur.

c Vno adhuc Henrico iij. Va- lesiorum vitimo Francorū Rege. d Lib. 6. natural. quæstionū, c. 32. e Lib. 1. de tran- quillitate ani- mi, cap. 14.

miserationem denegare perspicuum feci. precum denique sacrarum publicum, quod vtraque Latinorum & Græcorum Ecclesia vetus adhibuit semper officium; a velim equidem ne civibus, ne Christianis, ne Catholicis plerisque, post illatam necem infestarum acierum duces, siue archimagiros b appellare malis; quod factum faciant ex hostibus, vt Plautus loquitur (quos cum hæc scribo, c quando iam sunt in Parisiensi agro arma contraria disposita vexillis; & in mutuam perniciem, quod ait Seneca, d multorū millium par furor: vel dare iam, vel propediem ad concursum daturos signum vereor) impio atque inhumano animo inuideant; neve mortem infepultam (quam Theodoro Philosopho minatum olim Tyrannum, idem ille auctor est Seneca e) contumeliosè inferant: quando seruare ad bo- nam forasse frugem aut mentem ipsos, cum Deus volet, redituros, æquius ac verius fuit; quàm odio internecino, quàm intestino & bello prosequi: quàm furialibus & propemodum Gallia funestis praliis interimere; ipsamque simul optimam omnium paren- tem suis iam ruentem viribus, extraneorum insuper atque commu- nium hostium deprædationi miseram permittere. Quod Deus Opti- mus Maximus omen vt auertat, expolco, & quantū potest efflagito.

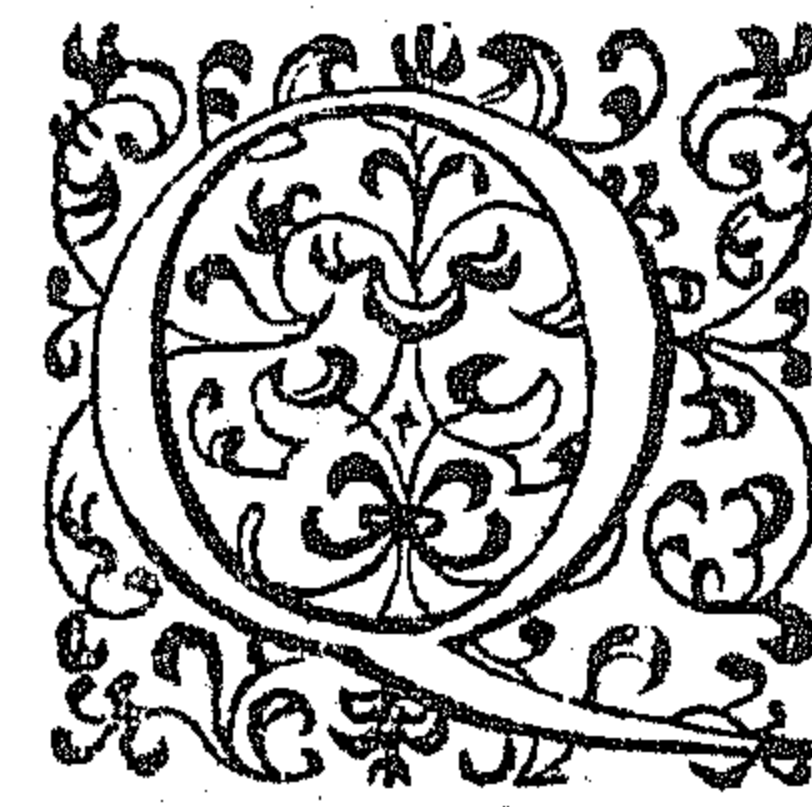
S V M M A.

Communis locus de his quæ fœmineo sexui vetita: nomicus atque historicus, obseruationibus aliquot ac emendationibus pellucidus.

Ad l. cum prator, 12. §. non autem, D. de iudic. cuius circa seruorum & fœmina- rum à iudicando prohibitionem ratio indagatur. De iure gentium ex quo præstan- tiores ac prudentiores imperant ac decernunt. Vir menti, fœmina sensui compara- tur à Philone. De Debra fœmina iudice ac duce, immò prophetissa. De sexu fœmi- neo ex Tacito & Iosepho: apud quem à testimonio etiam repulsus cum seruili statu iure Mosaiico: quatenus à docendo ex Evangelica lege; Tertulliani loco exposito. Hy- patia Theonis filia eruditio. Quatenus à testimonio repellantur fœmine iure consti- tuto aut canonico; quatenus forensi usu in causis criminalibus in testamentis, at- que codicillis: quatenus vetusto civili iure. Pœna fœminarum ad spectacula in scio aut vetante viro prodeuntium legitima; quibus nulla conuictorum antiquitus com- munitio. Philo castigatus Afrania & Amestia Sentia impudentiam ab ipso notatam videri: cum quo comparatus Clemens Alexandrinus. Telà non concionibus occu- pandas fœminas: qua itidem vt Musca Pisana, secedebant à conuentu Olympico, vitanda hominum frequentia; ex Æliano duobus locis: quorum altero iuris vetusti meminit, ipsas accessu Olympicorum spectaculorum, prohibentis: cuius facta sit Phe- renica gratia, sicut etiam Philo. Fœminas apud Olympiam decertasse non antiqui- tus, sed sub Romanis Imperatoribus videri, nisi forsitan priuato mulierum inter ipsas spectaculo: nec nisi altero humero nudatas, & nisi antistitas. Cateris quidem apud Olympiam, Diana verò Pythiicis agonibus. Quibus fœminas ludos spectandi ius antiquitus fuerit, & Pherenica alterum nomen. Spartanarum virginum in exercitationibus denudatio publica Taciti locus obiter emendatus. Atheniensium iure qua ex causa fœminis adire magistratus fas fuerit, cum alioqui more ab ipsis ad Romanos prolato in ius iudiciumve procedere vetarentur. Explicata l. i. C. Th. de rapt. virg. de iure Romano vetustissimo, cui contraria consuetudine cum esset derogatum id restitutum fuisse denique. De isto circa postulationem quidem aut accusatiōe loci aliquot in iure minimè vulgares indicant. exposita l. 3. C. Theod. de accusa

accusatio. Quædam iure scripto non illicita, populi tamen Romani moribus illicita, exemplis aliquot ostenditur: in quibus de fœminarum testimonio; cuius prohibitio iuris controuersi circa crimina, certi circa legis actiones & ultimas voluntates: Har- menopoli loco illustrato. Circa contractus quid à Leone Philosopho aut qua ratione constitutum; quid vsu apud nos receptum. Iudicandi officium an fœminis conue- niret, antiquitus dubitatum. Multobrem sexum plerumque masculino cedere; sed nonnullas tamen præstantiores viris fœminas fuisse, quarum allata nomina. Silen- tium decere mulierem. De fœminis iudicibus à Strabone insignis locus.

CAPVT XIV.

V O D ait Paulus, a quosdam lege impediri ne iu- dicent iudicēve dari possint, vt qui Senatu motus est: quosdam natura, vt surdum mutum, vtroque nimirum sensu carentem; itēque furiosum (sci- licet perpetuò, non per interualla dilucida; ob id quod traditur à Papiniano b alicubi) ac impube- rem denique: quòd omnes hi iudicio careant. Moribus postremò seruos, & fœminas: non quia non habeant iudicium, sed quia receptū est vt ciuilibus officiis non fungantur. Certum non scio, vtrum quod satis est à vulgaribus interpretibus expensum adhuc fuerit. Atque (vt verè dicam) postremum istud, Moribus prohiberi ne iudicent, seruos & fœminas, quoniam id receptum ita est, &c. etsi hanc idoneam ha- bere sententiam videatur, argumento deducto velut à toto ad par- tem, aut ab vniuerso ad speciem; vt qui ab omnibus ciuilibus officiis remoti sunt (ex quorum numero & iudicandi munus esse ostendi- mus, in commentario c ad iuris antiqui regulas) ij munere isto fungi non queant: mallem tamen, quibus gentiumne omnium siue plera- rumque, an solius populi Rom. moribus; & quamobrem, à iudican- do fœminæ seruique prohibeantur, esset à Iuriconsulto expositum. Equidem etsi non nego, quin apud nostros quòd moribus receptum dicitur, de populi Rom. moribus exponi debeat: d hoc tamen aio, iu- ris gentium illud interdum, immò vt plurimum esse; quod ipsis Ro- manorum moribus fuerit comprobatum. Quo ex genere, iudicatio- nis in fœminis ac seruis prohibitionem esse censeo. e Nam cum supe- rioribus atque præstantioribus alioqui cedere, subiicique, certa qua- dam naturæ lege (de qua superioris libri f quodam sermone verba fecisse me recordor) inferiora omnia soleant; ipsaque obedientia atque subiectionis lex terrestria omnia atque celestia cõtineat: quam- obrem, cui sine periculo sequi fas sit, is vt præcedat imperetque aliis minimè debeat eniti: iuxta verus illud ex Antonij collectaneis g de- sumptum, μή τις ἕνερ ἀνωδύως ἐπεσθῆ, ἀρχαῖν ἐπινωδύως ἐπιθυμείτω. μηδ' ὁ τῆς ποταγῆς νόμος καὶ ἀλωέσθω, ἢ κῆ τὰ ἐπιγῆα σιωέχῃ κῆ τὰ ἔρανα. cum sit honestissimū, vt præstantioribus inferiores pareant atque obsequan- tur; καλω γ' ἀεὶ τῷ κρείττονι (ait Philo Iudæus h alicubi) τὸ χεῖρον ἀνο- λθεῖν ἀλλὰ βελτίωσως ἐλπιδά: sicut è contrario durissimum, difficilli- mum ac minimè ferendum, vt Sus (quod est in proverbio) Miner- uam doceat: vt ve stultiores prudentioribus, deteriores melioribus

a l. cum Prator, 12. D. de iudic. §. non autem.

b l. cum furio- sus, 29. cod. tit.

c Ad l. 2. D. de reg. iur.

d Vt iis locis qui citatur à Brisso, & aliis Lexico- rum iuris autho- ribus in verbo, Mores.

e Cur moribus serui vel fœmi- næ à iudicando prohibeantur, vi- de Aristot. Politi- tic. 1. cap. 8. Ro- bert. lib. 3. Sent. cap. 23. quem & alios citat Me- dius in notis ad d. l. cum Prator. f Cap. 2. lib. 2. Semestr. vbi Po- lybij, Platarchi, Aristidis & Iosephi testimonia protulimus.

g Locor. comm. ferm. 149.

h ἄλλο δὲ τὸ χεῖρον εἶναι ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἀρχεῖν: & postea, ἀρχαῖν μηδ' ἐν ἀρεστικῆς ἢ ἐν ἀρεστικῆς ἐστὶν ἀρχαῖν.

impe

imperent: quod ex illis Antonij collectaneis ita relatum Græcis verbis memini, *Δανὸν καὶ χαλεπώτατον τὸν χεῖρος τὸν βελτιόνου ἀρχεῖν, καὶ τὸν ἀνοτιθέμεν τοῖς φρονιμωτέροις προσάτιον.* Iudex verò non minus quàm qui docet, immò verò multò etiam magis, quadam inter eos ac præsens qui coram ipso litigant, quorumque ipse controuersis decidendis & finiendis est additus, auctoritate dignitateque polleat ac præster: propterea quòd maior à minore iudicari non possit: a absurdum profectò, & ab omni ratione naturali alienum foret, si serui liberorum hominum, fœminarum virorum diiudicarent controuersias: quoniam seruorum qui statum nò habent (etsi ex eo numero Phadonem Menippum Pompolum, Perseum Myem Epictetum non incelebres olim Philosophos fuisse constet: b vt de Diogene Cynico, qui ex libertate in seruitutem venierat, sileam) vilissima deterrimæque conditio; c fœminarum imbecillior sexus, iudiciùmque animi & consilium infirmius plerumque sit, atque habeatur: menti denique scientiæ capaci vir: sensui verò quem rationis expertem & inferiorem obtemperare menti vt præstantiori oporteat, fœmina comparatur. Nam Philo causam afferens, quamobrem Deus non Euam, sed Adamum à peccato ad se vocauerit; συγκίλισται δὲ (inquit d) (ἐφ' Ἀδάμ ἐφ' οὐδ' αὐτῆς ἡ γυνὴ ἀισθῆσις. ἰδίᾳ δὲ αὐτῶν ἔκαλε. διὰ τί; ὅτι ἄλογος ἔσται ἐλεγχῶν δὲ ἑαυτῆς λαμβάνειν ἔδυνάται, &c. μόνων δὲ σωματικῶν διακριτικῶν ἐργάσατο αὐτῶν ὁ θεὸς ἀλάμ. δὲ ἡ νῦν δὲ διδασκόμενοι ἔσθιν, &c. & postea, ἀλυστικῆς ἀτόμῳ ἔσθιν ἀκέραι ἀισθῆσις νοῦν, ἀλλὰ μὴ ἀισθῆσις νῦν. καὶ γὰρ τὸ κρείττον ἀρχεῖν, τὸ ἡ χεῖρον ἀρχεῖν δὲ: νῦν ἡ κρείττων ἀισθῆσις. Ac parum mouet, quod de Debora Israëlitarū iudice fœmina primaria ex Iudiciū 4. cap. proferri exemplum potest. Docuit hæc quidem non solum viri auxilio viduas non egere (vt B. Ambrosius e tradit) verum etiam viris posse esse subsidio; quæ nec sexus infirmitate reuocata, munia virorum obeunda suscepit, & suscepta cumulauit: vnde Beatus ille Doctor, ideò lectum Debora iudicium, gesta que descripta esse arbitratur: ne mulieres à virtutis officio, muliebris sexus infirmitate reuocetur, ad prouocandos denique fœminarum animos: hoc etiam addito Epiphonemate, *Vidua populos regit, vidua ducit exercitus, vidua duces eligit, vidua bella disponit, mandat triumphos: non ergo natura rea est culpa, nec infirmitati obnoxia. Strenuos enim non sexus, sed virius facit.* Et postea: *Non ergo habetis quod per naturam vos excusetis fœminæ, non habetis viduæ, &c.* Satis vnicique præsidij est, si virtus animi non desit. Verumenimverò facilis responsio est: nam & istam fuisse Prophetissam certum est; nec tam iudicasse, quàm diuina oracula populo reddidisse possit inde intelligi: præsertim cum vox Hebraica *נָחַשׁ* *sophtha, Iudicare*, non, *Ius dicere*, significet; sed *vindicare in libertatem*, vt quibusdam placuit, illud ex I. Regum, siue Samuelis f exponentibus, *Iudicauitque Samuel filios Israël in Misphab.* Vt ut sit, ipsi certè munus à Deo iniunctum fuisse (vt sic loquar) extraordinarium s ex quadam prerogatiua, non ex còmuni & recepta æconomia, eamque supra sexum virtutibus huic iudicatus (vt Gelliano h & Cicero niano etiam verbo vtat) id est, iudicationis ac Imperij siue Ducatus muneri

a c. in sancta, 2. quaest. 7.

b vide Aulum Gellium, ca. 18. lib. 2. c Gellius cap. 12. lib. 1.

d Lib. 2. Allego. fol. 47.

e In lib. de viduis.

f Cap. 7. vers. 6. g Sic prophetia quædam ordinaria, quædam extraordinaria: hæc nò illa mulieribus competit. Vix aliter cõciliabitur quod à D Paulo traditur cap. 2. epist. 1. ad Cor. cum eo quod est cap. 14. h Extremo cap. 2. lib. 14.

muneri apprime necessariis ornatam omninò verum est: quando (eodem ipso Ambrosio teste) *Multi iudices in Israël, sed nulla ante iudex fœmina, &c. Et in pace quidem nulla querimonia, nullus error muliebris inuenitur, cum plerique non mediocrium peccatorum auctores populo suo iudices extitissent, &c.* Quanta verò istius fœminæ virtus, in cuius manu summam fuisse victoriæ, sacra testatur historia? cui dux exercitus Barach filius dicebat, *Nisi tu veneris mecum, non ibo?* quæ ipsa filium à periculis nec materno reuocat affectu, immò ad victoriæ filium studio matris hortatur? Verum non à parte minima, id est, de consideratione paucorum (inquit Abbas Ioannes apud a Cassianum) sed de his quæ multorum immò omnium subiacent facultati, vniuersalis regula est proponenda. Si qua verò rarissimè atque à paucissimis obtinentur, ac possibilitatem communis virtutis excedunt; velut supra conditionem humanæ fragilitatis, naturamque concessa, à præceptis sunt generalibus sequestranda: nec tam pro exemplo, quàm pro miraculo proferenda. Vnde sicut quod ius ciuile legibus sancitum est, ad ea referri & aptari quæ frequenter & facile eueniunt; & generaliter constitui solet: b ita quod vnus populi vel imperij gentium moribus receptum dicimus, non ex iis quæ vno aliquo casu, perrarò aut singulis personis accidere poterunt, æstimandum est. Adde quòd, nihil adeò spei fuisse in ducibus Hebræorū, vt muliebri auxilio defenderentur, propterea Deus optimus maximus voluit: quòd magis non propriis viribus, sed auxilio diuino nitendum ac fidendum esse addiscerent: & simul, quòd hæc in typum Ecclesiæ forma præmitteretur, cuius auxilio captiuitas est depulsa; quod ipsum à Sulpitio Seuero c traditur. Quod verò à Celtis olim fœminas in consilium belli pacisque adhibitas, ex Plutarchi auctoritate d aliquis à me alio loco e adnotatum afferat: iam satis ipse responsum sibi fuisse intelliget, si attentè illa considerauerit quæ modò scripsimus.

Ac de illa quidem infirmitate sexus, quam nec ipse abnuat Ambrosius, vt ex superioribus apparet: cum ex aliis auctoribus eodem in loco f multa scripserim, nihil hîc adiciam: nisi quod Seuerus Cæcinnæ quondam in Senatu sententiæ loco dixisse traditur apud Cornelium Tacitum; g *non imbecillem tantum & imparem laboribus sexum, sed si licentia adsit, sæuum, ambitiosum, potestatis auarum.* Leue profectò ac temerarium nominat Moses in illa Iudæis tradita legum sanctione, apud Flau. Iosephum h (nisi Iosephus ipse potiùs sub Mosis nomine loquutus: in sacrosancto namque Mosis Pentateucho cum perquisierim, nondum intènerè fas fuit) quæ genus omne fœminarum idcirco repellere à testimoniis voluit: *γυναικῶν ἡ μὴ ἔστω μαρτυρία διὰ κριτικῆν καὶ θράσος τὸ γένος αὐτῶν.* Vbi de seruis quoque, quod eos à testimonio repellere, quoniam animos degeneres habeant, vel propter animæ vilitatem & imminens falsi à metu lucròve periculum, subditur à Mose, per placet: hoc magis, quod ea confirmat, quæ coniunctim de fœminis ac seruis à iudicatione prohibitis superioribus à me prolata sunt. *μαρτυρήσωσαν ἡ μήτε δέδοται διὰ τὸν τῆς ψυχῆς*

a Collat. 19. c. 8.

b l. 2. & seq. D. de legibus.

c Lib. 1. sacr. histor.

d ἐν τῷ μυστικῶν ἀποστόλων.

e Ad l. 2. D. de reg. iur. sub init.

f Ad d. l. 2.

g Lib. 3. Annal.

h Lib. 4. iudic. καὶ ἀποστολικῶν, cap. 28.

ἀγνεύειαν. Ἔς ἢ διὰ κέρδιον ἢ διὰ φόβον μὴ τὰ δὲ μαρτυροῦναι. Quibus conuenienter de fœmina B. Augustinus alicubi, postquam constare dixit, eam dominio viri subiectam, & nullâ auctoritatem habere; hoc subdit quod ferè ipsam Tertullianus antea scripserat. **Nec docere enim potest, nec testis esse: neque fidem dicere** (alias dare: quorum vtrumque ad fidei iuramentum, siue intercessionem à fœminis alienam pertinere videtur: de qua iudem suo loco abundè actum est) nec iudicare: quanto magis non potest imperare? Vbi quod ait docere fœminas non posse; sic accipe, inter Christianos ex lege Evangelica, & docere non posse religionem in ipsa Ecclesia & conuentu populi: vel domi præsentem viro, à quo debet discere cum omni subiectione, nec aliqua in ipsum auctoritate uti: quod B. Paulus ad Timotheum scribens, prudenter admonet, iuxta illud Philemonis carmen, quod ab aliis animaduersum video:

a In quaest. ex ver. testa. q. 45. vnde sumptus c. mulierem, 33. q. 5. facit c. mulier, dist. 23.
b Vide quæ ex eo scripti ad d. l. 2. sub init.
c Ad d. l. 2.

d Epist. 1. cap. 2. versu 12.

ἀγαθὸς γυναικὸς ὅτι οὐ κινεῖται
ἐν κερταίῳ ἄνδρα τὸ ἀνδρὸς ἀλλ' Ἐπίμασθαι.
γυνὴ ἡ κινῶσα ἀνδρὸς ὅτι οὐ κινεῖται ἄλλ' ἔσται.

e Lib. 2. de Ecclesiastic. offic. cap. 17. ad extremum.

Nam Isidorus quoque quæstioni huic respondens, **cur fœmina virgines in benedictione velentur.** In gradibus enim (inquit) vel officijs Ecclesiasticis fœmina nullatenus præscribuntur: nam neque permittitur eis in Ecclesia loqui, vel docere; sed nec contingere nec vilius virilis muneris aut sacerdotalis officij sortem sibi vendicare, &c. quæ sequuntur. Sanè alioqui nulla lex verat (vt arbitror) quin alias literas alibi quâ in Ecclesia Christiana doceant fœmina; quæ ipsarum eximiam aliquam peritiam adeptæ fuerint: aut domi alios, quàm viros. Ergo de Hypatia Theonis Philosophi filia Honorij & Theodosij Iunioris Romanorum Imperatorum temporibus, in Ecclesiastica historia scriptum legimus; cum ad eam esset erudita, vt supra Philosophos eius temporis emineret: atque Platonicæ Plotini sectæ successione accepta, Philosophicas omnes lectiones exponeret: quapropter omnibus ad eam propter honestam doctrinæ fiduciam venientibus ipsa quoque commeabat ad iudices: nec vllam verecundiam viris publicè permixta, quâ cuncti pro ipsius castitate venerarentur, habuit: quam suâ apud Orestem (siue is Alexandria Iuridicus, siue Præfectus Augustalis fuit) frequentia populo Ecclesiastico pœnas dedisse; vt de vehiculo deposita vestibusque exuta, lapidibus deinde perempta sit: magnamque Cyrillo Episcopo & Alexandrina toti eius Ecclesiæ inuidiâ constatam, Ecclesiastica historia comprehensum est.

f Histor. Eccles. Tripart. Epiphano interprete cap. 12. lib. 11.

Ad testimonium quidem fœminarum quod attinet, lege Mosaica tam seruis quàm fœminis interdictum; placuisse hoc ipsum magno Leoni principi ac Philosopho video, duabus cõstitutionibus XLVIII. & XLIX. quibus duæ Pandectarum Iustiniani s leges abrogatæ tit. de testibus: sancitum & confirmatum Nouellæ ipsius constitutionis caput de reiecto serui testimonio: nisi quod circa mulierum testimonium Leo eius prohibitionem in contractibus scilicet locum habere præcipit; cum lex Mosaica generaliter concepta, nec distinctionem vllam præferens, tantò magis in criminalibus causis, quanto ista grauior

g l. serui, 7. & l. ex eo, 18. D. de testib.
h Nouel. 90. de testib. s. si verò dicatur.

grauiores maiorisque momenti sunt, obtinere debuit secundum quam postremo & iuri Pontificio conuenienter in eclogis quibusdam iuris Orientalis ipsius (vt videtur) Leonis Philosophi & principis (quem modo nominant) insinu confectis non recipi fœminarum testimonia sit prædictam, nisi circa partum ventrisque inspectio nem, & similia, ad quæ sola fœmina, non item mares (pudore scilicet vetante) adhiberi solent. Etenim in illis ita scriptum reperio, *γυναικὲς ἂν ἐν σεμνότητι, ἢ ἀσεβείᾳ γινώσκονται ἐπὶ μὲν ἄλλοις κερταίῳις & μαρτυροῦσιν: αἷς ἀπέριθ' ἡμῶν δὲ διδάσκουσιν, ἀλλ' ἐν τῇ τ' ἀκροαμῶν τάξει καὶ θίσταται. ἐπὶ μὲν τοῖς γέρονσι, αἱ τὸν ἄρμυλόν τῆ σεμνότητι τρέπου φυλάττεισθαι, διώων' μαρτυροῦναι.* Nam ex lege quidem Mosaica non adhibitas in criminalibus ad testimonium fœminas quod dixi: ei vel maximum (ni fallor) argumentum præbet, quod subdita illicò superioribus à Iosepho Mosaica legis capita duo proxima, similiter ad crimina pertinent: ad falsum nempe testimonium eiusque pœnam: itémque ad eadem, cuius author ignoratur. Præcedens autem caput de non recipiendo vnus testimonio, ita conceptum; *ἔς ἡ μὴ πιστεύσω μαρτυροῦσιν: ἢ τὸ τελευτήσασθαι ἄλλοι, ὡν τῆ μαρτυρίᾳ ἀληθῆ ποιήσῃ τὰ προβεβιωμένα,* haud dubiè criminalium, immò capitalium causarum esse propriū, ipsi Numerorum ac Deuteronomij loci (vnde id sumptum est) fidem clarissimam atque certissimam faciant. Huc addat, quod Canonem de prohibito fœminis testimonio loquentem (quem à Mosaica, siue illa Iosippi est historici, lege processisse, suspicetur non absque ratione quispiam) Canonista plerique omnes in criminalibus modò litibus obtinere definiunt: quanquam hoc in vsu forensi non obseruari constat; præsertim aduersus laicos: cum de criminibus quoque capitalibus fœminarum testimonia passim admittantur, & rata firmaque habeantur. Immo aduersus ipsos interdum clericos, eorum scilicet criminum, siue delictorum reos: quæ priuilegiata, quod eorum delati Regium quamlibet seculare forum, ipsis declinandi non sit potestas, vulgò nominantur. In codicillis quidem ac testamentis inter liberos, pia sive ad causas, vel militiam aut pestis latè grassantis tempore confectis: quia non ciuilibus, sed gentium iuris inspicuntur regulæ; in testimonium vtiliter adhiberi fœminas, hodie receptum est. Porro vtrum apud Iudæos vel Hebræos olim testimonia fœminarum in aliis quàm criminalibus negotiis libitibusque admittantur, necne: adfirmare nihil ausim: sed cum prohibita fuisse nondum legerim, pronior in eam opinionem esse debeo, vt apud illos recepta pronūciem. Apud Romanos verò qui ius quod vel scripto vel moribus constaret, à Græcis acceperant; huc labor, vt sentiam, antiquitus non fuisse vel postulationem vel testimonij dictionem lege vlla prohibitam, sed moribus: vt quas pudor & vere

a Lib. 1. titu. 10. ad dei mart. c. 20. eius libri qui penes me manu scriptus est ad exemplar Strosiana Bibliotheca (quæ hodie Regina matris est apud Lutetiam) olim à me cõparatus cum esset Romæ. sanè in c. 22. idipsum legitur quod ex Harmenopulo alij notarunt de differentia ἡδὲ συστατικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν, vt in his testimonium præbere possint fœmina: ἡ δὲ συστατικῶν καὶ καίον, iuxta Leonis Philosophi constitutionem scilicet.
b Cap. 35. vers. 30.
c Cap. 17. vers. 6 & cap. 19. vers. 15.
d Can. mulierè, 33. q. 5. vide & c. admonere, 33. quaest. 2.
e Glos. in c. ex eo, in verbo testimonium, 15. q. 3. & in d. c. mulierem, glos. in c. quoniam & scilicet literis, in verbo fœminas, apud Greg. & in c. forus, §. vlt. & de verb. signifi. apud eund. Ang. in tract. de malefic. in verbo comparauerunt, nu. 14. vbi Augustinus in additionib. sed vide Alexā lib. 2. conf. 24. num. 4. & 2. quatenus ex legibus Mosaicis, Platonicis, Romanis in testimonij adhibeatur fœmina. vide Tiraqu. in nonā l. con nub. num. 76. &

B b 2

77. fol. 204. quod ne iure quidem Cuiacio ad perhibendum in testamentis testimonium admitti debeant. Vide Couarr. ad cap. cum esses, in fine de testamentis, folio 23. verso nu. 14. & Alex. consil. 2. lib. 1. nu. 6. f. Vide Guid. Pap. decisio. Gratian. 532. c. cum esses, & c. relatum, de testamentis apud Greg. & Andr. Tiraq. de priuilegiis pia causa. videtò & Ioan. Franc. Ripam in tract. iuridico de peste ad hoc citatum, & à Ioan. Molano in nupero libello de piis testam. cap. 63.

cundia ipsiusque pudicitia ratio, a iudicis, theatris, aliisque hominum conuentibus ac coetibus abstinere suadebat, eas testimonij quoque dicendi, vel postulandi, aut officiorum civium munerumve villorum virilium causa, in publicum prodire prohiberet, cum & conuiujs atque commestrationibus virorum abstinere foeminae; quarum cum illis consuetudo & familiaritas meretricia vilitatis argumentum etiam fuit: quod sane ex Demosthenis aduersus Nearam & de falsa legatione: itemque Isae de Pyrrhi hereditate, Ciceronis in Verrem orationibus a perspicuum esse arbitror. b Indequē sumptam esse rationem eius quod de ludis theatrales spectante post viri prohibitionem vxore, traditur a Theodos. & Valentin. Imperatoribus; c vt possit iuste vir ab ea diuertere ipsaque diffidij pœnis teneatur: quibus eandē obstringi Iustinianus d voluit, siue prohibente, siue ignorante viro ludis illis interfuisset: εαν εισπιούς (inquit) η διαφοις η κωλυοις παρακλήν) επι τω θεωρησει αγνοεντ η η κωλυσαν η ανδρος. Mulieres quippe naturalis pudor (vt ipse alibi e Iustinianus loquitur) omnibus perperam sese manifestare non concedit; non posse vero quemquam domi temperantem esse si foris dissolutus sit, theatrisq; delectetur vel ab ipso Iuliano Caesare, f in hac verba proditum, ως εν τρη ιδια σωφρονει οικου η ληθη των δημοσια η φανερας απολασθη εναι δε λοντα η τερπομελου τοις θεαφοις. Quamobrem & apud Romanos cum foeminis nulla comitorum communitio erat antiquitus: vnde nec arrogare nec arrogari poterant, vt A. Gellius g memorat. De testimonij quidem disertè non loquitur Philo: h sed cum fora, curias, iudicia, sodalitia, conuentusque concionisque hominum viris conuenire, foeminas vero intra domum se continere debere, vt ne pro Republica quidem depugnandi gratia in publicum prodeundi facultatem, immo ne postuladi quidem pro viris in periculo aliquo versantibus (id quod honestum est) ipsis concedere scripserit: satis manifestè (meo quidem iudicio) colligitur ex eo, nec in testimonium solitas apud Iudaeos aut Græcos adhiberi, vel citari foeminas: quanquam eò impudentia progressas quasdam non neget suis temporibus, vt non à lingua, sed ne à manibus quidem temperarent sibi; quin ea quæ Pancratiastis ac pugilibus solemnia, ipsa quoque gestu corporis prociaci & contumelioso vsurparent: εχορα η βαλυντεια η δικαστεια, η διατοι η σύλλογοι πολυανθρωπων εμιλων η ο εν επαθρω βιθ δια λόγων η παράγω η πολέμος η κατ' ειρήνιω ανδρασιν εφαρμύξοι θηλείας δ' οικείας ηαι ανδρω μόνη. παρθένους μὲν εἶσω κλισιάδω τινὲ μεσάλιω δρον πεποιμηλῆς. τελέαις η ηδη γυναιξὶ τινὲ ἀλλιω, &c. & statim: μηδεν οὐ εἶω τ' κατ' οἰκονημια πολυπραγμονετω γυνη ηητῶσα μονωλια, &c. αν μὲν τοι τίς ηαι πυθμὴν υβριζει η ανδρα πάθω τω προς ομεινον ητηηθεσα φιλαδέλιας (hoc verbum tanquam glossema eius quod proximè sequitur nempe τ πάθω delendum cenleo; minimè aptum illi quod pracedit πάθω) ηπο τ' παραταη τ πάθω θρομησαι βιασθη, μη πλεον τῆς φύσεως ἀρρενησθη θρασυομηνη. μενετω η οὐ εν οἷς βοηθει γυνη. Quibus verbis non tantum Afrania sexum egressa abundans impudentia notatur; quæ iniustitatis foro latratibus assidue tribunalia exercebat, vt alibi i ex

a Aet. 3. Tum ille ut aliquid responderet negavit moris esse Græcorum ut in virorum conuiuio accumberent mulieres. b Notat Muretus cap. 2. lib. 7. Var. lect. & citat Terentium Eunucho, Act. 4. Scen. 2. c l. consensu, C. de repud. d Nouel. 117. vt lic. mat. vel auig. 9. quia vero, sed. Procopius lib. 7. de bello Persico, pag. 147. cum foemina aliis in theatrum non venient factio num tamen Ciceronem & scelerum quæ per illas admitteretur foeminas quoque fuisse participes memorat. e l. optimam, pen. C. de contrah. & comm. stipul. f Misopogona, fol. 48. Vvechel. libri anno 1566. excusit Luteria. g Cap. 19. lib. 5. h lib. 2. ceteri fol. 350.

i In commentario Regularum iuris civilis, ad l. cetera fia.

Valerio

Valerio diximus verum etiam Amesia forsitan Sentia: quam, cum rea causam suam. L. Titio Pratore iudicium cogente, maximo concursu populi egisset, quia sub specie foemina virilem animum gereret, Androgynam appellatam idem Valerius octauo libri cap. 3. prodidit. Sequentibus vero improbos foeminarum, sui temporis mores illos quos dixi perstrinximus η προδιδασαι τινες ως μη μόνου γλωσσεαλγίαις εν ανδρω οχλω γυναικες καταγορευε ελλα η τας χείρας επιφειρει, η προπιλα κλησιν, τας υφασμασι, η ταλασιαις ελλα ε πλινγαις; η υβρεσι καθάπερ παρακρατιασων η τωντων θρασυομηλιας. Euge, Philo doctissime; euge tu Clemens Alexandrine, qui eadem quæ ille in foeminis & laudas & reprehendis: a sic ferè, κάλλιον έργον γυνη οικερός, &c. επανορθωτέον η οτι μάλιστα, η τα σχήματα, η τα βλέμματα, η τα βασισματα, η τας φωνάς. & η ως τινες τινὲν επόρεσι η ληθσαι τῆς κωμωδίας, η τας καταγωγας τ' ορχησων κινήσεις παραφυλάττειν παρα τας ομαλίας κωωβατῶσιν αυτοις τοις κινήμασιν, τοις αβροῖς, η τοις υγροῖς βασισμασιν, η φωναις ταις πεπλαμηλαις κλαδασρον περιεβλεπσαι, &c. quæ sequuntur. Euge (inquam) vterque vestrum: quando non concionibus sed telâ occupari debere foeminas vetus

verbum istud monebat; εσοι γυναικων εργα. κ' εν οικησιν. Legimus aliquo apud Aelianum loco b Pisatidas muscas festo tempore Olympiorum sponte velut factis induciis ultra fluuium Alpheum secedere, foeminas autem legis imperio sacro certamini dictæ, quod magis pudicitia ipsarum consulatur: peracta celebritate festorum ac ludorum Olympicorum veluti domum reuocatas decreto quodam exules vtraque Elidem reueri. Sic enim optimi auctoris verba interpretor; τας η η τῆς αγωνίας, η τῆς κατ' αυτων σωφροσύνης νόμου ελάνθη τας γυναικας. αι μὲν η εκδσαι τοις ιδροῖς απίσαι, &c. ηυτο δ' αγων αι η επιδημοσιν ωπθρ οὐ καθόδ' ε τυχῶσα ηηροματι φηγάδες, εἶτα, επιρῆσιν εις τινὲν ηλην, αι μὲν αυθις ως αι γυναικες. Idem Aelianus alio loco c scribit, Græcas mulieres à religione ludorum & spectaculis veruista quadam lege seu iure potius non scripto aliquo prohibitas: eiusque iuris gratiam ab Hellanodicis Pherenicæ, ad certamen Olympicum filium, vt ibi decertaret, adducendi, admodum agrè factam: cum tamen vt hoc impetraret facilius, & patrem illa & tres fratres Olympionicas omnes se habuisse predicaret: ηαι θρομησαι (αιτ) τον δῆμον, ηαι τον ετογοντα νόμου τῆς θεας τας γυναικας, η θεασαῖο τα ολυμπια. Hanc de Pherenice historiam à Valerio Maximo, d atque à Plinio enarratam e scio; ad ius autem illud aspexisse Statium alicubi f hoc hemistichio, exclusaque expectant premia matres. Quod ius quam optimè ab ipso illo Philone g his verbis explicatum memoria repeto: αξιον επαινην, ηαι τῶς τ' γυναικων αγωνων ἀδλοβητας οι τ' θεας ανηρτων γυναικας ηνα μη γυμνημῆοις ανδρασιν παρατυγχάνησαι το δῶνιμον αυδ' ες νόμισμα παρακόπῆσιν, αλοθσαι φύσεως θεσμων, ες ωρισον εκατέρω τμήματι τ' γένος ημων εδ' ε ανδρας αποσθεμῆων εσθητας γυναικων εθροπητες παρατυχάνηαι ελλ' εκατέρω τας τ' ετέρων υφεις διτρεπαιη γυμνημῆων τοις η φύσεως βολήμασιν επομηλιας. Pugnare cum iis quæ diximus videbitur, quod Pausanias Eliacis h Olympico certamine solitas sub premio foeminas

a Lib. 3. Pædag. cap. 11. b Lib. 5. de Animal. cap. 17. de muscis Pisatidibus & Atomyio Ioue, videbis Pausaniam Eliacōn 1. fol. 125. Aldini exemplar. c Lib. 10. Varia. histor. cap. 1. d Extremo cap. ult. lib. 8. e Lib. 7. cap. 41. f In 1. Thebaidos. g Lib. 2. ceteri fol. 350. h Lib. 1. Eliacōn pag. 127. Aldini libri & sub finem lib. 2. pag. 159. Nam illic quidem vbi de peplo Iunonis contexto à 16. Virginibus ai δ' αυτων περιεσαι ηαι αγωνια ηερα ο δ' αγων εν αιμιλλα οηρομια παθηται, &c. τελευτηαι δ' εἶσαν υσας περοστυπειαι ηαι παρθενων εσθ. εἶσαν δ' εἶται, &c. Callipatira autem illius & lib. 2. Eliacōn idem auctor meminit sub initium in pag. 144. Aristopatiram nominat Scholiastes Pindari ad cantionē 7. Olymp. Diagora Rhodio pugili dictū quod ipsum obiter à Cœlio Rhodig. cap. 14. li. 14. antiq. lect. obiter notatum postea reperi. Vbi Menadrum Rhetorem laudat dicentem in quibusdam panegyricis conuentibus nō ferè mulieres adesse sicut in Olympia, virgines tamen (sacras forsitan) Agonis spectaculis non exclusas quos & sacerdos, ipsa Ceresis Chamys-

B b 3

na ex aduerso Hellanodicarum spectaret è sella lapidea idem narrat, fol. 155.

a l. 2. sub init. in s. postea ne diutius, D. de orig. iuris.

b In praefat. prioris lib. de vita excellent. Imperat.

c Hac de re Cicero in Verrem act. 3. Tum ille ut aliquid responderet negavit mori esse Graecorum, ut in conuiuiis uitorum accumbent mulieres: quod & Alex. ab Alexā. notat ca. 21. lib. 5. Genial. dierū. d In Alcibiade, vol. 356. libri à Stephiā. excusit.

e Epist. 7. sub initium.

f l. 2. C. Theod. de rapt. virg. g c. 7. lib. 6. uide & de Vrgulanis Tacitum lib. 2. quos locos etiā erant Fr. Horom. cap. 14. lib. 3. Obsecrat.

Romanos transferat ille mos uerustus (ut opinor) iam inde ab eo tempore cum primum ab illis leges per legatos petita sunt (sicuti noster Pomponius tradit a) ut in forum, theatrum aliūve locum publicum foeminae, praesertim litium causa ne prodirent. Et quamuis pleraque Romanis moribus decora esse, quae apud Graecos turpia putentur, ab Emilio Probo b sit proditum: (quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in conuiuium, aut cuius materfamilias, inquit, non primum locum tenet adium, atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Graecia. Nam neque in conuiuium adhibetur, c nisi propinquorum; neque sedet, nisi in interiore parte adium, quae γυναικωνίτις appellatur; quod nemo accedit, nisi propinqua cognatione coniunctus) hoc tamen dico, cum una tantum de causa iudicem adire apud ipsos Athenienses foeminis licuisse (docente Plutarcho d) intelligamus, si qua earum scilicet apud Archonta, diuortij monumenta depositura esset: quod non per alios, sed ipsam praesentem facere oportuit ex lege: quae propterea (ex Plutarchi opinione quidem) diuertentem foeminam in publicum produxit; quod congregandi cum ea retinendique commodior facultas esset, ipsius viro: qua facultate usum Alcibiadem sic ferè memorat, ubi de Hipparete ipsius uxore: ἐδῆτο τῆς ἀπολέ. Jews γράμματα παρὰ τῶν ἀρχόντων, μή τι ἑτέρω ἀλλ' αὐτῶν παρῆσαν. ὡς ἐν παλιῷ τῆτο πράξισα ἡ τῶν νόμων, ἐπέβη δ' Ἀλκιβιάδης καὶ σωμαπάρσος αὐτῶν ἀπὸ τῆς δι' ἀγορᾶς οἰκᾶδε πομίζων, &c. αὐτὴ μὲν ἐν τῷ σωμαπάρσος ἐδῆτο ἢ βία παρανομῶ, ἐδὲ ἀπὸ τῆς εἶναι καὶ τῷ νόμῳ δοκεῖ διὰ τῆτο πράξισα τῆν ἀπολέπτοσαν εἰς τὸ δημόσιον αὐτῶν, ὅπως ἐλένη. τῶν ἀνδρῶν συμβίωσι καὶ ἀσχεῖν. Hoc, inquam, profiteor, existimare me, illum à publica hominum celebritate, utputà forensi atque theatri abstinendi morem in foeminis, ad Romanas à Graecis permeasse; ac diutina consuetudine ita retentum, ab ipso legum perceptarum tempore: ut in ius etiam non scriptum transiisse videretur: ea scilicet ratione nixum atque suffultum; quod nihil tam damnosum sit bonis moribus (ut Seneca quodam loco e epistolarum tradit) quam in aliquo spectaculo residere: tunc enim per voluptatem facilius vitia subrepunt. Quid me existimas dicere? Auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior, immo uerò crudelior & inhumanior, quia inter homines fui: & postea, Subducendus (inquit) est populo tener animus, & parum tenax recti: facile transitur ad plures, &c. Vnum exemplum luxuria aut auaritia multum mali facit. Conuictor delicatus paulatim enervat & emollit, vicinus diues cupiditatem irrat; malignus comes quamuis candido & simplici rubiginem suam affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publicè factus est impetus? Hactenus ille. Atque hoc illud est, quod de iure uetustissimo agens Imperator, f mulierem à postulationibus & testimoniis omnibusque rebus iudicialibus antiquos penitus remouisse scribit. Cuius tamen iuris gratiam Caiā Terracia uirgini Vestali factam, quod scilicet ipsi honos haberetur, lege lata ut esset testabilis, auctor est Agellius. g Deinde accidit, in desuetudinem ius illud paulatim ut abiret; ac tacito populi consensu, quasi que conuentione fuerit abrogatum denique: adeo ut

tam

tam postulationibus, quam testimoniis officiis etiam foeminae Marci Tullij a temporibus idemdem vacarent; quibus temporibus circa urbis Romae annum septingentesimum edicto Pratoris interdicti foeminis ceptam pro aliis postulationem occasione Afrania, b in commentario Regularum docui quod pertinere illud de Senatusconsulto circa legem Corneliam de falsis, facto (Liboniano forsitan, aut alio quopiam) reor: quod ab Alexandro Imp. traditur, c permissum eo non esse mulieri legis Cornelia crimine reum facere; nisi res ad eam pertineat. Secundum quae id etiam explicandum, quod in alio eiusdem Principis ad Faelicem rescripto, d de quapiam foemina, quae criminis quod intenderat, cognitionem morabatur: itemque quod alio, e de illa, quae ultionem & mortem filii persequi allegabat, comprehensum est: & uerò ita, ut nullo eas casu, inscriptionis vinculo alligari oporteat. f Quamobrem admoneri causarum patronos Constantinus Imper. g voluerat, ne respectu compendij foeminas securitate forsitan sexus (ob id, ut puto scilicet, quod subscriptionis in crimen vlla necessitate non astringerentur) in actionem illicitam proruentes temerè susciperēt. Denique quosdam propter sexum ab accusatione prohiberi, ut mulierem, quod Macer h ait; è superioribus explicandum est, ut tamen caetera solemnia accusationis & libellorum inscriptionis, excepta una subscriptione, implere intra tempus à praeside praefinitum debuisse, auctore Modestino, i intelligatur: penae uerò Senatusconsulti Turpiliani minimè subiiciatur, etsi denunciationem iniuriae propriae interpositam desistens omiserit (iuxta Papiniani k opinionem) nisi tamen pacto prius habito & prauaricationis animo destiterit, sicut ab Impp. l rescriptum est.

Erant apud Romanos plurima; quae, etsi mero iure licita essent, institutis tamen maiorum consuetudinēque ipsa & contrario fori usu uetita censebantur, quale illud de seruatorum ac libertinorum adoptione ab ingenuis apud Praetorem: quam posse iure fieri, plerosque iuris ueteris auctores scripsisse Massurius Sabinus apud Agellium m scribit: sed id neque permitti dicit, neque permittendum esse putat: ut homines libertini ordinis, per adoptionem in iura ingenuorum inuadant. Uetita igitur non fuit iure, libertinorum adoptio: sed tamen minimè permittā. Sic uetita non erat ante Afraniam foeminis postulatio vilo iure scripto, sed moribus: deinde Praetor prohibuit, nisi pro se ac suis, testimonij dictionem; ut non iussam laudatamve scripto aliquo iure apud Romanos, ita nec uetitam quidem: sed tamē toleratam ac uelut conuientibus oculis permissam. Quod ipsum tanquam iuris controuersi nec satis explorati, aut aliquo usu obtenti foret; Iurisconsulti nostri Paulus n atque Vulpianus o colligunt, argumento δὲ ἀντιδιαστολῆς ducto à lege Iulia de adulteriis, quae damnatam adulterij uetabat produci testem uel testimoniū dicere. Nam ex eo sequi, ut aliàs possit, quae damnata non erit. Quod similiter ex eo Callistrati p responso concludi poterit; quo traditur, lege Iulia de ui cauere, ne hac lege in reum testimonium dicere liceret ei, quae palam quastum faciet feceritve: quod frustra utique fuisset legi

C c.

a Quem uideo Verrina 3. de testimonio à foeminis in uerè dicto.

b Ex l. 1. D. de postul. & Valer. Max.

c l. Senatusconsulto, 5. C. de his qui accusari nō possunt.

d l. si ea, 7. eod. titu.

e l. non ignorat, 9. eod.

f l. de crimine, 12. eod. tit.

g l. 3. C. Theod. de accusat.

h l. qui accusare, 8. D. de accu.

i l. cum Titia, 18. D. de acculatio. iunct. l. 3. & l. si cui, eod. tit. & l. ea quidem, & l. penul. C. eo tit.

k l. mulier, C. ad Turpilian.

l l. penult. C. eod. tit.

m Cap. 19. l. 5. noct. Att.

n l. ex eo quod, D. de testib.

o l. qui testamento, 20. 5. mulier, D. de testamentis.

p l. 3. 5. lege Iulia, D. de testib.

a l. lege, 4. cod. titu.

b l famofi. & l. in quæstionibus, D. ad leg. Iuliã, maief. l. mulierẽ, D. de accufat. l. 3. in fin. ad leg. Iuliam, de annona. c Sic loquitur Papin. l. scio, 14. D. de testib. d l. 2. D. de accufat. e d. §. mulierẽ.

f A l. 2. de reg. iur in fin.

g Lib. 5. Prochir. titu. r.

h Sic loq. Papin. in l. scio, D. de testib.

caput appofitum, fi quis femina effer a testimonio dicendo prohibita. Denique ex illo Pauli a ad leges; quo lege Julia publicorum iudiciorum cauere fcribit, ne denuncietur testimonium inuita patrona aduersus liberos: hoc est, ne aduersus eos patrona cogatur testimonium dicere. Nam si nec patrona, nec liberta etiam cogitur; fequitur vt alia possint, vel etiam cogantur. In quocunq; igitur crimine, ac multo magis vbi laesa maiestatis erit quaestio, vel de annona: quibus casibus, & infames, & serui, & mulieres quoque deferentes, hoc est, accusatores atque iudices audiuntur; b qui alioquin repelluntur ab accusatione solent, in ceteris criminibus: in quibus potest tamen integrae fama mulier testimonium dicere, tum quod ea tantum ab officio isto c prohibeatur quae infamis est; utpote adulterij damnata: tum quod inuitis aduersus certas personas ex lege publicorum non denuncietur testimonium; quarum si mortem exequantur, ideo ipsas accusationem certis ex causis concessam, a Papiniano d definitum est. Sanè in testamentis, e aliisque actibus legitimis, siue legis actionibus (quae cum solemniter expediri soleant, ipsa lege cautum est; vt ciues, masculi ac puberes in illis testimonium perhibeant) non interuenisse olim feminas, ne temporibus quidem posteriorum Iurisconsultorum arbitror: quae de re itidem alibi, f a me dictum est. Et ita non generaliter ac in vniuersum; sed de vltimarum voluntatum subscriptionibus accipiendum arbitror, quod est apud Hermenopolium: g vbi dixit, non valere secretum siue in scriptis testamentum, nisi testator id subscriptione propria confirmauerit; ideoque nec literarum ignaros, nec feminas ita testari posse: sequitur etenim, εοικει δ εδμεσ ενταυθα (ε) παλαιω ενθ ανολοθηρ, καθ ορ εδεμια γυναικιν ενδε δ οδλων ηρ εν γραμμασ. r. Πογραφω, η εδ βδλων η χερτας δι Πογραφω βεβαιουμ: hoc est, videtur hic vetustam consuetudinem sequi lex, iuxta quam nulli feminae licuit literis subscribere, illasve scripturas propriis signis atque subscriptionibus confirmare. Quae verba ipse de feminarum subscriptionibus vetitis ad contractus & iudicia minime referenda: sed de vltimis dumtaxat voluntatibus intelligenda, censeo. In quibus autem negotiis aduocari aut adesse masculi non solent; quia nec honestum est, vt cum de ventre inspiciendo ac de partu agitur: item in contractibus, testimonium praebere potuisse feminas; cum & in causis criminalibus hoc ipsum licuisse Iurisconsultorum aetate, ipsi testentur (vt ante admonui) verius existimo: donec & a contractuum celebratione h arceri feminas illis verecundiae naturalis (quae vetet in virorum coetum prodire feminas, & virilia munera usurpare) itemque fragilitatis, ne dicam securitatis ac temeritatis sexus, aliisque permotus rationibus, Leo Philosophus praecipit: cuius constitutioni, cum a Iustiniano iure (quod vnum communiter in Occidente receptum est) eatenus recedat; apud nos locum esse nemo sanus existimauerit. Equidem in contractibus admitti feminarum testimonium, non minus quam in delictis, aequius ex communi iure gentium censeo: nec in controuersiam inter pragmaticos adductum esse, vnquam intellexi: quamuis ex antiquo iure populi

populi Romani tentari possit, ad nullum omnino actus legitimi publici, priuati cuiusquam testimonium, adhiberi solitas feminas: quando summi beneficii ac privilegij loco, Tarquinia Vestalis cum iure nubendi (quo vti noluit) magnos insuper honores, in quibus testimonij dictionem, sola inter feminas dicitur consecuta: quae de re Plutarchi a haec prorsus verba sunt; η η Ταρκινια παρθενος ην εβρεια μιλια εταδωρ εδχε η τιμια αντι της μεγαλας. η αις ηρ η των μαρτυριων αυτης δεχιαθ μόνια γυναικων. το η εθεναι γαμιαθ ημοισαμλων, & προσεδ ετατο.

a In Poplicola, fol. 183. libri a Steph. excusi.

Ad iudicandi munus redeo; quod a feminarum ingenio, illas ob causas quae superius adscriptae sunt, alienum fuisse, pleraeque gentes existimant: quanquam in fabulis, ex quorundam opinione Hyginus lib. II. Astronomicon Poeticon, vbi de Lyra; recitat Venerem cum Proserpina ad iudicium Iouis venisse cui carum Adonin concederet: quibus Calliopen a Ioue datam iudicem, quae Musa Orphei est mater. Itaque iudicasse vti mediam partem anni earum vnaeque possideret. Vt mittam quod in Areopagitico illo capitali de Oreste iudicio, Palladem aliasque cum diis Diuas confedisse vetusta enarrat historia: hoc scilicet significans, cum Dearum appellatione Reginas designari principesque ac primarias ex nobilitate omni feminas intelligamus; minime absurdum esse, si reginae item Augusta, X matresque Imperatorum aut regum; adde his etiam sorores, in consessu regum aut magnatibus adscitis in consiliu de grauissimis Reipublicae negotiis cognoscant, iudicent, pronunciarique iubeant: de quo non nihil diximus ad l. feminae, D. de diuersis reg. iur. antiqui. De ceteris vero mediocri fortunae feminis nusquam receptum, vt ex earum numero cuiquam homines, superioribus comoti rationibus, facultatem de suis controuersis diiudicandi permissam esse vellent. Quibus vero gentibus nota lex Domini; ob illam quoque rationem, quod cum propter virum femina, & posteriore loco creata sit: b inde de apparet satis, maiorem esse (quod noster Vlpianus quodam loco c dicebat) in sexu virili dignitatem: nec propriis plerumque sed maritalibus (vt est apud Imperat. d fulgere radiis, honore virorum erigi, genere nobilitari: denique quoniam Adamus non fuerit seductus, sed mulier (vt inquit Apostolus e) aut certe quod haec a serpente seducta virum, non hic illam, suggestionem sua tentauerit; & in aberrationem ab obedientia, veritate, ac iustitia pellexerit: f quod peccatum (inquam) a muliere initium duxerit, paruaque sit omnis malitia pra malitia mulieris, & per mulierem omnes morimur vt in Ecclesiastico g scriptum est. Ergo possunt quidem esse (quod negare nolim) sapientes nonnullae ac fortes inter ceteras feminae; de quibus illud verusti cuiusdam Poetae apud M. Tullium, h

Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem

Illaque virgo, vel (vt est in quibusdam libris) illa virago viri.

Et idem istud (vt de Claeliae virginis Romanae fortitudine i viris praferenda lumine virtutis; vt de Porcia Catonis filia minime muliebri animi; vt de vxore Afrubalis interim taceam) sed & Salomonis verbum istud, Mulier sapiens aedificat domum suam: quoniam

b Ratio est D. Paul. r. ad Timoth. cap. 2. c l. r. de Senator. d l. vlt. C. de incol. l. r. & l. m. r. l. r. C. de dignit. lib. 12. e Paul. epist. r. ad Timoth. c. 2. f Cap. 3. Genes.

g Cap. 25. h Cap. Intelligendum, lib. r. Offic. i vide Liviū lib. 2. Plin. lib. 34. c. 7. Val. Max. lib. 3. cap. 2. vbi & de sequentibus sicuti Tertullianus quoque in libro ad martyres.

a Cap. 7. lib. 2. Machab.

etſi viribus plerunque ſexu ille deficiatur, prudens tamen & ſalu-
 tare conſilium ſrpenumerò, interdum etiam animus magnus ela-
 túsque ac res humanas deſpiciens ipſi non deſit. Vnde rara illa &
 penè ſingularis, ſed ſacris tamen vetuſti Teſtamenti a monumentis
 conſignata matris fortitudo, atque conſtantia, quæ vnus diei ſpatio
 ſeptem filios pro fide ac religione crudeliter Tyranni iuſſu laniatos,
 mortémque lentam obeuntes intueri ſuſtinuit; vt fortiter facerent,
 animamque minimè deſponderent, plena generoſi ſpiritus voce, ſce-
 mineámque cogitationem vi animi maſcula ſuſcitans hortari; ſpretis
 etiam Regis Antiochi pollicitationibus, auſa; nouiſſimè ipſa pro pa-
 triis legibus à Moſe traditis, libenter & ſanctè opperita morte filios
 comitata eſt, aut potiùs præmiſit: ſed longè antè in Iudaico populo
 (ſi de conſilio agimus) quæ domus ferè tota Nabalis culpa perierat
 eam Abigail prudentia conſeruauit ſua. Eſter quoque ac Debora (de
 qua ſuperiùs loquuti ſumus) patriæ ſuæ opem ac ſuppeditas tempe-
 ſtiuè attrulerunt. Quemadmodum & altera illa, cui nullum quidem
 nomen proprium, hanc tamen dignationis inſignem appellationem,
 vt ſapiens dicta ſit, ſcriptura ſacroſancta tribuit, Abelam oppidum
 à Ionatha obſeſſum & iam iam expugnandù ac direptioni exponen-
 dum, obſidione ſummòque rerum discrimine (cùm eſſet Ionatham
 prudenter alloquuta) liberauit. b Hæc autem vt vera ſint: Deumq;
 non ſexum reſpicere; ſed cuique dona ſua, ſicuti ex vſu eſſe iudicat,
 impartiri fatear; quòd per imbecilliores (quales pueri, mulieres, de-
 crepiti) potentiam ſuam declarare poſſit: nihilominus tamen manet
 ſemper illud quod initio diximus, in viris plerunque plus ineſſe, tam
 natura, quam ſolito Dei beneficio, & præcepto (quo Eux poſt pec-
 catum pronunciauit, ipſius conuentionem ad virum futuram) virtu-
 tis, conſilij, atque adeò iudicij: quamobrem ex eo quod frequentiffi-
 mè eueniret, receptum apud omnes, vt viri iudicarent, non ſcæmina;
 quibus eſſe turpe in cœtu loqui B. Paulus c pronunciauit; ac proin-
 de docere quoque ac iudicare. *αἰσχρὸν ἔστιν γυναικίῳ ἐν ἀνδρισίᾳ λα-
 λέειν.* Rectè itaque verus illud verbum ac tantopere celebratum, ſibi
 Tecmeſſa dictum ab Aiace apud Sophoclem d retulit.

b Vide lib. 2. Samuel. cap. 20

c Cap. 14. epiſt. 1. ad Corinth.

d In Aiace Ma-
chyrophoro. fol.
10. libri Stepha-
nici.

e Lib. 3. Æthio.

*ὁ δ' ἔπε πρὸς μὲ βῆλ' αἰεὶ δὲ ἡμῶν μὲνα
 γύβου γυναικί νόσμου ἢ σιγῆ φέρει:*
 Nec ab ſimiliter Chariclæa ad Thyamidem archipiratam in Bucoli-
 corum concione cùm dicere iuberetur, ſi entiu ſcæminas, ſermonem
 viros decere apud Heliodorum e reſpondit: ſic ferè, *μᾶλλον ἐπι δὲ μὲν
 λόγῳ ἢ μὲν ἀδελφῶ (ὅ) μὲν δεαγένης τῶ τῶ: πρέπειν ἢ οἶμαι γυναικί μὲν σι-
 γῆν, ἀνδρὶ ἢ ἀπόμεισιν εἰ ἀνδράσι, vbi pro εἰ, legendum ἐν ἀνδράσι mi-
 nimè dubito. Et ſequitur ſtatim, *ἐθέλονται ἀναγκάζομαι τὸς ἑμαυτῆς τε καὶ
 παρθένων νόμους. καὶ πρὸς τῶν πρῶτον ἢ κρατὲν ἢ ἀπομείνα ἢ πρὸς γάμους. ἢ
 ταῦτα καὶ ἐν δμῶν τῶ τῶν ἀνδράν, &c.* In Græcia quidem antiquitus
 fuit, cùm nec ſacerdotum nec Prophetiſarum ſiue Pythoniſarum
 fatidicarumque mulierum Bæoti cadis illarum antiſtit e accuſati ab
 oraculi Dodonæi templique ædituis admittere iudicium; niſi vt to-
 tidem ipſis viri ad iudicandum adiungerentur, proſus noluerint:
 quod*

quod dicerent nuſpiam alibi facultatem iudicandi, ſcæminis eſſe at-
 tributam; aut etiam tacitè permiſſam. Id quod apud Strabonem a Lib. 9. Geo-
 legiſſe me recordor: *ὅς ἰδοὺς νόμῳ ἐν ἀνακτῶν γυναικας.* Sed placet graph.
 totum auctoris bonæ ac vetuſti locum ob oculos proponere; vt quod
 Xylander interpres & Scholiaſtes eruditiffimus minimè percepit;
 nos & mendolum eſſe, & quemadmodum caſtigari atque perſanari
 debeat, clariffimè (quod poterit) breuiſſimèq; demonſtremus: quod
 ipſum, vt lectoris cauſa iam forſitan deſeſi, altero ſermone proximo
 præſtabitur commodiùs; ita non ſine aliquo additamento, ac ve-
 lut ſcænore.

S. V. M. M. A.
 Criticum ſiue correctorium circa varios tam iuris ac
 Theologiæ, quam aliarum literarum libros
 Græcos & Latinos.

*Illustratur Caius in lib. D. de cond. & demonſtrat. glosſemate ſublato. Scriptum
 pro ſcriptura. Voluntas teſtatoris interdum ex ijs que ſunt extra teſtamentum; in-
 terdum ex ipſa ſcriptura & quatenus capiuntur. Ad eam rem examinata varia Iu-
 riſconſultorum reſponſa. Ex quo fonte glosſemati menda oriuntur. Plures id genus
 errores iudicantur. tollendè Plinio Secundo, Sex. Victore, Philone Iudæo, Seneca,
 Tertulliano duobus locis Strabone, Philoſtrato, Plinio, D. Hieronymo, D. Auguſtino,
 Felice Minutio, Calliſtrato l. C. in l. 2. D. ad Senatuſconſultum Syllana. Inter quos
 inſigne nonnulli explicantur ſimul. Serpentes mala beſtie. De Nilo cœli antimimo
 Ægyptum opimante ſatis multa, cùm ab alijs, tum ab Heliodoro poſſiſſimè: qui obi-
 ter ipſe adhibita Philonis ope caſtigatur. Pietas etiam in ſeruos: unde & domini pa-
 tres familiæ dicti, emendato forſaſſe Laſtancio Firmiano.*

CAPVT XV.

T A T V I ſermone iſto maculas aliquot quibus, vt
 Iuriſconſultorum noſtorum: ſic aliorum quoque
 auctorum libros inter legendum ſcædatos, offendi,
 bonis verique ac noſtri ſtudioſis lectoribus oſten-
 dere: ſed illas ſcilicet quas incuria Libratorum, ac
 meticuloſus error inuexit; dum aliquid quod mar-
 gini oræve librorum à Scholiaſtis varietatem lectionis adnotanti-
 bus, aut vulgatam caſtigare perperam fruſtraque nitētibus, aut alio-
 qui explicationis & illuſtrationis gratia ſuppletibus, adſcriptum re-
 pererint, religioni habent prætermittere. Quo ſanè modo, nimium
 ſuperſtitioſo, pro veris ac genuinis adulterina; & alienis interdum
 locis, ita obtrudunt; vt meras lectorum, non vſque adeò perſpicacium
 ingenijs tenebras offundant. A noſtris proceribus ordiar; apud quos
 alia conſimilia menda ſuperiore libro a indicalle me recordor, quæ
 nemo antea quiſquam obſeruauerat. Caius, b vbi dixit, *In ijs que ex-
 tra teſtamentum incurrerent, poſſe res ex bono & æquo interpretatio-
 nem capere;* apponit iſtud: *Ea verò quæ ex ipſo teſtamento oriuntur,
 neceſſe eſt ſecundum ſcripti iuris rationem expedi. Vbi que mihi ius*

a Cap. 14. lib. 2. Semestr.
b Lin his qua, 16. D. de condit. & demonſtr.

placet æquitate temperatum, ipsa etiam iuris appellatio: at hoc certe loco illud, *Iuris*, non à Iurifconsulto adpositum, sed & ab imperito & grammaticulo scholiaste quopiam temerè incalcum, tanquam substantivum ab adiectivo illo, *scripti* (vt quidem opinabatur ipse) desideraretur; asseuerare audeo: non dubitans quin *scripti*, substantiuè accipi debeat; vt sit à Rhetoribus, vbi tractant de controuersia & quaestione scripti & voluntatis, & ab ipso M. Tullio. Apud Senecam profectò, ita quodam loco ^a *Castius Pius In lege* (inquit) *nihil excipitur: sed multa, quamuis non excipiantur, intelliguntur: & scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa est.* Quædam verò tam manifesta sunt, vt nullam cautionem desiderent. Nec verò nouum, vt quemadmodum iuri nouo & stricto, æquitas; ita etiam scripto, id est, scripturæ cuiuspiam siue cõtractui, siue testamento (de quo Caius loquebatur) non tantum voluntas & sententiæ, sed & quæ ex illa pendet aptaque est æquitas, rectè opponatur. Æquitati autem non magnus plerunque sit perquirendæ locus, tanquam defunctus aliter quicquam, præter quam tabulis vltimis comprehensum est, factum aut relictum voluerit; cum de sententiæ eius & voluntate, ipso scripto manifestè appareat: in iis scilicet controuersis, quæ non aliunde quam ex verbis à sermone testatoris originem ducant. Etenim vt res ex sensibus constant, ita & sensus verbis explicantur, sicuti *Quirius Fortunatianus lib. 3. Rhetoricorum* memorat. Itaque vbi verba coniuncta non sunt, sufficit alterutrum esse factum, vt *Paulus b* inquit: quod tamen sic accipe, in dubio; & nisi huic scripto cõtrariam esse mentem testatoris approbetur; cum nonnunquam ex mente testatoris, coniunctionem pro disunctione, ac pro illa istam, accipi oporteat. ^c Nec alioqui scripto ita sit inhærendum, vt non potius id sequamur & probemus, quod voluisse testatorem appareat. Summæ profectò vel quantitatis cuiuslibet, itémque temporis adiectio, in dubia testatoris voluntate pro herede facta censetur; vt plus tempore plus quantitate possit exsoluere. ^d In ambiguis orationibus eius maximè qui protulit sententiã spectari, exposcit æquitas illa scripta (si vlla tamen scripta dici potest; qua de re alibi ^e fusè à me tractatum fuit) quæ regula iuris antiqui continetur. ^f Cùm verò superflua quoque, hoc est, quæ abundant, scripturas non vitient: s illis tum maximè standum erit, & secundum earum rationem disceptari finiriq; controuersias ex ipsis ortas oportebit, vt ea Caij definitione admonemur. Itaque licet si seruo cum libertate coniunctim datum sit legatum, adempta deinde libertate; legatum quoque tacito iure adeò ademptum censeatur, vt adimmi nihil attineat: ^h tamen si eum, quem testamento quis liberum esse dato insuper legato iusserat, viuis manumiserit, deinde codicillis libertatem ei ademerit; vanam libertatis ademptionem à viuo iam præstita, superuacuaque scripturam, licet posteriorem, legato non nocere, nec id perditum censi *Paulus* definiuit. ⁱ

Planè quamuis in re dubia benigniorem interpretationem sequi, non minus iustius sit quam tutius; ^k ea verò sit benignior, quæ pro testa

a Declamat. 4. lib. 9. & controuers. 27. lib. 5.

b l. in eo, 110. §. 5. D. de reg. iur.

c l. alienationis, 28. in fine, & l. seq. D. de verb. signific.

d l. cum in testamento, 202. D. de verb. signific.

e l. cum tempus, 17. D. de reg. iur.

f Ad l. in omnibus, 14. D. de regulis iur.

g l. in ambiguis, 96. eod. tit. §. 1. non solent, 94. eod. tit.

h l. vlt. in fin. D. de adimen. leg.

i l. si seruo, 26. §. vlt. D. de adimend. legat.

k l. ea quæ, 192. §. 1. D. de regul. iuris.

testamento facti: & generaliter pro scripto, quò res in tuto sit: ^a at tamen ea quæ reum natura prohibentur, nulla lege confirmata sint: ^b ideòque nec possunt duæ vnus hominis contrariæ obseruari voluntates; sed in cõtractibus quidem prior posteriori præferatur: nisi vbi à priori vt cederetur, id inter eos actum est quorum interfuit: in testamentis verò posterior plerunque priori præferatur; ^c cùm tamen impossibilia pro non adiectis habeantur. ^d Idèò vbi pugnantia inter se in testamento iuberentur, neutrum ratum esse dicitur iuris regula, ^e de qua suo loco diximus. Meritò autem istud, quoniam etsi nihil extra testamentum incurrat, scriptum tamen vtique nihil videri potest; vt secundum eius rationem expediatur: cuius contrarium itidem nec minus perspicuè scriptum est. Idem dicendum etsi nomen fideicommissarij testamento adscriptum nõ sit: nam nulli personæ nec certæ nec incertæ datum videri, *Paulus f* indubitatum esse respondit: quod falluntur qui s à Iustiniani constitutione ^h quæ de incertis personis est, correctum arbitrantur. Idem etsi plures personæ sint eiusdem nominis, qualitatis, loci; vt sit incertum, nec appareat de qua testator senserit: ⁱ qua de re ex *Vlpiani* responso, ^k restituta, quæ in omnibus libris deerat negatione, in commentario ad regulas olim egimus. Quod ipsum & in libertatis (qua nihil fauorabilius tamen esse intelligitur) fideicommissò respondendum *Modestinus l* censuit. Aliud dicendum, si de voluntate, aut mente testatoris aliquid probari possit; quoniam semper in interpretatione scripti, etsi ab ipsa verborum significatione recedatur illa sequenda est; ^m maximè autem in fideicommissis: quæ de re videtur quæ plena manu libri superioris cap. 14. ⁿ tibi exhibuimus, *Libet scrutari etiam defuncti voluntatem* (ait *Quintilianus* quodam loco ^o) *qua nihil potentius apud nos, nihil nostro animo sacratius esse debet.* In dubio quidem, si aliter de mente testatoris non constet, à verborum proprietate communiq; vsu, ipsum non recessisse interpretabimur; etiam si eius arguenda sit imperitia: vt in illa facti specie de qua *Papinianus* alicubi, ^p sic ferè; *Qui fructus prædiorum vxori reliquit post mortem eius prædia cum redditibus ad heredes suos redire voluit, imperitia lapsus*; cùm scilicet prædiorum proprietatem se mortuo ab heredibus suis non recessuram, frustra que ipsis quod eorum tunc foret legari scire debuerit; nec præteritos ac perceptos ab vxore fructuaria fundi redditus restitui propriis heredibus oportere, nisi expressius id ira voluntate nouissima cauisset. Hoc igitur casu *nullum fideicommissum* (inquit *Iurifconsultus*) *dicimus, neque proprietatis* (quam scilicet suo, & hereditario, non fideicommissi iure habent; vt rectè monet *Accursius*) *neque fructus ad eos reuerri debere: etenim redditus futuri non præteriti temporis demonstrati videbantur.* Hæc ille: ac rectè quidem, quò plenius ad vxorè vsusfructus relictum (quando in testamento plenius voluntates defunctorum interpretamur ^q) & ex ipsius natura vsusfructus æstimatū perueniat; sed in dubio tamè, ita vt dixi accipièda sunt; non si testatorem de redditibus præteriti temporis ab vxore perceptis locutum heredes aliqua ratione probare possint.

Denique

a l. quoties, 67. D. de reg. iur. l. vbi est, 21. D. de reb. dub.
b l. vbi, 158. §. 1. D. de reg. iur.
c l. Diui, 13. D. de adim. leg. l. nihil prohibet, 17. §. vlt. l. legatum, 24. l. si tibi certum, 28. eod. tit.
d l. ea quæ dari, 135. D. eod. tit.
e d. l. vbi pugnantia, in princ.

f l. Paulus, 4. D. de reb. dub.
g Godofrid. in notis ad eam legem.
h l. r. C. de incert. perf.
i l. in tempus, 62. §. 1. D. de hered. instit.
k l. si fuerit, 10. D. de reb. dub.
l l. si quis de pluribus, 27. D. de reb. dub.

m l. non aliter, 69. in princ. D. de legat. 3.
n Ad l. si alij fundum, D. de vsu & vsufr. legat.
o Declama. 111.

p l. qui fructus, 25. D. de vsu & vsufruct. legat.

q l. in testamentis, D. de regul. iuris.

Denique scriptum siue scripturam, quatenus mens patitur testatoris de qua constat, observamus: vbi non apparet eius tamen sententiam in iis quæ extra testamentum, extrave id omne quod scriptum est incurrunt: ex bono & æquo investigamus atque perquirimus; vt quam varia coniectura iuris æquitatiq; ratione adhibita fuaserint, eam esse interpretemur, atque implendam curemus. Finge, post factum testamentum capitales inimicitias inter testatorem & legatarium, vel fideicommissarium interuenisse: hoc quidem extra testamentum incurrit, nec sequemur quod scriptum est, sed ex æquitate, cuius mentis testator fuerit cum decederet, nimirum spectabimus; vt, si præstitum noluisse tum intelligatur, ex eo quod est verisimile ac plerunque fieri solet; eius, licet relictæ testamento, attamen tanquam tacite adempti, etsi nuda tantum voluntate, actionem, aut persecutionem denegemus.^a Quod si prioris offensæ testatorem penituerit, & in amicitiam iterum redierint; non modò legatum vel fideicommissum relictum redintegritur, cum sit ambulatoria defuncti voluntas vsque ad vitæ supremum exitum: ^b verum etiam si quod iratus testamento quis cauit, in seruos putà, cum potuerit mutare offensam illam clementia flexit, nouissimam eius voluntatem sequendam (quam, licet scriptura non probetur, aliis tamen rationibus doceri nihil impedit) ab Imper. Alexandro ^c rescriptum est. Finge legatum à testatore seruum, deinde alienatum & redemptum: tam alienatio ista, quam redemptio extra testamentum incurrit: & mutatam voluntatē arguit alienatio, vt opposita doli mali exceptione iuxta æquum & bonum non debeat legatario; nisi nouam voluntatem testatoris, aliunde quam ex ipsa redemptione (qua sola nõ sufficit) legatarius probauerit. Atque hoc alicubi sensisse Paulum ^d arbitror. Sin autem nihil incurrat extra testamentum, aut incurrisse possit probari; testamento ipsi, aut codicillis, aut epistola fideicommissaria, scripto denique stabitur; & quidem posteriori: vt in hac specie, quam Paulus ^e ita proposuit, libertus qui in priore parte testamenti legatum acceperat, & ingratus postea eadem scriptura à testatore appellatus est; commutata voluntate actionem ex testamento habere non potest; nimirum ei qui ingratus nominatur, tacite quoque adimitur legatum antea datum. Hic verò non ex eo quod extra testamentum incurrit, sed ex ipsa scripti ratione res sine controuersia orta ex testamento expeditur. Et quidem istud omninò est, quod Caius voluit: qui de lege, Senatusconsulto, vllòve scripto iure (cum quo ius non scriptum & consuetudine obtentum conferri solet) non egit eo loco, quem castigandum, & explicandum suscepimus; sed de scriptura vltimæ voluntatis, quam in dubio solemus ex æquo & bono interpretari, si quid extra testamentum incurrerit.

Mea ista explicatio & definitio manifestior ac probabilior (vt puero) futura est; si hanc facti speciem superioribus adiunxero, quam ab Alpheno alicubi relatam memini; de eo qui testamento scripserat, vt sibi monumentum ad exemplum eius quod in via Salaria esset P. Septimij Demetrii, fieret; nisi factum esse heredes magna pecunia

a l. 3. §. vit. & l. ex parte, 22. in un. D. de adim. leg. l. si inimicitia, 9. in princi. & §. 1. D. de his quibus vt indig. aufer. b l. quod si iterum, 4. D. de ad. mend. leg. c l. in ipso, C. famil. ercisc. ex qua perperam colligit Scholia. ites nouus, malefium scriptum nõ probari; cum hoc potius offēdat probatum scriptura, mutata voluntatis ac reconciliationis insecuta probatione non impedire. d l. cum seruus, 15. D. de adim. lega. facit l. rem legatam, 18. cod. tit. facit l. penu. 5. vlt. cod. tit. e l. libertus, 29. D. de adimend. legat.

ætunia multare. Cumque non Demetrii, sed Damæ monumentum reperiretur: quatenus heredibus, cuiusmodi monumentum se facere oporteret; idque si non fecissent, quoniam non reperissent ad quod exemplum facerent, num pœna tenerentur; à Iuriconsulto adhibita distinctione responsum est, quam illustrando Caij responso maximè commodam; atque adpositam esse iamdudum existimo. Aut enim quod monumentum defunctus monstrare voluisset, intelligi; & ad eius exemplum fieri debere, iuxta id quod scriptum erat, tametsi non satis ipsa scriptura declaratum; ex testamento namque istud oritur, ideòque necesse est iuxta id quod scriptum aut est aut esse intelligitur, expediri, neque hinc vlla æqui & boni consideratio interuenit, vbi menti testatoris, quam tenor scripturæ satis ostendit, satisfaciendum est. Aut ex diuerso, voluntatem testatoris ignorari; quod cum nullum Demetrii monumentum in illa sit via, de quo alio sentire potuerit defunctus nemo intelligat: hoc igitur casu, rem quidem extra testamenti scripturam incurrere, sed posse rem illam tamen ex bono & æquo capere interpretationem: vt etsi tale nullum faciendi monumenti exemplum extet, ac proinde pœna liberati sint heredes, quod nondum fecerint: principali tamen aut pontificali auctoritate ^a ad monumentum secundum substantiam & dignitatem defuncti extruendum, omnimodo cogi debeant: hoc enim heredum pietas, & ipsa quæ cum pro religione faciat ratio summa est, ^b vt strictam & aliam quamlibet insuper habeamus, videtur exposcere. Quamuis enim stricto iure nulla teneantur actione ad monumentum faciendum, tamen principali vel Pontificali auctoritate compelli ad obsequium supremæ voluntatis, Papinianus ^c in libris quaestionum tradidit. Ex quibus omnibus illuminatam esse Caij sententiam, nostramque simul emendationem omni ratione stabilitam atque confirmatam existimamus. Irreperat *τὸ Iuris* in contextum, è scioli cuiusdam scholio margini adposito; quod superstitione diligens Librarius iure meritoque suppletum, & ad intelligentiam eius loci necessarium, falso credidit. Sicut illud apud Plinium secundum, vel Aurelium potius Victorem, de Liuiio Salinatore: ^d quo loco scriptum legitur sic ferè; *Censor cum eodem collega omnes tribus excepta Meria ararias fecit, stipendio priuauit; eo crimine quod aut prius se iniuste condemnassent, aut postea tantos honores nõ rectè tribuissent.* Illud enim, *stipendio priuauit*, esse dico non Plinij Nepotis, aut Victoris, sed interpretis explicantis quod præcedit, *ararias fecit*. Fauet coniecturæ meæ Liuius lib. 29. fauet Valerius Maximus lib. 2. cap. 9. Vterque horum inter ararias tribus quatuor & triginta relatas à Salinatore, hanc prætexentes causam, quia necesse esset alterutro facto, crimine temeritatis vel periurij teneri, tradidit: vnam modò tribum Matiam vacuum nota relictam; neuter stipendio illas priuatas scripsit. A Librarij autem & Scholiastis adnotamento iste Philonis locus (meo quidem iudicio) laborat: iis omninò verbis, quæ sunt à me superiore capite prodita, de scæminis maritos contumelia quapiam affectos adiuuare nitentibus; *ἐν μὲν τοῖς ἰσχυροῦσι ὑβρίζοντες τοὺς ἀνδράς, ὡς ἔδει*

a l. offa, in principio. D. de religiof. & sumpr. fun. l. vlti. D. de mort. inf. b l. sunt & persona, D. de relig. & sumpr. fun.

c l. hereditas, 50. §. vlt. D. de petit. hered.

d In libro de viris illustr.

ἢ πρὸς αἰώνου ἡτῆσθαι φιλαδέλφιας ἢ πρὸς παραστάτην ὁ πάθος ἄφορμίσαι βιασθῆναι, &c. Nam illud φιλαδέλφιας, vel precedentium, vel subsequen-
 tium potius interpretationem & scholion esse, nemo paulò delica-
 tior, & in omni castigacionum genere exercitanor dubitabit, vt equi-
 dem reor: quanquam id qui ferri aut excusari utcunque possit, quod
 aures repudiant meae, non ignoro. Similiter iste apud Senecam in
 controuersis; ^a vbi, *Hanc partem* (ait) *memini apud Castium decla-*
^a *mari ab Alpbio Flauio, ad quem audiendum me fama perduxerat, qui*
^a *cum prætectatus esset, tantæ opinionis fuit, vt populo Romano puer elo-*
^a *quentia notus esset.* Existimo enim τὸ πuer in eum locum irrepisse
 ex interpretatione verbi *prætectatus*. Alterutrum sanè istorum *puer*,
 aut *cum prætectatus esset*, ac illud quidem potius; ibi superuacuo
 additum esse, vel cæcus viderit. Cæterum ab illorum utroque scæda-
 rus omni ex parte locus hic profectò apud Tertullianum nostrum,
 ad finem libri ad martyres: qua de re tamen Rhenano, Barræo, Pa-
 melio doctissimis viris, qui strenuam atque laudabilem ante aliquot
 annos illi authori operam nauarunt, nihil vtiq; suboluit: ego nuper
 odoratus, cum caput istius libri cõficerem, in quo de Didonis no-
 mine disserui. Nam vbi de illius, deque vxoris Afrubalis & Reguli
 constantia, mortisque contemptu loquitur: *Bestias fœmina libens ap-*
^a *petijt, & vtiq; horridiores* (ait) *aspides serpentes tauro vel vrsò: quas*
^a *Cleopatra immisit sibi, ne in manus inimici perueniret.* Hic ego Criti-
 corum elegantiorum, sed & aliorum (qui tamen deliciarum istarum
 gustum aliquem olim perceperint) genium fidemque imploro, &
 aduoco: ac si quis vnus erit ex tanto numero, qui non hæc, *Aspides*
^a *serpentes*: item illa, *Quas Cleopatra immisit sibi*: cum breuitatem
 maiestatemque Tertullianici styli non sapere: tum verò inconcinne
 frustra & velut in glossæ aut interpretationis Scholasticæ inorem,
 loco interim alieno & incommodo, aspersa esse non agnouerit, equi-
 dem non recuso, quin me omnes in ista re Critica parum iudicio va-
 lere, insubidumque atque aded insipidum esse iudicent. Bestias ele-
 ganter optimus author vocarat Aspides, quas sibi Cleopatram ad-
 mouisse Plutarchus ^b quoque auctor est: vt Graci generale nomen
 θηρῶν, siue θηρίων, propriè nonnunquam viperis tribuunt, à quibus di-
 cta Theriaca: sic bestiarum vocabulo Tertullianū aspides designasse
 verum est, sed non expresserat: sicut apud Seuerum quoque Sulpi-
 tium plurimis locis, ^c serpentes, quorum ictus lethalis est, vocari ma-
 las bestias, dudum deprehendimus: hoc non satis habuit scholiastes
 adnotare; nisi tollendæ ambiguitati ex varia nominis aspidum apud
 Gracos significatione (quo nomine clypeum quoque appellant)
 serpentes adscriberet, vtrumque minimè necessariò. Illud autem
 quæso quale est, *Bestias fœmina appetijt quas Cleopatra immisit sibi?*
 Debuit (meo iudicio) Tertullianus Cleopatram prius, non posteriùs
 appellare, si tamen loqui tam apertè voluit quanquam cui fuit illius
 doctoris seculo ignota Cleopatra, vel fabulæ tragicæque vitæ ipsius
 catastrophe? Quânto breuius, elegantius, purius, argutius, ac Ter-
 tulliano denique dignius futurum est; ita, cæteris expunctis, colon
 istud

^a Controuer. 1. lib. 1.

^b In M. Anton.

^c Dialogo 2. de virtute B. Martini, c. 3. & Dialogo 1. de virtutibus Monacho. Orient. cap. 5. & Dialo. 3. cap. 12.

istud si legeris? *Bestias fœmina libens appetijt, & vtiq; horridiores tauro vel vrsone in manus inimici perueniret.* Rectè verò, *ne perueniret*; nam Octauium Augustum verebatur, à quo sciebat captiuam se Romano more (de quo superioris lib. 3. cap. diligenter satis actum est) ad triumphum in urbem deductum iri; vt à toto populo spectata dein ad hostis arbitrium capite pœnas expenderet. Ideò simplici morte perire, sibi que ipsa eam intra priuatos parietes suo scilicet more modòque conciscere maluit: vt hætenus votis hostilibus illa, cui propriæ manus parcere non possent, liberum viuents in ipso animæ corpus eriperet; ac stupro, triumpho ignominioso, vltimo denique supplicio, ipsisque illo grauioribus (ad ingenuas quidem personas quod spectat ^a) verberibus fortiter atque constanter exiureret.
 Ad purgandum Strabonis locum, de quo hîc me dicturum extremo superiore capite pollicitus fui; ne diutiùs, bone lector, animi pendes, accedo: quem è scholio ad oram latiusque verborum Strabonis apposito, in corpus deinde (vt cum D. Hieronymo loquar) à Librariis non intelligentibus quid scriberent recepto, mendosum profiteor. Is est libro nono, vbi postquam Thracico commento Pelasgi dierum à se non itidem noctium pactis, vt dicebant, induciis incautos Bœotos oppressissent; durante adhuc bello consutum ab vtrisque oraculum Dodonæum Ephori veteris historici fide memorat. Bœotorum legatos respõsum sibi ab antistita datū (nempe hoc, *Ἀσπίδας εἰ πρᾶξαι, Bene ac feliciter rem gesturos; qui impiè agerent*) cum suspectum haberent, tanquam in Pelasgorum gratiam (qui gentiles ipsius erant) prolatum foret: correptam fœminam rogo iniecisse: *ἡδρυμένης* (inquit) *εἶτε κακῆρῆσασαυ πειλὶ τῆ γυναικῶν ἀμασῶν, εἶτε μὴ πρὸς ἀμφοτέρωθεν ἔχειν. εἰ μὴν παρὰ χριστήσιασε, κολασθεῖσθε αὐτῆς: εἰ δὲ ἄδερ ἐκακῆρῆσασαυ τὸ πρῶτον ἄδερ πρᾶξαντων.* In quibus Gracis cum ista *κακῆρῆσασαυ πειλὶ τῆ γυναικῶν ἀμασῶν*, nullam sensum gignere, Xylander interpres (quod satis cuique obuium) animaduerteteret, sic locum vertendum duxit, tanquam scriptum foret, *εἶτε κακῆρῆσασαυ πειλὶ τῆ γυναικῶν ἀμασῶν*; vt quidem ipsemet in annotationibus monuit, volens (opinor) scribere, *εἶτε κακῆρῆσασαυ εἶποιν, &c.* sed & *πειλὶ τῆ γυναικῶν*, vel *πρὸς* scribi oportuisset, non *πειλὶ τῆ γυναικῶν*: si hæc mens auctoris fuisset, quam ille reddere tentauit. Nam eius ista sunt, *Quod sic ratiocinaretur, siue iure id facimus, siue iniuria perpetrasse ipsos indicatum fuisset, vtroque rem modo bene habituram: nimirum ea siquidem oraculum mala fide edidisset supplicio affeeta; sin verò nihil fraudis commisisset, à se id factum fore quod iusserat.* Quo scilicet modo prius illud *κακῆρῆσασαυ*, vel *κακῆρῆσασαυ* ad Bœotos; posteriùs *ἐκακῆρῆσασαυ* ad antistitā, siue prophetissam igne absumptam referendum esset: quo nihil cogitari absurdius potuit: vt mittam, quod à Gracis verbis Latina interpretatio abest quàm longissimè: atque, vt vno verbo absoluam, nihil sani, rectiue, aut cum veritate Græca cõgruentius exhibet. Ἀσπίδων coniectura delusus homo atque hallucinatus est: dicerem hariolatum esse; nisi me iam dudum ita comparassem, vt ne in quenquã aliquid à me dictū vellem aut scriptum

^a Philo Iudæus πειλὶ τῆς ἐν εἰδῆ νόμων: sic scribit, εἰσι δὲ τῶν πλῆθῶν τοῖς μὴ δίκαιοις πρὸς τὸν θεόν ἐλάττον δύνει θανάτου. Victos autem & triumphatos hostium duces antequam occiderentur affectos verberibus, ex eo loco Iosephi Flauij addiscitur, lib. 7. de bello Iudaico, c. 18. quem cap. 3. lib. 2. Semestr. protuli Vide & quæ de suppliciis Romano. veterum scripti cap. 6. eiusdem libri.
^b Simile fuit illud Cleomenis Lacedæmonij, de quo Plutarchus in Apophtheg. Lacon. & Cice. non citato tamen nomine in lib. 1. de Offic. cap. Existunt etiam sap.

acerbius: qui mea quoque humaniter ac benigne ab omnibus excipi, meosque errores mihi condonari cupio. Sed non hoc tamen in loco, ubi asseuerare omni affirmatione audeo, illa verba *πρὸς γυναικῶν δικαστῶν* (quæ crassissimas interpreti tenebras offuderunt; vt cum reliquis ea quemadmodum connecteret, non habuerit) expungenda prorsus, vtpote *παρὲνθερα*; vel ex illo certè Strabonis loco in marginem oramque libri vicinam esse releganda, vnde in ipsum contextum errore scriptoris Librarij translata fuerint. Et tamen ipsa (vt verum fatear) memoriæ subsidio à Scholiaste non malè fuerant paulò inferiùs adnotata; vbi traditur, iis qui templum obseruarent, visum non fuisse, vt credis auctores indicta causa trucidarent: sed reliquarum duarum sacerdotum vatùmque iudicio permitterent. Bæotis autem ex diuerso allegantibus, leges nullibi iudicium scæminis deferre; totidem iis adiunctos viros iudices: cumque essent virorum absoluentium, mulierumque damnantium aequales numero sententiæ; eorum qui absoluerent, superiores extitisse calculos: *λεχόντων δ' ὡς ἑδ' αὐτῶν νόμοι ἐν δικάζειν γυναικας, προσελέειν ἢ ἀνδρας ἴσως τὰς γυναικῶν τῶν ἀειμάτων. τὸς μὲν οὖν ἀνδρας (inquit) ἀπογῶναι, τὰς ἢ γυναικας καταγῶναι.* Vbi cum agatur de scæminis iudicibus, commodè Scholiastes libri ora appinxerat illa verba *πρὸς δικαστῶν γυναικῶν*, suæ (vti dixi) memoriæ adiumento; fortassis etiam, vt qui eum in locum incideret lector, non de re vulgari & consuetâ, sed rara & insigni sermonem ibi fieri cognosceret. Quod autem subiicit Strabo, sicuti à me Latinis verbis expositum fuit, *ἴσων ἢ ψήφων γονομῶν, τὰς ἀπολύσας νικῶσαι*: quando ad iudicia pertinet, visum monere hoc quoque; vt ex iis veterum testimoniis explicetur, quos cum *πρὸς ψήφῳ ἀθιωῶς*, de Mineruæ calculo, deque Orestis absolutione agerem, duobus iam antea locis ^a docui: quibus istum addi cupio.

^a In comment. ad l. favorabiliores, D. de diuers. reg. iur. & cap. vlti. lib. 2. Semestr.
 ^b Lib. 2. *ἐπιτόμων.*

^c Lib. 3. aduersus Marcionem, fol. 38. excusor. Luretiæ cū Barrai scholiis.

Similem prorsus errorem eodem ex fonte ortum, parique ratione corrigendum nuper apud Philostratum ^b in Hercule furenteprehendi, quo loco Aldinū exemplar Florentiæ excusum ad annum Christi septimum ac decimum supra millesimum (nec enim aliud alibi postea impressum comperi) sic ferè habet, *αὐτῶν δὲ διαβροχοῖ, ἢ μὴ δαυμάσις ἐὶ ἐδάμυσον τι πρὸς τῷ δαυμάσι: πρὸς δὲ χρυσίου τὸ δάμυσον, καὶ μικρὸν δ' ἴσως ἢ μέγα.* Ne dubita quin illud (*πρὸς τῷ δαυμάσι*) transferendum sit ad marginem; vbi primùm à Scholiaste fuerat adnotatum, indeque sumptum postea, & Philostrato vitiosè à Librario adscriptum. Res nimium clara & perspicua: quæ Viginarium doctissimum virum & accuratissimum eius auctoris interpretem, adeò non fefellit; vt in sua eius loci translatione Gallica, nullam eorum verborum (quæ scilicet reiicienda senserat) mentionem fecerit. Tale mendum illud (nisi valde ipse hallucinor: quando id ne Pamelius quidem, vt postremus ita diligentissimus tam Tertulliani quàm Cypriani librorum repurgator atque Aristarchus, apud illum animaduertit ^c) quo loco de falsariis sacrorum librorum hæreticis conqueritur, epistolæ ad Laodicenos mentionem faciens, in hæc ferè verba; *De manibus hæretici præcidendis: non miror si syllabas subtra*

subtrahit, cum paginas totas plerumque subducit. Datam inquit sibi Apostolus gratiam nonissimo omnium, illuminandi omnes: quæ dispensatio sacramenti occulti ab æuis in Deo qui omnia condidit; rapuit hæreticus in prepositionem, & ita legi fecit, occulti ab æuis Deo qui omnia condidit, sed euincat falsum, &c. Equidem, vt paucis meam coniecturam lectori (quemadmodum soleo) tam sine fuco scilicet ac verborum ornata, quàm liberali manu communicem: cui iam vnâ ad eundem Tertullianum isto atque alteram, in superiorum sermonum quopiam ^a indicasse me recordor: quamuis alienum esse à vero aut ab æquo minimè ducam, vt falsario librorum sacrosanctorum, immò veterum quorumlibet monumetorum ad iura publica priuatæue pertinentium, quâdo vnus cuiuspiam interesse istud ostenditur, manus aut vtraque aut altera certè præcidatur; quò scilicet pars illa corporis, per quam delictum aut facinus perperratum fuerit, ipsa plectatur (de quo inferiùs ^b faciente Domino differetur) nihilominus tamen istud colon totum, *De manibus hæreticorum præcidendis*, esse *παρὲνθερον* autumo: & ex adnotamento Scholiastis eruditi, & zelo fidei nostræ debito flagrâti, quod ad illum Tertulliani locum adscripserat, translatum perperam ab indoctis Librariis in ipsum (vt vocant) contextum, dum quicquam omittere verentur, cenfeo; atque asseueratione omni confirmare audeo: qui simile adhuc aliud ac propè geminum in alio eiusdem auctoris loco mendum, huius libri penultimo sermone proferam, quale apud Spartianum huius lib. cap. 3. lineis aliquot quæ in contextum è scholio irreperant inductis ac deletis, esse castigandum admonui. Non absimilem tribus his maculam, apud Plinium superiore anno indicabat vicissim, eos quos modò attuli locos commonstranti mihi, Gab. Terlonius Regius in hoc Senatu consiliarius; idèinque vt elegantiorum æquè literarum ac nostri perstudiosus, ita cum primis à me suo non leui merito adamatus. Plinij verba sunt hæc, in excusis lib. 7. natur. historiae, ^c vbi de breui, eadèinque misera propter morborum varietatem, ac perplexitatem vita hominum; de qua in eandem ferè sententiam Seneca scripserat in Epistolis, ^d sed Plinij hæc vulgò existimantur quæ adferam: *At hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus certis pestifer calor (febrem intelligit) remeat horis aut rigor: neque horis modò, sed & diebus, noctibusque, trinīs quadrinīsve, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori. Morbis enim quoque quasdam leges natura posuit. Quadrini circuitus febrem nunquam bruma, nunquam hybernīs mensibus incipere, quosdam post sexagesimum vitæ spatium non accedere, alios pubertate deponi à scæminis præcipuè, &c.* quæ sequuntur, quæ ipse ita legenda iudicabat, demptis nimirum istis, *Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori*; tanquam superfluis, & nullius bonæ rei, sed è scholio marginali ascitis; quod scilicet scholion ad illa sequentis proximè capitis prima verba fuerat fortè adpositum; vbi, *Iam signa (inquit Plinius) lethalia in furoris morbo risum; sapientiæ verò egritudine simbriarum curam, & stragulæ vestis plicaturas, &c.* Assen-

^a Cap. 9. & 13.

^b Cap. 19.

^c Cap. 50.

^d Epist. 100.

tior hac in re Terlonio, in re (vt mihi quidem videtur) minimè dubia.

Mihi quoque neminem non assensurum; ex eorum quidem numero qui in hoc eluendarum ex vetustis libris macularum genere, tanquam artificio sese olim exercuerint, spero; cum apud B. Hieronymum ad Pammachium, a vbi sic scriptum, hodièque legitur; *Dicis ex Angelis demones potius quam animas fieri: quasi & non & ipsi demones iuxta Origenem, hoc est, pium animæ sint aërei corporis, & ex demonibus postea si resipuerint humana animæ sint futuri*: delenda ista, *Hoc est pium*; tanquam non sint Hieronymi, sed à scholio lateri siue oræ Hieronymiani corporis adposito, in contextum recepta, censeo: nam Scholiastes imitatione sequentium, quibus Hieronymus Angelos scribit esse mutabiles (ait) *& sub eo quod pium est, illud quod impium est introducis, vt multis periodis animæ fiant, &c.* In superiore illa periodo prius membrum Origenianæ opinionis ab Hieronymo recitata rectè distinguendum, tanquam pium à posteriore membro, quod prorsus Origenianam haresim atque impietatem sapit, existimauerat; sed non ideo minùs imperitè factum à Librariis, qui scholiasticis adnotamentum verbis Hieronymianis, tanquam Hieronymianum id foret, inseruerint; ipsamque Hieronymi sententiam interturbarint: quod non vidisse Marianum Victorium, qui egregiam suis eruditis scholiis Erasmanorum vice substitutis nuper operam Hieronymo nauauit, mirari satis non possum. Denique cum apud Faustinum Augustinum ad Flaccillam Augustam; consimili ratione verba perperam auctori adscripta, scholio in marginem oramq; libri transferendo restitui debere pronunciauero. Nam vbi, b de hoc quod ait filius (*Pater maior me est*) agens, comprobauit non impugnari aequalitatem diuinitatis; sed sacramentum susceptæ humilitatis designari, scripsit, per hoc quod semetipsum exinaniuit formam serui accipiens: adicit aliquanto post, *Sed etsi hæretici nolunt hoc sacramentum exinaniti Dei per acceptionem formæ seruilis esse dictum, Pater maior me est, hoc non est bene dictum, dicamus, & nos patrem maiorem de solo sacramento generationis, &c.* Etenim ista (*hoc non est bene dictum*) quibus locus ille factus obscurior; Scholiasticis esse, tanquam ipsa colligentis è superioribus, & ideò è cõtextu tollenda, vt in oram libri relegendur, ipse tractandarum rerum ordo manifestum facit: præsertim cum sequatur statim, quod huic adnotamento non planè congruit, sic ferè; *Et hunc enim pium sensum nonnulli Catholici persecuti sunt, dicentes, Patrem & Filium eiusdem esse substantiæ, & secundum substantiam alterũ altero non esse maiorem, &c.* Et si ergo quia Deus, Deo æqualis est filius: tamen quia filius minor dicitur patre; id est, quia filius de patre sit, pater autem genuit filium. Apud Minutium quoque Felicem, diu est cum è scholio ad marginem aut glossemate ad interlineare spatium apposito, in ipsum contextum ascita nonnulla obseruau; quæ vix fore quenquam arbitror, quia ea, vt spuria, tolli è medio debere, mecum pronunciet: ibi enim ita scriptum, & in reliquis omnibus, & in ipso Romæ nuper c excuso libro legitur, *Aegypti*

a Epist. 81. aduersus errores Ioan. Hierosol. col. 241. lib. Luteria à Niuellio excusã, anno 79.

b Cap. 4. lib. de fide contra Arianos.

c Anno 81. per Dominicum Basam.

Aegypti siccitatem temperat Nilus amnis, colit Euphrates Mesopotamiam, pro imbribus pensat, Indus flumen, & serere Orientem dicitur, & rigare. Legendum autem ita est, reiectis cæteris; quæ tanquam absona, & superflua (ne infœlicia dicam) ipse Felicis Minutij stylus abominatur, ac respuit; *Aegypti siccitatem temperat Nilus, colit Euphrates Mesopotamiam, Indus & serere Orientem dicitur, & rigare.* Nam Indum qui dixerat, quid necesse habuit flumen pronunciare? quid Nilum, amnem vocare? Aegyptum, ad regionis differentiam non incommodè amnem, dixisset (nam & ita nominatus ab antiquis Nilus a) vel etiam, cum Pomp. Mela, b Nilum amnium in nostrum mare permeantium maximum,

— *magnùmque fluentem*

— *Nilum,* —

cum Virgilio: c aut denique Nilum amnem Aegyptium, sicuti Solinus, d de Euphrate ac Nilo agens in Polyhistore, Mesopotamiam opimat annuæ inundationis excessibus ad instar Aegyptij amnis terris superfusus: sicuti Philo Iudæus e ipsum Αἴγυπτιον ποταμὸν vocauit: & verò Seneca f ipse; qui de Nilo, *Hunc nobilissimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita dissipauit, vt eo tempore inundaret Aegyptum, quo maximè aesta feruoribus terra vndam altius traheret: tantum hausura, quantum siccitati annua sufficere posset.* Nilum, amnem vocare, nisi frustra, non potuit Minutius: & tamen receptam lectionem, fulciri posse non inficior; adhibitis tanquam tibicinibus tribus hisce veterum testimoniis: Horatij cum primis, qui flumen Rhenum dixit, in Arte sub initium, ibi

Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros, Aut flumen Rhenum, aut pluuius describitur arcus.

Tum etiam Aemilij Probi, qui flumen Nilum in Eumene dixit, quo loco; *Hæc dum apud Hellespontum geruntur, Perdicæ apud flumen Nilum interficitur à Seleuco & Antigono, rerumque summa ad Antipatrum defertur: & flumen Istrum in Miltiade; pontem fecit (inquit) in Istro flumine, quæ copias traduceret.* At hoc quidem haudquaquam esse Minutianum existimauerim quod sequitur, *pro imbribus pensat; sed infœliciter appositum interpretationis loco, cum sit obscurius, at istud eleganter à Minutio prolaturum de Euphrate Mesopotamiam colente, hoc est, irrigatione aut superfusione sua regionem illam opimante, censeo; qua significatione de Nilo agens Heliodorus, g ipsum arua Aegyptia γεωργῶν dixit, hoc est, excolere: κατέξαντες ἂν ὄχθους (inquit) καὶ θαλασσοσας τῶν αἰγυπτιῶν τῆ παρόδῳ γεωργεῖ τὰς ἀρσφας. ἂν τῶν τε ἐπι γλυκύτατα; &c.* Et rectè γεωργῶν, siue colere, dicitur, aut (sicuti Plinius loquitur h) coloni vice fungi: quoniam (vt est apud Dionysium)

ὕδασι ποιάει λιπαρὸν πῆδον Αἰγυπτιῶν. & γὰρ τις ποταμῶν ἡγαλιῆτι ἐπλετο νέλω. ἔτ' ἰλιὸν βαλεῖν, ἔτε χροῖος ἄλθευ ὀρέξειν.

Quamobrem ἑργατικῶν ποταμῶν ab Herodoto vocari, ad eundem Dionysium Eustathius crudite adnotat: vnde γεωργίας nomen, & illud

a Vide Diodorum Sicul. lib. 1. Biblioth. cap. 2. & Strabonẽ lib. 17. fol. 33. vbi ait, ἡ ἀλὸν ὀμόμωσ τῆ χεῖρα λεγόμενον: & Marcell. lib. 22. super Ni o quẽ Aegyptum Homer appellat. & lib. 23. b Lib. 1. de situ orbis, cap. 9. c Lib. 3. Georg. d Cap. 40. e Circa finem, in fol. 323. f Lib. 4. natural. quæst. cap. 2. de Nilo idem auctor lib 6. c. 7. & Strabo toto lib. 17. vbi de Agypto & Aethiopia: itẽmque Vlpianus noster in l. vlti. §. in Agypto, & §. vlti. D. de extraordinariis criminibus. Ceterum Nilum simpliciter non addito amnis aut fluij nomine, cum alij, tam verò Tertullianus profert cap. 30 Apologe. aduer. gen. ex quo verba recitau supra cap. 4. ad extremum. g Lib. 2. Aethio.

h Lib. 18. c 8. simile illud quod Tibullus lib. 4. ad Mesalam agens de Zona torrida, Non illic colit arua Deus Bacchusque, &c. resue.

a Lib. 1. *ἐπιπέσαν*, in Nilo.

illud *περὶ τῆς νέλης τῶν ἀγυπτίων ποταμῶν ἀγαθὰ μὲν*, explicandum apud Philostratum admoneo: non satis à doctissimo metaphraſte Viginario animaduermum (vt videtur) quo loco, *καργίας ἢ καὶ ναυτίας σὺμβολοῦ διηλοῖ τὸν νέλον, ἐν τοιαύτῃ δὲ πᾶσι λόγοις, νελεῖ ἀγυπτίῳ ποταμῶν ὄργασάμενο δυνάμει τῆ γῆ χρεῖσθαι δίδωσιν ἐπὶ τῷ ποταμῶν ὀπιπέσας*. Nilum atenoſo & ſitienti ſolo, & aquam inducere, & terram; iuuareque agros duabus ex cauſis, & quod inundat, & quod oblimat: ita quicquid non adiit, ſterile ac ſqualidum iacere; ab illo, quem antè adduxi teſtem, Seneca traditur: & cum cateri amnes abluant terras & eniſcerent; Nilum tanto cateris maiorem, adeò nihil excedere nec abra- dere; vt contrà adiciat vires; minimumque in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo arenas ſaturare ac iungere: deberèque illi *Ægyptum non tantum fertilitatem, ſed ipſas in quibus illud, Temperati à Nilo Ægyptij ſoli*, verbum animaduerti debet: quando Minutius eo quem illuſtrare nitimur loco, idem ipſum imitatione Senecæ uſurpandum ſibi eſſe duxit. Interpres aut Scholiaſtes aliquis ſciolus, hoc (*pro imbribus penſat*) non ad explicationem verbi, colere, de Euphrate (quem tripartitum, & per omnes nauigabilem riuos circumfluere inſulas, & arua cultorum industria diligentius ri- gantem, vomeri, & gignendis arbuſtis habilia facere, Marcellinus lib. 2, ſcribit) ſed verbi (*temperare*) de Nilo dicti proſus retulerat: ob eam rationem ſcilicet, quia imbrium loco nullas expirans auras, halitus, ac nebulas amnis ^b Nilus Ægypto eſt, *Ἀντίμιμος ἔρανε ποταμῶς: οἷα δὲ διὰ δὴχα νερόσεων καὶ νετῶν ἀεζῶν*: quem ideò apud Heliodorum ^c legimus ab Ægyptiis *σεμνηγορέμενον καὶ δεοπλάσμενον καὶ κρεττόνων τὸν μέγιστον ἀγόμενον τῶν ἀρεμῶν* (ſic etenim lego, pro eo quod excuſus liber habet, à me autem non ſatis ac ne vix quidem ab alio percipi- tur, *ἀρεμῶν*) *αὐτοῖς ἀρδοντῶν, καὶ εἰς ἑθῶς ἀεὶ τεταγμένως ἐπομβεῖλλοντα*. Et apud Philonem idipſum Ægypto præſtare Nilù adulta ætate, quod hyeme cateris regionibus calum; his omninò verbis, quæ in memo- ria Heliodorus videtur habuiſſe, id quod modò propoſui cum ſcri- beret; *ὅς καὶ πᾶν ἐπὶ* (ait Philo pereleganter de Nilo) *ἀναχέμενον λιμνάζει τῶν ποταμῶν, μονονὴν ἀντίμιμον ἔρανε δυνάμει ἐπιδικονῶν δυνάμει. ὃ καὶ χειμῶνος ταῖς ἀλλοῖς χόραις ἔρανε τῶν ἀγυπτίῳ δέρας ἀκαμάζοντῶν ὃ Νεῖλος ἔστιν. ὃ μὲν καὶ ἀνωθεν ἐπὶ γῆν τὸν νετὸν ἀποπέλλει. ὃ καὶ κάτωθεν ἀνω τὸ παραδο- ξότατον ὑπὸν ἀρδῆ τὰς ἀρέρας*. Vnde ſcitur illud *τῶν ἀντιμίμων* eundem uſum & effectum cōtraria cælo imitatione præbentis epithetum Nili Heliodorum deſumpſiſſe, quòdque hunc *ἀρδῶν τὰς ἀρέρας* ipſum *ἀρ- δῶν τῶν ἀρεμῶν* eius imitatione protuliſſe perſpicimus. Vtcunque ſit, reiiciendum illud aio apud Minutium, quod antè indicauit; quan- do per oſcitantiam Librarij alieno loco adſcriptū, etſi ex illius Gram- maticuli opinione reperiat ſuo, fruſtra retinebitur.

b Vide Plin. lib. 5, natur. hiſt. c. 9. Marcel. in ſuprà d. lib. 22. *Soiùs* que ſtaminum auras uulias iſpirat. c Lib. 9. Æthio. ſub fin. fol. 196. pag. 2.

Et quoniam de iſto mendorum genere à nobis (vt initio dixi) ſuperiore libro actum eſt, abſoluam hunc ſermonem aliquantò lon- giorum, quàm credideram fore. cum auſpicarer; ſi laborati eodem, quo ſuperiores auctores oſtendimus genere morbi Calliſtrato, ^d eadem ſeruata methodo, iſdemque adhibitis remediis medicinam fecero:

d 1. 2. D. de Sc- natuſcon. Sylla- niano.

fecero: vt qui ab vno procerum noſtrorum cœpit, ab alio itidem fi- niatur. Igitur vbi Commodi principis verba reſcripto quodam ipſius comprehenſa recitat, de purgato ſeruorum officio à domino, qui à latronibus mortiferè vulneratus, deinde teſtamentum fecerat: hac quoque legas in extremo; nec pietas pro ſeruis, nec ſollicitudo he- redis obtinere debet, vt ad pœnam vocentur quos ipſe dominus ab- ſoluit. Potuerat quidem Imperator ita ſcribere: *Pietatem & ſollicitu- dinem heredis hoc debere pro ſeruis obtinere, vt ne ad pœnam vocentur, &c. vel maniſteſtius, hoc modo; Pietatem in ſeruos vel erga ſeruos, & ſollicitudinem heredis hoc debere obtinere, ne ad pœnam vocentur, &c.* Atque hoc modo pietas ad ſeruos relata, eam in ipſos affectionem domini, hoc eſt, æquanimiſtatem humanitatemque deſignaret; qua iuxta diuinum hoc præceptum, ^a *μη ἴσθι ὡς λέων ἐν τῇ οἰκίᾳ σου, καὶ φαν- τασιοκοπῶν ἐν τοῖς οἰκέταις σου*, dominicæ poteſtatis acerbitas tempera- tur; vt eam ob rem ille paterfamilias plerunque appellari antiqui- tibus, detracta inuidia domini, familiares illi, detracta itidem ſeruorum nominis contumelia, ſolerent; cum eſſet pietatis gratius nomen, quàm poteſtatis. Qua de re locus è Seneca, ^b Tertulliano, ^c & Ma- crobio, ^d ab aliis ^e animaduermos vt proferam; nemo à me impetra- uerit: præſertim qui alios habeo à me compluſculos, quos tu illis tua (mihi crede) ſin minùs, mea cauſa ſaltem adicito. D. Ambroſius ^f ad Constantium, *Seruos quoque dominus purè ſeruitij ſubditos habeat, pro moderamine coërtitionis quaſi animæ conſortes; paterfamilias enim dicitur, vt quaſi filios regat, quoniam & ipſe Dei ſeruus eſt: & Patrem appellat dominum cali, moderatorem poteſtatum omnium.* Cyril- lus aduerſus hæreticos, ^g *Et ipſi patres (inquit) plerunque vt filios ſuos, ſeruos vocant: ita & ſeruos honorantes filios nominant: nec voca- bula naturam permutant.* D. Auguſtinus de ciuitate lib. 19. ^h *Quocirca etſi habuerint ſeruos iuſti patres noſtri, ſic adminiſtrabant domeſticam pacem, vt ſecundum hæc temporalia bona filiorum ſortem à ſeruorum conditione diſtinguerent: ad Deum autem colendum, in quo aterna bona ſperanda ſunt, omnibus domi ſuæ membriſ pari dilectione conſulerent. Quod naturalis ordo ita præſcribit, vt nomen patrumfamilias hinc exor- tum ſit; & tam latè vulgatum vt iniquè etiam dominantes, hoc ſe gau- deant appellari. Qui autem veri paterfamilias ſunt, omnibus in fami- lia ſua tanquam filijs, ad colendum & promerendum Deum conſulant, &c.* Lactantius Firmianus, ⁱ *Dominum verò eundem eſſe qui ſit pater, etiam iuris ciuiliſ ratio demonſtrat, &c. nec immeritò paterfamilias di-* ^j *citur, licet tantum filios habeat; videlicet nomen patris complectitur etiam ſeruos, quia familias ſequitur: & nomen familia complectitur etiã filios, quia pater antecedit: vnde apparet eundem ipſum & patrem eſſe ſeruorum, & dominum filiorum, &c.* Et ſtatim: *Quod ſi propterea pa-* ^k *terfamilias nominatur, vt appareat eum duplici poteſtate præditum, quia & indulgere debet quia pater, & coërcere quia dominus, &c.* Vbi ma- lim, quã pater, quã dominus. Plinius ad Paulinum ^k denique: *Video quàm molliter tuos habeas (inquit) quos ſimpliciùs tibi conſitebor, qua indulgentia meos tractem. Eſt mihi ſemper in animo Homericum illud,*

a Eccleſ. cap. 4. verſ. penul. *Noli eſſe ſicut leo in do- mo tua, auertens domeſticos tuos, & opprimens ſub- iectus tibi.* b Epit. 47. c Apolog. c. 34. d Lib. 1. cap. 11. e Briſſon. Lexi- co, in paterfam. f Extrema epi- ſtol. 44.

g Lib. 19. The- ſaur. cap. 1. h Cap. 16.

i Lib. 4. Inſtitu- cap. 3.

k Lib. 7. epiſtol. cuius initium: *Vi- des. de hoc autè loco circa vo- cabulū hinc; di- xi ſuprà cap. 14. & inferius dicā cap. præxi. 16.*

πατρὸς δὲ ὡς ἡμεῖς ἵπῃ, & hoc nostrum paterfamilias. Quod si essent natura asperior & durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zofimi; cui tantò maior humanitas exhibenda est, quantò nunc maior venit debilitas egrotanti. Atqui huic quidem Pliniano loco, maxime adungi vellem, quæ de humanitate in seruos exercenda Philo accuratè, *πρὸς τὸν εἰδὴ νόμου* differit; a qua & Romani plerique antiquitus iam tum ab exactis vrbe regibus seruos suos prosequerantur: idque aded (vt quidem Plutarchus b existimat) quod ipsimet opera cum seruis communia obirent, iisdemque cibis, domiciliisque cum seruis vrerentur: καὶ ἃ ἐχρῶντο (ait) πολλὰ πρὸς τὰς εἰσέτας ἐπιπέτα τὸτε διὰ ἀνταρτίαν, καὶ τὸ κοινωνεῖν διαίτης ἡμερότῃσιν ἔχοντες πρὸς αὐτοὺς, καὶ σιωθῆσθαι: & sanè satis tum acerbam serui qui deliquisset, dominumq; offendisset, castigationem habitam ibidem narrat; si plaustrum lignum quo remo sustentari solet, circa viciniam portare cogeretur; quem & furciferum postea vocabant; ἡ δὲ μεγάλη κόλασις (inquit) οὐδέτις ἀλαμμελίωσις, εἰ ξυλὸν ἀμάξῃσιν ἢ τὸν ῥυμὸν ἐπιειδῶσι ἀράμηνο διεξέρθαι παρὰ τὴν γαυρίασιν, &c. quæ sequuntur. Nam locum indicasse satis habeo. Posset etiam sic accipi locus ille Callistrati: si, quo dixi priore modo scribi potuisse, sic exaratum legeremus; vt pietas heredis siue religio & sollicitudo erga defunctum seruorum dominum (cuius ultimo elogio absoluti sunt) id obtinere prastareque pro ipsis debeat, ne vocentur ab herede ad pœnâ: alioqui futuro impio, qui sui testatoris iudicium impugnet, nec ipsius voluntati pareat. Sed quando longè aliter scriptum est hoc loco, quid facias? Negari profectò non potest si verum amamus, quin *φανερώσι* manifestam in se habeat: eiusque longè aptius ita concipi verba potuerint, retenta scilicet illa gemina negatione suis sedibus (quam tollere vel immutare durissimum; ne dicam audax & temerarium est) nimirum, vt pro *obtinere, permittere*, legeretur; & *pietas pro seruis*, hoc significaret, *pietas quæ pro seruis est*; vel potius ita vt non, *pro seruis*, sed, *aduersus seruos* legeretur: pietatis scilicet nomine (quod vtrique verius, commodiusque fit) ad defunctum relato: cuius necem defendere ac vlcisci, ad heredis pietatem ac sollicitudinem nimirum pertinere: aded quidem vt priusquam hoc fecerit, habita etiam de familia defuncti quaestione, aut pro herede gerere, aut ipsas testamenti tabulas aperire (iuxta id quod Senatusconsulto Syllaniano nominatim comprehensum est) alioquin non debeat. Verùm quid opus est verbis? Obstrepant licet, fremantque alij; vix erit, vt ab ea me sententia vnquam deducant: quin ego illa (*pro seruis*) ex eadem erroris occasione à Scholio libri margini adscripto desumpta per Librarium; ac, ne quid contra fidem, nève per incuriam omitteret (qui sibi & ipse forsitan seruulus: nam scriptorum, siue scribarum, & Librariorum, hoc munus olim seruile fuisse alibi c plenissimè ostendimus; cautum voluit, dum illud, *Pro seruis*, textui infereret) Callistrati vel Commodi verbis permixta; tolli de medio, & in pristinum marginis locum reponi debere omni assueuatione confirmem: vt sic legantur illis sublatis cetera, *Nec pietas, nec sollicitudo*

a Folio 546. & 547. ex quo videtur, si vacat, quæ scribo infra cap. prox.

b In Caio Marcio Coriolano, fo. 419. Marcum Catonem maiorem cum seruis nudum,estate operari solitum, eadem mensa, eodemque pane vesci, atque idem vinum bibere, idem Plutarchus narrat in eius vita, fol. 618.

c Ad l. si Librarius, D. de diuers. regul. iur. antiq.

licitudo heredis obtinere debet, vt ad pœnam vocentur, quos absoluit dominus ipse; quæ tale quidpiam significant, *Quicquid pro sua in defunctum pietate ac religione sollicitus & diligens heres vindicandæ necis defuncti, facere, poscere, imperrare à magistratibus alioqui debeat: hoc tamen casu obtinere id pietatem illam ac sollicitudinem eius, æquum non esse; vt absoluti ab ipso eorum domino serui torqueantur, vel in vllum periculum calumniosè magis, ac supersticiosè, quam piè deuocentur.* Atque hoc quidem rescriptum quantopere pro seruis faciat, ipsorumque liberandæ à cruciatu supplicioque innocentia faueat, qui non viderit; eum ego non lippum aut coclitem, sed cæcum ab omnibus existimandum crediderim. Scholiasten verò id vidisse mihi constat, ideoque oræ sui libri hæc verba (*pro seruis*) ipsum olim appinxisse non dubito; quæ illi ego (quando ius in hac quoque critica prouincia, pro illa quam aliqua literarum cognitio conciliat facultate, licet dicere) iuratus nunc iam ex animi sententia, quæ sua sunt restituo; & quoniam vetusta Prætoris verba profari fas mihi (credo) est, cum eius fungar munere; do, dico, atque addico.

S V M M A.

Ethicus tractatus, de potestate in familiam & subditos, deque virtutibus Regiis; cui aliquot iniectæ obscurorum locorum castigationes, atque interpretationes nouæ.

Potestas paterna & dominica quatenus, & quas ob causas constitutionibus principum coercita. De patrisfamilias officio à doctoribus Ecclesiasticis. Vt castigandus filius. Circa indictam seu dominis seruorum alienationem ad l. 2. D. de ijs qui sunt sui vel alieni iur. De imposta parentibus durioribus emancipandi filios necessitate: castigata l. vlti. D. si à parentibus quis manum. sit. Vt se gerere dominus erga seruos debeat. Sanctitas ipsius vt lege domini puniretur. Lenitas in seruos summi Dei exemplo commendatur: cuius in homines velut filios indulgentia paterna; Clementis Alexand. verbis obiter castigatis: qualem principum in subditos esse debere plurimum auctorum scriptis comprobata. A Carolo VII. Galliarum rege usurpatam, & olim à Theodosio. Bonus princeps, bonus pater patriæ. Explicatus locus ex lib. i. Regum cap. 8. Quatenus principi abstinendum ab infligendis pœnis. Quemadmodum reponenda ab ipso gratia. Princeps beneficus & lenis exemplo Dei Iupiter iudicij & regi dūgyruos. Diuina patris in principe appellatio. Sequendus & imitandus Deus: de quo precepto plurima ab Ethnicis & Christianis proceribus, Arriano interim castigato. Per clementiam siue pietatem proximè ad Deum non minus accedere principes, quam per maiestatem, grauitatem, affluentiã rerum, atque veritatem. Schemida Pythagorai locus apud Stobæum expositus, qui fugit interpretem. Theodosij clementia circa perduellionis reos. Quibus populis pœnam ob tumultum commertis ignoscere princeps Deum imitatus debeat. Beneficentia Marci Philosophi & principis in subditos, cui cellam in Capitolio extruxerit. De qua Artaxerxis Longimani dictum memorabile. Ob eam virtutem Imperium Menonis propinquius eius ad subditos gratiosum extitisse, Plutarcho aliter atque ab interpretibus factum sit, exposito. Indulgentia pecuniarum aut criminum; à qua Diuorum nomen, principibus tributum, Themistius dixit. More Regio apud Marcellinum, & Spartianum, Persica supplicia: de quibus sensisse Constantinum videri l. vnica, C. de emend. seru. cuius ipsius emendatio tentatur. Ater sanguis, sanies tabum. Constantini & Theodosij clementia. Preceptum Leoni principi Byzant. datum à Basilio patre, circa rectam admini-

strandi Imperij rationem. Titi Vespasiani dictum percelebre: cui simile alterum Anaxilai Tyranni Rhegiensis: nec aspernandum illud Ludouici XII. Galliarum Regis: & aliud Adriani Romani Imperatoris, quibus contrarium Seueri principis Romani factum. Rursus aliud Philippi Pulchri Regis Galliarum factum dictumque ex humanitate ac moderatione commendatum, circa Episcopum Apamaarum de remittenda iniuria. Beneficium quod priuatus Darius a Sylofonte acceperat, principem factum ei liberaliter & prolixè reposuisse.

CAPVT XVI.

DE ò mihi nomen ipsum pietatis placet, quod honestissimum; & homine, Dei summi, patris in humanum genus piissimi similitudinem ac imaginem præferente, dignissimum affectum in memoriam reuocat; vt oblatam de pietate siue cogitandi, siue loquendi, aut scribendi occasionem, omittere nullo pacto possim: hoc nimirum atrocissimo furoris intestini atque internecina pestis vbique grassantis, tertiumque *Βασιλευς* flagellum minitantis tempore; quo nimium verè licet potius, quàm liber, illud vètus exclamare,

Religio peperit scelerata atque impia facta.

Quamquam non religio ista, sed nudum eius nomen sine re ac potius malitiis & libidinibus omnibus nefandis (eheu!) quasitum ratione mala patrociniùm (vt cum Seneca loquar ^a) & velamentum quoddam est: sed hoc quidem aded rallum (vt ita dicam) tenue arque pelucidum, ipsam rei veritatem vt nudet potius, quàm tegat; nisi apud illos fortè quibus praestigias vltro ac tenebras accersentibus, ipso meridie non lucet. Itaque cum de pietatis varia significatione superioris libri vno atque item altero sermone sat multis egisse videar; extremo etiam capite proximo non nihil, & aliis itidem duobus ^b plurima de illo paternæ in liberos pietatis affectu minimè aspernanda differuerim: hic quoque aspergam non inuitis reliqua, minus trita & à nobis nondum prodita; quæ à nostro tamen illustranda Iurisprudentiæ atque reddendi ciuibus iuris (quod ipsum à pietate se iungi ac disparari non potest) munere, minimè aliena esse intellexero.

Durum ac veluti præfractum Imperium fuit dominorum in seruos & parentum in liberos antiquitus Romana stante Republica: qui cum, lenitate verbi tristitiam rei mitigante, patres familiàs se dici paterentur, vt capite proximè præcedente admonui: tamen intereà ius vitæ necisque in eos exercere, ac non domestica iudicia tantum agitare soliti, adhibitis in consilium familiaribus (qua de re alio, si crit commodum; loco differetur) verùm etiam supplicij pro arbitrio de vtriusque sumendi, liberos exponendi, ac in agros relegandi, & oppignerandi, sed non in seruitutem tamè addicendi, ^d aut abdicandi: ^e seruos non modò *ἐπ' ἀγωγῆς*, hoc est, sub exportationis lege distrahendi, verùm etiam ad vtrumque bestiarium & gladiatorium ludum auctorandi ^f facultatem, aut potius licentiam habuerunt: id quod superiore libro variis locis manifestum fecimus. Hanc immoderatam

^a Cap. 12. de vita beata.

^b Cap. 8. & 13. ad extremum.

^c l. vlt. C. de pat. potest. l. in suis, D. de liber. & posth. hered. ^d l. i. C. de patr. qui fil. suos distrax. l. vlti. C. de patr. potest. ^e l. abdicatio, cod. tit. ^f §. dediti, tit. i. de lib. in fragm. Vlp. l. circuncidere, §. i. & §. vltim. D. ad leg. Cornel. de sicar. scripsi lib. 2. Semestr.

licentiam, immò immanium barbarorū asperitatem, atque sauitiam in familiares vtrosque; cum interdictam a quis humanisque Principum constitutionibus, tum verò seueris illarum pœnis, & animaduersionibus, magistratuum in id studiose incumbentium opera, sub Traiano & Adriano, sub Antoninis Pio & Philosopho, Seprimio Seuero, Antonino Caracalla & Aurelio Alexandro principibus optimis, de nostrorum scilicet iuris auctororum consilio, coërcitam ipsi liberi nostri fidem faciunt. ^a Itaque vt à patribus familiàs manumissi liberi seruire, in potestatem eorū retrahi, nisi ex ingratitude causa damno immerite libertatis multati, non poterant: ^b ita domini quidem seruos duriter & inhumaniter habitos alienare, ab seque amittere iusto percepto pretio, ^c sub hac lege cogebantur, vt in potestatem domini amplius non reuerterentur: qui etiam a groti & in periculo suo morbo neglecti à dominis, in libertatem Latini iuris è Claudiano Senatusconsulto, ^d soluta potestate dominica eripiebantur; qua ex causa ciuitatem ipsos Romanam consequi Iustinianus ^e voluit. Parentes autem, ob naturalem paterni nominis pietatem, quæ pro liberis consilium capit, ^f exutam; liberos manumittere, potestateque sua liberare vi prætura compellebatur: propterea quòd patria potestas in pietate deberet, ad emendationem scilicet; & non in atrocitate, ad eadem inferendam seruilisve cruciatus infligendos consistere: sicut ab Adriano rescriptum Martianus ^h retulit. Prudenter admodum B. Augustinus alicubi ⁱ præcipit, vt vnusquisque pater familiàs illo ministerij, quod Christo à singulis debetur, nomine agnoscat, paternum affectum suæ familiæ se debere; pro Christo, & pro vita æterna, suos admoneat, doceat, hortetur, corripiat, impendat beneuolentiam, exerceat disciplinam. Ita in domo sua Ecclesiasticum, & quodammodo Episcopale implebit officium, ministrans Christo; vt in æternum sit cum ipso. Moneri verò patrem in scripturis Sanctis, idem ipse Augustinus alibi ^k scribit, vt filium durum non solum verberis corripiat, sed etiam latera eius tundat; quòd scilicet ad bonam disciplinam coactus & domitus dirigatur. Culpari tamè eum, qui cum à malo & illicito prohibeat, alioqui corrector & cõsultor est; si modum peccati modus correctionis excedat. ^l Non iniuria: daemonicum etenim esse, cum naturalis affectio erga sobolem acceptam concalcat, à Procopio Gazeo ^m traditum legimus. Et filium pater, non potestate, sed amore ad rigorem pertrahit disciplina: non ignorans quàm sit aspera immaturis sensibus disciplina; sicuti Pet. Chrysologus sermone 108. ⁿ admonet. Nihil de vltione filio ignoscentem patrem perdere, Saluianus Massiliensis ^o ad Hypatiũ scribit: quia multò felicius est & laudabilius, suis aliquem etiam immeritò ignoscere, quàm in luos etiam meritò vindicari. Quamobrem sicuti emendare pater filium, iure patriæ potestatis non prohibetur, quod etiam rescripto principali P comprehensum est: ita hoc ius, in pietate, non in atrocitate consistere, citato Adriani rescripto Martianus ^q præcipit. Non statim igitur patri ad verbera procacis filij veniendum, sed verborum admonitione prius castigandum esse; Flauius Iosephus de li-

^a l. r. §. vlti. & l. 2. D. de his qui sui vel alieni iuris sunt. l. vnic. C. de emendat. seruor. ^b l. vlti. C. de ingr. liber. l. 3. in fin. C. de bon. liber. l. 1. & tit. C. de liber. & eorum liber. ^c d. l. 2. §. penult. ^d De quo scripsi cap. vlt. lib. 1. Semestr. ^e tit. de Lat. liber. toll. C. ^f l. nec in ea, in fin. D. de adult. ^g l. aut facta. §. 1. verif. causa. D. de pœnis. ^h l. D. Adrianus, D. ad l. Pomp. de parricid. facit l. nec in ea, in fin. D. ad leg. Iuliam, de adult. ⁱ Homil. 10. de Sanctis, ex quo sumpta lectio 7. in 3. noctur. ad 3. diè infra octauã S. Laurentii. in Breuiar. Romano. ^k Cano. displic. §. si volunt, 23. quæst. 4. ^l c. qui peccat, §. vlti. 23. q. 4. ^m in comment. in Deuterono. fol. 447. ⁿ Sub initium in fol. 282. ^o In fine epist. fol. 301. ^p l. 3. C. de patr. potestat. ^q d. l. diuus Adrianus, D. ad leg. Pompon. de parric.

legitimum soluitur. Pietas naturalis est; & ideo quamvis non male intelligatur ac dicatur contra pietatem quid fieri, non potest tamen ipsum vlllo iure civili naturale pietatis vinculum corrumpi vel dissolui, a sed permanet: quodque ab ipso pendet officium in liberos, atque obsequium eorum in parentes, praestari & post emancipationem oportere constat. Quod Triphonius b aspiciens, vbi dixit (ad libertorum differentiam scilicet) nullum ius liberratis causa impossitorum habere patrem in mancipato filio, etiam si iurauerit; cum imponi liberis nihil soleat: adiicit hoc superioribus, *Nam pietatem liberi parentibus* (hoc est, honorem, reuerentiam, & consuetum obsequium c) *non operas debent*: liberi autem non modo in familia retenti, de quibus ibi non agebatur; sed manumissi. & patria potestate liberati, atque adeo liberratem lenitatis paternae testem (vt Constantinus Imperator d loquitur) emancipatione consequuti: quamobrem dubitari potuerat, vtrum operas exemplo libertorum etiam deberet, quod negatur (cum ne liberti quidem eas non impositas debeant e) sed ita, vt nullum tamen pietatis in parentes officium deserere, aut intermittere ipsos oporteat: quibus non minus quam libertis, honesta semper & sancta persona patris ac patroni videri debet, sicuti Paulus f loquitur; quod magis ob illam personae paternae sanctitatem, patri pium officium (quando rebus sanctis respondet pietas, vt inferius g alicubi dicitur, eaque inter se relata sunt) filius quamlibet emancipatus exhibeat.

a l. eas, s. D. de cap. minut. vide qua scripti ad iura sanguinis, D. de diu. reg. iur. antiq. b l. penult. D. de obseq. parent. & patron. praesta.

c toto tit. D. de obseq. a liber. & liber. praest.

d l. vlt. in fin. C. de sent. pas. & restit.

e l. libertos, C. de obseq. patro. praestant.

f l. liberti, 9. eo. titu. D.

g vide cap. 19.

h Epistol. ad Ephes. cap. 6.

i Lib. 2. ad Rom. in eisd. v. m. v.

Ex iis quae haecenus enarrata sunt intelligimus, posteriorum Imperatorum constitutionibus naturalem rationem spectantibus, patrisfamilias potestatem tam circa seruos quam circa filios temperatam fuisse, ad quandam omnibus communem naturae regulam: ex qua omnes inter se homines aequales esse constat; cum seruitus, atque adeo diuersa pro varietate fortunae inter ipsos conditio, iure gentium introducta sit. Quamobrem sicut mutuam inter seruos dominosque beneuolentiam, sine vllis horum in illos minis intercedere D. Paulus h praeceperat, ex Dei scilicet spiritu; quo loco, *καὶ οὐκ ἐλοι τὰ αὐτὰ ποιῆτε πρὸς αὐτοὺς, ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν. εἰδότες ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ κύριός ἐστιν ὁ θεός, καὶ προσώπων. ἢ ἅ ἐστι παρ' αὐτῶ* (quibus verbis nullam apud Deum personarum esse acceptionem aut distinctionem exprimentibus; id significatur quod paganorum Iuriconsultorum sermone antea diximus, esse natura, nam Deus naturae auctor est, omnes homines aequales) ita suadet Philo Iudaus, i vt nequis crudeliter ac superbe, atque adeo tyrannice potestatem dominicam in seruos, tanquam arcem in domo munitam tenens, exercent: *Θράκοις τύχη μὲν (ait) ἐλάττωι κέχρηται, φύσει δὲ τῷ αὐτῷ μεταποιδύτες τοῖς δεαστοῖς. ἔσθ' ἡ θεῖος νόμος κενὸν τῷ δικαίῳ ἔσθ' ἡ τῷ τύχῃ ἀλλὰ τὸ τῷ φύσει ἡγαρμόνιον. διὸ προσήκει τὸς κυρίους καὶ κατὰ κράτος χεῖρας τῶν ἰσχυρίων καὶ τῶν οὐκ ἐταῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροφίαν καὶ δεινὴν ἀμείνῃα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα δὲ ἐν ἑστὶ δεινὰ καὶ ψυχῆς ἐρίμους, ἀλλ' ἐπὶ ἀκρασίας τὸ ἀνείθως κολάζουσι καὶ τυραννικῆς δυναστείας, &c.* quae sequuntur. Et paulo post idem auctor ob admissum a seruo capitale facinus, non debere offensum

offensum dominum suo arbitrio poenas de ipso sumere: sed legibus ipsum & iudicibus publicis committere praecipit admodum prudenter in haec ferè verba: *εἰ μὲν τοὶ θανάτου ἕξια πεπραχὸς τυγχάνῃ, πρὸς τὸς δικαστὰς ἀγέτω, καὶ διέλθω τὸ ἀδίκημα: τὸς νόμους κυρίως ποιῶν τῷ τιμωρίας, ἀλλὰ μὴ ἐαυτῶν.* Cui congruit Adriani decretum à Lamprydio a memoratum, quo seruos à dominis occidi vetuit, eosque iussit damnari per iudices legis etiam Petronia, siue (vt olim legere mihi potius in Pandectis b visum fuit) Patiniae tenor; quo vetabatur dominus arbitrio suo seruos ad ludum bestiarum dare, sed oblatum iudici seruum, si iusta sit domini querela, sic poena tradi posse. *Si quis autem adeo sauum & crudelem erga seruos dominationem exercent, vt eorū aliquē vlla ex causa mortiferè vulneret, oculūmve ipsi eruat, aut dentem excutiat; non tantum alienari iusto pretio (quod Principibus constitutionibus cautum diximus c) sed etiam manumitti seruum contumelia eiusmodi affectum à domino, antiqua lex illa Iudaica à Moise iussu diuino tradita voluit; d cuius & à Philone e fit mentio: ἢ ἂν τις ἐκ τῶν ἐθελούτων ὀφθαλμῶν, ἀνορθώσας ἐλευθερίας μεταδίδωται. ἔτω δὲ μὲν ἀπὸ τῶν ἐδρασε, διττὴν ἐκδύξῃ ζήμιαν, &c. ὁ δὲ ἀπὸ τῶν ἐπέμεινε παραγοῖαν ἕξαι διπλήν, & μόνον ἐλευθερωθῆς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλεῶν καὶ ὠμῶν δεαστῶν ἐκφυγῶν. πρὸς ἀτλήτῃ ἢ κέρῃ τις ὀδόντα θράκοι καὶ ἐκ τῶν ἐλευθερίαν χερσὶν ἔσθ' ὀδόντα. Hæc nimirum fuit Dei optimi maximi erga genus humanum pietas: vt exemplo suo, qui omnium pater atque conseruator est, ὁ πατὴρ καὶ ποιητὴς τῶν ὅλων καὶ πάντων ἀτίτων (vt idem ille ait) & à quo patre Domini Deique nostri IESV-CHRIST I paternitas omnis est, ἡ δὲ πᾶσα πατρὶς ἡν ἔρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζῃ (sicut apud B. Paulum f legimus) quique ex hoc affectu quo amare nos fecit pignora nostra, intelligere nos voluit, quantum ipse amaret pignora sua (id quod Saluianus Massiliensis g admonet) quemadmodum in patrumfamilias persona, honorem ab eorum seruis famulante tributum sibi, vel denegatum, ac detractum ducit iuxta illa paternae ad filium qui deliquerit admonitionis verba, quae Iosephus retulit: h μεταβαλεὶ πρὸς σάφρονός σου λογισμῶν καὶ τῶν ἐπὶ τοῖς εἰς πᾶν τῆς πολυμυλίας χαλεπῶς ἔχει, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ τῶν πάντων ἀνθρώπων γένος ἐστὶ, καὶ σωματικῶς ἀποκατὰ τοῖς τῶν αὐτῶν αὐτῶν παραγοῖαν ἔχασιν, ἔχων προσηγορῶν αὐτοῖς παρὰ τῶν πατέρων τυγχανούσων. Sic rursus, exemplo itidem suo, verus ipse ac magnus omnium bonusque pater & creator, fons & origo cunctorum (in quo quia viuimus, mouemur & sumus, vt scriptum est; ab ipso vtique affectum omnem, quo pignora nostra amamus, accepisse nos; cum totus mundus & totum humanum genus pignus sit creatoris sui: ab eodem Saluiano i traditur) ille inquam tam benignus & beneuolus erga nos Dominus ac pater homines sui nominis participes, hoc est, patresfamilias molliter suos habere, leniterque se gerere non minus erga seruos, quam erga filios voluerit. Quod ipsum inter paganos, & ante constitutiones illas à nobis memoratas, moderatiores quique Romani obseruare soliti; magna vt indulgentia scilicet tractarent suos: sicuti Paulinus & Plinius (id quod ex quadam huius ad illum epistola k colligitur) qui*

a In Adriano, citat Cuiaci. lib. 6. Obser. cap. 17. ad finem.

b l. 2. ad legem Corne. de scar. videto quae hac de re scripti lib. superio. cap. 11.

c Ex l. 1. & 2. D. de iis qui sunt sui vel alie. iur. d vide Exodum cap. 21.

e Lib. 2. ad Rom. in eisd. v. m. v.

f Cap. 3. epist. B. Paul. ad Ephesios, vbi sunt qui parentelam, & doctoribus & patribus vetustis; & recentioribus gnosticis familiam, exponant ὅτι πατρὶς.

g Lib. 4. de gubernat. Dei. h Lib. 4. de gubernat. Dei. cap. 8.

i Lib. 4. de gubernat. Dei.

k Lib. 5. attulsi locū supra cap. proxi. ad fin.

contra facerent, hi ex templo præ iracundia sacritiæque, in reprehensionibus, ac veluti cenforias proborum hominum atque Philosophorum animaduersiones incurrerent. Qua de re apud Senecam aliquot locis a agitur: Ergo domesticam pacem à iustis patribus nostris ita olim administratam B. Augustinus b alicubi retulit; vt qui secundum hæc temporalia bona filiorum sortem à seruorum conditione distinguerent, iidem ad Deum colendum (in quo aeterna bona speranda sunt) omnibus domus suæ membris pari dilectione consulere. Quod naturalis ordo ita præscribit, vt nomen patrum familiæ hinc exortum sit, & tam latè vulgatum vt iniquè etiam dominantes, hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patres familiæ sunt, omnibus in familia sua tanquam filiis, ad colendum & promerendum Deum consulunt. Si quis autem in domo per inobedientiam domestica paci aduersatur, corripi seu verbo, seu verberare, seu quolibet alio genere pænæ iusto atque licito, quantum societas humana concedit, pro eius qui corripitur utilitate, vt paci vnde disfluereat coartetur, &c. Ex lege autem ciuitatis præcepta sumere patres familiæ oportere, quibus domum suam sic regat, vt sit paci accommoda ciuitatis; cum ordinata imperandi obediendique concordia cohabitantium, ad ordinatam imperandi obediendique concordiam ciuium referri debeat. Non abhorret à superioribus, quibus dominorum in familiam lenitas commendatur; quod D. Hieronymus (sive is Paulinus est) de matris familiæ institutione ad Celsantiam scribens, c Familiam tuam ita rege (inquit) & confoue, vt te matrem magis tuorum, quam dominam videri velis: à quibus benignitate potius, quam seueritate exige reuerentiam. Fidelius & gratius semper obsequium est, quod ab amore, quam quod à metu proficiscitur.

Ceterum quod auctoritatem parentum Deorum numinibus acquari, sic tamè vt patriæ maiestati cederet, ausus est Valerius d dicere: multo ipse veriùs, ex B. Pauli vel diuina potius, quam antè protuli sententia pronunciauero, auctoritatem siue patris familiæ in domesticos tam seruos quàm liberos, siue principis (quasi vel domini vel parentis potius publici e) in subditos sibi populos, non illam quæ à Deo est auctoritatem prorsus æquare, aut assequi (quod profectò non potest) sed quandam ipsius in se imaginem expressam (sicut Philo f *περὶ τῆς ἡγεμονίας ἀνεπιλήπιον πρὸς ἀρχέτυπον τῆς θεῆς βασιλείας ἀπεικονισθείσης* loquitur) ostendere debere: vt aequitate summa, & verò frequentibus (ne assiduis dixerim) indulgentiæ charitatisque, immò benignitatis & misericordiæ officiis identidem exemplo illo diuino permiscendam esse arbitrentur: hoc certè magis, ac lubentiùs; quo se diuina misericordia, & quidem magna, qui quotidie maiestatem eius multis in rebus offendere soleant, s omnes egere (qui modò sapiunt) prorsus intelligunt: cum alioquin eos etiam qui non indigent clementia vliius, nihil magis (Plinio h teste) quàm lenitas deceat; optimusque & emendatissimus existimandus sit, qui peccatis ita abstinet tanquam parcat nemini; ceteris verò tanquam ipse quotidie peccet, ignoscat. Ergo cum tanta sit in miseros homines Dei summi *πολυπραγμότης καὶ ἐπιείκεια* (quomodo D. Iacobus i loquitur) vel

a In lib. de ira Dei, & de Clement. b Cap. 16. lib. 19. de ciuit. Dei.

c Epist. 14. apud Hieron. col. 136.

d Lib. 5. cap. 6. sub initium.

e Videto quæ scripsi cap. 2. lib. superioris Semestr.

f *περὶ ἡγεμονίας ἀνεπιλήπιον πρὸς ἀρχέτυπον τῆς θεῆς βασιλείας ἀπεικονισθείσης* folio 496.

g Vide quæ scribo sequenti sermone.

h Ad Geminiū, lib. 5. epist.

i Epist. Iacobi Cathol. c. 5. vers. 11. sic & Zacharias apud B. Lucam cap. 1. vers. 28. *καὶ λέγει ἐκείνος* dixit.

vel (vt ipse Dominus a) *χρηστὴ ἐπὶ τοῖς ἀχαιῖταις καὶ πονηρῶς* beneuolentia; vt non quomodo discipulos magister aut seruos dominus, aut homines Deus, verum sicuti liberos lenis pater alloquatur in scripturis, atque admoneat; iuxta illud Dauidis, b *Quomodo miseretur pater filiorum suorum, miseratus est Dominus iumentibus se*: id quod his verbis à Clemente Alexandrino c proditum, *ὡς τὸ Ἐδραλλέως φιλαθροπίας, ἔδ' ὡς μαθηταῖς ὁ διδάσκαλος, ἔδ' ὡς οἰκέταις ὁ κύριος, ἔδ' ὡς θεὸς ἀνθρώποις: πατήρ ἢ ὡς ἡπὶ νεθεῖν ἡσ* (sic enim legendum, quod ex Homero desumptum cum Plinius ad Paulinum d recitet, vt ipse alio istius libri loco e iam antè admonui; perperam hinc tamen *ἡπὶ* esse scriptum, interpreti non suboluit) cum parentibus etiam si iustas succensendi causas habeant; nihil contingere scilicet, nihil optatius possit, quàm vt sic eis pro reatu filij satisfaciant, ne necesse habeant vindicare (quomodo Saluianus Massiliensis presbyter ad Hypatium scribit) nec vnquam ad sumendum de liberis supplicium, nisi facinorum grauitate compulsi se adduci, deposita interim erga ipsos naturali charitate sinant (quod Phinæus apud Diodorum Siculum f memorat) quin potius eorum delicta & vitia velamento aliquo excusationis adumbrent, aut ipso silentio, quod potest, obtegant; quemadmodum Chariclæam filiam alloquentis Æthiopum reginæ verbis apud Heliodorum g ostenditur, quæ superius h protuli. Parentū igitur exemplo, sic se humanè ac leniter gerentium erga liberos, acceptatque ab ipsis offensas immò contumelias dissimulantium atque condonantium; sicuti Carolum septimum Franciæ nostratris regem Delphino Ludouico filio ignouisse, aliisque conspiratoribus sedato post sextum mensem tumultu illo ciuili, qui Prageria vulgò vocitatus fuit Gallica narrat historia i (iure illo scilicet patrio, secundum quod liberis parci traditur, his Theologi cuiusdam verbis ex Antonij collectaneis locorum communium k; *παίδων φείδεσθαι πατρὸς νόμος*) Octauio Augusto tanquam patriæ parenti (quo nomine principem appellatum ait Seneca, l vt sciret datam sibi potestatem patriam quæ est temperatissima, liberis confidens suæque post illos ponens) amnestiam, veniam & in eos qui tulissent arma contra se, vt pote iam sibi subditos atque adeò filiorum loco indulgentiam suadebat apud Dionem Cassium m Cicero: *τὸ ἢ ἐν αὐτῷ παρξείειν ἡμῶν* (ait) *ἢ μὴ τοὶ πατέρες ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῷ παίδων ποιῆν ἐλάττω. ἔτε* *ἢ πάντα ἀνελεῖσθαι ἐπ' αὐτῶν ἐπιλογίζομεθα, καὶ πολλὰ καὶ παροξύνει ἀναγκάως.* *ἢ ἢ μὲν ἴστω ἀμαρτημάτων ἕνεκα ἔδ' ἐν ἀντιέστω δὲ πολλὰ ἔτε, ἀλλὰ πρὸς σωφρονίειν.* Denique ita subditis imperare ac præesse principem oportere sicuti patrem liberis (de quorum inter se affectu egimus antea cap. 7.) eandemq; ipsis beneuolentiam exhibere; vt par ei aut maior

F f 2

cap. attuli etiam suprâ cap. 15. ad extremum verba Pliniana. f Lib. 4. Bibliotheca, *μηδὲνα παρὶ ταύτων λαβεῖν παρ' ἡμῶν ἐκαστος πτωχὸν εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀποπέσειν τῶν ἀποπέσειν εἰς τέντα φε. ἀσφαλίαν.* g Lib. 10. Æthiop. sub fin. h Cap. 8. huius libri sub finem. i Videtis Gaguin. in Carolo v 11. fol. 228. verso, & 128. Non ita Philip. Hispanus qui nostra memoria filium regni successorem consulto confilio perimere potuit contra fas naturæ præsertim sceleris nondum perpetrati reum ac ne ipsum quidem satis compertum. k Sermone 200. l Lib. 1. de Clement. cap. 14. sic lego ex Mureti castigatione, cuius antè legeretur *Reponens*: quamobrem olim placebat, suaque post illu reponens. m Lib. 44. histor.

a Cap. 6. Enang. secundū Lucam vers. 35. b Psalm. *Benedic anima mea Domino.* 102. vers. 13. & Psal. 129. *De profundo.* ver. 4. & 7. apud Dominum esse propitiationem, misericordiam & copiosam redemptionem traditur, & Psalmo *Clamauit in toto.* vers. 12. *Miserere cordia tua multa.* & Psal. 110. *Confitebor.* ver. 4. *Misericordiam fecit misericordiam suorum misericors & miserator Dominus.* & Psal. 102. *Benedic.* vers. 4. *qui coronat te in misericordia & miserationibus.* & vers. 8. *Miserere & misericors Dominus, longanimis & multum misericors.* Vbi aspicit ad id quod traditur Exod. c. 34. vers. 6. videto & in suprâ. Psal. vers. 17. *Miserere cordia autem Domini ab aeterno.* Videto & Augustinum in c. quæ penitentiæ, apud Gratian. de penit. distinct. 1. 5. Deus enim miser. c In Protrept. fol. 31. d Lib. 5. epist. e Cap. 14. videtis Cuiaciū nostrū c. 16. lib. 10. Obseru. sed imprimis Ioā. Stobæum in collectaneis loco. cōmuni. serm. 152. ex Sopatro ad Hemeteriū fol. 532. cuius verba inferius proponuntur hoc ipso

a Lib. 5. de amo. Clitophon. & Leucip. cui congruit quod Homer. apud The- mis. orat. 9. fol. 114. τὸν ἀδὴν μέ- γον ἀμείλιχον καὶ ἀδύμωτον vocat. De Iouis Meili- chij signo Pau- sanias Corinthi. fol. 48. Atticis fol. 27. Anthoi. epigram. Græc. vide lib. 1. cap. 1. epig. 4. vbi Bro- deus ex Phurnu- to & Plutarcho (σεβ) ἀδύμωτος. de isto Iouis Epi- theto ὡς ἀμεί- λικος ἵππος τοῖς ἰσθμίοις μετα- φερόμενος. b Scrit. 147. in collestan. locor. comun. c 34. in Euang. ad finem. d Lib. 1. e Epist. 43. ad finem. f Protreptico. vbi ὁ δὲ φιλέσο- ρος ἕως ἡμῶν πατήρ ὁ ἕντος πα- τὴρ ἢ παύεται παρὰ τὴν ἐπέαν νεβ- τῶν, παρὰ τῶν, εἰ- λῶν: ἢ δὲ ἡ δὲ σά- ζων παύεται συμ- βουλή τῶ ἀέρι. g Orat. 5. ad fin. h ὡς ἡδὲ μετα- νεμεθέντων, fo- lio 14. sed & fol. 83. in fine li- bri; εὐσεβὲς δὲ οὐκ ὀπαδὸς ὁ σφόδρ. i Pythagoræ vt arbitror, et si a- pud Diogenem Laërtium men- tionē huius sen- tentiæ factā nō reperio, nec a- pud Aufonium quoq; in Eclo- gario de didis lepiē sapiētum. k Ad finem; vbi, Quæ sunt vitæ præcepta sapiētū qui iubens tempo- ri patere & si qui Deum & se nise- re & nihil nimis. Cui loco alios sed his nostris omnibus pratermissis adiunctos videas in præcepto illo in parœmiarum numerum re- lato, Deum sequere, 38. Chil. 2. cent. 2. colum. 395.

Porro quam reuerentia decoraque grauitate permistam bonita- tem siue clementiam ac beneficentiam, cuius ergo pater hominum deorumque diceretur; suo μελιχίῳ (qualiter à lenitate ac in homi- nes propensione vocatū Achilles Stadius, vt alios omittam, retulit a) Ioui paganos ipsos Philosophos antiquitus tribuisse, ista Diotogenis Pythagorici verba ex libro de regno (ita quidem vt à Stobæo b mandata sunt literis) fidem faciunt, vbi de Ioue; καὶ ἡ δὲ ἑστῶ σερμῶδς μὲν ἔστι καὶ τίμησθαι διὰ τε τὰν ἑπεροχῶν καὶ τὸ μέγεθος τὰς ἀρετὰς. χρᾶτος ἡ δὲ τὸ δειργετικός τε ἡμῶν καὶ ἀγαθοῦστας, ὅπως δὲ καὶ λέγεται ἐπὶ τοῦ Ἰωνικῶ ποιητῆς — ὡς ἐν πατρὶ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Δεῦρος ἡ δὲ διὰ τὸ κολάζει τὸς ἀδικούστας καὶ κρατεῖ καὶ κυριεύει πάντων: eandem nos Christiani Deo vero, iuxta vtriusque fœderis libros assignamus: vnde Gregorius in quadam homilia, c Considerantes namque quod ius sit, peccata vestra nolite negligere; considerantes verò quod pius sit, nolite desperare. Sulpitius etiam Seuerus, d in suo sacre historiae compendio, Iudæis semper peccantibus nunquam Dei, si quando eum implorauerant, defuisse clementiam; vt quemadmodum pa- ternitas inter homines (quod antè diximus) ita paterna omnis cha- ritas atque lenitas inter ipsos, æquè ac in ipsos à parente omniū Deo sit. Vnde D. Ambrosius quodam loco e de patribus qui liberis igno- scunt; Horum te (ait) imitatore præbuisi pietate patriâ, qua proximi ad Deum accedimus. Quamobrem cum Deum & iustum, & ve- rō pius, hoc est, clementem, esse intelligamus: adeò quidem, vt verè pater, verèque beneuolus & amans nostri Deus amare nos atque fer- uare non cesset, quòd apud Clem. Alexandri. f legimus: cum diuina esse patris in Imperatore, quæ magno illi Cyro à Persis tributa est, appellationem; quod Poëta Iouem hominum parentem nominare soleant, Themistius in oratione de Theodosij principis clementia in Senatu habita g ostenderit: quo loco, θεῖα ἡ μὴν ἢ ἡ πατὴρ ἐπινο- μίαι: πατέρα ἡ ἀνθρώπων καὶ τὸν Δία οἱ ποικίλοι ἐπονυμιάζουσι. Adicit supe- rioribus Philo percommode; optimo principi curæ id esse debere, * vt se Deo quadamtenus similem; sequendo ipsum, & plurimis be- nefaciendo, neminem cum possit laudendo, reddere conetur: τὸ ἀμεινῶν ἡ ἔστιν ὠφελειν, ἀλλὰ μὴ βλάπτειν ὅσως ἀρ οἰοῖτε ἢ: τὸ ἡ ἐπεσθῆ θεῶ τδτ' ἔστιν ἐπὶ ἐκείνῳ δυνάμεις μὲν ἔστιν δεῖν ἐκότερα. βέλει) ἡ μὴ τὰ γὰρ, &c. ἀεὶ γὰρ ἔστιν ἐπιμιλὲς αὐτῶ, καὶ ταῖς δειργετίσιν αὐτῶ δυνάμεις, τὸ πλεμμιλὲς τ' χέρονθ' ἰσίας μεταποιεῖν, καὶ μεταρμιζέσθαι πρὸς τὴν ἀμεινω: ταῦτα μίμεισθαι προ- σίκη τὸς ἀγαθὸς ἀρχόντας, εἰ γέ τις αὐτοῖς φροντίς ἰσομοίσεως τ' πρὸς θεῶν. Vbi vim energiãque habet singularem, ac penè prouerbialem, à Philone Platonis imitatore prolatum illud de sequendo Deo: non hoc tantum, sed & alio h eiusdem Philonis loco (quantum memini) de Iacobo agentis ὅπως τε προσήκη τὸ ἀσείρον ὀπαδῶν εἶναι δεῖ. Quod vetu- sti cuiusdam Philosophi Ethnici i præceptum, cum à Cicerone libro de Finibus tertio k traditum luci, tum à Seneca ipso celebratum in libro

libro de vita beata, a si bene memini: quo loco, Illud ergo summum bonum ascendit, vnde nulla vi detrahatur, &c. Ascendere autem illud sola virtus potest, &c. Illa fortiter stabit, & quicquid euenerit feret; non patiens tantum, sed etiam volens, &c. Et vt bonus miles feret vulnera, enumerabit cicatrices, & transuerberatus telis, moriens amabit eum pro quo cadet Imperatorem: habebit in animo illud vetus præceptum, Deum sequere. Atque hoc quidem ille statim his verbis explicat: Ad hæc sacramentum adacti sumus ferre mortalia, nec perturbari his quæ vitare nostra potestatis non est; in regno nati sumus, Deo parere libertas est. Nec alio sensu equidem ab Epicteto apud Arrianum b hæc prolata crediderim, quæ iuuat adscribere: ἀνάτηνόν ποτε ἢ τρέχουσαν ὡς ἀπην- λαγμυλῆσθαι δὲ λείας. τὸ λυμῶσιν ἀναβλέψας πρὸς τὸ θεῶν εἶπερ, ὅτι χρῶ μοι λοι- πόρ, εἰς ὃ ἀρ δέλης. δημογνωμονῶ σοι. ἰσθῆ εἰμ. ἕδερ παρατῆμαι τ' σοι δλο- κέντων, ὅπως δέλης ἀγε, καὶ δέλης ἐσθῆτα περὶ βίης. ἀρχαί με δέλης; ἰδιωτεύειν, μείνειν, φεύγειν, πένεται, πλεστέιν; ἐγὼ σοι ἑπὲρ ἀπάντων τέτωρ πρὸς τὸς ἀν- θεῶσιν ἀπολογίσομαι: & aliquantò post, τὰ σαυτῶ νοθήαρον ἡγεύθειν οἱ τ' δλιανίας ἐββαλε ἀντὶ προουρήσας καὶ σιύρωνθαι λυπῶν, φθῶν, ἐπιθυμῶν, φθῶν, ἐπιθυμῶν, φιλαργυρίαν, μαλακίαν, ἀκρασίαν. ταῦτα δ' ἐν ἑστῆν ἀλλως ἐν- βαλεῖν, εἰ μὴ πρὸς μόνον τὸ θεῶν ἀποδλέπονη, ἐκείνῳ μόνῳ προσπειθεῖσθαι (vbi fortè προσπειθεῖσθαι melius fuerit) τοῖς θεῶν προσάγματος καθαστάμενον. Istud sanè de sequendo Deo præceptum similiter à Christianis ipsis doctoribus usurpatum reperio; in quibus D. Ambrosius c deuotio- nem Abrahami commendans, cui à Domino præceptum fuerat, vt de terra & cognatione sua déque patris sui domo exiret; ideò ad- dente singula, vt eius affectū probaret: ita scripsit (si bene memini) Tentatur vt fortis, incitatur vt fidelis, prouocatur vt iustus; meritoque exiuit, quemadmodum locutus est illi Dominus: & exiuit cum eo Lot: hoc est, quod pro magno inter septem sapientum dicta celebratur, Sequere Deum; facto præuenit Abraham dicta sapientum, & sequi- tur Deum, exiuit de terra sua: quod ipsum ita interpretatur Am- brosius; vt sit exire de terra sua, de huius terra, hoc est, de corpo- ris nostri quadam commoratione egredi: de qua exiuit Paulus, qui dixit, Nostra autem conuersatio in calis est. Istud ipsum de sequendo Deo (quod enarrando celebrare cœpi) præceptum, eandem Abra- hami enarrans historiam Philo d sic explicat; vt nihil ab illo distare doceat quo ab optimis Philosophis admonemur conuenienter na- tura viuere. λέγει) ἡ ἐξῆς ὅτι ἐπορεύθη ἀβραάμ καθάπερ ἐλάλησεν αὐτῶ κέριος. τῆτο δὲ ἔστι τὸ παρὰ τοῖς ἀεῖσα φιλοσοφίσασι ἀδόμενον τέλει, τὸ ἀκολούθως τῆ φύσιν ζῆν. γίνε) ἡ ὅταν ὁ νῦς εἰς τὴν ἀρετίαν ἀφαιρῶν ἐλθῶν, κατ' ἔχουσθαι ὁρθῆ λόγος βάνη καὶ ἐπὶ) θεῶ τ' προσάξωρ αὐτοῦ διαμεμνήμενον καὶ πάσας δμῶν καὶ πανταχοῦ ἐργῶν τε καὶ λόγῶν βεβαυμένον. Et postea: εἰ τοίνυν λόγῶ μὲν ἔστι θεῶν ὁ νόμος, ποιεῖ δ' ἡ ἀσείρον τ' νόμος, ποιεῖ πάντως καὶ τ' λόγῶ. ὡσθ' ὅπερ ἐπὶν τὸς τ' θεῶν λόγῶς πρᾶξις εἶναι τ' σοφοῦ. τέλει οὖν ἔστι καὶ τ' ἱερῶ- τῶν μωσῶν, τὸ ἐπεσθῆ θεῶ: ὡς καὶ ἦν ἐτέροις φησὶν, ὀπίσω κυρίε τ' θεῶν οἱ πορεύσιν, &c. Præterea ipsum hoc præceptum, quod à Marco etiam Antoninō eodem Imper. atque Philosopho ita concipitur, e & qui- dem Platonicè aut Philonicè, ad ista (inquam) quæ inodò diximus aptissimè

a Cap. 15. b Lib. 2. de dif- fertationib. Epi- cte. cap. 16. vide & in c. 14. euifd. lib. c. 25. lib. 3. & cap. 10. lib. 4. cui dicto cōtrarium τὸ ποικίλειν. ἀπὸ τῆσιν πρὸς τ' δία καὶ ἀνθρώπων. ἕδερ αὐτῶ πρὸς τὰ ὅλα: qua de re apud eundem lib. 3. cap. 23. & cap. 25. c Lib. de Abra- ham Patriarcha, cap. 1. d ὡς ἐν ἀποκρίσε, fol. 278. & 279. e Lib. 10. de vita sua, fol. 281.

a Lib. 1. sermo. Epist. cap. 20. à quo dicto non abhorret Clea. this istud ab eodem Arriano scilicet lib. 4. c. 4. egrè dicitur μὲν ἔστι καὶ πρὸς τὸν πρῶτον μόνον.

b B. Matth. c. 16. & 19. & B. Marco cap. 2. & 10. Luca cap. 5. 7. 18. & Ioan. cap. 1. 8. 21. vide & B. Augustinum in homil. de Sancto. 30. c Lib. 1. padag. cap. 3.

d In libello de inscrutabili Dei natura, c. 4. fol. 127. quæ aut Syriacè aut Græcè scriptum lubenter legerim. B. quoque August. serm. 76. de tempore, elaborandum nobis esse admonet, ut quæ admodum Dominus nostro cū corpore ad superna conscendit, ita nos post illum quomodo possumus spectandam, & corde sequamur.

e ἀπὸ τοῦ μετανοησάντων, fol. 15.

f Lib. 3. Regum cap. 18.

g Qui est de lapsu & conversione hominis, fol. 15. 16. & 20. Paulus quidem c. 9. epist. ad Romanos, vers. 16. & dicit τὸ πρῶτον, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ δεῦρ. Et Salom. in Cant. Trahe me post te, curramus in odorem unguentorum tuorum.

h Illud eiusdem Lucæ explicans è cap. 2. Evangelij. Et venerunt festinantes. Quod etiam pertinet B. Pauli dictum, Eorum esse regnum calorum qui violenti illum rapiunt. i Psalm. 3. vers. 4. Psalm. 29. vers. 5. Psalm. 36. vers. 29. Psalm. 115. Dilexi in conspectu Domini mors Sanctorum eius. & Psalm. 137. Memento Domine David, vers. 9. Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent. vbi, mansueti, & benigni, recentioribus placet exponere.

aptissimè ἀθεῖαν περιάγειν διὰ τὸ νόμον καὶ ἀθεῖαν περιάγουσι ἐπειδὴ τὸ θεῶν Zenoni autem Epictetus apud Arrianum a sic admodum disertans tribuit, καὶ τοὺς αὐτοὺς μὲν ὁ προσηγορικὸς λόγος τὸ φιλοσόφου λίκου ὑπερῶν ἀλίγος, εἰ δὲ λείας γυναικὶ ἀνάγκη, τὰ ζυγίων καὶ ὀφεί. τί γὰρ ἔχει μακρὸν εἰπεῖν ὅτι τέλει ὅτι τὸ ἐπειδὴ θεοῖς. εἶσα δὲ ἀγαθῶν χριστῶν οἷα δὲ φαντασιῶν; cum eo sanctius nihil piusque homine dignius aut proferri aut praestari ac perfici posse videatur; ut à Latinis Christiani nominis Doctoribus (quod antè dixi) sic & à Græcis quoque Theologis memoratum scito: sed ad Christi potius de se ab Evangelistis b relata verba, quàm ad Ethnorum monita Philosophorum aspicientibus; ut eo nos de superbia, fastu & insolentia vitanda, Christum sequendo nudum & pauperem, admonitos velint. In his omni doctrinâ humanioris genere præcipuus Alexandrinus Clemens: c διὰ τοῦτο καὶ πάλιν σοὶ τὰ ἑσπέρη, λέγει ὁ κύριος, καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς, ἀκολουθεῖ μοι, ἐπεὶ τὸ θεῶν γυναικὶ ἀλαζονείας, γυναικὶ ἐπιπέρας πομπῆς: τὸ σοὶ τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀναφαιρέτου μόνον, τὴν εἰς τὸ θεῶν πίστιν, τὴν εἰς τὸ ἀποδοῦναι δόξα, τὴν εἰς ἀνθρώπων ἀεργεσίαν καὶ ἡμεῶν, καὶ ἡμεῶν τιμαλφίαν. Et placet, quod seculi bonis exutum, vero virtutis bono, quod adimi non potest; itémque in Deū fide, passi Christi Domini confessione, ac in homines denique beneficentia præditum, optima scilicet possessione ditatum vult esse illum, qui Deum sibi sequendum atque imitandum proposuerit. Quo sensu D. Ephrem, Intuere (ait d) oculis cordis, eumque tota fide complectens, quocumque perrexerit sequere; & loca singula cum eo perlustra, magno cordis affectu, &c. quæ sequuntur: & postea, si sic illum sequaris, atque comiteris gressibus amoris ac fidei; non accedet ad te malum, neque appropinquabit iuxta te malignus: sequere illum & ad novissimam canam, &c. sequere illum & ad crucis locum, assiste tanquam servus domino tuo. Nobis igitur Deum, ut famulis dominum, ponè sequendum admonerat Philo: e sic ferè, εἴτ' ἐκ ἐφελέμεθα οἱ δούλοι τὸ θεῶν δεασθῆναι: θαυμάζομεν μὲν τὸ αἰτίον ὑπερφανῶς, τῆς ἡ καὶ αὐτὸς φρεσὶς καὶ ὑπερφανῶν: iuxta illud Prophetæ Eliæ f nimirum, Israël emonentis; Viquequid claudicatis induas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum; si autem Baal, sequimini illum. Cyrillus admodum rectè; ita sequendum alacriter atque diligenter Deum, ut etiam curramus; docuit in libro de adoratione in spiritu & veritate, nuper in lucem edito: g & è nostris, hoc est, Latinis, B. Ambros. lib. 2. in Lucam. h Vides festinare pastores (inquit) nemo enim cum desidia Christum requirit. Quod utique nullius virtutis adiumento ac remigio facilius quimus, quàm patientiæ, quàm clementiæ, mansuetudinis ac misericordiar: qua præditi ἡσυχία ἡσυχίαν Hebraicè, Sancti, hoc est, mansueti aut misericordes Dei vel Domini, dicuntur plerisque i Davidicorum Psalmorum locis, ad ipsum Deum accedere, atque eius imaginem referre; præsertim vbi fraude aduersum nos capitali admiffa, eius

eius poenam remittimus, gratiamque delicti facimus: quod ex Dei natura esse, ipsòque dignum principe facinus, dicebat apud Flau. Iosephum a Iudas; admiffi à se furti veniam à Iosepho Ægyptij Pharaonis Præfecto pratorio fratremque suo postulans: ὡς μέγα μὲν καὶ τὸ ποῖσθαι τινὰς εὖ καταστάλας εἰς χριστῶν: ἡγεμονικῶς τὸν ἵσθαι τὸν ὑπερ τὸν εἰς αὐτὸν τὸ ἐπισημασθέν διὰ τὸν ἀφελῶς. εἰ γὰρ τὸ πρὸς μικρῶν ἡμεωμάτων ἀφέναι τὸς πλεονεξίας, ἐπαινον ἔνεγκε τοῖς ὑπερδοῦσι: τὸ γὰρ πρὸς τὸν ἀφελῶν, ὑπερ ὧν τὸ ἕν ὑπερβύων τῆς κολλῆς γίνε, τὸ ἡδονικῶν θεῶν φρεσὶ προσετέθη. Huc illud B. Ambrosij b admodum facit, ut sentio; Bonum est misericors homo, qui dum alijs subuenit, sibi consulit, & in alieno remedio vulnera sua curat: agnoscit enim se esse hominem, qui nonit ignoscere; & vias Christi sequitur, qui carne suscepta maluit in hunc mundum redemptor venire, quàm index. Itaque sicuti pro nobis Christus passus est, relinquens nobis exemplum, secundum quod ipsius vestigia sequamur; qui cum afficeretur conuiciis, nemini maledixit, nemini ob ea quæ patiebatur quicquam comminatus est: sic nobis quoque faciendum esse, D. Petrus illa sua prima Catholica epistola c monuerat; in hac omnino verba, εἰς τὸ τοῦ καὶ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χριστὸς ἐπαθεῖ ὑπὲρ ἡμῶν, ὑμῶν ὑπομιμνήσκων ὑπεργραμμῶν, ἵνα ἐπακολουθήσῃτε τοῖς ἴχνυσιν αὐτοῦ, &c. ὡς λαὸς ὁρθοδόξος ἐκ ἀντελοιδόξου, πάσχα ἐκ ἡπάλης, &c. quæ sequuntur. Nec ab similitè à D. Paulo d scriptum ad Ephesios; ut essent misericordes, ac mutuo iniurias condonarent, sicuti Christus fecerat: γίνεσθε ἡ εἰς ἀλλήλους χριστοί, εὐπολαχχοί, χαλεκοὶ ἐκ τῶν καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἦν χαλεκὸς ἐχέσατο ἡμῶν. Imitandum pro viribus humanis Deum, patremque nostrum; qui Solem suum oriri facit super malos & bonos, & pluit super iustos atque iniustos: ita nos absque visceribus misericordiæ esse non debere, sed sensum nobis demandum; ut inimicum etiam in nos animum habentibus indulgeamus, ac beneficia conferamus: à B. Chrysofomo, e illud Christi Domini adferente, Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris; præclare traditur: quod ipsum à Seneca, licet Ethnico, ita expressum quodam loco f memini; ut nihil possit manifestius, aut ad istam præcepti de imitatione Dei explicationem à Chrysofomo allatam aptius depromi: cum ad principem præcipue de quo sermonem instituumus; ille alter meritò retulerit: sic ferè. Servare proprium est excellentis fortuna; quæ nunquam magis suscipi debet, quàm cum illi contingit idem posse, quod Dijs; quorum beneficium in lucem edimur, tam boni quàm mali: Deorum itaque sibi animum afferens princeps, alios ex civibus suis, quia vtilis bonique sunt libens videat; alios in numerum relinquat: quosdā esse gaudeat, quosdam patiatur. Sanè si qua virtus est, cuius beneficio princeps omnium moderatoris Dei speciem atque imaginem præferat: quod Plutarchus sensit (cuius s istud est, ad iustitiam tamen pertinens, ut alibi h doceo ἀρχῶν ἐκείνων θεῶν τὰ πάντα νοσημένον, αὐτὸς αὐτὸν εἰς ἐμοῦ τῆς θεῶν διὰ ἀρετῆς καθίστας) ea profectò est clementia, humanitas & beneficentia ex qua subditos sibi populos, tanquam filios; quam possis verè pietatem dicere: sicuti per auctoritatem ac maiestatem, itémque reuerentiam

a Lib. 3. archæo. cap. 3.

b Ex oratio. funebri Theodosij.

c Cap. 2. vers. 21. & 23.

d Ad finem c. 4. epist. ad Ephes. ad quod vide quæ de Dei imitatione scribit Chrysofomus in sermone de mansuetudine, col. 686. & 687.

e Homil. 71. ad popul. Antioch. col. 386. & 387. & homil. 71. col. 197.

f Lib. 1. de Clementia, cap. 5.

g Ex libro ἀπὸ ἡγεμονικῶν ἀπειδύτων.

h In tractatu de vera Philosophia, quæ commentario ad iustis regulas attingit.

nobis & optimo cuique ciui facienda; Deumque acerrimis precibus fatigandum esse intelligamus; ne quid vtrique deterius (quod sane verendum est) contingat. Sic ille igitur de ciuitatibus, *παρ' ἑνὶ τῷ βέλῳ μὲν ἡλθον ἐπ' αὐτὰς (ἡμίας, ἡμῖσιν ἢ αὐτὸς τὸς ἡμῖντας- πρὸς τὸ τὰ αὐτῶν ἀσθενέστερα ποιῆν, ἢ εἰδέναι θεοῖς ἀπολαθεῖν ὁμολογῆ- τῖνα δὲ τὰ τ' θεῶν συνῶμεν τοῖς καθ' ἡμέραν ῥήματα ἐπ' αὐτὸς ἀφίεσιν, ὅταν τι παρὰ τ' πραγμάτων λυπῶν). καὶ τοὶ πολλοὶ αὐτοὶ σφᾶς αὐτὸς ἀπο- λίσκω, ἀλλ' ὁμῶς σὺνκομῶσιν, οἱ ἢ ἀνέχον, ἢ διὰ τὸ πολὺ τὸ τ' ἀνθρώ- πω γένεθ'· εἰ δ' ἐποῖτο πᾶσιν ἀμαρτήμασι δίκαια, σφῶδρα ἂν ὀλίγον ἢ τὸ σω- ζόμενον. ὅστις ἔρ' ἐοικέναι βέλῳ) θεοῖς, ἀφίεσ τιμωρίας χαίρετω μάλλον ἢ λαμ- βάνων, ὃ μάλιστα ἢ τὸς ἑλλήνας εὐείσκω τ' βαρβάρων διαφέροισ.*

Videre id olim Reges ac principes ipsi, cum Romani tum barbari. Beneficentiam quidem adeo M. Antoninum Philosophum & Imperatorem praeter ceteris excoluisse virtutibus, ut ei tanquam Diuinitatum etiam in Capitolio Romano dedicarit; apud Xiphilinum Dionis abbreviatorem legimus: *εἶχε μὲν γὰρ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς (inquit) πλεόντων ἢ ἐν δόξῃσι δεικνύμεν: ὅθεν πρὸς καὶ ναρὸν αὐτῶν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἰδρῦ- σατο, &c.* Existimabat enim ac praedicabat (Vulcatio Gallicano a teste) in Imperatore auaritiam esse acerbissimum malum: *Ἰgitur bonis viris pecunias Marcum dedisse, & oppidis labentibus auxilium tulisse, & tributa vel vectigalia remisisse, vbi necessitas cogebat.* Qua de re tota plenius ex Dione apud Xiphilinum videre est; vbi & hoc insuper, *καὶ πάντα τὰ πρὸς αὐτῶν γράμματα ἐν τῇ ἀγορᾷ καθύπευθε ἐκέλευσε.* **Cautiones debitorum siue reliquorum in medio foro comburi iussisse:** Smyrnam terrae motu couulsam & corruptam restitui iussisse sumptu proprio. Tum deinde a calumniola nimia ad rem attentionis insimulatione ipsum vindicans, *ἀφ' ἑσθρὸν καὶ νῦν θαυμάζω (ait) τ' ἀτιμω- μῶν αὐτῶν, ὡς ἔμεγαλόφρονα γενόμενον.* Nihil sane Imperatorem istum magis timuisse, & deprecatum esse, quam auaritia famam, de qua se multis epistolis purgavit; ab ipso Capitolino b traditur: quem & delationes, quibus fiscus augetur, contempsisse antea monuerat. Ante istum Imperatorem aliquot seculis Romana stante Republica, illi alteri pietati liberorum in parentes facellum dicatum fuisse in urbe, constat; ob illud pietatis documentum, quod in Metellorum domo refulsisse, sed eminentissimum in plebeia puerpera, repertum a Solino c memoratur. Sed ad rem ut reuertar: non minus facerem, quam illustre ad regiae pietatis, hoc est, liberalitatis in subditos, & beneficentiae, ac benignitatis celebrationem; apophthegma Persarum Regis Artaxerxis a Plutarcho relatum, lubens memoria repeto: eius nempe cui Longimanus cognomen, ab altera manu longiore, fuit. Etenim ad id forsitan aspiciens, quod quibus aequales manus ambae sunt, earum vnâ non minus adimere, quam alterâ dare fas esse videatur; sibi tanquam optimo principi futuro concessum a natura (quae frustra nihil facere solet) ut breuiore vna, longiore altera manu esset praeditus: quod non modò non sit in vitio, vel portenti, aut mali ominis loco ponendum; sed etiam ad regiae maiestatis decus, & ad assiduâ officij munerisque Imperatorij recordationem, commodè indulguntur existi

a In Auidio Caillio.

b In eius vita, ad finem.

c Polyhist. c.6. videto & Valerium Maxim. & Plinium. verba Solini retuli supra cap. 13.

existimaret: propterea quod regalius esset adicere, siue tribuere aliis de suo; quam adimere cuiquam aliquid, deque alieno ad se auertere. Artaxerxes ὁ ξέρξης (ait Plutarchus a) ὁ μακροχέρης προσγοροῦσθαι, διὰ τὸ τὴν ἑτέραν χεῖρα μακροτέρην ἔχειν: ἔλεγεν ὅτι τὸ προσθῆναι τ' ἀφελῆν βασιλικῶσθαι ἔστι. Ergo ipsius è soreore nepos Memnon Artaxerxes, naturali quadam tarditate apud plerosque lenitatem & moderationem ementitus, illius sibi cognominis qui omnes Persarum Reges mansuetudine, ac magnitudine animi superasset (ut apud Plutarchum b legimus) in ratione Imperij administrandi se imitatore, accessus facilitate, comitate, itemque clementia; cum supplicij vbi opus erat exigendis omnem contumeliam detraheret: tum verò benignitate, tam in accipiendis, quam tribuendis beneficiis praebuisse dicitur: nullum quippe donum adeò exiguum fuisse, quod non propenso ac libenti animo acciperet; veluti malum quidem punicum prae grande ab Omise cum honore verborum: & verò dum alij alia offerunt, aqua quoque in itinere ab homine tenui; qui cum nihil ibi tum reperire potuisset, properanter eam ex amne vicino haustam attulerat: quo sane munere ita delectatus fertur, ut phialam auream cum mille daricis ei mitteret: vxorem etiam suam, nomine Stateram salutaris se atque adiri sinere a popularibus foeminis: ideòque reuelata & aperta in curru sella, plerunque gestari velle. Quas ob res imperium eius gratiosum fuisse ad populum idem auctor c scribit: quo loco τὸ ἐν ἀρχῇ quemadmodum exposui, accipiendum est (mea quidem opinione) non sicut alij fecere Latini, Gallicique interpretes, In principio: sic enim inibi scriptum; ἢν δὲ τις καὶ μέλλοις ἐν τῇ φύσει τ' βασιλέως, ἐπιπέσει φαινομένη τοῖς πολλοῖς. ἐν ἀρχῇ ἢ καὶ πάντων ἡμεῶν ἔδοξε τὴν Ἀρτοξέρξης τ' δμῶνους παραστῆσαι. ἠδὲν τε ἑαυτὸν παρέχων ἡγεμονίαν, καὶ πρὸς τὸ τιμᾶν, καὶ χαρίζεσθαι κατ' ἀξίαν ὑπερβάλλων, καλῶσθαι ἢ πάντως ἀφαιρῶν τὸ ὑβείζον, καὶ ἠδόμενον ἐν τῷ δέχεσθαι χάριτας, ἐχ' ἡττοῦ τοῖς διδόνον, ἢ τοῖς λαμβάνον. ἐν τῷ δίδοναι φαινομένη εὐχαιεῖς καὶ φιλοπόνησθαι, ἢ δὲ πρὸς ἕτω σμικρὸν τι τ' διδομένων, ὃ μὴ προσεδέξατο προσθύμω, &c. quae piget exscribere. Et postea, ὅθεν ἠγαπᾶτο τοῖς πολλοῖς ἢ βασιλεία. Eundem animum habuisse videtur, eoque spectasse Hydaspes ille Rex Aethiopicum, cum apud Heliodorum d istud pronunciarer; καὶ τί ἄν (ἔφη) βασιλικῶσθαι, τ' μὴ λειψώμεν τὴν ἐμὴν μεγαλοψυχίαν, τ' τὸς φιλοπλητίας; nam & ibi de liberalitate seu munificentia loquitur, quae ipsa ad regiam animi magnitudinem pertinet. Ad illam verò munificentiam ac liberalitatem, non modò indulgentia reliquorum atque tributorum vectigaliumque immunitas: verum etiam praenarum, praesertim capitalium remissio, venia, gratia itidem spectat; quae ipsa indulgentia dicitur: a qua principes Romani ipsius facultatem diuinae geminam habentes, diuorum cognomen consequutos, oratorie ac eleganter imprimis Themistius e ita retulit: ἀνωθὲν τι βασιλεῦ ἢ πολιτεία τὸ τ' θεοῦ ὄνομα ὑμῶν ἐπιτίμωσιν: ἐχ' ὅτι πολλὸς χρυσοῦ ὑμῶν ἐν θεσσίαι, ἢ δ' ὅτι σέφανοι καὶ ἀλεργίδες ἐν πειροσίαι, ἢ δ' ὅτι πλέσιον ἐκ πένησθαι παραχρη- μα ποιῶσιν ῥατῶν ὑμῶν (ταῦτα γὰρ πάντα χθαμαλῶσθαι, τ' ἕραμῶν καὶ τ' πρὸς θνητῶν εἰσόνθαι) ἀλλ' ὅτι μόνω θεῷ καὶ βασιλεῖ ἐν θεσσίαι ἔστι, ἢ ὡς ἐπιθῆναι.

a In apophtheg. Regum & duci.

b In Artaxerxe, statim in ipso initio in folio 1850.

c Artoxer. fol. 1852.

d Lib. 9. Aethio- pican.

e Orat. 5. in Senat. habita de humani Imper. Theodol.

Verum

Verum ab illa scilicet, quam clemens ac lenis & moderatus princeps, non passim tamen, sed interdum ex causa tribuit: quam ipsam virtutem in eodem Rege Longimano laudatam ab Ammiano Marcellino^a in hac verba comperi; *Artoxerxes Persarum ille Rex potentissimus, quem Macrochira vnius membri longitudo commemoravit, suppliciorum varietates, quas natio semper exercuit cruda, lenitate genuna castigans, tias ad vicem capitum quibusdam noxijs amputabat; & ne secaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat: quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit, & verecundum; ut aduentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis scriptoribus celebratos;* vbi quod ait de more regio, accipe de more Persarum regum, qui Regum Reges dicti: & ita quoque rō more regio, apud Spartianum Adriano explicari debet. Apud Persas autem illa membrorum humani corporis pœnaria mutilatio, atque amputatio fuit ordinaria, & penè quotidiana (vt è Seneca,^b Diodoro,^c Tacito,^d Curtio,^e Theodoro,^f & aliis & addisci potest; de qua sermonè huius lib. 19. pleniùs differere institui) non minùs quàm illa peregrinane an barbara lentorum suppliciorum atque cruciarum dolorem inter exitum vitamque (vt Quintilianus^h loquitur) detinentium, acerbissima crudelitas; mortem protendens, ne dolor citius finiretur: quam esse variè ac exquisitè ab ipsis usurpatam, atque exercitam, quando iste Marcellini locus manifestum facit; si addideris illa quæ de capitis elisione ad lapidem legitima veneficij pœna scilicet, tum de Scaphismo, & aliis suppliciis apud Persas receptis: præsertim autem de cruciato per decemdiem iussu Parisaridos Care quopiam, oculis dein erutis liquidòque in auriculas are à carnificibus iniecto, Plutarchus Artoxerxe memorat: equidè affirmanti mihi, non alios immanium barbarorum appellatione ab Imperatore Constanti demonstratos; rationem constare nemo repugnabit: cum ita scribit, *vel dilaniaverit publicis pœnis corpus, &c. aut tabescentes artus atro sanguine permista sanie defluentes, propè in ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere, seu via immanium barbarorum.* vbi duo verba hæc, *Atro sanguine*, lubens deleuerim; quæ videntur in contextum (quem vocant) è glossemate sequentium, quid esset rō sanies exponente, ascita. Nam quid aliud (quaso) nisi sanguis ater, sanies? Et rectè Imperator tabescentes sanie; quod Marcellinus^k perfusi sanie corporis mēbra liquētia dixit alicubi: quod olim Poëta itidem

— sanie, tabòque fluentes

Complexu in misero longa sic morte necabat.

octavo Æneidos dixit, vbi de Mezentij supplicio: qui sub initium tertij Æneidos vbi de Polydori telis confixi atque obruncati à Thracum Rege reliquiis manibusque loquitur, atrum sanguinem cum tabo coniunxit: sic ferè,

Nam quæ prima solo ruptis radicibus arbor

Vellitur, huic atro liquuntur sanguine gutta,

Et terram tabo maculant. —

Quod verò quidam^l à tabe sanie ita distinguunt, vt sanies de mortuo

^a Lib. 30.

^b Lib. 3. de Ira, cap. 20. vbi de natibus toti populo recisus à Rege Persarum, vnde Rinocolorè nomen in Syria cuius & Strabo meminit lib. 6. pag. 379. quam Rinocuram

Ægypti urbem ait Stephanus in lib. 5. de Ægypto.

^c Lib. 5. Biblior. se. 2. fol. 50. & lib. 17. fol. 398. & 559. qui latroni

^b Ægyptiis nates ab Æthiopia Rege præcisas, ipse inque in solitudinem deportatis oppidum conditum narrat.

^d Lib. 12.

^e Lib. 5.

^f Lib. 5. Histor. Ecclesiast. c. 39.

^g Casare lib. 7. de bello Gallico. Epiphano Scholastico Histor. Tripart. lib. 10. cap. 30.

^h In Odij potio. 1. Declam. 14.

ⁱ l. vnica in fin. C. de emend. feruor.

^k Lib. 19. rerum gestarum. Nostro

in cadavera mortuorum fatiscunt, & defluunt; adeo vt nullus mortui post quarridum fatiscit agnoscatur: interfectorum vtrò Persarum inarescunt in modum spiritum corpora;

vt nec liquentibus membris nec sanie perfusa madescit: quod vita perior facit, & vbi nascuntur exusta caloribus terra.

^l Notatur ab Ambr. Calepi. in sanies.

mortuo dicatur, tabum de viro; mendacij & erroris inde manifestè conuincuntur, quod in historia Iob,^a cum dixisset Dominus ad Satan; *Ecce in manu tua est, verum tamen animum illius serua: & egressus Satan à facie Domini percussisset Iob vlcere pessimo à planta pedis vsque ad eius verticem, Iob ipse testa sanie radebat, sedens in sterquilinio:* itemque quod historiam Lazari enarrans Petr. Chrysologus,^b *Diues ructabat epulas (ait) sanie pauper anhelabat:* si hoc insuper adiunxeris Cornelij Taciti^c testimonium de tabo, *Fœdum atque atrox spectaculum intra x l. pugna diem, lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque forma, infecta tabo humus, protritit arboribus atque frugibus, dira vastitas:* & istud eiusdem Poëta alio loco^d de peste;

Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;

Corruptique lacus, infecit pabula tabo.

Quamobrem Lucanus^e vtriusque supplicij mentionem faciens, quod damnatis furca suspensis laqueo spiritus præcluditur, & quo cruci clavis affixi miserabiliter pereunt; hæc duo de quibus agimus vocabula velut eandem vim habentia copulauit atque permiscuit: quo loco,

— laqueum nodosque nocentis

Ore suo rupit, pendentia corpora carpsit,

Abrafitque cruces, percussa que viscera nitibus

Vulsit, & incoctas admissis sole medullas

Insertum manibus chalybem nigramque per artus

Stillantis tibi sanie, virusque coactum

Sustulit, & nervo morsus retinente pependit.

Ac de diris quidem variisque Persarum suppliciis quæ sub Sapore ipsorum Rege innumeri Christiani pro fidei Christianæ confessione pertulerunt, plurima è Sozomeno Epiphanius Historiæ Tripartitæ lib. 3. f vt quidam stipitibus alligati, serræque fissi, crudeli nece lacerrarentur; alij verberibus laniarentur. Puficio Ananiam moriturum consolanti perforata ceruice, lingua exinde proijceretur; Aithali verò dum nimis tensus caderetur humeri sic disuncti fuerint, vt mortuas postea manus portare videretur: alique eius ori cibos afferrent.

Pium verò cum primis & Imperatore Christiano dignum; quod à Theodosio Imperatore Flavianus Episcopus Antiochenus, populo propter deiectas principum statuas afflictio veniam poscens, ipsumque ad humanitatem atque clementiam excitans: apud B. Ioannem Chrysostomum in quadam ad populum Antiochenum homilia: & cum arma vim pecuniarum subditorumque multitudinem, aliaque huiusmodi non tam illustrare atque commendare ad posteritatis memoriam solere principes, quàm animi disciplinam, & mansuetudinem, dixisset: Magno illi Constantino tribuit, his admodum verbis, Latine ab interprete redditus; quæ vtinam Græca ipsi haberemus. *reterur beatus Constantinus (inquit) effigie sua quadoque lapidata, multis ipsum instigantibus ad supplicium de auctoribus contumeliæ sumendum.*

H h

dicentibus, quod omnem ipsius faciem saxis conuulnerarint; manu faciem palpans, & leniter ridens dixisse: Ego verò nusquam vulnus in fronte factum video, sed sanum quidem caput, sana verò & facies tota: illi verò reueriti & confusi, ab hoc iniquo destitère consilio. Et hoc verbum. (inquit) haecenus canunt omnes; nec tantum temporis labefecit, aut huius sapientia memoriam extinxit, quod non sit hoc trophæis splendidius? &c. quæ sequuntur in eandem sententiam non pauca. Equidem nihilo inferius eo Constantini dicto istud arbitror, cuius auctorem ipsum ibi Theodosium Imperat. laudat Flavianus; sic ferè, Recordare priorum quæ nolo solemnitate hac superueniente (inquit, de Paschali aut maioris hebdomadæ festiuitate intelligens) per totum orbem terrarum epistolam misisti, iubentem carcere detentos dimitti; & **ipsis ignosci crimina: & illis humanitatem tuam demonstrare non sufficientibus, per literas dicebas; Utinam mihi liceret & defunctos reuocare, & resuscitare, & ad priorem vitam reducere: horum nunc reminiscere verborum, &c.** Quæ omnia mente atque animo sapius agitaue- rat (vt par est credere) Christianus ille alter Imperator; cum Leo- ni filio eidemque Imperium Constantinopolitanum olim admini- straturo præceptum daret, princeps Basilius: **a vt erga delinquentes**

a In Pareneti- cis cap. 28. *μετροθυμίας*, vi- deto & similia immò eadē ferè cum superiori- bus in cap. 51. *επιεικείας*.

b In Pareneti- co, cap. 37.

c Ad d. l. Nera- tius.

d Apud Stobzū serm. 147. locor. communium.

e Vide apud Hæ- stor Gallic. au- ctiores.

esse longanimis & patiens, in pœnis exigendis humanus, grauis & modestus vitæ ratione, sermone mitis, affabilis & communis mori- bus: nam ita fore, vt a subditis amaretur; sibi que parētis potius apud illos quam principis regivæ nomen, & famam ac laudem quæreret: **ἀλλὰ ἔσο μακροθυμῶς μὲν ἐπὶ τοῖς πλείστοις, φιλανθρώπων ἢ ἐν τοῖς ἐπιθυμοῖς, σεμνὸς τὸ ἦθος, ἠμερῶς ἢ λόγῳ, ἢ ἐν ἡμιλητικῶς ἢ τρέπον. ταῦτα ἢ ἀπαρτὰ πῶσις ἢ σε ποῖος τοῖς ὑποχάρτα: καὶ πατέρα μᾶλλον ἢ βασιλέα κα- λέσθαι παρασημασθήσεται.** Tum deinde alio loco, **b vt à Deo totius orbis moderatore haud dubiè recepturus ipse quod præstitisset, erga ege- nos eòsve qui rogarent (nam vtrumque verbo quod proponā Gra- co significari, exploratum est) misericordia vteretur; quæ ad pieta- tem propriè pertinet: ἢ ἔλεος ἐπιδαφιλίας τοῖς θεωροῦντο, ἢ ἔλεος ἐπι- σωστικῆς παρὰ τὸ ἴδιον βασιλέως. ἀσέβεια κενώσας ἢ τὸ θεωροῦντο ἐπὶ μετὰ δόξης.** Adicit superioribus & istud, vt qui à Deo plurimis beneficiis cumu- latus erat, illum sibi diem deperiisse crederet; quo nullum in quen- quam beneficium contulisset: **καὶ μηδὲν ἦγε τὴν ἡμέραν διένημι ἐν ἢ μη- δὲνα ἀδργατικῆς ἐπὲρ ὧν παρὰ θεῶ ἢ αὐτὸς ἀδργατικῆς.** Quibus postre- mis ad illud Titī Romani principis optimi dictum tantopere cele- bratum, aspexit Basilius; quod in commentario ad iuris regulas **c attulisse, ac explicasse mē recordor. Nec aspernandum porrò quod Anaxilaus Rhegij Tyrannus, quid in Tyrannide fœlicissimum esset interrogatus, respondisse fertur; d τὸ μὲν ἔσπετε ἀδργατικῆς νουθετικῆς, Nunquam beneficia conferendò vinciri; vel quod Xenophon Socraticus Philosophus, Regi esse honestius beneficiorum, quam trophæorum multitudinem relinquere: **ἔσ βασιλεῖ κἀλλιον εἶναι τὸ τὸ χρεῖτων ἀπολι- πῆν ἢ τροπαιῶν πλεονεξία.** Illud verò eximium, quod cum Ludouico (si bene memini) Regum Franciæ nostræ nominis huius duodecimo. **e** tribuatur, sine culpa prætermittere nō possim: quo egregia principis clemen-**

clementia magnitudini animi copulata ostenditur. Nam cum ex Ducatu Aurelianensi ad dignitatem Regiam peruenisset: suadenti, ex proceribus an susurrionibus Regi que palatij foricibus adula- toribus cuiquam; vt iniurias illatas olim sibi, nunc (cum se dabat oc- casio, ex tanta quam adeptus erat potestate) vlsceretur; pruden- tissimè summæque moderatione animi respondisse fertur, **Minimè decere Franciæ Regem, vt illatas Aurelianensi Duci contumelias vindi- cet: quod itidem à multis aliis regibus olim si non dictum, certè præ- stitum, auctor quidam vetustus prodidit; cuius ex Antonij a colle- ctaneis, hæc admodum verba sunt, πολλοὶ καὶ ἄλλοι βασιλεῖς πολλὰς ἐπὶ τῆν ἀρχὴν ἐλθόντες τὸς πάλαι λελυπηκότας λαθόντες ἀνάξιοι εἶναι ἡρόμωσαν ἐν ἀρχῆς ὄγκῳ τὸς ἐπὶ ἀπαρτῆσαι τὸ πεπλημμελεμῆσαν.** Ac de Adriano quidem Cæsare in eandem propè sententiam Spartianus **b memo- rat, sic ferè; Quos in priuata vita inimicos habuit, Imperator tantum neglexit; ita vt vni quem capitalem habuerat, factus Imperator diceret, Euasisti.** Quod autem Imperatoribus aut regibus isto illorum exem- plo præceptum volumus; hoc ipsum eadem (si non maiore) ratio- ne iis qui ad magistratum aut culmen alicuius dignitatis ex mediocri quapiam fortuna peruenerunt, præscriptum esto: quod in eandem sententiam Herminio Comiti beatum Isidorū Pelusiota **c his om- ninò verbis rescripsisse proditur. καὶ μᾶλλον ὅτε ἀρχῆς ἐπέβη (malè Imperium, Billius interpres, mea quidem opinione, reddidit) ἀόδιμῶς ἢ γένοιτο ἢ ἡλωτός, ἢ τὸς ἀδμήσαντας καὶ ἀμύνη: ἀλλὰ ἢ μάλιστα πάντων τὸ λυπηρῶν λήθην ποῖσιν ὅτε μάλιστα τὸ διώασθαι σε αὐτὸς τιμωρῆσαι παρῆσχα ἢ τὸ ἀρχῆς ὄγκῳ.** Perperam igitur & peruersè (vt ad principes reuer- tar) sui verè nominis Imperator Seuerus cum iniurias quasdam ab Atheniensibus pertulisset, inimicus his factus, minuendo eorum pri- uilegia, iam Imperator se vltus est; sicuti Spartianus **d idem tradidit. E contrario admodum placet quod in Regum nostrorum historia Philippi Pulchri humanitatē atque moderationem commendatam dictumque ad ipsam hoc eius pertinens, & cum illo Isidori præcepto prorsus consentiens, præcipuè celebratum reperio. e Nam cum ab Episcopo Apamæarum legato, siue nuncio Bonifacij Romani Pon- tificis, imminuta ipsius publico affecti conuicio maiestas fuisset, ad- duci nunquam à familiaribus potuit, vt vllam Episcopi personæ (cu- ius Ecclesiasticæ possessiones ob contumaciam pignori captæ aucto- ritate Regia fuerant) inferri molestiam pateretur. Plus honoris & gloriæ ad principem peruenire dicens, cum ei de quo se vlscisci po- tuit veniam indulget; quam vbi pœnas de illo sumat: Episcopum ta- men liberæ Archiepiscopi Narbonensis custodia ad tempus traditū, sed vtrique illasum; & ipsa deinde liberatum ferunt. Peregrina verò Persarum historia ex diuerso, Regiam grati animi significationem à Dario Hystaspe filio darum summè celebrat; qui cum ad principa- tum regni que illud culmen peruenisset, beneficium quod priuarus acceperat obliuione obliterandum non putauit; sed liberalissimè aureum (quod dici solet) pro areo rependit: Sylofonti enim à quo vestem dono acceperat; summam Sami (quæ ipsius patria fuit)**

a Vide in locis communibus sermo. 149.

b In eius vita.

c Epist. 219. lib. 2. fol. 309.

d In Seuero.

e Nicol. Gillius in Annalib. sub annū 1296. Bernar. Gir. sub an. 1301. Gagui. lib. 7. in Philippo, fol. 124.

a Ex lib. 4. Vari. hutor. cap. 5. in fine.

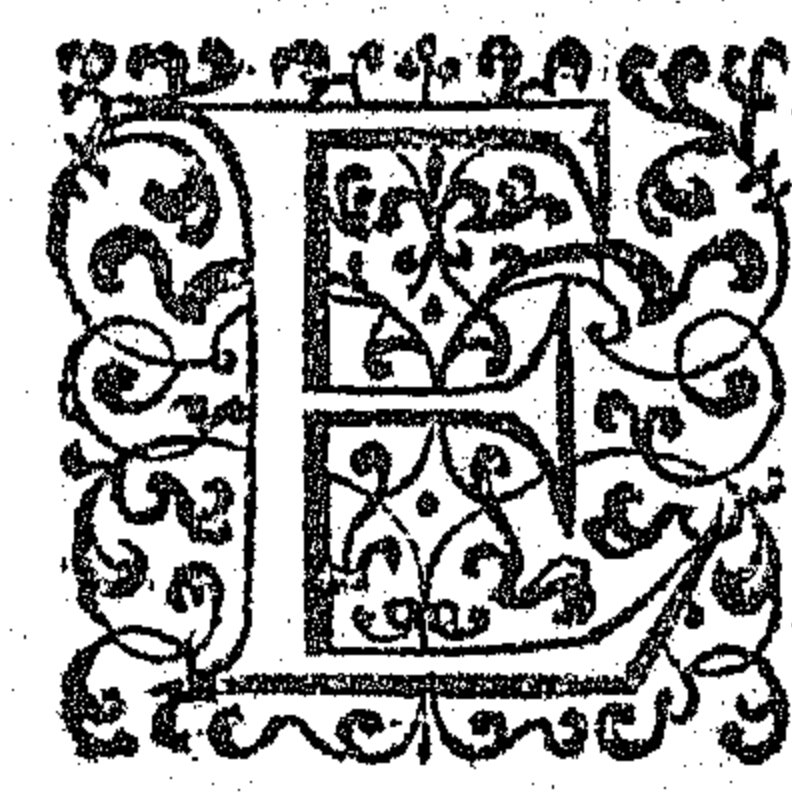
potestatem, atque auctoritatem tribuit: qua de re ista A. liani a verba lubenter in memoriam reuoco: καὶ λαρεῖσθ ἡ δ' Ἰσάως παρὰ Συλοσάν- τθ λαδῶν ἐμάτιον ἔτι ιδίωτος ὄν, ὅτε ἐγχεατὴς ἐγένετο τ' βασιλείας ἐδωκεν αὐτῷ τ' παρὶδθ τὴν ἀρχὴν τ' Σάμας: χρῆσθα χαλκιάωφ φάιν τις ἀμ.

S V M M A.

Miscella de egregiis variorum principum dictis, factisque; ad moderationem, & clementiam pertinentibus.

Officium principis in subditos, ex Pythagoraeorum sententia. Clementiam sub pietatis nomine ut regi tribuitur, commodè adiungi iustitia; in initio Nouella Iustiniiani 647. 1. 1. exposito, & in initio Psal. Davidici 100. adhibitis Diodori, Heliodori, ac Dionis locis, & Vuisgothorum legibus; in quibus macula deletur. Commendatio mansuetudinis suae lenitatis in principe. De Davidis mansuetudine. In eius aliquo Psal-morum loco, de propria vocabuli significatione quaesitum iuxta Hebraum authenticum. In Ptolomaeo laudata clementia & beneficentia in subditos. Denique in Polydoro Rege Spartano, Philippo Macedone, Iulio Cesare, & Octauio. Dicta eximia principum Alexandri Macedonis, Antonini Py, Scipionis Africani, Theodosij. Ad hac Gratiani, & Marci, Antonini Romani. Impp. ciuilitas, clementia, moderatio; Summa exposito. Constantini humanitas, cuiusq; verbum egregium de Reipub. membro uel purrido uel curabili. Constantij mansuetudo erga Euesenos, qui statum ipsius ca-ciderant, à Libanio celebrata. Dictum aliud Iuliani memorabile, à Marcellino. Theodosij Magni laus ex ista humanitate à B. Ambrosio (cuius uerba fortasse casti-gentur) atque à Themistio; apud quem notatur quod agit de Imperatoris cognominibus; & quod de laudibus principum è clementia desumptis. Gratiani mode-ratio. Theodosij iunioris & Martiani Roman. principum. Leonis Magni dictum eò pertinens. Moses Dei amicus ob lenitatem ac mansuetudinem nominatus: sed & Dauid, è Chrysostomo. De pietate siue clementia principum, ducuntq; ac iudicium: è varijs auctoribus, & in his ex ipso Diuo Ambrosio, qui obiter emaculatur. Aliam magnatum, aliam principum conditionem in iudicij criminalibus, cum propius ad Dei potestatem accedant principes: clementiam tamen seueritate ab utriusque tem-perandam, Dei scilicet imitatione: qua de re insignes aliquot pra caeteris loci apud Chrysologum (qui obiter illustratur) Cassiodorum, Gregorium, Arnobium, Senecam, Augustinum, Marcellini de Iuliano elogium: Eiusdem Iuliani pra ceptum: cuius ver-ba partim cum Horatianis comparantur, partim castigantur. Isidori Reliquota. ad-moniio ad Ansonium correctorem. Iustitiam facere apud Hebraeos, pro innocenter viuere, & iustitia pro elemosyna. Defensio uetus translatio quodam apud B. Mat-thaeum loco. Iustus apud Dauidem pro benefico & in egenos liberali. Ioseph qui in Euangelio iustus nuncupatus. Graca uersio iustitiam habet pro misericordia, duo-bus Geneseos locis. Et è contrario apud Hieremiam & Dauidem rectè misericordia, ubi Hebraum uocabulum iustitiam sonat. Iustitia nomine interdum ostendi reli-gionem apud Cicronem, Athenam, Aristidem; qui emendatur, & apud ipsum Dauidem, Pietatis nomen à religione disparatum aliquot locis, & ad homines rela-tum. Religionis nomen ad debitam hominibus reuerentiam translatum à Tertul-liano atque Augustino.

CAPVT XVII.

ST igitur ex Imperatoris officio, & Regij verè ani-mi non tyrannici, ut erga subditos clementer ac hu-manè se gerat; tranquillitatem, ac pacem inter suos reddendo iure, non summo, mero & subtili, sed il-lo ipso scilicet aequitate ac pietate (qua ἐπιεικεία η̄ φιλανθρώπια Gracis est) prudenter ciuilitèrque tem-perato tueatur: eòsque ab omni vi extraria, etiam cum suarum co-piarum

a Cap 13. ver. 58.

piarum damno; prolatis è thesauro suo nouis & veteribus (ut pa-tribus familiàs in more esse Christus Dominus apud B. Matthaeum a tradit) immò & cum suauis ipsius vitæ periculo, defendat ac vindicet: boni pastoris, qui animam, id est, vitam, iuxta eiusdem Christi effa-tum, b pro ouibus ponit (nam ab Homero & à plerisque auctoribus c b Cap. 10. Euan-gelij secundum Ioan. vers. 11. & sequentib. c Vide Aristidē aēi scētias, fol. 165. verso. & Eu-stat. post Hom. in 2. Iliad. d Li. 2. Reg. c. 4. Tu paschis populum meum Israel, & tu es is dux super Is-rael. Quin & ipsi Deo pastoris no-men tribuitur in sacris literis, ut initio Psal. Da-uid. 22. & Chri-sto apud Eze-chielē cap. 34. e Sermo. 152. in Collecta. locorū commu. ex Ar-chytæ libris de lege, & iustitia. De officio boni principis tanquā pulchri parentis vel tutoris, ad utilitatē publicā omnia referentis: videto Lau-rent. Aduocatū Regiū Aouensis Parlamenti He-notico Callicē conscripro, nūc nuper in lucem edito, fol. 331. f Sermo. 147. vbi & alium è Xe-noph. 8. de Pa-dia Cyri libro adfert dicentis, πρὸς πάντας ἐργα εἶναι μιᾶς ἀγαθῆς ἢ βασιλεὺς ἀγα-θὲ, &c. qua se-quuntur. g Cap. 2. h Ita charitatē cum iustitia cō-iungendam pu-tauit Melchias-des Papa cap. 13. in 2. q. 1. ut cum iustitia (inquit) & charitate des-criari, neminem condemnentis ante verum & iustum iudicium.

datum Palatinæ siue Comitatenfi libellorum (ut vocant) magisterij

a Ex ann. salur. 1566.

militiæ nomen, prima stipendia cœpi facere; a bono quodam memoria Regis, nemini suorum aut exterorum etiam (si fata tulissent) cessuri, perpetuæ apud nos omine, proferenda hoc in loco duxi: quæ si quis introspexerit, atque expenderit; eum prorsus operam non lusurum assseuerare audeo.

Ac primùm, vt ab illo quod domini Iustiniani νομοθεσία nobis sup- peditat ordinamur, quòdque illustrissimum videtur ad hanc rem quam paramus: duobus istis inter homines præcipuis bonis iustitia & benignitate ornari, firmarique Imperium; conseruari Rempubl. humanamque vitam rectè gubernari: quarum altera ius æquabile suum cuique tribuit, aliena non expetit; altera verò ad misericordiã decurrit, ac debitis grauibus, arisq; alieni difficultatibus egenos liberat: μέγιστα τ' ἔν' ἀνθρώποις ἔστιν ἀγαθὰ (inquit b Imperator) δικαιοσύνη τε καὶ φιλανθρωπία: ἢ μὲν τὸ ἴσον οὐκ ἔστιν ἐπιμελεῖν, καὶ τ' ἀλλότριον ἐν ἐπιμελείῃ, ἢ τ' ἄλλοις ἔλεος παρέχειν, καὶ χρεῶν τὸς δειομένους ἐλευθερῶσαι δουλοκόλων. ταῦτα τὴν βασιλείαν οὐδὲ κοσμεῖν καὶ ἀσφαλεῖν, καὶ τὸ πολίτευμα διασώζειν καὶ τ' ἀνθρώπων καλῶς διακυβεῖν βίον, &c. quæ sequuntur. Quibus istam se affectasse humanitatem, siue pietatem in subditos, statim ab adepto principatu, asserit. Ideò Dauid sciens se à Deo Regem creatum; pij sanctique principis officio se functurum testatur, atque pollicetur: his duabus partibus, clementia, aq; uitate, liberalitate seu benignitate ac misericordia; item iustitia & iudicio, id est, reddendo æqualiter

b Nouel. const. 163. de releua. trib. in princ.

c Psalm. 100. in princip.

d Lib. 2. Bibliot.

e Libro 10. Ethiop.

f Lib. 55. Histor.

iure, ceteras virtutes regias complexus: cùm ita canticum inchoat, e Misericordiam & iudicium cantabo tibi, Domine, &c. Ideò etiam Arbaces Assyriorum Rex cùm Belesin præfectum Babyloniorum ob interuersam, quæ olim Sardanapali fuerat, pecuniam capitis damnatum liberasset; pecunia insuper donato præfecturam non ademisset, recordatus ad Regiam dignitatem ipsius beneficio se peruenisse: dixisse fertur, maius esse prius, posteriore delicto, beneficium. Huius moderationis vulgata fama summam ei subditorum vicinorumque populorum beneuolentiam conciliatam; eum esse dignum Regia dignitate prædicantium, qui aduersus delinquentes ita se gereret, narrat historia: φήσας (inquit Diodorus. d Siculus) μέγιστος εἶναι τὰς ἐξ αὐτῆς προγεγεννημένης ἀδελφείας τ' ὑσθρον ἀδικημάτων. διαδοικθῆσιν ἢ τ' ἐπιεικειάς, ἢ τὴν τυχεύσαν εὐνοίαν, ἀλλὰ καὶ δόξαν παρὰ τ' ἔθνων ἀπιωτέγκαι: πάντων κενόντων ἄξιον εἶναι τ' βασιλείας, τ' ἔστω προσωρεχθέντα τοῖς ἀδικήσασιν. Præterea Hydaspis Æthiopum Regis; qui non modò propter εὐνομίαν, hoc est, ius bene constitutum atque redditum, sed etiam ob lenitatem ac mansuetudinem erga subditos, paternum quendam ipsis in se amorem instillauerit; apud Heliodorum, e habitam esse mentionem reperio: vbi, ἀνδρὸς δὲ εὐνομίαν τε ἀμα καὶ τὸ πρὸς τὸς ἑπικηδὸς ἔλεος τε καὶ ἡμδρον, παρὸν τινὰ ἔρωτα τοῖς δέμοις ἡγάξατο. Multò plura humanitate ad optatum finem perducere atque consummari, quàm aliqua sæuitia; prudenter admonebat Augustum vxor Liuia: vindicandas verò principi esse publicas iniurias; remitti priuatas oportere (quod ipsum ad veram clementiam pertinet) sic vtique à Dione Græcis verbis proditum: f καὶ μοι γὰρ δυνεὶ πολλὰ πλεῖα φιλανθρωπία ἢ

τινι.

τινι ὀμότητι καὶ οὐδὲν ἄλλο, &c. καὶ συνήωμιν δουθεῖσα καὶ τ' πάντων θρασυῶν διαχεῖ, καθ' ἑπὶ ἢ τιμωρία καὶ τ' πάντων πρῶτον χαλεπαίνῃ. Et postea, τὸς δ' ἀρχοντας νομίσειν οἱ πολλοὶ τοῖς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικήσασιν ἐπιελεῖναι χρεῖται, τὸς δ' ἰδίᾳ τὴν ἐς αὐτοὺς πλεμμελείην δουθεῖσας φέροι.

Superioribus verò Iustiniani nostri verbis, nihil aptius (meo quidem iudicio) adiungi queat; quàm quod in Vvisigothorū legibus, a modestia & mansuetudine Principum rempublicam stare ostenditur, his omninò verbis: Sicut ergo modestia principum, temperantia est legum, ita concordia ciuium victoria est hostium. Ex mansuetudine enim principum, oboritur dispositio legum; ex dispositione legum institutio morum, ex institutione morum, concordia ciuium; ex concordia ciuium triumphus hostium: sicque bonus princeps interna regens: & externa conquirens, dum suam pacem possidet (vbi malim dum sua in pace possidet) & alienam litem abrumpit, celebratur & in ciuibus rector, & in hostibus victor, &c. Ex quibus colligitur, lenitate ac moderatione animi potius, tutiusque proferri ac dilatari Imperium, aut ad ipsum aspirari, gradusque fieri per beneuolentiam ciuium; quàm seueritatis terrore subditis, non sponte sed necessitate seruientibus, inflicto; quod & superiore libro b docui aliis exemplis auctorumque testimoniis adhibitis; & Marcus Imperator filiū Commodum amicis ac propinquis suis commendans, præclare apud Herodianum, c in hac verba expressit: μέγιστα ἢ δεινοὶ εἰς ἀρχὴς μὴ ἀκινδύως ἡλασσαν, ἔσοι μὴ φόβου ἢ ὀμότητι, φόβου ἢ τ' αὐτῶν χρηστότητι τὰς τ' ἀρχομένων λυχαῖς ἡγεῖσθαι. & γὰρ οἱ ἢ ἀνάγκης δουλεύουσι, ἀλλ' οἱ μετὰ παθεῖν ἑπικηδόντες ἀνὴρ ὀπίοι, καὶ ἔξω κολακείας προσωπίτε ἀρῶντες τε καὶ πᾶσχοιτες διατελοῦσιν: ἐδὲ ποτὶ ἀφωιῶσιν ἢ μὴ βία καὶ ὑβρεὶ ἐπὶ τῆτο ἀχθῶσι. Igitur ad Theodosium conuersus in oratione de ipsius laudibus ad Senatum habitā Themistius, d in eandem sententiam dicebat; & μὴ οἱ σοὶ πρόγονοι καὶ ἀρχήγε, ἀλλ' ἀδσοὶ μέλλω ὄντο δεινὸν καὶ εὐνοίαν πλεον, ἢ φόβον κατέχευε τὸς ἑπικηδόντες. Δυσκαταγωνιστέρον ἢ φιλανθρωπία εὐνοία, φόβος. φόβος μὲν γὰρ εὐνοίαν ἐν ἴσῳ καὶ ἀκαλυθεῖσασιν, εὐνοία ἢ δυνάμεις πολλὰς. Panegyristes quoque alius Latinus illo vetustior, ab hac pietate, hoc est, ciuilitate ac in subditos benignitate, Constantinum principem ita commendauerat: Institiam verò patris, atque pietatem sic imitaris, ac sequeris: vt omnibus ad te confugientibus, diuersamque opem, aut contra aliorum iniurias, aut pro suis commodis postulantibus, quasi legata patris videaris exsoluere, idque ipsum coram gaudeas prædicari: quicquid tu iuste ac liberaliter feceris filium Constantij necessario præstitisti. Sane ad bonum pacis quâdoque magis proficere mansuetudinem gratiæ, quàm seueritatem disciplinæ, Arnulphus Lexouienis Episcopus e prudenter ad Papam Alexandrum scripsit. Zaleucus adeò Locrensis Legislator, in legum suarum proœmio ciues ad iustitiam & pietatem illam (hoc est, mansuetudinem & clementiam) reuocasse traditur; iubens ne quis ciuem inimicum haberet irreconciliabilem. De quo sic Diodorus Siculus: f Διὰ τ' ἢ προαιμίας προσωρεσάμενοι τὸς πολίτας, εἰς δουθεῖσας καὶ δυναισούτων ἐπέλαξε: προσωρεσάμενοι τ' πολίτων ἔχθρον ἀκατάλλακτον ἔχειν. Nec enim dubito, quin ambiguum aut

a Lib. 1. C. leg. Vvisigoth. tit. 2. cap. 6.

b Lib. 2. cap. 2. Semestr.

c Lib. 1. Histor.

d Orat. 5. fol. 76. libri ab Henric. Steph. excuti vnde & in orat. 9. fol. 112.

e Epistol. cuius initium, Nuntios, in fine.

f Lib. 12. vbi de Zaleuci legib.

πολύ

a Vide Aemiliū Prob. Alcibiade.
b In Orat. pro M. Marcello.

c Lib. 2. de Ponto, Eleg. 2.

d Adriano.

e Arcadicis.

f In Pio.

g Ad finem eius vitæ ac Imperij.

h Lib. 2. Sophista. in Herode.

i Lib. 1.

vñ, non minus multas consilio ad amicitiam adiunxiffe traditum.^a Nolo clementiam Iulij Casaris à Cicerone totis eloquentiæ^b fluminibus celebratam, hęcce proponere. Ob clementiam pater patriæ Octavius Augustus, ac Tribunitia potestate perpetuò habitus, teste Victore Aurelio. Eam ab Ouidio Nasone alicubi laudatam his Elegiacis^c memini:

*Sed placidus, facilisque parens, veniaque paratus,
Et qui fulmineo sæpe sine igne tonat.
Qui cum triste aliquid statuit, sit tristis & ipse,
Cuique ferè pœnam sumere pœna sua est:
Vincta tamen vitio est huius clementia nostro;
Venit & ad vires ira coacta suas.*

Antoninum Imperatorem Romanū, qui Adriano successit, idèd piū esse nominatum à Senatu; quòd plurimos reseruasset: quos ille (vt apud Spartianū^d legitur) ob leues offensas iusserat occidi; ex Dione Xiphilinus narrat: eūque palàm in Senatu prædicasse, sibi potestatem Imperatoriam à capitalibus Senatorum pœnis & similibus actionibus non esse auspicandam, ἵτι αὐτὸν ἀγγιστοῦ (ait) καὶ δὲ σέβῃ δὴ τὸ αὐτὸν ἀγιστοῦ ἐπισημασῶν ἢ βελὴ ἐπαδῶν ἢ τῇ ἀρχῇ τῆς αὐτοκρατορίας αὐτῆς πολλῶν ἀδικηθέντων καὶ τινῶν ἢ ὀνομαστῶν ἀδικηθέντων, ὅμως ἔδ’ ἐνα ἐπόλασεν: εἰπὼν, ἔ δὲ με ἀπὸ τοῦτων ἔργων τῆς προσατίας ὑμῶν ἀρξάσθ’. Atque vt non desint qui à religione Pij appellationē Antonino inditam existimant, attamen eò inclinant plerique, vt quod alter Cyrus, hoc est, quidam veluti pater patriæ & subditorū sibi ciuium fuerit, idèd pium ipsum fuisse ab indulgentia & charitate in suos, nominatum censeant: quos & Pausanias^e sequitur; vbi, τὰς τὸν δὲ σέβῃ τῆς βασιλείας ἐπάλασεν οἱ Ῥωμαῖοι διότι ἐς τὸ θεῖον τιμῆς μάλα ἰσχυρῶς ἐφάνητο χρῆμα. Δίξεν ἢ ἐμῆ ἢ τὸ ὄνομα τὸ κύριον φέροισι ἂν τῆς προσηγορίας πατρὸς ἀνθρώπων καλέμενον. Et sanè cum post proconsulatum in concilio Adriani Romæ frequens viueret; de omnibus de quibus Adrianus consulebat, mitiorem semper sententiam Antoninum ostendisse, Capitolinus^f narrat. Quibus adiicit Zonaras, per totum Imperij tempus iustum & probum; omnibūque subditis, & ipsis etiam Christianis minimè onerosum, & grauem fuisse Antoninum: quod vtique ad pietatis, hoc est, indulgentiæ atque moderationis laudem pertinere apparet satis. γέγονε ἢ ἢ δι’ ὅλης αὐτῆς τῆς ἀρχῆς, ἢ διὰ τὴν ἢ χρηστὸς, ἢ πᾶσι τοῖς ἑπισημοῖς ἀνεπαχθῆς καὶ αὐτοῖς ἢ χρηστῶν. Capitolinus^g igitur in Marco Philosopho, de ipso eiūque filio sic ferè, vt illam de moderatione atque clemētia Pij sententiam confirmet: *Adepti Imperium ita ciuilitate se ambo egerunt* (ait) *vt lenitudinem Pij nemo desideraret.* Quanquam autem de Marco narrat Philostratus^h soli Alcimedonti pœnam remissam, quòd calamitatem ab ipso circa liberos acceptam, sibi satisfacere diceret: μόνῳ ἢ Ἀλκίμεδοντι (ait ille) τὴν τιμωρίαν ἐπαυκῶν, ἀποχρῶσαν οἱ ἐν αὐτῆς φίσας τὴν ἐπὶ τοῖς τέκνοις συμφορᾶν (in ceteros igitur animaduersum, nec vllus clementiæ locus fuit) ipsius tamen mansuetudinem & moderationem atque ciuilitatem, vt faciles ad se omnium aditus esse vellet; ab Herodianoⁱ laudatam reperio: sic ferè, *παρεῖχε ἢ καὶ τοῖς ἀρχιερεῖς αὐτῶν ἐπισημῶν ἢ μετρίως*

μετρίως βασιλεία. τὸς τε προσοίῃας δεξιέμενον, καλῶν τε τὸς πρὸς αὐτὸν δουροφύλακας ἀποσοδῶν τὸς ἑπισημοῖς. Præterea Marcum verecundū principem Ammianus Marcellinus quodam loco^a nominat: qui cum ad Imperiale culmen in Syria Cassius surrexisset, epistolarum fascem ab eo ad conscios missum perlatores capto sibi oblatū, illicò signatum exuri præcepit, agens adhuc in Illyrico: ne insidiatoribus cognitis, inuitus quosdam habere posset offensos. Qua de re ipsa Dio apud Xiphilinū, vbi de Faustina obitu; ἵνα μὴ ἐλεχθῆ ἑφ’ οἷς πρὸς τῆς Κέσσιου σωεθεῖστο καὶ τοῖς ὁ Μάρκῳ τὰ γράμματα διεσθερε μὴ ἢ ἀναγνῶς. ἵνα μὴ ἢ ἀκῶν ἀναγκασθῆ μισῶσαι τινα. Cuius facti simile prorū illud Ca. Iulij Casaris, à Seneca^b relatum: nec alienum à superioribus, Imperatoris Caligulæ; quod Suetonius in eius vita^c prodidit: quem tamen immānem & sauum fuisse accipimus: sicuti Domitianum, Commodum, Constantium, Valentem, atque Valentinianum; quāuis hic nonnūquam clementiæ (vt apud Marcellinum est) adsimularet speciem. Antoninum istum verè Philosophum à Senatu petiisse, ne grauer in conscios defectionis animaduertetur; eo ipso tempore quo rogauit, ne quis Senator temporibus suis capitali supplicio afficeretur; quod illi maximum amorem conciliauit: denique paucissimis centurionibus punitis, deportatos reuocari iussisse, Romana enarrat historia.^d Item Antiochenis qui Auidio Cassio cōsenserant, sed & aliis ciuitatibus quæ illum iuuerant, ignouisse; genero item illius profcripti & vxori ac filia veniam dedisse: quin & filiis; quos parte media paterni patrimonij donauit. De quibus omnibus ad Senatū orationem misisse dicitur, qua istud quoque comprehensum fuit, Philosophi sententia dignissimum: *Non enim vnquam placet in Imperatore vindicta sui doloris, quæ etsi iustior fuerit, acrior videtur.*

Porro ista omnia nec minus illud cuiuspiam^e è vetustis Romanorum Imperatoribus, malle se ciuem vnum feruare, quàm mille hostes occidere prædicantis; aut illud Theodosij magni denique, qui dicenti ante omnia principum securitatem esse procurandam, respondisse fertur, *immò potius bonam famam atque existimationem; nec enim vitæ longitudinem principi optandam, sed virtutis excellentiam persequendam esse*: quod his verbis Themistius^f retulit, καὶ πρὸς τῆς ἐπόντα ὅτι πρὸ πάντων φροντιστέον ἔστι τῆς ἀσφαλείας τῆς αὐτοκρατορίας: μάλλον μὲν ἔμ’ ἐφοῦσα τῆς ἀγαθῆς δόξης: hæc (inquam) omnia vt eximie ac prudenter imprimis verèque pronunciata sentio, ita esse puto ex media laude clementiæ: quam siue temperantiæ (hanc σωφροσύνην Græci dicunt) siue simplicitatis (quæ ab ipsis ἀφέλεια ἢ ἀπλότης nominatur) siue etiam αἰδῆς, hoc est, verecundiæ appellatione comprehensam à Plutarcho^g dixeris; quo loco iustitiæ ipsas ἡθῆς, & contubernales esse asserit: minimè omnium à vero aberraueris. Itaque quod moderationem morūque simplicitatem in Traiano principe commendat, Plinius, ac Dio (vt apud Plutarchum admonui) principis illius clementiæ meritò possis adscribere: & similiter quod de ipso Marco apud Suidam legimus; non modò liberalem, profusum & magnificum in beneficiis collocandis, sed bonum & moderatum fuisse in

a Lib. 21. vbi de Constantio, quæ fuisse Marco dissimilem narrat.

b Lib. 2. de Ira, cap. 23.
c Cap. 15.

d Videto Vulcanium Gallicanū in Auidio Cassio, & Capitolinum in Marco.

e Scipionis Africanus, in cuius vita Donatus Accaiolus id retulit, fol. 60. Parallelorum Plutarchi ex editione Stephani.

f Orat. 5. in Senatu habita de laudibus Theodo. fol. 78. libelli à Stephano excusi. Bonam quidem famā principi cōcupiscendā Plinius Traiani Panegyrico docet.

g πρὸς ἡγήμονα ἀπαίδευτον, quæ locum ante aliquot annos castigauim⁹ atque illustrauimus in tractatu de vera Philosophia, quæ cōmentario regularū iuris adiunctū reperias.

administracione prouinciarum circa tributorum & indictionum aut pœnarum etiam fiscalium exactiorem : sic enim illa Suidæ interpre-
 tor, ἀλλ' ἢν ἐλεύθερον μὲν καὶ ἀφελὸς ἐν τοῖς ἀδύργηταισι. ἀγαθὸς ἢ καὶ
 μέγας ἢ τὰς ἑθνῶν διοικήσει. Ceterum elegans & humanitatis ac
 prudentiæ plenum illud Constantini principis verè Christiani dictū,
 quod à Zonara recitatur, silentio prætermittere nō possum ; qui cūm
 ad bonam frugem ac morū sanitatem reuersus humanè ac benignè
 exciperet, membrum putridum & desperatæ curationis, ne cætera
 sana corrumpere, abscindi oportere prædicabat ; non etiam quod
 iam validum foret, aut quod breui posset conualescere : τοῖς ἢ μετα-
 βαλλομένοις ἐν ποικίλῃ φιλανθρώπων διατιθέμενος : ἔλεγον ὅτι τὸ νοσῆν μὲν
 ἀποκοπήν, ἢ σαρκοπῆν : ἢ καὶ τὸ ὑγιάνειν λυμανῆται. ἢ μὲν τὸ ὑγιάνειν
 ἢ τὸν τυχόν, ἢ τὸν ὑγιάνομενον. Constantij Imperatoris mansuetudinem in
 Eusebium, qui nō modò missum ab eo Theophilum quendam cum
 mandatis occiderant ; sed & statuam suam verberauerāt, adiicientes
 eum qui talia pati verbera mereretur, valde ab Imperio esse alienū:
 qua de re, nulla iracundia percitus, neque se de illis ultus fuerit ; eōs-
 ue vlla in re peius habuerit : à Libanio in oratione ^a quadam ad Ma-
 gnum Theodosium enarratam, animo succurrit ; vt eius, licet circa
 bellorum expeditiones remissioris (cūm alioqui quotannis à Persis
 infestarentur subdiri) gratū nihilominus ipsis tam lene ac mite Im-
 perium ciuitatibus, vt id perlubenter ferrent, fuisse, in hac omninò
 verba memoret : vbi de Constantio, ἔμοσα γὰρ ἢ πῶς μὲν ἀμύνει τὴν
 πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν ἐπιβληθέντων ἐπὶ αὐτῷ ἐπιτοχῶν
 καὶ ἀπειλῶν. εἶτα ἀραγῆς πρὸς τὴν ἑκκλησίαν ἢ τὴν πατρίδα
 πᾶσι τὰς ἀδικησάντων νόμους, ἐτυπῆν ἑμῶν τὰ τε νῶτα ἢ τὰ μετὰ τῶν
 κατὰ πρὸς θεῶν, ὡς ὅτι πᾶσι τοιαῦτα προσέειπεν, πᾶσι βασιλείας
 ταῦτα μαθὼν ὁ Κοιραντιῶν ἐν ἑσπερῇ εἰς ὄργην, ἐν ἔξῃσι δὲ δὴν
 κατέστη τὴν πόλιν : ἀλλ' ὡς ὅτι ἐν αὐτῷ ἐδόξασε γενέσθαι, διὰ τὴν
 κλησίαν ἕως ἑξῆς ἐκείνης. ταῦτα ἢ τὰ τοιαῦτα ἕως εἶναι ἐδόξεν
 καλὰ τε ἢ ἐπὶ ἀνῶν ἄξια, ὡς τὸ τοῖς ἐν τῇ ἐπιτοχῇ ἢ τῇ
 πόλει μὲν ἐκέρυττο ῥαθυμία. ἢ πρὸς τὴν καθέκα-
 στὴν ἢ τὴν ἀεί τι παρασσωμένῃ, ἢ τὰ αὐτῶν μέγιστον ποῖντων,
 τοῖς ἢ μετέροισ χωρίοις : δμως εἶχε τὸς συνδομῆτας αὐτῶν, καὶ
 ἢ βουλευτῆς ὑπὸ τῇ ἐκείνης πρᾶξι. ^b De ista principis lenitudine
 atque clementia Marcellinus ^b Claudij Iuliani dictum refert memorabile,
 vt sentio ; qua factum suum excusauit, quod raptum ab aliquo
 commissum, & vim virginibus illatam mitius, quàm leges ferrent,
 vindicasset : historici minimè omnium aspernandi verba hæc ferè
 sunt ; *Audito à parentibus virgines raptas, eum qui violauerat
 conuictum relegari decreuit : hisque indigna pati querentibus,
 quod non sit morte mulctatus, respondit ; habtenus incusent iura
 clementiam, sed Imperatorem, mitissimi
 animi legibus præstare cæteris decet.* Quò etiam spectat quod
 idem Iulianus Cæsar ^c principem ob indultam ex improborum
 natione non paucis veniam commendat illius Pittacini præcepti,
 quo vltioni venia præferebatur memorem ; σὺν ἢ οἴμαι καὶ
 τὸν φάτωρ, πολλοῖς τὴν συνήθειαν νέμεσι, τὸν Πιττακὸν
 ἐπὶ ἀνῶν τὸν λόγον, ὅς τινος συνήθειαν τὸν τιμωρίας
 πρὸς τὸν Θεοδόσιον. Theodosium Imperatorem velut clementissimum
 (quamuis paulò iracundiorem ; vt de Antiochenis ciuibus ob
 euerfas Augustæ

a πρὸς τὸν Κοιραντιῶν, ἀπὸ Ἀριστιδῆ.

b Lib. 16.

c In libello περὶ βασιλείας, ἢ περὶ τῆς αὐτοκρατορίας, paulò post initium, in pag. 3. edit. Paris. anno 83.

gusta statuas grauisimum supplicium sumpserit: pœnitentiam tamen
 imminente D. Ambrosio Episcopo egerit, edita etiam exomologesi
 & confelsione delicti publica; illaque præclara edita constitutione
 de differendis ad tempus capitalibus pœnis à principe indictis, qua
 ab Iustiniano Imperatore in suum Codicem relata est) laudat ipse
 Ambrosius initio orationis de eius exitu, & in quadam ad ipsum epi-
 stola, ^b sic ferè; *Antiochenis tuam donasti iniuriam, inimici tui filias re-
 uocasti, nutriendas apud affinem dedisti: matri hostis tui, misisti de ærario
 tuo sumptus. Hæc tanta pietas, tanta erga Deum fides, hoc factò obfu-
 scabitur: hoc etiam addens in illo altero loco, Quidni mundus ipse
 defleret eum principem continuo esse rapiendum, per quem dura mundi
 istius temperari solerent, cūm criminum pœnas indulgentia præueniret?*
 Item, *Si magnū est misericordem aut fidelem quemcunq; hominem
 inuenire; quāto magis Imperatorem, quem potestas ad vltiscendum
 impellat, sed reuocet tamen ab vltione miseratio?* Et postea, *Quid præ-
 stantius fide Imperatoris, quem non extollat potentia, superbia non eri-
 gat, sed pietas inclinēt?* &c. Item, *Beneficium se putabat accepisse
 Augustæ memoria Theodosius cūm rogaretur ignoscere: & tunc pro-
 prior erat veniæ, cūm fuisset commotio maior iracundiæ. Prærogatiua
 ignoscendi erat, indignatum fuisse, &c. Denique vbi dixit quod antè
 retulimus, maluisse quasi parentem expostulare cum delinquentibus,
 quàm eos quasi iudicem punire: hoc etiam addit Ambrosius; vincere
 enim volebat, non plectere; æquitatis index, non pœnæ arbiter (vbi ma-
 lim scriptum, *Æquitatis arbiter, nō pœnæ index*) qui nunquam veniam
 consueti negaret: aut si quid esset, quod occulta conscientia inuoluerat,
 Deo seruabat. ἢ πῶς τὸν ὡς ἔοικε ἐπὶ ὁ βασιλεὺς (de Theodosio ipso
 Themistius ^c apud Senatū ab humanitate, & clementia ipsum com-
 mendans loquitur) ὅτι ἐν ἀντιβλάπτουσα χρὴ τὴν ἀγαθὴν βασιλείαν, ἀλλ' εὖ
 ποιεῖν αὐτὸν φάνασθαι τὸν ἠδὲνικώτατον ἀρετῆς γὰρ αὐτῆν νῆν, τιμωρίας ἢ διω-
 μέως. Ibidem paulò antè dixerat diuinas laudes atque appellationes
 desumi ex lenitate, iusticia, pietate ; quæque ipsis præsidet, humani-
 tate : per quam dumtaxat Deum princeps imitatur. τὴν ἢ τὴν ὅτι ἐν
 Λυκίῳ καὶ ἀνοσίχθας (ait) μάλλον ἐθέλω τὸν θεῶν προστάτην, ἢ τὸν ἀνθρω-
 πίνω ; ἢ πρᾶξις ἢ ἢ δικαιοσύνη ἢ ἢ ἀσθένεια, ἢ ἢ τῶν ἐξάρχων φιλανθρω-
 πία, καὶ ἢ ἢ μόνον διὸν βασιλεὺς θεῶν ὁμοειδῶν. Et aliquantò post, ὅτι
 γὰρ ἐν ταῖς ἐπιτοχῇ τὸν θεῶν, τὸν νικητῆν ἢ τὸν δεικνύοντα ἀνακαλεῖται, ἢ τὸν γο-
 μανῶν ἢ τὸν σκυθῶν : ἀλλὰ τὸν φιλανθρώπων, ἢ τὸν ἀσθένῶν, ἢ τὸν σωτήρα. Quem
 locum ad illustrationem eorum cognominum, qua sibi Iustinianus
 ipse noster putidiusculè (ne ambitiosè dicam) sed superiorum scilicet
 (quos Themistius obiter carpebat) imitatione principum in in-
 scriptionibus ac titulis proœmiorum tam Codicis, ^d quàm Institutio-
 num & Pandectarum tribuit; commodissimum arbitratus; hoc lu-
 bentius integrum descripsi, atque proposui. Probabat in principibus
 Themistius hos titulos pij & clementis (vt arbitror) qui ad lenita-
 tem & beneuolentiam in homines pertinebant; quam & ipsi Deo
 in oratione tribuere solemus: istos Felicis, Victoris, ac Triumphato-
 ris, & (qui ex iis sequuntur) Gothici, Germanici, Parthici, & similes,*

a l. si vindicari, C. de pœnis, de qua & Sozomenus lib. 7. Ecclesiastica. histo. cap. 24.

b Epistola 29. ad finem.

c Orat. 5. in Senatu habita vbi de Lycurgi mansuetudine ac humanitate: de qua præter Plutarchū in ipsius vita idē ipse Themistius agit orat. 9. περὶ τῆς ἀντιβλάπτου ἐπὶ βασιλείας.

d In constit. de emendato C. vbi de Alemanni. Gothici, Francicum, Germanicum, &c. pium, foelicem, inelytum, victorē ac triumphatorem nuncupat. Videtur & locum B. Augusti à me alatum sermone inferius proximo de Felicis cognomine: vbi de aliis ex Plutarcho in Aristide.

utpote ad superbiam spectantes, aspernabatur: quorum affectionem in Antonino Caracalla non leuiter carpsit Spartianus; eum dicens adeo stultum & dementem fuisse, ut assereret si Lucanos vicisset, Lucanicum se appellandum, quando militum quidem a fortitudine, quæ virtus militaris est; principum vero a pietate ac humanitate deduci laudes, atque ipsis appellationes tribui Romano more & instituto Republicæ solitas, idem ipse Themistius alio loco ^a memorat: Imperatores ita ferè alloquens, ἡ βωμάλων φωνὴ, ἢ δὲ θεομὸς τῶ πολιτείας, τὴν διακρίσειν πρὸς πρῶτον ἀρετῆν ταῖς ἐπιλήσειν ἕκαστος ἑαυτοῦ; ὑμᾶς μὲν διοσεῖς, ἢ φιλανθρώπων προσαγορεύων, τοῖς στρατιώταις ἢ δὲ ἀνδρείας μόνως τὰς ἐπωνυμίας νομοθετήσας. Merito sanè Themistius, Theodosium eiusque in Imperio socios compellens: nam & Gratiani Augusti clementiam non obscure aut leuiter tetigit Aufonius ^b ipsum alloquens quo loco; *Agat gratias clementia* (inquit) *quam humano generi impertis.* De Theodosio iuniore agens Epiphanius in historia Tripartita, ^c eum multis etiã aliis adornatum virtutibus narrat; maximè verò clementia, mansuetudine, animi tranquillitate; ut nūquam reciperet tempestatem: quo verbo Epiphanius commotionem ac perturbationem significare voluit. Idem alio eiusdem historia loco, ^d adeo clementem fuisse scribit; ut si quando quispiam dignum aliquid morte committeret, ne vsque ad ciuitatis quidem portas moriturus perueniret: sed ex eius clementia continuo reuocatio sequeretur. Moderatum equidem erga subditos adeo fuisse principem Martianum, Zonaras memorat; ^e ut diceret, arma non mouenda Imperatori, quando degeret in pace liceat: *ἐπιεικὴς ἢ τὴν γνώμην ὧν* (ait ille) *καὶ πρὸς τὴν ἐπιεικείαν* ^f *χρησθεὶς, ἔλεγε μὴ δεῖν ὄπλα βασιλείᾳ κινεῖν, ἕως εἰρηνεῖν ἐξέρ.* Sed & Leonem Magnum, cum aliis virtutibus ornatum, tum verò miserationis ac indulgentiæ amantem, Zonaras idem auctor est, ^f solitum dicere; non aliter oportere Imperatorem quoscunque aspexerit sua ipsos benignitate atque misericordia dignari; quàm Sol, quos sui luminis claritate collustrat, sui quoque calor participes efficiat: *κεκόςμωτο ἢ καὶ ἄλλως μὲν ἀρεταῖς, ἐπέλαμπει δὲ ἐκείνῳ μάλα τὸ φιλοβίητον: εὐδοκίᾳ λέγειν, ὅτι ὡς ὅρ δὲ ἡλιος οἷς ἐπιλάμπει τῶ θεοῦ αὐτὸς μάλα δίδωσιν. ἔτω δὲ καὶ τῶ βασιλείᾳ οἷς ἀπὸ ἐπιλήσειν οἷς αὐτὸς ἀξίον.* Quæ Leonis verba, in suis ad Iustinianum præceptis, atque admonitionibus Agapetum vsurpasse, meque superius recitasse, nunc recordor. Iustinianum ipsum Pompeij & Hypatij maiestatis imminutæ damnatorum liberos pristinae dignitati restituisse, opibusque auxisse narrat Procopius. ^g De mansuetudine siue clementia principum, quod hæc ipforum dos prima sit (quemadmodum Vopiscus in Aureliano loquitur) ideoque humanior, quàm bellicosior princeps magis commendetur; Libanius Rhetor præclare in oratione, ^h *περὶ χάσεως.* Hac virtute Mosem, qui Iudeorum insaniam moderatè ferret, precibusque seruaret inimicos; honorem & gloriam caelestem præ aliis obtinuisse, Deique amicum vocatum esse ait Chrysostomus. ⁱ Hac quoque virtute Dauidem inimicis parcentem, & hostibus, Deum sibi amicum & beneuolum effecisse: dein addit, *Hæc enim cum omnes homines ornare valeat,*

^a Orat. 9. *ὡς δὲ τῶν ἀπυροτότων ἐπιεικείας.*

^b In Grat. act.

^c Lib. 10. cap. 27.

^d Lib. 11. cap. 17. vide & cap. 11. lib. 12. vbi ille, *Namque iudicabat* (inquit de Theodosio) *contra culpabiles Imperiali non uti potest.*

^e In eius vita, ad finem.

^f In eius Imperio, ad finem.

^g Lib. 1. de bello Persico.

^h Quæ extat inter Aristidis opera, folio 165. verso, & 166.

ⁱ In sermo. de mansuetud. sub fin. in eod. 628.

leat, imprimis tamen eos qui in potestatibus agunt. Cassiodorus ad Senarum vrbis Romæ. ^a *Nulla erit accessio temporis difficilis clementia nostro principi; qui in annis puerilibus didicit seruire pietati.* Et postea de Regina eius matre, *Nam si pietatis huius velimus atria intrare, vix nobis poterunt centum linguæ centumque ora sufficere; cui par est quidem æquitas, & voluntas, sed maior benignitas, quàm potestas, &c.* Et apud eundem Cassiodorum ^b Theodoricus Rex, *Materia est gloria principalis* (inquit) *delinquentis reatus: quia nisi culparum occasiones emergerent, locum pietas non haberet.* Item alio loco, ^c *In partem pietatis recidit mitigata districtio: & sub beneficio præstat, qui pœnam debitam moderatione consideratam palpauerit.*

^a Form. 2. lib. 118. Variar.

^b Epist. 46. lib. 3. Variar.

^c Epist. 47. eiusdem lib.

Quin & ipsi duces, magistratus ac iudices, non tantum a iure æquabili reddendo ex præscripto legum & iustitiæ: verum etiam, atque adeo multo magis, a clementia & humanitate laudari ac prædicari solent. Thucydides ^d de Brasida Lacedæmoniorum duce, *αὐτὸν παρασχὼν δίκαιον καὶ μέτριον ἐς τὰς πόλεις, ἀπέστησε τὰ πολλὰ, τὰ ἢ προσοσια εἶλε τὸ χροσίον.* Apud Athenienses Phocion non alio fuisse animo videtur; qui soleret dicere, nec è templo aram, nec ex hominibus misericordiam tolli debere: *ἔτε δὲ ἰσθμὸς βωμῶν, ἔτε ἐκ τῶ ἀνθρώπων φόνους ἀφαιρετέον τῶν ἔλεον.* Claudianus alicubi ^e de Stiliconis laudibus.

^d Lib. 4. Histor. quem locum citauit ca. 19. lib. 1.

^e Lib. 3.

*Pendat iustitia crimen, pietate remittat
Errorem, puròsque probet, damnètque nocentes;
Et patrias iterum clemens exerceat artes.*

D. Augustinus ad Macedonium ^f qui iudex erat; *Malis parce vir bone: quanto melior, tanto esto mitior; quanto sis celsior potestate, tanto humilior sis pietate.* Et paulò antè, *Iudices legum ministros, alienarumque examinatorum iniuriarum vindices a diuina censura territos, dixerat; ut cogitarent sibi propter sua peccata, Dei misericordiam esse necessariam: nec putarent ad culpam sui officij pertinere, si quid erga eos misericorditer agerent; quorum vita necisque haberent legitimam potestatem.* Eusebius etiam Emissenus ^g alicubi: *Quando nobis* (ait) *iudicij potestas data fuerit, & ad nos causa delata est; non personarum conditio, sed rerum iustitiæ stabilitatem incuruasse præualeat: lex normam teneat veritatis, charitas prona sit ad misericordiam; non insultans peccantibus, sed condolens: facilis est enim lapsus ad vitia, & fragilitas conditionis humanæ quicquid cernit in alio, hoc in se debet pertimescere: cumque alius fuerit pro errore correptus; illius emendatio, nostra sit cautio, &c.* Huc accedat, quod ipforum utroque vetustior atque adeo grauior D. Ambrosius ^h in eandem sententiam: *Bene admonet Evangelica lectio, etiam cum peccatum appareat, surreptum tamen debere esse iudicis iudicium* (vbi forsitan melius legatur, *Surreptum, pro subreptum*; ut scilicet, *inflexum nec rigidum* significet) *ac memorem nunquamque esse oportere suæ conditionis & meriti. Sæpe enim etiam & (horum alterutrum cum super sit, lubenter sustulerim) in iudicando maius iudicium est, quàm peccati ipsius de quo fuerit iudicatum. Nam si præscriptum est à quibusdam sapientibus mundi; ut in iudicando*

^f Epist. 54.

^g Ad finem homil. 2. de Pasch. & quod ait de facili hominum lapsu ad vitia: hoc ipsum Iustinianus noster No. 5. de monachis, §. hinc autem, circa finem, in versu nequaquam, ἢ γὰρ ἀνθρώπων εὐπείθης ἐστὶν ἀνεπίστατος ἐπὶ τοῦ πλεονεκτηματι.

^h Sub initium Apolog. David.

cauca

caueatur, ne maior poena, quam culpa sit, idque seruetur: quanto magis id seruandum videtur, ut vnusquisque de alio iudicaturus, de se ipso prius iudicet; nec minora in alio errata condemnet, cum ipse grauiora commiserit. Nec praetermittatur istud, quod cum natura nostra (sic malo, quam quod in excusis est, nostro) vitio ad peccandum procliuus sumus; aded vt neque sine vmbra corpus vllum, nec homo absque peccato sit.

a In Parænet. cap. 50. *ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλο τι ἢ ἡμεῖς ὅσοι ἐσμὲν*

Præterea Basilius Imperat. a Leonem filium ad optimam Imperij administrationem vtilibus præceptis informans; suadebat, vt aduersum delinquentes lenior humanitatem iuri admisceret, ipsisque proinde parceret, vt sibi peccanti Deum esse propitium desideraret: *ὡς περὶ ἐν ψῆ σῶμα ὃ ἔσται παρὲν σκῆ: ἕως ἄρα ἀνθρώπων ὃ ἔσται παρὲν ἀμαρτία. ἢ ὡς φύσις ἡμῶν, ἀλόγιστόν τι χρέμα, καὶ πρὸς τὸ πῆλαιον διατάφορον. ἔσομεν τοῖς ἀμαρτωλοῖς ὡς ἡμεῖς, καὶ ἡμεῖς ὡς οὗτοι ἀνθρώποι: καὶ ὡς ἐτέρας πλάσας λογιστέας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑσταυρῶσθαί λογιστέον ἔχεις ἡμεῖς, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἑαυτῶν παρὲν τῶν ἡμερῶν, ὡς ἀπίστους καὶ ἀπειθήνους παρ' αὐτῶν ἔλπιε, &c.* quæ sequuntur. Sed nec illud quod præclare Cassiodorus b de criminum indulgentia loquens, & officio iudicum atque magistratum: *Qui periculose iusti sumus, sub securitate semper ignoscimus.* Mansuetudinem ac lenitatem denique, cum cæteros homines Christi seruos (quos magis à morū lenitudine, quam à nomine quod ipsis parentes imposuerint, vocandos ait Chryostomus c) tum eos maximè qui sunt in potestate ac magistratu exornate; vt cum omnia possint, inde tamen maximam sibi laudem pro præmio comparent, quod sese cohibeant ab inferenda cuiquam iniuria. Sic enim de mansuetudine alicubi agens Libanius; d *ἅπαντα μὲν ὡς ἀνθρώπων κοσμίῃ διύναμι, διαφροσύνης τὸς ἐν θεοσέλει. τὸ ὡς πάντα ποιεῖν ἐπιπέσει τὸ τυχῆς, εἶνα τὸ ἐπισηχισμῶν, καὶ διακολύσων μέγα γέρας εἰς ἀφροσύνην καὶ ἀξίαν. Quod enim neruos in corporibus nostris, hoc esse mansuetum hominem ac benignum in domo, Ecclesia, & ciuitate; ait idem (qui à me lubenter nominatur) Chryostomus; eo sermone e quem de mansuetudine habuit. Sed considerandum iudicibus illud quoque Ammiani Marcellini, f scribentis imitandum Tullium; qui cum parcere vel lædere potuisset, vt ipse affirmat, ignoscendi tamen quæreret causas, non puniendi occasiones: quod iudicis lenti & considerati est proprium. Adde ad Marcellinum, qui fuit ethnicus; secundum fidem tamen orthodoxam hac in parte loquutus est, & Christiano illo germano atque antiquo more (nam quod Christus discipulos suos increpauit, quia ignem de calo descendere super eos gestiebant, qui ipsum non receperant; ostenditur Ambrosio teste; g nobis non semper in eos qui peccant, vindicandum: quin nonnunquam amplius prodest clementia tibi ad poenitentiam, quam lapsō ad correctionem) istud postremò quod Seneca h grauius (vt solet) ad Lucilium: clementiam alieno sanguini tanquam suo parcere, sci- réque homini non esse homine prodigè vtendum. Quos ego tres admodum, aut quatuor locos, à criminalium litium iudicibus non hiltrari solum; sed memoriæ mandari atque infigi, vt animo semper succurrant, cupio: sed ita, vt hoc Symmachi i tamen verbū teneant*

h Lib. 11. Variar. form. vltima.

c In sermone de mansuetudine, sub initium col. 683. Niucliani libri anno 81. Lutetia impressi, sed & col. 6: 7. Christiani vicum præ cæteris virtutibus mansuetudinem decere.

d Orat. 4. apud Aristidem.

e Sub iniuriam in col. 686.

f Lib. 19. ad fin.

g c. quod Christus, in princ. 23. q. 4. apud Grat.

h Epist. 86.

i Epist. 49. lib. 1.

qui

qui præfectus vrbi Romæ fuerat; aliam esse conditionem magistratum, quorum corrupta videntur esse sententia, si sint legibus maiores: aliam diuorum Principum potestatem, quos decet acrimonia seueri iuris inflectere. Quam inter vtroque differentiam, à Themistio Imperatoris Theodosij humanitatem celebrante, a his admodum verbis expressam Gracè, atque illustratam reperio: *γνώσκω ὅτι ἄλλο μὲν δικαστῆς, ἄλλο ἡ βασιλεὺς ἀρετῆ: καὶ ὅτι μὲν προσήκει ἐπεὶ τοῖς νόμοις, ὅτι ἡ ἐπανορθῶν καὶ τὸς νόμοις, &c. ἀπὸ νόμων ἐμψύχων ὄντι, &c. διὰ τοῦτο ὡς ἔοικε βασιλεῖον ἐν ἡμεῖς κατέπεμψεν εἰς τὴν γῆν ὁ θεὸς: ὅπως ἂν εἴη κατὰ φύσιν ὅτι ἀνθρώπων, ἀπὸ νόμων ἡ ἀκρίβεια, ἐπὶ ἡμῶν καὶ ἄλλα. Lactantius quoque iudicem peccatis veniam dare non posse dixit, b quia voluntati seruit alienæ: Deum autem posse, quia est legis suæ ipse disceptator & iudex: quam cum poneret, non vtique ademisse sibi omnem potestatem, sed habere ignoscendi licentiam. Quod autem de Deo ille; hoc ad principes regesque protrahendum: quibus suprema in subditos homines potestas (quæ tamen sine cuiusquam iniuria exeratur) ab ipso, cum suo itidem Dei nomine, atque imagine, communicata est. Huc aspiciens Agapetus c haud dubiè, Regem licet natura sua & substantia corporis hominibus cæteris aequalis; potestate tamen dignitatis atque auctoritate, omnium Deo similem dicebat: cum nemo in terris quisquam ipso esset altior. Itaque tanquã Deum, id est, ad Dei exemplum, cuius imagine honoratus est; irasci non debere, verum peccantibus ignoscere. τῆ μὲν δόξα ἡ σάμα, ὅτι πάντι ἀνθρώπων ὁ βασιλεὺς: τῆ δὲ δόξα ἡ ἡγεμονία ὁμοίως ἔστι ὅτι ἐπὶ πάντων θεῶν. ἐν ἑξῆς ὡς ἐπὶ γῆς ἡ αὐτοῦ ἐμψύχων. χρὴ τοίνυν αὐτὸν καὶ ὡς θεὸν καὶ ἀρχεῖν, καὶ ὡς θεὸν καὶ ἐπαίρειν. εἰ καὶ καὶ εἰδόνι θεῶν καὶ ἄλλα καὶ εἰδόνι καὶ συμπεπληῖται δι' ἡμῶν ἐκδηλοῦσθε τὴν πρὸς πάντας ἐστῆναι.*

a Orat. 5. in Senat. habi. fol. 74 libri à Stephan. impressi.

b In de Ira Dei, cap. 19.

c Ad Iustinian. præcep. 21.

d Vt in Psalmo David. 111. vers.

4. Exortum est in tenebris lumen iustitiae, misericors, miserator & iustus.

e Lib. 4. de gubernat. Dei, vbi & iustitiam Dei tantam esse ait vt in aliquid iniustitiae cadere non possit.

Et lib. 5. tantam esse misericordiam Dei, vt eisi nos pati vult aliqua de periculis nostris, nolit tamen cuncta tolerare: quia castigat malos ne se mala & agnoscere nos peccata nostra mauult quam sustinere, &c. quæ sequuntur. Et postea, Vm Deo facimus iniquitatibus nostris ipsi in nos irâ diuinitatis armamus, cogimus ad ulciscendos crimina nostrorum immunitates nolentem Deū, propè est vt eum non permitamus vt parcat, &c.

f In sermone de lapsis.

g Lib. 6. de prouidentia. Idem lib. 1. ante dixerat, Plenus est iustitia & misericordia Dominus & pietati suæ multa donat per indulgentiam & seueritatem per disciplinam.

Deo ille; hoc ad principes regesque protrahendum: quibus suprema in subditos homines potestas (quæ tamen sine cuiusquam iniuria exeratur) ab ipso, cum suo itidem Dei nomine, atque imagine, communicata est. Huc aspiciens Agapetus c haud dubiè, Regem licet natura sua & substantia corporis hominibus cæteris aequalis; potestate tamen dignitatis atque auctoritate, omnium Deo similem dicebat: cum nemo in terris quisquam ipso esset altior. Itaque tanquã Deum, id est, ad Dei exemplum, cuius imagine honoratus est; irasci non debere, verum peccantibus ignoscere. τῆ μὲν δόξα ἡ σάμα, ὅτι πάντι ἀνθρώπων ὁ βασιλεὺς: τῆ δὲ δόξα ἡ ἡγεμονία ὁμοίως ἔστι ὅτι ἐπὶ πάντων θεῶν. ἐν ἑξῆς ὡς ἐπὶ γῆς ἡ αὐτοῦ ἐμψύχων. χρὴ τοίνυν αὐτὸν καὶ ὡς θεὸν καὶ ἀρχεῖν, καὶ ὡς θεὸν καὶ ἐπαίρειν. εἰ καὶ καὶ εἰδόνι θεῶν καὶ ἄλλα καὶ εἰδόνι καὶ συμπεπληῖται δι' ἡμῶν ἐκδηλοῦσθε τὴν πρὸς πάντας ἐστῆναι.

Ceterum Deus vt pius & misericors, ita etiam iustus est vbi oportet, ac seuerus: d propterea quòd, cum eius natura sit mens Dei atque maiestas (iuxta Saluianum Massiliensem Episcopum e) vt nulla iracundiæ passione moueatur; tanta tamen in nobis peccatorum exacerbatio est, vt per nos cogatur irasci, vim (vt ita dixerim) facimus pietati suæ, ac manus quodammodò afferimus misericordie suæ. Quamobrem quantum pietate indulgens semper & bonus est, tantum iudicis maiestate metuendum ipsum esse, Cyprianus f olim dixerat. Cum enim flagitiosissimis illecebris Deum prouocemus, & ided nequaquam vti mereamur prosperis, qui non corrigimur aduersis; quemadmodum ab eodem Saluiano g. piè ac verè admone- mur: vt quamuis bonus dominus quasi indulgentissimus pater, nobis interdum bona indignis tribuat, nonnunquam tamen pro peccatis nostris humiliari sinat; sed ita, vt interim diu non patiat affligi: ac nunc quidem asperis rebus (quod idem Saluianus docet) castiget suos, pro disciplina; nunc tranquillis foueat, pro indulgentia. Ipfius itaque Dei summi exemplo (qui cum nos ad similitudinem formauerit suam; hoc à nobis, vt ipsum sequamur atque imitemur expectit) humanitas atque clemètia, tam iudicium ac magistratum, quam Regum ipsorū ac principum; quodam iustæ seueritatis atque iustitiæ

K k

a Lib. 4. ἀνθολογίας, cap. 4. εἰς εὐλόγας βουλίας.

veluti aculeo temperari debet: iuxta vetus illud ac lepidū Epigram-
matarū cuiusdam Græci carmen, quod ἄρ' ἀρχοῦτα sic cecinit;
Μῆλον μελίχριν βασιρ' φέρει, ἔστι δ' αὖτις
Βορέην α' μελίαν κ' ἰσχυρὸν ἔχει κ' ἄρ' ἔω
Οὐδ' ἄτ' ὄρ' μάστιγ' ἔθιμ' ἰσπ' ἀγύων
Οὐδ' εὐσῶν ἀγέλην ἐπιπέθ' ἀνδρὶ νομίῳ
Πεῖρ' κ' δειγδ' ἔποιε καλὰ ῥοπ' ἢ χροῦ ἀκρόν.

b Lib. II. Variar. form. 40. & vlti.

Pietas enim siue indulgentia, regit & calos; cui omnes virtutes (vt
apud Cassiodorum b est) honorabiliter cedunt; quando eam hu-
mano generi salutiferam esse cognoscunt: verumtamen non sine tri-
bus aliis fororibus caelesti gratia perfruitur; quæ simul omnes am-
plexione amabili nectuntur, sicut idem auctor loquitur. Ad iustitiam
illam humanitate ac lenitate seu mansuetudine temperatam, vt Ago-
nothetarum more, ciuibus & subditis princeps, eorum communi bo-
no, legitime imperans præmia distribuatur, vetustus quidam auctor
spectabat: ex quo hæc in eam sententiam, in quibusdam manuscriptis
ē iure Orientali excerptis schedis, ad exemplar Strossianum (quod

c Habeo penes me ex collatione cuiusdā basilicæ compēdij facta Romæ ad exemplar Strossianæ (quæ tum ibi erat) Bibliothecæ, in titu. I. πρὸς βασιλέως. d Prouerb. Salom. cap. 16. & 25. e ē Psalm. 114. Dilxi.

in Regina matris Bibliotheca seruatur) comparatis c possis agno-
scere: βασιλεὺς ἔστιν ἡννομεῖ ἐπιτοσία, κωνὸν ἀγαθὸν ὡᾶσι τοῖς ἐπικροῖς μίτε
ἢ ἀντιπέλαιον τιμωρῶν, μίτε ἢ πρὸσάθειαν ἀγαθοποιῶν: ἀλλὰ ἀναλόγως
τοῖς ἀγωνοθέταις τὰ βραβεία παρεχόμενος. Iustitiā quidem firmari thro-
num soliumque regis, idēd auferendam de vultu ipsius impietatem,
eōsque qui agūt impiē, regi esse abominabiles; à Salomone in Pro-
uerbiis d memoratur. Itaque arridet mihi, quod B. Ambrosius nec
iustitiam sine misericordia, nec sine iustitia esse misericordiam scri-
bit: nam postquam illud e Pfaltis, vatilque Dauidis proposuerat, Mi-
sericors & iustus Dominus, & Deus noster miseretur: bis misericordiam
posuit (inquit) semel iustitiam. In medio iustitia est, gemino septo in-
clusa misericordia, &c. Et statim, Neque tamen iustitia sine misericor-
dia est, neque sine miseratione iustitia: quia scriptum est, Noli esse ni-
miam iustus. Quod supra mensuram est, etsi bonum est, tu non sustines:
mensuram serua, vt secundum mensuram recipias. Non impedit tamen
iustitia misericordiam; quia misericordia ipsa, iustitia est, &c. Deinde
citato loco Psalmi II. & altero Euangelij, quo Dominus ad Ioan-
nem; Sine modò (ait) sic enim decet nos implere omnem iustitiam: sub-
iicit istud idem Doctor verè Ambrosius: Liqueat igitur iustitiam esse
misericordiam, & misericordiam esse iustitiam. Rectè hoc quidem il-
le; non humano tamen, sed diuino iudicio, vt Petr. Chrysologus. f

f Ex cap. I. Euāgelij secundum Marth. Γωσθ' οὐδ' ὁ ἀνὴρ αὐτῆς εἰς κείνας ὄν, κ' μὴ εἰς τὴν αὐτὴν παρὰ δειγματοποιεῖ ἔξω τῆς λαθροῦ δειγματοποιεῖ αὐτῆς.

Episcopus Rauennas (quem lubens auctorem laudo) eleganter ex-
presit; illa Euangelij verba explicans, Voluit occultè dimittere eam.
Hoc pio magis videtur conuenire (inquit, hoc est, clementi & miti)
quàm iusto; sed humano iudicio non diuino. Penes Deum neque pietas
sine iustitia est, neque sine pietate iustitia. Caelesti sensu sine bonitate
aequitas, sine aequitate bonitas non habetur: virtutes si separata fuerint,
dilabuntur. Aequitas sine bonitate, sanctitas est; iustitia sine pietate,
crudelitas. vbi, æquitatis appellatione iustitiam, ex qua τὸ ἴσον καὶ δι-
καιοσ' omnibus redditur, quemadmodum apud Dauidem forsitan in
Psalmo

Psalmo 110. vers. 7. (vbi ait, Fidelia mandata Dei omnia, facta in ve-
ritate & æquitate) bonitatis & pietatis vocabulis clementia, indul-
gentia, eaque quam æquitatem alij Latini, ἐπιείκεια καὶ φιλευθροπία
Græci vocitant; ostendi arbitror. Sanè Lactantius a alteram iustitiæ
partem, æquitatem esse; vbi scripsit: illicò subdit, Æquitatem dico,
non vtique bene iudicandi, quod & ipsum laudabile est in homine iusto;
sed se cum cæteris coaquandi, quam Cicero æquabilitatem vocat. Sed
hoc aliò pertinet; quò & istud Philonis æquilitatem esse iustitiæ ma-
trem dicentis, πρὸς καταστάσεως ἀρχοῦ: sic ferè, ἔστι δ' ἴσότης, ὡς οἱ τὰ
φύσεως ἀνεξέστητες ἡμῖν παρέδοσαν, μέτρον δικαιοσύνης. Porro bona est iu-
stitia, bona est & misericordia; habet illa suum locum, habet & ista
suum (vt inquit Eusebius Emislenus b alicubi) Neque verò perit iu-
stitia, si in quibusdam causis misericordia temperatur. Quod de locis
Emislenus pronunciat, hoc de temporibus similiter existimandum
est: vt pro ipsorum varietate ac differentia, clementiæ, pietati ac in-
dulgentiæ; vel contrà, iustitiæ sacrum fiat, ac litetur. Quò istud Cas-
siodori spectat, lib. II. Variar. c Quamuis nomen ipsum iudicis dicatum
esse videatur iustitiæ, & totius anni orbitam æquitatis inbeamur am-
bulare vestigijs; his tamen diebus (de festis maioris hebdomada die-
bus agit) in domicilium pietatis iure deflectimus, vt ad Redemptorem
omnium, remissionis itinere peruenire possimus. Ex hac enim virtute sua-
uissimos fructus legimus, & remittendo alijs nobis parcimus. Plerunque
autem alterius altera comes est, sequeque mutuo adiuuant; quemad-
modum casibus asperis (putà) quibus praestandum sub iustitiæ lau-
de moderamen; sub Theodorici Regis persona Cassiodorus idem
alio loco d admonet: Vt nec vindictam sinamus superare peccata, nec
culpam insultare sinamus legibus, impunitam. Atque huc etiam facit,
quod B. Gregorius e ad bonum monasterij Lirinensis Abbatem; Ita-
que boni te dulcem (inquit) prauis seniant correctorem: in qua videli-
cet correctione, hunc esse ordinem noueris obseruandum; vt personas di-
ligas, & vitia persequaris: ne si aliter agere fortasse volueris, transeat
in crudelitatem correctio, & perdas quos emendare desideras. Et statim;
Ipsa in te dulcedo, cauta, non remissa sit, correctio verò diligens sit, non
seuera: sed sic alterum condatur ex altero, vt & boni habeant amando,
quod caueant; & prauis metuendo, quod diligant. Similiter, de admini-
stratione prouinciæ agens quodam loco Tacitus, f oportere dicebat
paruis peccatis veniam, magnis seueritatem commodare; nec pœna
semper, sed sapius pœnitentia (quod Agricola solebat) contentum
esse. Quod ita seruandum tamen, vt spes interea peccati redimendi
(praesertim antequàm illud admissum fuerit) non detur. Crescit
enim hoc modo (vt Arnobius monet g) multitudo peccantium: &
facile itur ad culpas, vbi est vanalis ignoscentium gratia. Nec pro-
miscuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abscessam (inquit
alicubi Seneca h) nam tam omnibus ignoscere, crudelitas est; quàm
nulli. Modum tenere debemus: sed quia difficile est temperamētum;
quicquid æquo plus futurum est, in partem humaniorem prapon-
deret. Idem ipse alio loco Seneca, i Moderatoris Reipublicæ optimi

a Cap. 15. lib. 5. Diuin. instit.

b In homilia in natali plurimor. martyrum ad illud, Beati miseri- cord s.

c Formu. 40. & vltima statim in ipso initio de indulgentia. Qua de re videto ple nissimè apud Leonem Papam ferm. 2. de Qua- drages. ad fin. & ferm. 3. & 9.

d Lib. 3. Variar. epist. 46.

e Epist. 8. lib. 9.

f In Agricola.

g Lib. 7. aduers. gentes.

h Lib. 1. de Cle- mentia, cap. 2.

i Lib. 1. de Ira, cap. 5.

ac iudicis officium describens; *Legum praesidem* (ait) *civitatisque re-
ctorem decet quamdiu potest verbis, & ijs mollibus ingenia curare; ut fa-
cienda suadeat, cupiditatemque honesti & equi conciliet animis: faciatque
vitiatorum odium, pretium virtutis: transeat deinde ad tristiore oratio-
nem, qua moneat adhuc & exprobrat. Nouissime ad poenas, & has adhuc
lenes & reuocabiles decurrat: vltima supplicia sceleribus vltimis ponat:
ut nemo pereat, nisi quem perire, etiam pereuntis interfit. Duo ista nomi-
na cum dicimus, homo & peccator (ait Augustinus ^a) non vti que fru-
stra dicuntur: quia peccator est, corripere: & quia homo, miserere, &c. Ita
nulli homini claudenda est misericordia, sicut nulli peccatori impunitas
relaxanda est. Disciplinam vel misericordiam multum destitui, B. Gre-
gorius ^b quodam loco scribit, *Si vna sine altera teneatur, sed circa sub-
ditos inesse debere rectoribus; & iuste consulentem misericordiam, &
pie saeuientem disciplinam.* Tum paulo post adiicit hoc quoque; *Mi-
scenda est ergo lenitas cum seueritate, faciendumque quoddam ex vtro-
que temperamentum; ut neque multa asperitate, exulcerentur subditi,
neque nimia benignitate soluantur, &c. Hinc etiam David ait, Virga tua
& baculus tuus, ipsa me consolata sunt: virga etenim percutimur, & ba-
culo sustentamur. Sit ergo districtio iustitiae quae feriat, sit & consolatio
baculi quae sustentet, &c.* quae in hanc rem apud Gregorium verè Ma-
gnum tradita legere est, eo & item alio ^c Moralium loco; quae ipsa
coniungenda moneo cum iis quae Iurisperiti quoque nostri verbis
in I. respiciendum, D. de poenis, ab Imperatore Iustiano explicata
memini. Marcellinus ^d itaque à iustitia Iulianum principem com-
mendans, *Illius virtutis bonis ipsum inclaruisse, multa (inquit) signi-
ficant. Primum quod erat pro rerum (addo &) hominum distinctione,
sine crudelitate terribilis: deinde quod paucorum discrimine vitia cobi-
bebat: tum autè quod minabatur ferro potius, quam vtebatur, &c.* Eodè
pertinuit primum ista B. Isidori Pelusiotæ, ^e ad Aufoniu correctorem
admonitio de prouincia praclare administranda, suoque laudando
(vt decuit) munere; si iustitiae veraeque virtutis custos rigidus, vt
ab omni odio iniquo, sic & à gratia omni abstineret: gladium autem
(quod eius facere posset) nitidum purumque à caede capitalibusque;
supplicii abstineret: flagitia prouincialium, minis potius coercendo,
atque impediendo; quam poenis atrocibus feralibusque per ferrum
scilicet, ignes, aliaque id genus dira & perperu aspera vindicando.*

a In c. duo ista, 23. q. 4.

b Moral. lib. 20. parte 4. cap. 6. vnde sumptus cen. disciplina, distinct. 43.

c Lib. 19. parte 4. cap. 23. c. sunt namque, distin. 45. apud Gratia. vide & can. omnis, & c. recedit. ibidem. d Lib. 25.

e Epist. 263. lib. 3. fol. 603.

f *πῶς ἂν ἀπο-
κρίσθαι τὸν ἀπο-
στόλον, ἢ ἀπὸ βασι-
λέως, sub init.*

— *animum rege qui nisi paret,
Imperat, hunc franis, hunc tu compefce catena.*

Præ

Præterea etiam quod ibidem aliquantò post, ^a βασιλεὺς ἦ, & μὲν (in-
quit, sic enim legendus ac distinguendus locus iste totus vt propo-
nam, non ita vt perperam excusus est) ἀλλὰ ἐργὸν ἔστι καὶ θυμὸν χρεῖται
τοῖς ἴπποις καὶ κρᾶσι: συμβῶλια ἦ & μόνον (in impresso pessimè συμβῶλια
ἦ & μόνον) ἰδέσθαι γνῶμης. ταύτην κινῶν καὶ κατὰ γράμματα πρᾶγμα
δοῦσα & σιδῆρα ἔχειν ἰσχύος. Quin & ipse B. Augustinus ^b esse vindi-
ctam ait, quæ valet ad correctionem, & ad misericordiam pertinet.
Et ex diuerso B. Ambrosius, ^c esse quædam iniustam misericordiam;
vt si quis latronem, filiis deprecantibus motus, & lacrymis coniugis
eius inflexus absolendum putet; cui adhuc latrociniandi aspiret af-
fectus: *Nonne (inquit) innocentes tradet exitio, qui liberat multorum
exitia cogitantem? &c. Nonne etiam cum vni indulget indigno, ad pro-
lapsionis contagium, prouocat vniuersos? facilius enim veniæ, incerti-
uum tribuit delinquendi.* Hac ille. Ergo in Euangelio statim post iu-
sticiam, Dominum posuisse misericordiam; & Psalmistam ipsum di-
cere, *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine*, idem Eusebius
paulò antè, illo quem superius citavi loco, dixerat: cui addi velim,
quod idem Psalmista, ^d postquam cecinit alio quodam loco, *Iusti-
tiam Dei manere in seculum seculi*; subdit illicò, *miseriordem & mi-
seratorem Dominum, mirabilium suorum memoriam fecisse.*

Cum autem aded coniunctæ sint atque inter se connexæ virtu-
tes istæ, iustitia & clementia siue misericordia; vt sorores etiam ipsas
à veteribus appellatas alibi ^e ostenderim: eò quod antè dixi, pertine-
re arbitror, quod Salomon ille in Prouerbiis, ^f *Facere iustitiam & iu-
dicium magis placere Domino scribit, quam victimas*: vt scilicet iudi-
cium ad iustitiæ munus pertineat; iustitiæ autem vocabulo clemen-
tia & misericordia siue benignitas designetur: quando ibi quoque in
quibusdam codicibus, misericordiam nomen pro iustitia positum vi-
dere est. Nam & apud Michæam ^g quoque *facere iudicium & facere
misericordiam*, siue (vt alij malunt) *diligere benignitatem* coniungun-
tur simul. Quinimò misericordiam solius alibi meminit Dominus
apud Prophetam alium ^h dicens; *Misericordiam volui, & non sacrifi-
cium.* Et D. Iacobus ⁱ in epistola Canonica, *ἢ ἢ νεύσει ἀνθρώπων ἢ μὴ
ποιήσαντι: ἐλεῶ, ἢ καὶ σαλευχᾶται ἐλεῶ, ἢ νεύσει.* Planè cum iustitiam fa-
cere, apud Hebræos, idem plerunque sit, quod iuste recteque ac in-
nocenter viuere; hoc est, vt Zacharias apud B. Lucam ^k in Cantico
suo loquebatur, *λατρεύει θεῷ ἢ δούλῳ ἢ δούλῳ ἢ δούλῳ, Ser-
uire Domino in sanctitate & iustitia coram ipso*; sicut apud Davidem
scriptum legimus quodam loco ^l *Cum inuocarem exaudiuit me Deus
iustitiæ meæ*; vt innocentiam bonamque causam, cuius Deus sit vin-
dex, protector ac defensor, significet: itemque alibi, ^m *Sacerdotes tui
induuntur iustitiam*, &c. Nonnunquam tamen iustitiæ appellatione
apud eosdem significari eleemosynam, ex aliquot locis ⁿ ipsius Græ-
cæ Septuaginta virorum versionis inuicem collatis apparebit: quod
ipsum cum alios antea, tum nuper Drusium ^o adnotasse video.

K k 3

Genebrardus ipse adnotat, hoc est, eleemosynam. o Cap. 11. lib. 4. Obseruat. vbi citat ea quæ lib. 2. q. 6. scripsit hoc nobis nondum visus liber. sed alter eiusdem locus lib. 1. Obseru. c. 13. vbi Prouerb. Salo. c. 10. vers. 12. iustitia lib. rai à morte, eleemosynam ex Iesu Syrachō in Ecclesiastici cap. 29. vers. 16. interpretatur.

a In pag. 40. Pa-
rif. edit. an. 1582.
b c. ea vindicta,
in princ. 23. q. 4.
simile illud D.
Ludouici Gallie
Regis verbum,
Animaduertere
in fontem est non
crudeliter agere,
sed misericordiam
exercere p. o. qua
munere defungi,
vt refert Nicol.
Gillius in An-
nalibus.
c c. est iniusta,
23. q. 4.
d Psalmo 110.
Confitebor. vers.
3. & 4.
e Lib. 2. cap. 2.
f cap. 21. num. 3.
Hoc autem esse
Regum propriū
officium ab He-
ronymo tradi-
tur in c. Regum
23. q. 5. D. Ludo-
uicus Gallia rex
cum inter oran-
dum in istū Psal-
morum locū in-
cidisset, Beati qui
faciunt iudiciū &
iustitiam in omni
tempore; gratiam
& remissionem
cædis à se factā
illicò reuocasse
dicitur. Auctor
Nicol. Gillius in
Annal. vbi præ-
clarum eius Re-
gis dictū retulit.
g c. 6. & in Psal.
102. Benedic ani-
ma. vers. 6. Pa-
ciēs misericordias
Dominus, & iudi-
cium omnibus in-
iuriam patienti-
bus.
h Osee cap. 6.
i Cap. 2. vers. 13.
k Cap. 1. Euang.
vers. 74. & 75.
l Psal. 4. in prin-
m Psalmo 131.
vers. 9.
n Deuter. c. 24.
vers. 13. & Dani.
4. vers. 25. sic &
in Psalmo, Do-
mini est terra. 23.
vers. Et misericor-
diam à Deo salu-
tari suo, in Græ-
co esse iustitiam,

a Euangel. c. 6. in princ. simili- ter in Psal. 102. Benedic anima mea Domino. ver. 6. Faciens misericordias Dominus. vbi ex Hebraeo plerique recentiora hodie iustitias malunt. Non male igitur Euthymius, qui istud ex versu penultimo Psal- mi 111. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi; sic exponit, vt ad eleemofynam, eamq; iustitiam quae ex misericordia sequitur coarctet: quaquam aliter Genebrardo videri non ignorabo. Cap. 1. Euang. c. 12. vbi sic est Hebraice; charonti mical baci salim v mical huiusmet aser asstra & asadeca. Simi- liter in cap. 24. Gen. vbi ex Hebraeo Hieronymus, non abstulit misericordiam & veritatem suam a Domino vobis. In versione Septuaginta viro- rum Graeca iustitiam legitur; & κατέλιπε τὴν δικαιοσύνην σου σὺ καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ νεφελῶν. & c. contra- rio in c. 3. Hier. Quia sanctus ego sum, dicit Dominus, & non irascor in perpetuum optimè Ἰσὴν chasid Hebraeum ad mi- sericordiam per- tinere Septua- ginta viris visū est, qui sic ver- tere: ὅτι ἐλεήμων ἰσὴίμ λέγει κύ- ριος, καὶ ἡ μέλιτ' ἔμιν εἰς αἰῶνα. d. Cap. 4. e Lib. 1. de Of- ficiis, in c. Om- niu adven.

Quamobrem interpreti vetusto noui Testamenti rationē vt cumque constare arbitror, dum Hebraico more transtulit apud Matthaeum, *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus*: quo loco in exemplaribus Graecis, non δικαιοσύνην, sed ἐλεημοσύνην passim legitur. Sanè apud Dauidem Psalmo 111. versu 6. vbi ait, *In memoria aeterna erit iustus*: hoc iusti vocabulo, eum quem misereri & commodare versu praecedenti cecinerat, hoc est, beneficium, benignum, & in egenos liberalem designari, doctiores admittunt; nec Genebrardus ipse diffidetur: quamuis iustitiae vocabulum ad eleemofynam in versu penultimo eiusdem Psalmi perperam ab Euthymio coarctatum sentiat; in quo ipsum falli, qui se suo gladio iugulat, equidem arbitror: praefertim cum secundam illam eius Psalmi partem, de beneficiis & liberalibus esse, in adnotatione ad versum quintum concesserit. Quid quod ipsum ἰ δικαίος iusti vocabulum B. Iosepho attributum ad clementiam potius & bonitatem, quam ad legis Mosaicæ obseruationē videtur esse referendum illo D. Matthaei loco; Ἰωσήφ ὁ ὁ ἀνὴρ αὐτοῦ δικαίος ὦν, καὶ μὴ δέλου αὐτὴν παραδειγματισαί: ἐβλήθη λάθρα ἀπολύσαι αὐτήν. Vt sit hic quidem ὁ δικαίος, qui aliter à Graecis χρηστὸς καὶ φιλό- θρωπος nuncupatur: quod ipsum etiam Theophilactus ad eum locum eruditè adnotat. & ἰ ἐβλέπετο (inquit in reliquis) ἀπλῶς εἶναι ἀλλ' ἐπι- λαμβάνοντες ἀπὸ πολλῶν χρηστότητων ἀνθρώπων ἢ νόμος εαυτὸν δεικνύων, καὶ ἰδὲν ἔπερ τὰ νομικὰ ἡντάλματ' αὐτοῦ. Et similiter cum nomen Ἰσὴν chesed apud Hebraeos misericordiam, beneficium, gratiam significet; eius vice Septuaginta, velut si Hebraicè scriptum legissent Ἰσὴν tshedec in- uersis eiusdem soni, licet non earundem literarum, syllabis; iustitiam scribere maluerunt quodam c. Geneleos loco, ἰκανέσθω μοι ἀπὸ πά- σης δικαιοσύνης καὶ ἀπὸ πάσης ἀληθείας ἡς ἐπέλωσας ἐσὶ πατρίσιν: vbi vul- gata Hieronymi ex Hebraeo interpretatio, *Minor sum cunctis misera- tionibus tuis & veritate tua quam explesti seruo tuo*. At apud Danie- lem d. ex diuerso, vbi sic est, *Peccata tua eleemofynis redime*; Graecam potius versionem & (verè vt dicam) ipsius Prophetae sententiam ex- primere maluit Hieronymus; quam Hebraeo verbo quod iustitiam sonat insistere. Qua de re alio loco subtilius à me differetur, si Do- minus (quod spero) facultatem dederit. Nunc istud solùm addam, ad superiorum illustrationem; quod Ciceroniana lectio e commodè suppeditat: In iustitia virtutis esse splendorem maximum, ex qua boni viri nominantur; & huic coniunctam beneficentiam, quam eandem, vel benignitatem, vel liberalitatem appellare licet: vt tamen vtrumque ho- rum, ipso iustitiae vno vocabulo comprehensum nonnunquam videri possit; sicuti δικαίος non ἰσὴν tantum, sed & ὁ χρηστὸς ἢ γερ ἀγαθὸς καὶ προσέτι δὲ φιλόθροπος, προσυλὴς ἢ πικρὸς καὶ πρᾶξ. Atque haec quidem omnia, non propriè, sed κατὰ χρησιμῶς, vel ex illa plenissima iustitiae specialis quoque vi forsitan: ne dum alterâ generalis significatione; secundum quam, illo vno nomine virtutes omnes comprehedi con- stat, de qua versus iste Graecus ab ipso Aristotele f. proditur;

f Lib. 5. Ethic. ad Nicom. videto Oecumenium ad illud B. Pauli ad Ephes. cap. 4. ἐν δικαιοσύνην ὁπότεντι ἢ ἀληθῆς, fol. 638. δικαιοσύνη δὲ ἡ καθολικὴ λέξις ἀρετῆς, ὁπότεν δὲ ἡ καθάρσις, &c. Iustitia nomen in lingua sancta virtutem omnem complecti Genebr. notat ad vers. 3. Psalmi 110.

Ἐμ ἡ δικαιοσύνην συλλαβῶν πάσ' ἀρετῆς ἑστ'.

Qua etiam ratione ipsum iustitiae nomen, merito religioni ac pietati in Deum tribui, nemo negauerit. Etenim iustitiae summae virtutis origo, in religione, iuxta Lactantium a Firmianum; ratio in aequitate est: adde vt cum omnes simul virtutes complectatur, tamè duae sint omnium principales, quae ab illa diuelli separarique non possunt; pietas & aequitas: quasi venae eius, quae iis duobus fontibus tota costat. Cum autem pietas, nihil sit aliud, quam Dei notio, sicut Trismegistus verissimè definiuit, teste ipso Lactantio: atque istius pietatis, hoc est, Dei cognitionis, haec summa sit, vt eum colas: ideo ignorare vtique iustitiam eum, qui religionem Dei non tenet, idem Lactantius eo ipso loco retulit: post Ciceronem tamen; qui alicubi, b pietatem esse aduersus Deos iustitiam olim tradiderat. Cui congruit; quod apud Athenaeum c Ochus Aegyptiorum Rex moriturus à filio natu maximo in regni successionem vocato interrogatus, quam ratione per tot annos regnum seruauerat, respondisse fertur, *Iusti iam erga omnes homines ac Deos exercendo: τὰ δίκαια πράττων, εἶπερ, πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους καὶ θεούς*: pietate nimirum in Deos, iustitia in homines, regnum se fuisse tutatum significans: tum verò quòd pietatem in Deos in iustitiae profapia, siue progenie Iulianus Caesar quodam loco d. posuit sic admodum scribens, ἔστι καὶ ἰσότης δικαιοσύνης ἐκγονοῦ, αὐτὴ ἡ δὲ ἰσότης ἢ θεοτέρης ψυχῆς εἶδος ἐστίν, ἡ δὲ ἄνα λήθησιν ἢ ἴσοι τὰ τοιαῦτα μεταχειροῦνται. Postremò id etiam quod Aristides duas summas partes iustitiae facit; quarum antiquior, atque praestantior sit, aduersus Deos: sic enim ipse, e. *Ἐγὼ καὶ οἱ μὲν πάντας ἀνὴρ (ait) ὡς ἐπὶ εἰρήνῃ συμφῶσαι, ὅτι καὶ νόμος θεῶναι (sic lego non εἶναι, vt in impressis) καὶ ἰσότης ἢ γερ καὶ, καὶ σιωπῆν τὰ δίκαια, καὶ συμβιβάζουσαι, καὶ χειροτονῆσαι: καὶ ἡ δὲ διὰ πρὸς αὐτοῦ τὸς θεούς ἀ χρὴ πράττειν. καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα εἰς ὃν κεφάλαιον κοινὸν τὴν δικαιοσύνην ἀναφῆρ. Et statim, *Λοιοῖν μὲν τὴν δικαιοσύνην μὲν ἄνθρωπων ἢ ἀνθρώπων: πρῶτον ἢ καὶ κατέτινον ἢ πρὸς τὸς θεούς*. Quanquam Cicero alibi f Platonem sequutus, & tres partes fecerit aequitatis siue iustitiae, sic ferè ad Trebatium scribens; *Atque etiam rursus aequitas tripartita dicitur esse, vna ad superos Deos, altera ad manes, tertia ad homines pertinere: prima, pietas: secunda, sanctitas: tertia, iustitia aut aequitas nominatur*. Ergo Psaltes ipse diuinus, idemque Rex alicubi h. ad Deum, *Sacerdotes (inquit) tui induantur iustitiam*: pietatem atque sanctimoniam scilicet, iuxta Chrysostomum, hoc est, vt iuste ac sanctè coram te ministrent, & sicut eiusdem Psalmi vers. 16. & lib. 11. Paralipom. traditur, *induantur saluari, vel salute*.*

Pietatis profectò itemque religionis nomina (quae in obseruantia in Deum nostra propriè sumpto vocabulo; fortasse etiam in mutua, sed immensa tamen & ineffabili eius erga genus humanum charitate, ac indulgentia constitent ab initio) postea per quandam similitudinem translationemve (ne abusionem dicam) ad homines etiam ab auctoribus classicis relata sunt; & adeò quidem, vt à religione in Deum religiosissimus antistes Ambrosius i. omninò seiunxerit: sic ferè, *Magnum pietatis officium, sed religionis vberius. Nam sicut neminem filio*

a Lib. 5. diuinar. instit. cap. 15.

b Lib. 2. de Natura Deorum. c. Lib. 12. Deip- nosophist. folio 218. Ald. lib.

d περὶ τῆς ἀπο- κτάτος ὡς ἀπὸ τῆς ἰσότητος ἐκγονοῦ, αὐτὴ ἡ δὲ ἰσότης ἢ πρὸς θεοτέρης, fol. 35.

e ἐν τῶν ἰσότητος ἀπο- κτάτος, fol. 35.

f In Topicis, sub finem.

g Meminit Dio- genes Laërtius in eius vita, lib. 3. de vitis Philo- sopherum.

h David Psalm. 131. Memento Domine David. vers. 9.

i In lib. de vi- duit, sub init.

^a Lib. 3. ad Ec-
clesiam Cathol.
fol. 387.

^b Vti apud Ci-
ceron. lib. 6. de
Repub. in somn.
Scipio. idē lib. 1.
de Republic. ex
quo vide frag-
mentum Sigo-
niana pag. 16. &
32. vbi ex Plato.
lib. 5. de Legibus
& in Critonē.
^c d. cap. 2. lib. 2.
^d In gratiarum
actione, Pto-
sonful.

^e In de pud-
icitia.

^f Lib. 10. cap. 1.

^g 1. antegen. C.
de excuf. tut. in
princip.

^h Lib. 1. & 2.
epist.

filio oportuit anteferri, ita Propheta Dei & filio praeferrī debuit & sa-
luti. Et statim, Unde aduertitur vtrumque pietatis affectum vidua in-
esse debere, vt filios diligit, parentibus deferat. Quod ipsum à Salua-
no Masiliensi ^a factum scias; quo loco de parentibus, qui sine vl-
la in pauperes erogatione facultates hereditarias filiis derelinquunt:
Habere aliquam excusationis (inquit) speciem videntur dicentes; Pie-
tas vicit, vis sanguinis compulit, natura ipsa quasi amoris manu in ius suū
traxit: sciimus quid iustitia Dei posceret, quid sacra veritas postula-
ret, sed subacti (fatemur) sumus iugo incarnatae necessitudinis, & dedi-
mus captiuas manus vinculis charitatis, cessit sanguini fides, & vicerunt
denotionem religionis, iura pietatis. Pius pater in liberos, pius filius in
parentes, propinquos ac patriam, velut antiquiorem (vt ait Cicero)
parentem plerumque dicitur. ^b Pius princeps in Rempublicam tan-
quam pater patriae, vel parens publicus. Valentinianus itaq; de Gra-
tiano filio in Augusti nomen & honorem asciscendo, apud Marcelli-
num (vt alia mittam quae suo loco. ^c protuli) & quod pietatis sum-
mum primūque munus est Rempublicam, vt domum paternam
diligere poterit, & auitam: quanquam piissimi titulum aliō referre
maluit eundem Gratianum iam Imperatorem alloquens Ausonius, ^d
nō habita eius vt Augusti, sed vt priuati ratione; in hac omnino ver-
ba, *Huius verò laudis locupletissimum testimonium est, pater diuinis ho-*
noribus conseruatus, instar filij ad Imperium frater adscitus: à contume-
lia belli patruus vindicatus, ad praefecturā collegium filius cum patre
coniunctus: ad consulatum praceptor electus: & postea, pietas qua or-
bem tuum temperas, quamque in vlciscendo patriuo probas, tuendo in
fratre cumulas, ornando in praepatore multiplicas. Rursum pietatem
parentibus debitam, religionis nomine censerī, olim apud Tertullia-
num ^e animaduertimus: quo loco, *Post commendatam (ait) Sabbati*
venerationem, post imperatam in parentes secundam à Deo religionem,
nullum aliud in talibus titulis firmandis monendisque substruxit praep-
ptum; quam, Non mæchaberis. Sed & aliis apud Constantinum Im-
perator. & B. Augustinus locis, quos superiore libro adnotauimus.
Denique ad propinquos nomen religionis B. ipse Augustinus, vul-
gari loquentium more pertinere, in libris de ciuitate ^f docuit; vt pie-
tatem quae sanguine coniunctis debetur significet, & cum humanita-
te copuletur. Qua significatione illius nominis Imperatores Diocle-
tianus & Maximianus ^g alicubi scripserunt, humanitatis ac religio-
nis rationem non permittere, vt aduersus sororem vel filios sororis,
actionum necessitates tutelae occasione suscipiantur. *Quin & apud*
Symmachum ^h non semel, latius ad amicitiam inter extraneos, quo-
que contractam, porrigi religionis vocabulum, reperias.

S V M M A.

Sermo Ethicus, de artibus, hoc est, virtutibus Regiis, vt
alter à proximo; hitoricus atque criticus.

*Pietatis nomen in principe coniunctum iustitia, quam vim habeat. Religionis or-
thodoxa curam suscipere principem debere. Tria Regis officia iuxta Diotogenem
Pytha*

Pythagoreum; vt sit exercitus Imperator, vt iudex, vt sacerdos seu Dei cultor. Io-
sephi locus illustris de virtutibus quas inesse in principe Deus velit; ex quo menda
fortasse tollitur: eloquentiaue an verecundia principi magis necessaria, discipiatur.
Philippus Macedo ab eloquentia commendatus. Aethi Reges. Iosephi locus de Ari-
stobulo, in quo verecundia illius mentio. De verecundia principis, ex alijs auctoribus
perueniunt. Artocercus qui verecundus apud Marcellinum, qui Marcus apud Ca-
pitulinum. Eudabea. Seleuci Regis in Deos pietas, item Antiochi, Numa, Theodosij
Iunioris; de quo plurimum ex historia Tripartita. Antisthenes & Socrates Philoso-
phi pietate in Deos pollentes. Dicaarchus impius. Pietas iustitia, impietas iniustitia
adiuncta in veterum scriptis. Alexius bonus vir & mitis, sed cur non bonus tamen
Imperator. Quatenus quosdam appellatio ambigua principi conueniat; ex grauitate
quodam animiq; firmitate, comite iustitia, nempe venerationi vt sit non formidini
subditus; sine superbia, morumq; vilitate: teniata vnus apud Stobaeum, itemq; duorū
apud Marcellinum locorū emendatione. Quibus terrori esse bonus princeps debeat.
Iuliani principis moderatio, ex Marcellini opinione. Itē Cotyos Thracis apud Stobaeū.
Veritas cum misericordia in principe cōmendata. Aeliani ea de re illustrato loco, &
fortasse castigato; adiunctis insuper Salomonis & Pythagorae testimonijs. Aduersus
mendaces, versutos, & perfidos duces ac principes. Simplicitas cum tolerantia in
principe commendatur; que vacet à superbia, & ineptia. Insurandum in Byzan-
tinorum principum inauguratione atque coronatione praestitum, è Curopalate: cu-
ius verba castigantur, atque illustrantur, notato bis interprete. Supplantatio seu
simulatio Iehu in sacris literis vt accipi debeat. Gratiitas lenitatis miscenda à prin-
cipe, iuxta Plutarchum, qui explicatur. Felices Imperatores qui ex Augustini sen-
tentia. Nihil properanter principi faciendum, sed optimatum adhibito consilio,
iuxta praceptum Homeri ac Philonis, sed & exemplo Antonini Philosophi & Imp-
apūmque ad eō ipsarum: ex Aeliano, cellas ipsarum tripartitas, describente. Excursus
in hac tempora, & pro Republica votum. De oculo iustitia dices. Adraesae veterum
loci ad marginem.

CAPVT XVIII.

ERVM quò ista tam exquisitè, atque ad eō anxie
prolata *λεπτολογματα*? dicit quispiam: eò scilicet,
vt cum iustitiae vocabulo, clementia & humanitas
in subditos comprehendi possit; quam ipsam pas-
sim pietatem ab auctoribus nuncupatam, libro su-
periore ^a ostendimus. Pietatis nomē, cum de prin-
cipe loquimur, iustitiae vocabulo coniunctum; de religione in Deū,
atque deuotione interpretemur: obseruata scilicet propria & genui-
na significatione nominis. Etenim si iustum, si clementem esse prin-
cipem oportet; vt saluti Reipubl. consulat, suūque munus pracla-
rè administret: multò magis religiosum, veraque ac à maioribus illis
antiquissimis tradita velut in manus fidei ac pietatis, hoc est, diuini
cultus studiosum; rituumque sacrorum, atque sacerdotum obserua-
torem; custodem, atque ad eō vindicem esse debere; nisi qui ratione
omni careat, inficiari nemo velit, aut etiam possit: atque ita demum
in optimo principe laudari clementiam, si religiosus in Deum cul-
tus non desit; cuius vberius esse, quam pietatis officium (vt antè ^b
dixi) testatur Ambrosius. Idem alio loco, pietatem pro religione in
Deum accipiens, & à clementia quae est in homines distinguens in
oratione de obitu fratris; ceterarum ipsam virtutū parentem, atque
originem nominat: sic ferè, *Ergo si libido atque iracundia reliquorum
vitiatorum educatrices sunt; iure castitatem, atque clementiam dixerim,*

^a Cap. 2. lib. 2.
Semestr.

^b Cap. superi.
proximo.

a In de Abrahā Patriarcha, ca. 1.
 b Initio lib. de fide. Rhemigijs Rhemenſis Epiſcopus cūm Clo doueum in Gal lia Regē inun geret, atque in auguraret; tam diu regnum du raturū eſſe pra dixit, quamdiu in eo religio & iuſtitia coleren tur: & ſimiliter Agathias lib. 1. de bello Galli co, durationem Imperij Gallici prænunciavit; in quo pietas non minus quā iu ſtitia floreret ac vigeret. Liberā religionē a nullo principe ad mitrendam niſi ſibi hæretico rum furore ad iniquas aliquas & bonis homi nibus præduras cōditiones Rel publ. cogitur, & ceterorum verē priorū id ita fieri refert: propter eā quod a ſecu lari poteſtate nullum ſædus in Eccleſiā vel Eccleſiaſtica au thoritatis præiudiciū iniurqueat: a doctore Ioan. Molano traditur copioſe lib. 1. de fide Hæret. ſer uan. cap. 22. 23. & 24. & lib. 3. c. 11. vbi non licere pacta cum hære ticis inſita viola re docuit. & ca. 17. aliquando ex grauib. cauſis pactum iniuri de toleranda reli gionis libertate conceſſa hære ticis: & ibi obie ctionibus in cō trarium ſatiſfa cit. Ob religio nis libertatē ci uibus conferua tam, Iouianum principem lau dat Themiftius orat. 12. fol. 144. libelli à Stephano excuſi. c Colleſt. locorum commun. ſermo. 147. d Lib. 7. Cyripid. e Iſaia cap. 49. & 60.

quasdam virtutum parentes: quāquam pietas quoque, vt omnium prin cipatus bonorum: ita etiam ſeminarium virtutum eſt ceterarum. Poſtre mō alibi diuus ille ac diuinus doctor, de Abrahami deuotione in Deum verba faciens; *a Ea enim virtus (inquit) ordine prima eſt, quæ eſt fundamentum ceterarum: meritoque hanc ab eo primam exegit Deus dicens, Exi de terra tua, &c.* Itaque multō potius pietate in Deum iſta, quā aut præmio, aut pœna contineri Reſpublicas; vetus ver bum eſt, ex Homeri & Heſiodi diſceptatione literis traditū. Etenim cūm hic ita quaſiſſet

ὁὗτος ἄν ἀρετῆς οὐκ οὐκὼντο πόλεις κὶ ἐν ἡδῆσι ποιεῖσθαι
 Ille reſponſiſſe fertur, his admodū ſenariis tribus:
 αὐτὸ μὴ κερδάνειν ἀπὸ τῆς ἀσυχρῶν ἐθελοῦσιν,
 οἱ δ' ἀγαθοὶ τιμῶντο, δὲ κὶ δὲ ἀδίκουσι ἔπειτα:
 εὐχεσθῆναι δὲ θεοῖς, ὅτι πάντων ἔσται ἀμεινον.

Quod ſi verum eſſe agnoſcunt omnes, ſi glorioſam in Deum pieta tem Regiſ honoribus immobile fundamentum eſſe prudenter ac verē Cyrillus b ad Imperatorem Theodoſiū ſcripſit; & ante ipſum Ariſtoteles quoque in politicis: illud etiam ſequitur, vt Principem Reipublicæ parentem alterum, atque tutorem, religionis antiquæ ac veræ cura quā maximē deceat: ſicuti Theodoſius & Valentina nus ipſi B. Cyrillo reſcripſerunt, ea epiſtola qua Cyrilli eiufdem o peribus adiuncta eſt. *Quid enim (vt eſt apud Minutium in Octauio) magis in vlla Republ. curari obſeruarique oportet, quā religionem?* Hoc equidem inter ipſos etiam Paganos, Romani veteres olim cūm di ſpicerent; virtutem religioſam in armis exercere, orbemque munire ſacrorum religionibus, caſtis virginibus, multis honoribus ac nomi nibus ſacerdotum optimum putarunt. Ipſe adeō Numa ſimul cum legibus, ſacra in Romanam Rempublicam inuexit, quō magis feri tatem exueret; ſicuti tertio faſtorū Ouidius luculenter docet. Tria regiſ officia Diotogenes Pythagoricus prædicabat; quemadmodum à Stobæo c relatum memini: rem bellicam adminiſtrare, ſiue exerci tui præeſſe; iudicia exercere, ac ius ciuib. reddere alterum: tertium verō Deos colere: *ἔργα ἢ βασιλέως τρία. τό, τε στρατηγείη, καὶ δικαιοσολείη καὶ θρησκείη.* Et ſtatim, *ὡς ἀνάγκη τῆς τελείης βασιλείας, στρατηγῶν ἀγα θῶν ἢ μὲν, καὶ δικαιοσολῶν καὶ ἡθέρων: ταῦτα δὲ καὶ ἀπόδομα καὶ πρῆποντα ἀπὸ βασιλέως ἐπιβορῶν τε καὶ ἀρετῆς: & aliquantō poſt, τότε μὲν τρίτον, λέγω ἢ τὸ θρησκείη τὸς θεοῖς, βασιλέως ἀντάξιον. δὲ καὶ τὸ ἀρετῶν ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τιμῶν δὲ καὶ τὸ ἀγαθῶν ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν.* Xenophon d denique, tantō religio nis amantioſorem quemque principem exhibere ſe debere, quāto ſit ſælicioſ; in inſtitutione Cyri olim admonuit: cuius principis imi tatione, religioſos magis magiſque futuros ſubditos; eorūmque pie tatem viciffim ipſi erga numen Diuinum ſummē profuturam eſſe ſcripſit. Hoc ſi falſa religionis cultoribus plerique omnibus ita vi ſum; quāto magis Chriſtiani Reges & Orthodoxi (qui effata iſta prophetica e ignorare non debent; *Et erunt Reges nutritij tui: & ite rum,*

rum, Reges eorum miniſtrabunt tibi: gens enim & regnum quod non ſeruiert tibi, peribit) incunſtanter aduertere debent, ſicuti Leo Pon tificex ad Leonem A. ſcribit; a regiam poteſtatem ſibi non ſolū ad mundi regimen, ſed maximē ad Eccleſiæ præſidium eſſe collatam: quo ſcilicet ſolidæ veræque fidei ſe cultores, erroribus, hæreticisque proſtigatis; atque propagatores religionis, ſacrorūmque ac ſacer dotum propugnatores exhibeant. Rectiffimē (niſi fallor) Ioannes Roman. Pontificex ad noſtrum Iuſtinianum ſcribens, b *Nihil eſt (ait) quod lumine clarioſe præfulgeat, quā recta fides in principe: nihil eſt quod ita nequeat occaſui ſubiacere, quā vera religio: de cuius ſtudio ſtatim; ſic ferē, hoc eſt enim quod veſtrum firmat Imperium: hoc quod veſtra regna conſeruat. Nam pax Eccleſiæ, religionis vnitas, auctorem facti in ſublime prouectum, grata ſibi tranquillitate cuſtodit. Neque enim ei parua viciffitudo à potentia diuina tribuitur; per quem nullis rugis Eccleſia diuiſa ſecernitur, nullis inſertis maculis variatur.* Hæctenus Pontificex Romanus: quid autem ille, ad quem ſcribebat Impera tor: nonne ſuperioribus conuenienter alicubi? c *Nos omni prouiden tia (inquit) curam Eccleſiarum gerimus; per quas, & Imperium no ſtrum ſuſtineri, & publicas res per clementiam Dei ac gratiam muniri credimus: ſed & ille alter princeps, qui eadem atate vixit, ad Roma nam Eccleſiam ſcribens Gotthorum Rex Athalaricus, apud Caſſio dorum; d in ſacerdotes Dei rependi à principibus debere acceptum tantæ in alios poteſtatis beneficium, ea quæ ad diuinum cultum per tinent procurando, palām profiteretur in hæc verba: *Tantō diuinitati plurima debemus, quāto à (deleo iſtud à) ceteris mortalibus maio ra ſuſcepimus. Nam quid ſimile reſpondat Deo, qui potitur Imperio? ſed licet pro tanto munere nil compensari poſſit idoneè; ipſi tamen gratia redditur dum in ſeruientibus honoratur.**

Præ ſubditis pium, religioſum, atque orthodoxum eſſe debere principem traditur in illis baſilicōn Eclogis; e quas ad Stroſſianum exemplar, cūm eſſemus Romæ, ad annum reparatæ hominum ſalu tis 1559. & 60. excubiri atque conferri iuſſimus: *ἐπισημώταται ἢ ἐν ὁμοθῆσιν καὶ διορθῆσιν ἀνάγκη εἶναι ὁ βασιλεὺς καὶ ἐν ἡλικίῳ διαδοῦναι: ἢ τε τοῖς ἐπιτῆ τριῶν δολωματιοδῆσιν, ἢ τε τοῖς τῶν οἰκονομίας λαμπρότατα καὶ ἀσφα λῆσῆσιν διὰ τὴν κατὰ σάρκα ἐπιδοκίμια καὶ κερῆσιν ἡμῶν ἰνοσὲς χειρῆσιν δευδοῦσιν, &c.* Inter animi certē virtutes, quas potiū quā rectam corporis con ſtitutionem ſpectare ſe Dominus Deuſque ſummus, apud Flauium Iosephum, f in eligendo atque conſtituendo ad populum Rege præ dicat; *διόθεσιν, id eſt, religionem, iuſtitia, fortitudini, & aliis virtuti bus adiungit: ex quibus ait animæ pulchritudinem atque dignitatem conſiſtere. Nam Samueli quærenti, quem potiſſimūm ex Ieſſai libe ris in Regem Iſraëlis inungeret, atque inaugurarret; inter cetera re ſponſiſſe fertur, ἐγὼ δὲ ἢ ſωματῶν ἀμορφίας ἐπαθλον ποιῶμαι τὴν βασι λείαν, ἀλλὰ ψυχῶν ἀρετῆς: καὶ ἡτῶ ὅστις ταύτης ἐστὶ τελείως διωρεπῆσ διορθῆσ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀνδρείη καὶ πειθοῖ, δὲ ὡς τὸ ψυχῆσ σωτήσ καὶ μῶ. Vbi hoc quoque obiter, ex more noſtro, vel potiū ex illa ſcriptionis mi ſcellaneæ libertate; quod obſeruatiōne dignum nunc primūm menti*

a Epiſt. 73.

b Inter claras, C de ſumma Tri nitate. Exigere verām & vnica religionem, vt omnes princi pes Chriſtiani Eccleſiam con tra hæreticos & eorum compli ces tueātur; do cet Ioan. Molan. cap. 19. lib. 1. de fide hæret. ſeru. hoc enim prin cipibus cunctis iure diuino præ ceptum eſſe, vt Domino in ti more ſeruientes religionē Chri ſtianam ſuo gla dio protegant, & promoueant: ſicut ex ſcriptu ris ſacris pul chre oſtendit B. Auguſtin. epiſt. 50. & alibi. c Iuſtinian. No uel. conſtit. 42. quem, & Leonis locum citat No lanus idem d. lib. 1. cap. 23. d Epiſt. 24. lib. 8. Variar. e tit. 1. qui eſt de principe, cap. 5. ex lib. baſilicōn.

f Cap. 9. lib. 6. ἀρχιμολογίας.

fuccurrit, indicare non grauabor : non satis placere , quod Suadam (quam leporem Cicero vocat) siue eloquentiam pietati, iustitiæ, fortitudini copulatam lego. Nam esse quidem principi ducive non inutilem eloquentiam, immò commodissimam & maximè decoram ; utpote flexanimam ; & in Philippo illo Macedone agnitam, sentio: de quo scriptum apud Ælianum ^a legitur, *ὅτι ἔ μόνον ἐλέγχετο τὰ πολέμια εἶναι ἀγαθός, ἢ ἐπὶ δεινός, ἀλλὰ ἢ παιδείαν ἀνδρείοτατα ἐτίμα.* Et generaliter in quouis Reipubl. administratore commendatam his verbis ex Memandro relatis à Stobæo alicubi, ^b

*Δὲ τὴν πολιτικὴν προσηγορίαν αἰρέμενον,
τὴν τὴν λόγῳ μὲν δεινότητα ἐν ἐπιφθορῶν,
ἢ τὴν ἢ χρηστικὴν συγκρατημένην ἔχει.*

In ipso autem rege potissimum à Musonio : qui si quicquam aliud, hoc maximè regium esse scribit apud Stobæum ipsum, alio quodam loco ; ^c dicendi facultate minimè superari, & haud secus oratione colloquentes, quàm armis hostes vincere : *καὶ δὴ βασιλευσὶ μὲν, ἔστι ἄλλο, ἢ τὸ εἰς ἑαυτὸν ἢ λόγῳ εἶναι. ἢ δεινότητα κατὰ τὴν ὥσπερ ὅπλοις τὴν μάχην, ἔτι τῶν λόγων διαλεγόμενον.* Malim tamen ipse, ut nunc quidem est, verecundiam (cuius partes esse constat, Tullio ^d auctore, homines non offendere, iustitiam verò non violare) hoc est, metum pro subditis atque adeo innocentiam, clementiam, & vigilantiam Imperatoris illis virtutibus adhibere ; ac pro illo *παιθεῖ* (quod est Suadæ, persuasioni, siue eloquentiæ) sic scriptum agnoscere *αἰδοῖ*, quod pudorem obseruantia testem, atque verecundiam sonat : à qua iustitiæ assidua contubernali (sicuti compluribus veterum testimoniis aduocatis præclare ante aliquot annos, cum de iustitia veraque Philosophia iuxta Ethnicos Ethicos differerem, ^e docuisse videor)

αἰδοῖ βασιλεὺς utique vocantur. Nam præterquam quòd τῆ δεινὴ αἰδὼς καὶ τῆ σαφροσύνη copulatur ab Hesiodo, Thucydide, Plutarcho, & aliis ; ^f à Xenophonte imprimis de principum virtutibus differente illo Cyripadiæ loco, quem sermone vicesimo indicare certum est: ipse quoque Iosephus alicubi ^g de Aristobulo Hircani Regis filio sic loquitur, ut æquitatem illi non sine verecundia ista tribuat, & τῆς αἰδοῦς vocabulum vsurpet: sicut Pythagoras (inter cuius dogmata & præcepta hæc itidem duo referuntur ^h νόμος βοιθεῖν, & αἰδὼς ἢ δολοβία) longè antea fecerat ; Principem admonens apud Stobæum, ⁱ

ut magis colli ac venerationi haberi, quàm metui vellet à conuictoribus: propterea quòd reuerentiam admiratio, timorem odium comitarerur. *δέλε μάλλον τὴς σύνοπτας σοὶ αἰδοῦσθαι σε, ἢ φοβεῖσθαι: αἰδοῖ μὲν γὰρ πρὸς σε σέβας, φόβῳ ἢ μίση.* Inter Chilonis etiam præcepta, istud à Diogene Laërtio ^k relatum video ; ut potens quisque, atque auctoritate pollens, leniter quoque ac moderatè se gereret ; quò magis intimis venerationi esset, non timori : *ισχυρὸν ὄντα* (vbi malè interpretem fortem reddidit) *πρῶτον εἶναι, ὅπως αἰ τιμωσίου αἰδῶν*) *μάλλον, ἢ φοβῶν*). Sicut Diotogenes Pythagoricus de regno, Imperij dignitatem atque præstantiam sibi principem debere induere, aut circumponere ; quâ intuitu, quâ ratiocinatione, moribus animi, omnique gestu corporis præci

^a Lib. 4. Variar. Histor. cap. 19.

^b Sermo. 151.

^c Sermo. 147.

^d Lib. 1. Officio.

^e In tractatu quem commentario ad iuris regulas adiunxi. ^f Iuliano in Misopogone quem & alios citam in Syntag. de vera Philosophia. & à Marco Antonino, lib. 7. de vita sua, fol. 275.

^g Lib. 13. antiq. Iudaic. cap. 19. quem locum attuli in eo tractatu de vera Philosophia.

^h Vide Diogen. Laërt. in Pythagora.

ⁱ In collect. loc. commun. serm. 147. tale illud quod supra sermone 17. attuli ex orat. 5. apud Themistium, & αἰδοῖ μὲν ἄλλο, ἢ τὸ εἰς ἑαυτὸν ἢ λόγῳ εἶναι.

^k Lib. 1. in Chilone.

præcipiens : hoc enim adiicit apud Stobæum, ^a ita ut qui circa eum sunt, non minùs quàm ipse, reuerentia, temperantia, habitùque omnidecoro in admirationem rapti exornentur. *ὡς τὸς ποτ' αὐτοῦ* (sic lego, non *αὐτὰς* ; ut significet *πρὸς*, vel *περὶ αὐτοῦ*) *μὲν ὡς αὐτὸν κατὰ νοσομνημὲν κατὰ πεπλοκρημνίως αἰδοῖ ἢ σαφροσύνη τε, ἢ διαθήκη τε περὶ τῆς ἐπιπροπέου.* Musonius quoque, vbi regi Philosophandū probat ; nullam esse scientiam statuens, quæ ad temperantiam perducatur, excepta vna Philosophia: quæ voluptatem & auaritiam vincere, frugalitatem diligere, luxum & sumptus declinare doceat, *θλιψὲ δὲ αἰδῶ ἔχει, θλιψὲ ἢ γλώτῃς κρατεῖν, verecundiam seruare, linguamque compescere affuefaciat ; modum, ordinem, & elegantiam & honestatem pariat : denique decorum in gestu habitùque conciliet. Subiicit statim hisce omnibus grauem, ac temperantem hominem reddi ; *ταῦτα ἢ ἀνθρώπων προσόντα παρέχει*) *ἢ σεμνόν, ἢ σαφρονα αὐτοῦ.* Quapropter & iis instructum Regem, maximè Deo similem, & reuerentia seu veneratione dignum esse ; vbi vocabulum *τὸ αἰδοῦς* vsurpat : *καὶ δὴ ἢ βασιλεὺς ὅτι ἔπαρχη ταῦτα: μάστιγα ἄρ' εἰν δεωρεπῆς ἢ αἰδοῦς ἔχει.* Marcum Imperatorem à clementia celebratum apud auctores, ipsum verecundum fuisse à Marcellino nuncupatum antè ^b ostendimus : Artoxerxem quoque Longimanum Persarum Regem, eodem verecundi cognomine honestatum ; ^c sed ita ut passiva significatione potius hîc quidem (sicuti *αἰδοῦς* vocabulum apud Græcos solere diximus) exponi debeat id epitheton, alteri tolerabilis adiunctum vocabulo. Nam quod Capitolinus Marcum illum (de quo agebamus modò) verecundum vocat: aliò videtur aspexisse, quàm ut alterutrum eorum quæ diximus, significare voluerit: cum ita scribit, *Sanè quamuis esset constantis, erat etiam verecundus*: quanquam potest ad moderationem principis temperantiæ contubernalem, cuius apud Musonium & Plutarchum mentio, ^d referri ; ex priorè illa, quam diximus, significatione istius vocabuli: ut quamuis per constantiam illam hominis Philosophi, atque grauitatem siue tranquillitatem tantam, ut vultum nunquam mutauerit, vel in cerore vel gaudio (quemadmodum idem Historicus loquitur) verecundus esset, hoc est, reuerendus *δὴ τὸ σεμνόν αὐτῶ* : nihilominus ex lenitate animi quadam, & moderatione, verecundum se præberet, in audendo aliquid quod cuiuspiam nocere posset ; præsertim è Senatorum ordine. Sanè quòd se Marcus absente Vero erga omnes Senatores atque homines moderatissimè gesserit, hoc disertè Capitolinus ibidem paulò post memorat. *Quin & cum per nouemdecim totos annos in Republica fuerit, & per vndecim annos Imperium administrauerit; vir verè bonus & simplex, semper sibi similis, nec vlla re immutatus, aut simulatus fuit : δμοιῶ δὴ τὰ πάντων ἐγένετο* (inquit Dio apud Xiphilinum) *καὶ ἐν ἐδόνι ἢ λαοῖσιν ἔτιως ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς ἀνὴρ ἦν καὶ ἐδὲν προσποιητῶν εἶχε.* Adde quòd cum eandem aut geminam profectò significationem *δολοβία* ἢ *αἰδὼς* habeat: nihil ipsa præfectò *δολοβία*, hoc est, *reuerentia*, subditis vtilius ex Chrylostomo in Antonij collectaneis legimus, sic ferè ; *μεγίστω φέρει τῆς ἑπαινοῦσιν ὀφείλειαν ἢ τὴν προσώπων δολοβία.* Quo testimonio (si villo*

^a In collect. locor. commun. sermo. 147.

^b Superiore sermone. ^c Ab ipso Marcellin. lib. 30.

^d Vide quæ scripsi in Syntagmate de vera Philosophia. ex Thucydide, Euripide, Platone, Ouidio. & aliis post Hesiodum.

ritibus Ecclesiasticis non sine miro pietatis ardore (vt credere par est) peractis : nimirum ita existimans, verè scriptum ab Isidoro illo Pelusiotâ ; nihil vtilius atque conducibilius pietate in Deum , quæ laureatis quoque Imperatoribus sartam tectamque subditorum obedientiam conferuat. Huius enim auctoris grauiissimi atque religiosissimi in quadâ ad Timotheum clarissimum epistola ^a istud est, quod hîc aspergam: *εὐσεβείας ἕδρα ὡ ἀριστε ἀφελιμώτδρου. αὐτη γὰ σάξφ κὶ τοῖς τρε- πιάχοις βασιλεύσι τὸ ἔπιμοου.*

^a Epist. 136. lib. 2. fol. 254.

^b c. quando, 23. q. 4. & vide in c. qui peccat, 5. refert ergo, & c. si Ecclesia, 5. quod autem di- cunt, & c. sicut, ibidem.

^c In lib. de veri. prædestinat. & grat. citatus in cap. 21. addit. 2. ad capitula. Caroli Magni, fol. 350. videlicet & c. 22. fol. 361. viden- dus etiã de Re- gis officio Cy- prianus in de a- busionibus se- culi, cap. 9. folio 601. vbi tum de iustitia impri- mis, tum verò quòd fidem Ca- tholicam in Deū habere debeat. d. I. qualibet, 16. Cod. Theod. de Episcopis & cle- ricis, tit. 2. li. 16. ^e Ad fin. homil. 8. de Pascha.

^f Ad extremum lib. 17. Histor.

^g In Apologia.

Denique commoueri potestates Christianas contra dissipatores Ecclesiæ detestandos oportere, à B. Augustino ^b traditur. *Nam si non commouerentur, quomodo redderent rationem de Imperio suo Deo : intendat charitas vestra quid dicam, quia hoc pertinet ad Reges seculi, scilicet Christianos ; vt temporibus suis pacatam velint matrem suam Ecclesiam habere: vnde spiritualiter nati sunt, &c. Clementissimus Imperator non idè est vas præparatum in gloria (sicuti Fulgentius alicubi scribit ^c) quia apicem terreni principatus accepit, sed si in Imperiali culmine recta fide viuat, & vera cordis humilitate præditus culmen Regiæ dignitatis sanctæ religionis subiiciat, &c. quæ sequuntur. Et statim, *Si iustitiam sic teneat, vt misericordiam non relinquat : si præ omnibus ita se sanctæ matris Ecclesiæ Catholice meminerit filium, vt eius paci atque tranquillitati, per vniuersum mundum prodesse suum faciat principatum.* Igitur Constantinus ille magnus Imperator, gaudere gloriariq; semper ex fide se velle, scripsit in aliquo librorum nostrorū loco, ^d scientem magis religionibus, quàm officiis & labore corporis, vel sudore, Rempub. sibi subditam contineri. Et generaliter non principes modò aut iudices ; quibus super omnia quasi culmen & corona virtutum pietas in Deum toto cordis timore seruanda est ; sicuti Eusebius Emisenus ^e loquitur: verùm etiam quoscunque homines immortalitatis cupidos, oportere piè non minùs, quàm iustè viuere ; Philosophus Antisthenes dicebat : *τὸς βελωμένους ἀθανάτους εἶναι, ἔφη, λέγει Ζῶν εὐσεβῶς κὶ δίκαιος.* Dicæarchus autem ille classi præfectus à Philippo Macedone adèd impius, insanus, & auersus à natura, vt traditurus vela ventis cùm Deos precari debuisset, duas impietati & iniustitiæ aras tanquam Deabus posuerit, istque sacra fecerit, fuisse traditur: sed non inultus diem obiisse ; quippe qui tormentis atque verberibus ad necem ab Aristomene redactus fuerit, dignumque suis sceleratis factis supplicium ita diis, atque hominibus dederit: qua de re ita Polybius, ^f *Δικαίρχου ἡ τρεβλῆς κὶ μάστιγας προσαγαγὼν ἔτιος αὐτὸν ἐπανείλετο, λαβὼν παρ' αὐτῆς δίκην καθήκουσαν.* Et statim de ipso Dicæarcho, *ἀλλὰ τῆ τ' ἀπονοίας ἔπρβολῆ κὶ τὸς θεῶς ὑπέλαβε καταπλάξασθαι, κὶ τὸς ἀνθρώπους. ὡς γὰ ὀρμίσθηε τὰς ναῦς : ἀλο καῖεσκνεύαζε βωμῶς, τ' κὶ μὲν ἀσεβείας, τ' ἡ παρανομίας : καὶ ἐπὶ τῆτοις ἔβουε, κὶ τῆτος προσενεύθη, καθάπερ ἄρ εἰς δαίμονας. ἀλλ' κὶ δλοκῆ μοι τυχῆν τ' ἀρμολύσιος δίκης, κὶ παρὰ θεῶν κὶ ἀνθρώπων. παρὰ φύσιν γὰ φησιν ἀμύνει τ' αὐτῆ (sic malo pro αὐτὸν) βίον εἰκότως παρὰ φύσιν κὶ τ' ἐμαρτυρῆς ἔτυχε.* Longè sapientior, quanquam capite pænas expendit ob Numinis vnus assertionem Socrates, de se ad iudices loquens apud Xenophontem, ^g prædicabat semper se religiosè ac iustè vixisse ;*

vixisse ; quod erat suauissimum : *ὁπὸρ γὰ ἡδίστον ἔστιν ἡδῆν, δόξας μοι καὶ δικάως ἀπαντα τ' βίον βελωμένον.* Is Philosophiam è calo deuocasse dicitur : sed longè antea noster Abrahamus, qui à cali totiusque mundi contemplatione, ad creatoris Dei cognitionem traduxit: atque hac ratione pietatem siue religionem omniū possessionum præstantissimam sibi comparauit ; quemadmodum Philo Iudæus his verbis tradit : ^a *τοιαῦτα ἐδιδάχθημεν περὶ τ' λόγῳ μὲν μετονομασθέντι, ἔργῳ ἡ μεταβολῇ ἀπὸ φυσιολογίας πρὸς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν, κὶ μετανασθέντι ἀπὸ τ' περὶ τ' κόσμου θεωρίας πρὸς τὴν τ' πεποιμνότητ' ἐπιστήμην : ἡ δὲ ἡ εὐσεβείαν, κὶ ἡμῶν τὸ κάλλιστον ἐκτίσασθαι.*

^a In lib. φησὶ τῶν μετονομασθέντων.

^b In libro de Philosophia.

^c Lib. 15. antiq. Iudaic. extremo cap. 13. fol. 482.

^d Ad Gemini epist. 22. lib. 8.

^e tom. 3. AnnaL. ad finem. f fol. 245. & 246. vbi vide de officio boni principis.

Meritò igitur iustitia, compluribus auctorum locis, religiositatem siue pietatem coniunctam reperias. Apuleius quidem ita quodam loco ; ^b *Est & illa iustitia (inquit) quæ quartum vulgata diuisione virtutum locum possidet : quæ cum religiositate, id est, δόξῃ, copulatur: quarum religiositas Deum honori ac supplicij diuinis mancipata est; illa verò hominum societatis & concordie remedium, at que medicina est.* Impietatem quoque iniustitiæ apud Xenophontem ; vbi Socrates ait, cùm falsi testes aduersum se subornati ab inimicis ac producti fuerint: qui fidem ipsi adhibeant, necessariò cum illis aduersariis suis, & iniquos esse & impios. *τὸς μὲν ἀδίκουνας τὸς μάρτυρας ὡς χρῆ. ἐπιόγκυτας καταψυδομαρτυρεῖν ἰμῶς : κὶ τὸς πεθομένους τῆτοις, ἀνάγκη ἔστι πολλὴν ἑαυτοῖς συνάδεναι ἀσεβείαν κὶ ἀδικίαν.* Quæ omnia huc congeffi ; vt ostenderem, cùm pietas & iustitia referuntur ad principem, tam pietatis vocabulo posse religionem expressam intelligi ; sic tamen vt comprehendi sub iustitia nomine ipsa quoque clementia censeatur: quàm vbi clementia pietatis nomine designatur (sicuti paulò antè, ac superiore itidem libro comprobauimus) iustitiæ appellatione ipsam religionem demonstratam existimari debere : quæ sunt omnes virtutes regiæ: quamobrem Manæmus Esæus ille apud Iosephum ^c prudentissimus, cùm Herodi Regiam dignitatem prænuñciaret, eas in ipso desiderasse dicitur: sic ferè, *ἄξιός γὰ τοῖστος λογισμὸς εἰ δίκαιοσύνην ἡγαπήσθαι, κὶ πρὸς τ' θεῶν εὐσεβείαν, ἐπιεικέα τε πρὸς τὸς πολίτας.* Non enim dubitandum reor, quin æquitatis seu ἐπιεικείας appellatione clementiam nondum satis à me celebratam (etsi de ipsa multus iam sermo est habitus) designarit. Hæc enim, hæc illa inquam est, quæ (vt sape dixi) alias supereminet omnes clementia: sed ita tamen, vt sine illis, sororibus scilicet suis, in principe sola inesse non debeat ; ne si absit fortè iustitia, non tam bonus princeps aliquis (quo nihil esse difficilius, in Aureliano Vopiscus meritò tradidit) quàm vir bonus dici mereatur : qualem fuisse Thraseam Senatorem Claudij, Neronisque temporibus accepimus ; quem virum fuisse mirissimum, & ob hoc quoque maximum, Plinius Secundus ^d refert ; & crebrò solitum dicere, *Qui vitia odit, homines odit.* De Alexio quippe Imperatore ita scribit Zonaras ; ^e vt optimū quidem virum, & ad clementiam aut misericordiam propensum, πρὸς ἐλ. ορ ἐνκαταπόρ, πρὸς κύλασιν ἐκ ὀξύρροπον, aliisque animi dotibus præditum, ἀ δὲ ἰώτη ἀποχρῶντα πρὸς ἑσπαινον : sed non omninò tamen Imperatorem bonum esse dixerit ; ^f

a Anno 11. eius Imperij.

b Epist. 347. lib. 3. fol. 643. ex quo vide quæ in hac rem scripti supra cap. 13.

c Lib. 20. ad finem cap. 1. d Apud Isocra- tem ad Nicocle- & Diotogenem Pythagoricū ci- tatos à Stobæo, sermo. 147. e Collect. locor. commu. ser. 152. f Lib. sup. cap. vlti.

g Virgil. ex quo & Claudia. vide quæ scripti supra cap. 13. & lib. lu- perio. cap. 2. & adde quod Isido- rus in supradi- cto loco vti scri- psi supra d. c. 13. & quod simili- ter apud Aristo- telē lib. 2. Rhetor. legitur, ὅτι πρὸς τὰς ταπειν- μένας σωσεται ἢ ὄργη καὶ οἱ ἄνευ δὴ λῆσιν, ἢ δὴ κ- νοίης τὰς λαβί- ζουτας, πρὸς τὰς πρὸς τὸν ἀκα- νθῆν.

h In præcep. 40. oratio. ad Nico- clem.

i In collectan. sermon. 147. de regno.

k Sermo. 150. lo- eum commu. l Sermo. 152.

quod iustitiam non coleret, rationem civium non haberet, vetusta instituta non tueretur; quin potius immutaret, abrogaretque: res denique, non vt publicas & communes, sed tanquam suas tractaret; contra boni officium principis, quem ἢ ἀγαθὸν εἶναι δεῖ ἢ φοβερὸν: quod Isidorus ille Pelusiota Chrystostomi discipulus à Cedrino citatus in Arcadio ^a expressit. Atque hoc quidem iuxta illud Agapeti Diaconi præceptum, quod suis, hoc est, Græcis verbis referre malo, quam frustra (cùm nulla explicatione indigeat) totidem Latinis reddere: γίνε τοῖς ἑπικείοις ἀσέβητα βασιλεῦ ἢ φοβερὸς διὰ τὴν ἑπὶ τοῦ κράτους τὴν ἐξουσίαν, ἢ πεινῶν διὰ τὴν ἀπορίαν: μήτε ἢ φόβον καταφρονῶν διὰ τὸ πῶρον, μήτε ἢ πῶρον παραμελῶν διὰ τὸ ἄλλο: ἀλλὰ τὸ ἴδιον ἔχω ἀναπαρρόνιον, ἢ τὸ ἀναπαρρόνιον ἔχω ἀνήμωρον. Quibus duobus locis hoc φοβερὸς variæ significationis vocabulo, non sævitiam erga subditos vel hostes commendatam in principe existimandum est; quam & in magistratu, & in militari quoque potestate; cum illo ipso ad Paulum tribunum alibi scribente Isidoro, ^b derestamur; etiam si acerbitas plerunque vlciscendi maleficij, bene atque cautè vivendi disciplina est, sicut apud Agellium ^c legimus: sed severitatem quandam (vbi eam negotia exigunt) atque gravitatem morum: qua præditus alio vocabulo Græco καταπληκτικός, δεινός ^d καὶ σεμνός appellatur; iustitiæ scilicet sacerdos, verusque Philosophus, & (sicut Eusebius apud Sto- bæum ^e loquitur) θεὸς μεγάλῃ δικαιοσύνης ἐπιτρέτης τε ἢ ἐζηγητής: sed robor animi virtutemque ac prudentiam Imperatoriam; quæ δεινό- μος δεινότης ἢ σύμφορος (vt alio docuimus loco ^f) nuncupatur: iustitiæ illi coniunctam, qua gentes superbæ domari ac franari (sicut Potho- ^g ta ^g loquitur)

Obuia prostermi, prostrataque more Leonum

despici solent. Atque hoc nimirum est quod regi Nicocli præcipiebat Isocrates, ^h καρτέρει ὡς χρὴ τὸς βασιλέας ἐν τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδεύουσιν, &c. ἢ οἱ σωόντες διὰ τὴν τὴν ψυχῆς ῥώμην ἄξιόν σε τὸ ἀρχῆς εἶναι νομισσοῖ. Hoc robore præ cæteris excellentem, non quod immitem se ac valdè ira- cundum præberet, volebat φοβερὸν esse principem ille, cuius apud Ioannem Stobæum ⁱ tale verbum refertur: φοβερὸς ὡς ἔστι πᾶσι χα- λεπαίνειν, ἀλλὰ ἔστι πᾶσι ἄλλων ἐπὶ δόξα. Subditis ergo princi- pem venerabilem potius, quàm terribilem esse admonebat oportere, sumpto aliorum quàm diximus φοβερὸς nomine Musonius apud Antonium in collectaneis; ^k vt ἀπὸ τῆς καταπληκτικῆς distingueret: sic ferè, πειραιτέον καταπληκτικὸν μάλλον τοῖς ἑπικείοις ἢ φοβερὸν θεωρεῖσθαι. ἔστι μὲν ἢ σεμνότης, ἔστι ἢ ἀπλῆτα παρακολοθεῖ: non sine ratione maxima, quæ (admonente apud Stobæum ipsum ^l Eusebio) iubet, τὸ τοῖς ἄλλοις ἐπιταγεῖσθαι ἢ ἐπιταγοῦσθαι, χρὴ δὲ τῆς ἐξουσίας μὲν ἢ ἐπιταγεῖσθαι τε καὶ ἐπιταγοῦσθαι, ἀλλὰ ἀξίον ἢ γνώμην προέχειν τῆς ἐπιταγοῦσθαι: eum qui alijs imperat, non potestate solum, sed dignitate, meritis atque consilio, sine prudentia præstare subditis oportet; hoc sentiens scilicet ita gravem esse, verum, bonumque principem oportere, vt illam in subdi- tos mansuetudinem nequaquam exueret: verum se simul ἀνεξήκω- τὸν ἑμὲ ἢ μισοπόνου ostenderet; ἔστι μὲν ἢ ῥῆμα κολάζειν, τὴν ἀνεξήκω- τὸν ἑμὲ ἢ μισοπόνου ostenderet; ἔστι δὲ

ἔστι δὲ ἀπεχθάνεσθαι τοῖς κακοῖς, τὴν μισοπόνου ἐλέγχων, de Sopatri con- filio, vitaret autem extrema illa; hinc quidem superbiam, & con- iuncta ei vitia pertinaciam atque arrogantiam ἑπεροῦσα μὲν ἢ τὰς σωεῖσθαι τὴν κακίαν ἀλαστονίαν ἢ ἀβελειαν ὡς μικροπρεπῆς ψυχῆς διαθε- σης (quemadmodū è Sopatro, Stobæus in collectaneis admonet ^a) illinc verò vilitatem animi morumque abiectiōnem ἀτέλειαν καὶ τα- πεινότητά ἢ θῆς: & statim eandem sententiam his totidem verbis Græ- cis expressit, quam antè Latinam fecimus; ἀλλ' ἡμεῖρον χρὴ ἢ σεμνὸν τοῖς ἑπικείοις διοικῆν τε ἢ εἶναι, τὸ ἀληθῶς ἀρχόντα. Quod etiam spectat illud Py- thagoræ præceptum; admonentis principem, vt ab iis cum quibus veritatur, se magis in honore haberi ac reuerentia, quàm timeri stu- deat. Itémque istud Philonis alio apud Stobæum loco; ^b quocum potentia mansuetudinem seruandam suadet, vt non timendus quis- piam, sed reuerentia dignus appareat: κατὰ τὸ ἰσχυρὸν τὴν πρᾶξιάν τε σάξει, ἢ καὶ φοβερὸς, ἀλλ' ἀδ' ἔστι ἄξιόν τε φάνη τοῖς ἐπιτηδεύουσι. Nam & hoc solum Chilo vnus è septem Græcis sapientibus, præstantissimum principem curare non debere prædicabat; vt subditis esset formida- bilis, vel potius curare hoc solum debere ne esset; quemadmodum apud ipsum Stobæum in collectaneis de regno ^c adnotatum reperi: quo ex loco sicut passim legitur, neutrum tamen horum faciliè pos- sis elicere: quando eius hæc verba omninò sunt, ἴσασθαι δὲ ὁ χίλων εἶπε, κἀλλιστον εἶναι βασιλέα, τὸ μὴ μόνον τὸ φοβερὸν εἶναι φροντίζοντα: sed men- dosus articuli transpositione locus castigabitur, si abnutium ira col- locaris; vt sit, τὸ μόνον μὴ τὸ, &c. aut eodem sensu τὸ μόνον τὸ φοβε- εἶ. μὴ φροντίζ. quod nimirum ad τὸ φροντίζοντα cōmodius referri possit (quan- quam sic etiam posse vtcumque video) vel etiam, quod & ipsum ar- ridet magis, ad τὸ εἶναι φοβερὸν: vt sic legatur, τὸ μόνον τὸ μὴ φοβε- εἶναι φροντίζ. iuxta posteriorem quam antè attulimus explicationem. In- terpres autem aliter accepit, vt si optimum Regem esse Chilo dice- ret, qui non solum operam daret vt metueretur; tanquam scilicet hoc solum curæ sit malo principi ac Tyranno: quod suam satis ido- neam, si sic intelligatur, habere sententiam non diffiteor, eamque à proposito nobis argumento minimè alienam; qua vulgare illud à Tyrannis iactatum (Oderint dum metuant) manifestè carpitur. Cate- rùm illud inter præcipuas laudes eminere cōstat, auctore apud Am- mianum Marcellinum ^d Ephesio Heracito: cùm potestas in gradu, velut sub iugum missa nocendi sæuendique cupiditate, & irascendis; in arce victoris animi trophæum erexit gloriosum: quo loco si pote- statis vocabulum quispiam sustulerit, eique simile pietatis nomen re- posuerit; approbaturus ipse sum, qui toto illo loco agi de clementia, quæ pietas identidem à plerisque nuncupatur; potestatem verò ipso gradus nomine satis ostendi scio: aliis autem locis, alterum alterius vice substitui debere; superius ^e comprobasse me, ac manifestum e- nunc fecisse arbitror. Vt sit, hoc quidem pro explorato est, φοβερὸν esse oportere principem superbis hostibus, ac facinorosis hominibus eum, qui boni principis cognomen mereri velit; iuxta ea quæ sunt à nobis dicta superius ex Epigrammatarij Græci, Ambrosij, atque

a Locor. com- mun. serm. 152.

b Serm. 147. collecta. locor. commun.

c Eod. ser. 147.

d Lib. 21. Histor. ad finem.

e Cap. 15. & 16.

matum adhibito. Etenim quando vnus tot tantisque par esse publicis negotiis nequit, ex optimatum numero studiosissimos quosque prudentia, fortitudine, iustitia, religione insignes sibi bonus princeps adiutores atque consiliarios (vt fastum superbiamque omnem interius tanquam hostem summumque malum a se abigat) debet allegere: quorum ope atque auxilio ad tam graue Reipub. onus sustinendum commodissimo vtatur: id quod his ferè verbis Philo^a præcipit, εἰς ᾧ δὲ ἀνδρῶν ὁμοειδέσων καὶ προθυμότητων ἢ καὶ πάντων ἑρρωμένων αἰσῶν, οὐκ ἔστιν ὁμοειδὲς καὶ ψυχῶν πρὸς τὰ μεγάλα ἢ πάλιν τῶν πραγμάτων ἐπὶ τῆς φορᾶς τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐπιτελευτήσεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλων, εἰ μὴ τὸς συλλυγμένους ἔχει πάντας ἀριστῶν ἐπιτελευτήσεως, φρονήσεως, δυνάμεως, δικαιοσύνης, διοσεβείας: (ὅ) μὴ μόνον ἀντιπέθεσθαι, ἀλλὰ καὶ μισῆν ὡς ἐχθρῶν καὶ μέγιστον κακὸν ἀλλοτρίαν. Βοῦθοι δὲ οἱ τοὶ καὶ παραστῆται γέγονον ἀνδρῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν τὰ κοινὰ ἐπιχειρήσασθαι σωτικῶν φιλῶν καὶ ἐπιλαφῶν ἐπιτηδαιότατοι. Ita quidem facere solitum antiquitus Marcum illum Antoninum, magnum & Imperatorem, & Philosophum accepimus: de quo ista Capitolini verba sunt; quibus nostram de regis virtutibus lectionem, & enarrationem libet concludere: *Semper sanè cum optimatibus non solum bellicas res, sed etiam ciuiles, priusquam faceret aliquid, contulit.* Denique sententia illius præcipua semper hæc fuit: *Æquius est, vt ego, tot & talium amicorum consilium sequar, quam vt tot tales amici meam vnus voluntatem sequantur.* Quod cum iam olim expedire ostenderit Reipublicæ admodum laudans Homerus his versibus,^b

a In lib. τῆς ἑκτα-
της ἀρχῆς, ἡ
τοῦ, sub initium,
in fol. 495.

b Citatis à Sto-
bæo sermo. 147.
videto quæ ἀπὸ
ἡπίου scripsi, cap.
14. & 16.

c Lib. 1. de Ani-
mal. cap. penult.
meminit, & cap.
10. eiusdem li-
bri: vbi, *Seniores
Regem spiritibus
tribus vrbibus, sicut
et ipsi regi aqua
ab alijs consistendi
melius imperitiam
adferri: etiā tra-
dit & ca. 11. vbi,
Seniores (ait) in-
dustria & suorum
singulorum arti-
ficio præstare ca-
teris.*

d I. naturalem,
s. apum, D. de
adqui rer. dom.
s. apum, Institui-
de rerum dit. li-
bro, apud Iustin.

Βαλὺν μὲν πρῶτον μεγαθύμων ἴζε γρόντων
λαῶν, οἷον ἀναστε: πατήρ δ' ὡς ἡπίος ἦερ.
ἔτε τινὲ βέβησ καὶ ἐξέτερον ἔτε τι εἶπωρ
ἐν δλίμω ἢ τ' ἐπὶ δίκῃ δάωρ βασιλέωρ.

tum ad maxima quæque Reipublicæ negotia senioribus communi-
canda, vel consuetudinem certè cum ipsis potissimum inuendandam;
vno isto apum exemplo, satis admonitos Reges natura voluit: qui-
bus vt sunt arate atque conditione triplices, ita tripartitò cellas suas
diuidi; Regiam cellam laxiorem & eminentiore loco positam è se-
pimento quodam quasi muro, tuendæ Regiæ maiestatis gratia, cir-
cumdatam: vt quæ ambiunt & viciniore loco sunt cellæ, iis apibus
tribuantur, tanquam satellitibus, atque regni rei que ipsarum publicæ
custodibus; quæ vt arate, sic vsu ac experientia ceteris præcellunt:
quemadmodum ab Æliano^c literis proditum; vbi, πρῶτον μὲν ἰδὲ ὄρ-
γᾶσιν (ait) τὸς δαλάμους τὸς τ' βασιλέωρ καὶ δὲρυχωσίωρ ἔχουσι ἔτοι καὶ εἰσι
ἀνώτθροι καὶ ἔριος ἢ περιβάλλουσι τέτοις οἰονὲν τᾶχθ. εἶναι καὶ περιβολορ ἀπό-
σεμνύσασθαι καὶ ἐν τέτῃ τῶν οἰκιστρ τῶν βασιλευῶν. διαρῆσι ἢ ἀτὰς εἰς τρία:
καὶ ἔρ καὶ τὰς οἰκίσεις τὰς ἐαυτῶν εἰς τοσαῦτα. αἱ μὲν ἰδὲ πρῶτῶν) καὶ πα-
λατίωρ) γειτνιάσι τῆ τ' βασιλέωρ ἀυλῆ: οἰονὲν διορυφῶρ καὶ φρερῶρ ἔσαι, &c.
quæ sequuntur. Atque istam quidem animalculorum eiusmodi, fe-
ram licèt naturam habentium (vt nostri^d volunt) siue prouiden-
tiam, siue consuetudinem ritumque atque adedò consilium; cum iis
quæ modò ab Homero & Capitolino attuli, vtinam expendere, ac
exequi hodie nostri principes, & (qui eos plurimum imitantur) tam
ciui

ciuiles, quàm militares magistratus, velint: vtinam seniorum atate, ac
rerum experientia illustrium, & à defunctis regibus probatorum pa-
tritorum sententiam præcipuis in Reipublica negotiis exquirere, ac
sequi; quàm quod Roboamus suo magno & subditorum damno fe-
cisse fertur, a in iuuenem atque adulatorum inexpertæ virtutis, & fi-
dei opinionem concedere; summamque totius Reipubl. sine villo
delectu concredere, atque adedò lupis oues (quod dicitur) commen-
dare, studeat! vtinam συμβόλος ὡς ἱκανοὶ πάντα περιεθερεῖν καὶ ἀποδοικμά-
σοιεν, Μωσέως δὲ ἀποδοικμάσαν (vt apud Philonem^b est) τ' πανσόφου
καὶ θεοφιλῆς. Vtinam (dico) suoapte marre nihil, spretòve paternorum
amicorum (quos non dimittendos omnium homo sapientissimus^c
admonebat) aliorumque prudentiorum iudicio; aut non exquisitâ
etiam vllius sententiâ factum, pro suo scilicet Imperio velint! *Si de
causis pecuniarijs* (aiebat D. Ambrosius^d ad Theodosium Impera-
torem scribens) *comites tuos consulis, quantò magis in causa religionis
sacerdotes Domini aquum est consulas?* Sed cum viam stulti rectam
in oculis eius; eum autem qui sapiens sit, audire consilia, Salomon^e
ipse diuinitus pronunciauerit; melioremque de illo spem qui sit in-
sapiens, quàm de illo qui sibi sapiens videtur, concipiendam esse præ-
ceperit: *Estne inauditum hodie aut insolens; etiam si ἀμύχανον ὅφ' ἅπαντα
φθάνειν φέροι ἀνθρώπων, verisimè Philo is quem antè nominavi di-
xerit: nihilominus tamè vt sibi soli quispiam (velut si neutiquàm aliena
ope aut consilio egeat) præcipuam totius Reipub. tam ciuilis quàm
militaris cognitionem asserat, & arroget potestatem? Quàm magno
(Deus bone) tot populorum incòmodo, detrimento, exitio! Verum
agant ferantque illi, vt lubet; profundant immò, perdantque om-
nia: tu nihilominus hæc aliquando forsitan videris, immò vides, ὁ
summe Deus ἔξυδερκής: qui iustitiæ sempiternus oculus, & ex tuo illo
præalto folio, humana omnia collustras; nec sine miseratione tuo-
rum diiudicas.^h*

S V M M A.

Sermo partim Logistoricus; de mutilationis membrorum
pœnis: partim Ethicus de Rege aut Pontifice ac populo
inuicem altero pro altero à Deo punitis; deque huius ca-
stigatione, bonis vtili ac foelice.

Apud quasdam nationes per que membra quis admiserit aliquid, quod pœnam
mereatur, per ea plecti solere; vt apud Ægyptios ob falsi crimen. De membrorum
præcisione ac excacatione pœnaria, cum apud Indos tum apud Scythas, Thracas,

N n 2.

οἷος τὸς θανόντας ὁ νικῶνται. τρυφῆς ἀπάσης μεταλάθοντες ἐν βίῳ. ἀπεφθῆναι τὸ θεῖον ὡς λεγούσιν.
Ἐστὶν δὲ οὐ φθαλμὸς ὡς τὰ ἀνθ' ἑρᾶ. Sed & Theagenes apud Heliodorum lib. 8. Æthiopicòν, fol. 184.
Ἐστὶν δὲ ὁ τ' δίκης ὀφθαλμὸς ἐλέγχων καὶ τὸ ἀμύνοντα κρύφια καὶ ἀβέβαια φωτίζειν, occulta facinora reuelari &
propalari ab oculo iustitiæ, siue Dices quem Adraftera oculù Zolimus lib. 5. Historiarum nominat, fol. 787.
Vvchel. edit. quo loco de Bargo Eutropij iussu dānato & capitaliter punito; καὶ ἀλόντα σαργεδὸν τιμωρεῖσθαι
ἀρεπέσθαι μὲν ἢ ἀπίστες παυμῶν ὄντες ἀμῶν καὶ ἀρῶν ἦτες τ' τ' ἀδραστείας ὀφθαλμὸν διετελεσαν. ὅν καὶ οἶοντι πᾶσι
τ' ἰστένησθαι κατὰ τὴν λαθῆν. h Huc valde pertinet quod Isidorus Pelusiota scribit ad Esaiam epist. 217. lib. 2.
δίκην τὸν θνητῶν ἀργῶματα ἐποπτεῖσθαι τιμωρῶν τῶν ἀδίκων παρατίθοντων καὶ ἐν εἰσιν ἀνεπίτροποῦται τὰ τῆς δὲ. τὸ πο ἐν
γῆς εἶνε τὸ ἀδικεῖν, ἵνα καὶ τῶν τιμωρῶν διαφύγησι. Quod vtinam sibi dictum principes meminissent, qui
arate nostra tot tantisque Galliam nostram ictibus perculsam sauciatus, ac tantum non premerunt.

a Vide lib. 2.
Reg. cap. 12.
b In ἀπὸ κατα-
στῆτος ἀρχῆς, ἡ
fol. 495.
c Salom. Prou.
cap. 27. vers. 10.
Amicum tuum, &
amicum patris tui
ne dimiseris.
d Lib. 5. epist.
e Prouerb. cap.
12. vers. 16.
f Prouerb. cap.
26. vers. 12. Videt-
ur sibi hominem sa-
pientem sibi vide-
ri? magis illo spem
habebit insipiens.
g Sic vocat Am-
mianus Marcell.
lib. 28. fol. 600.
Lugdu. à Gryph.
editi anno 52. ad
finem lib. & lib.
29. fol. 620. vbi;
inconniuentis iusti-
tia oculis arbiter
& vindex peperi-
tium rerum. ἀπει-
μῆτω γὰρ ὀφθαλ-
μῶ βλάσταν ἀν-
τα τ' θῶν. Philo
scribit, ἀπὸ τῆς
ματρὸν μὲν ὀφθαλ-
μῶν, fol. 13. & in
libro τῶν χίρι. τῆς
κρείττης ὀφθαλμῶ. fol.
113. τὸν τ' θεῶν ὀ-
φθαλμὸν μὲν δὲν
παρορᾶν. videto
etiā D. Ephrem
in li. de recta vi-
ta ratio. nu. 48.
fol. 118. ἀνεπὸ-
πῆλω ὀφθαλμῶν
ἴδῃν μὲν δὲ ἀγα-
θῶν καὶ μακροθυ-
μῶν, ὅσων δὲ
σφόδρα δίκης ἀ-
πειμῶσθαι dixit.
Isidorus Pelusio-
ta ad Hermoge-
nem Episcopum
epist. 199. lib. 2.
fo. 298. Diphilus
deniq; apud Cle-
mentem Alexā-
drium, libro 5.
Stromat. fo. 154.
eò spectauit his
versibus,

Palastinos, & Iudaos, apud Byzantinos; ac denique in Occidente usurpatis: qua vetustin Romanis incognita; nisi cum sciretur in Christianos, aut cum militares homines in Syria pleberentur. Constantinus Iudaos rebelles velut seruos fugitios, auricularum precisione puniuit: e Chrysostemo. Illustrata l.3. C. de seruis fugit. adhibitis Ansonio & Martiale, qui obiter emendatus. Ob adulterium viru natura, foeminis nasus amputatus. Diodori ea de re locus: item Balsamonis & Harmenopuli de raptu, stupro, incesto similiter aut per excacationem e posteriorum principum constitutionibus vindicato. De castrationis & veretri abscissionis poena: sub Iustiniiano, Pediconibus inflata secundum Zonaram a Nouella constitutionis tenore dissentientem, & Cedrenum quoque idem flagitium ita vindicatum sub illo narrantem; cuius verba subobscura quapiam explanantur. Hugo nepos in Anglia ob id scelus similiter punitus. Christiani ob fidem sub Galerio & Maximino a tyrannibus iudicibus post castrationem in metallum dati. Eam castrationis itemque viuorum sepultura poenam (qua, ut olim, ita nunc apud nos in usu duplex; circa clericos utique ac monachos) a Byzantinis principibus post Iustinianum usurpata, varijs Zonara testimonijs ostenditur. De manibus sacrilegorum precisio sub Iustiniano ex eius Nouellis constitutionibus. Leonis Philosophi Nouella 77. de poena falsariorum aliter atque ab interprete exponitur, aduocata Graeci scholasticis auctoritate. Quod qui secus fecerit, Dei permisso etiam patitur. Scriptori hereticorum librorum manus precisa. Inusta sacrarum imaginum pictoris monachi palma candenti ferro, iussu Byzantini principis Iconomachi, successu irrito. De excacationis poena varijs ex delictis. Oculis imposta ob furium & libidinis flagitium poena ratio inuestigata, & de ipsorum sensu plurima undique prolata. Videndi verbum ceteris quoque sensibus aptatum in usu. Concupiscentia oculorum Oenopionis excacati fabula. Per qua deliquimus, per ea Deo placere ut puniamur, vel expicimur. In blasphemos, periuros, falsos testes, delatores, contumeliosos in populum aut principem, vel apud ipsum falso quid sibi ad gloriam aut premium asserentes: constitutionibus principibus vindicatum lingua foratione ipsiusque aut labiorum precisione. De poena periurij & latronibus per Caroli Magni constitutionem imposta, ut membrum unum pro altero, sed eiusdem corporis eam subeat: eoque exemplo non iniuste Deum de Rege pro peccatis populi, & e contrario, supplicium exigere in hoc seculo; Iustini verbis prolatis ostenditur. De vindicta diuina nonnihil. Vitalem nobis & felicem castigationem Dei, sua in nos charitatis indicem, ab Augustino cum primis & Seneca, qui fortasse castigatur, sed & a D. Paulo, Iobo, & alijs.

CAPVT XIX.

DIETATEM siue religionem in principe, cum alijs, atque adeo prae alijs virtutibus requiri: maximeque necessariam esse, superiore sermone ad extremum ostendimus: atque hoc quidem non ipsius causa solum, sed multo maxime propter subditos illi populos, quorum vtilitati ac saluti, si bonus est, magis quam propria, ad parentis aut pastoris exemplum, studere debeat. Cuius rei duas potissimum rationes memoria mihi nunc suggerit. Earum vna est, quod cum sine sincera fide in Deum, rectoque religionis tenore, Deo placere nemo possit: a plerumque accidit ut propter delirantis regis peccata, plectatur iusto illius iudicio populus: non quidem innocens ac sanctus iste, sed qui tamen veniam aliqui facile ab ipso patre omnium indulgentissimo impetraturus fuerat. Quemadmodum enim non semper id membrum poenae subiicitur, per quod aliquis facinus vllum aut flagitium patrarit (quanquam olim id obseruari multis in delictis apud exteras quoque gentes solitum animaduertimus; ut sacrilego, vt impio in parentem, quem verbe

a B. Paul. ad Hebraeos, cap. 11. vers. 6. *καθὼς δὲ καί τις ἀδύνατος ἐπιμαρτυρεῖται.*

verberandi causa esset ausus attingere, a manus praeciderentur: b vt falsario nerui digitorum inciderentur; nepotibus, & naccis maceilorum barathris, lamina candente venter inureretur: c adulteris ac machis, d raptoribus certe foeminarum, apud Aegyptios, e itemque puerorum stupratoribus; & iis qui rem cum brutis habent f natura, id est, id quo viri fumus abscinderetur; atque, vt Horatij verbum vsurpem, s cauda salax ferro demeretur) sed plerumque fit vt furri admitti reus verbera tergo, & scapulis excipiat: sicuti olim quoque, apud Romanos calumniatoris fronti ferro candente inscribatur litera, eiusque os stigmatum notis deformabatur: h iudemque de ceteris corporis humani partibus, quarum alia vicariam in poenis subeundis operam pro alijs praebeat: aut pro ipso potius capite, in quo naturalis veraque mentis sedes est: cuius nutu atque imperio totum corpus administratur atque dirigitur. Ita minime absurdum videri debet, quod, quamuis ibi esse poena debeat, vbi noxia est, i & nefas habeatur magnum; alterum pro altero plecti: aut aliena delicta aliorum ceruicibus vindicari; k populus tamen cui rex suus, tanquam vnus mystici corporis l caput est, pro rege ipso luat supplicium; Deoque interdum pro populi delictis m satisfaciatur. Quod si a principibus consideraretur, ac perpenderetur, pro eo ac aequum est, Deus bone! quam magno ex vsu istud hominum ipsis subditorum fieret! Altera illa scilicet quod quemadmodum qui bene imperat, ipse in causa est, vt subiecti bene regantur & pareant: enunciante istud alicubi n Ecphanto Pythagorico, sic ferè; *το δὲ δαιμόνιον ἀρχῆς ἐστὶν αὐτοῦ καὶ τῶν ὑποκειμένων καλῶς*. Propterea nimirum, quia princeps, cui nihil imputari potest a subditis, ipse pro sua illa (qua vicem legis non scriptae obtinet) iusta voluntate, vel punire delicta potest, vel remittere: iuxta vetus illud ab Antonio in collectaneis o relatum: *ὅταν ἀρχῶν ἀμ ἐπιληπῆται ἢ πᾶσι, τότε δυνάμει μετ' ὅσων βέλῃ ἐξουσίας, καὶ κολάζει καὶ σωχάρει τὸς ὑπ' αὐτῶν ταπεινῶς*: ita ex diuerso, qui minime religiosus est princeps, is suorum vitiorum imitatore populum (sicuti familiam pater aut dominus) non potest non sibi similem, exemplo tam prauo & pernicioso; atque ita diuini Numinis contemptorem efficere: quem deinde grauissimis in hoc seculo maclatum infortunijs, vltiores vindicisque scelerum in altero illo perpetuo Cacodamones; furiarum, hoc est, conscientiae quibusdam veluti flagris dissecatum, extremis ignium, frigoris, famis, aliisque quas mens non capit, sed asfiduis poenis miserum persequantur. Ac de poenis quidem quod diximus, ei membro per quod aliquis peccauerit inflatis; veterum testimonia quapiam a praestantissimo extra omnem aleam, huius aui Iuriconsulto p Iacobo Cuiacio, aut ab alijs deinde (si qui sunt) animaduersa, vt hic denuo proponam; nemo a nre impetrauerit: praetermissa lubenter proferam, literariae rei adiuuanda; atque adeo literatorum operae alleuanda studio. Non enim omnia vno modo ab

N n 3

147. quem locum interpret non videtur assecutus. o Locor. commun. sermon. 141. Obscru. cap. 13. Forn. lib. 3. Sclct. cap. 28. alia nonnulla & ipse attuli.

a Vide Cuiacium lib. 7. Obseruat. cap. 16. b Seneca declam. 8. lib. 2. & declam. 4. lib. 9. & Heraclidem Ponticus citatus a Cuiacio ca. 13. lib. 7. Obseru. c Adfert Galeni locum Cuiac. cui adde alterum ab Horatio ad Valiam epist. 15. li. 1. d Vide Pleurum Poenulo, actu 4. scena 2. Faciam quod mali haud firmè solent, r firmam vasa salua. Horat. Terer. & Lampryd. Helio gabal. fol. 280. Turneb. cap. 8. lib. 24. Aduersa. e Vide Diodorum Siculum lib. 1. sect. 2. f Vide Basilicam li. 60. tit. 37. Lex diuina vltimum irrogabat huic delicto supplicium. Vide Philo. lib. 3. fol. 516. vbi de Pasipha Aeginatia. g Lib. 1. sermo. Satyr. 2. h Sic loquitur Suetonius Caligula cap. 27. i I. fancimus, C. de poenis, l. si poena alicui, l. crimen vel poena, D. eod. tit. k Lib. 7. aduers. gent. apud Arnobium. l Sic Philo, *καὶ ἐστὶν ἐν εἰδὴ νόμων, fol. 546. ἵνα πᾶσα ἡλικία καὶ πᾶσα μερὴ τῶν ἔθνων οἷς ἐνός σώματος εἰς μίαν καὶ πᾶσαν αἰτίαν ἀποβῆται κοινωνίαν εἰρήνης καὶ συνομιλίαν ἐμψυχα.* m cap. Ecclesia, 11. 8. peccato quoque, 1. q. 4. n Vide apud Io. Stobaeum in collectan. locorum commun. ferm. p Cuiac. lib. 7.

in fol. 142. Idem Zonaras sub Cōstantino Leonis filio Romanum Lacapenū, damnatū fuisse narrat, fol. 149. vt ei oculi effoderentur ob cladem à Barbaris acceptam, cuius auctor siue de industria, siue per negligentiam extitisset: sed quorundam tamen apud Imperatorem gratia plurimum valentium suffragio poena isti ereptū. Leonis & Nicephoro propter iteratam regni affectationem effossionis poenam oculorum poenam, ad quam antea damnati forent, tandem inflicta sub Ioā. c. Zimishe idē auctor in eius Imperio in fine, in fol. 172.

a Ex qua desumptum cap. 75. tit. 53. lib. 13. Basilicā: in eandem sententiam scriptū in iis eclogis Graecis quae apud me sunt manuscripta atque cū vetusto libro collata. b Nouella Leonis 92. ex qua desumptū cap. 29. lib. 1. Regularum siue capitulum de poenis; in eclogis Basilicā, quas manuscriptoras habeo, post lib. 13. titu. 53.

c In historiarum compendio, fol. 365. & 367. sic trecentos à Mahometanis equites Gallos excacatos, reuersus Hierosolymis Lutetiam abduxit Ludouicus 9. ipsiq; τὸ πρῶτον Lutetiam construxit, ad annum 854. auctor Nicol. Gillius in Annalibus Franc. d. Lib. 9. Histor. cap. 38. & lib. 10. cap. 15. & 18. e Vide Girardum in Carolo Magno.

Turcarum regibus latè in Thracia, Perside, Asia imperitantibus etiā in deuictos & superatos duces hostium ac reges, illorum historia (quam ignorare libet) satis manifestum facit. Ictas membrorum amputationes humanorum, articulorum dissolutiones incisis neruis quae fierent: itēque oculorum effossiones siue orbationes luminum tota Thracia & vicina Byzantium probauit; ipsis etiā Iustiniani principis, eiusdemque prudentissimi legislatoris temporibus: qui tamen eas ita Nouella sua constitutione 134. a moderandas quodam humanitatis adhibito temperamento censuit; quod ipsum tyrannos quoque iudices varia Christianis martyribus supplicia inferētes probasse sub Imperatoribus Diocletiano & Maximiano, eorūque successoribus Galerio & Maximino, Eusebius Pamphilus eo loco quem citauit modò, auctor est: vt ne vni homini poena causa vterque pes simul, aut vtraque manus praecideretur, sed altera dumtaxat manus. Quo exemplo, non vtrumque sed alterum dumtaxat oculum poena causa illi erui, qui ambos alteri effodisset; verum nisi prorsus inops foret (in quo vtriusque oculi ademptionis poena permansit) besse patrimonij praterea multari, caeci vtilitatibus applicando; Leo Imperator idēque Philosophus postea voluit: b itēque ne grauior ademptione manus infligeretur articulorum dissolutio. Suborta profectò seditione, atque adeò rebellione apud Byzantium Iustiniani secundi, qui Rinotmetus à nasi truncatione postea nominatus; cum clamante vniuerso populo ὡς ἐ ἀνασκαφή τὰ ὄσα Ἰουστινιανῶν, Vt Iustiniani ossa eruerentur, Imperatorem prima luce per Spheudonem siue fundam in circum fuisse productū, nasoque ibi truncatum & Chersona relegatum, à Georgio Cedreno siue Cedrino c traditur: postea verò cum à Romanorum exercitu mota seditione Apfimarus creatus Imperator, atque in urbem per proditionē admissus foret, Leontium praeciso naso in Dalmatię monasterio asseruari iustum. Denique cum Iustinianus ille Rinotmetus Imperio recuperato in rebelles animaduerti praecipisset, Callinico etiā Patriarchae oculos eruisse; atque ita Romam ipsum relegasse ostenditur. Quod poenarum genus in Occidente postea, non tam à iudicibus qui ius redderent, quàm à principibus dum animo scilicet quem regere debuerant, & qui nisi paret imperat (vt ait Horatius) obsequuntur suo; vsurpatum fuisse comperi. De poenali capillorum, narium, aurium, manuum, incisione siue amputatione Childeberti Francorum Regis temporibus crebra apud Gregorium Turonensem, d atque alios mentio. Sic sub annum DCCXX. procurante Longobardorū Rege Desiderio per Paulum Ephialtem iussu Sergij Roman. Pontificis Christophoro & Sergio ipsius secretariis quòd rebus Gallicis fauerent, Romae Caroli Magni temporibus oculos erutos narrat historia. e Sic Ludouicus Pius ipsius filius atq; in regno successor superato Bernardo Longobardiae Rege circa annum DCCXVI. rebellibus capite danatis Baronū iudicio, erui

d Lib. 9. Histor. cap. 38. & lib. 10. cap. 15. & 18. e Vide Girardum in Carolo Magno.

erui tantum oculos voluit, Bernardo regnū ademit: quod cum inique illi ferrent, morte poenas exoluere vt Gaguinus post Aimoinum a & Nicol. Gillius tradunt: hic quidem in Annal. Franc. vbi & Archiepiscopos siue antistites nonnullos dignitate amotos ex eadem causa, & post depositionē monasterio addictos memorat: quod facit pro his, quae dicemus cap. 20. Idem narrant bello superatum Istriae Regem ad annum 859. à Germaniae Rege Ludouico excacari iustum ob violatam sapius fidem. Ludouici verò illius temporibus circa salutis annum 826. Theodorum sanctae Romanae Ecclesiae primicerium, & Leonem nomenclatorem generum eius in Patriarchio Lateranensi primò excacatos, ac deinde fuisse decollatos; dicentibus nonnullis, vel iussu vel consilio Paschalis Pontificis rem fuisse perpetrata, Aimoinus b tradit. Sic superatus ad Veronā praelio Ludouicus F I I. Imperator Berengarij primi in Italia principis iussu circa septimum & nongentesimum Christi annum excacatus fuit. Sub Berengario I V. Longobardorum Rege V I I. ad annum 956. ita se Ioannes Romanus Pontifex huius nominis X I I. de duobus Cardinalibus vitus est: c quorum praecipua opera creatum ipsi ab Othone Imperat. Romam euocato periculum fuerat; vt Ioanni quidem diacono nasum, alteri Subdiacono, qui manu sua literas exararat, eam praecidi iusserit. Quo minus mirum videri debet, quod de talibus suppliciis à Byzantino principe Andronico licet Christianam religionem professio, Persis tamen ac Turcis (efferis scilicet gentibus similia, immò etiam grauiora iam olim supplicia vsurpare solitis) vicino, post captū Prusa oppidū tam variè quàm crudeliter in homines iam subiectos & domitos exeris; in hac omninò verba Nicetas, d memorat: *πλέ-*

a Cap. 106. lib. 4. b Lib. 4. de gest. Franco. cap. 111. vnde sumptisse videtur Berengarij. Girard. id ipsum scribens Ludouico Pio.

c Vide Chron. Sigeb. Naucl. & Ioā. le Maire.

d Nicetas Choniati. in Annal. fol. 144.

Et postea, πολλὰ πλοῖσι δὲ ἐτέροις καθυποβελήκει ποταμοῖς: ὡρ μὲν γὰρ χεῖρας ἀπέτεμεν, ὡρ ἡ δακτύλους ὡς ἀμπελων περιέειρε κλάδους: τινῶν ἢ πόδας ἀφείρηκε. πολλοὶ ἢ χειρῶν ἢ ὀφθαλμῶν ἐπέτησαν σέρησιν. ἦσαν δὲ οἱ ἢ ὀφθαλμῶν ἀεζὶν ἢ πόδας δένοντες ἔζημιον, ἢ αὐτὸν τανατίον ἐπεπόνθεισαν ἔτδροι. Atqui Romanos non temerè olim isto poenarū genere, vel stante Repub. vel sub Imperatoribus vetustioribus reperias scelera vindicasse. Quapropter, vt rem nouam & Romanis infuetam, atque adeò barbaros saeuosque animos redolentem, Vulcatius Gallicanus notauit in Auidio Cassio; quòd multis desertoribus manus excidit, aliis crura incidit, ac poplites (sicuti cap. 18. lib. 1. admonuisse me recorder) quod deinde militum licentiam adeò coercuerit, vt virgis caecos in foro & in mediis castris, secuti percusserit, qui ita meruerunt; & manus multis amputauerit. Quamquam tentari potest; non absque ratione, his membrorum praecisionibus animaduersum à Cassio, in milites legionum Syriacarum luxuria diffluentium, & Daphnicis moribus agentium; cum Antiochia suburbiis (quibus legionibus ipsum à Marco Antonino praefectum fuisse narrat historia) Syriam.

Ægypto & Persidi vicinam, nemo nesciat; qui situm orbis à veteribus descriptum nouerit. Igitur his ex more Persico & Assyrio pœnis Graecanici, quibus nihil tam expediret (C. Gallicano illo teste) quàm homo seuerior; aut Syri potius milites, atque adeo in ipsa Syria extra ordinem, non ex vetusto militia Romanæ, ac disciplina Castrensis more, sed peregrino & barbaro ritu à Cassio castigati. Planè sicut à Macedonibus olim in Hyperidem Oratorem illum Atheniensem alicuius prodicionis compertum præcisione linguæ ac deinde obtruncatione ipsiusque cadaveris è finibus proiectione animaduersum Hermippus, Plutarcho teste, a retulit: sic in hostes Romana Re- publ. negare nolim istis decurtationum pœnis esse vindicatum: qui de Q. Fabio Maximo, de Claudio Flacco, de Casare Iulio in proditores, transfugas, rebelles ista manuum præcisione animaduertentibus; quæ historici veteres prodiderunt, lib. 1. retulisse me bona fide nunc recordor, cap. 18. Atque insuper scio Hirtium de bello Hispaniensi sic scribere; Eodem tempore capti tabellarij, qui à Corduba ad Pompeium missi erant, perperamque ad castra nostra peruenerant, præcisus manibus missi sunt facti. Et nummulario non ex fide versanti atque falsario quod præcisas manus, incisos digitorum neruos, sub Claudio & Galba Imp. historia Romana proditum b legitimus, non tam consuetudini, aut legitimo iuri, quàm subita atque legibus soluta (ne dicam temeraria ac extraordinaria) principum uoluntati, adscribendum reor; sicuti & illud insolentia ac sæuitia muliebri; quod obtruncati iam Ciceronis capiti exextam linguam cum præcisus manibus, deinde pro rostris affigi triumphalis proscriptionis tempore iussit vxor Antonij; quod & Plutarchus in vita Ciceronis atque Antonij memorat: c tanquam scilicet contumeliosa & falsa, suis illis in Antonium orationibus, quæ Philippicæ vocantur, qui distarat, & scripserat Cicero; per quæ membra velut instrumenta iniuriam fecisset, capitisque periculum creasset, illis ipsis pœnas persolvere deberet. Quod si non prius apud Romanos, at Seueri certè principis temporibus (quibus Tertullianum floruisse scimus) in Africa usurpatum; hæc ipsius d exclamatio fidem non dubiam facit: *Proh scelus, semel Iudæi Christo manus intulerant, isti quotidie corpus eius lacestant, o manus præcidenda!* Cæterum translato deinde Constantinopolim, illis Persidis & Ægypti populis viciniorem antiqua Roma urbem Imperio; atque ita moribus finitimarum gentium ascitis: crebrius multo usurpata ista ab Imperatoribus Romanis, & ciuilibus iudicibus quos ij promouissent, mutilationes in Repub. scelerum vindicandorum ergo. Nam Theodosius (vt interim mittam, quod iis conuenienter quæ de abscindendis falsariorum manibus, Diodoro teste, diximus, lib. 10. Basilicæ tit. 41. de falsis, cap. 8. traditur, abscindi manus iis, qui nummos radunt vel circuncidunt, vel fingunt: e qua de re nullum in tota Iustiniani nomothesia uerbum reperio; sed Carolum tamen Imperatorem re uera & cognomento Magnum in suis Capitulis f comprobasse uideo) Theodosius igitur, Marcellino Ammiano teste, g qui proditores prisco more militibus dedit occi-

a In vitis decem Oratorum in Hyperide, fol. 1560. libri Stephani, εμσπος δὲ ἐν τῷ αὐτῷ γλωττῆριον ἰσχυρῶς εἰς Μακρυδόντων ἐλθόντων ἢ ἐπιπέσει ἀταφον.
 b Apud Suetonium & Lampricos Cuiacii citat cap. 13. lib. 7.
 c Folio 1623. & 1692. tom 3. εἰανὶ παραλλήλων, Plutarchi ex editione Stephani.
 d Ex libro de idololat.
 e Lib. 4. cap. 41. fol. 84. de falsa moneta iubemur qui eam percussisse comprobatus fuerit, manus ei amputetur.
 f In hæc uerba quæ proponam ex meis Basilicæ Eclogis Grecis tit. 53. de diuersis capitulis. ὁ πλάσιον μόνι- ταν αὐτῶν μὲν ἢ ἰσχυρῶς ἀπογινώσκων ἀμτὴν χρονοπέ- διωται. ὁ δὲ τὸ ἀ- ργε δινυμῆς ἐν ᾧ γέροντες ἢ πλά- σῃ μόνιτα, εἴτε γέροντες, εἴτε νε- λος, εἴτε ἔνοικος ἢ ἐργασθεὶς ὁ- πρῆσιον τῶ ἀ- μερτῆσι, καὶ ὁ τὸ ἰσχυρῶς χρονο- πείδω. Quibus non reddita sed interpolata sententiam l. 1. C. de falsa moneta intelligitur perspicue mitigata, scilicet capitali pœna; quæ in s. in uero, eiusdem l. proponitur, ut in manus abscissionem ista immutata.
 g Lib. 29.

dendos; idem sagittariorum primoribus manus incidit, residuos supplicio capitali multauisse dicitur, exustis desertoribus paucis, aliisque ad sagittariorum exemplum, quibus manus ademptæ sunt, contruncatis: sed & milites recognoscentem eos quos à pugnandi proposito pauor & uerba detorserant, firmi diuerso genere pœnarum extinxisse; alios ademptis dexteris, quosdam uiuos combussisse idem auctor est: Marcellinum quoque comitem in Chronico sub indictione X. Theodosio V. & Honorio IX. Cos. ita de Theodosij temporibus narrare memini: Attalus in mari captus, atque Honorio exhibitus, truncata manu uita relictus est. Ante ipsum, imò & ante Constantinum Maximianus Imperator plurimos confessores (ex quibus Paphnutius & Maximus fuere) oculos eorum dextros euellens, & sinistras furas incidens, in metallis opera exercere damnauerat, sicuti è Sozomeno a Epiphanius narrat, historia Tripartita lib. 1. cap. 10. Sed nondum à Romanis pœna huiusmodi pro legitimis recepta, nec ip- sis in alios ferè quàm Christianos à sua scilicet superstitione auersos, atque adeo minimè Romanos ciues adhuc animaduersum. Quam in rem agentis de Christianorum persecutione sub Diocletiano & Maximiano Suida uerba mirum in modum faciunt, quæ idcirco libet hoc loco subiicere; ἐπὶ Διοκλητιανῶν ἢ Μαξιμιανῶν γὰρ αὐτῶν διωγμῶς καὶ χριστιανῶν ἐκινῆθη φρικადέστατος, &c. ἠπληθέντες ἡ ἰσὺς πολλοὶ τῶ ἀναερ- μῶν χριστιανῶν ἐξέβητο λόγμα, ὥστε τὸς ἐνεισκομένους χριστιανῶς θροῦν τῆσθ ἢ δέξιόν ὀφθαλμῶν. ἢ γόνον διὰ τὸ ὀδυνηρόν, ἀλλὰ ἢ διὰ τὸ ἀτιμόν τε ἢ πρὸς ἡ- λον ἢ τῶ ῥωμαίων πολιτείας ἀλλόθιον. Constantinus quidem, qui Byzantij sedem Imperij locauit, ac Theodosium a tate præcessit; tametsi Iudæorum rebellionem auricularum amputatione vindicandam censuit: attamen hoc genere supplicij ab ipso in eos tanquam extrema, & infimæ conditionis mancipia fuisse animaduersum, idem qui illud tradiderat D. Ioannes Chrysostomus b non obscure significauit: sic admodum aduersus Iudæos scribens, ubi de Imper. Adriano. Post hunc sub Constantino rursus eadem aggressi sunt: at ille amputatis eorum auriculis, ac rebellionis signo impresso corpori illorum, per omnia loco circumferebat illos ceu fugitiua mancipia, ac uerberones corporibus mutilatis conspicuos illos faciens, ac eos qui per omnes regiones erant sparsi erudiens, ne in posterum eadem conarentur. Sed hæc inquit prisca & obsoleta. Hactenus Chrysostomus. Sanè Imp. ille, de quo nunc egimus, Constantinus in eo rescripto quod sub titulo de seruis fugitiuis, c in Codicem Iustiniani relatum est, fugitiuos seruos, ad barbaros transeuntes pede amputato debilitari non quidem oportere præcepit, sed posse uoluit: nam adiicit; *Aut metallo dentur, aut qualibet alia pœna afficiantur.* Et notandum de ciuibus Romanis minimè Constantinum agere (in quos ita lege agi nunquam licuit: nulla enim talis pœna membrorum amputationis legibus Romanis prodita) sed de seruis, & iis quidem ad barbaros transeuntibus; tanquam ipso animo iam barbaris, propterea à bar- baro, barbarisque uisitato supplicio puniendis, & pedis quidem amputatione propter fugam; quæ licet animo primum præcepta fuerat,

a Cuius hæc uerba sunt è cap. 10. lib. 1. Eccl. histo. ἐξ ἐμείνων τῶ ἰσο- λογητῶν ἢ Μα- ξιμῖνος ἐν τοῖς με- τὰλλοις ἐργάζεσθαι καταδικασθε, τὸς δέξιόν αὐτῶν ἐκ- κόψας ὀφθαλμῶς καὶ τὸς ἀριστεράς ἀγυῖλλας ἀποτι- μῶν.
 b Orat. 2. aduen. Iudæos, fo. 1005.
 c l. 3. C. de ser- uis fug.

postea tamen ea parte corporis patrari, ac scelus ita demum deprehendi coepit. Huc allusisse Ausonium a reperio; sic ferè canentem,

At tu qui dominus, peccantia membra coërce;

Iniustum falsos excruciare reos:

Aut inscribe istam, qua non vult scribere dextram;

Aut profugos ferri pondere neffe pedes.

Eundem versibus suis salem aspererat Martialis, longè antea; de hac ipsa plectendorum, per qua deliquisset aliquis membrorum ratione; sic fatus alicubi,

Quis tibi persuasit nares abscindere mæcho?

Nil hac peccatum est parte, marite tibi.

Stulte quid egisti? nihil hic tua perdidit vxor:

Cùm sit salua sibi (sic lego pro tibi) . . . Deiphobi.

Bellè verò Poëta: mæchis enim deprehensis vasa illa qua honestè nominari nequeunt, soliti mariti abscindere vlciscendæ iniuriæ gratia, vt antè diximus; nares non item, sed solis interdum vxoribus qua id in se probri admisissent: vt qua pars corporis ad formæ elegantiæ summopere necessaria videtur, ea, quoniam intemperantiæ subseruissè legibus prohibita, adimeretur: vel ad ipsam deformitatem, qua pœnæ loco esse iurisdctorum pueri b non ignorant.

Atque ista quidem supplicia, sub ea sexu, atque altera vis adhibita aut persuasionis distinctione, apud Aegyptios infligi adulteris legitimo iure solita; Diodorus Siculus c narrat, πικροὶ ἢ καὶ πικρὶ τῶν γυναικῶν νόμοι παρ' αὐτοῖς ἔπιρχον. τὸ μὲν δὲ βίκασι μὲν γυναικα ἐλευθέρων, πρὸς τὰς αἰδοῦσας ἀποκόπτεσθαι τὰ αἰδοῦσα, νομίσαντες τὸ τοῦτον μὲν πρὸς τὰς ἀνομότους, τὸ δὲ τὰς μέγιστα τὴν κακῶν φηγγυμέναι, τὴν ὑβρίαν, καὶ τὴν φθοράν, ἢ τὴν τένων σύγχυσιν εἶ ἢ τὴν πείσας μοιχεύσαι, τὸ μὲν ἀνδρῶν βλάβοις χιλίας πλῆρες λαμβάνειν ἐκέλευον. τὸ δὲ γυναικῶν τὴν ὄνα κολοδόσθαι. Ἐπολαμβάνοντες δὲ τὸ πρὸς ἀσυγχύστων ἀκρασίαν καλλωπιζομένης ἀφαιρέσειν τὰ μέγιστα κοσμήοντα τὴν ἀπαρέπειαν. Caterum posteriorum Iustiniano principum constitutionibus, sacrarum vel immaturarum virginum stupratores aut maturarum raptores, d sponfarumue alienarum corruptores, & adulteri; sine distinctione sexus illa quam diximus, & verberantur, & tonsi naribus mutilantur: quam in rem Balsamon ad Photium, e & Leonis Philosophi Nouellam 32. & cap. 73. tit. 37. lib. 60. Basilicōn citat, f eandemque in incestuosus pœnam esse cap. 76. & 78. eiusdem tituli præstitutam refert: quod de his accipiendum scilicet, qui non sint ex numero parentum, liberorum, fratrumque aut sororum; inter quos incestum admissum capitaliter vindicari. In ceteros cognatos verberatione, detensione, nariumque præcisione Constantinus Harmenopulus auctor est Prochiri lib. 6. § Militi quidem raptori ac stupratori puella, eam imponendam Iustinianus existimauit suis militaribus legibus; h sed ita, vt insuper ei tertiam bonorum daret. Leo Philosophus ac Imper. deinde quoslibet raptorum huiusmodi conscios atque receptatores, naso mutilari, verberari, & cute tenus tonderi iussit, constitutione sua quinta & tricesima: raptores ipsos capite plecti voluit, quos e militaribus narium præcisione Iustinianus multauerat:

a Epigram. 17. b Authent. sed no. iure, in addit. ad glos. in verbo, vna sola, C. de feruis fugitiuis, post 103. in c. in pœnis, de reg. iur. in 6. c Lib. 1. Bibliothecæ, sect. 2. d Vide Constantii. Harmenopulum lib. 5. Prochiri tit. 3. vbi dicitur dicitur, & dicitur dicitur. e Nomocan. lib. 13. cap. 5. vide epitomes Basilicōn Eclogam siue Synopsium opera Leuclaj editam lib. 60. tit. 37. de adult. cap. 67. folio 724. & Harmenopulum libro 6. Prochiri tit. 2. vbi dicitur. vbi de Nouella Leonis Casaris. vide & que scribimus intra ca. 20. & 21. f Sed corruptè tit. 27. pro 37. vbi interpret. Basilicōn ait, & dicitur Nomocanoni tit. 9. c. 19. & 5. Basilicōn. c. 1. vbi mendum in numeris. Etenim illud legitur Nomocanoni tit. 9. c. 29. & cap. 4. lib. 13. vide etiã eodem tit. Basilicōn eodemq; lib. sed cap. 74. & ad ipsum annotatio. ne, pag. 250. g tit. 4. vbi dicitur. vide hac de re Eclogas ex Basilicōn lib. 13. tit. 53. c. 55. 56. 57. 60. 61. & 62. in lib. manuscripto Græco quem penes me habeo. h Cap. 36. vide & in meis Eclogis Græcis c. 19. & 60. & 61. tit. 33. vbi dicitur dicitur.

Etauerat: mitior in libidinosos haud dubiè pœna hæc; sed istatū quas referam modò, vtralibet quemadmodum aliquantò grauior, ita multò iustior: siue secarentur illæ partes corporis, per quas esset in suo atque in alieno corpore admissum flagitium; siue (per qua primùm corporis instrumenta in animum libido introgressa ipsum conspurcasset, illorum quadamtenus peremptorum vsum intercipi, quoniam fas erat) ij quibus homini charius ac pretiosius nihil esse in vita sollet, oculi eruerentur.

Ad priorem spectat, quòd circa mæchos quidem Diogeni Synopeni Philosopho (qui dictus est Canis) de Didymone adultero prolatum verbum à Diogene Laërtio a tribuitur; ipsum de suo nomine, vel potiùs de re sui nominis (nimirum testiculis qui Didymon vocabulo Græcè designantur, sicuti B. Thomam Apostolum fuisse appellatum sacræ testantur literæ) suspendi oportere: ἀκούσας ποτὲ ὅτι διδύμων ὁ μοιχὸς συνελήφθη, ἄξιον ἔφην εἶναι τὸ ὑπέμακτον κρέμασθαι. Præterea quòd de pædiconum & pæderastarum pœna (quos Sodomitas vulgò nuncupant) Zonaras in Iustiniano refert; quanquam hoc ab ipsius legislatione alienum esse Iurisconsulti ex Nouella eius constitutione 77. b atque 141. (qua vltimum ἀσελγεία, siue παιδεραστεία, id est, pædicationi nefandæ indictum est supplicium) sciunt; ἔτι δὲ βασιλεύς (ait Zonaras) καὶ ἡ τῶν ἀνδρομανῶν πολλὸς ἐπύσσει, ἢ πλάσσει διὰ ταύτων τὴν αἰτίαν ἐνόησε, τὴν αἰδοῦσάν τε καὶ τῶν ἀνδρῶν. Igitur pudenda eximi pædiconibus, eosque damno virilitatis multari iussit Imperator (si qua historico, & quidem monacho fides; non enim pœna huius, sed capitalis illius apud Constantinum Harmenopulum c exrat mentio: propterea nimirum, quòd indico seueriore, vtpote capitali, per eam Nouellam supplicio, esset prior illa castrationis, seu veretri præcisionis pœna sublata, vt arbitror) & quærenti cur ita in eos animaduerteteret; respondiisse fertur, Ἄρα τὸν ἀσελγῆσαν ἀποκόπτεσθαι τὰς ἀρσενικοὺς καλὰς, ἔφην, εἰ δὲ ἄρα ἐπύσσει ἀσελγῆσαν, εἰ δὲ τὴν χεῖρα τῶν ἀπέτεμα. Anno quidem secundo suscepti à Iustiniano Imperij, Esaiam Rhodi, & Alexandrum Diospolis Thraciæ Episcopos, aliòsque multos masculorum corruptores in manifesto flagitio deprehensos, ea corporis parte qua illud admisissent pœnas expendisse his verbis Cedrenus narrat: καὶ ἔδοροι πολλοὶ κατεσχέθησαν ἀρσενικοὶ, ἢ τὸς μὲν ἐκαυλοπόησε, τοῖς ἢ καλὰς ἔσειε ἐβάλλεσθαι εἰς τὸς πόρους τῶν αἰδοῦσων πρὸς τὰς: καὶ γυναικῶν ἡ τὴν ἀγορὰν διεμαρτυρήθη. Quin & Archipresbyteris & Senatoribus, aliisque, qui se hoc scelere contaminassent, mortem insuper post cruciatus illos, atque traductionem per medium forum ignominiosam, inferri iussisse principem idem Cedrenus refert: sic ferè, Ἐπιρχον ἢ καὶ τὸ πολιτῶν καὶ συγκλητικῶν πολλοὶ, καὶ τὸ ἀρχιερέων ἐν δόλοις, εἰ δὲ ἐμαρτυρήθη, καὶ διμαρτυρήθη ἡ τὴν ἀγορὰν γυμνοὶ οὐκ ὄντως ἐτελεύτησαν. καὶ γυναικῶν φόβος μέγας οἱ λοιποὶ ἐσαφρονίσθησαν. Et adiciit leges vehemētissimas & grauiissimas ab Imperatore aduersus huiusmodi pædicatores fuisse latas; νόμος τε σφοδρὸς ἡ τὴν ἀσελγῆσαν ἀποκόπτεσθαι, &c. quod equidem ad Nouellas illas quibus denique capitalem huic sceleris

a Lib. 6. de vitis Philosoph. in Diog. Synopeni fol 217.

b Vt ne luxurietur contra naturam: & in Eclogis quas penes me manuscriptas habeo, ex lib. 13. Basilic. tit. 53. cap. 66. vt est in exēplari Strofiano quondam, nunc autem illustriissima regina matris Catharinae Medicæ, ex quo eaq; Romæ cum essem decerpere memini, ἡ ἀσελγῆσαι ἢ τὸς ἀσελγῆσαι, ἢ τὸ ἀσελγῆσαι, ἢ τὸ ἀσελγῆσαι, ἢ τὸ ἀσελγῆσαι, ἢ τὸ ἀσελγῆσαι, &c. que sequuntur. c Lib. 6. Prochiri tit. 4. vbi dicitur ἀσελγῆσαι.

a In Imperio Theopili, fol. 121.

præter ministrum ipsius atque Theophilum daretur. Qua de re tota sic Zonaras Annal. 3. a τὴ ἐξορίᾳ μεθ' αὐτοῦ, &c. μετὰ πολλὰς ἀνάγκας, ἢ τὴ σιγῆν αὐτῷ σιωπῆσαι, ἢ τὴ δόξαν ἐπιφέρειν, εἰς τὴν Πάνορμον νῆσον, ἢ νῆον τὴν Ἀντιγόνος καλεῖται ὁ δὲ ἀναβῆναι ἐπὶ τὴν ὄρειαν Θεοφίλου, ἢ γὰρ καθ' ἑαυτὸν μόνον μετὰ δύο ληστῶν. ὧν τὸν ἑνὸς θανάτου, ὅσον ὁ ἄλλος ἐν τῷ δὲ ἀναβῆναι τὴν ἀποπορεύσασιν ἐπιβίβηκε βίαν καὶ ἀνδραγαθίαν, ἐκ αὐτῶν λόγων ἰκανῶς διαγράφεται, &c. Ἐξορίσθη δ' ἐπὶ διαβύσσας ἐν τῷ τῶν ἄλλων, εἶτα ἐκείθεν ἐκβλήθη ἐν τοῖς ἀνοκτόροις κατεκτελέσθη, κενόν αὐτὸν ὄντων, ἢ μόνου τὴν ἐπιηρηθέντων αὐτῶν, καὶ τὴ βασιλείας. Itaque Theophanis & Theodorij post vultuum inscriptionem relegatorum confessorum, elegantes ad illum & arguti Senarij referuntur ab Historico, quos lubet inserere hoc loco,

τῶν ζῶντι νεκρῶν, καὶ νεκρῶν ζωνφόρων
Ναίοντι τὴν γλῶσσαν καὶ πολλῶν τὴν πόλιν
γραπτοὶ γράφοντες δέσμοι τῶν δεσμίων.

Huius verò ad ipsos isti,
Τὸς τὰς βιβλίοισιν ἔγραψεν κληρογράφως,
καὶ πρὸς μέτωπα σοφρονῶν ἐπιγράψας
προσέειπεν ὁ ζῶντων, ὡς σὺ δεσμίως.

Ad castrationis pœnam vt reuertar, frequenter ab Imperatoribus Byzantinis posterioribus sumptam, de his potissimum à quibus sibi ac Repub. ob inuasionem tyrannidis vererentur, dudum obseruauimus. Ita sub Constantino Leonis filio tutores ipsius, vxorem Constantini Ducis iam defuncti totònderunt, filiumque Stephanum virilibus exfectis in Paphlagoniam simul cum ipsa relegarunt, vt Zonaras. b tradit, ἀποκείραντες ἢ οἱ ἐπίτροποι, ἢ τὴν τὴν Κωνσταντίνου γυναικα, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἑαυτοῦ οὐκ ἔχοντες, εἰς τὴν ἐν Πάφλαγονίᾳ οἶνον αὐτῶν ἐσάλλασαν τῆς. Ipsaque adeò Constantinus Leonis filius post Romanum Imperio pulsam potestate, filium Imperatoris Stephani Romanum iuniorum, itémque Romani senioris filium Basilium ex ancilla procreatum, castrauit, Christophori filium Michaëlem in clericum tondit: τὴν ἢ τὴν τὴν βασιλείας ἑαυτοῦ (inquit ille c) ἑαυτοῦ οὐκ ἔχοντες, ἀλλὰ μὲν ἢ βασιλείας τὴν νόμον ἑαυτοῦ τὴν γέροντες, ὅν ἐγένετο δὲ ἐλπί τινὶ συμφαρῆς. τὴν ἢ τὴν Χριστοφόρου ἑαυτοῦ Μιχαὴλ ἀπέσειρε κληρικόν. Michaël Calaphates quem Zoes Imperatricis adoptione ac beneficio ad Imperium Byzantinum peruenisse huius libri sermone primo diximus, & ipsam relegauit atque cognatis iam viris & sexu & atate, barbatis etiam & maritis & partibus, eam corporis partem qua viri sumus, liberòsque gignimus secari iussit, spadonésque reddidit: qua de re auctoris d eiusdem ista sunt quæ proferam, μετὰ τὸ συλλογῆς, καὶ ἀνδρας ἐχὼ τὴν τὴν φύσεως μόνη δὲ ἑλληνικῆ σημασία, ἀλλὰ ἢ τὴν σημασίαν τὴν γίμναστας, ἢ εἰς τὴν ἀνδρῶν ἑλληνικῶν ἐλάσαντας ἐπιβίβητας ἢ δὲ ἢ τὴν αὐτῶν γεγονότας πατέρας τὴν αὐτῶν μοσίων ἀποσφραῖ, καὶ δὲ ἐπιβίβητας ὄργαζεται. Non minùs ad præcisam barbam, quàm ad execta virilia (tametsi hoc Hieron. Volfius interpres maluit) referre possis, quod à Balbo Michaële Amorrhæo, statim atque Byzantinum Imperium adeptus foret, Leonis vxorem, & quatuor filios Sabbatium siue Constantinũ, Basi-

b Annal. tom. 3. fol. 148.

c Fol. 155. in Constantino, sub initium.

d Zonara in 3. Annal. fol. 194. in Michaële Calaphate.

Basilium, Gregorium, & Theodosium regia eductos, & ipsam quidem in monasterio dominorum inclusam facinoram, istos verò in insulam Protam relegatos omnes virilitate, an virili facie priuatos Zonaras a hisce admodum verbis retulit; τὴν ἢ τὴν λέοντος γαμετῶν, καὶ τὴν αὐτῶν, &c. τὴν βασιλείαν καταγαγῶν, τὴν μὲν ἐν τῇ μὲν καθ' ἑαυτὸν ἀποσφραῖ. τὴν ἢ εἰς τὴν πρώτῃν καλεσμένην νῆσον περιεσείσας, ἀπαντας τὴν ἀρρονωπίας ἐσέρησε. Verius tamen est vt de ademptis per castrationem virilibus intelligi debeat: quando id vocabulum, ita necessariò exponendum alio apud Zonaram loco, in Leone Isauro sub initium, b vbi περὶ τὴν ἀβασγῶν οὐλομένων: ἀπεῖπε (inquit) τοῖς ἡγεμόσι τὴν ἀβασγῶν, κενόν κενόν τὴν ἀρρονωπίας οὐλομένων βιαζόμενον.

Porrò de sacrilegij manuum alterius præcisione, quod ait à Iustiano prolato Historico; valdè isto ex eiusdem Imperatoris Nouella constitutione testimonio asseritur. Etenim, cum vbi criminis qualitas membri abscissionem exigeret, vnam solam manum amputari voluerit; pro furto autem simplici occultè ac sine armis commisso talem infligi pœnam disertè prohibuerit; c in sacrilegio permisisse atque adeò sanxisse κατὰ ἀντιδικασίαν, imeritò à nobis existimatur; præsertim cum iumentorum è fossato & castris abactorum fures χειροκοπέσθω, hoc est, manus præcisione, sicut eum qui inuenti in sylua bouis, ibique mactati carnes abstulisset similiter puniri voluerit: d itémque vitis aut alterius arboris, quæ collitigantis foret, aut arboris frugifera ad alium quemcunque pertinentis succiforem, vel euulsorem; e alienæ itidem domus destructorem sine iudice, aut qui sepes alterius inutiles proorsus reddiderit; f ignis denique immissorem in palea fœnive horreum, vel in frumenti aceruum extra urbem, g eadem manus amputatione plecti constituerit. Nam si alterius arundineti aut vineæ sepi ignem immisisset, alienasve arbores non fructiferas succidisset; eius manum non abscindi, sed cauterio tantum & stigmate signari, duplo damni repensò, Imperator idem præcepit. h Sed idem ipse profectò aut alius quispiam è recentioribus Orientis Imperatoribus, eum qui gladio quem percussisset, nec occidisset tamen, nisi forsitan in duello & rixa; similiter eum qui libidinis causâ mulierem sine armis rapuisset; qui semel ob admissum furtum castigatus iterum furti conuictus foret; itémque plagiarium falsaque moneta cuforem & cadauerũ spoliatores eadem illa manus amputatione plecti voluit (quantum ex Harmenopuli Prochiro i addiscimus) restituta circa falsarium antiqua illa Ægyptiorum pœna, de qua superius authore Diodoro scripsimus: cuius vice, in falsario scelus maximum admittente, Imperator Leo & Philosophus capitale supplicium statuendum censuit Nouella sua constitutione septima & k septuagesima; qua, istius vocabuli ἀποτέμνεσθω (quod est præcidi membrum, siue caput ipsum quoque) interpretationem, velut ambigui, sic fecit; reprehensa propter obscuritatem constitutione, hoc dictante ὁ πλασθῶν ἐπὶ μεγίστῃ ἀμαρτήματι ἀποτέμνεσθω, Fal-

a fol. 109. in Michaële Balbo in principio. b fol. 52. c Nouella 125. &c. 134. vt nulli iudic. §. quia verò, & authent. sed nouo iure, C. de seruis fugitiuis. d Militar. leg. §. 37. & Rusticar. leg. tit. 8. de credibus animal. §. pen. vide & Harmenopul. lib. 6. Prochi. tit. 5. de furib. & abig. & Basilic. lib. 60. tit. 15. si fam. furt. fecisse dir. in fin. & tit. 25. de abi. eis, sub inir. & lib. 13. tit. 53. de diuer. cap. 14. 47. & 49. e Vide leg. Rust. tit. 10. de arbor. §. 3. & 4. & Constant. Harmenopul. lib. 6. Prochiri tit. 7. περὶ δένδρων. f tit. 13. de noui oper. nunc. §. 4. & Constant. Harmenopul. lib. 6. Prochiri tit. 10. g leg. Rustic. tit. 11. de incendio, §. 3. 5. & 6. h eod. tit. 11. §. 2. & 3. & Constant. Harmenopul. lib. 6. Prochiri tit. 8. περὶ ἐμφορῶν. i Lib. 6. tit. 5. de furib. & tit. 6. de sicar. & tit. 7. de raptor. & tit. 13. de plag. & tit. 14. de diuer. pœn. in cap. de moneta. & Basilic. lib. 60. tit. 41. c. 8. & tit. 48. de plagiaris, c. 21. & vlti. itémque lib. 13. tit. 53. de diuer. capitul. ca. 49. & 50. eius codicis què ipse Græcum penes me habeo. & ἐν τῷ γ. τὴν ἀπὸ τῶν νόμων, tit. qui sequitur. ca. 2. vbi, ὁ τῶν ἀπὸ τῶν νόμων.

P p

k De falsarior. pœna.

sarius in maximo delicto abscinditur, vel etiam, mutilatur (sic enim is omnino reddi locus Latinè debuit ambiguo scilicet vocabulo, non quemadmodum ab Agylæo alioqui diligentissimo interprete factū, *Supplicio capitali afficitur*.) Nam etsi obtutu primo quispiam existimare possit, in eo fuisse obscuritatem; quoniam, quod esse maximū delictum intelligeret, constitutio non ostendisset: nihilominus tamen esse vim faciendam equidem arbitror, in hoc quoque mutilandi siue amputandi verbo; & hac fuisse mente Leonem Philosophum, vt quandam talionis pœnam censeret falsario (cui manus antea solebat semper sine vilo falsi discrimine amputari^a) subeundam in posterum: atque ita si admittendo falsum, capitis alteri periculum creasset; ei caput præcidi voluit: si abscissionis manus, aut nasi, aut membri alterius; hoc sanè casu membrum idem falsario, non etiam caput ἀποτέμνεσθαι, hoc est, præcidi atque amputari iussit. Hanc esse Leonis mentem ab aliis minimè adhuc perceptam, ij nobiscum sentient; & pro istis Agylæi traditus decolletur, omninò sic reponent, traditus similiter amputetur aut mutiletur: qui has pœnarias membrorum mutilationes, in vsu fuisse principis illius temporibus, ipsique placuisse; in memoriam, admonente me, reuocabunt: ^b nec aliter interpretabuntur, quod secundum illam Leonis Philosophi ac principis constitutionem in eclogis Basilicôn^c (quæ apud me sunt manuscriptæ) ad hunc modum exprimitur: *Ἄλλ' ἢ πλαστογραφίσαντα, ἀποτέμνεσθαι: καὶ τῆ ἀοτιῆ παραδιδόσθαι τιμωρία, ἢ καὶ ἑτέροις ἐκσυνορισσάτω.* Sæpe enim circa delictorum aut facinorū pœnas (Deo ita volente) accidere, vt quod quis fecerit alteri, hoc spectet, ac toleret: vel isto vno sacrosancti vetustissimi fœderis loco, ^d apertè comprobatur; in quo de Iasone in Ægyptum extruso ab Areta Arabum tyranno, *Et qui multos de patria sua expulerat, peregrè perijt, &c. & qui insepultos multos abiecerat, ipse & illamentatus & insepultus abijcitur, sepulturâ neque peregrinâ vsus, neque patrio sepulchro participans.* Item ex illo vbi de Antiocho aliquantò post, *Apprehendit eum dolor dirus viscerum & amara internorum tormenta, & quidem satis iustè: quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum torserat viscera, licet ille nullo modo à sua malitia cessaret.* Quamobrem Saluianus ille noster, ^e *Et quid rogo* (inquit) *euidentiùs Dei iudiciū esse potuit; quàm vt habens prædatoris fiduciam, præda fieret: triumphū præsumens, triumphus esset; circumdaretur, corripere-tur, alligaretur, retorto tergo brachia gereret; manus, quas bellicosas putabat, vincetas videret, &c. & qui maximum habuerat supercilium fortis viri, mortem subiret ignaui.* Sanè Iulianus antecessor, idemque Nouellarum Iustiniani decurtator, Seueri hæretici libros non com-burentibus pœnam Imperatorem comminari, vbi tradidit, ^f hoc statim subiicit, quod ad ea quæ de manus præcisione diximus, illustranda pertinet: nam & manus incisionem subsistere (vbi *substinere* lubens legerim) iubet eos, qui libros eius scribere ausi fuerint. Idque ipsum Iustiniani Nouella 42. §. 1. esse comprehensum in memoriâ reuoco. Falsario igitur præcidi solita manus, ^g vel ideò, quod ipsarum quodam quasi ministerio atque instrumento, delictum admissum foret;

^a Vide quæ superius attigi ca. 15. ad castigandū Tertulliani locum.

^b Vide Constit. Leonis 32. & 93.

^c Ex lib. 13. titu. 53. & lib. 1. regularum cæli c. 18.

^d Lib. 2. Machab. cap. 5. & 9.

^e Lib. 7. de gubernat. Dei.

^f In constit. 10. fol. 20.

^g Vide lib. 6. Basilic. titu. 41. de falsariis, fo. 242.

vt præcipuè id hominis membrum plecti, pœnâsque pendere debuerit; vel eapropter, ne vltèrius tale admitteretur quidpiam. Quapropter à sacrarū imaginū ofore supra superiores alios Iconómachos Imperatores Theophilo Byzantino principe monachum quendam Lazarum, celeberrimum ætatis suæ pictorem, quod post dira ob eam rem illata verbera in carcerem coniectus, imaginum sacrarū picturæ adhuc adiuuisset manus, hanc luisse pœnam Zonaras refert in *Annal. 3.ª* ambabus palmis candentes admouerentur laminæ, nequis in posterum ex piarum numero ipsius manuum laboris venerari possit; quod tamè longè aliter euenisse, cum hac depensa pœna, emissus carcere confessor ille plagas adhuc gestans in manibus diuina iuuant gratia venerandas imagines nihilominus depinxerit. *πέταλα δ τύρανν* (ait ille) *ἐκέλευσεν ἀπυρωθέντα σιδήρεα τοῖς ἑ Λαζάρου ἐπιτελλῶναι καρποῖς, ἵνα μὴ τὸς πόνους ἑ καρπῶν αὐτῶ οἱ δισσέδοντες ἔχοιεν προσκυνοῦν, &c. λέγει) μὲν γὰρ μετὰ τῆ ἀρρήθης, ἐκβληθείς δ ὁμολογητῆς ἐκεῖν, ἔτι τὰς πλῆγὰς φέρων ἐν ταῖς χερσὶ τῆ θείας χεῖρτ σιωπαπλημῆνης: αὐτῶ, εἰκόνας διακαρῆσαι σπηλας, & reliqua.*

^a In Theophilo fol. 118.

De oculis ob libidinis perpetrationem erutis, cui non illa Zaleuci legislatoris Locrensium nota lex, atque adeò iustitiæ coniuncta in filium pietas memorabilis; qui enim iusserat vt adultero deprehenso, vel (sicut ipse malim ab interprete redditum) adulterij conuictio vterque oculus euelleretur, cum euenisset adulterij reus teneretur filius: nolens quod semel sancitum à se fuerat, irritum fieri pater, pro altero filij oculo ipse suum veluti vicarium & pœnæ succedaneum tradidit; ne vti que prorsus excæcatur iuuenis. Quade re ita *Ælianus*, ^b *ἑάλυκε δ Λοκρῶν νομβέτης προσέταξε ἑ μοιχῶν ἀλόνητα ἐκκόπησθαι τὸς ὀφθαλμοῖς, &c. ἤταυθα ἵνα μὴ διαφραξῆ τὸ ἀπάξ κενυρωμῆσιν, ἐπέμεινε αὐτὸς, ὁ εἰσηγησάμενος ἑπὲρ ἑ ἑτέροις ἑ ἑ πατρὸς ἑ ὀφθαλμῶν ἀντιδῶναι ἑ ἑαυτῶ: ἵνα μὴ ὁ νεανίσκος τυφλωθῆ τελῶς.* Ob armentum quoque dispalatum ex quo quis bouem abigere pararet si id à feris dilaniatum fuerit Imperator Iustinianus ^c eum qui id fecisset luminibus priuari iussit. *ἑὰρ τῖς κλέψαι θέλων βοῦν ἑ ἀγέλης ἀπελαθῶσα ἑ ἀγέλην θηροβρωτῶ γενῆ) τυφλῶσθω.* Item & qui tertio frumentum ex horreis furari deprehensus sit, eadem excæcationis pœna plectendum eum censuit. ^d Nec pœnam alienam à vero & æquo existimes; tanquam furis manus potius, quàm oculi plectendæ fuerint: non enim contrectatio quæ fit manibus, sed animus alienum quid scienter dolo malo lucri facere parantis furem facit; voluntas (inquam) & propositum, quibus maleficia distingui solent: quamuis enim alioqui sine contrectatione furum fieri non posse constet, ^e attamen, si origo delicti (vt fieri oportere leges suadent ^f) inspicitur, causaque faciendi non factum quaeritur; ^g nemo inficias ibit, quin voluptarij, quin furacis hominis oculi primùm (per quos tanquam per ostium aut fenestram ^h libido atque auaritia subintrat, vt turbato, clauso, excæcato cordis oculo ⁱ mentem totam occupet) deinde verò manus pedesque ad delicta huiusmodi & flagitia perpetranda, opem homini ac ministeriū præbeant: prior autem potiôrque sit oculorum, quorum sensus reliquis

^b Lib. 13. de var. Histor. cap. 24.

^c In legibus rusticis, titu. 4. de furto, §. 7.

^d Eod. tit. §. 12. penult.

^e l. si quis vxori, §. si Titius, eod. titu.

^f l. si quis in seruitute, 7. D. eod. titu.

^g l. verum est, eod. tit.

^h Oculos fenestras mentis dixit Augustinus enarrat. in Psal.

ⁱ Sic loquitur Augustin. serm.

18. in Matth.

omnibus antistat, quàm aliarum corporis partium functio; quibus etiam partibus, illorum effectum, tanquam ipso egeant, nec facile carere possint, accommodamus inter loquendum, atque tribuimus: certè in ipsis sensibus nostris, quibus anima per corpus vitur, nihil esse oculis praeferendum; & ideo in scripturis sanctis, visibilibus nomine sensibilia cuncta significari, à B. Augustino traditur; a vbi de moribus Ecclesiae Catholicae. Idem alibi, *An sentire, non est videre* (inquit b) *cum sit in quinque sensibus cateris excellentior visus?* Quod ipsum longè antea Philo Iudaus c oculis principatum sensuum ceterorum à natura concessum dicens, his ferè verbis expresserat: *διότι ὡσπερ τὴν σωματικὴν ἡγεμονίαν ἢ φθεῖς ἀντὶ τῆς κεφαλῆς, &c. ἔτω καὶ τὴν αἰσθητικὴν τὸ κράτος ἀντὶ τῶν ὀφθαλμῶν*: cuius etiam rei rationem perelegantem aliquantò post subiicit; quo loco, *περὶ τῆς ἄλλων αἰσθητικῶν ἡδονῶν ἡδονῶν τῆς ψυχῆς καθέστηκεν. ἀπάται μὲν γὰρ τὴν πρὸς διάνοιαν ἔχουσαν οὐκ ἀσφάλεια. αὐτὴ καὶ ἀπάται ἢ τὰς οὐκ αἰσθητικῶν τὴν ἐγγυτάτω γένος πρὸς τὴν, καὶ ἀνωτάτω τὰς ἐπιθυμίας. Ceteros sensus habere cum mente intellectuali anima parte quandam, vt in hominibus, familiaritatem: oculorum verò sensum, tanquam genere atque cognatione quapiam ipsi menti proximum, ordine primo atque supremo (qui est honestissimus) locatum esse à Deo; vt animae perturbationibus ipsos quoque oculos simul affici, atque variis modis & ineffabilibus commotionibus immutari; propter illam quae ipsis est cum anima coniunctione naturalem vsu veniat: καὶ σωματικῶς (ait Philo d ipse) *τοῖς τῆς ψυχῆς πάθει συμπάσχειν ὀφθαλμοῖ, καὶ τὰς ἀμύθητους τροπὰς συμμεταβάλλειν πεφθασίαι: διὰ τὴν οὐκ ἀσφάλεια. Vnde propriam illam videndi facultatem, qua homo à ceteris animalibus distinguitur, oculis praecipuè tribui scimus. Musaeus e quidem**

a Lib. 1. de moribus. Manichaeorum. cap. 20.
b Epist. 3. ad Voluian. vide & sermo. 33. in Lucam, de verbis Domini. cap. 5. vbi oculorum est in quinque sensibus principatus propterea cum proprie ad oculos pertinet visus, ipsum videre per omnes quinque sensus solemus appellare.
c Lib. 2. de vita et consuetudine. fol. 551.

d Ibidem aliquantò post.

e In Poëmatico de Hero. & Leandro.

f Lib. 10. Confession. cap. 35 & ad Paulinū, epist. 112. cap. 2. vide & lib. 5. locutionis de Deuteronomio. sub init. ex cap. 4. & lib. 2. quest. super Exod. 9. 72. & serm. 14. in Lucam, de verbis Domini, c. 5.

g Cap. 5. in lib. de Iosephi Patriarcha.

h Cap. 8. ad finem.

— *ἔἰς δὲ τὴν ἡρῆς* (inquit)
ὀφθαλμῶς γελοῦν δεῖται χαρίζεαι τὸ εἶδεν.
De isto praeter ceteris sensibus principatu oculorum, quid praeclearius cogitari atque subtilius queat, non video; quàm quod ex vsu communi loquentium B. Augustinus colligit, sic ferè: *Videre ad oculos proprie pertinet* (ait ille quodam loco f) *vtimur autem hoc verbo etiam in ceteris sensibus, cum eos ad cognoscendum intendimus, &c. dicimus autem, non solum, vide quid liceat, quod soli oculi sentire possunt; sed etiam vide quid sonet, vide quid oleat, vide quid sapiat, vide quàm durum sit.* deoque generalis experientia sensuum, concupiscentia (sicut dictum est) oculorum vocatur; quia videndi officium, in quo primatum oculi tenent, etiam ceteri sensus sibi de similitudine vsurpant, cum aliquid cognitionis explorant. Adulteræ porro cum prima esse oculorum tela, secunda verborum; atque ita, vt qui non capitur oculis, possit verbis resistere, à D. Ambrosio s Patriarcha Iosephi historiam explicante, notatum sit; ac suppetere defensionem, vbi liber adhuc affectus est: nihil iniqui circa adulteros, oculorum, quorum extremam (retroverfus scilicet, id est, primam) in amore lineam esse, superius quodam loco h diximus; & per quos flagitium inchoari solet; exemptionis poena complectitur: propterea quod eos esse in amore

amore duces Propertius a dixerit; & per ipsos viam ad conciliandum amorem sterni, atque ad rem voluptatis perpetrandam: longè antea Musaeus Poëta vetustissimus, istis, qui lucem orationi superiori nostrae adferent, elegantissimis versibus:

καλλὸν γὰρ περιπυσοῦν ἀμωμῆτοιο γυναικὸς
ἄξιοτορον μερόπειαι πέλει πῖ δρόνοντ' ὀφθαλμοῖ
ὀφθαλμῶς δ' ὀδὸς ἔστιν ἀπ' ὀφθαλμοῖ βολάων
ἔλυτο δ' ὀλοισθάνη, καὶ ἐπὶ φρονῆς ἀνδρας ὀδῆις.

a Lib. 2. Eleg. 15. Si nescis oculi sunt in amore dures.

Et Chryostomus ipse radicem adulterij esse curiosam inspectionem in faciem dixit; ex quo istud in Antonij b collectaneis, *ἔλα μοι χάριτας ἢ περιόργον δία τ' ὀφθαλμῶν*. Quamobrem & qui mulierem libidinis causa eiusque potiundae desiderio aspexerit, in corde suo iam esse mæchatum Dominus peritus ac prudens legislator, idemque verus & iustus iudex Euangelio c suo sacrosancto definiuit: sciens vtique vitiiis nostris in animum per oculos viam esse (sicuti Quintilianus in pariete palmato d dixit) fenestras quodammodo esse nostrarum mentium (vt Saluianus Massiliensis e admonet alicubi) lumen oculorum; & omnes improbas cupiditates in cor per oculos quasi per naturales cuniculos introire: extinguere eas penitus foris voluit, ne intus orirentur; & lethaliter crescentibus fibris conualescerent fortasse in animo, si germinassent in visu. Heliodorus igitur in Æthiopicis f fascinationem ex oculis vt probet; argumentum ἐκ τῆς ὀφθαλμῶν γενέσεως, ita ducit, vt amorum originem primam vel instrumentum praecipuum oculis assignet, naturali quapiam eiusce rei allata ratione; quã ipsius verbis malo, quàm meis exhibere: *οἷς τὰ ὀφθαλμῶν τὴν ἀρχὴν* (inquit) *ἡν δίδωσι, καὶ οἷον ἐπιβίωμα δία τῶν ὀφθαλμῶν τὰ πάθει τῶν ψυχῶν εἰσέρχεται* (sic legendum pro *εἰς τὸ εἶδεν*) *καὶ μάλα γε εὐκρίτως. τ' γὰρ ἡμῶν πόρρω τε καὶ αἰσθητικῶν πολυκίνητων τε καὶ ὀφθαλμῶν ἔσα ἢ ὀφθαλμῶν, δεινικωτέρα πρὸς τὰς ἀπορίας γίνονται, τ' κατ' αὐτὴν ἐμπύρω πνεύματι τὰς μεταβάσεις τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιπρωμῆν.* Eapropter ab Hieremia Propheta, s mortem per fenestras nostras intrasse dicitur; partem innocentiae caecitatem esse, oculos irritamenta vitiorum, ducensque scelerum à Seneca: h huic oculos adulterium monstrare, huic incestum, huic domum quam concupiscat, huic urbem, & mala omnia: eapropter Orionem antiquitus, qui cum Thebis Chium venisset; Meropem Oenopionis filiam, per vinum cupiditate incensus cōpresserat, sicut est in fabulis: i Oenopion ob iniuriam excæcauit, & de finibus suis expulit.

b Loc. ubi commun. sermo. 83. ad fin. videto de vi oculorum ad amorem conciliandum qua scribit Achilles Statius lib. 1. de amor. Clitophōt. & Leucip. folio 5. & 10.
c Matth. cap. 5. d Declamat. 1. e Lib. 3. de gubernat. Dei. f Lib. 3. fol. 65. Huc etiã pertinet quod idem auctor narrat, fol. 63. de origine amoris inter Theagenem & Charicleam, καὶ ὅτι θεῖον ἢ ψυχῆ καὶ σαρκοῦς ἀδωθεν τοῖς ἔργοις ὀφθαλμῶν ὁμῶν τε γὰρ ἀλλήλους εἰσέρχονται τῶν ψυχῶν ἐκαστοῦ ἐκαστοῦ ἐπιπρωμῆν. s. Cap. 9. citat Hieron. epist. 32. h In lib. de remediis fortuit. i Vide Germanici Caesaris interpret. in Arati Phænon. in Honone & Hygnii Poëticae Astron. lib. 2. f. 1. 73. verso, in Orione. k Cap. 11.

Cæterum placere Deo ipsi, vt per ea quisque vel puniatur, vel expietur atque purgetur, per quae deliquerit; praeterquam quod ab ipso Salomone in suo Sapientiae libro k disertè traditum recordor (vbi, *Immisi illis multitudinem mutorum animalium in vindictam, vt sciarent quia per quae peccat quis per hæc & torquetur*) duos habeo, qui hoc asserant, ex vetustis Patribus, testes admodum locupletes: B. Ambrosium, quem quod olim in Repub. & ipse fuerit, hoc est, magistratum gesserit, eò libentiùs citare soleo; itemque B. Cyprianum. Ac ille quidem in sermone quodam l de Quadragesima; *Hoc enim agit Saluator* (inquit) *vt eisdem vestigijs, quibus admissa fuerint, delicta*

l Sermo. 37.

purgentur; hoc est, ut quod homo manducando deliquerit, corrigat abstinendo. Beatus item Cyprianus in sermone de lapsis, *Vnus ex his qui sponte Capitolium negaturus ascendit, postquam Christum negavit, obmutuit: pœna inde caput, unde caput est crimen; ut nec rogare iam posset, qui verba ad precandam misericordiam non haberet.* Merito itaque summaque ratione, pro ultimo supplicio, quod iurantibus per Dei capillum, vel alioqui blasphemias in ipsum voces effutientibus Imperator Iustinianus. Nouella sua 77. præstituerat; Rex Ludouicus ^a primum, ac alij deinde nostris temporibus Christianissimi Reges, lingua perforatione labiorumque præcisione in eos animaduerti voluere: quemadmodum olim abscisione linguæ, Iustinianus: ^b ipse in periuros falsosque testes, ac post ipsum Leo & Constantinus (quorum scita ab ipso Harmenopulo ^c relata comperi) sed & in delatores quoque antiquitus Constantinus ^d Imperator præceperat: quibus etiam aliquantò post Adrianus Pontifex linguam capulari voluit; sicuti Canone quodam ^e Decreti à Gratiano compilati comprehensum est. Normano siue Neustrio cuiusdam nobili, propterea quòd Parisinos ciues per contumeliam Burgundiones appellasset, hanc inflictam Ludouici XI. temporibus pœnam historia Gallica ^f memorat; ut discinctus, nudo capite, accensam facem gestans, ad D. Ioannis plateam quæ in Grauia nuncupatur, petendæ à procuratore vrbano veniæ gratia deduceretur: ibique mox lingua candenti ferro ipsi paulò post in exilium exigendò, perforata fuerit. Cùm Eusebius decretum de Melitio Episcopo sibi commendatum, nisi omnes dicerent qui traderat, non restitutum se dixisset: veredario ea de causa missò ab Imp. Constantio, narrat Epiphanius ^g ex Theodoro in Ecclesiastica historia; indignatum Imperatorem denuò misisse ut redderet quod acceperat, & adiecisse scripto, ut (si reddere nollet) dextera illi manus abscinderetur; verbo tamen iussisse illi quem miserat ne faceret quod habebatur in literis: quumque epistolam legisset Eusebius, & inuenisset pœnam ab Imperatore dictatam; cum dextera manu obtulisse & sinistram, ambasque incidi periisse: nec enim se decretum, ut pote clarum Ariane pestis indicium, vnquam daturum esse. Ex qua historia manifestum satis est, præcisionem manus eo tempore fuisse in orbe Rom. pœnæ causa vsurpatam, sicut linguæ ipsius; sicubi maledicentia vel periurium aut simile quodpiam delictum crimenve quod linguæ ministerio admittitur, vindicandum fuit. Valentinianus denique in maledicos, loquaces & iniuriola aduersus principem verba proferentes, quod ferè sic Ammianus Marcellinus alicubi ^h narravit: *Præter hæc linguas Erechthij & Aristomenis præcidi iusserat Imperator, quos inuidiosa quædam locutos idem Palladius intimarat: & postea, Exiluerunt Erechthius & Aristomenes è latebris, qui cum sibi iussas abscidi linguas didicissent, ut prodigas, ad longè remota declinarunt, & abdita.* Sic olim Artoxerxem alterius Longimani è filia nepotem militi cuiusdam, qui se prælio aduersus Cyrum fratrem in transitu & fuga (vel potius cùm inde reuerteretur) duos ex hostibus prostratos peremisse mentitus fuerat; tribus acubus linguam traici iussisse

Plutar.

^a Nonus huius nominis Gallorum Rex in duorum numerum relatus ob vitam sanctimoniam: à quo circa Christi annum 1254. post suum ab Hierosolymis reditum, inter cetera blasphemias pœnis propositis prohibita, sed & blasphemio cuiusdam in quem fortè incidere, illic iussit labia candenti ferro aduri atque os aperiri, ut narrat Niccol. Gill. in Annal. extat. & Ludouici alterius constitutiones aduersus blasphemos quibus ea ipsa pœna, sed non sine distinctione, infligitur.

^b §. 6. penult. de armeniar. tit. 5. rustic. leg. quem locum citat Fornerius d. cap. 28. vide & lib. 13. Basilic. tit. de diuers. capit. cap. 39. quod habeo. ^c Lib. 1. Prochiri tit. 7. in fin. ^d Lib. 2. de petition. & vltro dat. tit. 10. li. 10. ^e Theod.

^f Can. delatori, §. 9. 6. quæ Pontificis Romani sententiam securus in Capitolario. Carolus magnus libr. 7. cap. 277. fol. 309. pag. 2.

^g Vide Gaguinū lib. 10. fol. 258. ^h Lib. 5. Histor. Tripart. cap. 49. ⁱ Lib. 28. Histor. circa finem.

Plutarchus ^a in hæc verba retulit: *ἐτίρη ἢ πρὸς τὸ μεταστῆσαι Ἰστοῦ μὲν καταβαλεῖν ἴδιο ἢ πολέμοιο, προσέταξε διαπέρι τισι βελόναις τῶν γλωττῶν.* Quòd illud etiam referri forsitan debet, quod de præcisa olim Hyperidi Atheniensi Oratori lingua, superius dictum est. In satisfactionibus quidem quas emendas honorabiles vulgò nuncupamus; cùm is qui alterum aliqua contumelia læsit, veniam postulare iubetur; scitum illud B. Augustini: ^b *Non pigeat ex ipso ore proferre medicamenta, unde facta sunt vulnera.* Nec tamen sola lingua hic punitur ob conuiuium factum alteri; immò ne punitur quidem quæ palinodiam solum decantat, aut præscriptis verbis aliquid solemniter imminente præcone siue archigrammateo pronunciat; quin potius plectitur genu quadamtenus, quod flectitur; & caput quod aperitur in conspectu Prætoris aut populi: sicuti Carolo Magno ^c videmus olim placuisse de eo qui periurium fecisset, ut nullam redemptionem solueret, sed manum perderet: credo quòd leuius eum plecti existimaret, cui manus altera, quàm cui lingua secaretur, sed si hoc durum aut sauum duxit, perforari hanc potius (quod posteriores principes in Gallia nostra, ut monui, circa huius delicti castigationem probant) quàm illam prorsus amputari velle (meo quidem animo) debuit: quanquàm eò aspexisse potest videri, quòd cùm sacris aut Evangelicis aut reliquis Sanctorum, aut iconibus tactis corporaliter iudice coram, iusiurandum præstetur; ipsa quodammodo manus, quæ sacra tetigit, unde sacramentum dicitur, ex periurio rea constituatur; quòd per hanc potissimum ipsis irreligiosè atque contumeliosè peierando mendax illuserit. Ex voluntate Imperatorum profectò, & Legislatorum opinione, nonnunquam vsurpatur, ut alterum pro altero pœnas membrum eiusdem corporis luar: sicut idem ille latronem pro prima (sic loquitur) culpa non mori, sed vnum oculum perdere, pro secunda nasi truncationem pati; pro tertia extremo supplicio plecti iussit. ^d Hoc si exsequitur iudex aut quid huiusmodi, ut non id cuius velut instrumento patratum scelus, sed alterum corporis humani membrum puniatur: etsi non prorsus ex ratione (ut videtur) attamen persona utique illa in vtrius membro plectitur, in quâ esse vindicatum, legèque ac legitimo iure actum iudex voluit: qui propterea minimè iniustus esse existimatur, quod de hoc potius eiusdem hominis membro, quod forsitan quieuerat; quàm de illo altero, cuius præcipuè velut organi vel instrumenti cuiusdam beneficio atque adiumento factum fecius aliquid dictumve fuerat, quàm oportuit; pœnas pro arbitrio sumpserit.

Atque hoc ipsum eadem ratione de secularibus siue temporalibus ^e pœnis quas pro parentum delictis Dominus de liberis (non ipsis utique infantibus, ut superiorum sermonum quodam loco ^f admonui) vel pro principum, sacerdotum aut magistratum admittis, de subditis æternus ille iudex omnis iustitiæ parens & auctor exigit, omnino existimandum est: cùm apud illos hi aut membrorum, ad vnum idemque (mythicum scilicet) caput pertinentium, aut certè liberorum locum obtineant; in quibus liberis ut parentes (qua de re abundè

^a Artoxerxe fol. 1861.

^b In eius regula adferuos Dei, & similiter in epistola 109. ad Monachos.

^c Vide in capitula. Caroli Magni. lib. 5. c. 125. fol. 138. pag. 2.

^d In capitular. lib. 5. cap. 135. fol. 140.

^e Filios pro parentibus temporaliter puniri etiã secundum diuinum iudicium ait Innocentius c. vergentis in fin. de har. in antiq. f. Cap. 8.

aduersus bonos viros animum; & illos fortius amat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat; vt verum colligant robur. Hoc ille: quo nihil religiosius, atque aded verius, pietateque Christiana dignius proferri posse, ab ipsis Theologiae magistris, arbitror. Nam quid aliud (quæso) sapientissimus Salomon^a voluit, cum præciperet disciplinam Domini non abiiciendam, nec deficientem cum ab eo arguimur, & adderet istud ἀτιμολογίας loco; *Quem diligit Dominus, corripit; & quasi pater in filio complacet sibi. Quid ipse Domini Angelus, apud D. Ioannem in Apocalypsi*; ^b ἐγὼ ὅσως ἐὰν φιλῶ, ἢ λέγω ἢ παιδεύω. ζήλωσον ἔμ ἢ μετανοήσον. Et B. Paulus illum Salomonis locum, iuxta interpretationem Septuaginta virorum his totidem Græcis (licet ab Hebræi authenticæ genuina significatione aliquatenus diuersam) ita proferens ad Hebræos; ^c ὁ ὃς ἡ ἀγαπή καὶ ἡ παιδεία, ματινοῖ ἢ πάντα ἢν ὁ παρὰ δέχεται; & adiicit, ^d εἰ παιδεύεται ἑπομένετε, ὡς ἡοὶς ὑμῶν προσφέρεται ὁ Θεός. τίς γὰρ ἔστιν ἡοὶς, ὃν ἢ παιδεύει πατήρ; & cætera quæ sequuntur. Beatū igitur hominem, qui à Deo corripitur, olim Iob^e dixerat; *Nec increpationem vel (vt est in Hebræo) disciplinam Domini reprobandā; quia ipse vulnerat, & medetur; percussit, & manus eius sanabit.* Deniq; animaduersiones ipsius in nos, atque supplicia Dei, partem beneficiorum in nos suorum maximam constituere, B. Ioannes Chrysostomus^f docet: ac tum quoque benigniter leniterque nos habere, cum nos coetceat; exemplo Medici adhibito, sic feret: *ἐν δὲ ὄργων μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάζων, ἀγαθὸς ἔστι ἢ φιλήθρων ὁ Θεός. καὶ ἢ αἰ κολάζει αὐτὸν, καὶ αἰ τιμωρεῖται, μέγιστον δὲ ὄργου μέτρον εἶσιν. ἐπεὶ καὶ ἰατρός ἔχ' ὅταν εἰς παρὰ δέξεται καὶ λαμβάνει ἰατρὴν τὸν κείμενον μόνον, ἢ δ' ὅταν εἰς βαλάντιον καὶ κολυμβήτρας ἰδῆται; ἀλλὰ καὶ ὅταν αἰσίου κελὴν διαμῆναι, ὅταν τέκνη, ὅταν τινεὶ προσέγκη φάρμακα, τότε καὶ ἰατρός ἔστιν ὁμοίως, καὶ φιλήθρων ἐπιδ' ἀκροῦσι πάλιν.*

Cui consentaneum quod Saluianus Massiliensis^g Christiani virtutem in infirmitate perfici dicebat; ideoque nequaquam nobis dolendam esse hanc afflictionem infirmitatum, quam intelligimus matrem esse virtutum: & quod ante ipsum B. Augustinus; ^h *Non ergo nos moueat (inquit) labor piorum: exercitatio est non damnatio.* Adde quod ipsam quoque vitam nostram naturaliter Deus laboriosam grauemque propterea constituit; vt præsentī tribulatione compulsi, futurorum desiderium capiamus (sicuti sanctus idem ille Chrysostomusⁱ populum Antiochenum olim admonuit) & si quid graue in præsentī patimur vita iniuste, multa peccata dissoluimus. Non enim tantum propter Deum si quis patiatur, laudem mereri: sed & eum qui iniuste affligitur, & generose perferens Deo permittenti gratias agit; illo altero, hæc ipsa propter Deum patiente inferiorem non esse, idem eodem sermone Chrysostomus docuit: qua nempe ratione fieri, vt mala non voluntariè illata nobis, liberæ merita voluntatis fiant; ab illo sancto Episcopo alibi^k traditum memoria repeto: & alio itidem loco, ^l magis adhuc perspicue; cum quid iniuste nobis damni vel contumeliæ inferatur, si patienter id feramus; non solum peccatis absolui nos qui patimur, sed & iustitias acquirere tradidit: tantumque esse, vt fides constantiaq; nos non deserat. Quibus equidem

a Ex Prouerb. Salom. cap. 3 vbi doctif. Iansenii vide, si vacat.

b Cap. 3. ver. 19.

c Cap. 12. ver. 6.

d Verf. 7.

e Cap. 5.

f Videto apud Stobæum comment. locorū ex Anton. & Maximi collectaneis sermo. 137.

g Lib. 1. de Gubernat. Dei, sub initium.

h Ad finem tractatus de vrbis excidio, tom. 9. operū eius, fol. 312. De afflictionibus quibus à Deo castigamur atq; instruimur, videtis Gregor. Nazianzenū in orat. ^{apud} τὸν πρὸς τὸν Ζιανῆν, fol. 129.

i Homil. 6. col. 56. & 57.

k Homil. 64. ad popul. Antioch. col. 361. sed. & de vtilitate tribulationis sine qua & laboribus acquiri cæleste regnū non possit idem ipse plurima in hom. 66.

l In homi. quod nemo læditur nisi à semetipso, col. 600.

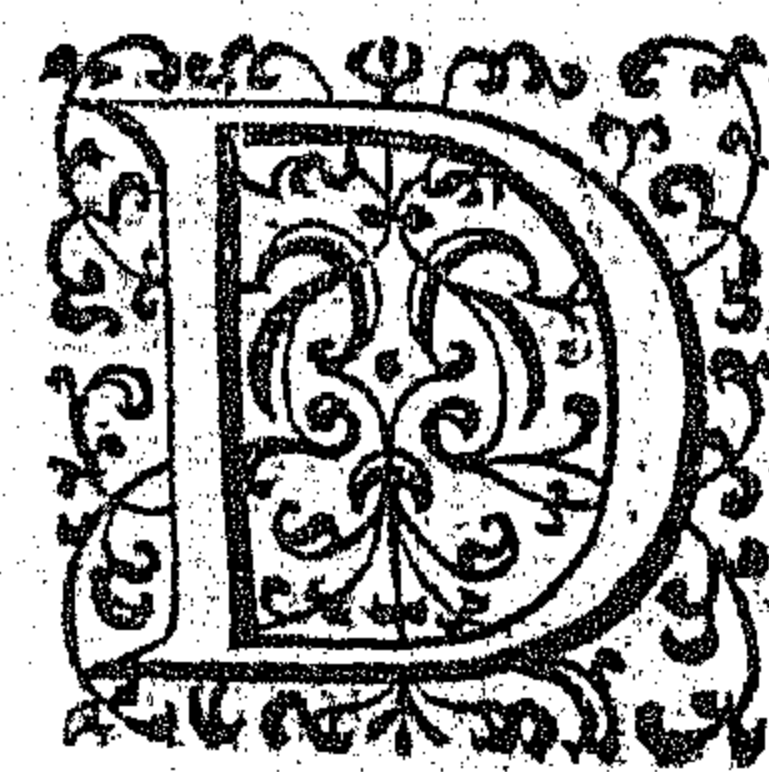
dem præceptis, dicam an oraculis, piorum verèque ^{δεσποῦν} Antistitum, in memoriam reuocatis, quæ huic sermoni ante aliquot annos commendaui, maiorem in modum ipse me confolor, dum illum accuratius retracto emissurus aliquando (si fata sinant) in publicū; atque ad humana fortiter ferenda, gratiasque interim agendas: Deo permoueor: cum hoc anno 89. plurima, per summam iniuriam, immo contumeliam, probos quosque, moderatos, ac modestos ciues, factiosorum quorundam & ambitiosorum hominum ope, consilio, patrocinio, manu perpeti audio; meque (licet ab vrbe ac Republ. femorum) ad istorum explendam libidinem exacto graui are, illis alteris ea in re adiunctū sentio. Sed nihil tanti est; dum ne ipse quidquam contra fas aut faciam, aut perpetrantibus assentiar; sinumve, ac domum. (quod plerique scilicet verecundiores faciunt) præbeam.

S V M M A.

Ethicus tractatus & Logistoricus.

Sybaritarum clades ex vindicta numinis ab Aeliano. Ob paucorum crimina populum puniri. Ecclesia Dei, quasi oculus Saluiano, qui obiter emendatur. populos omnes in principibus intelligi. Quamobrem ob crimen principis puniatur populus, aut à populo ipse puniatur. Andronici Commeni ob turpem vitam & sanam, cades: post effusionem oculi, manusque truncationem atque ignominiosam iraductionem. Et esse similes volumus quem amamus. E subditorum moribus estimandos principis mores: quem illi soleant imitari; aduocatis in hanc rem, cum aliorum Græcorum atque Romanorum testimonijs. tum Seneca imprimis, qui fortasse castigatur, cerid illustratur: eius interim rei ratione inuestigata. Subditos vitia principis habere pro virtutibus: ideoque ipsum imitari quodam velut obsequij genere. Circa rem militarem exemplo ducum à militibus omnia geri malè aut strenuè. Castitatis & auaritia aut ambitus exemplum subditos à principe sumere: & similiter Episcopi vitia ad sacerdotes aliosque ipsi subditos emanare. Magistratum in publico esse populo pro regula, & exemplo; ab Arriano inter ceteros, & ante omnes à Salomone. Vestimentorum usus à populo receptus, aut mutatus in Gallia, ex libidine principum; sed & capillorum olim promissorum detonsio, vt & apud Byzantium: & de iure regalis capillitij. De otiosis olim Francia regibus: & de come ingenuitatis indicio apud Lacedæmonas ad marginem. Quales domini, tales plerumque serui ob rationem obsequij: propter quam probare subditi existimantur, quod princeps bene an secus admiserit; sine quia subditi quadamtenus Imperium cum suo principe participant: ideò à Deo puniri propter scelera principis scilicet in hoc seculo. Neminem pro altero etiam propinquum & volentem à principe aut iudice puniendum. Veniam interdum dari reo in propinqui benemeriti gratiam. Aeschylī allata in eam rem historia, sed & T. Quinctij, Salomonis, atque Ezechia. Parentes ex moribus filiorum, quos institueri illi debuerint, estimari: quibus & horum delicta imputantur. Principum velut parentum publicorum officium.

CAPVT XX.

E pœnis ob regum delicta perpetratis à populo, quoniam ab aliis congesta non pauca sunt; hic ea sciens lubensque prætermitto. De meo ipse iam pridem non de alieno sumptum facio: ab aliis occupata, nihil est cur aut mihi vindicem; quæ si antea mihi quoque ipse selegeram, mea tamen esse ipso publi-

a Videtur Lipsii eruditiss. lib. 2. de Constantia, cap. 15. & 16. ex Hesiodo, *πολλὰ κὶ θυμώτα πάλαι βλάστησεν ἄνθρωπος ἐπιήρως*, &c. Vtrum iustum sit alterū ex alterius culpa puniri tractat Didacus Covarru. lib. 2. variar. resolut. cap. 8. & quid ex causa laese maiestatis quæ possit illis adiciere quæ sūt à nobis tradita cap. 8. iuprà tractat etiam è recentiorib' gnosticis satis pie P. Martyr in libro Iudic. & rom. 1. locor. commun. ex B. Chrylost. homi. 29 in Genesim. b Variar. histor. lib. 3. cap. 43.

cationis iure desierunt: aut aliis tribuenda describam; quæ vel admonente me, peti ex ipsorum a libris poterunt. Tu bone lector has habeto insuper à nobis eclogas, quibus laborem alleues tuum. Fuisse istam igitur Ethnicorum quoque à Dei cognitione prorsus alienorum persuasionem, vt grauia paucorum facinora, præsertim in Deorum suorum maiestatem admitta; non liberorum modò, sed familiarum, atque ad illa conuenientis (qui non vindicaret) populi rotius calamitatibus expiarentur, historia illa de citharædo à Sybaritis primoribus forsitan (vt conicere fas est) ad Iunonis arã interempto, quam Ælianus b retulit lib. 3. fidem indubitatam facit: nec enim dilatam esse vtrionem, sed prælio aduersus Crotoniatas superatorum Sybaritarum, atque ad internecionem deletorum, æquatam solo ciuitatem: *ἢ ἡ δίκη (ait ille) ἐκ ἐβράδωι: Κροτωνιάταις ἢ ζυώντια ὄπλα δέμενοι, ἀνάστασι τῶν ἀκένων ἐγένοντο: καὶ ἢ πόλις αὐτῶν ἔφανισθη*. Atque hoc quidem iuxta Delphicum oraculum, quod, ipsius Æliani fide, iis antea redditum, propterea placet hoc loco inferere; quia eximiis aliquot versibus piam & Catholicam, quæ antè prolata est, de acerri- ma numinis in sceleratos ipsorumque liberos, propinquos, socios, ciues vindicta, sententiam complectitur, sic ferè in cæteris:

ὅ σὲ δευσιβύσω μιστῶν δερῶποντα κατέκλεις ἴσθης, πρὸς βωμοῖσι θεῶν: τισὶν ἐκ ἀλέωνας. τοῖς ἢ κακῶς ῥέξας, ἄλιος τέλειθ' ἐχὶ χρονοῖδον, ἐδ' ἀπαράτηθ' ἔδ' εἰ διὸς ἔλθοι, εἴμ. ἀλλ' αὐτῶν κεφαλῆσι, κὶ ἢ σφετέροισι τέλειθ' ἔλειται, κὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πῆματι βάνη.

c Sub initium & vide in hac rem B. Chryost. in sermo. 2. de poenit. & confess. sub fin. in col. 797.

Saluianus lib. 6. c de Gubernatione Dei; Sed nunquid officit bonitati vnus, crimen alterius? aut, quod fortius multò est, nunquid læditur scelere personali, causa cunctorum? Possunt quidem evidentibus testimonijs approbare, quia læditur, &c. in quibus de Achar Dauid & Rabface proponit exempla, desumpta è Iosue cap. 7. Regum item secundi lib. cap. 24. & Isaia 6. & 30. & statim, *Inde euidenter agnoscimus (ait) etiam vnum sepiissime malum hominem, perditionem esse multorum, &c. cum frequentissime diuina maiestatis iracundia, etiam per vnum legatur accensa.* Idem auctor lib. 7. vbi de persecutionibus Vandalorum per Africam; *Sed paucorum hoc inquis, dedecus fuit; & quod à pluribus (vbi abnuntio articulo addito tam è superioribus quàm ex iis quæ aliquantò post sequuntur, legendū ita censeo; & quod nò à pluribus) perpetratum est, cunctis nocere non potuit. Iam quidem sepiissime dixi, in Dei populo etiam vnus facinus, pestem fuisse multorum: sicuti ex furto Achar populus ruit; sicut ex velo Saulis orta est pestilentia, sicut ex sancti Dauid numeratione, mortalitas: ita est enim Dei Ecclesia, quasi oculus, Nam vt in oculum, etiam si parua sordes incidat; totum lumen obscæcet, sic in Ecclesiastico corpore, etiam si pauci sordida faciunt: prope totum Ecclesiastici splendoris lumen obscurant.* D. Ambrosius de Dauide itidem agens; *d Deinde illud aduertimus (ait) quòd Regum lapsus, pæna populorum sit: sicut enim eorū virtute seruamur, ita etiam errore periclitamur.* Vnde optandum est nobis, vt Regem gloriosum, atque

d In de Apolog. Dauid videto & illū ipsum epist. 28. lib. 5.

atque perfectum habere possimus. *Omnes populos intelligimus in principibus*, inquit B. Hieronymus. a Itaque quod à populo fieri, aut factum iri sacrosancta historia memorat; hoc de populi dynastis ac principibus accipiendum, Ioannes Drusus in Observationibus b appositè docuit: vt mirum nemini esse debeat, si ob ea quæ princeps perpetrat; populus qui ea in principe aut eius manu committere intelligitur, ipse puniatur: præsertim verò cum, si non auctor eorū populus, attamen (quando verè Poëta vetustus quidam cecinit vulgatum istud,

πολλὰ κὶ συμπαῖσα πόλις κακῶς ἀνδρὸς ἐπιήρως)

vel approbator certè, quæ officij sui principem admonere non fatagit; existimari meritò queat: quin etiã imitator plerumque sit. Quam in rem omissis Claudiani ac Plinij Secundi testimonijs, quæ superiore libro extremo c ad restitutionem Eusebiani cuiusdam hoc ipsum ostendentis loci protulimus; iuuat ista paucula è multis alijs selecta, in tuum (bone lector) vsum depromere: si prius hoc dixerò, nonnunquam accidere, vt sceleratus princeps, qui legibus humanis reus agi, aut pænas expendere non potest; iusti Dei permisso (quem & à populo plerumque illas exigere docuimus) ab ipso populo ira Dei amoliente, velut si se per vicarium principis supplicium absoluat, horrendo quopiam nec mirabili aut in exemplum trahendo facinore puniatur. Nam, vt de his quæ nuper magno nostro malo persensimus, quæque in dies in misera ista Gallia toleramus silcam: vel ipse Andronicus Comnenus Byzantinus Imperator si non quòd virgines moniales & viduas sædè constuprasset; certè ob iniuriam illatam fratri natu maiori, & ob animi ciuium exquisitis supplicijs velut saginati ferocium, immanemque ac belluinam sauitiam; atque ob incestum cum Philippa Petebini filia, Manuelis verò (qui Andronico patruelis fuit) sororia, itémque cum Theodora Isaaci Sebastocratoris filia commissum: Regijs vestimentis exutus, oculo eruto, præcisa manu, euulsis pilis, verberatus: & quo per forum traduceretur, scabioso camelo impositus, omniumque ludibrio exceptus, miserè tandem à populo discerptus est: sicuti Græca illorum temporum historia d memorat. Verùm de imitatore principis populo, ita vt institui; nunc porrò agendum est.

a Ad illud ex Daniel. cap. 7. vers. 7. citatus in hac rem à Drusio cap. 16. lib. 2. Obseruat. b d. c. 16. lib. 2.

c Cap. vlti. lib. 2. Semestr.

d Nicetæ Choniata Annal. fo. 174. & 176. & fo. 70. & 71.

e Apud Stobæū sermo. 147.

f Præcepto 37. quod ipsum nò citato auctore legitur apud Stobæum collecta. locor. commun. sermo. 147.

Cum igitur imitatio à benevolentia proficiscatur, neque fieri possit, vt quem oderimus, quia forsitan timemus, eius velimus facta imitari: iuxta illud Ecphantæ e Pythagorici verbum, *κακῶς ἀμιχάνωθ' ἄμειχρον* d' μοιολογῶναι ἢ μάλιτα πάντων ἀφανίσθ' τὸ φοβερὸν: & è contrario, vi quadam amoris naturali accidat, vt ei quem amamus, nos velimus esse quàm simillimos. Inde efficitur, vt plerumque adamatam à se principem subditi omni qua possunt ratione sequi, atque imitari studeant. Ex quo etiam apparet, verum illud esse quod Isocrates ad Nicodem, f è subditorum moribus, principis æstimandos mores ad monebat: nec fieri posse, vt illi quidem moderatè, atque continenter; hic verò intemperanter, & inordinatè vitam degeret, cuius continentia esse alijs exemplo debeat: propterea quòd ad principum similitu-

dinem, tota ciuitas vitæ suæ rationem instituere soleat. μή τδς μὲν ἄλλος ἀξίς κοσμίως (ὡς, τδς ἢ βασιλέας ἀτάκτως: ἀλλὰ τὴν σεαυτὸς σωφροσύ- νην παράδειγμα τοῖς ἄλλοις καθίστην. γινώσκων ὅτι τὸ τῆς πόλεως ὄλης ἢ θύ- μοιῶται τοῖς ἀρχαῖσι. Et aliquantò anteà Plato de legibus oportere mo- nuerat magistratus & senes temperates esse, vt populus eorum exem- plo modestè ac temperanter viuere disceret: sic enim ille referente

a Fol. 84. libri à Vvechelo excu- si anno 1566. Lu- tetia.

b 3. de Legibus.

c In Orat. ἀξι- ὄντων ἐθέρω- τας, & ῥοδίαις ἀξιόμοιαις.

d In Pelopi. fol. 529. libri à Ste- phano excusi.

e Fol. 664. αὐ- τὸς ἐβούλη τὸς ἐαυτὸς πολεμίας ἀναλαβεῖν, ἕτε νό- μων ἢ τε χεῖρο- νίαν περιμέναν- τας, ἀλλ' ὡς διὰ πεινῆς ἀρχοντι τῷ κρείττει κτλ. ῥῆσιν ἐπομένους

f Lib. 2. fol. 147. Aldini exem- plaris.

g Lib. 2 de Cle- mē. cap. 2. Ad os

de subditis mo- res. Regum & magistratū imi- tantibus locos apud Tiraquel- lum Paris. Sena- torem videas li- cet, in tractatu de pœnis, causa 31. nu. 38. & 39.

sed & apud Iu- stum Lipsium V. C. li. 2. Politicōn siue ciuilib do- ctinæ, cap. 9. è Cicerone, Pli- nio, Quintilia- no, Seneca, Vel- leio, Tacito.

Iuliano Imp. in Misopogone; ^a καὶ με ἐτδρθ τὴ Πλάτωνθ νόμου, ἔπομ- νησδέντα αὐτῶ (sic lego è manuscripto Huraldi, collegæ quondam in libellorum magisterio mei, pro, ἐμαυτῶ) πεποῖηκεν ἀπεχθάνεσθ τὸς ὑμῶς αὐτὸς (sic malo, vt ibi pro ὅς) φησὶ. Δὲν ἀιδῶ ἢ σωφροσύνην ἀσκήν τδς ἀρχοντας ἢ τδς πρεσβυτέρους, ἵνα τὰ πλάθῃ τὸς αὐτὸς ἀποβλέποντα κοσ- μῆται. Cui conuenienter, Ego autem (aiebat Cicero. ^b) nobilium vi- ta vitæque mutato, mores mutari ciuitatum puto: quo perniciosius de- Republ. merentur vitiosi summi in ciuitatibus viri; quod non solum vi- tia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur; sed etiam corrumpunt, plusque exemplo quàm peccato nocent. Hoc quidem adèd verum esse, vt ex illa naturæ lege immutabili censeatur; secundum quâ non inter homines mo- dè, sed in brutis quoq; animalibus rationis expertibus, id quod præ- cedit sequuntur cætera, & præstantiori obaudiunt: eleganter à Rhe- tore Aristide ^c in ea verba traditur, quæ superioris libri sermone se- cundo cum pleraque retulerim; denuò hîc exhibere nihil attinet.

Ista potius à Plutarcho, ^d quæ sunt à me (vt fit) ibi prætermis- sa; dum testimoniorum copia, & multitudine lectorem onerare piguit: appo- nam. ^e ὁ δ' πρῶτος (ait) ὡς ἔοικεν, καὶ κρείωτάθ νόμου (ὅ) σώζεισθ δει- ούμεν τὸ σώζειν διωάμενον ἀρχοντα ἢ τὸ φῆσιν ἀποδιδῶσι. καὶ ὡσαυτὸς οἱ πολέων- τες ἀδίας θῆσῃ ἢ πικρὸν ἀχθὲν ὀρμῶντες, ἀσελγῶς προσκοιχθῶσι τοῖς κοβόρ- νήταις, ἢ διασείας, ἀμα (ὅ) χειμῶνα ἢ κίνδυνον καταλαμβάνειν, τὸς ἐκείνους ἀποβλέποντι, ἢ τὰς ἐλπίδας ἢ ἐκείνους ἔχουσι, &c. quæ sequuntur. Quibus commodè (vt mihi videtur) hæc quoque adiunxeris; quæ cum idem Plutarchus Philopœmene, ^e tum verò in eandem sententiam ipse Pausanias tradit Eliacis: ^f ταῦτα μὲν ἔστιν ἔχοντα ἔγω (inquit) τὸ ἀει- χροῦν: καὶ ἴωσιν ὡσαύτως οἱ πάντες ἀνθρώποι θόραπενῶσι τὰ ὑπερέχοντα τῆ- ροχῆ. Nam de re ista è Polybij sexto memini me, ac è Plutarcho in

Camillo, & Iosephi ^g. de bello Iudaico plurima scribere, illo secun- di Semestrium, quod superius indicaui capite. Ad quam referri etiam debere arbitror, fabulam illam Herculis Ogmij, siue Gallici è cuius ore catena prodiens captiuas hominum cateruas auribus trahebat: sicuti è Luciano Agonistici tractatus primi decimo septimo sermo- ne ostendimus. Magna siquidem eloquentia, magna persuadendi vis in eo est, qui virtute roboréque animi & corporis antecellit cæteris; vt eos ad se pelliciat volentes, sibiq; ad omnia dicto audientes sub- iiciat, sui denique imitatores efficiat.

Ac de subditis quidem, principū mores tota suæ vitæ ratione imi- tantibus, atque exprimentibus, hoc ad Neronem Seneca ^h quodam loco; Tradetur ista animi tui mansuetudo (inquit) diffundet ἴρ que pau- latim per omne imperij corpus, & cuncta (malim cuncti, sicuti paulò post,

post, Omnes, legitur; nisi τὸ Membra, hîc suppleas, vel inferendum potius putes) in similitudinem tui formabuntur, à capite bona valetu- do in omnes vegeta est atque erecta, aut languore demissa; prout animus eorum viget, aut marcescit: & erunt cimes, erunt socij digni hac bonita- te, & in totum orbem recti mores reuertentur. Parcetur vbiq; manibus tuis: vbi manuum nomine, subditi qui membra sunt mystici Reipub. corporis, quod principem habet pro capite; à nie intelliguntur. Huc spectat quod Senecæ imitator Plinius, inter cætera protulit; ^a Flexi- biles quamcumque in partem ducimur à principe, atque, vt ita dicam, se- quaces sumus: & postea, Eoque obsequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines, vnius moribus viuamus: τὸς τὸ δ' ἀρχοντι ἢ θύθ (inquit vetustus quidam auctor in collectaneis ex Antonio ^b) πλάτ- τεισθ τὸς ἀρχοντα ὡς τὰ πολλα τὸ ἀρχόμενον: ὡς τε ὁποῖοι ποτὲ οἱ ἀγοντες ὄσι, τοῖστω ἀνάγκη ἢ ἀναγόμενον εἶναι. Item postea, τὸς ἀρχοντα ὡς καὶ τὸς γνῶμας τὸ ἀρχόντων τυπῶσθ, ἢ τὸ ὑποχέειν. Denique, τὸς τὰς γνῶμας καὶ τὰς πράξεις τὸ ἀρχόμενον αὐτῶν οἱ πολλοὶ ἴσομοισιν, καὶ ὁποῖα ἀρ ἐκείνους ἀρῶντας γνῶσι, τοιαῦτα καὶ αὐτοὶ οἱ μὲν ὡς ἀλθῶς, οἱ ἢ καὶ προσποιεῖσθαι τὸς ἀρχοντα. Cuius rei ratione hanc possis reddere, quòd cum in prin- cipe & Respublica & nos omnes sumus, vt Plinius in Panegyrico ad Traianum prædicat; sitque ipse veluti caput vniuersum, immò Rei- publ. totius corpus, cuius singuli membrorum quasi particulas quas- dam constituent: mores è publicis studiis in vitam priuatam influere; quoniam secum vniuersitas rapere partes (vbi præsertim vergit in deterius) soleat, à Plutarcho alicubi ^c traditur; ^d ὁ δ' ἡ δὲ Δημοσία τι- μόμενον ὀρῶνται ἰδίᾳ καταφρονεῖν ὡς ἀχρῆσθ, &c. Et, ἀπὸ τὸ κοινῶν ἔπιτη- δναμάτων ἐπιρρέσιμ οἱ ἐλισμοὶ τοῖς ἰδιωτικοῖς βλοῖς, &c. (ὅ) δ' ὅλα σιωδια- σφρέσθ τὰ μὲν μᾶλλον ὄταν ἦδῶ τὸς χεῖρον, εἰός. Et quemadmo- dum ægotante capite, membra quoque cætera per quandam συμ- πᾶθειαν laborent necesse est: ita eandem subditorum ad principem esse rationem, vt huic ægro illi condoleant, conuenit. Quod ipsum à Philone ^d his verbis tradi memoria repeto, ὄταν ἢ ἀσθενεῖα τις ἐπιγί- νη (ὅ) βασιλεῖ, συγκαταμεν ἀνέγκη ἢ τὸ ἐπίνσορ. ἢ ὄτε μάστιγα ἢ λυθθρῶσθ δλοκῆ, τότε μάστιγα γινεῖ) ἐτοιμότησιν ἀθλορ κέμενον τοῖς βελομένοισ αὐτὸ μόνον κοινῶσθ. Principem itaque qui iustè, sine cuiusquam læsione, mode- ratè ac verecundè vitam exigat, exemplo suo subditos ad honestè viuendum incitare, ab turpi lucro auocare, ab omni dicto factòve inhonesto prohibere Xenophon ^e de Institutione Cyri differens, lu- culenter docuit: quemadmodum è contrario, qui non fit, qualis de- beat; ipsum alios ad præclara facinora, benèque viuendum, frustra excitare: sub Cyri persona id proferentis postea ^f demonstrat; quo loco, ^g ὁ δ' ὤρετο οἶόν τε εἶναι (inquit) μή αὐτόν τινα ὄντα εἶναι δει, ἀλλ' ὡς παρορμαῖν ἐπὶ τὰ καλὰ ἢ ἀγαθὰ ἔργα. Idèd præclare alicubi Euagrius ^h ita dicebat, Egregij esse Imperatoris, vt sibi primum imperet, suòsque affectus coërceat; & imago vna virtutum, subditos ad imitationem sui, edendo ipsas, instituat: ἐκ δὲ ὡρ ἐτέρω κρατεῖν τὸς ἀρχοντα (inquit) ὁ αὐτο- κρατορ γινώσθ. ἀλλ' ὅς ὡρ ἐαυτὸς τὸς ἀρχοντα τε καὶ κρατεῖν, μῦθον ἢ ἀτόπων παθεῖσθσιν ἐαυτῶ διδῶς, ἔτως ἐδ' ἀνάλωσθ (sic lege pro, ἀνά- λωτο)

post, Omnes, legitur; nisi τὸ Membra, hîc suppleas, vel inferendum potius putes) in similitudinem tui formabuntur, à capite bona valetu- do in omnes vegeta est atque erecta, aut languore demissa; prout animus eorum viget, aut marcescit: & erunt cimes, erunt socij digni hac bonita- te, & in totum orbem recti mores reuertentur. Parcetur vbiq; manibus tuis: vbi manuum nomine, subditi qui membra sunt mystici Reipub. corporis, quod principem habet pro capite; à nie intelliguntur. Huc spectat quod Senecæ imitator Plinius, inter cætera protulit; ^a Flexi- biles quamcumque in partem ducimur à principe, atque, vt ita dicam, se- quaces sumus: & postea, Eoque obsequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines, vnius moribus viuamus: τὸς τὸ δ' ἀρχοντι ἢ θύθ (inquit vetustus quidam auctor in collectaneis ex Antonio ^b) πλάτ- τεισθ τὸς ἀρχοντα ὡς τὰ πολλα τὸ ἀρχόμενον: ὡς τε ὁποῖοι ποτὲ οἱ ἀγοντες ὄσι, τοῖστω ἀνάγκη ἢ ἀναγόμενον εἶναι. Item postea, τὸς ἀρχοντα ὡς καὶ τὸς γνῶμας τὸ ἀρχόντων τυπῶσθ, ἢ τὸ ὑποχέειν. Denique, τὸς τὰς γνῶμας καὶ τὰς πράξεις τὸ ἀρχόμενον αὐτῶν οἱ πολλοὶ ἴσομοισιν, καὶ ὁποῖα ἀρ ἐκείνους ἀρῶντας γνῶσι, τοιαῦτα καὶ αὐτοὶ οἱ μὲν ὡς ἀλθῶς, οἱ ἢ καὶ προσποιεῖσθαι τὸς ἀρχοντα. Cuius rei ratione hanc possis reddere, quòd cum in prin- cipe & Respublica & nos omnes sumus, vt Plinius in Panegyrico ad Traianum prædicat; sitque ipse veluti caput vniuersum, immò Rei- publ. totius corpus, cuius singuli membrorum quasi particulas quas- dam constituent: mores è publicis studiis in vitam priuatam influere; quoniam secum vniuersitas rapere partes (vbi præsertim vergit in deterius) soleat, à Plutarcho alicubi ^c traditur; ^d ὁ δ' ἡ δὲ Δημοσία τι- μόμενον ὀρῶνται ἰδίᾳ καταφρονεῖν ὡς ἀχρῆσθ, &c. Et, ἀπὸ τὸ κοινῶν ἔπιτη- δναμάτων ἐπιρρέσιμ οἱ ἐλισμοὶ τοῖς ἰδιωτικοῖς βλοῖς, &c. (ὅ) δ' ὅλα σιωδια- σφρέσθ τὰ μὲν μᾶλλον ὄταν ἦδῶ τὸς χεῖρον, εἰός. Et quemadmo- dum ægotante capite, membra quoque cætera per quandam συμ- πᾶθειαν laborent necesse est: ita eandem subditorum ad principem esse rationem, vt huic ægro illi condoleant, conuenit. Quod ipsum à Philone ^d his verbis tradi memoria repeto, ὄταν ἢ ἀσθενεῖα τις ἐπιγί- νη (ὅ) βασιλεῖ, συγκαταμεν ἀνέγκη ἢ τὸ ἐπίνσορ. ἢ ὄτε μάστιγα ἢ λυθθρῶσθ δλοκῆ, τότε μάστιγα γινεῖ) ἐτοιμότησιν ἀθλορ κέμενον τοῖς βελομένοισ αὐτὸ μόνον κοινῶσθ. Principem itaque qui iustè, sine cuiusquam læsione, mode- ratè ac verecundè vitam exigat, exemplo suo subditos ad honestè viuendum incitare, ab turpi lucro auocare, ab omni dicto factòve inhonesto prohibere Xenophon ^e de Institutione Cyri differens, lu- culenter docuit: quemadmodum è contrario, qui non fit, qualis de- beat; ipsum alios ad præclara facinora, benèque viuendum, frustra excitare: sub Cyri persona id proferentis postea ^f demonstrat; quo loco, ^g ὁ δ' ὤρετο οἶόν τε εἶναι (inquit) μή αὐτόν τινα ὄντα εἶναι δει, ἀλλ' ὡς παρορμαῖν ἐπὶ τὰ καλὰ ἢ ἀγαθὰ ἔργα. Idèd præclare alicubi Euagrius ^h ita dicebat, Egregij esse Imperatoris, vt sibi primum imperet, suòsque affectus coërceat; & imago vna virtutum, subditos ad imitationem sui, edendo ipsas, instituat: ἐκ δὲ ὡρ ἐτέρω κρατεῖν τὸς ἀρχοντα (inquit) ὁ αὐτο- κρατορ γινώσθ. ἀλλ' ὅς ὡρ ἐαυτὸς τὸς ἀρχοντα τε καὶ κρατεῖν, μῦθον ἢ ἀτόπων παθεῖσθσιν ἐαυτῶ διδῶς, ἔτως ἐδ' ἀνάλωσθ (sic lege pro, ἀνά- λωτο)

a In Panegyri- co ad Traianū.

b Sermone 149. loco. commun.

c In Lyfandro, fol. 809. & 810. libri à Stephano excusi. Animum Reipub. princi- pem, illam cor- pus principis, ait Seneca cap. 5. lib. 1. de Cle- mentia.

d ἀπὸ τὸς ἐπὶ τὸν, libello nuper excuso Franco- fur. 1587. fol. 169.

e Lib. 7. Cyropædia, fol. 116. edit. Stepha. His verbis si nō La- tina illa totidē Græcis, eandem tamen aut geminam profere- rentiam ex- hibentibus: qui- bus magister mi- litum Chrysan- tas ita Cyri al- loquitur, ἡ δὲ οἶε καὶ ἡμῶς ἀ- γαθῶσθ εἰ σὲ μὲν ἐρῶμεν ἔξω λαορ- τερόντα, αὐτοὶ δὲ ἐν οἰκίαις εἰσὶν, καὶ σὲ δεοῖσθαι πλεονεξείν.

f Lib. 8. Cyrop. sub init. in pag. 120. vers. 17.

g Initio libri 3. Eccles. hist. fol. 146. & similiter initio lib. 6. fol. 176. pag. 2. vbi Mauricio Impe- ratori hanc lau- dem tribuit.

h Lib. 8. Cyrop. sub init. in pag. 120. vers. 17.

g Initio libri 3. Eccles. hist. fol. 146. & similiter initio lib. 6. fol. 176. pag. 2. vbi Mauricio Impe- ratori hanc lau- dem tribuit.

+

a In oratione pio Murena.

b Lib. 28.

c Lib. 23.

d In Paraneicis, cap. 19. αργείας.

e Cap. 43. αργείας.

f Epist. 209. lib. 2. fol. 302.

cuiusquam muneris expectarent; quam exemplum suorum morum, laborisque, quem ipse caperet. *ἡμῶν ἢ τοῖς ἐστρατομολοῖς ἐν ἔσω παρὰ δὲ λείμα κούρω ἐπὶ πᾶσι ἐργοῖς, ὃ ἐμὲς τρέποντες καὶ πόνον.* Cicero in Murenae imperat. laudibus cumulandis dum totus est, ^a ita de ipso milites loquentes facit; *Hoc duce castra cepimus, si qua contulimus; nunquam iste plus militi laboris imposuit, quam sibi sumpsit.* Ammianus Marcellinus ^b de Theodosio; *Nililque gregarijs imperans, cuius non ipse primitias alacri capesseret mente: hocque genere, cum strenui militis munia, et praecleari ducis curas expleret.* Itemque alibi de Iuliano, ^c *Miles Romanus audita Iuliani concione alacer, et sublatis alijs scutis; nihil periculosum fore, vel arduum clamitabat, sub Imperatore plus sibi laboris, quam gregarijs indicente.* Principem quoque qui pudicos esse suos subditos velit, purum ipsum & castitate praeditum esse oportere; propterea quod cum principibus vna simul subditi commutari soleant: ad Leonem Philosophum Imperio Byzantino destinatum Basilius pater sic ferè scripsit alicubi; ^d *ἢ ἂν αὐτὸς τῶν ἀγνεῶν ἔ τρηθείσας, ποῖον προσώπων τὸς ἑπὶ σὲ ταύτω ἔχειν νοθεύσεις; ἢ ἂν ἂν σε πρᾶτ- τῶν δὲ θεωρεῖσι, τὰ αὐτὰ καὶ αὐτοὶ (sic enim repono pro αὐτῶν) πρᾶτ- τῶν σιωπεύουσιν. πέφυκε γὰρ πᾶς ταῖς ἀρχαῖς συμμετάβαλλεσθαι τὸ ἔπικροον.* Item alio loco, ^e eum qui oblatiis muneribus, atque largitione contra legem de ambitu latam, vel ad magistratum, vel (quod olim Didius Iulianus fecisse dicitur) ad Imperij fastigium pervenerit, neque ipsum facturum aliquid postea sine mercede ac praemio; quemque illum facinoris huius (cum iudicem, atque adeo vindicè potius acerrimum habere debuerit) doctorem sit nactus, & praecleari huius artificij magistrum; non modò in eo perfiturum, sed alios quoque infra se positos ad talia exequenda coacturum esse: *ὃ ἢ μετὰ μισθῶ (ait Basilius) λαβῶν τῶν ἀρχῶν, ἔ τ ἔδερ χερσὶς δάσων πρᾶξάι ποτε μεταβάλοι: καὶ σὲ τ' ἀωροληπίας διδάσκων ἔχω, ἢ ταύτω κέρειν ὀφείλοντα, ἢ μόνον αὐτὸς ἀωροληπίας, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας τὸς ἑπ' αὐτῶν τὰ αὐτὰ πρᾶτ- τῶν σιωπεύουσιν.* Adeo scilicet superioris siue principis, siue magistratus virtutes aut vitia, plerumque in inferioris animum insinuant primò se se, ac sensum subintrant; tum vbi se latius, penitusque diffuderint, postremò totum vndiquaque occupant, sibi que deuinciunt. De magistratu igitur siue praefecto Ecclesiastico, vt putà Episcopo ad Hermogenem ipsum Episcopum scribens Isidorus Pelusiota ^f hoc manifestum facit, vt Episcopi vitia ad ipsos sacerdotes, qui ipsi parent, tum ad reliquos deinde diffundi; quemadmodum naturam comparatum est, vt ad eius, qui praest, similitudinem sese subditi comparent, praeclare doceat: sic fieri, vt usurpato sacerdotij, quo quis indignus est, imperio; eius ornatus, ac decor in statum quendam inconditum atque deformem transeat. Sed quid cessò verba religiosissimi auctoris multò illustriora depromere? *ὅταν νόθος τις καὶ τ' ἰδρασιῶν ἀνάξιος (inquit) εἰς τῶν ἀρχῶν εἰσθιάσῃ: τὸ τε δὲ τ' ἀρχῆς κόσμος εἰς ἀκωμίαν μεταίτῃ. τὸ γὰρ ἀρχοντι θρονοῖσθαι πέφυκε καὶ τὸ ἀρχόμενον: ὃ δὲ καὶ ἐπὶ εὐσεβείας, ὡς γέγραπται, σιωπῶν. τὸ δὲ τ' καὶ τοῖς ἑπ' αὐτῶν ἰδρεῖσι, καὶ τοῖς ἑπικροῖς ἀξίως κατὰ εἶρος, ὡς τὸς ἀλλοθῶν κέρειντας διακρίων ἑπὶ θεσπῶν ἀσυνάων ἔχει,*

ἔχει, τὴν τοσούτων κακῶν δέαι. De praefecto politico qualis Rex est, aut Imperator; Augusta vel Regina, quod sequitur: *Dubium non est (ait Gudelma regina scribens ad Theodoram Augustam apud Casiodorum ^a) illam mores dare, cui obseruatur assidue; dum constat defecari animum bonis praceptionibus institutum.* Itaque apud eundem alio loco, ^b ex moribus aulicorum ingenium principis deprehendi traditur, sic ferè: *Sic nos obsequentium mores aperiunt; praecipis non putatur obseruasse moderato; auarus non aduertitur paruisse continenti, stultus prudentibus seruuisse nõ creditur.* Et statim, *Vna est sententia plebis, tales esse iudices, quales vos* (singularum scilicet prouinciarum Cancellarios alloquitur) *contigerit approbari.* ^c *ὁ σενὸς καὶ ἀνεπίλητος ἢ πρῶτος βίος, πᾶσι δὲ μα. γίνετ' τοῖς ἑπὶ ἐστρατομολοῖς, ait ἔ Chryso- stomo Antonius in collectaneis. ^c Et rursus, κεφαλὴς κακῶς ἀικειμῶν κατὰ λαχόνειν ἀνάγκη τὸ σῶμα τ' ἰσοδυναῖας.* Quod praecipuum his totidem verbis, sed Latinis tum à Saluiano Massiliensi presbytero in libris de Gubernatione Dei, ^d tum etiam à Gregorio expressum reperit apud Gratianum, ^e *Capite languesciente cetera corporis membra inficiuntur, vnde ex merito plebis nonnunquam Episcopos deprauari, ab ipso traditur ibidem; quatenus procliuius cadant, qui sequuntur.* Ergo apud Arrianum ^f Epictetus Philosophus conquerenti apud se procuratori Caesaris in Epeiri regione, de factionariorum fautoribus popularibus quibusdam; quod aduersus desiderium suum paulò licentius Comædis fauentes conuicium ipsi fecisse viderentur: *Quid mirum si te, quem non obscure in partibus stare viderant, suum magistratum et Caesaris amicum imitando, qualia tu feceras, ad quem oculos vulgus intendit in spectaculis, eadem perpetrarunt? εἰπόντες ὁκείνους (ait) ἔ τως οὖν τις πρᾶξάει; σὲ ἔφη βλέποντες ἢ αὐτῶν ἀρχονταῖς καίσαρος φιλο- λον, καὶ ἐπίτροπον, ἔ τως πρᾶξάει; εἰ ἔμελλον καὶ αὐτοὶ ἔ τως πρᾶξάει; ἢ γὰρ καὶ δὲ ἔ τως πρᾶξάει, καὶ σὺ πρᾶξάει. εἰ ἢ δὲ, τί χαλεπῶναι εἰ σε ἐμ- μίσαντο. τίνας γὰρ ἔχουσι μίσησθαι οἱ πολλοὶ, ἢ τὸς ἑπὶ ἀρχοντας ἡμῶν; εἰς τίνας ἀπίδωμι ἐλθόντες εἰς τὰ θεῖα, ἢ ἡμῶν; ὅρα πᾶς ὁ ἐπίτροπος ἢ καί- σαρος θεορεῖ. κέρειν: κατὰ τοῖνυ κέρειν.* Et statim addit, magistratum populo esse pro regula in theatro; cuius appellatione, publicos quosque cætus, atque conuentus intelligendos arbitror. *εἰδέναι σε ἔ τως δὲ (ait) ὅταν εἰσέρχῃ εἰς τὸ θεῖον, ὅτι κατὰ εἰσέρχῃ, καὶ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις: πᾶς αὐτὸς δὲ θεορεῖ.* Verè quidem Philosophus ille secularis: sed ille itidem Philosophus non tam Iudæus quàm cælestis verè, at- que ad superiorum illustrationem appositè. Apud quem ita Eccle- siastici cap. 10. scriptum legimus; ^g *Secundum iudicem populi, sic et mi- nistri eius, et qualis est rector ciuitatis, tales et inhabitantes in ea: Rex insipiens perdet populum suum, et ciuitates inhabitabuntur per sensus prudentium.*

Ac ne longius abiero à nostra Gallia; ^h quàm circa vestimentorum rationem leuius aut mutabilius nihil: cum gentes ceteræ suum quaque vestis genus ac figuram ab antiquo constanter obtineant; nec à vicinis aut remotioribus populis mutuari velint: sed circa longos latosque indusiorum siue camistarum linearum limbos, hoc est, extre-

a Epist. 20. lib. 10. Variar.

b Lib. 13. Variar. epist. 1. sub init.

c Locor. comu. serm. 298. ad fin. d Lib. 7. vbi, quã- ta seruatoru illu cor- ruptela, ubi domi- norum tanta cor- ruptio: morbida enim capite nil sa- num est, neque ul- lum omnino mem- brum officio suo fungitur, ubi quod est principale non constat.

e Can. ex meri- to, 6. q. 1. in prin- cipio. & can. de- teriores, in fine ibidem.

f Lib. 3. cap. 4.

g Hunc locum attulit ista de re agens Tiraquel- lus in tractatu de poenis, causa 31. nu. 38. & 39.

h Simile quid- piam de aulicis Maximiliani II. Imper. Philippi Boni Burgundiae ducis; & item Iosina Scotoru regis mores ex- perimentibus à Philippo Came- rario in cap. 66. & 86. meditatio- num historiaru proditū: qui li- ber Notimber- ga hoc an. 1591. editus, cum ista nostra viuo ad- huc Hærico III. Rege Galliarum elucubrata qua- dudū à Lugdu- nensibus Typo- graphis estlagi- tantur vt ipsi propediè trans- mittam rapim (vt possum) re- cenfeo.

Et proiciam civitatem hanc quam elegi Hierusalem. Et postea, vbi de inimicis in Iudam latrunculis Chaldaeorum, Syriae, Moabitarum & Ammonitarum à Domino, vt eum disperderet; *Factum est autem hoc* (ait) *per verbum Domini contra Iudam, vt auferret eum coram se, propter peccata Manasse vniversa quae fecit: & propter sanguinem innoxium quem effudit, & impleuit Hierusalem cruore innocentium: & ob hanc rem noluit Dominus propitiari.* Quapropter Israëlitico populo (quem cum idololatriis gentibus commercium vllum habere Dominus, ne à vero sui cultu abalienaretur, vetuerat) extraneos etiam Reges imperitare ipsum noluisse, Procopius Gazæus^a existimat.

Igitur vt huic sermoni finem aliquando imponamus; siue quod ex illa obsequij ratione, principum rectorumque suorum mores plerunque (sicut ille ipse Procopius inquit) subditi sequuntur; siue quoniam qui dominationi ac imperio cuiuspiam subiecti sunt, illud ipsum cum eo quadamtenus participare existimantur (quemadmodum Plutarchus, ^b & Aristides ^c monent; quo rem ille quidem ita, *ὡς ὑπερασπία τινὶ χρωμένον ἢ ἀρχῇ μετέχει λέγει*) ^d τὸ ἄρχοντι & δυνάμεως: hic verò sic scribit, *ὡς ἂν ἢ ὅταν στρατηγὸς παροίχη, μετέχει τὸ δόξου ἢ πόλις: ἔτω τὸ ἡγεμονίης πόλεως τὰ ἐκὸτα τιμωμένους, ἅπανσι μετέχει τὸ φιλοτιμίας*) nihil mirum si iusto Dei iudicio subditi, pro Regum sceleribus poenas in hoc seculo non indebitas expendunt: quemadmodum ex peccato Achan vel Achor plebem Israëliticam in hostium manus traditam; peccato filiorum Eli, Ophni & Phinees populum Israëliticum Philistinorum manu concidisse sacrosancta vetusti foederis historia ^d comprehensum est: quanquam in altero illo quod expectamus, non ab aliis Dominus, quam qui peccauerint, aeterna supplicia exacturus sit; nec à liberis pro parentibus, nec à subditis quoque pro principibus; sed suum vnusquisque onus sit portaturus: ^e quemadmodum nec in isto quidem seculo apud homines criminalium lictium disceptatores, siue principes ipsos, siue iudices atque magistratus aliter obseruari solet, aut verò etiam debet; verum pro suo quisque peccato, non pro alieno (iuxta ipsum Domini praeceptum, ^f cum quo iura gentium ciuilia pleraque omnia conspirant ^g) plectendus est. Nam neque virtutes, neque vitia parentum (sicuti quodam apud D. Hieronymum ^h loco legisse memini) liberis imputantur; & pariter, neque liberorum parentibus, nedum vt extraneis. Ex quo sequitur, vt princeps, duxve aliquis, moderator, aut pater; pro subditis, militibus, ciuibus, liberis, aut horum quispiam pro illis vicariam subire (nec si maximè sibi patiarur, aut cupiat infligi) poenam omninò non debeat: etenim esse hanc intempestiuam vltimo supplicio se pro alieno scelere offerentis, atque deuouentis beneuolentiam: praesertim cum propinquitatis aut necessitudinis villo genere, nos verè contingere qui scelerati atque impuri sunt, meritò censeri nequeant (quod ipsum octauo huius libri capite ad extremum, circa parentes quoque ac liberos attigisse, si non tractasse, me recordor) admodum grauitè Philo Iudæus plurima in eam rem scribens alicubi ⁱ definiuit: cuius optimi Philosophi verborum, ista partem faciunt; *περὶ τῆ ἀνομιαιῶν αἰτίας;*

^a Sophist. in comment. in Exod. super Cantica Moyf. fol. 260.

^b Initio lib. de virtut. moral. ^c Ad finem Parnathenatici.

^d Vide Iosue c. 7. & lib. 1. Reg. cap. 2. 3. & 4. & c. Ecclesia, 11. 5. ite ex peccato, 2. q. 4. & can. si ea, in fin. 2. q. 4. e Can. fortè, 23. quast. 4.

^f Vide Deuter. cap. 24. Hierem. 31. Ezech. 18. & 33. lib. 4. Reg. c. 14. & 2. Paralip. c. 25. D. Cypri. ad Antonianū epif. 51. D. Hierony. ad Heliodor. de morte Nepotiani, epist. 3. & eos nò citatè Hieronymū ab Olearstro in c. 20. Exod. ad literā ad illud, *visitans iniquitatem*, ite ad illud, *diligentibus me.*

^g I. sancimus, C. de poen. l. crimen, D. eod. tit. Nouel. Iustinia. 134. vt nulli iudic. 5. quoniam verò, vide apud Gratian. 1. q. 4. h Epistol. 3. de morte Nepotiani ad Heliodor. i Lib. 6. *περὶ τῆ ἀνομιαιῶν*, fol. 548.

αὐτὸς ἐπιδιδόντων Ἐπερ τὸ γόχου: quæ lubet cuiusdam quasi coronidis vicem appingere. *μέγα κέρδι & νομίζοντες τὸ μὴ εἶδαι κολαζομένους ἢ τὸς γονήσαντας ἦοι, ἢ ἢ τὸς παίδας γονέις: ὡς ἀβίωτοι, ἢ πάντος ἀργαλέω δροῦ θανάτῃ, τὸ αὐτὸς χρόνον βιωσόμηναι πρὸς ὅς λελίθου, ἢ εὐνοια ὑμῶν διέχῃ κερφοῦ: τὰ δὲ ὅσα μὴ ἐν κερφῷ λέγῃ* δέοντως, ἐπεὶ ἢ τὰ κείρια ἐπανέται. *χρη μὲντοι φιλεῖν τὸς ἀξία φιλίας ἀγῶντας: πονηρὸς δὲ ἔδει πρὸς ἀλλόθεται φιλῶ. συγγονέις ἢ καὶ ἐν συγγονέσι φίλος καλεσμένος ἢ ἀδελφίωσαρ αἰ μαχθηταὶ πλάμμελῶντας. συνθέται & οἰκειότερα τὸ πρὸς αἵματῶ, ἢ πρὸς δυναστοῦν, ἢ πᾶσαρ ἀλλῶ ἀρετῶ δολογία.* Tu cætera, quæ sequuntur, amice lector (si mihi credis) memoriæ mandanda perleges, mihi non vacat exscribere.

Hoc addam potiùs, quod videtur ad superiorem quæstionē valde pertinere: etsi ab hominibus non sit alter plectendus pro altero, pro fonte innocens; attamen in alterius bene meriti gratiam, ei qui delictum admiserit illius propinquo, affini, parenti, pronepoti, nò iniquè veniam interdum ex causa dari: sicuti Æschylo Tragædo impietatis in quodā dramate admissæ reo, & propemodum lapidibus obruendo ab Atheniensibus; Amyntam fratrem iuniorem saluti fuisse, cum reuelatum veste cubitum, manu mutilum, atque truncatum ostendere cœpisset; quam apud Salaminem fortissimè depugnans amiserat: apud Ælianum ^a legimus. Etenim statim atque hanc istius debilitatem aspexere iudices, reuocatis simul in memoriam præclaris ipsius facinoribus; Æschylum iudicio liberatum dimisere: ita enim, vt dixi, verba Æliani explicanda sunt, quæ proponam; *ἐπεὶ δὲ εἶδον οἱ δυναστῆ τὸ ἀνδρὸς τὸ πάθῶ, Ἐπεμνήσθησαρ τῶν ἔργων αὐτῶ: ἢ ἀφῆκαρ τὸ Αἰσχύλου.* Sicuti apud Romanos, cum à tribunis plebis M. Posthumio, & T. Quinctio dies dicta esset, quòd ad Veios eorum opera malè pugnatum foret; profuisse Quinctio totam eius temporis culpam in prædamnatum collegam transferenti, vt ab omnibus tribubus abfolueretur Cincinnati patris venerabilis viri memoria dicitur: idque Liuius ^b literis dignum existimauit. Quod & ab ipso Deo iustissimo vindice factum, è sacrosancta Regum historia ^c intelligimus; in qua cum auersa fuisset mens Salomonis à Domino Deo Israël, sequutusque Deos alienos foret; ei dixisse Dominum profertur, sic ferè; *Quia habuisti hoc apud te; & non custodisti pactum meum, & præcepta mea, quæ mandavi tibi; disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo: verumtamen* (inquit) *in diebus tuis non faciam, propter David patrem tuum.* Præterea in alio eiusdem Regum historia loco, Isaias ista Dei verba Ezechiam Regem alloquens pronunciat: *d Sed & de manu Regis Assyriorum liberabo te, & civitatem hanc, & protegam urbem istam, propter me, & propter David seruum meum, &c.* Et verò à Domino Iesu; sicut ex B. Luca historia sacrosancta, & D. Ambrosij commentario, à nobis obiter octauo sermone indicatum fuit. Et vice versa Deum alioquā parentibus infensum placari virtutibus filiorum, si permanserint in fide & charitate & sanctitate cum pudicitia, inquit Hieronymus: ^e quemadmodum è contrario Heli sacerdos offendit

^a Lib. 5. Var. hist. cap. 19. vbi perperā interpret; vbi vbi iudices hominis animum & miserationem intellexerunt. &c. ^b Lib. 4. ab vrbe condita, fo. 260. lib. Lutetia excusi, ad ann. 73. c Lib. 3. Regum, cap. 11. vide & lib. 4. Reg. c. 8. vbi, *Noluit autē Dominus disperdere Iudam propter David seruum suum, sicut promiserat ei, vt daret illi lucernam & filijs eius cunctis diebus.* d Lib. 4. Reg. cap. 20. videtur B. Chrysofomū in sermone de virtutib; & vitiiis, col. 677. lib. Niuelliani anno 81. Lutetia impressi vbi, *Et vir quidem vnus rectè viuens diuina ira populum omnē liberare sufficit, &c.* Potuit scilicet vnus Messis tantam restituere gentē. Exo. 14. & addit, *vbi vni non essent propter mortuos etiam peccata remitti qui scilicet sancti sint.* Quod ipsum repetitū cum superioribus legas in sermone secundo de poenitèria & confessione sub finē in col. 797. Hieronymus ad Rusticum, epist. 46. in fine, *reque ad se orationibus trahit (vixor scilicet) vt si non ito merito saltem huius solueris fide, &c.* quæ sequuntur. De Paralytico ex Luc. 5. c. tum addit, *& te igitur absentē corpore presentem fide effert conserua tua Domino Saluina, de leg-*

^a Lib. 5. Var. hist. cap. 19. vbi perperā interpret; vbi vbi iudices hominis animum & miserationem intellexerunt. &c. ^b Lib. 4. ab vrbe condita, fo. 260. lib. Lutetia excusi, ad ann. 73. c Lib. 3. Regum, cap. 11. vide & lib. 4. Reg. c. 8. vbi, *Noluit autē Dominus disperdere Iudam propter David seruum suum, sicut promiserat ei, vt daret illi lucernam & filijs eius cunctis diebus.* d Lib. 4. Reg. cap. 20. videtur B. Chrysofomū in sermone de virtutib; & vitiiis, col. 677. lib. Niuelliani anno 81. Lutetia impressi vbi, *Et vir quidem vnus rectè viuens diuina ira populum omnē liberare sufficit, &c.* Potuit scilicet vnus Messis tantam restituere gentē. Exo. 14. & addit, *vbi vni non essent propter mortuos etiam peccata remitti qui scilicet sancti sint.* Quod ipsum repetitū cum superioribus legas in sermone secundo de poenitèria & confessione sub finē in col. 797. Hieronymus ad Rusticum, epist. 46. in fine, *reque ad se orationibus trahit (vixor scilicet) vt si non ito merito saltem huius solueris fide, &c.* quæ sequuntur. De Paralytico ex Luc. 5. c. tum addit, *& te igitur absentē corpore presentem fide effert conserua tua Domino Saluina, de leg-*

a Vide librū 1. Reg. cap. 2. & 3.

b Vide à nobis tractata suprā cap. 8. c Homil. 4. de Epiphania, ad finem.

d Ad Philocratem fratrem, q. 41. in histor. 72. interpretū quæ extat tom. 2. sacra Bibliotheca, fol. 22.

e In homil. de Natiuit. septem Machabæorum.

f In Seueri Imp. vita, vt de Cicerone narrat historia.

g Epist. 7. col. 57. & 58.

h c. Rex debet, 23. quæst. 5. apud Gratianum.

i c. non frustra, 23. quæst. 5.

k Lib. 25. quem locum attruli d. cap. 17.

fendit Deum, ob vitia liberorum; quos cum indignè agere sciret, non corripuit tamen, atque ita non leuem ipse culpam ex multis suorum delictis apud Dominum contraxisse dicitur, a quæ sanè parentibus imputari non immeritò consueuerunt, ipsos, & præceptis, & exemplo suæ vitæ, atque conuersatione; interdum etiam leni, eadè que salu- tari post verba verberum b correptione; ad pietatem, omnè que in Deum, & homines iustitiam erudire; de ipso Eusebij Emisseni c con- filio, debentibus: ne in eam alioquin, quæ maxima omnium circa li- berorum institutionem, ac educationem admittitur (sicut Philadel- pho Ptolomæo Ægyptiorum Regi, ab vno ex Septuaginta duobus Bibliorum sacrorum interpretibus, ad quæstionem sibi propositam responsum fuisse, Aristeas d tradit) negligentiam incurrant. Sanè cum educatio filiorum, ea quæ non naturæ, sed voluntatis est, matres patrè que faciat; quemadmodū auctoritate D. Pauli adhibita, Ioan- nes Chryostomus alicubi e admonet; non abs re parentes, ad lau- dem, aut reprehensionè; ex moribus filiorū, æstimari solent. Quam- uis enim alioqui neminem propè magnorum virorum, optimum & vtilem filium reliquisse, satis clareat; sicut Spartianus f ad Diocle- tianum Imper. scribit: attamen prudenter D. Hieronymus ad Latam de institutione filiarū; g Si perfecta ætas, & sui iuris imputatur paren- tibus, quantò magis lactens & fragilis? quæ iuxta sententiam Domini, ignorat dextram & sinistram, id est, boni & mali differentiam? & c. Qui autem paruulus est, & sapit vt paruulus, donec ad annos sapientiæ veniat; & Pythagoræ litera x, eum perducit ad biuium: tam bona eius quàm mala parentibus imputantur. Et postea, Te habeat magistram, te rudis miretur infantia; nihil in te & in patre suo videat, quod si fecerit peccet: memento te vos parentes virginis magis eam exemplis doceri posse, quàm voce. Hæc ille; quæ regibus quoque tanquam publicis parentibus dicta præcepta existimari debent: vt, admonente B. Cypriano, h furta cobibeant, adulteria puniant, impios de terra perdant, parricidas, & per- iuros non sinant viuere; filios suos (quo nomine subditi, mea quidem opinione, intelliguntur) impiè agere non sinant; ne scilicet propter suã negligentiam, subditorum vitia & delicta ipsis, qui ea non coercuerint, imputentur: cum suam potestatem non frustra institutam (quæ suos mo- dos, causas, & utilitates habeat) hoc ita præcipiente B. Augustino, i scire debuerint; idque operam dare, vt malis coërcitis, boni quietius inter malos viuant: quam obrem ποβδρδs illos, hoc est, sine crudelitate ter- ribiles (vt Marcellini k verbo vtar) esse oportere 18. serm. ostēdimus.

S V M M A.

Nomicus ad Iustiniani constitutionem de adulterij pœna, tractatus prior.

Sacrilegi nuptiarum in l. quamuis, in fine de adulterijs, C. de duos pluresve simul uxores habentibus, & eorum pœna. De deprehensio adulterio per nola pulsum publi- cato pœna causa, Cedreni locus. In foeminas adulteras ante Iustinianum capite vindicatum. Atheni. sed hodie, C. de adulter. explicatur. Mitius agi. cum foemina adulter.

adulteris tam ciuili nouo iure, quàm canonico in foro pœnitentiario. Quæ mœcho- rum pœna in usu sit & apud nos; & quibus ex causis capitalis. Adultera, quæ pœ- na olim Athenis affecta, aduersus aliorum opinionem, explicato Demosthenē. Non puniri cum qui adulterum in uxore inuentū occiderit, Atheniensium legibus. Virum post biennium à marito recipi possit volens vel inuita uxor, ob adulterium iniecta in monasterium, ex mente Iustiniani; virum debeat volens inuita uxor recipere ad c. de bened. 32. q. 1. De cautione in hunc casum à marito præstanda; Demetrii Goma- ziani locus. Boerij reprehensa obiter opinio. Quid retro sentiendum de uxore quæ virum adulterij damnauerit. In monasterium coniecta pœna causa, disputatum, utrum sit monachus, præsertim elapso biennio. Supratorem vel adulterum, aut aliis scelestum clericum pœna causa monachum fieri, vel potius pœnitentem in monasterio detineri. f. a. Balsamonis emendatus locus. De monasterij vinculo quod laicis ho- micidis imponi vetuit Porphyrogenitus Imp. Peccator indemnatus iure in monaste- rium recipitur. Damnatus in monasterium non est monachus. De Childerico Rege, & alijs per vim monasterio additis, non monachis; & Apstamaro Ægyptino. Monach- us olim post susceptum habitum sine professione. Amictus monasticus, monachis & ascetis communis. Tonsionem adultera in Basilicā libris ad pœnariam cata- miditionem potius, vt in Wisigothorum legibus; quàm ad monasticam profes- sionem pertinere. Cedreni locus de adulterij pœna. Traductio ignemirrosa impositi c. sino damnati apud eundem & in historia Pontificia; non sine barba comæq; abscis- sione, ac verberatione publica; de qua eximij aliquot apud Zonarā indicantur loci.

CAPVT XXI.

AVITA de ventis, de tauris narrat arator; inquit Poëta. a Ipse quoque qui per hos admodum quatuordecim annos b in celeberrimo atque san- ctissimo Pratorianæ sedis Occitanæ Tholosano consistorio (quod Parlamentū vocant) criminalibus potissimum controuersis diiudicandis, atque adeo sceleribus nefariorum hominum legitimo supplicio vindicandis, præ- fui; quamuis non tam sponte mea, quàm ex more maiorum (qui feruari antiquioribus ad ipsos huic nimium sanè tristi & acerbæ me- ditationi atque occupationi quantocyus eximendos; siue ordinis, si- ue gradus sui prærogatiuam voluerunt) hoc fecisse me, nemo dubi- taturus est; qui meum illud ingenium ab omni sanguine abhorrens, atque ad humanitatē ac pietatem superius c à nobis tantoperè cele- bratam, propensum nouerit: impetrare tamen à me haudquaquam possum (vsque adeo vis consuetudinis magna est) vt qui tertium de pœnis sermonem isto iam libro, d sicuti superioribus alios aliquot ef- fudi, non malim adhuc in tam lugubri ac ferali argumento; sed de quo tamen Iurisconsulti veteres, libros etiam integros e sibi confi- ciendos existimarunt, aliquandiu versari: dum vulgare nihil assero, dum communem tot iuris Doctorū, Antecessorum, Aduocatorum, ac Iudicum, in pœna mulieribus adulteris infligenda, nondum à re- centioribus melioris notæ Iurisconsultis aut perceptum, aut porro indicatum, & hoc magis pudendum errorem detego: dum duos de- nique Nouellarum domini Iustiniani locos f aliter ac vetustus earum interpres fecerit, accipiendos esse; sed & alia compluscula ex iuris tam Atheniensis quàm Romani corpore selecta rectius, quàm alij passim faciant, explicanda doceo. Quam ad rem ostendendam hac via

a Propertius ad Mæcenatem E- legia 1. lib. 2. cuius initium; Quæ- ritur.

b Iam inde ab anno reparata: salutis 1574. vnde scilicet primis forè.

c Cap. 15. 16. 17. d Cap. 8. 19. & 20.

e Sub hoc titu- lo De pœnis, vt ex indice Pan- dectis Pisanis præfixo mani- festum est.

f Vnum ex No- uel. 117. vt liceat matri vel auia, §. causas, vnde sumpta est au- thent. sed nouo, C. ad leg. Iul. de adulter. alterum ex Nouel. 114. vt nulli iudic. §. si quando verò, & §. si quis verò, vnde sumpta authent. sed ho- die, C. eod. titu. de adult.

ἐποίησε τὴν ἡμίαν. Nec sit quamobrem excusari foemina debeat, aut adultero leuius puniri, cui sciens volensq; sui tam facile copiam dum facit; in viri domum tot importat suapte sponte ac propensione incommoda. Nicolstratum quendam ita de sua vxore verba fecisse in quibusdam collectaneis. ^a reperi, vt quam ob adulterium suo capiti timere, vel à iudicibus vel ab ipso forsitari marito oportuerit; ἢ φοβῆσθαι τὸ ὄνομα τῆ μοιχείας εἶγε τάντη μέλλει ζῆν ἢ μὴ ἀποφράττεισθαι. Nam marito adulterum cum vxore inuentum perimere; aut eo sicut vellet vti licuit, ex lege Atheniensium columnæ ad Areopagum inscripta; qua lege verabatur damnari quisquam ab Areopagitis ob eadem ex ea causa perpetrata: διαφράδῶν εἶρη, τῆτον μὴ καταγιγνώσκων φόνος. (ait paulò antè Lysias) ὁς ἀρ ἐπὶ δάμαρτι τῆ ἑαυτῆ μοιχῶν λαβῶν τάντην τὴν τιμωρίαν ποίησεν, &c. καὶ τοὶ ἄλλοι ὅτι εἴτινα εἶχε τάντης μέλλω τιμωρίαν ἐπὶ τὰς γαμετάς ἐποίησεν ἄρ. & sub finem eiusdem orationis de legibus agens; οὐ κελεύσει μὲν (inquit) εἶναι τις μοιχῶν λαβῶν ὅτι ἄρ βέλει) χρῆσθαι. De quibus Atheniensium legibus haud dubiè sensit Xenophon; ^b quo loco, μόνος γὰρ τῆς μοιχῆς νομίζουσι πολλοὶ τὸ πόλεον νηπιονὰ ἀποκτείνων. Quòd si adulterum interficiendi marito ius fuisse constat; vxorem quoque adulteram occidendi marito facultatem minimè denegatam, verum est, atque adèd capitali supplicio affici solitam ex legibus que huius criminis τῆ μεγίστη τῆ ἀδικημάτων (vt Lysias loquitur) ad magistratus delata & rea peracta esset à marito; probabiliter si non verè asserere, ac tueri possumus: quanquam in eo non esse Asiae fortunas positas scimus.

Rursum quod Authentica illa ex mente Iustiniàni comprehensum est de recipienda intra biennium à viro, si ei collibuerit, coniuge adulterij damnata; ^c sic accipiendum existimare me vt in inuitam quoque id iuris ipse habeat, ex iusta & æqua interpretatione Romanorum Pontificum; ^d dum tamen id animo mariti faciat, non quo magis de ipsa supplicium sumat. Huc enim spectat doli mali mentio in illo canone ^e quo Pelagius Pontifex adulterum, atque adulteram mactatos atque decaluatos separari iubet; *Illam verò siquidem maritus sine dolo aliquo fortè accipere voluerit sub cautela recipendam* (hac scilicet) *quòd ipse nullum ei nihil dumtaxat de cetero simile committenti periculum sit allaturus*, quam cautela siue cautionis formulam indito isto nomine *Nihil*, quod in vulgaribus codicibus deest; ita, vti à me proposita fuit, castigari oportere videram, prius quàm Decretum ad Romani exemplaris nuper emendati fidem excusum consuli iuberem; cuius auctoritate non minùs quàm vetusti manuscripti decreti quod penes Franc. Caluentium Regium in hoc Senatu consiliarium meumque consobrinum est; meam coniecturam esse confirmatam ipse mihi gratulor & gaudeo. Sanè alioqui contra bonos mores aniam idem flagitium admittendi ei, quæ semel deliquit, prabere talis cautionis ac securitatis præstatione videatur: cui propudiosè ac nequiter esse in posterum gerenti cautum à marito esse Pontifex velle non debuit; sequitur apud Pelagium. *Si verò eam omninò recipere noluerit, in alium quendam locum in quo ei non liceat male viuere.*

^a In libello què euulgauit Henricus Steph. sub hoc nomine, *In tu ciuili fontes* &c. *tuui*, fol. 54.

^b Hierone pag. 330.

^c Meminit ex Nouel. Iustinia. & Basilicis Eustathius Gracus iuris ciuili interpretes, in libro de diuersis tēp. præscri. & term. vbi de biennio, & glos. in cap. Apostolus, in verbo, vico, 32. quast. 7.

^d In cap. ex literis, de diuort. apud Greg. vide August. ad Ang. in verbo, *Chè hai adulterato la mia donna*, num. 46. & glos. in d. cap. ex literis, in fin. e Canon. de Be. edicto, 32. q. 1.

viuere, prouida eam dispensatione constituere. Quod inquit Pontifex hoc sit haud dubiè, si ex constitutione Iustiniàni vel in monasteriū, vel in metanæam detrudatur. Idemque omninò existimari debet, si vel hoc ipso quod cautionem illam præstare noluerit, vel alia ex causa suspectus offensus, erga coniugem adulteram, animi maritus fuerit: hoc enim casu diuortio locum esse, nec inuitam cogi debere vt in manum potestatemq; la si viri reuertatur à Demetrio ^a Chomatiano tum Charophylace; ^b postea verò Archiepiscopo Bulgariae prudentissimè olim responsum scio: cuius rei fidem certissimam exhibet is liber, quem de variis iuris Orientalis quæstionibus elegantissimis characteribus exaratum, & Romæ cum essem à Graculo Mercatore ante octo & viginti annos, & quod excurrit comparatum, huc mecum extuli. Etenim illius hæc ferè verba sunt, quæ tam bona fide reddam, quàm libenter typographo cuipiam (si quis me roget) excudendum librum, ac iuris vtriusque studiosis fruendum permisero. *Ἔτρησαν ἔρ ἢ τῆ λάβας* (hæc adulterium à se perpetratum confessa fuerat) *γονῆς ἀσφάλειαν τῆ ῥάδης* (hoc mariti nomen) *ὡσε ἀφῆως ἀντῶ τάντην σωωικεῖν καθὰ δὴ ἢ ἀντῶς, ὡς ἐδῶκεν Ἐπιστοχόμω ἦρ. ὁ ἢ ἀνανέσας πάντη πρὸς τὸ δῆσθαι τοιάττω ἀσφάλειαν ἡλιθὴ κόνη καταθέσθαι τὴν μετ' αὐτῆς ἔλεγε σωωικεῖσιν ἀγαπῶν, &c. ὡς ἢ δῆσθαι ἢ δειασστικὴ δῆσα μεγαλότης τὴν τῆ ῥάδης κατάνοση ἔσαν μάλλον ἐπιθελῶν ἢ τῆ σλάβας, ἢ ἀγάπησιν; διαλύγιον τῆσται κατελμπίσαστο. εἶσω ἢ διετίας ἔξῆστω ἴσθ ῥάδω παρὰ τῆ νόμος τῆ γάμον μετὰ τῆ σλάβας ἀνανέσασθαι εἶτε τῆ ξῆαι τὸ διαλύγιον.* Ipse verò maritus inuitus vxorem adulterij compertam atque damnatam recipere non tenetur; nisi se quoque adulterium admisisse inficiari non possit: quem admodum ab Innocentio I I I. Pontifice scriptum est. ^c

Olim ne volens quidem poterat, ne lenocinij reus fieret è iure antiquo ^d populi Rom. ad exemplū iuris ciuili Atheniensium comparato; cuius & apud Demosthenem *ἢ τῆ νεάρας* mentionem fieri ante nos alij ^e notarunt: cum patronum esse turpitudinis, qui celat crimen vxoris; ipse Pontifex Roman. ^f & scriptura diuina & sacrosancta tradiderit. Sed neque ex Vvisgotthorum ^g legibus, cum redacta in potestatem suam adultera marito rem habere vel sub renouati coniugij prætextu concedebatur; nisi sic, vt de rebus adultera nihil esset habiturus. Hodie post biennium quoque non quidem iure ciuili, quod Nouella Iustiniàni principis introduxit, sed iure canonico, vel potius diuino licebit viro & post biennium vxorem repetere; ac è monasterio ad se reuocare, ipsique reconciliari; præsertim si post legitimam pœnitentiam, atque idoneam satisfactionem, ad frugem melioris vitæ conuersa scilicet, à proprio Parocho vel Episcopo Dei vicario delicti admissi veniam impetrarit. ^h Quinetiam æquum est, & Christiana charitati consentaneum, vt solemniter absoluta ipse quoque iniuriam remittat (quanquam hoc facere non cogatur ⁱ) & vxori, cum qua iuxta B. Augustini sententiam, & ipsos ^{adeo}

^a Citatur à Cuiacio nostro aliquot eius loci à me ipsi exhibit, sed sub Demetrii Chastophylacis nomine.

^b De huius munere ac dignitate videtur Balsamonè ad can. 9. Synodi 7. quæ Nicæna secunda est.

^c Cap. penult. in fin. de adulter. apud Gregor. d. l. castitati, l. sine metu, C. de adult. l. 2. §. 2. D. cod. titu. l. lege Julia, D. de rit. nupt. Balsam. ad Photium, tit. 13. de laicis, cap. 21. fol. 99.

^d Brisson. Paris. Præses lib. singulari de adult. fol. 184.

^e Cap. quemadmodum, §. illud, ver. quod si expressè, de iure iur. in antiq. g. Lib. 3. citu. 4. cap. 12.

^f Alioquin retinens vxorem maritus, aut reuocans ad se, nõ peracta per ipsam pœnitentia; pro lenone ac particeps delicti haberetur, cap. si vir, & ibi Panormi. de adult. apud Grego. sed hæc de re videtur in pœnitentia Romano, titu. 7. de variis criminibus, cap. 16. vbi ex Ioâne Chrysosto. pœnitere vult eum duobus annis g. cū vxore adultera, quæ adhuc crimine suo purgata non est, se se miscuerit: abstinere enim à matrimonio ei debere donec repleatur satisf.

^g Notat Panor. in cap. gaudemus, num. 3. de conuers. coniug. apud Gregor.

ⁱ Notat Panor. in cap. gaudemus, num. 3. de conuers. coniug. apud Gregor.

a Cap. quemadmodum, eod. de iureiur. b Cap. 2. de diuort. apud Greg. & 32. q. 7. c. licitè, c. placuit, c. omnes, & cap. quemadmodum. Notat Abbas Pat. normi. in c. cum nō χωρισθῆναι, μὴ τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ ἀνδρὶ καταλλαχίται, ἢ ἀνδρὶ γυναικὶ μὴ ἀφῆναι. Tūm istud quoque quod in eam rem probatum & ab Innocentio Pontifice reperio: e Sed nunquid vir non potest dimittere uxorem peccanti, non solum septies, sed etiam usque septuagesies septies, secundum Evangelicam veritatem? Atque hoc quidem posteaquam superiora exscripsissem, ab vno Baldo (nam hac de re ceteri Doctores nihil omnino afferunt) annotatum fuisse, amico meo eodemque Senatore huius Curiae lectissimo istam perquirendi operam nobis nauante, comperi. Baldi ergo hæc verba sunt, f in textu ibi; *Intra biennium*: de iure canonico potest perpetuo, & illud ius seruare debemus in ista materia. Quò forsitan spectans glos. in cap. tua, s de procurat. apud Gregor. sine vlla temporis præfinitione annotauit, sic ferè; *Et potest vir uxorem conuictam de adulterio & condemnatam retinere si vult, & vxor virum: tanquam non intra biennium modò, sed & postea cum liberit perpetuo reuocare possit.* Hoc ipsum sensisse videretur auctor capitulorum ex Beluacensi codice additorum ad Caroli Magni & filiorum capitula: h vbi de adultera posteaquam hoc dixit. *Vir uxore eius illa viuente nullatenus habebit licentiam aliam ducere uxorem: subicitur statim, Quòd si voluerit adulteram sibi reconciliari (non ait intra, vel post biennium, quod animaduertendum censeo) licentiam habeat: ita tamen vt pariter cum illa penitentiam agat, & exacta penitentia ad communionis gratiam, sicut superius continetur insertum, vt ritur que accedant.* Et similiter statim, vbi de adultero viro; *Maneat tamen innupta quandiu vir eius vixerit (ab ipsa scilicet propter fornicationem dimissus quod itidem ei licere dixerat) quia nec ille habet potestatem, aliam accipere prima viuente, nec illa primo. Habent tamen (inquit) potestatem semetipsos reconciliare.* Quamobrem quod in vsu hodie apud nos receptum, vt in arrestis, atque sententiis in adulteras ferendis hæc apponatur iuxta Iustinianicæ Nouellæ ius clausula; *Vt intra biennium à monasterio à maritis reuocari possint reconciliationis gratia*: i equidem hoc temperamento abhibito explicandū ita censuerim, vt quotiescunq; maritus oblato supremæ curiæ libello uxorem sibi restitui maritali affectu tractandā petierit; prudenter, pietate ac pro suo officio facturum sit Senatus, non quidem ipso iure, sed ex aequitate maxima; si tam Christianæ, ac religiosæ petitioni annue

a Cap. quemadmodum, eod. de iureiur. b Cap. 2. de diuort. apud Greg. & 32. q. 7. c. licitè, c. placuit, c. omnes, & cap. quemadmodum. Notat Abbas Pat. normi. in c. cum nō χωρισθῆναι, μὴ τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ ἀνδρὶ καταλλαχίται, ἢ ἀνδρὶ γυναικὶ μὴ ἀφῆναι. Tūm istud quoque quod in eam rem probatum & ab Innocentio Pontifice reperio: e Sed nunquid vir non potest dimittere uxorem peccanti, non solum septies, sed etiam usque septuagesies septies, secundum Evangelicam veritatem? Atque hoc quidem posteaquam superiora exscripsissem, ab vno Baldo (nam hac de re ceteri Doctores nihil omnino afferunt) annotatum fuisse, amico meo eodemque Senatore huius Curiae lectissimo istam perquirendi operam nobis nauante, comperi. Baldi ergo hæc verba sunt, f in textu ibi; *Intra biennium*: de iure canonico potest perpetuo, & illud ius seruare debemus in ista materia. Quò forsitan spectans glos. in cap. tua, s de procurat. apud Gregor. sine vlla temporis præfinitione annotauit, sic ferè; *Et potest vir uxorem conuictam de adulterio & condemnatam retinere si vult, & vxor virum: tanquam non intra biennium modò, sed & postea cum liberit perpetuo reuocare possit.* Hoc ipsum sensisse videretur auctor capitulorum ex Beluacensi codice additorum ad Caroli Magni & filiorum capitula: h vbi de adultera posteaquam hoc dixit. *Vir uxore eius illa viuente nullatenus habebit licentiam aliam ducere uxorem: subicitur statim, Quòd si voluerit adulteram sibi reconciliari (non ait intra, vel post biennium, quod animaduertendum censeo) licentiam habeat: ita tamen vt pariter cum illa penitentiam agat, & exacta penitentia ad communionis gratiam, sicut superius continetur insertum, vt ritur que accedant.* Et similiter statim, vbi de adultero viro; *Maneat tamen innupta quandiu vir eius vixerit (ab ipsa scilicet propter fornicationem dimissus quod itidem ei licere dixerat) quia nec ille habet potestatem, aliam accipere prima viuente, nec illa primo. Habent tamen (inquit) potestatem semetipsos reconciliare.* Quamobrem quod in vsu hodie apud nos receptum, vt in arrestis, atque sententiis in adulteras ferendis hæc apponatur iuxta Iustinianicæ Nouellæ ius clausula; *Vt intra biennium à monasterio à maritis reuocari possint reconciliationis gratia*: i equidem hoc temperamento abhibito explicandū ita censuerim, vt quotiescunq; maritus oblato supremæ curiæ libello uxorem sibi restitui maritali affectu tractandā petierit; prudenter, pietate ac pro suo officio facturum sit Senatus, non quidem ipso iure, sed ex aequitate maxima; si tam Christianæ, ac religiosæ petitioni annue

annuerit: quod etiam à Senatu hæc tenus denegatū alicui fuisse non intellexi. Nec verò est quod ob taxationem illam biennij sententiā, vel arresto, vel ipsa etiam nouellā comprehensam, ita quis veluti κατ' ἀντιδιαστολήν, & à contrario sensu argumentetur; secundum ea quæ traduntur in l. cum Prator, D. de iudiciis, l. ex eo, D. de testibus, tanquam postea non liceat; quod fecisse tamen præsidem Boërium video; a existimantem, nisi post castigationem verberum, damnatam adulterij à viro retrahi ad reconciliationem neutiquam debere: cum circa pœnalia (quæ odiosa esse nemo nescit) argumento isti non satis per se alioqui valido locus esse non possit; b quo minùs id quod benignius est sequamur, iuxta iuris regulam, quæ iubet in pœnaliibus causis ita vti diximus constitui.

Non prætermittam quòd possit aliquis non absque ratione (cum ab interpretibus nequaquam definiatur) dubitare, vt rùm idem biennij tempus fœminæ, quæ ex adulterij causa virum repudiarit, separationem certè tori à iudice impetrauerit; præstitui hodiè debeat: existimasse scholiastè Harmenopuli, c ex nouo iure Orientali sex menses à iudicibus concedi solitos, intra quos eam sibi reconciliare vir posset, ipsa verò remittere offensam inuita neutiquam cogeretur; sed post id tempus in proposito permanens dote recepta seorsim à marito degeret: sic enim Græca ista (vt nunc quidem est) malo exponere, quàm quod interpret fecit, de monastica vitæ professione interpretari, & ἂν ἀτελεῖ τὴν ἐνστασιν ἢ ἀκλῆν πρὸς τὸ ἀνδρὶ γυναικὶ, τότε μετὰ τὴν ἐξαμηνιαίαν καμάρην λαμβάνουσαν τὴν πρῶτην τὴν μὴ μετῆρθεαυ βίον. Moribus verò nostris vbi de mariti adulterio, vel concubinato mulier conqueritur, etsi accusari eum ab ipsa non posse, prout iure quoque ciuili comprehensum est, d vulgò existimetur: attamen ex æquitate iuris Canonici, e separationem tori, bonorūque sine vlla temporis præfinitione, ac sine donationis propter nuptias siue dotalitij casu, iuxta Senatusconsultum Parisiense ab aliis notatum, f faciendam verius arbitror. Et animaduertendum censeo, quod in illo canone Pelagius Pontifex adulterum pœnæ capitali vetustæ eximit: circa quem nihil fuerat à Iustiniano immutatum, vt antè monui. Nam eum similiter atque adulteram mactatos, hoc est, punitos atque castigatos, itémque caluatos, & ab inuicem separatos; in diuersa loca relegari, vbi similia scelera perpetrare nequeant, præcipit. Videtur enim hoc tacito ciuium consensu post Nouellam Iustiniani editam receptum; vel posteriore forsitan aliqua principis eiusdem aut alterius constitutione inductum hoc ius, vt non grauius animaduertetur in adulterum, quàm in adulteram: ante ipsum quoque Leonem Philosophum atque Imperatorem; qui, cum olim id facinus morte puniretur, visum esse posterioribus tradit Nouella sua 32. s mitiorem proferre sententiam: & addit ex interpretatione quidem Agylæi non incommodè, *Ac verò nos ferè ad benigniora trahimur, quam illi constituerunt pœnam, vt nempe nasus detestandis illis ambobus abscindatur, hanc & nos statuimus: atque hæc quidem nefarij istius sceleris esto pœna, &c.* Hactenus Leo; cuius cōstitutionis hanc synopsis.

a Decis. Burdeg. 298 ad finem.

b Vide Panor. in c. plerunque nu 8. de donat. inter vir. & vxor. apud Grego. ex c. statutum, de electio. lib. 6. & reg. odia, reg. in pœnis, de reg. iur. in 6. c. Ad li. 6. Proch. ti. 2. μετ' ἐξαμηνιαίων, cap. 16. 17. 18.

d l. i. c. de adul. quod ius ab Hieronymo improbat. in Epitaphio Fabiole ad Oceanum epist. 30. sub init. in col. 253. e Cap. tua, de procurat. apud Greg. notat Pap. arr. 5. titu. 2. lib. 24. arrest. f Pap. arr. 3. titu. 9. lib. 22.

g μετ' ἐπ' ἀποφῶρα ἀλόγος μοιχῆ ἢ μοιχαλίδος. videto & Balsam. ad Phot. tit. 13. de Laicis, fol. 5.

a Circa annum Christi 545.
 b Lib. 1. de edif. instit. sub fin. citatur ab Eipensico libro 4. de continentia, cap. 13.
 c In verbo habitu, in authent. sed hodie, C. de adulter.
 d c. porrectum, c. ex parte, de regula. & transeunt. ad rel. in antiquis. & vide Ciem. 1. in princip. de relig. domib. & glos. in cap. 3. in verb. habitu non mutato, d. c. regul. apud Bonifac. e. 5. 1. & 5. vlti. Nouella apud quos oporteat caus. dic. mon. f. Cap. 16.
 g Lib. 3. tit. 3. c. 8 & 10. & tit. 4. cap. 17. & titu. 6. de divor. cap. 2. & lib. 6. titu. 2. cap. 5. de malef. & lib. 12. tit. 3. c. 2. 3. 6. 8. 11. & 12. in fine.
 h can. 17. Gangr. conc. can. quacunque, dist. 30. i. Vide Claud. Eipensium Theolog. Parisiensem de continentia, lib. 4. cap. 13.
 k Huius sit mentio in conc. Trident. oecumenico, sect. 25. c. 18. quas mulieres tertiarias seu de poenitentia dicit tradit Pius V. Romanus Pontifex in Bulla data Romae 9. mensis Iun. anno a nat. Domini 1566. super clausura & reformatione monial.
 l Vide quae de attributo scortillis poenitentibus diuerticulo tam à Rege sancto Ludouico ex Gaguii lib. 7. quam à Carolo VII. & Ludouico XII. Gallia Regg. ex Nicolai Gillij Annal. reulit Eipensius Theologus Paris. doct. lib. 4. de continent. cap. 13. ad extrem. videto ipsum Naeo. Gid. ad annum 1493.

vel epitomen in meo manuscripto compendij Basilicōn per eundem Imperatorem editi codice deprehendo: ἡ μαιχλοθῆσα γυνὴ ῥῆδος ὀλίγου μὴ κινδυνεύει. ἄλλωτε γὰρ ὁ συμφθαρῆς μαιχλὸς τῆ ὁμοίᾳ ποινῆ ἔποιήσθη, &c.

Porro autem quod tonsam adulteram habitum monasticum suscipere, ibique dum viuit permanere Iustinianus voluit; hoc forsitan Pelagius, qui eius Imperatoris temporibus Romanum Pontificatum tenuit, annis post emissam illam constitutionem ferè quatuordecim non admodum probauit: ne mali exēpli auctor esse propterea censeretur, si probrosam scēminam in monasterio cum virginibus (licet poenitentia peragenda gratiā) degere sineret; à quibus omnis non modò lasa castitatis, quae Christo dicata sit, suspicio abesse; verum etiam leue quodlibet tantae labis periculum praecaueri, summi pastoris diligentia debuerit. Ac facile mihi persuadeo, ipsius potissimum instinctu, atque hortatu metanœam illam, hoc est, monasterium poenitentibus scēminis, & ad bonam frugem reuersis separatim à virginibus operosissimum ab Imperatore illo postea extractum; cuius à Procopio in hac verba fit mentio: ἡ μοναστήριον μεγαλοπρεπὲς κατεστῆσαστο καταχθονῶν τὰς μεταμελημένας γυναῖκας, ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ ἐσόμενον. διὸ δὴ καὶ μετόπισθε τῶτο δὴ τῆ γυναικῶν το διακνηθῆλον ὁμονύμῳ τῷ ἔργῳ ἐπονομάσθη. Atque huc etiam pertinet quod post Ioannem ait Accursius; c non tamen esse monacham, quae habitum monasticum susceperit. Egregiè verò Accursius, & ex peritia scilicet iuris, quouitmur canonici; iuxta quod, non habitus, sed professio regularis monachum facit. d Verum non ita forsitan ex mente Iustiniani, & eo ciuili iure, quod ipsius temporibus obtinuit, sicuti postea dicemus; quanquam Iustinianus ipse in Nouella 79. e Et in ea sanctione Pragmatica f quae Nouellis à Iuliano Patricio abbreviatis adiuncta est, à mulieribus Deo sacratis habitum religiosum habentes separat. Habitu igitur monacham atque ascetiam praefert; non tamen est monacha; quae posteaquam in monasterium iudicis iussu detrusa est, votum non emisit, etiam si tonsa sit atque decaluata, vt verbo Pelagij Pontificis prout in legibus Vvisigothorum crebrò g vsurpatum est, vtat (ex quarum mente id vsurpari ad derisionem atque ignominiam solitum; tanquam quae ius subiectionis, amputata, quae ad memoriam subiectionis illius data est coma, resoluuerit h) neque ad id votum religionis facile admittenda est: in sancto praesertim virginum consortio (à quibus separatim vouendi ritum ipsas quoque viduas habuisse constat i) nec receptam cum virginibus deuirginatam; illam maximè quae ex tam grauis delicti causa poenam hanc abscissionis capilli ac detrusionis in monasterium veluti perpetuae cuiusdam custodiae subiisset, non quò Angelicæ illius vitae dignitate honoraretur: imò ne inter conuertitas k quidem, ac poenitentes recepta, vi praetura, ac iussu magistratus potius quam ex Ecclesiasticis Ioannis cuiuspiam Episcopi Parisiensis anno 1497. l editis constitutionibus (iuxta

(iuxta quas vt in ipsarum cœnobium atque metanœam nullam quae virgo sit; sic quoque nullam quae virum habeat recipi posse, aut solere certum habeo) ad vitam monasticam professionem statim ab exacto probationis anno secundum B. Augustini regulam ex iisdem statutis faciendam, nisi marito mortuo, vel religionem ingresso, aut certè (sit eius ætatis tamē, vt sine suspicione in seculo remanere possit) castitatem promittente admitti debeat. a Nec aliter accipiendum quod Gregorij noni Decretali epistola b continetur; mulieres quae relicto maritali toro lapsu carnis ceciderint, si mariti eas ad melioris vitae frugē conuersas recipere propter Deum noluerint, in claustris esse cum religiosis mulieribus, vt perpetuam ibi poenitentiam agant, collocandas. Nam etsi mulieris nomen ad scēminas integras & intactas plerunque pertinere non ignoro; quod & iuris c est, & vetustorum Theologorum auctoritate non caret Hebraum loquendi morem exponentium; d de virginibus tamen earumque ascetorio, siue parthenone (cuius meminit Balsamon ad can. 16. Chalcedo. synodi e) Pontificem sensisse vt credam adduci nullo modo possum; ob eam illius periculi rationem, quam superius proposui: quacum circa homines cesset, quorum nullum parthenona, sed monasterium & cœnobium dici constat; idè nihil mirum si in monasterium detrudi agenda poenitentiae causa corporaliter castigatum stupratorem virginis clericum, vltimam gladij poenam ex legibus commeritum, earum duritie mollita Gregorius Magnus Pontifex constituerit: f de qua nulla sit egrediendi sine praecepto licentia: quando ipse quoque D. Hieronymus g Sabinianum Diaconum sollicitatorem sacrae virginis ad stuprum, scribit se vt ageret poenitentiam hortatum esse; & in cilicio & cinere volutaretur, vt solitudinem peteret, vt viueret in monasterio, vt Dei misericordiam iugibus lacrymis imploreret: nihil mirum si clericum adulterasse confessum, aut conuictum depositum ab officio communionem concessa in monasterium toto vitæ suae tempore trudi, non tantum Aurelianensi tertia Synodo decretum h fuerit, sed etiam Pelagij Pontificis auctoritate comprobatum; i si clericos in latrocinis vel aliis magnis sceleribus deprehensos Innocentius tertius à suis ordinibus degradatos arctis monasteriis includi ad poenitentiam peragenda, sanxerit; k quo casu tamen non tam monachos, etiam si monasticum habitum susceperint, quam poenitentes esse, immò nihil vtique aliud, quam poenitentes dicendos Hormisda Pontifex l voluit: quae etiam ratione Agathensi concilio m laicam tantummodò communionem eos accipere debere constitutum fuit. Vnde forsitan explicandum quod est in cap. 10. si quis clericus, & can. 14. si diaconus, distinct. 81. vbi de communionem agitur. Itaque detrusos & ad tempus in monasterium ex falsi testimonij, vel alterius delicti causa sacerdotes olim ex constitutione Iustiniani

T t 2

i Cap. Romanus, ead. distinct. k. Cap. inter sollicitudines, in fin. de purgat. can. apud Gregorium. vide & cap. reperiuntur, 1. quæst. 1. & cap. omnis in fin. 12. q. 1. & glos. vltim. in cap. penult. eodem de haereticis, apud Gregorium. l Cap. si ille, distinct. 50. facit. can. de lapsis, 6. quæst. 6. cap. in primis, 2. quæst. 1. m. Can. si Episcopus, ead. distinct.

a c. Agathosa, c. si quis, 27. q. 20. & c. quia Agatho, & c. scripsit nobis, cap. 1. c. cum sis, c. vxoratus, c. Apostolicam, & c. significauit, de conuers. coniug. apud Gregor. b c. gaudemus, de conuer. coniug. apud Greg. vbi glos. illi Accursiana similis in verbo, in claustris. c. Iargento, 25. s. muliebri, de aur. & arg. leg. l. mulieris, 13. de verb. signifi. vbi Fornerius post Briffonium Lexico ex l. 81. de legat. 3. d. Vide D. Aug. cap. 28. de consensu Euangel. & in Matth. c. 9. e. Fol. 183. f c. 2. de adu. apud Gregor. g Epist. 48. ad Sabinianum de iis qui poena caula monasterio addicuntur nò modò clericis, verum etiā laicis. Videda 111. Nouella constitutio Leonis Imperator. s. vlt. & Gregorius Magnus lib. 10. epist. 35. & lib. 11. epist. 50. & 53. & aliis plurimis in registro epistolarum locis; & capitula Caroli Magni ac filiorum addi. 3. cap. 8. folio 370. pag. 2. & lib. 6. cap. 248. fol. 117. sed & de eo quis clericus vel monachum occiderit, cap. 50. lib. 6. folio 190. pag. 2. h. Cap. 7. in c. si quis clericus, distinct. 81.

Novell. 123. de sanctis. Episcopi. reverendissimi, & Leonis Nouel. 76. auth. presbyteri, & auth. interdicimus, C. de Episcop. & cler. cap. presbyteri, 1. & 2. apud Gratian. cap. 6. can. dictu. iuncta glossa in verbo, seculariter, distinct. 81. b. Vt in can. fraternitatis, dist. 34. qui est Pelagij. c. Vide Gaguini in eius vita, & Nicol. Gillii in Annal. attigi supra cap. 19. vide & Aimoinum de gestis Francor. lib. 4. cap. 106. Episcopus (ait) Synodali decreto depositos monasterij mancipari iussit ceteros (prout quisque vel nocentior apparebat) vel exilio deportari, vel detonderi, atque in monasterijs conuersari. d. Epist. 2. e. Sic accipe in pœnitentiâ Romano quod refertur ex decreto Pij Papæ tit. 1. de homicid. cap. 11. ubi expressè consiliu se dare profitetur: & ite cap. 12. & ex distis August. tit. 2. de periurio, c. 7. item cap. 8. & ex Caletini decreto tit. 7. cap. 4. f. In exhortatione ad virgines vnde sumptus c. integritas, 32. q. 2. Huc pertinent quæ traduntur in glos. vlti. c. vt clerici, de regular. apud Grego. & facit quod est in cap. 1. de his qui filios occiderunt. in antiq. cap. admonere, 33. q. 2. in verbo, consilium. g. Epist. 2. ad Severum, sub fin. facit quod est in can. præfens, 20. q. 3. h. cap. viduas, 27. q. 1. c. puella, 20. q. 1. & concil. Tolet. 10. cap. 5. i. c. peruenit, can. si qua monacharum, 27. q. 1. facit c. omnis, eadem quaest. k. Epist. 40. lib. 1. vnde sumptus can. & quia, ead. quaest. l. ca. vt lex, ibidem. & facit c. vlti. de regular. apud Gregor. s. penult. m. Ad cap. 19. epist. Basil. ad Amphiloc. n. Apud Balsam. ad can. 5. Synodi Constant. pro rasofores duntaxat, malim rasofores duntaxat, scriptum legere, & rasofores, non rasofores, fol. 287. & 288. vbi pro, & adhuc sunt rasofores, debuit (nisi fallor) interpretis vertere, & iam sunt rasofores, seu rasofores, tanquam ad hanc Græcum secus acceperit. Nam subiicitur postea, quod si rasofores sint non est laicalis.

legimus. a Et verò clericos pœnam cõmeritos districto claustro monachorum vel canonicorum recludi voluit Romanus Pontifex in capite sicut dignum, §. clericos, de homicid. apud Gregorium: vbi perperam post canonicorum in quibusdã libris Regularium adiectum legas. Nam sanè quamuis interdum cõtinentiã professio canonibus, aut epistolis Decretalibus indici videatur: b nihilominus tamen, siue secularis potestatis iussu arctentur monasteriis sacerdotes atque Antistites (vt à Ludouico Pio c. Caroli Magni filio Franciã Rege factu, quod illi partibus Bernardi Lombardorum Regis ad deditionem postea coacti & puniti fauerant ab historicis nostratibus narratur) siue auctoritate Pontificia & Ecclesiastica; verius arbitror, cum voluntariè sacrificandum sit Deo, & hoc acceptum & placitum coram Deo sit, vt bonum nostrum sit voluntarium (sicuti D. Paulinus ad Severum scribit d) ipsam suaderi potius continentiam; e quàm iungi; eam dico, quã rem (cum magis voti, quàm præcepti sit) suaderi posse imperari non posse Ambrosius f ipse definiuit. Et generaliter Paulinus ille quem antè nominavi; g libertatem voluntatis quæ bona cum est supra legem est, non cogi, sed suaderi & ipsam sibi legem esse; nisi forsitan circa illas, quæ olim castitatis votum emiserint, vtpotè sponte velamen quamuis non consecratum sibi imponendo, vel in Ecclesia inter velatas Deo oblationem facièdo. h Nam hoc postea infracto si stuprum inferri sibi passæ sint, negare nolim quin ex Gregorij primi Pontificis verè Magni præcepto i iustissimo in aliud districtius virginum monasterium in pœnitentiam vt illic orationibus, atque ieiuniis vacent, & sibi pœnitendo proficiant & metuendum ceteris arctioris disciplinæ præstent exemplum; quod similiter obtinere in sanctimonialibus scæminis quæ nubere; & in monachis, qui aduersus Ecclesiasticam regulam vxores ducere attentauerint, vt ab illo ipso Gregorio; k sic & ab Innocentio secundò l definitum scimus, ante quos cum Diuus quoque Basiliius fornicatorum pœnis monachos subiici voluisset, qui se ad voluptariam & libidinofam vitam conuertissent; propterea quòd non modò tacite videntur cœlibatum admisisse, cum se ipsos monachorum ordini deducant, verum etiam hac de re ipsorum euident professio accipitur. Addit Balsamon m eruditè: licet non fuerit facta professio à monacho neque capillum totonderit, sed tantum rasofores duntaxat (sic omninò legendum, quo loco perperam rasofores duntaxat est in impressis; vt alibi n quoque apud eundem rasofores duntaxat, pro rasofores duntaxat; item rasofores duntaxat, pro rasofores, & rasofores duntaxat, pro rasofores duntaxat: cum

cum Suidas a quoque rasofores esse rasofores doceat; & verò cum à Zonara b vbi Michaëlem Paphlagonem Byzantinum principem abiecta purpura, ceterisque insignibus Imperij, tonsum & mysteriis initiatum sacris, humilitatis siue abiectionis Christiana lucernam induisse sacroque corio tanquam voluntariæ mortificationis signo scinxisse ait hoc nomen rasofores vsurpatum fuerit: quod ipsum altero rasofores vocabulo ab eodem auctore designatur: vbi de Zoe Augusta quam Calaphates Michaël inuitam ad tondendam comam, & monachalem amictum assumendum adegerat, loquitur c) hoc est, vile quidem, religiosum tamen rasofores, quod in Synodo Gangrensi d appellatur & pannosum monachi amictum induerit (quod altero verbo Balsamon ibidem rasofores e explicauit) mutare habitum, atque ad nuptias conuolare non posse; sed si fecerit inuitu cogi vt ad habitum monasticu reuertatur: quod valde cum superiore Romanorum Pontificum decreto congruit, & cum eo quod lege Vvisigothorum aduersus apostatas conscripta, sic ferè cautum legimus; f Vt quicumque religionis habitum per honorabile tonsuræ signum (aliàs tonsuræ signaculum) aut tempore pœnitentiæ susceperint, aut non fraudulenta, sed pia parentum oblatione meruerint, aut propria voluntatis deuotione tenuerint, & ad laicalem conuersationem postmodum apostatizando redierint; iuxta sententiam canonicam ad eundem religionis ordinem quolibet prosequente reducantur inuiti, atque infamiae nota respersi, & in monasterijs perenniter relegati districtiori (sic lego, vbi vulgò in excusis religati districtiori, quod suadet locus alter in cap. 6. eiusdem tituli) macerentur pœnitentiâ corrigendi: & additur, hanc etiam de scæminis formam omninò seruandam, vt pœnitens virgo, vel vidua, si veste religiosa deposita secularia denuò sumpserint indumenta, aut inierint fortasse coniugia; similes eas & in amissione rerum, iuxta superiorem de viris taxatum ordinem, censura redarguat, & districtioris pœna percellat.

Tale illud denique quod circa diaconissas in Epitome Basilicôn traditur; si à sacerdote cui subsunt de abiiciendis domo viris, de quibus inhonestæ vitæ suboriri suspicio possit; admonitæ non obtemperantes; T t ;

lib. 4. monasti. instit. cap. 13. De monachorum veste ex caprarum aut camelorum pilis confecta: quibus interdum & sola pelles & hæc iam dudum confecta sufficerent. Vide apud Ioan. Chrysof. homil. 56. ad popul. Antioch. sub initium in colum. 325. libri Parisiis excusi anno 1581. Masfortis holoserici meminit Gregor. Turon. lib. 10. Històr. cap. 16. De vili & pulla siue furua virginum & monachorum veste Hieronymus epist. 46. de vitando susp. contuber. col. 298. Paris. exemplar. De monachorum veste, habitu & tonsura Bellarminus plurima controuers. 5. generali lib. 2. de monachis, cap. 40. fol. 1295. & Iustinian. Nouell. 5. de monach. §. huic autem nobis. De ipsorum pilis, veste ceteroque victu præduro & aspero imitatione D. Ioannis Baptistæ videtur apud B. Isidorum Pelusiotam ad Nilum epist. 5. lib. 1. De fisco & cuculla in Clement. 1. §. rursus, de statu monach. agitur. Vnde Gallis Froc, habitus monachorum dictus. Rursus de pulla & lugubri monachorum veste Zosimus lib. 5. Històr. fol. 800. Vvechel. editionis. Vbi seditiones aduersus ipsos exorta Constantinopoli temporibus Chrysofomi causa legere est: finem quoque in cuius enarratione ad rem nostram hæc pertinent: τὴν μὲν ἐπιληθῶν ἐπιλήροσσαν νεκρῶν τὸς δὲ ἀποθνήσκοντες διόξαντες κατακέντησαν ἀπαντας ἕσοι φάλας ἔστυγον ἠδὲσι ἡμφιεσμένοι. οἷς σωμαπολεδῶν σιωπῆ πολλὰς, ἢ διὰ πένθος ἢ διὰ πᾶνα ἔτερον ἀπειρησάν ἐν ἡμετέροις εὐρεθέντας τοιαύτοις. Vnde lugubrem fuisse monachorum amictum constat. e Restè; nam & Synesius τὴν ἀρχὴν τοῖς ῥακίς opposuit, vt proflus contraria in Aegypto siue ἀπὸ ἀρονοῖας, fol. 73. quo loco de scenicis actoribus, ἑμοῖος ἡποκρινέται τὸν τε κρόνον καὶ τὸν ἡλίου καὶ ἄδὸν τὴν ἀρχὴν τῶν ῥακίων διότις τὸ μέγα καὶ λαλὸν ἐμβόση καὶ καταλαβὸν ἡχρὸ τὸ σταθρον. f Lib. 3. tit. 5. de incest. cap. 3. g Lib. 3. tit. 1. cap. 42. fol. 29.

a Sic apud Theophrastum puerilla Daphnidem alloquens Eudyllo 28. id nominis accepit pro lacero amiculo, vt opponeret integro, τὰ μὲν ἄλλα ἔχοντα πᾶσι ἐμὸν ῥάκος. εἰμὶ δὲ γυμνὴ. b Annal. tom. 3. fol. 192. & 193. ἐκδοῦσιν αὐτῆν μὲν τῶν ἀλλοφύλων, καὶ τὰ ἄλλα ἀνάστασιν βασιλέως γυναικῶσιν: καὶ ἐπειδὴ τῶν ἑλλήνων καὶ τῶν ἰταλῶν καὶ τῶν ἰσπανῶν τελέτων, καὶ ἑτέρον ἄλλων τὸ ἴδιον ἐν χρεῖσιν τῶν νεωτέρων καὶ ἀρχαίων νεωτέρων καὶ ἀρχαίων νεωτέρων. c Annal. tom. 3. fol. 194. vbi καὶ τέλος, ἀπαιτεῖται τῶν ἑλλήνων καὶ ἰταλῶν καὶ ἰσπανῶν καὶ ἄλλων τῶν ἐπισημοτέρων ἀπὸ τῶν ἑλλήνων καὶ ἰταλῶν καὶ ἰσπανῶν καὶ ἄλλων νεωτέρων καὶ ἀρχαίων νεωτέρων. d Cap. 11. monachos Thebaldis ita omni ex parte nudos extitisse, vt prater colobium, mafortem, caligas, melotè, ac pñathium nihil amplius haberent. Apud Ioan. Casianu videre est

a Mentio istorū
fit in Nouel. Iu-
stin. 115. cap. 23.
& Nouel. 123. de
sanct. i. Episcop.
cap. 30. & apud
Heracliu & Con-
stant. Nouel. 4.
Ex qua in glos-
sario Iuliani E-
pitomā apposi-
to.

b Quomodo o-
porteat episc. s.
quanta igitur, c.
si quis rapuerit,
27 q. 1.

c Videto Abba-
tem Tritemiu.

d Lib. 9. cap. 40.
vbi tamen ipse
non reperi, sed
ex lib. Efpensai
iumpia, huc
concessi.

e Lib. 9. à cap.
41. vsque ad fin.
lib. & cap. 15. lib.
10. & cap. 20.

f Homil. 21. sub
August. tit. Sanè
& in Thebaide
qui semel mo-
nasterialem ve-
stitum induisset,
nulli penitus co-
piam disceden-
di permissam;
nisi hoc ordine
& professione
iudicatus indi-
gnus, cum con-
fusione & nota
coram cunctis
fratribus depo-
sita veste mona-
sterij pulsus fo-
ret, licet nondū
facta professio-
ne, Ioānes Cas-
sianus tradit lib.
4. monast. instit.
cap. 6 & 7.

g Epist. 4.

h Episto. 9. cap.
13. c. puella, 20.
q. 1. apud Grat.
videns etiā con-
ciliū. m. Toletan.
10. cap. 1.

auerint: non modò ministerium Ecclesiasticum ipsis cum diariis a hoc est, quotidianis annonis adimendum; sed monasterio insuper eas tradendas, vbi omne suæ vitæ tempus exigant: *α ἡ τῆτο Ἐπίρθηται πρῶτον τ' ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς ἢ τ' ἰδίου διαίτης ἀλλοθρομῶν* (de diaconissa loquitur) *ἢ μοναστηρίῳ παραδιδόσθω, καὶ ἐκ τῶντα τ' ἰδίας ζωῆς χρόνον διατελέτω, &c.* Meritò quidem istud, & ex eorum consequentiæ quæ circa diaconissarum electionem, atque in asceterio cōuersationem, si essent minores annis quinquaginta, Iustinianus Imperator olim Nouella sexta b constituerat. Gregorius sanè Turo-nensis æqualis (vt ferunt c) illius Gregorij Magni quem citauit mo-dò, temporibus, coactas sub pœnitentia in monasterium redire, tum quoque mulieres, quæ post fidem Christo teste cælo promissam, hoc est, virginitatem Deo dicatam è claustris Pictauenſis monasterij, im-mò de cælis nubendi causa excessissent, selèque turpium adultero-rum & sacrilegorum potiùs scelere, quàm maritorum fœdere con-taminassent: his Gallorum Episcoporum epistolæ verbis allatis, d ma-nifestum facit; *Ita vt si fortè relicto Christo voluerit homini nubere diabolo captiuante; non ea solūm quæ refugit, sed ei coniunctus turpis adulter, & potiùs sacrilegus quàm maritus, & quisquis hoc venenū ma-gis, quàm consilium ministravit, simili cum illa ultione cælesti iudicio nobis optantibus percellatur, donec separatione facta per competentem exercendi criminis pœnitentiam, à loco vnde fuerat egressa, recipi & ad-necti meruerit.* Quò etiam pertinent, quæ de quadraginta moniali-bus Chrodioldem & Basinam Chariberti & Chilperici Regum filias tanti facinoris duces habentibus, vt claustra illius monasterij disrum-perent, matrimoniòque copularentur, deinde à Macrone comite re-pressis; ac tum postea veniam pœnitentia peracta petentibus, sèque cum charitate monasterium ingredi, & nihil de regula transcendere promittentibus, in synodo ad communionem receptis, & Pictauum regredi iussis; idem Gregorius retulit, e *Monachus peccati* (dicebat alicubi Casarius f) *miser monachus es; monachus tamen es, nullatenus nobis licet mutare propositum, sed in pœnitentia locum reueri.* Ansel-mus quoque Cantuariensis g ad dominā quandam à monacha pro-pósito lapsam; *Quem (ait) soror & filia mihi charissima diu sanctæ conuersationis habitum portasti, quomodo reliqueris, quid passa sis, aut feceris me non latet, &c. Impossibile est te vilo modo posse saluari, nisi ad habitum propositumque abiectum redieris:* & addit, quòd valde no-tandum cenſeo: *quamuis enim nec ab Episcopo sacrata sis, nec coram eo professionem legeris; ea tamen manifesta est, & negari nequit; quia publicè & secretè propositi habitum portasti, quo non minus quàm pro-fessionem legendo omnibus videntibus Deo te dicatam affirmasti.* Hac ille: quibus congruit, quòd Leo primus h ad Rusticum Episcopum Narbonensem, puellas quæ spontaneo iudicio virginitatis proposi-tum, atque habitum susceperint, nuptiis postea electis prauaricari, etsi nondum consecratio accesserit: cuius vtique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent: & quòd D. Ephrem de ipso quoque monachorum habitu, quo ab iis qui in mundo sunt distin-

guntur,

guntur, modestiamque, & propositum suum præsferunt, iudicium fieri scribit; quandoquidem habitus professionis vim indicat. Qui-bus consequenter puberem per annum nouitiorum habitu amictum non patenter distincto à professorum habitu, professum & ipsum intelligi à Pontifice a deciditur.

In cæteris autem omnibus præter clericos, & diaconissas, & eos, easve, qui vitæ monastica voto se ac iureiurando iam olim obligas-sent, equidem probandum semper Emanuelis Comneni Constanti-nopolitani principis edictum b existimaui: quo iussit eos qui ex Con-stantini Porphyrogeniti constitutione, c ob eadem ex proposito ani-mi, & deliberato consilio admissam, in magnam Dei Ecclesiam con-fugissent, ibique se censuræ ac pœnæ Ecclesiasticæ submississent, etsi clerici non forent, tonderi monasticumque habitum inuiti sumere, ac eam vitæ sectam sequi cogebantur; sicuti verba illius constitutio-nis ferunt; *τ' μονήρη βίον ἀίρεισθαι ὑποχρῆσθαι τῶντων ἀποιείρεσθαι, καὶ μο-ναχοῖς ἡναγαλέεσθαι, ἢ τ' ἅπαντα τ' ζωῆς αὐτῶν χρόνον ἢ μοναστηρίῳ διοικο-νομήεσθαι:* tonderi ac monachis accenseri siue aggregari, eorumque regulæ ac disciplinæ in perpetuum subiici loco tonsuræ, ac monasti-ci tam venerandi habitus (in cuius ludibrium, ne Angelicam istam vitam d ingressus homo temerarius quidpiam designaret, verendum fuit) in perpetua custodia contineri; *ὡς ἐκ αὐτῶν ἀλογον (ait) καὶ τοῖς πνευματικοῖς νόμοις ἀπαθῶν ἀνοκηστικῶς ἀποιείρεσθαι τινὰ ἢ ταῦτα φρονεῖ, ὅτι μέχρι τῆτος θεὸς ἡναγέλειται, ὡς καὶ ἀδελφικῶ χραθίῳ τὰς χεῖρας αἵματι: διέσθαι ἢ μήπως ἀνοσίῳ προαιρέσει τ' ἀνελεῖται βίον ἐπέλθῶν, καὶ βίᾳ τῆτος καταδέξασθαι εἰς ἐμπαιγμῶν (ἢ φεικῶς χριστῶ) σχήματι, &c. ἀντὶ τούτων τ' ἀποκρίσεως νομοθέτῃ ἢ βασιλείᾳ με τ' πεπλημμελῆσθαι φόνου μεμελετημένον ὁμοῖον ἢ φυλακῆ παρ' ὅλων τ' ζωῆς αὐτῶν διαίτην, ἢ μηδέποτε ἐκείθεν ἔξελθεσθαι.* Sanè vbi damnatio ex delicto nulla intercesserit, licere omni Chri-stiano asceticam siue exercitaticem vitam eligerè, monasterium in-gredi, atque instar monachi tonderi, quacunque in culpa, & prolapsione deprehensus fuerit, ipsa Trulliana e synodo definitum scimus: quod sic ex Balsamonis mente interpretamur, vt sponte monasticam vitam pœnitentiæ peragenda causa profitenti (cùm nullum sit pec-catum quod Dei clementiam superet) antè actæ vitæ probrum im-pedimento non sit, quo minùs ad monachismum, vitamque regula-rem perueniat: quando sincerè totòque animo pœnitentiam agere volenti, quod ipsa monastica professio arguit, patres omninò fauen-dum, atque indulgendum esse decreuerint. Si quis autera inuitus, cùm antè nullum emisserit clerici aut monachi votum, ea detractionis in monasterium pœna ex delicti causa damnatus sit, habitumque mo-nachi sumpserit; vt ex Leonis Nouella constitutione cap. II. qui ma-lesicio quopiam vxorem ad furorem adegerit, nihilo magis esse mo-nachum; sed aut pœnitentem, ex illo Pontificis Hormisdæ can. aut potiùs pœnæ seruum ex Vvifigorthorum Legislatorum sententia, qui maleficos & immissores tempestatum, vbicunque repertos vel detectos ducentenis flagellis publicè verberari, & decaluatos defor-miter decem conuicinas possessiones circuire, inuitos cogi, vt eorum

alij

a In Clement. 2.
de regul. & vide
cap. 1. eod. titu.
in 6.

b Nouella 3. de
volunt. homie.
quâ Leunclayus
adiiciendam cu-
rauit eclogæ si-
ue synopsi Basi-
licæ, fol. 82.

c Nouel. 12. quâ
reperies in iure
Orientali colle-
cto per Eman-
dum Benefidiū:
& apud Leun-
clayum in addi-
tionib' ad Epit.
Basilicæ fol. 29. &
in iis quæ Iusti-
niano codici
Antuerpiæ im-
presso adiunctæ
sunt principalibus
constitutionibus:
citatur & probatur ista
Porphyrogeniti
cōstitutio, à Ba-
silicæ interpretibus
lib. 60. tit.
39. de sicariis,
pag. 236.

d De monachis
& cœnobitis An-
gelorum imita-
toribus, videto
quæ Theodoretus
scribit lib. 3.
de Diis & An-
gelis, ad fin. in
fol. 306. Hac de
re pluribus alio
loco agere sta-
tui, cùm erit
commodum.

e Cap. 43. 6. sy-
nodi in Trullo
Anicetus Syrus,
qui Ecclesia Ro-
mana præfuit,
Imp. Vero &
Marco, decre-
uisse dicitur ne
clerici comam
nutrissent. Vide
in lect. 3. in Bre-
uia, Rem. ad diē
17. Aprilis.

a Cap. 5. titu. 2.

lib 6.

b Aimoinus lib.

4. de gestis Frã.

c. 61. Ado Vien-

nenſis in Chro-

anno 727. Tri-

remius ad ann.

750 Sed & Ab-

bas Vrſpergẽſis

de anno 742. Vbi

ait cõfirmatam

Pipini electionẽ

à Zacharia Põr.

Rom. & ſoluũ

prius ipſũ fuiſſe

ſacramẽto quo

Regi obſtrictus

erat. Vide &

Godfrid. Viterb.

Chron parte 17

cap 4. quos ab

Ho. omano etiã

citatos reperio

in Francogallia,

cap. 6

c Sic quorundã

ſuaſu Lotharius

patrem ſuũ Lu-

douicum Pium

citra annũ Chri-

ſti 832. abdicare

Imperium cõ-

git, & poſito Im-

periali cingulo,

ceteriſq; armis

ſupra D. Seba-

ſtiani Sueſſionẽ-

ſis altare mona-

chalem amiõũ

ſumere, in Ab-

batia D. Marci

Sueſſionẽſis vel

ad compẽdium

(ſicuti à Gagu-

ino traditur in

eius vita) & ibi

per aliquod tẽ-

pus aſſeruati inſ-

um, memorat

Nicolaus Gilli

in Annal. poſt

Aimoinum lib.

5. de geſtis Frãc.

cap. 21. ad fin.

Chrothildis au-

tem regina ſuos

ex defũõ Clo-

domiro Aurelia-

nenũ rege filios

occidi ac perimi maluit: circa annum 531. vt eſt apud Gregorium Turon. lib. 3. cap. 18. quã cum forcipes

& gladium Childbertus rex Pariſienũs, & Clotarius rex Sueſſionenſis ipſi miſiſſent, oblatam conditio-

nem filios tondendi, & in monaſteriu detrudendi, accipere, vt idem Gregorius, ſed & Gillius poſt Aimoi-

num lib. 2. de geſtis Franc. cap. 12. narrat Annalib Gallicis: quem etiam vide circa annum 829. & 834.

eadem cum iis, quos antẽ dixi, narratem de Ludouico Pio ex monaſtismo in Imperium reſtituto, & Ga-

guinum in Ludouici vita, fol. 63. pag. 2. ex contrario Daniel clericus poſt abiectionem tonſurã, à Francis

in regno ſtabilitus, & Chilpericus nuncupatus fuit, teſte Aimoino lib. 4. cap. 31. d In compendio Hiſtor.

fol. 166. Nam Zonaras hoc tantũ dicit, in cuſtodiam ipſum poſt exciſas nares coniectũ, in tom. 3. Annal.

fol. 77. in Imperio Leontij, ad extremum: õπ Αλιμαρος τ̃ μὲν Λεόντιον ἀφελετο τ̃ ῥινός, ἢ ἑσὸ φυλακῆς

ἐπιματ̃ βασιλευσάντα ἐπι πείρα. c. eod. Annal. rom. in Imperio Michaẽlis, fol. 127.

alij corrigerentur exemplis: ac ne vltius euagantes talia facere per-

mitterentur, in retruſione vt eſſent facere iudicem voluẽre; a quõ

ibi accepta veſte (ſcilicet monaſtica) atque ſubſtantia, ita viuerent,

ne viuentibus nocendi aditum haberent. Nec aliter ſentiendum de

Childerico Francorũ Rege; qui electo ab ipſis Pipino Caroli Mar-

telli filio, in Regem, tonſuratus & in monaſteriu miſſus eſt, b aliisq;

ſimilibus, qui non vllõ iure, ſed vi potiũs ac manu regia coacti c ad

ingreſſum monaſterij, tanquam in ergaſtulum aut honoratiorem ali-

quam, ſed tutiorem cuſtodia detruſi; exemplo & à Byzantinis vſur-

pato, apud quos Apſimari iuſſu Leontius præciſo naſo in Dalmatia

monaſterio aſſeruari iuſſus; quemadmodum Cedrenus in hæc ver-

ba ſcribit; d καὶ τ̃ μὲν Λεόντιον ῥινοκοπίσας ἦν τ̃ ῥ Δαλμάτας μονῆ φυλάσ-

σεαδ̃ προσέταξε τ̃ς ἡ φίλως αὐτ̃ς διημέσας ἐξώσειον, &c. Artemius qui

& Anaſtaſius, cum Nicæa degeret Obſicianorum ſeditioſorum me-

tu, qui Theodoſium quendam publicorum vectigalium exactorem,

licet inuitum Imperatorem ſalutant; vbi magnam urbem, ipſamq;

regiam occupatam opera proditorum à Theodoſio cognouiſſet, ha-

bitu monachi ſumpto, acceptaque fide, nihil ſe prætereã paſſurum,

eis ſeſe tradidit, ac Theſſalonicam relegatus fuit; cum per annum ac

tres meſes imperaſſet: quem ita vltus eſt Iſaurus Leo, qui & Conon,

ad præfecturam Pratorianam Orientis ab ipſo anteã promotus; vt

Artabaſdis Armenij ope atq; auxilio ſuffultus, nec Theodoſio cede-

ret, & Theodoſij filiũ captum Nicomediae atque Chryſopolin per-

ductum; ſimulque patrem poſtquam per biennium imperaſſet, citra

dimicationem regno cedentem, in clericos poſteã raſerit, data fide

nihil in ipſos grauius conſultum iri: quemadmodum à Zonara in

Annalium tertio his verbis proditum: de Artemio quidem; καὶ ὅς τὸ

μοναχικὸν ἀμφιασάμενος σχῆμα, ἢ τῶν λαῶν μῆτι πδραϊτέρω παθῆν, παρ-

έδωκεν αὐτοῖς ἑαυτὸν, καὶ ἦν δεαλαονίκη περιωροδοη, βασιλεύσας ἕνα ἡνια-

τὸν ἐπι μνοῖ τεισῖν: & de Theodoſio, ὅτι ἀπραγμῶνος τ̃ βασιλείας ἔζησεν

αὐτῶ (Leoni Iſauro ſcilicet) εἰς κληρικὸν καρῆς μετὰ τ̃ ἡδ, καὶ πληρωο-

εῖαν λαῶν, μῆτι ἑτδραυ ἑποσῶμα καὶ ὁ μὲν ἡσὺχως ἐβίω τὸ λοιπὸν τ̃ ῶνς,

βασιλεύσας δύο ἡνιατ̃ς. Michaẽlis Byzantini poſteã principis iuſſu,

Barda verò auunculi ac tutoris, eius inſtinctu Theodoram matrem

regia digreſſam, & ſorores quoque principis in aede ſiue monaſterio

Cariani tonſis capillis, & omnibus quæ habuerant ademptis inclu-

ſas, idem auctor e ſic admodũ retulit; τὸν ἑαυτ̃ς ἡ μητέρα ὁ βασιλεύς

τ̃ βασιλείων ἑποχωρησασαν ἐκ εἰασαν ἡρεμῶν, ἀλλ' ἑποθῆκας τ̃ Βάρδα πρέμ-

ῆας, ἀποκέρξ ἢ αὐτῶν ἢ τὰς ἀδελφὰς, καὶ ἦν ῥεῖ αἰκῶ τ̃ Κασιανῶ περιωροῖξ,

καὶ

καὶ ὅς α τ̃ προσῶν αὐτῶς ἀφαιρεῖται. Constantinus Leonis filius Chriſto-

phori filium Michaẽlem in clericum totondit, vt idem Zonaras a au-

ctor eſt, τ̃ ἡ τ̃ Χειροτόμος ἦν μιχαὴλ ἀπέμειρε κληρικῶν. Igitur & quod

damnatam adulterij præter naſi abſciſſionem à recentioribus Imper-

atore Iuſtiniano principibus (verberum vice forſitan) huic ſceleri

proſtitutam puniri, Philoſophus Leo detruſione in monaſterium il-

la, quam ante viginti ac trecentos ferè annos Iuſtinianus inuexerat,

voluit. Sed remota monaſtici habitus neceſſitate ſcilicet quam ille

damnata impoſuerat. Sic quoque interpretor, vt quæ monaſterio

incluſa, & circumſcripta vt in contritione anima leuiorem poenam

(alioqui nimirum grauiffimã in altero ſeculo futuram) ſibi faceret,

ἦν σωφροῖξ τ̃ ψυχῆς δὲ μολνεσῆραυ ἑαυτῆ τὸν ἐκῆθεν καθιςῶσα δὲ κλω: quam-

uis ex eiufdem Leonis indulgentia, veſte laica, hoc eſt, vulgari ſiue

ſeculari & prophana vti potuit, eam vitã monaſtica deſiderio cor-

reptam (quando bona quæ ſupra dotem haberet; cum ipſi mona-

ſterio, tum liberis, aut parentibus, aut reliquis cognatis ex æquo diui-

denda reliquiſſet: ſimul vt monaſticum habitum aſſumeret, cenſere-

tur) ideòque nonnam & moniale verè, ſiue monacham, mona-

ſtriamve, aut aſcetriã (nam his Græcis nominibus eas compellare

ſolent b) tum habitam; vt pote ſatis emiſſo tam caſtitaſ, quã obe-

diencia, clauſurã, atque paupertatis in poſterum obſeruanda voto, c

per iſtam ſcilicet ſuapte ſponte factam veſtis mutationem; quam Leo

liberam ipſi eſſe voluit, prorfus adhuc exiſtimem: licet fortaffe nec

ab Epifcopo ſacrata eſſet, nec profeſſionem ſignafſet, ac legiſſet ſuã.

Etenim antequam apud Chriſtianos veteres fieret, nunc vſitata mo-

nachici propoſiti profeſſio & ſacratio (inquit Anſelmus Cantuarien-

ſis alicubi, d qualis quoque forſitan & Iuſtiniani, Gregorij quoque

primi Pontificis, e & Leonis Philoſophi temporibus nõdum in vſum

venerat) multa vtriuſque ſexus hominum millia ſolo id habitu pro-

fitentia ceſſitudinem, coronãque conſequuta ſunt: quem qui tunc

habitum ſine hac profeſſione & ſacratione aſſumptum reiiciebant,

apoſtata iudicabantur. Verũ non ideò tamen adulterij damnatam,

aſſumpto habitu monacha communem in eo monaſterio ſiue cõ-

nobio, f cum ceteris ſanctimonialibus pia caſtitati addictis, vitam

(ita vt iſdem cellulis, eodem reſectorio, ac dormitorio vterentur)

vtique degiſſe; ſed cum illis potiũs, quæ vulgò conuerſæ ſorores, g

oblata ve nominantur; aut ſub nouitiarum habitu h (quando con-

uerſarum pleraſque non eſſe profeſſas, Pius quoque Roman. Pont.

in bulla ſua de monialium reformatione manifeſtum facit) facile

mihì cum rigida veterum patrum Archimandritarũ atque antiſti-

tum illius diſciplinæ in memoriam venit, perſuadeam.

V V

citatum, ne ſemel quidem. Videto & Photium Nomocan tit. 11. σωφροῖξ παρθένων, D. Baſilius in aſce-

ticis vocat, fol. 383. g Harum mentio ſit in cap. de monialib. de ſent. ex com. vbi Abbas ipſas priuilegio

monialium gaudere dixit. De quo in cap. ſi quis ſuadente diabolo; ſed & quantum ad ſucceſſiones ex-

quari Cœnobitis, ex Baldo in auth. ingreſſi, & aliis. Renat. Choppinus notat lib. 3. de ſacra politia, tit. 5.

cap. 22. fol. 705. h Quem à monialium religionem profeſſarum habitu diuerſum, & conſuetudo, & ius

ipſum canonicũ oſtendit plurimis locis, ca. conſulti, c. poſtulaſti, c. ſtatuumus, de regular. apud Gregor.

Nota gloſ. vlti. in c. ſuper, eod. & d. c. conſulti, eod. tit. & cap. 1. de regul. in 6.

a In Conſtanti-

no; ſub ini. in

fol. 115.

b vide librũ 6.

epit. Baſil. tit. 36.

& Nouell. 79. in

princip. 123. vlti.

334. c. 9. & cap.

ſi quis rapuerit,

27. q. 1. Phot. no-

mo can. tit. 11. &

Baſam. ad cau-

ſam 16. Chalced.

Synodi: vbi mo-

nachis aſcetriã

comparat. Et in

cap. 44. & 60.

epiſt. D. Baſil. ad

Amphiloc. & de

nonnis & mo-

nialibus Arno-

bium in Palm.

105. & 140. & B.

Hieronymũ ad

Euſtochium.

c Argument. ca.

conſuluit, qui

clerici vel vou-

apud Gregorij:

de quo voto vi-

de gloſ. in cap.

rurſus, ibidem.

d Epif. 9.

e Argu. c. Ana-

nias, 17. q. 1. vide

Nouel. Iuſtin. 4.

de monaſt. 6. ei

de tis ἀπαξ. & 9.

7. ei δὲ ἀπολιπὸν

τὸ μοναχικόν.

Vbi Iulianus, 31

quis introierit in

monaſterio, & poſt

religioſam veſtem

reueſſerit, &c. ſpo-

lietur cingulo mi-

litari, & vita li-

bera non patiatur.

ſed officio præſidis

provincia ſeruire

cogatur.

f De cœnobis

monachaliũ vir-

ginum. ſolicite

caſtẽque ſeruiẽ-

tium Deo, vide

apud Iſidorum

lib. 2. de Eccleſ.

offic. cap. 15. ſed

poſt B. Augu. de

morib. Eccl. Ca-

thol. cap. 3. quẽ

compilaui non

a In lib. de monachis Germanorum.
 b Hieronymus ad Sabinianum Diaconum, epist. 43. ex more monasteriorum Egypti, & Syriae, quae ad hoc citat Eusebius cap. 3. lib. 5. de continentia, ubi equalem Hieronymo Augustinum epist. 109. Monachibus tondendi praecipium non praescripisse, sed ex contraria scilicet causa docuit. Praesertim quod fuisse non modo Gangrensis synodi c. 17. (ex quo sumptum can. quaecunque mulier, dist. 30. apud Gratianum, & Photij Nomocanon. tit. II. c. 14.) sed etiam principali constitutione 27. C. Th. de Episc. & clericis prohibita foeminae sub quolibet professione aut persuasionis instinctu, crinium contra diuinas (ut ibi traditur) humanaeque leges abscissio, quam prorsus cum cuculla, vel earum abusum certe atque hypocritam abominatur ac reicit D. Hieronymus ille ad Eustochium, epist. 22. de custodia virginitatis, col. 183. libri Lutetia excusi ad annum 79. ubi, *Alie virili habitu veste mutata erubescunt esse quod nuda sunt crinem amputant, & impudenter erigunt facies eumachinas: sunt quae ciliis vestiuntur, & cucullis fibrefactis, ut ad infantiam redeant, imitantur noctuas & bubones.* Et postea: *Nec affectatae sordes, nec exquisita munditia conueniunt Christianae.* Pullam tunicam, & fusciolem vestem laudat Hieronymus ad Marcellam, epist. 23. quod minus cum humi iacuerit sordidetur: & epist. 24. ad eandem de exitu Leae; hanc laudat quod post mollitiem vestium, monasterij princeps, & mater virginum facta, sacro membra triuerit, incultam vestem, vilem cibum, neglectum caput habuerit. Quicquid enim non propter usum, sed ostentatorum ornatum assumitur (etiam a sacerdotibus) in reprehensionem incurrere auctoritate Magni Basilij decretum est 2. Nicana synodo quae 7. dicitur in can. 16. c. Frequentem fuisse poenam tonsionis sub Byzantinis principibus e Zonar. lib. 3. Annal. cum alibi, tum & Leonis Copronimi & Irenes Imperio, fol. 93. 94. 95. 96. & in Basilio Macedone, fol. 136. & in Leone Philosopho, sub fin. in fol. 145. & 146. & in Constantino eius filio, fol. 148. & in Romano Lacapeno, sub init. fol. 151. & 154. & verò e Nicetae 3. & Nicephori compluribus locis addiscimus: quam & Longobardis vsurpam apparet, & Friderici constit. de pace tenenda, §. si quis quinque, in vsu feudo. ubi Cuiacius ex militaribus Friderici legibus apud Guntherum, & pacis conuentione inita in Alfatia apud beatum Rhenanum. Mollitiei rasuram indicem, atque adeo ignominiosam, plurimis veterum testimoniis probat doctus. Hadrianus Iunius cap. 2 in commen. de coma libris animaduersorum addito, fol. 320. & 322. praesertim ex lib. 1. Reg. cap. 10. & 1. Paralipom. cap. 19. & lege diuina prohibitam Leuit. 19. cap. 21. 4. 4. ubi D. Hieronymus. Ignominiosam tamen comam nutritionem testatur ipse D. Paulus in vitis, scilicet 1. ad Corint. cap. 11. (ex quo idem Iunius, & alii eod. lib. cap. 4.) sicuti e contrario in foeminis comae detonsionem, cum ait versu. 6. *ei dicitur auctoritas quoniam non licet ei huiusmodi huiusmodi huiusmodi.* scilicet ubi non velo caput operitur atque alligatur: quod facere iuxta D. Pauli praecipium nonnae, siue monachae assolent. Tonsuram in monachibus Egypti & Syriae, Hieronymus illo ad Sabinianum epistolae loco, duplicem ob causam de consuetudine in naturam esse versam ait; *Vel quia lauacrum non aduertunt; vel quia oleum nec capite, nec ore norunt, ne a paruis animalibus quae inter cutem & crinem gigni solent, & concretis sordibus opprimantur.* Ibidem clausura monasteriorum non obscure significatur his verbis, *Et quia propter altitudinem heretis vobis comminus non licebat.* d. Similiter animaduersum olim a Byzantino populo in Andronicum Comnenum principem suum, ob supra & incesia frequentiora, docui supra cap. 19. huius libri.

rum Germanorum (apud quos abscissis crinibus nudatam coram propinquis & expulsum domo per omnem vicum verberare vir agebat, teste Tacito a.) quam ad religionis & monachalis ordinis (sicuti quibusdam iuris Pontificij, veterumque Theologorum locis b.) honorem pertinere hoc ipsum ex ea quam Cedrenus retulit historia, colligitur, de magistro quodam qui viduam inuitam stuprauerat: eum enim Constantinopoli praefectus urbis sub Iustino, qui Iustiniano Imperatori successerat, non aliter nisi post detonsionem c. asino impositum, nudamque per mediam urbem traduci verberatum, ac prope triumphari iussit: bonis insuper omnibus ademptis, & viduae ipsi applicatis: *τὴν δὲ αὐτὴν (ait ille) καὶ τὴν κεφαλὴν κέρας, καὶ γυμνὴν ὄντα ἐπιμαθίνας, διὰ μέσης τῆ πόλεως ἐβραβεύοντο, διὰ τῆ γυναικὶ πάσας τὴν περιουσίαν ἐκέλευε.* Sic post sumptum ab Otthone Imperatore supplicium, de iis qui Romanum Pontificem Ioannem huius nominis 14. male habuerant, ad annum Christi 965. Petrus praefectus; ipsius arbitrio relictus ab Imperatore, postea nudatus a carnifice iussu Pontificis, abscissaq; barba, & asino impositus, vultu ad caudam verso, manibusque subtrus illam deligatis; atque in traductione per omnia urbis compita verberatus, & in Germaniam denique relegatus fuit, sicuti a Nauclero est proditum. d. Ita sub Leone Isauro Byzantino Imper. cum Gregorius quispiam hortatu Sergij Siciliae pratoris, tyrandem affectasset, nominéque Tiberij assumpto, Imperator esset a populo apud Siciliam salutatus: nonnullos etiam de Sergij sententia ad honores & magistratus promouisset; atque Leonis principis de opprimendo tyranno cogitantis iussu, Paulus Imperatoris equisonibus praefectus (quem Romani Chartularium dicunt) patritius, & Siciliae

liae Prator designatus ad Siculum exercitum cum Imperatoris literis profectus, ipsis recitatis, & oratione habita obtinisset illico, vt faustis nominibus appellarent principem; votisque nuncupatis in eius verba & acta (quemadmodum olim fieri solitum alio loco, a docuimus) sacramento adigerentur; Gregoriumque cum suis vincetos traderent: ibi tum Zonaras b. narrat; non modò Gregorium interfectum, sed etiam comites, ac satellites ipsi flagris caesos, & abscissa coma fuisse relegatos. *ὁ δὲ ἐκεῖνος τὸ μὲν βασιλεῖα (inquit ille) ἐτίμισσεν καὶ ἀφύμισσεν. τὸ δὲ γε Γρηγόριον, καὶ τὸς πρὸς αὐτὸν δεισιμῆς τῶ Πάυλῳ παρεδούσαν, καὶ ὁ δὲ τὸ μὲν Γρηγόριον ἀπέχευε, τὸς δὲ ἐκέλευε ἑπάσσειν καὶ μαρτυρῆσαι, καὶ τὴν κόμην ἀποθεῖναι αὐτοῖς ἐπὶ τὴν οὐρὰν κατέκεινεν.* Sanè de traductione verberati & insidentis asino, versa ad caudam huius facie, quod attinet; hoc supplicij genere Anastasium Patriarcham a Constantino Copronymo affectum postea fuisse, post superatum & excacatum Artabasdum, qui a populo Byzantino approbante ipso Patriarcha salutat Imperator fuerat, idem Zonaras c. tradit; *ἀλλὰ μὲν καὶ τὸν πατριάρχην Ἀναστάσιον ἀπὸ τῆ δουλείας ἐσαχθῆναι καλεῖσθαι ὄντα ἐπὶ τὸν ἀντιγράφον, ἢ ὄντα πρὸς ἑαυτὸν, ἀτίμως ἔτα καὶ αὐτὸς ἐβραβεύοντο, πρὸς τὸν δεισιμῆος τυφθέντα, &c. ὅτι καὶ τὴν ἀτίμων περιεργασίαν ὡς ὁμοίωσαν αὐτὸς ἐκείνην αὐτὸς κρατῆρ καὶ ἰδρῶσιν παρακινῶμεν.* Hoc amplius Constantinum quoque alterum postea Patriarcham, ab exilio reuocatum, cum fauissimè ad necem vsque verberatus, & in magnam Ecclesiam instar sarcinae exportatus, ibique in omnium conspectu recitatis quae ipsi obiiciebantur criminibus, a lapis casus coram nouo Patriarcha Eunuchio Niceta sedente in cathedra, deindeque ita per diu contumeliis affectus fuisset; tandem anathemate notatum, euulsisq; capillis, barba, & superciliis, asinoque impositum ludis Circensibus in theatrum fuisse introductum, ignominiosè triumphatum, conspurcatum sputo, & puluere foedatum scribit; *ἐκεῖνος καὶ ἰδρῶσιν ἐπάετο, καὶ ἔτα ἐπὶ πολλὴν ἐμπαρονοθεῖς, τέλει ἀναθεματίζε) καὶ ἰδρῶσιν τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ μὲντοι καὶ τὰς ὀφθαλμούς, καὶ ὄντα ἐποχνηθεῖς, ἰποποδομαίας τελευτήσας, ἔτα καὶ εἰς τὸ δέσφρον, ἀτίμως διαμαρτυρομένη καὶ ἐπιτυρομένη καὶ κόμην πατρίδου.*

a In tractatu altero ad l. 2. de orig. iur. qui est de magistrat. Romanis, regulari iuris comment. appositus.
 b Annal. tom. 3. fol. 83. in Leonis Isauri, qui Connon dictus, Imperio.

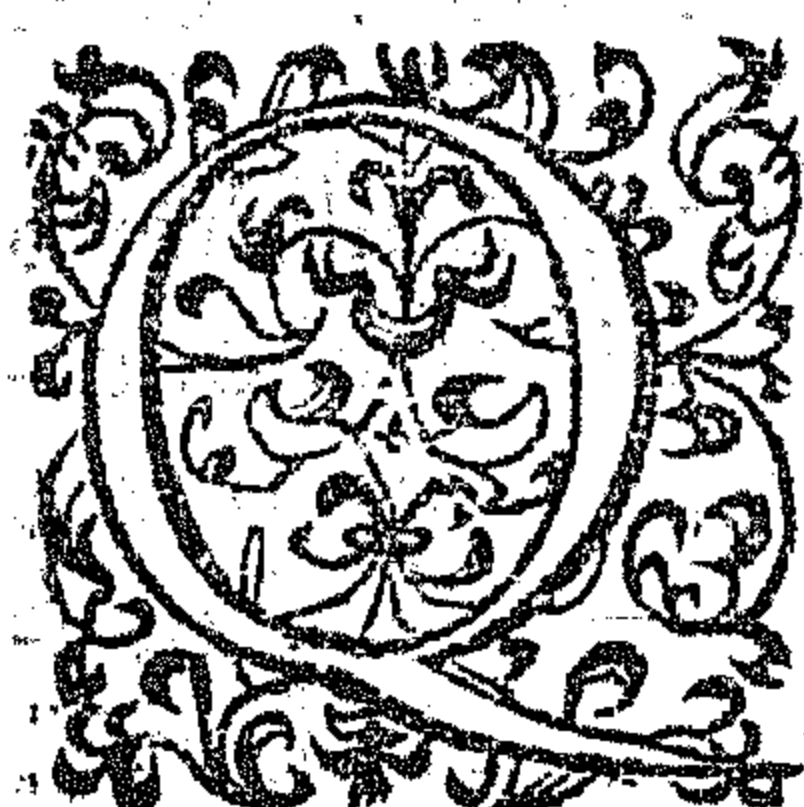
c Lib. 3. Annal. fol. 88. & fol. 91.

Verum interest nostram non parum, vt sciamus quam adulterio poenam Iustinianus ille noster praestitutam esse voluerit: quandoquidem huius Imperatoris Nomothesia in orbe Occidentali, pro iure communi est, quod specialibus legibus deficientibus vtique sequamur atque teneamus: in hac potissimum istius regni Gallici diacesi, in qua ex iure scripto controuersias tam ciuileis, quam criminaleis dirimi iam dudum receptum est; vt ea conditione, legéque in Regis Gallorum ditionem venisse existimetur. Hac de re igitur, proximo sermone tam verè ac dilucidè *σὺν θεῷ*, quam praeter eorum opinionem, quorum ad me scripta peruenerunt, omninò disceptare constitui.

Nomicus ad eandem Imperat. constitutionem alter tractatus, & verò practicus.

Post exactum biennium in monasterio ab adulterij damnata dissolutum ex mente Iustiniani matrimonium, ut aliam viro ducere licuerit, videri. Circa concubinas & diuortia, sed & alia quepiam Iustinianum à canonibus Ecclesiasticis recessisse. Ex Vvisgotthorum legibus dissolutum prorsus fuisse adultera damnata, matrimonium: sicut & apud Gracos Harmenopuli temporibus alijs casibus: quorum nullo id receptum nostris moribus ac forensi vsu; & summa quidem istud ratione. Virum ex primi adulterij causa, verberanda sit mulier, antequam in monasterium detur: idque ita Iustinianus sciuerit, ut vulgò creditum. Quibus ex causis adultera pœna capitali hodie subijcitur. Cessare verò ipsam quoque Iustinianicam pœnam duobus casibus. Βαράων vocabuli νόμος vis ab interpretibus apud Iustinianum non percepta, & in Nouella ipsius interpretatione mendum indicatum. Tormenta pro verberibus, apud B. Augustinum. Photij locus ad Nouellam Iustiniani pertinent ex manuscripto codice Graco; ubi νόμος habuisse codices interpretum, pro nostro νόμος, multo rectius: & ita in ipsa Iustiniani Nouella meliores nostro libros habere interpretum recentiorum, itémque ipsam Basilicam Epitomen, quàm vetustè, quisquis est (quem sequutus Irnerius) interpretis codicem: quod verbum ab Iuliano atque Harmenopulo prætermisum fuit. Quas pœnas competentes Imperator intellexerit. Dotem adultera offenso viro adiudicatâ, ut recentioribus Iustiniani & Leonis constitutionibus; ita vetustis Ephesorum legibus: ex Achille Statio. Non modò non parapherna viro in solidum hodie cedere, sed neque illa ex parte, quam Iustinianus præceperat. Ex repetiti adulterij causa, mulierem hoc plesti grauius, iuxta mentem Imper. ut verberibus castigetur. Delicti pœnam iteratione augeri. Veniam aut prorsus aut quadamtenus primo delicto indulgeri; veterum adhibitis locis utrumque ostenditur. Historia fuci & apum; ex Aliano; qui aliter atque ab interprete explicatur. Elegans columbarum similitudo circa pœnam adulterij mitiorem in fœminis, ab eodem Aliano; per quam ratio constitutionis Iustinianica infirmiori sexui quadamtenus parcens asseritur: ex qua etiam relegationem in monasterium mutatam ostenditur. Ecquid hodie reuocanda sit in usum mitior in fœminis adulterij pœna Iustinianica, ut prima vice non verberentur: exposita interim l. i. c. qua sit longa consuetudo, adhibito Linio.

CAPVT XXII.

VAM adulterio à muliere commisso pœnam Iustinianus irrogandam censuit; eius vim, ac effectum ostendere, sed & rationem aperire proposui: & præstabo sermone isto, si Dominus (quod optamus, atque aded speramus) hoc dederit. Ac primum, equidem non dubito, quin per coniecta in monasterium adultera ronsionem post biennium, & monachalis habitus assumptionem, vel potiùs ipsa biennij præscriptione intra quod marito vxorem repetere sibi que reconciliare licuit, non modò tori separationem (quam Pontificiis, & Scholasticis Theologorum distinctionibus tribuendam fortasse quispiam, non improbabiler existimet) sed etiâ nexus ac vinculi coniugalis dissolutionem (quam diuortij vocabulo veteres designabant) Iustinianus Imperator illa sua de pœnis adulterij Nouella inductam esse voluerit: atque aded etiam licuisse tum, illo biennio transacto, adultera marito ex mente illius Princi

Principis; veluti legitimè solemniterque dissoluto hac ratione matrimonio, vxorem aliam ducere. Mouet, quod idem ille, Christianus licet, quique multa Ecclesiis priuilegia concesserat, Episcopalemque audientiam attributa ciuiliu causarum disceptationis contra fas cognitione auxerat: cum nimias tamen de rebus Ecclesiasticis, ad Episcopalem, aut synodicam potiùs definitionem pertinentibus constitutiones; vtramque politiam ciuilem, & Ecclesiasticam confundens, atque permiscens ederet; etiamsi non dedignari se legibus suis sacros canones imitari scripserit; non ita magnam, vt oportuit, canonibus Ecclesiasticis auctoritatem tribuisse videatur: idque vel ex eo constat, quod non modò concubinarum commercium, à Constantino ipso a Christianissimo Principe circa cõiugio solutos admissum, non sustulit; sed etiam contra disertum, & ipso Euangelio expressum Domini Iesu Christi præceptum, diuortia permisit: b & quidem religionis prætextu; c quod diserte ipsis canonibus improbatum ac reprehensum scimus, d de causis ex quibus repudij seu diuortij libellus impunè dari, aut mitti possit; e itémque de soluendis bona gratia sine repudio, vel ex consensu castitatis seruanda causa coniugis, f Nouellas constitutiones edidit. Ex Vvisgotthorum sanè legibus, cum adultera mulier, & adulter marito illius pariter traderetur, cum omnium substantia; nisi liberos ex priori coniugio legitimos haberet, quo casu persona tantum adulteri marito adultera subiacebat: post reductam vxorem adulteram in mariti potestatem, aded solutū esse matrimonij vinculum existimabatur; vt nullam esse marito vterius licentiam vel fornicandi cum illa, vel in coniugio illam sibi sociandi voluerint: g nam si faceret, ipsum de rebus eius nihil habiturum.

Sanè exceptis his casibus, quibus post separationem à marito, trudebatur vxor in monasterium; nempe si ob adulterium damnata esset, aut sine causa marito repudium misisset: potuit mulier exacto quinquennio, alteri nubere; sicuti à Constantino Harmenopulo annotatum duobus locis h reperio; immò & statim elapso anno, si sine iusta causa misso repudio domo eiecta esset à marito; cui statim à diuortio licuit alteram vxorem ducere, vtpote cessante in virourbationis sanguinis, quod in fœminis timeretur, periculo; vt idem scribit. Ex quo intelligitur, illius temporibus matrimonij vinculum apud Gracos ita dissolui omninò solitū: sicuti & vxoris furore post triennium dissolui; & maritū talis furoris adhibito maleficio auctorem, inuitum in monachum transformari, & monasterio includi, Leo Imperator, minimè hac quidem in re Philosophus, voluit. i Verumenimvero non hoc est quod nunc agimus; qui non sine grauissimis rationibus, & ob vtilitatem quoque publicam vsurpatum, ac ipsius interpretatione fori receptum scimus; vt cum adulterij damnata matrimonij vinculum duret, k donec alterutrius obitu dissoluatur: ideoq; aliam illà viuâ licet in monasterio constitutâ vxorem superduci à marito, qui ream pertulit, non debere; l præsertim verò quod maritus, si castitatem non seruet post vxoris adultera damnationem, sed fornicetur; ipsam in consortium admittere teneatur, & vel officio

iudi

a l. i. c. de concubi. & l. i. c. de naturalib. lib. b Nouella 22. & Nouel. 117. §. illud quoque, & §. 3. a verò, l. 3. c l. vlt. in princ. c. de Episcop. & cleri. d Cap. sunt qui dicunt, in princ. & c. Agathosa, 27. qu. 2. iuncto can. l. in fin. dist. 10. e l. vlt. in princ. c. de Episcop. & cleri. Nouel. 22. §. cetera, 7. §. sed à nobis, iuxta l. consensu, c. de repud. & item Nouel. 117. vt liceat matri vel auig. §. illud quoque, & duobus seqq. & §. quia verò quadam. f Nouel. 22. de nuptiis, §. distrahunt, & seqq. & §. nouimus, & Nouel. 117. vt liceat matri vel auig. §. quia verò, & Nou. 140. vt consensu matrim. sol. g Cap. 12. tit. 4. lib. 3. h Lib. 4. Prochittu. 6. cap. μετ' μισίας, §. 2. & titu. 7. μετ' ἰδ-περρα μίστων, in princ. i Constit. 111. k Cap. 2 de diuort. in antiq. Notat Clar. in §. adulteriū, vers. 17. lib. 5. Sent. l. can. ex literarum, iuncto can. 1. & c. veniens, de eo qui duxit in matrim. apud Gregoriū: quod etiam definitum Conci. Trident. sess. 24. c. 7.

a Didac. super iudicis, vel postulate illa, cogi possit. ^a Illud potius dispicere operæ pretium videtur; vtrum è Iustiniani mente sit, quod plerique omnes Doctores iuris, ^b consiliatores, practici, quorum scripta nimio forsitan veræ iuris disciplina damno quotidie publicatur; quin etiam iudices, non imorum subfelliorum modò, sed & qui maioribus tribunaliibus præfunt, Irnerium Authenticarum codici appositarum compilatorem sequuti sentiunt, & generaliter sine vlla distinctione definiunt; verberibus castigandam simplicis adulterij conuictam, priusquam pœnæ causa monasterio, siue pœnitentium sororum cœnobio includatur; mulierem: quemadmodum olim non ex Burdigalensis ^c tantum, aut Parisini ^d Senatus auctoritate, ac decreto factitatum scimus; sed & innumeris tam recentibus, quam vetustis huius illustrissimi tot diligentissimorum iuris Senatorum cœtus iudiciis comprobatum audiimus non semel, ac vidimus: adeò quidem, vt lite adulterij semel decisa, & Senatusconsulto subsignato, certè ^e ab arresti pronuntiatione; reconciliandæ sibi vxoris facultatem, nisi post inflicta ei verbera, marito denegandam obtinuerit. ^f Sed quoniam ita receptum est, extraordinariæ apud nos criminum omnium pœnæ vt esse intelligantur; atque adeò secundum ea quæ proponuntur pro iudicum arbitrio leniri, vel exacerbari possint ex vtilitate publica: in hoc quoque adulterij crimine si quid sit, quò addito id grauius atque atrocius appareat; vtputa si diurnitas temporis (quo peccatum augeri, non minui rescriptum est ^g) intercesserit, liberiq; complures ex adulterino concubitu procreati; si de contrahendo post mariti mortem inter adulteros matrimonio fides data sit; ^h ac multò etiam magis, si id de facto contraxerint, vt Pontifex ⁱ loquitur: si paratæ veneno, aut manu factæ insidiæ, metùsve minis iniectus, & contumelia denique facta marito; eive quid surreptum ab adulteris, aut si aliud simile quidpiam iudices mouerit, vetustam capitis pœnam facilè reuocant. Et è contrario, vbi simplex adulterium est; vt vxori ex eius causa mox damnandæ (modò ne vapulet, ac traducatur) ipsi se reconciliatum iri maritus, aut fidem, aut spem certè iudicibus fecerit aliquam; non incommodè aut iniquè decreturus est Senatus, vt ne qua prorsus verberum in damnatione fiat mentio; præsertim autem vbi erit cur propinquorum, aut filiarum adulteræ honori parcendum esse videatur. Certè quidem, vt huiusmodi castigatio post elapsum biennij tempus, intra priuatos monasterij parietes, ex motu Abbatissæ ante velationem infligenda differatur; quemadmodum hoc aliquando curia Parisinæ, ^k illud etiam ante aliquot annos isti nostræ placuisse accepimus.

Et sanè is animus nunquam Imperatori Iustiniano fuit, ob simplex adulterium, vt conuicta in metancæam rea verberibus antè castigaretur: sed eo scilicet casu, illam simul & adulterum antequam capitali supplicio subdatur, hac quoque animaduersione coerceri ac puniri voluit; cum post euitatam semel, siue dissimulatione, ac proditione iudicium, siue per falsas allegationes, aliãve quampiam rationem; ipsorum ad quos crimen perlatum fuerat circumuenta religione,

Ad diem vlti. August. an. 1552. citat Pap. arrest. tit. 9.

gione, pœnam legitimam: ad eandem nimium familiaris consuetudinis fœditatem (sic malo cum aliis, quam cum Iurisconsulto ^a fœdus nominare) prolapsus vterque viuo mortuòve marito sit, etiam si conuictus recens contracti obtentu (quod propterea irritum esse voluit Imperator) eam tegendam esse duxerint. Nam quemadmodum commissum antea adulterium cum eo qui se postea nuptiis sociavit, velamento matrimonij non extingui à Diocleriano & Maximiano rescriptum fuit; ^b sic in eos, qui cum olim adulterij crimen obtentu forsitan proximitatis depulissent, per commemorationem necessitudinis fidem crimini derogando (dum existimatur non debere credi, quod allegatur non potuisse committi) postmodum in nuptias suas consortiumque conuenerint: seuerissimè vindicandum, & veluti conuictum facinus confessumque puniendum à Theodosio, Arcadio, atque Honorio prudèter constitutum est; tanquam facinus illud, quo fuerant accusati, manifesta fide atque iudiciis euidentibus publicauerint. Hæc verba sunt principalis rescripti: ^c ad quod, cum per compilatorum obliuionem atque incuriam, ex Theodosiano Codice translatum in Iustinianicum non fuisset; aspexisse tamen Iustinianum, siue Tribonianum eo ex Nouella ipsius quarta & tricesima supra centesimam loco quem interpretor, equidem non dubito; quod ab eius Nouellæ Scholiastis, atque interpretibus minimè animaduersum video: non magis quam βασιλῶν vocabulo (quamuis hoc generaliter acceptum, & quæstiones & verbera comprehendat; sicut apud Eusebium, ^d quo loco ita scriptum; ἡ ἰσχυρὴ ἐκείνη ἐὶν διαφορᾷ βασιλῶν διήλλαττον, τότε μὲν μάστιγι ἀνωθέντι, τότε ἡ ἰσχυρὴ ἐὶν κατὰξέωσσι ἡ πλεονεξία, δέσμοις τε ἀνυπομονήτοις) in illa tamen quam tractamus iuris quæstione, non tormenta, vt illis omnibus ^e visum est (quò enim tormenta, vbi sola posteriore consuetudinis nuptiarumve celebrationis exploratione, sine vlla prioris admissi aut accusatione; sic enim legere nomen κατηγορίας me cogit, vbi perperam in omnibus, ^f Excusatione, scriptum est: ac sine ampliore prioris admissi probatione, id pro certo & manifesto duci, atque ceteri princeps voluit) sed aut verbera: ex vetusto scilicet Romanorum instituto aut more; non aliter nisi verberatos vltimo subdentium supplicio ^g (vt alio Iustiniani Nouellarum loco ^h τὰς βασιλῶν vetustum quoque ipsum interpretem optimè reddidisse: quamuis Irnerius ⁱ ibi quoque delusus forsitan quæstionis vocabulo, quod in præcedenti constitutione ^j Imperatorum appositum, aliò tamen pertinet, tormenta maluerit, memoria repero) reddi debuisse; nisi quod apud Augustinum ^k quoque ipsum tormentorum nomen pro verberibus positum olim deprehendisse videor: aut potius examen, disquisitionem, cognitionem, siue discussionem, & quam alio Græco nomine δουρικασίαν & Iureconsulti quoque nostri ἀνάκρισιν appellant. Quo vetus istud à Suida ^l relatum pertinet: ὅτι οἱ ἔξω φασὶν ἢ ἐμφισβήτησις κείσιν ἀναγνάσκω, ἢ ἡ κείσιν τὸς ἐλέγχους βασανίζω, ἢ ἡ βασανίζω το δέου δειξέτω. ὃ ἡ ἔργον γεγράφω, τὰ ἡ γεγραμμένα κυρῶσθω, δεσ. καὶ ἡ ἀπερισκέπτως ποιῶσθω. τὰς κείσιν. Et quod ab Eleutherio Romanorum

a I. Senato. 47. D. de ritu nupt. b i. commissum, C. de adulter. c l. penult. C. Theod. illo tit. d Eusebius Paphil. in append. lib. 8. Eccl. histo. fol. 92. e Tam vetusto quam Haloandro atque Leucayo in explicatio. loci ex libro 6. titu. 19. cap. 10. additi ad ca. 67. tit. 37. lib. 60. Basilic. fol. 524. f Vide quæ scripti lib. superiori cap. 7. g Nouel. 123. de sanctis. Episcop. §. reuerendis & §. si quis, c. 20. & 31. & §. si quis cum sacra. h Authen. presbyterij, Cod. de Episcop. & cleric. i l. presbyteri, §. C. de Episc. & clericis. k Lib. 1. Confes. cap. 9. Quomodo parentes nostri (ait) videbatur tormenta quibus pueri à magistris affligebantur. Sauios terrores ac pœnas idem ipse nominat c. 14. Sanè per verbera quæstiones olim haberi, solite de reis causæ capitalis, vt indicat D. Ephrè in ser. quo se ipsum reprehend. & peccata sua confit. vol. 2. fol. 45. l Vide Henricū Stephan. in thesauro lingua Græcæ, vbi alios auctores nō tamen Suidam citat.

a Cap. plerunq; de donat. inter vir. & vxor. apud Gregor.

b Lib. 8. de Clitophon & Leucippes amorib. c Nouel. 134. vt nulliudicum, s. quia verò, siue cap. 11. & viti. & Nouel. 139. & 146. s. vlt. & s. fancimus. d Nouel. 10. e Nouel. 3.

f Nouel. 22. de nuptiis, s. sed à nobis. siue c. 8. & d. s. sed etiã, siue c. 7. & Nou. 117. vt liceat mariti vel auia, s. quia verò, siue cap. 8.

g Didaco super 4. Decretal. & aliis.

h Quest. 338. nu. 1. & 2. citatur à Iul. Claro in s. adulter. vers. 15. pract. crimin.

i. Notat Molin. ibidem in verbo dotalitium, & Celsus Hugo cõ sil. 33. num. 6. vbi Romanum citat singul. 311. sed & rationem, Felinũ atque Cardinale.

k Vide in Nou. 22. de nuptiis, s. sed à nobis aliquid, siue ca. 18. in prin. & in fin.

l Cap. 11. titu. 1. lib. 32.

tanquam superioribus derogante, falsò sibi persuaderet quispiam: cum tamen iis hodièque locum esse Pontifex Romanus perspicuè docuerit. a Ac de dote quidem, hoc ipsum Leoni Philosopho placuisse, vt eius perceptione se maritus de illata iniuria tam graui aliquatenus consolari posset; ita Principis verba comprobant: *ἐξ τῶ παραμύθου ἐν τῷ τὴν προση λαμβάνειν τῷ ὀφθίσσης ἀδίκως περὶ τὰ γαμικὰ δίκαια γινώσκος.* Quin & secundum vetustas Ephesiorum leges, ex adulterij causa vxoris dotem viro adiudicari solitam, Thersander apud Achillem Statium ostendit; b quo loco de Melites vxoris suæ conuetudine cum Clitophonte conqueritur. Cum ergo pœnarũ quædam corpori, quædam substantiæ seu bonis infligantur; & (sicuti Iustinianus variis loquitur locis c) *τῶ πονῶν, αὶ μὲν εἰς τὸ σῶμα, αὶ ἢ εἰς τὰ χρήματα*: sicuti Leo, d & Manuel Comnenus, e *αὶ μὲν σωματικῶν αὶ ἢ χρηματικῶν ἔργων ἐστίασάν*: nihil mirum si pœnarum competentium nomen, vbi de adulterio primo coërcendo agitur apud Iustinianum, quod adultera monachismo lvi præterea diximus; ad dotis, donationisque propter nuptias amissionem referendum asseramus: cum id aliis etiam locis f manifestissimè idem Imperator fecerit. Nam de alia vxoris adultera substantia, quod insuper accipi à viro tantundem ex ea Iustiniani Nouella diximus, quantum tertia pars dotis esse cognoscitur, nequaquam hodie apud nos in vsu esse arbitror: nedum vt parapherna viri lucro cedere debeant; quod tamen plerisque Doctoribus s in hanc rem à præside Boërio h citatis, visum est; quorum opinio, post glossam ad caput plerunque de donationibus inter virum & vxorem apud Gregorium, ab ipso Abbate ibidem reprobat. i Porro autem quamuis nescius nõ sim apud Iustinianum nostrum, castigationis quoque competentis vocabulum, quæ appellatione Græca *σωρητισμός* nuncupatur; in huic affini de pœnis dissidij, seu diuortij argumento k (sicuti de ipso pœnæ nomine disseruimus) dotis, & donationis propter nuptias amissionem designare: nihilominus tamen illo casu, quo semel adulterij rea capitalem pœnam euitarit, & postea cum eo ipso, de quo in suspicionem, atque in legitimæ pœnæ periculum venerat, stupri siue adulterij denuò conuetudinem habuisse comprobetur; equidem ita sentio, vt grauius aliquantò plecti debeat, quàm ex prioris reatus causa ipsam puniri oportuisset: ideòque non modò detrudendam in monasterium amissa dote, ac donatione propter nuptias, secundum ea quæ de simplicis adulterij vindicta exposuimus; verum etiam verberibus, antequàm monasterio includatur, esse castigandam; eamque distinctionem inter hos duos casus minimè ab interpretibus iuris atq; pragmaticis perceptam; ex mente Imperatoris esse: qui alioqui fat ineptè (quoniam frustrà) in eadem Nouella, eodèmq; aut vicino saltem capitulo, adulterij pœnam iteratò eandem, quam superiori comprehenderrat, expressisset.

Eandem ferè distinctionem sequuti Vvifigothorum Legislatores l circa Iudæos, qui dānatos ab Ecclesia Catholica libros (in quibus malè contra fidem Christi sentitur) aut legere, aut domi celare ausi

ausi essent; vt qui ex eorum numero tale quidpiam patrasset, is publice decaluatus & centenorum flagellorum verberatione punitus, cautionis vinculo alligaretur, ne vnquam talium libros vel doctrinas apud se aut habere præsumeret, aut attèdere auderet, aut studiis meditando assumeret. *Iam verò si post emissum placitum, quodcumque tale repetere tentauerit (aiunt) & decaluatus centenis flagellis subiaceat, & amissis rebus sub perpetui exilij conteretur ærumna: vt quia iam secundo visus est erroris sui iterasse vestigium, perenniter illis res eorum deseruiant, quibus principali fuerint collatione concessæ.* Quod similiter in subiecta ibidem altera delicti causa constitutum videas licet: quò spectat Callistrati a nostri responsum de Iuuenibus, qui se turbulentis popularium acclamationibus accomodant; qui si nihil amplius admiserint, nec antè sint à Præside admoniti, fustibus casti dimittuntur, aut etiam spectaculis eis interdicitur. *Quod si ita correcti in eisdem deprehendantur; exilio puniendi sunt (ait) nonnunquam capite plectendi: scilicet cum sapius sediuose, & turbulente se gesserint; & aliquoties deprehensi tractati clementius, in eadè temeritate propositi perseverauerint.* Contumaces enim æquum est cum admoniti præsertim à magistratibus, atque castigati verbis aut verberibus, tamen ad bonam frugem redire nolunt; sed in iisdem criminibus perseverant, grauius extra ordinem puniri: b & pœna quidem primo delicto remittitur: vnde Tibullus, c

Parcite cælestes, æquum est impune licere, Numina formosis ledere vestrâ semel.

Et Ouidius quodam loco;

Pij faciles, peccasse semel concedite tui: Et satis est; pœnam culpa secunda ferat.

Idque ideò quòd neminem esse tam felicem, ait Quintilianus d aliacubi, qui non aliqua pœnitentia digna faciat, qui non subiectus sit errori; & hoc proprium non dementis esse, verum hominis: è contrario autem geminatio criminis affert ignominiam (vt idem alio in loco e docet) neque immeritò: semel enim errare sanè tolerabile sit: in eadem verò incidere, ne damnatione quidem compesci, vltra omnia videtur. Ergo Massilienses quarto errori, quia iam culpa iniuriæ acceperant, subueniendum non putasse Valerius tradit; f sed neque Romanos veteres præsertim in castris verum est: nam si quis ter ex eadem causa mulctatus esset à Duce, Præsecto, vel Tribuno; postea fuisse non percuti modò, sed perimi atque occidi solitum Polybius g narrat; non minùs quàm eum qui quid è castris furrupisset, falsum testimonium dixisset, aut sui corporis alteri copiã id aratis probrosè ac turpiter fecisset. *ἐυλοιοπέται ἢ ἢ δ κλέψας*: & cætera, quæ sequuntur, loco illo quem libro Semestrium primo h proposui; & statim, *πρὸς ἢ τῆτοις δ τεις περὶ τῷ αὐτῆς ἀτίας (ἡμῶν) ταῦτα μὲν ἔρ ὡς ἀδίκῶματα ποιάσθη.* Cæterum non modò ter aut quater idem facinus admittens grauius puniendus est; sed qui semel admonitus aut castigatus eodem aliòve se scelere, ac probro conspurcat: quod qui facit, non potest non stultissimus videri; iuxta illud vetusti cuiusdam

a l. capitalium, s. solent, D. de pœnis, facit & s. graffatores, ead. l.

b Glos. in cap. li vir, de adulter. apud Grego. vbi citat locos alios Andras quoq; Tiraquel. Senator Parisi. alia in tractatu de pœnis temperã. autremittit. can. 10. vers. 4. & s. sed iis tamen omittis quos hic statim adscribimus, quibus & illos addendos admonemus, quos affert glo. vlti. l. 3. de Episcopo. audient. notans delicta iterata plus puniri. Vide & Boë. decis. 301. nu. 11. ex Authent. vt non luxu. contra nat. 8 c.

c Elegia 9.

d Declam. 249. in sermone pag. 245.

e Declam. 310. pag. 192.

f Val. Max. lib. 2.

g Lib. 6. Histor.

h Cap. 17. sub initium.

i Val. Max. lib. 2.

k Val. Max. lib. 2.

l Val. Max. lib. 2.

m Val. Max. lib. 2.

n Val. Max. lib. 2.

o Val. Max. lib. 2.

p Val. Max. lib. 2.

q Val. Max. lib. 2.

r Val. Max. lib. 2.

s Val. Max. lib. 2.

t Val. Max. lib. 2.

u Val. Max. lib. 2.

v Val. Max. lib. 2.

w Val. Max. lib. 2.

x Val. Max. lib. 2.

y Val. Max. lib. 2.

z Val. Max. lib. 2.

Poeta, quod in Græcorum sententiis aliquando legisse me recordor:

ἄλλ' ὅσα μακρῶν ταυτῶν, ἐν ἀνδρῶσ' ὀφείλει.

a Pet. Rauennas ferm. 173. qui sedet Martiano A. b In priore paraneſi epiſtola ſcilicet 5. folio 900. c l. 3. C. de Epiſcopali audientia, §. vltim. d Lib. 3. cap. 135. fol. 140. e Cap. 1. ritu. 3. vide & in c. 4. in verbo, ſemel lapſus, & in c. 16. ibi, quod ſi inculpabiliter hu haſe criminiſus: & in c. 20. verſ. feciſti fornicationem, & in c. 21. ſed & venerabilis Beda, in lib. de remedio peccat. c. p. 1. ad finē, Quia Deus dixit, Malum cogitaſti, ignoui: malum dixiſti, ignoui: malum feciſti, ignoui: perſeueras in malo, non ignoui: Ego ſi qui perſeuerant in malo non ignoſce, ſed iudicium diſtinctum ſecundum canones, vt alij timorē habeāt. Videto & Rabanum Manum in lib. pœnitentiæ cap. 4. ex concilio Elibert. cap. 42. & qua de iſtatis maleficiis puniendis Tiracuellus tradit tractat. de pœn. cauſa 10. nu. 4. f In canonibus 80. ex Arabico in Latinum conuerſis & recognitiſ ac illuſtratiſ à Franciſco Turriano ipſiſque ad Clemētis Apoſtolicas conſtitutiones cōmentario adiunctis, folio 26. editio. Antuerp. anno 1578. g Lib. 1. de Animalib. cap. 9.

Nec ab hoc alienum arbitror, quod noſter Chryſologus a Epicoſopus Rauennas (quem ſape in Dodecameno nuper à nobis edito, ſed & in iſto etiam libro iam antea non ſemel, & in Agoniſtico noſtro caſtiſſimum, ac erudiſſimum Theologum laudauimus) ita retulit: *Fugienda, fratres, dementia iſta eſt, fugienda; qua etiam poſt curam captiua tenetur amore morborum. Recidua enim lethalis eſt ſapius agritudo.* Ac longè ante ipſum D. Ioannes Chryſoſtomus (quem vtinam Græcè loquentem indicare potuiſſem) ad Theodorum lapſum b in eandem omninò ſententiam, *Peccaſſe (inquit) eſt humanum, perduraſſe autem in flagitijs non humanum eſt, ſed penitus diabolicum.* Doctoris huius ætati ſuppareſ non abſimiliter Valentinianus ac Theodoſius Imp. iterato errori neutiquam ignoſcendum eſſe cenſuere; qui ſuam conſtitutionem c aliquam iſto præcepti fine conſulerunt; vt remiſſionem veniæ crimina niſi ſemel commiſſa nō habeant; nec in eos liberalitatis Auguſta referatur humanitas, qui impunitatem veteris admiſſi non emendationi potiùs, quàm conſuetudini deputauerint. Simile quidpiam de blaſphemis legas in pœnitentiæ Romano tit. 2. cap. 10. prima vice increpari ſolitiſ, & prima vice, & ſecundò, & tertio; deinde per quindecim dies in pane & aqua pœnitere iuſſiſ, grauiùs quidem puniri blaſphemos, quando ſapiùs id crimen perpetrauerint, noſtri quoque Reges voluerunt. Videto in Philippi Aug. Philippi Valeſij V I. Ludouici X I I. & aliorum Francia Regum conſtitutionibus, quarum nonnullas recitat Boërius deciſ. 301. num. 5. & in Caroli Magni capitulario d quod ille non adfert: vbi ſi ſcriptum, *De latronibus ita præcipimus obſeruandum; vt pro prima culpa non moriatur, ſed vnum oculum perdat: de alia verò culpa, naſus ipſius latronis truncetur: de tertia culpa, ſi non emendauerit, moriatur.* Sanè in dicto pœnitentiæ Romano (quod propiùs ad rem noſtram pertinet) de fornicatione ſi ſcriptum; e *Silaius cum laica fœmina, id eſt, vterque abſolutus à lege coniugij, concubuerit; tres annos pœniteat: & quantò ſapiùs & negligentius ea peccata commiſerit, tantò magis & tempus addatur, & modus pœnitentiæ.* In ipſo etiam Nicano concilio f Canon 78. *sacerdotis virginis & in adulterium poſtea lapſi eſſe vult in ieiunio & oratione & de eleemoſynis ſecundum vires vno anno: quo exacto debet redire (ait) ad communionem fidelium, & communionem ſacram, & ad miniſterium & ſacrificium vt priùs: & deinceps attendere diligenter, & cauere ſibi per vniuerſum vitæ tempus, ſi verò ad idem peccatum reuerſus fuerit, deponendus (inquit) eſt omninò, & non eſt prohibendus communionem fidelium, & ſacra communionem.*

Atque hoc quidem naturalem rationem ipſiſ quoque brutis animalibus (vt ita loquar) inſitam poſtulare; præclara illa de ſuco, dormientium apum opera noctu inuadente, ab Æliano relata g hiſtoria manifeſtum facit. Nam illæ cum furem viderint; modicè, leniterque verberant, aliſ expellunt, & in exilium proiciunt. Iſte verò non ob id corrigitur; ſua enim natura, & piger, & vorax eſt; ac ſe intra fauos abdit,

abdit, in quibus dulces apum ad paſſionem profectarum theſauros diripit. ἔταρ ἰδῶσι ἃ φῶρα (inquit ille) πάσιςσιν αὐτῶν περιεσμίως, καὶ ἕταρ θῆσι τοῖς πῖθροῖς, καὶ οὐκ ἄλλοις φυλάδα εἶναι. ὁ ἃ δ' ἔτω περιείδῃ. περιεσμίως καὶ ἃ ἀργὸς καὶ λίχρῳ: ἄνω κακῶ, &c. Ab illis dein ex paſſione redeuntibus deprehenuſ, non iam leniter tanquam in exilium denuò amouendus verberatur; ſed magna vi earum ac vehementia inuaditur, & aculeis ictus ſur iſte improbius malè mulctatur: quod ita Ælianus profert, ἐν ἔτι περιεσμίως αὐτῶν πάσιςσιν, ἔδ' ὡς εἰς φυγῶν τρέλαι, ἀλλ' εὖ μάλα τοῖς κένθοις βιάως ἐπιεσθῆσαι διαλοῶσι ἃ ληθῶν. nec iniuſto, aut pœnitendo ſupplicio affectus (ita enim Græca explico, qua interpreter nequaquam videtur aſſequutus; cum illa καὶ ἃ μεμῆκῶν ἐπομένας τῶν τιμωρίων, ſic reddidit, qui iam non ampliùs mulctatur increpationibus) voracitatſ & gulæ cauſa miſeram animam profundit. Quod totum ne quiſ fictum & apologi ſpeciem habere ſuſpiceret; adicit Ælianus id ſe ab apiariis didiciſſe, ac verum credere: μελιωργοὶ λέγουσι ταῦτα (inquit) καὶ ἐμὲ πείθει. Grauiorem itaque adulterio iterato pœnam à Juſtiniano conſtitutam, verberum ſcilicet, præter monachiſinum (quo ſolo ſemel delatum ac probatum vindicari voluit) probabile proſuſ verumque arbitror: quoniam naturale, vt ex ea fuci fabula cernitur, atque aded nec reprehenuſibile, nec porrò iniuſtum eſt: non magis quàm quòd circa fœminas adulterij pœnam mitiorem, quàm aduerſus mares conſtituit; exemplo albarum columbarum, ad quas cum lex caſtitatſ vel continentia, non minùs quàm ad turtures, & palumbas alieni cubiliſ minimè appetentes, eaque immutabilis pertineat (περιεσθῆσαι ἃ ὀρνίθων σωφρονεσῆσαι καὶ κακολασομενῶν εἰς ἀφροδιτῆτι ἀκῶα λεγόντων, inquit idem ipſe alibi, a & γὰρ ποτε ἀλλήλων διακοσῶν), ἔτε ἢ δάλαα ἐὰν καὶ ἀφαιρεθῆ τύχη τιμῆ σιωνόμῃ, ἔτε ὁ ἀρῆν εἰ καὶ χῆρῳ χένῃ) hoc tamen intereſſe, idem alio loco b Ælianus auctor eſt, quod cum in hiſ ſi fortè ſint qui Venerem alienam oculiſ aliquando appetere ſe demonſtrant; fœmina non ſecus à fœminiſ, quàm mares à maribus obſeſſa diſcerpuntur. Columba ſolos mares perimunt, fœminarum miſerentur; vt illaſ atque inoffenſas in viduitate degere permittant; ſicuti adulteras mulieres ob ſexuſ fragilitatem monaſterio circumſcriptas, atque incluſas; ſaluas quidem, ſed in viduitate perſtare donec adiuerent, Imp. voluit. Aſſero Æliani verba, præſertim in re minimè (vt ſentio) vulgari; tam pro meo more, quàm pro lectoriſ commo: cui operam nauare, atque conſulere noſ æquum eſt, cum iſto publico ſcribendi munere deſungimur. ἔτωσ ἀρα ὁ ἃ σωφροσῶνῃσ νόμοι (inquit ille) καὶ εἰς τὰς τρυγῶνας ἀφηνεῖται: καὶ ἀτρεπῆ μὲν καὶ εἰς περιεσθῆσ τὰς λουκὰς, πῶν ἃ δανατῆσθ' οὐκ ἀτρεπῆ ἃ ὀρνῆ: ἐπεί ἃ μὲν ἀρῆνα ἀνάνησσι, ἃ ἃ δῆλιω ἀπῆσθαι καὶ εἰλασθαι ἀπαθῆ, καὶ περιεσθῆσ χῆρῳ.

Hæc omninò ſunt qua ad mentem Juſtiniani de mitigata circa fœminas adulterij pœna explicandam, à reliquiſ Nouellarum eiſ interpretibus, etiam recentioriſ omiſſa, pertinere duxi: ex quibus labore haud exiguo mihi partiſ, tuoque (bone lector) vſui collectiſ; inducta illiſ diuerſa à maribus ac lenioriſ in fœminas pœna rationem,

a Lib. 3. de Animal. cap. 5. b Cap. 44. lib. 3. de Animal.

a l. 1. D. de poe-
nis, l. 3. ad l. Lu-
liã. pecul. l. co-
gnitione, §. vlti.
D. de var. & ex-
traordi. cog. de
quo vide Cui-
cium lib. 6. Ob-
seruat. cap. 9.

b l. aut facta, in
fin. D. de poe-
nis.

c §. item lex Iu-
lia, num. 3. Infit.
de publ. ind. vbi
hodie verò de
facto reputatur
industria.

d l. 1. C. quæ sit
longa consue-
tudo.

e l. quod non
ratio, D. de le-
gibus.
f l. si de interpr.
36. D. eod. tit. de
legibus.
g Lib. 45.

h Lib. 10. Variar.
epist. 2. vide &
ipsum Iustiniani
inssionem pro
priuilegio con-
cilij Vizaceni
Novellis ab An-
tecessore Iulia-
no expositis ad-
iectam à Pithæo
nostro, fol. 237.

nem, bono principi satis constare arbitror; restituta quadamtenus
vetusta relegationis pœna: cuius loco, sicut olim interdictionis de-
portationem (id quod Iurisconsultus docet^a) monachismum aut
intrusionem in monasterium successisse possis existimare: quod etiã
ipsum, ex iis quæ superiori dicta sunt sermone, satis colligitur. Quod
si vsu fori, quem error librarij Græculi, Latini quoque interpretis in-
uexit, receptam verberum insuper admonitionem, tanti temporis
diurnitate comprobata, Doctorumque iuris, pragmaticorum, &
(quod maxima in parte ponendum videtur) supremorum in Gallia
tribunalium auctoritate firmatam tueri aliquis volet; non repugna-
bo: qui multis grassantibus exasperari maleficiorum supplicia, quo-
niam exemplo opus sit, à Iurisconsulto^b traditum scio: superiore au-
tem seculo, & auro quoque nostrorum memoria tantam fuisse in
isto nequitia, atque intemperantiæ genere, tamque effrenem licen-
tiam; vt laudari potius, quam reprehendi, nedum puniri Ioannis Fa-
bri temporibus (vt ipse conqueritur quodam loco^c) adulteria sole-
rent. Igitur cum esset opus exemplo, exacerbari pœna à Iustiniano
inducta cœpit, & à iudicibus in adulteras frequenter constitui; vt
secarentur, aut caderentur verberibus, antequàm includerentur mo-
nasterio: vnde consuetudine tandem sancita est. Quam consuetudi-
nem & simul rationem, quæ ipsam præcessit, ac suasisit; esse custo-
diendam, ab Alexandro principe^d rescriptum est: vbi, nomen hoc
(*præcedens*) non cum *consuetudinis*, sed cum *rationis* voca-
bulo coniungendum interim admoneo; quando frustrà & superua-
cuè, quæ utique antiquior est, consuetudo præcedere; non frustrà
consuetudinem ratio præcedere dicitur: & interdum non ratione
quid introducitur, sed errore primùm rationi contrario, deinde con-
suetudine obtinet; sicuti Celsus noster tradidit: ^e quemadmodum
autem optima legum interpretis consuetudo est iuxta Paulum Iuris-
consultum, ^f ita eandem vnã esse legum correctricem ex isto Liuij, &
testimonio intelligimus leges Macedoniae dedit cum tanta cura, vt
non hostibus victis, sed sociis benemeritis dare videretur; & quas ne
vsus quidem longo tempore, qui vnus est legum corrector, experien-
do argueret. Poterit igitur (per me quidem) qui nimium obfirmato
erit animo; inueteratam, & per annos plurimos receptam, longaque
consuetudine (vt dixi) comprobata, atque ideò non minùs quàm
eam, quæ scripto iure continetur seruandam aut vsurpandam, pœ-
nam adulteræ infligere: ac tantò magis, quantò ea propius abest à du-
riore lapidationis illa, quam apud Iudæos olim ex Mosaica, vel diui-
na potius nomothesia; minimè à Domino nostro Iesu Christo im-
probata, cum ei à Scribis adultera iudicanda offerretur; obtinuisset
video. Mihi profectò legillatoris officio fungi hoc loco animus non
fuit; sed legum, atque adeò Nouellarum Iustiniani constitutionum
interpretis munere: non ignoranti, facillè mutari non posse, quod per
longa secula custodiri potuit (sicuti ad Iustinianum Theodahadus
Cassiodori verbis^h olim scripsisse fertur) quanquam vsum alioqui
cedere auctoritati, prauumq; vsum à lege ac ratione vinci scripserit
Isido.

Isidorus: ^a & verò non vsque ad eò sui memento valere consuetu-
dinis, vsusque longæ non vilis auctoritas debeat; vt aut ratio-
nem vincat, aut legem: quemadmodum à Constantino^b illo ma-
gno principe rescriptum est.

a Apud Gratia.
cap. 1. dist. 11.

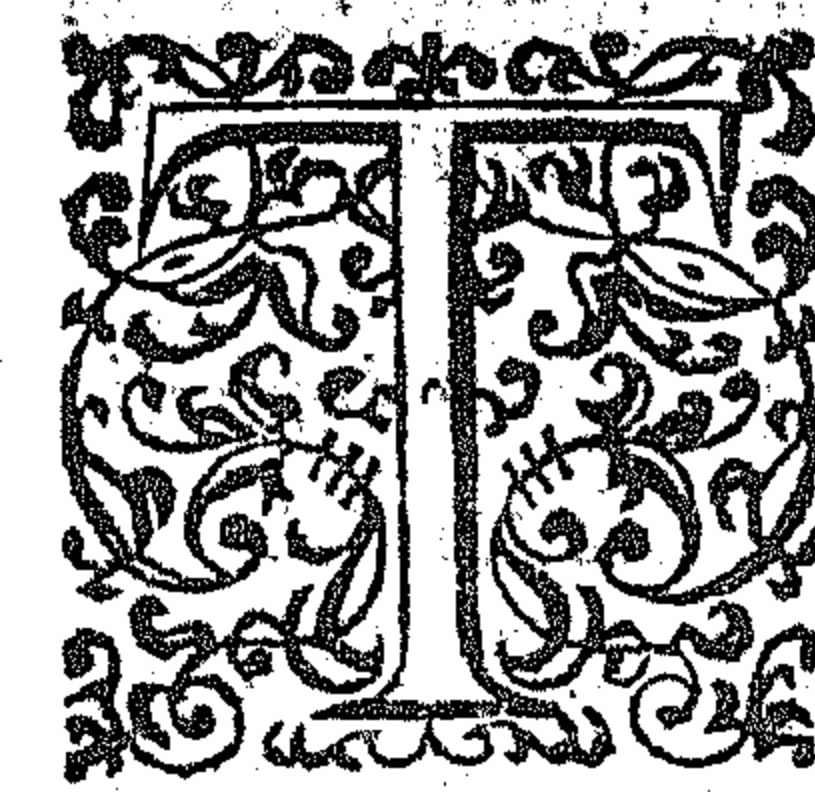
b l. penult. C.
quæ sit longa
consuetudo.

S V M M A.

Scholiastes siue obseruator hic sermo
ad Suetonium.

Apud quem loci admodum decem & septem correcti; illustrati aut explicati de-
cem. Apud alios iidem auctores bonos non pauci: nam lux aliqua data sex Vlpia-
ni responsis. Castigatis duobus locis Minutius Felix. Curius Fortunatianus emen-
datus. Computare per digitos. Honestè cadere. Nomen posterius. Excusare. Existi-
mari. & opinari. Peculiosus. Relegationis nouum exemplum, ne quis patriam exce-
dat. Confessus honor. Principia & exordia. Casarianus. Citharædorum in theatro
metus, castigato Arriano. Baculus pantomimorū. Optare. Artífes, & alia nonnulla.

C A P V T X X I I I.

RANQVILLVS nuper à Turnebo, Lipsio, Tor-
rentio, aliis præclare acceptus, summo rei literariæ
bono. A me olim iidem in superioribus duobus
Semestrium libris: ^a & in duobus ad Pomponium
de origine iuris syntagmatibus si non recta cœna,
sportula certè donatus; nunc porrò ad me reuertit-
tur, scilicet sese vt curet molliter. Atquin apud me, qui ab istis deli-
catulis absim longissimè, neutiquam potest. Tractabo tamen ipsum,
& malam turpèmq; scabiem qua etiamnum vrgebatur demam si
potero: postulas quidem ex ea ortas indicabo; vt eas illi aut etiam alij
persanent, quorum erit manus peritior, si hæc nobis opera non ita
bellè, vt sperabam, processerit. Quanquam nostra ista omnia com-
mendationem admittunt nullam, sanè leuia. Quid enim non leue
post tantos viros? Sed quibus tamen leuiora quotidie scribantur. Ea
ex librorum meorum margine cursim deprompta huc congeffi, aut
congeri potius à propinquo & familiari meo sum passus; hæc lege
scilicet, qui ista legerint, vt miseram & nimiam diligentiam non re-
quirant ab homine, cui nullum otium negotia publica indulgent:
dico & priuata.

a Lib. 1. cap. 2. §.
6. & 18. item lib.
2. cap. 7. 11. 15. &
16.

In Iulio, extremo cap. 24. placeret scribi *cedentibus*, non, *deceden-
tibus*, eo loco: sed *prosperè decedentibus rebus*. Res enim cedere dicun-
tur non decedere: Erasmus quidem nihil mutat, sed verbum id vt
Suetonio peculiare pro, *euenire*, interpretatur; quanquam Sueto-
nium nullibi aliàs vsurpassè ostendit.

Eodem lib. cap. 33. hæc habentur, *Existimatur etiam equestres
census pollicitus: quod accidit opinione falsa. Nam cum in alloquendo
adhortandoque sepius digitum leua manus ostentans, adfirmaret, se ad
satisfaciendum omnibus per quos dignitatem suam defensurus esset,*

Y y

annulum quoque a quo animo detracturum sibi: extrema concio, cui facilius erat videre concionantem, quam audire, pro dicto accepit, quod risu suspicabatur: promissumque ius annulorum cum millibus quadringenis fama distulit. Beroaldus, Sabellicus, Torrentius ita hoc accipiunt, Extremam concionem (quam Liuius a quoque appellat) suspicatum fuisse de annulorum iure & millibus c c c c. Quia Caesar annulum seu digitum laeva manus minimo proximum ostentaret. De iure quidem annulorum, placet: & id satis cuique obuium. At de c c c c. hoc est, de censu equestri, cur ideò suspicatum? An quòd annuli à plebe equitatem distinguebant? Et illud non omninò absurdum. Verùm crediderim tamen subtilius hìc quidpiam hærere, quod eos latuerit: quòdque ipse sum, fauentibus Musis, ni fallor, assecutus Veteres per digitos numerasse vulgo notum: circumfertur enim libellus Bedæ, De ratione per digitos computandi; quæ figuris etiam depicta est, & demonstrata à Pierio Valerio. b Eamque ad rem illustrandam Erasmus ad D. Hieronymum, & Vinerus ad Bedam testimonia producunt sexcenta, ipsius Hieronymi, Plinij, Firmici, Apulei, Donati, Cornuti, Ouidij, Quintiliani, Iuuenalis, Plutarchi, Nicarchi. Addam & ego isthac è meo peculio, quæ ad eum morem referenda. Plautus c enim Dexteram digitis rationem computat (inquit) feriens femur Dexterum. —

d Seneca, d Numerare docet me Arithmetica, & auaritiæ commodare digitos; potius doceat nihil ad rem pertinere istas computationes: non esse felicem cuius patrimonium tabularios lassat. Tertullianus, e Cum digitorum supputarijs gesticulis adsidendum est. Plinius, f Vbi audiuit componit vultum, intendit oculos, mouet labra, agit digitos, computat nihil, nisi vt miseram expectatione suspendat. Suetonius item noster alibi; g Aded (inquit) vt oblato victoribus aureos, prolatæque sinistra pariter cum vulgo voce digiti & que numeraret. Spartianus h verò, E Senatu in Capitolium pergenti populus obstiruit: sed ferro vt vulneribus: vt pollicitationibus aureorum quos digitis ostendebat ipse Iulianus, vt fidem faceret, summotus atque depulsus est. Denique Xiphilinus, i ἐλθὼν δ' ἐς τὸ βῆμα καὶ τῶν ἑσθῶν δὲ μὲν διαλεγόμενος, ἐπειδὴ μεταξὺ λέγοντες αὐτὸς τότε ἄλλα καὶ ὅτε πολλοὶ ἔτεον ἀποδύμνωσιν ἢ ἀνεβόσασιν οὐκ ἔστι καὶ τὰς χερσὶν ἵνα δὴ καὶ χρυσὸς τοσούτους ἐς τὸ δαίτην λάβωσι, πρῶτον δὲ ἑαυτοῦ, ἀμειδίασε, καὶ ἔφη καὶ αὐτὸς οὕτως. Ex quibus vt Irenæum k præteream patet, non modò numerasse per digitos veteres; verùm & Imperatores etiam per digitos pecunias militibus promississe. Igitur vt ad rem, Extrema concio, cui facilius erat Casarem videre concionantem quam audire, suspicata fuit, non ex annuli ostentatione (quòd alij comminiscuntur) immò ex digitorum gestu, sibi quadringenta millia promissa. Quæ quidem interpretatio mea, videri fortè quibusdam non satis firma poterit: quoniam, vt Suetonius refert, Caesar digitum laevæ manus ostentabat: nota verò quadringentorum non per digitos laevæ manus, sed per dexteram fingenda, si credimus Bedæ. Atque hoc antiquiori D. Petro Chrysologo, qui ad istam per digitos computandi rationem spectans (vt arbitror) in centesimo numero mutari laeuam dextera

a Lib. 8.

b In libb. Hieroglyph.

c Milite.

d Epist. 89.

e In Apologet. lib. 2. Epist. ad Caluif.

g Claud. cap. 11.

h In Iuliano.

i In Marco.

k Lib. 1. aduersus haeres. cap. 13. & lib. 5. fol. 248. verso.

dextera satis apertè demonstrat his ferè verbis, a Namque amissio vnus totum dissipauerat centenarium numerum, & totum de dextera redegerat ad sinistram; vt dispendio vnus & sinistra clauderet omnes, & dextera nil haberet. Nonagesimus & nonus numerus in sinistra latet clausus, constrictus hærere, tenetur oppressus: qui tamè vbi vnus perceperit & senserit augmentum, mox dextera transit ad palmam, mox centenarij numeri peruenit ad coronam. Vnde centenarium senem dextera annos computare Poëta b dixit alicubi: Felix nimirum qui tot per secula mortem Distulit, atque suos iam dextera computat annos. Hieronymus denique aduersus Iouinianum, c Porro centesimus numerus (diligenter quæso lector attende) de sinistra transfertur ad dexteram, & eisdem quidem digitis, sed non eadem manu quibus in laeva nupta significantur & viduae, circulum faciens exprimit virginitatis coronam. Non ideò tamen à sententia recedo. Digitus enim laeva hìc, non ad numerum c c c c. referendus, sed ad ius annulorum qui ea manu gestabantur. d Caterum numerus c c c c. tertiorum ex eo colligebatur gestu manus dexterae, per quæ affirmabat Caesar. Etenim per indicem dexterae, cuius lateri superinducebantur interiora pollicis, ambobus his digitis dumtaxat erectis, vt ait Beda c c c c. dicebantur, per indicem eundem adfirmabatur. Quam ad rem vtramque locus elegantissimus Quintiliani, e Is (inquit) in exprobrando, & indicando (vnde ei nomen est) valet: & allenata ac spectante humerum manu, paulò inclinatus, adfirmat: versus in terram, & quasi pronus, vrget. Aliquàdo pro numero est. Itaque ex gestuum similitudine, quibus simul & numerus, & adfirmatio notabantur, in facili error militis, maximè præmium cupientis, sic statuo. Porro concionis errorem similem, videre cuique licet apud Plinium, f Deinde (inquit) cum prorogari sibi potestatem vellet, aduersis auspicijs in publicum processit. statimque Capitolium petijt, manum ad caput referens, qua salutem suam populo commendabat: hoc nobilitas ita accepit, quasi Diadema posceretur, &c. Pergamus vltra. Cap. 32. de cæde Iulij Caesaris hæc habentur verba, Vtque animaduertit vndique se strictis pugionibus peti, toga caput obuoluit: simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quò honestius caderet, etiam infima corporis parte velata. Plutarchus in Casare hoc quidem, g φελοῦσατο καὶ τὸ κεφάλιον τὸ ἱμάτιον. De sinu quo honestius caderet, nihil omninò. At Appianus h non omisit, καὶ ἡ τὴν βεβήτων πλυντῶν (inquit) ἔτε ἀπογιγνώσκοντα ἴδεν τὸ ἱμάτιον περικαλύψασθαι καὶ πρὸς τὸν δισχιμῶνος παρὰ ἀνδράντι πομπῆς. Id veteribus cura fuisse certum est: quod quoniam ab alijs quibusdam h demonstratum iam pridem fuit, hoc libro non repetam: illud addam dumtaxat huc etiam referendum videri quòd ait M. Tullius, i Quod gladiatores nobiles faciunt (inquit) vt honestè decumbant. Verum tamen hoc aliò spectare probatur; tum ex iis quæ subiungit, tum ex alio eiusdem authoris loco: k vbi de gladiatoribus hæc, Quis non modò stetit, verùm etiam decubuit turpiter? Aliò quoque spectat quòd Tacitus alicubi l de Virellianis comme-

a D. Petr. Chrysologus Archiepiscop. Raven. in ferm. 168.

b Iuuenalis Satyra 10. lib. 4.

c Lib. 1 sub initium, col. 24.

d Et quidem digito illo sinistra qui minimo est proximus, hoc verò quæ amobrem discas ex Agellio cap. 10. lib. 10. e Lib. 11. cap. 2.

f In lib. de viris illustribus, vbi de T. Graccho.

g Lib. 2. bellor. ciuil.

h Hiero. Magio lib. 2. Miscella. cap. 21.

i Phil. 3.

k Lib. 2. Tuscul.

l Lib. 19. ad fin.

morat ita, *Cecidere omnes contrarijs vulneribus versi in hostem. Ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.* Sed ad reliqua.

Augusti vita cap.7. hæc sunt, *A. M. Antonio in epistolis per contumeliam sæpe Thurinus appellatur: & ipse nihil amplius, quam mirari se rescribit, pro opprobrio nomen prius sibi obijci. Quid hoc est, nomen prius?* Nomen fortè quod infans habuit. Id auribus durum, puto mendosam vocem, *Prius.* Atque idèò legebam, *Nomen patriæ,* quasi scriptum fuisset *prius.* Quia scilicet infanti Augusto cognomen Thurini inditum, in memoriam maiorum originis: vel quod in regione Thurina recens eo nato, pater Octavius aduersus fugitios prosperè rem gesserat, vt hîc Suetonius narrat: & paulò antè cap.2. & 3. Verùm mutauit sententiam, ac modò ex, *Nomen prius,* facio, *Nomen posterius.* Quod ita per compendij notas exaratum fuerat, *Prius.* Habebant Romani tria nomina, prænomen nomini comparatum prius nomen erat: Appianus ^a *Πομπηίου μὲν δὲ Ἰδὲ ὄν. Σέξτῳ δὲ καλέμενον τὸ πρῶτον ἔθνομα.* Eadem ratione nomen cognomini comparatum prius nomen fuisse non dubitatur. Cognomen ergo Thurini erat Augusti posterius non prius nomen. Mirabatur itaque obijci sibi nomen posterius; id est, cognomen: quod casu plerunque aut è re nata imponebatur; quo tacitè simul affirmabat, sibi probro dari non posse nomen prius, videlicet nomen Octauiae gentis locupletis ac vetustæ.

In sequentibus cap.25. eiusdem libri, ait Suetonius, *Augustum cogente necessitate, usum aliquando libertinis militibus: & addit, Eosque seruos adhuc viris fœminisque periculosioribus indictos, ac sine mora manumissos sub priore, vexillo habuit.* Ineptum illud, *Periculosioribus,* apud Gryphium & alias editiones. Beroaldus autem & Sabellicus, legunt, *pecuniosioribus;* nec tamen se emendare dicunt. At Pulmanius id se in quibusdam codicibus manuscriptis reperisse testatur. Emendo ego, *Pecuniosioribus,* germana scriptura. Pecuniosiores vocat, maiore instructos peculio, in quo serui habebantur: vnde & mancipia pecuniaria nostro Vlpiano ^b & Plauto. ^c Sidonius ^d ad rem nostram, *Iam verò ager ipse* (inquit) *diffusus in syluis, pictus in pratis, pecorosus in pascuis, pecuniosus in pastoribus.* Vsurpat enim id verbû, eadem prorsus significatione, qua Tranquillus hîc. Quamuis eo sensu non pecuniosum sed pecuniatû dicunt Iurisconsulti ^e nostri. Contrà D. Augustinus seruum pecuniosum vocat, quem Iurisconsulti peculiarem, vt notat in suo Lexico Brissonius.

Ad cap.46. eiusdem vitæ, in his verbis: *Etiam iure ac dignitate vrbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit.* Indicabo illud, *pro parte aliqua,* superesse; & ex glossa *τὸ quodammodo,* irrepsisse in textum. Atque hoc quidem cum hîc exscriptum foret, antequam ab aliis occupatum persentiscerem, etsi leue est, attamen quia verû, delere piguit.

Paulò post cap.51. ita scriptum est, *Iun. Nouatum & Cassium Patavinum è plebe homines, alterum pecunia, alterum leni exilio punire satis habuit.* Malim, *Leni exilio.* Nam & infra cap.65. *Post quinquennium demùm ex insula in continentem, lenioribusque paulò conditionibus tran-*

a Lib.2. ciuil.

b I. athletes, D. de iis qui not. infam.
c In Prof. Capt.
d Lib.3. epist.2.

e I. si quid, D. de edil. edict. & alibi.

transulit eam. Et alio loco, ^a *Nihilò lenior in conuictores Graculos, Zenonem quendam relegauit Cynariam.* Eamus ad alia. Nota cuique vocis, *excusare,* significatio. At Suetonius tamen vsurpat hoc verbi, pro, *accusare,* aut, *allegare:* quod notare decreui ad cap.101. Augusti; vbi, *Excusata rei familiaris mediocritate,* id est, *allegata;* quod etiam potest aliis locis probari. Nam in Caligula: ^b *Vni valetudinem excusanti.* In Claudio, ^c *Excusante Tiberio imbecillitatem eius.* Et in Nerone, ^d *Excusato languore faucium propter quem non adisset.* Id verbû igitur authori nostro eo sensu frequens: quod tamen interpretes non animaduertè. Vnus Beroaldus ad Caligula locum lenissimè attigit, adducto hoc Liuij testimonio videlicet de Torquato, *Oculorum valetudinem excusauit.* Sed nos aliorum proferemus exempla. Tacitus ^e enim eo sermonis genere vitur: *At Tiberius* (inquit) *quod supermissis in matrem officijs defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, magnitudinem negotiorum per literas excusauit.* Quintilianus ^f etiam, *Tu tamen* (ait) *si interpellatus tempestatibus, serius venisses, excusares mare, & ambiguos flatus, & tibi bonam causam habere videreris, cum diceres, antè non potui.* Item Horatius ^g

— ille Philippo

Excusare laborem, & mercenaria vincla,

Quòd non mane domum venisset. —

Denique Iustinus lib.18. ^h *Post paucos deinde dies* (inquit, agens de Machao Cartalonis patre Carthaginensium duce) *Carthaginem capit, euocatque populo ad concionem, exilij iniuriam queritur, belli necessitatem excusat, contempnuntque victoriarum suarum.* Quibus omnibus locis abducor vt eandem loquendi formulam, Minutio Felici ⁱ restituiam, apud quem valde deprauata existimo hæc verba, *Nec de fato quisquam aut solatium captet, aut excuset euentum sit fortis fortune; mens tamen libera est: & idèò actus hominis non dignitas iudicatur.* Admonebo primùm ex coniectura Ferrerij Iurisconsulti Auxitani pro, *Dignitas,* reponendum, *Natiuitas:* nam statim de genitura loquitur Minutius. Cætera ego sic emendaui: *Nec de fato quisquam aut solatium captet, aut excuset fortunam, mens tamen libera est; & idèò actus hominis non natiuitas iudicatur.* Illa enim, *euentum scilicet fortis,* (nam, scilicet, scriptum erat, non, sit) delenda putauit tanquam glossema illius, *Fortunam.* Et ita censeo. Præsertim cum idem author paulò suprâ fortunam pro fortis euentu posuerit: eo loco, *Iam scies nequitia sua eos hanc meruisse fortunam.* Hæc omnia de verbi *Excusare,* non vsitata significatione lubentiùs huc congeffi; quia Iurisconsulti nostris sit quoque familiaris ea locutio. Vlpianus ^k enim, *Vel alia iusta causa* (inquit) *quam mox præses literis excusauit.* Et alibi, ^l *Vbicunque absens quis damnari potest, ibi quemuis pro eo verba facientem, & innocentiam excusantem audiri æquum est:* hoc est, innocentiam allegantem. Quod vir doctissimus ^m aliter accipiens reposuit absentiam. Nescio an ita quoque intelligendum, quod idem Vlpianus ⁿ tradidit, *Initium Prætor fecit ab ijs qui in totum prohibentur postulare: in quo edicto aut pueritiam, aut casum excusauit;* hoc est (si lectio

a Cap. 56.

b Cap. 27.

c Cap. 6.

d Cap. 41.

e Lib. 5. Annal.

f Declamat. 72. passu cadaveris.

g Epist. 7. lib. 1.

h Ad extremū.

i In Octauio.

k I. si quis filio, 6. §. quid tamen si, D. de iniust. rupt.

l I. seruū, §. publicè, D. de procurat.

m Cuius ad Paul. senten. lib. 5. tit. 16. §. neque accusator.

n I. 1. §. initium, D. de postul.

a In l. 5. prima
verba, D. de sep-
viol.
b Ad l. 2. de reg.
iuris.
c In l. 5. ff. de
pub. iud.
d l. neganda, C.
de his qui accu-
sa. non poss.
e Sermo. 54.

proba sit) comprehendit, allegavit, & (vt ipsemet loquitur paulò post) excepit. Quo genere impuberes dicuntur *Excusati*,^a id est, excepti edicto de sepulchro violato. Sed ego apud Vlpian. de postulat. *Excepit*, corrigendum probavi, alio loco: b Porro & illud hinc non omittendum ab Vlpiano c eodem, *Excusatum etiam dici eum qui purgatus est, cuius accusatio est peracta; qui crimine quo premebatur fuit exutus*, vt ait Imperator Valentinianus. d Apud Petrum autem Chrysologum elegantissimū Theologum, *Excusare*, nihil esse aliud quam allata ratione vel excusatione proposita denegare: quo loco, e de Christi incarnatione, natiuitate, ac resurrectione, *Sed si conceptum partimque virginitas excusare suo nescit creatori, si ingressum egressumque clausa ianua creatori suo non potest denegare: quomodo lapis monumenti & resurgenti poterat obsistere saluatori?* Ac similiter apud B. Ambrosium f accipio de Cananæ loquentem: *Verè hæc regnum coëgit pertinax in precibus, sapiens in responsis, fidelis in verbis. Prætereuntem reuocat, tacentem rogat, excusantem adorat, negantem inclinat.*

f Lib. 5. in Euag.
secundum Lucā
ad cap. 7. circa
fin. lib.

Lib. 3. cap. 58. Tranquillus narrat *Tiberij temporibus eò calumnie processum, vt hoc quoque capitale esset, dictum vllum factumve eius existimatione aliqua læsisse*. Commentatores ad hoc verbum, *existimatione*, nihil. Turnebus g sanè tradidit apud Sallustium & alios, *Existimare*, poni pro, *Æstimare*. Nos aliam significationem eius verbi adferemus. Credimus enim hinc, *existimatione*, nihil esse aliud, quam opinionem atque sententiam liberam: sermonem liberum, flagitiosa cuiuspiam dicta vel facta notantem atque improbantem. Confirmat Agellius: h *Marcus Cato non solum existimat as, sed mulctat as quoque à iudice mulieres refert, non minus si vinum bibissent, quam si probrum & adulterium admisissent. Existimat as, id est, reprehensas, & quasi notatas infamia. D. Ambrosius, i Quando magis diuinum & spirituale depositum bona fide seruare nos congruit, ne existimationem & grauiam damna subeamus. Atque vt certius nostram hanc interpretationem constituamus, iuuat noster ipse auctor, qui alibi, *malè opinari*, dixit, quod hinc, *existimare*. Augusto cap. 51. *Quadam verò cognitione cum Emilio Aliano Cordubensi inter cetera crimina vel maximè obijceretur, quòd malè opinari de Casare soleret, &c. Et cap. 67. Cosmum seruum grauissimè de se opinantem, non vltra quàm compedibus coercuit. Caligula cap. 27. Multos honesti nominis deformatos prius stigmatum notis, ad metalla & munitiones viarum, aut ad bestias condemnauit, aut medios ferra dissecuit. Nec omnes grauibus ex causis, verum malè de munere suo opinatos, &c. Hæc omnia recensui maximè, quia Iurisperiti nostri contrario sensu *Existimationem*, pro integræ famæ ac dignitatis illæsa statu passim vsurpent: quam cum Æschine, Demosthene, Diodoro, Plutarcho, aliisque veteribus Græcis noster Modestinus quòdam Pandectarum k loco *ἐπιτίμησις* nominat.**

g Lib. 15. Aduer.
cap. 11.

h Lib. 10. cap. 23.

i Cap. 20. de
Fob.

k l. scire, 21. §. 1.
in fin. D. de tu-
sor. & cura. dat.
ab his.

In vita Caligulæ cap. 15. macula non caret vulgata hæc lectio; *Comentarios ad matris fratrumque suorum causas pertinentes, conuectos in forum, & antè clarè obtestatus Deos, neque legisse neque attingisse quicquam, concremauit. Corrigo, Coniectos in focum; alioquin non*

non coharet quod sequitur statim, *Et antè clarè obtestatus Deos*. Quippe antequam igni traderentur, non verò antequam in forum conueherentur, obtestatio fieri debuit. Adde quòd non propriè conuehi dicantur commentarij, nec verisimile est in foro potius, quam domi combustos fuisse. Puto ego domi. Nam infra; a *Prolatis libellis* (inquit) *quos crematos simulauerat*. Ergo domi cremauerat. Ita etià simulari potuit. Nisi dixerimus eum in foro chartas quæpiam commentariorum loco combussisse. Cui fortè opinioni non valde reluctarer. Porro quod hinc Torrentius emendat, *Conuectus in forum*, ex manuscripto quodam libro, non placet. Etenim quod statim subiungitur, *Et antè, &c.* non magis coharet, quam si, *Conuectos*, retinueris. Sed postquam de huius loci castigatione ita differui; non celabo aliquando putasse nihil immutandum: verum illud, *Antè*, sic interpretabar, vt significaret coram populo: à quo Latinitas non abhorret. At tandem existimaui omninò hinc esse nostram emendationem necessariam. Si quis autem cupiat videre similia quædam facta, de commentariorum aut epistolarum crematione, leget infra, b idem fecisse Otthonem. Fecit & Marcus Philosophus, teste Marcellino, c & T. Casar, scribente Seneca. d Sed de isto & Pöpeio alij adnotarunt.

a Cap. 30.

b Vitell. cap. 10.
c Lib. 21.

d Lib. 2. de Ira,
cap. 23.

Eiusdem lib. cap. 20. vbi mentio ludorum quos edidit Caligula variant exemplaria in iis verbis, *Hæsticos ludos*. Alia habent, *Asticos*: quod Turnebus e amplectitur. Alia, *Attiacos*: quod à multis etiam recepit. Alia denique, *Atticos*: quod Turnebus ille quem dixi literarum eximium decus probare videtur lib. 27. Aduerfar. cap. 20. In hac tanta lectionum disparitate; quid si scribamus, *Cesticos*? Horum quidem Tacitus f ita commemorat, *Idem Thræsea Patavij vnde ortus erat, ludis Cesticis à Troiano Antenore institutis, habitu Tragico cecinerat*. De his etiam nonnulla Æneidos 5. vbi de pugna Entelli ac Daretis. Sed fortè an nos plura & certiora trademus olim ad Tacitum. Interea videtis quæ de ludis Atticis & antiqua ludorum religione ad lectionem cuiusdam apud Tacitum loci constituendam lib. 3. Agonistici nostri sermone vltimo accuratè si non verè scripsimus.

e Lib. 18. Adu.
cap. 5.

f Lib. 16. Annal.

Cap. 32. eiusdem vitæ, *Sæpe in conspectu prandentis vel comissantis* (inquit Suetonius) *seriæ quæstiones per tormenta habebantur*. Videro, lector, num melius, *Sæuæ quæstiones*: moueor equidem loco Senecæ, g in quo & verbum *seuitiæ*, & hoc additum, *Bassum quæstorem suum procuratoris sui filium, aliosque & equites & Romanos & Senatores vno die flagellis cecidit, torfit, non quæstionis, sed animi causa*. Si animi causa, ergo non erant seriæ quæstiones. Sæuas rectius appellauerit Suetonius. Qui & ipse initio huius capituli, *Animum quoque remittenti ludòque & epulis dedito, eadem dictorum factorumque seuitia aderat*. Et supra cap. 11. *Naturam tamen seuam atque probroriam, nec tunc quidem inhibere poterat*. Quibus verbis hæc Philonis Iudæi h optimè conueniunt, *ἴκινος ἡ* (inquit) *τιὸν πλοῦτον ὠμώθυμον ὅτι οὐκ ἐκόπετο ἢ τὰς τιμωρίας, &c.* Et subiicit statim, *seuitiæ ipsius infandum exemplum: paulò tamen discrepat à Suetonio nostro. Suetonius i enim scribit*

g Lib. 3. de Ira,
cap. 18.

h In Flaccum
Avillium, sub
finem.

i Cap. 33. infra.

sisse

fisse circum insulas qui universos trucidarent; adeo illi nulla erat pœnarum satietas. Philo autem alia ratione ut exules omnes interficerentur misisse Caligulam tradit, videlicet, non quod sibi mortem imprecarentur; sed quod vitam nimis quietam, securam, liberam, Philosophicam viverent. Tum addit, primum inter exules quos ita occidi mandauerat scriptum & nominatum fuisse Flaccum Aegypti praefectum. Quod omittere Tranquillus minimè debuit. Sed iam ipsum Philonem sua verba pronunciantem audiamus, φασιν ὅτι νῦν τῶν ποτὲ διαγυρνῶν ὁ Γάϊος (inquit) εἰς ἄνοιαν ἦλθε ἢ ἐν τῇ φουλάδῳ, ὀνόματι μὲν ὑποσελλόντων ἀτυχῆναι, βίου δὲ ἀπραγμοῦνα, καὶ ἡσυχάζοντα καὶ ἐλευθέρῳ ὄντως περιπεποιμημένων. μετετιθῆναι ἢ τῶν κλήσιν ἀποδῆμίας πρῶτα ἀγορεύον. ἀποδῆμια γὰρ τις ἔστιν ἐρασιμῆς ἢ τῶν δόξων ἕλκισις ἐχόντων ἀφθονὰ τὰ ἐπιτήδεια καὶ σὺν ἀπραγμοσύνῃ καὶ ἀσθένει. ἢ δὲ διωκόμενων, ἢ ἀποποιῶν ἐν τῷ ἀπολαύοντες ἐπιβίω βίου καρπυμένους φιλοσόφου. εἶτα πρῶτα τῆς ἐπιφανείας καὶ ὡς πλάσθαι ὁ λόγος ἀναρεθίσαι, γραφῶν δὲ οὐνομάτων ἢ ἡγήτο φλάσθαι, &c.

Certa igitur castigatio *sanctae*, non, *seriae*: praesertim cum saevitiae contraria sit virtus clementia, quam in Claudio Imp. Caij Caligulae crudelitatem aduersus exules damnans Seneca, tunc temporis exul ipse commendauit, his ferè verbis; nostrum istum Suetonij locum illustrantibus, *O felicem clementiam tuam, Caesar, qua efficit ut quietiorem sub te agant vitam exules, quam nuper sub Caio egere principes! Non trepidant, nec per singulas horas gladium expectant, nec ad omnium nauium conspectum pauent. Per te habent ut fortuna saeuientis modum, ita spem quoque melioris eiusdem ac praesentis quietem, &c.* Sed & olim sub Caio in eum statum res humanas decidisse, ut inter misericordiae opera haberetur occidi, Seneca idem alio loco ^b memorat: & paulò antè, *Videbam apud Caium tormenta* (inquit) *videbam ignes.* Haec igitur sanæ quaestiones Caij fuerint, de quibus noster Suetonius.

a In consolat. ad Polybium, cap. 32.

b Initio lib. 4. natural. quæst.

a l. i. c. de privileg. fisci, l. 3. c. de primipilo. li. 12. c. l. 2. c. ne vxor pro mari- so.

Circa cap. 38. quod de primipilariū testamentis velut ingratis rescissis traditur; quari video, cur eorum potius quam centurionum ac tribunorum quos vel ipse vel Tiberius, sui beneficij fecerat? Qui quaestionem mouit Torrentius, nihil tamen eo loci quod proferret habuit. Ego quod tum menti succurrit cum nuper notas ipsius ad Suetonium, nostrarum in ipsis obseruationum agnoscendarum gratiā legendo percurrerem; de quibus penultimo huius libri sermone lectorem admonere statueram, breuiter exequar. Nempe annonam militarem inter milites per singulas legiones diuidendam, primipili qui decurio primæ cohortis fuit centurionibus datam. Ob rationem primipilariæ administrationis bona eius qui sarcinam huiusmodi subiisset ira fuisse obligata fisco principis, ut in ipsis priuilegium haberet ipsamque adeo dotis actionem certo tamen ordine, hoc est, si vniuersis viri ac nominatorum facultatibus exhaustis nihil residuum inueniretur excluderet; quemadmodum plurimis Imperatorum in Iustiniani codicem relatis constitutionibus cōprehensum est. ^c Quorum igitur bona potuit ob administrationis primipilariæ reliqua occupare, horum veluti debitorum testamenta rescindebat Caligula, quo facilius bona quorum nullus hæres ac dominus haberetur, ipse tanquam

tanquam necessitati primipili obnoxia suo quodam iure inuaderet sibi que adiceret. Ita sentio; sed qui certius aut verifimilius quidpiam adferenti lubens cœssurus sum.

Claudio cap. 23. *Ipse quosdam nouo exemplo relegauit, ut ultra lapidem tertium vetaret egredi ab vrbe.* Nefas ignorantiam exprobrare Suetonio. Dicam tamen id non planè nouo exemplo, sed non ita forsitan frequentato fecisse Claudium. Etenim apud ipsos Romanos vsurpatum antea fuerat sub triumuiris Reipub. constituenda genus id pœnæ. Author mihi huius rei Appianus; ^a vbi de Caleno proscrip- to, eodemque à ciuibus suis defenso atque seruato. Μαρινομήνης (ait) ἢ καὶ καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἐπρόσδουσαν ἑπὲρ αὐτῶ καὶ ἔτυχον Σίτιον ἢ ἄλλης Ἰταλίας ἀργόμενον ἐν τῇ πατρίδι μὲν. Σίτιος μὲν δὲ πρῶτος ἢ μόνος ἀνδρῶν. ὁ ἢ τῷ ξένου ἐφυγάδευτο ἐν τῇ πατρίδι. Immo etiam ab antiquo apud exteros quoque vsurpatum hoc pœnæ genus reperio. Salomonem quippe Hierosolymorum Regem eodem modo Abiatharum Pontificem relegasse, atque Semeium, quod Iosephus ^b his verbis, καλέσας ἢ τὴν Ἀβιάθαρον ἢ Ἰσραὴλ. θανάτου μὲν (εἶπε) εἶναι σέ. τότε ἄλλα ὄσα ἔδω πατρί με συνένεμας καὶ ἡ κηρατὸς ἦν σὺν αὐτῷ μετῴνομας. ταύτων δὲ σοι τῶν τιμωρίων ἐπιτιθῆναι ταξάμενον μετ' ἀδωνία καὶ τὰ ὀκνεῖς φρονήσαντι, μήτε ἰθάδε ἕσθαι, μήτε εἰς ἄλλῃ ἀπαντῶν τῶν ἐμῶν, ἀλλὰ εἰς τῶν πατρίδα παραθεῖς ἐν τοῖς ἀγροῖς Ἰσραὴλ καὶ τῶν ἀρχῶν τελευτῆς ἔχει ἢ βίου. ἀμαρτῶν ἢ κηρατὸς εἶναι δικαίως ἐν ἀξία. Praclarissimum exemplum perpetuae relegationis in patriam: sed in agros tamen atque ita longè à conspectu principis, & in certam prouinciæ regionem. Sequitur deinde apud eundem authorem de Semeo, Σεμέθ δ' ὅδε προσητάξην οἰκίαν οἰκοδομήσαντι μὲν ἐν Ἰερουσαλήμοις αὐτῶν προσεδρεύοντα καὶ μὴ διαδύναεν τῶν χιμαρῶν κερῶν ἔχειν ἕξασίαν προσαιδῶσαντι ἢ τῶν θανάτου ἕσθαι τὸ πρῶτον. Et quæ sequuntur quæ eodem spectant. Reperio quoque eiusmodi pœnam (quam nouo exemplo inductam proponit Suetonius) à Iurisconsultis nostris probatam, eorumque tempore fuisse in vsu, ut hæc Vlpiani ^c verba demonstrant, *Item in partem certam prouinciæ moraturum relegare potest, ut fortè non excedat ciuitatem aliquam, vel regionem aliquam non egrediatur.* Et paulò post, *Solet præterea interdici sententia quibusdam, ne intra patriæ territorium vel muros morentur: solet, ne excedant patriam, & in vicis quibusdam morentur.* Nam quid aliud quæro ista, *Ne excedant patriam, &c.* quàm id quod modò dixi significant? Tatianum quidem Theodosij temporibus præfectura Pratoriana abdicatum mox patriam suam incolere iussum ipsius filio Proculo Sycas (quod Byzantijs suburbium est) ad capitale supplicium subeundum ablegato Zozimus Historiarum lib. 4. ^d prodidit: quo loco, Τατιανὸς ἢ τῆς πατρίδος οἰκίαν παραδόντων ἀναστάσεις συν- εχῆς ἐπὶ τῇ ἢ πρῶτος συνήεσαν κείσθαι, καὶ τελευτῶντες οἱ ἀμαρτῶν ἢ ἔσθαι ἔσθαι σὺν κηρατὸς ἀπάγειν τῶν ἐν Σικαῖς ἢ πρῶτος τῶν ἐπὶ θανάτου προστάτων. Sanè non in insulas modò, sed & in Mediterraneas vrbes Italiae vicinas exilij causâ relegatos olim ciues Romanos ex eo intel- ligimus quod de Nerua Tarentum relegato temporibus Domitiani Philostratus retulit ^e in hæc ferè verba, ἢ ἢ καὶ πρῶτος τῶν ἐπὶ θανάτου καὶ ἔσθαι.

a Lib. 4. bellor. civil.

b Lib. 8. antiq. Iud. cap. 1. pag. 227.

c l. relegatori, 7. s. sicut, & s. solet, D. de interdici. & relegati.

d Fol. 774. Vvechel. edit.

e Initio lib. 7. de vita Apollis.

Z z.

rentissimè alloquebatur. Id verò isto Quirij Forrunatiani testimonio ex libro tertio Rhetoricorum admodum illustrari arbitror; quod sic habet, vbi de exordiis: *Denique aulædos & citharædos, & ceteros huiusmodi artifices, quanquam non polliceantur orationem, videmus tamen proloqui ante actionem: & omninò curta & sine capite oratio est quæ sine principio ab ipsis rebus orditur.* Quod autem apud Suetonium dicebat ad iudices agonum Musicorum Nero, *Omnia se facienda fecisse, sed euentum in manu esse fortunæ,* id athletarum in agonibus Gymnicis proprium fuit, vt prius fecisse plurima oporteret, ipsos inde victoriam assequi. Vnde Horatius in Arte,

*Qui cupit optatam cursu contingere metam,
Multa tulit, fecitque puer.—*

de quo loco abundè scripsi tertij Agonistici quinto capite vt τὸ *Tulit*, explicarem: nunc de isto, *Fecit*, hoc addam insuper quod Xenophon I. Pæd. καὶ εἰ τις ἀθλητὴς (inquit) πολλὰ ποίησας ἢ ἀξιόμηνον ἀναγωνιστὸς διατελέσσει. Rursum quod paulò antè certamina omnia Neronem obiisse dixerat noster Historicus, hoc idè ab illo factum existimari debet, vt ita periodonicè inueniret, quod summo in honore veteres habuerunt. Quamobrem Epicæterus apud Arrianum, *ἢ νῦν σοι λέγει ἄλλο ἢ δὴ ἐπὶ τῷ ἀγῶνα δεξοῦ ἡμῶν τί ἐμαθες πᾶς ἡθλητῶν· μέχρι τίνος γυμνασθῆσθαι μόνος ἢ δὴ ἡμῶν γράναι σε πᾶσι τοῖσιν ἀξιόμηνον εἰ τις ἀθλητῶν ἢ ἀκέρων οἱ τῶν οὐκ ἐπιβίβω περὶ ἐρχομένων νικῶμενοι.*

Mox verò, id est, cap. 24. hac sunt, *Atque etiã in quodam tragico æctu, quum elapsum baculum citò resumpsisset, pauidus & metuens ne ob delictum certamine summoueretur, non aliter confirmatus est, quàm ad iurante hypocrita, non animaduersum inter exultationes acclamationisque populi.* Huc adspexit dubio procul Philostratus ^b vbi de Nerone, καὶ τὴν μὲν κρινοῦτος (inquit) καὶ Οἰδίποδος ἕτως Ἰζακὲλ ἐξ ὡς διετέλει μίση λαοῖσι ἀμαρτῶν θύρας ἢ τοῦτο ἢ οὐκ ἔστιν; sceptrum vocauit quod author noster baculum. Plutarchus autem βασιλείων nominat, Apuleius Cluden, Aufonius gladium, vt elegantissimè Iustus Lipsius, ^c Belgarum lumen obseruauit.

Eadem vita cap. 28. ait Tranquillus, *Puerum Sporum, exsecris testibus etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus, cum dote & flammeo per solemne nuptiarum, celeberrimo officio deductum ad se, pro uxore habuit.* Conferamus cum Suetonio Dionem Xiphilini, factum hoc narrantem. Omisit noster author Sporum à Nerone Sabinam fuisse nominatum, muliebri appellatione: Dio non omisit. Quod Suetonius, *Cum dote: Dio, καὶ συμβόλαιον.* Denique quod hîc, *deductum ad se,* apud illū ita, *Ἐκδοῦτος αὐτῶν τῷ Τιγελλίνῳ ὡς ὅτι ὁ νόμος ἐκέλευε.* Ex quo notabimus morem vetustum, quo prisca lege quapiam iubente, solebant in manum tradere uxorem marito, vt ita postea deduceretur in domum ipsius. Qua de re alibi, ^d si tempora concedent, fusè tractabimus, prolatis in medium luculentis authorum testimoniiis. Istud ὡς ἔν τε παρῶν admonere libuit; ne quis forsitan illum ^e sequi velit, qui quod Iurisconsultus ^f Nuptias consensu non concubitu fieri definiuit, sic interpretari ausus est; vt diceret apud

^a Lib. 4. cap. 4.

^b Lib. 5. de Apollo. Thyan.

^c Lib. 1. Elect. cap. 23.

^d In lib. quaestionum publicè tractatarum. e. Anton. Fab. in coniectu. lib. 1. nuptias, D. de regul. iur.

veteres Romanos nullam conciliando, ac perficiendo matrimonio, deductionis in domum viri, fuisse necessariam solemnitatem.

Sequenti cap. 29. extant hæc ferè verba, *Nonissimè quasi genus lusus excogitauit, quo seræ pelle contactus, emitteretur è cauea, virorūque ac feminarum ad stipitem deligatorum inguina inuaderet: & cum affatim desensisset, conficeretur à Doryphoro liberto, &c. Conficerentur, lego, non, conficeretur: vt scilicet hoc verbum arena proprium, referatur ad deligatos stipiti, quasi ad bestias damnatos. Moris enim fuit, vt gladio conficerentur quibus bestia pepercissent; quod ex hoc loco satis colligi potest: immò & verisimile, damnatos ad bestias, quiq; aliàs conficiendi erant, elegisse Neronem; in quos ita desauiret. Sed fortasse hoc verbum meliùs ad ipsum Neronem referetur: non ergo, conficeretur, legas; immò potiùs, concideretur: quæ vox in obscænis, vt Lipsius ^a probat; lubensq; in eam sententiam ierim: maximè cum tradat hoc loco Suetonius hîc Doryphoro liberto nupsisse Neronem, vt ipsi nupserrat Sporus.*

^a Lib. 5. Epist. epist. 14.

Non longè hinc, videlicet cap. 36. eiusdem vitæ Neronis; mentio Babili Astrologi: quod quãdo alibi nomen reperisse neutiquam memini, propterea expungo; & substituo aliud in iis verbis, *Anxius ea re, vt ex Babilo Astrologo didicit; solere Reges talia ostenta cade aliqua illustri expiare, atque à semet in capita procerum depellere, &c.* Lego enim, explicato isto literarum compendio, quod per affectionem puncti fit, *Ex Babilo:* vnde natus error: vt sit, *Ex Babylonio Astrologo:* & Chaldaus intelligatur. Et quod de regibus ait; ad Persarum Reges: quòd verò proceres nominat; ad Satrapas itidem Persarum ac Tetrarchas, pertineat. Si quis Babilum quendam Astrologum fuisse probet ex aliis authoribus, mutabo sententiam. Nam quod Be-roaldus de Babilo, siue Balbillo (vt Lipsio ^b videtur) Ægypti præfecto adfert, nihil ad hanc rem. Nisi credamus hunc Balbillum (quæ Seneca ^c in omni literarum genere rarissimum appellat) cum præfecturam Ægypti regeret, scientiam ibi Chaldaeorum artis adeptum fuisse, quemadmodum & eam apud Rhodum Imperator Tiberius addidit; authore Tacito. ^d Sed hoc non multum placet. Equidem ignoro an hic peruerustus lapis, TIT. IULIVS BALBILLVS SACERDOS SOLIS, referri posset ad nostrum Babilum seu Balbillum, quia sol Deus apud Ægyptios. Sed non puto. Parum sanè facit quod notat Torrentius in manuscriptis exemplaribus legi Papilum & Babillum.

^b Ad Tacitum, lib. 13. ^c Lib. 4. Natur. quaest. cap. 2.

^d Lib. 6. Anna.

Sequitur cap. 37. eiusdem vitæ, *Et in auspiciando opere Isthmi, magna frequentia clarè, vt sibi ac Pop. Rom. res bene verteret optauit.* Memini me primo Semestrium ^e indicasse, verbum optandi ad religionem votorum pertinere. Quod tamen eo temporis (liberè fatebor) ex mera ingenij suspitione tradebam, motus eo tantum Suetonij loco, & alio Plinij, ^f qui sic habet, *Namque precatus es vt ipsa illa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eueniret nobis, Reipub. tibi. Nonne tale est vt nos hunc ordinem votorum conuertere debeamus. Deos denique obsecrare vt omnia quæ facis quæque facies prosperè cedant tibi, Reipub. nobis.*

^e Lib. 1. cap. 14.

^f In Paneg. ad Traian.

vete.

a Vespas. cap. 6.

b 2. in Catil.

c Lib. 2. Infit. cap. 1.

d In Octauio.

e Polyhistor. cap. 25.

f Lib. 4. de ciui. Dei ad finem, cap. 22.

g Lib. 3. de Beneficiis, cap. 27.

h Lib. 6. de Gubernat. ad fin.

i Beroaldo, Sabellico, & aliis ad eum locum, tamen de artificis nomine scripserit non inerudite ad ca. 24. ad verb. hypocrita: videlicet & quem attuli Fortunatiani locum ad cap. 23. paulo ante, k In extremo vita Neronis, tomo 2. Annal. folio 120.

nobis. Vel si breuius sit optandum, ut vni tibi in quo & Respub. & nos sumus? Nunc vero affirmate scribo eam vocem protinus referendam ad solemnium precationum morem. Quod his certissimis authorum testimoniis probabo. Ait enim ipse Suetonius alibi, ^a *Plurimum captis contulit iactatum exemplar epistola defuncti Othonis ad Vespasianum extrema obtestatione ultionem mandantis, & ut Reipub. subueniret optantis.* M. Tullius, ^b *Neque a dijs immortalibus Quirites, optabo, ut, &c.* Lactantius ^c vero, *Nam & cum iurant, & cum optant, & cum gratias agunt, non Iouem aut Deos multos, sed Deum nominant; adeo ipsa veritas cogente natura, etiam ab inuitis pectoribus erumpit.* Item Minutius Felix, ^d *Cruces etiam nec colimus, nec optamus, vos plane qui ligneos Deos consecratis cruces ligneas, ut Deorum vestrorum partes, adoratis.* Solinus ^e etiam; *Vbi de puerpera Britannia, & gentilibus votis optat non aliter quam in bello, & inter arma mortem oppetat.* Sic etiam D. Augustinus: ^f *Ex eo poterimus scire quem cuiusque rei causa Deum aduocare, atque inuocare debeamus: ne faciamus ut mimi solent, & optamus a libero aquam, a limphis vinum.* Denique Seneca ^g eodem sensu vsurpat, cum ait; *Rufus vir ordinis Senatorij inter cœnam optauerat, ne Caesar saluus rediret ex ea peregrinatione quam parabat: & adiecerat idem omnes & tauros & vitulos optare, &c.* Deinde, *Et cum malam mentem habuisse se pridie iurasset, id ut in se & filios suos recideret optauit, & Casarem ut ignosceret sibi rogauit.* Spartianus in Didio Iuliano, *Descendenti cum militibus & Senatu in curiam (inquit) diras imprecari sunt: rem diuinam facienti ne litaret, optarunt.* Ex iis omnibus locis certissime colligitur, optandi verbo suis in superstitionibus vsos veteres, cum prosperum aliquid non ominabantur modo, verum enixe a Dijs petebant ac precabantur. Quod quidem ab alio quopiam obseruatum neutiquam legi. Caterum, & videri potest id verbum *Optare*, forsitan ab ope deductum; quasi cum optamus quidpiam ad id conficiendum aut consequendum opem Dei imploremus. Atque ad hoc Etymon aspexisse Saluanum Massiliensem ^h arbitror, cum ait; *Cum aut ciuitates ab hostibus obsidentur aut provincie populatione vastantur, aut quibuscunque rerum aduersitatibus Reipub. membra caduntur, & opem celestis manus votis precamur.*

Postremo in cap. 49. Leuiusculum quidem, verumtamen a verustioribus commentatoribus ⁱ perperam acceptum; a recentioribus vero nec interpretationem forsitan mereri existimatum nisi dissimulatum potius id Neronis consternati verbum prætermittere non debeo: quod noster Suetonius expressit; *Flens autem ille identidem pronuntiabat cædis imminens metu; qualis artifex pereo.* Nam quam obrem se artificem esse Nero vel dictitaret, vel etiam putaret, nemo exposuit. Eam historiam enarrans Zonaras ^k a Dione, ut arbitror; *καὶ ἴδ' ἐν πελαγονίων ἡ ἰσπείων (inquit) αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπάταξεν, ἐπὶ δὲ ὡ ζεῦ οἶος τεχνίτης ἀπόλλυμαι.* Ego sic sentio; nihil magis in voto habuisse monstrum hoc principis, quam ut citharædus excellentissimus haberetur; tragædus, buccinator, praco: ut non præconio tantum decertarit coronarum gratia, verum etiam se ipse victorem pronunciarit: &

& cum trepidè anxieque contenderet, aduersariorum æmulatione metuque iudicum incredibili: ^a tamen quò sapius, magisque veteri ex more posset facere, Graciam vndique ipsam pererrarit; se ut Periodovictorem cære non immeritò existimaretur. Qua de re à Philostrato, Zonara & aliis egi subtilius Agonistici secundi capite quinto & decimo. Id Neronis artificium tamen certantes athletas in gymnasium progressus effusissimo studio saepe ac eo quoque die quo matrem occiderat spectauerit, ^b tamen inter cæteras disciplinas pueritiæ tempore imbutus & musica statim ut Imperium adeptus est, Terpnium citharædum vigentem tunc præter alios, cum accessisset ad se; diebus continuis post cœnâ canenti in multam noctem assidens paulatim & ipse meditari exerceri que cœpisset, nec eorum quicquam omittente quæ generis eius artifices vel conseruandæ vocis causa vel agendæ factitarent; non aliud in posterum fuit, quam scenicum, & quidem musicum plerumque, ^c hoc est, citharædicum, quod ipse tanti esse duxit, ut non aliter sibi Nerone dignus videretur quam si eo ceteros omnes anteiret: ^d ideoque velut si mortuo se id extinguendum foret, aut potius ob egregium talis artificij meritum vita ipsi à Dijs produci longius & ab hominibus huic eripi periculo debuisset, ita quiritabatur ut dixi: artificis nomen assumens sibi quod orchistis fabularum saltatoribus thymelicisque, hoc est, scenicis ac Musicis præcipuè tributum, & ab Aristotele atque ab aliis; Agonistici primi secundo capite ostendimus. Sanè cum prædictum à Mathematicis Neroni olim fuisset, ipsum quandoque destitutum iri, respondit de illo quod ab ipso adamatum diximus citharædico artificio sentiens voce, ut ait Suetonius, ^e celeberrima τὸ τεχνίον ὡσαύτως γὰρ τρέφει, quo maiore venia meditaretur citharædicam artem; principi sibi gratam, priuato necessariam: Græcis illis utique significans (ut videtur) *vbique terrarum citharædos aliquo esse in pretio*; ut ex hoc artificio, non fuerit, vbi non posset sibi victum certè comparare, si qua illum quarendi necessitate adigeretur; iuxta id quod Epicte- tus apud Arianum ^f dicebat, *καὶ τραγῳδοῦ μὲν ἀγαθὸν ἔστιν ὁ μισθὸς τῶν: ἔδ' ἰσπείων ἔδ' ἐσὺν τῶν.* Et tamen talis (ut ipse aiebat) artifex perit: qui solus nec amicum vnum haberet nec inimicum, ut quo tempore aut modo vellet, eo posset occumbere, ne quod graue semper illis principibus habitum, in manus hostium viuus veniret, qui saepe quibus mortem indicebat, liberum tamen eius arbitrium solitus concedere, quemadmodum superioribus libris ^g ostendimus. Quas omnes ob res eius animam finxere veteres Pythagoricæ sectæ amatores & palingenesis approbatores (ut videtur) cum aliis pessimè affectâ pœnis, tum verò ignitis transfixam clauis apud inferos quum opifices Acherontai in vterum præparatæ cuiusdam ad viperam Pindaticæ speciem Echidnæ indere conentur, ut corrosis veluti maternis visceribus in dias luminis oras victura erumpat quando fera huius in morem, cum esset inter homines matri fatum approperauisset: emissam porrò vocem ex fulgore quopiam præcipere ut in aliud bruti genus mansuetius aliquod & canorum, veluti quod iuxta lacus & paludes

a Vide apud Suetonium Nerone, cap. 23.

b In supradicto apud Suetonium, cap. 20.

c Nam & tragœdias quoque cantauit inter scenicos, ut ca. 21.

d Cap. 23.

e Cap. 40. Oedipodem exulem ab ipso nouissimam fabulâ publicè decantatâ traditur cap. 46. & Niobè olim, ut est in cap. 21.

f Cap. 25. lib. 3. dissert. Epicter.

g Lib. 1. Semest. cap. 4. & lib. 2. cap. 7.

a. in fin. in fol. 1007. edit. Steph.

commoratur, ipsorum artificio transferatur. Id quod verbis hisce Plutarchus a narrat, εν ταυταις φωνησι των Νερωνος ψυχην, τα τε άλλα κακως έχουσαν ηδην και διαπεπαρμυλιω ηλοι διαπυροις. προεχειρισμωλον η και ταυτων η δυναμικων των δεικναις έχιδνης ειδη. εν η κινησεια η διαφραγσεια των μητερα βιωσησθ, φως ερασην θζαιφνης διαλαμψαι μεγα η φωνην ει η φωτος γωεισθ, προσατρησασιν εις άλλο γενη η μδρωτοδρον μεταβαλαη ωδμου τι μηχανησασμωλονσ παρα ελη η λιμνας ζωον. Non enim canori animalis & circa paludes ac lacus degentis aliam ob causam hic mentio apud Plutarchum in quod transmutanda esset Neronis anima: nisi quoniam & cantum ad citharam praeter ceteris artificiis adamasset viuis, & in faedo nequitiarum omnium caeno identidem sese ad extremum vsque vitae finem volurasset. Atque hanc quidem duorum Suetonij locorum nondum ab aliis explicatam sententiam esse arbitramur. De ceteris videamus.

Othone cap. 6. vbi Tranquillus agit de Othonis in Galbam conspiratione, in iis ego verbis mendum inesse suspicor, Medium quoque tempus religio & Seleucus ademit. Igitur audaci calamo, pro, Et Seleucus, scribo, Et ipse locus; ut nempe vel palatium intelligatur: de quo initio capitis locutus erat, Tulerat animus (inquit) post adoptionem statim castra occupare, caenamque in palatio Galbam aggredi: vel Capitolium, de quo Tacitus b vbi de Lacone; qui de occidendo T. Viuio agitasse dicebatur, Haesitationem (inquit) attulit tempus ac locus, & statim de ipsa Galbae caede, nec illos Capitolij aspectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri principes terruere, quominus facerent scelus, cuius est ultor quisquis successit. Recta ergo lectio, Et ipse locus. Neque est contra quod supra cap. 4. habetur mentio Seleuci Mathematici, cui plurima fides apud Othonem. Etenim ex eo nomine sumptam potius erroris occasionem arbitror, ut Librij hoc loco fecerint, Et Seleucus, ex illo, Et ipse locus, sed & sub voce religionis, quis non videt satis contineri adfirmationem eius Mathematici? qui etiam non Seleucus a Plutarcho & Tacito, sed Ptolemeus appellatur.

Occurrit postea cap. 12. istud, Tanto Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competijt. fuisse enim traditur & modica statura, & male pedatus caluusque. Probo Turnebi, Pulmanni, Torrentij iudicium de corruptione verbi, Caluusque. Emendationem non probo, Scambiusque. Nam verbum id imprimis Graecum est; tum prater ea, ut ipsi fatentur non ad crura dumtaxat, aut pedes, verum & ad vitium quoque oculorum pertinet, legas igitur, meo periculo, Claudiusque. Atque ita minor erit immutatio, & visitationis ac Latinae vocis restitutio faelicior.

Dum Suetonium percurro meum; reperi ad oram eius (ut moris habeo) adposuisse me coniecturas aliorum nonnullas: quas, quoniam ipsi hoc non iniquè ferunt, simul cum nostris dabo. In iis vna & altera, Franc. Caluentij Senatoris lectissimi consobrini mei: de quo non tam propinquitate generis, quam iisdem virtutum literarumque studiis mihi coniuncto, plura hic aspergere, pudor vtriusque nostrum prohibet.

Is ergo

b Lib. Histor. 1.

Is ergo ad Caligulam cap. 52. quo loco, Mox audita rebellione Germaniae fugam & subsidia fugae classes adparabat, vno solatio acquiescens, transmarinas sibi superfuturas provincias, si victores Alpium iuga ut Cimbri, vel etiam urbem ut Senones quondam occuparent, &c. Germanorum, legit; non, Germania. Alioquin verbum, Victores, quod subsequitur, male aptatum esset; neque enim referri potest ad Germaniam, ad Germanos autem referetur probe. Similemque se correctionem fecisse addit, ad Minutium in Octauio; vbi, Sic nata Romana superstitione, quorum ritus si percenseas ridenda quam multa, multa etiam miseranda sunt. Romanorum, enim, pro, Romana, supponit. Errorisque ex notis generatos asserit: quod sanè est probabile.

Hoc amplius ad cap. 5. Neronis; vbi, Sed & in via Appiae vico repente puerum, citatis iumentis, haud ignarus obtriuuit. Emendat, Repentem puerum. Et ad suam emendationem confirmandam adducit repantem infantiam a Macrobio a appellari. A qua locutione non etiam sit alienus Solius Apollinaris. b

Postrema haec erit, quam sagacitas Iacobi Ferrarij disertissimi Iurisconsulti, & in hoc Senatu caufarum patroni commodum mihi suppeditat: ut si minus ista qualicumque opera mea, certè quidem aliena industria finem huic sermone aliquem eximium imponam; quo commendentur atque adeò illustrentur cetera, quae antè protuli: si cui fortasse illa eiusmodi esse videbuntur, ut ipsis proponendis parum gratiae apud eruditos & istarum deliciarum amatores iuuenes mererentur iudicet.

Igitur apud Suetonium nostrum penè in extremo, c vbi de Domitiani caede a Stephano potissimum illata sic scriptum; Ac sinistiore brachio velut agro lanis fasciisque per aliquot dies ad auertendam suspicionem obuoluto, ad ipsam horam dolum interiecit: professusque conspirationis indicium, & ob hoc admissus; legenti traditum a se libellum & attonito suffodit inguina. Ipse pro, dolum, dolonem, reponi debere censet; ut sica, pugio seu gladius designetur: quem inter obuoluti brachij velut contracti, & agri fascias occuluerat, ut ad exsequendum quod parabat, tutius ac sine cuiusquam suspitione circumferret: quae de re nemo ex historicis (quos equidem legerim) non Xiphilinus ex

Dione; non Zonaras: vnus commodè atque ad Suetonij mentem aptè Philostratus in Apollonio d istud commemorat; εφ' ο' δ' ηφ' ωρας (sic lego, vbi vulgata editio perperam ηφ' ωρας habet; nam hoc illis Suetonij verbis respondet, Ad ipsam horam: quod est commodè, tempori, εν ωρα, η ωρας καθηκουσας, ut Theophrastus loquitur; suo & constituto tempore) εφ' η' α' εσθρας παχη η των χειρα επιδυσμοις αναλαβων οϊον καταχυϊαυ απιδντι. η δυναμηεις προσελθων, διομαι οδ' εφ' βασιλευ μνον (quibus verbis secretum petiisse a Tyranno Stephanum significat: quamobrem summotis omnibus in cubiculum se recepisse, cum Parthenius nuntiaffet, esse qui magnum nescio quid afferret, nec differendum; atque ibi occisum esse Suetonius antè dixerat) & statim, τεταραμυλιω προσωστων ο εφανθη η το εφ' η' εσθρας μωλονσ χειροσ ανασασσασ διηκε η μηρε: προς μλη η αυτηνα θανατοη η κωλειαν, προς η η μετ' η.

a Lib. 1. Saturn. cap. 11. b Lib. 3. epist. 3. & 5.

c Cap. 17. in Domitiano.

d Lib. 8. de vita Apollonij, folio. 56.

ταύτα δὲ ἀκριβοῦς: & postea, ξυμῶντες οὐκ οἱ Διοσφοροὶ κακῶς πράττουν, εἰσὶν ἄλλοι ἀθροῖοι καὶ τὸ τυραννοῦ ἀπέκλειαν λαποθυμῶντα ἰδὲν. Talis ictus ea corporis parte Galliarum Regi Henrico III. Valesiorum ultimo nuper à sodale Dominicanano illatus, non satis vsque adhuc prosperū, nec parem illi alteri successum habuit: nisi quod cadaver Domitiani populari sandapila per vespillones asportatum Phyllida nutricem in suburbano suo Latina via funerasse noster historicus tradit; huius principis diu circumuectum per castra & acies cadaver, iusta funeris in Mausolaeum Regium ad B. Dionysij elatione per integrum penè triennium cū ista recenseo caruit: cui vtinamne misera Gallia suo ipsa interitu ac funere, vicinis armulis tam diram & feralem ei perniciem præ ambitione nimia per tot iam annos omni ratione procurantibus, flebiliter parenter.

Quin tu qui potis es, casus miserare tuorum:
Vim bone siste Deus, talēque auertito pestem.

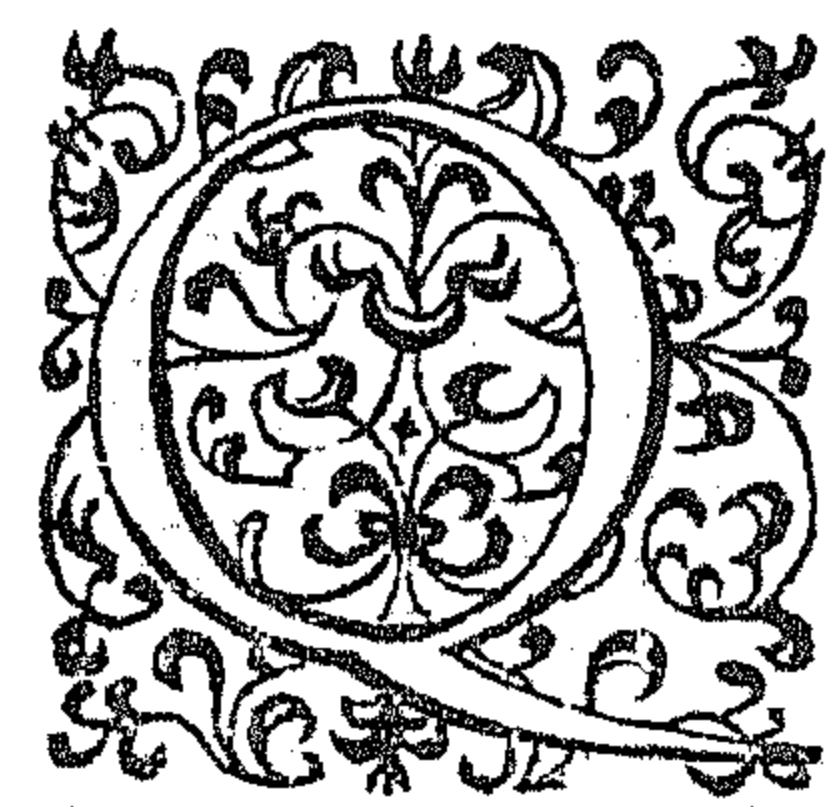
S V M M A.

Tractatus νομικός, ἰςque partim ἐπανορθωτικός, partim εἰδικητικός: per quem, ea quæ nostra sunt, nobis denique asserimus.

In ipso initio conciliatur prater aliorum opinionem l. quid si nepotes, 6. D. de testam. tut. cum l. filij, 84. l. iustia, 201. & l. liberorum, D. de verb. signific. circa filij appellationem: quando ea nepotes comprehensi censeantur in legatis, tutelis, & intestati successibus; ac de iure representationis selecta quapiam. Sublati de medio parentibus suis, nepotes aut filiorum loco esse; ex Philone, ipsaque lingua sanctæ proprietate. Interpretatio verborum in iure, ut fieri debeat. Opiniones neotericæ cuiusdam Iurisconsulti circa privilegium Nouelle Iustiniani fratrum filijs concessum confutata. Mens Imp. explanata eius Nouella aliquot locis, castigato contextu Nouella us. §. si igitur. Græcorum interpretum audacia, Latini vetusti religio in aliquot Nouellarum locis prodita. Ad l. sape, 53. D. de verb. signific. & l. 3. D. de confir. tut. Ecquid sine pecunia tutor dari possit, aduersus eundem Iureconsultum. Verba legis 12. tabular. circa tutelam ab alijs labefactata stabiliuntur & illustrantur. Nihil esse immutandum de Florentina lectione in l. tutelae, 7. D. de cap. minut. aduersus eundem & alios. Personas in nomine positas dici perperam: recte, in iure: & quid significet. Interpretatio Basilicā Græca in eum locum, restituta. Filium familiæ tutela, aliorumque munerum civilium capacem. Quæ legitima tutela amittantur capituli diminutione, vel non. Verbum exceptis, in d. l. 7. Exceptio pactionem & conditionem interdum significat. Excipere itidem non remouere semper, sed nonnunquam & isti contrarium comprehendere; ut apud Quintilianum, & Vlpianum; cuius duo ex Pandectis Iustinianicis explicantur loci. Excipere pro pati & suscipere, apud Senecam sape; quod recipere Paulus quodam loco iuxta Florentinum authenticum. Tū excipere, de illo qui loquentem alterum sic audit, ut sermonem ceptum continet aut redintegret, apud veteres nonnullos; quod & suscipere apud alios quospiam, Græcis ἐπαλαβῆν. Illud exceptis apud Paulum in d. l. 7. hanc vim habere, ut primum, aut præcipue comprehensum id intelligatur, de quo enunciatum sit, idque ut Græcos reddere per χρισί, vel ἰσθί: sic & Latinos per vltra, præter, absque: Hebræos per ach, articulum. Hieronymum etiam per illud exceptis, τὸ ἰσαπέθετον illo Basilicā loco ita intelligi posse. Vera Paulini loci sententia: Amittere pro perimere, vel facere ut amittatur. In articulo Lebad, eandem esse ambiguitatem apud Hebræos. Reprehensa itidem posterior & recens eiusdem viri ad d. l. 7. explicatio: qui cum nuper nos inculsasset, sine calumniosè, siue perperam de non attributa sibi emenda

emendatione cuiusdam in Pandectis loci, ei sic respondetur sedulo, ut ipsam non nobis, sed alteri cui oportuit religiose ac merito assignatam fuisse ostendatur. Hoc amplius eundem sibi tum qua aliorum reuera fuerint, nonnulla tribuisse: tum verò quatuor (minimum) qua nostra esse inficiari (nisi quis tam pernicax) non queat, circa emendationem quorundam è Iustinianicis Pandectis capitum. Vindicata nobis, quam alter sibi scripto tamen longè post nostrum edito tribuerat, emendatio, nouaq; interpretatio l. penul. D. de iure codicillo. & additis ad alia exemplis ac testimonijs, huius explicationis confirmata ratio. Afferitur itidem nobis expositio l. 77. D. de verb. signific. itēque aliquot aliorum capitum ab alio quopiam antecessore usurpata. Sed & castigatio ad §. qui rogatus, l. ita tamen, D. ad SC. Trebell. quam sibi alius sumit. Insuper ab alio quopiam emendationes ad Mamertinum & Senecam sibi attributa. Itēque ad Censorinum ab eodem ipso & alijs qua nostra sunt. Castigatio denique ad Plutarchum ab alio sibi assumpta, quam longè antea diuulgaram, vindicatur: omnes istæ sine calumnia, inuidia, maleuolentia, in quenquam, amittent quin etiam ac petita venia, nec sine prosperis votis. Quibus ad extremum admissi nuper à recentiore quopiam insignis plagij, modesta & lenis expositulatio adiungitur. Itēque magni alicuius critici dictis respondetur.

CAPVT XXIIV.

VoD Vlpianus ad Sabinum scribit, a sub appellatione liberorum non item filiorum, tutores nepotibus datos intelligi; quoniam aliter filij, aliter nepotes appellentur: maiorem in modum pugnare ante nos alij viderunt; at veram minimè tenuerūt conciliandi rationem, cum eo quod Paulus ad Vitellium b generaliter definiuisse creditur, filij appellatione omnes liberos *ωδντας τῶς ωδντας νοεῖν*, hoc est, nepotes quoque, ac pronepotes, caterosque ex eodem genere ortos ab eodem parente descendentes intelligi, quos suorum appellatione lex 12. Tabularum comprehendit: c & cum eo itidem quod Iulianus, d iuxta interpretatione recipiendum esse inquit, ut appellatione filij nepos videatur comprehendi, & patris nomine auus quoque demonstrari intelligatur. Denique cum eo quod Papirius Frōto apud Callistratum e filij appellatione sape & nepotes accipi, multifariam placere: præsertim cū ipse Callistratus adiiciat superioribus, naturam docere parentes pios, qui liberorum procreandorum animo & voto vxores ducunt, filiorum appellatione omnes qui ex nobis descendūt contineri: nec enim dulciore nomine posse nos nepotes nostros, quàm filij appellare. Et sanè mirum est, quod Vlpianus nepotes filiorum nomine contineri negat; qui alio loco f ad legem Iuliam & Papiam scribens, non dubitauit generi appellatione & neptis, & proneptis tam ex filio quàm ex filia editorum caterarumque maritos contineri pronunciare; idque insuper manifestū esse dicere. Quæ ratio Vlpianum illo ad Sabinum loco mouerit, ut nepotibus filij nomen abiudicaret, aut quid de ista tota quaestione sentiendum sit; nondum ab vlllo, ita vti oportet (meo quidem iudicio) traditum: quanquam, de ea qui suam opinionem g literis consignatam reliquerint, eximios aliquot è recentioribus Iurisconsultos, & in his præstantissimum Cuiacium h esse non ignoro. Et quoniam in quodam nostrorū ad iuris regulas commentariorum

a l. quid si nepotes, 6. D. de testam. tut.

b l. filij, 84. D. de verb. signific.

c l. liberorum, 210. D. de verb. signific. iuncta l. h. τῶς ωδντας, 104. eod. titu.
d l. iuxta, 201. eod. titu.
e d. lege liberorum.

f l. generi, 136. eod. titu.

g Quem videtis in commentario ad titul. de exculat. tut. D. ad l. 2. & in consul. 42.

fideicommissio capiendi habere debent; ita filiorum quoque nomen ad ipsos pertinere; hodie censuimus, ex illa representationis vi, per quam naturaliter circa directum litem filius, patris de medio, siue naturali, siue civili aliqua ratione sublato locum subintrat, ut nepos filij loco succedat (quemadmodum Ulpianus a loquitur) hoc est, ut auctoris nepos sit loco filij; quod ex isto Philonis loco, quem & ab aliis b animaduersum postea reperi; olim cum in eius auctoris lectione totus essem, illustrari posse videram: vbi de Tiberio Drusi filio Tiberij nepote, quae solum patris loco Tiberio in Imperio successurum, spes omnium fuerat; Caij Caligulae iussu, postquam eum c per adoptionem in suam potestatem ex iure civili redegit, interempto: d τῶν καταπαλάξ (inquit) σιωπάρχοντα συγγληρονόμου ἢ ἐλπισθέντά ποτε, καὶ μόνου αυτοκράτορα διὰ τὴν πρὸς Τιβέριον ἐγγυτάτω συγγειαν. ἕωνοὶ ἢ πατέρων ἀποθανόντων ἢ ἑῶν τάξῃ παρὰ πάμπαν καταλειμνῶν). Quin etiam suauiores, & iucundiores aliquantò nepotes auis, quam filios; illisque potius à puerili aut infantili aetate propius abscedentibus, quam istis ad iuuentutem aut maturiorem aetatem accedentibus iam senes auos, atque adeò διὸς παίδας (ut est in prouerbio e Græco) τὴν γέροντας, lubentius ac frequentius alludere; vel ipse Tibullus f indicat: cum ita canit,

*Nec tade bitaunum, paruo aduigilare nepoti
Balbæque cum puero dicere verba senem.*

vt mirum esse non debeat, si ex præsumpta in nepotes ex emancipato vel præmortuo filio beneuolentia defuncti, sub filiorum nomine circa legatorum & fideicommissorum dationem, non minus quam liberorum appellatione, comprehensos nepotes aut pronepotes, ex mera iuris, æquique ac boni peritia sapienter, ipsique adeò naturæ conuenienter, hoc certè casu interpretemur: & verò ex ipsa Hebraica omnium vetustissimæ linguæ proprietate; iuxta quam Laban filius Nachor dicitur à Mose s ibi, *Nostisne Laban filium Nachor?* cum tamen frater Rebecca Bathuelis filia fuerit, Bathuelem filium Nachor habuerit: ideòque huic Nachor, non filius Laban, sed ex filio nepos fuerit; sicuti diligenter obseruatum ab elegantissimo literarum sacrarum interprete aut Scholiaste Drusio, h ista retractans, reperi nunc nuper in Miscellaneis.

Cui congruit, quod ad excusationem à tutelis, quæ numero liberorum tribuitur, non solum filij profunt, sed etiam nepotes ex filio præmortuo; cuius locum implent, sicut his verbis Græcis à Modestino i proditum recordor; βουθέσει ἢ τότε (οἱ ἕστοναι scilicet, πρὸς ἀφῆσιν ἐπιφοπῆς) ἰπόταρ ἢ πατρός αὐτῶν ἀποθανόντων, ἢ διέγονοι τῶν πληρώσασιν τῶν πάμπαν: ὅσοι δ' ἂν ὡσιν ἕστοναι ἢ ὄντος ἑῶν, ἀντι ὄντος τῆντος ἀλειμνῶν). Planè illos nepotes non numerari, quorum pater superest, cum suo nomine patri profunt; ab Antonino rescriptum fuit. k Caterum si filio herede instituto, nepotibus ex alio filio iam præmortuo procreatis & exheredatis ita legatum sit, *Filijs meis centum do lego*: tum equidem respondendum erit, quoniam filio heredi à seipso legatum uti-liter dari non potest; l sub filiorum nomine, solis videri nepotibus

a l si qua poena, 7. D. de iis qui sui vel alieni iuris sunt.

b Guliel. Forne. Antecess. Aurel. doctis. in commentario ad l. liberorum, 220. ff. de verb. sign. c De quo apud Suetonium in Caio Caligula, cap. 23.

d Vide Suetonii in Caio, cap. 23. & Philonem ipsum in Caio, fol. 683. vbi coactum per tribunos & centuriones Tiberium sibi manus ipsi inferre memorat.

e Cuius Aufonius ad Hesperium & alij meminere.

f Elegia 5. lib. 2.

g Gene. cap. 29. vers. 5.

h Centuria 2. Miscella. cap. 38.

i l. 2. §. non solum, D. de excusat. tut.

k l. 2. C. qui numero lib. se exculant.

l l. planè, 34. §. si duobus, D. de leg. 1. Ulpian. in fragm. Instit. tit. de legat. §. heredi, facit l. in fideicommissaria, 18. §. ultimo, D. ad SC. Trebell.

relictum, & solidum ipsis præstari à filio, sine vlla virilis partis deductione oportere. Atque in omnibus ceteris partibus iuris quod de filio statutum est, quamuis alioquin filiorum appellatio proprie à nepotum nomine distincta, & separata sit: tamen exemplo Imperatorum atque Iurisperitorum, quibus ita visum facere; a ad nepotes etiam, ac pronepotes, vbi eadem æquitas valet (quæ in paribus causis paria iura desiderat) protrahemus: adhibita, si erit opus, verborum mentis indicum interpretatione, iusta scilicet, id est, non plena (sicuti alios velle video) sed civili, æqua, siue legitima; & quam iuris ratio, secundum ea quæ proponuntur variis argumentis suffultam, atque stabilitam possit admittere: ne alioquin, dum nimia vtimur circa huiusmodi sensum, ex proprietate verbi filius aut nepos explicandum, subtilitate; iudicia testantium defraudentur: quæ de re ab Imperatore Iustiniano admonemur; b qui alio etià loco, cum manifestissimus est sensus testatoris, verborum interpretationem nusquam tantum valere debere, vt melior sensu existat, scribit: c sensus autem testatoris ex æquitate atque communi hominum ratione colligitur; & ex illa pietatis coniectura, quæ facit (suadente Papiniano d) vt minus scriptum quam dictum fuerat, intelligatur. Itaque etiam si Græcè testator loquutus ἑῶν dixerit, non τέκνων: nepotes quos Græci ἕωνος, aut ἕωνος nominant; non minus illo, quam hoc verbo comprehensos interpretabimur: quanquam clariorem esse ex verborum propria significatione testatoris sententiam circa nepotes aut pronepotes negamus; si τέκνων siue liberorum vocabulum vsurpauerit: & ita intelligendum cum aliquo temperamento, non abscisè aut strictè (quemadmodum è recentioribus tamen, & elegantioribus fecisse nonnullos video e) quod à Modestino pronunciatum est; f τὰυτὰ ἢ ἢ ἐκ διατάξεως, αὶ πρὸς τῶν τέκνων διαλέγει, ἢ ἐπὶ σιωπάρχων. ἢ ἀπὸ γὰρ ἐπὶ ἑαδίας ἕωνος, ὅτι πρὸς ἑῶν διαλέγει διατάξῃς, ἀλλὰ πρὸς τέκνων. ἢ ἢ πρὸς ἕωνος αὐτῆς ἢ ἐπὶ τῶν ἕωνος ἐλέγε. Quod enim liberorum, siue τέκνων appellationem ad nepotes extendi, & non de filiis, sed de liberis actum in constitutionibus principalibus de tutelarum excusatione sancitis ait; non vtique negat (licet ἢ ἢ ἀντι ἰασολῶν rectè inde colligi videatur) filiorum siue ἑῶν vocabulum vllatenus ad nepotes produci: sed ita perspicuè, isto filiorum, vt illo liberorum, nepotes comprehendendi; haud dubiè negat: alioquin absurdum est, nurus appellationem etiam ad pronurum & vltra porrigi; s nepotem verò neptemve, filij, vel filia appellatione non itidem contineri.

De tutelis quando cœpimus isto sermone differere, de quibus & alio quodam huius libri capite h non nihil, & in commentario ad iuris regulas, i aliquot (vbi se obtulit occasio) locis plurima diximus; iuuat nouas quasdam eruditorum huius aui Iurisperitorum; de tutelis opiniones in medium proferre; vt excutiantur ab illis ipsis diligentius, ac porro confirmentur; aut adhibita (quod equidem faciendum arbitror) interpretatione leniantur. Nam, per Iurisperito-

B b b

h Cap. 7. supra. i Ad l. quo tutela, D. de regulis iuris.

a Vt in l. Senatusconsulto, 59. D. de ritu nupt. l. penult. C. ad Maced. l. filium, 14. D. eod. tit. l. 34. C. de inoffic. test. l. 1. C. Theod. de natu. fil. quas l. à Cuiacio nostro citatas eo quem indicauit loco reperias & cõsil. 42. De ista questione tractat Alciatus ad l. liberorū, 220. num. 4 & l. filij, 84. D. de verbo. signific. vbi hoc rectè (nisi fallor) non quidem ex sermone propriate, sed ex interpretatione quæ in dispositione legis generaliter procedit appellatione filij nepotē contineri etiam in odiofis, nisi ratio diuersa aliud suadeat. falsum autem arbitror quod ipse illo num. 4. asserit in dispositione hominis qui de filio loquitur nō intelligi nepotem, quasi non fiat extensio in eiusmodi materia.

b l. si quis heredem, in fin. C. de instit. & substit. sub condit. fact. c l. 3. C. de liber. prater.

c l. cum auctore 102. D. de cond. & demonstr. iuncta l. cum acutissimi, C. de fideicommissis.

e F. H. ad fin. 3. quaestio illustr. f d. l. 2. §. nō solum, in fin. D. de excusat. tut. vnde sumpta & explicanda l. 1. §. 1. v. 104. D. de verbo. & rerum signific.

g l. nurus, 50. D. de verbo. signific.

a h. de legit. h. res. c.

b Notom. quest. 4. illustr.

c l. i. in princip. D. de legit. tur.

d Ad l. quo tutela, in cōmentario regul. iur.

e l. si plures, 2. eod. tit. de legit. tur.

f Nouella vt fratrum filij, in principio.

g Nouel. 118. de heredib. ab intest. venient. §. ex his autē, vbi Cuiacius noster id p̄bauit quod & nos sequimur. h §. si igitur.

torum hominum fidem! quisnam ex tanto istorum numero paulò humanior hoc ferat? Concessio per Iustinianum priuilegio fratrum filiis, vt in stirpes cū fratribus defuncti, suis scilicet patruis, vel auunculis succedant; atque ad eò abrogato illo iure veteri, a ex quo velut vltiores à proximis agnatis (nempe fratribus defuncti) excludebantur: esse aliquos nouarum opinionum in Rempubliam literariā inferendarum ad eò cupidos (nolo enim, nec verò me, nec Iurisconsultum quenquam, aut Christianū decet; asperius quidpiam in alios, etsi mereantur, dicere) vt satis constare scripserint, b neque representationem illo speciali priuilegio inductā, neque cetera iura communia tacitè abrogata fuisse; cum illud restrictè ad hereditates pertineat: sed nec in fratrum hereditate, nec verò in alio quidem iure, quod hereditatum exemplo inductum sit, representationem esse: & addunt (peritè scilicet) velut in tutela patronorum legitima. Atqui de patronorū successione in bonis liberti, aut de tutela, neque Iustinianus eo loci egit; neque verò est, cur nos etiam, vbi de representatione inter fratres, & filios, cū de fratris successione disputatur, meminisse debeamus: de tutela potius fratris filiorum legitima tractandum fuit; vtrum scilicet ipsis ea simul & eorum patruis, aut auunculis in persona impuberis ipsorum patruis iure legitimo competat, proinde atque successione ad vtròque Iustinianus pertinere voluit. Qua de re non obscuram Imperatoris definitionem illi diffimulandam sibi cur esse censuerint, equidem nescio; qui ab ipsis eam non esse perceptam vt arbitrer, animum inducere non possum. Difertè enim is, atque perspicuè illo gradu, atque ordine quosque ad tutelam vocat, quo ad successione ipsos inuitauit; imitatione scilicet legis 12. Tabularum; vt qui sperarent successione, iidem tuerentur bona, ne dilapidarentur, sicuti Vlpianus c memorat; cū ex regula iuris, quò hereditas redit, eò tutela peruenire soleat, de qua suo loco abundè diximus. d Igitur quemadmodum ex iure antiquo, si plures essent agnati proximus tutelam nanciscibatur, & si eodem gradu plures essent, omnes tutelam iidem nancisci solitos à Caio traditur; e ita Imperator fratris pramortui filios succedendo in patris gradum atque ordinem (hoc enim est quod in Nouella 127. f *παραιλουσάμεθα, inquit, ἵνα εἴ τις τελευτήσῃ καταλιπὼν ἀδελφοῦς, καὶ πατρὸς ἑτέρου προτελευτήσῃ, ἢ ἀδελφοῦ, πατρὸς πρὸς τὴν κληρονομίαν καλεῖται, τὴν πατρὸς ἐπιειόντες τάξιν, καὶ τὴν ἐκείνου νομιζόμενοι μοῖραν*) eiusque portionem auferendo: quo genere fieri representationem patris, nemo non videt. Similiter ad tutelam pupilli, patruis scilicet sui, cum altero patruo pupilli fratre, vt ad ipsius si moreretur, successione admitti cauit: etenim hæc illius constitutionis verba sunt, g & quidem generalia; vt ad eam quoque, qua de loquimur, ibique actum antea h fuerat facti speciem, de fratrum filiis, omninò pertineant. h *ὅτι ὅτι πρὸς κληρονομίας εἰρηκαμένῃ τε καὶ διετυπώσαμεν, καὶ τὰ πρὸς τὸ ἐπιφορῶν ὁμοῦ καλεῖται. δεσποζόμενῃ δὲ ἀσθενῆ καὶ τὸ βαρμόν, καὶ τὴν τάξιν, καὶ ἢ πρὸς κληρονομίαν καλεῖται ἢ μόνον ἢ μὲν ἑτέρων: καὶ τὸ λοιπὸν ἔστι ἐπιφορῶν ἐπελθεῖν: & quæ sequuntur, Atque hæc quidem ad eò manifesta, & indubi*

indubitata esse reor; vt in ipsis explicandis, aut proferendis hæcenus insumpti olei, ac opera profectò me pigeat, ac propemodum pudeat: nisi quod affirmare fallā illi, secūmque incautos, quibus dictata nempe ista dant, discipulos in errorem perducere veriti nō fuerunt; ea scilicet ratione nixi, quod Iustinianus vtitur isto *προνομίῃ*, id est, priuilegij (addunt etiam specialis) fratrum filiis concessi vocabulo: cū tamen id se vsurpare Imperator apertè significet, non tam vt nepotes fratrum (quod quibusdam a tamen placere video) qui quarto sunt gradu, quā vt patruos, & auunculos defuncti, aliòsque omnes, qui ex ordine illo tertio veniunt excludat; qui hoc propterea subiicit, b *ἔδοξε ἡ ἀλλὰ πάντεως προσώπων ἐν ταύτης τῆς τάξεως ὑρχομένων τῆτο τὸ δικαίον συγχωρεῖται*. Carterum iis qui tertio sunt gradu fratrum filiis, ad eò amplum istud beneficium, factūmque ac tectum esse ius velit; vt ipsos etiam, non modò defuncti patruis (tertio licet gradu & ipsis existentibus) verū & patruis vel auunculis propriis, vno tantūm latere coniunctis (licet secundo isti gradu sint) si tamen illorum pater vtrinque iunctus fuerat, præferendos esse in successione (atque ad eò in tutela quoque per consequentias) existimauerit. c Bene verò habet, quod iidem illi quamuis id præ se non tulerint, nec fortasse animaduernerint; paulo post in alia illustri quaestione, d mutant sententiam: & (quod laudo) circa fratrum filios representationem, hoc est, eorum in patris locum, & ius omne successione ab Imperatore inductam prudenter agnoscunt; eo nimirum casu, quo fratrum filij cum patruis vel auunculis concurrunt: ita scilicet, vt tum in stirpes, deficientibus verò illis, in capita cum aliis fratrum fororūmque filiis patruelibus ex vetusto iure sine vlla representationis fictione (vtpote minimè necessaria) & cum consobrinis etiam succedant: nisi quòd, vbi iuris fictiones enumerat, allata illa quæ in successione suorum versatur, istam quæ facit vt fratris filij non tertio, sed secundo, nempe paterno gradu, loco, iurèque habeantur; & interdum ipsis qui secundo loco sunt (sicut exposui superius) præferantur: nescio vtrum consulto consilio (quo minimè oportuit) an memoria lapsu, qui reprehensione in Iurisconsulto nō caret; ipsos prætermittit, in quarta illa recognita & amplificata quaestionū illustrium editione e comperi. Illud probare interim non queo, quod recitatis Iustiniani verbis ex illa constitutione, f *μόνοι τῆς ἑτέρας βαθμῆς μετὰ τὴν ἐν πρώτῃ καὶ δευτέρῃ βαθμῆ πρὸς κληρονομίαν καλεῖται*, primum & secundum gradum confundunt; ac pro eodem perabsurdè g interpretantur, in hac ferè verba. Primum autem gradum dixit pro proximum, & quem nullus eo casu antecedit. Quibus proponendis non modò non proximè, sed quā longissimè abeunt à vero: etenim nō viderunt Græca illa *ἐν πρώτῃ καὶ δευτέρῃ*: quamuis in Haloandrinis & Scrimgerianis exemplaribus Græcis extent, & in iis quibus Demetrius Chomarianus utebatur h (cuius quaestiones de iure ciuili & Canonico Græcè conscriptas, necdum typis mandatas, penes me habeo) & in ipsa Basilicōn epitome lib. 45. tit. 3. rectè tamen abfuisse à libro vetusti Nouellarum interpretis Latini; qui *ἐπὶ τῶν* (vt solet) ita

a Notatur in versu & ex diuerso, §. cū igitur, Nouel. 118. in editione Platini. Antuerp. b §. si igitur, ver. & ex diuerso, & vers. nulli enim.

c §. si igitur, d. Nouel. 118.

d 14.

e Apud Ieymarium anno 83. quaest. 28 ad fin. in fol. 276.

f 118. §. si igitur, veric. quandoquidem.

g Quaest. 14.

h Vt apparet ex iis quæ scribit in quaest. 40.

locum illum reddidit: *Soli in tertio constituti gradu cum ijs qui in secundo gradu sunt ad hereditatem vocentur.* Et sanè à Scholiastis Græcis ad marginem ibi, aut glossæ in modum interlinearis (quam vocant) iniecta fuerant ex recentiore Iustiniani constitutione 127. in qua filios fratrum non modò cum fratribus defuncti, qui secundo, sed & cum parentibus siue ascendentibus, qui primo gradu sunt admitti, posterius emendata priore Nouella 118. voluit. Similem interpretum, siue scholiastarum Græcorum audaciam, nostri verò Latini veteris religionem aliquando animaduertimus in §. hinc nobis, Nouella prima de heredibus & Falcidia, & in §. & si quidem, Nouella 107. de testament. imperfect. cuius à me togatos auditores Arrestis publicè sub festum Pentecostes anni M. D. LXXVII. & item alterius in Basilicæ epitome *ἡ τὸν πατέρα*, atque apud Chomatianum illum nostrum circa ius Authenticæ ex testamento, C. de secundis nuptiis sub idem festum anni M. D. LXXVII. suprema Tholosæ curia pronunciatis admonitos, memoria repeto.

Mirum autem illud, mihi quidem; quod circa eandem de tutelis quaestionem alio loco illi ipsi (quos meliore, ita nos Deus adiuet, quàm illi virgere alios solent, animo scabere cœpinus) non veterani modò, & in hac docendi iuris palastra diu ac multùm exercitati, verùm etiã qui præ cæteris sibi roboris animi, atque industria palmam deberi non obscurè sentiant; scripsere ^a tamen, mirum videri sibi, hoc scilicet: tutorem separatim sine pecunia dari non posse, sed ita demùm si cum tutela rem, id est, hereditatem suã paterfamilias coniunxerit; ^b de pecunia tamen sine tutela quem testari posse; ita ut quantum ad tutelam attinet intestatus idem sit, qui alioquin heredem habeat: ^c quamvis alibi ex Mutij Scauolæ opinione, qui nisi heredibus suis tutorem dari non posse libro singulari *ἡ τὸν πατέρα* definiuit; ^d & ex Pauli scripto ad edictum (vbi verba legis 12. explicans tutorem separatim sine pecunia dari non posse tradit) colligi admiratores isti censeant, coniunctam esse hereditatis & tutelæ dationem, tanquam à testatore; ut nisi suis quo tempore is moritur, ita nisi heredibus tutor non rectè detur: atque adeò tutorem sine hereditate ipso iure inutiliter dari, nec aliter tutelam gerere, atque administrare, nisi prius à Pratore confirmatus fuerit; quæ illis esse Iuliani libro ^e 21. Digestorum sententia videtur, cùm ait tutorem aut non iusto testamento, aut non ut lege præcipiebatur à patre scriptum, ad tutelam gerendam confirmandum esse. Equidem in hac expedienda quaestione, non admodùm difficili, ut nostram aliò præsertim prope-rantium exposcat industriam; neque volo, neque debeo immorari diutiùs: Iuliani dictum (quod generale est, & similiter concepto Alexandri Principis ^f in eandem sententiam rescripto, atque altero Triphonini ^g responso illustrari potest) ad eam speciem dati à patre filio sine hereditate tutoris, arctandum esse non puto; nisi fortè quis de filio naturali, hoc est, vel ex concubina vxorè in iusta procreato; vel etiam ex legitima & iusta vxore suscepto, sed emancipato; aut quem ipse cùm emanciparetur in sui patris potestate ac familia

relique

^a F. Hotom. lib. 5. Obseruat. cap. 29. leuiter immutato in recentiori editione nu. 10. in cap. 5. lib. 6. Obseruat. h. l. s. p. 53. D. de verb. signific. c. l. intestato, 6. D. de legi. iur. c. d. l. quo tutela, 73. §. 1.

^e l. 3. D. de confirmand. tut.

^f l. 3. C. de confirmand. tut. g. l. penult. D. eod. tit. facit l. 3. in fine, D. de testam. tut.

reliquerit: de quo explicandum Hermogeniani, ^a de naturali filio agentis responsum reor; & quod ait de testamento non iuste, exponi posse de illa facti specie, qua pater filium quem in potestate habebat, sub conditione quæ in ipsius potestate non erat, heredem scripserit, nec in defectum eius exheredauerit: in qua iure testatum cum non videri, ab Imperatore Alexandro ^b rescriptum est. De reliquis ita sentio: quod traditur, dari non posse tutorem sine pecunia separatim; sic debere intelligi, hoc est, sine facto testamento: non uti testamento facto separatim pecunia dari non possit sine tutela, vel tutela sine pecunia: nunquam enim id fuisse animi nostris proceribus; ut eum esse necessariò instituendum cui tutor à paterfamilias daretur, aut non instituto frustra & inutiliter tutorem à patre dari dicerent; quod in extraneo dumtaxat verum est, siue is patronus aut patruus, aut pater naturalis matèrve sit: qua de re aliquot iuris nostri locis ^c differi comperimus. Extraneus enim intelligitur, qui non habet filium in potestate, talem scilicet, qui ei suus hæres sit; aut esse possit, nisi exheredatus fuerit: hoc tantùm illis placuit, non valere tutelæ dationem, si non sit hereditatis datio, vel in eius persona, cui tutor etiam datur, vel in alterius cuiuspiam: nempe ut valeat tutelæ, perinde ac legati datio; scriptum heredem esse aliquem oportet, ^d atque ab ipso aditam ex testamento hereditatem: ne alioquin, destituito, & irrito facto testamento, eiusque vi omni (vbi non est, qui ex ipso hereditatem habeat) soluta, ^e defunctus omni ex parte intestatus decessisse videatur. ^f Tutorem dari pupillo filio siue instituto, siue exheredato, nihil necesse existimarunt; nec ideò minus valere testamentum, etiam si quantum ad tutelam attinet, intestatus aliquis decesserit. ^g Quamobrem lege 12. Tabularum Caius, ^h non iustum, sed permissum esse parentibus tradit; liberis in potestate existentibus testamento tutores dare: & Iustinianus, ⁱ lege 12. Tabularum ad tutelam ab intestato vocari agnatos, siue omninò non fecerit testamentum, qui poterat tutores dare; siue quantum ad tutelam pertinet, intestatus decesserit, utputà si datus viuo testatore obierit. Confirmatur auctoritate Basilicæ epitomes, in qua hoc traditur, ^k *ἡ τὸν πατέρα τὸν υἱὸν τὸν πατέρα*: & hoc est quod Vlpianus ^l his verbis extulit; *Testamento nominatim tutores datos confirmari lege 12. Tabularum.* Quod autem ex iuris regula dicitur, neminem in paganis partim testatum, partim intestatum posse decedere; ^m ad rem scilicet, hoc est, ad successionem in ius defuncti, & hereditatis dationem, non ad tutelam pertinere constat: quando sola hereditatis datione consistere testamentum, atque perfectum quinque vel tribus etiam verbis ad eam spectantibus intelligi Vlpianus quodam loco ⁿ eleganter obseruauit. Verè igitur Paulus, separatim tutorem sine pecunia dari non posse, hoc est, nisi aliquo heredem instituto, definiuit: quippe cùm sine heredis institutione, si quæ scriptura proferatur, eam nomen testamenti non mereri, vulgò sit traditum; ^o neque per epistolam autem, neque ex imperfecto testamento tutorem rectè dari, sed testamento iusto vel codicillis ad illud factis, Imperatoris indubitati iuris esse

Bbb 3

^a l. naturali, 7. D. de confirmat. tut. facit l. vlti. C. de confirmat. tutorib.

^b l. 4. C. de institut. & substit. sub cond. facta, & facit l. 1. C. de liber. pater.

^c l. 4. D. de testam. tut. iuncta l. 4. C. eod. tit. l. 2. §. 5. & d. l. naturali, D. de confirmand. tut.

^d Sic exponit Cuiacius in fragmentis Vlpian. tit. 11. de tutel. §. testamento.

^e l. 1. in fine, D. de iniusto rupto testa. l. si nemo, D. de testam. tutel. l. si nemo, D. de reg. iur.

^f l. intestatus, 64. D. de verb. significat.

^g l. intestato, 6. D. de legit. tut.

^h l. 2. in princip. D. de testa. tut.

ⁱ §. quod autem, Instit. de legit. agnat. tutel.

^k Lib. 2. Eclogæ siue Synopses Basilicæ, tit. 2. de verb. signifi.

^l In fragmentis Instit. tit. 11. de tutel. §. testamento quoque.

^m l. ius nostrum, D. de reg. iur.

ⁿ l. 1. §. quinque, D. de here. insti.

^o l. quod per manus, l. vlti. D. de iure codicil.

a l.2.C.de confirmat. tut. iun-
da l.2.C.de re-
fament. tut. l.3.
D.eod.tit.
b D.tit.2.de tu-
tel.in fragmen-
c Cuiacius ex
Cicerone ad He-
renn.in fragmē.
Vlpia. Inffit.tit.
2. §. testamento
quoque.
d Guilcl. Forne-
ad l. fape, §. ver-
at cum, D. de
verb. signific. &
in d. l. verbis,
120. eod. tit.

e l. verbis legis,
120. D. de verb.
signific. iuncta l.
fape, §. eodem
tit. l. iust. Nov. 22.
de nupt. Theop.
initio tituli de
l. falcid. & Vlp.
in fragm. Inffit.
tit. 11. de tut. §.
testamento.
f d. l. fape, §.
eod. tit.

g d. l. intestato,
7. D. de legi. tut.

h In l. tutelas,
7. D. de cap. mi-
nur.

i Cap. 9. lib. 3.
Obferuat. edit.
Bafilienfi., anni
74.

k Cic. in primo
de Natur. Deor.
Virgil. 7. Aneid.
l. Sic apud Tacit.
tam lib. 3. de orat.
nepotes in nomen
asciuit.

m Cic. 2. de Fi-
nibus, Lini. in 6.
ab Vrbe cond.

n In orat. pro
Domo sua, Virg.
igitur peccato in
exalto nomen tu-
leo, an re indica-
das

rescripserint. ^a Cùm autem legandi verbo in illa 12. Tabularum lege
vsurpato, *vti quisque legasset super pecunia tutelave sua rei, ita ius esto*
(sic enim conceptam fuisse reor, Vlpiani ^b auctoritate commotus;
vt nec addam *paterfamilias*, quod nonnulli ^c faciunt: nec porro de-
traham *ro quisque*, licet prætermisum cum aliis à Pomponio, quæ-
dam ibi non omnia explicante; vtpote à Iustiniano ac Theophilo
agnitum: multò minùs reiciam *ro super*, quod alij, ^d velut è simili-
tudine *res sua rei* desumptum damnant cum illis *pecunia tutelave*; in
quibus conflatum ex notarum compendio mendum sibi falsò ipsi,
non aliis tamen persuadent; scientibus non illa vtrique, si spuria fo-
rent, explicaturum fuisse Paulum Iuriconsultum, vetustæ legis gna-
rum, atque intelligentem, nec minùs quàm illi sunt, credo, perspicacem:
illa verò *pecunia, tutela, pœna*, non secundi tertiæve, sed sexti ca-
sus esse, vt alia pleraque id genus in antiquis lapidibus intueri licet
(quæ olim Romæ atque alibi quoque obseruauimus) latissimam
potestatem tributam videri Pomponius ^e dicat; & heredis instituen-
di & legata & liberrates dandi, tutelas quoque constituendi: quæ
postea coangustata fuerit interpretatione Iuriconsultorum aut ipsis
legibus, & iura constituentium auctoritate: quod Paulus ^f eadem leg-
gis verba exponens, cum disiuncta sint ea pro coniunctis accipi de-
bere admonet; vt tutor sine pecunia separatim dari non possit: non
ita interpretari nos oportet (si sapimus) vt eidem personæ, cui tu-
tores; & rem quoque, hoc est, hereditatem dari lex voluerit: sed vt
sine herede tutela datio non valeat, quæ testamento dumtaxat, vel
codicillis testamento confirmatis (vt antè diximus) aut ad ipsum
pertinentibus rectè relinquitur: quod ipsum ita verum est, vt sine illa
tamen, hereditas nihilominùs impuberibus optimo iure dari possit;
cùm iis in hunc quoque casum lege prospectum sit, sicuti Iuricon-
sultus alibi ^g declarat. Ex quo etiam addiscimus verba illa legis 12.
Tabularum, cum sint disiuncta; aliquatenus pro coiunctis, non om-
ninò tamen accipi oportere: quod non aequè vt oportuit, ab istis, mi-
nimè alioquin aspernandis legum Romanarum interpretibus ani-
maduersum, atque præceptum reperias.

Quibus & infelicitè cessisse illam castigationem apud Paulum ^h
arbitror; quo loco pro, *Exceptis ijs quæ in iure alieno personis positis*
deferuntur; ipsi restituunt, ⁱ *In nomine alieno personis positis*; &
Alienum nomen, explicant ciuile; vtpotà suorum & agnatorum,
quod est à 12. Tabulis, non naturale. At bone Deus! quis vnquam
Iuriconsultus, ex illis præcipuè vetusti Pandectarum iuris auctori-
bus, sed quis alius non pessimus Latinitatis auctor dixit, *Personas in*
nomine aliquo positas? Personis nomen additum, inditum, iugestum,
positum, ^k atque impositum Latine dici non ignoro: in quod etiam
adsciscuntur, ^l vtpotà per adoptionem; aut quod potius ab ipsis
adsciscitur, atque induitur: ^m personæ in nomine positas, aut esse, aut
rectè dici pernego. Et quod Ciceronem, subire nomen exulis alicu-
bi ⁿ dixisse legimus; non hanc viam habet, quasi aliquis esse queat in
nomine; sed potius, cum in rem & conditionem eo nomine desi-
gnatam

gnatam peruenerit, id præterea nomen obtineat. Ex diuerso perso-
nas in iure alieno positas, ita rectè pronounciari, quæ sunt in aliena
potestate constar; proinde atque alieno iuri subiectas apud Tripho-
ninum ^a & Caium ^b scriptum scimus: & in ius alienum, hoc est, pote-
statem transire, vel peruenire apud Vlpianum, ^c & sui iuris aut ali-
eni esse, vulgare, ac protritum in libris nostris, vt idem significet, quod
sua aut aliena (sicut alibi ^d profertur) potestatis: & apud Valerium
quoque Maximum, ^e vbi de C. Tettio infante nato Petronia matre
quam Tettius quoad vixit in matrimonio habuerat: *Tettius* (inquit)
in proprio iure procreato filio, summa cum iniquitate paternum nomen
abrogauerat. Sic sua tutela dicuntur esse puberes liberati tutela, quæ
ius ac potestas in capite libero esse definitur. ^f Itaque non placet illa
noua, vocabuli vnus immutationi adiuncta interpretatio; quam in-
geniosi homines ab Accursio & se accepisse dissimulant: Pandectarum
Florentinarum affirmatiuè concepta lectio, quæ tamen ab Antonio
Augustino clarissimo sua Hispania, literis quas tractamus adiuuan-
dis lumine probatur; ^h attamen vt non exponitur, ita vix est vt vlla
ratione defendi, atque adiuuari possit: nec si dixeris in iure alieno per-
sonas positas accipi debere, quæ ius ex lege in aliena hereditate ha-
bent, vt Charondas vir imprimis eruditus, eo loco adnotat. Et ni-
hilominùs antiquam, veram, atque incorruptam ipsam esse apparet
manifestò, ex interpretatione Græca vetustissima: cuius, si non antea
confecta, Leonis certè Philosophi & principis iussu in Basilicam li-
bros ⁱ relata, verba hæc omninò sunt; ἀλλ' ὅτε τὰς ἐπιτροπὰς ἢ κἀπι-
τροπῶν φέρειν διὰ τὴν δειμαντοῦ ἐξερρημῶν ἀένων τῶν ἐπιτροπῶν δὲ καὶ τοσοῦ-
τοις καταπέροι τοῖς ὄροι τοῖς ἀλλοφίς διὰ τὴν τε (quod valet τὸ τῶν) τοῖς
διαμένονσι ἐξῆς τοῖς μέγετι τῶν πατρῶς τελευτῆς. Itaque nihil esse cen-
seo, quamobrem cum præstantissimo illo huius seculi Iuriconsulto-
rum Coryphæo, ^k sic immutare scripturam audeamus, tanquam li-
teris singularis perperam à Triboniano expositis; vt reponatur, *Quæ*
iure antiquo proximis potissimum deferuntur; aut (vt alij notant) *iure*
agnationis. Equidem negationem ab Haloandro in exemplari Nori-
co seu ex vetustis membranis, seu ex ingenio & coniectura ibi appo-
sitam; ^l Personis positis non deferuntur: ab acutissimo Iuriconsul-
to Goueano ratione summa retineri ^m video; atque vtinam id fieri
fide vetusti alicuius libri manuscripti posset: vt quod tutelas non
amitti capitis diminutione traditur, id de datiuis & testamentariis in-
telligi debeat; quæ nõ minùs quàm cætera munera publica (in quo-
rum numerum illas referri certum est ⁿ) filiis familiæ iniungi solent.
Vnde Pomponius filium familiæ in publicis causis loco patris fami-
liæ haberi; veluti vt magistratum gerat, vt tutor detur, alicubi ^o scri-
bit: & Vlpianus, ^p *Si filius familiæ tutor* (inquit) *à prætore datus sit,*
siquidem pater tutelam agnouit, in solidum debet teneri; si non agnouit,
dumtaxat de peculio, &c. quæ sequuntur. Et Modestinus ^q allato

a l. in bello, 12.
s. facti, D. de ca-
pitulis & postu-
reuerf.
b l. 1. de iis qui
sui vel alieni iu-
ris sunt, in prin-
c. l. si vultus, 2.
14. §. vlt. D. quã-
do dies leg. ced.
d l. in adoptio-
nibus, §. D. de a-
dopt. l. 4. D. de
iis qui sunt sui
vel alieni iuris.
l. sic eueniet, 2.
ad leg. Jul. de
adult.
e Lib. 7. cap. 7.
vbi de C. Tettio.
f l. 1. D. de tute-
& apud Iustini-
eod. tit. Inffit.
lib. 1.
g In verbo, alie-
no, ibi secunde,
dic in iure alie-
no, id est, in a-
gnatione.
h Lib. 1. Emend.
cap. 2.
i Lib. 46. tit. 2.
k Cuiacio apud
Vlpia. in fragm.
Inffit. tit. 2. de
tuto. §. excepta,
qui lib. 9. cap. 17.
Zoarem Iudaũ
reprehendit,
quod ista verba,
Exceptis ijs, &c.
expugnat, de qui-
bus Antonius
Augustin. lib. 1.
Emendat. cap. 2.
l quæ habetur
in libris Hugo-
nis à Porta Lug-
duni excusis an-
no 1549.
m Cap. 12. libri
2. Variarum.
n In princ. titu.
de excus. tutor.
Inffit. l. 1. o tan-
tùm, §. eos qui,
D. eod. tit. quã-
quam ciuile esse
non Reipub. mu-
nus dicitur, l.
athleta aliàs est
l. idy dno, §. tu-
tela, ibidem.
o l. filius fami-
liæ, D. de iis qui
sui vel alieni iu-
ris sunt. facit l.
amiffione, in fi-
l. si filius fami-
liæ, 7. D. de tutelis. in principio. q l. com. de veris, 15. §. vltimo, D. de excusat. tutor.

ne, & l. nam, & c. D. de capit. minutione. l. ille à quo, 13. in fine, & l. seq. D. ad SC. Trebell. p. l. si filius fami-
liæ, 7. D. de tutelis. in principio. q l. com. de veris, 15. §. vltimo, D. de excusat. tutor.

rescripto quodam Adriani Principis ad legatū Lugdunensem; filium-
 familiās rectè tutorem datum, & gerere cogendum, apertè indicat.
 Rursum autem, vt quæ tutelæ in iure alieno positis, hoc est, filiisfa-
 miliās non deferuntur (legitimæ scilicet, ad quas agnati, proximi, at-
 que adeò patresfamiliās ex duodecim vocantur) ex capitis diminu-
 tione pereant: quamobrem ab illa priore regula excipiendas meritò
 Paulus celsuerit, hac satis longa (cùm potuisse alioqui videretur, vno
 isto verbo, *Legitimis*, breuius dicere) vsus periphrasi: propterea quòd
 non modò cetera legitimæ tutelæ, quæ ex lege aliqua Artilia, Iulia
 & Titia, Iunia, Norbana, Iulia de maritandis ordinibus, & Senatus-
 consultis (quorum quarumve apud Vlpianum in fragmentis Institu-
 tionum siue regularum ^a amplissima mentio) sed nec omnes eæ, quæ
 per eminentiam legitimæ dicuntur (ex duodecim Tabulis scilicet,
 vel per earum interpretationem introductæ) minima capitis dimi-
 nutione pereunt: tutelam quippe liberti, quæ patrono licet filiofami-
 liās, ex lege 12. Tabularum defertur, per capitis diminutionem ne-
 quaquam perimi; Vlpianus ^b in titulis illis quos dixi, siue regularum
 fragmentis docet: in hæc verba scribens, *Excepta tutela patronorum
 legitima tutela capitis diminutione amittitur.* Sed videamus, utrū
 hæc ipsa sententia ex authentico Pandectarum Florentinarum testi-
 monio possit elici. Quod quia nondum cuiquam in mentem venisse,
 nondum certè ab vilo vetustorum, aut recentiorum interpretum
 (quorum quidem cogitationes mandata literis ad nos peruenerint)
 fuisse traditum comperio: eapropter nihil ab ista scriptione alienum
 facturum videor, si asserendæ præsertim receptæ, ac vetustæ lectionis
 gratia, in medium ipse quoque aliquid de meo conferam. Et quidem
 bellè posset Florentinus contextus (sic enim hoc verbi vulgata si-
 gnificatione, cum Seneca, ^c vsurpare non vereor) eam quam modò
 proposui, sententiam exhibere; nisi obstaret illud, *Exceptis*: quod
 plerunque hanc excludendi, seponendi, eximendi, aut remouendi
 vim habet, omnibus notissimam; ^d quæ à Græcis ^e verbo *Ἐξαιρέσει*
 ostenditur: quo genere, aut penè gemino, excipi sapientem iniuria
 dixit Seneca, ^f in quem ea non cadit, quem non tangit: & Constanti-
 tius Imperator, ^g excepta esse tormentis corpora honoribus prædi-
 torum. Quid verò si altera illa rariore profectò, sed non minùs ele-
 ganti, & à vetustis quibusque auctoribus interdum vsurpata, subiun-
 gendi atque adeò includendi, aut nominatim ac præcipuè compre-
 hendendi, contraria illi priori significatione, scriptum istud *Exceptis*,
 à Iuriconsulto dixerimus? de qua possum innumera (quæ nostro
 iuris Lexico, iam inde ab eo tempore, quo iuri civili operam nauare
 cœpi hætenus inserui; & quotidie adscribere non cesso) testimonia
 proferre: quæ, si librum hunc olim edendi (vt spero) facultas dabi-
 tur, in eo licebit inspicere. Nunc igitur aliquot insigniora, quæ no-
 stræ coniecturæ adiuuandæ faciunt, exhibebo.

Atque vt sileam, quod exceptionum nomen pro pactionibus ^h &
 conditionibus à Rauardo ⁱ Brugenfi apud Iuriconsultos obserua-
 tum est; quemadmodum & apud Senecam scimus accipi: sicuti quo-
 loco

^a tit. 11. de tutel.
 §. lex Artilia, &
 sequent.

^b tit. 11. de tu-
 tel. §. excepta.

^c Lib. 1. de Be-
 neficiis, cap. 25.
 & ultimo: vbi,
 De memoria la-
 boue qua quem-
 admodum suuictio
 uno (inquit) aut
 altero verbo ad
 correctum reddend-
 da orationis ad-
 ducta est, &c.

^d I. si quis lega-
 uerit, 72. D. de
 legat. 1. *exceptis
 vineis.*

^e Vt à Plutarcho
 in Numa, fo. 130.
 in fi. in lib. Step.
 ἐπιτιμῆται δὲ οὐδὲ
 ἀποτιμῆται αὐτῶν
 οὐδὲ πὸ ἀπέρι τὸ νό-
 μον διέρχονται, τὸ
 δὲ ἴστυα τοῖς πα-
 τέρσι τὰς ἀλλοθίας
 παρὰ τὸν αἰὸν ὑπε-
 ῖχόμενοι (sic le-
 gendum Xylan-
 der vidit pro
 ὑπεῖχόμενοις)
 τὰς γεγραμμένους.

^f Cap. 9. lib. 2.
 de Tranquillit.
 animi.

^g I. et si excepta,
 7. in princip. C.
 de maleficiis &
 Mathematicis.

^h I. iurifgentiū,
 §. adeò, D. de
 pact. 1. 32. D. de
 usufruct. 1. 39. de
 actio. empti.

ⁱ Cap. 13. lib. 12.
 Variarū, & nunc
 nuper ab Hoto-
 mano extremo
 cap. 2. lib. 8. Ob-
 seruationum.

loco, ^a *Si cum hac exceptione (ait) detur sapientia, vt illam inclusam te-
 neam, nec enunciem, reijciam.* Item illo, ^b *Quid est sapientia? semper
 idem velle atque idem nolle; licet illam exceptiunculam non adijcias, vt
 rectum sit quod velis.* Præterea vbi, ^c *Viuerenoluit qui mori non vult;
 vita enim cum exceptione mortis data est, &c.* Et apud Arnobium, ^d *Nam
 consueftis in precibus, siue tu Deus es, siue tu Dea, dicere; quæ dubitatio-
 nis exceptio, dare vos Dijs sexum, disunctione ex ipsa declarat.* Et alibi, ^e
Si modò Dij veri sunt, atque in nominis huius exceptione ponendi. Exce-
 ptum dici quod comprehensum est, reperias apud Quintilianum: ^f
*vbi, Ego autem in lege nullam animaduero differentiam, sed hoc vnum
 exceptū, vt rapta raptoris mortem optet.* Item alibi; ^g *Quadam etiam si
 nulla significatione legis comprehensa sunt, natura tamen excipiuntur.*
 Atque hac significatione vsurpatum excipiendi verbum ab Vlpiano
 nostro ^h ausim dicere, in edicti de postulando interpretatione: vbi,
*Secundo loco (inquit) edictum proponitur in eos, qui pro alijs ne postu-
 lent; in quo edicto exceptit prator sexum, & casum: id est, comprehen-
 dit in edicti parte illa, quæ prohibitoria est: nec possis aptè (vt vide-
 tur) illo vulgari modo interpretari, Exceptit in edicto sexum & casum;
 exceptit, inquam, hoc est, veruit, exemit à prohibitione postulandi in
 vniuersum: cùm pro se id ipsis licere voluerit. Nam hæc pars edicti
 secunda, sicuti & tertia, non est prohibitoria, sed prima duntaxat; vt
 ex ipso illius capitis initio apparet. Quòd si quis nimium vserit, af-
 seuerabo id quoque, profusus incommodam fore vulgatam eius ver-
 bi significationem isti loco: in quo Vlpianus ait secunda edicti parte
 agi, de iis qui verantur pro alijs postulare: quin & postea, ⁱ tres or-
 dines à Pratore factos non postulantium inquit; quorum hunc esse
 tertium, quibus non in totum denegat postulandi facultatem: in se-
 cundo igitur, quomodo semouebitur, quæso, ab ista prohibitione po-
 stulationis tam sexus quàm casus; cùm in ipsa prohibitione compre-
 hendantur, qui scilicet pro alijs non pro se à postulando semouen-
 tur, fœminæ ac caci; similiter atque persona turpitudine notabiles
 tertia edicti parte: quibus omnibus Prator pro se permittit allegare,
 pro alio prohibet; nisi pro his quorum tutelam, vel curam gerant. ^k
 Sic Vlpianus idem alio loco ^l edictum Adilium curuliū exponens;
*Et videntur hoc iure vtī (ait) vt vitij morbi que appellatio non videatur
 pertinere, nisi ad corpora; animi autem vitium ita demum præstabit ven-
 ditor, si promissit; si minus, non: & idè nominatim de errone & fugiti-
 uo excipitur: hoc enim animi vitium est, non corporis: vbi Accursius illud,
 Excipitur, ita explicat, separatim in edicto ponitur: debuit dicere, ex-
 pressè, disertè ac specialiter: nam in edicto nominatim illa verba ex-
 primuntur, vt scilicet ob talia, quamuis non corporis, sed animi vitia
 redhibito fieri possit. Ediles quippe sic aiunt; qui mancipia vendunt,
 certiores faciant emptores quid morbi vitij que cuique sit; quis fugitiuus
 errore sit, &c. Eademque omnia rectè palam pronuntiato, &c. Quòd si
 mancipium aduersus ea venisset, iudicium dari emptori, &c. vt id manci-
 pium redhiberetur, voluere. Nec verò illud excipitur, exponi de ven-
 ditore vel emptore potest; cùm etfi de errone & fugitiuo nihil**

^a Epist. 6. lib. 1.
^b Epist. 20.

^c Epist. 30.

^d Lib. 3. aduer-
 sus gentes.

^e Lib. 7.

^f Declam. 309.

^g Declam. 315.

^h l. 1. §. secundo
 loco, D. de po-
 stul.

ⁱ In §. v. initio,
 cad. l.

^k d. l. 1. §. remo-
 uet, 2. §. sed est
 æquissimum, D.
 de postul. & §.
 ait Prator, & §.
 deinde adiecit,
 eod. tit. & l. 3. &
 6. eod. tit.

^l l. 4. §. animi,
 D. de adil. edi-
 cto.

a Lib. 5. de Benefic. cap. 18. & lib. 3. de Ira, c. 2. b Vide apud Senec. epist. 8. hodierno in principio, & de vita beata, cap. 15. *Quidquid evenit bono animo excipere.*
 c Cap. 19. lib. 5. de Beneficis. d Lib. 6. de Beneficis, cap. 15. e I. d. n. i. in f. d. 18. s. 3. bini, D. de damno iniectio.
 f In de Divina providentia, cap. 1. *quare multa.* sic est apud Spartianum in Antonio Caracalla, *Excipit apros frequentes contra Leonem etiam stetit.* sic & *Excipere aliquem domus* est suscipere atque admittere non excludere: sic classis excipere naturam aliquam dicitur apud Ammilianum in Chabria, in fine.
 g Lib. 3. de Ira, cap. 23.
 h In fabula 8. i In fab. 22. lib. 7. k Fabula 26. l Fabula 2. in fine lib. 9. m Lib. 8. Milefin Lib. 6. Aeneid. 9 Cap. 10. vbi videtur B. Scholiastem; sic & apud Philostratum lib. 4. de Apollonio. 22 Aldini exemplaris, *επολαβων* ων ο Απολλωνιος, ειπα ετη βελπυς, &c. & Plutarch. in Caio Marcio Coriolano, fol. 397. *επολαβων ο Κορινθιος, αλλ εποιησεν μεν (ειπεν) ο συσραπιδου της Αραβει.* &c. lib. 9. Symposia. Problem. quatt. 13. *επολαβων ο γλαυκας εση.* Plato lib. 4. de Repub. eo loco quem ad extremum cap. 18. attuli, & sapè aliàs.
 p In Catal. Scriptorum Ecclesiasticorum, col. 166. v. 1. epist. Hieronym. Lutetia impressa, anno 79.

nominatim dictum sit nihilominus ob edicti verba, emptori venditor de redhibendo teneatur. Excipere quoque apud Senecam a aliquot locis; non tantum non est removere aut repellere: ut potius accipere, pati, sustinere. cum de ictu aut iniuria; b vel, cum de domo loquimur, fulcire ac suscipere significet: *Si agrum tuum coluero (inquit) tibi beneficium dedero: si domum tuam ardentem restinxero aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo?* Subiicit enim postea; c *Et qui domum meam, quominus ruat, fulcit: praestat mihi.* Et alibi, d *Quantum nobis praestat, qui labentem domum suscipit, & agentem eximo rimas insulam incredibili arte suspendit.* Recipiendi verbo hac significatione Paulus noster quodam Pandectarum loco e vsus est, iuxta Pisanam siue Florentinam lectionem; vbi passim vulgari librimendose scriptum habent, *refici.* Sic feram excipere non tam est ab se repellere, quam eius impetum perferre; qualiter iniuriam excipere dici, superius ostendimus: ut apud illum ipsum Senecam; f vbi, *Nobis interdum voluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram venabulo excipit, si Leonis in cursum interritus pertulit:* sic denique ferrum excipere dixit idem ille libro primo de Clementia, capite tertio: *Et, Subula Leonem excipere,* ad Lucilium epist. 82. in extremo. Excipere etiam dicitur qui loquentem alterum sic audit (veluti verba ipsius ita suis auribus cum effectu hauriat) ut insuper ipse quoque subiiciat siue adiciat quidpiam; & sermonem ab altero finitum redintegret siue continuet: sicut apud eundem Senecam, g *Audita benignè legatione Philippus, Dicite mihi (inquit) facere quid possum, quod sit Atheniensibus gratum? Excipit Demochares, te (inquit) suspendere.* Virgilius 9. Aeneidos post Alerhis orationem ad Nisum: *Immo ego vos, cui sola salus genitore redulto Excipit Ascanius, per magnos Nise nepotes, &c. Obtestor, &c.* Ovidius libro quinto Metamorph. h *Iuppiter excipit, commune est pignus onisque.* Et lib. 7. i *Excipit hanc Aegaeus factò damnandus in vno.* Et postea, k *Excipit Aetæis è fratribus alter.* Et lib. 9. l *Excipit hunc Nessus: nec enim moriemur inulti.* Suscipere hoc ipsum dixit, praeter Apuleium m Virgilius: n quo loco, *Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.* Qua significatione Graeci quoque dixere *επολαβειν*, pro *υπολαβειν*, quod Galli dicimus, *Trendre la parole*, ut apud D. Lucam in Evangelio sacrosancto, o *επολαβων η δ Ιησους απευ.* *Exceptis his, igitur apud Paulum, est comprehensis iis diserte, praecipue; aut si eas addideris: quemadmodum apud D. Hieronymum in Origene, p vbi, Quod tantum in scripturis divinis habuerit studij, ut etiam Hebraeam linguam contra aetatis gentisque suae naturam edisceret; & exceptis septuaginta interpretibus, alias quoque editiones in unum congregaret volumen, &c.* Nec enim praetermissam (ut puto) sed potius comprehensam septuaginta

ginta virorum versionem, eique ceteras ab Origene adiunctas ille significat: ut sit *Exceptis illis, praeter, a* aut, *ultra interpretes*, apud Hieronymum; *praeter, aut, ultra eas tutelas*, apud Iureconsultum: quo loquendi genere, vel neutiquam, vel certe ita remouet; ut interim in iis id ipsum multò magis obtineat, dicique debeat: sicuti apud Ammianum quoque Marcellinum; b quo loco, *Ad ultimum exceptis victorijs* (inquit, hoc est, *praeter, ultra, super victorias*) *per quas cadentes saepe incolumi contumacia barbaros fudit: quod profuerit anhelantibus, extrema penuria Gallijs; hinc maxime claret, &c.* Et libro tertio Regum capite quarto: *Erat autem cibus Salomonis per dies singulos, triginta cori simila, & sexaginta cori farina, decem boves pingues, & viginti boves pasuales, & centum arietes: excepta venatione cervarum, caprarum, atque bubalarum, &c.* vbi Graeca septuaginta virorum versio, rectè habet, *αλλος ελαφω, η δουραδων αλλος, sine, praeter, xwels: &* quod idiomate vulgari apud nos dicitur; *sans compter, sans en ce comprendre, outre & par dessus*: in Hebraeo authentico *ויחמוך ויצבי וצבי מואיל לבד מואיל* *ut sibi veiamur.* Sicuti & in cap. 10. *Rex autem Salomon dedit reginae Saba omnia quae voluit, & petiit ab eo; exceptis his quae ultra obtulerat ei munere Regio.* Vbi septuaginta virorum versio, *καὶ ὁ βασιλεὺς Σαλομῶν ἐδωκε τῇ βασιλίσσῃ Σαβὰ πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ὅσα ἠτήσατο: ἀλλ' ὅσα πάντα, ἔω ἐδωκε αὐτῇ ἡδὲ χερσὶ τῆ βασιλέως Σαλομῶν:* vbi Hebraeam authenticam habet, *מילבד אשר נתן לה ביד המלך שלמה* *milbad aser natan lo beiad hamelech selomoh.* Et similiter statim, *Erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex talentorum auri; excepto eo quod offerrebant viri qui super vestigia erant, & negotiatores, &c.* vbi Septuaginta ita Gracè reddiderunt, *xwels τ φόρων τ πορευταμελων, η τ εμπόρων τ εμπροσθομελων:* & ut in Hebraeo authentico, *לבד ממשותף ומסחר* *lebad meanse battarim humishar:* quem ipsum articulum, & in eo libri Regum tertij loco, c hac ipsa significatione positum deprehendit: cum eum Gracè quidem per, *αλλος*, Latine autem per, *Absque*, interpretes reddere maluerint; vbi vulgò legitur, *Fuerunt itaque Salomonis septuaginta millia eorum qui onera portabant, octoginta millia latomorum in monte, absque praepositis qui praerant singulis operibus, &c.* Similiter in sacrosancto secundum Matthaeum d Evangelio Domini, cum Graeca sic habeant, *οι η εσθλοντες ησων, ανδρες ωσει πεντακισχιλιοι xwels γυμνωων η παιδιων:* pro quibus ita est in vulgata, siue B. Hieronymi translatione; *Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis:* & hac ipsa de re agentis interpretis eiusdem fidelissimi hac quoque sunt, ex lib. 2. in Matth. e *Quod autem ascendit solus orare, non ad eum referas qui de quinque panibus quinque millia hominum satiauit, exceptis paruulis & mulieribus: sed ad eum, &c. Exceptis illis, utrobique, nihil est aliud, nisi, ultra,*

a Qui articulus interdum exclusivè ponitur, ut apud Leonem (ut alios omittam) in c. ad iucimus, 16. q. 1. interdum inclusivè, ut apud D. Hieronymum in quaestionibus Hebraicis in Genesim, de locis Hebraicis; vnde sumptus canon Ebrò, 13. q. 2. ibi, *praeter ipsum Adam:* & similiter in c. porro, 35. q. 3. & apud Vlpianum in l. 1. in fi. D. de pigno. a. f. ibi, *praeter stellionatum quem fecit:* idque apparet ex Pauli verbis in l. tutor, 16. s. 1. eod. tit.
 b Lib. 16. rerum gestarum, vbi de Julia.
 c Ex cap. 5. sic & cap. 46. Gen. absque uxoribus filiorum, *xwels τ γυναικων τ υτων Παυλο.* Et similiter apud Hieronymum in Ionam Prophetam in cap. 1. non longe à fine. vnde sumptus ca. 10. non est nostrum, 23. q. 5. *absque eo vbi castitas periclitatur,* vbi gloss. ait inclusivè poni; sicut & in illo loco, *Pulchra sunt gena tua, absque eo quod intrinsecus later.* Sed voluit citare locum ex cap. 4. Cant. versic. 3. vbi sic est, *Oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecus later;* vbi Graeca versio, *αλλος τ σωπασσας.* Cui similis alter ille ex ca. 6. versic. 7. vbi, *Sicut cortex mali Punici sic gena sumpta homilia*

Ccc. 2.

tua absque oculis tuis: vbi Graeca versio, *αλλος τ σωπασσας σου.* d Cap. 14. e Vnde in Breviario Romano ad sextam Iulij lib. 2. scilicet in dicto cap. 14.

vel, *præter parvulos*; qui tamen ipsi non minùs saturati cum mulieribus, quàm homines, quorum adpositus numerus: atque adeò ita excepti, non exclusi, sed comprehensi potiùs intelligi debeant; ad sententiam quidem loquentis quod attinet; quamvis ex ipsa loquendi ratione, extra ordinem numerùmque sint hominum quinque millium; atque ita exclusi quadamtenus, & re vera excepti ab illo scilicet hominum numero: falso alioqui, si comprehenderentur, futuro; quippe quem aucturi sint.

^a Sic Accurf. re-
ctè: de qua huius
& similiù verbo-
rù significatio-
ne, video quæ
scriptum libro
superiore c. 23.
ad finem: quo
genere forsitan
Tibullus ad Mef-
sal. lib. 4. colen-
di verbum ac-
cepit, vbi de Zo-
na torrida,

Non illic colit
arua Deus Bac-
chis qui Ceresve.
Et Elegia 8.

Heu M. arachnum
torpes: puero qua
gloria victo est

In veteres esto
Lura puella senes.

Vbi torpes posuit
pro, torpere facis;
similiter cap. 12.

lib. 2. Regum in
Hebræo ita legi
auctor est D.

Hieronymus in
quæstionib. seu
traditionib. He-
braicis in libro

Reg. col. 373. Ve-
runtamen quoniã
blasphemã do blas-

phemasti inimicos
Domini: vbi vul-
gata versio ha-
bet, iuxta Sep-

tuaginta, quoniã
blasphemare fecisti
inimicos Domini,

secundùm con-
iugationẽ Piel
vel Hiphil He-

braicam. Sic &
acquirere dicitur,
per quem

fit, vt alius ac-
quirat; qui ad-
piscendi occa-

sionem præbet:
vt ca. 1. Actuum
Apost. vers. 18.

ἕτος μὲν οὖν ἐν-
τήσδε πόλεως ἐν-
μισθὸν ἔδμησεν.

Cap. 15. lib. 2.
Institut. orator.

Quarum alterutram è duobus posterioribus significationem, potest & Græcum illud, *ὑπερβαίνειν* admittere; quando *ὑπερβαίνειν* καὶ *ἰδίον* à Demosthene pro corona copulantur; & *ὑπερβαίνειν* & *ἰδίον* præcipuum, peculiarem Lexicographi quoque apud Plutarchum in Coriolano interpretantur: καὶ ἀρχαίως ὡς εἰς ἀκαστὸν τὴν νέμωσιν, ὑπερβαίνειν ἢ μίαν ἀτὰρ καὶ ἕνα ἔρη: & in illo Æschinis loco, ὑπερβαίνειν ἀπὸ τυραννίδος ὑπερβαίνειν: & ὑπερβαίνειν est, *præcipuè, imprimis, peculiariter*, apud Herodotum lib. 3. & 4. Philonem de vita Mosis lib. 1. Plutarchum Sympof. 4. Præclarè igitur Paulù quoque interpretabere; hunc sensum scilicet vt ex verbis ipsius eruas: per minimam capitis diminutionem publica iura non interuertuntur; ideòque manere magistratum, Senatorem, iudicem, cæteraque officia publica non finiri constat: esse etiam tutelas plerasque, quas non amittat, hoc est, perimat siue faciat amittere a capitis diminutio; vt pote si ea definitione illas exceperis, hoc est, maxime, præcipuè aut solummodò comprehenderis vel intellexeris; quæ deferuntur filiisfamilias, in alieno scilicet iure positis, quarù filiifamilias sunt capaces: hoc enim est quod subiicitur atque ostenditur, per verbum, *Exceptis*; vt adverbialiter sumptum, significet τὸ scilicet, vel, tantùm illas, solummodò illas, maxime illas: & taxationis non exclusionis vim habeat, sicuti apud Hebræos articulus *אין* ach: qui à translatore Bibliorum interdum omittitur, nonnunquam redditur per τὸ Maxime: sicuti Regum lib. 1. cap. 21. vbi Hieronymus reddidit, *Si mundi sunt pueri maxime à mulieribus.* *אין אשה אין* ach meisah, tantummodò, vel, scilicet à mulieribus: vbi Septuaginta illum articulù prætermisere iuxta Complutensem ceterè editionem; *ἐν τῷ αὐτῷ ἀποφραγμῷ ἀπὸ γυναικῶν, ἢ φέρονται*: vel secundùm alias quibus Lexicographi (vbi de *אין* articulo scripsere) sunt vsi editionibus, *אין* ἀπὸ γυναικῶν: qui articulus excludendi ac reiiciendi plerunque vim; interdum verò, vt hoc loco, taxationem habet. Sanè cum nonnunquam id quod adiicitur, ita sit conceptum, vt ad aliorù exclusionem pertineat; vnde Albutium non obsecurum professorem atque auctorem qui Rhetoricen scientiam bene dicendi esse consentiret, exceptionibus peccasse à Quintiliano traditum; *Adiuciendo* (inquit) *circa civiles quæstiones & credibiliter: propterea exceptionis nomen in ipsam exclusionis significationẽ transiit; vt apud auctores plerunque id ita interpretari oporteat.* In quæstione igitur quam tractamus, ita sunt excepta; hoc est, comprehensæ tutelæ quas filiifamilias subeunt, illa definitione, quæ dicitur tutelas non amitti capitis deminutione: vt aliarum tutelarù nempe legitimarum exclu-

exclusio non obscure designetur. Illas enim solùm tutelas, quæ filiisfamilias deferuntur, & ab iis geri possunt, non amittit capitis diminutio; aut quasi hoc velit, vt cætera officia publica, sic & tutelas dicere possumus minima capitis diminutione non interuerti; quippe cum, aut præcipuè vel præsertim cum, nomen tutelarum istud ad eas plurimum, aut potissimum pertineat; quæ personis in aliena potestate positis competere possunt: aut eo nomine quæ significantur, atque comprehenduntur, pleræque (nimirum testamentariæ, datiuæ, & quæ ex nouis legibus Senatùsve consultis descendunt; itémque ex lege 12. Tabularum, quæ patronis deferuntur: & omnes denique, demptis aut subtractis illis ad quas agnatos duodecim tabulæ inuitant) ipsis etiam filiisfamilias, deferantur. quamobrem si patresfamilias, quibus assignatæ fuerint, arrogentur, atque ita statum permittent, minimamque capitis diminutionem patiantur, nihilominus tutores permanent: sicuti filiifamilias tutores durant, etiam si emancipati postea fuerint. Sic igitur Vlpianus hac de re agens in fragmentis Institutionum siue regularum: *Si capite deminutus fuerit tutor testamento datus, non amittit tutelam; sed si abdicauerit se tutela, definit esse tutor, &c.* Vel etiam iuxta eam quam ad Hieronymum atque Marcellinum posteriore loco attulimus interpretationem; vt non tantùm eas tutelas capitis diminutio non amittat, quæ à filiisfamilias geruntur, iam delatæ scilicet ab intestato per leges nouas, quibus personæ naturaliter designantur, aut per Senatùsconsulta: verùm insuper quæ à magistratu vel testamento imponi ac delegari solent. *Exceptis illis, supra, vel, præter, ultra illas*: aut ita, vt de illis (in quibus tamen haud dubiè idem iuris est) *prorsus taceam, vt eas prætermittam*, aut quid simile. In idiomate linguæ sanctæ ambiguitatem eandem ex duplici articuli huius *אין* lebad interpretatione ortam, Hieronymus ab Oleastro Lusitanus ad difficilem illum Deuteronomij locum ^b adnotauit: cuius, ex D. Hieronymi translatione, verba ista sunt; *Partem ciborum eandem accipiet, quam & ceteri: excepto eo quod in vrbe sua ex paterna ei successione debetur.* Vbi Hebraicum accuratissimus ille Lusitanus ita exprimendum duxit in suis adnotationibus: *Partem secundum partem comedent: præter venditiones ipsius super patres.* Quò magis adducor ipse, vt ambiguae in omni linguarum genere loquendi rationi, eam interpretationem quam dixi, licet rariorem, nihilominus adhibendam, quò Iurisconsulti sententia in tuto sit, ex præcepto nostrorum antistitum, ^c audacter pronunciem. Atque ita mihi videretur non in commodè Florentina lectio defendi posse: ne addito abnutiuo articulo ad Haloandri castra deficere cogamur; ad quæ tamen lubentiùs multò confugerim, quàm vt, pro, *In iure alieno*, reponam, *in nomine alieno*; & de agnationis nomine, noua & inuisitata nostris auctoribus loquendi ratione interpreter: quemadmodum illum dixi facere, à cuius reprehensione in istam longiùs prouecti disputationem sumus; sed quam non inutilem futuram existimamus. Cui finem cum imponere vellemus, commodùm aduectos obseruationum ipsius libros ab Eustathio Vignonio

a tit. 11. de tute.
s. si capite.

b Ex cap. 18.
Deuter. vbi Hiero-
ny. ab Oleast.
in adnota. iuxta
literã videatur.

c Dixi ad l. 9.
semper in ob-
scuris, D. de di-
uers. regul. iur.
antiq. ex l. 8. D.
de verb. oblig. l.
vbi est verborù,
D. de rebus du-
biis, & aliis lo-
cis.

in hunc annum M. D. LXXXIX. ex auctoris recognitione duobus amicabilium responſionum adiunctis editos intelleximus. Et in illarum quidem obſervationum lib. 3. cap. 10. nullum eius caſtigatio- nis quam reprehendimus apparet veſtigium, vt ſuam illam veterem coniecturam meliore inito conſilio ſatis damnaffe, quam oblitera- uerit, ipſe videatur. Bene habet: ſed videamus, ecquid nouæ rei ſa- niuæ iudicij poſteriore loco adferat. *Legem (inquit) adhibita para- phraſi ſic interpretor, tutelas non amittit capitis minutio: exceptis his quæ in iure alieno poſitis perſonis deferuntur. Propter minimam inquam, (ait ille) capitis minutionem ius tutelæ non amittitur, teſtamentariæ ſcilicet & datiuæ. Nam quæ defertur perſonis in alieno iure poſitis, hoc eſt, iſ qui cum agnati eſſent, per adoptionem in alienam familiam alie- numque ius peruenerunt; hæc inquam tutela, quæ vulgò legitima dicitur, capitis minutione perimitur: & cætera quæ ſequuntur complura. Quæ omnia cum vera ſint, cum iis etiã congruunt, quæ de iſta quæ- ſtione tota, ſuperius à nobis demonſtrata ſunt: cæterum interpreta- tionis paraphraſtica vicem aptari Pauli verbis (ſi quid iudico) non queunt: vt illud, *Exceptis, &c.* referatur ad tutelas legitimas agnato- rum: quas proſectò conſtat, hereditatum exemplo, deferri proximis agnatis; patribus familiæ igitur, nõ iis qui in alieno iure ſunt, cum his utique illi proximiores vno gradu ſint: & ſi qui per capitis dimi- nutionem eſſe in familia deſierunt; iis delatas hereditates tutelæ ſue le- ge 12. Tabularum, intelligi nullo pacto poſſit: neque verò commo- diùs explicari hac ratione, vt de non amittendarum per capitis dimi- nutionem tutelarum numero excipiantur, atque aded amittantur legiti- mæ agnatis delatæ tutelæ; qui poſteà in ius alienum tranſierint: cum ſcilicet de perſonis ante delationem tutelarum in iure alieno iam poſitis, loquutum Iuriſconſultum; niſi quis ita peruicaci animo eſt, vt inferre vim verbis malit, negare utique non queat.*

Verum ne ampliùs in re ſatis perſpicuè à nobis antè demonſtrata immoremur; alia de re diſpiciendum eſſe nobis exiſtimamus: de qua pauci elapſi ſunt dies, cum hæc ipſa diſcutientes, ab eruditiffimo viro huius Curia Senatore ſumus, admoniti; locum eſſe in appen- dice quaſtionis ex illarum illuſtrium à nobis aliquoties. iſto capite memoratarum numero, quartæ ac triceſimæ (in qua de legis actio- nibus & actibus legitimis diſſeritur) vbi, cum de conſtituenda emē- datione capitis penultimi D. de acceptilationibus, ſermo incidit; ſic de nobis, ſuppreſſo quamlibet proprio nomine, ſed vt tanquam di- gito demonſtramur, ſcriptum eſt. Veterem igitur meam emendatio- nem retineo, vt pro, *Sine mandato*, legamus, *Sine nouatione*; idque eò lubentiùs, quòd eam anno M. D. LXXXIII. à me primùm editam, animaduerti poſteà erudito viro anno M. D. LXXV. placuiſſe, libro Semestrium 2. cap. 22. vbi etſi profitetur ſe boni Iuriſconſulti inſti- tuto, ſuum cuique tribuere; meum tamen nomen per obliuionem, vt credi par eſt, prateriit. Quid eſt quod audio? Ego igitur, erudite illuſtrium illarum quaſtionum explicator, tibi quod tuum erat non tribui; ſed tuum nomen per obliuionem praterij: nec ſum boni Iuriſcon-

Iuriſconſulti functus officio, ſicuti me facturum prædixeram? Si ver- bum vnum addidiſſes, ex quo illam (cui cuiusmodi eſt) emendationem alteri me aſſignaſſes, quàm tibi, intelligi potuiſſet; verbum non ad- derem. Verum quoniam non mendacij modò, ſed & plagij, non ob- ſcurè arguor; tanquàm id mihi vindicauerim, quod tuum fuerit: quàm id ægrè animo meo ſit, ampliùs diſſimulare non poſſum: quanquam hoc me ſolari debeo, quod non modò mihi mea conſtat innocentia ratio; ſed etiam in promptu habeo, vnde calumnioſè me impeti, meumque immeritò, atque iniuriã inculari officiũ, oſtendam. Quid enim ego illo Semestrium loco aſſignauim tibi; ac non potiùs Bar. Briſſonio tum patrono ac togato Pariſienſi, nunc Præſidi eius auguſtiſſimæ Curia ſecundicerio reddidi, vt iucundiſſimam amici & condiscipuli ſub claris. Cuiacio mei memoriam excitarem (nam ita ibi memini loquutum eſſe me) ipſi que interea, quod eius occu- patione factum eſt, vt ſuum cuique non inuitus facere ſoleo, tribue- rem? Agnoſciſne verba iſta, quibus nihil iuſtius, ſimplicius, verius? Itaque quidnam in ipſis vrere, atque offendere te potuerit; aut quid ipſe pluſ minus ſcribere debuerim: equidem non video. Voluiſti te nominari aſſe; quoniam de illius loci emendatione idem tibi anno M. D. LXXXIII. in mentem venerat. Atquin eam occupatione fa- ctam Briſſonij ex iure gentium, tibi dico; neque incogitanter aut memoria lapſu, ſed deſtinato animo ſcripſiſſe me: qui ſcirem ante annos admodum quindecim a editos ipſius libros de ſolutionibus & liberationibus. Na tu igitur nimium iniuſtus es, mi homo; qui præ- termiſſum nomen tuum eſſe quereris: vbi tametſi tuos Obſerua- tionum libros legiſſem, de quibus tum temporis inaudieram nihil; & hac de re ſcripſiſſe te, iſtud quod tibi tute aſſeris, recordatus forem: certè tamen ita ſum à natura factus, vt quoniam ſine aliqua plagij à te admiſſi nota, nomen appellare tuum non poteram; noluiſſem: ne fortè quis, quod ego ſcelus eſſe indignum homine ingenuo, ac libe- raliter educato ſemper exiſtimaui; eius non modò te inſimularer, ac damnaret reum, ſed etiam me tibi, ſi non ſocium adiungeret, fau- torem tamen, atque adiutorem eſſe duceret: à quo vtinam tam valde abhorrerer; quàm alij ſciunt, me perlubenter illos in ſcriptis laudare meis, per quorum ſtudia proſecerim. Nam neque Turnebus atque Cuiacius de te iure conqueri poſſent, ille quòd Suidæ locum de Barbario ſive Barbio Philippo; iſte quòd emendationem *l. quoties, D. de obligationibus & act.* ipſorum nominibus omiſſis eo quaſtio- num illuſtrium libro b recenſueris: neque Connanus c aut Cora- ſius d de illo *Eccum*, pro *æquum*, vel *eum*, apud Suetonium in Caio Caligula e: quod equidem longè antea quàm tu tertium Obſerua- tionum Baſileæ apud Episcopium anno M. D. XXIV. edendū curares, in priore commētariorū ad regulas iuris editione Lugdunenſi anno LXV. vt certam & exploratam attuleram; non tamen ita, vt ipſe mihi quod tibi tu vidēris f tribuerem. Neque poſt Budaum g Rauardus Brugeniſis h de illa tranſuectione; de qua tot verbis eodem libro i abs te poſt illos diſſertatum fuiſſe reperio. Equidem quod plurimis obſer-

a Lugduni 1558. apud Tornesiũ, in fol. 250.

b Initio qua- ſtionis 17. fol. 128. lib. per He- ricũ Stephanum excuſi an. 1573. è quaſt. 28. fol. 213.

c Qui hanc emē- dationē attulit cap. 15. lib. 1. Comment. iur. ciuil.

d à Leuino Tor- reſio citatus ad illum Suetonij locum.

e Cap. 34.

f Cap. 10. lib. tertij Obſerua- tionum.

g Annotat. ad Pand. ad l. 2. de in ius vocand.

h Qui hac de re ſcripſit cap. 15. lib. 2. Variar. i

i Cap. 21. libri 3.

obſervationum tuarum iteratò etiam editarum, atque adeò etiam recognitarum locis, eandem iniuriam, vt antè dixi, acceperim (de qua fortalſe nunquam in mentem mihi veniſſet expoſtulare tecum; niſi hac ratione prouocatus forem: cum tu publico tanquam iudicio ſimilis delicti ſiue potiùs criminis tuo iſto ſcripto *reponeris* me deferre, atque arceſcere auſus es) eodem crimine tenente, tuo tanquam iudicio deprehenſum, ac teſtimonio conuictum (ne ruapte ſententia damnatum dicam) vel hi quatuor loci ex tuis illis raptim aut ſaltuatiuim à me diſcurſis obſervationibus, quos ſtriictim notabo; perſpicuum omnibus facient. Apud Vlpianum ^a in cap. 7. §. 3. *D. de legatis. 3.* vbi ſic vulgò & in Florentino Codice Pandectarum ſcriptum; *Et conſtabat apud veteres, lanae appellatione, verſicoloria non contineri:* quod ex cõiectura & aſſertione noſtra Cuiacius Doctõr olim meus in notis ad Pauli ſententias receptas *titulo 6. de legat. lib. 3.* prodi-
 derat ^b, legendum videri; *Et conſtat apud veteres, lanam appellatione verſicolorium non contineri.* Nempe corrigendum ita te quoque arbitrarì poſt annos ferè quindecim, ſed prætermiſſo Petri Fabri nomine declarati, eodem libro quem dixi Obſervationum tertio ^c: in quo vel me, vel Cuiacium certè (cui libenter accepta, in iſto præfer-
 tim genere, omnia fero) laudare te oportuit. Sicuti cum pro, *Defen- dere*, corrigendum cenſes, *Deferre*, in l. 7. *D. ad l. Iuliam. maieſtat.* ar-
 gumento (vt aiſ) ita perſpicuo, vt explanatione non egeat; ex l. *mu- lieres. 13. D. de accuſat. & l. deferre. 18. §. 1. D. de iure ſiſci* (nam hac tua eſſe agnoſcis ex cap. II. lib. 3. Obſervationum poſterioris editio-
 nis Vignoniænæ anno M. D. LXXXIX. quæ verba prorfus ab Epi- ſcopiana illa quarti & ſeptuageſimi à reparata ſalute ſupra ſeſquimil-
 leſimũ anni abſuerat.) Eẽquid enim aut Cuiacio illuſtriſſimo atque incomparabili (ringatur, & rumpatur etiam inuidiã qui volẽt) Iuris antecelſori, aut mihi certè (quod ille fecit in Pragmateiã de præſcrip-
 tionibus & terminis cap. 28. editionis apud Niuellium Pariſinæ anno M. D. LXXVII.) tribuere debueris; aut certè Briſſonio illi noſtro, qui eam ſibi aſſumpſit in libro quarto de verborum ſignifi-
 catione, cum de verbo, *deferre*, tractat, iisdem quos tute citas adductis locis; alij viderint: immò ipſe tu; dum tamen ſcias aliena coniectura, quæ tibi nimio opere arriſerit, omninò te deluſum; atque ante qua-
 tuor annos, aut eo etiam ampliùs, receptam lectionem à nobis de-
 ſenſam, atque comprobataſ fuiſſe, in commentario Regularũ iuris ad leg. II. illius tituli. Præterea Obſervationum lib. 4. ^d Baſileæ per
 Episcopium edito ad annum M. D. LXXV. aiſ te duobus in locis pro, *Conditio*, reponere, *Contentio*, in l. *vt. D. de iureiur.* quam ca-
 ſtigatiõnem aliis quamplurimis adiunctam ipſe libri ſecundi Seme-
 ſtrium duobus antè annis Lutetiam vt excuderetur tranſmiſſi, ſexto & decimo capite protuleram. Tale illud quod eiufdem libri 4. cap. 9.
 prioris editionis, poſterioris autem octauo & decimo aduerſus Flo-
 rentinum Codicem pro, *Non*, reponis, *Modò*, ^e vt in excuſis quibus-
 dam legitur; cum hoc ipſum, annis admodum quinque ante prio-
 rem obſervationũ tuarũ Episcopianam editionem, ſat multis verbis,
 libri

a l. si cum lana, s. de verſicoloribus.

b anno 1559. qui liber ille à Torneſio Lugduni excuſus eſt in ſ. lana.

c Ad finem cap. 30. ad illud eſt cap. 7. lib. 4. editionis Vignoniænæ anno 89. publicata.

d cap. 6. quod eſt 15. poſterior. editionis, anni 89.

e in l. 2. D. si quis caut. inſt. ſiſt. fact. non ob- tempex.

libri Semeſtrium primi ^a 14. cap. faciendum eſſe docuiſſem. Quæ omnia non eo animo à me ſcripta velim accipi, vir erudite; tanquam exiſtimem ex meis libris hauſiſſe te iſtas emendationes, vt in tuos poſteà libros tranſderes: quæ cauſam non dico, quin priùs etiam tibi, quàm ipſi mihi fortalſe in mentem venerint: ſed vt nihilominùs meo iure ipſas, vtpote occupatas ex iure gentium vindicanti, nullam iuſti dominij obiicere præſcriptionem te poſſe intelligas; & me ſimul ab illa, in quam de fide noſtra, circa Briſſonianam emendationem veneras, ſuſpicionem (vnde iſti expoſtulationi noſtræ ſuborta occaſio) tuo ipſe iudicio prorfus liberatum velis.

Cæterum neque de Sebuſiano illo Iuriſconſulto ^b diligẽte, ac perſpicace mihi expoſtulan- dum eſſe duco; quamuis eandem illẽ interpretationem l. penult. *D. de iure codi.* aduerſus Cuiacij noſtri, & qui eum ſuppreſſo tamen (quod non oportebat) nomine ſequutus eſt Chiffletij Sequani ^c obſervationes, ne vllò quidem immutato verbo, in cap. II. tertij coniecturarum ſuarum libri ad annum M. D. XXXI. editi ^d, tranſcripſerit eſt 15. cap. noſtrorum Semeſtrium ſecundi Lutetie impreſſi anno quinto & ſeptuageſimo; atque ita toto ſexcentio antè publicati: dum tamen, quam ſibi tanquam gentilitio iure aliquo propter ſimilitudinem fortalſe nominis vtriuſque noſtrum uſurpandam hætenus eſſe ſtatuit, hanc me modò (quod nullo iure impedire pro-
 ſectò poteſt) mihi vindicare non inuitus patiat. Quam prorfus confirmat, primùm circa ea quæ de articulo, perinde attulimus; quoniam illam ipſam explicandi rationem alicubi ^e ſequutum Accurſium apparet: vbi eum articulum, *cum exceptione*, intelligendum ita eſſe adinonet, vt non omnem ſimilitudinem inducat. Deinde circa vocabulum *Omnia*; vt quamuis omnia debeantur, non tamen integra, & ſolida præſtari oporteat: quando non abſimile huic interpre-
 tandi genus, ab Eufebio Emiſſeno ^f (ſiue iſt Fauſtus Rhegienſis eſt, vt quidam volunt; quod & veriſimilius arbitror, quoniam Emiſſe-
 num plerique Græcè ſcripſiſſe conſtat) uſurpatum, non ita dudum deprehendimus; quo loco, *Idem enim per omnem creaturam, & per omnes gentes ſignificatur*; & ſtatim, *Sic ergo determinetur, Omnia credit [Charitas] quæ credenda ſunt. Similiter igitur & id quod dicitur, Prædicare Euangelium omni creaturae, determinandum eſt; vt ſic dicatur, Omni creaturae prædicare Euangelium, cui prædicandum eſt, &c.* Quale eſt illud, *Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum: cui ſi addatur, Quæ trahenda ſunt, nihil erit inconueniens. Aliter autem, quanta inconuenientia ſequatur, quis non intelligit? &c.* Si quidem ſolos homines & ipſe, non omnes trahet ad ſe. Hætenus Eufebius: cuius ver-
 bis, hæc B. Gregorij ^g poſſis, quæ ad rem eandem faciunt, adiunge-
 re; *Quod enim per Euangelium dicit, Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum, omnia videlicet electa: nam trahi ad Deum poſt mortem non potuit, qui ſe à Deo malè viuendo ſeparauit.* Conſentanea prorfus iſtis B. Auguſtini ^h eodem pertinentibus: *Quod ante paſſio- nem dixit, in Reſurrectione ſua Dominus impleuit: ſi exaltatus fuero (inquit) à terra, omnia traham ad me. Omnia etenim traxit, qui de electis*

D d d

a Editi Lutetia apud Ioan. Benenatum, anno 1570. ſed duobus annis antè ad ipſum tranſmiſſi vt ex epiſtolæ ſubſcrip-
 tione conſtat.
 b A Fab. cuius libros Cõiecturar. Lugduni nuper excuſos videre eſt.
 c Cap. 9. de iure fideicommiſſi.
 d Et iterũ anno 91. ab Antonio Fabro Lugduni.
 e Lib. 1. de receptat. vbi etiã Bar. qui aliũ locum adducit ex l. ſacrilegij, 6. §. is autẽ qui furanti, D. ad l. Iuliam, pecul. vbi Accurſ. in ver-
 bis condemn. eſſet.
 f In ſermone de Aſcenſione Do-
 mini, fol. 144.
 pag. 2.
 g Extrema epiſt. 15. lib. 5. col. 874.
 h Sermone 137. de tempore. Si-
 militer Eufebij
 Emiſſenus, ſiue Fauſtus Rhegi-
 ſis in natali A-
 poſtolorũ Ho-
 mil. 1. ex Ioãnis
 Euang. cap. 15.
 fol. 202. ad il-
 lud, *Quocũq; au-
 ditũ à patre meo,
 nota ſci vobis.*
*Omnia enim quæ
 auditi (ait) à pa-
 tre, nota ſci eũ
 illo tamen tempo-
 re notificanda eũ,
 quãdo & neceſſa-
 ria eũ. Vnde & in
 ſequentibus ait,
 Adhuc multa ha-
 beo vobis dicere,
 &c. Sic multa
 determinãda ſũt,
 quæ vniuerſaliter
 dici videntur;
 quale eſt illud,
 Cum exaltatus fu-
 ero à terra, omnia
 traham ad me
 ipſum. Itẽque,
 Prædicare Eua-
 gelium omni crea-
 tura, &c. Et mul-*

ta alia his sumi-
lia. Nam & id
quod modo dixi-
mus, Docebit vos
omnem veritatē,
sua litera determi-
nandum est, &c.
Nemo enim in hac
vita cognoscit om-
nem veritatē, &c.
Hic igitur sub-
auditur, necessa-
ria vobis, & reve-
lata vobis: nō enim
sunt modo omnia
dicenda vobis; quia
non est vestrum
nosse tempora &
momenta, qua pa-
ter posuit in sua
potestate.

a Act. Apostol.
cap. 2. vers. 17.
& 18.

b Epist. 146.
col. 209.

c G. Forner.

d l. frugem, 77.
e G. Forner. in
Comment. ad l.
131. Aliud fraus,
s. vlt. de verb.
signif.

suis apud inferos nulla reliquit: omnia abstulit, utique electa. Neque enim infideles quoque, & pro suis criminibus aeternis suppliciis deditos, ad veniam Dominus resurgendo reparavit; sed illos ex inferni claustris rapuit, quos suos in fide & actibus recognouit. Sic in illa præclara D. Petri concione; quam B. Lucas a retulit; Ioëlis Prophetæ verba ista cum sint proposita: λέγει ὁ Θεὸς ἐκχεῖν ἀπὸ τοῦ πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Et subiiciatur pauld post, καὶ γε ἐπὶ τὰς θήλας μου, καὶ ἐπὶ τὰς θήλας μου ἢ τὰς ἡμέρας ἐκέναι ἐκχεῖν ἀπὸ τοῦ πνεύματος μου, καὶ προφητεῖσαι: Oecumenius optimè illud ἐπὶ πᾶσαν σάρκα; super omnem carnem, his Græcis explicat: καὶ τὸ φθόνον ἑποτεινόμενον, & τοῖς ἀποστόλοις μόνον φησι, ἀλλὰ πᾶση σαρκὶ δικλονότι ἐλκενῶς πνεύματι καὶ μετὰ διαθέσεως. Quibus optimè congruit, quod ad vtrumque locum Lyranus partim ex Ezechielis cap. 36. de corde lapideo, vel carneo iuxta expositionem Rab. Salom. partim ex epistolæ B. Pauli ad Rom. cap. 10. de sublata hodie inter Iudæos & Gentiles differentia, dum tamen omnes cor carneum, id est, per deuotionem dispositum ad gratiam Spiritus sancti habeant, diligenter & eruditè protulit. Nec mira, non certè respuenda, tamerſi minimè trita, & nostris quidem Iurisconsultis incognita (de huius & superioris æui loquor interpretibus iuris atque doctoribus) ista interpretandi ratio illis videbitur, quibus

— meliore luto finxit præcordia Titan.

(i φθόνον illud, humaniores pleraſque literas callentium, ipsisque adhibitis Iurisprudentiam; sicuti post Alciatum Cuiacius noster imprimis fecit, adiuuantium & excolentium τὰ γὰρ intelligo) si & hanc alteram circa verbum, Omnia; vt pleraque aut potissima ex parte, sic tamen vt desit aliquid, ostendantur: de ipso Ciceroniani styli eximio imitatore Hieronymo interpretationem didicerint, vel admonente me saltem, in memoriã reuocauerint. Sic ille igitur ad Damalianum b: Quomodo autem Dei omnia Iudæorum sunt? nunquid Angeli, Throni, Dominationes, ceteraque virtutes? Omnia ergo intelligamus (inquit) legem, Prophetas, eloquia diuina: hæc ei dedit, vt in lege eius meditaretur die ac nocte, secundum illum canonem, quem saepe exposuimus, scripturarum; Omnia non ad totum referenda esse, sed ad partem maximam: vt ibi, Omnes declinauerunt, simul & inutiles facti sunt: & alibi, Omnes qui venerunt ante me, fures fuerunt, & latrones: Et Paulus ad Corinthios, Omnibus (inquit) omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem: & ad Philippenses, Omnes enim quæ sua sunt, quærunt, non ea quæ sunt Iesu Christi. Hactenus ille. Sub eadem lege & conditione; de Antecessore Aureliano c eruditiss. non conquerar, quòd inscriptionum ope adiutus admonentibus nobis per Labitrum clarissimum, eundemque tunc temporis cum scriberet contubernalem nobis charissimum indicis capitum Pandectis comprehensorum auctorem, suam veramque, ac à cæteris nondum perceptam facti speciem affinxerit septimo & septuagesimo capiti d de verb. signif. Præterea quòd ea ratione Pollucem adiunxit e, quam ipse in tertio illo Syntagmate, quod regularum iuris commentario adiunxi, vbi de

de magistratum & iudicum iureiurando differitur, annis antea viginti tenueram. Præsertim cum id, quod ipse circa lectionem cap. 25. de fideiuss. duobus commentariorum ad iuris regulas locis a docui, prius ab illo fuisse obiter in libro 3. Selectionum adnotatum, nuper acceperim; ac toto triennio post commentariorum meorum editionem Doctor quidam Germanus libro 2. Parergân b, sed nostro vtriusque nomine prætermisso, in eadem sententia se esse scripserit. Sed neque quòd ad l. facere oportere, cxxcix. de verb. signif. pleraque attulerit à nobis prius obseruata in commentario ad l. qui nō facit, cxxxi. de reg. iur. Quemadmodum & ad l. habere cxxcviii. §. cautum, de verb. sig. quæ itidem à nobis tradita fuerant ad l. plus cautionis, cxv. de reg. iur. Cur etenim ægrè feram ipse potissimum ea facultate aduersus me, aut licetia illum vt; qua nouam & veram l. virilis, cxlv. de verb. signif. interpretationem Cuiacio Iurisconsulto præstantissimo redditam ab Labirto c, ipse annis quinque ac viginti postea, suæ suspitioni, atque cōiecturæ acceptam ferri voluit? De Chiffletio quoque illo Sequano, quem è viuis excessisse audio; non propterea mihi reor expostulandum; quòd quam castigationē in Marcelli quadam ad Iulianum nota d, suadente me Doctorum Doctor Cuiacius tertia obseruatione e ante annos admodum tringenta euulgauerat; ipse sibi ex veteribus quibusdam libris (vt ait) proferenti, non dubitauit neutro nostrum nominato asserere, quarto de iure fideicommiss. lib. f quem anno lxxxix. Lugduni apud Iunctas excudi iussit. Multò minùs de lectissimo illo Iurisconsulto Brugenſi, quod leuia quæpiam ad se à nobis transtulisse videatur: vt cum pro habitu, iam dudum apud Mamertinum panegyristem, Aditu, reposerim g; ipse decem annis postea, & quod excurrit ad Guilielmium scribens h hoc itidem faciendum admonet. Itemque quod ad Paschasium i apud Senecam Epist. 7. pro, Lusum spectans & sales, emendat, Expectans; sicut ipse ante annos plus minus xx. lib. primo Semestr. k castigandum ostenderam. Præterea quòd ad Giselinum l pro, Leo aurata iuba nitet, apud Senecam, restituit, Mittitur: quam emendationem à me ostensam cap. 7. superioris libri; vt aut illud, aut emittitur, aut (quod idem est) dimittitur, legi oporteat; nemo est qui nostram negare possit. Denique quod cum vltimo superioris libri cap. vbi de aquatili horologio (ita enim Casiodorus m nominat) sermo incidisset, ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas cœptum vocari; non, horarium (vt vulgò legitur) sed, solarium, legi oportere monuissim; n nempè idè quia solis meatus (ipso Casiodoro teste o) sine sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur: ac deinde anno lxxxiii. Ludo. Carrion ita edi curasset locum illum in Censorino suo: nihilominus tamen alter ille, quem modò dixi, Epist. 16. Nouantiq. lect. sicuti Godescalcus quoque in commentar. ad Veget. cap. 8. lib. 1. nuper is, vt à se tunc primum restitutam lectionem, incogitanter (vt puto) tradidit. Præterea quod Dauid Hoæschelius in suis ad Philonem p notis recens editis ἀφίλειος, verbum, pro, ἀφίλειος apud Plutarchum (quod nos

a Ad l. in negotiis, 5. & ad l. nihil dolo, 129. §. cū principalis.

b Cap. 23. Marq. Frech.

c In vsu Iudicis legum ex Pandectis desumpt.

d Ita tamen, §. qui rogatus, D. ad Trebell. c Cap. 6.

f Cap. 1. sub fin. in fol. 405.

g Cap. vlt. lib. 2. Semestr. h F. M. ad finem epist. 25. Nouantiq. lect. editarum à Vvechelto Francf. 84. i Epist. 36. k Cap. 6. l Epist. 70. ad fin.

m Cap. 30. de Diuinis lect. de quo apud Plin. lib. 7. cap. 10.

n Anno 75. quo is reus liber Lutetie impressus fuit. o Epist. vlt. lib. 1. Variar.

p In Opuscul. Francofurd. excusis anno 1587. fol. 233.

a In tractatu de vera Philosophia, quæ commentario regularum iuris adiunximus, ubi complura ex libro Plutarchi...

c Διωρατὸν γὰρ τὸ πρὸς τὴν ἀρετὴν...

d In speculatione de nat. Deorum, ubi de Mercurio...

e Imitatio Plinij Iunioris ex libro 3. epist. 9. ad Minutianum.

f Et potissimum quæ notat ad l. 9. 11. 12. 13. 18. 24. 27. 28. 37. 42. 43. 48. 53. 68. 70. 73. 75. 77. 92. 98. 136. 148. 156. 188.

g Fol. 194. circa l. 29. 31. 32. 34. 82. 88. 92. 205. h l. pupilli debitor, in princ. i Apud Rouillium ann. 1566. fol. 211 ad l. 78. k Sub tit. de solut. fol. 110.

ante annos viginti feceram a) velut ex coniectura sua reposuit: quod postremò, quæ de bona fide dixeram, lib. 1. Semest. doct. atque diligentis. Iuretus in scholiis ad Symmachum b, viginti (plus minus) annis postea protulit. Nam cum illos omnes vel solo literarum nomine, quo plerisque aliis Iuriconsultorum se numero accensentibus antecesserunt, ipse quoque plurimi faciam, pro eo ac debeo; meque itidem ab illis non minimi fieri cupiam, in isto quod omnes persequimur literarum genere: nihil est quamobrem eos (de superstitibus loquor) à me alienatos aut putem, aut verò etiam velim: à quibus alia plurima longè præstantiora, quàm quæ mihi pro meo iure vindicanda isto sermone duxi, literis iam esse ad posteritatis vtilitatem prodita; & hæc quoque ipsa potuisse animo succurrere, minimè diffiteor. c Atque aded, non Mercurio solum ac mihi (quod solebant veteres, cum quid in via reperissent, Ethnici proclamare, vt Phor-nutus d auctor est) verum etiam ipsis, proinde ac mihi communia esse concedo. Habet quidem gloria (præsertim in hac studiorum ratione; quæ ad constituendam in auctorum veterum libris veritatem lectio-nis pertinet) quiddam ἀκωνύνητον: e nobis tamen (τὸ κατ' ἐμὲ) nullum certamen, nulla est eritve in posterum contentio: cum ex hac officij erga literas, earumque studiosos societate, si non amare ardentius, mutuò quidem certè diligere, atque adiuuare debeamus. Quin & alia insuper, vt in lucè præclaræ ac eximix illæ animæ certatim proferant, ex quibus permagnus ad ipsos istius gloriolæ, literarum studio-sis debita fructus promanet; equidem maiorem in modum opro, atque expecto: suadeam quoque, ac rogem lubenter, & (nisi nolint) profectò ab ipsis impetrem: vno illo saltem excepto, qui de-sumptas ex variis aliorum libris in Accursium notas, dum eo Mi-scellaneous libro colligit, qui sexto iuris ciuilibus volumini à Typo-graphis Lugdunensibus hoc primùm anno M. D. LXXXIII. ad-iectus est; ita nos malè habuit, vt in eorum elencho per quos profes-cerit auctorum, nobis aut æqualium, aut ad ætatem, aliâque fortassis etiam quod spectat, inferiorum; nullam nostri nominis, velut ignoti atque aded ignobilis, mentionem aspergeret: cum tamè quascunque Accursianarum ad iuris regulas interpretationum reprehensiones attulit; f è nostro ad Regulas commentario ἀπολεξῆς suffuratum se (quando sumpsisse dissimulat) diffiteri vtique, in 24. admodum locis manifestò deprehensus, neutiquam possit: sicut & alia non pau-ca, in libello Benedictorum Accursianorum illo, Miscellaneis nota-rum adposito, Accursij iudicium aliquot regularum locis commen-dantia; non aliis etiam verbis quàm è nostro ad regulas illo com-mentario depromptis, explicauit. g Verumtamen quid ea de re con-queror? cum hoc amplius emendationem cap. 96. h D. de solut. quæ in prima illius commentarij nostri editione Lugdunensi i protule-ram; sed certo iudicio posterius à me damnaram, & in aliis editio-nibus meo iussu expunctam, ipse nihilominus velut suam propalarit, meisque omninò verbis, nemine intereà nominato, in illis ad Accur-sium Miscellaneis notis k in medium attulerit: atqui non ita tenue, obfcu

obscurumve vsque aded apud iuris ciuilibus, aliarumque literarum stu-diosos ac peritos nostrum, Dei gratia, nomen est; vt sine istius homi-nis ope ac præconio emergere, ac in eorum censum, qui scriptis remi literariam iuuerunt suis, referri non queat; malignave cuiusquam prætermissione, vt oblitteratum aliquando ac oppressum iri verear. Ille sibi suoque capiti hoc potius timere debeat; nisi quid amplius ab illis expectandum ipsi est, qui per labores vigiliasque nostras, in studiis non minimum promouerunt suis. Quanquam nec ei pro isto indigno facto, alienòve à nobis immerentibus animo, nec alij cui-piam secius vnquam aliquid (vetante scilicet siue religione Chri-stiana, siue ipso etiam ingenio meo) imprecari velim. Hoc tantùm illi dixerò nunc quidem, vt si verè Cuiacium iuris doctorem habuit sicuti prædicat (quod non satis tamen illa sua scriptione ostendere videtur; in qua Dupondij, vel ipsi, non modò Lyta aut Prolyta plu-rima reperiant, quæ meritò possint reprehendere atque confutare) discat ab illo germanisque ipsius discipulis, virtutem, hoc est, inge-nuam simplicitatem, promptamque accepti beneficij testificatio-nem: discat veros in literis labores; nec fucorum more in posterum alienæ inuideat industria; nève dum sibi velut fatenti per quos pro-fecerit, ingenuum arrogat a animum; aliud agat intereà dolo ma-lo, aliud simulet. Sicut alter ille à quo manum hinc abstinueram. Sed cum recenti suo quopiam syntagmate in hunc annum 94. edito me prouocet si factis non ignoscam, quando ipse non patitur, qui hunc etiam famæ suæ splendorem ex huiusmodi commissione atque concertatione quaritat, equidem hominis nimium delicati votis id non indulgebo, vt non isto in congressu modestè ac moderatè cum illo experiar, de meo iure: sed parcam vel nomini. Non erat profectò huius loci quem in Republica tot iam annos, Dei gratia, non sine aliqua laude nostrorumque ciuium approbatione teneo, non graui-ratis in ætate ista propemodum senili atque in dignitate Senatoria, si non etiam præfectoria, cum professore literaria ne an literatoria rei (nisi quòd pro Philosopho, & quidem vero, id est, politico se ges-sit, Iuriconsultis etiam nostris permiscuit) vt conflictarer, in hunc penè scholasticum puluerem descendere. Atque

His equidem testor me inuitum accingier armis:

quæ iustoria, quàm decretoria censerè malo. Verum quid facerem? Importuna istius linguæ aculeos nisi retudero, euitare nullo modo possim: quin potius

Veteres ferendo iniurias (quemadmodum in veteri mimo est) irritem nouas.

Is ille igitur dum se nostra compilare nolle Semestria prædicat, hoc fecit tamen; de quo sum ad extremum secundi Agonistici conque-stus. Et cum inficiari factum non queat, intereà non excusat, tamen istud aut eleuat; verum aded præclarum illud ex virtute inditum pranomen, suo generisque sui se posthabere nominari re ipsa signifi-cat, vt occupatione nobis è iure gentium quæ sita, iniuste sibi tribue-re velut adhuc in medio posita & è publico fonte hausta suo vase,

a In præfat. it- lius libri.

cùm è castello sumpserit meo, neutiquam vereatur. Suo more scilicet. Nam is ipse censoriam notam lucrificandam nobis esse ante aliquot annos imperiosè admodùm pro suo illo magisterio ludi, nec mordaciter magis quàm falsò mandare literis non erubuerat; velut si Præfecti castrorum & Præfecti pratorio eandem administratiōnem ac dignitatem olim fuisse iudicariū: qui hoc tantùm è verisimili coniectura scripseram, Pollionis sub Othone principe Præfecti pratorio nomen ad Vespasianum illum Pollionem videri referendum esse, quem antea ter tribunum militum & Præfectum castrorū Suetonius etiam fuisse diceret; tanquam ab his militaribus muneribus repetitis atque continuatis ad illam equestris gradus summam, omnium imò dignitatum præcipuè militarium (ea quidem atate) apicem parens maternus eius, qui postea Imperator fuisset, peruenire potuerit, aut etiam debuisset. Qua de re tametsi plenius & accuratius commodiore in loco agere certū est mihi; visum isto non nihil aspergere; vt interim ne quis opere illo Critici tanti quantum se ipse iudicat, veluti censored nos alioqui fuisse meritò notatos, si diutius taceamus, existimet: quoniam plerunque confessionem arguat rei suam veluti culpam aut errorem agnoscentis, & propterea pudibundi silentium. Atque illo quidem huiusmodi facto, cum nos dudum prouocasset; idque ipsi iam obtigisset, quod Narcisso defixis in fontem oculis intuenti Nymphas prædixisse fertur in Græcis fabulis,

Πολλοί σε μυσθίον ἐκείνου φίλῆς:

eum tamen amare, deque ipso magnificè ac eximiè sentire non defieramus, aut prædicare, vbi se obtulit occasio. Verùm ecce quid interim homo designarit. Nempe ita se gessit nunc nuper, vt nostra quæpiam velut à se tunc primùm indagata & reperta sibi assumentem, nobisque adeò quàm potest adimentem, quòd æquo animo non feramus suauiter ridens, vellicet: stylum tamen aduersus quenquam se stringere nupero illo scripto quod memorauī, tanquam tabulis consignatis perneget. Quàm verè istud ac bona fide, studiosi literarum viderint. Et posterorum quidem iudicium (in quorum manus vtriusque nostrarum scripta peruenient, si meremur) minimè detrecto. Nec sanè dubito, quin, etsi fucum ipsis facere se posse duxit; eorum quæ nostra sunt, & quæ suo quidem is vsui per me sumere, non tamen vt possessionis causam sibi contra ciuiliū iuris regulas mutaret, potuit; vindicias aduersus vim hominis festucariam secundum nos daturi sint: eaque præstituri sedulo quæ ab ipsis extrema Semestrium primi præfatione contendimus, atque adhuc (quod sine damno verè in Christum pietatis & Orthodoxæ synceræque fidei licet) exposcimus. Caterùm quoquò res abeat; hisce nostris quamlibet iustis expostulationibus finem semel imponimus: omnibusque postea similibus de rebus conquerendi occasionem vt quantum potest sublaram cupimus, ita (quod Deus annuat) extinctum prorsus iri, pollicemur nobis, atque confidimus.

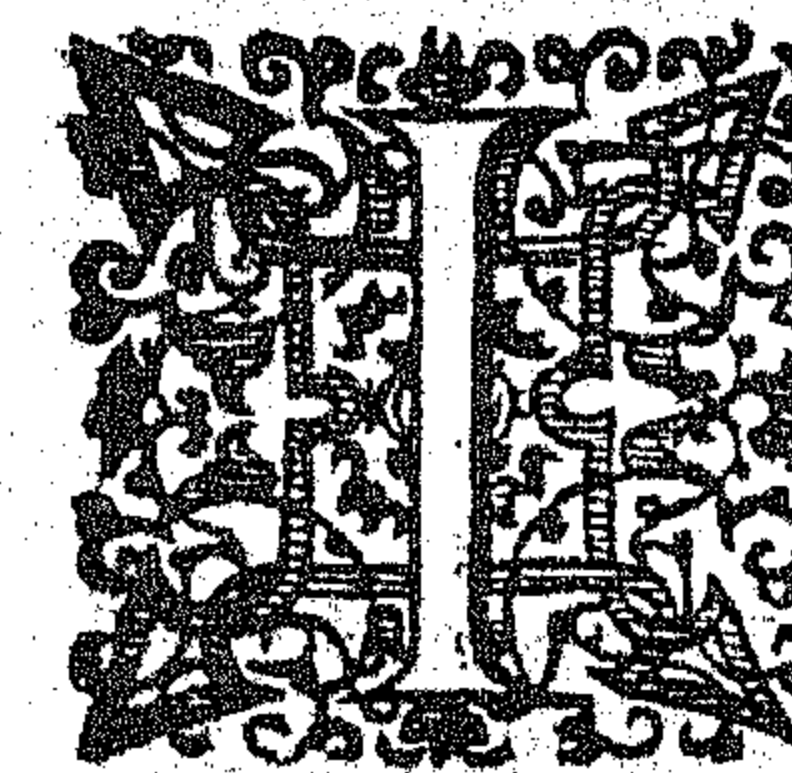
SVM

Corona, quæ totius operis etiam Coronis.

Sermo criticus penè totus, nisi quòd in imo est nomicus.

De coronis mensarum, ad Vlpianum. Corona etymon. Eius nominis apud Græcos significatio varia. Corona pro sine, pro circulo, galea. Tentatum nouum corona etymon. Corona montium & urbium; pro fastigio, siue apice ac pinnis, turribusque. Isidori Pelusiota verbis aliter atque ab interprete acceperit, expositis. Coronare, cingere. Filij & vxor, corona patris & viri. Sacer circulus apud Homerum. Corona apud Latinos pro cætu. Terra ab Oceano coronari apud Dionysium, & insula dicuntur. Coronare apud Hebræos pro circumdare. Corona caelestis. Annerum circulus & corona in Leitura Iacobi, & Marci, & Psalmis Davidicis. Tempus rota simile. Coronandi verbo plenitudinem significari ex Athenao, Isidoro Pelusiota, cuius interpretes notatus, & Dionysio Halicarnassæo, qui explicatur. Corona turdorum, item parietum. Στιφαυ in Græca versione cap. 22. Deuteron. ex Hieronymo & Philone. Corona apud Plinium. Columna corona apud Vitruuium. Corona tiara summi Iudaorum Pontificis. Corona arca cap. 25. Exodi. Terram mensa comparatam, duobus veterum locis; viriusque coronam rectè dici. Quid sit corona mensa. Orbes mensarum, & tripodes Deorum rotundi. Coronatum, quod ornatū. Circulus orbium apud Martialem de corona mensarum, quem Græci λώνρον ἡγὲ πῆσαι dixerint. Τριπόδες. Τετράπαι. De corona mensa loci veterum duo. Mensa Iustiniani. Craterum corona apud Aristæum & Iosephum, cuius verborum tentata castigatio. Corona mensa panum propositionis, altaris thymiamatis, & altaris holocaustorum è plurimis sacrorum Bibliorum locis. Corona lib. 1. cap. 1. Machab. Mensa laminis pretiosissimis operata. Pretiosa vilioribus interdum cedere. Gemmata mensa apud Sidonium. Exempta corona legato mensarum an cederet. Mensa etymon probabile. Gratia Deo debita aguntur.

CAPVT XXV.

N coronis mensarum gemmas coronis cedere, vt has mensas; quodam Pandectarū loco, ab Vlpiano traditum. Quænam istæ coronæ sint, annus agitur vicefimus, & quod excurrit; ex quo cum animum ad scribendum appulsem, expectaui tamen si quis ostenderet. Duo summi viri, & scriptores in suo quisque genere clarissimi, non ita pridem hunc nodum exsoluere tentarunt: Iurisconsultus vnus, idemque celebri purpura inter honoratos Parisiensis curiæ seuiros, ac merito quidem suo conspicuus; alter Criticus subtilis, & diligens nec Philologus modò, sed Philosophus etiam egregius, atque cum vetustis proceribus illis comparandus. Ille has esse coronas tradidit, quas conuiuuii adhiberi solitas, ex antiquorum testimoniis tritum est: eas (opinor) intelligens, de quibus vario ac multiplici florum & foliorum genere compositis Plinius quidem, atque Agellius affatim locuti: prolixè autem, & anxie ad nauseam vsque, Athenæus libro Deipnosophistarum vltimo disseruit. Porrò alter iste aliquantò commodius, & ad veritatem propius (vt videtur) adhibitis Taciti, Capitolini, & Iustini locis,

a l. cum, 20. aliàs est l. & si non sunt, s. perueniamus, D. de auro & argent. lega.
b Bar. Bris. append. lex. in coronæ.
c Lib. 21. cap. 2. & 3. vide & Clement. Alexand. in lib. 2. Pedag. cap. 8.
d Lib. 5. cap. 6.
e Cuius Græca verba suppleuit Guiliel. Cæterus lib. 3. Nouarum lectio. cap. 31. De vario coronarū vsu apud veteres videbis Durand. Casel. cap. 19. lib. 1. Var. & Mercurialem c. 9. lib. 3. Var. Cæli. Rhodig. cap. 19. lib. 6. ant. lect. & cap. 13. lib. 8. & lib. 27. cap. 26.

CORO

coronas ex auro floribusve ac lemniscis aureis interpositis, non tantum apud Nabataeos aliosque Orientales populos, sed etiam Romam usum in conuiuio aliquem habuisse ubi comprobauit, a prolato dein Vlpiani nostri testimonio, de iis locutum Iuriconsultum coronis, quae capiti collige, aut pectori conuiuiarum mensis accumbentium neferentur; existimare se, prorsus manifestum fecit. Sed cum ad sacra mensae (de quibus alibi commodius ex Seneca, Plutarcho, Iuuenale, Valerio, Marcellino, Synesio, & aliis dicturi sumus) deorum imagines pertinerent, quibus & libationes fieri, & aptari coronas consueuisse constat: probabilius (vt sentio) vir ille de his potius locutum Iuriconsultum potuerat suspicari, si horum ex quadam Quintiliani declamatione b verborum non immemor fuisset; venenum inter lares suos, inter sacra mensae, coronatis pariter quos colebamus diis immortalibus, venenum aliquis alij dedit. Vt vt sit, ceterorum quidem, non modò Lexicographorum, c aut veterum iuris interpretum, sed & eorum qui varia de iure, aliisque interim literis Politianum, Budaeum, atque Alciatum signiferos sequuti, quotidie in lucem edunt; d mirum hac de re tota silentium: credo, quòd eam cum illis quos antè nominavi pro explorata, & certa ipsi habuerint: de qua equidem, cum alia omnia iam dudum (vti dixi) sentiam; visum est aliquando tandem, ad communem humaniorum Iuriconsultorum (quibus istae literarum deliciae cordi sunt) vtilitatem, aut certè iucunditatem hoc loco depromere. Nec tamen nescio, verè quidem à bono, & vetusto scholiaste Accursio, ad Vlpianum iam olim esse adnotatum; e quaedam fuisse coronas, gemmis inclusis plenas, quae mensis earum adornandarum gratia superponerentur: sed quo mensarum loco, aut quem ad usum, quae ratione superponerentur; id minimè ab illo explicatum est: ne ab ipso quidem antiquitatum conuiuialium exhibitore lautissimo Guiljelmo Stukio, qui caetera quidem omnia prolixè nimis ac profusè; istud parè, leuiterque ac frigidè, velut aliud agens, f in hac ferè verba protulit: *Ha mensae ornantur coronis aureis, vel argenteis, gemmis distinctis: quarum coronarum meminit Pomponius (Vlpianum voluit dicere) in l. si non vt clam, §. perueniamus, isto titulo.* Sed neque à Petro Ciacconio Toletano; cuius liber de Triclinio Romano cum Fuluij Vrsini appendice sub annum M. D. LXXXIIX. Romae impressus nunc nuper sub manum venit percommode; cum de mittendo ad Typographum hoc nostro constituerem: etenim iste h qui post praefatum Stukium scripsit, nihil profectò adiciò, quòd maioris alicuius momenti ad coronarum in mensis explicationem esse videatur: sed Stukij dumtaxat, & Iuriconsulti nostri verba exprimit. Ipse quòd illi priori (nam posteriores hosce duos nihil moror) deficit; operam dabo, vt suppleam: nec tanquam in insidiis succenturiatus adero, sed aperto Marte, magnaquè, ac valida classicorù auctorum (iustorum nempe militum) manu aduocata, errores alienos ita expugnaabo; vt dum interpretem inter nostros laudatissimum, quem illi neglectui habuerat, optimi *παρὰ τὰς* more, ac fide subleuo: Vlpianum interim

a In comment. ad 2. Annal. Taciti, vide Capitolinum in Vero.

b 321.

c Etiam Franc. Hotomani, Praet. & Scharidj.

d Plurima de coronis & earum speciebus alia, sed hac de re nihil omnino. Iac Durant. Caesellius cap. 19. lib. 1. Variar. & Coelius Rhodig. cap. 19. lib. 6. le. d. 10. antiq.

e Ad d. §. perueniamus, vers. sed & in coronis.

f Lib. 2. cap. 8. de materia mēsar.

g In Pandectis Florent. est l. 19. cum aurum, cuius legis auctor Vlpianus.

h In fol. 14. edition. Romae. vbi scriptum sic fere: *ita mensis coronae argenteae, interdum & gemmis distinctae addabantur.* Scavola in l. qui uxori (hac est l. 18. pro qua debuit legem 19. cum aurum, citare) D. de auro & arg. legat. cum dixisset, *perueniamus, &c.* subiungit, *sed & in coronis mensarum, &c.*

interim ipsum, tanquam aliquem ducem, & protegam; & iuis ornamentum coronis; atque illustratum reddam, quod potero, atque hoc quidem (vt spero) cum bona doctissimi Iuriscòsulti praecceptoris quondam mei Iacobi Cuiacij venià: qui cum vnus Observationum libri a duo praegrandia capita, ex asse, ad eius Pandectarum tituli de auro & argento legato explicationem insumpserit; hoc nobis tamè (quod ipse olim indicatum sibi non ignorabat) adnotandum relinquere, quàm quòd alij faciunt non pauci, qui pauperes pecus numerant, praecipere maluerit.

Igitur imprimis (vt ad rem aggrediar) ita statuo, coronam nomen à sermone Graeco non originem modò habuisse; vt leuiter ab eo sit deflexum, nempe *ἀπὸ τῆς χορεύου* quasi *χορώνου*: quemadmodum apud Athenaeum b Appion in libro de lingua Romana scribit; quoniam in Theatris ea saltatores (qui *χοροῦται* dicti) vterentur, imposita capiti, & illam vt mererentur enixè contenderent: quamuis & choroni verbum ea significatione Simonides, illis versibus, qui ab Athenaeo citantur, acceperit: sed prorsus coronae vocabulum à Graeco Latinos esse mutuos. Apud Graecos autem eo vocabulo, quo propriè cornices, aut corui ex auium genere demonstrantur: illa insuper significari *τροπικῶς*, quae in summo siue picatarum nauium, siue portarum & arcuum, ita inflexa sunt; vt ad ornatum quoque, ac implementum operis, vel instrumenti adhibita intelligatur. Vnde pro uerbo Graeco, auream coronam, hoc est, bonum ac faelicem rebus finem, orationi clausulam, siue conclusionem imponere dicimus; teste apud Homerum c Eustathio: *αἱ ἢ τοιαῦται κορώναι (ait) καὶ τὴν κορώνην παρήγαγον ἐς τὴν ἡμετέραν ἢ νοῦρα, ἀρετῶν ἕσσαν ἢ τῶς, ὅθεν καὶ τὸ ἀγαθὸν τέλει ἢ πρῶτον χρυσίῳ κορώνην ἢ παραμύθια καλεῖ. ὡς ὅτε τις εἴπῃ χρυσέαν ἐπιπέδιον κορώνη τὰς πρῶτον, ἢ τοῖς λόγοις, ἢ τῶν συμπεράσματι καὶ τέλει, ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἢ τῶς κορώνης τὴν μεταφορὰν λαβῆσασιν, ἢ τυχὸν ἀπὸ τῶν ἡμῶν κορώνη, ἢ καὶ ἀπὸ τῶν δῦρας συνηθείας κορώνης.* Atque illius quidem prouerbij Graeci originem, ab hoc Homericò arcu loquentis carmine, d

παρὰ δ' εὐλαϊκῶς χρυσέῳ ἐπέθηκε κορώνην,
deductam existimauit Eustathius: ἢ ἡ ἑλληνικὴ χρυσὴ (ait ipse) κορώνη, καὶ εἰς παραμύθια ἔπειτα καὶ ὁ ἀγαθὸν τέλει τοῖς φθασασιν ἐπιθείς, χρυσέῳ ἐπιθέσθαι τῶν παρὰ κορώνην λέγει, &c. Praterea quidquid verticem occupat, ambitque, ac circumdat rem quampiam; & sese ita exerit, vt interim eam operiat, vel comprehendat: id Graecè *σφάνη*, siue *σφάρα* v, e Latinè *corona*, dicitur. Ergo casidem siue galeam, *σφάρα* ἐπὶ χαλκῶν ab Homero f appellatam scimus: quem *το κρῶν* ἐμάσαι *ως σφάνη*, atque adeò *τῶν σφάρων, κορώνην ἀπὸ τῶν κεφαλῶν*, coronam à capite vocatam; quasi *ἀπὸ κορώνης* (vt reor) vel quasi galeam; festiuè magis, ac iocosè; quàm ad rei veritatem commode, scriptum apud Plutarchum g in Symposiacis legitur: cum ab ipso potius cranio (in quo & illud ex ossium numero, quòd coronale dicitur; *τὸ πρὸ μεταξὺ τῶν ἰνῶν καὶ τῶν βρέγματι*, inquit Pollux, h *σφάνην καλεῖσιν*) equidem deriuatum malim: quamuis ne hoc quidem homini qui caput non sine

a Cap. 17. & 19. lib. 10. Obseru. b Lib. 15. Deipnosoph. c ἐν τῷ Α. ἐκ τῶν ἰνῶν καὶ βρέγματι, fol. 73. ad illud, -- οὐκ εἶδ' ἰσθμὸν ἡμῶν κερωνίων. Vide & ad 4. Illia. & ad illud, -- σφάνην δ' ἡμῶν θέρουσε κορώνην. Ex lib. 1. Odyss. ad extremum in pag. 1429. κορώνην τῶν τῶν τῶν ἀκρῶν ἢ σφάρας ἐπίστανται ἢ ὁ κῆρυξ καὶ ἢ ἀθήνα καὶ ὁ λαῶν, καὶ σφάνην εἶδεν, καὶ γένος ἐμπλοκῆς, καὶ ὡς ἂν τὸ ὄμμα κερωνίων ἔθεν καὶ κερωνίδος ἦεν. Videto & ad illud Homeri ex lib. Φ. Ody. Αὐτὸ δ' ἰσθμὸν βρέλιας καὶ ἀκρῶν κλινε κορώνην. fol. 1904. & Coelius Rhod. lib. 15. le. etio. antiq. c. 20. sic τὴν κερωνίδην ἢ ἀγαθὸν, καὶ ἄσπερον καὶ ἀμείλιον ἢ ἀράματα παρῶν ἐχθρῶν, dixit Heliod. ad finem 10. Aethiop. d Ex lib. 4. Illia. vbi videto Eustathium. e Vide Eustath. in Home. Illia. Σ. fol. 1138. & 1155. ad illud, ἐν δὲ τῶν σφάρων παρὰ τῶν ἑσπερίων, καὶ ἡ γὰρ ἡμῶν καὶ σφάρα (ait) καὶ σφάρα σφάρα ἢ ἀμείλιον: cui similes locos ex Heliod. Theognide atque Oppiani Cyniget. videas apud Stepha. in Thesau. f Sub initio Illia. H. vbi Αὐτὸν ἰσθμὸν σφάνην ἢ κλινε. g Lib. 8. Symposiacis. Problem. 6. h Iul. Pollux li. 2. Onomast. col. 89. σφάνην καλεῖσιν. vide Claud. Galen. libellum de ossibus ad typhnes, cap. 1.

hoc verſu *πρωτὸς νῆος* : ἢ *πρωτὸς πόντος* ἀπέριττον ἐσφράνωτο. quem *πρωτόν* Dionysius, de terra tanquam insula loquutus, suum fecit; à me superius allatum. Atque ita etiam vndique dispersam belli coronam Homerum dixisse, ipse Athenæus, allato itidem isto eius hemistichio existimat: Πάντην γὰρ σφραγῖς πολέμοιο δέδην. Postremò apud Hebræos cum *קטף* *aatara*, corona sit; & *קטף* *Iiter* coronare: hoc verbum eleganter vsurpatur apud ipsos, pro cingere, circumdare. Ergo in Davidis Psalmo 5. ^a Domine, vt scuto bona voluntatis tuæ coronasti nos; vbi Septuaginta, *ὡς ὄπλῳ ἐδόξιας ἐσφράνωτας ἡμᾶς*: & lib. 1. ^b Regum, *Itaque Saul & viri eius* (inquit) *קטפו* *Iitrim*, id est, *in modum coronæ cingebant* (sic enim exposuit beatus Hieronymus, quod apud Septuaginta est *σπερλαγιάζον*) *David & viros eius, vt caperent eos*. Praterèa & à Latinis splēdores illi cælestes, quos aër lumine rotundo percussus exhibet, varij scilicet coloris circulos; coronæ nomen, vt aræ, à Græcis acceperunt. Hoc quidem, quia ferè, terendis frugibus, loca destinata sunt rotunda. Illud quoque, quoniam etiam huiusmodi coronæ plurimum à syderibus absunt, in vicinia tamen eorum fieri, cingerèque ipsa, & coronare videantur: id quod à Seneca traditum recordor. ^c Similiter Lucretius collum pluma coronare, vt in citato antea loco Virgilius, aditum omnem coronare dixit, pro cingere. Apud Ouidium ^d quoque, à sylua coronari aquas, hoc est, circumdari, scriptum legimus. Sic voluentium in seque redeuntium annorum, atque (vt Homerus loquitur) *τῶν περιπλομένων ἡμετέρων*, & Hebraicè, *תשובת השנה* *teschubath haschana*, ipso initio cap. 20. lib. 1. Paralipom. ^e id est, circulum vel κύκλον in Sybillinis oraculis: ^f ibi,

— ἐτέρω σιατὸν δέκα κύκλον ὀδεύσας.

Et verò *σφραγῖς*, id est, coronam, non ineleganter vocari, constat ex orationibus BB. Jacobi, & Marci Liturgicis: in quibus hæc videre est; *μνήσθητι κύβητι δεικνύσας ἄερων, ὀμβρῶν ἐρηνικῶν, ἀρόρων ἀγαθῶν, καρπῶν εὐφροσύνης καὶ σφραγῖς ἡμετέρης τῆς χρηστότητός σου*, &c. Item *εὐλόγησον ἡμῶν κύβητι σφραγῖς ἡμετέρης τῆς χρηστότητός σου, διὰ τὸς πῶχθους τῆς λαοῦ σου*, &c. quibus verbis è Psalmo Davidico ^g haud dubiè desumptis (cum Hebræum authenticum habeat *קטף* *Iitarta*, ab illo *קטף* *Iiter*, de quo antè admonui) equidem eum qui

Annus exactis completur mensibus orbis,

(quemadmodum cecinit Maro ^h) circulum anni designatum potius arbitror: & metonymicas aliorum ⁱ interpretationes refugio. Meam verò sententiam cum B. Isidorus Pelusiota D. Chrylostomi discipulus, suo testimonio confirmet: non dubito, quin plerique omnes approbaturi sint. Ille quidem ad Martinianum & alios; ^k vbi *τὸ χρόνον* esse dixit *τροχουίδην*, vt pote *εἰς ἑαυτὸν ἀνακυκλούμενον*, tempus rotæ speciem imitari, quod in se torqueatur, & conuoluatur: præclare, atque ad id quod diximus demonstrandum, aptè adiicit; *ὅτι ἡ τροχὸν τῆς χρόνου ἀνάστασις, διὰ τὸ τροχουίδης ἢ κυκλικῶν σχήματα εἰς ἑαυτὸν γὰρ ἀναστρέφεται, ἐν τῷ δὲ μελωδῶς, σφραγῖς αὐτῶν καλέσας, ἢ ἐπὶ τὸν πῶχθους τῆς λαοῦ σου, καὶ ταῦτα γὰρ ἀπὸ τῆς κυκλικῆς σχήματος, σφραγῖς*

^a Verba mea auribus, versu vltimo sic & in Psal. 102. Benedic anima, vers. 5. Qui coronat te in misericordia & misericordiationibus: qui replet in bono desiderium tuum ^b Cap. 23. ad finem.

^c Lib. 1. natura. quaest. cap. 2. & 10. & lib. 7. c. 12. ^d Lib. 5. Meta morph. fab. 6. ^e Vide & lib. 1. Samuel. cap. 1. vers. 20. & cap. 3. & lib. 2. Samuel. cap. 11 in princ. ^f Citatis à Phlegonte Tralliano in lib. *περὶ συνματιῶν*.

^g Psal. 64. *Te decet hyssopus*, vers. 13.

^h Sub initium lib. 5. *Aeneidos*. ⁱ Genebr.

^k Epist. 158.

σφραγῖς ἀπό τὸς δὲ χρόνον ὀνόμασαι. Hæc eadem Hieronymo ipsi placuit ad eum Davidis locum interpretatio. *Circulum* (ait) *& semper in se currentia anni tempora, coronam vocauit*. Idem alibi ^a Ezechielis ^b Prophetiam explicans de figura Cherubim, & quatuor animalium; ea significari ait, quod & Philosophi suspicantur, currere mundum suo ordine, & incessabiliter velut rotam in suo axe torqueri: vnde & rota in rota; id est, tempus in tempore, & annus in semetipsum reuoluitur; vt satis mirari nequeam, quid illos mouerit, vt hoc potissimum Davidis loco, ab ipsius castris deficerent. *Κύκλος* quidem *παρελθόντων* vocabulo, indictionem annis quindecim constantem à Iustiniano ^c designatam compertum habeo. ^d Praterèa vt circulum, ita & coronam, hoc est, ambitum coacti ad spectandum vel audiendum populi, apud auctores passim reperias. Lamprydus, ^e *Milites primum inter sese, deinde per coronas iecere sermones, in Alexandrum omnines inclinantes, &c.* Causam dicere maximâ coronâ, eâ significatione vsurpauit Cicero lib. 1. Tuscul. quaestionum, pro, *Maximâ hominum frequentia*: & in Miloniana ad iudices, sub initium; vbi, *Non enim corona confessus vester cinctus est, vt solebat, non vsitata frequentia stipatum sumus, &c.* & alibi ^f non semel. Coronandi denique verbo significari plenitudinem apud Homerum, Athenæus lib. 15. Deipnosophistarum admonet. Quo sensu & *Vina coronari*, *μεθονομικῶς*, pro, vino pocula coronari; ab Homero Latino dictum, Grammatici ^g notarunt: cum tamen imitatus Græcum, primo potius, quàm quarto casu scripsisse *τὸ Vina* videatur, mihi quidem; vt non Vina coronentur, sed ab ipsis pocula vinis: quæ pocula infuso scilicet vino ad summa vsque labra impleantur, ita vt illud ipsa exuperet, coronæque in modum superster: quod Athenæus ipse alio loco ^h verba Poëtarum principis ita interpretatus vti dixi; boni omnis causa fieri solitum scribit: vbi *ἐπισηφονται ἢ ποτοῖο οἱ κρατῆρες, ἢ τοῖς ὑπερχαλεῖς οἱ κρατῆρες ποιδύνται*: ὡς διὰ τῆς ποτῆς ἐπισηφαναδῆ. καὶ ταῦτα ἐπισηφονοῦν πρὸς οἶνον τῆς μέλιτος. Quorum exemplum secutus Isidorus Pelusiota quodam loco, ⁱ ad Timotheum lectorem scribens; *κρατῆρα λόγων*, interpretatus est, *ωιδείας ἢ φιλοσοφίας περιπλοκῶν ἢ δέοις χάρισμασι ἐσεμμελῶν*: vbi cum eruditissimus Prunæus Billius doctrina & Philosophia refertum diuinisque gratis redimitum, id quod antè ostensum est non satis intelligens, verterit: ipse pro, *Redimitum*, omninò scriptum oportuisse *Coronatum*, assero. Coronatum quod Dionysius Halicarnassæus vndique fuisse vallum duobus locis ^k ait; vno à Romanis altero ab Hetruscis: vel confertum ac repletum accipe, vt supra; vel (quod magis puto) ambitum quadamque velut coronam militum introitus septum: sicuti cum acceptis armis in conseruatione quadam ac tumultu Romanorum in vrbe ob nuntium de clade copiarum probrosa, non aliter quàm si mox irruiturus hostis foret, ab aliis mœnia circum coronata, hoc est, incincta vndique à ciuibus, alios pro portis velut in statione positos; idem Dionysius lib. 9. in hæc verba scribit: *καὶ ὡς αὐτῶν διὰ μάλα τῆς πολέμοιο ἐπὶ σφᾶς ἐλθουσι μὲν ἀρπάζοντες τὰ ὄπλα, οἱ μὲν τὰ τεῖχη περισηφάνων, οἱ δὲ πρὸς τῶν πυλῶν ἐτάξαντο, οἱ δὲ τὰ μετέωρα τ*

^a Ad Fabiol. epist. 128. fol. 1. colum. 96. ^b Cap. 1.

^c Nouell. 142. & Nouel. de Alex. d. Notat Cuiac. extremo cap. 6. lib. 6. Obseruat. e Antonino Heriogabalo.

^f In Bruto.

^g Videto Seruii ad illud è 1. *Aen.* ad finem, *— & vin. coronat.* Nam crateres, & pocula coronabantur, atque in orbem, siue rotunditate implebantur. Vnde Synesius in homilia, fol. 89. libri à Stephano excusi, *ἐπὶ τὸν πῶχθους κρατῆρος*. Sic etiam idem Virgilius lib. 3. *Aeneid.* *— magnum cratera corona induit.*

^h Lib. 1. Deipn. fol. 9.

ⁱ Epist. 3. lib. 2. fol. 172.

^k Antiq. Roma. lib. 8. fol. 533. vbi *ταῦτε ὄπλα ἀνέλαβον ἢ τῆς χερακῆς περισηφάνουσαντες* μήτις ἐφοδῆς αὐτοῖς γένοιτο νόμισμα, &c. & lib. 9. fol. 569. καὶ οἱ τυρῆνοιοι μεθόντες αὐτὸν ὀπλόντες περισηφάνουσαν τὸν χερακῆ. vide & fol. 588.

a Lib. 8. Sympos. problem. 6. ad finem.

b Cuius hac verba sunt ex lib. 4. pag. 34. de lingua Latina; Mensam escariā cibiliam appellabant: ea erat quadrata, ut etiam nunc in castris est, à cibo cibilla dicitur; postea rotunda facta: & quod à nobis media à Græcis μέση mensa dici potest: nisi etiam quod ponebant pleraque in cibo mensa. De mensis porro multa cum à Varrone tum ab aliis apud Fulvium Ursinum. videas in appendice ad Petrum Ciacconium, de Triclinio Romano. fol. 141. & seq. usque ad 148. & 149.

c Lib. 1. Æneid. Adde Plautum Amphitruo. act. 2. scena 2. Alc. Te dormire aiebis mensa ablata: si cubitum hinc abimus.

d in Homer. Odyss. Rapsod. E. fo. 1525. ad illud, παρέθηκε τραπέζην.

e Quam in laudem vetustorum non obtare ait Senec. lib. 7. de Benefic. cap. 8.

f Hieron. epist. 25. ad Paulam in fine, Secula post futura sine amore, sine invidia iudicabunt.

g Mense Martio anni 1589. in agris meorum Gēfaci Sororij & Casteratij generi Leomanicis. Aquitanorum ad Garumnam.

h Petr. 1. cap. 5. versic. 4. i Lib. 2. Pædag. cap. 8. ο γδ λαλις τῆ ἀμειβένθη σέφανος ἀπόκειται τῆ λαλις ἀποκλιτῶ μένῳ. τὸ ἀνθος πέπο γῆ βασιλεῖεν ἢ λεγέμενον: μόνον δὲ αὐτὸ λαροφορεῖν ἐπίσταται ἕρμενε.

k Ad Rustic. epist. 46. col. 293.

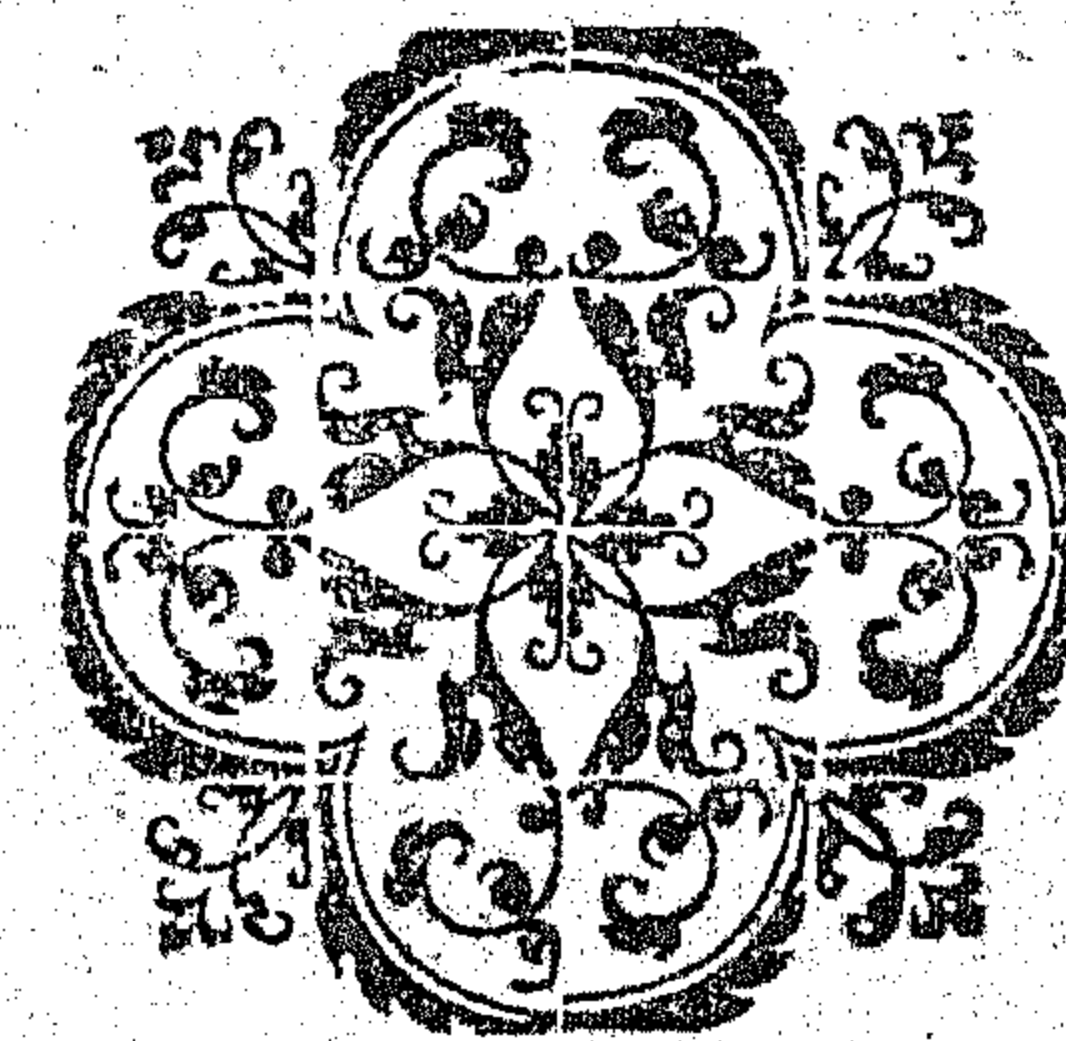
lectos accubitorios, quemadmodum ex vetustis marmoribus apparet; inde dictas Plutarchum, a acutè magis immò ridiculè, quàm verè docuisse, tametsi post Varronem b ad Græcum potius quàm Latinum; sicuti coronæ laborum, panis, atque comestatus nomen, relata etymi ratione: his verbis eius ostenditur. τῆς δὲ ἀρ ἐποι ἐπι κῶμορ ἐλλωτικῶρ καμεσάτορ λέγεσθ, &c. καὶ μὴ σάμ μὲν τῆρ τραπέζαρ τ' ἐν μέσῳ δέσσεω. πᾶρ ἢ τ' ἀρτορ, ὡς ἀνέντα τῆρ πῆναρ, &c. quando ad mensæ vocabulum quod attinet, ab emetiendo potius ipsum malim deducere; tanquam iusta proportione lectis tricliniaribus aptaram, atque propositam veteres mensam dixerint: vel à mittendo, quod ibi missa sit; hoc est, ad tempus dimissa, ut deinde sumpta cæna tolli possit, atque remoueri: iuxta illud Virgilij, c

Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ. Quod ab ipso etiam Eustathio, d apud Homerum; ex veterum traditione animaduersum reperi: sic ferè, ἰστέον ἢ ὅτι ἀκολούθως ὁμίρω ἐπόντι τὸ παρέθηκε τραπέζην, ἔλεγον ἢ οἱ μετ' αὐτοῦ παραθέσθαι τραπεζῆας ἐν καταρχῆ δαιτός. τὸ μάλιστα αἰρεῖν αὐτὰς, βασιλεύσθαι ἐφοσκον. ἐβασίλευσθαι δὲ φασὶ τραπεζαί δολέσις κρᾶσις ἀγαθῆ δαίμων: & cætera quæ sequuntur de Dionysio Tyranno ex Athenæo Deipnosophista; quæ huc quoque pertinent: quanquam primitiuum esse, nec ab alio deriuatum id nominis, adhuc equidem censeo. Atque ab ista potissimum, de mensarum coronis, minimè vulgari disputatione; huic Semestrium tertio imponendam coronam credidi: futurum esse ominatus, ut eapropter, tenuem certè alicuius gloriolæ coronā, capiti nostro aptari debuissè; si non æquales, & noti (vetante inuidia e scilicet) posterij f tamen, ac remoti, aliquando censeant. Etenim tametsi eum in statum res Gallicas, quo tempore s huic libro summam imponimus manum, esse perductas Deus voluit; ut de salute potius animæ illa æterna, & corona gloriæ omnibus electis ex amaratho nimirum cælesti (quemadmodum à B. Petro, h Clemens Alexandrinus loquitur i) præparata, vel potius detexenda è speciosissimis scripturarum floribus corona pœnitentiæ (quod ait Hieronymus k) quam imponamus capiti, ut clementissimo reconciliemur patri; & nobis, & bono cuique cogitandum; quàm de vana coronæ secularis cuiusquam adeptione, cum nutet Gallica, sperandum; aut verò etiam optandum esse videatur: suus tamen virtuti ac literis honos debitus; quem donec illæ aduixerint, floruerintque; ipsum quoque, cum altero illo minùs gratofodali suo, liuore scilicet, comitem alsiduum habituræ sunt: neque verius præstantissimæ apud homines non efferos rei; neque iucundius porro, liberalique ingenio dignius pramium exquiri (meo quidem iudicio) vel rependi potest. Tibi autem summe Deus ac pater Domini nostri Iesu Christi, tibi Christe nostra utique, ac totius Ecclesiæ Catholicæ corona (sic enim per te, sanctumque illum Spiritum,

ritum, fari mihi cum Alexandrino Clemente a liceat) pro ea, quam dedisti semper, in hisce turbidis Gallicorum tumultuum procellis, tum ad superiores Semestrium libros concinnandos, tum verò ad hunc tertium elucubrandum, atque consummandum facultate: gratias immortales, tibi laudes æternas; tibi, quantum potest, puram adorationem in spiritu, & veritate perpetuam offero: ac prastaturum inter homines (quod mihi per tuam illam erga me, meosque quotidianam benignitatem, fauoremque liceat) spero, voueo, spondeo. Amen.

a Lib. 2 Pædag. c. 8. fol. 49. ἡμῶρ δὲ ὁ πᾶσι τῶν ἄλλων καὶ τ' συμτάσῃσιν ἐκινῶν τῆσ ἑσέφα. vos ὁ Χεῖσθι. Gloriam corona nomine intelligit ad illud B. Pauli aspiciens: Absit mihi gloriari nisi in Christo Domino nostro.

LIBRI TERTII SEMESTRIVM FINIS.

Typographus Lectori.

Ntereà dum quartam Commentariorum D. Petri Fabri San-ioriani Praesidis illustris. ad iuris regulas editionem adornamus; quam tanto gratiorem tibi speramus fore, quanto, plurimis locis longè uberiores ipsos, atque adèd consummatiores fore intelligimus: facile ab auctore ipsorum simul & huius Semestrium tertij longè humanissimo, tuaq; (bone Lector) utilitatis maiorem in modum studio impetrauimus; ut quemadmodum ipse regulam duabus 128. & 178. legibus ultimi Pandectarum tituli semel atque iterum exhibitam in autographo suo explanatam habuerat, errore librarij seu scribae, aliquamultis adnotationibus omisis aut seciùs descriptis euulgatam; hinc addi pateretur: non tam explendarum aliquot vacuarum paginarum gratia, quam uti, cum ea qua de finali causa nono huius libri capite traduntur, plurimum illustrent; hac in antecessum exhibendo, & commouerem caterorum desiderium, & spem tibi eius verbis facerem praecleara illius editionis. Nam tertiam quidem ipso inscio (quem Tolosano tumultu anni M. D. XXXIX. in fata concessisse rumore falso ad nos perlatum fuerat) immutatis arbitrato nostro regularum summis, & iniectis in contextum capitibus legum, ex officina nostra ante biennium prodijisse cum altera primi Semestrium talem quando ipsi agrè est; nos quoque animo periniquo ferimus: ut nec illi, nec verò nobis iri satisfactum existimemus, nisi quarta editione procurata, & exhibita: id quod (si Deus sinat) propediem fore, isto velut idiographo repromittimus.

Inseren

Inserenda in l. nihil dolo, 129. §. cum principalis, D. de regulis iuris antiqui.

N pag. edit. Paris. 481. sub finem, linea 30. Lugdunen. autem edit. pag. 305. lin. 16. post verba illa (sed nec res vlla que possit deberi) addantur ista: Præterea, nouatione legitime perfecta debiti in alium translati, prioris contractus fideiussores vel mandatores: liberatos non ambigi rescriptum est, ^a si ^a l. 4. C. de fideiussor.

Postea in pag. 483. edit. Paris. sub init. linea 10. edit. verò Lugdunen. pag. 306. linea 6. post verbum (ceterum) inserantur hæc: Ad hanc regulam prorsus videtur spectasse Tertullianus, ^b quo loco sic scribit: Negotiatio seruo Dei apta est? Ceterum si cupiditas abscedat, quæ est causa acquirendi (efficiens scilicet) cessante causa acquirendi, non erit necessitas negotiandi: tanquam hoc sentiat, si absit cupiditas quæ causa principalis est, locum non habere quæ sequuntur, hoc est, negotiationem quæ idèd exerceri solet ut adquiratur quod appetimus. Saluianus ^c autem de Baptismo agens, ipsam regulam disertissimè expressit, quo loco: Ergo primum renunciatur diabolo ut credatur Deo: quia qui non renunciat diabolo, non credit Deo; & idèd qui reuertitur ad diabolum, relinquit Deum. & statim: Hoc itaque modo omnia symboli sacramenta soluuntur, & totum quod in symbolo sequitur, labefactatur, nutat. Nihil enim sequens stat si principale non steterit. Dic tu igitur Christiane, quomodo tenere te sequentia symboli putas, cuius principia perdidisti? membra sine capite nihil profunt, & ad exordium sui cuncta respiciunt: quæ utique si perierint, omnia pessum trahunt. Siquidem stirpe sublata aut non sunt reliqua; aut si sunt, sine emolumento sunt, quia sine capite nihil constat. Ac nostræ quidem huic sententiæ in omnibus ferè quaestionibus, &c.

^b In lib. de idololat.

^c Lib. 6. de Gubernat. Dei.

Paulò post in ead. pag. post hæc verba (benigna ratione aliquid receptum est) addantur ista: Huc facit quod Arnulphus Lexouien- sis Episcopus de puero pignoris nomine obligato ab auunculo propter impensas in eius exhibitione factas, ita scripsit ad Engolismensem Episcopum: cuius clericus non tantum fortis, sed etià vsurarum nomine puerum retinebat. Clericus etenim vester manifestè de plagio confitetur (inquit) sed & vsuras quas detestatur Ecclesia nihilominus impudenter exposcit. Quod si vsuras quoniam odiosæ sunt, in sumptum exhibitionis impensa puero malignitas astuta conuertit,

G g g

respondemus vti principalis obligatio sublata est, puerum de accessoriis non teneri, sed in eum (sic lego pro, sed eum) iniuriarum competere potius actionem quod ingenuum puerum liberalibus artibus applicandum subductum patri, propositis non permiserit officiis applicari. Principali quoque actione, &c.

Paulo post in ead. pag. post hac verba (super vsuris vel fructibus cognoscat) addantur ista: Itemque circa tutorum excusationes cessante earum causa principali constat & ipsas cessare, atque adeo ad eius qui ob aliquam causam excusatus fuerat ipsa cessante onus & curam administrationis pertinere ab illo tempore quo causa cessare cepit. In hanc sententiam extat Antonini a rescriptum quo, Si in locum eius tutores ad tempus (inquit) dati estis, qui Reipubl. causa aberat, isque iam finito munere quod ei iniunctum est, abesse desit: quin ad eius officium curamque pertineant negotia pupillae, ambigere non debetis. Similiter si minoribus aetate liberis damnato patre tutor datus est, Constantinus Imp. b ait necesse esse vt ab officio suo recedat regresso eo quem non solum nomine redire, sed etiam officium suum nulla prauitate corruptum liberis praeberet oportet; vt eorum bona tueatur & augeat. Sententiam igitur deportationis (vtpote abolitam restitutione in integrum ex indulgentia principali subsecuta) nullo patrem praeiudicio deminuere. Quem si comperta integritas (inquit) vt naturae ita officio liberis restituerit; ei gubernacula rerum tradenda sunt; eius ad imitationem publici iuris, prouisa custodia est; quae nisi bonis patribus detur, luctuosior erit filiis reditus quam discessus. Hac ille.

In pag. 484. edit. Parisien. in fine. Lugdun. autem edit. pag. 307. lin. 6. post illa verba (quamque statim effectus sequitur) inserantur ista: πρώτῳ αἰτίᾳ, & τὸ διὰ τί, vocare videtur Aristoteles; c cum scribit id demum nos intelligere, quod per causam cognoscamus: sic ferè ἀδέναι ἢ ἔργον ἀδύνατον ἀποδοῦναι ὡς ἀπὸ τοῦ διὰ τί, πρὸς αἰτίᾳ: τὸ δὲ ἔστι τὸ λαβεῖν τὴν πρώτην αἰτίαν. Atque vt eo loco, causam efficientem inter ceteras primam causam & per quam aliquid est nominat; ita paulo post, principium vocat, hoc est, principalem causam: subiicit enim Philosophus, ἀλλοῦτι καὶ ἡμῶν τὸ ποικίλον ἢ πρὸς γένεσιν ἢ φθορᾶς ἢ πρὸς πάσης τῆς φύσεως μεταβολῆς, ὅπως εἰδὸς αὐτῶν τὰς ἀρχὰς, ἀνάγειν εἰς αὐτὰς περιέμεθα τῆς ἡμετέρας φύσεως. Principij autem siue primae causae nomen, non solum ad efficientem ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ πρῶτη ἢ τῆς ἡρεμίας (vt ipse loquitur) pertinere; verum etiam ad eam ex qua quid conficitur, & sine qua non fit τὸ ἔργον ἢ γίνεσθαι τι ὑπαρχόντων ἢ ὁ λόγος ὁ τῆς ἰσχύος εἶναι, idem ipse satis in sequentibus demonstrat: praterea etiam ad finalem causam; quam τὸ τέλος, & τὸ ἔνεκα nominat; itaque cum multifariam causa dicantur; sequitur vt eiusdem rei non per accidens, sed quatenus res est, multae quoque causae sint: sed non eodem modo, verum vna quidem vt materia, altera verò vt quae efficit, & vnde motus; συμβαίνει ἢ (ait d idē auctor)

a l. r. C. in quib. caus. tutor. hab. tut. vel curat. dari pot.

b l. vlt. §. minor. C. de sent. pass.

c Lib. 2. φυσικῆς αἰτιολογίας, sub initium.

d d. lib. 2. φυσ. αἰτ. & lib. 4. ἠθ. μὲν τὰ φυσικὰ, sub initium.

auctor) πολλαχῶς λεγομένην τῆς αἰτίας ἢ πολλὰ τῶν αὐτῆς αἰτιῶν εἶναι, & ἡμῶν συμβαίνει. οἷον τῆς ἀνδρείου καὶ ἢ ἀνδρείου τοιαύτην, ἢ ὁ χαλκός, & καὶ ἔργον, ἀλλ' ἢ ἀνδρείου, ἀλλ' ἢ τῆς αὐτοῦ τρόπου, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ἔστι, τὸ δὲ ὡς ὅθεν ἢ κίνησις. Sequitur & illud, multa vt sint cuiusque rei principia: πάντα γὰρ τὰ αἰτία ἀρχαί; quemadmodum idem Aristoteles a alibi tradit. Et statim b de causis agens; αἰτίον ἢ λέγει (inquit) ἕνα μὲν τρόπον ἔστι ἢ γίνεσθαι τι ὑπαρχόντων; οἷον ὁ χαλκός τῆς ἀνδρείου, ἢ ὁ ἀργυρος τῆς φιάλης, καὶ τὰ τέσσαρ' ἔστιν. ἀλλοῦ ἢ, τὸ εἶδ' ἢ τὸ παράδειγμα. τὸ δὲ ἔστι ὁ λόγος τῆς τῆς ἰσχύος εἶναι, ἢ τὰ τέσσαρ' ἔστιν, &c. ἐπι ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ πρῶτη ἢ τῆς ἡρεμίας, &c. ἐπι ὡς τὸ τέλος: τὸ δὲ ἔστι τὸ ἔνεκα, οἷον ἢ περιπατεῖν ἢ ὑγίαια, &c. καὶ ὅσα δὲ κινῶσιν ἄλλα μεταξὺ γίνεσθαι τὰ τέλη, & reliqua.

a Sub init. lib. 4. ἠθ. μὲν τὰ φυσ. b Cap. 2. eiusdem lib.

In pag. 485. edit. Parisien. in princip. edit. autem Lugdunen. 307. lin. 7. post verba (esse nihil impedit) inserantur ista: etiam efficientes atque adeo pertinentes eandem speciem; λέγει ἢ αἰτία πολλαχῶς (ait c Philosophus) καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν προτέρως ἢ ὑστέρως, ἀλλὰ ἄλλο: οἷον ὑγίαια ὁ ἰατρός ἢ ὁ τεχνίτης, ἢ τῆς διαπασῶν τὸ διπλάσιον ἢ ὁ ἀριθμὸς, ἢ αἰετὰ τὰ περιέχοντα πρὸς τὰ καθέκαστα.

c d. lib. 2. φυσ. αἰτ. & sub init. lib. 4. τῆς μὲν τὰ φυσικὰ.

Paulo post ead. pag. post verbum (Iuriconsultus) adde, post Ciceronem. d

d In lib. de Fato.

Praterea in ead. pag. post hac verba (τὸ αἰτίον, &c.) inserantur ista: Ex pluribus causis principalibus, siue efficientibus siue finalibus, si sublatis reliquis vel vna superest; ea quoque locum habere quae sequuntur, verisimilius arbitror; vt circa prohibitas affinitatis veneratione nuptias ab Imp. in Institutionibus traditur, e item ratione luctus aut sanguinis turbationis: nam isto casu .eius qui lugeri more maiorum non debet, vidua intra legitimum decem mensium vel anni hodie tempus non recte nubet, si nondum peperit: neque verò etiā si pepererit vt nullus turbationis sanguinis metus amplius superfit, si alioqui maritus lugeri debeat; sed legitimis tam Edicti Praetorij quam constitutionum poenis subiceretur, f nisi à principe facultatem intra tempus legitimum nubendi impetrauerit.

e §. affinitatis, Instit. de nup. ex quo vide Ludou. Roman. cons. 179. num. 16. post Bartol. in l. ita stipulatus, §. 1. supra de verb. obligat. & in extraneant. ad reprimendū, vers. nec ex eorum.

In ead. pag. edit. Parisien. & Lugdunens. post verbum (προκαταρτίσιμα) adijciantur ista: Aristoteles ἢ τὰ πρότερα, itémque τὰ ἀρχαῖα, vulgus Physicorum, &c.

f l. r. §. 1. l. libertorū, §. 1. supra de his qui not. infam. l. decreto, C. ex quibus caus. infam. irrog. vbi Godofr. post Cuiac. & l. r. C. de sec. nup.

In ead. pag. post verbum (adiutrices) inserantur ista: Quibus non item principalibus & perfectis aut male aut alia ratione Chrysippus proximas adiungit apud M. Tullium h (si tamen is locus est integer: vbi, Causarum enim, inquit, aliae sunt perfectae, & principales, aliae adiuvantes & proximae.)

g Lib. 2. φυσικῆς αἰτιολογίας. h In libro de Fato.

Paulo post in ead. pag. adseribantur bisce (in Stromatis lib. 8.) ad marginem verba ista: Vide & Sextum Philosophum lib. 3. Pyrrhon.

a l. si mulier, §. si mulier, supra ad Velleian.
 b l. si autem, §. possidere, in fine. supra de rei vindic.
 c l. & ex diuerso, §. 1. supra de rei vindic.

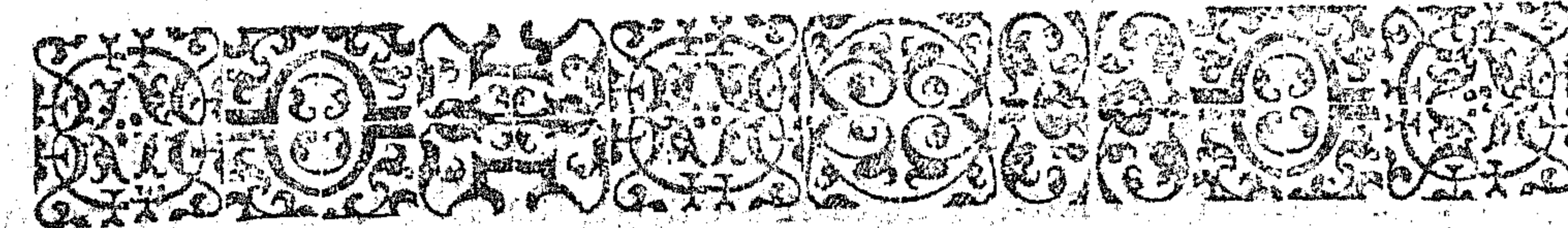
recipere, fructus etiam liberos recipit. ^a Item possessor à quo res vindicatur, fructuum etiam nomine ex quo possidere cepit, condemnabitur, vt Paulus noster eodem lib. 21. ad Edictum tradit: b adeò vt etsi alienum fundum aliquis petierit, eiusque illum esse iudex sententia declarauerit, de fructibus etiam possessor condemnari debeat, vt apertè idem eodem in libro docet. ^c Et generaliter quod de principali hoc & de accessorio plerunque ius est. Itaque non solum in re commodata competit ei cui commodata est furti actio: sed etiam in ea quæ ex ea adgnata est; quia & eius custodia ad eum pertinet. Nam etsi seruum tibi commodauero, & vestis eius nomine furti ages: quamuis vestem quam vestitus est tibi non commodauerim. Item si iumenta tibi commodauero, quorum sequela erat eculeus, competere furti actionem etiam eius nomine, quamuis ipse non sit commodatus, ab Vlpiano ^d traditur. Ait lex, Quæ sequuntur. Causæ dicuntur præcedere: causata (vt vocat Aristoteles) siue res & effectus sequi. Quamobrem si extant consequentia, eorum causam subesse conuenit: *ὅτι ἑπάρχει τὸ αἰτιατὸν* (inquit ille ^e) *καὶ τὸ αἴτιον ἑπάρχει: & τὸ ἄ αἴτιον πρότερον ἔ αἴτιον*. Signa denique causarum proxima, subesse causam demonstrant; vt fumus ignem, bonus color sanitatem: vnde & ex vestitus ratione mores cuiusque colligi Clemens Alexandrinus argumento ducto à simili comprobatur; ^f quo loco, *ὡς οὖν τὰ σημεῖα ἐκείντων ὄντα ἔ αἰτίων, παρόντα σημεῖα: καὶ λον ἢ δάκρυσι τὴν ἔ ἀποτελέσμαι ἔ ὑπαρξιν. οἷον καπνὸς μὲν πῦρ, εὐχρησία ἢ καὶ ἀσφυξία ὑγίαιαν: ἔ τως ἢ παρ ἡμῶν οἱ τοιάδε γολῆ ἔ ἴθως τὴν κατὰ τασιν ἔρδάνονται, &c.* quæ sequuntur.

d l. eum qui, §. non solum, supra de furt.

e In suprascripto loco, ad finem lib. 2. poster.

f Lib. 3. Pedag. cap. 11.

Inseren

Inserenda in l. cum principalis, 178.
 D. de regulis iuris antiq.

H ^T *primùm in pag. 644. edition. Paris. sub init. linea 8. post hæc verba (solui stipulationem idque Vlpianus tradit) adijciantur in textu quæ sequuntur: Idem alio loco, a Si accepto fuerit lata (inquit) ob rem iudicatam clausula, Marcellus ait cæteras partes stipulationis euanuisse: propter hoc enim tantum interponi, vt res iudicari possit. Ait lex, principalis causa. Possis non ineptè causam ita hoc loco interpretari, vt quæstionem, litem aut negotium significet. Principalis quæstio proprietatis nimirum intelligitur ab Imper. Constantino; b vbi à possessionis lite distinguitur: & similiter negotium principale; quo loco c à violentiæ ciuili causa & criminali quæstione de vi separatur: ita vt quamuis de vi priusquam de proprietate disceptari oporteat; ciuilitè scilicet dicta causa de possessione, & eius momento (sic enim arbitror omninò exponendum Adriani Pij, scilicet Antonini rescriptum, cuius aliquot nostrorum auctorum locis ^d fit mentio) attamen quoniam ita fit ex interdicto vnde vi reformatio possessionis vt integra omnis proprietatis causa (quam esse principalem diximus) ex Imperatorum constitutione ^e seruetur; non prius agatur criminaliter ex lege Iulia de vi ad pœnam iudicij publici persequendam, quàm fuerit negotium principale agitatum de proprietate scilicet: vt pœnam violentiæ destinatam tantò leuiorem, aut interdum etiam nullam subeat, qui in lite de proprietate superior fuerit tanquam superior accessoria, hæc principalis fuerit, nec iustè quis videatur de illata vi à vero domino (quo scilicet inuito rem detinebat) perferre quæstionem, præsertim criminalem & publicam: nisi cum atrocius & grauius fortasse quidpiam admissum fuerit; quo casu qui primus vim intulit, omninò plectendus est. ^f Ait lex, *Principalis efficiens*, & quidem absolutè; in qua inest principium (vt ita dicam) effectuum: quæ euenta siue actiones parit, ac producit protinus & necessariò. Ecce enim cessante, &c.*

a l. si accepto, 20. supra de acceptilat.

b l. nulli prorsus, 10. C. de iud. iuncta l. 1. C. Th. vnde vi. c l. 7. C. de vi.

d l. si de vi, 37. supra de iudic. l. qui cœtu, §. si de vi, supra ad leg. Iul. de vi publ. e l. 1. C. si de momēt. posses. fuer. appel.

f l. quoniam, & d. l. 7. C. ad legē Iul. de vi.

E ^{Adem pag. sub finem linea 341. edition. Parisiens. Lugdunens. verò posterioris pag. 401. linea 16. post verba hæc (quod in efficiente diximus) in textu ponantur quæ sequuntur: Nam & finalis causa non immeritò principalis dicitur secundum ordinem intellectus, quo finis scilicet esse principium existimatur, sicuti Bartolus noster quodam loco ^g adnotat; & beatus Thomas primam inter omnes causas esse causam finalem definit: ^h cuius ratio est (inquit) quia materia non sequitur formam nisi secundum quod mouetur ab agente (nihil enim}

g Ad leg. ambitiosa, nu 19. supra de decret. ab ord. fac. quæ ad hoc & D. Thomam in 1. secunda quæst. 1. art. 1. & 2. citat Couarru. ca 20. lib. 1. Var. resol. h In summa Theol. secunda quæst. 1. att. 2. enim

a. *αὐτὸς ἡγεῖται*
in *ἑθέρω*, cap. 7.

b. In libro *αὐτὸς*
αἰετὸς ἀπὸ τῆς
ad Thraſibulum
sub init. fol. 17.

c. s. sed scien-
dum, dist. 61.

d. Lib. 8. antiq.
Roma, fol. 509.

enim reducit se de potentia in actum) agens autem non mouet nisi ex intentione finis: si enim agens non esset determinatum ad aliquem effectum, non magis ageret hoc quam illud. Ad hoc ergo quod determinatum effectum producat, necesse est, quod determinetur ad aliquid certum quod habet rationem finis. Haec tamen ille; aptissimè (vt videtur) ad id quod apud ipsum Aristotelem a alicubi traditur, efficientem esse causam vnde motus principium; finalem verò propter quam quid fit (vtrputà sanitatem) non quidem propriè, sed tamen secundum translationem, & ipsam quoque causam efficientem esse. *ἔστι ἡ τὸ ποιητικὸν αἰτίον ὡς ὄντων ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. τὸ δὲ ἔνεργον ἔστι ποιητικόν. διὸ ἡ ὑγίεια ἔστι ποιητικόν, εἰ μὴ κατὰ μεταφορὰν.* Scopus à finali causâ tametsi admodum ad eam accedat, vt plerunque alterum pro altero ponatur; differt tamen quadamtenus, ex habendi scilicet pradicamento aut faciendi quidpiam. Exemplum eius quod dico à Galeno istud adferam; quod nunc memoriæ succurrit, valdeque perspicuum arbitror. Medicinæ scopus est sanitas; finis autem, vt hanc adhibita illa consequamur: *ὄτι ὁ μὲν σκοπὸς τῆς τέχνης* (inquit b ille) *εἰς ἑσθίην ἢ ὑγίειαν ἢ τὸ τέλος ὅν τὸ τυχεῖν ὑγιείας οἱ ἡ γὰρ τῆς ἐπιτυχίας διαφέρουσιν*, & reliqua. Igitur cessante finali causâ, quod sequitur id est, quod ob eam fit, locum non habebit; sed vel habere non incipiet, vel desinet: vt si ob rem aliquam, &c.

Paulò post verbum (ergo) adijciantur hæc in textu: Rectè atque adpositè Gratianus c admonet Ecclesiasticas prohibitiones proprias habere causas, quibus cessantibus cessant & ipsa, vt enim laicus in Episcopum non eligeretur, hæc causâ fuit, quia vita laicalis Ecclesiasticis disciplinis per ordinem non erudita nescit exempla religionis de se præstare aliis quæ in seipsa experimento non didicit, &c. quæ sequuntur ibi, & in c. Neophylus, ead. dist. & similiter cum dotis constituendæ finalis causâ sit matrimonium, &c.

Pagina 645. Parisiens. edition. in textu, linea 14. Lugdunens. verò posterioris pag. 401. linea 37. post verbum (similiter) ponantur hæc: De finali causâ interpretor, vt ea sublata vel cessante id quoque obseruari desinat; quod ob eam inductum, aut receptum necessariò fuerat: sicuti verbis alterius ad Marcium legationis Romanæ istis apud Dionysium d esse comprehensum memini. *ὡς τὸ γὰρ ἐπὶ ἀνάγκης τινὸς ἢ καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀποδιδόντων καὶ ἰδίωταις ἢ πῶλεσι καὶ ἑτέροις μετὰ πεισῆν τὸς καὶ τὸς ἀνάγκης ἀποδιδόντων.* Et à Iustiniano Imper. in constitutionis de caducis tollendis præfatione, vt quod belli calamitas inuexit, hoc pacis lenitas sôpiat; scriptum in eandem sententiam legitur, caduca enim inducta locupletando arario diuturnis bellis ciuilibus exhausto, quod si cum exhauriri desinat, refici necesse non sit. Caduca obseruari amplius non oporteat eadem ratione cum ex edicto pratoris legatarius cui nō cauetur ab herede mittitur in possessionem legati seruandi causâ, sed tamen ita, vt expellendi heredem ius non habeat; verum simul cum eo possideat: quò saltem tadio perpe-

perpetuæ custodiæ extorqueat heredi cautionem, idque Vlpianus a a I. is cui, in principio. supra vt in poss. f. legat. seu fid. seru. tradit: propterea missio (quæ non aliter fit nisi vbi non cauetur & eò spectat vt caueatur) erit reuocanda; si postea caueatur, etiam si interim facta sit: legatarius non prius de possessione decedere debet (hoc est, teneatur ex edicto) quam ei fideicommissum solutum, aut eo nomine satisfdatum fuerit. Vbi erit solutum igitur aut satisfdatum tenebitur. Nam quod si integrare fieret, in possessionem non mitteretur (inquit Iulianus b) id cum offeretur, discedere à possessione debet. Præterea cum veteretur Alia Sentia, &c.

b. I. qui pecunia, supra vt in poss. f. legat.

Eadem pag. post verba hæc (non puniri patronum hac lege) ponantur ista in textu: Huc refero quod à B. Ambrosio alicubi c sic scriptum legitur: Minitatus est præterea (Deus) quod deleret hominem ab homine (inquit) vsque ad pecus, & à reptilibus vsque ad volatilia delebo. Quid læserant irrationabilia? Sed quia propter hominem illa facta erant, eo vti que deleta propter quem facta sunt, consequens erat vt etiam illa delerentur: quia non erat qui his veteretur. Sanè iustissima ordinarione creatoris, & vitam & mortem animalium nostris vsibus subdi, beatus Augustinus d asserit: non propter seipsa igitur, sed propter hominem; vt rectè D. Thomas colligit. e Huc & illud pertinet ex concilio Lateranensi.

c. De Noc & Arca, cap. 4.

d. Lib. 1. de ciu. Dei, cap. 20.

e. In 2. secundæ in Summa q. 64. artic. 1.

Eadem pag. post hæc verba (verum ad rem redeamus) addantur ista in textu: Impulsua causâ præterita est: quæ etsi falsa fuerit neque consistat, nihilominus ea quæ sequuntur, ex voluntate vel contrahentium vel testatoris locum habent; secus in finali dicimus: cui si locus non sit, ne id quidem consistet quod ea fini factum quis voluit; sed etsi quid ob eam rem datum erit vt fieret, eius repetitio competet. Ergo Pomponius, f damus aut ob causam (inquit) aut ob rem. Ob causam præteritam: veluti cum ideò do, quod aliquid à te consecurus sum, vel quia à te aliquid factum est; vt etiam si falsa causâ sit, repetitio eius pecuniæ non sit. Ob rem verò datur, vt aliquid sequatur: quo non sequente repetitio competit. Ergo Papinianus g supra falsam causam (inquit) legato non obesse verius est: quia ratio legandi legato non cohæret; sed plerunque doli exceptio locum habebit, si probetur aliàs legaturum non fuisse: rectè hoc quidem Papinianus: nam etsi de impulsua causâ Iurisconsultus tractat, cum falsam causam non abesse ait; ac verè quidem secundum id quod antè diximus: attamen exceptio cum locum habet, secundum id quod à Papiniano est additum; hoc sanè ex vi causæ efficientis est, non impulsuæ; propterea quòd vbi testatoris voluntas deficit (quæ sola facit, vt legatum aut debeatur aut ademptum censeatur h) non potest quod relictum erit vtiliter exigi, sed per exceptionem ab herede seruabitur. Voluntas quippe testatoris & liberalitas, efficiens causâ est & mater actionis ex testamento, ad id perfectandum quod relictum fuerit. Ea si desit efficiet ipsa ne actio competat. Nam, vt ait Aristoteles, i eadem contrariorum causâ est, *ἔτι ἡ*

f. I. damus, sc. supra de condi. indebit.

g. I. cum tale, 71. §. falsam, supra de condi. & demonstr. l. 2. & toto tit. C. de falsa causâ adiecti legat.

h. I. si iure, supra de legat. 3. l. 3. §. vltim. supra de adim. legat.

i. Lib. 2. *αὐτὸς* *φυσικὸς ἀναγκαστικός*, & sub initium lib. 4. *αὐτὸς* *φυσικὸς*.

H h h

τὸ ἀπὸ (intelligit ἀτιοῦ) ἢ ἕκαστων ἑστί. ὃ γὰρ παρὰ ἀτιοῦ τὸ εἶναι, τὸ εἶναι
 ἐν ἀπὸ ἀτιοῦ ἢ ἕκαστων ἑστί. οἷον τὴν ἀπὸ ἀτιοῦ ἢ καὶ ἕκαστων, τὸ ἢ ὡς
 ἀπὸ ἀτιοῦ. ἢ ὡς ἢ παρὰ ἀτιοῦ, ἀτιοῦ τὸ σωτηρίας. Sanè impulsua legis cau-
 sa cessante, dicendum videatur esse, cur ipsa lex reuocari, utpote nūc
 iam inutilis, debeat. Iustinianus ^a quidem, & nomen & materiam
 caducorum (ait) ex bellis ortam & auctam ciuilibus, &c. Neces-
 sarium duximus, &c. in pacificis Imperij nostri temporibus ab orbe
 Romano recludere: ut quod belli calamitas introduxit, hoc pacis le-
 nitas sopiat. Huc perrinet quod de abroganda Oppia lege Valerius
 tribunus pleb. apud Liuium, ^b Quas tempora (inquit) aliqua deside-
 rarunt leges mortales (ut ita dicam) & temporibus ipsis mutabilis ef-
 se video; quæ in pace latae sunt plerunque bellum abrogat, quæ in
 bello, pax: ut in nauis administratione alia in secunda, alia in aduersa
 tempestate vsui sunt, & postea, cui non apparet ob inopiam & mise-
 riam ciuitatis, quia omnium priuatorum pecuniæ in vsu publicum
 vertendæ erant, istam legem scriptam tandiu mansuram quamdiu
 causa scribendæ legis mansisset? Sed verè ut dicam satis hinc quo-
 que colligitur, tolli legem sublata non tam impulsua belli causa quàm
 finali, necessitatis publicæ; cui olim subuentum ita oportuit, hodie
 frustra sit. Quod de causa efficiente, ac finali dictum est, &c.

^a l. i. C. de cadu-
 tol. in princ. &
 Leo epist. 77. in
 c. 1. 34 q. 1. apud
 Gratian.

^b Sub initium
 lib. 34.

Pagina 646. linea 13. Parisiens. edition. Lugdunensis autem postero-
 ris pag. 402. linea 7. post hæc verba (habet rationem) subiungantur
 ista in textu: Sed circa finalem causam quod diximus, ea si defece-
 rit, effectum etiam cessare; possit quispiam non immeritò respon-
 sum Scæuolæ ^c obicere: quo cum testator vni ex duabus filiabus
 coheredibus filio mente capto datis portionis filio relictae vsu-
 fructum legasset; deindeque ab ipsa petiisset, ut fratrem suum ale-
 ret, tueretur, defenderet; pro eo quod ipsi vsufructum portionis
 eius reliquerat donec mentis compos fieret & conualesceret: perse-
 uerare legatum vsufructus nec intercidere respondit; cum filius in
 eodem furore in diem mortis suæ perseuerans decessisset. Verum ta-
 met si extincto filio mente capto portionis ipsi datae vsufructus so-
 rori relictae firmi debere videbatur propter posteriorem clausulam
 quam pessimè (animo quidem meo) nonnulli de impulsua causa
 cum Bartolo interpretantur: nihilominus tamen ex priori clausula
 qua purè legatus est filia vsufructus, portionis filio datae: apparet
 rectè responsum à Iureconsulto, quoniam scilicet defecerit conditio
 recuperandæ bonæ mentis & sani capitis, sub qua conditione, vsu-
 fructus ademptus filia fuerat; ideòque perseuerare legatum vsu-
 fructus purè ipsi antè datum iudicio testatoris qui hanc utique
 alteri sorori & in vsufructu dando & in curatione fratris iniungen-
 da prætulit: quod non satis perceptum ab interpretibus fuisse ar-
 bitror; atque hoc loco propterea visum adscribere: nam equidem
 non nego quin furor filij causa impulsua testatori fuerit vsufructus
 portionis ei datae relinquendi filia cum alimentorum aut annuorum
 ipsi filio dandorum onere: sed non tamen huic potius, quàm alteri
 filia

^c l. generali, 33.
 s. duas, supra de
 vsufruct. legat.

filia vel vsufructus relinquendi vel demandandæ fratris cura ac
 sollicitudinis: de qua impulsua causa regulam nostram accipiendam
 non esse superius ostensum fuit. Illud dico, verba ita uti concepra
 sunt in posteriore clausula cum finalem potius causam expriment:
 perperam iniri ab aliis eius loci explicandi rationem, non satis ad
 scopum Iurisconsulti à me (ut reor) indicatum collimantibus: &
 prædilectam alteri filia istam à testatore omninò demonstrare; tan-
 tum abest ut concessum vsufructus legatum in eum casum mortui
 in furore filij extinguant; non aliter ademptum quàm si filius men-
 sis compos effici ante obitum potuisset quod utique non euenit.
 Ait lex. Causa, &c.

Eadem pag. linea 15. edition. Parisiens. Lugdun. verò pag. 402. lin. 8.
 post verbum (persequitur) inserantur hæc: Cicero autem in li-
 bro de Fato, quæ propriè causa cuiusque rei dici possit, his verbis
 explicat: Causa autem ea est quæ id efficit cuius est causa: ut vulnus
 mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Itaque non sic causa intelligi
 debet, ut quod cuique antecedit, id ei causa sit: sed quod cuique effi-
 cienter antecedit; nec quòd in campum descenderim, id fuisse cau-
 sã, cur pila luderem: nec Hecubam causam interitus fuisse Troianis,
 quòd Alexandrum genuerit, &c. quæ sequuntur. Porro autem de
 causis, aliter quàm à Iurisconsultis & Philosophis disceptari soleat,
 Rhetores differunt: inter quos Fortunatianus, ^a ubi de septem cir-
 cunstantiis per quas totam materiam consideramus, in quibus & de
 causa; omnis causa (inquit) qualis est? aut impulsua, ut ira odium;
 aut ratiocinatiua, ut lucrum hereditas; impulsuam Græci quid
 vocant? ἀρσιμὴν, quid ratiocinatiuam λογικὴν ἀτιοῦ. Ex his qua-
 cunque fuerit, qualis est? aut efficiens, cum dicimus, illa ratione pro-
 uocatus est quod πονητικὸν ἀτιοῦ Græci vocant: aut adiuuans, cum di-
 cimus etiam illa causa accessit quod ὑπερθετικὸν ἀτιοῦ Græci appel-
 lant: aut prohibens imò habui causam non faciendi, ne ad inimicum
 meum hereditas perueniret: quod κωλυτικὸν ἀτιοῦ Græci nuncupant.
 Caterùm de causa quod hîc dicitur, ea sublata locum non esse his
 quæ sequuntur, hoc ad mores etiam hominum pertinet atque in vi-
 ta ratione instituenda locum habet. Dixit sermo diuinus, Ex abun-
 dantia cordis os loquitur: quod de sermone nasci videtur prius co-
 gitatione concipitur: ut os indigna non proferat, animus iusta præ-
 cipiatur: tolle originem causæ & more occasionem remouebis offen-
 sã: ut purus defluat riuulus, fons antè purgandus est. Hæc ita Emi-
 senus Eusebius. ^b Ait lex, Non consistat omnimodò; nam si quadam-
 tenus consistat, ea quoque quæ sequuntur locum habent: utputa si
 testamentum patris per querelam inofficiosi testamenti pro parte
 rescissum est, tunc enim nihilominus pupillare valet; idque Vlpia-
 nus ^c tradit. Ergo etiam si contra patris tabulas bonorum, &c.

^a Lib. 2. Rhetor.
 sub initium.

^b Serm. pen. ex-
 hortat. contra
 diuers. vit.

^c l. Papinianus,
 s. sed nec im-
 puberis, supra
 de inoffic. testa.

Pagina 647. in princ. Parisiens. edition. Lugdunensis. verò posterioris
 pag. 402. linea 32. post verbum (explicandæ gratia) addantur ista:

H h h 2.

^a Lib. 6. de Gubernat. Dei.

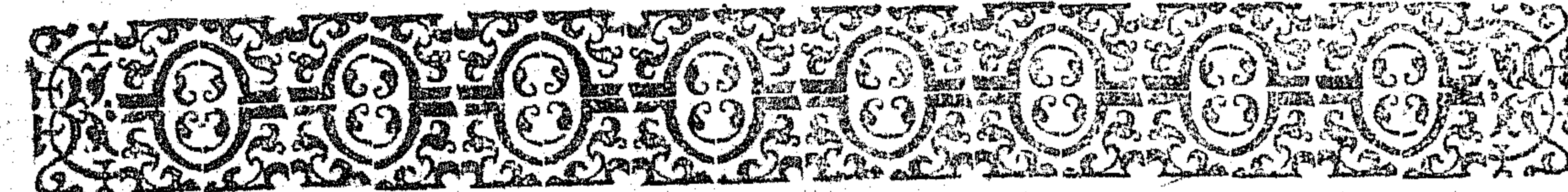
Nihil aptius, nihil manifestius adferri meo quidem iudicio potest; quam quod Saluanus alicubi, ^a postquam dixerat, Ac per hoc cum redimus ad spectaculum, relinquimus fidem Christi; hoc itaque modo omnia symboli sacramenta soluuntur, & totum quod in symbolo sequitur, labefactatur & inquinatur: subiicit rationis vice, quod istam regulam exprimit; nihil enim sequens stat (inquit) si principale non steterit: dic mihi tu Christiane quomodo tenere te sequentia symboli putas, cuius principia perdidisti membra sine capite nihil profunt, & ad exordia sui cuncta respiciunt: quæ utique si perierint omnia pessum trahunt; siquidem stirpe sublata aut non sunt reliqua; aut si sunt, sine emolumento sunt: quia sine capite nihil constat. Ut videatur principale pro principali, ut ita loquar, hoc est, pro eo quod initium ducit, vel quod fundamenti loco est, accipere. Cui congruit quod in septimæ ^b synodi can. 19. traditur de iis qui ad ordinem sacerdotalem vitamque monasticam pecuniis datis admittuntur; & quorum reprobum est principium (inquit) vniuersum quoque reiiciendum est, ut ait magnus Apostolus: verumtamen ex iure ciuili nostro istud adhuc exemplum, &c.

^b Nicenæ secunda.

^c Exigere, 65. supra de iudic.

Post extrema verba huiusce l. quæ sic habent (existimauit Africanus) apponantur hæc quæ sequuntur: Postremo cum exigere dotem mulier debeat, illic, vbi maritus domicilium habuit, non vbi instrumentum dotale conscriptum est, sicuti Vlpianus ^c pluribus docet alicubi: attamen cum matrimonium non constiterit, per cuius conditionem in mariti domicilium ipsa mulier erat reditura; nec videatur in domicilio mariti fuisse quæ non fuit in matrimonio, siue nondum contracto, siue nullo illicito atque iniusto: dicemus ex huius nostræ regulæ tenore, posse mulierem de dote aduersus eum cui dederat experiri eo loci vbi de dote contractus est habitus. Et ita sentio.

F I N I S.

INDEX EORVM OMNIVM
locupletissimus, quæ in hoc tertio Semestrium
libro notatu digniora visa sunt.

Hic quæ literis Alphabeticis notantur,
in margine petito.

A	
 BASGI & Druides eadem lucos superstitione venerabantur. 20	Accessoria obligationes quid distent à principalibus. 139. & 140
Abela, oppidum à muliere quadam obsidione liberatum. 204	Accipitrum siue hieracum in hominis cadauer studium. 178
Abiatharum Pontifex relegatus. 361	Accursij opinio aduersus Placentinum circa legalis vsus fructus extinctionem stabilita. 83
Abigail, Esther ac Debora prudentia. 204	ACH, articulus quid apud Hebraeos. 388
Abrahami deuotio commendatur. 231	Actio & exceptio in quibus competat. 95
Abscissio virilium sub Imperatoribus Byzantinis in quibus criminibus frequentata. 294. 295. & 296.	Actiōnis hypothecaria conditiones. 145
manuū in quibus iure Romano. 297	Actus & effectus distinctio. 120
Abundantius in Sidonem Phœnicia relegatus. 362	Adamum, non Euam, cur Deus ad se à peccato vocauerit. 192
Acceptilatio quando valeat, & quando non. 125. & 126	Adiuratio in fronte librorum adscripta. 160
Acceptilatio inutilis quibus casibus inutilis nonatio fuisse, ac nihil egisse censeatur. 139	Admonitio Isidori Pelusiota ad Palladium Diaconum, & proprii erroris agnitione. 68. Livia ad Augustum. 247. Isidori Pelusiota ad Ausonium correctorē. 260. Diacōni Agapeti ad Iustinianum Imperatorem. 236. Leonis item ad belli duces. 271
Acceptilatio obligationis futurae, quid differat ab acceptilatione conditionalis. 141. & 142	Adonidis veneratio maxima apud Assyrios. 29
Acceptilatio legati conditionalis vnde pendeat. 143	Adoptio Michaëlis Calaphatis ad successionem Imperij. 5. & 6. seruorum ac libertinorum ab ingenuis apud Prætorem, an permissa, iure Romano. 201
Acceptilatio & solutio facta pendente conditione, quid distet à repudiatione itidem interim facta. 153. & 154	Adriani Iurisconsulti oraculum Aurelij Prudentij, B. Ioan. Chrysostomi, H h h 3
circa Acceptilationem obligationis futurae vel conditionalis, quid interfit. 141. & 142	
Acceptilationis formula. 126. & 127	

I N D E X.

- P. Chrylogi testimonij illustratum.* 97. decretum pro seruis in dominos. 225. dictum percelebre. 243
Adrianus Imperator sacra Cereris Liberæque Romæ percolenda instituit. 2. in litera e
Adultera quibus ex causis pœnæ capitali hodie subijciatur. 344
Adulteræ qua pœna olim affecta apud Athenienses. 325
Adulterarum fœminarum pœna. 323
Adulterarum pœnæ competentes quæ intelligantur à Iustiniانو. 347. & 348
Adulterij radix, quid. 301. de eius pœna Cedreni locus. 340
Adulterio iterato pœna grauior constituta. 351
Adulteris fœminis pœna imposta à Iustiniانو quæ. 323. cessat duobus casibus. 344. & 345. cur mitius cum ijs quàm cum viris agatur. 324. & 351
ob Adulterium viris natura, fœminis nasus amputatus. 292
Adulterorum pœna apud Aegyptios. 285
in Adulteris & adulteris Leonis constitutio. 329
Adulterum in uxore inuentum occidens an puniatur Atheniensium legibus. 325. & 326
Aedes Herculis Musagetæ. 61
Aegritudinis vis multos de potestate mentis exire coëgit. 72. & 73
Aegyptij quid per signum crucis hieroglyphicè significarent. 20
Aegyptiorum leges in liberos ob parentum facinora. 103
Aegyptius Hercules alius à Thebano, & vter Gadibus columnas statuerit. 60
Aequitas altera iustitiæ pars. 259
Aeschilo Tragædo impietatis admisse reo venia data quomodo. 319
Aesculapij sanum apud Carthaginen-
- ses.* 26
Affectus parentum in liberos. III. & 112
Affectus vocabulum variè sumptum apud Iuriconsultos. 116. & seq.
Afraniæ & Amesiæ impudentia notatur. 196. & 197
Africani & Pauli responsa explicantur. 79
Africani opinio de pignore. 146
Agapeti ad Iustiniانum Imperatorem admonitio. 236. de Regibus sententia. 257
Agathia prædictio super Imperij Gallici duratione. 266. in litera b
Agrippæ Iudæorum Regis factum laudatum. 249
Aidoloj Reges quare dicti. 268
Aidolis nomine quare honestatus Rex fuerit. 181. eius nominis explicatio. 270. in litera c
Alagabalus Pseudantoninus Palladium in lararium cubiculi asportauit, & quare. 58
Alexander Diospolis Thracia, & Esaias Rhodi Episcopi, masculorum corruptores, puniunt. 293
Alexandri verba ad Hermolaum rei capitalis damnatum. 106. mansuetudo & humanitas post superatum Darium. 183. & 184. Pherai cadaver cum contumelia proiectum. 187. rescriptum ad Fœlicem. 201. Macedonis dictum egregium. 249. ad suos verba. 313
Alexius bonus vir & mitis, sed cur non bonus tamen Imperator fuerit appellatus. 273. & 274
Alienari rem posse quando intelligatur. 84
Alienatio & manumissio usufructuario interdicta. ibid.
Alienatio seruorum seuis dominis interdicta. 223
Amazonum nomen vnde. 51
Amesia impudentia. 197
Amictus monasticus, monachis & ascetrijs

I N D E X.

- trij communis.* 337
Amor in filios qualis esse debeat. 222. & 223
Anaxilai Tyranni Rhegi dictum. 242
Andocidi violatæ religionis delator, consilium à Timæo datum. 67
Andronici crudelitas in Prusæ incultas. 289
Andronici Comneni cades. 309
Anna soror Elissæ. 168
Anima pro vita. 63. in litera a. an creatione prior in homine. 122. & 123
Animantibus insita est à natura sobolis cura atque defensio. III. & 112
Animi magni proprium quid. 182
Annorum circulus & corona quid. 404. & 405
Antigoni Regis humanitas in truncum Pyrrhi corpus. 184. elogium præclarum. 312
Antigonus cur pœnas dederit. 105
Antiochi in Deos pietas & religio. 271
Antiochus ab historicis reprehensus ob denegatam Moloni sepulturam. 180. hostium cadauera sepeliri iussit. 184
Αντιπελαγία. 172
Antisthenis Philosophi dictum. 272
Antonij humanitas in Brutum hostem occisum. 186
Antonini Pij Imperatoris Romani dictum eximium. 250
Antonini Caracalla superbia notatur. 254
Antoninus, cur Pius, appellatus. 250
Apollo apud Tyrios & Carthaginenses cultus, itemque Vranus. 23. & 24. cur Delphinius dictus. 54. in litera d
Apophtegma illustre Artoxerxis Persarum Regis. 239
Αποδότης idem quod Astartis numen. 30
Appellatio φεδός quatenus Principi conueniat. 274. & seqq.
Appiani locus, vbi de Casare à Menodoro relicto, castigatur. 169. & 170
Apponere pro acquirere. 88. & 89
Appositi vocabulum apud Senecam pro quo accipitur. 89. eius contraria quæ. ibid.
Απόλλωνος cur dictus ab Homero. 403
Apuleij locus, de Isidis vario nomine, castigatus. 41. & 42
Apum mos, sine consuetudo, ritus atque consilium, in cellarum suarum diuisione. 282
Arbacæ Assyriorum Regis dictum. 245
Arcadij & Honorij constitutio aduersus damnatorum læse Maiestatis liberos. 102
Αρχιδόξον nomen cur Veneri datum. 30
Arcitenentis & venatricis habitu efficta Diana, quare. 50
Arsaces Armenia Rex excacatus. 286
Arsacius Pontifex Sacerdotes abstinere spectaculis iussit. 18
Artemius in monasterium missus. 336
Artoxerxes Memnon Darium filium suum interfecit, & quare. 115
Artoxerxis Persarum Regis dictum memorandum. 238. & 239
Ascetrijs & monachis communis amictus. 337
Astera, & Asterim, luci dicti, intra quos ritu gentium sacra idolis fiebant. 14
Astartoth, Græcè ἄστρο. 46
Ἀστάρτη pro Ἀστροάχη reponendum apud Herodianum, & quare. 12
Astarte Dea Syria quomodo. 12. quare Vrania seu Cælestis dicta. 13. vnde ductum nomen. 14
Astartes idolum vbi cultum. 13. & 14
Astartes & Diana idem numen. 16. Isidis item. 40
Ἀστροάχη apud Herodianum. 8. & 9. pro hoc, Ἀστάρτη reponendum, & quare. 12
Astrorū & cæli Luna dicitur Regina. 10
Ataburij Iouis templum. 55
Athalarici Gothorū Regis religio & pietas in Ecclesiam. 267
Athenienses soli è Græcis per Isidem iurabant.

I N D E X.

rabant. 44. suos Pratores & Imperatores, ob denegatam suis militibus sepulturam, necarunt. 18;
 Atheniensium leges de confectis plectendis. 67. ius circa insepultum. 180.
 ipsorum iure qua ex causa foeminis adire magistratus fas fuerit. 200
 Auctor gratias agit Deo debitas. 415
 ab Auctoribus vetustis vocabula peregrina eadem significatione usurpata. 9. & 10
 Auctoris deploratio circa tumultus Gallicos. 174. & 181. votum pro Republica. 283
 Auctoritas parentum imago quadam summa Dei ipsius auctoritatis. 226
 Auctoritate Senatus Bacchanalia Romae diruta, & per totam Italiam. 3
 Audacia Graecorum interpretum in aliquot Nouellarum locis prodita. 379. & 380
 de Auditione reorum per iudicum ministros facta, Chrysostomi locus. 71. in litera a
 D. Augustini locus, secundum quem & alios, sub Coelestis & Astartes nomine Iuno significatur. 41. & 32. eiusdem atque Hieronymi de codicibus sacrarum literarum mendosis testimonia. 158. & 159. alius de cura pro mortuis gerenda. 174. in litera e. alius item qui castigatur. 214. eiusdem verba ad Macedoniū indicem. 255
 Aulicorum ex moribus ingenium principis deprehenditur. 315

B

Bacchanalia Romae ut per totam Italiam Senatus auctoritate diruta. 3
 Baculus pantomimorum. 366
 Balsamonis emendatus locus. 333
 Baruch locus è Latina vulgata, iuxta manuscriptum codicem, ipsumque authenticū Graecum, restituitur. 158
 Βασανω; vocabulum πολυσημου. 345
 Basilij patris preceptum, Leoni principi

Byzant. datum, circa rectam administrationi Imperij rationem. 242
 Basilij Imperatoris consilium Leoni filio datum, ad optimam Imperij administrationem. 256
 Βασιλαρα & Σπαρὸ Luna dicta. 10
 Bel, Belus, Baal, qui Iupiter Syrius apud Spartianum à Belo fluuiio, vel hic ab illo. 33
 in Bello nulla clementia, quomodo accipiendum. 187
 Belus idem quod Baal Phoenicum lingua. 8. ipsius apud Babylonios cultus. 22. & 23
 Benevolentia Dei in homines. 227
 Blasphemo poena inflictā, Ludouici I X. Galliarum Regis iussu. 302. & in litera a
 Blasphemorum poena. 302
 Bona quatenus adimantur perduellionis liberis ex usu Gallici fori. 110. & litera b
 ex Bonis saepe mali, ut ex malis boni oriuntur. 104
 Bonorum amissione quare puniti perduellionum liberi, non vita priuati. 108
 Bonus princeps quibus terrori esse debeat. 276
 Braside Lacedaemoniorum ducis humanitas. 255
 Byzantinorum principum iusurandum in inauguratione atque coronatione praestitum. 279

C

Adauerum spoliatores ut puniendi. 297
 Cadeschim, qui dicantur in cap. 23. lib. 4. Regum. 45. & litera c. & pag. 46
 Caesarianus, officij nomen apud Romanos. 364. & 365
 Caius illustratur in l. 16. ff. de cond. & dem. glossmate sublato. 205. & 206
 Callistrati locus in l. 2. D. ad SC. Sylanianum, castigatur. 217. & 218
 Callistrati responsum de iuuenibus turbulentis. 342
 Calum

I N D E X.

Calumniatoris poena qua apud Romanos antiquitus. 285
 Canis stella. 41
 Canones, quibus foeminis prohibitum testimonium. 195. & in litera d. e
 Capillorum detonsio vnde. 316
 Capitolinae dapes quid. 64
 Capitolini Iouis fanum in theatro Corinthio. 56
 Caro, cur vetus dicta à B. Paulo. 119
 Caroli V I I. Franciae Regis erga Ludouicum filium suum lenitas. 227
 Caroli I X. Galliarū Regis elogiū. 245
 Caroli Magni in periuros constitutio. 303
 Carthada, dicta Caribago, & quare. 168. & 169
 Carthaginenses Gaditanorum consanguinei. 59
 Castigatio Dei quatenus sit nobis utilis. 305. & 306
 Casus, in quibus res ita prorsus in pendenti est, ut actum nihil interea possit dispici. 79. & seq.
 Catholiciani, idem quod Casariani. 365
 Causam dicere maximā coronā, quid. 405
 Cautionum & chirographorum vis. 131. & 132
 Cedreni locus de adulterij poena. 340
 Celticum Iouis signum altissima quercus. 19
 Cereris Liberaeque sacra Romae percolenda instituit Adrianus Imperator. 2. in litera e
 eadem qua Isis. 44
 Ceres cur mammosa dicatur. 47. & 48
 Certamine singulari superato dextra poena causa abscondebatur apud Scythas. 286
 Cestus Vrania & peplum Coelestis, quid. 35
 Charitas in suos etiam in malè affectis elucescit. 111
 Childericus Francorum Rex in monasterium missus. 336
 Chilonis preceptum, & dictum egregium. 268. & 275

Chirographorum vis. 131. & 132
 Christi consecratio recusata. 4
 Christianis, qua negligēda cura sepultura, & qua non. 177
 Christianorum antiquorum caerimoniae in luctu defunctorum. 176. precepta de Deo sequendo, ac imitando. 231. & seq. sub Galerio & Maximino horrenda supplicia. 294
 Christophoro & Sergio secretarijs, quod rebus Gallicis fauerent, oculi Romae erui. 288
 Chrysologi locus, de naturali parētum in liberos affectu, restituitur. 112
 Chrysostomi locus insignis super auriculari confessione. 68. in litera f. alius de obseruandis in sententia ferenda aduersus accusatos, confessos atque etiā conuictos, explicatus. 71. de auditione reorum per iudicū ministros facta. ibid. in litera a. de antiquorum Christianorū alius insignis locus in luctu defunctorum caerimonijs, qua & hodie in Ecclesia Catholica obseruantur. 176
 Cicero tres iustitiae partes facit. 263
 Ciceronis sententia elegans, de liberis ob parentum scelera punitis, explicatur. 109
 Ciconiarum in parentes pietas. 172
 Cimon Graecus summopere laudatur ob suam humanitatem in mortuis sepeliendis. 174
 Circulus orbium, qui Graecè κβικλ & κβικλ & κβικλ. 409
 Citharædorum in theatro metus. 365. & 366
 Clementia, virtus praecipua in principe. 23. & seq. iustitiae coniuncta. 246
 Clitophonis innocentia defensa. 66. 71. & 72
 de Coelesti Victoris locus expensus. 24
 Coelestis Venus qua. 25
 Caeli & Astrorum Regina Luna dicitur. 10
 Caeli militia duplex, & qua. 10. & 11

I N D E X.

<i>Dominium rei per adiudicationē quomodo trāseat.</i> 82. rei ab herede traditæ ad quod tempus redigatur. 88	<i>Elogium Caroli IX. Galliarum Regis Christianissimi.</i> 245. Marcellini de Iuliano. 260
<i>Dominorum scititia ut lege Dei puniretur.</i> 225	<i>Eloquentia & verecundia an sint principi necessaria.</i> 268
<i>Dominorum familiae similes dominis, vel etiam deteriores.</i> 317. & in lit. d	<i>Emancipationis ius.</i> 223
<i>Dominus fideicommissi sub conditione relicti quomodo heres esse dicatur.</i> 82	<i>Emanuelis Comneni Constantinopolitani principis edictum.</i> 335
<i>Dominus quomodo erga seruos se gere-re debeat.</i> 224. & 225	<i>Εννοστυαι & η̄ σασῑδω̄ dictus Neptunus.</i> 64
<i>Domuncula luci, quid.</i> 46	<i>D. Ephrem verba pulcherrima, de Dei in nos pietate maxima.</i> 112
<i>Domus alienæ destructor sine iudice quomodo puniendus.</i> 297	<i>Επιανέας appellatione quid à Manaëmo Εσσæo apud Iosephum.</i> 272
<i>Donatio serui, qui stipulatus est, quare in pendenti esse dicatur.</i> 75. causa mortis quando perfecta ibid. & 76	<i>Episcopi vitia ad sacerdotes diffunduntur.</i> 314
<i>Dos adiudicata viro ex adulterij uxoris causa.</i> 348	<i>Erroris fideiussio nulla est.</i> 134
<i>Druides veri orthodoxi Christiani, quibus scilicet scilicet scilicet arbor sacrosancto Domini sanguinis visco permista, eiusque signum in cultu præcipuo.</i> 20	<i>Esaïas Rhodi & Alexander Diopolis Thraciæ Episcopi, masculorum corruptores, puniti.</i> 293
<i>Duces reprehensi, qui neglectui habuerant sepulturam.</i> 180	<i>Esaïa cap. 47. & Hieremiæ cap. 7. loci explicantur.</i> 10. & 11
	<i>Ethnicorum præcepta de sequendo Deo, item & Christianorum. 230. in lit. i. k. & 231. & sequen.</i>
	<i>ab Ethnicis olim data etiam hostibus sepultura.</i> 179
	<i>Eua posterior Adamo effectu & affectu simul.</i> 123
	<i>Εὐλάχεια.</i> 269. & 270. in litera b
	<i>Eunapij locus emendatus.</i> 41
	<i>Εὐρηματιώδης Iuriconsulti Aurelij Prudentij, B. Ioann. Chrysostomi, & P. Chrysologi testimonij illustrati.</i> 97
	<i>Excacationis pœna apud quos familiaris.</i> 287. 288. 289. & 290
	<i>Exceptio pro pactione & cōditione.</i> 385
	<i>Exceptis, verbi vis & significatio.</i> 384. 385. & seq.
	<i>Excipere pro comprehendere. 385. pro pati & sustinere apud Senecam. 386. per se solum quid significet. ibid.</i>
	<i>Excusare, verbum, quid significet.</i> 357
	<i>Exemplarium veterum collatio nō inutilis.</i> 156. & seq.
	<i>Existimare, & existimationis vocabuli significatio.</i> 358
	<i>Expli</i>

I N D E X.

<i>Explicatio §. si quis ita, l. si Stichum, ff. de nouat.</i> 129	<i>ipsa constituere, vel patrifamilias ex constitutionibus acquirere.</i> 82
<i>Exundatio Tyberis, & eius causa ad quem relata ex Authorū veteris historia sententia.</i> 63. & 64	<i>Filiusfamilias tutela, aliorūque munerum capax.</i> 383
<i>Ezechielis locus de Adonide non de Api.</i> 28	<i>Finis cuiusque rei primū animo & cogitationi occurrit.</i> 120
	<i>Firmici locus, vbi de Venere, purgatus.</i> 34
	<i>Fisco cur Respublica præferatur, si pignus specialiter accepit.</i> 146
	<i>Φοβδῆ appellatio quatenus principi conueniat.</i> 274. & seqq.
	<i>Fœlicitas Imperatorum quæ, ex D. Augustini sententia.</i> 281
	<i>Fœmina sensui rationis experti comparatur.</i> 192
	<i>Fœminæ & serui à testimonijs repulsi, & quare.</i> 193. 194. & 195
	<i>Fœminæ nonnullæ sapientes ac fortes inter cæteras, enumerantur.</i> 203. & 204
	<i>Fœminei sexus infirmitas quanta.</i> 193. & 194
	<i>Fœminarum testimonia quatenus recipiantur.</i> 195. & in litera a. iure Romano quatenus. 202
	<i>Fœminarum quarundam mores improbi.</i> 197
	<i>Fœminis nulla antiquitūs comitorum communitio.</i> 196
	<i>Fœminis quādo licitum fuerit Olympico certamine decurrere.</i> 198
	<i>Formicarum studium maximum circa sepulturam, & honorem funeris.</i> 177. & 178
	<i>Fortuna cœli Luna dicta, & in cultu maximo antiquitūs habita.</i> 27. & 28
	<i>Francica Caroli Magni lex.</i> 322
	<i>Frontonis verba, de Elissa agentis, castigantur.</i> 168
	<i>Fuci & apum ex Aliano historia, eiusque explicatio.</i> 350. & 351
	<i>Fuga & facti & consilij esse dicitur.</i> 118
	<i>Fuga & fraudis nomina consilium, & effectum in iure notant.</i> ibid.
	<i>Fugitiuus quis, & quomodo existit-</i>
	<i>Iii 3</i>

F	<i>Falsariorum pœna quæ. 297. & 298</i>
	<i>Falsi cuiuslibet reus quomodo punitus legibus Ægyptijs.</i> 286
	<i>Fames ferro sauior.</i> 95
	<i>Fanum Æsculapij apud Carthaginenses.</i> 26
	<i>Feræ natura meticulosa, inimites: quæ autem generosa, ad mansuetudinem promptiores.</i> 182
	<i>Fideicommissi sub conditione relicti heres quomodo dominus esse dicatur.</i> 82
	<i>Fideicommissum conditionale quando repudiandum, & quando non.</i> 154
	<i>Fideiussio erroris nulla est.</i> 134
	<i>Fideiussor cui debeat, si filiusfamilias stipulatus fuerit.</i> 137. & 138
	<i>an Fideiussor potius quàm reus principalis acceptilatione sibi facta liberatus existimetur.</i> 151. & 152
	<i>Fideiussoria obligatio vnde sumat vires.</i> 139. & 140
	<i>Filij, quatenus membra & partes parentum.</i> 112. & 113
	<i>Filij Dei quomodo efficiamur.</i> 236
	<i>Filij & uxor corona patris & viri.</i> 402
	<i>Filiofamilias stipulante, cui debeat fideiussor.</i> 137. & 138
	<i>Filiorum emancipandorum necessitas parentibus durioribus imposta.</i> 223
	<i>Filiorum appellatione quando nepotes cōprehensi censeantur in legatis, tutelis & intestati successiōibus.</i> 373. & seq.
	<i>in Filios contumaces & proteruos animaduersio.</i> 222
	<i>Filius quomodo castigandus.</i> 221. & 222
	<i>Filiusfamilias vtrum aut quatenus possit religiosum locum facere, rem in funus consumere, vsumfructum in</i>

mandus. *ibid.*
 Funus Cæranum à Delphino celebratum. 178
 Fures iumentorum è fossato & castris abactorum qua pœna puniantur. 297
 Furti conuictus iterum qua pœna puniatur. *ibid.*

G

Galarum mos circa familiares suos defunctos. 185. in litera b.
 Galerij & Maximini temporibus Christianorum horrenda supplicia. 294
 Galli vetusti suos sepelire non curabāt, captiuosque mactabant. 185
 in Gallia etiam nostra memoria sepultura nonnullis denegata. 180. & lit. d.
 Gallie in vestimentis mutabilitas. 315. & 316
 ex Gallici fori vsu quatenus adimantur bona perduellionis liberis. 110. & litera b.
 Γαυβες quid. 173
 Gemmata mensa apud Sidonium. 413
 Generi appellatio apud Iustinum. 173
 Genus an specie prius. 121
 Gladio percutiens tantum quomodo puniatur. 297
 Gladius præfecti prætorio. 155
 Græcæ mulieres à ludis & spectaculis prohibita. 197
 Græcorum leges in liberos ob parentum facinora, improbantur. 104
 Græcorum interpretum audacia in aliquot Nouellarum locis prodita. 379. & 380
 Gratia quomodo à Principe reponenda. 229
 Gratia Deo debita aguntur ab Auctore. 415
 Gratiani Augusti clementia, & moderatio. 254
 Gracitas lenitati miscenda à principe, iuxta Plutarchum, qui explicatur. 280
 Gundelma Regina ad Theodoram Augustam verba. 315

H

Habitus monasticus laudatus à D. Hieronymo. 340. in litera b.
 Hereticos libros scribentis pœna. 298
 Hasdrubal sepultura munus obiit. 186
 Heliogabalus, Phœnicum lingua, Sol dictus. 12
 Henricus III. Gallorum Rex Christianissimus Theodosij iunioris specimen exhibuit. 271. & 272
 Hercules, à Tyrjs cultus, vnde & Hercules Tyrius. 25. & 26. Gaditanus, qui & Aegyptius ac Tyrius. 58. sex enumerantur. 59
 Herculis sacerdotium. 22. eius sacra translata. 59. herois Tyrij sacra Aegypto petita. 60. commendatus à maxima cura sepeliendi hostium corpora. 188. & 189
 Heredes non inuenientes monumentum, ad cuius exemplum testator suum fieri mandauerit, an pœna teneantur. 209
 Heres fideicommissi sub conditione relicti, quomodo dominus esse dicatur. 82
 Herodiani Historici optimi de Vrania siue Cælesti verba explicata. 7
 Hieremie cap. 7. & Esaiæ cap. 47. loci explicantur. 10. & 11
 Hieremie cap. 1. & 3. loci, de ligno frondoso, explicantur. 18. & 19
 DD. Hieronymi atque Augustini de codicibus sacrarum literarum mendosis testimonia. 158. & 159
 D. Hieronymi locus emendatur. 214
 Hierosolymitani templi descriptio. 18
 Historia Leonum, qui terram foderunt, ut D. Pauli Eremitæ corpus humaretur. 179
 Historia fuci & apum ex Aliano, qui aliter atque ab interprete explicatur. 350. & 351
 Homicidis laicis monasterij vinculum imponi prohibitum. 335
 ab Homine occupato nulla res bene exerceri potest. 74
 in Homine qua requirantur, qui Deum sibi sequendum atque imitantium propo-

posuit. 232
 Homo postrema Dei creatura, quare. 122
 Horatij versus à D. Hieronymo aliter quam debuerit, intellectus. 53
 Hugonis nepotis in Anglia Sodomie insimulati pœna. 294
 Hydaspis Aethiopum Regis in subditos liberalitas atque humanitas. 239. & 246
 Hypatiæ Theonis filia eruditio. 194
 Hyperides atque Aniphon insepulti relicti, & quare. 187. in litera f.
 Hypothecariæ actionis conditiones. 145

I

Abes Galaad laudatus, ob studium humanitatis maximum in Saule sepeliendo. 174
 Idolum Astartes ubi cultum. 13. & 14
 Iehu in Iezabelis cadauer humanitas. 187. in litera d.
 Iehu supplantatio seu simulatio in sacris literis ut accipi debeat. 279. & 280
 Imago gestata in collo à sacerdotibus Aegyptiorum, qua veritas vocabatur, quid indicaret. 277
 Imitatio vnde profisciscatur. 309. & 310
 Imperatoris egregij officium. 311
 Imperatorum felicitas qua, ex sententia D. Augustini. 281
 ad Imperij successionem Michaëlis Calaphatis adoptio. 5. & 6
 Imperium Memnonis gratiosum populo cur fuerit. 239
 Impietas iniustitiæ annexa, ut pietas iustitiæ. 272
 Incendiarius quomodo puniendus. 297
 Infamiae metus maior quam mortis, viris bonis. 96
 presentis, non futuri in iure habetur ratio. *ibid.*
 Infantes apud quos Saturno immolarentur. 26
 Inficiatione pœna crescit in quibusdam delictis. 67. & 68
 Iniuria quando facta aestimetur. 117. & 118

Iniuriarum vindicatio aduersus subditos in principe vitiosa. 181
 Iniuriosorum pœna. 302
 Iniusta quadam misericordia. 261
 Interpretatio verborum in iure, ut fieri debeat. 377
 Interpretum Græcorum audacia in aliquot Nouellarum locis prodita. 379. & 380
 Ioannis Romani Pontificis ad Iustinianum admonitio. 267
 Ioannis Duca constitutio circa vestimenta Byzantinorum. 316
 Iosephi locus illustris de virtutibus quas inesse in principe Deus velit. 267. & 268
 Iouem Capitolinum siue Tarpeium Romanis infensum ex inundatione Tyberis calamitatem inuexisse, vnde dignoscatur. 64
 Iouis signum Celticum quercus altissima. 19
 Iouis Capitolini statua sapius perijt, & restituta fuit. 61. & 62
 Iouis cœnatio quid. 64
 Ira dissimulatio in principe perniciofa. 181
 Isiaca bos, & cur ita dicta. 43. & 44
 per Isidem iurabant soli è Græcis Athenienses. 44
 Isis & Astartes, siue Dea Syria idem nume. 40. de vario eius nomine, Apuleij locus castigatus. 41. & 42. ad Minervam etiam pertinet. *ibid.* eiusdem sacra sub Tyberio sublata, & quare. *ibid.* ab Antonino Caracalla deportata. 43. templum dirutum. *ibid.* eius effigies & Cereris eadē. 47
 Isidori Pelusiotæ admonitio ad Palladium Diaconum, de proprii erroris cognitione. 68. eiusdem ad Ausonium correctorem. 260
 Isis quid, secundum Aegyptios & aliquos Astrologos. 41. quare Lunæ comparata. 45. quare mammosa esse dicatur. 47
 Istriæ Rex, ob violatam sapius fidem, excacatus. 289
 Iuda

I N D E X.

Iuda propter peccata Manasses à Deo quare punitus. 317. & 318
 Iudei rebelles à Constantino auricularum præcisione puniti. 291
 apud Iudeos quot dierum luctus esset. 175
 Iudicandi officium quibus sceminis conveniat. 203
 à Iudicando qui lege prohibeantur. 191
 Iudicare, quibus sceminis permittitur. 203
 in Iudice mansuetudo & lenitas requiritur. 256
 Iudicis corruptori, medicina confessio. 71. quale debeat esse iudicium iudicis. 255. & 256. lenti & considerati proprium. ibid.
 Iuliani locus, de Pelopidis, Sparti siue Serpentigenis, illustratur & castigatur. 114. eius dictum memorabile. 252. præceptum ad Reges perimens. 260. & 261. moderatio eiusdem. 276
 Iulianus Caesar corpora casorum humari iussit. 186
 Iulij Casaris & Octavij Augusti clementia commendatur. 250
 Iunonis & Veneris eadem sub varijs appellationibus veneratio. 34
 Iupiter Tarpeius siue Capitolinus alius à Tonante & Latiario. 61. & 62
 Iupiter $\mu\alpha\lambda\chi\iota$ & $\nu\iota\ \delta\iota\sigma\pi\epsilon\tau\iota\mu\delta\varsigma$ dictus princeps beneficus & lenis, Dei exemplo. 230
 Iure gentium præstantiores ac prudentiores imperant & decernunt. 191
 in Iure verborum interpretatio quomodo fiat. 377
 Iurisconsulti affectus vocabulum variè sumunt. 116. & seq.
 Iurisconsultorum de tutelis opiniones. 378
 Ius Deum faciendi, ac novas religiones inducendi, olim in Senatus, postea verò in principis potestate apud Romanos. 2. & 3
 Ius capiendi ex civium testamētis quinam Dijs haberent. 4. & 5
 Ius trium liberorum quibusdam Dijs concessum. 6. Vlpiani aetate concedi

coeptum. ibid.
 Ius presentis non futuri metus infamiae rationem habet, explicatur. 96
 Ius Atheniensium circa insepultum. 180
 Ius spectandi ludos antiquitus. 199
 Ius regalis capillitij. 316. & in litera c
 Ius representationis. 375
 Insurandum in inauguratione & corona Byzantinorum principum præstitum. 279
 Iustini locus agitatus affecta vulgata lectione. 171
 Iustiniani Imperatoris verba, quæ in cuiusque contractus instrumento apponi iussit. 131. responsum ad verba Ioannis Pontificis. 267. privilegium fratrum filijs ab eo concessum, & super eo Iurisconsultorum opiniones. 378
 Iustitia firmat thronum soliumque Regis. 258
 Iustitiæ varia acceptio. 261. & 262. in litera a. & 263. partes duæ, ex Aristide. ibid.
 Iustitiã facere quid, apud Hebræos. 261
 Iustus apud Davidem pro benefico. 262

K
 $\kappa\alpha\iota\sigma\tau\eta\varsigma$, apud Græcos quid significet. 173

L
 L Acapeno Romano oculi eruti, quare. 288. in margine.
 Laicis homicidis prohibitum monasterij vinculum. 335
 Latiarius & Tonans Iupiter alius à Tarpeio siue Capitolino. 61. & 62
 Latini vetusti religio in aliquot Novellarum locis prodita. 379. & 380
 Lazaro monacho pictori celeberrimo, inflicta pœna quæ, Imperatoris Byzantini iussu. 299
 $\lambda\epsilon\beta\alpha\delta$ lebad, articuli apud Hebræos eadem ambiguitas, quæ $\tau\omicron$ exceptis, apud Latinos. 389
 Lectionis varietas in quibusdam novi testamenti locis indicata. 157. 158. & 159

Legata

I N D E X.

Legata Sanctis, qui apud exteros præcipue colantur, data pietatis intuitu, eorum sacerdotibus templisque nostratibus nunc, non etiam exteris, adiudicanda. 56
 Legati serui manumissio vel traditio ab herede facta quomodo ex post facto confirmetur. 85. & 86
 Legati conditionalis acceptilatio vnde pendeat. 143
 Legati conditionalis pignus. 150
 Legatum liberationis in pendenti est. 81. sub conditione factum quare veniat in familiæ exercitiã iudicium. 82
 Legatum purum quatenus in suspensio sit, & quinam ex post facto confirmetur legati serui manumissio vel traditio ab herede facta. 85. & 86
 Legatum quodlibet etiam purum heredis est potius quàm legatarij. 86
 Legatum conditionale in quo differat à stipulatione conditionali. 142. & 143
 Legatum conditionale quado repudiandum, & quando non. 154
 Legis, si servus hereditarius, ff. de stipul. serv. servatur lectio, & nova ratione cum l. si servus hereditarius, ff. de divers. & tempor. præscr. conciliatur. 91. & 92
 Leones terram foderunt ad D. Pauli Eremitæ corpus humandum. 179
 Leonis Philosophi atque Imperatoris constitutio, circa contractus. 202. ad belli duces admonitio. 271. in adulteros & adulteras eiusdem constitutio. 329
 Leonis Magni dictum egregium. 254
 Leonum in parentes senes pietas. 172
 Leonius præciso naso in Dalmatia monasterium missus. 336
 Lenitas in servos summi Dei exemplo commendatur. 215. 226. & 227
 Lex videamus, D. de libera. legat. explicatur. 81
 Lex sancim⁹, C. de pœnis, exponitur. 103
 Lex Mosis in sanos nimis & crudeliter dominos. 225

Liberi, quatenus membra & partes parentum. 99. 113. & 114
 Liberi præmij affecti apud antiquos ob parentum eximia merita. 110
 Liberi perduellionis quatenus bonis priuentur ex usu Gallici fori. 110. & in litera b
 Liberos ob parentum scelera à Deo plecti, quomodo intelligendū. 100. & 105
 de Librariorum incuria Sulpitij Severi locus, in cuius libris quadam delentur macula, notatio ipsius Scholiastæ aliquot locis. 150
 Librorum ab Ecclesia Catholica damnatorum celatores ut puniti apud Vvisigotthos. 349
 Lingua præcisa monacho, quare. 287. in litera c
 Livia ad Augustum maritum prudens admonitio. 247
 Loci ex 3. & 4. Regum, ubi de Prophetis lucorum, exponuntur. 15. & 16
 Loci præclari veterum Doctorum, de confessione priuata, quæ dicitur auricularis. 69. in literis c. d. e. f. & 70
 Lucar, ex Plutarchi loco, quid. 17. & 18
 Lucretia Romana factum veniam meruit, & quare. 96
 Luctus triginta dierum apud Iudeos, tempus legitimum. 175
 Ludorum præfeli olim Pontifices & Sacerdotes. 17
 Ludovici Regis XI. dictum memorandum. 181. in litera g
 Ludovici XII. Galliarum Regis dictum percelebre. 243. & 261. in litera a
 Ludou. III. Imperator excæcatus. 289
 Luna, ut & Sol, antiquitus religiosè culta, atque etiam adorata. 11
 Lima Astrorum Regina & cæli. 10. fortuna cæli dicta, & in cultu maximo antiquitus habita. 27. & 28
 Luna vocata Diana, & vtraque virgo & infœcunda & viarum præses. 52
 Lysander reprehensus, quod Philoclem Atheniensem ducem insepultum reliquerit. 180

K k k

- M**
 Macedonum leges in liberos per-
 duellionum. 106
 Machabæorum mater fortis & gene-
 rosa. 98. & 99
 Magistratus adire quare fœminis lici-
 tum Atheniensium iure. 100
 Magistratum conditio, quid differat
 à principum Regumque conditione,
 in iudicijs criminalibus. 257
 Manlij Torquati in filiū lenis animad-
 uersio. 286
 Māsuētudinis cōmēdatio in principe. 247
 Manumissio legati serui vel traditio ab
 herede facta quomodo ex post facto
 confirmetur. 85. & 86
 Manuum præcisio in quibus criminibus
 iure Romano frequentata. 297
 Maratocupremi grassatores qui. 108.
 eorum extincti liberi Valentimiani
 & Theodosij temporibus, & quare.
 ibidem.
 Marcellini de Iuliano elogium. 260
 Marci Curtij deuotio. 62. & 63. eius
 apud Zonaram verba. ibid.
 Marci Philosophi & Imperatoris res-
 ponsum. 234. beneficentia in subdi-
 tos. 238. & 250. verecundus dictus,
 & quare. 251. & 252. sententia eius
 præcipua. 282
 Marcus Philosophus & Imperator,
 quare verecundus appellatus apud
 Capitolinum. 269
 Maritus an possit uxorem recipere post
 biennium. 326. & 327. dimittens
 eam an possit aliam ducere. 328. in
 litera b, & 342
 Mars Gallicus siue Germanicus. 58
 Martiani principis moderatio, & dictū
 eximium. 254
 Martyrum sepulturas qui curarent an-
 tiquitus. 175
 Matathie morientis verba. 248
 Matrimonia & connubia inter Deos. 5
 Matrimonium, adultera damnata, pror-
 sus dissolutum ex Visigothorum
 legibus. 343. ex quibus causis apud
 Gracos. ibid.
 Matris fortitudo rara, & insignis con-
 stantia. 204
 Megalobizi qui dicebantur. 51
 Μεγαλις & η δὲ Πυρρός Iupiter dictus
 princeps beneficus ac lenis, Dei e-
 xemplo. 230
 Melitius in exiliū missus, & quare. 362
 Memnonis Imperium gratiosum popu-
 lo cur fuerit. 239
 Mendaci lingua præcisa iussu Artoxer-
 xis. 302
 Mendacium in ducibus ac principibus
 condemnatum. 278
 Mensa Iustiniani. 410. panum propo-
 sitionis, altaris thymiamatis, & al-
 taris holocaustorum. 411. & 412
 Mensæ corona quid. 408. eius etymon
 probabile. 414
 Mentis ac maiestatis Diuinæ natura
 quæ. 257
 Meropis in parentes pietas. 172
 Messalini vicarij responsum B. Apolli-
 nari Martyri factum suadenti vt
 Christum coleret. 3
 Metallī pœna qualis. 95
 Methodius intra monumentum cum
 duobus latronibus conclusus, quare.
 295. & 296
 Metu extorta rescinduntur. 94
 Metus cruciatus longioris maior, quam
 mortis. 94. & 95. item & infamie,
 bonis viris. 96
 Michaëlis Calaphatis adoptio ad Im-
 perij successionem. 5. & 6
 Militia cœli duplex, & quæ. 10. & 11
 per Militiam cœli quid intelligatur in
 sacris literis. 10
 Minerua Iliensis quid. 58
 Minutij Felicis loci deprauatissimi e-
 mendantur. 48. 215. 216. & 357
 Misericordia maximè requiritur in eo
 qui Deum sibi sequendū atque imi-
 tandū proposuit, & ad eam rem
 loci quāplurimi citantur. 232.
 & 233. sine iustitia consistere ne-
 quit. 258. iniusta quedam. 261
 Miseri

- Misericordiæ genus est citò occidere, &
 quare. 95
 Misericordiæ acceptio varia. 261. &
 262. in litera a
 Mithra numen vbi colebatur. 36. Sol
 & ignis apud Persas, de cuius sacris
 loci. ibid. & 37. idem quod in sa-
 cris literis Moloch & Beelphégor.
 38. apud Musæum pro quo accipia-
 tur. 39
 Mithridatis cadaver à Pharnace mis-
 sum honorificè Regijs Sinopensium
 sepulchris inferri iussit Pōpeius. 186
 Mitra legendum sine aspiratione apud
 Ambrosiū, & alijs in locis. 35. & 39
 Μυρρινη & μαρτυρια Hieronymi. 53
 Mæchorum pœna apud Aegyptios. 285.
 quæ in vsu sit apud nos, & quibus
 ex causis capitalis. 324
 è Monachatu discedere quatenus per-
 missum. 334. & in litera f
 Monachis & ascetris communis ami-
 ctus monasticus. 337
 Monacho lingua præcisa, & quare.
 287. in litera c
 Monachus olim habebatur post susce-
 ptum habitum, sine professione. 337
 Monasterij vinculum imponi prohibitū
 homicidis laicis. 335
 in Monasterium coniecta pœnæ causa,
 vtrum sit monacha, præsertim elap-
 so biennio. 330. & seq. an reci-
 piendus peccator indemnatus. 335
 Monasticus amictus, monachis & asce-
 tris communis. 337
 Moneta falsæ cutores quomodo pu-
 niendi. 297
 Monialium, quæ sibi stuprum inferri
 passæ sunt, aut nubere attentarunt,
 pœnitentia quæ. 332. & seq.
 Mors restat post criminum confessionē
 in forensibus iudicijs, quomodo in-
 telligendum. 70. quomodo testa-
 mentum antecedere dicatur. 124
 Mortis causa donatio quando perfecta.
 75. & 76
 Mosis lex antiqua pro seruis in domi-
 nos. 225. eius mansuetudo commen-
 datur. 243. & 254
 Mulier in monasterium coniecta pœnæ
 causa, vtrum sit monacha, præsertim
 biennio elapso, disputatur. 330. & seq.
 an verberanda prius ex primi adul-
 terij causa. 344
 Myrrhæ preces post patratum cum pa-
 tre Cinyra nefandissimū incestū. 67
- N**
 Epotes quando filiorum appella-
 tione comprehensi censentur in
 legatis, tutelis & intestati successio-
 nibus. 374. & seq. auis filiorū loco,
 sublatis de medio parentibus. 376
 Nerua Tarentum relegatus à Domi-
 tiano. 361. & 362
 Nestor cur pœnas dederit. 105
 Nili virtus circa Aegyptum. 216
 Nilus, Αἰγυπτίου & ποταμὸς dictus. 215
 Niobes casus ob filios. 98
 Nomen posterius quid. 355
 Nomina propria virorū passim deprau-
 uata castigantur. 160. & 161. quare
 à sanctis Patribus, Ecclesiæque Do-
 ctoribus, supprimantur. 170
 Normano nobili cuidam pœna inflicta
 Ludouici XI. temporibus, quod Pa-
 risis Burgundiones appellasset. 302
 Nota quadringentorum per cuius ma-
 nus digitos fingenda. 354. & 355
 Nouatio quando fieri possit, & quando
 non. 129. 130. & 142
 Nouationis definitio. 151
 Nouator ex quo tempore obligetur. 142
 Numæ in Deos pietas. 271
 Numen confessis patere, verum est. 67
 Numeratio per digitos vsuata antiqui-
 tatis. 354. & 355
 Nuptiarum sacrilegi quare pœna pu-
 niendi. 322
- O**
 Beccationis pœna varijs in crimi-
 nibus iure Romano frequentata.
 299. & 300
 Obligatio fideiussoria quādo extingua-
 tur, & quare. 79. & 80
 K. k. k. 2

- Obligatio ex stipulatione pendet. 90.
accessoria quæ actu præcessit, utrum
prior principali. 121. quibus constet.
123. quando retrahatur. 140.
& 141
circa Obligationem futuram vel condi-
tionalem quid iuris sit, fideiussori-
bus aut pignoribus datis. 145
Obligaciones accessorie unde sumat vi-
res. 138. quid distent à principalibus.
139. & 140
de Obligationibus principalibus, acces-
sorijs puris & conditionalibus. 137.
& seq.
Obligationis contractæ tempus in solu-
tionibus inspicitur. 137. futura no-
mine quando pignus constituatur.
145. circa futura vel conditionalis
acceptilationem, quid intersit. 141.
& 142
Octavius Augustus cur pater patriæ
dictus. 250
Oculis pœna impositæ ob furtum & li-
bidinis flagitium, ratio. 299
Oculorum principatus præ ceteris sen-
sibus. 300. eorum concupiscentia
quæ. ibid.
Officium principis in subditos, ex Py-
thagororum sententia. 244. & 245
Officium iudicis quale. 255. 256. 260.
lenti & considerati proprium. 256
Olympij templum ubi, & à quo condi-
tum Athenis. 55
Opinari, verbum, quid. 357
Opis Diana vocata. 52
Optare, verbum ad quæ pertineat. 367.
& 368
Orbes mensarum & tripodes Deorum
rotundi. 408. & 409
P
Pædiconum pœna quæ. 293. & 294
Palladis nomen unde Mineruæ da-
tum. 57
Palladium quid. 57. ab Alagabalo Pseu-
dantonino motum & asportatum. 58
Parentes in liberis leduntur ac offen-
duntur. 97. 98. 99. & 100. ad de-
licta liberorum conuenient. 112. &
113. ex moribus filiorum, quos insti-
tuere illi debuerint, estimantur. 320
Parentum amor in suorum ærumnis &
afflictionibus. 98. & 99. ob eorum
scelera à Deo plesti liberos, quomo-
do intelligendum. 100. & 105. in li-
beros Romæ antiquitus durum Im-
perium. 220. eorum auctoritas
imago quedam summæ Dei ipsius
auctoritatis. 226
Παρθενον templum Dianæ nuncupatum,
ut & ipsa παρθενος. 51. & in litera h
Patientia in principe laudabilis. 182
Patrisfamilias officium, ex Doctoribus
Ecclesiasticis. 221
Pauli & Africani responsa explican-
tur. 79
Pauli §. at cum aliquis, ex leum qui,
18. ff. de iniur. explicatur. 117
D. Pauli locus ex epist. ad Philip. cap. 3.
corrigitur. 157. ad Hebræos & Ro-
manos alij quoque restituntur. 158
Peccata releuantur apud Deum con-
fessione. 69
an Peccator indemnatus in monasteriū
sit recipiendus. 335
Peccatorum confessio abolitio etiam est
delictorum. 69. in litera c
de Pecunia, quam legatam heres cre-
diderit, & alijs casibus, quibus pen-
det mutui ratio. 86. & 87
de Pelopidis, Sparti sine Serpentigenis
Iuliani Cesaris locus. 114
Peplum Cælestis & Cestus Vranie,
quid. 35
Perduellionis liberis quatenus in vsu
Gallici fori adimantur bona. 110.
& in litera h
Perduellionum liberi quare bonorum
amissione puniti, non vita priuati.
108
Perfectum, an imperfecto prius. 121
Perfidia in ducibus ac principibus im-
probata. 278
Persarum leges in liberos perduellio-
num. 105
Persica

- Persica supplicia more Regio. 240
Personæ in nomine posita dicuntur per-
peram; recte, in iure, & quid signi-
ficet. 382. & 383
Pharia Ceres ut Isis. 44
Pherenicæ historia. 197
Philippi Macedonum Regis mansuetu-
do & humanitas erga superatos ad
Cheronæam Athenienses. 183. eius-
dem clementia & eloquentia com-
mendantur. 249. & 268
Philippi Regis Hispaniarum in filium
suum crudelitas & immanitas.
227. in litera i
Philippi Pulchri Galliarum Regis fa-
ctum, & dictum. 243
Philippus & Gaiterus Daunoy fratres
supplicij ultimi pœna affecti, &
quare. 324
Philocti Atheniensium duci denegata
sepultura à Lysandro. 180
Philosophia Regi necessaria. 269
Philonis locus castigatur. 209. & 210
Philostrati locus castigatur. 212. & 213
Phocionis corpus insepultum relictum.
187. & 188. eius dictum memoran-
dum. 255
Phæbi soror Diana credita. 48
Phænices sacrum Herculi quod facie-
bant. 59
Phænicio vel Syriaco nomine quid Elis-
sa significet. 168
Phænicus sermo à Græco diuersus. 7
Phænicum lingua Syriaca proxima. 7.
& 8. eorum dira superstitio. 26
Photij locus ad Nouellam Iustiniani
perinens de adulteris, eiusque cor-
rectio. 346. & 347
Phrygia duplex, & quæ. 58
Phyleus cur pœnas dederit. 105
Pietas quousque se extendat. 172. inter
Regem & subditos debet esse reci-
proca. 245. ea ceterarum virtutum
est parens. 265. & 266. iustitia iun-
gitur, ut impietas iniustitiæ. 273
Pietatis in parentes exemplum ex So-
lini verbis, quæ itidem castigantur
& emendantur. 173. eiusdem nomen
à religione disparatū. 261. & 264.
iustitiæ vocabulo coniunctum quid,
cum de principe loquitur. 265
Pignore specialiter accepto, fisco præ-
fertur Republica, & quare. 146. in
eo quis præferendus. 148
Pignoris constituti vires unde pendeat.
145. & 146
Pignus obligationis futura nomine
quando constituatur. 145. dare &
accipere quid. 148. legati conditio-
nalis. 150
Pij cognomen pluribus Imperatoribus
tributum. 164
Pisatidæ muscæ. 197
Pisistrati factum egregium ab Histo-
rici commendatum. 174
Plagiarij quomodo puniendi. 297
Planctus super mortuis quis esset anti-
quus. 176
Plinij locus corrigitur. 213
Plutarchi locus eximius, de vindicta
Dei in liberos ex flagitiosis paren-
tibus ortos. 105
Pœna crescit inficiatione in quibusdam
delictis. 67. & 68
Pœna metalli qualis. 95
Pœna fœminarum ad spectacula in scio
viro aut vetante prodeuntium. 196.
& in litera d
Pœna olim plectebantur membra quæ
crimen patrauerant. 285
Pœna eorum, qui rem cum brutis ha-
bent, apud Ægyptios. ibid.
Pœna in rebelles Iudæos à Constantino
indicta. 291. eiusdem in fugitios
seruos. ibid.
Pœna inclusionis in sepulchro quæ. 295
Pœna oculis impositæ ob furtum & li-
bidinis flagitium, ratio. 299
Pœna capitali quibus de causis subij-
ciatur hodie adultera. 344
Pœnitentia monialium quæ sibi stupri
inferri passæ sunt, aut nubere atten-
tarunt. 332
Ποιμῆδες βασιλεῖς, appellati Reges ac prin-

- cipes. 245
 Polydori Spartani Regis in subditos
 clementia & mansuetudo commen-
 dantur. 249
 Pöpeius cadaver Mithridatis à Phar-
 nace missum honorificè Regijs Sino-
 pensium sepulchris inferri iussit. 186
 Pötifices & Sacerdotes ludis olim præ-
 erant. 17
 Pontificis mos apud Aegyptios pro
 principe preces facientis. 229
 Populi à Deo puniti ob scelera princi-
 pum exempla. 101
 Populi omnes in principibus intelli-
 guntur. 309
 Populus ob paucorum crimina puni-
 tur. 308
 Posthumus quomodo tutor detur. 86
 Postulatio, distioque testimonij veti-
 tane an permissa iure aliquo apud
 Romanos. 201. & 202
 Potestas paterna & dominica quate-
 nus, & quas ob causas constitutio-
 nibus principii coercita. 220. & 221
 Præceptum Leoni principi Byzant. da-
 tum à Basilio patre, circa rectam
 administrandi Imperij rationem.
 242. Iuliani ad Reges pertinens.
 260. & 261
 Præcisio manuum in quibus criminibus
 iure Romano frequentata. 297
 Prædictio Rhemigij Rhemensis Episcopi,
 item & Agathie super Imperij
 Gallici duratione. 266. in litera b
 Præfatio legis Rhodie emendatur. 163
 Præfati prætorio gladius. 165
 Præmia liberis data ob eximia paren-
 tum merita. 110
 Πράξιος ἢ ποιήσιος, discrimen. 120
 Priapina Diana quæ. 50
 Princeps bonus, bonus pater patria.
 228. beneficus & lenis exemplo Dei,
 Iupiter μελιχίος ἢ εὐδρυτικός ap-
 pellatus. 230. pius Soli compara-
 tus. 236
 in Principe laudabilis patientia. 182.
 ab eo quomodo gratia sint repo-
 nenda. 229
 Principes πομπῆες λέγονται appellati. 245
 Principi quatenus ab infligendis pœnis
 abstinendum. 229
 Principibus, unde tributum Diuorum
 cognomen. 239. & 240
 Principis officium in subditos, ex Py-
 thagoræorū sententia. 244. & 245.
 ob crimen eius quare populus, aut à
 populo ipse puniatur. 309
 ob Principum scelera populi à Deo pu-
 niti exempla. 101
 Principum finis qualis esse debeat. 229
 Priuilegium fratrum filijs concessum
 per Iustinianum. 378
 Προπάσειος affectus nomine significatur.
 117
 Procopius & Suidas notati circa Astar-
 ta etymon. 12
 Prophetia quadam ordinaria, quadam
 extraordinaria. 192. in litera g
 Propinquorum inter se necessitudo at-
 que amicitia, affectus dictus. 116
 Protothronia Diana in templo Ephesi-
 no. 52
 Prudentia & maturum principi consi-
 lium necessarium. 281. & 282
 Prudentia formicarum, circa mortuas
 contubernales, ex Eliano. 178
 Psalmorū Davidicorū è Græca versione
 deleta macula emendantur loci. 157
 Πυξίς vocabulum pro quo accipiatur
 in profanis sacrisque literis. 63
 in Ptolomæo commēdata clementia &
 beneficentia in subditos. 248
 Punica lingua, & Punici, pro Phœnicia
 & Phœnicibus. 32. & 33
- Q
- Quadringentorū numerus per cuius
 manus digitos fingendus.
 354. & 355
 Questio l. & per iusurandum, §. si le-
 gatorum, ff. de acceptilat. accuratè
 ac diligenter examinatur. 151. & 152
 Questio statuliberi vel per fideicom-
 missum manumissi in adulterio vel
 cæde domini, aliisque publicis iudi-
 cijs.

- cijs. 77. & 78
 Quercus altissima Iouis signum Celti-
 cum. 19
 Qui nescit dissimulare, nescit regna-
 re, dictum Ludouici Regis X I. 181.
 in litera g
 T. Quintio venia data quomodo. 319
 Quod in deliberando vltimum est, idem
 in exequendo consilio primum. 121
- R
- Raptores quid sit. 333
 Raptoribus feminarum quæ pœna
 indicta apud Aegyptios. 285. apud
 Romanos. 292. & 297
 Ratiocinatio initium finis cuiusque rei.
 120
 Receptoribus raptorum quæ pœna in-
 flicta. 292
 Reges Tyrj, ex Theophilo Antiocheno
 Patriarcha. 22
 Reges ac principes πομπῆες λέγονται ap-
 pellati. 245
 Regia potestatis finis quis. 267
 Regina astrorum & cæli, Luna. 10
 Regis mansuetudo qualis esse debeat.
 180. & 181
 Regis thronus & solium iustitiâ firma-
 tur. 258
 Regis officia tria iuxta Diotogenem Py-
 thagoræum. 266
 Regis cuiusdam Thracum in filios suos
 animaduersio seua & immanis. 286
 Regis mores imitari, genus obsequij.
 312. & in litera e
 ex lib. 3. Regum, & 4. loci expositi, vbi
 de Prophetis lucorum. 15. & 16
 lib. 4. Regum cap. 23. locus explicatur.
 45. & 46
 ex Regum lib. 1. cap. 8. locus explica-
 tur. 228
 Regum & subditorum beneuolentia
 reciproca. 245
 Relegationis nouum exemplum, ne quis
 patriam excedat. 361
 Religio libera quando à principe admit-
 tenda. 265. in litera b
 Religiones nouas inducendi ius, aut Deij
 faciendi olim in Senatu, postea verò
 in principis potestate, apud Roma-
 nos. 2. & 3
 Religioni, cur iustitiæ nomen tributum.
 263
 Religionis vocabulum ad debitam ho-
 minibus reuerentiam relatum. 264.
 eius curam princeps habere debet.
 266
 Rem alienari posse quando intelliga-
 tur. 84
 Repetitio vnius vocabuli odiosa. 155
 Repræsentationis ius. 375
 Repudiatio pendente conditione quæ vti-
 liter fiat. 154
 Res cedere dicuntur, non decedere. 353
 Responso Africani & Pauli explican-
 tur. 79
 Responsum Messalini vicarij B. Apollin-
 nari martyri factum, suadenti vt
 Christum coleret. 3
 Respublica fisco præfertur, si pignus
 specialiter accepit, & quare. 146
 Rex à dōis nomine honestatus, & qua-
 re. 181
 Remigij Rhemensis Episcopi prædictio.
 266. in litera b
 Rhodie legis præfatio emendatur. 163
 Roma quomodo sacra peregrina reci-
 peret. 2. in litera e
 Romano iure in quibus criminibus fre-
 quens manuum præcisio. 297
 Romanorum pietas in seruos qualis. 218
- S
- Sacerdotes & Pontifices ludis olim
 præsidebant. 17
 Sacerdotes Isidis quales. 45. 46. & 47
 Sacerdotibus, spectaculis abstinere, ius-
 sum ab Arfacio Pontifice. 18
 Sacerdotium Herculis. 22
 Sacra peregrina Romæ quomodo publi-
 cè reciperentur. 2. in litera e
 Sacra Cereris Liberæque percolenda
 Romæ ab Adriano Imperatore in-
 stituta. ibid.
 Sacra Isidis sub Tiberio sublata, &
 quare. 42. ab Antonino Caracalla
 depor-

deportata.	43	Sermo Phœnicus à Græco diuersus.	7
Sacra Herculis translata.	59	Serui, qui stipulatus est, donatio in pen-	denti esse quare dicatur. 75
Sacrilegorum pœna qua.	297	Serui appellatione qui contineantur.	78
Seuitia dominum lege Dei ut puniretur.	225	Serui legati manumissio vel traditio	ab herede facta quomodo ex postfa-
Salinensis via apud Vlpianum, quæ &	24	cto confirmetur.	85. & 86
Sanctis legata, qui apud externos cole-		Serui, qui dominum offendisset, casti-	gatio. 218
bantur præcipuè, data pietatis in-		Serui tales, quales domini, quare.	317
tuitu, eorum sacerdotibus, & tem-		de Seruo sub conditione legato.	78
plis nostratibus nunc, non etiã ex-		Seruorum alienatio scuis dominis in-	dicta. 223
teris, adiudicanda.	56	Seruus pars quadam domini, ut & fi-	lius patris. 107
Saturno infantes immolabantur apud		Seueri principis Romani factum.	243
Carthaginenses, ut & in nonnullis		Significationes variæ verbi, opto, &	etymen. 367. & 368
Africa partibus.	26	Signum crucis apud Aegyptios hiero-	glyphicè quid significaret. 20. &
Schenidæ Pythagoræ locus apud Sto-		quanto terrori sit dæmonibus. ead.	in litera e
banum expositus.	235	Signum Ephesie Diana. 50. 51. & 52	
Scipionis ad suos admonitio.	314	Silentium fœminas, sermo viros decet.	204
Scripti vis.	206	Simplicitas cum tolerantia quatenus	requiratur. 279
apud Scythas dextra pœnæ causa ab-		Sobolis cura atque defensio insita ani-	mantibus à natura. 111. & 112
scissa superato certamine singulari.	235	Sol, dictus Heliogabalus, Phœnicum	lingua. 12
Sedecias Iudæ Rex à Chaldæorum Rege		Solutio & acceptilatio facta pendente	conditione, quid distet à repudiatio-
excacatus, & quare.	287	ne itidem interim facta. 153. & 154	
Σεισθηρὸς ἢ Νηοσθηρὸς & dictus Neptu-		in Solutionibus contractæ obligationis	tempus inspicitur. 137
nus.	64	Spartanarum virginum in exercitatio-	nibus denudatio publica. 199
Selenci Regis in Deos pietas.	271	Spartiani locus valde corruptus, de sa-	cris Isis ab Antonino Caracalla
Semeius relegatus à Salomone.	351	deportatis, corrigitur.	43
Senatus auctoritate Bacchanalia Romæ		Spectaculis abstinere sacerdotibus in-	sum ab Arfacio Pontifice. 18
diruta, & per totam Italiam.	3	Splendores cœlestes, cur coronæ dictæ.	404
Senatusconsulti, circa legem Corneliam		de Statuliberi vel per fideicommissum	manumissi questione in adulterio vel
de falsis, summa.	201	cade.	
Senatusconsulti Vitrasianum sub quo			
habitum.	164		
Senecæ locus emendatur.	210		
in Sententia capitali ferenda aduersus			
criminis confessum, quæ consideran-			
da.	71. & 72		
Sepultura olim data etiam hostibus ab			
Ethnicis.	179		
Sepulture officium cuius sit iuris.	174		
Sepulture cura quæ negligenda Chri-			
stiano, & qua non.	177		
Sepultura martyrum qui curarent an-			
tiquitatis.	175		
in Sepulturis mos cuiusque regionis ob-			
seruandus.	ibid.		

cade domini, aliisque publicis iu-		dicta.	308
dicij.	77. & 78	Sydon vrbs in Phœnicia vnde sic dicta.	8
Stipulatio Aquiliana.	126	Symmachi locus emendatus, circa vo-	cabulum affectus. 124
Stipulatio conditione suspenditur.	153	de Syringe Dianæ Ephesie.	52
in Stipulationibus id tempus specta-			
mus quo contrahimus, explicatur.	136. & seq.		
Stipulationis nouandi causa formula.		T Aciturnitas morborum corporis	
127. in ea non verba, sed id quod		animæque nutritrix.	68
actum est, spectanda, explicatur.	128	Tarpeius siue Capitolinus Iupiter alius	à Tonante vel Latiario. 61. & 62
Stipulationis conditionalis & legati		Tarquinius Vestalis sola inter fœminas	testimonij dictionem consequuta.
item conditionalis differentia.	142.	203	
& 143		Tempestates quæ in signum sint ex Chri-	stianorum opinione. 63
ex Stipulatu nascitur actio.	130	Templum Hierosolymitanum quale fue-	rit. 18
Strabonis locus emendatur.	211. & 212	Templum Herculis in Tyro Phœnicis.	26
Stuprator vel adulter aut aliàs scele-		Templum Isis dirutum.	43
stus clericus, qui in monasterio de-		Templum Dianæ à quibus & ubi con-	ditum. 51. & 53
tineatur.	331	Tempus contractæ obligationis in solu-	tionibus inspicitur. 127
Stupratoribus puerorum quæ indicta		Tempus luctus apud Iudeos quot esset	dierum. 175
pœna apud Aegyptios.	285	Tempus rota simile. 404. & 405	
Suauitatis commendatio in Principe.	247	in Tentationibus occultis confessio ne-	cessaria. 69. in litera c
Subditi habent vitia principis pro vir-		Terentius Augustalis cubiculi prapo-	situs in Orientem relegatus. 362
tutibus.	312	Terra ab Oceano coronari apud Dio-	nysium, & insula dicuntur. 403. &
de Successione in tutela, deque postli-		404. mensæ comparata. 408	
minio.	76	Terræmotus causa cui adscripta. 64	
ad Successionem Imperij Michaelis Ca-		Tertulliani loci emendantur. 119. 120.	
laphatis adoptio.	5. & 6	170. 171. 210. & 211	
Suetonij loci aliquot corriguntur, illu-		Tertullus Potamius & Ioannes tem-	porario exilio intra Gallias relega-
strantur aut explicantur.	353. &	ti, & quare. 67	
sequent.		in Testamenti nomi locis quibusdam, va-	rietas lectionis indicatur. 157. 158.
Suida locus insignis de sacrorum libro-		& 159	
rum deprauata scriptura.	159	Testamento sine die vel conditione ad-	scripta, ex die aditæ hereditatis præ-
Suida de Merope agentis, verba casti-		stantur.	88
gantur.	172	Testamento facto, si inter testatorem	
Suidas & Procopius notati, circa ety-			
mologiam Astartæ.	12		
Sulpitij Seueri locus de incuria Libra-			
riorum, in cuius libris quadam de-			
lentur macule, notato ipsius Scho-			
liaste aliquot locis.	160		
Supplicia Persica more Regio. 240. &			
241			
Susa vrbs à Memnone constructa, vnde			
suum nomen habuit.	8		
Sybaritarum clades ex Numinis vin-			

& legatarium vel fideicommissarium capitales inimicitiae interuenierint, quid faciendum.	208
Testamentum quando valeat.	123. & 124
Testatoris voluntas interdum ex ijs que sunt extra testamentum, interdum ex ipsa scriptura, & quatenus capitur.	206. & seqq.
Testimonia BB. Augustini atque Hieronymi de codicibus sacrarum literarum mendosis.	158. & 159
Testium falsorum supplicium quod in India.	286
Thebanus Hercules alius ab Aegypto, & vter Gadibus columnas statuerit.	60
Θεός epithetum principibus datum, & quare.	236
Theodora in monasterio inclusa.	336
Theodorici Regis dictum percelebre.	255
Theodosij Magni humanitas à D. Ambrosio & Themistio commendatur.	253
Theodosij iunioris mansuetudo, & moderatio.	254. in Deum pietas atque religio.
Theodosij Imperatoris in subditos mansuetudo.	227. 228. & 237. dictum eius egregium.
Θεός & cur dictus Theodosius Imperator.	237
Thetis à Ioue ad Achillem mittitur, & quare.	189
Thor Phœnicibus Vacca dicitur.	7
Tiberij comminatio in Christianorum accusatores.	4
Timæi consilium Andocidi datum violatæ religionis delato.	67
Θυρὸς, siue θυεὶς nomen, generale est.	210
Tituli principum qui.	235. & 254
Tobias celebratus maximè, à studio humanitatis in mortuis sepeliendis.	174
Tolerantia in principibus valde neces-	
saria.	183
Tonans & Latiarius Iupiter alius à Tarpeio, siue Capitolino.	61. & 62
Tonsio adultera in Basilicâ libris, & Visigothorum legibus, ad quid pertineat.	339
Tormenta pro verberibus apud D. Augustinum.	345
Totum, an parte prius.	121
Traditionum ab herede factarum vis, effectus, atque ius vnde pendeat.	89. & 90
Transactio ignominiosa damnati asino impositi, & ad eam loci quàmplurimi ex Zonara.	340. & 341
Traiani dictum celeberrimum, eiusque explicatio.	165. & 166
Τρίπαι, quid.	410. & in litera a
Tripodes Deorum rotundi, quare.	409
Tutela legitima qua amittantur capitibus deminutione, vel non.	384. & sequent.
Tutor quomodo detur posthumo.	86.
ecquid sine pecunia dari possit.	380. & 381
Tyberis exundatio, & cui Ioui assignetur à Plutarcho.	63. & 64
Tyrannorum proiecta insepulta cadauera.	187
Tyri colonia è Plinio, Curtio & Strabone.	59
Tyrij Reges, ex Theophili Antiocheni Patriarchæ loco, qui castigatur.	22
Tyrj & Carthagenenses Apollinē summa religione colebant.	23
Tyriorum gens à Phœnicibus condita.	8
Tyrius Hercules alius à Thebano, & vter Gadibus columnas statuerit.	60
Tyrum seculorum serie antiquissimam & armipotentem Romanorum coloniam, quis condiderit.	21. & 22

Vacca, Phœnicibus Thor dicta. 7
 Valentis animaduersio in Procopij & Marcelli perduellionum consiliarios,

rios, eorumque propinquos.	106
Veneres quotuplices fuerint.	28. in litera e
Veneri cur ἀφ' ἑαυτῶν & nomen datum.	30
Veneris luctus de cæde Adomidis.	29.
eiusdem varia à cultu appellationes.	ibid. 30. & 31
Veneris & Iunonis sub varijs appellationibus idem cultus.	34
Veneris Ericynæ templum apud Ethnicos in vrbe antiquiss, hodie sancta Crucis in Hierusalem, ac similiter D. Mariæ in Nazareth apud Tulosam.	55. & 56
Venia subditis etiam rebellibus à principe danda.	237
Venus sub Cælestis appellatione, sicut & Luna, olim religiosè adorata, & quæ illa.	28
Verba M. Curtij apud Zonaram.	63
Verborum obligatio omni sermone continetur.	128. quando resoluti dicantur.
Verborum in iure interpretatio, quomodo fieri debeat.	141
Verecundia Marci Philosophi & Imperatoris vt intelligenda.	377
Veritas cum misericordia in principe commendatur.	269
Versutia in ducibus ac principibus condemnata.	276. & seq.
Vestales virgines Iliensi Mineruæ operabantur.	278
Victor cum Maximo patre perduellionis reo, dignitate & vita priuatur sub Valentiano & Theodosio.	107. & 108.
Victoriæ iudicium certissimum olim quod esset.	184
Vinculum monasterij prohibitum imponi homicidis laicis.	335
Vindicatio iniuriarum aduersus subditos in principe vitiosa.	181
Violatores nuptiarum cur sacrilegi dicantur.	322
Vir menti scientiæ capaci, fœmina sensui rationis experti, à Philone com-	
paratur.	111
Virgines fœmina cur in benedictione velentur.	194
Virginis cælestis nomine quid designatur.	25
Virilium abscissio sub Imperatoribus Byzantinis in quibus criminibus frequentata.	294. 295. & 296
Virorum propria nomina passim deprauata castigantur.	160. & 161
Virtus Christianorum in infirmitate perficitur.	306
Vis doloris, cruciatus ac ægritudinis, multos de potestate mentis exire coëgit.	72. & 73
Visibilium nomine sensibilia cuncta significantur.	300
Vita nostra cur grauis à Deo & laboriosa constituta sit.	306
Vitia principis pro virtutibus à subditis habentur.	312
Vitiorum in animum via, oculi.	301
Vitis succisor vel euulsor qua pœna puniatur.	297
Vitrasianum Senatusconsultum sub quo habitum.	164
Vlpiani temporibus relegationis pœna in vsu.	361
Vocabula peregrina ab auctoribus vetustis identidem vsurpata.	9. & 10
Vocabuli vnius repetitio odiosa.	155
Voluntas tantum in crimine, an & in quibus plebenda.	102
Voluntas testatoris interdum ex ijs que sunt extra testamentum, interdum ex ipsa scriptura, & quatenus capitur.	206. & seqq.
Votum auctoris, & ad infestorum in Gallia exercituum duces pro patria communi exhortatio.	190
Votum auctoris pro Republica.	283
in vsu forensi quatenus recipiantur fœminarum testimonia.	195
Vsufuctuario interdicta alienatio & manumissio.	84
Vsufuctus legalis an & quando extinguatur.	82. & 83. circa eius ex-

I N D E X.

in tinctionem stabilita Accursij opinio recipi possit. 326. & 327
aduersus Placentinum. ibid. *Vxores duas simul habentium pena.*
in Vvisigottorum legibus principum 322
mansuetudo commendatur. 247
Vxor in monasterium iniecta ob adul-
terium, an post biennium à marito

Z
Zaleuci Locrensium legislatoris
lex. 299

F I N I S.

L V G D V N I,
E X T Y P O G R A P H I A
Hæredum Petri Rouffin.

C I D . I D . X C V .